

รายงานการวิจัย

เรื่อง

คัมภีร์สีมาวิโสธนี: การปริวรรต การแปล และวิเคราะห์
Sīmāvisodhanī: Transliteration. Translation. and Analysis

โดย

พระศรีสุทธิเวที, ผศ. ดร.
ผศ. ดร.วิโรจน์ คุ้มครอง
พระมหาวัฒนา ปญฺญาทีโป, ดร.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส

พ.ศ. ๒๕๖๓

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
MCU RS 800763090

รายงานการวิจัย

เรื่อง

คัมภีร์สีมาวิโสธนี: การปริวรรต การแปล และวิเคราะห์
Sīmāvisodhanī: Transliteration. Translation. and Analysis

โดย

พระศรีสุทธิเวที, ผศ. ดร.

ผศ. ดร.วิโรจน์ คุ้มครอง

พระมหาวัฒนา ปญฺญาทีโป, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส

พ.ศ. ๒๕๖๓

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800763090

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Sīmāvisodhanī: Transliteration. Translation. and Analysis

By

Phra Srisuttivetee, Asst. Prof. Dr.
Asst. Prof. Dr. Viroj Koomkrong
Phramaha Wattana Panñadīpo, Dr.
Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
Palisuksabuddhagosa Campus
B.E. 2563

Research Project Funded
by Mahachulalongkornrajavidyalaya University
MCU RS 800763090
(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: คัมภีร์สีมาวิโสธนี: การปริวรรต การแปล และวิเคราะห์
ผู้วิจัย: พระศรีสุทธิเวที, ผศ. ดร., ผศ. ดร.วิโรจน์ คุ้มครอง และ พระมหาวัฒนา ปญฺญาทีโป, ดร.
ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส
ปีงบประมาณ: ๒๕๖๓
ทุนอุดหนุนการวิจัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ (๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์สีมาวิโสธนีในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้างเนื้อหา หลักไวยากรณ์ และความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่น ๆ (๒) เพื่อปริวรรตคัมภีร์สีมาวิโสธนีจากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย (๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมและสังฆกรรมของพระสงฆ์ เป็นการวิจัยเชิงเอกสารโดยมีวิธีดำเนินการวิจัยคือ มีการวิเคราะห์คัมภีร์ในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้าง เนื้อหา หลักไวยากรณ์ นำคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่เป็นภาษาบาลีอักษรพม่าปริวรรตให้เป็นบาลีอักษรไทยและแปลเป็นภาษาไทย วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมและสังฆกรรมของพระสงฆ์

ผลการวิจัยพบว่า คัมภีร์สีมาวิโสธนี เป็นคัมภีร์ว่าด้วยการชำระสีมา อธิบายเรื่องสีมาที่บริสุทธิ์ถูกต้องตามพระวินัย กล่าวคือเขตที่กำหนดขึ้นเพื่อเป็นที่ให้สงฆ์ประชุมทำสังฆกรรมมีการอุปสมบทเป็นต้น พระสาครพุทธิเถระแต่งอธิบายใน ๕ หัวข้อคือ อุปสมบทกัณฑ์ กัปวินาศกัณฑ์ นิพพานกัณฑ์ สมสีสีกัณฑ์ และปกิณณกกัณฑ์ มีลักษณะของการประพันธ์เป็น ๒ แบบ คือ แบบร้อยแก้ว (การดำเนินเรื่องแบบธรรมดา) และแบบร้อยกรอง (การดำเนินเรื่องในรูปแบบคาถา) ท่านมีความรู้และความเข้าใจในภาษาบาลีเป็นอย่างดีได้แต่งคัมภีร์โดยใช้นามศัพท์ กิริยาศัพท์ และอัพพยศัพท์ได้อย่างถูกต้องตามหลักภาษา และหลักไวยากรณ์

วิธีการปริวรรตบาลีอักษรพม่าใช้เขียนภาษาบาลีเขียนจากซ้ายไปขวา รูปอักษรมีลักษณะโค้งมนค่อนข้างกลม การเรียนรู้ถึงรูปอักษรพม่าอันประกอบด้วย พยัญชนะ สระ ตัวเลข ผู้ศึกษาต้องฝึกหัดเขียนสระ พยัญชนะ พร้อมทั้งการประสมคำต่าง ๆ และต้องสามารถถ่ายถอดหรือปริวรรตบาลีอักษรพม่าให้เป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทยได้อย่างถูกต้องตามหลักภาษา ส่วนความสัมพันธ์คัมภีร์สีมาวิโสธนีกับคัมภีร์อื่น ๆ คือ พระสาครพุทธิเถระชาวพม่าได้แต่งคัมภีร์สีมาวิโสธนีมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับพระไตรปิฎก โดยนำคำสำคัญในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์วิสุทธิมรรคมาอธิบายในคัมภีร์สีมาวิโสธนีให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยได้ทำการปริวรรตคัมภีร์สีมาวิโสธนีจากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย อุปสมบทกัณฑ์ กัปวินาศกัณฑ์ นิพพานกัณฑ์ สมสีสีกัณฑ์ ปกิณณกกัณฑ์สำเร็จเรียบร้อยแล้ว และได้ทำการแปลจากภาษาบาลี

อักษรไทยเป็นภาษาไทยในอุปสมบทกัณฑ์ กัปวินาศกัณฑ์ นิพพานกัณฑ์ สมสีสีกัณฑ์ และปกิณณกกัณฑ์สำเร็จเรียบร้อยแล้ว

วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมและสังฆกรรมของพระสงฆ์ แบ่งออกเป็น ๑) วิเคราะห์เรื่องสีมาในคัมภีร์สีมาวิโสธนีสีมา สีมา คือ เขตความพร้อมเพรียงของสงฆ์ในการทำสังฆกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตสีมา และทรงกำหนดให้พระสงฆ์สาวกต้องประชุมทำร่วมกันในบริเวณที่กำหนดไว้เท่านั้น เพื่อมิให้ฆราวาสเข้ามายุ่งเกี่ยว ในคัมภีร์สีมาวิโสธนีกล่าวถึงสีมาทั้งหมด ๑๙ ชนิด เช่น ขัณฑสีมา อุปจารสีมา สมานสังวาสสีมา เป็นต้น ๒) วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมของพระสงฆ์ ทรงบัญญัติพระวินัยเพิ่มเติมที่เกี่ยวกับเรื่องสีมากับการสวดปาติโมกข์ เช่น ภิกษุทั้งหลายพากันสวดปาฏิโมกข์ทุกวัน พระพุทธเจ้าตรัสห้ามและทรงปรับอาบัติทุกกฏแก่ภิกษุผู้ทำเช่นนั้น ทรงอนุญาตให้สวดเฉพาะวันอุโบสถ เป็นต้น และ ๓) วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อสังฆกรรมของพระสงฆ์ พระพุทธองค์ทรงมีพระประสงค์ที่จะให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการบริหารคณะ และทำสังฆกรรมต่าง ๆ คือกิจที่จะต้องทำเป็นการสงฆ์ กล่าวคือสงฆ์จะต้องรับรู้ในกรรมที่ทำเหล่านั้น เรียกว่า สังฆกรรมมีอยู่ ๔ ประเภทคือ ๑) อปโลกนกรรมเป็นสังฆกรรมที่พระสงฆ์ไม่ต้องทำภายในสีมา ส่วน ๒) ญัตติกรรม ๓) ญัตติทุติยกรรม และ ๔) ญัตติจตุตถกรรมเป็นสังฆกรรมที่พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมา ตัวอย่างเช่น การอุปสมบทเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติจตุตถกรรมที่พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมา เป็นวิธีที่ทรงอนุญาตให้สงฆ์ทำ ถ้าสงฆ์มีมติเป็นเอกฉันท์ไม่มีพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งคัดค้าน ผู้ที่จะบวชนั้นก็จะสำเร็จเป็นพระภิกษุโดยสมบูรณ์ และเป็นวิธีใช้สืบมาจนทุกวันนี้ โดยต้องผ่านเครื่องมือที่สำคัญคือสีมาจึงจะถูกต้องตามพระธรรมวินัย

Research Title: Sīmāvisodhanī: Transliteration, Translation and Analysis

Researchers: Phra Srisuttivetee, Asst. Prof. Dr.**,**
Asst. Prof. Dr. Viroj Koomkrong and
Phramaha Wattana Panñadīpo, Dr.
Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
Palisuksabuddhagosa Campus

Fiscal Year: 2563 / 2020
Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The objectives of this research are: (1) to study *Sīmāvisodhanī* scriptures including history, structure, content, grammar related to other scriptures, (2) to transliterate *Sīmāvisodhanī* from Pali Burmese script into Pali Thai script, and (3) to analyze the value of *Sīmāvisodhanī* scriptures dealing with disciplinary acts and the Sangha's functions. It was a documentary research focusing on scriptures analysis, author's life, its structure, grammatical content, then transliterating the said scripture with Pali Burmese script into Thai characters and translated into Thai and after that analyzing the value of scriptures concerning with disciplines and Sangha's duties.

The results shown that *Sīmāvisodhanī* contains *Sīmā* or temple precinct cleansing, an explaining of *Sīmā* allowed by the Buddha, that is to say, the area accepted for Sangha's assembly for ritual conducting such as ordination etc. Venerable Sagarabuddhithera had composed commentary on 5 topics, i.e., *Upasampadakamma*, *Kappavinasakaṇḍa*, Nibbānaka*ṇḍa*, *Samasīsīkaṇḍa*, and *Pakiṇṇakakaṇḍa*. There are two types of writing: prose (Simple statement) and verse (Incantations) which signified his excellence on Pali language seen in his text composition using correct nouns, verbs, and terminology based on linguistic principles and grammar.

For its transliteration, Pali Burmese manuscript was written from left to right. The letters are rounded. For learning the Burmese alphabet, which consists of consonants, vowels, numbers, students have to practice writing vowels, consonants and combinations of words, and transcribe Pali Burmese characters into Pali Thai

characters, and finally correctly translated into Thai language. For the relation between *Sīmāvisodhanī* and other scriptures, the Burmese Sagarabuddhithera had composed the *Sīmāvisodhanī* scriptures that are consistent to Tipitaka by bringing the key words in Tipitaka, commentary, sub-commentaries, and Visuddhimagga to be clearly explained in *Sīmāvisodhanī* scriptures. The said scripture was firstly transliterated from Pali Burmese script into Pali Thai script, then completed the translation into Thai language including *Upasampadakamma*, *Kappavinasakaṇḍa*, Nibbānaka*ṇḍa*, *Samasīsīkaṇḍa*, and *Pakiṇṇakakaṇḍa*.

An analysis of its value dealing with the disciplines and Sangha's works was divided into; 1) an analysis of *Sīmā* or temple precincts shown that *Sīmā* is the boundary of Sangha's unity for necessary works. The Buddha allowed *Sīmā* and required what the Sangha together must accomplished in the specified area only to prevent any interfering of lay people. In *Sīmāvisodhanī* scripture, there are a total of 19 types of *Sīmā* , for example, *Khaṇḍasīmā* , *Upacārasīmā* , *Samānasanvāsasīmā* etc., 2) analysis of the value of disciplinary rules for Sangha was seen that the additional rules related to Patimokkha recitation was allowed by the Buddha, for example, Patimokkha recitation was not allowed in every day, and imposed the fine called *Dukkaṭa* for those who had broken such rule, but he allowed only once in a month (Uposatha), and 3) analysis the value of Sangha's works involved revealed that the Buddha wished to transfer legitimacy order to Sangha for administration in all Buddhist functions as well as works must be done under Sangha's decision, that is to say, Sangha must recognize all works called S*anghakamma* which contains 4 types; 1) *Apalokanakamma* in which Sangha can accomplish outside the precinct, while all of 2) *Ñattikamma* or a motion, 3) *Ñattidutiyakamma*, 4) *Ñatticatutthakamma*, must be accomplished inside the precinct only. For example, an ordination is a type of *Ñatticatutthakamma* requires the permission from Sangha inside the precinct, if Sangha has a unanimous resolution, no Bhikkhus oppose it, that ordination will be completely correctly. This method of ordination continues up to today and the functions must be accomplished only inside *Sīmā* for correct discipline of Buddhist tradition.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้สำเร็จได้ด้วยดีเพราะได้รับความเมตตาและการเอาใจใส่จากหลายฝ่ายทั้งที่เป็นบรรพชิตและคฤหัสถ์ กล่าวคือ พระเทพปริยัติมุนี, รศ. ดร. รองอธิการบดี, พระเทพสุวรรณเมธี, รศ. ดร. ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายบริหาร, พระมหาโกมล กมโล, ผศ. ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์, รศ. ดร.เวทย์ บรรณกรกุล และคณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ซึ่งคณาจารย์เหล่านี้ได้เมตตาให้คำชี้แนะรูปแบบ วิธีการ และการวิเคราะห์อย่างลึกซึ้งในเชิงตรรกะ ตรวจสอบความถูกต้องและความสมเหตุสมผล จนทำให้งานนี้สำเร็จเรียบร้อยได้เป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณ พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ. ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์รูปปัจจุบัน และเจ้าหน้าที่ของสถาบันทุกท่านที่ได้บริหารจัดการเรื่องทุนสำหรับดำเนินงานและได้เชิญคณาจารย์ผู้ชำนาญการวิจัยมาให้ความรู้และฝึกอบรมวิธีการทำวิจัย จนทำให้ผู้วิจัยได้นำองค์ความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรมมาปรับปรุงงานวิจัยและเติมเต็มสิ่งที่บกพร่องให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณ รศ. ดร.ประพันธ์ ศุภษร รองคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ดร.ธานี สุวรรณประทีป และนายสมควร ถ้วนนอก ที่ได้ช่วยตรวจอ่านความถูกต้องด้านภาษาบาลีอักษรพม่า ภาษาบาลี และภาษาไทย การวิเคราะห์ศัพท์และการสืบค้นข้อมูลในพระไตรปิฎกและอรรถกถา จนทำให้งานวิจัยนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณเจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธชินวงศ์ อดีตรองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ที่ช่วยกระตุ้นส่งเสริมและให้กำลังในการทำงานวิจัย ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ทุกรูป/คน ที่ได้บริการให้ยืมเอกสาร หนังสือ ตำรา ประกอบการวิจัยด้วยไมตรีจิต ขอขอบพระคุณคณาอาจารย์ทั้งหลายทั้งที่อยู่ในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ส่วนกลางและวิทยาเขต ที่ได้แนะนำข้อมูล แหล่งค้นคว้าและวิธีการทำงานให้บรรลุเป้าหมาย

คุณประโยชน์ที่เกิดจากงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอบูชาพระคุณบุรพาจารย์ทุกท่านที่ให้ความรู้ทั้งโดยตรงโดยอ้อมด้วยความเคารพและศรัทธา

พระศรีสุทธิเวที, ผศ. ดร. และคณะ

๑ กรกฎาคม ๒๕๖๔

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย..... ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ..... ค
กิตติกรรมประกาศ..... จ
สารบัญ..... ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ..... ฌ

บทที่ ๑ บทนำ..... ๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา..... ๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย..... ๔
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย..... ๕
๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย..... ๕
๑.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย..... ๖
๑.๖ การทบทวนวรรณกรรม..... ๖
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย..... ๑๒
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย..... ๑๒

บทที่ ๒ วิเคราะห์คัมภีร์สีมาวิโสธนีในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้างเนื้อหา หลักไวยากรณ์และความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่น ๆ..... ๑๓
๒.๑ วิเคราะห์คัมภีร์สีมาวิโสธนี..... ๑๓
๒.๑.๑ ความหมายและประวัติผู้แต่งคัมภีร์สีมาวิโสธนี..... ๑๓
๒.๑.๒ โครงสร้างเนื้อหาคัมภีร์สีมาวิโสธนี..... ๑๕
๒.๑.๓ ลักษณะการประพันธ์คัมภีร์สีมาวิโสธนี..... ๑๙
๒.๑.๔ หลักไวยากรณ์คัมภีร์สีมาวิโสธนี..... ๒๔
๒.๒ วิธีการปริวรรตบาลีอักษรพม่าและการแปลคัมภีร์สีมาวิโสธนี..... ๓๒
๒.๒.๑ พระพุทธศาสนาสู่ประเทศพม่า..... ๓๒
๒.๒.๒ วิธีการปริวรรตบาลีอักษรพม่า..... ๓๔
๒.๒.๓ ตัวอย่างบาลีอักษรพม่า บาลีอักษรไทย และการแปลเป็นภาษาไทย..... ๔๐
๒.๓ ความสัมพันธ์คัมภีร์สีมาวิโสธนีกับคัมภีร์อื่น ๆ..... ๔๓
๒.๓.๑ คัมภีร์พระไตรปิฎก..... ๔๓
๒.๓.๒ คัมภีร์อรรถกถา..... ๔๖

๒.๓.๓ คัมภีร์ฎีกา..... ๔๘
๒.๓.๔ คัมภีร์วิสุทธิมรรค..... ๕๑
๒.๔ สรุป..... ๕๒

บทที่ ๓ การปริวรรตคัมภีร์สีมาวิโสธนีจากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย..... ๕๔
๓.๑ คัมภีร์สีมาวิโสธนีที่ปริวรรตจากภาษาบาลีพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย..... ๕๔
๓.๑.๑ คัมภีร์สีมาวิโสธนีปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทยในอุปสมบทกัณฑ์..... ๕๕
๓.๑.๒ คัมภีร์สีมาวิโสธนีปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทยในกัปวินาศกัณฑ์..... ๙๗
๓.๑.๓ คัมภีร์สีมาวิโสธนีปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทยในนิพพานกัณฑ์..... ๑๐๘
๓.๑.๔ คัมภีร์สีมาวิโสธนีปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทยในสมสีสีกัณฑ์..... ๑๑๗
๓.๑.๕ คัมภีร์สีมาวิโสธนีปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทยในปกิณณกกัณฑ์..... ๑๒๓
๓.๒ คัมภีร์สีมาวิโสธนีที่แปลจากภาษาบาลีอักษรไทยเป็นภาษาไทย..... ๑๒๙
๓.๒.๑ คัมภีร์สีมาวิโสธนีที่แปลเป็นภาษาไทยในอุปสมบทกัณฑ์..... ๑๓๐
๓.๒.๒ คัมภีร์สีมาวิโสธนีที่แปลเป็นภาษาไทยในกัปวินาศกัณฑ์..... ๑๘๗
๓.๒.๓ คัมภีร์สีมาวิโสธนีที่แปลเป็นภาษาไทยในนิพพานกัณฑ์..... ๒๐๐
๓.๒.๔ คัมภีร์สีมาวิโสธนีที่แปลเป็นภาษาไทยในสมสีสีกัณฑ์..... ๒๑๑
๓.๒.๕ คัมภีร์สีมาวิโสธนีที่แปลเป็นภาษาไทยในปกิณณกกัณฑ์..... ๒๒๐
๓.๓ สรุป..... ๒๒๘

บทที่ ๔ วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมและสังฆกรรมของพระสงฆ์..... ๒๒๙
๔.๑ วิเคราะห์เรื่องสีมาในคัมภีร์สีมาวิโสธนี..... ๒๒๙
๔.๑.๑ ความหมายของสีมา..... ๒๒๙
๔.๑.๒ ความเป็นมาของสีมา..... ๒๓๒
๔.๑.๓ สีมา ๑๙ ชนิด..... ๒๓๔
๔.๒ วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมของพระสงฆ์..... ๒๕๑
๔.๒.๑ วิเคราะห์คุณค่าที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตสีมา..... ๒๕๑
๔.๒.๒ วิเคราะห์คุณค่าของสีมากับอุโบสถวิธีตามวินัยกรรม..... ๒๕๔
๔.๒.๓ วิเคราะห์คุณค่าของสีมากับการทรงบัญญัติวินัยกรรม..... ๒๖๑
๔.๒.๔ วิเคราะห์สีมากับการเป็นเครื่องมือระงับอธิกรณ์..... ๒๗๑
๔.๓ วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อสังฆกรรมของพระสงฆ์..... ๒๘๑
๔.๓.๑ วิเคราะห์การสมมติสีมาที่มีต่อสังฆกรรมของพระสงฆ์..... ๒๘๒
๔.๓.๒ สังฆกรรมที่ไม่ต้องทำภายในสีมา..... ๒๙๑

๔.๓.๓ สังฆกรรมที่ต้องทำภายในสีมา.....๒๙๓
๔.๔ สรุป.....๓๐๐
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....๓๐๓
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....๓๐๓
๕.๒ ข้อเสนอแนะ.....๓๐๗
บรรณานุกรม.....๓๐๘
ภาคผนวก.....๓๑๒
ภาคผนวก ก บทความวิจัย.....๓๑๓
ภาคผนวก ข กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์.....๓๒๙
ภาคผนวก ค ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ.....๓๓๑
ภาคผนวก ง คัมภีร์สีมาวิโสธนีภาคภาษาบาลีอักษรพม่า.....๓๓๓
ภาคผนวก จ แบบสรุปโครงการวิจัย.....๔๔๕
ประวัติผู้วิจัย.....๔๔๙

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ในงานวิจัยฉบับนี้ ผู้เขียนได้อ้างอิงข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ ๒๕๐๐ และภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ โดยใช้อักษรย่อแทนชื่อเต็มคัมภีร์ตามระบบอ้าง เล่ม/ข้อ/หน้า ตัวอย่าง ที.สี. (บาลี) ๙/๑๙/๒๙. หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขนฺธวคฺคปาลิ พระไตรปิฎกเล่มที่ ๙ ข้อ ๑๙ หน้า ๒๙ เป็นต้น ที.สี. (ไทย) ๙/๑๙/๕๐. หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค พระไตรปิฎกเล่มที่ ๙ ข้อ ๑๙ หน้า ๕๐ เป็นต้น

สำหรับ **อรรถกถา** อ้างอิงอรรถกถาภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์แล้วตามด้วย เล่ม/ข้อ/หน้า ตัวอย่าง ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๐/๒๐. หมายถึง ทีฆนิกาย สุมงฺคลวิลาสินี สีลขนฺธวคฺคอฏฺฐกถา เล่มที่ ๑ ข้อ ๑๓ หน้า ๒๐ กรณีที่อรรถกถาเล่มใดไม่มีเลขข้อ รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์แล้วตามด้วยเล่ม/หน้า ตัวอย่าง อภิ.สงฺ.อ. (บาลี) ๑/๑๗๒ หมายถึง อภิธมฺมปิฎก ธมฺมสงฺคณี อฏฺฐสาลินีอฏฺฐกถา เล่มที่ ๑ หน้า ๑๗๒ บางคัมภีร์มีจำนวนเล่มเดียว ใช้วิธีการอ้างข้อ/หน้า ตัวอย่าง ขุ.ม.อ.(บาลี) ๒/๔. หมายถึง ขุทฺทกนิกาย สทฺธมฺมปฺปชฺโชติกา มหานิทฺเทสอฏฺฐกถา ข้อ ๒ หน้า ๔ เป็นต้น

ฎีกา อ้างอิงฎีกาภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรย่อชื่อคัมภีร์แล้วตามด้วยเล่ม/ข้อ/หน้า ตัวอย่าง ที.ม.ฎีกา (บาลี) ๑/๓/๕ หมายถึง ทีฆนิกาย นีลตฺถปฺปกาสินี มหาวคฺคฎีกา เล่มที่ ๑ ข้อ ๓ หน้า ๕ บางคัมภีร์มีจำนวนเล่มเดียว ใช้วิธีการอ้างข้อ/หน้า ตัวอย่าง วชิร.ฎีกา (บาลี) ๕/๒๓. หมายถึง วชิรพุทฺธิฎีกา ข้อ ๕ หน้า ๒๓ เป็นต้น บางกรณีใช้ ที.สี.ฎีกา(บาลี) ๔๐๔ หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขนฺธวคฺคฎีกา หน้า ๔๐๔

คัมภีร์สีมาวิโสธนี อ้างอิงคัมภีร์สีมาวิโสธนี ภาษาบาลีอักษรพม่า รูปแบบการอ้างอิงจะขึ้นต้นด้วยอักษรชื่อคัมภีร์แล้วตามด้วยหน้า ตัวอย่าง สีมาวิโสธนี. (บาลี) ๑๐. หมายถึง คัมภีร์สีมาวิโสธนี หน้าที่ ๑๐ เป็นต้น

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (บาลี)	=	วินยปิฎก	มหาวิภงฺคปาลิ (ภาษาบาลี)
วิ.มหา. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์ (ภาษาไทย)
วิ.ม. (บาลี)	=	วินยปิฎก	มหาวคฺคปาลิ (ภาษาบาลี)
วิ.ม. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	มหาวรรค (ภาษาไทย)
วิ.จู. (บาลี)	=	วินยปิฎก	จูฬวคฺคปาลิ (ภาษาบาลี)
วิ.จู. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	จูฬวรรค (ภาษาไทย)
วิ.ป. (บาลี)	=	วินยปิฎก	ปริวารวคฺคปาลิ (ภาษาบาลี)
วิ.ป. (ไทย)	=	วินัยปิฎก	ปริวารวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ปา. (บาลี) = สุตฺตนฺตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวคฺคปาลิ (ภาษาบาลี)
ที.ปา. (ไทย) = สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค (ภาษาไทย)
ม.มู. (บาลี) = สุตฺตนฺตปิฎก มชฺฌิมนิกาย มูลปณฺณาสกปาลิ (ภาษาบาลี)
ม.มู. (ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปัณณาสก์ (ภาษาไทย)
ม.อุ. (บาลี) = สุตฺตนฺตปิฎก มชฺฌิมนิกาย อุปริปณฺณาสกปาลิ (ภาษาบาลี)
ม.อุ. (ไทย) = สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปัณณาสก์ (ภาษาไทย)
องฺ.ปญฺจก. (บาลี) = สุตฺตนฺตปิฎก องฺคุตฺตรนิกาย ปญฺจกนิปาตปาลิ (ภาษาบาลี)
องฺ.ปญฺจก. (ไทย) = สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต (ภาษาไทย)

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

วิ.อ. (บาลี) = วินยปิฎก สมนฺตปาสาทิกา ปาราชิกกณฺฑสีมาทิเสสาทิมหาวคฺคาทิอฏฺฐกถา
กงฺขา.อ. (บาลี) = กงฺขาวิตรณีอฏฺฐกถา (ภาษาบาลี)
วิ.สงฺคห. (บาลี) = วินยสงฺคหอฏฺฐกถา (ภาษาบาลี)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ที.สี.อ. (บาลี) = ทีฆนิกาย สุมงฺคลวิลาสินี สีลกฺขนฺธวคฺคอฏฺฐกถา (ภาษาบาลี)
ม.อุ.อ. (บาลี) = มชฺฌิมนิกาย ปปญฺจสูทนี อุปริปณฺณาสกอฏฺฐกถา (ภาษาบาลี)
สํ.ส.อ. (บาลี) = สํยุตฺตนิกาย สารตฺถปฺปกาสินี สคาถวคฺคอฏฺฐกถา (ภาษาบาลี)
สํ.นิ.อ. (บาลี) = สํยุตฺตนิกาย สารตฺถปฺปกาสินี นิทานวคฺคอฏฺฐกถา (ภาษาบาลี)
ขุ.ธ.อ. (บาลี) = ขุทฺทกนิกาย ธมฺมปทอฏฺฐกถา (ภาษาบาลี)
ขุ.ชา.อ. (บาลี) = ขุทฺทกนิกาย ชาตกอฏฺฐกถา (ภาษาบาลี)

ฎีกาพระวินัย

สารตฺถ.ฏีกา (บาลี) = สารตฺถทีปนีฎีกา (ภาษาบาลี)
วิมติ.ฏีกา (บาลี) = วิมติวิโนทนีฎีกา (ภาษาบาลี)
กงฺขา.ฏีกา (บาลี) = กงฺขาวิตรณีปุราณฎีกา (ภาษาบาลี)
กงฺขา.อภินวฎีกา (บาลี) = วินยตฺถมญฺชูสา กงฺขาวิตรณี อภินวฎีกา (ภาษาบาลี)

ฎีกาพระอภิธรรม

อภิ.ปญฺจ.อนุฎีกา (บาลี) = อภิธมฺมปิฎก ปญฺจปกรณอนุฎีกา (ภาษาบาลี)

คัมภีร์สัททาวิเสส

อภิธาน. (บาลี)	=	อภิธานปฺปทีปิกา (ภาษาบาลี)
กจฺ. (บาลี)	=	กจฺจายนเวยฺยากรณ (ภาษาบาลี)
นิรุตฺติ. (บาลี)	=	นิรุตฺติคาถา (ภาษาบาลี)
สีมาวิโสธนี. (บาลี)	=	สีมาวิโสธนี (ภาษาบาลี)
มหาวํส. (บาลี)	=	มหาวโส (ภาษาบาลี)
นานาวินิจฺฉย. (บาลี)	=	นานาวินิจฺฉโย (ภาษาบาลี)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์ที่ประมวลหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา โดยได้แบ่งย่อยลงไปเป็น ๓ ปิฎก คือ พระวินัยปิฎก ประมวลพุทธพจน์หลักคำสอนทางพระวินัย พระสุตตันตปิฎก ประมวลพุทธพจน์หลักคำสอนทางพระสูตร และพระอภิธรรมปิฎก ประมวลพุทธพจน์หลักคำสอนทางพระอภิธรรม อันเป็นที่ประมวลพระพุทธพจน์และเป็นที่รวมไว้ซึ่งคำสอนของพระพุทธเจ้าเรียกว่า นวังคสัตถุศาสน์[๑]

คัมภีร์อรรถกถา[๒] เป็นคัมภีร์ที่ทำหน้าที่อธิบายบทที่มีเนื้อความซับซ้อนในพระไตรปิฎกให้ชัดเจนขึ้นตลอดจนอาจริยวาทระดับต่าง ๆ ที่เรียกว่า ปกิณณกเทศนา เริ่มมีปรากฏตั้งแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมา สมดังคำที่พระธรรมปาลเถระนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาแห่งอินเดียใต้ ซึ่งมีชีวิตอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ กล่าวไว้ว่า อรรถกถาที่พระสังคีติกาจารย์ร้อยกรองไว้ เมื่อคราวปฐมสังคายนา คืออรรถกถาที่มีมาตั้งแต่สมัยที่พระผู้มีพระภาคทรงพระชนม์อยู่[๓] อรรถกถานั้นแบ่งเป็น ๒ ประเภทคือ

(๑) พุทธสังวัณณิตะ เป็นคำอธิบายไขความที่พระพุทธองค์ทรงแสดงด้วยพระองค์เอง เรียกอรรถกถาประเภทนี้ว่า ปกิณณกเทศนา[๔]

(๒) อนุพุทธสังวัณณิตะ เป็นคำอธิบายไขความที่พระสาวกทั้งหลายมีพระอัครสาวกเป็นต้น ซึ่งเป็นผู้ตรัสรู้ตามจนได้นามว่าอนุพุทธะอธิบายไว้[๕]

---

[๑] คำสอนของพระพุทธเจ้าประกอบด้วยองค์ ๙ คือ สุตตะ เคยย เวยยากรณะ คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัพภูตธัมมะ และเวทัลละ; **วิ. มหา.** (บาลี) ๑/๗/๑๓, **ม.มู.** (บาลี) ๑๒/๒๗๗-๒๗๙ / ๒๖๗-๒๖๙, **องฺ. ปญฺจก.** (บาลี) ๒๒/๘๙-๙๙.

[๒] แบ่งเป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มที่ ๑ โบราณอรรถกถา กลุ่มที่ ๒ อภินวอรรถกถา.

[๓] ปฐมสงฺคีติยํ ยา อฏฺฐกถา สงฺคีตาติ วจเนน สา ภควโต ธรรมานกาเลปิ อฏฺฐกถา สวิชฺชติ; **อภิ.ปญฺจ. อนุฏีกา.** (บาลี) ๑/๑๓.

[๔] ตตฺถ ตตฺถ ภควา ปวตฺติตา ปกิณฺณกเทสนาเยว หิ อฏฺฐกถา; **สารตฺถ.ฏีกา** (บาลี) ๑/๒๗.

[๕] **ที.สี.อ.** (บาลี) ๑/๑.

คัมภีร์ฎีกา เป็นคัมภีร์ที่อธิบายลีนัตถบท (บทที่มีเนื้อความซับซ้อน) ในคัมภีร์อรรถกถาที่เป็นพระวินัยและพระสูตรเท่านั้น คัมภีร์ฎีกาส่วนนี้เรียกว่า ปุราณฎีกา อภินวฎีกา ส่วนคัมภีร์ที่อธิบายพระอภิธรรมเรียกว่า อภิธัมมฎีกา โดยแยกเป็น มูลฎีกา และอนุฎีกา คัมภีร์ชั้นฎีกาจัดเป็นแหล่งความรู้ทางพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญรองลงมาจากคัมภีร์ชั้นอรรถกถา

ในพระวินัยปิฎก สีมามีกำเนิดและพัฒนาการมาจากเรื่องของพวกปริพาชก[๖] ที่เป็นนักบวชภายนอกพระพุทธศาสนามาประชุมกันสนทนาพบปะสังสรรค์กันเป็นประจำทุกเดือน ทำให้ประชาชนทั่วไปเกิดความเลื่อมใสเป็นอย่างมาก พระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกในพระพุทธศาสนา ทรงทราบเรื่องแล้วจึงได้นำความกราบบังคมทูลขอพระราชทานอนุญาต เพื่อให้พระสงฆ์ได้พบปะสนทนาธรรมกันตามกาลอันสมควร และพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์ประชุมแสดงธรรมโดยกำหนดในวัน ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำและ ๘ ค่ำแห่งปักษ์ ทรงมีความดำริอีกว่า “เราพึงอนุญาตสิกขาบทที่ได้บัญญัติไว้แก่ภิกษุทั้งหลายให้เป็นปาติโมกขุทเทส และจักเป็นอุโบสถกรรมของพวกเธอด้วย”[๗] และตรัสอีกว่า “ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้สมมติสีมา”[๘] การสมมติสีมานั้น อย่าให้เล็กไปต้องบรรจุพระสงฆ์ได้ไม่ต่ำกว่า ๒๑ รูปนั่งเข้าหัตถบาสกันได้ ถ้าเป็นขนาดใหญ่ไม่เกิน ๓ โยชน์เป็นอย่างยิ่ง[๙] พระสงฆ์จึงพากันสมมติสีมาอันเป็นขอบเขตที่พระสงฆ์ทำขึ้นเพื่อทำสังฆกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญและใช้ในกิจการพระศาสนาตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

ในอรรถกถาพระวินัยชื่อว่า สมันตปาสาทิสกา มีอธิบายเรื่องสีมาว่า มหาวิหาร ๑๘ แห่ง[๑๐] ในกรุงราชคฤห์ มีสีมาเดียวกันทั้งหมด[๑๑] พระสารีบุตรเถระเป็นผู้ผูกสีมาเหล่านั้น[๑๒] เวลาภิกษุสงฆ์ทำสังฆกรรม ต้องประชุมทำกันในสถานที่แห่งเดียวกัน ซึ่งส่วนมากเป็นที่เวฬุวันมหาวิหาร เช่น

---

[๖] เตน โข ปน สมเยน อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา จตุตฺถเส ปณฺณรเส อฏฺฐมิยา จ ปกฺขสฺส สนฺนิปติตฺวา ธมฺมํ ภาสนฺติ. เต มนุสฺสา อุปสงฺกมนฺติ ธมฺมสฺสวนาย. เต ลภนฺติ อญฺญติตฺถิเยสุ ปริพฺพาชเกสุ เปมํ, ลภนฺติ ปสาทํ, ลภนฺติ อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา ปกฺขึ; **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๒/๑๔๖, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๒/๒๐๗.

[๗] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๓/๑๔๗, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๓/๒๐๙.

[๘] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๘/๑๕๑, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๘/๒๑๕.

[๙] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๔๐/๑๕๒, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๔๐/๒๑๖.

[๑๐] (๑) เวฬุวนาราม (๒) ตโปทาราม (๓) สัตตบรรณคูหา (๔) กัสสปาราม (๕) สีตะวัน (๖) เงื้อมผาสัปปโสณฑิกะ (๗) อัมพลัฏฐิกา (๘) ชีวกัมพวัน (๙) เหวที่ทิ้งโจร (๑๐) มัททกุจฉิทายวัน (๑๑) คิชฌกูฏ (๑๒) อินทสาลคูหา (๑๓) กาฬสิลา (๑๔) ลัฏฐิวัน (๑๕) ทักขิณาคีรี (๑๖) หมู่บ้านเอกนาลา (๑๗) โคตมนิโครธ (๑๘) ปาสาณกเจดีย์; **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๑๒๒, พระราชโพธิวิเทศ (ทองยอด ภูริปาโล), **กรุงราชคฤห์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๔๓, พระมหาวิเชียร วชิรว์โส และพระมหาดาวสยาม วชิรปญฺโญ, **นครราชคฤห์เมืองหลักของพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๗.

[๑๑] **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๑๒๒.

[๑๒] **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๑๒๒.

พระมหากัสสปเถระซึ่งพักอยู่ที่ปิปผลิคูหาวิหารต้องมาทำอุโบสถที่เวฬุวันวิหาร เพื่อให้เกิดความสามัคคีแก่หมู่สงฆ์[๑๓] สังฆกรรมเป็นเรื่องสำคัญ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสแนะนำพระมหากัปปินเถระ ซึ่งพักอยู่ในมัททกุจฉิมิคทายวิหารซึ่งอยู่ภายในมหาวิหาร ๑๘ แห่งนั้นคิดจะไม่ไปทำอุโบสถสังฆกรรมให้เห็นว่า “พวกเธอ ไม่สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่บูชาอุโบสถ ใครเล่าจักสักการะ เคารพ นับถือบูชาอุโบสถ” ตรัสให้ท่านไปทำสังฆกรรม ไม่ไปไม่ได้[๑๔] แสดงให้เห็นว่าพระองค์ให้ความสำคัญกับสีมาและอุโบสถในการทำสังฆกรรมเป็นอย่างมาก ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจอย่างหนึ่งเพื่อทำให้เกิดความพร้อมเพรียงแก่หมู่คณะ

ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งสมณทูตไปประกาศพระศาสนายังประเทศต่าง ๆ คณะของพระมหินทเถระเมื่อเดินทางไปถึงเกาะลังกาได้ประกาศพระศาสนา ทำให้พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะกษัตริย์ลังกาทรงเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา พระองค์ตรัสถามพระเถระว่า “พระพุทธศาสนาจะประดิษฐานมั่นคงในเกาะลังกาได้อย่างไร พระเถระตอบว่า ถวายพระพรมหาบพิตร เมื่อผูกสีมาที่เกาะลังกาทำสังฆกรรมมีอุโบสถกรรมเป็นต้น พระพุทธศาสนาจักตั้งมั่นที่เกาะลังกา”[๑๕] และเมื่อครั้งพระอุบาลี[๑๖]พร้อมด้วยพระสงฆ์ไทยเดินทางไปเกาะลังกาเพื่อไปอุปสมบทสามเณรสรณังกรพร้อมผูกพัทธสีมาที่เกาะลังกา[๑๗] จะเห็นได้ว่าที่เกาะลังกานั้นสีมามีความสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะประดิษฐานพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญมั่นคงถาวรในประเทศศรีลังกาจนถึงปัจจุบันนี้

ในคัมภีร์ฎีกาฝ่ายของพระวินัยที่อธิบายเรื่องเกี่ยวกับสีมามีจำนวน ๒ เล่ม คือ ๑. คัมภีร์สีมาลังการฎีกา พระสัทธัมมโชติปาละ แต่งที่เมืองอริมัททนะ คือ เมืองพุกาม ๒. คัมภีร์สีมาลังการฎีกาเล่มที่ ๒ ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่ง[๑๘]

ส่วนคัมภีร์คัณฐีฝ่ายพระวินัยปิฎก คัมภีร์คัณฐี ได้แก่ คัมภีร์ที่ชี้เงื่อนสำคัญ หรือชี้ปมสำคัญ คัมภีร์คัณฐีเป็นคัมภีร์ที่มิได้แสดงบทต่อบท ปาฐะต่อปาฐะเหมือนอย่างอรรถกถา แต่จัดเป็นคัมภีร์ฝ่าย

---

[๑๓] **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๑๒๒.

[๑๔] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๗/๑๕๐, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๗/๒๑๔.

[๑๕] อุโปสถาทิกมฺมตฺถํ ชินาณาย ชนาธิป สีมาย อิธ พทฺธาย ปติฏฺฐสฺสติ สาสนํ; **มหาวํส.** (บาลี) ๑/๑๘๑/๑๑๐.

[๑๖] ในหนังสือพงศาวดารไทยฉบับพระราชหัตถเลขาว่า จุลศักราช ๑๑๑๕ (พ.ศ. ๒๒๙๖) พระบรมราชาธิราชที่ ๓ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกษฐโปรดให้พระอุบาลีเป็นหัวหน้าพระอริยมุนี พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์อีก ๑๒ รูปไปลังกาทวีป.

[๑๗] พระมหานามเถระ และคณะบัณฑิต (แต่ง), **คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค ๒**, แปลโดย ผศ. สุเทพ พรมเลิศ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๙๐.

[๑๘] พระมหาอดิศร ถิรสีโล, **ประวัติคัมภีร์บาลี**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๗๕.

พวกโคจรญาณ เป็นคัมภีร์ที่แสดงเพียงบทปาฐะ และอธิบายที่มั่วรู้ได้ยาก และที่เป็นเงื่อนงำสลับซับซ้อนเท่านั้น คัณฐีพระวินัย มีรายชื่อปรากฏทั้งหมด ๒๘ คัมภีร์ มีคัมภีร์หนึ่งที่สำคัญในลำดับที่ ๑๔ คือ คัมภีร์สีมาวิโสธนี หมายถึง การชำระสีมาหรือเสมา พระสาครพุทธิเถระเป็นผู้แต่ง[๑๙] ซึ่งมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับเรื่องสีมาเป็นอย่างยิ่ง มีอธิบายพระวินัยที่เกี่ยวกับสีมาจำนวน ๕ หัวข้อ คือ

(๑) อุปสมฺปทากณฺโฑ ว่าด้วยอุปสมบทกัณฑ์

(๒) กปฺปวินาสกณฺโฑ ว่าด้วยกัปวินาศกัณฑ์

(๓) นิพฺพานกณฺโฑ ว่าด้วยนิพพานกัณฑ์

(๔) สมสีสิกณฺโฑ ว่าด้วยบุคคลที่มีความเสมอภาคกันกัณฑ์

(๕) ปกิณฺณกกณฺโฑ ว่าด้วยปกิณณกกัณฑ์ (เรื่องเล็กน้อย)

อนึ่ง คัมภีร์สีมาวิโสธนี แม้ว่าจะเป็นคัมภีร์ที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา เพราะเป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นเพื่ออธิบายขยายความพระวินัยที่เกี่ยวกับเรื่องสีมาให้มีความชัดเจน และเข้าใจง่ายทั้งด้านเนื้อหา ภาษา และมีคุณค่าต่อการศึกษาดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น อย่างไรก็ดี เนื่องจากคัมภีร์สีมาวิโสธนี นี้ยังเป็นภาษาบาลีอักษรพม่าอยู่ ยังไม่มีผู้ใดได้ปริวรรตและแปลเป็นภาษาไทย และวิเคราะห์ในเชิงงานวิจัยให้ทราบถึงเนื้อหา ภาษาและคุณค่าของคัมภีร์ ตลอดทั้งมีความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่น ๆ อย่างไรบ้าง

ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์เรื่อง คัมภีร์สีมาวิโสธนี ในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้าง เนื้อหา ลักษณะการประพันธ์ การปริวรรตจากต้นฉบับภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย และวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมและสังฆกรรมของพระสงฆ์ จะเป็นประโยชน์แก่การศึกษา และการประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์อย่างไพศาลทั้งในกาลปัจจุบันและอนาคตข้างหน้าต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์สีมาวิโสธนีในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้างเนื้อหา หลักไวยากรณ์ และความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่น ๆ

๑.๒.๒ เพื่อปริวรรตคัมภีร์สีมาวิโสธนีจากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมและสังฆกรรมของพระสงฆ์

---

[๑๙] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘.

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนองานวิจัยในรูปแบบงานวิจัยเชิงเอกสาร คัมภีร์สีมาวิโสธนีฉบับภาษาบาลีอักษรพม่า จากนั้นปริวรรตจากฉบับต้นเดิมสังคายนาครั้งที่ ๖ ซึ่งเป็นอักษรพม่าให้เป็นภาษาบาลีอักษรไทย โดยผู้วิจัยจะทำการแปลคัมภีร์สีมาวิโสธนีซึ่งเป็นภาษาบาลีอักษรไทยให้มีเนื้อความเป็นภาษาไทย โดยจะใช้ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ศึกษาวิเคราะห์ในด้านประวัติความเป็นมา ด้านโครงสร้าง ด้านเนื้อหา ด้านไวยากรณ์ ด้านความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่น ๆ และวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมและสังฆกรรมของพระสงฆ์

๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

๑.๔.๑ คัมภีร์สีมาวิโสธนี หมายถึง คัมภีร์ว่าด้วยการชำระสีมาหรือเสมาให้หมดจด พระสาครพุทธิเถระเป็นผู้แต่ง มีการอธิบายพระวินัยที่เกี่ยวกับสีมาจำนวน ๕ หัวข้อ คือ ๑. อุปสมฺปทากณฺโฑ ว่าด้วย อุปสมบทกัณฑ์ ๒. กปฺปวินาสกณฺโฑ ว่าด้วยกัปวินาศกัณฑ์ ๓. นิพฺพานกณฺโฑ ว่าด้วยนิพพานกัณฑ ๔. สมสีสิกณฺโฑ ว่าด้วยบุคคลที่มีความเสมอภาคกันกัณฑ์ ๕. ปกิณฺณกกณฺโฑ ว่าด้วย ปกิณณกกัณฑ์ (เรื่องเล็กน้อย)

๑.๔.๒ การปริวรรต หมายถึง การเปลี่ยนตัวอักษรหนึ่งไปยังอักษรหนึ่ง ในงานวิจัยนี้คือการเปลี่ยนตัวอักษรคัมภีร์สีมาวิโสธนีจากภาษาบาลีอักษรพม่าให้เป็นภาษาบาลีอักษรไทย

๑.๔.๓ การแปล หมายถึง การแปลคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่การปริวรรตจากภาษาบาลีอักษรพม่าให้เป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเนื้อความให้เป็นภาษาไทย

๑.๔.๔ การวิเคราะห์ หมายถึง การวิเคราะห์คัมภีร์สีมาวิโสธนีที่แปลเป็นภาษาไทยแล้วในด้านประวัติความเป็นมา ด้านโครงสร้าง ด้านเนื้อหา ด้านไวยากรณ์ ด้านความสัมพันธ์ภาษาและศัพท์ และด้านคุณค่าของคัมภีร์ที่มีต่อพระวินัยและสังฆกรรมของพระสงฆ์

๑.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย

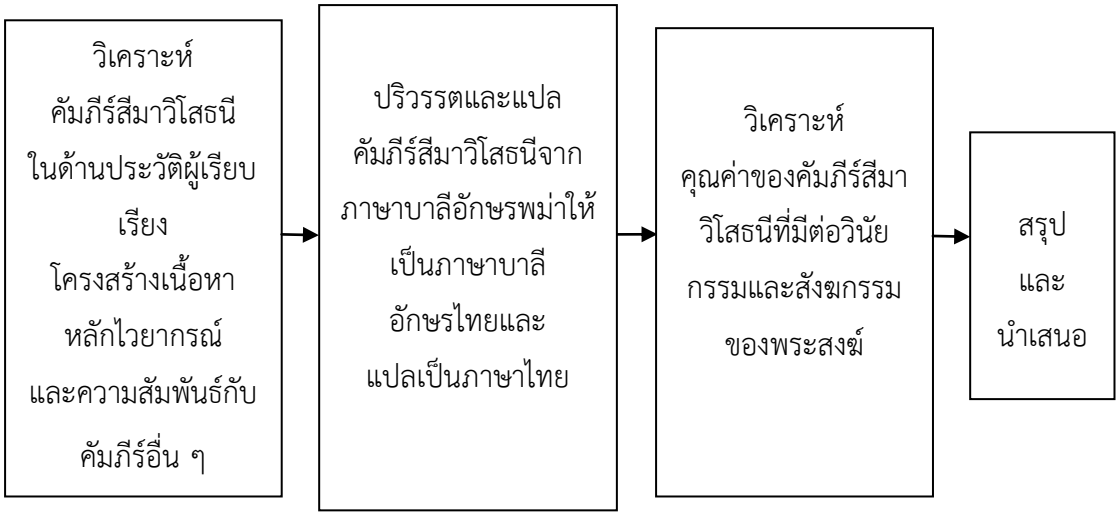

๑.๖ การทบทวนวรรณกรรม

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ทบทวนวรรณกรรม เอกสารวิชาการ รวมทั้งรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคัมภีร์สีมาวิโสธนีมีรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้คือ

๑.๖.๑ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้กล่าวถึงสีมาไว้ในวินัยมุข เล่ม ๓ พอสรุปความได้ว่า สีมา หมายถึง เขตแดนที่พระสงฆ์กำหนดหมายรู้กัน มี ๒ ประเภทคือ (๑) พัทธสีมา แปลว่า แดนที่ผูก (๒) อพัทธสีมา แปลว่า แดนที่ไม่ได้ผูก พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้กำหนดนิมิตสมมติสีมา ทำอุโบสถก็ดี ปวารณาก็ดี สังฆกรรมก็ดี เพื่อความพร้อมเพียงของสงฆ์ เพื่อความสามัคคีของหมู่คณะ การสมมติสีมานั้นต้องไม่เล็กเกินไปใหญ่เกินไป ถ้าทำไม่ถูกอาจเป็นสีมาวิบัติ และการทำสังฆกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องด้วยสีมา และได้กล่าวถึงการทำสังฆเภท คือ การทำลายสงฆ์ให้แตกกัน ซึ่งเป็นกรรมหนักที่พระเทวทัตได้เคยทำมาแล้ว[๒๐]

๑.๖.๒ พระพุทธโฆษาจารย์ (ผู้แต่ง) เจ้าหน้าที่ฝ่ายคัมภีร์พุทธศาสน์ กองวิชาการ (ผู้ตรวจชำระ) ได้กล่าวถึงสีมาไว้ในหนังสือ อรรถกถาภาษาไทย พระวินัยปิฎก สมันตปาทาทิกา ภาคที่ ๓ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พอสรุปได้ว่า พระวินัยธรพึงกำหนดนิมิตก่อน พึงระบุว่า ภูเขานั่นเป็นนิมิตเป็นต้น พึงกำหนดนิมิตที่ได้กำหนดไว้ทีแรกอย่างนี้แล้วจึงคอยหยุด การกำหนดอย่างนี้นิมิตกับนิมิตจึงจัดว่าเชื่อมถึงกัน ครั้นกำหนดนิมิตอย่างนี้แล้ว พึงสมมติสีมาด้วยกรรมวาจาที่พระพุทธเจ้า

---

[๒๐] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๓**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘).

ได้ทรงอนุญาตไว้แล้ว ในที่สุดแห่งกรรมวาจาพื้นที่ภายในนิมิตทั้งหลายย่อมเป็นสีมา ตัวนิมิตทั้งหลายอยู่ภายนอกสีมา นิมิตทั้งหลายในสีมานั้นแม้กำหนดครั้งเดียว ก็เป็นอันกำหนดไว้ดีแล้ว และได้กล่าวถึงการสมมติสีมา วิธีการผูกมหาสีมา วิธีผูกสีมา ๒ ชั้น วิธีผูกสีมาบนศิลาดาดเป็นต้น วิธีการถอนสีมา สีมาสัมเภท และการกล่าวถึงอุโบสถและอุโบสถกรรมเป็นต้น[๒๑]

๑.๖.๓ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงสีมาไว้ในหนังสือ ฝังลูกนิมิต-ผูกสีมา วัดญาณเวศกวัน พอสรุปความได้ว่า พระพุทธเจ้ากำหนดเรื่องเขตทำสังฆกรรม พระสงฆ์ที่อยู่ในเขตต้องมาประชุมกัน เขตนี้ไม่จำเป็นต้องมีตัวอาคารก็ได้ แต่พระองค์ทรงมีพุทธานุญาตให้มีตัวอาคารสำหรับเป็นที่ประชุมได้เรียกว่าโรงอุโบสถ ถ้าจะมีโบสถ์ก็ต้องสร้างโบสถ์ไว้ภายในสีมา หรือเท่ากับสีมา ชาวบ้านได้รู้สึกตัวว่าได้มีส่วนร่วมในพระพุทธศาสนาได้มาปิดทองลูกนิมิตที่ทำให้เป็นสีมา และมีส่วนร่วมทำให้เกิดโบสถ์ที่พระสงฆ์จะได้ทำสังฆกรรมร่วมกัน ทำให้วัดมีฐานะสมบูรณ์ขึ้น ต่อไปงานพระศาสนาต่าง ๆ เช่นการบวชพระ การทอดกฐิน สังฆกรรมต่าง ๆ และการบำเพ็ญศาสนกิจของพระสงฆ์มากมาย จะดำเนินสืบต่อไป ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญมั่นคงบังเกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน ลูกนิมิตที่เราปิดทองช่วยเชื่อมโยงจิตของเราให้มองไปถึงความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาและความร่มเย็นเป็นสุขของประชาชน[๒๒]

๑.๖.๔ พิทยา บุนนาค ได้กล่าวถึงสีมาไว้ในหนังสือ เสมา สีมา พอสรุปความได้ว่า เป็นครั้งแรกที่ได้มีการวิจัยในเรื่องของใบเสมาสมัยอยุธยาโดยละเอียดและเป็นขั้นเป็นตอน โดยได้นำวิธีการวิจัยที่ไม่จำเป็นจะต้องอิงอาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์มาใช้เป็นข้อมูลชั้นต้น หากได้มีการวิเคราะห์โดยตรงจากรูปแบบลักษณะของชิ้นงาน ผสมกับระเบียบวิธีวิเคราะห์ และทฤษฎีการออกแบบผลิตภัณฑ์มาเป็นพื้นฐาน โดยระบบดังกล่าวนี้ถือว่าเป็นแนวความคิดวิธีใหม่ที่ไม่เคยมีมาผลงานวิจัยนี้จึงมิใช่มีความสำคัญเพียงแต่ทางด้านวิชาการที่จะให้ความรู้ และเพิ่มพูนคุณค่าให้กับเรื่องของใบเสมาในสมัยอยุธยาเท่านั้น หลักสีมานั้นที่ทำขึ้นจากแผ่นหิน มีรูปร่าง มีลักษณะและตกแต่งบนพื้นผิว ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้ทำให้หลักสีมาโดยรวมมีความเกี่ยวโยง ความสัมพันธ์และความสืบเนื่องต่อกัน จึงไม่เป็นการเหลือวิสัยที่จะนำหลักสีมาทั้งหลายเหล่านี้มาจัดเป็นหมวดหมู่ และเรียงลำดับตามความสืบเนื่องพร้อมกับกำหนดอายุเวลาให้ได้พอประมาณ จะเห็นได้ว่า หลักสีมาส่วนใหญ่จึงยังคงอยู่

---

[๒๑] พระพุทธโฆษาจารย์, **อรรถกถาภาษาไทย พระวินัยปิฎก สมันตปาทาทิกา ภาคที่ ๓ ฉบับมหาจุฬา-ลงกรณราชวิทยาลัย**, ตรวจชำระโดย เจ้าหน้าที่ฝ่ายคัมภีร์พุทธศาสน์ กองวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒).

[๒๒] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **ฝังลูกนิมิต-ผูกสีมา วัดญาณเวศกวัน**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๓).

เหลือให้เห็นไว้เป็นหลักฐานที่เก่าที่สุดของวัด หลักสีมาถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะทำหน้าที่แวดล้อมธรณีสงฆ์หรืออุโบสถเป็นต้น[๒๓]

จากการศึกษาทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องคัมภีร์สีมาวิโสธนี: การปริวรรต การแปล และวิเคราะห์ ผู้วิจัยใช้เป็นแบบในการกำหนดกรอบของการศึกษา คือ จะได้ปริวรรตคัมภีร์สีมาวิโสธนีจากภาษาบาลีอักษรพม่าให้เป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย พร้อมทั้งศึกษาวิเคราะห์ในด้านประวัติผู้แต่ง โครงสร้างเนื้อหา หลักไวยากรณ์ และวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมและสังฆกรรมของพระสงฆ์เป็นอย่างไรบ้าง

นอกจากนั้น ผู้ศึกษายังได้ศึกษาทบทวนวิทยานิพนธ์ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในประเด็นอื่น ๆ ดังนี้

๑.๖.๑ พระดิเรก อินจันทร์ ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาลักษณะคัมภีร์ปกรณ์วิเสส พระวินัยล้านนา” จากการศึกษางานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้สรุปความได้ว่า เนื้อหาและวิธีการแต่งคัมภีร์ปกรณ์วิเสส พระวินัยล้านนา ได้คัดเลือกมาศึกษาจำนวน ๑๐ เรื่องคือ คัมภีร์วินัย. คัมภีร์วินัยของภิกขุสามเณร. คัมภีร์วินัยดอกเดื่อ. คัมภีร์วินัยทั้ง ๕. คัมภีร์วินัยปอน. คัมภีร์วินัยปิฎก (ในปิฏกะทั้งสาม) คัมภีร์วินัยรวม. คัมภีร์วินัยวิภังคสูตร. คัมภีร์วินัยสงฆ์. และคัมภีร์วินัยสังคหะเป็นการศึกษาวิจัยในเชิงวิชาการทางด้านสาขาภาษาและวรรณกรรมล้านนา ในเนื้อหาโดยสรุป การวิเคราะห์เนื้อหา วิธีการแต่ง และการวิเคราะห์พระไตรปิฎกเพื่อให้เกิดความเชื่อถือ และเป็นหลักยึดเหนี่ยวจิตใจของเหล่าพุทธศาสนิกชน ฝ่ายเถรวาทชาวล้านนา โดยเฉพาะวิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาลักษณะคัมภีร์ปกรณ์วิเสสพระวินัยที่ได้ศึกษารูปแบบเนื้อหาและวิธีการแต่งของคัมภีร์ใบลานเรื่องพระวินัยปิฎก แต่ไม่ได้ศึกษาวิเคราะห์ถึงพระวินัยบัญญัติหรือหลักธรรมโดยการเปรียบเทียบกับคัมภีร์พระไตรปิฎกโดยตรง[๒๔]

๑.๖.๒ พระมหาอุดร สุทฺธิญาโณ (เกตุทอง) ได้เสนอดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์กังขาวิตรณีอรรถกถา” ได้กล่าวถึงเนื้อหาของคัมภีร์ จากการศึกษางานวิจัยนี้ ผู้วิจัยสรุปความได้ว่า คัมภีร์กังขาวิตรณีอรรถกถา หรือที่เรียกว่า มาติกาอรรถกถา เป็นอรรถกถาหนึ่งใน ๑๕ อรรถกถาที่พระพุทธโฆสาจารย์รจนาไว้ จึงทำให้พอจะสันนิษฐานได้ว่า ท่านน่าจะแต่งคัมภีร์นี้ที่ประเทศศรีลังกา ในตอนที่ท่านได้เดินทางไปศึกษาอรรถกถาตามที่พระเรวตะแนะนำ และคงแต่งขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๙ ตามคำของพระโสณเถระ คัมภีร์กังขาวิตรณีอรรถกถานี้ พระพุทธโฆสาจารย์แต่งขึ้นโดยมีจุดประสงค์เพื่อต้องการให้ภิกษุทั้งหลาย ได้ข้ามพ้นความสงสัยในพระวินัยอันเป็นกฎระเบียบและเป็น

---

[๒๓] พิทยา บุนนาค, **เสมา สีมา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐).

[๒๔] พระดิเรก อินจันทร์, “การศึกษาลักษณะคัมภีร์ปกรณ์วิเสสพระวินัยล้านนา”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖), หน้า ก.

กรอบแห่งการประพฤติปฏิบัติ คัมภีร์กังขาวิตรณีอรรถกถา เป็นอรรถกถาที่เป็นตัวมาติกาอธิบายพระปาติโมกข์[๒๕]

๑.๖.๓ พระมหาบูรณะ ชาตเมโธ (โพธิ์นอก) ได้เสนอดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “คัมภีร์วิสุทธิมัคคคัณฐี: การชำระและการศึกษาวิเคราะห์” ได้กล่าวถึงเนื้อหาของคัมภีร์ จากการศึกษางานวิจัยนี้ ผู้วิจัยสรุปความได้ว่า ประวัติผู้แต่งนั้นมักเป็นธรรมเนียมของนักปราชญ์สมัยก่อนที่ไม่ใคร่แสดงชื่อของตนไว้ในงานนั้นด้วย จะแสดงเพียงเหตุผลหรือความจำเป็นในการแต่ง ด้านโครงสร้างเนื้อหา โดยผู้ประพันธ์ได้ยึดเอาโครงสร้างเนื้อหาจากคัมภีร์วิสุทธิมรรค ลักษณะการประพันธ์เป็นการประพันธ์แบบวิมิสสะ คือ การประพันธ์แบบผสมปัชชะ (ร้อยกรอง) กับ คัชชะ (ร้อยแก้ว) เข้าด้วยกัน ใช้สำนวนภาษาแบบง่าย แต่เป็นไปตามแบบแผนของการประพันธ์คือ มีคำปณามคาถา อันเป็นการแสดงความนอบน้อมต่อพระรัตนตรัย พร้อมกับบอกเหตุผลในการประพันธ์แล้วจึงดำเนินเข้าเนื้อหาที่ตนประสงค์จะอธิบายในตอนสุดท้ายเป็นการแสดงนิคมคาถา พระสารทัสสีไม่ได้แสดงชื่อของท่านเอาไว้ เป็นแต่กล่าวถึงสังคมสภาพแวดล้อมในยุคนั้นมีความเป็นไปอย่างไร และจบลงด้วยขอให้พระราชาดำรงมั่นในทศพิธราชธรรม ขอให้สรรพสัตว์ทั้งหลายจงพ้นจากความทุกข์ และขอให้ตัวท่านผู้ประพันธ์ได้บรรลุมรรคนิพพานในศาสนาของพระเมตไตรยพุทธเจ้า ดังนั้น เมื่อได้แปลและตรวจทานเทียบเคียงกับคัมภีร์วิสุทธิมรรค และคัมภีร์วิสุทธิมรรคฎีกาทั้งสองแล้ว ทำให้เห็นถึงความสอดคล้องกันของการอธิบาย เพราะคัมภีร์วิสุทธิมัคคคัณฐี ได้อธิบายเสริมเพิ่มเติม หรือสรุปคัมภีร์ วิสุทธิมรรคทั้ง ๓ ดังที่กล่าวแล้ว ไว้อย่างชัดเจน[๒๖]

๑.๖.๔ พระมหาจรัญ อุตฺตมธมฺโม (บัวชูก้าน) ได้เสนอดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “นมักการฎีกา: แปลและศึกษาวิเคราะห์” ได้กล่าวถึงเนื้อหาของคัมภีร์ จากการศึกษางานวิจัยนี้ ผู้วิจัยสรุปความได้ว่า ท่านผู้แต่งคัมภีร์นี้ คือ พระเรวตะได้นำเนื้อหามาจากคัมภีร์นมักการ ลักษณะการแต่งของท่านต่างจากคัมภีร์นมักการ เพียงแต่ได้อาศัยคำบางคำ สั้นบ้าง ยาวบ้าง ในคัมภีร์นมักการนำมาอธิบายในลักษณะเป็นร้อยแก้วเป็นจำนวนมาก ผสมร้อยกรองบ้างเพียงเล็กน้อย เน้นในเรื่องไวยากรณ์เป็นหลักอธิบายคำใด เริ่มต้นด้วยบอก ธาตุ ปัจจัย เช่น คำว่า สุคตๆ ซึ่งมี ๒ ความหมาย ความหมายแรกหมายถึงเสด็จไปงาม (หรือเสด็จไปดี) ความหมายที่ ๒ หมายถึงตรัสรู้ดี (พูดดี) สุคตๆ ที่ใช้ในความหมายว่า เสด็จไปงาม มาจาก สุ บทหน้า (ดี งาม ง่าย) คมฺ ธาตุ (ใช้ในความหมายว่าไป) ต ปัจจัย ถ้าเป็นกิริยา บอกให้ทราบว่าเป็นอดีตกาล มีคำแปลว่า แล้ว ถ้าใช้เป็นนามนาม แปลตามปกติ (ไม่ต้องออก

---

[๒๕] พระมหาอุดร สุทฺธิญาโณ (เกตุทอง), “ศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์กังขาวิตรณีอรรถกถา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ก.

[๒๖] พระมหาบูรณะ ชาตเมโธ (โพธิ์นอก), “คัมภีร์วิสุทธิมัคคคัณฐี: การชำระและการศึกษาวิเคราะห์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ก.

สำเนียงกาล) ที่ใช้ในความหมายว่า ตรัสดี มาจาก สุ บทหน้า เช่นเดียวกัน คทฺ ธาตุ (ใช้ในความหมายว่ากล่าว) ต ปัจจัยเหมือนกัน[๒๗]

๑.๖.๕ พระวัชรากร ปญฺญาธโร (อุทัยแพน) ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ศาสนวัตถุ ศึกษาเฉพาะกรณีการอนุรักษ์อุโบสถ ได้กล่าวถึงการอนุรักษ์อุโบสถ พอสรุปความได้ว่า โบสถ์หรืออุโบสถ หมายถึงเขตแดนที่กำหนดในการประชุมทำสังฆกรรม อันเป็นกิจของสงฆ์ มีแผ่นสีมาหินเป็นเครื่องหมายแสดงขอบเขตรอบบริเวณ เรียกว่า สิม เป็นสถาปัตยกรรมของชาวอีสาน พบหลักฐานทางโบราณคดีและโบราณวัตถุปรากฏอยู่ทั่วไป ในบริเวณวัดอันเป็นศูนย์กลางของชุมชนในอดีต พระสงฆ์มีบทบาทในการอนุรักษ์อุโบสถ (สิม) เพื่อให้ทุกคนได้ตระหนักถึงคุณค่าในสถาปัตยกรรมสิมอีสาน[๒๘]

๑.๖.๖ พระยุทธนา รมณียธมฺโม (แก้วกัณหา) ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล ได้กล่าวถึงการปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล พอสรุปความได้ว่า การปกครองคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาลนั้น ในช่วงระยะเวลา ๔๕ ปี ที่พระพุทธเจ้าทรงพระชนมายุบำเพ็ญพุทธกิจอยู่นั้น มีวิวัฒนาการตามลำดับกาลขององค์กรคณะสงฆ์ เริ่มจากที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ และประกาศพระศาสนาทรงประทานการอุปสมบทด้วยพระองค์เองเรียกว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา ต่อมามีพระสงฆ์สาวกเพิ่มมากขึ้นเป็นจำนวนมาก งานการของพระศาสนาเป็นไปอย่างกว้างขวาง สังคมสงฆ์กลายเป็นสังคมที่มีขนาดใหญ่ สมควรที่จะมอบหมายภาระให้หมู่สงฆ์ได้ปกครองกันเอง เพื่อเป็นการปูพื้นฐานการปกครองคณะสงฆ์โดยหมู่สงฆ์เอง และทรงอนุญาตการบวชให้เป็นกิจของพระสงฆ์ คือมอบหมายความเป็นใหญ่ให้คณะสงฆ์อย่างเต็มที่แล้ว โดยทรงบัญญัติพระธรรมวินัยเป็นหลักในการปกครองคณะสงฆ์ ดังปัจฉิมโอวาทที่ตรัสว่า เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว พระธรรมวินัยนั้นแหละ จักเป็นพระศาสดาของเธอทั้งหลาย[๒๙]

๑.๖.๗ พระมหาไพบูลย์ วิปุโล (เลิศฤทธิ์ธนะกุล) ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเสนาสนะในพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงอุโบสถในฐานะเป็นเสนาสนะ พอสรุปความได้ว่า เสนาสนะดังกล่าว คือ กุฏี (กระท่อม) วิหาร (อาคารที่ประดิษฐานพระพุทธรูปทางล้านนา)

---

[๒๗] พระมหาจรัญ อุตฺตมธมฺโม (บัวชูก้าน), “นมักการฎีกา: แปลและศึกษาวิเคราะห์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ก.

[๒๘] พระวัชรากร ปญฺญาธโร, “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ศาสนวัตถุ ศึกษาเฉพาะกรณีการอนุรักษ์อุโบสถ (สิม) ในอำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด”, **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

[๒๙] พระยุทธนา รมณียธมฺโม (แก้วกัณหา), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗).

อุโบสถ์ (สถานที่สำหรับประดิษฐานพระประธานหรือพุทธเขตที่พระสงฆ์ใช้ประชุมกันทำสังฆกรรมตามพระวินัย) เป็นต้น กิจกรรมสำคัญที่พระสงฆ์ผู้อยู่ในวัดควรกระทำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อตอบแทนบุคคลหรือชาวบ้านผู้มีอุปการะ คือ การอบรมสั่งสอนประชุมชนให้ตั้งอยู่ในศีลหรือคุณงามความดีและความฉลาด เพื่อพัฒนาชีวิตของเขาเหล่านั้นให้มีค่า มีความหมายขึ้น มีมาตรฐานที่มั่นคงในหลักปฏิบัติตนให้ถูกต้อง เป็นการชี้ทางสวรรค์เป็นเบื้องต้นและมีพระนิพพานเป็นที่สุดซึ่งถือเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนแบบครบวงจรชีวิตอย่างแท้จริง มีการสนทนาธรรมกับพระสงฆ์ เพื่อเป็นการพัฒนาตัวพระสงฆ์หรือวิธีการสอนของท่านเหล่านั้นในการปรับปรุงเทคนิคใหม่ ๆ ให้ทันสมัย ยิ่งขึ้น และเป็นการอนุเคราะห์ชาวบ้านโดยทางอ้อมไปด้วย[๓๐]

๑.๖.๘ วิโรจน์ คุ้มครอง ได้เสนอรายงานวิจัยเรื่อง คัมภีร์สุตตสังคหะ : การปริวรรต การแปล และการวิเคราะห์ ได้กล่าวถึง การปริวรรต การแปล และการวิเคราะห์คัมภีร์สุตตสังคหะ พอสรุปความได้ว่า คัมภีร์สุตตสังคหะ เป็นคัมภีร์ว่าด้วยการรวบรวมพระสูตร แต่งโดยพระอริยวังสเถระชาวพม่าขณะที่อยู่ในสำนักมหาวิหาร ไม่ได้เป็นพระพุทธพจน์โดยตรง ในประเทศพม่าให้การยกย่องเทียบกับพระไตรปิฎกจัดอยู่ในกลุ่มพระสุตตันตปิฎก คัมภีร์สุตตสังคหะอักษรขอมที่ใช้ในการบริวรรตเป็นฉบับหอสมุดแห่งชาติ จำนวน ๘ ผูก มีการแบ่งโครงสร้างออกเป็นหมวดหมู่ ๗ คือ (๑) พระสูตรที่พรรณนาเรื่องทาน ๖ สูตร (๒) พระสูตรที่พรรณนาเรื่องศีล ๖ สูตร (๓) พระสูตรที่พรรณนาเรื่องสวรรค์ ๕ สูตร (๔) พระสูตรที่พรรณนาเรื่องโทษของกามคุณ ๕ สูตร (๕) พระสูตรที่พรรณนาเรื่องกิจของฆราวาส ๓๑ สูตร (๖) พระสูตรที่พรรณนาเรื่องการอนุโมทนา ๑๔ สูตร และ (๗) พระสูตรที่พรรณนาเรื่องข้อปฏิบัติของบรรพชิต ๑๘ สูตร รวมเป็น ๘๕ สูตร มีการวิเคราะห์คุณค่าทางสังคมในคัมภีร์สุตตสังคหะ แบ่งออกเป็น (๑) คุณค่าทางสังคมเรื่องทาน (การให้) มี ๖ สูตร (๒) คุณค่าทางสังคมเรื่องศีล (ศีลธรรม) มี ๖ สูตร (๓) คุณค่าทางสังคมเรื่องทางแห่งสวรรค์ (ทางแห่งความดี) มี ๕ สูตร (๔) คุณค่าทางสังคมเรื่องโทษของกามคุณ (ทางแห่งกามคุณ) มี ๕ สูตร (๕) คุณค่าทางสังคมเรื่องกิจของฆราวาส (หน้าที่ของชาวบ้าน) มี ๓๑ สูตร (๖) คุณค่าทางสังคมเรื่องการอนุโมทนา (บุญ) มี ๑๔ สูตร (๗) คุณค่าทางสังคมเรื่องข้อปฏิบัติของบรรพชิต (หน้าที่ของบรรพชิต) มี ๑๘ สูตร เช่น ในอันธกวินทสูตรเป็นต้น เพราะถ้าภิกษุผู้บวชใหม่ดำรงอยู่ในธรรม ๕ ประการ เช่น สำรวมในปาฏิโมกขสังวรศีล เป็นทางที่จะดำเนินไปสู่ความเจริญอันเป็นคุณค่าทางสังคมและทางพระพุทธศาสนาโดยส่วนรวม

สรุปความจากวิทยานิพนธ์และเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้ความว่า วิทยานิพนธ์และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยฉบับนี้ทั้งหมด ส่วนมากจะเป็นงานที่มีเนื้อความเกี่ยวข้องกับสีมาและอุโบสถเกี่ยวกับวินัยของสงฆ์ และมีการปริวรรตและแปลคัมภีร์ ซึ่งผู้แต่งและเขียนหนังสือและงาน

---

[๓๐] วิโรจน์ คุ้มครอง, “คัมภีร์สุตตสังคหะ: การปริวรรต การแปล และการวิเคราะห์”, **รายงานการวิจัย**, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ก.

เอกสารต่าง ๆ แต่ละเรื่อง ก็ได้นำเนื้อเรื่องสีมามาอธิบายแสดงความคิดเห็นเพื่อให้ผู้อ่านและประชาชนทั่วไปเข้าใจเรื่องนั้น ๆ อย่างถูกต้องตามเหตุการณ์ที่มีอยู่ในขณะนั้น อีกทั้งผู้แต่งและเขียนยังได้วิเคราะห์ สรุปเนื้อหาของเรื่องนั้น ๆ ไว้เพื่อให้เข้าใจความได้ชัดเจนยิ่งขึ้นตามสถานการณ์ และเหตุการณ์ ที่เป็นไปอยู่ในสมัยนั้น ๆ และที่อาจจะมีหรือเกิดขึ้นในอนาคต

ส่วนงานวิจัยนี้ จะมีความแตกต่างกับเอกสารต่าง ๆ ที่ทบทวนมา โดยคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่เป็นภาษาบาลีอักษรพม่า ยังไม่ปรากฏว่า มีท่านผู้ใดปริวรรตเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงจะได้ปริวรรตคัมภีร์สีมาวิโสธนีจากบาลีอักษรพม่าให้เป็นบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย พร้อมทั้งวิเคราะห์ในในด้านประวัติความเป็นมา ด้านโครงสร้าง ด้านเนื้อหา ด้านไวยากรณ์ ด้านความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่น ๆ และวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมและสังฆกรรมของพระสงฆ์ว่าเป็นอย่างไร

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง “คัมภีร์สีมาวิโสธนี: การปริวรรต การแปล และวิเคราะห์” ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาประมวลองค์ความรู้เนื้อหาคัมภีร์สีมาวิโสธนี ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยมีวิธีดำเนินการศึกษาทบทวนคัมภีร์สีมาวิโสธนีนี้

๑.๗.๑ ศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์สีมาวิโสธนี ในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้างเนื้อหา หลักไวยากรณ์ และความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่น ๆ

๑.๗.๒ ศึกษาคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่ปริวรรตจากภาษาบาลีอักษรพม่าให้เป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลคัมภีร์สีมาวิโสธนีจากบาลีอักษรไทยให้เป็นภาษาไทย

๑.๗.๓ วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมและสังฆกรรมของพระสงฆ์

๑.๗.๔ สรุปผลการวิจัยและนำเสนอ

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย

๑.๘.๑ ทำให้ทราบการวิเคราะห์คัมภีร์สีมาวิโสธนีในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้างเนื้อหา หลักไวยากรณ์ และความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่น ๆ

๑.๘.๒ ทำให้ทราบการปริวรรตคัมภีร์สีมาวิโสธนีจากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย

๑.๘.๓ ทำให้ทราบการศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมและสังฆกรรมของพระสงฆ์

บทที่ ๒

วิเคราะห์คัมภีร์สีมาวิโสธนีในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้างเนื้อหา หลักไวยากรณ์ และความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่น ๆ

วิเคราะห์คัมภีร์สีมาวิโสธนีในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้างเนื้อหา หลักไวยากรณ์ และความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่น ๆ โดยแบ่งออกเป็น วิเคราะห์คัมภีร์สีมาวิโสธนี วิธีการปริวรรตบาลีอักษรพม่าและการแปลคัมภีร์สีมาวิโสธนี และความสัมพันธ์คัมภีร์สีมาวิโสธนีกับคัมภีร์อื่น ๆ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

๒.๑ วิเคราะห์คัมภีร์สีมาวิโสธนี

๒.๑.๑ ความหมายและประวัติผู้แต่งคัมภีร์สีมาวิโสธนี

ก. ความหมายของคัมภีร์

คำว่า คัมภีร์สีมาวิโสธนี มีความหมายว่า คัมภีร์บาลีว่าด้วยการชำระสีมา อ่านว่า สี-มา-วิ-โส-ทะ-นี ประกอบด้วยคำว่า สีมา + วิโสธนี มีอธิบายดังนี้

๑) คำว่า “สีมา” อ่านว่า สี-มา รากศัพท์มาจาก สี (ธาตุ = ผูก) + ม ปัจจัย + อา ปัจจัยเครื่องหมายอิตถีลิงค์ : สี + ม = สีม + อา = สีมา แปลตามศัพท์ว่า “ขอบเขตอันสงฆ์พร้อมเพรียงกันผูกไว้ด้วยการสวดกรรมวาจา” หมายถึง แดน, ขอบเขต, ตำบล (boundary, limit, parish)

ในภาษาไทย พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ อธิบายไว้ว่า - “สีมา: (คำนาม) เขต, แดน; เครื่องหมายบอกเขตโบสถ์ มักทำด้วยแผ่นหินหรือหลักหินเป็นต้น เรียกว่า ใบพัทธสีมา, ใบสีมา หรือ ใบเสมา ก็ว่า. (ป., ส.).”[๑]

๒) คำว่า “วิโสธนี” อ่านว่า วิ-โส-ทะ-นี รากศัพท์มาจาก วิ (คำอุปสรรค = วิเศษ, พิเศษ, แจ้ง, ต่าง) + สุธฺ (ธาตุ = สะอาด) + ยุ ปัจจัย, แปลง ยุ เป็น อน (อะ-นะ), แผลง อุ ที่ สุ-(ธฺ) เป็น โอ (สุธ > โสธ) + อี ปัจจัยเครื่องหมายอิตถีลิงค์ : วิ + สุธฺ = วิสุธฺ + ยุ > อน = วิสุธน > วิโสธน

---

[๑] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท นานมีบุ๊คส์พับพิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๙๘.

+ อี = วิโสธนี แปลตามศัพท์ว่า “อันยัง-ให้สะอาด” หมายถึง การทำให้สะอาด, การทำให้บริสุทธิ์, การกำจัดความผิดหลาด (cleansing, purifying, emending)

ฉะนั้น สีมา + วิโสธนี = สีมาวิโสธนี แปลความว่า “คัมภีร์ว่าด้วยคำอธิบายเรื่องสีมาที่บริสุทธิ์ถูกต้องตามพระวินัย”

ผู้วิจัยขอขยายความว่า “สีมาวิโสธนี” เป็นคัมภีร์ที่แต่งเป็นภาษาบาลี เนื้อหาจัดอยู่ในกลุ่มวินัยปิฎก ว่าด้วยลักษณะของสีมา กล่าวคือเขตที่กำหนดขึ้นเพื่อเป็นที่ให้สงฆ์ประชุมกันทำสังฆกรรมมีการอุปสมบทเป็นต้นตามพระวินัย สีมาเป็นเขตแดนที่สำคัญอย่างยิ่ง มีกฎเกณฑ์และวิธีการหลายอย่างในการกำหนดเขตซึ่งจะต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง ถ้าผิดพลาดคลาดเคลื่อนจะมีผลทำให้สังฆกรรมนั้น ๆ ไม่บริสุทธิ์เช่น ถ้าเป็นที่ทำพิธีอุปสมบทก็ทำให้การอุปสมบทไม่ถูกต้อง ที่เรียกว่า “บวชไม่ขึ้น” คือแม้ครองจีวรก็ไม่ถือว่าเป็นภิกษุ ทั้งนี้เพราะ “สีมาวิบัติ” คือเขตแดนที่ทำพิธีไม่ถูกต้องตามพระวินัย ดังนี้เป็นต้น คัมภีร์ “สีมาวิโสธนี” อธิบายเรื่องสีมาที่ถูกต้องและที่ไม่ถูกต้องตามนัยที่กล่าวนี้

ในหนังสือ “บาญชี คัมภีร์ภาษาบาลี แล ภาษาสันสกฤต อันมีฉบับในหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร เมื่อปีวอก พ.ศ. ๒๔๖๓” พิมพ์ในงานเฉลิมพระชันษาซายิด สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระมหาสมณะ เมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๔๖๔ โรงพิมพ์โสภณพิพรรธนากร มีข้อความแสดงรายชื่อคัมภีร์ในกลุ่มพระวินัย ตั้งแต่พระไตรปิฎกเป็นต้นไปจนถึงฎีกาโยชนามีทั้งหมด ๕๒ คัมภีร์ คัมภีร์สีมาวิโสธนีปรากฏอยู่ในหมายเลข ๔๖ บอกไว้ว่า สีมาวิโสธนี ว่าด้วยการชำระสีมา พระสาครพุทธิเถรแต่งที่เมืองอมรแว้นแคว้นสิริเขตร[๒] สืบค้นรายละเอียดเพิ่มเติมได้ความว่า พระสาครพุทธิเถระผู้แต่งคัมภีร์นี้เป็นชาวพม่า คัมภีร์สีมาวิโสธนีนี้แต่งที่เมืองพม่า

จะเห็นได้ว่า คัมภีร์สีมาวิโสธนี หมายถึง คัมภีร์ว่าด้วยคำอธิบายเรื่องสีมาที่บริสุทธิ์ถูกต้องตามพระวินัย กล่าวคือเขตที่กำหนดขึ้นเพื่อเป็นที่ให้สงฆ์ประชุมกันทำสังฆกรรมมีการอุปสมบทเป็นต้นตามพระวินัย สีมาเป็นเขตแดนที่สำคัญอย่างยิ่ง มีกฎเกณฑ์และวิธีการหลายอย่างในการกำหนดเขตซึ่งจะต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง ถ้าผิดพลาดคลาดเคลื่อนจะมีผลทำให้สังฆกรรมนั้น ๆ ไม่บริสุทธิ์

ข. ประวัติผู้แต่งคัมภีร์

คัมภีร์สีมาวิโสธนี เป็นคัมภีร์ที่เกี่ยวกับการชำระสีมาหรือเสมาให้หมดจด พระสาครพุทธิเถระ ชาวพม่าเป็นผู้แต่ง[๓] ท่านอุปสมบทเมื่ออายุได้ ๒๐ ปี ด้วยญัตติจตุตถกรรมที่หาดทรายฝั่งแม่น้ำเอราวดีเชิงเขาทีฆบรรพตทางส่วนด้านทิศใต้ของสิริเขตนครคือ

---

[๒] สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระมหาสมณะ, **บาญชี คัมภีร์ภาษาบาลี แล ภาษาสันสกฤต**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรธนากร, ๒๔๖๔), หน้า ๘.

[๓] พระมหาอดิศร ถิรสีโล, **ประวัติคัมภีร์บาลี**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๗๘.

๑) มีพระมหาเถระที่ปรากฏนามว่า สัทธัมมโกวิท ผู้ทรงพระไตรปิฎก ผู้เชี่ยวชาญมหาไวยากรณ์ ผู้เป็นราชครูพระเจ้ามหาธรรมราชา ผู้เที่ยวโคจรไปในหมู่บ้าน ในสิริเขตนคร เป็นพระอุปัชฌาย์

๒) มีพระมหาสามิผู้ทรงวินัย เป็นคณวาจกะ เป็นวาสิคณาจริยะ ในศาสนาอันประเสริฐที่หมุนไปของพระชินเจ้าองค์สุดท้าย อันเป็นที่พำนักของเหล่าปัญญาธิบดี

๓) พระนาคเถระผู้ทรงพระไตรปิฎก เป็นอาจารย์ มีคณะสงฆ์ผู้ละอเนสนาด้วยอำนาจเวชกรรมและชังฆเปสนกรรมเป็นต้น มีอาชีวะบริสุทธิ์โดยสัมมาอาชีวะ เป็นการกสงฆ์[๔]

คัมภีร์สีมาวิโสธนีมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับเรื่องสีมาเป็นอย่างยิ่ง มีอธิบายพระวินัยที่เกี่ยวกับสีมาจำนวน ๕ หัวข้อ คือ

๑) อุปสมฺปทากณฺโฑ ว่าด้วยอุปสมบทกัณฑ์

๒) กปฺปวินาสกณฺโฑ ว่าด้วยกัปวินาศกัณฑ์

๓) นิพฺพานกณฺโฑ ว่าด้วยนิพพานกัณฑ์

๔) สมสีสิกณฺโฑ ว่าด้วยบุคคลที่มีความเสมอภาคกันกัณฑ์

๕) ปกิณฺณกกณฺโฑ ว่าด้วยปกิณณกกัณฑ์ (เรื่องเล็กน้อย)[๕]

จะเห็นได้ว่า คัมภีร์สีมาวิโสธนี เป็นคัมภีร์ว่าด้วยการชำระสีมาให้หมดจด พระสาครพุทธิเถระแต่งอธิบายใน ๕ หัวข้อคือ อุปสมบทกัณฑ์ กัปวินาศกัณฑ์ นิพพานกัณฑ์ สมสีสีกัณฑ์ และปกิณณกกัณฑ์ซึ่งจะได้อธิบายในบทต่อไป

๒.๑.๒ โครงสร้างเนื้อหาคัมภีร์สีมาวิโสธนี

โครงสร้างเนื้อหาของคัมภีร์สีมาวิโสธนี โดยแบ่งออกเป็น หมวดว่าด้วยการแต่งคัมภีร์ หมวดว่าด้วยนิทเทส และหมวดว่าด้วยคำลงท้าย ผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

ก. หมวดว่าด้วยการแต่งคัมภีร์

การจัดหมวดว่าด้วยการแต่งคัมภีร์ กล่าวถึงการจัดหมวดหมู่ว่าด้วยการแต่งคัมภีร์ในคัมภีร์สีมาวิโสธนี คือ

คันถารัมภกถา หมายถึง คาถาพรรณนาการเริ่มต้นในการแต่งคัมภีร์ เป็นธรรมเนียมในการแต่งคัมภีร์ พระสาครพุทธิเถระ ชาวพม่าผู้แต่งคัมภีร์สีมาวิโสธนีจึงแต่งคาถาความด้วยการเริ่มต้นของคัมภีร์ หรือที่เรียกว่า การไหว้ครูนั่นเอง เป็นการน้อมน้อมพระรัตนตรัยและครูอาจารย์ทั้งหลายที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้ ผู้วิจัยจะได้สรุปนำเสนอพอสังเขปดังต่อไปนี้

---

[๔] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๗๕.

[๕] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๗๕.

ข้าพเจ้าขอนอบน้อมองค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ผู้ทรงเป็นผู้ให้ผู้เลิศ ทรงเป็น เผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์
ทรงประสูติในวนาไพร ทรงมีพระรัศมีเปล่งปลั่ง
ดุจดังแสงพระอาทิตย์ มีพระปัญญา ทรงเป็นสัตว์
มีลมปราณที่ตรัสรู้ชอบ โดยพระองค์เองทรงเป็นเทพที่เหนือกว่าทวยเทพ
ข้าพเจ้าขอนอบน้อม พระธรรมอันประเสริฐ ซึ่งเป็นธรรม
หรือสภาวะอันสงบ ที่หมุนไป หรือเกิดขึ้นอยู่ทุกเมื่อ ที่สัตว์โลกควร
ได้สดับรับฟังทุกภพทุกชาติ ที่เป็นภูมิต้านทาน
ปราศจากภยันตราย ที่ช่วยให้หลุดพ้น
ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระสงฆ์ ผู้ประเสริฐ ผู้ที่สัตว์โลกควรได้สดับรับ
ฟังธรรมไปทุกภพทุกชาติ ผู้ควรแก่การเคารพบูชา
ผู้ที่เหล่านรชน ได้ทำความเคารพบูชาอยู่ทุกเมื่อ
ด้วยเหตุเพียงนี้นั่นเอง ข้าพระเจ้าเมื่อนอบน้อมพระรัตนตรัยใด
ที่ควรแก่การนอบน้อม โดยส่วนเดียว ขอให้ได้รับความเจริญ
ด้วยบุญอันมีค่ามหาศาล ด้วยอานุภาพ
แห่งพระรัตนตรัยนั้น ขอข้าพเจ้าจงปราศจากอันตราย
เมื่อวินัยยังดำรงคงอยู่ ศาสนาก็จะดำรงอยู่
เมื่อวินัยเสื่อมถอย ศาสนาก็จะเสื่อมถอยเช่นกัน
เพราะฉะนั้น วินัยที่รุ่งโรจน์ โชติช่วงในบัดนี้ ก็จะทำให้ศาสนา
เจริญรุ่งเรืองไปด้วย ข้าพเจ้า จะทำลายวาทะที่แบ่งเป็นสองฝั่งสองฝ่ายแล้ว
ทำให้รวมเป็นหนึ่งเดียวกัน จะไม่ส่งจิตที่เป็นการยกตนข่มท่าน
ไปในสิ่งเหล่านั้น เพื่อความเจริญด้วยดีแห่งพระศาสนาฯ
แม้หากข้าพเจ้าจะพึงมี ความคิดเช่นนี้ ความดำริอันหยาบช้า
ก็จะพึงมี ข้าพเจ้าจะมี ความกลัวแล้วมอดไหม้ในนรก
เพราะเหตุแห่ง อัชฌาศัยที่ต่ำช้า
บัดนี้ ข้าพเจ้ามีสติและอาจาระ เมื่อปรารถนาสิ่งที่หาได้ง่ายโดยแท้
เพื่อพระศาสนาจะรวบรวมไว้ เพื่อความบริสุทธิ์
แห่งพระสัทธรรม ไปตลอดกาลนาน
ครั้นได้บรรพชาที่ได้แสนยาก เหลือเกินในพระศาสนาของพระชินเจ้า
จึงทำการรวบรวมวาทะ อันประเสริฐของพระสัมพุทธเจ้า
ที่แบ่งเป็นสองฝั่งสองฝ่าย ให้รวมเป็นหนึ่งเดียวกัน

ข้าพเจ้าจักทำการเก็บรักษา ไว้อย่างดีซึ่งคัมภีร์ชื่อสีมาวิโสธนี
ที่มีการรวบรวมไว้ด้วยคัมภีร์ ต่าง ๆ นานา เหล่าท่านผู้เชี่ยวชาญ
ด้านบทกวีก็จะช่วยข้าพเจ้า เก็บรักษาไว้อย่างดีเช่นกัน
จะหมั่นศึกษาให้เข้าใจซาบซึ้ง ซึ่งพระบาลี อรรถกถา
มาติกา บทภาชนีย์ นั้นทั้งหมด
จะทำการรวบรวมทั้งหมด ในคัมภีร์อัตตโนมติ ฎีกา คัณฐีบท
วินิจฉยวิมติ แม้ในมาติกา และอรรถกถาเข้าไว้ด้วยกัน
การพรรณนานี้ที่เป็นไปแล้ว ก็จะทำให้ผู้ที่มีความสนใจ
เอาใจใส่ มีความชำนาญเกิดความยินดี
เพราะการเสด็จอุบัติ ของพระพุทธเจ้าหาได้ยาก
การบรรพชาและอุปสมบท ยิ่งหาได้ยากกว่านั้น
สมดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า พระพุทธเจ้าหาได้ยากในโลก
แม้การฟังธรรมก็อย่างนั้น พระสงฆ์หาได้ยากในโลก
สัตบุรุษทั้งหลายหาได้ยาก ความเป็นมนุษย์หาได้ยาก
การเสด็จอุบัติ ของพระพุทธเจ้าหาได้ยาก
ขณสมบัติหาได้ยาก พระสัทธรรมหาได้ยากยิ่งกว่า[๖]

จะเห็นได้ว่า การจัดหมวดว่าด้วยการแต่งคัมภีร์ในคัมภีร์สีมาวิโสธนี พระสาครพุทธิเถระชาวพม่าผู้แต่งคัมภีร์ได้แต่งคาถาเริ่มต้นเพื่อเป็นการไว้ครู และเพื่อเป็นการนอบน้อมพระรัตนตรัยแล้วจึงค่อยแต่งเนื้อหาและสาระสำคัญในการแต่งอธิบายคัมภีร์สีมาวิโสธนี

ข. หมวดว่าด้วยนิทเทส

การจัดเป็นหมวดว่าด้วยนิทเทส คัมภีร์สีมาวิโสธนีผู้วิจัยใช้ต้นฉบับฉัฏฐสังคีติ ภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นต้นฉบับในการปริวรรต คัมภีร์สีมาวิโสธนีท่านรจนาเป็นร้อยกรองผสมร้อยแก้ว ซึ่งมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับเรื่องสีมา มีอธิบายพระวินัยที่เกี่ยวกับสีมาจำนวน ๕ หัวข้อ คือ

(๑) อุปสมฺปทากณฺโฑ ว่าด้วยอุปสมบทกัณฑ์ แบ่งออกเป็น

๑) วัตถุสัมปัตติกถา

๒) ญัตติสัมปัตติกถา

๓) อนุสาวนสัมปัตติกถา

๔) สีมสัมปัตติกถา

---

[๖] **สีมาวิโสนี.** (บาลี) ๒.

๕) ปริสสัมปัตติกถา[๗]

(๒) กปฺปวินาสกณฺโฑ ว่าด้วยกัปวินาศกัณฑ์

๑) พุทธุปปาททุลลภกถา[๘]

(๓) นิพฺพานกณฺโฑ ว่าด้วยนิพพานกัณฑ์[๙]

(๔) สมสีสิกณฺโฑ ว่าด้วยบุคคลที่มีความเสมอภาคกันกัณฑ์[๑๐]

(๕) ปกิณฺณกกณฺโฑ ว่าด้วยปกิณณกกัณฑ์ (เรื่องเล็กน้อย) [๑๑]

จะเห็นได้ว่า การจัดเป็นหมวดว่าด้วยนิทเทส พระสาครพุทธิเถระผู้แต่งคัมภีร์ได้แต่งอธิบายเนื้อหา และสาระสำคัญของอุปสมบทกัณฑ์ กัปวินาศกัณฑ์ นิพพานกัณฑ์ สมสีสิกัณฑ์ และกิณณกกัณฑ์ (เรื่องเล็กน้อย) เป็นลำดับไป

ค. หมวดว่าด้วยคำลงท้าย

หมวดว่าด้วยคำลงท้าย กล่าวถึงการจัดหมวดหมู่ว่าด้วยคำลงท้ายในคัมภีร์สีมาวิโสธนี ในการแต่งคัมภีร์ต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนา ผู้แต่งมักจะพรรณนาเรื่องต่าง ๆ ไว้ในบทลงท้าย ที่เรียกว่า นิคมวรรณนา พระสาครพุทธิเถระ ผู้แต่งคัมภีร์สีมาวิโสธนีก็เช่นเดียวกันได้แต่งคำลงท้ายไว้เป็นคาถาได้แก่

จริงอยู่ คัมภีร์สีมาวิโสธนีนี้ ที่ท่านแบ่งสันปันส่วนไว้
ด้วยเหตุประมาณเพียงนี้ ที่เป็นไปโดยเผยแผ่ออก
อย่างทั่วถึง ละเอียดอ่อน ท่านคิดไว้แล้วอย่างดี
ภิกษุผู้ปรากฏนามว่า สาครพุทธิ ผู้อยู่บนที่พำนักที่สร้างไว้
บนที่สูงทางด้านทิศใต้ ในเมืองที่ทราบชื่อกันว่า สิริเขต
คัมภีร์นี้ท่านดำริไว้อย่างดีแล้ว เมื่อมีพรรษาครบ ๒๐ บริบูรณ์
ด้วยตั้งปณิธานว่า คัมภีร์นี้ที่เรารจนาไว้แล้ว
สำเร็จลงได้ ไม่มีคั่งค้าง
ขอความดำริทั้งปวงจงพลันสำเร็จแก่สัตว์ มีลมปราณ ด้วยประการฉะนี้
ขอให้คัมภีร์จงคงอยู่ในพระศาสนา นำความมืดออกไป ตราบเท่าที่
แม้พระนามว่า พระพุทธเจ้า พระโลกเชฏฐ์ ผู้คงที่ จะยังคงอยู่

---

[๗] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๔๔.

[๘] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๕๕.

[๙] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๖๔.

[๑๐] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๗๐.

[๑๑] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๗๕.

สัตว์เหล่าใดที่ท่องเที่ยวไปบนผืนปฐพี ในจักรวาลทั้งหลายโดยรอบ เบื้องบน
ตั้งแต่ภพเบื้องสูงไป จนถึงอเวจีเบื้องต่ำ
ขอสัตว์แม้เหล่านั้นทั้งปวง ที่ได้รับผลวิบากอยู่
อย่างสม่ำเสมอ จงอยู่กับเรา
ขอพระราชาผู้ทรงเป็นแสงสว่าง แห่งพระศาสนา ผู้ทรงปกครอง
ด้วยราชธรรม จงมีพระชนม์ ยิ่งยืนนาน
ปราศจากโรคาพาธ พร้อมด้วยประยูรญาติ
ด้วยบุญกรรมนั้น ขอให้คำสอน ที่รุ่งเรืองอยู่ในพระศาสนา
ของพระศากยบุตรจะยังคงอยู่ ตลอดไปทุก ๆ ชาติ
เมื่อใด พระสัทธรรมบนผืนแผ่นดินใหญ่ เกิดมืดมิด แล้วเสื่อมหายไป
เมื่อนั้น ข้าพเจ้าคงจะสถิตอยู่ ในเทวโลกชั้นสูงสุดคือชั้นดุสิต[๑๒]

จะเห็นได้ว่า การจัดเป็นหมวดว่าด้วยคำลงท้าย ในคัมภีร์สีมาวิโสธนี พระสาครพุทธิเถระชาวพม่าผู้แต่งคัมภีร์ ได้แต่งอธิบายเรื่องที่ตนเองได้แต่งคัมภีร์ แล้วกล่าวถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาโดยส่วนรวม

๒.๑.๓ ลักษณะการประพันธ์คัมภีร์สีมาวิโสธนี

ลักษณะการประพันธ์ในคัมภีร์สีมาวิโสธนี โดยพระสาครพุทธิเถระ ชาวพม่าผู้แต่งได้แต่งมีลักษณะของการประพันธ์คัมภีร์ ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนดังต่อไปนี้

ก. การประพันธ์แบบร้อยแก้ว

การประพันธ์คัมภีร์สีมาวิโสธนีแบบร้อยแก้ว หมายถึง คัชชะ แปลว่า ร้อยแก้ว[๑๓] ความเรียง เรียก จุณณิยะ บ้าง หมายถึง คัมภีร์สีมาวิโสธนีเป็นต้นที่ไม่มีคาถา คัชชะมี ๑ ประเภท คือ

๑) อาขยายิกะ เรื่องจริงที่กล่าวถึงเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ชีวประวัติ เป็นต้น

๒) กถา เรื่องที่แต่งจากจินตนาการ เช่น นิทาน เป็นต้น

---

[๑๒] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๗๕.

[๑๓] พระคันธสาราภิวงศ์ (แปลและอธิบาย), **สุโพธาลังการมัญชรี**, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔.

ในคัมภีร์อภิธานัปปทีปิกากล่าวลักษณะของคัชชะทั้งสองว่า อาขฺยายิโกปลทฺธตฺถา ปพนฺธกปฺปนา กถา คำที่มีเนื้อหาเป็นความจริง ชื่อว่า อาขยายิกะ คำที่แต่งดำริขึ้นเอง ชื่อว่า กถา[๑๔] ผู้วิจัยจะได้นำเอาบทประพันธ์ในลักษณะคัชชะ มาเป็นตัวอย่างไว้ในคัมภีร์สีมาวิโสธนี และจะได้นำเสนอพอเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

ตตฺถ พุทฺธุปฺปาโท ทุลฺลโภ ติ พุทฺธสฺส อุปฺปาทกาโล ทุลฺลโภ ตถา หิ อนุปฺปนฺนกาเล พุทฺเธ พุทฺโธติ สทฺทมฺปิ อสุตฺวา วีติวตฺตานำ กปฺปานำ คณนปถำ วีติวตฺตาฯ พุทฺธการณสฺส ทุกฺกรตฺตำ เหฏฺฐา วุตฺตเมวฯ

ตโต ปพฺพชา จ อุปสมฺปทาจาติ เอตฺถ โตปจฺจโย ลามกตฺเถ, ปณฺจมฺยตฺเถ วาฯ พุทฺธุปฺปาโท ทุลฺลโภ, ตมนุปพฺพชฺชา จ อุปสมฺปทา จ ทุลฺลภาเยวาติ อธิปฺปาโยฯ ยถา จ โลเก กิญฺจิเทว มหคฺฆำ อลภิตพฺพำ ลภิตฺวา วา เตน สหการีการณภูตำ อปฺปคฺฆมฺปิ มหคฺฆำ มหคฺฆำ ทุลฺลภำ ทุลฺลภนฺติ วุจฺจติ, เอวเมว อติทุลฺลภำ พุทฺธุปฺปาทำ อาคมฺม ตมนุปพฺพชิตมฺปิ ทุลฺลภนฺติ วุจฺจติ, ยถา จ นิทิยา อุปริมภาเค สตฺตาหวฏฺฏลิกาทิภาเวน อุทกปูรเณ เหฏฺฐา กิสฺมิญฺจิ ฐาเน ตริตฺวา อวิสหนฺตา อิทเมว ฐานำ ทุกฺกรนฺติ วุจฺจติ, เอวเมว พุทฺธการณสฺส ทุกฺกรภาเว น ตมนุปพฺพชฺชุปสมฺปทาปิ ทุกฺกรำ ทุลฺลภนฺติ วุจฺจติฯ อญฺญถา พุทฺธภควโต ปิ ปพฺพชฺชุปสมฺปทภาโวเยว เสฏฺโฐ ภเวยฺยฯ อถวา การญฺญปจารวเสนาปิ เอวำ วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพำ, ยถา เสมฺโห คุโฬติ ตถา หิ คุฬสฺสปิ วนปจฺจยา เสมฺโห อุสฺสนฺโน, ตำ ชโน คุเฬน เสมฺโหติ วตฺตพฺเพปิ การณสฺมึ คุเฬ ผลภูตำ เสมฺหำ โรเปตฺวา เสมฺโห คุโฬติ วุจฺจติ, เอวำ การณสฺส ทุกฺกรตฺตา ทุลฺลเภ พุทฺธุปฺปาเท ตมนุกฺริยา ปพฺพชฺชาปิ ตำ มูลการณภูเต พุทฺธุปฺปาเท โรเปตฺวา ทุลฺลภา ปพฺพชฺชาติ วุจฺจติฯ พุทฺธุปฺปาทกาเลปิ พุทฺธทสฺสนำ ทุลฺลภเมว, อนุปฺปนฺนกาเล ปน ปเคว, สพฺพขเณสุ นวมขณตฺตา จ ตถา หิ มิลกฺขุเทสอรูปภูมิอสญฺญสตฺตนิรยเปตติรจฺฉานภูมีสุ ชายมาเนสุ วา มชฺฌิมเทเส ชายมาโนปิ มิจฺฉาทิฏฺฐิภูตา วา, สมฺมาทิฏฺฐิกุเล ชายมานาปิ จกฺขุโสตวิกลภาเวน องฺควิกลา วา พุทฺธทสฺสนำ น อรหนฺติ, ทสฺสนมฺปิ ทสฺสนมตฺตเมวฯ สุปณฺณนาคราชาทีนำ ตสฺมึ ภเว มคฺคผลภาคิโน น โหนฺติ.[๑๕]

แปลว่า

ในเรื่องนั้น การเสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้าหาได้ยาก เวลาที่เสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้าก็หาได้ยาก จริงดังนั้น ในเวลาที่พระพุทธเจ้ายังไม่ได้เสด็จอุบัติ เพราะไม่ทันได้สดับแม้เสียงว่าพระพุทธเจ้า ก็ล่วงเลยไปสู่การคำนวณ (เวลา) (ระยะเวลา) ของกัปทั้งหลายที่ล่วงผ่านไปแล้ว การที่เหตุแห่งพระพุทธเจ้าเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ท่านกล่าวไว้แล้วโดยแท้ในหนหลัง

---

[๑๔] **อภิธาน.** (บาลี) ๑๑๓.

[๑๕] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๕.

โต ปัจจัย ในคำว่า ตโต ปพฺพชฺชา จ อุปสมฺปทา จ นี้ ใช้ในความหมายว่าไม่สลักสำคัญอะไร หรือในความหมายว่าเป็นปัญจมยะ อธิบายว่า เพราะการเสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้าหาได้ยาก การบรรพชาและอุปสมบทยิ่งหาได้ยากไปกว่านั้น เหมือนอย่างที่ท่านกล่าวไว้ว่า แม้สิ่งที่มีค่าน้อยที่เป็นเหตุกระทำร่วมกันกับสิ่งที่มีค่ามากนั้น กลับมีค่ามากมาย หาได้ยากเหลือเกิน เพราะได้สิ่งที่ไม่ควรได้ที่มีค่ามากบางอย่างนั่นเองในโลก ฉันใด ท่านก็กล่าวไว้ว่า แม้การบรรพชาที่เหมาะสมแก่การเสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้านั้นก็หาได้ยาก เพราะอาศัยการเสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้าที่หาได้ยากอย่างยิ่ง ฉันนั้นเหมือนกัน เหมือนอย่างที่ท่านกล่าวไว้ว่า เมื่อน้ำเต็มเปี่ยมโดยภาวะเป็นระลอกคลื่นน้ำที่ทรงตัวอยู่ได้เจ็ดวันเป็นต้นเหนือแม่น้ำ ใคร ๆ ไม่สามารถที่จะดำผ่านลงไปในที่บางแห่งในภายใต้ได้เลย ฐานะนี้นี่เองจึงทำได้ยาก ฉันใด ท่านก็กล่าวไว้ว่า การบรรพชาและอุปสมบทที่เหมาะสมแก่เหตุความเป็นพระพุทธเจ้านั้น ก็ทำได้ยาก หาได้ยาก เพราะความที่เหตุแห่งพระพุทธเจ้าทำได้ยาก ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อว่าโดยประการอื่น ภาวะแห่งการบรรพชาและอุปสมบทนั่นแล น่าจะประเสริฐแม้กว่าความเป็นพระพุทธเจ้า อีกอย่างหนึ่ง พึงเห็นว่าท่านกล่าวไว้อย่างนี้ แม้ด้วยอำนาจเข้าไปเทียบเคียงกับเหตุการณ์ ในคำว่า เสมหะ (เศลษ) เป็นก้อนกลม ท่านกล่าวไว้ว่า จริงดังนั้น เสมหะหนาขึ้นเพราะการดื่มน้ำหวานเป็นปัจจัย ชนแม้เมื่อควรจะกล่าวว่า เสมหะหนาขึ้นเพราะของหวานหรือน้ำตาล ก็เพิ่มเสมหะที่เป็นผล ในน้ำตาลหรือน้ำหวานที่เป็นเหตุขึ้นแล้วกล่าวว่า เสมหะเป็นก้อนกลม ฉันใด เมื่อการเสด็จอุบัติแห่งพระพุทธเจ้าหาได้ยาก เพราะเหตุแห่งความเป็นพระพุทธเจ้าทำได้ยาก แม้การบรรพชาที่เหมาะสมแก่การเสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้านั้น ท่านก็กล่าวว่า การบรรพชาหาได้ยาก เพราะเพิ่มการเสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้าที่เป็นมูลเหตุแห่งการบรรพชานั้นเข้าไป ฉันนั้น แม้ในเวลาที่พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติ การได้พบพระพุทธเจ้าหาได้ยากโดยแท้ คงไม่ต้องกล่าวถึงเวลาที่พระพุทธเจ้ายังมิได้เสด็จอุบัติ จริงดังนั้น ก็บรรดาสัตว์ทั้งหลายที่เกิดในภูมิแห่งมิลักขะ อรูปภูมิ อสัญญสัตว์ สัตว์นรก เปรต และสัตว์ดิรัจฉาน ถึงจะเกิดในมัชฌมประเทศก็ยังคงเป็นมิจฉาทิฏฐิ หรือแม้จะเกิดในตระกูลสัมมาทิฏฐิ มีอวัยวะพิกลพิการโดยมีตาบอดหูหนวก ย่อมไม่ควรที่จะได้พบพระพุทธเจ้า เพราะพระพุทธเจ้าจัดว่าเป็นขณะที่ ๙ ในขณะทั้งปวง แม้การได้พบก็จะเป็นเพียงแค่ได้พบเห็นเท่านั้น ก็บรรดาพญาครุฑและนาคเป็นต้น ก็จะไม่มีส่วนแห่งมรรคผลในภพนั้น

ข. การประพันธ์แบบร้อยกรอง

การประพันธ์คัมภีร์สีมาวิโสธนีแบบร้อยกรอง หมายถึง ปัชชะ แปลว่า ร้อยกรอง[๑๖] เรียกคาถาบ้าง หมายถึง คัมภีร์สีมาวิโสธนีเป็นต้นที่ประพันธ์ด้วยคาถาล้วน ๆ มีบทประพันธ์ประเภทร้อยกรอง ในพระบาลีเรียกว่า คาถา ในสัททศาสตร์เรียกว่า ฉันท์ หรือ ฉันทลักษณ์ หรือตำราฉันท์ บทประพันธ์

---

[๑๖] พระคันธสาราภิวงศ์ (แปลและอธิบาย), **สุโพธาลังการมัญชรี**, หน้า ๑๔.

ประเภทนี้ ท่านผู้รจนานิยมใช้คำศัพท์ที่มีเสียงไพเราะมักระวังเรื่อง สิถิล ธนิต ตลอดจนคณะฉันท์ต่าง ๆ โดยมากรจนาขึ้นเพื่อใช้ขับขาน ย่อความ ท่องจำ และสาธยายเป็นต้น ในงานวิจัยนี้เท่าที่ผู้วิจัยได้ค้นพบมีเฉพาะปัฐยาวัตรฉันท์เท่านั้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอพอเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

คำว่า ปัฐยาวัตร[๑๗] หมายถึง ปัฐยาวัต ชื่อฉันท์ชนิดหนึ่ง ซึ่งกำหนดด้วยอักษร ๓๑ คำ มี ๔ บาท บาทละ ๘ คำ, บัฐยาพฤต หรือ อัษฎกฉันท์ ก็เรียก (ป. ปฐยาวตฺต) ปัฐยาวัตร แปลว่า คาถาที่สวดเป็นทำนองจตุราวัตร คือ หยุดทุก ๔ คำ มีศึกษาว่า ปจิตพฺพโต ปฐยา จ สา จตุรา วตฺเตน ปริวตฺตพฺพโต วตฺตญฺจาติ ปฐยาวตฺตํ

ฉันท์นี้ กำหนดบาทหนึ่งมี ๘ อักษร กำหนดคณะเพียง ๑ คณะ คือ ยะ คณะ กับ ชะ คณะ โดยมีกฎเกณฑ์ ที่พึงทำความเข้าใจ ดังนี้

๑) อักษร (คำ) ตัวต้น และตัวท้ายของทุกบาท ไม่นับเข้าเป็นคณะเรียกว่า “อักษรลอย” จะมีเสียงเป็นครุหรือลหุก็ได้ ไม่มีข้อห้าม

๒) ห้ามลง นะ คณะ (สมุนี) และ สะ คณะ (สุคโต) ในตำแหน่งอักษรที่ ๑-๓-๔ ของทุก ๆ บาท อีก ๖ คณะใช้ลงในตำแหน่งนี้ได้ตามถนัดแต่พึงระวัง อย่านับอักษรที่ ๑ ซึ่งเป็นอักษรลอยในทุกบาทเข้าใน นะ คณะ และ สะ คณะ ด้วย เพราะได้รับคำยกเว้นไม่นับเข้าเป็นคณะอยู่แล้ว จำง่าย ๆ และสังเกตง่าย ๆ ว่า “อักษรที่ ๑ และที่ ๓ ของทุกบาทในฉันท์นี้ห้ามมีเสียงสั้นติดกันทั้ง ๑ อักษร” ทั้งนี้เพราะ นะ คณะ และ สะ คณะ มีเสียงซ้ำกัน ๑ คำแรก คือ สุมุนิ สุคโต ดังนั้น อักษรที่ ๑ และที่ ๓ จะต้องเป็นครุ ตัวใดตัวหนึ่ง จะอยู่ข้างหน้าหรือข้างท้ายก็ได้ เช่น อิติ เต ภิกฺขโว... สุมงฺคลํ... สุมุหุตฺตํ... เช่นนี้ใช้ได้ แต่ว่าโส ภควตา... อิติปิ โส..... ตํ สุมุหุตฺตํ..... เช่นนี้ใช้ไม่ได้ ถือเป็นผิดกฎเกณฑ์

๓) ลง ยะ คณะ (มเหสี) ในอักษรที่ ๕-๖-๗ ของบาทที่ ๑ และบาทที่ ๓ ซึ่งอยู่ปีกซ้ายมือเวลาเขียน จำง่าย ๆ ว่า “อักษรที่ ๕-๖-๗ ในบาทขอน ต้องมีเสียงสั้น-ยาว—ยาว” เสมอเช่น มโน ปุพฺพงฺคมา ธมฺมา... มนสา เจ ปทฏฺเฐน..... อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ เป็นต้น

๔) ลง ชะ คณะ (มุนินทา) ในอักษรที่ ๕-๖-๗ ของบาทคู่ คือ บาทที่ ๑ และบาทที่ ๔ ซึ่งอยู่ทางซีกขวามือเวลาเขียน จำง่าย ๆ ว่า “อักษรที่ ๕-๖-๗ ในบาทคู่ต้องมีเสียงสั้น-ยาว-สั้น” เสมอเช่น มโนเสฏฐา มโนมยา ภาสติ วา กโรติ วา โก หิ นาโถ ปโร สิยา เป็นต้น

เพื่อความเข้าใจฉันทลักษณ์ในคัมภีร์สีมาวิโสธนีผู้วิจัยขอใส่ลำดับเลข เพื่อกำหนดลำดับคาถา ดังต่อไปนี้

---

[๑๗] พระเทพปริยัติโมลี (ทองดี สุรเตโช), **หลักการแต่งฉันท์ภาษามคธ ป.ธ. ๘**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, ๒๕๓๒), หน้า ๑๖.

ตัวอย่างบทประพันธ์แบบปัฐยาวัตรในคัมภีร์สีมาวิโสธนีคือ

ลักษณะปัฐยาวัตรฉันท์

วิสมปาท

คณะ		ห้ า ม น -ส - คณะ			ย-คณะ			
พยางค์	๑	๑	๓	๔	๕	๖	๗	๘
สูตร	ส	เม	สุ	สิ น์	ธุ	โต	เช	น
สัญลักษณ์	๐	๐	๐	๐	๑	๑	๑	๐

สมปาท

	ห้ า ม น -ส - คณะ			ช-คณะ			
๑	๑	๓	๔	๕	๖	๗	๘
ป ฐ์	ย า	ว ฺ	ตำ	ป	กิ ฺ	ติ	ตำ
๐	๐	๐	๐	๑	๑	๑	๐

ปัฐยาวัตรฉันท์ ตัวอย่าง เช่น

วรทำ วรทำ อคฺคำ, ทิจฺจำ ทิจฺจวำ วนซำ;
โพธกำ โพธกำ ปาณำ, เทว'เทวำ นมาม'หำฯ
สนฺตำ สนฺตำ สทา วฏฺฏำ, ปชำ'ภเว สุตำ;
นิพฺพุทำ นิพฺพุทำ ตารำ, ธมฺมวรำ นมาม'หำฯ
สุตำ สุตำ ภวเน ยำ, นตนำ นตนา'รหำ;
นรา'นรา สทา'กำสุ, สงฺฆวรำ นมาม'หำฯ[๑๘]

แปลว่า

ข้าพเจ้าขอนอบน้อมองค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ผู้ทรงเป็นผู้ให้ผู้เลิศ ทรงเป็น เผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์
ทรงประสูติในวนาไพร ทรงมีพระรัศมีเปล่งปลั่ง
ดุจดังแสงพระอาทิตย์ มีพระปัญญา ทรงเป็นสัตว์
มีลมปราณที่ตรัสรู้ชอบโดย พระองค์เองทรงเป็นเทพที่เหนือกว่าทวยเทพ
ข้าพเจ้าขอนอบน้อม พระธรรมอันประเสริฐ ซึ่งเป็นธรรม
หรือสภาวะอันสงบ ที่หมุนไป หรือเกิดขึ้นอยู่ทุกเมื่อ ที่สัตว์โลกควร
ได้สดับรับฟังทุกภพทุกชาติ ที่เป็นภูมิต้านทาน
ปราศจากภยันตราย ที่ช่วยให้หลุดพ้น
ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระสงฆ์ ผู้ประเสริฐ ผู้ที่สัตว์โลกควรได้สดับรับ

[๑๘] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๑.

ฟังธรรมไปทุกภพทุกชาติ ผู้ควรแก่การเคารพบูชา
ผู้ที่เหล่านรชน ได้ทำความเคารพบูชาอยู่ทุกเมื่อ

จะเห็นได้ว่า ในคัมภีร์สีมาวิโสธนีนี้ พระสาครพุทธิเถระ ใช้รูปแบบในการแต่งคัมภีร์เป็น ๒ ส่วน คือ แบบร้อยแก้ว (การดำเนินเรื่องแบบธรรมดา) และแบบร้อยกรอง (การดำเนินเรื่องในรูปแบบคาถา) ส่วนการดำเนินเรื่องในรูปแบบคาถาประพันธ์เท่าที่ผู้วิจัยได้สำรวจ และค้นพบในคัมภีร์สีมาวิโสธนีนี้มีเฉพาะปัฐยาวัตรฉันท์เท่านั้น

๒.๑.๔ หลักไวยากรณ์คัมภีร์สีมาวิโสธนี

หลักไวยากรณ์คัมภีร์สีมาวิโสธนี โดยแบ่งออกเป็น วิธีการใช้นามศัพท์ วิธีการใช้กิริยาศัพท์ และวิธีการใช้อัพยยศัพท์ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

ก. วิธีการใช้นามศัพท์ในคัมภีร์สีมาวิโสธนี

วิธีการใช้นามศัพท์ตามที่ปรากฏในคัมภีร์สีมาวิโสธนีคือ นามศัพท์ (นามนาม คุณนาม และสัพพนาม) มีเครื่องประกอบสำคัญ คือ เพศ คำนาม (ลิงค์) จำนวนคำนาม (วจนะ) และการผันคำ (วิภัตติ) ในคัมภีร์สีมาวิโสธนีมีวิธีแจกคำนามวิภัตตินาม ๗ วิภัตติ ได้แก่

(๑) ปฐมาวิภัตติ การผันคำในปฐมาวิภัตติมี ๒ ลักษณะ คือ

๑) ปฐมาวิภัตติ ที่ผันเป็นประธานมีสำเนียงคำแปลเชื่อมความ (อายตนิบาต) ว่า อันว่า

๒) ปฐมาวิภัตติ ผันเป็นคำร้องเรียก (อาลปนะ) มีสำเนียงคำแปลเชื่อมว่า แน่ะ, ดูก่อน, ข้าแต่ ใช้คำใดคำหนึ่ง[๑๙] ประโยคบาลี มีประธานหรือไม่มีประธาน สามารถใช้สื่อความได้ทั้งสิ้น คำที่ใช้เป็นประธานส่วนใหญ่เป็นคำนาม ที่ต้องผันคำหรือแจกด้วยปฐมาวิภัตติ หรือคำนามที่ทำให้เป็นปฐมา-วิภัตติ คำที่ใช้เป็นประธาน มีหลายชนิด ตัวอย่างในคัมภีร์สีมาวิโสธนีเช่น ตสฺมา พุทฺธคุณํ วณฺณยิสฺสาม. แปลว่า เพราะฉะนั้น เราทั้งหลาย จักพรรณนาพระพุทธคุณ[๒๐]

(๒) ทุติยาวิภัตติ บททุติยาวิภัตติ ทำหน้าที่ขยายกิริยา สัมพันธ์เข้ากิริยา วางอยู่หน้ากิริยา มีคำเชื่อม อายตนิบาตคือ ซึ่ง, สู่, ยัง, สิ้น, ตลอด, กะ, เฉพาะ ใช้คำใดคำหนึ่ง ตัวอย่างในคัมภีร์สีมาวิโสธนีเช่น อิทานิ ปน มยํ ยํ อิจฺฉิสฺสาม ตํ กริสฺสาม. แปลว่า ก็ในบัดนี้ เราทั้งหลายปรารถนาสิ่งใดจักกระทำสิ่งนั้น[๒๑]

---

[๑๙] สมิทธิพล เนตรนิมิตร, ผศ. ดร., **บาลีศึกษาในอรรถกถาธรรมบท**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอมี่ เอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๙๓-๑๙๔.

[๒๐] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๑.

[๒๑] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๓.

(๓) ตติยาวิภัตติ บทตติยาวิภัตติสัมพันธ์เข้ากับนามศัพท์ กิริยาศัพท์และอัพยยศัพท์ มีคำแปลเชื่อมความคือ ด้วย, โดย, อัน, ตาม, เพราะ, มี, ด้วยทั้ง ใช้คำใดคำหนึ่ง ตัวอย่างในคัมภีร์สีมาวิโสธนีเช่น อตฺตโน มติวเสน นานาคนฺถวิเสสานิ กโรนฺติ. แปลว่า ภิกษุทั้งหลายย่อมกระทำคันถธุระต่าง ๆ ให้แตกต่างกันตามมติของตน[๒๒]

(๔) จตุตถีวิภัตติ จตุตถีวิภัตติสัมพันธ์เข้ากับกิริยา มีคำแปลเชื่อมความ คือ แก่, เพื่อ, ต่อ ใช้คำใดคำหนึ่ง ตัวอย่างในคัมภีร์สีมาวิโสธนีเช่น ภควา หิ อนุตฺตรํ ธมฺมจกฺกํ ปวตฺเตตฺวา อฏฺฐารสโกฏิพฺราหฺมณานํ อมตํ ปาเยตฺวา ปธมวสฺสํ วสิ. แปลว่า จริงอยู่ พระผู้มีพระภาค ทรงประกาศธรรมจักรอันยอดเยี่ยมให้ดื่มน้ำอมตะ แก่พราหมณ์ ๑๘ โกฏิ เสด็จอยู่จำพรรษาที่ ๑[๒๓]

(๕) ปัญจมีวิภัตติ ปัญจมีวิภัตติสัมพันธ์เข้ากับกิริยา มีคำแปลเชื่อมความ คือ แต่, จาก, กว่า, เหตุ ใช้คำใดคำหนึ่ง ตัวอย่างในคัมภีร์สีมาวิโสธนีเช่น ภควา หิ อาสาฬฺหินกฺขตฺตปุณฺณมิยํ พาราณสิยา อิสิปตเน มิคทาเย ปฐมวสฺสํ วสิตฺวา ผคฺคุณมาเส ผคฺคุณปุณฺณมิยํ ราชคหํ ปตฺวา พิมฺพิสารรญฺญา การิเต เวฬุวน วิหาเร เอกมาสมตฺตํ วสิตฺวา จิตฺรมาเส วีสติขีณาสวสหสฺสปริวุโต... แปลว่า จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคทรงจำพรรษาที่ ๑ ในป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตเมืองพาราณสี ในวันเพ็ญเดือนอาสาฬหะ เสด็จถึงเมืองราชคฤห์ในคืนพระจันทร์เพ็ญในฤดูใบไม้ผลิ ในเดือนอันเริ่มฤดูใบไม้ผลิ ทรงเสด็จจำพรรษาเพียงเดือนเดียวในพระวิหารเวฬุวันที่พระเจ้าพิมพิสารทรงให้สร้างถวาย มีพระขีณาสพ ๒ หมื่นรูปแวดล้อม...[๒๔]

(๖) ฉัฏฐีวิภัตติ ฉัฏฐีวิภัตติสัมพันธ์เข้านามศัพท์ มีคำแปลเชื่อมความ คือ แห่ง, ของ, เมื่อ[๒๕] ใช้คำใดคำหนึ่ง และวางหน้าคำนามที่ขยาย ตัวอย่างในคัมภีร์สีมาวิโสธนีเช่น สตฺถุ สนฺติเก ปพฺพชิตฺวา กมฺมฏฺฐานปรายโณ อโหสิ. แปลว่า เขาบวชแล้วในสำนักของพระศาสดาได้เป็นผู้มีกรรมฐานเป็นที่ไปในเบื้องหน้า[๒๖]

(๗) สัตตมีวิภัตติ สัตตมีวิภัตติสัมพันธ์เข้านามและกิริยา มีคำแปลเชื่อมความ คือใน, ใกล้, ที่, ครั้นเมื่อ, ในเพราะใช้คำใดคำหนึ่ง ตัวอย่างในคัมภีร์สีมาวิโสธนีเช่น อุภโตสุทฺธิวเสเนว สามเณร

---

[๒๒] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๔.

[๒๓] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๖.

[๒๔] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๖.

[๒๕] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **บาลีไวยากรณ์ วจีวิภาค ภาคที่ ๒ นามและอัพยยศัพท์ หลักสูตรเปรียญธรรมตรี**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓๗.

[๒๖] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๖.

ภูมิยำ ติฏฺฐนฺติ. แปลว่า สามเณรทั้งหลายดำรงอยู่ ในภูมิของสามเณร ด้วยสามารถความบริสุทธิ์ทั้ง ๒ ฝ่ายทีเดียว[๒๗]

จะเห็นได้ว่า พระสาครพุทธิเถระชาวพม่า ผู้รจนาคัมภีร์สีมาวิโสธนี มีความรู้และความเข้าใจในภาษาบาลีเป็นอย่างดี ท่านได้แต่งคัมภีร์โดยใช้นามศัพท์ได้อย่างถูกต้องตามหลักภาษา และหลักไวยากรณ์

ข. วิธีการใช้กิริยาศัพท์ในคัมภีร์สีมาวิโสธนี

วิธีการใช้กิริยาศัพท์ในคัมภีร์สีมาวิโสธนีคือ กิริยาอาการบอกให้รู้ความเคลื่อนไหว เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน กิน ดื่ม ทำ พูด คิด ของประธาน เรียกว่า กิริยา ในประโยคบาลีประธานที่เคลื่อนไหวหลายครั้งจึงมีกิริยาหลายตัวในประโยคหนึ่ง การเคลื่อนไหวครั้งสุดท้ายใช้เป็นกิริยาคุมประโยค กิริยาคุมพากย์ที่มาจากกิริยาอาขยาต[๒๘] คุมพากย์ได้ทุกตัว การเคลื่อนไหวระหว่างประโยคหรือกิริยาที่เกิดระหว่างประธานกับกิริยาคุมประโยค มักใช้กิริยากิตก์ ได้แก่ ต ตฺวา อนฺต หรือ มาน ปัจจัย กิริยาอาขยาตมีส่วนประกอบหรือเครื่องปรุงแต่งอาขยาตประกอบด้วย วิภัตติ กาล บท วจนะ บุรุษ ธาตุ วาจก และปัจจัย เพื่อเป็นเครื่องหมายเนื้อความให้ชัดเจน[๒๙] ส่วนกิริยากิตก์ต้องประกอบด้วยปัจจัยในกิริยากิตก์ คือ วิภัตติ (ใช้วิภัตตินาม) ธาตุ และปัจจัย ประกอบด้วยเครื่องปรุงแต่งคำตามไวยากรณ์แล้วนำไปเรียงเข้าประโยค ตัวอย่างในคัมภีร์สีมาวิโสธนีเช่น

(๑) การเรียงอนุกิริยา กิริยาย่อย คือกิริยาระหว่างประโยค ไม่ใช่กิริยาของประธานซึ่งเคลื่อนไหวครั้งสุดท้าย มี ๒ ประเภท ได้แก่

๑) ตูนาทิกิริยา หมายถึงกิริยาศัพท์ที่อยู่ระหว่างประโยค มาจาก อนฺต, มาน และ ตูนาทิปัจจัยมีปัจจัย ๓ ตัว ได้แก่ ตูน ตฺวา ตฺวาน[๓๐] ในกิริยากิตก์ อนุกิริยาหรือที่เรียกว่ากิริยาในระหว่างอาจจะมีหลายกิริยาในประโยคหนึ่ง เช่น ตสฺมา ปาฬิยา อฏฺฐกถำ, อฏฺฐกถาย จ ปาฬึ สำสนฺทิตฺวา ตานิ ตานิ คนฺถวิเสสานิ จ เอกโต กตฺวา คงฺโคทเก น ยมุโนทกำ วิย มิสฺสิตฺวา เอกีภาวำ กตฺวา สีมวิโสธนึ นาม กริสฺสามิ, ตำ สุณาถ สาธุกำ มนสิกโรถ ธมฺมราชสฺส สาวกาติ. แปลว่า เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจักรวบรวมอรรถกถาในพระบาลีและพระบาลีในอรรถกถา แล้วทำคัมภีร์วิเสสต่าง ๆ เหล่านั้น ๆ รวมเข้าไว้ด้วยกัน

---

[๒๗] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๕.

[๒๘] ชรินทร์ จุลคประดิษฐ์, พันตรี, **การแต่งบาลี ๑-๒**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑.

[๒๙] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **บาลีไวยากรณ์ วจีวิภาค ภาคที่ ๒ อาขยาต และ กิตก์ หลักสูตรเปรียญธรรมตรี**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕๑.

[๓๐] พระมหาเทียบ สิริญาโณ (มาลัย), **การใช้ภาษาบาลี**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐๕.

ทำการรวบรวมไว้เป็นหมวดหมู่เดียวกัน เหมือนรวมน้ำในแม้น้ำยมุนาเข้ากับน้ำในแม่น้ำคงคง ฉะนั้น แล้วจักแต่งคัมภีร์ชื่อสีมวิโสธนี ขอท่านทั้งหลายที่เป็นสาวกของพระธรรมราชา จงตั้งใจสดับรับฟังและใส่ใจคัมภีร์นั้นให้ดีด้วยเถิด[๓๑]

๒) อัพภันตรกิริยา หมายถึง กิริยาในระหว่างประโยค สำเร็จจาก อนฺต, มาน และ ต ปัจจัยในกิริยากิตก์ อัพภันตรกิริยาที่แสดงการเคลื่อนไหวพร้อมกับกิริยาคุมพากย์ สัมพันธ์เข้ากับประธาน เช่น ติจีวรญฺจ ปตฺโต จ, วาสิ สูจิจ พนฺธนำ ปริสฺสาวนมฏฺเฐเต, ยุตฺตโยคสฺส ภิกฺขุโนติ เอวำ วุตฺเตหิ อฏฺฐหิปริกฺขาเรหิ สรีเร ปฏิมุตฺโตเยว วสฺสสติกตฺเถโร วิย อิริยาปถสมฺปนฺโน พุทฺธาจริยโก พุทฺธุปชฺฌายโก สมฺมาสมฺพุทฺธำ วนฺทมาโนว ติฏฺฐติ. แปลว่า ภิกษุผู้ประกอบความเพียรมีบริขาร ๘ อย่าง ได้แก่ ไตรจีวร บาตร มีด เข็ม ประคดเอว และผ้ากรองน้ำ สำรวมในสรีระ มีอิริยาบถเรียบร้อย ดุจพระเถระมีพรรษา ๖๐ มีพระพุทธเจ้าเป็นพระอาจารย์ เป็นพระอุปัชฌาย์ ยืนไหว้พระสัมมาสัมพุทธเจ้า[๓๒]

(๒) การเรียงมุขยกิริยา หรือกิริยาคุมประโยคเป็นกิริยาสำคัญหรือกิริยาหลัก มุขยกิริยามีทั้งมาจากปัจจัยอาขยาตและปัจจัยกิริยากิตก์ ปัจจัยอาขยาตประกอบกิริยาเป็นกิริยาคุมประโยคได้ทุกตัว ส่วนกิริยากิตก์ เฉพาะ ต, อนีย, ตพฺพ ปัจจัย ใช้เป็นกิริยาคุมประโยค มุขยกิริยามี ๕ ประเภท ได้แก่

๑) กิริยาบท เป็นกิริยาพิเศษ คือกิริยาในประโยค อลำ และ สกฺกา เป็นประโยคลิงคัตถะ ประโยค สกฺกา เป็นกัมมวาจก ก็มี ภาววาจก ก็มี มาพร้อม ตุ ปัจจัย สกฺกา ประโยคกัมมวาจกเช่น กสฺมา ปวตฺติยำเยว อิตฺถิลิงฺคาทีนิ สมุฏฺฐหนฺติฯ ปฏิสนฺธิยเมว สมุฏฺฐาติ, น ลิงฺคาทีนิฯ อินฺทฺริยเมว ลิงฺคนฺติ น สกฺกา วตฺตุ. แปลว่า เพราะเหตุไร เพราะเพศหญิงเป็นต้นจะตั้งขึ้นในปวัตติกาลเท่านั้น เพศชายก็จะตั้งขึ้นในปฏิสนธิกาลเหมือนกัน หาใช่เพศเป็นต้นไม่ ใคร ๆ ก็ไม่สามารถจะกล่าวได้ว่า อินทรีย์นั่นเองคือเพศ[๓๓]

๒) กิริยาอาขยาตใช้ประกอบเป็นมุขยกิริยาหรือกิริยาคุมประโยค ประกอบกับนามศัพท์ให้เป็นกิริยาได้ มุขยกิริยาที่มาจากปัจจัยอาขยาต เช่น ยทิ เตสำ อินฺทฺริยทฺวยำ พฺยญฺชนานำ การณำ ภเวยฺย, สทา พฺยญฺชนทฺวยำ เอกโต ติฏฺเฐยฺย น ปน ติฏฺฐติ. แปลว่า หากว่าอินทรีย์ทั้งสองของ อุภโตพยัญชนกทั้งสองนั้น จะเป็นเหตุแห่งองค์กำเนิดทั้งหลายไซร้ องค์กำเนิดทั้งสองก็จะอยู่ร่วมกันทุกเมื่อ แต่จะไม่ดำรงอยู่ถาวร[๓๔]

---

[๓๑] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๔.

[๓๒] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๕.

[๓๓] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๑๘.

[๓๔] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๑๘.

๓) กิริยากิตก์ ปัจจัยในกิริยากิตก์ที่เป็นมุขยกิริยา ได้แก่ ต, อนีย, ตพฺพ ปัจจัย เช่น ตสฺมา เตสํ อาจริยานํ ภาณกานํ มตเมว พุทฺธโฆสาจริเยน ตตฺถ ตตฺถ ลิขิตนฺติ คเหตพฺพํ, อญฺญถา อาจริยสฺเสว ปุพฺพาปรวิโรธปฺปสงฺโค สิยา อาจริยพุทฺธโฆเสเนว หิ สีหฬภาสํ อปเนตฺวา มาคธภาสาย สาฏฺฐกถํ พุทฺธวจนํ ลิขิตํ, น อญฺเญน อาจริเยน ตสฺมา อฏฺฐกถาย วุตฺตวจนเมว ปมาณนฺติ คเหตพฺพํ. ฉะนั้น พระพุทธโฆสาจารย์พึงเขียนมตินั่นเองของภาณกาจารย์เหล่านั้นไว้ในที่นั้น ๆ ความประสงค์ที่จะให้เบื้องต้นและเบื้องปลายของอาจารย์นั่นแลคลาดเคลื่อน จะมีได้ก็โดยประการอื่น ด้วยว่าพระพุทธโฆษจารย์นั่นแลคัดแยกภาษาสีหลออกไปแล้วเขียนพระพุทธพจน์พร้อมอรรถกถาไว้ด้วยภาษามคธ อาจารย์ท่านอื่นไม่ควรยึดถือเอาว่า เพราะฉะนั้น คำที่ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถาเท่านั้นเชื่อถือได้[๓๕]

๔) ลักขณกิริยา คือกิริยาที่แทรกระหว่างประโยคใหญ่ ใช้ อนฺต, มาน ตพฺพ หรือ ต ปัจจัย ประกอบด้วยวิภัตติหมวดสัตตมีวิภัตติ มีคำแปลว่า ครั้นเมื่อ เช่น ตตฺถ ‘‘สุณาตุ เม ติ สิถิเล วตฺตพฺเพ สุณาถุ เม’’ติ วจนํ สิถิเล ธนิตํ นามฯ แปลว่า ครั้นเมื่อควรกล่าวว่า “สุณาตุ เม” เอา ต เป็น ถ ว่า สุณาถุ เม ชื่อว่าทำสิถิลให้เป็น ธนิต[๓๖]

๕) อนาทรกิริยา คือ กิริยาที่แทรกอยู่ระหว่างประโยคใหญ่ ใช้ อนฺต, มาน หรือ ต ปัจจัย ประกอบด้วยฉัฏฐีวิภัตติ มีคำแปลว่า เมื่อ เช่น ลิงฺคํ ปน ปริยตฺติยา อนฺตรหิตาย จิรํ ปวตฺติสฺสติ. แปลว่า เมื่อปริยัติสัทธรรม หายไปแล้ว แต่เพศจักเป็นไปสิ้นกาลนาน[๓๗]

จะเห็นได้ว่า พระสาครพุทธิเถระชาวพม่า ผู้รจนาคัมภีร์สีมาวิโสธนี มีความรู้และความเข้าใจในภาษาบาลีเป็นอย่างดี ท่านได้แต่งคัมภีร์โดยใช้กิริยาศัพท์ได้อย่างถูกต้องตามหลักภาษา และหลักไวยากรณ์

ค. วิธีการใช้อัพยยศัพท์ในคัมภีร์สีมาวิโสธนี

วิธีการใช้อัพยยศัพท์ในคัมภีร์สีมาวิโสธนี คำบาลีที่ไม่ต้องผันคำ ไม่แจกรูปด้วยวิภัตตินาม ๗ วิภัตติ เรียกว่า อัพยยศัพท์ คำที่ไม่ผันรูปด้วยวิภัตตินาม มี ๓ ชนิด ได้แก่ เป็นอุปสรรคบ้าง เป็นนิบาตบ้าง และ เป็นปัจจัยบ้าง[๓๘] คือ

(๑) อุปสรรค คือ ความขัดข้อง คำอุปสรรคใช้นำหน้านาม คุณนาม หรือ กิริยา เมื่ออุปสรรคนำหน้านามศัพท์และกิริยาศัพท์ ทำให้มีเนื้อความแปลกไปจากเดิม นำหน้านามมีหน้าที่

---

[๓๕] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๑๒.

[๓๖] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๑๙.

[๓๗] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๑๒.

[๓๘] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **บาลีไวยากรณ์ วจีวิภาค ภาคที่ ๒ นาม และอัพยยศัพท์ หลักสูตรเปรียญธรรมตรี**, หน้า ๙๒.

เหมือนคุณศัพท์ นำหน้ากิริยามีหน้าที่เหมือนกิริยาวิเสสนะ แต่ไม่ใช้อุปสรรคนำหน้าคำสัพพนามการใช้อุปสรรคมี ๓ ลักษณะคือ

๑) อุปสรรคประเภทเบียดธาตุ ใช้กับธาตุบางตัว ลงแล้วทำให้มีความหมายเปลี่ยนไป เช่น นิฏฺฐิตา (จบแล้ว) มี นิ อุปสรรค อยู่หน้า ฐา-ธาตุในความตั้งอยู่ (นิ + ฐา +ต ปัจจัย ได้รูปเป็น นิฏฺฐิตา (ย่อมพราก) เช่น วตฺถุสมฺปตฺติกถา นิฏฺฐิตา แปลว่า กถาว่าด้วยวัตถุสมบัติ จบแล้ว[๓๙]

๒) อุปสรรคประเภทตามธาตุ ใช้กับธาตุบางตัวเพื่อเสริมความให้ชัดยิ่งขึ้น เช่น วูปสมติ (ย่อมสงบ) มี วิ บทหน้า + อุป บทหน้า + สม ธาตุ ในความสงบ +อ+ ติ วิภัตติ ได้รูปเป็น วูปสมติ (ย่อมสงบ) (วิ+อุป+สม+อ+ติ) เช่น ตตฺถ ยสฺส ปเรสํ องฺคชาตํ มุเขน คณฺหิตฺวา อสุจินา อาสิตฺตสฺส ปริฬาโห วูปสมติ, อยํ อาสิตฺตปณฺฑโก นาม. แปลว่า บัณเฑาะก์ผู้อมองคชาตของชายเหล่าอื่น ถูกน้ำอสุจิหลั่งรด ความกระวนกระวายย่อมระงับไป นี้ชื่อว่าอาสิตตบัณเฑาะก์[๔๐]

๓) อุปสรรคประเภทแปรธาตุ ใช้กับธาตุบางตัวเพื่อให้มีความหมายแปรไป เช่น นิทฺทิฏฺโฐ (แสดงแล้ว) มี นิ บทหน้า ทิส ธาตุในความเห็น (นิ + ทิส + ต (ได้รูปเป็น นิทฺทิฏฺโฐ (แสดงแล้ว) เช่น เตเนว อเหตุกปฏิสนฺธินิทฺเทเส ชจฺจนฺธชจฺจพธิราทโย วิย ปณฺฑโก ชาติสทฺเทน วิเสเสตฺวา นิทฺทิฏฺโฐ. เพราะเหตุนั้นนั่นเอง ในอเหตุกปฏิสนธินิเทส ท่านแสดงบัณเฑาะก์ให้พิเศษออกไปด้วย ชาติศัพท์ เหมือนคนที่ตาบอดและหูหนวกโดยกำเนิดเป็นต้น[๔๑]

(๒) นิบาต ใช้ลงระหว่างนามศัพท์ กิริยาศัพท์ หรือในระหว่างนามกับกิริยาวางอยู่ต้นประโยคก็มี วางอยู่ในระหว่างประโยคก็มี

๑) นิบาตที่นิยมวางไว้ต้นประโยค เช่น สเจ, นนุ, ยทิ, อโห, อถ, อถ โข, เอวํ, ยาว, ตาว, ยถา, เสยฺยถา, ตถา, กสฺมา เช่น อถ อตฺตโน ปริชนปริวุโต ตาย ปริสายสทฺธึ วิหารํ คนฺตฺวา สตฺถามธุรสฺสเรน ธมฺมํ เทเสนฺตสฺส ปริส ปริยนฺเต ฐิโต ธมฺมํ สุตฺวา ปพฺพชฺชาย จิตฺตํ อุปฺปาเทสิ. แปลว่า ครั้งนั้น พี่ชายคนโตนั้นที่แวดล้อมด้วยบริวารชนของตน จึงเดินทางไปยังพระวิหารพร้อมกับบริษัทนั้น เมื่อพระศาสดาทรงแสดงธรรมอยู่ด้วยพระ สุรเสียงอันไพเราะ ยืนอยู่ ณ ท้ายสุดของบริษัท สดับธรรมแล้วก็ให้จิตบังเกิดขึ้นในการบรรพชา[๔๒]

๒) นิบาตที่ไม่นิยมวางไว้ต้นประโยค เช่น หิ, เจ, จ, ปน, กิร, ขลุ, สุทํ, ตุ, นุ, โข, วา, ปิ, วต, โว, เช่น ตตฺถ พุทฺธุปฺปาโท ทุลฺลโภ ติ พุทฺธสฺส อุปฺปาทกาโล ทุลฺลโภ ตถา หิ อนุปฺปนฺนกาเล พุทฺเธ พุทฺโธติ สทฺทมฺปิ อสุตฺวา วีติวตฺตานํ กปฺปานํ คณนปถํ วีติวตฺตา. แปลว่า ในเรื่องนั้น การเสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้าหาได้ยาก เวลาที่เสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้าก็หาได้ยาก จริงดังนั้น ในเวลาที่

---

[๓๙] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๑๘.

[๔๐] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๑๒.

[๔๑] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๑๓.

[๔๒] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๖.

พระพุทธเจ้ายังไม่ได้เสด็จอุบัติ เพราะไม่ทันได้สดับแม้เสียงว่า พระพุทธเจ้า ก็ล่วงเลยไปสู่การคำนวณ (เวลา) (ระยะเวลา) ของกัปทั้งหลายที่ล่วงผ่านไปแล้ว[๔๓]

(๓) ปัจจัยในอัพยยศัพท์ หรือที่เรียกว่าปัจจัยท้ายนาม ใช้ประกอบนามศัพท์ สัพพนาม และธาตุ เมื่อลงปัจจัยไม่ต้องเพิ่มคำนาม (ลงท้ายนามเป็นเครื่องหมายวิภัตติลงท้ายธาตุเป็นเครื่องหมายกิริยา) มีหลักที่ควรทราบ คือ

๑) โต ปัจจัย ใช้แทนตติยาวิภัตติ แปลว่า ข้าง, ใช้แทนปัญจมีวิภัตติ แปลว่า แต่,[๔๔] มีดาษดื่น เช่น สตฺถา กิรสฺส อารทฺธกาลโต ปฏฺฐาย ปริโภคํ อกาสิ. แปลว่า ได้ยินว่า พระศาสดาได้ทรงทำการใช้สอยตั้งแต่เวลาที่พระเถระนั้นปรารภแล้ว[๔๕]

๒) ปัจจัยนาม คือ ตฺร, ตฺถ, ห, ธ, ธิ, หึ, หํ, หิญฺจนํ, ว วางท้ายสัพพนามเป็นเครื่องหมายสัตตมีวิภัตติ แปลว่า ใน เช่น ตตฺร (ในนั้น), ตตฺถ (ใน...นั้น), ยตฺถ (ใน...ใด), อิธ (ใน...นี้), กุหึ (ณ ที่ไหน) เช่น อนฺติเม ปน วสฺเส เพฬุวคาเม วสิตฺวา มรณนฺติกา เวทนา อุปฺปชฺชิ, อายุสงฺขาโรสฺสชฺชนญฺจ ตตฺถ อกาสิฯ อิมานิ อิธ นาธิปฺเปตานิ, ภควโต วสฺสกฺกมชานนตฺถํเยว วุตฺตนฺติ. แปลว่า ก็ในพรรษาสุดท้าย พระองค์ประทับอยู่ในเพฬุวคาม เวทนาเจียนตายบังเกิดขึ้น และได้ทรงทำการปลงอายุสังขารในเวฬุวคามนั้น เรื่องเหล่านี้ท่านมิได้ประสงค์ในที่นี้ ท่านกล่าวไว้ ก็เพื่อจะให้ทราบถึงการเสด็จจำพรรษาของพระผู้มีพระภาคเท่านั้น[๔๖]

๓) ปัจจัยนาม คือ ทา, ทานิ, รหิ, ธุนา, ทาจนํ, ชช, ชฺชุ วางอยู่ท้ายสัพพนาม เป็นเครื่องหมายสัตตมีวิภัตติ บอกเวลา แปลว่า ใน เช่น อิทานิ ปุริสตฺตภาโว ติ ภิกฺขุนิยา อภาวโต ปุริสปุคฺคโลว อิทานิ วฏฺฏตีติ อธิปฺเปโต ตถา หิ มาตุคามสฺส ปพฺพชิตตฺถา ปญฺจวสฺสสตานิ สทฺธมฺโม ติฏฺเฐยฺย, ปญฺญตฺตตฺตา ปน อปรานิ ปญฺจวสฺสสตานิ ฐสฺสตีติ เอวํ วสฺสสหสฺสเมว ปฏิสมฺ ภิทาปฺปตฺตสทฺธมฺมสฺส ปติฏฺจิตภาโว วุตฺโต. แปลว่า คำว่า อิทานิ ปุรสตฺตภาโว (อัตภาพบุรุษในปัจจุบันนี้) ได้แก่ ท่านประสงค์เอาบุรุษบุคคลเท่านั้นว่า ควรในบัดนี้ เพราะไม่มีภิกษุณี จริงดังนั้น พระสัทธรรมจะดำรงอยู่ได้ถึง ๕๐๐ปี ก็เพราะมาตุคามบวช แต่จะดำรงอยู่ได้เกินกว่า ๕ ร้อยปี ก็เพราะพระบัญญัติ ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวภาวะที่พระสัทธรรมที่ถึงขั้นปฏิสัมภิทาจะดำรงอยู่ได้ถึง ๑,๐๐๐ปี โดยแท้ ด้วยอาการอย่างนี้[๔๗]

---

[๔๓] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๔.

[๔๔] พระมหาเทียบ สิริญาโณ (มาลัย), **การใช้ภาษาบาลี**, หน้า ๙๔.

[๔๕] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๗.

[๔๖] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๙.

[๔๗] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๑๑.

(๔) การเรียง น ศัพท์ น และ โน เป็นนิบาตใช้ในความหมายปฏิเสธ เรียกว่า ปฏิเสธนัตถะ มีคำแปลว่า ไม่ มีอยู่ทั่วไปในภาษาบาลี การปฏิเสธกิริยาอาขยาตคง น ศัพท์ไว้[๔๘] เช่น ทุปฺปญฺญตฺตา อิตฺถิโย สาสเน จิรํ น ติฎฺฐนฺติ. แปลว่า สตรีทั้งหลายจะดำรงอยู่ได้ไม่นานในพระศาสนาเพราะโง่เขลาเบาปัญญา[๔๙]

(๕) การเรียง จ ศัพท์ เป็นนิบาต มีคำแปลว่า ด้วย, ทั้ง, และ บ่งถึงสิ่งมีอยู่ว่ามีจำนวนมากกว่าอย่างเดียว มีใช้อยู่ทั่วไปในประโยคบาลี มีหลักสังเกต ดังนี้ วาง จ ศัพท์ เพื่อแปลรวมบทหรือประโยค ไว้เป็นศัพท์สุดท้าย[๕๐] เช่น มทฺทีสทิเส จ ภริเย ชาลีกณฺหาชินสทิเส จ ปุตฺเต ปเรสํ ทาสตฺถาย เทนฺตสฺส คณนปถํ วีติวตฺตา. แปลว่า เมื่อพระองค์ทรงพระราชทานภรรยาคือนางมัทรี และบุตรคือชาลีและกัณหาเพื่อให้เป็นทาสของคนอื่น วิถีเกินที่จะนับได้[๕๑]

(๖) การเรียง วา ศัพท์ วา ศัพท์เป็นอัพยยศัพท์ประเภทนิบาต ซึ่งแปลว่า หรือ, บ้าง, ก็ตาม, ก็ดี, [๕๒] หมายถึง สิ่งแยกกันอยู่ ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน มีใช้ทั่วไปในภาษาบาลี หลักสังเกต คือ วาง วา ศัพท์เหมือน จ ศัพท์ ที่แปลรวมบทหรือรวมประโยค วางไว้หลังศัพท์นั้น หรืออยู่ในตำแหน่งที่สอง เช่น วิกาลโภชนาทิกํ กโรนฺตสฺส ปน ‘‘อจฺจโย มํ ภเนฺต อจฺจาคมา’’ตฺยาทินา สงฺฆมชฺเฌ อจฺจยํ เทสาเปตฺวา วา ทณฺฑกมฺมํ วา กตฺวา สีลํ ทาตพฺพเมวฯ แปลว่า ก็เมื่อทำการล่วงละเมิดข้อวิกาลโภชนาเป็นต้น ภิกษุพึงให้สารภาพความผิดในท่ามกลางสงฆ์ด้วยคำว่า ท่านครับ กระผมได้ทำความผิดลงไปแล้ว หรือว่าทำการลงทัณฑ์แล้วให้สีลนั่นแล[๕๓]

(๗) การเรียง ปิ ศัพท์ ปิ ศัพท์ เป็นนิบาต มีคำแปลว่า แม้, บ้าง, หรือ, ทั้ง, ด้วย, ก็ดี บ่งว่ามีเนื้อความมากบ้าง น้อยบ้าง มีใช้ทั่วไปในภาษาบาลี มีหลักสังเกต คือ สนธิ ปิ ศัพท์เข้าศัพท์ที่แปล เช่น อิทมฺปิ ทีฆภาณกตฺเถรานํ มเตน วุตฺตํฯ องฺคุตฺตรนิกายฏฺฐกถายมฺปิ พุทฺธานํ ปรินิพฺพานโต วสฺสสหสฺสเมว ปฏิสมฺภิทา นิพฺพตฺเตตุ สกฺโกนฺติ, ตโต ปรํ ฉ อภิญฺญา , ตโต ตาปิ อสกฺโกนฺตา ติสฺโส วิชฺชา นิพฺพตฺตนฺติฯ คจฺฉนฺเต กาเล ตานิปิ นิพฺพตฺเตตุ อสกฺโกนฺตา สุกฺขวิปสฺสกา โหนฺติฯ เอเตเนว อุปาเยน อนาคามิโน สกทาคิมิโน, โสตาปนฺนาติ วุตฺตํฯ อิทมฺปิ องฺคุตฺตรนิกาเย วุตฺตํ. แปลว่า คำแม้นี้ท่านกล่าวไว้ตามมติของพระทีฆภาณกเถระทั้งหลาย แม้ในอรรถกถาอังคุตตรนิกาย ท่านก็กล่าวไว้ว่าจริงอยู่ หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ ๑,๐๐๐ปีเท่านั้น ภิกษุทั้งหลายไม่สามารถจะทำให้

---

[๔๘] พระมหานิยม อุตฺตโม, **หลักสูตรบาลีไวยากรณ์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, ๒๕๔๙), หน้า ๑๐๘.

[๔๙] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๑๑.

[๕๐] สมิทธิพล เนตรนิมิตร, ผศ. ดร., **บาลีศึกษาในอรรถกถาธรรมบท**, หน้า ๓๓๒.

[๕๑] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒.

[๕๒] พระมหาเทียบ สิริญาโณ (มาลัย), **การใช้ภาษาบาลี**, หน้า ๔๗.

[๕๓] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๑๒.

ปฏิสัมภิทาบังเกิดขึ้นได้ ต่อจากนั้นก็อภิญญา ๖ ต่อจากนั้น เมื่อไม่สามารถจะทำให้อภิญญา ๖ แม้นั้นบังเกิดขึ้นได้ ย่อมทำวิชชา ๓ ให้บังเกิดขึ้น ครั้นเมื่อเวลาผ่านไป ๆ เมื่อไม่สามารถจะทำให้วิชชา ๓ แม้นั้นบังเกิดขึ้นได้ ย่อมเป็นพระอรหันต์สุกขวิปัสสกะ (สำเร็จอรหัตด้วยการเจริญอย่างแห้งแล้ง) โดยอุบายนี้นี่แล ย่อมเป็นพระอนาคามี พระสกทาคามี พระโสดาบัน คำแม้นี้ท่านกล่าวไว้แล้วในอังคุตตรนิกาย[๕๔]

จะเห็นได้ว่า พระสาครพุทธิเถระชาวพม่า ผู้รจนาคัมภีร์สีมาวิโสธนีมีความรู้และความเข้าใจในภาษาบาลีเป็นอย่างดี ท่านได้แต่งคัมภีร์โดยใช้อัพพยศัพท์ได้อย่างถูกต้องตามหลักภาษา และหลักไวยากรณ์

๒.๒ วิธีการปริวรรตบาลีอักษรพม่าและการแปลคัมภีร์สีมาวิโสธนี

๒.๒.๑ พระพุทธศาสนาสู่ประเทศพม่า

พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศพม่าในยุคใดนั้น ประวัติศาสตร์ยังคงเลือนลาง ตามตำนานฝ่ายลังกาและคัมภีร์อรรถกถาสมันตปาสาทิกา ได้กล่าวไว้ว่า ในรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช พระองค์ทรงส่งพระเถระสองรูป คือ พระโสณะกับพระอุตตระ มาเผยแพร่พระพุทธศาสนายังสุวรรณภูมิ[๕๕] จากหลักฐานชิ้นนี้ทำให้ประเทศต่าง ๆ ในภาคพื้นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ต่างพากันอ้างว่าสุวรรณภูมิคือดินแดนในประเทศของตน แต่จากหลักฐานที่ปรากฏนักปราชญ์ส่วนใหญ่สันนิษฐานว่าสุวรรณภูมิ ได้แก่ นครปฐม ในประเทศไทย หรือไม่ก็ได้แก่ เมืองสะเทิมหรือสุธรรมวดี (เดิมเป็นเมืองหลวงของชาวมอญ) ในตอนใต้ของประเทศพม่า อย่างไรก็ตาม ไม่ปรากฏหลักฐานว่ายุคดังกล่าวพระพุทธศาสนาได้เจริญแพร่หลายในพม่า กลับปรากฏหลักฐานว่า พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองในพม่าในราวพุทธศตวรรษที่ ๖ ซึ่งตารนาถ นักประวัติศาสตร์ชาวธิเบตให้ความเห็นว่า ได้มีการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนแบบเถรวาทในพะโค พม่า และอินโดจีน มาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศก สมัยต่อมาได้มีพระสงฆ์ฝ่ายมหายานซึ่งเป็นศิษย์ของพระวสุพันธุ ได้นำเอาพระพุทธศาสนาแบบมหายานลัทธิตันตระเข้าไปเผยแผ่ ในครั้งนั้น พม่ามีเมืองพุกามเป็นเมืองหลวง อยู่ในอาณาจักรโบราณของพวก ปยู (Pyus) ซึ่งเรียกว่าอาณาจักรศรีเกษตร ส่วนพวกมอญ หรือ ตะเลง ซึ่งมีเมืองหลวงชื่อสะเทิม (สุธรรมวดี) เรียกว่า รามัญประกาศ จนพระพุทธศาสนาทั้งแบบมหายาน และแบบเถรวาทเจริญรุ่งเรืองในพม่าเป็นเวลาหลายร้อยปี พอถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ปรากฏว่าเมืองสะเทิมได้กลายเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาเถรวาท

---

[๕๔] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๑๔.

[๕๕] **วิ.อ.** (ไทย) ๑/๘๒-๘๓, ๘๘-๘๙.

ในพุทธศตวรรษที่ ๑๖ พระเจ้าอนุรุทธมหาราช หรืออโนรธามังช่อ (พ.ศ.๑๕๘๘-๑๖๒๑) กษัตริย์พุกาม ได้ขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรงเลื่อมใสพระตะเลงแห่งเมืองสะเทิมนามว่าพระอรหันหรือธรรมทรรศี จึงทำให้พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทประดิษฐานมั่นคงในพุกามประเทศ โดยในครั้งที่กรีธาทัพไปตีเมืองสะเทิมได้ทรงนำพระไตรปิฎก วัตถุเคารพ ภิกษุผู้รู้ธรรมแตกฉาน รวมทั้งรับเอาวัฒนธรรมตะเลง มี อักษร ภาษา และวรรณคดีเป็นต้นมาด้วย[๕๖] หลังจากทรงปราบรามัญรวมพม่าไว้ได้หมดแล้ว ทรงแผ่พระราชอำนาจไปยังบริเวณอาณาเขตใกล้เคียง อีกทั้งทรงทำนุบำรุงและเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยพระราชศรัทธาอย่างแรงกล้า อักษรที่นำมาได้ถูกปรับปรุงจนเป็นระบบในสมัยพุกาม ประมาณ พ.ศ. ๑๖๕๖ ตลอดระยะเวลาเหล่านี้ภิกษุนักปราชญ์ชาวพม่าผู้มีความรู้แตกฉาน ได้รจนาตำรับตำราพระพุทธศาสนาขึ้นเป็นจำนวนมาก

ในประเทศพม่ามีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งสำคัญอยู่ ๒ ครั้ง โดยพม่าถือว่าเป็นการสังคายนาครั้งที่ ๕ และครั้งที่ ๖ การสังคายนาในพม่าครั้งที่ ๑ ทำขึ้นที่เมืองมันดาเล เมื่อ พ.ศ.๒๔๑๔ และได้จารึกพุทธพจน์ทั้ง ๓ ลงในแผ่นหินอ่อน ๗๒๙ แผ่น ครั้งที่ ๒ ซึ่งพม่าถือว่าเป็นการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๖ (ฉัฏฐสังคายนา หรือฉัฏฐสังคีติ) เริ่มทำในวันที่ ๑๗ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๙๗ ถึงวันที่ ๒๔ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๐๐ (นับตามแบบพม่าซึ่งไวกว่าไทย ๑ ปี) ได้อาราธนาพระสงฆ์และเชิญตัวแทนชาวพุทธประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท เข้าร่วมด้วยเป็นจำนวนมาก เมื่อสังคายนาเสร็จแล้วได้จัดพิมพ์เผยแผ่ไปยังประเทศต่าง ๆ ซึ่งได้รับการยอมรับจากนานาอารยประเทศ และได้ถูกนำไปใช้อ้างอิงมากที่สุดฉบับหนึ่ง[๕๗]

จะเห็นได้ว่า พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองในพม่าในราวพุทธศตวรรษที่ ๖ ได้มีการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนแบบเถรวาทในพะโค พม่า และอินโดจีน มาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศก ในครั้งนั้น พม่ามีเมืองพุกามเป็นเมืองหลวง ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ปรากฏว่าเมืองสะเทิมได้กลายเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาเถรวาท ในประเทศพม่ามีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งสำคัญอยู่ ๒ ครั้ง คือ การทำสังคายนาครั้งที่ ๕ และครั้งที่ ๖

---

[๕๖] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนาในอาเซีย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๘), ๑๘๒-๑๘๗.

[๕๗] พระมหาปราโมทย์ วิริยธมฺโม (แก้วนา), **อักษรจารึกในพระไตรปิฎก**, (นครปฐม: บาฬีศึกษาพุทธโฆส, ๒๕๖๒), หน้า ๘๖-๙๖.

๒.๒.๒ วิธีการปริวรรตบาลีอักษรพม่า

อักษรพม่า ที่ใช้เขียนภาษาบาลีเขียนจากซ้ายไปขวา รูปอักษรมีลักษณะโค้งมนค่อนข้างกลม ทั้งนี้คงเพื่อหลีกเลี่ยงการเขียนเส้นตรงซึ่งจะทำให้ใบลานขาด เนื่องจากสมัยก่อนตัวอักษรนี้เขียนลงบนใบลาน ในบทนี้ผู้ศึกษาจะได้เรียนรู้ถึงรูปอักษรพม่าอันประกอบด้วย พยัญชนะ สระ ตัวเลข ผู้ศึกษาต้องฝึกหัดเขียนสระ พยัญชนะ พร้อมทั้งการประสมคำต่าง ๆ และต้องสามารถถ่ายถอดหรือปริวรรตอักษรพม่าได้อย่างถูกต้องเป็นมาตรฐานสากล

ตาราง : สรุปอักษรไทย-พม่า ภาษาบาลี

ลักษณะเสียง / ฐาน	พยัญชนะวรรค					พยัญชนะอวรรค			สระ	
	อโฆส (ไม่ก้อง)		โฆส (ก้อง)			โฆส		อโฆส	โฆส	
	๑. สิถิล (เบา)	๒. ธนิต (หนัก)	๓. สิถิล (เบา)	๔. ธนิต (หนัก)	๕. นาสิก สิถิล/ธนิต	อรรธสระ	ธนิต	อสุม	สุทธ	สังยุตต
๑. กณฺฐช Gutturals	ก က	ข ခ	ค ဂ	ฆ ဃ	ง င		ห ဟ		อ อา အ အာ	เอ ဧ
๒. ตาลุช Palatals	จ စ	ฉ ဆ	ช ဇ	ฌ ဈ	ญ ဉ	ย ယ			อิ อี ဣ ဤ	
๓. มุทฺธช Lingguals	ฏ ဋ	ฐ ဌ	ฑ ဍ	ฒ ဎ	ณ ဏ	ร ฬ ရ ဠ				โอ ဩ
๔. ทนฺตช Dentals	ต တ	ถ ထ	ท ဒ	ธ ဓ	น န	ล လ ว		ส သ		
๕. โอฏฺฐช Labials	ป ပ	ผ ဖ	พ ဗ	ภ ဘ	ม မ	ဝ			อุ อู ဥ ဦ	

- ံ **(-ṃ)** นิคหิต หรืออนุสาร
- เป็นเพียงการปริวรรตตามรูปอักษรที่ใช้ในภาษาบาลี ไม่ใช่การถ่ายถอดเสียง (ซึ่งไม่ตรงกับการออกเสียงของชาวพม่า)

พยัญชนะ (Consonants)

การเขียนพยัญชนะอักษรพม่า มีวิธีเขียน ๒ แบบ คือ

(๑) พยัญชนะเต็มรูปหรือตัวเต็ม ใช้สำหรับผสมกับสระ เป็นพยัญชนะต้นหรือตัวสังโยค

(๒) พยัญชนะตัวเชิง ใช้เป็นพยัญชนะตัวตามในกรณีที่มีพยัญชนะตัวหน้าเป็นตัวสังโยค หรือใช้เป็นตัวกล้ำ ซึ่งมีรูปคงเดิม(แต่เขียนไว้ด้านล่าง)บ้าง และมีบางรูปอักษรที่เปลี่ยนไปบ้าง

อักษรพม่าที่ใช้เขียนคำบาลี มีพยัญชนะ ๓๓ ตัว แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ ๆ เช่นเดียวกัน ดังนี้

๑) พยัญชนะวรรค ได้แก่ พยัญชนะที่มีฐานที่เกิดเสียงอยู่ในพวกเดียวกัน มี ๕ วรรค แต่ละวรรคมี ๕ ตัว รวมทั้งหมด ๒๕ ตัว ดังนี้

วรรค ก เป็น กัณฐชะ (เกิดที่ลำคอ)

พยัญชนะ	ก ka	ข kha	ค ga	ฆ gha	ง ṅa
พยัญชนะตัวเต็ม	က	ခ	ဂ	ဃ	င*
พยัญชนะตัวเชิง	◌္ဂ	-ၶ	-ၭ	-ဂှ	◌္

วรรค จ เป็น ตาลุชะ (เกิดที่เพดาน)

พยัญชนะ	จ ca	ฉ cha	ช ja	ฌ jha	ญ ña
พยัญชนะตัวเต็ม	စ	ဆ	ဇ	ၛ	ဉ
พยัญชนะตัวเชิง	-ၥ	-ၺ	-ၨ	-ဇ	-**

วรรค ฏ เป็น มุทธชะ (เกิดที่ปุ่มเหงือก)

พยัญชนะ	ฏ ṭa	ฐ ṭha	ฑ ḍa	ฒ ḍha	ณ ṇa
พยัญชนะตัวเต็ม	ဋ	ဌ	ဍ	ဎ	ဏ
พยัญชนะตัวเชิง	-ၬ	-ဿ	◌္ဍ	◌္ဎ	-ဏ္

วรรค ต เป็น ทันตชะ (เกิดที่ฟัน)

พยัญชนะ	ต ta	ถ tha	ท da	ธ dha	น na
พยัญชนะตัวเต็ม	တ	ထ	ဒ	ဓ	နဲ
พยัญชนะตัวเชิง	◌ိ	◌ီ	-ဒ	-ဓ	-ဓ

วรรค ป เป็น โอษฐชะ (เกิดที่ริมฝีปาก)

พยัญชนะ	ป pa	ผ pha	พ ba	ภ bha	ม ma
พยัญชนะตัวเต็ม	ပ	ဖ	ဗ	ဘ	မ
พยัญชนะตัวเชิง	-ဝ	-ဝ	-လ	- တ	-ဆ

๒) พยัญชนะเศษวรรค หรือ อวรรค มีทั้งหมด ๘ ตัว คือ

	ย ya	ร ra	ล la	ว va	ส sa	ห ha	ฬ ḷa	–ํ -ṃ
พยัญชนะตัวเต็ม	ယ	ရ	လ	ဝ	သ	ဟ	ဠ	ံ-
พยัญชนะตัวเชิง	ဃ	ၿ ၊	၎	၏	-***	-ၐ	-	-

หมายเหตุ :

๑.เครื่องหมายขีด (-) ที่อยู่บนพยัญชนะตัวเชิง แทนรูปพยัญชนะตัวเต็ม

๒.*ตัว **ง** เมื่อเป็นพยัญชนะสังโยค(ตัวสะกด) และมีตัวตาม จะมีรูปเป็น ၊ (เขียนไว้ด้านบน)

๓.**เฉพาะตัว **ญ** ဥ ที่ซ้อนกันสองตัว คือ **ญฺญ** ည มีรูปเหมือน ญ ในอักษรมอญ ในอักษรพม่า เช่น อญฺญตรา = အၢတရာ

๔.***เฉพาะตัว **ส** သ ที่ซ้อนกันสองตัว คือ **สฺส**ၢ (เขียนต่อเนื่องกัน) เช่น ปุริสสฺส = ပုရိသံ

๕. ในวรรค ฏ เมื่อมีการซ้อนพยัญชนะจะมีรูปแตกต่างกันออกไปจากต้นแบบเล็กน้อย (พึงเทียบเคียงดูในหัวข้อพยัญชนะสังโยค) เช่น

ဥ เป็น ၌ เมื่อใช้เป็นตัวตาม เช่น အနာထပိဏိက = อนาถปิณฺฑิก

ဥ เมื่อเป็นตัวสังโยคอยู่หน้า ပ มีรูปเป็น ဟ္ၢ เช่น ဝုဟ္ၢိ = วุฑฺฒิ

๖.ตัว **น** มี ๒ รูป คือ နး โดยทั่วไปจะใช้ န แต่เมื่อมีสระอยู่ด้านล่าง หรือเมื่อใช้เป็นตัวสังโยค(ตัวสะกด) และมีตัวอื่นตามใช้ใช้ း เช่น นุ ုး, นู ူး, นนฺท နးဂ

๗. เฉพาะ ၿ ၊ (ร) เขียนค่อมไว้ด้านหน้าพยัญชนะต้นที่กล้ำกัน

๘.พยัญชนะทุกตัวมีพื้นเสียงเป็นเสียง อ (a) ยกเว้นนิคหิต มีสำเนียงเหมือน **งฺ** สะกด

สระ (Vowels) การเขียนสระอักษรพม่า มีวิธีการเขียนอยู่ ๒ แบบ คือ แบบแรก เราเรียกว่า สระลอย (สระเต็มรูป) และแบบหลัง เราเรียกว่า สระจม (สระลดรูป) สระลอยและสระจม มีดังนี้

ไทย/โรมัน	สระลอย	สระจม
อ a	အ*	◌
อิ i	ဣ	◌ိ
อุ u	ဥ	◌ု ◌ိ
เอ e	ဧ	◌ေ

ไทย/โรมัน	สระลอย	สระจม
อา ā	အာ	◌ာ ◌ါ
อี ī	ဤ	◌ီ
อู ū	ဦ	◌ူ ◌ဴ
โอ o	ဩ	◌ော ◌ေါ

หมายเหตุ : *สระ อ a အ ไม่มีรูปสระจม ดังนั้น เมื่อประสมกับพยัญชนะใดก็ตาม สระนี้จึงไม่ปรากฏรูป (พยัญชนะทุกตัวในคำบาลีมีพื้นเสียงเป็นเสียงสระ อ a เช่น က อ่านว่า กะ)

๑. การเขียนสระลอย สระลอยใช้เขียนเมื่อคำนั้น ๆ มีสระขึ้นต้น ให้เขียนไปตามลำดับ โดยอักษรที่ตามมาจะเป็นพยัญชนะตัวเต็มเสมอ ส่วน ง ใช้เขียนเป็นตัวสังโยค (ตัวสะกด) โดยจะเขียนไว้ด้านบนมีรูปเป็น ၎

สระ	**คำบาลี**	**คำอักษรพม่า**	**ความหมาย**
อ	อริย	အရိယ	เจริญ, ประเสริฐ, เลิศ, สูงสุด
อา	อาปณ	အာပဏ	ร้านขายของ, ตลาด
อิ	อินฺทุ	ဣန္ဒု	พระจันทร์
อี	อีส	ဤသ	คนเป็นใหญ่
อุ	อุกฺขลิ	ဥက္ခလိ	หม้อ, หม้อข้าว
อู	อูกา	ဦကာ	เหา, เล็น
เอ	เอก	ဧက	หนึ่ง, ผู้เดียว
โอ	โอทาต	ဩဒါတ	ขาว, เผือก, สะอาด, หมดจด

๒. การเขียนสระจม สระจม (สระลดรูป) ใช้เขียนเมื่อประสมกับพยัญชนะ เมื่อจัดตามตำแหน่งที่วาง จัดได้ดังนี้

๒.๑ วางไว้ตำแหน่งด้านหน้าพยัญชนะ ได้แก่ สระ เอ เช่น

สระ	คำบาลี	คำอักษรพม่า	ความหมาย
เอ	เถน	ထေန	ขโมย
เอ	เนกฺขมฺมำ	နေကၡမၼံ	การออกบวช, การก้าวออก

๒.๒ วางไว้ตำแหน่งด้านบนพยัญชนะตัวเต็ม ได้แก่ สระ อิ อี เช่น

สระ	คำบาลี	คำอักษรพม่า	ความหมาย
อิ	ชิณฺณ	ဇိဏ္ဏ	แก่, ชรา, คนแก่, คร่ำคร่า
อิ	ทิวส	ဒိဝသ	วัน, กลางวัน
อี	ปีติ	ပီတိ	ความยินดี, ความเอิบอิ่มใจ
อี	ชีว	ဇီဝ	ชีวิต, จิต[๕๘]

๒.๓ วางไว้ตำแหน่งด้านล่างพยัญชนะ ได้แก่ สระ อุ อู สระทั้งสองนี้ในอักษรพม่ามีรูปสระ ๒ รูป โดยมีวิธีประกอบกับพยัญชนะ ดังนี้

๑) รูปสระ ุ , ူ ใช้ประกอบกับพยัญชนะตัวเต็มทั่วไป (ยกเว้นกรณีที่ ๒) ดังนี้

สระ	คำบาลี	คำอักษรพม่า	ความหมาย
อุ	ทุติย	ဒုတိယ	เพื่อน, คนที่สอง
อุ	ครุ	ဂရု	ครู, หนัก
อู	ธูม	ဓူမ	ควัน, ความโกรธ
อู	ปูติ	ပူတိ	บูด, เน่า, เปื่อย, เหม็น

๒) รูปสระ ိ , ် มีวิธีประกอบกับพยัญชนะเป็น ๒ กรณี ดังนี้

๒.๑) จะใช้รูปแบบ ိ ် ประสมเฉพาะพยัญชนะ ฏ ฐ ฬ ได้รูป ดังนี้

ฏ	ฏ	ฐ	ฐ	ฬ	ฬ
ဋ	ဋိ	ဌ	ဌိ	ဠ	ဠိ
	ฏ		ฐ		ฬ
	ဋ်		ဌ်		ဠ်

[๕๘] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๑.

๒.๒) ใช้รูปแบบ ိ ´ ประสมกับพยัญชนะที่มีตัวสังโยคและตัวตาม

อินฺทุ	ဣးဒီ	ภิกฺขู	ဘိကရှ်
สตฺถุ	သတီ	สยมฺภู	သယမဘ်

๒.๔ วางไว้ตำแหน่งด้านหลังพยัญชนะ ได้แก่ สระ อา มี ๒ รูป มีวิธีประกอบกับพยัญชนะ ดังนี้

๑) รูปสระ ာ ใช้ประกอบกับพยัญชนะตัวเต็มทั่วไป (ยกเว้นกรณีที่ ๒) ดังนี้

สระ	**คำบาลี**	**คำอักษรพม่า**	**ความหมาย**
อา	กาสุ	ကာသု	หลุม, บ่อ
อา	มาณว	မာဏဝ	หนุ่ม, รุ่น

๒) รูปสระ ါ นี้ จะใช้ประสมเฉพาะพยัญชนะ ขฺ คฺ ทฺ ปฺ วฺ ได้รูป ดังนี้

ခါ ဂါ ဒါ ပါ ဝါ

๒.๕ วางไว้ตำแหน่งด้านหน้าและด้านหลังพยัญชนะ ได้แก่ สระ โอ เช่น

สระ	**คำบาลี**	**คำอักษรพม่า**	**ความหมาย**
โอ	โรโค	ရောဂေါ	โรค
โอ	โภคี	ဘောဂီ	ผู้มีโภคสมบัติ[๕๙]

สระโอ ที่ใช้เป็นสระจมในอักษรพม่า มีรูป เท่ากับสระ เอ + สระ อา (ေ-ာ , ေ-ါ) จึงใช้หลักเกณฑ์เดียวกันกับการประกอบสระทั้งสองในเบื้องต้น

ตัวอย่าง : การประสมอักษร (พยัญชนะกับสระ)

+အ	+အာ	+ဣ	+ဤ	+ဥ	+ဦ	+ဧ	+ဩ	+အ+ ံ	+ဣ+ ံ	+ဥ+ ံ
ก	กา	กิ	กี	กุ	กู	เก	โก	กํ	กึ	กุ
က	ကာ	ကိ	ကီ	ကု	ကူ	ကေ	ကော	ကံ	ကဓ	ကုံ
ข	ขา	ขิ	ขี	ขุ	ขู	เข	โข	ขํ	ขึ	ขุ

[๕๙] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๒.

ခ	ခါ	ခိ	ခီ	ခု	ခူ	ခေ	ခေါ	ခံ	ခဲ	ခုံ
ค	คา	คิ	คี	คุ	คู	เค	โค	คำ	คึ	คุ
ဂ	ဂါ	ဂိ	ဂီ	ဂု	ဂူ	ဂေ	ဂေါ	ဂံ	ဂဲ	ဂုံ
ฆ	ฆา	ฆิ	ฆี	ฆุ	ฆู	เฆ	โฆ	ฆำ	ฆึ	ฆุ
ဃ	ဃာ	ဃိ	ဃီ	ဃု	ဃူ	ဃေ	ဃော	ဃံ	ဃဲ	ဃုံ

ย	ยา	ยิ	ยี	ยุ	ยู	เย	โย	ยำ	ยึ	ยุ
ယ	ယာ	ယိ	ယီ	ယု	ယူ	ယေ	ယော	ယံ	ယဲ	ယုံ
ร	รา	ริ	รี	รุ	รู	เร	โร	รำ	รึ	รุ
ရ	ရာ	ရိ	ရီ	ရု	ရူ	ရေ	ရော	ရံ	ရဲ	ရုံ
ล	ลา	ลิ	ลี	ลุ	ลู	เล	โล	ลำ	ลึ	ลุ
လ	လာ	လိ	လီ	လု	လူ	လေ	လော	လံ	လဲ	လုံ
ว	วา	วิ	วี	วุ	วู	เว	โว	วำ	วึ	วุ
ဝ	ဝါ	ဝိ	ဝီ	ဝု	ဝူ	ဝေ	ဝေါ	ဝံ	ဝဲ	ဝုံ

พยัญชนะอื่น ๆ เมื่อประสมกับสระก็เทียบได้กับตัวอย่างข้างต้นนี้

จะเห็นได้ว่า อักษรพม่าที่ใช้เขียนภาษาบาลีเขียนจากซ้ายไปขวา รูปอักษรมีลักษณะโค้งมนค่อนข้างกลม การเรียนรู้ถึงรูปอักษรพม่าอันประกอบด้วย พยัญชนะ สระ ตัวเลข ผู้ศึกษาต้องฝึกหัดเขียนสระ พยัญชนะ พร้อมทั้งการประสมคำต่าง ๆ และต้องสามารถถ่ายถอดหรือปริวรรตอักษรพม่าได้อย่างถูกต้องเป็นมาตรฐานสากล

๒.๒.๓ ตัวอย่างบาลีอักษรพม่า บาลีอักษรไทย และการแปลเป็นภาษาไทย

ผู้วิจัยจะได้ยกตัวอย่างคัมภีร์สีมาวิโสธนี ที่ได้ทำการปริวรรตจากบาลีอักษรพม่าเป็นบาลีอักษรไทย และได้แปลเป็นภาษาไทยพอสังเขปดังต่อไปนี้

ก. ตัวอย่างบาลีอักษรพม่า

ကြမသ္မိ ဌာန ဌတွာ ဗုဒ္ဓဂုဏာပဋိသံယုတ္တာယ ကထာယ ဝုစ္စမာနာယ သာဓူနံ စိတ္တသမ္ပဟံသနဥ္စဝေ, ကြမဿဝေ ပကရဏဿ အနုမ္မတ္တဝစနဘာဝေါ စ ဘဝယျ, အနုမ္မတ္တဝစနတ္တေ စ သိဒ္ဓေ သောတဗ္ဗံ မညိဿန္တိ, တသ္မာ ဗုဒ္ဓဂုနံ ဝဏ္ဏယိဿာမ ၊ အမှာကံ ကိရ ဘဂဝါ ဗဟြ္မဒေဝုဒ္ဓမာဒီ ကတွာ ယာဝ

ပရေရာဏကသကျဂေါတမာ မနေပဏိဓိဝသနေ, ကဋ္ဌဌဝါဟနဇာတကိ အာဒီ ကတွာ ယာဝ မဇ္ဇစျိမဒီပက်ရာ ဝါစဂ်ဝသနေ မဇ္ဇစျိမဒီပက်ရပါဒမူလတဝေ ပဋ္ဌာယ ကာယဝါစဂ်ဝသနေ သဗ္ဗဗံ သမ္ဗပိဏ္ဍဥတွော ယာဝ ဝသေနှတရတ္တတဘာဝါ ဝီသတိ အသခ်ယျောနိ ပါရမီ ပူရနှေတသ သဗ္ဗဗညှတညာဏတ္ထာယ ယဝေ အလက်တံ သီသံ ဆိန္ဒိတွာ ဒနှေတသ သဗ္ဗဗညှဗဝေဓိသတ္တသ သီသံ ဇမ္ဗဗုဒီပဝါသီနံ ဥဒ္ဒဓနတဝေပိ ဗဟုတရံ, အဥ္ဇိတနယနံ ဥပ္ပပါဋ္ဌတွော ဒနှေတသ မံသံ အဇဌာကာသေ ဂဂနတလေ တာရာဂဏတဝေပိ ဗဟုတရံ, ဟဒယမံသံ ဝါ ဒက္ခိဏဗာဟုံ ဝါ ဆိန္ဒိတွာ ဒနှေတသ မံသံ ဆနဟုတအဋ္ဌဌသဟဿာဓိကသတသဟသ ပမာဏသိနရှေရာဇတဝေပိ ဗဟုတရံ, လဝေဟိတံ ဥပ္ပပါဋ္ဌတွော ဒနှေတသ ရုဟိရံ စတူသု မဟာသမုဒ္ဒဒသေု ဥဒကတဝေပိ ဗဟုတရံ, မဒဒီသဒိသေ စ ဘရိယေ ဇာလီကဏ္ဍာဇိနသဒိသေ စ ပုတ္တတေ ပရသေံ ဒါသတ္ထာယ ဒနှေတသ ဂဏနပထံ ဝီတိဝတ္တတာ ၊ ဧဝံ ပါရမီ ပူရနှေတသဝေ ၊

စိန္ဒတိတံ သတ္တတသခ်ယျေံ နဝသခ်ယျေံ ဝါစကံ
ကာယဝါစာ စတုချါတံ ဗုဒ္ဒဓတ္တံ သမုပါဂမီတိ ၊

ဇာတတ္တတကီသဝေတတ္တတကိယာ ဝုတ္တတနယနေ အသူရဝေ ဟုတွာ ဗုဒ္ဒဓတ္တံ စိန္ဒတနှေတသဝေ သတ္တတအသခ်ယျောနိ ဝီတိဝတ္တတာနိ ၊

ข. ตัวอย่างบาลีอักษรไทย

๑. อุปสมฺปทากณฺโฑ

อิมสฺมิญฺหิ ฐาเน ฐตฺวา พุทฺธคุณปฏิสํยุตฺตาย กถาย วุจฺจมานาย สาธูนํ จิตฺตสมฺปหํสนญฺเจว, อิมสฺเสว ปกรณสฺส อนุมฺมตฺตวจนภาโว จ ภเวยฺย, อนุมฺมตฺตวจนตฺเต จ สิทฺเธ โสตพฺพํ มญฺญิสฺสนฺติ, ตสฺมา พุทฺธคุณํ วณฺณยิสฺสามฯ อมฺหากํ กิร ภควา พฺรหฺมเทวพุทฺธมาทึ กตฺวา ยาว โปราณสกฺยโคตมา มโนปณิธิวเสน, กฏฺฐวาหนชาตกํอาทึ กตฺวา ยาว มชฺฌิมทีปงฺกรา วาจงฺควเสน มชฺฌิมทีปงฺกรปาทมูลโต ปฏฺฐาย กายวาจงฺควเสน สพฺพํ สมฺปิเณฺฑตฺวา ยาว เวสฺสนฺตรตฺตภาวา วีสติ อสเงฺขฺยยฺยานิ ปารมิโย ปูเรนฺตสฺส สพฺพญฺญุตญฺญาณตฺถาย เยว อลงฺกตํ สีสํ ฉินฺทิตฺวา เทนฺตสฺส สพฺพญฺญุโพธิสตฺตสฺส สีสํ ชมฺพุทีปวาสีนํ อุทฺธนโตปิ พหุตรํ, อญฺชิตนยนํ อุปฺปาเฏตฺวา เทนฺตสฺส นยนํ อชฏากาเส คคนตเล ตาราคณโตปิ พหุตรํ,หทยมํสํ วา ทกฺขิณพาหุ วา ฉินฺทิตฺวา เทนฺตสฺส มํสํ ฉนหุต อฏฺฐสหสฺสาธิกสตสหสฺส ปมาณสิเนรุราชโตปิ พหุตรํ, โลหิตํ อุปฺปาเฏตฺวา เทนฺตสฺส รุหิรํ จตูสุ

มหาสมุทฺเทสุ อุทกโตปิ พหุตรํ, มทฺทีสทิเส จ ภริเย ชาลีกณฺหาชินสทิเส จ ปุตฺเต ปเรสํ ทาสตฺถาย เทนฺตสฺส คณนปถํ วีติวตฺตาฯ เอวํ ปารมิโย ปูเรนฺตสฺเสวฯ

จินฺติตํ สตฺตสงฺเขยฺยํ, นวสงฺเขยฺยย’วาจกํ;
กายวาจา จตุขฺยาตํ, พุทฺธตฺตํ สมุปาคมีติฯ

ชาตตฺตกีโสตตฺตกิยา วุตฺตนเยน อสูโร หุตฺวา พุทฺธตฺตํ จิเนฺตนฺตสฺเสว สตฺตอสงฺเขยฺยานิ วีติวตฺตานิฯ[๖๐]

ค. ตัวอย่างการแปลเป็นภาษาไทย

๑. อุปสัมปทากัณฑ์

อนึ่ง ด้วยถ้อยคำที่ปฏิสังยุตด้วยพุทธคุณที่ดำรงอยู่ในฐานะนี้ ความร่าเริงยินดีแห่งจิตของเหล่าสาธุชน และความที่ปกรณ์นี้จะไม่เป็นเพียงถ้อยคำที่น้อยนิดหาค่ามิได้ จะพึงมี และเมื่อความที่ถ้อยคำไม่เป็นสิ่งด้อยค่าหาประโยชน์มิได้สำเร็จแล้ว เหล่าสาธุชนก็จักสำคัญสิ่งที่ควรจะได้สดับรับฟัง เพราะฉะนั้น พวกเราจักพรรณนาพระพุทธคุณ ได้ยินมาว่า พระผู้มีพระภาคของเราทั้งหลายทรงล่วงวิถีเกินที่จะคณานับได้ เมื่อพระองค์ผู้ทรงรวบรวมทุกอย่างด้วยอำนาจอวัยวะคือวาจา ตั้งแต่เสวยพระชาติเป็นกัฏฐวาหนะเป็นต้นไปจนถึงเป็นพระมัชฌิมทีปังกร ด้วยอำนาจอวัยวะคือกายและวาจาตั้งแต่เบื้องพระยุคลบาทของพระมัชฌิมทีปังกร ด้วยอำนาจการตั้งปณิธานไว้ในใจเริ่มตั้งแต่เป็นพรหม เทพและพระพุทธเจ้าเป็นต้นจนถึงพระศากยโคดมแต่ครั้งก่อน พระเศียรของพระสัพพัญญูโพธิสัตว์ผู้ทรงบำเพ็ญบารมีมาตลอด ๒๐ อสงไขย ตั้งแต่มีอัตภาพเป็นพระเวสสันดร ผู้ทรงตัดพระเศียรที่ประดับประดาแล้วพระราชทานให้ก็เพื่อประโยชน์แก่พระสัพพัญญุตญาณโดยแท้ ยังมากกว่าแม้กว่าเตาของชาวชมพูทวีป นัยน์ตาของพระองค์ที่ทรงควักลูกนัยน์ตาที่หยอดดีแล้วพระราชทานให้ยังมากกว่าแม้กว่าหมู่ดาวบนท้องฟ้าในวันที่อากาศแจ่มใส พระมังสะของพระองค์ผู้ทรงเฉือนชิ้นเนื้อในหทัยหรือพระพาหุข้างขวาแล้วพระราชทานให้ ยังมากกว่าแม้กว่าขุนเขาสิเนรุที่มีขนาด ๑๘๖,๐๐๐ นหุต พระโลหิตของพระองค์ผู้ทรงถลกหนังเอาพระโลหิตออกมาพระราชทานให้ ยังมากกว่าแม้กว่าน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ และเมื่อพระองค์ทรงพระราชทานภรรยาคือนางมัทรี และบุตรคือชาลีและกัณหาเพื่อให้เป็นทาสของคนอื่น เมื่อพระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีด้วยอาการอย่างนี้อยู่นั่นแล

สิ่งที่พระองค์ทรงดำรินับได้ ๗ อย่าง สิ่งที่พระองค์ตรัสนับได้ ๙ อย่าง
กายและวาจานับได้ ๔ พระองค์จึงทรงบรรลุความเป็นพระพุทธเจ้า

เมื่อทรงเป็นอสูรโดยนัยที่กล่าวไว้แล้วในเรื่องชาตัตตกีโสตัตตกียา ดำริถึงความเป็นพระพุทธเจ้าอยู่นั่นแล ก็ล่วงไป ๗ อสงไขย

---

[๖๐] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๑.

จะเห็นได้ว่า ผู้วิจัยจะได้ยกตัวอย่างคัมภีร์สีมาวิโสธนี ที่ได้ทำการยกตัวอย่างปริวรรตจากบาลีอักษรพม่าเป็นบาลีอักษรไทย และได้แปลเป็นภาษาไทยมาพอเป็นตัวอย่างโดยสังเขป ในส่วนอื่น ๆ ก็มีเนื้อหาสาระคล้ายคลึงกัน

๒.๓ ความสัมพันธ์คัมภีร์สีมาวิโสธนีกับคัมภีร์อื่น ๆ

๒.๓.๑ คัมภีร์พระไตรปิฎก

ความสัมพันธ์ของคัมภีร์สีมาวิโสธนีกับคัมภีร์พระไตรปิฎก โดยพระสาครพุทธิเถระชาวพม่าได้แต่งคัมภีร์สีมาวิโสธนีมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับพระไตรปิฎก โดยนำคำสำคัญในพระไตรปิฎกมาอธิบายในคัมภีร์สีมาวิโสธนีให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอพอเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

(๑) ในพระวินัยปิฎก เช่น คำว่า ญัตติจตุตถกัมมูปสัมปทา คือ อุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรม[๖๑] ในคัมภีร์สีมาวิโสธนี พระสาครพุทธิเถระอธิบายว่า

ที่ชื่อว่า ญัตติจตุตถกัมมูปสัมปทา ได้แก่ อุปสัมปทาของภิกษุทั้งหลายในปัจจุบัน ญัตติจตุตถกัมมูปสัมปทานี้นี่เองท่านประสงค์เอาในที่นี้ เพราะเกิดมีได้ด้วยอำนาจสมบัติและวิบัติ

ถามว่า บุคคลนี้ชื่อว่าเป็นผู้อุปสมบทแล้ว เพราะเหตุไร

ตอบว่า ชื่อว่าเป็นผู้อุสมบทแล้ว เพราะถึงพร้อม คือบรรลุความเป็นผู้สูงส่ง ด้วยสงฆ์ที่พร้อมเพรียงกัน ด้วยญัตติจตุตถกรรมที่ไม่กำเริบ ที่เหมาะสมแก่ฐานะ[๖๒]

อธิบายว่า บรรลุความเป็นผู้ประเสริฐ จริงดังนั้น ความเป็นสามเณร ชื่อว่าประเสริฐกว่าความเป็นคฤหัสถ์ ความเป็นผู้อุปสมบทแล้วนั่นแล ประเสริฐแม้กว่าความเป็นสามเณรนั้น คำว่า สมคฺเคน สงฺเฆน (สงฆ์พร้อมเพรียงกัน) ได้แก่ สงฆ์ที่เข้ากรรมมีจำนวนเท่าใดในกรรมที่สงฆ์ปัญจวรรคพึงทำ โดยปริยายอย่างต่ำสุด ด้วยสงฆ์ผู้ถึงความพร้อมเพรียงกันในกรรมนั่น เพราะไม่คัดค้านสงฆ์เหล่านั้นที่ควรแก่ฉันทะ เพราะนำฉันทะมาแล้ว และสงฆ์ที่อยู่เฉพาะหน้า

คำว่า ญตฺติจตุตฺเถน (ญัตติจตุตถะ) ได้แก่ ญัตติจตุตถกรรมที่พึงทำด้วยการสวด ๓ ครั้ง และด้วยญัตติ ๑ ครั้ง อนึ่ง ในที่นี้ท่านกล่าวญัตติไว้ก่อนกว่าทุกอย่างแม้ก็จริง ถึงอย่างนั้น ญัตติที่ต่างกันโดยอรรถและพยัญชนะ ท่านก็เรียกว่า ญัตติจตุตถะ เพราะอธิบายว่า เป็นที่ ๔ แห่งญัตติเหล่านั้น เพราะอนุสาวนาทั้ง ๓ ไม่มีความต่างกันโดยอรรถและพยัญชนะ

คำว่า กมฺเมน ได้แก่ กรรมที่ชอบธรรม อธิบายว่า วินัยกรรม

---

[๖๑] **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๖๙/๙๘.

[๖๒] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๑๐.

คำว่า อกุปฺเปน ได้แก่ ที่เข้าถึงความไม่กำเริบ และความไม่ถูกคัดค้าน เพราะสมบูรณ์พร้อมด้วยวัตถุ ญัตติ อนุสาวนา สีมา และบริษัท

คำว่า ฐานารเหน ได้แก่ ควรแก่เหตุ อธิบายว่า เหมาะสมแก่สัตถุศาสน์ อธิบายว่า ถึงพร้อมซึ่งความเป็นผู้ประเสริฐด้วยเหตุทั้ง ๔

คำว่า สมฺปตฺติวิปตฺติวเสน สมฺภวโต ความว่า เพราะอุปสมบทกรรมสำเร็จได้เพราะสมบัติทั้ง ๕ ประการ คือ

๑) วัตถุสมบัติ

๒) ญัตติสมบัติ

๓) อนุสาวนสมบัติ

๔) สีมาสมบัติ

๕) ปริสสมบัติ[๖๓]

ในบรรดาสมบัติทั้ง ๕ ประการนั้น ภาวะที่มีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ และมีอัตภาพเป็นบุรุษในปัจจุบัน ชื่อว่าวัตถุสมบัติ บุคคล ๑๓ ประเภทเหล่านี้ คือ

๑) คนที่มีอายุไม่ถึง ๒๐ ปี

๒) คนที่เคยต้องอันติมวัตถุ

๓) บัณเฑาะก์

๔) คนลักเพศ

๕) คนเข้ารีตเดียรถีย์

๖) สัตว์ดิรัจฉาน

๗) คนฆ่ามารดา

๘) คนฆ่าบิดา

๙) คนฆ่าพระอรหันต์

๑๐) คนประทุษร้ายภิกษุณี

๑๑) คนทำสังฆเภท

๑๒) คนทำโลหิตุปบาท

๑๓) อุภโตพยัญชนก[๖๔]

---

[๖๓] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๑๐.

[๖๔] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๑๐.

ไม่จัดเป็นวัตถุแห่งการอุปสมบท บรรดาบุคคล ๑๓ ประเภทนั้น แม้ท่านจะกล่าวไว้โดยทั่วไปว่า อายุน้อยกว่า ๒๐ ปี บุรุษบุคคลที่มีอายุ ๑๙ ปีบริบูรณ์ตั้งแต่ออกจากครรภ์มารดา จัดว่าเป็นวัตถุแห่งการอุปสมบท ที่ต่ำกว่านั้น ไม่จัดเป็นวัตถุแห่งการอุปสมบท

(๒) ในพระวินัยปิฎก เช่น คำว่า พระสัทธรรมจะดำรงอยู่ได้ถึง ๕๐๐ ปี[๖๕] เพราะมาตุคามบวช ในคัมภีร์สีมาวิโสธนี พระสาครพุทธิเถระอธิบายว่า จริงดังนั้น พระสัทธรรมจะดำรงอยู่ได้ถึง ๕๐๐ ปี ก็เพราะมาตุคามบวช แต่จะดำรงอยู่ได้เกินกว่า ๕ ร้อยปี เพราะพระบัญญัติ ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวภาวะที่พระสัทธรรมที่ถึงขั้นปฏิสัมภิทาจะดำรงอยู่ได้ถึง ๑,๐๐๐ ปี โดยแท้ ด้วยอาการอย่างนี้ อนึ่ง ขึ้นชื่อว่ามาตุคาม จะโง่เขลา กิเลสหนา และต่ำต้อย เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตการอุปสมบทด้วยการรับครุธรรม ๘ ประการ แก่พระนางมหาปชาบดีโคตรมีมาตั้งแต่ดั้งเดิมโดยแท้[๖๖]

ในครั้งปฐมโพธิกาลพระองค์จึงตรัสความที่พระศาสนาจะดำรงอยู่ได้ไม่นาน สตรีทั้งหลายจะดำรงอยู่ได้ไม่นานในพระศาสนาเพราะโง่เขลาเบาปัญญา จะไม่สามารถรักษาแม้ความสำรวมที่เหมาะสมแก่สิกขาบทตามที่ทรงบัญญัติไว้ได้ เพราะมีกิเลสหนา สตรีเหล่านั้น แม้เมื่อไม่ได้สมาบัติ ๘ ก็จะไม่พ้นพรหมปาริสัชชะไปได้ เพราะต่ำต้อย เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านจึงกล่าวว่า

บุรุษบุคคลในบัดนี้ เพราะไม่มีภิกษุณี บุรุษบุคคลผู้ดำรงอยู่ในฐานะนี้ พึงทราบเขต ๔ อย่าง จริงอย่างนั้น

คำว่า พระศาสนาจักได้ดำรงอยู่ตลอด ๑,๐๐๐ ปี โดยแท้ เพราะมาตุคามออกบวชเป็นบรรพชิต นี้ ท่านกล่าวไว้โดยถ้าให้สตรีบวชโดยไม่ได้บัญญัติครุธรรมไว้ก่อนคือ

๑) เวลาผ่านไป ๕๐๐ ปี ก็จะไม่มีพระอรหันต์บรรลุปฏิสัมภิทา แต่เมื่อบัญญัติครุธรรมไว้ก่อนที่สตรีจะบวช

๑. ในระยะเวลา ๑,๐๐๐ ปี ก็ยังมีพระอรหันต์ผู้บรรลุปฏิสัมภิทาอยู่

๒. ผ่านไปอีก ๑,๐๐๐ ปี ก็ยังมีพระอรหันต์สุกขวิปัสสกอยู่

๒) ผ่านไป อีก ๑,๐๐๐ ปี ก็ยังมีพระอนาคามีอยู่

๓) ผ่านไปอีก ๑,๐๐๐ ปี ก็ยังมีพระสกทาคามีอยู่

๔) ผ่านไปอีก ๑,๐๐๐ ปี ก็ยังมีพระโสดาบันอยู่[๖๗]

ปฏิเวธสัทธรรมจะดำรงอยู่ได้ ๕,๐๐๐ปี แม้ปริยัติสัทธรรมก็จะดำรงอยู่ได้ ๕,๐๐๐ ปี เพราะปริยัติกับปฏิเวธต่างเกื้อกูลกัน ด้วยอาการอย่างนี้ แม้ปริยัติสัทธรรมก็ได้ดำรงอยู่ตลอด ๕,๐๐๐ ปี เช่นนั้นเหมือนกัน[๖๘]

---

[๖๕] **วิ.จู.** (ไทย) ๗/๔๐๓/๓๑๙.

[๖๖] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๑๑.

[๖๗] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๑๑.

[๖๘] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๑๒.

จะเห็นได้ว่า พระสาครพุทธิเถระชาวพม่าได้แต่งคัมภีร์สีมาวิโสธนีมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับพระไตรปิฎก โดยนำคำสำคัญในพระไตรปิฎกมาอธิบายในคัมภีร์สีมาวิโสธนีให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

๒.๓.๒ คัมภีร์อรรถกถา

ความสัมพันธ์ของคัมภีร์สีมาวิโสธนีกับคัมภีร์อรรถกถา โดยพระสาครพุทธิเถระชาวพม่าได้แต่งคัมภีร์สีมาวิโสธนีมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับคัมภีร์อรรถกถา โดยนำคำสำคัญในอรรถกถามาอธิบายในคัมภีร์สีมาวิโสธนีให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอพอเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

(๑) ในคัมภีร์สมันตปาสาทิสกาอรรถกถา เช่น คำว่า อภัพพบุคคล[๖๙] ในคัมภีร์สีมาวิโสธนี พระสาครพุทธิเถระอธิบายว่า เมื่อจะแสดงอภัพพบุคคล ท่านจึงกล่าวไว้โดยไม่ต่างกันว่า บัณเฑาะก์ สัตว์ดิรัจฉาน และอุภโตพยัญชนกทั้ง ๓ จำพวก มีวัตถุวิบัติ เป็นอเหตุกปฏิสนธิ แต่ไม่ห้ามสวรรค์สำหรับทั้ง ๓ ประเภทนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ พึงเห็นว่า พระผู้มีพระภาคทรงตรัสอย่างนี้ว่า บัณเฑาะก์ โดยมิได้ทำบัณเฑาะก์ทั้ง ๕ จำพวกนั้นให้ต่างกันโดยมีความเป็นบัณเฑาะก์ที่เสมอเหมือนกัน แล้วตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงให้บัณเฑาะก์อุปสมบท[๗๐]

คำว่า เถยฺยสวาสโก (ผู้ปลอมตัวอยู่ร่วมกับภิกษุ) ความว่า ภิกษุใดถือเอาเพศบรรพชาด้วยตนเองแล้วนับพรรษาภิกษุ รับปฏิญญาว่า ภิกษุ ยินดีการไหว้ตามลำดับผู้ใหญ่ ภิกษุนั้นชื่อว่าผู้ขโมยทั้งสองอย่าง เพราะขโมยทั้งทั้งเพศและสังวาส ส่วนภิกษุใดไม่ยินดีการไหว้ตามลำดับผู้ใหญ่ที่มีพรรษามากกว่า ภิกษุนั้นชื่อว่าผู้ขโมยเพศ เพราะขโมยเพศด้วยอำนาจจิตที่ไม่บริสุทธิ์ หรือว่า ภิกษุใดดำรงอยู่ในภูมิสามเณรแต่รับปฏิญญาว่า ภิกษุ ด้วยการกล่าวเท็จ ยินดีการไหว้เป็นต้นโดยนับจำนวนตามพรรษาภิกษุ ภิกษุนั้นไม่จัดว่าผู้ขโมยเพศ เพราะภิกษุทั้งหลายมอบเพศให้ ชื่อว่าขโมยสังวาส เพราะขโมยสังวาส

อนึ่ง ภิกษุแม้ผู้ขโมยทั้งสองอย่าง พึงทราบว่า นับรวมเข้ากับผู้ขโมยเพศ เพราะจิตที่ไม่บริสุทธิ์ สามเณรรูปใด ยินดีการไหว้ของสามเณรที่เป็นผู้ใหญ่กว่า ยินดีการไหว้ของเหล่าภิกษุหนุ่มและภิกษุผู้สูงอายุ สามเณรนั้นไม่จัดว่าเป็นไถยสังวาส เพราะไม่ได้เป็นขโมย หรือว่า ภิกษุใดที่ต้องอาบัติปาราชิก แต่ยังดำรงอยู่ในความเป็นภิกษุ ความเป็นภิกษุของภิกษุนั้นยังคงมีอยู่ ตราบเท่าที่ยังมิได้ปฏิญญา ทั้งภิกษุนั้นจะถึงการนับว่าเป็นอนุปสัมบันหาได้ไม่ ภิกษุนั้นจะยินดีสังวาส ไม่จัดว่าเป็นไถยสังวาส ภิกษุนั้นไม่ให้แม้อาบัติมีการนอนร่วมกันเป็นต้นเกิดขึ้น ไม่ให้อาบัติปาจิตตีย์ในโอมสวาทสิกขาบทเกิดขึ้น

---

[๖๙] **วิ.อ.** (บาลี) ๑/๒๓๓/๕๕๘.

[๗๐] **วิ.ป.** (ไทย) ๘/๔๘๘/๗๐๖.

เหตุนั้น ท่านจึงกล่าวอาบัติปาจิตตีย์ไว้ในโอมสวาทสิกขาบทว่า บุคคลผู้ต้องปาราชิกธรรมข้อใดข้อหนึ่ง ไม่จัดว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ อนึ่ง มีความเห็นบริสุทธิ์ ขอโอกาสแล้วประสงค์จะด่า จึงกล่าวคำนั้นออกไป ภิกษุนั้นต้องอาบัติเพราะโอมสวาทสิกขาบท ด้วยว่า เมื่อไม่มีความเป็นภิกษุ พึงกล่าวอาบัติทุกกฏ สามเณรใดถึงความวิบัติแห่งศีล ๕ อย่าง มีปาณาติบาตเป็นต้น โดยเพศสามเณร สามเณรนั้นมาแล้ว อันภิกษุพึงให้เพศเสื่อมแล้วให้สรณสีล และเธอจะไม่ต้องถึงภาวะที่ตนเองไม่จัดว่าเป็นวัตถุแห่งอุปสมบท เพราะไม่ได้ขโมยมา เมื่อทำการล่วงละเมิดข้อวิกาลโภชนาเป็นต้น ภิกษุพึงให้สารภาพความผิดในท่ามกลางสงฆ์ด้วยคำว่า ท่านครับ กระผมได้ทำความผิดลงไปแล้ว หรือทำการลงทัณฑ์แล้วให้สีล คนที่เข้ารีตเดียรถีย์ง่าย[๗๑]

(๒) ในคัมภีร์อรรถกถาสังยุตตนิกาย นิทานวรรค เช่น คำว่า ครั้งปฐมโพธิกาล ภิกษุทั้งหลายได้เป็นผู้ถึงปฏิสัมภิทา ครั้นเมื่อกาลผ่านไป ไม่อาจถึงปภิสัมภิทาได้ แต่ได้อภิญญา ๖ ต่อมาเมื่อไม่อาจถึงอภิญญา ๖ ถึงวิชชา ๓ ได้[๗๒] ในคัมภีร์สีมาวิโสธนี พระสาครพุทธิเถระอธิบายว่า ในปฐมโพธิกาล ภิกษุทั้งหลายได้เป็นผู้ถึงปฏิสัมภิทาคือ

๑) ครั้นเมื่อกาลผ่านไป ไม่อาจถึงปภิสัมภิทาได้ แต่ได้อภิญญา ๖ ต่อมาเมื่อไม่อาจถึงอภิญญา ๖ ถึงวิชชา ๓ ได้

๒) เมื่อกาลผ่านไปมา บัดนี้ เมื่อไม่อาจถึงวิชชา ๓ ได้ จักถึงเพียงความสิ้นไปแห่งอาสวะ

๓) เมื่อไม่อาจถึงเพียงความสิ้นไปแห่งอาสวะนั้น จักบรรลุอนาคามิผล

๔) เมื่อไม่อาจบรรลุอนาคามิผลนั้น จักบรรลุสกทาคามิผลได้

๕) เมื่อไม่อาจบรรลุสกทาคามิผลนั้น จักบรรลุโสดาปัตติผล

๖) เมื่อเวลาผ่านไป จักไม่อาจบรรลุโสดาปัตติผลได้[๗๓]

พึงถือเอาว่า เพราะเหตุที่อาจารย์เหล่านั้นมีวาทะที่แตกต่างกันออกไป ฉะนั้น พระพุทธโฆสาจารย์จึงเขียนมติของภาณกาจารย์เหล่านั้นไว้ในที่นั้น ๆ ความประสงค์ที่จะให้เบื้องต้นและเบื้องปลายของอาจารย์นั่นแลคลาดเคลื่อน จะมีได้ก็โดยประการอื่น ด้วยว่า พระพุทธโฆษจารย์คัดแยกภาษาสีหลออกไปแล้วเขียนพระพุทธพจน์พร้อมอรรถกถาไว้ด้วยภาษามคธ อาจารย์ท่านอื่นไม่ควรยึดถือเอาว่า ฉะนั้น คำที่ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถาเท่านั้นเชื่อถือได้

ถามว่า ท่านยกนิกายทั้ง ๔ ขึ้นสู่การสังคายนานิกายัฏฐกถาแล้วมิใช่เหรือ เมื่อเป็นเช่นนั้นเพราะเหตุไรจึงแตกต่างกันอย่างนี้

---

[๗๑] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๑๓.

[๗๒] **สำ.นิ.อ.** (บาลี) ๒/๑๕๖/๒๒๔.

[๗๓] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๑๒.

ตอบว่า จริง อย่างนั้น ท่านกล่าวไว้เพื่อจะประกาศวาทะของพระเถระบางพวก จะเป็นพระสังคาหกเถระทั้งหลายก็หาไม่ ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า คำในอรรถกถาเท่านั้น เชื่อถือได้[๗๔]

(๓) ในคัมภีร์อรรถกถาสังยุตตนิกาย สคาถวรรค เช่น คำว่า สมสีสี[๗๕] ในคัมภีร์สีมาวิโสธนี พระสาครพุทธิเถระอธิบายว่า ความสิ้นอาสวะและความสิ้นชีวิตของบุคคลใดไม่ก่อนไม่หลัง บุคคลนี้เรียกว่า ผู้เป็นสมสีสะ ในคำว่า สมสีสะ มี ๒ ประการคือ

๑) ปวัตตสีสะ

๒) กิเลสสีสะ[๗๖]

บรรดาสีสะทั้ง ๒ ประการนั้น ชีวิตินทรีย์ชื่อว่าปวัตตสีสะ อวิชชาชื่อว่ากิเลสสีสะ ในสีสะ ๒ ประการนั้น จุติจิตย่อมทำชีวิตินทรีย์ให้สิ้นไป มรรคจิตทำอวิชชาให้สิ้นไป จิต ๒ ดวง ย่อมไม่เกิดร่วมกัน แต่ผลจิตเกิดในลำดับมรรคจิต ภวังคจิตเกิดในลำดับผลจิต ปัจจเวกขณจิต เกิดหลังออกจากภวังคจิต ปัจจเวกขณจิตนั้น บริบูรณ์บ้าง ไม่บริบูรณ์บ้าง

จริงอยู่ ใช้ดาบอันคมกริบตัดศีรษะ ปัจจเวกขณจิต ย่อมเกิดขึ้น ๑ วาระ หรือ ๒ วาระเป็นแน่แท้ แต่เพราะจิตทั้งหลายเป็นไปเร็ว ความสิ้นอาสวะและความสิ้นชีวิต จึงปรากฏเหมือนมีในขณะเดียวกัน[๗๗]

จะเห็นได้ว่า พระสาครพุทธิเถระชาวพม่าได้แต่งคัมภีร์สีมาวิโสธนีมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับคัมภีร์อรรถกถา โดยนำคำสำคัญในอรรถกถามาอธิบายในคัมภีร์สีมาวิโสธนีให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

๒.๓.๓ คัมภีร์ฎีกา

ความสัมพันธ์ของคัมภีร์สีมาวิโสธนีกับคัมภีร์ฎีกา โดยพระสาครพุทธิเถระชาวพม่าได้แต่งคัมภีร์สีมาวิโสธนีมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับคัมภีร์ฎีกา โดยนำคำสำคัญในคัมภีร์ฎีกามาอธิบายในคัมภีร์สีมาวิโสธนีให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอพอเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

(๑) ในคัมภีร์กังขาวิตรณีฎีกา เช่น คำว่า วักน้ำสาดไป (อุทกุกฺเขป)[๗๘] ในคัมภีร์สีมาวิโสธนี พระสาครพุทธิเถระอธิบายว่า คำว่า อุทกุกฺเขป เป็นนิสสักกวจนะใช้ในความหมายเป็นตติยาวิภัตติสำเร็จรูปเป็น อุทกุกฺเขเปน กำหนดไปในแม่น้ำ ในสมุทร หรือในชาตสระ ชั่วระยะชายมีสัณฐานปาน

---

[๗๔] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๑๒.

[๗๕] **สำ.ส.อ.** (บาลี) ๑/๑๕๙/๑๗๕.

[๗๖] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๖๗.

[๗๗] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๖๗.

[๗๘] **กงฺขา.ฏีกา** (บาลี) ๑๕/๔๑.

กลาง วักน้ำสาดไปโดยรอบเป็นอุทกุกเขปสีมา อุทกุกเขปสีมานี้จัดเป็นสมานสังวาส มีอุโบสถเดียวกัน ในแม่น้ำเป็นต้นที่ไม่ใช่พัทธสีมาเหล่านั้นนั่นเองที่สำเร็จแล้วโดยโวหารของชาวโลก[๗๙]

ฉะนั้น ในกังขาวิตรณีฎีกา ท่านจึงกล่าวว่า คำว่า ชั่วระยะชายมีสัณฐานปานกลาง วักน้ำสาดไปโดยรอบ ได้แก่ ชั่วระยะชายมีกำลังปานกลางกำหนดโดยการวักน้ำสาดไปโดยรอบ สถานที่ใดกำหนดด้วยการวักน้ำสาดโดยรอบของชายกลางคน

ถามว่า วักน้ำอย่างไร

ตอบว่า ชายมีกำลังปานกลางใช้มือวักน้ำหรือกอบทรายซัดไปด้วยกำลังทั้งหมด เหมือนพวกนักเลงสะบ้าซัดลูกสะบ้าไม้ไป น้ำหรือทรายที่สาดซัดไปอย่างนั้นตกลงในโอกาสใด โอกาสนี้จัดเป็นอุทกุกเขปอันหนึ่ง[๘๐]

ภิกษุผู้ละหัตถบาสอยู่ภายในอุทกุกเขปนั้น ทำกรรมให้เสียได้ บริษัทขยายออกไปเพียงใด สีมาขยายออกไปเพียงนั้น อุทกุกเขปหนึ่งโดยที่สุดรอบบริษัทเท่านั้นเป็นประมาณ ในชาตสระและทะเลนัยนี้เหมือนกัน สีมานี้จัดเป็นสมานสังวาส มีอุโบสถเดียวกัน ในเรื่องนั้น สีมานี้ย่อมใช้ได้เฉพาะภายในแม่น้ำเป็นต้นเหล่านี้เท่านั้น เพราะท่านทำอัตถโยชนาไว้ว่า สีมาที่กำหนดด้วยการวักน้ำสาดไปในแม่น้ำเป็นต้นเหล่านั้นนี้ จัดเป็นสมานสังวาสและมีอุโบสถเดียวกัน หาใช่ภายนอกแม่น้ำเป็นต้นไม่

เหตุนั้น น้ำจะท่วมประเทศใดในแม่น้ำก็ดี ในชาตสระก็ดี ตลอด ๔ เดือนในฤดูฝนตามปกติ คลื่นตามปกติในทะเลจะไหลลงมาขังอยู่ในประเทศใด ตั้งแต่ประเทศนั้นไป จัดเป็นกัปปิยภูมิ จะเป็นฤดูที่ฝนแล้งก็ตาม ฤดูร้อนก็ตาม แม่น้ำและชาตสระแห้งขอดก็ตาม ภูมินั้นจัดว่าเป็นกัปปิยภูมิ ท่านจึงลิขิตไว้ว่า สำเร็จแล้วว่า เมื่อไม่มีการกำหนดการวัดน้ำสาด จะทำในแม่น้ำก็ควร ในเรื่องนั้น บทว่า เมื่อไม่มีการกำหนดโดยการวักน้ำสาดนี้ จึงไม่สอดคล้องกับคำในมหาอรรถกถาว่า กำหนดโดยการวักน้ำสาดไปโดยรอบ หรือคำที่ท่านกล่าวไว้ในกังขาวิตรณีฎีกา ในอรรถกถาที่เป็นมาติกาว่า พึงทำการกำหนดโดยการวักน้ำสาดไปโดยรอบ[๘๑]

(๒) ในคัมภีร์วิมติวิโนทนีฎีกา เช่น คำว่า ปริปุณฺณสฺส ปตฺตจีวรํ แปลว่า บาตรและจีวรของบุคคลนั้นบริบูรณ์[๘๒] ในคัมภีร์สีมาวิโสธนี พระสาครพุทธิเถระอธิบายว่า เมื่อไม่มีบาตรและจีวร ท่านไม่กล่าวว่า กรรมเสียหาย เพราะท่านสวดไว้ด้วยกรรมวาจาว่า บาตรและจีวรของบุคคลนั้นบริบูรณ์ กล่าวไว้ว่าเป็นเพียงทุกกฎเท่านั้น ถ้าผู้ที่ไม่ใช่อุปัชฌาย์ให้อุปสมบท จะให้อุปัชฌาย์สวดว่า อุปสัมปทาเปกขะของบุคคลชื่อนี้ ด้วยอุปัชฌาย์ชื่อนี้ เป็นอันอุปสมบทแล้วด้วยดี ไม่ให้อุปัชฌาย์สวด ไม่เป็นอัน

---

[๗๙] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๓๓.

[๘๐] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๓๔.

[๘๑] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๓๔.

[๘๒] **วิมติ.ฎีกา** (บาลี) ๒/๑๒๗/๑๗๔.

อุปสมบท[๘๓]

ในวิมติวิโนทนีฎีกาพระฎีกาจารย์อธิบายว่า คำว่า กรรมไม่เสียหายนี้ ท่านกล่าวไว้เพราะเมื่อไม่มีอุปัชฌาย์ แต่ทำการประกาศอุปัชฌาย์ในที่ทั้งปวงโดยชื่อแห่งอุปัชฌาย์รูปใดรูปหนึ่งจะไม่มีอยู่ จะมรณภาพไปแล้วก็ตาม ลาสิกขาไปก็ตาม เป็นอดีตอุปัชฌาย์ก็ตามว่า อุปสัมปทาเปกขะของบุคคลชื่อนี้ ด้วยอุปัชฌาย์ชื่อนี้ หากว่าจะไม่ทำการประกาศอุปัชฌาย์ จะเป็นกรรมวิบัติที่ท่านกล่าวไว้ว่า ไม่ระบุบุคคล

ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวไว้ในวิมติวิโนทนีฎีกาว่า เมื่อทำร่วมกับอุปัชฌาย์ที่เป็นบัณเฑาะก์เป็นต้น ภิกษุคณะปัญจวรรคเป็นต้นย่อมเต็มจำนวนโดยปราศจากบัณเฑาะก์เป็นต้น กรรมไม่เสียหาย แต่เมื่อว่าโดยความหมายนอกจากนี้ กรรมจะเสียหาย[๘๔]

(๓) ในคัมภีร์สารัตถทีปนีฎีกา เช่น คำว่า สงฆ์ผู้นั่งอยู่แล้วภายในวิหาร[๘๕] ในคัมภีร์สีมาวิโสธนี พระสาครพุทธิเถระอธิบายว่า สงฆ์ผู้นั่งอยู่แล้วภายในวิหาร จะทำกรรมในสีมาของวิหารนั้นนั่นแล จะไม่ทำให้กรรมเสียหาย เพราะเหมาะสมแก่สงฆ์อวรรค การจะบริโภคหม้อทองคำเป็นต้นที่ท่านกำหนดไว้ด้วยอำนาจการบริโภคเสนาสนะในเสนาสนะแม้ที่เป็นของส่วนบุคคล เพราะพระดำรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตการใช้สอยปราสาททุกชนิด การจะบริโภคที่มีอยู่ทำให้เป็นของตนทั้งหมด ไม่ควร เพราะพระดำรัสนี้ เป็นที่รู้ถึงภาวะที่วิหารส่วนบุคคลจัดเป็นกัปปิยะทั้งหมด[๘๖]

คำที่ท่านกล่าวไว้ในสารัตถทีปนีฎีกาว่า การจะใช้สอยหม้อทองคำเป็นต้นที่ทำการกำหนดไว้ด้วยอำนาจการใช้สอยเสนาสนะในเสนาสนะที่เป็นของส่วนบุคคล เพราะพระดำรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตการใช้สอยปราสาททุกชนิด[๘๗] การจะใช้สอยเสนาสนะที่มีอยู่โดยทำให้เป็นของตนเองอย่างเดียว ไม่ควร ดังนั้นเทียบเคียงกันได้กับคำในอรรถกถาที่ว่า ในเสนาสนะ ไม่มีอะไรต้องห้าม ยกเว้นเสนาสนะที่ผิด

ในสารัตถทีปนีฎีกาท่านกล่าวว่า ด้วยคำว่า ยืนอยู่ละหัตถบาสภายในที่กำหนดอุทกุกเขปะนั้นไป ย่อมทำให้เสียกรรมนี้ ท่านแสดงว่า ยืนอยู่ในที่ใดที่หนึ่งภายนอกจากที่กำหนด ย่อมไม่ทำให้เสียกรรม แล้วคัดค้านคำในอรรถกถาที่เป็นมาติกา คำนั้นพึงเห็นว่าท่านกล่าวไว้หมายเอาการประชุมสงฆ์ฝ่ายเดียว เหมือนอย่างว่าท่านตั้งสีมันตริกไว้เพื่อจะละความยุ่งเหยิงซึ่งกันและกันของขัณฑสีมาที่ผูก

---

[๘๓] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๐.

[๘๔] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๐.

[๘๕] **สารตฺถ.ฏีกา** (บาลี) ๒/๑๔๘-๑๔๙/๒๐๑.

[๘๖] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๖.

[๘๗] **วิ.จู.** (ไทย) ๗/๓๒๐/๑๔๐.

แล้วฉันใด พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตอุทกุกเขปสีมาโดยการวักน้ำสาด เพราะแม่น้ำ ทะเล และชาตสระในสีมาที่เกิดเองโดยสภาพของตนใหญ่เกินไป ดุจคามสีมา ฉันนั้นเหมือนกัน[๘๘]

จะเห็นได้ว่า พระสาครพุทธิเถระชาวพม่าได้แต่งคัมภีร์สีมาวิโสธนีมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับคัมภีร์ฎีกา โดยนำคำสำคัญในคัมภีร์ฎีกามาอธิบายในคัมภีร์สีมาวิโสธนีให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

๒.๓.๔ คัมภีร์วิสุทธิมรรค

ความสัมพันธ์ของคัมภีร์สีมาวิโสธนีกับคัมภีร์วิสุทธิมรรค โดยพระสาครพุทธิเถระชาวพม่าได้แต่งคัมภีร์สีมาวิโสธนีมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับคัมภีร์วิสุทธิมรรค โดยนำคำสำคัญในคัมภีร์วิสุทธิมรรคมาอธิบายในคัมภีร์สีมาวิโสธนีให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจะได้นำเสนอพอเป็นตัวอย่างดังต่อไปนี้

ในคัมภีร์วิสทุธิมรรค เช่น คำว่า ความวิบัติแห่งโลกพึงทราบอย่างไร[๘๙] ในคัมภีร์สีมาวิโสธนี พระสาครพุทธิเถระอธิบายว่า ความวิบัติแห่งโลกพึงทราบคือ โลกนี้เมื่อจะพินาศ จะพินาศไป เพราะไฟบ้าง เพราะน้ำบ้าง เพราะลมบ้าง ความพิสดารแห่งเรื่องนั้นท่านกล่าวไว้ในวิสุทธิมรรคเป็นต้น เมื่อนับโดยอายุของพรหมทั้งหลาย เขตแดนแห่งสังวัฏฏกัปจะผิดเพี้ยนไป เพราะนับผิดตามมติของบุคคลบางพวก ฉะนั้น พวกเราจะนำวาทะของบุคคลเหล่านั้นออกไปแล้วกล่าวไว้เป็นแนวเดียวกันโดยคันถะในสังวัฏฏกัปและวิวัฏฏกัปทั้ง ๒ นั้น สังวัฏฏัฏฐายีกัป ท่านถือเอาด้วยสังวัฏฏกัป เพราะมีสังวัฏฏกัปนั้นเป็นมูล และวิวัฏฏัฏฐายีกัป ท่านก็ถือเอาด้วยวิวัฏฏกัป เมื่อถือเอาเช่นนี้ กัปที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย อสงไขยกัป ๔ ประการนี้ ๔ คือ

๑) สังวัฏฏกัป
๒) สังวัฏฏัฏฐายีกัป
๓) วิวัฏฏกัป
๔) วิวัฏฏัฏฐายีกัป[๙๐]

เป็นอันท่านกำหนดถือเอาแล้วทั้งหมด บรรดากัปเหล่านั้น สังวัฏฏกัปมี ๓ กัป ได้แก่

๑) เตโชสังวัฏฏกัป
๒) อาโปสังวัฏฏกัป
๓) วาโยสังวัฏฏกัป

---

[๘๘] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๓๕.

[๘๙] พระพุทธโฆสเถระ, **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**, แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๗๑๒.

[๙๐] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๔๗.

เขตแดนแห่งสังวัฏฏกัปมี ๓ เขต ได้แก่

๑) ชั้นอาภัสสระ

๒) ชั้นสุภกิณหะ

๓) ชั้นเวหัปผละ[๙๑]

คำว่า ตลอดสังวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง (อเนเกปิ สำวฏฏกปฺเป) เป็นต้น พึงทราบกัปที่กำลังเสื่อมลงว่า สังวัฏฏกัป กัปที่กำลังเจริญขึ้นว่า วิวัฏฏกัป

๑) เมื่อใดกัปพินาศไปเพราะไฟ เมื่อนั้นโลกย่อมถูกไฟเผา ตั้งแต่ใต้ชั้นอาภัสสระลงมา

๒) เมื่อใดโลกพินาศไปเพราะน้ำ เมื่อนั้นโลกย่อมถูกน้ำท่วมย่อยยับไป ตั้งแต่ใต้ชั้นสุภกิณหะลงมา

๓) เมื่อใดกัปพินาศไปเพราะลม เมื่อนั้นโลกย่อมถูกลมพัดให้กระจัดกระจายไป ตั้งแต่ใต้ชั้นเวหัปผละลงมา[๙๒]

แต่ว่าโดยพิสดาร พุทธเขตหนึ่งย่อมพินาศไปได้ทุกเมื่อ ที่ชื่อว่า พุทธเขต มี ๓ เขต ได้แก่ ๑. ชาติเขต ๒. อาณาเขต ๓. วิสัยเขต บรรดาพุทธเขตทั้ง ๓ นั้น ชาติเขตมีหมื่นจักรวาลเป็นที่สุด ซึ่งเป็นเขตสั่นสะเทือน สั่นไหว เพราะเหตุมีการถือปฏิสนธิเป็นต้นของพระตถาคต

จะเห็นได้ว่า พระสาครพุทธิเถระชาวพม่าได้แต่งคัมภีร์สีมาวิโสธนีมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับคัมภีร์วิสุทธิมรรค โดยนำคำสำคัญในคัมภีร์วิสุทธิมรรคมาอธิบายในคัมภีร์สีมาวิโสธนีให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

๒.๔ สรุป

คัมภีร์สีมาวิโสธนี เป็นคัมภีร์ว่าด้วยการชำระสีมา เป็นการอธิบายเรื่องสีมาที่บริสุทธิ์ถูกต้องตามพระวินัย กล่าวคือเขตที่กำหนดขึ้นเพื่อเป็นที่ให้สงฆ์ประชุมกันทำสังฆกรรมมีการอุปสมบทเป็นต้นตามพระวินัย สีมาเป็นเขตแดนที่สำคัญอย่างยิ่ง มีกฎเกณฑ์และวิธีการหลายอย่างในการกำหนดเขตซึ่งจะต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง ถ้าผิดพลาดคลาดเคลื่อนจะมีผลทำให้สังฆกรรมนั้น ๆ ไม่บริสุทธิ์ โดยพระสาครพุทธิเถระแต่งอธิบายใน ๕ หัวข้อคือ อุปสมบทกัณฑ์ กัปวินาศกัณฑ์ นิพพานกัณฑ์ สม สีสีกัณฑ์ และปกิณณกกัณฑ์

มีการจัดโครงสร้างเนื้อหาของคัมภีร์สีมาวิโสธนี แบ่งออกเป็น การจัดหมวดว่าด้วยการแต่งคัมภีร์ พระสาครพุทธิเถระ ชาวพม่าผู้แต่งคัมภีร์ได้แต่งคาถาเริ่มต้นเพื่อเป็นการไว้ครู และเพื่อเป็นการนอบน้อมพระรัตนตรัยแล้วจึงค่อยแต่งเนื้อหาและสาระสำคัญในการแต่งอธิบายคัมภีร์ การจัดเป็น

---

[๙๑] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๔๗.

[๙๒] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๔๗.

หมวดว่าด้วยนิทเทสมีเนื้อหา และสาระสำคัญของอุปสมบทกัณฑ์ กัปวินาศกัณฑ์ นิพพานกัณฑ์ สมสีสิกัณฑ์ และกิณณกกัณฑ์ (เรื่องเล็กน้อย) เป็นลำดับไป และการจัดเป็นหมวดว่าด้วยคำลงท้ายผู้แต่งคัมภีร์ ได้แต่งอธิบายเรื่องที่ตนเองได้แต่งคัมภีร์ แล้วกล่าวถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาโดยส่วนรวม

ลักษณะการประพันธ์ในคัมภีร์สีมาวิโสธนี โดยพระสาครพุทธิเถระ ชาวพม่าผู้แต่งได้แต่งมีลักษณะของการประพันธ์คัมภีร์ แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ แบบร้อยแก้ว (การดำเนินเรื่องแบบธรรมดา) และแบบร้อยกรอง (การดำเนินเรื่องในรูปแบบคาถา) ส่วนการดำเนินเรื่องในรูปแบบคาถาประพันธ์เท่าที่ผู้วิจัยได้สำรวจ และค้นพบในคัมภีร์สีมาวิโสธนีนี้มีเฉพาะปัฐยาวัตรฉันท์เท่านั้น

หลักไวยากรณ์คัมภีร์สีมาวิโสธนี โดยแบ่งออกเป็น วิธีการใช้นามศัพท์ พระสาครพุทธิเถระชาวพม่า ผู้รจนาคัมภีร์สีมาวิโสธนี มีความรู้และความเข้าใจในภาษาบาลีเป็นอย่างดี ท่านได้แต่งคัมภีร์โดยใช้นามศัพท์ กิริยาศัพท์ และอัพพยศัพท์ได้อย่างถูกต้องตามหลักภาษา และหลักไวยากรณ์

วิธีการปริวรรตบาลีอักษรพม่าและการแปลคัมภีร์สีมาวิโสธนี โดยพระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองในพม่าในราวพุทธศตวรรษที่ ๖ ได้มีการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนแบบเถรวาทในพะโค พม่า และอินโดจีน มาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศก ในครั้งนั้น พม่ามีเมืองพุกามเป็นเมืองหลวง ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ปรากฏว่าเมืองสะเทิมได้กลายเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาเถรวาท ในประเทศพม่ามีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งสำคัญอยู่ ๒ ครั้ง คือ การทำสังคายนาครั้งที่ ๕ และครั้งที่ ๖ อักษรพม่าที่ใช้เขียนภาษาบาลีเขียนจากซ้ายไปขวา รูปอักษรมีลักษณะโค้งมนค่อนข้างกลม การเรียนรู้ถึงรูปอักษรพม่าอันประกอบด้วย พยัญชนะ สระ ตัวเลข ผู้ศึกษาต้องฝึกหัดเขียนสระ พยัญชนะ พร้อมทั้งการประสมคำต่าง ๆ และต้องสามารถถ่ายถอดหรือปริวรรตอักษรพม่าได้อย่างถูกต้องเป็นมาตรฐานสากล การปริวรรตคำบาลีที่เขียนด้วยอักษรพม่า โดยมีการปริวรรตคำบาลีที่ไม่มีพยัญชนะสังโยค (ไม่มีตัวสะกดและตัวตาม) การปริวรรตคำบาลีที่มีพยัญชนะสังโยค (มีตัวสะกดและตัวตาม) การเขียนรูปสระจมประกอบกับพยัญชนะ และการเขียนพยัญชนะสังโยค

ตัวอย่างบาลีอักษรพม่า บาลีอักษรไทย และการแปลเป็นภาษาไทย ผู้วิจัยจะได้ยกตัวอย่างคัมภีร์สีมาวิโสธนี ที่ได้ทำการยกตัวอย่างปริวรรตจากบาลีอักษรพม่าเป็นบาลีอักษรไทย และได้แปลเป็นภาษาไทยมาพอเป็นตัวอย่างโดยสังเขป ในส่วนอื่น ๆ ก็มีเนื้อหาสาระคล้ายคลึงกัน

ส่วนความสัมพันธ์คัมภีร์สีมาวิโสธนีกับคัมภีร์อื่น ๆ คือ พระสาครพุทธิเถระชาวพม่าได้แต่งคัมภีร์สีมาวิโสธนีมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับพระไตรปิฎก โดยนำคำสำคัญในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์วิสุทธิมรรคมาอธิบายในคัมภีร์สีมาวิโสธนีให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

บทที่ ๓

การปริวรรตคัมภีร์สีมาวิโสธนีจากภาษาบาลีอักษรพม่า เป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย

การปริวรรตคัมภีร์สีมาวิโสธนีจากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย โดยแบ่งออกเป็น คัมภีร์สีมาวิโสธนีที่ปริวรรตจากภาษาบาลีพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่แปลจากภาษาบาลีอักษรไทยเป็นภาษาไทย ผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

๓.๑ คัมภีร์สีมาวิโสธนีที่ปริวรรตจากภาษาบาลีพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย

สีมาวิโสธนี

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสฯ

สีมวิโสธนี

วรทำ วรทำ อคฺคำ, ทิจฺจำ ทิจฺจวำ วนชำ;
โพธกำ โพธกำ ปาณำ, เทว'เทวำ นมาม'หำฯ
สนฺตำ สนฺตำ สทา วฏฺฏำ, ปชำ'ภเว สุตำ;
นิพฺพุทำ นิพฺพุทำ ตารำ, ธมฺมวรำ นมาม'หำฯ
สุตำ สุตำ ภวเน ยำ, นตนำ นตนา'รหำ;
นรา'นรา สทา'กำสุ, สงฺฆวรำ นมาม'หำฯ
อิเจฺจว'มจฺจนฺตนตสฺสเนยฺยำ, นตยฺยมาโน รตนตฺตยำ ยำ;
ปุญฺญาภิวฑฺฒึ มหคฺฆำ อลตฺถำ, ตสฺสานุภาเวน หตนฺตราโยฯ
วินเย สติ จิเต ยำ, สาสนำ สณฺจิตำ ภเว;
วินเย สติ นฏฺเฐ ยำ, วินฏฺฐำ สาสนำ ภเวฯ
ตสฺมา ทิตฺตำ มเม'ทานิ, โชตยิตฺวาน สาสเน;
ภินฺทิตฺวา เทวฺหกำ วาทำ, เอกีภาวำ กโรม'หำฯ
อตฺตุกฺกำสนภาวญฺจ, ปรวมฺภนกมฺปิจ;
เตสุ จิตฺตำ อเปเสตฺวา, สาสนสฺส สุวุฑฺฒิยาฯ
ยทิ เม อีทิสำ จิตฺตำ, ภเวยฺยุ ปาปสงฺกปฺปา;

ปจฺจิสฺสํ นิรเย ภยํ, หีนชฺฌาสยการณาฯ
สาสนสฺส สุลภ’ว ปตฺถยนฺโต สตา’จาโร;
สํสนฺทิสฺสมหํ ทานิ, จิรํ สทฺธมฺม’สุทฺธิยาฯ
สุทุลฺลภํ ลภิตฺวาน, ปพฺพชฺชํ ชินสาสเน;
สมฺพุทฺธสฺส วรํ วาทํ, กตฺวา เทฺวฆฺหก’เมกิกํฯ
สีมวิโสธนึ นาม, นานาคนฺถสมาหฎ๎;
กริสฺสํ เม นิสาเมนฺตุ, สาธโว กวิปุงฺควาฯ
ปาฬึ อฏฺฐกถญฺเจว, มาติกํ ปทภาชนึ;
โอคาเหตฺวาน ตํ สพฺพํ, ปุนปฺปุนํ อเสสโตฯ
อตฺตโนมติคนฺเถสุ, ฏีกาคณฺฐิปเทสุจ;
วินิจฺฉยวิมตีสุ, มาติกา’ฏฺฐกถาสุปีฯ
สพฺพํ อเสสกํ กตฺวา, สํสนฺทิตฺวาน เอกโต;
ปวตฺตา วณฺณนา เอสา, โตสยนฺตี วิจกฺขเณติฯ
พุทฺธุปฺปาโท หิ ทุลฺลโภ, ตโต ปพฺพชฺชา จ อุปสมฺปทา จ, วุตฺตญฺเหตํ
พุทฺโธ จ ทุลฺลโภ โลเก, สทฺธมฺมสวนมฺปิ จ;
สงฺโฆ จ ทุลฺลโภ โลเก, สปฺปุริสา’ติทุลฺลภาฯ
ทุลฺลภญฺจ มนุสฺสตฺตํ, พุทฺธุปฺปาโท จ ทุลฺลโภ;
ทุลฺลภา ขณสมฺปตฺติ, สทฺธมฺโม ปรมทุลฺลโภ’ติฯ

๓.๑.๑ คัมภีร์สีมาวิโสธนีปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทยในอุปสมบทกัณฑ์

๑. อุปสมฺปทากณฺโฑ

อิมสฺมิญฺหิ ฐาเน ฐตฺวา พุทฺธคุณปฏิสํยุตฺตาย กถาย วุจฺจมานาย สาธูนํ จิตฺตสมฺปหํสนญฺเจว, อิมสฺเสว ปกรณสฺส อนุมฺมตฺตวจนภาโว จ ภเวยฺย, อนุมฺมตฺตวจนตฺเต จ สิทฺเธ โสตพฺพํ มญฺญิสฺสนฺติ, ตสฺมา พุทฺธคุณํ วณฺณยิสฺสามฯ อมฺหากํ กิร ภควา พฺรหฺมเทวพุทฺธมาทึ กตฺวา ยาว โปราณสกฺยโคตมา มโน ปณิธิวเสน, กฏฺฐวาหนชาตกำอาทึ กตฺวา ยาว มชฺฌิมทีปงฺกรา วาจงฺควเสน มชฺฌิมทีปงฺกรปาทมูลโต ปฏฺฐาย กายวาจงฺควเสน สพฺพํ สมฺปิณฺฑตฺวา ยาว เวสฺสนฺตรตฺตภาวา วีสติ อสเงฺขยยฺยานิ ปารมิโย ปูเรนฺตสฺส สพฺพญฺญุตญฺญาณตฺถาย เยว อลงฺกตๆ สีสๆ ฉินฺทิตฺวา เทนฺตสฺส สพฺพญฺญุโพธิสตฺตสฺส สีสๆ ชมฺพุทีปวาสีนๆ อุทฺธนโตปิ พหุตรๆ, อญฺชิตนยนๆ อุปฺปาเฏตฺวา เทนฺตสฺส นยนๆ อชฏากาเส คคนตเล ตาราคณโตปิ พหุตรๆ, หทยมๆสๆ วา ทกฺขิณพาหุ วา ฉินฺทิตฺวา เทนฺตสฺส มๆสๆ ฉนหุต อฏฺฐสหสฺสาธิกสตสหสฺส ปมาณสิเนรุราชโตปิ พหุตรๆ, โลหิตๆ อุปฺปาเฏตฺวา เทนฺตสฺส รุหิรๆ จตูสุ

มหาสมุทฺเทสุ อุทกโตปิ พหุตรํ, มทฺทีสทิเส จ ภริเย ชาลีกณฺหาชินสทิเส จ ปุตฺเต ปเรสํ ทาสตฺถาย เทนฺตสฺส คณนปถํ วีติวตฺตาฯ เอวํ ปารมิโย ปูเรนฺตสฺเสวฯ

จินฺติตํ สตฺตสงฺเขยฺยํ, นวสงฺเขยฺยย’วาจกํ;
กายวาจา จตุขฺยาตํ, พุทฺธตฺตํ สมุปาคมีติฯ

ชาตตฺตกีโสตตฺตกิยา วุตฺตนเยน อสูโร หุตฺวา พุทฺธตฺตํ จิเนฺตนฺตสฺเสว สตฺตอสงฺเขยฺยานิ วีติวตฺตานิฯ อติสูโร อหุตฺวา วาจามตฺตเมว นว อสงฺเขยฺยานิ วีติวตฺตานิฯ อติสูโร หุตฺวา กายงฺควาจงฺควเสน ปูเรนฺตสฺส จตฺตาริ อสงฺเขยฺยานิ วีติวตฺตานิฯ อิมานิ จตฺตาริ อสงฺเขยฺยานิ ทีปงฺกรปาทมูลโต ปฏฺฐาย เวทิตพฺพานิฯ สตสหสฺสกปฺปมตฺถเก ปน อชฺฌตฺตปารมี ปูริตาติ เวทิตพฺพาฯ เวสฺสนฺตรตฺตภาเวน จ สตฺตกมหาทานํ ทตฺวา สตฺตกฺขตฺตุ ปถวึ กเมฺปตฺวา วงฺกปพฺพตํ คนฺตฺวา นยนสทิเส เทฺวปุตฺเต พฺราหฺมณสฺส ทาสตฺถาย ทตฺวา ทุติยทิวเส พฺราหฺมณวณฺเณน อาคตสฺส สกฺกสฺส เทวรญฺโญ อตฺตสมํ มทฺทึ นาม ภริยํ ทตฺวา ตสฺมึ ภเว อปริเมยฺยานิ ปุญฺญานิ กตฺวา ตโต ตุสิตปุรํ คนฺตฺวา ตตฺถ ยาวตายุกํ ฐตฺวา ทสหิ จกฺกวาฬสหสฺเสหิ อาคนฺตฺวา เทวตาวิเสเสหิฯ

กาโล เทว มหาวีร, อุปฺปชฺช มาตุกุจฺฉิยํ;
สเทวกํ ตารยนฺโต, พุชฺฌสฺสุ อมตํ ปทนฺติฯ

ยาจิยมาโน กาลํ ทีปญฺจ เทสญฺจ กุลํ มาตรเมวจาติ อิมานิ ปญฺจ มหาวิโลกนานิ วิโลเกตฺวา ตุสิตปุรโต จวิตฺวา มหาสมฺมตวํสชสฺส โอกฺกากรญฺโญ ปุตฺตานํ กุสลเมฺภทภเยน ภคินีหิเยว สทฺธึ อาวาหกรณํ สุตฺวา สกฺยา วต โภ ราชกุมาราติ โอกฺกากมหาราเชน วุตฺตวจนํ ปวตฺตนิมิตฺตํ กตฺวา สกฺยาติ ลทฺธนามานํ ราชูนมพฺภนฺตเร ปวตฺตสฺส สุโทฺธทนมหาราชสฺส เชฏฺฐมเหสิยา สิริมหามายายกุจฺฉิมฺหิ นิพฺพตฺติตฺวา ทสมาสจฺจเยน เทวทหนครสฺส กปิลวตฺถุสฺส จ มชฺเฌ ลุมฺพินีวเน มาตุกุจฺฉิโตนิกฺขมิตฺวา ชาตกฺขเณเยว อุตฺตราภิมุขํ สตฺตปทวีติหาเรน คนฺตฺวา อฉมฺภิวาจํ นิจฺฉาเรตฺวา ปิตรํ วนฺทาเปตฺวา อนุกฺกเมน โสฬสวสฺสุทฺเทสิกกาเล รชฺชสิรึ อนุภวิตฺวา ราหุลภทฺทสฺส ชาตทิวเส นิกฺขมิตฺวา ฉพฺพสฺสานิ ทุกฺกรจริยํ จริตฺวา เวสาขปุณฺณมทิวเส อนุตฺตรํ สมฺมาสมฺโพธึ อภิสมฺพุชฺฌิตฺวา ปญฺจจตฺตาลีสวสฺสานิ เทวมนุสฺสานํ รตนทามํ คนฺเถนฺโต วิย ธมฺมรตนวสฺสํ วสฺสาเปตฺวา ยาว สุภทฺทปริพฺพาชกวินยนากตพุทฺธกิจฺเจ กุสินารายอุปวฏฺฏเน มลฺลานํ สาลวเน เวสาขปุณฺณมทิวเส ปจฺจูสสมเยอนุปาทิเสสาย นิพฺพานธาตุยา ปรินิพฺพุเต ภควติโลกนาเถ สุภทฺทเทน วุฑฺฒปพฺพชิเตน ‘‘อลํ อาวุโส มา โสจิตฺถ มา ปริเทวิตฺถ, สุมุตฺตา มยํ เตน มหาสมเณน, อุปทฺทุตา จ โหม’อิทํ โว กปฺปติ อิทํ โว น กปฺปตี’ติฯ อิทานิ ปน มยํ ยํ อิจฺฉิสฺสาม ตํ กริสฺสาม, ยํ น อิจฺฉิสฺสาม น ตํ กริสฺสามา’’ติ วุตฺตวจนํ สลฺลกฺเขตฺวา คณปาโมกฺขานํ สตฺตนฺนํ ภิกฺขุสตสหสฺสานํ สงฺฆตฺเถโร อายสฺมา มหากสฺสโป ธมฺมสงฺคีตึ กตฺวา ปริสุทฺเธ ธมฺมวินเย ตโต อปรภาเค วสฺสสตสฺส อจฺจเยน เวสาลิยา วชฺชิปุตฺตกา ทสวตฺถูนิ ทสฺเสตฺวา สาสนวิปตฺตึ กโรนฺเต ทิสฺวา อายสฺมตา ยสตฺเถเรน กากณฺฑกปุตฺเตน สมุสฺสาหิยมาโน ทุติยสงฺคีตึ กตฺวา ตโต อปรภาเค ตถาคตสฺส ปรินิพฺพานโต ทฺวินฺนํ วสฺสสตานํ อุปริ อฏฺฐารสเม วสฺเส ธมฺมาโสโก นาม

ราชา สกลชมฺพุทีปตเล เอกรชฺชาภิเสกํ ปาปุณิตฺวา พุทฺธสาสเน มหนฺตํ ลาภสกฺการํ ปวตฺเตตฺวา ปริหีนลาภสกฺการา ติตฺถิยา อนฺตมโส ฆาสจฺฉาทนมตฺตมฺปิ อลภนฺตา ลาภสกฺการํ ปตฺถยมานา สาสเน ปพฺพชิตฺวา สกานิ สกานิ ทิฏฺฐิคตานิ ทีเปตฺวา สาสเน มหนฺตํ อพฺพุทญฺจ มลญฺจ ปวตฺเตสุฯ ตทา ธมฺมาโสกรญฺโญ ปตฺตาภิเสกโต สตฺตรสเม วสฺเส สฏฺฐิสตสหสฺส ภิกฺขูสุ สหสฺสภิกฺขุ คเหตฺวา โมคฺคลิปุตฺตติสฺโสนาม สงฺฆเตฺถโร มหาปวารณาย ปรปฺปวาทํ ภินฺทิตฺวา กถาวตฺถุปฺปกรณํ เทเสตฺวา ตติยธมฺมสงฺคีตึ กตฺวา ปริสุทฺเธ ธมฺมวินเย สาฏฺฐกเถ พุทฺธวจเน ธรนฺเตว ปาฬิยฏฺฐกถาสุ อตฺถจฺฉายํ คเหตฺวา อตฺตโนมติวเสน นานาคนฺถวิเสสานิ กโรนฺติ, เตสุ อตฺตโนมติวเสน อตฺถจฺฉายํ คเหตฺวา การณปติรูปกํ กตฺวา วุตฺตวจนํ สารโต สลฺลกฺเขตฺวา สุตฺตสุตฺตานุโลมอาจริยวาเท มุญฺจิตฺวา ปาฬิยา อฏฺฐกถํ, อฏฺฐกถาย จ ปาฬึ ตพฺพิวรณภูตํ สารตฺถทีปนิญฺจ อญฺญานิ จ คนฺถวิเสสานิ อสํสนฺทิตฺวา อตฺตโนมติยาปิ ปุพฺพาปรํ อสมาเนตฺวา วาทปฺปกาสน มตฺตเมว ฐเปตฺวา ครุกลหุเกสุ ครุเกเยว ฐาตพฺเพปิ ครุเก อฏฺฐตฺวา เกจิ ภิกฺขู นทิยา อุทกุกฺเขปํ อกตฺวา กโรนฺติฯ เอวํ สาสเน ทฺวิธา ภินฺนา โหนฺติฯ อิทญฺจ ภินฺทนํ โกสมฺพกกฺขนฺธเก ภินฺนโตปิ สตคุเณน สหสฺสคุเณน พลวตรเมว สาสนสฺส วิปตฺติการณตฺตา, ตถา หิ น อิทํ มนุสฺสโลเก ภิกฺขูนํเยว โหติ, ภิกฺขูนํ, อุปาสกมนุสฺสานํ, อารกฺขกเทวตานมฺปิ, ตาสํ สหายกานํ ภุมฺมนิสฺสิตเทวตานมฺปิ ตาสํ สหายกานํ รุกฺขนิสฺสิตเทวตานมฺปิ ตาสํสหายกานํ อากาสฏฺฐกเทวตานมฺปิ, ตาสํ สหายกานํ จาตุมหาราชิกเทวตานมฺปิ, ตาสํ สหายกานํ ตาวตึสเทวตานมฺปิ, เอวํ มิตฺตปรมฺปรวเสน ฉกามาวจรเทวตานมฺปิ ตาสํ มิตฺตานํ พฺรหฺมปาริสชฺชานมฺปีติ เอวํ ยาวอกนิฏฺฐพฺรหฺมโลกา อริยปุคฺคเล ฐเปตฺวา สเพฺพ ปุถุชฺชนา เทวมนุสฺสา ภินฺนา โหนฺติ, เตสํ ภินฺนตฺตา พหุ จ ปาปํ ปสวติ, ตสฺมา ปาฬิยา อฏฺฐกถํ, อฏฺฐกถาย จ ปาฬึ สํสนฺทิตฺวา ตานิ ตานิ คนฺถวิเสสานิ จ เอกโต กตฺวา คงฺโคทเก น ยมุโนทกํ วิย มิสฺสิตฺวา เอกีภาวํ กตฺวา สีมวิโสธนึ นาม กริสฺสามิ, ตํ สุณาถ สาธุกํ มนสิกโรถ ธมฺมราชสฺส สาวกาติฯ

ตตฺถ พุทฺธุปฺปาโท ทุลฺลโภ ติ พุทฺธสฺส อุปฺปาทกาโล ทุลฺลโภ ตถา หิ อนุปฺปนฺนกาเล พุทฺเธ พุทฺโธติ สทฺทมฺปิ อสุตฺวา วีติวตฺตานํ กปฺปานํ คณนปถํ วีติวตฺตาฯ พุทฺธการณสฺส ทุกฺกรตฺตํ เหฏฺฐา วุตฺตเมวฯ

ตโต ปพฺพชา จ อุปสมฺปทาจาติ เอตฺถ โตปจฺจโย ลามกตฺเถ, ปญฺจมฺยตฺเถ วาฯ พุทฺธุปฺปาโท ทุลฺลโภ, ตมนุปพฺพชฺชา จ อุปสมฺปทา จ ทุลฺลภาเยวาติ อธิปฺปายโยฯ ยถา จ โลเก กิญฺจิเทว มหคฺฆํ อลภิตพฺพํ ลภิตฺวา วา เตน สหการีการณภูตํ อปฺปคฺฆมฺปิ มหคฺฆํ มหคฺฆํ ทุลฺลภนฺติ วุจฺจติ, เอวเมว อติทุลฺลภํ พุทฺธุปฺปาทํ อาคมฺม ตมนุปพฺพชิตมฺปิ ทุลฺลภนฺติ วุจฺจติ, ยถา จ นิทิยา อุปริมภาเค สตฺตาหวฏฺฏลิกาทิภาเวน อุทกปูรเณ เหฏฺฐา กิสฺมิญฺจิ ฐาเน ตริตุ อวิสหนฺตา อิทเมว ฐานํ ทุกฺกรนฺติ วุจฺจติ, เอวเมว พุทฺธการณสฺส ทุกฺกรภาเว น ตมนุปพฺพชฺชุปสมฺปทาปิ ทุกฺกรํ ทุลฺลภนฺติ วุจฺจติฯ อญฺญถา พุทฺธภควโต ปิ ปพฺพชฺชุปสมฺปทภาโวเยว เสฏฺโฐ ภเวยฺยฯ อถวา การณูปจารวเสนาปิ เอวํ วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํ, ยถา เสมฺโห คุโฬติ ตถา หิ คุฬสฺสปิ วนปจฺจยา เสมฺโห อุสฺสนฺโน, ตํ ชโน คุเฬน

เสมฺโหติ วตฺตพฺเพปิ การณสฺมึ คุเฬ ผลภูตํ เสมฺหํ โรเปตฺวา เสมฺโห คุโฬติ วุจฺจติ, เอวํ การณสฺส ทุกฺกรตฺตา ทุลฺลเภ พุทฺธุปฺปาเท ตมนุกฺริยา ปพฺพชฺชาปิ ตํ มูลการณภูเต พุทฺธุปฺปาเท โรเปตฺวา ทุลฺลภา ปพฺพชฺชาติ วุจฺจติฯ พุทฺธุปฺปาทกาเลปิ พุทฺธทสฺสนํ ทุลฺลภเมว, อนุปฺปนฺนกาเล ปน ปเคว, สพฺพขเณสุ นวมขณตฺตา จ ตถา หิ มิลกฺขุเทสอรูปภูมิอสญฺญสตฺตนิรยเปตติรจฺฉานภูมีสุ ชายมาเนสุ วา มชฺฌิมเทเส ชายมาโนปิ มิจฺฉาทิฏฺฐิภูตา วา, สมฺมาทิฏฺฐิกุเล ชายมานาปิ จกฺขุโสตวิกลภาเวน องฺควิกลา วา พุทฺธทสฺสนํ น อรหนฺติ, ทสฺสนมฺปิ ทสฺสนมตฺตเมวฯ สุปณฺณนาคราชาทีนํ ตสฺมึ ภเว มคฺคผลภาคิโน น โหนฺติ, โหนฺติ เจตฺถฯ

‘‘ปจฺจนฺตโช อรูปีโน, วิกลงฺโค อสญฺญโช;
มิจฺฉาทิฏฺฐิ ติรจฺฉาโน, เปโต เนรยิโกปิจฯ
เอเต อฏฺฐกฺขณา วุตฺตา, พุทฺเธนาทิจฺจพนฺธุนา;
พุทฺธุปฺปาโท ขโณ เอโก, นวโมติ ปวุจฺจตีติ’’ฯ

ปพฺพชฺชาติ เจตฺถ สามญฺเญน วุตฺเตปิ สามเณราว อธิเปฺปตา, อุปสมฺปทา จาติ วิสุ วุตฺตตฺตาฯ สามเณรา จ นาม พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิตฺยาทินา ติกฺขตฺตุ วตฺวา อุภโตสุทฺธิวเสเนว สามเณรภูมิยํ ติฏฺฐนฺติฯ ทสสีลานิ ปน เตสํ สิกฺขาปทมตฺตเมวฯ ตานิ ปาฬิวเสน อสกฺโกนฺโต อตฺถวเสน ‘‘อิทญฺจ สมาทาย วตฺเตหี’’ติ อาจิกฺขิตุมฺปิ วฏฺฏติเยวฯ อิธ วตฺตพฺพํ นตฺถิฯ อุปสมฺปทา ปน อฏฺฐวิธา โหนฺติ เอหิภิกฺขูปสมฺปทา, สรณคมนูปสมฺปทา, โอวาทปฏิคฺคหณูปสมฺปทา, ปญฺหาพฺยากรณูปสมฺปทา, อฏฺฐครุธมฺมปฏิคฺคหณูปสมฺปทา, ทูเตนูปสมฺปทา, อฏฺฐวาจิกูปสมฺปทา, ญตฺติจตุตฺถูปสมฺปทา จาติฯ ตตฺถ ภควา เอหิ ภิกฺขุภาวาย อุปนิสฺสยสมฺปนฺนํ ปุคฺคลํ ทิสฺวา รตฺตปัสุกูลนฺตรโต สุวณฺณวณฺณํ ทกฺขิณหตฺถํ นีหริตฺวา พฺรหฺมโฆสํ นิจฺฉาเรนฺโต ‘‘เอหิ ภิกฺขุ จร พฺรหฺมจริยํ สมฺมา ทุกฺขสฺส อนฺตกิริยายา’’ติ วทติฯ ตสฺสานนฺตรเมว คิหิลิงฺคํ อนฺตรธายิตฺวาฯ

ติจีวรญฺจ ปตฺโต จ, วาสิ สูจิ จ พนฺธนํ;
ปริสฺสาวนมฏฺเฐเต, ยุตฺตโยคสฺส ภิกฺขุโนติฯ

เอวํ วุตฺเตหิ อฏฺฐหิปริกฺขาเรหิ สรีเร ปฏิมุตฺโตเยว วสฺสสติกตฺเถโร วิย อิริยาปถสมฺปนฺโน พุทฺธาจริยโก พุทฺธุปชฺฌายโก สมฺมาสมฺพุทฺธํ วนฺทมาโนว ติฏฺฐติฯ อยํ เอหิ ภิกฺขูปสมฺปทา นามฯ ภควา หิ ปฐมโพธิยํ เอตสฺมึ กาเล เอหิ ภิกฺขุปสมฺปทาย เอว อุปสมฺปาเทติฯ ตานิ ปน ปญฺจวคฺคิยาทโย องฺคุลิมาลตฺเถรปริโยสานาฯ

ตีณิสตํ สหสฺสญฺจ, จตฺตาลีสํ ปุนาปโร;
เอโก จ เถโร สปฺปญฺโญ; สพฺเพ เต เอหิ ภิกฺขุกาติฯ

เอเต วินยปิฏเก นิทฺทิฏฺเฐ เอหิภิกฺขู นาม วินยปิฏเก อนิทฺทิฏฺฐา ปน ติสตปริวารเสล พฺราหฺมณาทโยฯ

สตฺตวีส สหสฺสานิ, ตีณิเยว สตานิ จ;

เอเต หิ สพฺเพ สงฺขาตา, สพฺเพ เต เอหิภิกฺขุกาติฯ

ตํ สพฺพํ สมฺปิณฺเฑตฺวา อฏฺฐวีสสหสฺสานิ ฉสตานิ เอกจตฺตาลีสุตฺตรานิ จ โหนฺติฯ ปธมโพธิจนาเมสา วีสติวสฺสานิ โหนฺติฯ

ภควา หิ อนุตฺตรํ ธมฺมจกฺกํ ปวตฺเตตฺวา อฏฺฐารสโกฏิพฺราหฺมณานํ อมตํ ปาเยตฺวา ปธมวสฺสํ วสิฯ ทุติยตติยจตุตฺถวสฺเสสุ ราชคเห เวฬุวนวิหาเร วสฺสํ วสิ, ภควา หิ อาสาฬฺหินกฺขตฺตปุณฺณมิยํ พาราณสิยา อิสิปตเน มิคทาเย ปฐมวสฺสํ วสิตฺวา ผคฺคุณมาเส ผคฺคุณปุณฺณมิยํ ราชคหํ ปตฺวา พิมฺพิสารรญฺญา การิเต เวฬุวน วิหาเร เอกมาสมตฺตํ วสิตฺวา จิตฺรมาเส วีสติขีณาสวสหสฺสปริวุโต กปิลวตฺถุ คนฺตฺวา อสีติยา ญาติสหสฺสานํ มชฺเฌ วิปฺปฏิปนฺนานํ ราชูนํ มตฺถเก ปสุรชํ โอกิริตฺวา เตวนฺทาเปตฺวา โปกฺขรวสฺสญฺจ วสฺสาเปตฺวา ตมาคมฺม อสีติยา ญาติสหสฺสานํ เวสฺสนฺตร ชาตกํ กเถตฺวา ราหุลมาตรมาคมฺม จนฺทกินฺนรีชาตกญฺจ กเถตฺวา ปิตรํ อนาคามิผเล ปติฏฺฐาเปตฺวา ราชคหเมว อาคนฺตฺวา วาสํ กปฺเปสิ, เตน วุตฺตํ ทุติย ตติย จตุตฺถ วเสฺสสุ ราชคเห เวฬุวนวิหาเร วสฺสํ วสี''ติ ฯ ปญฺจเม ปน เวสาลิยํ เอกวาสํ วสิฯ ฉฏฺเฐ มกุฬปพฺพเต เอกวาสํ วสิฯ ปุณฺโณ วา ตตฺถฯ ตตฺรายํ อนุปุพฺพิกถา สุนาปรนฺตรฏฺเฐ กิร เอกสฺมึ วาณิชกคาเม เทฺว ภาตโรฯ เตสุ กทาจิ เชฏฺโฐ ปญฺจสกฏสตานิ คเหตฺวา ชนปทํ คนฺตฺวา ภณฺฑํ อาหรติ, กทาจิ กนิฏฺโฐฯ อิมสฺมึ ปน สมเย กนิฏฺโฐ ฆเร ฐเปตฺวา เชฏฺฐภาติโก ปญฺจ สกฏสตานิ คเหตฺวา ชนปทจาริกํ จรโนฺต อนุปุพฺเพน สาวตฺถึ ตฺวา เชตวนสฺส อวิทูเร ปญฺจสกฏสตานิ ฐเปตฺวา ภุตฺตปาตราโส ปริชนปริวุโต ผาสุกฏฺฐาเน นิสีทิฯ เตน จ สมเยน สาวตฺถิวาสิโน ภุตฺตปาตราสา อุโปสถงฺคานิ อธิฏฺฐาย สุฏฺฐุตฺตราสงฺคา คนฺธปุปฺผาทิหตฺถา เยน พุทฺโธ, เยน ธมฺโม, เยน สงฺโฆ, ตนฺนินฺนา ตโปฺปณา ตปฺปพฺภรา หุตฺวา ทิกฺขิณทฺวาเรน นิกฺขมิตฺวา เชตวนํ คจฺฉนฺติฯ โส เต ทิสฺวา ''กหํ อิเม คจฺฉนฺตี''ติ เอกํ มนุสฺสํ ปุจฺฉิฯ กึ ตฺวํ อโยฺย น ชานาสิ, โลเก พุทฺธธมฺมสงฺฆรตนานิ นาม อุปฺปนฺนานิ, อิเจฺจว มหาชโน สตฺถุสนฺติเก ธมฺมกถํ โสตุ คจฺฉตีติฯ

ตสฺส ''พุทฺโธ''ติ วจนํ ฉวิจมฺมาทีนิ ฉินฺทิตฺวา อฏฺฐิมิญฺชํ อาหจฺจ อฏฺฐาสิฯ อถ อตฺตโน ปริชนปริวุโต ตาย ปริสายสทฺธึ วิหารํ คนฺตฺวา สตฺถามธุรสฺสเรน ธมฺมํ เทเสนฺตสฺส ปริส ปริยนฺเต ฐิโต ธมฺมํ สุตฺวา ปพฺพชฺชาย จิตฺตํ อุปฺปาเทสิฯ อถ ตถาคเตน กาลํ วิทิตฺวา ปริสาย อุโยฺยชิตาย สตฺถารํ อุปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา สฺวาตนาย นิมนฺเตตฺวา ทุติยทิวเส มณฺฑปํ กเรตฺวา อาสนานิ ปญฺญาเปตฺวา พุทฺธปฺปมุขสฺส สงฺฆสฺส มหาทานํ ทตฺวา ภตฺตกิจฺจาวสาเน ภควา อนุโมทนํ กตฺวา ปกฺกมิฯ ภุตฺตปาตรโส อุโปสถงฺคานิ อธิฏฺฐาย ภณฺฑาคาริกํ ปกฺโกสาเปตฺวา ''เอตฺตกํ ภณฺฑํ วิสฺสชฺชิตํ เอตฺตกํ ปน น วิสฺสชฺชิต''นฺติ สพฺพํ อาจิกฺขิตฺวา ''อิมํ สาปเตยฺยํ มยฺหํ กนิฏฺฐสฺส เทหี''ติ สพฺพํ นิยฺโยเตตฺวา สตฺถุสนฺติเก ปพฺพชิตฺวา กมฺมฏฺฐานปรายโณ อโหสิฯ อถสฺส กมฺมฏฺฐานํ มนสิกโรนฺตสฺส กมฺมฏฺฐานํ น อุปฏฺฐาติ, ตโต จินฺเตสิ ''อยํ ชนปโท มยฺหํ อสปฺปาโย, ยนฺนูนาหํ สตฺถุ สนฺติเก กมฺมฏฺฐานํ คเหตฺวา สกฏฺฐานเมว คเจฺฉยฺย''นฺติฯ อถ ปุพฺพณฺหสมเย ปิณฺฑาย จริตฺวา สายนฺหสมเย ปฏิสลฺลานา วุฏฺฐิโต ภควนฺตํ อุปสงฺกมิตฺวา กมฺมฏฺฐานํ กถาเปตฺวา สตฺถา สีหนาทํ นทิตฺวา ปกฺกมิฯ อถ โข อายสฺมา

ปุณฺโณสูนาปรนฺตรฏฺฐํ ปตฺวา สมฺมตปพฺพตํ นาม ปวิสิตฺวา วาณิชกามํ ปิณฺฑาย ปาวิสิฯ อถ นํ กนิฏฺฐภาตา สเกหํ เนตฺวา ภิกฺขํ ทตฺวา ‘‘ภนฺเต อญฺญตฺถ อคนฺตฺวา อิเธว วสถา’’ติ ปฏิญฺญํ กาเรตฺวา วสาเปสิฯ ตโต สมฺพหิคิริวิหารํ นาม อคมาสิฯ ตตฺถ สมฺพหิวีจิโย อาคนฺตฺวา อยกณฺฏปาสาเณสุ ปหริตฺวา มหาสทฺทํ กโรนฺติฯ เถโร กมฺมฏฺฐานํ มนสิกโรนฺโต น ผาสุวิหาโร โหตีติ สมฺพหิ นิสทฺทํ กตฺวา อธิฏฺฐาสิฯ ตโต มาตุลคิรึ นาม อาคมาสิฯ ตตฺถ สกุณสงฺโฆ อุสฺสนฺโน รตฺติญฺจ ทิวา จ สทฺโท เอโก พหฺโธ โหติฯ เถโร ‘‘อิทํ ฐานํ อผาสุกนฺติ ตโต มกุฬการามวิหารํ นาม คโตฯ

โส วาณิชคามสฺส นาติทูโร นาจฺจาสนฺโน คมนาคมนสมฺปนฺโน วิวิตฺโต อปฺปสทฺโทฯ เถโร ‘‘อิทํ ฐานํ ผาสุก’’นฺติ ตตฺถ รตฺติฏฺฐานทิวาฐฺฐาเน จงฺกมนาทีนิ กาเรตฺวา วสฺสํ อุปคจฺฉติฯ เอวํ จตูสุ ฐาเนสุ วิหาสิฯ อเถกทิวสํ ตสฺมึเยว อนฺโตวสฺเส ปญฺจวาณิชกสตานิ ‘‘ปรสมฺพหิ คจฺฉามา’’ติ นาวาย ภณฺฑํ ปกฺขิปึสุฯ นาวาโรหนทิวเส เถรสฺส กนิฏฺฐภาตา เถรํ โภเชตฺวา เถรสฺส สนฺติเก สิกฺขาปทานิ คเหตฺวา คจฺฉนฺโต ‘‘ภนฺเต มหาสมฺพหิ นาม อสฺสทฺเธยฺโย จาเนกนฺตราโย จ, อเมฺห อาวชฺเชยฺยาถา’’ติ วตฺวา นาวํ อารูยฺหิฯ นาวา อูมิชเวน คจฺฉมานา อญฺญตรํ ทีปํ ปาปุณิฯ มนุสฺสา ‘‘ปาตราสํ กริสฺสามา’’ติ ทีปเก โอติณฺณาฯ ตสฺมึ ทีปเก อญฺญํ กิญฺจิ นตฺถิ, จนฺทนวนเมว อโหสิฯ อเถโก วา สิยา รุกฺขํ อาโกเฏตฺวา โลหิตจนฺทนภาวํ ญตฺวา ‘‘โภ มยํ ลาภตฺถาย ปรสมฺพหิ คจฺฉาม, อิโต จ อุตฺตริ ลาภา นาม นตฺถิ, จตุรงฺคุลมตฺตาปิ ฆฏิกา สตสหสฺสํ อคฺฆติ, สหาเรตพฺพกยุตฺตํ ภณฺฑํ หาเรตฺวา คจฺฉามา’’ติฯ เต ตถา กรึสุ จนฺทนวเน อธิวตฺถา อมนุสฺสา กุชฺฌิตฺวา อิเมหิ อมฺหากํ จนฺทนวนํ นาสิตํ, ฆาเตสฺสาม เน’’ติ จินฺเตตฺวา น อิเมสุ ฆาฏิเตสุ สพฺพํ เอกกุณปํ ภวิสฺสติ, สมฺพหิมชฺเฌ เนสํ นาวํ โอสีเทสฺสามา’’ติ อาหํสุฯ อถ เตสํ นาวํ อารูยฺห มุหุตฺตํ คตกาเลเยว อุปฺปาทิกํ อุปฏฺฐาเปตฺวา สยมฺปิ เต อมนุสฺสา ภยานกานิ รูปานิ ทสฺสยึสุฯ ภีตา มนุสฺสา อตฺตโน เทวตา นมสฺสนฺติฯ เถรสฺส กนิฏฺโฐ จูฬปุณฺณกุฏุมฺพิโก ‘‘มยฺหํ ภาตา อวสฺสโย โหตู’’ติ เถรสฺส นมสฺสมาโน อฏฺฐาสิฯ เถโร ปิ กิร ตสฺมึเยว ขเณ อาวชฺเชตฺวา เตสํ พฺยสนปฺปตฺตึ ญตฺวา เวหาสํ อุปฺปติตฺวา อภิมุโข อฏฺฐาสิฯ อมนุสฺสา เถรํ ทิสฺวาว ‘‘อยฺยปุณฺณตฺเถโร เอหี’’ ติ ปกฺกมึสุฯ อุปฺปาทิกํ สนฺนิสีทิฯ เถโร ‘‘มา ภายถา’’ติ เตสํ อสฺสาเสตฺวาว กหํ คนฺตุกามตฺถา’’ติ ปุจฺฉิฯ ‘‘ภเนฺต อมฺหากํ สกฏฺฐานเมว คจฺฉามา’’ติ เถโร นาวํ ผเล อกฺกมิตฺวา ‘‘เอเตสํ อิจฺฉิตฏฺฐานํ คจฺฉตู’’ติ อธิฏฺฐาติฯ วาณิชา สกฏฺฐานํ คนฺตฺวา ตํ ปวตฺตึ ปุตฺตทารสฺส อาโรเจตฺวา ‘‘เอถ เถรํ สรณํ คจฺฉามา’’ติ ปญฺจสตานิ อตฺตโน อตฺตโน ปญฺจมาตุคามสเตหิ สทฺธึ ตีสุ สรเณสุ ปติฏฺฐาย อุปาสกตฺตํ ปฏิเวเทสุฯ

ตโต นาวาย ภณฺฑํ โอตาเรตฺวา เถรสฺส เอกํ โกฏฺฐาสํ กตฺวา ‘‘อยํ ภเนฺต ตุมฺหากํ โกฏฺฐาโส’’ติ อาหํสุฯ เถโร ‘‘มยฺหํ วิสุ โกฏฺฐาสกิจฺจํ นตฺถิ’’ฯ สตฺถา ปน ตุมฺเหหิ ทิฏฺฐปุพฺโพ’ติฯ น ทิฏฺฐปุพฺโพ ภเนฺต’ติ, เตนหิ อิมินา สตฺถุ มณฺฑลมาฬํ กโรถฯ เอวํ สตฺถารํ ปสฺสิสฺสถาติ เต สาธุ ภนฺเต’ติ เตน จ โกฏฺฐาเสน อตฺตโน จ โกฏฺฐาเสน มณฺฑลมาฬํ กาตุ อารภึสุฯ สตฺถา กิรสฺส อารทฺธกาลโต ปฏฺฐาย ปริโภคํ อกาสิฯ ตโถ มนุสฺสา รตฺตึ โอภาสํ ทิสฺวา ‘‘มเหสกฺขา เทวตา อตฺถี’’ติ สญฺญึ กรึสุฯ

อุปาสกา มณฺฑลมาฬญฺจ ภิกฺขุสงฺฆสฺส เสนาสนานิ จ นิฏฺฐเปตฺวา ทานสมฺภารํ สชฺเชตฺวา ‘‘กตํ ภนฺเต อมฺเหหิ อตฺตโนกิจฺจํ, สตฺถารํ ปกฺโกสถา’’ติ เถรสฺส อาโรเจสุฯ เถโร สายนฺหสมเย อิทฺธิยาสาวตฺถึ ปตฺวา ‘‘ภนฺเต วาณิชคามวาสิโน ตุมฺเห ทฏฺฐุกามา, เตสํ อนุกมฺปํ กโรถา’’ติฯ ภควา อธิวาเสสิฯ เถโร ภควโต อธิวาสนํ วิทิตฺวา สกฏฺฐานเมว ปจฺจาคโตฯ ภควา อานนฺทตฺเถรํ อามนฺเตสิ ‘‘อานนฺท เสฺว สูนาปรนฺเต วาณิชคาเม ปิณฺฑาย จริสฺสาม, ตฺวํ เอกูนปญฺจสตานํ ภิกฺขูนํ สลากํ เทหี’’ติฯ เถโร สาธุ ภนฺเต’ติ ภิกฺขุสงฺฆสฺส ตมตฺถํ อาโรเจตฺวา ‘‘จาริกา สลากํ คณฺหนฺตู’’ติ อาหฯ ตํ ทิวสํ กุณฺฑธานตฺเถโร ปฐมํ สลากํ อคฺคโหติฯ วาณิชคามวาสิโนปิ ‘‘เสฺว กิร สตฺถา อาคมิสฺสตี’’ติ คามมชฺเฌ มณฺฑปํ กตฺวา ทานคฺคํ สชฺชยึสุฯ ภควา ปาโตว สรีรปฏิชคฺคนํ กตฺวา คนฺธกุฏิ ปวิสิตฺวา ผลสมาปตฺตึ อปฺเปตฺวา นิสีทิฯ สกฺกสฺส ปณฺฑุกมฺพลสิลาสนํ อุณฺหํ อโหสิฯ โส กึ อิทนฺติ อาวชฺเชตฺวา สตฺถุ สูนาปรนฺตคมนํ ทิสฺวา วิสุกมฺมํ อามนฺเตสิ ‘‘ตาต อชฺช ภควา ตีณิ มตฺตานิ โยชนสตานิ ปิณฺฑาจารํ คมิสฺสติ, ปญฺจ กูฏาคารสตานิ มาเปตฺวา เชตวนทฺวาร โกฏฺฐมตฺถเก คมนสชฺชานึ กตฺวา ฐเปหี’’ติ, โส ตถา อกาสิฯ

ภควโต กูฏาคารํ จตุมุขํ อโหสิ, ทฺวินฺนํ อคฺคสาวกานํ ทฺวิมุขํ, เสสานํ เอกมุขํ, สตฺถา คนฺธกุฏิโต นิกฺขมฺม ปฏิปาฏิยา ฐปิต กูฏาคาเรสุ ธุรกูฏาคารํ ปาวิสิฯ เทฺว อคฺคสาวเก อาทึ กตฺวา เอกูนปญฺจภิกฺขุสตานิปิ กูฏาคารํ คนฺตฺวา นิสินฺนา อเหสุ, เอกํ ตุจฺฉกูฏาคารํ อโหสิฯ ปญฺจปิ กูฏาคารสตานิ อากาเส อุปฺปตึสุฯ สตฺถา สจฺจพนฺธปพฺพตํ นาม ปตฺวา กูฏาคารํ อากาเส ฐเปตฺวา ตสฺมึ ปพฺพเต สจฺจพนฺโธ นาม มิจฺฉาทิฏฺฐิ, โส มหาชนํ มิจฺฉาทิฏฺฐึ อุคฺคณฺหาเปนฺโต ลาภคฺคยสคฺคปฺปตฺโต หุตฺวา วสติฯ อพฺภนฺตเร จสฺส อโนตฺตาฏิยํ ปทีโป วิย อรหตฺตสฺส อุปนิสฺสโย ชลติ, ตํ ทิสฺวา ‘‘ธมฺมมสฺส กเถสฺสามี’’ติ คนฺตฺวา ธมฺมํ เทเสติฯ ตาปโส เทสนาปริโยสาเน อรหตฺตํ ปาปุณิฯ มคฺเคเนวสฺส อภิญฺญา อาคตา, เอหิ ภิกฺขุ หุตฺวา อิทฺธิมยปตฺตจีวโร กูฏาคารํ ปาวิสิฯ ภควา กูฏาคารคเตหิ ปญฺจหิ ภิกฺขุสเตหิ สทฺธึ วาณิชคามํ คนฺตฺวา กูฏาคารานิ อทิสฺสมานานิ กตฺวา วาณิชคามํ ปาวิสิฯ วาณิชา พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกฺขุสงฺฆสฺส มหาทานํ ทตฺวา สสตฺถารํ มกุฬการามํ นยึสุฯ สตฺถา มณฺฑลมาฬํ ปาวิสิฯ มหาชโน ยาว สตฺถา ภตฺตทรถํ ปฏิปฺปสฺสมฺภติ, ตาว ปาตราสํ กตฺวา อุโปสถงฺคานิ สมาทาย คนฺธญฺจ ปุปฺผญฺจ อาทาย ธมฺมสวนตฺถาย อารามํ ปจฺจาคมาสิฯ สตฺถา ธมฺมํ เทเสสิฯ มหาชนสฺส พนฺธนา โมกฺโข ชาโต, มหนฺตพุทฺธโกลาหลํ อโหสิฯ สตฺถา มหาชนสฺส สงฺคหตฺถํ กติปาหํ ตเตฺถว วสิ, อรุณํ ปน มหาคนฺธกุฏิยํเยว อุฏฺฐเปสิฯ

ตตฺถ กติปาหํ วสิตฺวา วาณิชคาเม ปิณฺฑาย จริตฺวา ‘‘ตฺวํ อิเธว วสาหี’’ติ ปุณฺณตฺเถรํ นิวตฺเตตฺวา อนฺตเร นมฺมทานที นาม อตฺถิ, ตสฺสา ตีรํ อคมาสิฯ นมฺมทานาคราชา สตฺถุ ปจฺจุคฺคนฺตฺวา นาคภวนํ ปเวเสตฺวา ติณฺณํ รตนานํ สกฺการํ อกาสิฯ สตฺถา ตสฺส ธมฺมํ กเถตฺวา นาคภวนา นิกฺขมิฯ โส ‘‘มยฺหํ ภนฺเต ปริจริตพฺพํ เทถา’’ติ ยาจิฯ ภควา นมฺมทานทีตีเร ปทเจติยํ ทสฺเสสิฯ ตํ วีจีสุ อาคหาสุ ปิธิยติ วีจีสุ คตาสุ วิวรติ, มหาสกฺการปฺปตฺตํ อโหสิฯ สตฺถา ตโต นิกฺขมฺม สจฺจพนฺธปพฺพตํ คนฺตฺวา สจฺจพนฺธํ อาห ‘‘ตยา มหาชโน อปายมคฺเค โอตาริโตฯ ตฺวํ อิเธว วสิตฺวา เอเตสํ ลทฺธึ วิสฺสชฺชาเปตฺวา

นิพฺพานมคฺเค ปติฏฺฐาเปหี''ติฯ โสปิ ปริจริตพฺพํ ยาจิฯ สตฺถา ฆนปิฏฺจิปาสาเณ อลฺลมตฺติกปิณฺฑมฺหิ ลญฺฉนํ วิย ปทเจติยํ ทเสฺสสิฯ เอวํ สูนาปรนฺตรฏฺเฐเยว เทฺว จกฺกรตนเจติยานิ ยาวสาสนนฺตรธานํ ปติฏฺฐาเปสิฯ สตฺตเม ปน วสฺเส สาวตฺถิยํ กณฺฑมฺพรุกฺขมูเล ติตฺถิ มทฺทนํ กโรนฺโต ยมกปาฏิหาริยํ กตฺวา ทสหิ จกฺกวาฬสหสฺเสหิ อาคตานํ เทวตานํ มาตรํ กายสกฺขึ กตฺวา อภิธมฺมํ เทเสนฺเต ตาวตึสภวเน ปาริจฺฉตฺตกมูเล ปณฺฑุกมฺพลสิลายํ วสฺสํ วสิฯ อฏฺฐเม สํสุมารนคเร เอกวสฺสํ วสิฯ นวเม โกสมฺพิยํ เอกวสฺสํ วสิฯ ตทา ภทฺทิโย, กิมิโล, ภคุ, อานนฺโท, อนุรุทฺโธ, เทวทตฺโต, จาติ ฉ ขตฺติยา ปพฺพชึสุฯ เตสํ วิตฺถาโร ธมฺมปเท อาคโตฯ ทสเม ปน วเสฺส ปาลิเลยฺยาคาเม ทกฺขิณวนสณฺเฑ ภทฺทสาลมูเล ปาลิเลยฺยเกน หตฺถินา อุปฏฺจิยมาโน ผาสุกํ วสฺสาวาสํ วสิฯ เอกาทสเม นาลนฺธพฺราหฺมณคาเม เอกวาสํ วสิฯ ทฺวาทสเม เวรญฺชายํ เอกวาสํ วสิ ทุจฺจริตสฺส วิปากํ อนุภวมาโน, ภควตา กิร ผุสฺสสฺส ภควโต กาเล สาวกานํ วจีทุจฺจริตวเสน กตุปจิตสฺส อกุสลกมฺมสฺส ตทา ลโทฺธกาสวเสน อุปฏฺจิตตฺตา เวรญฺชพฺราหฺมเณน นิมนฺติโตปิ สมาโน มาราวฏฺฏนวเสน อสลฺลเกฺขตฺวา อสฺสวาณิชกานํ นิพทฺธวตฺต สงฺเขเปน ปญฺญตฺตํ ปตฺถปตฺถมูลกํ ยวตณฺฑุลเมว เตมาสํ ภุญฺชติ, วุตฺตญฺเหตํ อปทาเนฯ

''ผุสฺสสฺสาหํ ปาวจเน, สาวเก ปริภาสิสฺสํ;
ยวํ ขาทถ ภุญฺชถ, มาจ ภุญฺชถ สาลิโนฯ
เตน กมฺมวิปาเกน, เตมาสํ ขาทิตํ ยวํ;
นิมนฺติโต พฺราหฺมเณน, เวรญฺชายํ วสึ ตทาติ''ฯ

เตน วุตฺตํ ''ทฺวาทสเม เวรญฺชายํ เอกวาสํ วสิ ทุจฺจริตสฺส วิปากํ อนุภวมาโน''ติฯ เตรสเม ชาลิยปพฺพเต เอกวาสํ วสิฯ จตุทฺทสเม สาวตฺถิยํ อนาถปิณฺฑิกสฺส อาราเม เชตวนวิหาเร ปฐมวาสํ วสิตฺวา ปนฺนรสเม วสฺเส ฌาติชนสงฺคหตฺถํ กปิลวตฺถุ คนฺตฺวา เอกเมว วาสํ กปฺเปสิ ฯ โสฬสเม วสฺเส อาฬวกยกฺขทมนตฺถํ อคฺคาฬวีนคเร เอกวาสํ วสิฯ สตฺตรสเม วสฺเส ราชคหเมว นิวตฺติตฺวา วาสํ กปฺเปสิ ฯ อฏฺฐารสเม วสฺเส ชาลิยปพฺพตเมว นิวตฺติตฺวา วสิฯ เอกูนวีสติเมปิ วสฺเส ตตฺเถว ชาลิยปพฺพตเมว วสิ ฯ วีสติเม วสฺเส ราชคหสฺส อวิทูเร ภีสนเก เภสกลวนสณฺเฑ วาสํ กปฺเปสี''ติ อิมานิ วีสติ วสฺสานิ ปฐมโพธีติ เวทิตพฺพานิฯ เอตสฺมึ กาเล เอหิภิกฺขูปสมฺปทายเอว อุปสมฺปาเทสีติ เยภุยฺเยน ภควนฺตเยว อุทฺทิสฺส อาจริยุปชฺฌายํ กตฺวา เอหิภิกฺขุ ภาวมาปนฺเน ปุญฺญวนฺตปุคฺคเลเยว สนฺธาย วุตฺตํ, อญฺเญสมฺปิ อริยภาวมนาปนฺนานํ สุทินฺนาทีนํ วา ยมกปาฏิหาริเย ปสีทิตฺวา อายสฺมโต สาริปุตฺตตฺเถรสฺส สนฺติเก ปพฺพชิตานํ ปุพฺเพ กสฺสปพุทฺธกาเล วคฺคุลิภูตปุพฺพานํ ปญฺจนฺนํ ภิกฺขุสตานํ เถรสฺเสว สนฺติเก ปพฺพชิต ภาวสฺส ทิสฺสนโต เตน วุตฺตํ ''ภควา หิ ปฐมโพธิยํ เอตสฺมึ กาเล เอหิ ภิกฺขูปสมฺปทาย เอว อุปสมฺปาเทสี''ติฯ อิโต ปเรสุ ปน ปญฺจวีสติวสฺเสสุ อนาถปิณฺฑิเกน การิเต เชตวนมหาวิหาเร เอกูน วีสติวสฺสาวาสํ วสิฯ วิสาขาย สตฺตวีสติ โกฏิธนปริจฺจาเคน การิเต ปุพฺพาราเม ฉพฺพสฺสานิ วสิฯ ทฺวินฺนํ กุลานํ คุณมหตฺตํ ปฏิจฺจ สาวตฺถิยํ นิสฺสาย ปญฺจวีสติ วสฺสานิ วาสํ วสิฯ อนฺติเม ปน วสฺเส เพฬุวคาเม

วสิตฺวา มรณนฺติกา เวทนา อุปฺปชฺชิ, อายุสงฺขาโรสฺสชฺชนญฺจ ตตฺถ อกาสิฯ อิมานิ อิธ นาธิปฺเปตานิ, ภควโต วสฺสกฺกมชานนตฺถํเยว วุตฺตนฺติฯ

สรณคมนูปสมฺปทา นาม ‘‘พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ’’ตฺยาทินา ติกฺขตฺตุ วาจํ ภินฺทิตฺวา วุตฺเตหิ ตีหิ สรณคมเนหิ อุปสมฺปนฺโนฯ

โอวาทปฏิคฺคหณูปสมฺปทา นาม ‘‘ตสฺมา ติห เต กสฺสป เอวํ สิกฺขิตพฺพํ ติพฺพเมว หิโรตฺตปฺปํ ปจฺจุปฏฺจิตํ ภวิสฺสติ เถเรสุ นเวสุ มชฺฌิเมสุ จาติ, เอวญฺหิ เต กสฺสป สิกฺขิตพฺพํ ตสฺมา ติห เต กสฺสป เอวํ สิกฺขิตพฺพํ ยํ กิญฺจิ ธมฺมํ โสสฺสามิ กุสลูปสญฺหิตํ สพฺพนฺตํ อฏฺฐึ กตฺวา มนสิกตฺวา สพฺพเมว เจตโส สมนฺนาหริตฺวา โอหิตโสโต ธมฺมํ โสสฺสามีติ, เอวญฺหิ เต กสฺสป สิกฺขิตพฺพํ ตสฺมา ติห เต กสฺสป เอวํ สิกฺขิตพฺพํ สาตสหคตํ เม กายคตา สตี น ชหิสฺสตีติ , เอวญฺหิ เต กสฺสป สิกฺขิตพฺพนฺติ อิมินา โอวาทปฏิคฺคเณน มหากสฺสปตฺเถรสฺส อนุญฺญาตอุปสมฺปทา นามฯ

ปญฺหาพฺยากรณูปสมฺปทา นาม โสปากสฺส อนุญฺญาตอุปสมฺปทา, ภควา กิร ปุพฺพาราเม อนุจงฺกมนฺโต โสปากสามเณรํ ‘‘อุทฺธุมาตกสญฺญาติ วา โสปาก รูปสญฺญาติ วา อิเม ธมฺมา นานตฺถา นานาพฺยญฺชนา, อุทาหุ เอกตฺถา พฺยญฺชนเมว นาน’’นฺติ ทสอสุภนิสฺสิเต ปญฺเห ปุจฺฉิฯ โส เต พฺยากาสิฯ ภควา ตสฺส สาธุการํ ทตฺวา ‘‘กติวสฺโสสิ ตฺวํ โสปากา’’ติ ปุจฺฉิฯ ‘‘สตฺตวสฺโส อหํ ภควา’’ติ, ‘‘โสปาก ตฺวํ มม สพฺพญฺญุตญฺญาเณน สทฺธึ สํสนฺทิตฺวา ปญฺเห พฺยากาสี’’ติ อารทฺธจิตฺโต อุปสมฺปทำ อนุชานาติ, อยํ ปญฺหาพฺยากรณูปสมฺปทาฯ

อฏฺฐวาจิกูปสมฺปทา นาม ภิกฺขุนิยา ภิกฺขุนิสงฺฆโต ญตฺติจตุตฺถเตน ภิกฺขุสงฺฆโต ญตฺติจตุตฺถเตนาติ อิเมหิ ทฺวีหิ กมฺเมหิ อุปสมฺปทาฯ ญตฺติจตุตฺถกมฺมูปสมฺปทา นาม ภิกฺขูนำ เอตรหิ อุปสมฺปทา, อยเมว อิธาธิปฺเปตา, สมฺปตฺติวิปตฺติวเสน สมฺภวโตฯ กสฺมา เหส อุปสมฺปโนฺน นามาติฯ สมคฺเคน สงฺเฆน ญตฺติจตุตฺเถน กมฺเมน อกุปฺเปน ฐานารเหน อุปริภาวำ สมาปนฺโน ปตฺโตติ อุปสมฺปนฺโน, เสฏฺฐภาวำ ปตฺโตติอตฺโถ ตถา หิ คิหิภาวโต สามเณรภาโว เสฏฺโฐ นาม, ตโตปิ อุปสมฺปนฺนภาโวเยว เสฏฺโฐฯ ตตฺถ สมคฺเคน สงฺเฆนาติ สพฺพนฺติเมน ปริยาเยน ปญฺจวคฺคกรณีเย กมฺเม ยาวติกา ภิกฺขู กมฺมปฺปตฺตา, เตสำ อาคตตฺตา ฉนฺทารหานำ ฉนฺทสฺส อาหฏตฺตา, สมฺมุขีภูตานญฺจ อปฺปฏิกฺโกสนโต เอตสฺมึ กมฺเม สมคฺคภาวำ อุปคเตนฯ ญตฺติจตุตฺถเตนาติ ตีหิ อนุสาวนาหิ เอกาย จ ญตฺติยา กตฺตพฺเพนฯ เอตฺถ จ กิญฺจาปิ ญตฺติ สพฺพปฐมำ วุตฺตา, ติสฺสนฺนำ ปน อนุสาวนานำ อตฺถพฺยญฺชนเภทาภาวโต อตฺถ พฺยญฺชนภินฺนา ญตฺติ ตาสำ จตุตฺถนฺติ กตฺวา ญตฺติจตุตฺถนฺติ วุจฺจติฯ กมฺเมนา ติ ธมฺมิเกน กมฺเมน, วินยกมฺเมนาติอตฺโถฯ อกุปฺเปนา ติ วตฺถุ ญตฺติ อนุสาวน สีม ปริสสมฺปตฺติ สมฺปนฺนตฺตา อโกเปตพฺพตำ อปฺปฏิกฺโกสิตพฺพตญฺจ อุปคเตนฯ ฐานารเหนา ติ การณารเหน, สตฺถุสาสนารเหนาติ อตฺโถฯ เอเตหิ การเณหิ เสฏฺฐภาวมาปนฺโนติ อโตฺถฯ ตตฺถ สมฺปตฺติวิปตฺติวเสน สมฺภวโต ติ วตฺถุสมฺปตฺติ ญตฺติสมฺปตฺติ อนุสาวนสมฺปตฺติสีมสมฺปตฺติปริสสมฺปตฺติวเสน ปญฺจหิ สมฺปตฺตีหิ อุปสมฺปทกมฺมสฺส สิชฺฌนโตติ อตฺโถฯ ตตฺถ วตฺถุ สมฺปตฺตินาม ปริปุณฺณวีสติวสฺสภาโว อิทานิ ปุริสตฺตภาโว จฯ อุนฺนวีสติวสฺสำ,

อนฺติมวตฺถุอชฺฌาปนฺนปุพฺพํ, ปณฺฑโก, เถยฺยสංวาสโก, ติตฺถิยปกฺกนฺตโก, ติรจฺฉานคโต, มาตุฆาตโก, ปิตุฆาตโก, อรหนฺตฆาตโก, ภิกฺขุนิทูสโก, สงฺฆเภทโก, โลหิตุปฺปาทโก, อุภโตพฺยญฺชนโก, ติ อิเม เตรส ปุคฺคลา อุปสมฺปทาย อวตฺถุฯ ตตฺถ อูนวีสติวสฺสนฺติ สามญฺเญน วุตฺเตปิ มาตุกุจฺฉิโต นิกฺขมนโต ปฏฺฐาย เอกูนวีสปริปุณฺโณ ปุริสปุคฺคโล อุปสมฺปทาย วตฺถุ, ตโต โอรं น อุปสมฺปทาย วตฺถุ ตโถ หิ เอกสฺมึ สංวจฺฉเร เหมนฺตคิมฺหวสฺสวเสน ติณฺณํ อุตูนं สมฺภวตฺตา ตโย อุตู โหนฺติ, โหนฺติ เจตฺถฯ

‘‘กตฺติกนฺติกปกฺขมฺหา, เหมं ผคฺคุณปุณฺณมา;
ตสฺสนฺติ กปกฺขมฺหา, คิมฺหํ อาสาฬฺหิปุณฺณมา;
วสฺสกาลं ตโต เสสं, จตุวีสตูโปสถาฯ
จาตุทฺทสี ฉ เอเตสุ, ปกฺขา ตติยสตฺตมา;
เสสา ปนฺนรสี เญยฺยา, อฏฺฐารส อุโปสถาติ’’ฯ

เอตฺถ จ กตฺติกสฺส กาฬปกฺขปาฏิปทโต ปฏฺฐาย ยาว ผคฺคุณปุณฺณมา จตฺตาโร มาสา เหมอุตุ นามฯ ผคฺคุณสฺส กาฬปกฺขปาฏิปทโต ปฏฺฐาย ยาว อาสาฬฺหีปุณฺณมา จตฺตาโร มาสา คิมฺหอุตุ นามฯ อสาฬฺหกาฬปกฺขปาฏิปทโต ปฏฺฐาย ยาว อปรกตฺติกปุณฺณมา จตฺตาโร มาสา วสฺสอุตุ นามฯ เอวं เอกสฺมึ สංวจฺฉเร ตโย อุตู โหนฺติฯ ตตฺถ เอกสฺมึ อุตุมฺหิ ปกฺขสฺส ตติยสตฺตเมสุ เทฺว เทฺว กตฺวา ฉ จตุทฺทสิกา, ปญฺจมทสมจตุตฺถปณฺณรสอฏฺฐเมสุ ฉ ฉ กตฺวา อฏฺฐารส ปนฺนรสิกาติ เอวं เอกสංวจฺฉเร จตุวีสติ อุโปสถา โหนฺติฯ อิเมสุ จตุวีสตุโปสเถสุ จาตุทฺทสิยา เอกูนตึส ทิวสา โหนฺตีติ กตฺวา เอกสංวจฺฉเร ฉ อูนา ทิวสา โหนฺติฯ อิมินา นเยน เอกูนวีสติเม วเสฺส ฉมาสาธิกานิ อฏฺฐารสวสฺสานิ โหนฺติฯ ตสฺมึ มาตุกุจฺฉิมฺหิ นิพฺพตฺตกาเล ทสมาเส ปกฺขิปิตฺวา จตฺตาริ มาสาธิกานิ เอกูนวีสวสฺสานิ ปริปุณฺณานิฯ ราชาโน ปน ติณฺณํ ติณฺณํ วสฺสานं อจฺจเยน มาสं อากฑฺฒนฺติ , ทิวเสน สห มาสมฺปิ, ตสฺมา อฏฺฐารสวสฺเส เยว ฉ มาสาธิกานิ โหนฺติฯ ตं เหฏฺฐาจตุมาสาธิก เอกูนวีสติเม วสฺเส ปกฺขิปิตฺวา เอกมาสาธิกานิ วีสติวสฺสานิ สพฺพโส ปริปุณฺณานิ โหนฺติฯ เอวं เอกูนวีสติวสฺสโต ปฏฺฐาย คพฺภวีโส อุปสมฺปทาย วตฺถูติ เวทิตพฺโพฯ อิทานิ ปุริสตฺตภาโว ติ ภิกฺขุนิยา อภาวโต ปุริสปุคฺคโลว อิทานิ วฏฺฏตีติ อธิปฺเปโต ตถา หิ มาตุคามสฺส ปพฺพชิตตฺถา ปญฺจวสฺสสตานิ สทฺธมฺโม ติฏฺเฐยฺย, ปญฺญตฺตตฺตา ปน อปรานิ ปญฺจวสฺสสตานิ ฐสฺสตีติ เอวं วสฺสสหสฺสเมว ปฏิสมฺภิทาปฺปตฺตสทฺธมฺมสฺส ปติฏฺจิตภาโว วุตฺโตฯ

มาตุคามา จ นาม ทุปฺปญฺญา ติพฺพกิเลสา ลามกา จฯ ภควตา จ ปฐมโพธิยํ อาทิโต ปฏฺฐายเมว มหาปชาปติยา โคตมิยา อฏฺฐครุธมฺมปฏิคฺคหเณน อุปสมฺปทตฺเต อนุญฺญาเตปิ สาสนสฺส อจิรฏฺจิติกภาโว วุตฺโตฯ ทุปฺปญฺญตฺตา อิตฺถิโย สาสเน จิรं น ติฏฺฐนฺติ, ติพฺพกิเลสตฺตา ยถา ปญฺญตฺต สิกฺขาปทานุรูปํ สංวรมฺปิ รกฺขิตุ น สโกฺกนฺติฯ ลามกตฺตาปิ ตา อฏฺฐสมาปตฺตี ลภนฺตาปิ พฺราหฺมปาริสชฺชํ นาติกฺกมนฺติ, เอวं ภิกฺขุนิยา อภาวโต อิทานิ ปุริสปุคฺคโลติ วุตฺตํฯ อิมสฺมึ ฐาเน ฐตฺวา จตฺตาริ เขตฺตานิ เวทิตพฺพานิ ตถา หิ มาตุคามสฺส ปพฺพชิตตฺตา วสฺสสหสฺสเมว ฐสฺสตีติ เจตं ปฏิสมฺภิทาปฺปตฺตขีณาสว

วเสน วุตฺตํ, ตโต ปรํ อุตฺตริปิ สุกฺขวิปสฺสกขีณาสวเสน วสฺสสหสฺสํ, อนาคามิวเสน วสฺสสหสฺสํ, สกทาคามิวเสน วสฺสสหสฺสํ, โสตาปนฺนวเสน วสฺสสหสฺสนฺติ เอวํ ปญฺจวสฺสสหสฺสานิ ปฏิเวธสทฺธมฺโม ติฎฺฐติฯ ปริยตฺติสทฺธมฺโมปิ ตานิเยว น หิ ปริยตฺติยา อสติ ปฏิเวโธ อตฺถิฯ นาปิ ปริยตฺติยา สติ ปฏิเวโธ น โหติฯ ลิงฺคํ ปน ปริยตฺติยา อนฺตรหิตาย จิรํ ปวตฺติสฺสติ, อิทํ ขนฺธกภาณกานํ มเตน วุตฺตนฺติ เวทิตพฺพํ ฯ ทีฆนิกายฎฺฐกถายํ ปน เอวํ วุตฺตํ ‘‘ปฏิสมฺภิทาปฺปตฺเตหิ วสฺสสหสฺสํ อฎฺฐาสิ, ฉฬภิญฺเญหิ วสฺสสหสฺสํ, เตวิชฺเชหิ วสฺสสหสฺสํ, สุกฺขวิปสฺสเกหิ วสฺสสหสฺสํ, ปาติโมกฺเขน วสฺสสหสฺสํ อฎฺฐาสี’’ติฯ อิทมฺปิ ทีฆภาณกตฺเถรานํ มเตน วุตฺตํฯ องฺคุตฺตรนิกายฎฺฐกถายมฺปิ พุทฺธานํ ปรินิพฺพานโต วสฺสสหสฺสเมว ปฏิสมฺภิทา นิพฺพตฺเตตุ สกฺโกนฺติ, ตโต ปรํ ฉ อภิญฺญา , ตโต ตาปิ อสกฺโกนฺตา ติสฺโส วิชฺชา นิพฺพตฺตนฺติ ฯ คจฺฉนฺเต กาเล ตานิปิ นิพฺพตฺเตตุ อสกฺโกนฺตา สุกฺขวิปสฺสกา โหนฺติฯ เอเตเนว อุปาเยน อนาคามิโน สกทาคิมิโน, โสตาปนฺนาติ วุตฺตํฯ อิทมฺปิ องฺคุตฺตรนิกาเย วุตฺตํฯ

สํยุตฺตนิกายฎฺฐกถายํ ปน ปธมโพธิยํ ภิกฺขู ปฏิสมฺภิทาปฺปตฺตาฯ อถ กาเล คจฺฉนฺเต ปฏิสมฺภิทา ปาปุณิตุ น สกฺขึสุ, ฉฬภิญฺญา อเหสุฯ ตโต ฉปิ อภิญฺญา ปตฺตุ อสกฺโกนฺตา ติสฺโส วิชฺชา ปาปุณึสุฯ อิทานิ กาเล คจฺฉนฺเต ติสฺโส วิชฺชา ปาปุณิตุ อสกฺโกนฺตา อาสวกฺขยํ ปาปุณิสฺสนฺติ, ตมฺปิ อสกฺโกนฺตา อนาคามิผลํ, ตมฺปิ อสกฺโกนฺตา สกทาคามิผลํ, ตมฺปิ อสกฺโกนฺตา โสตาปตฺติผลํฯ คจฺฉนฺเต กาเล โสตาปตฺติผลมฺปิ ปตฺตุ น สกฺขิสฺสนฺตี’ติ วุตฺตํฯ ยสฺมา เจ เต อาจริยา ภินฺนวาทา, ตสฺมา เตสํ อาจริยานํ ภาณกานํ มตเมว พุทฺธโฆสาจริเยน ตตฺถ ตตฺถ ลิขิตนฺติ คเหตพฺพํ, อญฺญถา อาจริยสฺเสว ปุพฺพาปร วิโรธปฺปสงฺโค สิยา อาจริยพุทฺธโฆเสเนว หิ สีหฬภาสํ อปเนตฺวา มาคธภาสาย สาฎฺฐกถํ พุทฺธวจนํ ลิขิตํ, น อญฺเญน อาจริเยน ตสฺมา อฎฺฐกถาย วุตฺตวจนเมว ปมาณนฺติ คเหตพฺพํฯ นนุ จตฺตาโรปิ นิกายฎฺฐกถาสงฺคีตึ อารูฬฺหา, อถ กสฺมา เอวํ ภินฺนาติฯ สจฺจํ, ตถาปิ เกสญฺจิ เถรานํ วาทปฺปกาสนตฺถํ วุตฺตํฯ น สงฺคาหกตฺเถรานํ, ตสฺมา อฎฺฐกถาวจนเมว ปมาณนฺติ วุตฺตํฯ

อนฺติมวตฺถุอชฺฌาปนฺนปุพฺพนฺติ ปาราชิกภิกฺขุ, โส อภพฺโพ สาสเน อุปสมฺปทกมฺมสฺส ลทฺธุฯ ปณฺฑโกติเจตฺถ ปญฺจวิโธ โหติ อาสิตฺตปณฺฑโก, อุสฺสูยปณฺฑโก, โอปกฺกมิกปณฺฑโก, นปุสโก, ปกฺขปณฺฑโกติฯ ตตฺถ ยสฺส ปเรสํ องฺคชาตํ มุเขน คณฺหิตฺวา อสุจินา อาสิตฺตสฺส ปริฬาโห วูปสมติ, อยํ อาสิตฺตปณฺฑโก นามฯ ยสฺส ปเรสํ อชฺฌาจารํ ปสฺสโต อุสฺสูยาย อุปฺปนฺนาย ปริฬาโห วูปสมติ, อยํ อุสฺสูยปณฺฑโก นามฯ ยสฺส อุปกฺกเมน พีชานิ อปนีตานิ โหนฺติ, อยํ โอปกฺกมิกปณฺฑโก นามฯ โย ปน ปฏิสนฺธิยํ เยว อภาวโก อุปฺปนฺโน โหติ, อยํ นปุสโก นามฯ เอกจฺโจ ปน อกุสลวิปากานุภาเวน กาฬปกฺเข ปณฺฑโก โหติ, ชุณฺหปกฺเข ปนสฺส ปริฬาโห วูปสมติ , อยํ ปกฺขปณฺฑโก นาม, เกจิ ปน โย กาฬปกฺเข อิตฺถี โหติ, ชุณฺหปกฺเข ปุริโส, อยํ ปกฺขปณฺฑโกติ วทนฺติ, ตํ เตสํ มติมตฺตเมวฯ เอเตสุ อาสิตฺตปณฺฑกสฺส จ อุสฺสูยปณฺฑกสฺส จ ปพฺพชฺชา น วาริตาฯ โอปกฺกมิกนปุสกปกฺขปณฺฑกานํ ปน วาริตาฯ เตสุปิ ปกฺขปณฺฑกสฺส ยสฺมึ ปกฺเข ปณฺฑโก โหติ, ตสฺมึเยว ปพฺพชฺชา วาริตาฯ เอตฺถ จ อปณฺฑกปกฺเข ปพฺพชิตฺวา ปณฺฑกปกฺเข นาเสตโพฺพติ ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตํฯ เกจิ ปน ‘‘อปณฺฑก

ปกฺเข ปพฺพชิโต สโต กิเลสกฺขยํ ปาปุณาติ, น นาเสตโพฺพ''ติ วทนฺติ, ตํ เตสํ มติมตฺตเมว, ปณฺฑกสฺส กิเลสกฺขยา สมฺภวโต ขีณกิเลสสฺส จ ปณฺฑกภาวานุปปตฺติโต อเหตุกปฏิสนฺธิกถายญฺหิ อวิเสเสน ปณฺฑกสฺส อเหตุกปฏิสนฺธิ กตา วุตฺตา, อาสิตฺตอุสฺสูยปกฺขปณฺฑกานญฺจ ปฏิสนฺธิโต ปฏฺฐาเยว ปณฺฑก ภาโว, น ปวตฺติยํเยวาติ วทนฺติฯ เตเนว อเหตุกปฏิสนฺธินิทฺเทเส ชจฺจนฺธชจฺจพธิราทโย วิย ปณฺฑโก ชาติสทฺเทน วิเสเสตฺวา นิทฺทิฏฺโฐฯ จตุตฺถปาราชิกสังวณฺณนายํ ปน อภพฺพปุคฺคเล ทสฺเสนฺเตน ปณฺฑกติรจฺฉานคตอุภโตพฺยญฺชนกา ตโย วตฺถุวิปนฺนา อเหตุกปฏิสนฺธิกา, เตสํ สคฺโค อวาริโตติ อวิเสเสน วุตฺตํ, เอวํ ปญฺจวิธา ปณฺฑกา เต ปณฺฑกสามญฺเญน อวิเสเสตฺวา ''ปณฺฑกาติ เอวเมว วตฺวา ปณฺฑโก ภิกฺขเว น อุปสมฺปาเทตโพฺพ''ติ วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ

เถยฺยสังวาสโก ติ โย สยเมว ปพฺพชฺชาลิงฺคํ คเหตฺวา ภิกฺขุวสฺสํ คเณตฺวา ภิกฺขูติ ปฏิญฺญํ สมฺปฏิจฺฉติ, ยถาวุฑฺฒิ วนฺทนํ สาทิยติ, โส ลิงฺคสฺส สังวาสสฺส จ เถนตฺตา อุภยตฺเถนโก นามฯ โย ปน ยถาวุฑฺฒิ วนฺทนํ น สาทิยติ, อสุทฺธจิตฺตวเสน ลิงฺคสฺส เถนตฺตา ลิงฺคตฺเถนโก นามฯ โย วา ปน สามเณร ภูมิยํ ฐตฺวา มุสาวาเทน ภิกฺขุติ ปฏิญฺญํ คเหตฺวา ภิกฺขุวสฺสคฺเคน วนฺทนาทึ สาทิยติ, โส ภิกฺขูหิ ทินฺนลิงฺคตฺตา ลิงฺคตฺเถนโก น โหติ, สังวาสสฺส เถนตฺตา สังวาสตฺเถนโก นามฯ เอตฺถ จ อุภยตฺเถนโกปิ อสุทฺธจิตฺเตน ลิงฺคตฺเถนเกเอว ปวิฏฺโฐติ เวทิตพฺโพฯ โยปิ สามเณโร วุฑฺฒสามเณรานํ วนฺทนํ สาทิยติ, ทหรภิกฺขูปิ วุฑฺฒภิกฺขูนํ วนฺทนํ สาทิยติ, โสปิ เถยฺยสังวาสโก นาปิ โหติ, อเถนตฺตาฯ โย วา ปน ภิกฺขุ ปาราชิกมาปนฺโนว ภิกฺขุลิงฺเค ฐิโต ยาว ปฏิชานาติ, ตาว อตฺเถว ตสฺส ภิกฺขุภาโว, น โส อนุปสมฺปนฺนสงฺขฺยํ คจฺฉติ, ตถา หิ โส สังวาสํ สาทิยนฺโตปิ เถยฺยสังวาสโก น โหติ, โส สหเสยฺยาทิ อาปตฺติมฺปิ น ชเนติ, โอมสวาเท ปาจิตฺติยญฺจ น ชเนติ เตเนว ''อสุทฺโธ โหติ ปุคฺคโล อญฺญตรํ ปาราชิกํ ธมฺมํ อชฺฌาปนฺโน, ตญฺเจ สุทฺธทิฏฺฐิ สมาโน โอกาสํ การาเปตฺวา อกฺโกสาธิปฺปาโย วทติ อาปตฺติ โอมสวาทสฺสา''ติ โอมสวาเท ปาจิตฺติยํ วุตฺตํฯ อสติ หิ ภิกฺขุภาเว ทุกฺกฏํ วเทยฺยฯ โย ปน สามเณโร สามเณรลิงฺเคเนว ปาณาติปาตาทิปญฺจวิธํ สิลวิปตฺตึ ปาปุณาติ, โสปิ อาคโต ลิงฺคนาสนาย นาเสตฺวา สรณสีลํ ทาตพฺพํ, อเถนตฺตา อุปสมฺปทาย อวตฺถุภาวมฺปิ น ปาปุณาติฯ วิกาลโภชนาทิกํ กโรนฺตสฺส ปน ''อจฺจโย มํ ภเนฺต อจฺจาคมา''ตฺยาทินา สงฺฆมชฺเฌ อจฺจยํ เทสาเปตฺวา วา ทณฺฑกมฺมํ วา กตฺวา สีลํ ทาตพฺพเมวฯ ติตฺถิยปกฺกนฺตโก อุตฺตาโนเยวฯ

ติรจฺฉานคโตติ โยโกจิ อมนุสฺสภูโต จตฺตาโร อปายิกาปิ อุปสมฺปทาย อวตฺถุเยวฯ เต ปฏิสนฺธิยา ลามกตฺตา อภพฺพา สาสเน ปพฺพชิตุฯ ยทิ จตฺตาโร อปายิกา อุปสมฺปทาย อวตฺถุ ภเวยฺย, อถ กสฺมา เสเส อนปทิสิตฺวา ติรจฺฉานคโตว อวตฺถูติ วุตฺตนฺติฯ เสสานํ อปากฏวตฺถุตฺตา, ตถา หิ สมฺพุทฺธกาเล ติรจฺฉานโยนิยํ นิพฺพตฺต เอโก นาคราชา นาคโยนิยา อฏฺฏียติ หรายติ ชิคุจฺฉติฯ อถโข ตสฺส นาคสฺส เอตทโหสิ เกนนุโข อหํ อุปาเยน นาคโยนิยา ปริมุจฺเจยฺยํ ขิปฺปญฺจ มนุสฺสตฺตํ ลเภยฺยนฺติฯ อถโข ตสฺส นาคสฺส เอตทโหสิ ''อิเม โข สมณาสกฺยปุตฺติยา ธมฺมจาริโน สมจาริโน พฺรหฺมจาริโน สจฺจวาทิโน สีลวนฺโต กลฺยาณธมฺมา สเจ โข อหํ สมเณสุ สกฺยปุตฺติเยสุ ปพฺพเชยฺยํ, เอวาหํ นาคโยนิยา

ปริมุจฺเจยฺยํ ขิปฺปญฺจ มนุสฺสตฺตํ ปฏิลเภยฺย''นฺติฯ อถ โข โส นาโค มาณวกวณฺเณน ภิกฺขู อุปสงฺกมิตฺวา ปพฺพชฺชํ ยาจิฯ ตํ ภิกฺขู ปพฺพาเชสุ อุปสมฺปาเทสุฯ เตน โข ปน สมเยน โส นาโค อญฺญตเรน ภิกฺขุนา สทฺธึ ปจฺจนฺติเม วิหาเร ปฏิวสติฯ อถ โข โส ภิกฺขุ รตฺติยา ปจฺจูสสมยํ ปจฺจูฏฺฐาย อโชฺฌกาเส จงฺกมติฯ อถ โข โส นาโค ตสฺส ภิกฺขุโน นิกฺขนฺเต วิสฺสฏฺโฐ นิทฺทํ โอกฺกมิสฺสติฯ สพฺโพ วิหาโร อหินา ปุณฺโณ, วาตปาเนหิ โภคา นิกฺขนฺตา โหนฺติฯ อถโข โส ภิกฺขุ ''วิหารํ ปวิสิสฺสามี''ติ กวาฏํ ปณาเมนฺโต อทฺทส สพฺพํ วิหารํ อหินาปุณฺณํ วาตปาเนหิ โภเค นิกฺขนฺเตฯ ทิสฺวาน ภีโต วิสฺสรมกาสิฯ ภิกฺขู อุปธาวิตฺวา ตํ ภิกฺขุ เอตทโวจุ ''กิสฺส ตฺวํ อาวุโส วิสฺสรมกาสี''ติฯ

อยํ อาวุโส สพฺโพ วิหาโร อหินา ปุณฺโณ วาตปาเนหิ โภคา นิกฺขนฺตาติฯ อถ โข โส นาโค เตน สทฺเทน ปพุชฺฌิตฺวา สเก อาสเน นิสีทิฯ ภิกฺขู เอวมาหํสุ ''โกจิ ตฺวํ อาวุโส''ติฯ ''อหํ ภนฺเต นาโค''ติฯ ''กิสฺส ปน ตฺวํ อาวุโส เอวรูปํ อกาสี''ติฯ อถ โข โส นาโค ภิกฺขูนํ เอตมตฺถํ อาโรเจสีฯ ภิกฺขู ภควโต เอตมตฺถํ อาโรเจสุฯ อถ โข ภควา เอตสฺมึ นิทาเน เอตสฺมึ ปกรเณ ภิกฺขุสงฺฆํ สนฺนิปาตาเปตฺวา ตํ นาคํ เอตทโวจ ''ตุมฺเห ขฺวตฺถ นาคา อวิรูฬฺหิธมฺมา อิมสฺมึ ธมฺมวินเย, คจฺฉ ตฺวํ นาค, ตตฺเถว จาตุทฺทเส ปนฺนรเส อฏฺฐมิยา จ ปกฺขสฺส อุโปสถํ อุปวส, เอวํ ตฺวํ นาคโยนิยา ปริมุจฺจิสฺสสิ ขิปฺปญฺจ มนุสฺสตฺตํ ปฏิลภิสฺสสี''ติฯ อถ โข โส นาโค ''อวิรูฬฺหธมฺโม กิราหํ อิมสฺมึ ธมฺมวินเยติ ทุกฺขี ทุมฺมโน อสฺสูนิ ปวตฺตยมาโน วิสฺสรํ กตฺวา ปกฺกมิฯ อถ โข ภควา ภิกฺขู อามนฺตสิ ''เทฺว เม ภิกฺขเว ปจฺจยา นาคสฺส สภาวปาตุกมฺมายฯ ยทา จ สชาติยา เมถุนํ ธมฺมํ ปฏิเสวติ, ยทา จ วิสฺสฏฺโฐ นิทฺทํ โอกฺกมติฯ อิเม โข ภิกฺขเว เทฺว ปจฺจยา นาคสฺส สภาว ปาตุกมฺมายฯ ติรจฺฉานคโต ภิกฺขเว น อุปสมฺปาเทตพฺโพ, อุปสมฺปนฺโน นาเสตพฺโพ''ติ เอวํ ติรจฺฉานสฺเสว ปากฏวุตฺตตฺตาติฯ เอตฺถ จ ปวตฺติยํ อภิณฺหํ สภาว ปาตุกมฺมทสฺสนวเสน ''เทฺว ปจฺจยา''ติ วุตฺตํฯ นาคสฺส ปน ปญฺจสุ กาเลสุ สภาวปาตุกมฺมํ โหติ ปฏิสนฺธิกาเล, ตจปชหนนกาเล, สชาติยา เมถุนกาเล, วิสฺสฏฺฐนิทฺโทกฺกมนกาเล, จุติกาเลติฯ

นนุ จ เทวาปิ อุปสมฺปทาย อวตฺถุเยว, อถ กสฺมา จตฺตาโร อปายิกาว อุปสมฺปทาย อวตฺถูติ วุตฺตนฺติฯ สจฺจํ, ตถาปิ เทวานํ อภพฺพตฺตา ปฏิเวธสาสนสฺส ฐิตตฺตา เต อภพฺพโต วิสุ กรณตฺถาย เอวํ วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ วกฺขติ หิ สมนฺตปาสาทิกาย วินยฏฺฐกถาย มหาวเคฺค ''ติรจฺฉานคโต ภิกฺขเวติ เอตฺถ นาโค วา โหตุ สุปณฺณมาณวกาทีนํ วา อญฺญตโร อนฺตมโส สกฺกสฺส เทวราชานํ อุปาทาย โย โกจิ อมนุสฺสชาติโย สพฺโพว อิมสฺมึ อเตฺถ ติรจฺฉานคโตติ เวทิตพฺโพ''ติ, เตน ''ติรจฺฉานคโตติ โยโกจิ อมนุสฺสภูโต''ติ วุตฺตนฺติฯ เอตฺถ จาห ยทิ นาคสุปณฺณา ปฏิสนฺธิยา ลามกา ภเวยฺย, อถ กสฺมา วิธุรชาตเก จตฺตาโร ชนา นาคสุปณฺณสกฺกธนญฺจยโกรพฺเยสุ ภวเนสุ ตํ ตเทว ฐานํ ปตฺเถนฺตา ทานาทีนิ ปุญฺญานิ กโรนฺติ, เตสุ เอโก อายุปริโยสาเน สปุตฺตทาโร นาคภวเน นาคราชา หุตฺวา นิพฺพตฺติ, เอโก สุปณฺณภวเน สิมฺพลิวิมาเน สุปณฺณราชา หุตฺวา นิพฺพตฺติ, เอโก ตาวตึสภวเน สกฺโก หุตฺวา นิพฺพตฺติ, เอโก ธนญฺจยโกรพฺยรญฺโญ อคฺคมเหสิยา กุจฺฉิมฺหิ นิพฺพตฺตีติ จตุนฺนมฺปิ ชนานํ ปฏิสนฺธิยํ กุสลกมฺเมเนว ปวตฺตภาโว วุตฺโต ยทิ กุสลกมฺเมน ภเวยฺย, ''กุสลา เจตนา วิปากานํ ขนฺธานํ กฏตฺตา จ รูปานํ กมฺม

ปจฺจเยน ปจฺจโย’’ติ อิมิสฺสาปิ ปฏฺฐานปาฬิยา อเหตุกานมฺปิ ปฏิสนฺธิกฺขเณ กมฺมปจฺจยภาโว วุตฺโต ภเวยฺย, น ปเนวํ วตฺตพฺพํ อถ กถญฺจิทำ ปจฺเจตพฺพนฺติฯ วุจฺจเต, นิกนฺติยา พลวตฺตา สตฺตวิธเมถุน สโยคตฺตา จ อปริสุทฺธา เตสำ กุสลเจตนา, อปริสุทฺธาเยว สุคติภูมิยำ ชเนตุ น สกฺโกนฺติฯ

ทุคฺคติภูมิยำ ปวตฺตมานาปิ กมฺมา ยูหนกาเล ตำ ตำ ภูมิปตฺถนา ตณฺหาสมฺปยุตฺตาปุพฺพภาค เจตนา พเลน เตสุ ติรจฺฉานภูมีสุ นิพฺพตฺตนฺติ, น อญฺเญน อกุสเลนฯ เอวญฺหิ ปตฺถิตปตฺถนา สิทฺธาปิ ภเวยฺยฯ ยทิ อญฺเญน อกุสลกมฺเมน ภเวยฺย, อิจฺฉิตปตฺถนาปิ อสิทฺธาว ภเวยฺยฯ นิกนฺติจ นาเมสา พลว ฌานสมฺปยุตฺตเจตนาปิ ปฏิพาหิตุ สกฺกา ตถา หิ โคปกเทวทตฺตสฺส อาจริยสมโณ ฌานพเลน พฺรหฺมภูมีสุ อนิพฺพตฺติตฺวา ฌานำ ปฏิพาหิตฺวา อญฺญกมฺเมน คนฺธพฺพเทเวสุเยว อุปฺปชฺชติ ‘‘สีลวโต หิ ภิกฺขเว เจโตปณิธิ สมิชฺฌติ วิสุทฺธตฺตา’’ติ เตสำ วิตฺถาโร ทีฆนิกาเย อาคโต, อตฺถิเกหิ ตตฺถ โอโลเกตพฺโพฯ สตฺตวิธเมถุนสโยควเสนาปิ สตฺตา ทุกฺขโต น มุจฺจนฺติ วุตฺตญฺหิ ภควตา ‘‘อิธ พฺราหฺมณ เอกจฺโจ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา สมฺมา พฺรหฺมจารี ปฏิชานมาโน น เหว โข มาตุคาเมน สทฺธึ ทฺวยำทฺวยสมาปตฺตึ สมาปชฺชติ, อปิ จ โข มาตุคามสฺส อุจฺฉาทนำ นฺหาปนำ ปริมทฺทนำ สมฺพาหนำ สาทิยติ, โส ตทสฺสาเทติ ตำ นิกาเมติ, เตน จ วิตฺตึ อาปชฺชติฯ อิทมฺปิโข พฺราหฺมณพฺรหฺมจริยสฺส ขณฺฑมฺปิ ฉิทฺทมฺปิ สพลมฺปิ กมฺมาสมฺปิฯ อยำ วุจฺจติ พฺราหฺมณ อปริสุทฺธำ พฺรหฺมจริยำ จรติฯ สำยุตฺโต เมถุนสโยเคน น ปริมุจฺจติ ชาติยา ชรามรเณน...เป....น ปริมุจฺจติ ทุกฺขสฺมาติ วทามิฯ ปุนจ ปรำ พฺราหฺมณ อิเธกจฺโจ สมโณ วา...เป.... ปฏิชานมาโนฯ น เหว โข มาตุคาเมน สทฺธึ ทฺวยำทฺวยสมาปตฺตึ สมาปชฺชติ, น ปิ มาตุคามสฺส อุจฺฉาทนำ...เป.... สาทิยติ, อปิ จ โข มาตุคาเมน สทฺธึ สำชคฺฆติ สำกีฬติ สำเกฬายติ, โส ตทสฺสาเทติ...เป.... ทุกฺขสฺมาติ วทามิฯ ปุนจ ปรำ พฺราหฺมณ อิเธกโจฺจ สมโณ วา...เป.... น เหว โข มาตุคาเมน สทฺธึ สมาปชฺชติฯ นปิ มาตุคามสฺส อุจฺฉาทนำ สาทิยติฯ นปิ มาตุคาเมน สทฺธึ สำชคฺฆติ สำกีฬติ สำเกฬายติฯ

อปิจ โข มาตุคามสฺส จกฺขุ อุปนิชฺฌายติ เปกฺขติ, โส ตทสฺสาเทติ...เป.... ทุกฺขสฺมาติ วทามิฯ ปุนจ ปรำ พฺราหฺมณ อิเธกจฺโจ สมโณ วา พฺราหฺมโณ วา...เป.... น เหว โข มาตุคาเมน, น มาตุคามสฺส, นปิ มาตุคาเมน เปกฺขติฯ อปิ จ โข มาตุคามสฺส สทฺทำ สุณาติ ติโรกุฏฺฏำ วา ติโรปาการำ วา หสนฺติยา วา ภณนฺติยา วา คายนฺติยา วา โรทนฺติยา วา, โส ตทสฺสาเทติ...เป.... ทุกฺขสฺมาติ วทามิฯ ปุนจ ปรำ พฺราหฺมณ อิเธกจฺโจ สมโณ วา พฺรหฺมโณ วา...เป.... นเหว โข มาตุคาเมน, นปิ มาตุคามสฺส, นปิ มาตุคาเมน, นปิ มาตุคามสฺส โรทนฺติยา วา...เป.... อปิ จ โข ยานิตานิ ปุพฺเพ มาตุคาเมน สทฺธึ หสิตลปิตกีฬิตานิ อนุสฺสรติฯ โส ตทสฺสา เทติ...เป.... ทุกฺขสฺมาติ วทามิฯ ปุนจ ปรำ พฺราหฺมณ อิเธกจฺโจ สมโณ วา พฺรหฺมโณ วา...เป.... น เหว โข มาตุคาเมน, นปิ มาตุคามสฺส...เป.... น ปิ ยานิ ตานิ ปุพฺเพ มาตุคาเมน สทฺธึ หสิตลปิตกีฬิตานิ อนุสฺสรติ, อปิ จ โข คหปตึ วา คหปติปุตฺตำ วา ปญฺจหิ กามคุเณหิ สหิตำ สมงฺคีภูตำ ปริจารยมานำ, โส ตทสฺสาเทติ...เป.... ทุกฺขสฺมาติ วทามิฯ ปุนจ ปรำ พฺราหฺมณ...เป.... น เหว โข มาตุคาเมน...เป.... นปิ อนุสฺสรติ คหปตึ วา คหปติปุตฺตำ วา ปริจารยมานำ, อปิ จ โข อญฺญตรำ

เทวนิกายํ ปณิธาย พฺรหฺมจริยํ จรติ อิมินาหํ สีเลน วา วเตน วา ตเปนวา พฺรหฺมจริเยน วา เทโว วา ภวิสฺสามิ เทวญฺญตโร วาติ, โส ตทสฺสาเทติ , ตํ นิกาเมติ, เตน จ วิตฺตึ อาปชฺชติฯ อิทํ โข พฺราหฺมณ พฺรหฺมจริยสฺส ขณฺฑมฺปิ ฉิทฺทมฺปิ สพลมฺปิ กมฺมาสมฺปี''ติ เอวํ ลาภาทิเหตุเกน เภเทน จ สตฺตวิธเมถุน สโยเคน ขณฺฑาทิภาโว สงฺคหิโตติ เวทิตพฺโพฯ

มาตุฆาตเก ปน เยน มนุสฺสิตฺถิภูตาปิ อชนิกา โปสา วนิกา มาตา วา มหามาตา วา จูฬมาตา วา ชนิกาปิ อมนุสฺสิตฺถิภูตา มาตา ฆาติตา, ตสฺส ปพฺพชฺชา น วาริตา, น จ อนนฺตริโก โหติฯ ติรจฺฉานิตฺถิโยปิ มนุสฺสปุริสมาคมฺม มนุสฺสภูตํ ปุตฺตํ วิชายนฺติ โกนฺตปุตฺตา เทฺวภาติกตฺเถรา วิย เตปิ หิ อณฺฑชาเยว, ตถา หิ เปตโลเก ติรจฺฉาเน มนุเสฺส จาติ อิเมสุ ตีสุ ภูมีสุ จตโสฺส โยนิโย สมฺภวนฺติฯ มนุเสฺสสุ ปเนตฺถ เกจิเทว โอปปาติกา โหนฺติ, เสยฺยถาปิ มหาปทุมกุมาราทโยฯ อณฺฑชาปิ โกนฺตปุตฺตา เทฺวภาติกตฺเถรา วิยฯ วิตฺถาโร ปน สีหฬวตฺถุสฺมึ โอโลเกตพฺโพฯ เอตฺถ จ โกนฺตาติ กินฺนรี, ตสฺสา ปุตฺตา โกนฺตปุตฺตา, สา หิ รญฺโญ อโสกธมฺมราชสฺส กาเล วนจรเกน ลภิตฺวา มนุสฺสสังวาสมาคมฺม เทฺว ปุตฺเต วิชายิตฺวา ''อิทานิ ทารเก ปหาย น คมิสฺสตี''ติ สญฺญาย วนจรโก ตสฺสา โปตฺถํ อทาสิ, สา โปตฺถํ ลภิตฺวา ปกฺขนฺทิตฺวา สกฏฺฐานเมว คตา กินฺนริโย หิ โปตฺถํ วินา ปกฺขนฺทิตุ น สกฺโกนฺติ, เตเนว ตาปโส ''มา โปตฺถํ อสฺสา อทาสี''ติ อาหฯ กมฺมปจฺจย อุตุสมุฏฺฐานญฺหิ ตาสํ โปตฺถํ, รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส จกฺกรตนํ วิย, ตถา หิ จกฺกวตฺติโน เวหาสคมนาทิ ปุญฺญวโต อิทฺธินาม, น เตน จกฺกรตนํ วา หตฺถิ-อสฺสรตนํ วา วินา อตฺตโน สภาเวเนว คนฺตุ สกฺโกนฺติฯ ตตฺถ จกฺกรตนํ รญฺโญ จกฺกวตฺติสฺส กมฺมพเลน นิพฺพตฺตตฺตา สมุทฺทมชฺเฌ ชายมานมฺปิ กมฺมปจฺจยอุตุสมุฏฺฐานํ นามฯ

หตฺถิอสฺสรตนานิ ปน กมฺมปจฺจยกมฺมสมุฏฺฐานานิ นามฯ ปกฺขีนํ เวหาสคมนาทิกา กมฺม วิปากชา อิทฺธิฯ กินฺนริโย ปน โปตฺถํ วินา อตฺตโน สภาเวน ปกฺขนฺทิตุ น สโกฺกนฺติ, ตสฺมา ตาสํ โปตฺถํ กมฺมปจฺจยอุตุสมุฏฺฐานนฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ เกจิ ปน เทวานํ อลงฺการา วิย ปฏิสนฺธิยา สห อาคโตติ วทนฺติ, น ตํ ปจฺเจตพฺพํ, อณฺฑชชลาพุชานํ ตถา อสมฺภวโตฯ เกจิปิ ปวตฺติ กาเล กตนฺติ วทนฺติ, ตมฺปิ อยุตฺตเมว, สัเสทชาปิ ปทุมคพฺเภวา เวสฺสคพฺเภ วา นิพฺพตฺตา โปกฺขรสาติพฺราหฺมณปทุมวตีเวสฺสวตีเทวีอาทโย วิยฯ ชลาพุชา ปน ปากฏาเยวฯ เยน สยํ ติรจฺฉานภูเตน มนุสฺสิตฺถิภูตา มาตา ฆาติตา, โสปิ อานนฺตริโก น โหติ ติรจฺฉานคตตฺตา ปนสฺส ปพฺพชฺชา ปฏิกฺขิตฺตา, กมฺมํ ปนสฺส ภาริยํ โหติ, อานนฺตริยํ อาหจฺจ ติฏฺฐตีฯ มนุสฺสิตฺถิโยปิ ติรจฺฉานมาคมฺม คพฺภํ ชเนนฺติ, เสยฺยถาปิ ภูริทตฺตสฺส มาตา อิตฺถิโย หิ อฏฺฐหิ การเณหิ คพฺภคฺคหณํ โหติ อชฺฌาจาเรน, กายสัสคฺเคน, โจฬคฺคหเณน, อสุจิปาเนน, นาภิปรามสเนน, รูปทสฺสเนน, สทฺเทน คนฺเธนาติฯ ตตฺถ อชฺฌาจาเรน สุทินฺนสฺส ปุราณทุติยิกา คพฺภํ คณฺหิตฺวา ปจฺฉิม ภวิกํ สุวณฺณพิมฺพสทิสํ พีชกํ นาม ปุตฺตํ วิชายิฯ กทาจิ เอกจฺจา อุตุสมเย ฉนฺทราครตฺตา ปุริสานํ หตฺถ คาหเวณิคาหองฺคปจฺจงฺคปรามสนํ สาทิยนฺติโยปิ คพฺภํ คณฺหนฺติฯ เอวํ กายสัสเคฺคน คพฺภคฺคหณํ โหติฯ อุทายิตฺเถรสฺส ปน ปุราณทุติยิกา ภิกฺขุนี ตํ อสุจึ เอกเทสํ มุเขน อคฺคเหสิ, เอกเทสํ โจฬเกเนว สทฺธึ องฺคชาเต ปกฺขิปิ, สา เตน คพฺภํ คณฺหิฯ เอวํ โจฬคฺคหเณน คพฺภคฺคหณํ โหติฯ

มิคสิงฺคตาปสสฺส มาตา มิคี อุตุสมเย ตาปสสฺส ปสฺสาวฏฺฐานํ อาคนฺตฺวา สสมฺภวํ ปิวิ, สา เตน คพฺภํ คณฺหิตฺวา มิคสิงฺคํ นาม ตาปสทารกํ วิชายิ ฯ เอวํ อสุจิปาเนน คพฺภคฺคหณํ โหติ ฯ สามสฺส ปน โพธิสตฺตสฺส มาตา อุตุสมเย นาภิปรามสเนน คพฺภํ คณฺหิตฺวา สามตาปสทารกํ วิชายิ, เอวํ มณฺฑพฺยสฺส จ จณฺฑปโชฺชตสฺส จ มาตา อุตุสมเย นาภิปรามสนวเสน, ตตฺถ จ ทิฏฺฐมงฺคลิกาย นาภิปรามสเนน มณฺฑพฺยสฺส นิพฺพตฺติ อโหสิ ฯ จณฺฑปโชฺชตสฺส มาตุ นาภิยํ วิจฺฉิโก ผริตฺวา คโต, เตน จณฺฑปโชฺชตสฺส นิพฺพตฺติ อโหสิ ฯ อิเธกจฺจา อิตฺถี อุตุสมเย ปุริสสํสคฺคํ อลภมานา ฉนฺทราควเสน อนฺโตเคเห คตาว ปุริสํ อุปนิชฺฌายติ, ราโชโรโธ วิย, สา เตน คพฺภํ คณฺหาติ ฯ เอวํ รูปทสฺสเนน คพฺภคฺคหณํ โหติ ฯ พลากาสุ ปน ปุริโส นาม นตฺถิ, ตา อุตุสมเย เมฆสทฺทํ สุตฺวา คพฺภํ คณฺหนฺติ ฯ คาวี เอว วา กทาจิ อุสภคนฺเธน คพฺภํ คณฺหนฺติ ฯ เอวํ คนฺเธน คพฺภคฺคหณํ โหติ ฯ เอวํ อฏฺฐหิ การเณหิ อิตฺถิโย คพฺภํ คณฺหนฺติ ฯ เอตฺถ จ ปิตุสทิสาเยว ปุตฺตา โหนฺติ, ตสฺมา ภูริทตฺตาทโย ธตรฏฺฐํ นาคราชานํ ปฏิจฺจ นาคาเยว โหนฺติ ฯ จณฺฑปโชฺชตสฺส ปน วิจฺฉิกํ ปฏิจฺจ มนุสฺโส ชาโต, สมฺภเวน อชาตตฺตา ฯ ปิตุฆาตเกปิ เอเสว นโย ฯ

อรหนฺตฆาตโก ปน อมนุสฺส อรหนฺตเทวตํ วา มนุสฺสชาติยํ วา อวเสสํ อริยปุคฺคลํ ฆาเตตฺวา อนนฺตริโย น โหติ, ปพฺพชโชปิสฺส น วาริตา, กมฺมํ ปน พลวํ โหติ ฯ ติรจฺฉาโน ปน อมนุสฺสอรหนฺตมฺปิ ฆาเตตฺวา อานนฺตริโก น โหติ, กมฺมํ ปน ภาริยํ ติรจฺฉานคตตฺตา ปนสฺส ปพฺพชโชชา วาริตา ฯ ภิกฺขุนิทูสกสงฺฆเภทกานิ ปากฏาเยว ฯ

โลหิตุปฺปาทโก ปน โย ตถาคตสฺส อเภชโชกายตาย ปรูปกฺกเมน จมฺมํ ฉินฺทิตฺวา โลหิตํ ปคฺฆริตุ น สกฺโกติ, สรีรสฺส ปน อโนฺตเยว เอกสฺมึ ฐาเน โลหิตํ สโมสรติ, อาฆาเตน ปตุพฺพนมานสญฺจิตํ โหติ, ตสฺส พหุ อปุญฺญํ ปสวติ, อานนฺตริโก จ โหติ, ปพฺพชโชปิสฺส วาริตา, เสยฺยถาปิ เทวทตฺโต ฯ โย ปน ชีวโก วิย โรควูปสมนตฺถํ ผาเลตฺวา ปูติมํสญฺจ โลหิตญฺจ นีหริตฺวา ผาสุ กโรติ, อยํ โลหิตุปฺปาทโก น โหติ, พหุปุญฺญํ ปสวติ พฺรหฺมปุญฺญํ ปสวติ, เสยฺยถาปิ ชีวโกโกมารภจฺโจ ฯ

อุพฺภโตพฺยญฺชนโก ปน อิตฺถิปุริสวเสน ทุวิโธ ตตฺถ อิตฺถิอุภโตพฺยญฺชนกสฺส อิตฺถินิมิตฺตํ ปากฏํ, ปุริสนิมิตฺตํ ปฏิจฺฉนฺนํ ฯ ปุริสอุภโตพฺยญฺชนกสฺส ปุริสนิมิตฺตํ ปากฏํ, อิตฺถินิมิตฺตํ ปฏิจฺฉนฺนํ ฯ อิตฺถิอุภโตพฺยญฺชนกสฺส อิตฺถีสุ ปุริสตฺตํ กโรนฺตสฺส อิตฺถินิมิตฺตํ ปฏิจฺฉนฺนํ โหติ, ปุริสนิมิตฺตํ ปากฏํ โหติ ฯ ปุริสอุภโตพฺยญฺชนกสฺส ปุริสานํ อิตฺถิภาวํ อุปคจฺฉนฺตสฺส ปุริสนิมิตฺตํ ปฏิจฺฉนฺนํ โหติ, อิตฺถินิมิตฺตํ ปากฏํ ฯ อิตฺถิอุภโตพฺยญฺชนโก สยญฺจ คพฺภํ คณฺหาติ, ปรญฺจ คณฺหาเปติ ฯ ปุริส อุภโต พฺยญฺชนโก ปน สยํ น คณฺหาติ, ปรํ คณฺหาเปติ ฯ อิทเมว เตสํ นานากรณํ ฯ อุภโตพฺยญฺชนนฺติ เจตฺถ ‘‘พฺยญฺชนนฺติ นิมิตฺตํ ฯ อุภโต พฺยญฺชนํ อสฺส อตฺถีติ วิคฺคเหน ‘‘อุภโตพฺยญฺช’’นฺติ วกฺขถ, เอกสฺส เทฺว อินฺทฺริยานิ โหนฺติ, อถ เอกเมวาติ ฯ เอกเมว น เทฺว, ‘‘ยสฺส อิตฺถินฺทฺริยํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส ปุริสินฺทฺริยํ อุปฺปชฺชตีติ โน ฯ ยสฺส วา ปน ปุริสินฺทฺริยํ อุปฺปชฺชติ, ตสฺส อิตฺถินฺทฺริยํ อุปฺปชฺชตีติ โนติ เอกสฺมึ สนฺตาเน อินฺทฺริย ทฺวยสฺส

ปฏิเสวิตตฺตาฯ ตญฺจ โข อิตฺถิอุภโตพฺยญฺชนกสฺส อิตฺถินฺทฺริยํ, ปุริสอุภโตพฺยญฺชนกสฺส ปุริสินฺทฺริยเมวาติ ฯ ยทิ เอกเมว อินฺทฺริยํ, เอวํ อุภโตพฺยญฺชนกภาโว กถํ สิยาฯ

อินฺทฺริยํ พฺยญฺชนการณนฺติ วุตฺตํ, ตญฺจ ตสฺส นตฺถีติฯ วุจฺจเต น อิตฺถินฺทฺริยํ ปุริสพฺยญฺชนสฺส การณํ, ตถา ปุริสินฺทฺริยมฺปิ อิตฺถิพฺยญฺชนกสฺส, กสฺมา สทา อภาวโตติ, ตถา หิ อิตฺถิอุภโตพฺยญฺชนกสฺส ยทา อิตฺถิยา รตฺตํ โหติ, ตทา ปุริสพฺยญฺชนํ ปากฏํ โหติ, อิตฺถิพฺยญฺชนํ ปฏิจฺฉนฺนํ ตถา ปุริสอุภโตพฺยญฺชนกสฺสปิฯ ยทิ เตสํ อินฺทฺริยทฺวยํ พฺยญฺชนานํ การณํ ภเวยฺย, สทา พฺยญฺชน ทฺวยํ เอกโต ติฏฺเฉยฺย น ปน ติฏฺฐติ, ตสฺมา เอกเมว อินฺทฺริยนฺติ นิฏฺฐเมตฺถาว คนฺตพฺพํฯ พฺยญฺชนการณํ อินฺทฺริยํ ปหาย ราคจิตฺตเมเวตฺถ พฺยญฺชนทฺวยสฺส การณนฺติ ทฏฺฐพฺพํ, ตสฺมา อิตฺถิอุภโตพฺยญฺชนโก สยมฺปิ คพฺภํ คณฺหาติ, ปรมฺปิ คณฺหาเปติ, ปุริสอุภโตพฺยญฺชนโก ปรํ คณฺหาเปติ, สยํ ปน น คณฺหาติ, อิตฺถินฺทฺริยสมงฺคิสฺเสว คพฺภสมฺภวโตติฯ กุรุนฺทิยํ ปน ‘‘ยทิ ปฏิสนฺธิยํ ปุริสลิงฺคํ, ปวตฺเต อิตฺถิลิงฺคํ นิพฺพตฺตติ, ยทิ ปฏิสนฺธิยํ อิตฺถิลิงฺคํ, ปวตฺเต ปุริสลิงฺคํ นิพฺพตฺตี’’ติ ปฏิสนฺธิยํ ลิงฺคสมฺภโว วุตฺโต, โส อยุตฺโตวฯ กสฺมา, ปวตฺติยมฺเยว อิตฺถิลิงฺคาทีนิ สมุฏฺฐหนฺติฯ ปฏิสนฺธิยเมว สมุฏฺฐาติ, น ลิงฺคาทีนิฯ อินฺทฺริยเมว ลิงฺคนฺติ น สกฺกา วตฺตุ, อินฺทฺริยลิงฺคานํ ภินฺนสภาวตฺตา, ยถา จ พีเช สติ รุกฺขโ สมฺภวติ, นาสติ, เอวเมว อินฺทฺริเย สติ ลิงฺคาทีนิ สมฺภวนฺติ พีชสทิสญฺหิ อินฺทฺริยํ, รุกฺขสทิสานิ ลิงฺคาทีนิ เอวเมว เตสุ ปุคฺคเลสุ ปณฺฑกาทโย เอกาทสปุคฺคลา ตสฺมึ เยว ภเว นิยามํ โอกฺกมิตุ น อรหนฺติ, ตสฺมา อภพฺพา นามฯ อูนวีสติ อนฺติมวตฺถุอชฺฌาปนฺนปุพฺพา เทฺว อุปสมฺปทาย อวตฺถุมตฺตเมว, อุปนิสฺสเย สติ ตสฺมึเยว ภเว นิยามํ โอกฺกมิตุ อรหนฺติ, ตสฺมา ภพฺพา นาม โหนฺติฯ

วตฺถุสมฺปตฺติกถา นิฏฺฐิตาฯ

ญตฺติสมฺปตฺติ นามฯ

‘‘สิถิลํ ธนิตญฺจ ทีฆรสฺสํ, ครุกํ ลหุกญฺจ นิคฺคหิตํ;
สมฺพนฺธํ ววตฺถิตํ วิมุตฺตํ, ทสธา พฺยญฺชนพุทฺธิยา ปเภโท’’ติฯ

เอวํ วุตฺตํ ทสวิธํ พฺยญฺชนํ อเปกฺขิตฺวา วา เอวํ อสกฺโกนฺเตนาปิ สิถิลธนิต วิมุตฺตนิคฺคหิตวเสน วุตฺตานิ พฺยญฺชนานิ อโกเปตฺวา วา ทุรุตฺตํ วา อกตฺวา วุตฺตํ ญตฺติสมฺปตฺติ นามฯ ญตฺติวิปตฺติ นาม สพฺพโส ญตฺตึ อฏฺฐเปตฺวา วา วตฺถุสงฺฆปุคฺคลฉตฺตีนํ อปรามสนานิ ปจฺฉา ญตฺติฏฺฐปนญฺจาติ อิเม ตาว ปญฺจ ญตฺติโทสาฯ ตตฺถ อยํ อิตฺถนาโมติ อุปสมฺปทาเปกฺขสฺส อปิ อกิตฺตนํ วตฺถุอปรามสนํ นามฯ สุณาตุ เม ภเนฺต สงฺโฆติ เอตฺถ สุณาตุ เม ภนฺเตติ วตฺวา สงฺโฆติ อภณนํ สงฺฆอปรามสนํ นามฯ อิตฺถนฺนามสฺส อุปสมฺปทาเปกฺโขติ อุปชฺฌายสฺส อกิตฺตนํ ปุคฺคลอปรามสนํ นามฯ สพฺเพน สพฺพํ ญตฺติยา อนุจฺจารณํ ญตฺติอปรามสนํ นามฯ ปฐมํ กมฺมวาจํ นิฏฺฐาเปตฺวา เอสา ญตฺตีติ วตฺวา ขมติ สงฺฆสฺสาติ เอวํ ญตฺติ กิตฺตนํ ปจฺฉา ญตฺติฏฺฐปนํ นามฯ อิติ อิเม ปญฺจ ญตฺติโทสา ญตฺติวิปตฺติ นามฯ อิเมหิ โทเสหิ วิมุตฺตาย ญตฺติยา สมฺปนฺนํ ญตฺติสมฺปตฺติ นามฯ

ญตฺติสมฺปตฺติกถา นิฏฺฐิตาฯ

อนุสาวนสมฺปตฺติ นาม

วตฺถุ สงฺฆปุคฺคลานํ อปรามสนานิ, สาวนาย หาปนํ, อกาเล สาวนนฺติ อิเม ปญฺจ อนุสาวน-โทเส วชฺเชตฺวา กถนํ อนุสาวนสมฺปตฺติ นามฯ ตตฺถ วตฺถาทีนิ อปรามสนานิ ญตฺติยํ วุตฺตสทิสาเนวฯ ตีสุ ปน อนุสาวนาสุ ยตฺถ กตฺถจิ เอเตสํ อปรามสนํ อปรามสนเมวฯ สพฺเพน สพฺพํ ปน กมฺมวาจํ อวตฺวา จตุกฺขตฺตุ ญตฺติกิตฺตนเมว วา กมฺมวาจพฺภนฺตเรปิ จตฺตาริ พฺยญฺชนานิ โกเปตฺวา วา อกฺขรสฺส วา ปทสฺส วา ทุรุจฺจารณํ วา กตฺวา สาวนํ สาวนาย หาปนํ นาม, ตถา หิ สิถิลธนิตวิมุตฺตนิคฺคหิตวเสน จตฺตาริ พฺยญฺชนานิ อโนฺตกมฺมวาจาย กมฺมํ โกเปนฺติฯ ตตฺถ ‘‘สุณาตุ เม ติ สิถิเล วตฺตพฺเพ สุณาถุ เม’’ติ วจนํ สิถิเล ธนิตํ นามฯ ‘‘ภเนฺต’’ติ วตฺตพเพ ภนฺเตติ วจนํ ธนิเต สิถิลํ นามฯ ‘‘สุณาตุ เอสา ญตฺตี’’ติ วตฺตพฺเพ ‘‘สุณนฺตุ เอสํ ญตฺตี’’ติ วจนํ วิมุตฺเต นิคฺคหิตํ นามฯ ‘‘ปตฺตกลฺล’’นฺติ วตฺตพฺเพ ‘‘ปตฺตกลฺลา’’ติ วจนํ นิคฺคหิเต วิมุตฺตํ นามฯ เอวํ อิมานิ จตฺตาริ พฺยญฺชนานิ อโนฺตกมฺมวาจาย กมฺมํ ทูเสนฺติฯ อิมานิ จตฺตาริ อโกเปตฺวา วทนฺเตนาปิ อญฺญสฺมึ อกฺขเร วตฺตพฺเพ อญฺญํ อกฺขรํ วทนฺโต ทุรุตฺตํ กโรติ นามฯ อิตเรสุ ทีฆรสฺสาทีสุ ฉสุ ฐาเนสุ ทีฆฏฺฐาเน ทีฆํ, รสฺสฏฺฐาเน รสฺสเมวาติ เอวํ ยถาฐาเน ตํ ตเทว อกฺขรํ ภาสนฺเตน อนุกฺกมาคตํ ปเวณึ อวินาเสตฺวา กมฺมวาจา กาตพฺพาฯ สเจ ปน เอวํ อกตฺวา ทีเฆ วตฺตพฺเพ รสฺสํ, รสฺเส วตฺตพฺเพ ทีฆํ วทติ, ตถา ครุเก วตฺตพฺเพ ลหุกํ, ลหุเก วตฺตพฺเพ ครุกํ วทติฯ สมฺพนฺเธ วา วตฺตพฺเพ ววตฺถิตํ, ววตฺถิเต วา วตฺตพฺเพ สมฺพนฺธํ วทติ, เอวมฺปิ กมฺมวาจา น กุปฺปติฯ อิมานิ ฉ พฺยญฺชนานิ กมฺมํ น โกเปนฺติฯ

อิทเมว อาจริยานํ สมานกถาฯ อปเร ปน อิทานิ พฺยญฺชนานิ อนฺโตกมฺมวาจาย กมฺมํ ทูเสนฺตีติ วทนฺติ, เอวํ สติ อนุปสมฺปนฺนาว พหุตรา ภเวยฺยุ, วีมํสิตฺวา ปน คเหตพฺพํฯ สุฏฺฐุตรา วา กมฺมวาจา สิกฺขิตพฺพาฯ สาวนาย อโนกาเส ปฐมํ ญตฺตึ อฏฺฐเปตฺวา อนุสาวนํ อกาเล สาวนํ นามฯ อิติ อิเมหิ โทเสหิ วิมุตฺตาย อนุสาวนาย สมฺปนฺนํ อนุสาวนสมฺปตฺติสมฺปนฺนํ นามฯ ยทิ ปตฺตจีวรรหิตํ ปุคฺคลํ อุปสมฺปาเทติ, ‘‘ปริปุณฺณสฺส ปตฺตจีวร’’นฺติ อนุสาวนาย กตตฺตา กมฺมโกโป น โหติ, การกสงฺโฆ ปน สาติสาโร เตเนวาห วิมติวิโนทนิยมฺปิ ปตฺตจีวรานํ อภาเวปิ’ปริปุณฺณสฺส ปตฺตจีวร’นฺติ กมฺมวาจาย สาวิตตฺตา กมฺมโกปํ อวตฺวา ทุกฺกฏเมว วุตฺตนฺติฯ สเจ อนุปชฺฌายโก อุปสมฺปาเทติ, ‘‘อิตฺถนฺนามสฺส อุปสมฺปทาเปกฺโข, อิตฺถนฺนาเมน อุปชฺฌาเยนา’’ติ วา อุปชฺฌายํ สาเวติ, สูปสมฺปนฺโนว โหติฯ อุปชฺฌายํ น สาเวติ นุปสมฺปนฺโนฯ วกฺขติ หิ วิมติวิโนทนิยํ ‘‘กมฺมํ น กุปฺปตีติ อิทํ อุปชฺฌายาภาเวปิ อิตฺถนฺนามสฺส อุปสมฺปทาเปกฺโข อิตฺถนฺนาเมน อุปชฺฌาเยนา’’ติ มตสฺส วา วิพฺภมนฺตสฺส วา ปุราณ อุปชฺฌายสฺส วา ยสฺส กสฺสจิ อวิชฺชมานสฺสาปิ นาเมน สพฺพตฺถ อุปชฺฌาย กิตฺตนสฺส กตตฺตา วุตฺตตฺฯ ยทิ หิ อุปชฺฌายกิตฺตนํ น กเรยฺย,’ปุคฺคลํ น ปรามสตี’ติ วุตฺตกมฺมวิปตฺติเอว สิยา, เตเนว ปาฬิยํ ‘‘อนุปชฺฌายกนฺติ วุตฺต’’นฺติฯ สเจ สงฺฆุปชฺฌาเยน คณุปชฺฌาเยน อุปสมฺปาเทติ, การกสงฺโฆ สาติสาโร,

กมฺมํ ปน น กุปฺปติ, วกฺขติ หิ วิมติวิโนทนิยํ ‘‘สงฺเฆน อุปชฺฌาเยนา’’ติ อยํ อิตฺถนฺนาโม สงฺฆสฺส อุปสมฺปทาเปกฺโข, อิตฺถนฺนาโม สงฺฆํ อุปสมฺปทํ ยาจติฯ สงฺเฆน อุปชฺฌาเยนา’’ติ เอวํ กมฺมวาจาย สงฺฆเมว อุปชฺฌายํ กิตฺเตตฺวาติ อโตฺถฯ เอวํ’คเณน อุปชฺฌาเยนา’ติ เอตฺถาปิ อยํ อิตฺถนฺนาโมคณสฺส อุปสมฺปทาเปกฺโข’ติ อาทินา โยชนา เวทิตพฺพาฯ เอวํ วุตฺเตปิ กมฺมํ น กุปฺปติ เอว, ทุกฺกฏเสฺสว วุตฺตตฺตา, อญฺญถา โส จ ปุคฺคโล อนุปสมฺปนฺโนติ วเทยฺยา’ติฯ สเจ ปณฺฑกาทินา อนุปสมฺปนฺนเกน อุปชฺฌาเยน อุปสมฺปาเทติ, เต วชฺเชตฺวา ปญฺจวคฺคาทิคโณ หตฺถปาสํ อวิชหิตฺวา ปูรติ, กมฺมํ น กุปฺปติ, การกสงฺโฆ ปน สาติสาโร เตน วุตฺตํ วิมติวิโนทนิยํ ‘‘ปณฺฑกาทีหิ อุปชฺฌาเยหิ กริยมาเนสุ ปณฺฑกาทิเกน วินาว ปญฺจวคฺคาทิคโณ ปูรติ, กมฺมํ น กุปฺปติฯ อิตรถา กุปฺปตี’’ติฯ

สเจ จตฺตาโร อาจริยา เอกโต อนุสาเวนฺติ, เอตฺถ ปน กถนฺติ วุจฺจเต, สพฺพอฏฺฐกถาสุ ทฺวีหิ วา ตีหิ วา อาจริเยหิ วิสุ วิสุ เอเกน เอกสฺสาติ เอกปฺปหาเรเนว เทฺว ติสฺโส วา กมฺมวาจา กาตพฺพาฯ สเจ ปน นานาจริยา นานุปชฺฌายา โหนฺติ, ติสฺสตฺเถโร สุมนตฺเถรสฺส สทฺธิวิหาริกํ, สุมนตฺเถโร ติสฺสตฺเถรสฺส สทฺธิวิหาริกํ อนุสาเวติ, คณปูรกา โหนฺติ วฏฺฏติฯ สเจ ปน นานุปชฺฌายา โหนฺติ, เอโก อาจริโย โหติ, นเตฺวว’นานุปชฺฌาเยนา’ติ ปฏิกฺขิตฺตตฺตา น วฏฺฏตีติ เอตฺตกเมว วุตฺตํฯ จตุนฺนํ ปน ชนานํ วิจารณกถาย นาปิ กมฺมวิปตฺติฉายา ทิสฺสติ, ตถาปิ น กตฺตพฺพเมว, สพฺพอฏฺฐกถาสุ อวิจาริตตฺตาฯ สเจ วตฺถาลงฺการาทิสหิตปรูฬฺหเกสมสฺสุ อุปสมฺปาเทติ, สูปสมฺปนฺโนว โหติ, ปจฺฉา เกสมสฺสุ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตุ วฏฺฏติ เตรสวตฺถุวิมุตฺตตฺตา สมฺปตฺติเยเวตฺถปมาณตฺตา จฯ

อนุสาวนสมฺปตฺติกถา นิฏฺฐิตาฯ

อิทานิ สีมวิโสธนึ นาม, นานาคนฺถสมาหนฺติ อิมิสฺสา คาถาย สංวณฺณนากฺกโม อนุปฺปตฺโตฯ

ปญฺญาว สพฺพเญยฺเยสุ, ทยา ยสฺส มเหสิโน;
อนนฺเตสุปิ สตฺเตสุ, ปวตฺติตฺถ ยถารุจิฯ
ตาย อุสฺสาหิโต สตฺถา, ภิกฺขูนํ หิตการณํ;
ยํ สีมํ อนุชานาติ, ตตฺถ ปญฺโห ปวตฺตติฯ
เทฺวพฺหกา สංสยา โหนฺติ, เทเส สพฺพตฺถ ภิกฺขโว;
คนฺถาปิ วิสมา โหนฺติ, อตฺตโนมติการณาฯ
ยทิ เม อีทิสํ วาทํ, สุตฺวาวุเปกฺขโก ภเว;
ปพฺพชฺชา นิปฺผลา มยฺหํ, วเร สมฺพุทฺธสาสเน;
คมฺภีโร นิปุโณ อตฺโถ, สพฺพญฺญุชินโคจโรฯ
สาริปุตฺโต มหาปญฺโญ, เถรสฺสปิ อวิสโย;
กถํ ตฺวํ สกฺกุเณยฺยาสิ, สพฺพญฺญุชินโคจเรฯ

อิติ เม อุปวเทยฺยุ, ธรเตว มหามุนิฯ
ปาลิผุลฺโล มหาสาโล, อุจฺโจ เมรุนคูปโม;
ปรินิพฺพานกาลมฺหิ, สมฺพุทฺโธ อิจฺจมพฺรวิฯ
มา ตฺวํ อานนฺท โรทสิ, มา ตฺวํ อานนฺท โสจสิ;
อหเมโกว นิพฺพายิ, ธรนฺเตว พหู พุทฺธาฯ
สมฺพุทฺธา จตุราสีติ, สหสฺสานิ อิมานิ เต;
โอวทิสฺสนฺติ ตฺวํ ภิกฺขุ, กตปุญฺโญสิ โหหิสิฯ
วเร สาฏฺจิกเถ ปาฯ, จิเต สพฺพญฺญุโคจเร;
นิพฺพุโตปิ สมฺพุทฺโธ, อสุญฺโญ ปฯ อิมํฯ
เอวาหํ จินฺตยิตฺวาน, รตฺติทิวํ อตนฺทิโต;
ธรนฺเตเยว สมฺพุทฺเธ, ภินฺนวาโท อวิสโยฯ
ตํ วาทํ ภินฺทยิตฺวาน, ชหิตฺวา วตฺตโนมตึ;
วิสฺสชฺชิสฺสมหํ ทานิ, จิรํ สทฺธมฺมสุทฺธิยาติฯ

ตตฺถ สีมวิโสธนิ'นฺติ สีมวิปตฺติชหนํ สีมวิปตฺตึ ปหาย สมฺปตฺติลกฺขณปฺปกาสกํ ปกรณํ กริสฺสนฺติ อโตฺถฯ ตตฺถ สีมาติ ปนฺนรสวิธา สีมาฯ กตเม ปนฺนรสฯ ขณฺฑสีมา, อุปจารสีมา, สมานสังวาสสีมา, อวิปฺปวาสสีมา, ลาภสีมา, คามสีมา, นิคมสีมา, นครสีมา, อพฺภนฺตรสีมา, อุทกุกฺเขปสีมา, ชนปทสีมา, รฏฺฐสีมา, รชฺชสีมา, ทีปสีมา, จกฺกวาฬสีมา'ติฯ ตตฺถ ขณฺฑสีมา นาม ปพฺพชฺชุปสมฺปทาทีนํ สงฺฆกมฺมานํ สุขกรณตฺถํ มหาสีมาย วา คามเขตฺเต วา ขณฺฑิตฺวา ปริจฺฉินฺทิตฺวา สมฺมตาฯ ตสฺสาวิตฺถาโร "ปฐมํ นิมิตฺตา กิตฺเตตพฺพา"ติ อาทินา ทฺวาสตฺตติปฺปเภทาย สมนฺตปาสาทิกาย วินยฏฺฐกถาย มหาวคฺเค วุตฺโต, อิธ วุตฺโตปิ ตเถว วุตฺโต ภเวยฺย, ตสฺมา น วกฺขาม, ทุวิญฺเญยฺยฏฺฐานเมว กิญฺจิจานํ นีหริตฺวา ปากฏํ กริสฺสามฯ ตตฺถ สเจ ปน เหฏฺฐา อุปริมสฺส สีมาปริจฺเฉทสฺส ปรโต อนฺโต เลณํ โหติ, พหิ สีมา น โอตรติฯ อถาปิ อุปริมสฺส สีมาปริจฺเฉทสฺส โอรโต พหิ เลณํ โหติ, อโนตสีมา น โอตรตีติ อิเม เทฺว เอกตฺถา พฺยญฺชนเมว นานํฯ อยญฺเหตฺถตฺโถ อุปริมสฺส สีมาปริจฺเฉทสฺส โอริมภาคโต เหฏฺฐา ปพฺพตปาเท อุมงฺคสณฺฐาเนน ปพฺพตปสฺเส วิชฺฌิตฺวา เลณํ โหติ, สีมาปริจฺเฉทสฺส ปรโต เลเณ จ เลณสฺส พหิภูเต เหฏฺฐา ปพฺพเต จ ภูมิภาเค สีมา น โอตรติ, เลณสฺส อุปริเยว สีมา โหตีติฯ ตสฺส อุปริมสฺส สีมาปริจฺเฉทสฺส โอริมภาคโต พหิภูเต เหฏฺฐา ปพฺพตปาเท อุมงฺคสณฺฐาเนน วิชฺฌิตฺวา ปพฺพตปสฺเส เลณํ อถาปิ โหติ, เลเณ จ เลณสฺส ปรภูเต เหฏฺฐา ปพฺพเต จ ภูมิภาเค สีมา น โอตรติ, เลณสฺส อุปริภาเค ว สีมา โหตีติฯ เอสา จ วิจารณา วิมติวิโนทนิยมฺปิ กตาฯ อนฺโต ติ ปพฺพตสฺส อโนฺต, ปพฺพตมูเลติ อโตฺถฯ

ตเมว อนฺโตสทฺทํ สีมาปริจฺเฉเทน วิเสเสตุ ‘‘อุปริมสฺส สีมาปริจฺเฉทสฺส ปรโต’’ติ วุตฺตํฯ ปพฺพตปาทํ ปน อเปกฺขิตฺวา ‘‘โอรโต’’ติ วตฺตพฺเพปิ สีมานิสฺสยํ ปพฺพตคฺคํ สนฺธาย ‘‘ปรโต’’ติ วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํ เตเนว พหิเลณนฺติ เอตฺถ พหิสทฺทํ วิเสเสนฺโต ‘‘อุปริมสฺส สีมาปริจฺเฉทสฺส โอรโต’’ติ อาหฯ

พหิ สีมา น โอตรตีติ เอตฺถ พหี ติ ปพฺพตปาเทเลณํ สนฺธาย วุตฺตนฺ เลณสฺส พหิภูเต อุปริ สีมา ปริจฺเฉทสฺส เหฏฺฐาภาเค สีมา น โอตรตีติ อโตฺถ อนฺโตสีมาติ เลณสฺส จ ปพฺพตปาทสฺส จ อนฺโต อตฺตโน โอตรณารหฏฺฐาเน น โอตรตีติ อโตฺถ พหิ สีมา น โอตรตีติ อโตฺถ, สีมา น โอตรตี ติ เจตฺถ อตฺตโน โอตรณารหฏฺฐาเน เลณภาเวน สีมา สพฺพถา ‘‘อโนตรณเมว ทสฺสิตนฺติ คเหตพฺพนฺ ตตฺถปิ อโนตรณนฺติ อุปริเอว สีมา โหตี’’ติ วิมติวิโนทนีฯ เกจิ ปน เวหุสุสิโร วิย สุสิรเมว เลณนฺติ วทนฺติ, ตนฺ อยุตฺตนฺฯ

อุปจารสีมา นาม คามารญฺญนิคมาทิวสา ยาว พฺรหฺมโลกา เตสนฺ เตสนฺ สตฺตานนฺ นิวาสเคหสฺส วา เทววิมานกปฺปรุกฺขาทีนนฺ วา อุปจารารหฏฺฐานเมว อุปจารสีมา เต อิธ นาธิปฺเปตา, ภิกฺขูนนฺ อวิสยตาย ฯ ยนฺ ปน ปเทสนฺ ปริจฺฉินฺทิตฺวา ปริเวณนฺ กตฺวา ปาการาทิปริกฺขิตฺตนฺ วา กตฺวา อปริกฺขิตฺเตปิ อุปจารารหฏฺฐานนฺ ปริจฺฉินฺทิตฺวา วา ยสฺมึ ปเทเส ภิกฺขู วสนฺติ, อยเมว อุปจารสีมาติ อธิปฺเปตาฯ ภิกฺขูนนฺ วสฺสูปคมนกถินตฺถารกรณฏฺฐานตฺตา, ตถา หิ ‘‘กถินตฺถตสีมาย’’นฺติ อุปจารสีมนฺ สนฺธาย วุตฺตนฺ, ขนฺธสีมาย ตตฺรุปฺปาทาภาวโตติ ตีสุปิ คณฺฐิปเทสุ วุตฺตนฺฯ ตตฺรุปฺปาเทนา ภตนฺติ วิหารสนฺตเกน เขตฺตวตฺถุอาทินา อาภตนฺ กิญฺจิ สงฺฆิกนฺ จีวรนฺ อุปฺปชฺชติ, ตนฺ เตสนฺ กถินตฺถารกภิกฺขูนนฺ เยว ภวิสฺสตีติ โยชนา กาตพฺพาฯ เขตฺตวตฺถุอาทินา ติ เอตฺถ อาทิสทฺเทน มตกจีวรนฺ วา โหตุ สงฺฆนฺ อุทฺทิสฺส ทินฺนนฺ วา สงฺฆิเกน วา ติ มหาอฏฺฐกถายนฺ วุตฺตนฺฯ ตสฺมึ อุปจารสีเม ปวตฺตจีวรนฺ สพฺพนฺ สงฺคณฺหาติ, เตเนว ‘‘เตน โข ปน สมเยน อญฺญตเรน อุปาสเกน สงฺฆนฺ อุทฺทิสฺส วิหาโร การิโต โหติ, โส ตสฺส วิหารสฺส กเต อุภโตสงฺฆสฺส อกาล จีวรนฺ ทาตุกาโม โหติฯ เตน โข ปน สมเยน อุภโตสงฺฆสฺส กถินนฺ อตฺถตนฺ โหติฯ อถ โข โส อุปาสโก สงฺฆนฺ อุปสงฺกมิตฺวา กถินุทฺธารนฺ ยาจี’’ติ อิมสฺมึ วตฺถุสฺมึ อานิสนฺสปสมฺภนตฺถนฺ กถินุทฺธารนฺ ภควตา ปญฺญตฺตนฺ, เตเนว ถุลฺลนนฺทา ภิกฺขุนี อานิสนฺสนฺ อปฺปฏิปฺปสฺสมฺเภนฺตา จีวรนฺ อมฺหากนฺ ภวิสฺสตีติ กถินุทฺธารนฺ ปฏิพาหิ, ตสฺมา กถินตฺถตสีมายนฺ อนุทฺธเฏ กถิเน ยาว ผคฺคุณปุณฺณมา ปญฺจ มาสา เอตฺถนฺตเร มตกจีวรนฺ วา โหตุ จาตุทฺทิสนฺ สงฺฆนฺ อุทฺทิสฺส มตานนฺ ญาติชนานนฺ วา, ภิกฺขาปญฺญตฺติยา วา วิหารมหาทิกิจฺเจน วา เยน เกนจิ อากาเรน สงฺฆิกนฺ จีวรนฺ ทินฺนนฺ โหติ, ตนฺ สพฺพนฺ เตสนฺ กถินตฺถารกภิกฺขูนนฺเยว โหติฯ ฉินฺนวสฺสานนฺ วา ปจฺฉิมิกาย อุปคตานนฺ วา ตตฺถ สมฺปตฺตานนฺ สีมฏฺฐกภิกฺขูนนฺ วา น โหติฯ อชานิตฺวา เจ คณฺหนฺติ ทาตพฺพเมวฯ ยทิ ตนฺ จีวรนฺ ตณฺฑุลาทิขาทนียโภชนนฺ กโรติ, อิตเรสมฺปิ โหติเยวฯ กสฺมาติ เจ อานิสนฺส วิคตตฺตาฯ เตเนว คณ ปูรณวเสน สมฺปตฺตานนฺ ฉินฺนนฺ วสฺสานนฺ วา ปจฺฉิมิกาย อุปคตานนฺ วา อญฺญสฺมึ วิหาเร วุตฺถวสฺสนนฺ วา ขาทนียโภชนียาทีนิ ปาปุณนฺติฯ กถินตฺถตสาฏกสฺส ทานกมฺมวาจา ปน ขณฺฑสีมายเมว วฏฺฏสิฯ ตสฺมึ วิหาเร อสติ อญฺญวิหาเร พหิทฺธสีมาย วา อุทกุกฺเขปสีมาทีสุ วา กาตพฺพเมวฯ

กสฺมาติ เจ , ตสฺมึ วิหาเร ปุริมิกาย อุปคตา กถินตฺถารกุสลา น โหนฺติฯ อตฺถารกุสลา ขนฺธกภาณกตฺเถรา ปริเยสิตฺวา อาเนตพฺพาฯ กมฺมวาจนฺ สาเวตฺวา กถินนฺ อตฺถราเปตฺวา ทานญฺจ ภุญฺชิตฺวา คมิสฺสนฺติ, อานิสนฺโส ปน อิตเรสนฺ วโหตี’ติฯ อญฺญสีมฏฺฐกภิกฺขูนมฺปิ กมฺมวาจ สาวนสฺส อฏฺฐกถายนฺ วุตฺตตฺตาฯ ฉินฺนวสฺสาวา ปจฺฉิมิกาย อุปคตา วา อญฺญสฺมึ วิหาเร วุตฺถวสฺสาปิ วา ปุริมิกาย

อุปคตานำ คณปูรณมตฺตเมว ลภนฺติ, อานิสโส อิตเรสำเยว โหติฯ สเจปิ เต ฉินฺนวสฺสาทโย อนุโมเทนฺติ, ภิโนฺน กถินตฺถาโร, อิทำ อฏฺฐกถายำ วิจาริตำฯ อปเร ปน ‘‘กถินตฺถตสีมนฺติ อุปจารสีมำ สนฺธาย วุตฺต’’นฺติ วุตฺตตฺตา อุปจารสีมายเมว กถินนตฺถารกณตฺตี กโรนฺติ, ตำ อยุตฺตำ, โสเธตุ ทุกฺกรตฺตาฯ ตถา หิ อุปจารสีมายเมว ปวิฏฺฐคามสีมายำ ตตฺถ โอติณฺเณ ภิกฺขู ตตฺถ ปาสานยนำ วา พหิสีมกรณำ วา โก สกฺขิสฺสตีฯ ‘‘กถินตฺถตสีมาย’’นฺติ อิมินาปิ ปเทน กถินตฺถตภาโวเยว วุตฺโต, น กถินตฺถตสาฏกสฺส ทานกมฺมวาจา, สา จ วิจารณา กมฺมจตุกฺเกน ทีเปตพฺพาฯ ตตฺถ อปโลกนกมฺมำ ญตฺติกมฺมำ ญตฺติทุติยกมฺมำญตฺติจตุตฺถกมฺมนฺติฯ ตตฺถ อปโลกนกมฺมำ นาม สีมฏฺฐกสงฺฆำ โสเธตฺวา ฉนฺทารหานำ ฉนฺทำ อาหริตฺวา สมคฺคสฺส สงฺฆสฺส อนุมติยา สงฺฆำ กิเตฺตตฺวา ‘‘รุจฺจติ สงฺฆสฺสา’’ติ ติกฺขุตฺตุ อนุสาเวตฺวา กตฺตพฺพำ วุจฺจติฯ ญตฺติกมฺมำ นาม วุตฺตนเยเนว สมคฺคสฺส สงฺฆสฺส อนุมติยา เอกาย ญตฺติยา กตฺตพฺพำ กมฺมำฯ ญตฺติทุติยกมฺมำ นาม วุตฺตนเยเนว สมคฺคสฺส สงฺฆสฺส อนุมติยา เอกาย ญตฺติยา เอกาย จ อนุสาวนายาติ เอวำ ญตฺติทุติยาย อนุสาวนาย กตฺตพฺพำ กมฺมำฯ ญตฺติจตุตฺถกมฺมำ นาม วุตฺตนเยเนว สมคฺคสฺส สงฺฆสฺส อนุมติยา เอกาย ญตฺติยา ตีหิ จ อนุสาวนาหีติ เอวำ ญตฺติจตุตฺถาหิ ตีหิ อนุสาวนาหิ กตฺตพฺพำ กมฺมำฯ ตตฺถ อปโลกนกมฺมำ ผลภาชนกาลาทีสุ ลหุกกมฺเมเยว ลพฺภติฯ กถินตฺถตสาฏกทาเนปิ อนตฺถเตเยว กถิเนตโต พหุอานิสำสจีวรสาฏกำ ลภิตฺวา เตเนว สาฏเกน อตฺถริตพฺพา, ปุน กมฺมวาจาย ทานกิจฺจำ นตฺถิ อปโลกน กมฺเมน สงฺฆสฺส อนุมติยา ทาตพฺพำฯ กถินตฺถตสาฏกทานกมฺมวาจา เอกา เจ วฏฺฏติฯ

ปุน กมฺม วาจายกิจฺจำ นตฺถิฯ ญตฺติกมฺมำ ปน ธมฺมสงฺคาหกกาเล มหากสฺสปตฺเถราทีหิ อตฺตนาว อตฺตานำ สมฺมนฺนนกาเล ลหุกกมฺเมเยว ลพฺภติฯ ญตฺติทุติยกมฺมำ ปน สีมาสมฺมุติ, สีมาสมูหนำ, กถินทานำ, กถินุทฺธาโร, กุฏิวตฺถุ เทสนา, วิหารวตฺถุเทสนาติ อิมานิ ฉ ครุกมฺมานิ อปโลเกตฺวา กาตุ น วฏฺฏติฯ ญตฺติทุติยกมฺมวาจำ สาเวตฺวาว กาตพฺพำฯ อิโต ปเรสุ จีวรวิปฺปวาสสมฺมุติอาทีสุ ญตฺติทุติยกมฺเมสุ อปโลเกตฺวาปิ กาตพฺพำ, ลหุกกมฺมตฺตาฯ ญตฺติจตุตฺถกมฺมำ ปน อิทานิ อุปสมฺปทากมฺมำ อิทานิ จตฺตาริ กมฺมานิ พทฺธสีมาย วา, ตสฺมึ อสติ อุทกุกฺเขปสีมาย วา โสเธตุ อสกฺโกนฺเต สติ อพทฺธสีมาย วา กาตพฺพเมวฯ อปเร เอวำ วทนฺติ ‘‘กุฏิวตฺถุการวิหารวตฺถุการกาเล ตานิ กุฏิวิหารวตฺถูนิ กถำ สีมฏฺฐา กาตุ สกฺขิสฺสนฺติ, ตสฺมา ตตฺถ ตเตฺถว กุฏิวิหารกรณฏฺฐาเนเยว กาตพฺพ’’นฺติ, ตำ เตสำ วจนมตฺตเมว, น สารโต ปจฺเจตพฺพำฯ วตฺถุปรามสนเมเวตฺถ ปมาณำ, ตถา หิ สงฺฆกุฏิวตฺถุ โอโลเกนฺตำ ยาจติตฺยาทินา วตฺถุปรามสนำ กตฺวา เหฏฺฐา วตฺถุญตฺติโทเส จ วิปตฺติ ลกฺขเณ จ วเชฺชตฺวา ญตฺติทุติยกเมฺมน สมฺมตภิกฺขูหิ ตตฺถ กุฏิวิหารฏฺฐานำ คนฺตฺวา โอโลเกตพฺพำ เตเนว ปาฬิยำ ‘‘เตหิ สมฺมเตหิ ภิกฺขูหิ ตตฺถ คนฺตฺวา กุฏิวตฺถุ โอโลเกตพฺพ’’นฺติ วุตฺตำฯ อญฺญถา ปตฺตจีวรวิรหิตำ ปุคฺคลำ วา อนุปชฺฌายกำ วา กตฺวา อุปสมฺปาเทนฺเตหิ ‘‘ปริปุณฺณสฺส ปตฺตจีวร’’นฺติ วา ‘‘อิตฺถนฺนามสฺส อุปสมฺปทาเปกฺขโ, อิตฺถนฺนาเมน อุปชฺฌาเยนา’’ติ กมฺมวาจาย สาวิเตปิ กมฺมสฺส อสิชฺฌนำ ภเวยฺยฯ อปเร เอวำ วทนฺติ ‘‘สีมาสมฺมุติกาเล ปน กตำ, ตถา หิ สีมาสมฺมุติกาเล ภิกฺขู ตสฺมึ เยว ฐาเน ฐตฺวา กมฺมวาจำ สาเวนฺติ, ตสฺมิมฺปิ ฐาเน อพทฺธสีมาว โหติฯ ยทิ พทฺธสีมา ภเวยฺย, สีมโชฺฌตฺถรณำ วา สีมสมฺเภโท วา สิยา’’ติฯ สจฺจำ, ตถาปิ ตำ สีมาสมฺมุติฏฺฐานำ ภุชิสฺสำ

กตฺวา สีมสมฺมุติกมฺมสฺสกตฺตา วิสุ คาเม สมฺมตานํ ภิกฺขูนํ คามสีเม ฐิตา ภิกฺขู กมฺมํ โกเปตุ น สกฺโกนฺติ ฯ ยทิ สีมสมฺมุติฏฺฐานํ ภุชิสฺสํ กตฺวาว สีมํ สมฺมนฺเนยฺย, กถํ ภควโต ธรรมานกาเล ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขุ ยถาสุขํ สีมํ สมฺมนฺนิสฺสนฺตีติ น ปเนวํ ทฏฺฐพฺพํ ตถา หิ วิสาขา มิคารมาตาปิ นวโกฏิหิ ภูมึ คณฺหิตฺวา ปุพฺพารามํ นาม มหาวิหารํ กาเรสิ, ตถา อนาถปิณฺฑิโก กหาปณสนฺถเตน เชตสฺส ราชกุมารสฺส อุยฺยานฏฺฐานํ กิณาเปตฺวา คณฺหิตฺวา เชตวนํ นาม มหาวิหารํ กาเรสิ เอวํ ปุญฺญกามา ปริเวณํ กตฺวา วิหารํ กโรนฺติ ตสฺมา ฉพฺพคฺคิยา ภิกฺขู ยถาสุขํ สีมํ พนฺธนฺตีติ ทฏฺฐพฺพนฺติฯ อยํ อุปจารสีมาย วิจารณา

สมานสังวาสสีมา นาม ทิฏฺฐิสีลสามญฺญสงฺฆาตสงฺขาเตหิ ภิกฺขุคเณหิ อุโปสถาทิสงฺฆกมฺเมน สมานํ เอกีภาวํ หุตฺวา วสิตุ สมฺมตา สีมาฯ อวิปฺปวาสสีมา นาม ติจีวเรน วิปฺปวสิตุ สมฺมตา สีมา, เอตา เทฺวสีมา ติโยชนปรมตายปิ สมฺภวโต มหาสีมา ติปิ นามํ ลภนฺติ, ตาสํ วิจารณา มหาอฏฺฐกถายํ สพฺพโส ปริปุณฺณํ กตฺวา วุตฺตา, ตสฺมา อิธ น วกฺขาม วุจฺจมานมฺปิ อวิเสเสตฺวา วุตฺตํ ภเวยฺย, ตสฺมา น วกฺขามฯ

ลาภสีมา นาม ยํ คามํ วา นิคมํ วา โปกฺขรณีตฬากวนาทิกํ วา ยํ ยํ ปเทสํ สงฺฆสฺส จตุจฺจปฺปยตฺถาย ราชราชมหามตฺเตหิ ปริจฺฉินฺทิตฺวา ฐปิตา, เอสา ลาภสีมา นามฯ เนว สมฺมา-สมฺพุทฺเธน อนุญฺญาตา, น ธมฺมสงฺคหกตฺเถเรหิ ฐปิตา, อปิ จ โข ลาภทายเกหิ ฐปิตาวฯ มาติกาฏฺฐกถาย ลีนตฺถปฺปกาสนิยมฺปิ ลาภสีมาติ ยํ ราชราชมหามตฺตาทโย วิหารํ กาเรตฺวา คาวุตํ วา อฑฺฒโยชนํ วา โยชนํ วา สมนฺตา ปริจฺฉินฺทิตฺวา ‘‘อยํ อมฺหากํ วิหารสฺส ลาภสีมา, ยํ เอตฺถนฺตเร อุปฺปชฺชติ, ตํ สพฺพํ อมฺหากํ วิหารสฺส เทมา’’ติ ฐเปนฺติ, อยํ ลาภสีมา นามา’ติ วุตฺตํฯ อิมสฺมึ ลาภสีมาธิกาเร รญฺโญ มหาเจติยทายกสฺส ทิวงฺคตกาลโต เอกสฺมึ สังวจฺฉเร อตีเต ตสฺส เชฏฺฐปุตฺตสฺส ธมฺมรญฺโญ กาเล อีทิสํ ปุญฺญํ ภูตปุพฺพนฺฯ ยทิ หิ ราชราชมหามตฺตาทีสุ โย โกจิ ยสฺส วิหารสฺส ยานิ ตฬากเขตฺตวตฺถาทีนิ ทตฺวา ตํ สหิตวิหารํ ปุคฺคลสฺส เทติ, เอวํ สติ กึ ตสฺส ปุคฺคลสฺส ตํ สหิตวิหารํ ปุคฺคลิกภาเวน ปฏิคฺคเหตุ วฏฺฏติ, อุทาหุ สงฺฆิกภาเวเนวาติ ตฬากเขตฺตวตฺถาทิวิรหิโต ปน เกวโล ปุคฺคลิกวิหาโร อญฺเญสํ ทมฺมีติ อทตฺวา ปุคฺคเล มเต สงฺฆิโก โหติ, อุทาหุ ปุคฺคลิโกเยวาติฯ ตตฺรายํ วิสฺสชฺชนา, ยทิ หิ ราชราชมหามตฺตาทีสุ โยโกจิ วิหารสฺส ตฬากเขตฺตาวตฺถาทีนิ เทติ, เอวํ สติ ปฏิกฺขิปิตุ น วฏฺฏตีติ ทฏฺฐพฺพํ เตน วุตฺตํ วินยฏฺฐกถายํ ‘‘อิมํ ตฬากํ, อิมํ เขตฺตํ, อิมํ วตฺถุ วิหารสฺส เทมาติ วุตฺเต ปฏิกฺขิปิตุ น ลพฺภตี’’ติฯ ‘‘ปาสาทสฺส ทาสึ, ทาสํ, เขตฺตํ, วตฺถุ, โคมหึสํ เทมาติ วทนฺติ, ปาเฏกฺกํ คหณกิจฺจํ นตฺถิ, ปาสาเท ปฏิคฺคหิเต ปฏิคฺคหิตเมว โหตี’’ติ จฯ วินยวินิจฺฉยปกรเณ จฯ

‘‘เขตฺตวตฺถุตฬากํ วา, เทม โคอชิกาทิกํ;
วิหารสฺสาติ วุตฺเตปิ, นิเสเธตุ น วฏฺฏตี’’ติฯ

ขุทฺทสิกฺขาปกรเณ จ ‘‘เขตฺตาทีนิ วิหารสฺส, วุเตฺต ทมฺมีติ วฏฺฏตี’’ติ วุตฺตํฯ ‘‘วิหารสฺส เทมา’’ติ เจตฺถ สงฺฆิกวิหารสฺเสว, น ปุคฺคลิกวิหารสฺสาติ ทฏฺฐพฺพํ, ตถา หิ วุตฺตํ วิมติวิโนทนิยํ วิหารสฺส เทมาติ สงฺฆิกวิหารํ สนฺธาย วุตฺตนฺติฯ ‘‘ปาสาทสฺสา’’ติ จ สามญฺเญน วุตฺเตปิ ‘‘เตน โข ปน สมเยน วิสาขา มิคารมาตา สงฺฆสฺส อตฺถาย สาฬินฺทํ ปาสาทํ การาเปตุกาโม โหติ หตฺถินขก’’นฺติ อิมสฺมึ

วตฺถุสฺมึ ปาสาทปริโภคสฺส อนุญฺญาตตฺตา สงฺฆิกเยว ปาสาทํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ วิญฺญายติ ตถา หิ วุตฺตํ วิมติวิโนทนิยํ สพฺพํ ปาสาทปริโภค'นฺติฯ ปาฬิยา อฏฺฐกถาย วณฺณนาธิกาเร ''สุวณฺณรชตาทิ วิจิตฺรานี''ติอาทิ สงฺฆิกเสนาสนํ สนฺธาย วุตฺตํฯ ปุคฺคลิกํ ปน สุวณฺณาทิวิจิตฺรํ ภิกฺขุสฺส สมฺปฏิจฺฉิตฺวเมว น วฏฺฏติ, ''น เกนจิ ปริยาเยน ชาตรูปชตํ สาทิยิตพฺพ''นฺติ วุตฺตตฺตา, เตเนเวตฺถ อฏฺฐกถายํ สงฺฆิกวิหาเร วา ปุคฺคลิกวิหาเร วาติ น วุตฺต'นฺติฯ ''ภิกฺขูนํ ธมฺมวินยวณฺณนฏฺฐาเน''ติ วุตฺตตฺตา สงฺฆิกเมว สุวณฺณาทิมยํ เสนาสนํ เสนาสนปริกฺขารา จ วฏฺฏนฺติ, น ปุคฺคลิกานีติ คเหตพฺพนฺติ จ, ตสฺมา ตฬาก เขตฺตวตฺถาทิสหิตวิหาโร สงฺฆิโกเยว โหติ, น ปุคฺคลิโกติ วินยโกวิเทหิ ทฏฺฐพฺโพฯ สเจ ปน ราชราช มหามตฺตาทีสุ โยโกจิ ตฬากเขตฺตวตฺถาทิสหิตํ วิหารํ ปุคฺคลสฺส ตํ สหิตวิหารภาวมาโรเจตฺวา เทติ, เอวํ สติ ปุคฺคลสฺส สงฺฆิกวิหารภาเวเนว ปฏิคฺคเหตุ วฏฺฏติ, น ปุคฺคลิกวิหารภาเวนาติ ทฏฺฐพฺพํฯ ''กสฺมา, วิหารสฺส เทมา''ติ วตฺวา ทินฺนานํ ตฬากเขตฺตวตฺถานีนํ สงฺฆเสฺสว วฏฺฏมานตฺตาฯ เตเนวาห วิมติวิโนทนิยํ ''วิหารสฺส เทมาติ วุตฺตํ สงฺฆสฺส วฏฺฏติ, น ปุคฺคลสฺส, เขตฺตาทิ วิย ทฏฺฐพฺพ''นฺติฯ

ตตฺรายํ โยชนา วิหารสฺสาเทมาติ วตฺวา ทินฺนํ เขตฺตาทิ สงฺฆสฺส วฏฺฏติ, น ปุคฺคลสฺส, เอวํ วิหารสฺส เทมาติ วุตฺตํ สุวณฺณาทิวิจิตฺตํ อกปฺปิยมญฺจํ สงฺฆสฺส วฏฺฏติ, น ปุคฺคลสฺสาติ ทฏฺฐพฺพนฺติฯ สงฺฆเสฺสว กปฺปิยโวหาเรน เขตฺตาทีนิ ปฏิคฺคเหตุ วฏฺฏติ, ตถา หิ วุตฺตํ วิมติวิโนทนิยํ ''จตฺตาโรปจฺจเย ปริภุญฺชตูติ เทติ วฏฺฏตีติ เอตฺถ ภิกฺขุสงฺฆสฺส จตุปจฺจยปริโภคตฺถาย ตฬากํ ทมฺมีติ วา ภิกฺขุสงฺโฆ จตฺตาโร ปจฺจเย ปริภุญฺชิตุ ตฬากํ ทมฺมีติ วา อิโต ตฬากโต อุปฺปเนฺน จตฺตาโร ปจฺจเย ทมฺมีติ วา วุตฺตมฺปิ วฏฺฏติฯ อิทญฺจ สงฺฆสฺส ทิยฺยมานญฺเญว สนฺธาย วุตฺตํ, ปุคฺคลสฺส ปน เอวมฺปิ ทินฺนํ ตฬากเขตฺตาทิ น วฏฺฏติฯ สุทฺธจิตฺตสฺส ปน อุทกปริโภคตฺถํ กูปโปกฺขรณีอาทโย วฏฺฏนฺติฯ สงฺฆสฺส ตฬากํ อตฺถิ, ตํกถนฺติ อาทินาหิ สพฺพตฺถ สงฺฆสฺส วเสเนว วุตฺตนฺติฯ ''เขตฺตาทโย ปน สพฺเพสงฺฆสฺเสว วฏฺฏนฺติ, ปาฬิยํ ปุคฺคลิกวเสน คเหตุ อนนุญฺญาตตฺตาติ ทฏฺฐพฺพ''นฺติ จฯ ปุคฺคลสฺส ปน ปุคฺคลานญฺจ เขตฺตวตฺถานีนิ กปฺปิยโวหาเรนาปิ ปฏิคฺคเหตุ น วฏฺฏตีติ เอวญฺจกตฺวา วิมติวิโนทนิยํ ''เขตฺตวตฺถานีนิปิ กปฺปิยโวหาเรนาปิ ปุคฺคลานํ คเหตุ น วฏฺฏติ, ตถา อนุญฺญาตตฺตาติ วิญฺญายติ เขตฺตวตฺถุปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหตี''ติ อาทินา หิ ปฏิกฺขิตฺตาสุ เอกสฺเสว ปุคฺคลิกวเสน คหเณ อนนุญฺญาเต ตทิตรานํ ตถาคเหตพฺพตา สิทฺธาว โหตี'ติ วุตฺตํ, ตสฺมา ตฬากเขตฺตวตฺถาทิสหิตสฺส วิหารสฺส สงฺฆิกภาเวเน ปฏิคฺคเหตพฺพตา สิทฺธา โหตีติ ทฏฺฐพฺพาฯ อยํ ปฐมปญฺเห วิสฺสชฺชนาฯ

ตฬากเขตฺตวตฺถาทิวิรหิตํ ปน วิหารํ ปุคฺคลิกภาเวนาปิ ปฏิคฺคเหตุ วฏฺฏติฯ โส จ วิหาโร ตสฺมึ ปุคฺคเล ชีวนฺเต ปุคฺคลิโก โหติฯ อเญฺญสํ ทมฺมีติ อทตฺวา มเต อวิสฺสชฺชนีโย อเวภงฺคิโย, สงฺฆิโกเยว โหตีติ ทฏฺฐพฺโพฯ ยถาห, ภิกฺขุสฺส ภิกฺขเว กาลงฺกเต สงฺโฆ สามิ ปตฺตจีวเรฯ อปิ จ คิลานุปฏฺฐากา พหูปการา, อนุชานามิ ภิกฺขเว สงฺเฆน ติจีวรญฺจ คิลานุปฏฺฐากานํ ทาตุฯ ยํ ตตฺถ ลหุภณฺฑํ ลหุปริกฺขารํ, ตํ สมฺมุขีภูเตน สงฺเฆน ภาเชตพฺพํฯ ยํ ตตฺถ ครุภณฺฑํ ครุปริกฺขารํ ตํ อาคตานาคตสฺส จาตุทฺทิสสฺส สงฺฆสฺส อวิสฺสชฺชิยํ อเวภงฺคิยนฺติฯ วินยฏฺฐกถายญฺจ ''ตสฺมึ ชีวนฺเต ปุคฺคลิโก, มเต สงฺฆิโกเยวาติ

อญฺเญสํ อทตฺวา ฐปิตปริกฺขาราปิ ตตฺถ สงฺฆสฺเสว โหนฺติฯ ทฺวินฺนํ สนฺตกํ โหติ อวิภตฺตํ, เอกสฺมึ กาลงฺกเต อิตโร สามิฯ พหูนํ สนฺตเกปิ เอเสว นโย, สพฺเพสุ มเตสุ สงฺฆิกํ โหตี''ติ วุตฺตํฯ

เอตฺถ จ ยํ ตตฺถ ครุภณฺฑ'นฺติ อาทีสุ ครุภณฺฑํ นาม ราสิวเสน ปญฺจวิธํ, สรูปวเสน ปน ปญฺจวีสติวิธํ โหติ, ตสฺมา มตกสนฺตกภูตสฺสาปิ วิหารสฺส ครุภณฺฑภาโว เวทิตพฺโพ, เตนาห อฏฺฐกถายํ ''ยํ ตตฺถ ลหุภณฺฑํ ยํ ตตฺถ ครุภณฺฑ''นฺติฯ

อิติ ปญฺจหิ ราสีหิ, ปญฺจนิมฺมลโลจโน;
ปญฺจวีสวิธํ นาโถ, ครุภณฺฑํ ปกาสยีติฯ

เอตฺถ วิหารสฺส ครุภณฺฑภาโว เวทิตพฺโพฯ อยํ ทุติยปญฺเห วิสฺสชฺชนาฯ

อยํ หตฺถาวตียา ปาโมกฺขมหาเถรานํ วิสฺสชฺชนาฯ รามญฺญรฏฺฐวาสิโน ปน มหาเถรา ปุคฺคลิกภาเวนาปิ ปฏิคฺคเหตพฺพเมวาติ วทนฺติ, ตถา ชมฺมายรฏฺฐวาสิโนปิ มหาเถรา, ตถา สูนาปรนฺตรฏฺฐวาสิโนปิ มหาเถรา ตถา อิสินครวาสิโนปิ มหาเถรา ปุคฺคลิกภาเวน ปฏิคฺคหเณ โทโส นตฺถี'ติ วทนฺติ เตสํ มหาเถรานํ อยมธิปฺปาโย ลาภสีมานาเมสา เนว สมฺมาสมฺพุทฺเธน อนุญฺญาตาฯ น ธมฺมสงฺคาหกตฺเถเรหิปิ ฐปิตาฯ อปิ จ โข ปุญฺญตฺถิเกหิ ลาภทายเกหิ ฐปิตา ตสฺมา ปุญฺญตฺถิกา ราชราช มหามตฺตาทโย วิหารํ การาเปตฺวา ตสฺส วิหารสฺส ลาภตฺถาย ปเทสํ ปริจฺฉินฺทิตฺวา ฐเปนฺติ ''ยํ เอตฺถนฺตเร อุปฺปชฺชติ, ตํ สพฺพํ อมฺหากํ วิหารสฺส เทมา''ติฯ ตํ ปน วิหารํ อตฺตโน รุจิตสฺส ยสฺส กสฺสจิ ปุคฺคลสฺส ''อิมํ วิหารํ ตุยฺหํ ทมฺมิ, ตว วิหาโร โหตู''ติวา อตฺตโน รุจิยา เทติ โสปิ ปุคฺคโล ''อนุชานามิ ภิกฺขเว ปญฺจเลณานิ วิหาร''นฺติ อาทินา อนุญฺญาตวิหารเมว ปฏิคฺคณฺหาติ, ภควโต อนุญฺญาต วิหารมตฺตสฺเสว ปฏิคฺคหิตตฺตาติฯ ตสฺมึ วิหาเร เขตฺตวตฺถาทีนิ อตฺถีติ เจฯ ''เขตฺตวตฺถุปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหตี''ติ อาทินา ยํ เขตฺตาทิวตฺถุปฏิคฺคหณํ ปฏิกฺขิตฺตํ, ตสฺส เขตฺตาทิวตฺถุสฺส อปฺปฏิคฺคหิตตฺตา วิหารมตฺตเมว หิ ปฏิคฺคหิเต ตปฺปฏิพทฺธา เขตฺตาทิวตฺถุสฺมึ อุปฺปนฺนจีวร ปิณฺฑปาตคิลานปจฺจย เภสชฺชปริกฺขาราปิ ตเสฺสว ปุคฺคลสฺส กปฺปิยภาเวเนว ปวตฺตนฺติ, ปุคฺคลสฺส ปฏิคฺคหเณ วา ปริภุตฺเต วา โทโส นตฺถิ, ภควตา เอว อนุญฺญาตสฺส กปฺปิยปจฺจยสฺส ปริภุญฺชิตตฺตาฯ สุตฺตํ อาหราติ เจ, ''อนุชานามิ ภิกฺขเว สพฺพํ ปาสาทปริโภค''นฺติฯ นนุ จ วิสาขา มิคารมาตา สงฺฆสฺเสว อตฺถาย สาฬินฺทํ ปาสาทํ หตฺถินขกนฺติฯ สจฺจํ, ตถาปิ ปุคฺคโล สงฺฆปริยาปนฺโน สงฺฆสส ปาสาทปริโภเค อนุญฺญาเต ตทนฺโตคธสฺสปิ ปุคฺคลสฺส อนุญฺญาตเมว โหติฯ

อญฺญถา ปุคฺคเล อนฺโตวิหาเร นิสินฺโนเยว สงฺโฆ ตสฺมึ เยว วิหารสีเม กมฺมํ กโรนฺโตปิ กมฺม โกโป น ภเวยฺย, อวคฺคารหตฺตาติ วกฺขติ จ สารตฺถทีปนิยํ ''อนุชานามิ ภิกฺขเว สพฺพํ ปาสาทปริโภค'' นฺติ วจนโต ปุคฺคลิเกปิ เสนาสเน เสนาสนปริโภควเสน นิยมิตํ สุวณฺณฆฏาทิกํ ปริภุญฺชิตุ วฏฺฏมานมฺปิ เกวลํ อตฺตโน สนฺตกํ กตฺวา ปริภุญฺชิตุ น วฏฺฏตี''ติ, อิมินาปิ วจเนน ปุคฺคลิกวิหารสฺสปิ สพฺพกปฺปิย ภาโว วิญฺญายติ ''อนุชานามิ ภิกฺขเว สพฺพํ ปาสาทปริโภค''นฺติ ญาปกสฺส ทสฺสนโตฯ สุวณฺณฆฏาทิ กนฺติ เอตฺถ อาทิสทฺโท มริยาทตฺถโ, ปการตฺโถ วา, เตน รชตหารกูฏชาติผลิกาทีนิ อกปฺปิยฆฏานิ

สุวณฺณรชตหารกูฏชาติผลิกาทิภาชนสรวาทีนิ จ เสนาสนปริกฺขารานิ สงฺคณฺหาติ, ตานิ ภิกฺขุสฺส ปริกฺขารภาเวน น วฏฺฏนฺติ ตถา ทาสิทาสโคมหึสาปิ, ตถา เขตฺตาทิวตฺถุมฺปิ ภิกฺขุสฺส อตฺตโน สนฺตก ภาเวน ปฏิคฺคเหตุ น วฏฺฏนฺติ, วิหารสฺส ปน ปฏิเสเธตพฺพํ นตฺถิ, สพฺพสทฺทสฺส ทสฺสนโต เตเนวาห สมนฺตปาสาทิกาย วินยฏฺฐกถาย ‘‘เสนาสเน ปน ทฺวารกวาฏ วาตปานกวาฏาทีสุ สพฺพํ รตนมยมฺปิ วณฺณมฏฺฐกมฺมํ วฏฺฏติฯ เสนาสเน กิญฺจิ ปฏิเสเธตพฺพํ นตฺถิ อญฺญตฺร วิรุทฺธเสนาสนา’’ติ, อิมินา ฐเปตฺวา’คามญฺจ คามูปจารญฺจา’ติ เอตฺถ วิรุทฺธเสนาสนํ ฐเปตฺวา สพฺพกปฺปิยากปฺปิยํ วิหารสฺส กปฺปติ, กิญฺจิ อปฺปมตฺตกมฺปิ ปฏิเสเธตพฺพํ นาม นตฺถีติ วิญฺญายติ, เตเนวาห วินยวินิจฺฉเยฯ

‘‘เขตฺตวตฺถุ ตฬากวา, เทม โคอชิกาทิกํ;
วิหารสฺสาติ วุตฺเตปิ, นิเสเธตุ น วฏฺฏตี’’ติฯ

นนุ จ วิหารสฺส เทมาติ สงฺฆิกวิหารํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ วิมติวิโนทนิยํ วุตฺตนฺติฯ วุตฺตํ เอตฺถ หิ อาจริยสฺส อธิปฺปาเยน ภวิตพฺพํ ‘‘เขตฺตวตฺตาทีนิปุคฺคลิกวิหารสฺส เทมา’’ติ วุเตฺต ‘‘น กปฺปติ อุปาสกา’’ติ ปฏิกฺขิปิตพฺพโตฯ กสฺมา ปุคฺคโล ตสฺส วิหารสฺส สามิ, วิหารสฺส ทินฺเน ปุคฺคลสฺส ทินฺนเมว โหติ, เอวํ สติ ‘‘เขตฺตวตฺถุปฏิคฺคหณา ปฏิวิรโต โหตี’’ติ อาทินา วุตฺตสิกฺขาปเทน กาเรตพฺพตฺ อาปชฺชติฯ สงฺฆิกวิหารสฺส ปน น ปฏิกฺขิปิตพฺพโตฯ กสฺมา โส ปุคฺคโล ตสฺส สงฺฆิกวิหารสฺส อนิสฺสโรฯ จาตุทฺทิสสฺ สงฺฆ อุทฺทิสฺส ทินฺนนฺ ยกิญฺจิ ขุทฺทกํ วา มหนฺตนฺ วา ปเทสนฺ อจฺฉินฺทิตฺวา คณฺหนฺตสฺสปิ ปาราชิโก น โหติ, สพฺพสฺเสว จาตุทฺทิสิกสฺส สงฺฆสฺส ธุรนิกฺเขปสฺส อสมฺภวโต ตสฺมา สงฺฆิกวิหารสฺส ทินฺเน ปฏิกฺขิตฺเต สงฺฆสฺส ลาภนฺตรายกโร โหตีติฯ อิมเมวตฺถํ สนฺธาย วิหารสฺส เทมาติ สงฺฆิกวิหารํ สนฺธาย วุตฺต’นฺติ วุตฺตนฺ ภเวยฺย, น ปุคฺคลิกภาเวนาปิ ปฏิคฺคเหตพฺพนฺติฯ เอวญฺจ สติ สามิกานนฺ ธุรนิเกฺขเปนา’ติ เอตฺถ เอกสฺส สนฺตเก ตฬาเก เขเตฺต จ ชาเต ตสฺเสว ธุรนิเกฺขเปน ปาราชิกนฺฯ ยทิ ปน ตนฺ ตฬากนฺ สพฺพสาธารณนฺ, เขตฺตานิ ปาฏิปุคฺคลิกานิ, ตสฺส จ ธุรนิกฺเขเป อวหาโรฯ อถ เขตฺตานิปิ สพฺพสาธารณานิ, สพฺเพสนฺ ธุรนิกฺเขเปเยว ปาราชิกนฺ, นาสตีติ ทฏฺฐพฺพนฺติ วิมติวิโนทนิยนฺ วุตฺตวจเนน อวิโรโธ สิยา, ตถา หิ เขตฺต วตฺถาทิสหิตสฺส วิหารสฺส ปุคฺคลิกภาเวน อกปฺปิเย สติฯ

กถนฺ ปุคฺคลสฺส เขตฺตวตฺถาทิกมารพฺภ อภิยุญฺชภาโว ภเวยฺย, เอวญฺจ ปน วเทยฺย ‘‘ธุรนฺ นิกฺขิปตีติ เอตฺถ เอกสฺส สนฺตเก ตฬาเก เขตฺเต จาติ เอตฺถ คิหิสนฺตกเมว สนฺธาย วุตฺต’’นฺติฯ ตถาปิ น วตฺตพฺพโตฯ กสฺมา ‘‘ธุรนฺ นิกฺขิปตีติ ยทา ปน สามิโก อยนฺ ถทฺโธ กกฺขโฬ, ชีวิตพฺรหฺมจริยนฺตรายมฺปิ เม กเรยฺย, อลนฺ ทานิ มยฺหนฺ อิมินา’’ติ ปทสฺส ทิสฺสนโต เตเนว ‘‘เขตฺตานิ ปาฏิปุคฺคลิกานิ, ตสฺส จ ธุรนิกฺเขเป’’ติ วิมติวิโนทนิยนฺ วุตฺตนฺฯ ตถา ‘‘อนุชานามิ ภิกฺขเว สพฺพนฺ ปาสาทปริโภค’’นฺติ วจนโต ปุคฺคลิเกปิ เสนาสเน เสนาสนปริโภควเสน นิยมิตนฺ สุวณฺณฆฏาทิกนฺ ปริภุญฺชิตุ น วฏฺฏมานมฺปิ เกวลนฺ อตฺตโน สนฺตกนฺ กตฺวา ปริภุญฺชิตุ น วฏฺฏตี’’ติ สารตฺถทีปนิยนฺ วุตฺตวจเนนาปิ อวิโรโธ สิยา, ตถา ‘‘เสนาสเน กิญฺจิ ปฏิเสเธตพฺพนฺ นตฺถิ อญฺญตฺร วิรุทฺธเสนาสนนา’’ติ อฏฺฐกถาวจเนนาปิ สนฺทเมวฯ ตถา ‘‘ยนฺ ภิกฺขเว มยา อิทนฺ น กปฺปตีติ อปฺปฏิกฺขิตฺตนฺ, ตนฺ เจ กปฺปิยนฺ อนุโลเมติ, อกปฺปิยนฺ ปฏิพาหติ, ตนฺ โว

กปฺปตี’’ติ อิมินา สุตฺตานุโลเมนปิ สํสนฺทนเมวฯ กถํ ‘‘อนุชานามิ ภิกฺขเว ปญฺ จเลณานิ วิหารนฺตฺยา’’ ทินา อนุญฺญาตวิหารสฺส ปฏิคฺคหิตตฺถาฯ ตปฺปฏิพทฺธจีวราทิ กปฺปิยปจฺจยสฺเสว ปริภุญฺชิตตฺตา จ วิหารปิณฺฑปาตคิลานปจฺจยเภสชฺชปริกฺขาราปิ ภิกฺขุสฺส สพฺพกปฺปิยา กปฺปิยานุโลมา จ โหนฺติฯ เอวํ สุตฺตสุตฺตานุโลมอาจริยวาทอตฺตโนมตีหิ สํสนฺทนโต อญฺญทตฺถุ คงฺโคทเกน ยมุโนทกํ วิย เขตฺตวตฺถาทิ สหิตวิหาโร ปุคฺคลิกภาเวนาปิ ปฏิคฺคเหตโพฺพติ กปฺปิยา กปฺปิยานิ วินยโกวิเทหิ ทฏฺฐพฺโพฯ อยํ อิสินครวาสีนํ มหาเถรานํ สมานวิสฺสชฺชนาฯ

‘‘เย จ ชนา ครุภณฺฑํ สวิธาย อวหรุฯ ธุรนิเกฺขโป จ โหติ, ปาราชิกมนาปนฺนา, ปญฺหาเมสา กุสเลหิ จินฺติตา’’ติฯ

อยํ ปญฺหา สงฺฆิกภูมิเถนเก ภิกฺขุ สนฺธาย วุตฺตา, ตตฺถ หิ ปจฺจุปฺปนฺนสงฺฆสฺส ธุรนิกฺเขเปน จาตุทฺทิสิกสงฺฆสฺส ธุรนิกฺเขปาภาวโต อวหาโร นตฺถีติฯ อยํ ลาภสิมาย วิจารณาฯ

คามสีมานิคมสีมานครสีมา ปน ปากฏาเยวฯ ตาสํ ปน วิเสโส เอวํ เวทิตพฺโพ ยสฺมึ ปน ปเทเส อาปณเมว อตฺถิ, น ปาการปริกฺขิตฺตํ ปาการปริกฺขิตฺตเมว วา อตฺถิ น อาปณํ อยํ ปเทโส คาโม นามฯ ยสฺมึ ปน ฐาเน คาโมเยว อตฺถิ, น ปน อาปณปาการา สนฺติ, อยํ ปเทโส นิคโม นามฯ ยตฺถ ปน อาปณมฺปิ อตฺถิ ปาการปริกฺขิตฺตมฺปิ, อยํ ปเทโส นครํ นามฯ อยํ ปเทโส นาคารวนฺติ เอตฺถาติ วจนเตฺถน ราชูนํ วา มหามตฺตานํ วา นิวาสนโยคฺยฏฺฐานตฺตา นครนฺติ วุจฺจติฯ โลกิยสตฺเถ ปนฯ

‘‘วิจิตฺตเทวายตนํ, ปาสาทาปณมนฺทิรํ;
นครํ ทสฺสเย วิทฺวา, ราชมคฺโค ปโสภิต’’นฺติฯ

วุตฺตํฯ เอวํ คามนิคมนครานํ วิเสสํ ญตฺวา คาโมเยว คามสีมา, นิคโมเยว นิคมสีมา, นครเมว นครสีมาติ ตาสํ วจนตฺโถ เวทิตพฺโพฯ ตตฺถ ยํ ปเทสํ อสมฺมตาย ภิกฺขเว สีมาย อจฺฉิตาย ยํ คามํ วา นิคมํ วา อุปนิสฺสาย วิหรติ, ยา ตสฺส คามสฺส วา คามสีมา นิคมสฺส วา นิคมสีมา, อยํ ตตฺถ สมานสังวาสา เอกูโปสถา’ติ อนุญฺญาตํ, ตสฺมึ ปเทเส สพฺโพปิ วา คามปเทโสฯ ยมฺปิ เอกสฺมึเยว คามเขตฺเต เอกํ ปเทสํ ‘‘อยํ วิสุ คาโม โหตู’’ติ ปริจฺฉินฺทิตฺวา ราชา กสฺสจิ เทติ โสปิ วิสุคามสีมา โหติเยว ตสฺมา สา จ อิตรา จ ปกติคามนครนิคมสีมา พทฺธสีมาสทิสาเยว โหนฺติฯ เกวลํ ปน ติจีวรวิปฺปวาสปริหารํ น ลภนฺติฯ เอตฺถ จ อปเร เอวํ วทนฺติ, ‘‘ราชา ปเสนทีโกสลาทโย โปกฺขรสาติปภุตีนํ ทกฺขิโณทกปาตนวเสน เทนฺติ วิย พฺรหฺมเทยฺยวเสน ทินฺนเมว วิสุคามสีมา โหติ, น อายมตฺตสฺส, เฉชฺชเภชฺชสฺส อนิสฺสรตฺตา’’ติ ตํ น ปเนวํ ทฏฺฐพฺพํ, เฉชฺชเภชฺชสฺส ราชารหตฺตา ตถา หิ โลกโวหารสงฺเกตวเสน อยํ ปเทโส อิมสฺส คามสฺส ปริจฺเฉโท’’ติ อิสฺสเรหิ กตปริจฺฉินฺนเมว ปมาณํ โหติฯ ยทิ เฉชฺชเภชฺชกโร ภเวยฺย, ราชาเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ โสปิ คามเทโส นครรชฺชสีมา ภเวยฺย, น ปน คามสีมามตฺตเมว, เตเนวาห สมนฺตปาสาทิกาย วินยฏฺฐกถาย ‘‘ยตฺตเก ปเทเส ตสฺส คามสฺส คามโภชกา พลึ ลภนฺติ, โส ปเทโส อปฺโป วา โหตุ มหนฺโต วา, คามสีมาเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติฯ นครนิคมสีมาสุปิ เอเสว นโย’’ติฯ อยํ คาม นิคมนครสีมานํ วิจารณาฯ

อพฺภนฺตรสีมา นาม ยํ ปฏฺปเทสํ อคามเก ภิกฺขเว อรญฺเญ สมนฺตา สตฺตพฺภนฺตรา, อยํ ตตฺถ สมานสํวาสา เอกูโปสถา’ติ อนุญฺญาตา อพฺภนฺตรสีมา นามฯ ตตฺถ สมนฺตา สตฺตพฺภนฺตราติ ยสฺมึ วิญฺญาฏวิสทิเส อรญฺเญ ภิกฺขุ วสติ, อถสฺส ฐิโตกาสโต สมนฺตา ปุรตฺถิมาย สตฺตพฺภนฺตรา ปจฺฉิมาย สตฺตพฺภนฺตรา ทกฺขิณาย สตฺตพฺภนฺตรา อุตฺตราย สตฺตพฺภนฺตราติ สมนฺตา สตฺตพฺภนฺตราฯ วินิพฺเพเธน จุทฺทสา ติ ปุรตฺถิมปจฺฉิมวเสน จุทฺทสพฺภนฺตรา, ทกฺขิณุตฺตรวเสนปิ จุทฺทสพฺภนฺตราติ เอวํ นิพฺเพเธน จุทฺทส จุทฺทส กตฺวา สมนฺตา อฏฺฐวีสติ อพฺภนฺตรา โหนฺติฯ เอตฺถ จ เอกํ อพฺภนฺตรํ อฏฺฐวีสติ หตฺถปฺปมาณํ โหติ, ตสฺมา ปุรตฺถิมาย สตฺตพฺภนฺตเร ฉนฺนวุติสตหตฺถปฺปมาณํ โหติ, เอวํ ทกฺขิณุตฺตร ปจฺฉิเมสุปีติ สพฺพํ สมฺปิณฺฑิตฺวา จตุราสีติสตฺตสตหตฺถปฺปมาณํ โหติฯ ปริมณฺฑลวเสน ปน สพฺพํ ฉสตฺตติเอกสตุตฺตรานิ จ เอกํ สหสฺสญฺจ โหติฯ ปกติอยนวเสน มินิเต ปน –

‘‘ปญฺจหตฺโถ มโต ทณฺโฑ, วีสทณฺโฑ อุสโภ;
อถีติอุสภา คาวี, จตุคาวี โยชน’’นฺติฯ

วุตฺตตฺตา อยนวเสน วินิพฺเพเธ จุทฺทสพฺภนฺตเร เทฺวหตฺถาธิกอฏฺฐสตฺตติ โหติฯ สพฺพํ อฏฺฐวีสติ อพฺภนฺตรํ สมฺปิณฺเฑตฺวา จตุหตฺถาธิกฉปฺปญฺญาสุตฺตรเอกสตํ โหติฯ ปริมณฺฑลวเสน ปน ฉหตฺถาธิกจตุตึสุตฺตรเทฺวสตานิ โหนฺติ, อุสภวเสน ปน วินิพฺเพเธน จุทฺทส อพฺภนฺตเร เทฺวหิ อูนานิ จตฺตาริ อุสภานิ จ เทฺวรตนญฺจ โหนฺติฯ สพฺพํ สมฺปิณฺฑิตฺวา อฏฺฐวีสติยา อพฺภนฺตเร จตุรตนญฺจ โสฬส อยนานิ อธิกานิ สตฺต อุสภานิ โหนฺติฯ ปริมณฺฑลวเสน ปน ฉรตนญฺจ จุทฺทสอยนานิ จ อธิกานิ เอกาทส อุสภานิ โหนฺติฯ อยเมตฺถ สารโต วินิจฺฉโยฯ เกจิ ปน อพฺภนฺตรสทฺทํ หตฺถรตนวาจกํ ปริกปฺเปตฺวา เอวํ วทนฺติ มชฺเฌ จิตสฺส สมนฺตา สตฺต วินิพฺเพเธน จุทฺทสา’ติ วุตฺตตฺตา ปุรตฺถิมาย สตฺต หตฺถา ทกฺขิณุตฺตรปจฺฉิเมสุปิ สตฺต สตฺต หตฺถาติ กตฺวา เอวํ นิพฺเพเธน จุทฺทส หตฺถา โหนฺติฯ สพฺพํ สมฺปิณฺเฑตฺวา อฏฺฐวีสติหตฺถํ อพฺภนฺตรนฺติ ตํ เตสํ มติมตฺตเมว, น สารโต ปจฺเจตพฺพนฺฯ กสฺมา อฏฺฐกถายํ ตตฺถ เอกํ อพฺภนฺตรํ อฏฺฐวีสติหตฺถ’นฺติ วุตฺตตฺตาฯ ยทิ เตสํ มเตน สพฺพํ สมฺปิณฺเฑตฺวา อฏฺฐวีสติหตฺถพฺภนฺตรํ ภเวยฺย, อฏฺฐกถายํ ตตฺถ อพฺภนฺตรํ นาม อฏฺฐวีสติหตฺถปฺปมาณํ โหติ, มชฺเฌ จิตสฺส สมนฺตา สตฺตวินิพฺเพเธน จุทฺทสา โหนฺตี’ติ วตฺตพฺพํ ภเวยฺย, น ปเนวํ วุตฺตํ, ตสฺมา ตํ เตสํ มติมตฺตเมวาติ ทฏฺฐพฺพนฺฯ ตตฺถ อยญฺเหตฺถโตฺถ ตตฺถ ตตฺถา’ติ นิทฺธารเณ ภุมฺมนฺฯ เอกนฺติ คณนปริจฺเฉโท ฯ

อพฺภนฺตรนฺติ ปริจฺฉินฺนนิทฺเทโส, นิยมิตปริทีปนํ วาฯ อฏฺฐวีสติหตฺถปฺปมาณนฺติ ปริจฺฉินฺทิตพฺพธมฺมสมุทายนิเทฺทโส ตตฺถ เตสุ สมนฺตา สตฺตพฺภนฺตเรสุ เอกํ อพฺภนฺตรํ นาม อฏฺฐวีสติหตฺถปฺปมาณํ โหตีติ อโตฺถ ทฏฺฐพฺโพฯ เอตฺถ ปน สงฺฆยา กเถตพฺพาฯ สา ทุวิธา ปริมาณมินนวเสนฯ ตตฺถ ปริมาณ สงฺฆยา เอวํ เวทิตพฺพา จตสฺโส มุฏฺฐิโย เอโก กุฑฺโวฯ จตฺตาโร กุฑฺวา เอโก ปตฺโถ, จตฺตาโร ปตฺถา เอโก อาฬฺหโกฯ จตฺตาโร อาฬฺหกา เอกํ โทณํ, จตฺตาริ โทณานิ เอกา มานิกาฯ จตสฺโส มานิกา เอกา ขารีฯ วีสติ ขาริกา เอโก วาโหฯ ตเทว เอกํ สกฏนฺติ สุตฺตนิปาตฏฺฐกถาทีสุ วุตฺตํฯ

สารตฺถทีปนิยำ ปน นว วาหสหสฺสานีติ เอตฺถ จตสฺโส มุฏฺฐิโย กุฑฺโว, จตฺตาโร กุฑฺวา เอโก ปตฺโถ, จตฺตาโร ปตฺถา เอโก อาฬฺหโกฯ จตฺตาโร อาฬฺหกา เอกำ โทณำ, จตฺตาริ โทณานิ เอกา มานิกา, จตฺตสฺโส มานิกา เอกา ขารีฯ วีสติขาริกา เอโก วาโหฯ ตเทว เอกำ สกฏนฺติ สุตฺตนิปาตฏฺฐกถาทีสุ วุตฺต'นฺติ วตฺวา ''อิธ ปน เทฺว สกฏานิ เอโก วาโหติ วทนฺตี''ติ ลิขิตำ ปจฺจนฺตโวหาเรน มินิเต ปน สฏฺฐิสตำ เอโก วา โหติ รญฺโญ ธมฺมาโสกสฺส สูวกาหตสาลิยา มินิเต ปน ปจฺจนฺตโวหาเรน วีสาธิกติสตำ โหติ เอโก วาโหติ วทนฺติ ฯ มินนสงฺขฺยา ปน เอวำ เวทิตพฺพาฯ ตถา หิ –

''ฉตฺตึส ปรมาณูนำ, อณุมตฺตนฺติ วุจฺจติ;
ฉตฺตึ สอณุมตฺตำ, ตชฺชารีติ ปวุจฺจติฯ
ฉตฺตึสมตฺตาตชฺชารี, รถเรณุปมาณำ;
ฉตฺตึส รถเรณู จ, เอกา ลิกฺขาติ วุจฺจติฯ
สตฺตลิกฺขา จ เอกูกา, สตฺตูกา ธญฺญมาสโก;
สตฺตธญฺญงฺคุลิ เอกา, วิทตฺถิ ทฺวาทสงฺคุลิฯ
เทฺว วิทตฺถิ ตุ รตนำ, สตฺตหตฺถำ เอกยฏฺฐิ;
วีสยฏฺฐิตฺตุ อุสภำ, อุสภาสีติ คาวุตำ;
คาวุตานิ จตฺตาริ, เมรุโยชนนฺติ วุจฺจตี''ติฯ

วุตฺตตฺตา เอกา รโช ปรมาณุ อติสุขุมา อจกฺขุวิญฺเญยฺยา, สรีรมฺปิ ฆนเสลมยำ สิเนรุปพฺพตราชมฺปิ วินิชฺฌิตฺวา คตาฯ ตสฺสา ฉตฺตึสปริมาณำ เอโกอณุ ตชฺชาริตสฺส ฉตฺตึสปริมาณำ เอการถเรณุฯ ตสฺสา ฉตฺตึสปริมาณำ เอกลิกฺขาฯ สตฺตลิกฺขา เอกา อูกาฯ สตฺต อูกา เอกำ ธญฺญำฯ สตฺตธญฺญำ เอกา องฺคุลิ, ทฺวาทสองฺคุลิ เอกา วิทตฺถิฯ เทฺว วิทตฺถิ เอกรตนำฯ สตฺตหตฺถำ เอกยฏฺฐิ, วีสยฏฺฐิ เอกา อุสภา, อสีติ อุสภา คาวุตำฯ จตฺตาริ คาวุตานิ เมรุโยชนนฺติ วุจฺจติฯ ตตฺถ อณุรโช กิมฺหญฺชกฺขฏฺฐฉิทฺทาทีสุ วาเต ปหฏกาเล สูริยาโลเกสุ ทิสฺสติฯ ตชฺชารี ปน สกฏมคฺคาทีสุ ทกฺขิณวามปสฺสาทีสุ ทิสฺสติ ฯ รถเรณุ ปน ตสฺสา อลลียนฏฺฐาเนสุ ทิสฺสติฯ ลิกฺขา ปน อติโอฬาริกา ปากฏา โหติฯ อยำ เมรุอยนวเสน วุตฺตำฯ

อปรมฺปิ

''ทส เกสา เอกติลำ, ฉติลำ ยวกำ ภเว;
จตุยวญฺจ องฺคุลิ, ปญฺจทส เอกปาท''นฺติฯ

วุตฺตตฺตา ทส เกสา เอกติลำ นามฯ ฉติลำ เอกำ ยวำ นามฯ จตุยวำ เอโก องฺคุลิ นามฯ ปญฺจทสงฺคุลิโย เอโก ปาโทติ วุจฺจติฯ อิทำ ตีสุ เวเทสุ อาคตวเสน วุตฺตำฯ

อปรมฺปิ

''ทส เกสา เอกติลำ, ฉติลำ ยวกำ ภเว;
จตุยวญฺจ องฺคุลิ, อฏฺฐงฺคุลิ เอกา มุฏฺฐิ,

รตนํ ติมุฏฺจิ ภเว’’ติฯ

วุตฺตตฺตา ทสเกสา เอกํ ติลํ นามฯ ฉติลํ เอกํ ยวํ นามฯ จตุยวํ เอกาองฺคุลิ นามฯ อฏฺฐงฺคุลํ เอกามุฏฺจิฯ ตฺริมุฏฺจิ เอกรตนํฯ ปญฺจ รตนานิ เอโกทณฺโฑฯ วีสติ ทณฺฑานิ เอโกอุสโภฯ อสีติ อุสภา เอกา คาวีฯ จตสฺโส คาวิโย เอกโยชนนฺติ วุตฺตํ, เตเนวาหฯ

‘‘ปญฺจหตฺโถ มโต ทณฺโฑ, วีสทณฺโฑ จ อุสโภ;
อสีติ อุสภา คาวี, จตุคาวี จ โยชน’’นฺติฯ
อิทํ ปกติอยนวเสน วุตฺตํฯ จกฺกวาฬอยนโยชนวเสน ปน
‘‘สตฺตหตฺโถ มโต ทณฺโฑ, วีสทณฺโฑ จ อุสโภ;
อสีติ อุสภา คาวี, จตุคาวี จ โยชน’’นฺติ วุตฺตํฯ

อปรมฺปิฯ

‘‘ทส เกสา เอกติลํ; ฉติลํ เอกํ ยวํ;
จตุยวํ เอกงฺคุลิ; อฏฺฐงฺคุลํ เอกามุฏฺจิ;
ตฺริมุฏฺจิ เอกรตนํ, อฏฺฐวีสติรตนํ เอกํ อพฺภนฺตรนฺติฯ

วุตฺตํฯ เตเนวาห ‘‘ตตฺถ เอกํ อฏฺฐวีสติหตฺถปฺปมาณํ โหตี’’ติฯ เอตฺถ จ อคามเก เจติ เอตฺถ อกาโร กตรตฺโถติ, ตถา หิ อกาโรฯ

ปฏิเสเธ วุทฺธิตพฺภาเว, อญฺญตฺเถ สทิเสปิจ;
วิรุทฺเธ ครเห สุญฺเญ, อกาโร วิรห’ปฺปเก’ติฯ

วุตฺเตสุ ทิสฺสติ ตถา หิ อชเนตฺวา ติอาทีสุ ปฏิเสเธ ทิสฺสติฯ ‘‘อปริหานียา ธมฺมา’’ติ อาทีสุ วุทฺธิมฺหิฯ ‘‘อนวชฺชํ ภนฺเต’’ติ อาทีสุ ตพฺภาเว อกฺขรา’ติ อาทีสุ อญฺญตฺเถฯ ‘‘อมรุ ราชา’’ติอาทีสุ สทิเสฯ ‘‘อมล’’นฺติ อาทีสุ วิรุทฺเธฯ ‘‘อเสฏฺโฐยํ พฺราหฺมโณ อพฺรหฺมจารี’’ติ อาทีสุ ครเหฯ ‘‘อคาโม’’ติ อาทีสุ สุญฺเญฯ ‘‘อปติกายํอิตฺถี’’ติ อาทีสุ วิรเหฯ ‘‘อถ นายํ กญฺญา’’ติ อาทีสุ อปฺปเกฯ อิธ ปน สุญฺเญ วิรเห วา ทฏฺฐพฺโพฯ สุญฺญตฺเถน ปน อคามเก นิมนฺสฺเส เกวลารญฺเญติ อโตฺถฯ วิรหตฺโถ วา อคามเก คามวิรหิเต ปเทเสติ อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพฯ เตเนว สุญฺญตฺเถน วิรหตฺเถน ‘‘อคามเก’’ติมินาปเทน คามนทีชาตสฺสรสมุทฺเท มุญฺจิตฺวา ยํ อนวเสสํ เหฏฺฐา ปถวีสนฺธารกอุทกมฺปิอุทกสนฺธารโก วาโตปิ อชฏากาสมฺปิ, ตถา ยาว อุปริพฺรหฺมโลกา อุปาทาย สพฺพํ อสุรยกฺขสุราทิอากาสฏฺฐกเทวพฺรหฺม วิมานานิปิ อรญฺญนฺเตฺวว สงฺคหิตาฯ นทีสมุทฺทนฺตเรสุปิ มจฺฉพนฺธานํ อคมนปโถ ทีปโก วา ปพฺพโต วา, โสปิ อรญฺญสีมาเตฺวว สงฺขฺยํ คจฺฉติ, ตสฺมา อยํ สตฺตพฺภนฺตรสีมา นิมนฺสฺเส เกวลารญฺเญ ปถวีมณฺฑเลปิ เทวโลเก วิมานกปฺปรุกฺขาทีสุปิ ลพฺภเตวฯ ปถวิยํ ปน ยสฺมึ คามเขตฺเต เหฏฺฐา ปถวิยา ยตฺถ วา สุวณฺณมณิอาทีนิ ขณิตฺวา คเหตุ สโกฺกนฺติ, ตํ ปเทสํ คามเขตฺตเมวฯ ตโต ปรา ยาว ปถวีสนฺธารกอุทกา อชฏากาเสปิ ลพฺภเตวฯ นนุ ฉกามาวจร เทวโลเกสุปิ เทววิมานกปฺปรุกฺขคามนิคมาทโยปิ อตฺเถวฯ อถ กสฺมา ‘‘อรญฺญา’’ติ กถิตาติ อมนุสฺสา วา สตฺตา ชาติภินฺนตฺตา จ เต อคามาเยว, เตเนว ‘‘นิมนฺสฺสมฺหิ

อรญฺญมฺหี’’ติ วุตฺตำฯ ติรจฺฉานวตฺถุสฺมิมฺปิ ‘‘นาโค วา โหตุ สุปณฺณมาณวกาทีนำ วา อญฺญตโร อนฺตมโส สกุณำ เทวราชานำ อุปาทาย โย โกจิ อมนุสฺสชาติโก สพฺโพ อิมสฺมึ อตฺเถ ติรจฺฉานคโตติ เวทิตพฺโพ’’ติ วุตฺตำ, ตสฺมา ชาติภินฺนตาย อมนุสฺสาวาโส อรญฺญนฺติ เวทิตพฺโพฯ อพฺภนฺตรสีมาย วิจารณาฯ

อิทานิ อุทกุกฺเขปสีมาย สำวณฺณนากฺกโม สมฺปตฺโตฯ ตตฺถ ‘‘สพฺพา ภิกฺขเว นที อสีมาฯ สพฺโพ สมุทฺโท อสีโมฯ สพฺโพ ชาตสฺสโร อสีโมฯ นทิยา วา ภิกฺขเว สมุทฺเท วา ชาตสฺสเร วา ยำ มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส สมนฺตา อุทกุกฺเขปา, อยำ ตตฺถ สมานสำวาสา เอกูโปสถา’’ติ ปญฺญตฺตา, อยำ อุทกุกฺเขปสีมา นามฯ ตตฺถ ‘‘สพฺพา ภิกฺขเว นที อสีมา’’ติ เอตฺถ อสีมสทฺเท อกาโร วิรหตฺโถ, อสีมา พทฺธสีมา วิรหิตาติ อโตฺถฯ ฌตฺติทุติยกมฺมวาจำ สาเวตฺวาปิ พนฺธสีมาวิรหิตาติ วุตฺตำ โหติฯ ปฏิเสธตฺโถ วา, อสมฺมนฺนิตพฺพาติ อตฺโถฯ วุฑฺฒิอตฺโถ วา, ‘‘อเสกฺขา ธมฺมา’’ติ ยถา สิกฺขิตสิกฺขา นิฏฺฐิตสิกฺขาติ วุตฺตำ โหติฯ เอวำ อสีมาสีมกิจฺจนิฏฺฐปฺปตฺตาติ อโตฺถฯ ฌตฺติทุติยกมฺม วาจำ สาเวตฺวา สมฺมตาปิ อสมฺมตาเยว, อตฺตโน สภาเวเนว คามสีมา วิย พทฺธสีมาสทิสาติ วุตฺตำ โหติฯ เอเตน นทีชาตสฺสรสมุทฺทานำ พทฺธสีมาย อเขตฺตภาโว ทสฺสิโต โหติฯ เอวำ ‘‘สพฺพา ภิกฺขเว นที อสีมา’’ติอาทินา นทีสมุทฺทชาตสฺสรานำ พทฺธสีมาภาวำ ปฏิกฺขิปิตฺวา ตตฺถ โลกโวหารสิทฺธาสุ เอตาสุ นทีอาทีสุ อพทฺธสีมาสุ ปุน วคฺคกมฺมปริหารตฺถำ วาลิกาทีหิ สีมปริจฺฉินฺทนำ กตฺตุกาโม ภควา ‘‘นทิยา วา ภิกฺขเว สมุทฺเท วา ชาตสฺสเร วา ยำ มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส สมนฺตา อุทกุกฺเขปา’’ติ อาทิมาหฯ ตตฺถ มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺสติ ถามมชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส เตเนวาห สมนฺตปาสาทิกาย วินยฏฺฐกถายำ ‘‘ถามมชฺฌิเมน ปุริเสนา’’ติฯ ยทิ วฑฺฒกีปุริสมิจฺเฉยฺย, ‘‘วฑฺฒกีปุริเสนา’’ติ วุตฺตำ ภเวยฺย, น ปเนวำ วุตฺตำ, เตน ญายติ ‘‘ถามมชฺฌิมสฺส ปุริสสฺสา’’ติฯ ติวิธา หิ ปุริสา อุตฺตมปุริโส มชฺฌิมปุริโส ปกติปุริโสติฯ ตตฺถ อุตฺตมปุริโส นาม สพฺพญฺญุ ภควา, โส หิ ภควา สพฺพสตฺตุตฺตโม ถามยสสมฺปตฺติอิสฺสริยาทีหิ ตถา หิ ตถาคตสฺส ถาโมฯ

‘‘กาฬาวกญฺจ คงฺเคยฺยำ, ปณฺฑรำ ตมฺพปิงฺคลำ;
คนฺธมงฺคลเหมญฺจ, อุโปสถำ ฉทฺทนฺติเม’’ติฯ

วุตฺตานำ ทสนฺนำ หตฺถิกุลานำ พลานุสาเรน เวทิตพฺโพฯ ตตฺถ กาฬาวกนฺติ ปกติหตฺถิกุลำ ยำ ทสนฺนำ ปุริสานำ กายพลำ, ตำ เอกสฺส กาฬาวกสฺส หตฺถิโน พลำฯ ยำ ทสนฺนำ กาฬาวกานำ พลำ, ตำ เอกสฺส คงฺเคยฺยสฺส พลำฯ ยำ ทสนฺนำ คงฺเคยฺยานำ พลำ, ตำ เอกสฺส ปณฺฑรสฺส พลำ, ยำ ทสนฺนำ ปณฺฑรานำ พลำ, ตำ เอกสฺส ตมฺพสฺส พลำฯ ยำ ทสนฺนำ ตมฺพานำ พลำ, ตำ เอกสฺส ปิงฺคลสฺส พลำฯ ยำ ทสนฺนำ ปิงฺคลานำ พลำ, ตำ เอกสฺส คนฺธหตฺถิโน พลำฯ ยำ ทสนฺนำ คนฺธหตฺถีนำ พลำ, ตำ เอกสฺส มงฺคลสฺส พลำฯ ยำ ทสนฺนำ มงฺคลานำ พลำ, ตำ เอกสฺส เหมสฺส พลำฯ ยำ ทสนฺนำ เหมวตานำ พลำ, ตำ เอกสฺส อุโปสถสฺส พลำฯ ยำ ทสนฺนำ อุโปสถานำ พลำ, ตำ เอกสฺส ฉทฺทนฺตสฺส พลำฯ ยำ ทสนฺนำ ฉทฺทนฺตานำ พลำ, ตำ เอกสฺส ตถาคตสฺส กายพลำฯ ‘‘นารายนสงฺขาตำ พล’’นฺติปิ อิทเมว วุจฺจติฯ ตตฺถ นารา วุจฺจนฺติ รสฺมิโย, ตา พหู นานาวิธา ตโต อุปฺปชฺชนฺตีติ นารยนำ, วชิรำ, ตสฺมา วชิรสงฺขาตำ พลนฺติ ปิ อโตฺถ, ตเทตำ ปกติหตฺถิคณนาย หตฺถิโกฏิสหสฺสำ, ปุริสคณนาย ทสนฺนำ ปุริสโกฏิสหสฺสานำ พลำ โหติ, อิทำ ตถาคตสฺส กายพลำฯ

อิสฺสริยาทิพลวิธานํ ปน ตํ ตํ สุตฺตานุสาเรน เวทิตพฺพํฯ มชฺฌิมปุริโส นาม วฑฺฒกิปุริโส โส หิ ตถาคตสฺส พลํ ปฏิจฺจ สิเนรุปพฺพตราชํ สาสปพีเชน มินนฺโต วิย สเตนปิสหสฺเสนปิ สตสหสฺเสนปิ มิเนตุ อภพฺโพ, อนฺตมโส ปาทงฺคุฏฺฐโส ปาทงฺคุฏฺฐกมฺปิ คเณฺหตุ อภพฺโพวฯ ตสฺส ปกติปุริสโต มหนฺตภาเวน มชฺโฌ ภวตฺตา มชฺฌิมปุริโส นาม ชาโต, ตถา หิ สุคตวิทตฺถิ วฑฺฒกิสฺส ติสฺโส วิทตฺถิโย, วฑฺฒกิหตฺเถน ทิยฑฺฒหตฺโถ โหติ, ตถา วฑฺฒกิวิทตฺถิ ปกติปุริสสฺส เทฺว วิทตฺถิโย, ปกติปุริสหตฺเถน ปริปุณฺณหตฺโถ โหติ ตถา หิ สุคตวิทตฺถิ นาม อิทานิ มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส ติสฺโส วิทตฺถิโย, วฑฺฒกิหตฺเถน ทิยฑฺโฒหตฺโถ โหตีติ กุฏฺฐิการสิกฺขาปทฏฺฐกถายํ วุตฺตํฯ อยํ อิธ มชฺฌิมปุริโสติ นาธิปฺเปตาฯ กสฺมา กุฏฺฐิการสิกฺขาปเทเยว ติหตฺถาติ วฑฺฒกิหตฺเถน ติหตฺถาฯ ปมาณยุตฺโต มญฺโจติ ปกติวิทตฺถิยา นววิทตฺถิปฺปมาโณ มญฺโจติ วุจฺจติ ยถา, เอวํ มชฺฌิมปุริเสนา'ติ อิธ อวตฺวา'ถามมชฺฌิเมน ปุริเสนา'ติ อฏฺฐกถายํ วุตฺตตฺตาฯ ปกติ ปุริโส นาม'ยํ ทสนฺนํ ปุริสานํ กายพลํ, ตํ เอกสฺส กาฬาวกสฺส หตฺถิโน พล'นฺติ วุตฺตปุริโส ปกติปุริโส นามฯ ตตฺถ กิญฺจาปิ เอกจฺเจ ปุญฺญวนฺตา ราชา อชาตสตฺตุ ชีวโก โกมารภจฺโจ อิตฺถิยาปิ วิสาขา มิคารมาตาติ เอวมาทโย ปญฺจนฺนํ หตฺถีนํ พลํ ธาเรนฺติ, น ปน เต มชฺฌิมปุริสา นาม โหนฺติ, ปกติปุริโส เยว, ปุญฺญวนฺตภาเวน วิเสสปุริสตฺตาฯ อิธ ปน ปกติปุริโสเยว ถามมชฺฌิมปุริโสติ อธิปฺเปโตฯ

อุทกุกฺเขปาติ อุทกุกฺเขเปน ปริจฺฉินฺนา, เตเนวาห มาติกาฏฺฐกถายํ ลีนตฺถปฺปกาสนิยํ อุทกุกฺเขปาติ กรณตฺเถ นิสฺสกฺกวจนนฺติ อาหฯ อุทกุกฺเขเปนา'ติ อยญฺเหตฺถตฺโถ ฯ นทีสมุทฺทชาตสฺสเรสุ ยํ ฐานํ มชฺชิมสฺส ปุริสสฺส สมนฺตา ปริสปริยนฺตโต อุทกุกฺเขเปน ปริจฺฉินฺนํ, อยํ ตตฺถ นทีอาทีสุ โลกโวหาร สิทฺธาสุ ตาสุเอว อพทฺธสีมาสุ อปราปิ สมานสังวาสา เอกูโปสถาติ กงฺขาวิตรณิยํ ปน ยํ มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส สมนฺตา อุทกุกฺเขปาติ ยํ ฐานํ ถามมชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส สมนฺตโต อุทกุกฺเขเปน ปริจฺฉินฺนนฺนฺฯ ตตฺถ ยถา อกฺขธุตฺตา ทารุคุฬํ ขิปนฺติ, เอวํ อุทกํ วา วาลิกํ วา หตฺเถน คเหตฺวา มชฺฌิเมน ปุริเสน สพฺพถาเมน ขิปิตพฺพํฯ ยตฺถ เอวํ ขิตฺตํ อุทกํ วา วาลิกา ปตติ, อยํ อุทกุกฺเขโป นามฯ อยํ ตตฺถ สมาน สังวาสา เอกูโปสถาติ, อยํ เตสุ นทีอาทีสุ อุทกุกฺเขปปริจฺฉินฺนา สีมา สมานสังวาสาเจว เอกูโปสถาจา'ติ อตฺถโยชนํ กตฺวา อยํ เอเตสํ นทีอาทีนํ อนฺโตเยว ลพฺภติ, น พหิ, ตสฺมา นทิยา วา ชาตสฺสเร วา ยตฺตกํ ปเทสํ ปกติวสฺสกาเล จตูสุ มาเสสุ อุทกํ โอตฺถรติ, สมุทฺเท ยสฺมึ ปเทเส ปกติวีจิโย โอสริตฺวา สณฺฐหนฺติ, ตโต ปฏฺฐาย กปฺปิยภูมิฯ ทุพฺพุฏฺฐิกาเล วา คิมฺเห วา นทีชาตสฺสเรสุ สุกฺเขสุปิ สาเอว กปฺปิยภูมิฯ สเจ ปน สุกฺเข ชาตสฺสเร วาปึ วา ขณนฺติ วปฺปึ วา กโรนฺติ, ตํ ฐานํ คามเขตฺตํ โหติฯ ยา ปเนสา กปฺปิยภูมีติ วุตฺตา, ตโต พหิ อุทกุกฺเขปสีมา น คจฺฉติ, อนฺโตเยว คจฺฉติ, ตสฺมา เตสํ อนฺโตปริสปริยนฺตโต ปฏฺฐาย สมนฺตาอุทกุกฺเขปปริจฺเฉโท กาตพฺโพ''ติ วุตฺตํฯ คณฺฐิปเท ปน ยํ มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส สมนฺตา อุทกุกฺเขปาติ ปน เอติสฺสา นทิยา จตุวคฺคาทีนํ สงฺฆานํ วิสุ จตุวคฺคกรณียาทิกมฺมกรณกาเล สีมา ปริจฺเฉททสฺสนตฺถํ วุตฺตํ, ติจีวเรน วิปฺปวาสปริจฺเฉททสฺสนตฺถมฺปิ สตฺตพฺภนฺตรสีมาย ปริจฺเฉททสฺสนํ วิยาติ อาจริยา, ตสฺมา อุทกุกฺเขปปริจฺเฉทาภาเวปิ อโนฺตนทิยํ กาตุ วฏฺฏตีติ สิทฺธ'นฺติ

ลิขิตๆ ตตฺถ อุทกุกฺเขปปริจฺเฉทาภาเวปี’ติ อิทำ ปทำ สมนฺตโต อุทกุกฺเขเปน ปริจฺฉินฺน’นฺติ มหาอฏฺฐกถาวจเนน วา สมนฺตา อุทกุกฺเขปปริจฺเฉโท กาตพฺโพ’ติ มาติกาฏฺฐกถาย กงฺขาวิตรณิยญฺจ วุตฺตวจเนน วา, ‘‘ตตฺถาปิ หิ มชฺฌิมปุริโส น ญายติ, ตถา สพฺพถาเมน ขิปนนฺติ วา, ‘‘เอตทตฺถเมว หิ วาลิกาทีหิ สีมปริจฺฉินฺทนนฺติ วา วิมติวิโนทนีวจเนหิ วา น สเมติๆ

คนฺถกาเรนาปิ ปรูปวาทวิวชฺชนตฺถำ ‘‘อยำ อมฺหากำ ขนฺตี’’ติ อวตฺวา’อจริยา’ติ อญฺญกตฺตาเร นิทสฺสิตฺวา ปรโต นิคมเน ‘‘อิทำ สพฺพำ สุฏฺฐุ วิจาเรตฺวา ครุกุเล ปยิรุปาสิตฺวา คเหตพฺพำ ยุตฺตำ คเหตพฺพำ, อิตรำ ฉเฑฺฑตพฺพ’’นฺติ วุตฺตำ ตสฺมา อเญฺญสำ อาจริยานำ มเตน ลิขิตนฺติ ทฏฺฐพฺพำๆ อญฺญถา ติสฺโสปิ สงฺคีติโย อารูฬฺหเห อฏฺฐกถาวจเน จ กงฺขาวิตรณีวิมติวิโนทนีวจนานิ จ มกฺเขตพฺพานิ ภเวยฺยุ, คนฺถาปิ อญฺญมญฺญวิรุทฺธา ภเวยฺยุ, ภควตา ปญฺญตฺตสิกฺขาปทมฺปิ สาวกานำ มเตน ปฏิสงฺขริตพฺพำ ภเวยฺย ภควตา ปญฺญตฺตสิกฺขาปทำ ปน น มกฺเขตพฺพำ, ยถา ปญฺญตฺเตเยว วตฺติตพฺพำ วกฺขติ หิ วตฺถุ ชานิตฺวาปิ มชฺชำ ปิวโต ภิกฺขุสฺส ปาจิตฺติยำ, สามเณรสฺส ปน ชานิตฺวา ปิวโต สีลเภโท, น อชานิตฺวาติ วุตฺตำ ตตฺถ การณำ มคฺคิตพฺพำ, สิกฺขาปทปญฺญตฺติยา พุทฺธานเมว วิสยตฺตา น วา มคฺคิตพฺพำ, ยถา ปญฺญตฺเตเยว วตฺติตพฺพ’นฺติ ตสฺมา สมนฺตา อุทกุกฺเขปาติ ปญฺญตฺตสิกฺขาปทานุรูปำ สมนฺตโต อุทกุกฺเขเปน ปริจฺฉินฺนนฺติ วา อุทกำ อุกฺขิปิตพฺพนฺติ วา อุทกุกฺเขเปน ปิ ปริจฺฉินฺนา สีมาติ วา สมนฺตา อุทกุกฺเขปปริจฺเฉโท กาตพฺโพติ วา วุตฺตธมฺมสงฺคาหกตฺเถรานำ วจนเมว ปมาณำ เต หิ พุทฺธมตญฺญุโน, อิทญฺจ วจนำ ภควโต น ปจฺจกฺขวจนำ นาปิสงฺคาหกตฺเถรานำ วจนำ อถวา ‘‘ยำ มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส สมนฺตา อุทกุกฺเขปา’’ติ ปน เอติสฺสา นทิยา...เป.... สตฺตพฺภนฺตรสีมาย ปริจฺเฉททสฺสนำ วิย สีมปริจฺเฉททสฺสนตฺถำ วุตฺต’นฺติ อาจริยา ยสฺมา วทนฺติ, ตสฺมา อุทกุกฺเขปปริจฺเฉทาภาเวปิ อโนฺตนทิยำ กาตุ วฏฺฏตีติ สิทฺธนฺติ อิมิสฺสา อตฺถโยชนาย น ธมฺมสงฺคาหกตฺเถราปิ ปวิฏฺฐา, คนฺถกาโรปิ อปวิฏฺโฐๆ กสฺมาติ เจ ติสฺโสปิ สงฺคีติโย อารูฬฺเหสุ วินยฏฺฐกถาสุเจว ตพฺพิวรณภูตาสุ สีโลกฏีกาสุ จ ‘‘อุทกุกฺเขเปน ปริจฺฉินฺนำ,อุทกำ อุกฺขิปิตพฺพำ, อุทกุกฺเขปปริจฺเฉโท กาตพฺโพ’’ติ อาทินา พหูหิ อากาเรหิ อุทกุกฺเขปปริจฺเฉทเมว ลิขนฺติ, ตสฺมา ธมฺมสงฺคาหกตฺเถราปิ อปฺปวิฏฺฐาติ วิญฺญายติ คนฺถกาโรปิ ปรูปวาทวิวชฺชนตฺถำ ‘‘อาจริยา’’ติ อญฺญกตฺตาเร นิทสฺเสติ, ตสฺมา คนฺถกาโรปิ อปฺปวิฏฺโฐติ วิญฺญายติ, อิทญฺจ วจนำ เกสญฺจิ เถรานำ อตฺตโนมติ, อตฺตโนมติ จ นาเมสา สพฺพทุพฺพลา, สิเนรุปพฺพตราชำ สาสปพีเชน มิเนนฺโต วิย สพฺพญฺญุพุทฺเธน ปญฺญตฺตสฺส อุทกุกฺเขปาติ สิกฺขาปทสฺส อตฺถำ วทนฺตานำ มหากสฺสปยสโมคฺคลิปุตฺตติสฺสปภุตีนญฺจ เตสำ สิสฺสานุสิสฺสานำ มหาวิหารวาสีนญฺจ วจนำ โก นาม ปุคฺคโล มกฺเขตุ สกฺขิสฺสติ, อุปสมฺปทาทิกมฺมสฺส จ ครุกมฺมตฺตา สาสนสฺส มูลตฺตา จ ครุเกเยว ฐาตพฺพำๆ

‘‘ยำ มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส สมนฺตา อุทกุกฺเขปา’’ติ ภควตา ปญฺญตฺตำ, กถำ มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส อุทกุกฺเขปารหฏฺฐานเมว อุทกุกฺเขปสีมา, อุทาหุ อุทกุกฺเขเปเนว อุทกุกฺเขปสีมาติ โจทนำ ปริหรนฺโต อฏฺฐกถาจริโย กถำ ปน อุทกำ อุกฺขิปิตพฺพนฺตยาทิมาหๆ ตตฺถ กถนฺติ กเถตุกมฺยตา ปุจฺฉา, กถำ เกน การเณน อุทกำ อุกฺขิปิตพฺพำ อุทกาสิญฺจนสงฺเขเปน อุกฺขิปิตพฺพำ อถ โข เลฑฺฑุขิปนทารุคุฬขิปนากาเรน

อุกฺขิปิตพฺพนฺติ อตฺโถฯ อกฺขธุตฺตาติ สามญฺเญน วุตฺเตปิ ‘‘สีโห คายติ นงฺคุฏฺโ, สีโห จาเลติ วาลธิ’’นฺติ เอตฺถ วิย ทารุคุฬํ ขิปนฺติ สทฺทนฺตรสนฺนิธานโต อตฺถวเสน ทารุคุฬกีฬกา ธุตฺตชนาติ วิญฺญายติ อกฺขสทฺโท หิ ชูเตปิ นิรูฬฺโหฯ ทารุคุฬนฺติ ภมํ อาโรเปตฺวา อารคฺเคน กตทารุวิกติ อยญฺเหตฺถตฺโถ... ยถา อกฺขธุตฺตา ทารุคุฬกา ธุตฺตชนา ทารุคุฬํ หตฺเถน คเหตฺวา อตฺตโน พลํ ทสฺเสนฺตา วิย สพฺพถาเมน อตฺตานํ โอนมิตฺวา ขิปนฺติ, เอวเมว ถามมชฺฌิเมน ปุริเสน อุทกํ วา วาลิกํ วา หตฺเถน คเหตฺวา อตฺตโน พลํ ทสฺเสนฺตาวิย โอนมิตฺวา สพฺพถาเมน นิสินฺนสฺส วา จิตสฺส วา ปริสปริยนฺตโต อนุปริยายิตฺวา ขิปิตพฺพํ, เอวํ จิตฺตํ อุทกํ วา วาลิกํ วา ยตฺถ ยสฺมึ ฐาเน ปตติ, อยเมโก อุทกุกฺเขโป นามาติ ‘‘อยเมโก อุทกุกฺเขโป’’ติ อิมินา ปเทน ทฺวินฺนํ สงฺฆานํ วิสุ วิสุ กมฺมกรณาธิกาเร สีมนฺตริกตฺตา อญฺญสฺสาปิ อุทกุกฺเขปสฺส สมฺภวํ ทสฺเสติ, เตเนว มาติกาฏฺฐกถายํ ‘‘สเจ ปน เทฺว สงฺฆา วิสุ วิสุ อุโปสถาทิกมฺมํ กโรนฺติ, ทฺวินฺนํ อุทกุกฺเขปานํ อนฺตเร อญฺโญ เอโก อุทกุกฺเขโป อุปจารตฺถาย ฐเปตพฺโพ’’ติ วุตฺตํ, วิมติวิโนทนิยมฺปิ ‘‘ตสฺส อนฺโตติ ตสฺส อุทกุกฺเขปปริจฺฉินฺนสฺส ฐานสฺส อโนฺต น เกวลญฺจ ตสฺเสว อนฺโต, ตโต พหิปิ เอกสฺส อุทกุกฺเขปสฺส อโนฺต ฐาตุ น วฏฺฏตีติ วจนํ อุทกุกฺเขปปริจฺเฉทสฺส ทุพฺพิชานโต กมฺมโกปสงฺกา โหตี’’ติ วุตฺตํ, สารตฺถทีปนิยํ ปน ‘‘ตสฺส อโนฺต หตฺถปาสํ วิชหิตฺวา จิโต กมฺมํ โกเปตีติ อิมินา ปริจฺเฉทโต พหิ ยตฺถ กตฺถจิ จิโต กมฺมํ น โกเปตีติ ทีเปตี’’ติ วตฺวา มาติกาฏฺฐกถาวจนมฺปิ ปฏิกฺขิปิ, ตํ เอกสงฺฆํ สนฺนิปาตํ สนฺธาย วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํ, ยถา จ มหาสีมาย ขณฺฑิตฺวา พทฺธานํ ขณฺฑสีมานํ อญฺญมญฺญสงฺกรวิวชฺชนตฺถํ สีมนฺตริกา ฐปิตา, เอวเมว อตฺตโน สภาเวน คามสีมา วิย สยํ ชาตสีมายํ นทีสมุทฺทชาตสฺสรานํ อติมหนฺตภาเวน อุทกุกฺเขเปน อุทกุกฺเขปสีมา ภควตา อนุญฺญาตา, ตถาปิ ทฺวินฺนํ พทฺธสีมานมิว อญฺญมญฺญสงฺกรวิวชฺชนตฺถํ ทฺวินฺนํ อุทกุกฺเขปสีมานํ อนฺตเร สีมนฺตริกตฺถาย อญฺโญ อุทกุกฺเขโป ฐเปตพฺโพ’ติ วุตฺตํ, สนิมิตฺตา พทฺธสีมา, สอุทกุกฺเขปา อุทกุกฺเขปสีมา, สีมนฺตริกา วิย เอโก อุทกุกฺเขโป ทฏฺฐพฺโพ, เตเนว วิมติวิโนทนิยํ ‘‘อิทญฺเจตฺถ สีมนฺตริกาวิธานํ ทฺวินฺนํ พทฺธสีมานํ สีมนฺตริกาอนุชานนสุตฺตานุโลมโต สิทฺธนฺติ ทฏฺฐพฺพ’’นฺติ วุตฺตํ, เอกสฺมึ สงฺฆสนฺนิปาเต ปน เอกสฺส อุทกุกฺเขปสฺส พหิ ติฏฺฐนฺโตปิ กมฺมํ น โกเปตีติ ทฏฺฐพฺพํ วุตฺตญฺหิ วิมติวิโนทนิยํ ภควตา นิทานวเสน เอกคามสีมนิสฺสิตานํ เอกสภาคานญฺจ ทฺวินฺนํ พทฺธสีมานเมว อญฺญมญฺญํ สมฺเภทชฺโฌตฺถรณํ สีมนฺตริกํ วินา อพฺยวธาเน ฐานญฺจ ภควตา อนุมตเมวาติ ญตฺวา อฏฺฐกถาจริยา อิธาปิ สีมนฺตริกาวิธานมกํสุ วิสภาคสีมานมฺปิ หิ เอกสีมนิสฺสิตตฺตํ เอกสภาวตฺตญฺจาติ ทฺวีหงฺเคหิ สมนฺนาคเต สติ เอว สีมนฺตริกํ วินา ฐานํ สมฺเภทาย โหติ, นาสตีติ ทฏฺฐพฺพ’นฺติฯ เอวํ นทีสมุทฺทชาตสฺสเรสุ สมนฺตาอุทกุกฺเขปาติ ปญฺญตฺตสิกฺขาปทานุรูปํ อุทกุกฺเขเปน ปริจฺเฉทํ ทสฺเสตฺวา รสฺสปภเว นทีชาตสฺสรปเทเส อุทกุกฺเขเปน วินาว อตฺตโน สภาเวน คามสีมายมิว สพฺพถา กปฺปิยภาวํ ทเสฺสตุ สเจ ปน นาติทีฆา โหติ, ปภวโต ปฏฺฐาย ตฺยาทิมาหฯ ตตฺถ ปภวโต ปฏฺฐายาติ ยสฺมึ ปเทเส จตฺุมาสปรมา นที สนฺทติ, ตสฺส อุปริมภาคโต ปฏฺฐายาติ อโตฺถฯ ยาว มุขทฺวาราติ ยาว นทีตีรเมวตฺถ มุขทฺวาราติ อธิปฺเปตาฯ

สพฺพตฺถา’ติ สพฺพสฺมึ นทีปเทเส อุทกุกฺเขปสีมากมฺมํ นตฺถี ติ อุทกุกฺเขเปน ปวตฺตา สีมา อุทกุกฺเขปสีมาฯ กริตพฺพนฺติ กมฺมํ, กรกรเณติ ธาตุ, รมฺมปจฺจโยฯ กรเณติ มโนทฺวารวีถิยา สตฺตมกุสล ชวนจิตฺตสมุฏฺฐาปิตวาโยธาตุยา วิการภูโต กายปโยโค, เตน กายปโยเคน ขิปิตพฺพํ อุทฺธฏฺฐํ กมฺมนฺติ วุจฺจติ ปรมตฺถวเสน ปน กายปโยคสงฺขาตาย จิตฺตํ ชวาโยธาตุยา วิปฺผาเรน เทสนฺตรปฺปตฺติ สมุฏฺฐาปิกา อฏฺฐกลาปปุญฺชาเยวฯ อุทกุกฺเขปสีมาย กมฺมํ อุทกุกฺเขปสีมากมฺมํ ตํ เอตฺถ รสฺสปภวนทิยา นตฺถีติ อตฺโถฯ อยญฺเหตฺถตฺโถ สเจ นที นาติทีฆา โหติ อฑฺฒโยชนํ วา คาวุตํ วา อฑฺฒคาวุตํ วา, ตสฺสา ปวตฺตนฏฺฐานโต ปฏฺฐาย ยาว นทีตีรา สพฺพตฺถ นทีปเทเส อชฺโฌตฺถริตฺวา สงฺโฆ นิสีทติ, ตตฺถ ตสฺมึ นทีปเทเส สมนฺตโต อวเสสนทิยา อภาวา วคฺคกมฺมสงฺกาภาเวน อุทกุกฺเขปสีมา กมฺมํ นตฺถิ, เกวลา นที สีมาเยวาติ สารตฺถทีปนิยมฺปิ มาติกาฏฺฐกถายลีนตฺถปฺปกาสนิยมฺปิ เอตเทว สนฺนิฏฺฐานํ วุตฺตํ วิมติวิโนทนิยํ ปน ยตฺถ ขุทฺทเก อรญฺเญ มหนฺเตหิ วา ภิกฺขูหิ ปริปุณฺณตาย วคฺคกมฺมสงฺกาภาเวน สตฺตพฺภนฺตรสีมาเปกฺขา นตฺถิ, ตตฺถ สตฺถพฺภนฺตรสีมา น อุปฺปชฺชติ, เกวลารญฺญสีมาเยว ตตฺถ สงฺเฆน กมฺมํ กาตพฺพํ นทีอาทีสุปิ เอเสว นโย วกฺขติ หิ สเจ นที นาติทีฆา โหติ, ปภวโต ปฏฺฐาย ยาวมุขทฺวารา สพฺพตฺถ สงฺโฆ นิสีทติ, อุทกุกฺเขปสีมากมฺมํ นตฺถี’ติ อาทิ จ อุภยตฺถาปิ จฯ ยสฺสํ ทิสายํ สตฺตพฺภนฺตรสฺส วา อุทกุกฺเขปสฺส วา โอกาโส นปฺปโหติ, ตตฺถ กถํ มินนํ ขิปนํ วา ภเวยฺย, คามเขตฺตาทีสุ ปวิสนโต อเขตฺเต สีมา ปวิฏฺฐา นามาติ สีมา วิปชฺเชยฺย, อเปกฺขาย สีมุปฺปตฺติยํ ปน ยโต ปโหติ, ตตฺถ สตฺตพฺภนฺตรอุทกุกฺเขปสีมา สยเมว ปริปุณฺณา ชายนฺติฯ ยโต ปน นปฺปโหติ, ตตฺถ อตฺตโน เขตฺตปฺปมาเณเนว ชายนฺติ, น พหีติ วุตฺตํ, เอตฺถ จ’สีมาเปกฺขาย สตฺตพฺภนฺตรอุทกุกฺเขปสีมา สยเมว ปริปุณฺณา ชายนฺตี’ติ วุตฺตตฺตา อุทกุกฺเขปํ วินาเยว อเปกฺขาย สีมาย อุทกุกฺเขปสีมา อุปฺปชฺชตี’ติ อตฺถํ วทนฺติ, ตํ อยุตฺตรูปํ วิย ทิสฺสติฯ กสฺมาติ เจ ปาฬินยวิโรธโต วิมติวิโนทนิยํ ปรโต วุตฺตวจเนนาปิ วิโรธโต จฯ อิทญฺจ วจนํ อาจริยสฺส เกสญฺจิ ปุคฺคลานํ วาทปฺปกาสนตฺถํ วุตฺตํ ภเวยฺยฯ กสฺมา ปรโต วุตฺตวจเนน อฆฏิยตฺตา จ ปาฬิยฏฺฐกถาฏีกาวจเนหิปิ วิรุชฺฌนโต จ, ตํ ปรโต วณฺณยิสฺสามฯ ยถา จ โลเก วตึ อปริกฺขิปิตฺวา ‘‘อิทํ วติยา ฐาน’’นฺติ จ ยถา จ นงฺคลโกฏิยา อกสิตฺวา ‘‘อิทํ กสิกฏฺฐาน’’นฺติ จ ยถา จ วตฺถุ กโรนฺตา มนุสฺสา กุธารีผรสุอาทินา รุกฺเข อจฺฉินฺทิตฺวา ‘‘อิทํ มม กุธาริปตนฏฺฐาน’’นฺติ จ ยถา จ ทาตฺเตน อลายิตฺวา ‘‘อิทํ มม ลายิตฏฺฐาน’’นฺติ จ น สกฺกา วตฺตุ, เอวเมว อุทกํ วา วาลิกํ วา หตฺเถน อขิปิตฺวา ‘‘อยเมโก อุทกุกฺเขโปติ จ, อุทกปตนฏฺฐานนฺติ จ น สกฺกา วตฺตุฯ

เอตฺถ จ เทฺว ภิกฺขู เอวํ วิวาทํ กโรนฺติ วิมติวิโนทนิยํ ‘‘ยตฺถ ขุทฺทเก อรญฺเญ มหนฺเตหิ ภิกฺขูหิ ปริปุณฺณตาย วคฺคกมฺมสงฺกาภาเวน สตฺตพฺภนฺตรสีมาเปกฺขา นตฺถิ, ตตฺถ สตฺตพฺภนฺตรสีมา น อุปฺปชฺชติ, เกวลารญฺญสีมาเยว ตตฺถ สงฺเฆน กมฺมํ กตฺตพฺพํ นที อาทีสุปิ เอเสว นโยฯ วกฺขติ หิ สเจ นที นาติทีฆา โหติฯ ปภวโต ปฏฺฐาย ยาว มุขทฺวารา สพฺพตฺถ สงฺโฆ นิสีทติ, อุทกุกฺเขปสีมากมฺมํ นตฺถี’ติ อาทึ, อิมินา เอว วจเนน วคฺคกมฺมปริหารตฺถํ สีมาเปกฺขาย สติ เอว อุทกุกฺเขปสีมา สตฺตพฺภนฺตรสีมา อุปฺปชฺชนฺติ, นาสตีติ ทฏฺฐพฺพ’นฺติ วุตฺตตฺตา อุทกุกฺเขปํ วินาว ปริสปริยนฺตโต ปฏฺฐาย สีมาเปกฺขาย

สเหว อุทกุกฺเขปสีมา อุปฺปชฺชติ ตสฺมา อุทกุกฺเขเปน ปโยชนํ นตฺเถวาติ เต เอวํ วตฺตพฺพา ‘‘มา สปฺปุริสา เอวํ วเทยฺยาถ อาจริยวรญฺจ มา อพฺภาจิกฺขถ อิทญฺจ วจนํ อาจริยวรสฺส เนยฺยวจนํ,

ปรโตปิ อาจริยวโร สนฺนิฏฺฐานํ วกฺขติ วินยฏฺฐกถาสุเจว สารตฺถทีปนิยญฺจ วุตฺตวจเนหิปิ ตว วจนํ อสํสนฺเทว, วิมติวิโนทนิยเมว ปรโต วุตฺตวจเนนาปิ น ฆฏิยติฯ กถํ เนยฺยวจนํ โหตีติฯ ‘‘สีมาเปกฺขาย สติ เอว...เป.... นสฺสตี’’ติ เอตฺถ สีมาเปกฺขาย วินา มคฺคคมนนฺหานาทิ อตฺเถหิ ภิกฺขูหิ อรญฺเญ วา นทีอาทีสุปิวา ปวิฏฺฐกฺขเณเยว นุปฺปชฺชติ, สีมาเปกฺขาย สติเอว อรญฺเญ สมนฺตา สตฺตพฺภนฺตรา’ติ ปญฺญตฺตสิกฺขาปทานุรูปํ อพฺภนฺตรสีมา อุปฺปชฺชติ’ นทีสมุทฺทชาตสฺสเรสุปิ มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส สมนฺตา อุทกุกเขปาติ ปญฺญตฺตสิกฺขาปทานุรูปํ อุทกุกฺเขเปน สห อุทกุกฺเขปสีมา อุปฺปชฺชติ, น อุทกุกฺเขเปน วินาติ อยํ เนยฺยตฺโถฯ นาสตีติเอตฺถ อุทกุกฺเขเปน วินาติ อโตฺถปิ น ลพฺภเตฯ เอวญฺจ สติ วิมติวิโนทนิยํ เยว ปุน ตตฺถาติ โลกโวหารสิทฺธาสุ เอตาสุ นทีอาทีสุ ตีสุ อพทฺธสีมาสุ ปุนวคฺคกมฺม ปริหารตฺถํ สาสนโวหารสิทฺธาย อพทฺธสีมาย ปริจฺเฉทํ ทสฺเสนฺโตติ อธิปฺปาโยฯ ปาฬิยํ ‘‘ยํ มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺสา’’ติ อาทีสุ อุทกํ อุกฺขิปิตฺวา ขิปิยติ เอตฺถาติ อุทกุกฺเขโป, อุทกสฺส ปถโนกาโส, ตสฺมา อุทกุกฺเขปาฯ อยญฺเหตฺถ ปทสมฺพนฺธวเสน อโตฺถ... ‘‘ปริส ปริยนฺตโต ปฏฺฐาย สมนฺตา ยาว มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส อุทกุกฺเขโป อุทกปตนฏฺฐานํ, ตาว ยํ ตํ ปริจฺฉินฺนํ ฐานํ, อยํ ตตฺถ นทีอาทีสุ อปรา สมานสංวาสา อุทกุกฺเขปสีมา’’ติ วุตฺตอตฺถปเทหิปิ สมานํ ภเวยฺย อาจริยเมว หิ เกจิปน สมนฺตา อพฺภนฺตรํ มินิตฺวา ปริเจฺฉทกรเณเนว สีมา สญฺชายติ, น สยเมวาติ วทนฺติ, ตํ น คเหตพฺพนฺตฺยาทินา เกจิวาทํ ปฏิกฺขิปิตฺวา มินนขิปเน โทสํ ทสฺเสตฺวา จ ยํ ปเนตฺถ อพฺภนฺตรมินนปฺปมาณสฺส วาลิกาทิขิปนกมฺมสฺส จ ทสฺสนํ, ตํ สยංชาตสีมานํ จิตฺฏฺฐานปริจฺเฉททสฺสนตฺถํ กตํ, คามูปจารฆรูปจารชานนตฺถํ เลฑฺฑุสฺปาทิขิปน วิชานนทสฺสนํ วิย, เตเนว มาติกาฏฺฐกถายํ สีมํ วา พนฺธนฺติ อุทกุกฺเขปํ วา ปริจฺเฉท’นฺติ วุตฺตํ, เอวํ กเตปิ ตสฺส ปริจฺเฉทสฺส ปภวโต ญาตุ อสกฺกุเณยฺยตฺเตน ถูลโต ฌตฺวา อนฺโต ติฏฺฐนฺเตหิ นิราสงฺกฏฺฐาเน ฐาตพฺพํ อญฺญํ พหิกโรนฺเตหิ อติทูเร นิราสงฺกฏฺฐาเน เปเสตพฺพนฺติ วา, ตสฺมา ยถา วุตฺตสีมาเปกฺขวเสเนว ตาสํ สตฺตพฺภนฺตรอุทกุกฺเขปสีมานํ อุปฺปตฺติ, ตพฺพิคเมน วินาโส จ คเหตพฺโพติ อมฺหากํ ขนฺติ, วีมංสิตฺวา คเหตพฺพํ, อญฺโญ วา ปกาโร อิโต ยุตฺตตโร คเวสิตพฺโพ’ติ อาหฯ

วีมංสิตฺวา คเหตพฺพํฯ อญฺโญ วา ปกาโร อิโต ยุตฺตตโร คเวสิตพฺโพ’ติ อิมินา อาจริยสฺส วจเนน อิมสฺส วจนสฺส อตฺตโนมติภาวญฺจ อาจริยสฺส อปฏิสมฺภิทาปตฺตภาวญฺจ ทเสฺสติฯ อิทญฺจ วจนํ น ภควโต ปจฺจกฺขวจนํ, นาปิธมฺมสงฺคาหกตฺเถรานํ วจนํ, ติสฺโสปิ สงฺคีติโย อนารูฬฺหา, นาปิ อฏฺฐกถาย สංวณฺณนาจริยสฺส วาทปฺปกาสนเมว ตสฺมา อสลฺลกฺขิตพฺพเมว สารตฺถทีปนิยมฺปิ สเจ นที นาติทีฆา โหตีติ อิมิสฺสา สංวณฺณนาธิกาเร อุทกุกฺเขปสีมา กมฺมํ นตฺถีติ ยสฺมา สพฺโพปิ นทีปเทโส ภิกฺขูหิ อชฺโฌตฺถโฏ, ตสฺมา สมนฺตโต นทิยา อภาวา อุทกุกฺเขเปน ปโยชนํ นตฺถี’ติ วุตฺตํ ตถา หิ สมนฺตโต นทิยา อภาวา อุทกุกฺเขเปน ปโยชนํ นตฺถี’ติอิมสฺส อนฺวยวเสน วา อตฺถาปตฺติวเสน วา สมนฺตโต นทิยา ภาเว สติ อุทกุกฺเขเปน ปโยชนํ อเตฺถว วคฺคกมฺมปริหารตฺถนฺติ อโตฺถ ลพฺภเต มาติกาฏฺฐกถาย

ลีนตฺถปฺปกาสนิยมฺปิ ‘‘สมนฺตา อุทกุกฺเขปปริจฺเฉโท กาตพฺโพติ ปโหนกฏฺฐานํ สนฺธาย วุตฺตํ ยตฺถ ปน กุนฺนทิยํ นปฺปโหติฯ ตตฺถ ปโหนกฏฺฐาเน อุทกุกฺเขปปริจฺเฉโท กาตพฺโพ’ติวุตฺตตฺฯ อุทกุกฺเขปปริจฺเฉโท กาตพฺโพ’ติ อิมินา วจเนน สีมาเปกฺขาย สห อุทกุกฺเขปํ วินา อตฺตโน สภาเวเนว นุปฺปชฺชตีติ วิญฺญายติ, ตถา หิ อุทกุกฺเขปปริจฺเฉทเก กตฺตาเร อสติ กถํ อุทกุกฺเขปปริจฺเฉโท กาตพฺโพ ภเวยฺย ตสฺมา ‘‘วคฺคกมฺมปริหารตฺถํ สีมาเปกฺขาย สติ เอว อุทกุกฺเขปสตฺตพฺภนฺตรสีมา อุปฺปชฺชนฺติ, นาสตี’ติ อิทํ วจนํ สารตฺถทีปนิยญฺจ มาติกาฏฺฐกถายญฺจ วุตฺตวจเนหิ อญฺญมญฺญวิรุทฺธํ วิย ทิสฺสติ วิมติวิโนทนิยํเยว จ ‘‘มโหเฆน ปน อุนฺนตฏฺฐานโต นินฺนฏฺฐาเน ปตนฺเตน ขโต ขุทฺทโก วา มหนฺโต วา ลกฺขณยุตฺโต ชาตสฺสโรว เอตฺถาปิ ขุทฺทเก อุทกุกฺเขปกิจฺจํ นตฺถิ สมุทฺเท ปน สพฺพถา อุทกุกฺเขปสีมายเมว กมฺมํ กาตพฺพํ, โสเธตุ ทุกฺกรตฺตา’’ติ วุตฺตํ ตถา หิ อยมาจริยวโร ปุพฺเพ ‘‘วคฺคกมฺมปริหารตฺถํ สีมาเปกฺขาย สติ เอว อุทกุกฺเขปสตฺตพฺภนฺตรสีมา อุปฺปชฺชนฺติ, นาสตี’’ติ วตฺวา ปรโต กถมาจริยวเรน ‘‘เอตฺถาปิ ขุทฺทเก อุทกุกฺเขปกิจฺจํ นตฺถิ’’ตฺยาทิวจนมฺจฺจเต, ตตฺถายํ วิคฺคโห อุทกํ อุกฺขิปิตฺวา ขิปียติ เอตฺถาติ อุทกุกฺเขโป อุทกสฺส ปตโนกาโส กินฺตุ, ฐานํ กริตพฺพํ กิจฺจํ กร กรเณติ ธาตุ ริจฺจปจฺจโย ยํฯ ‘‘อเชฺชว กิจฺจํ อาตปฺป’’นฺติ ยถา, อุทกุกฺเขปสฺส กิจฺจํ กรณํ อุทกุกฺเขปกิจฺจ์ฯ สมุทฺเท ปนา ติ เอตฺถ ปน สทฺเท วิเสสตฺโถ, ปกฺขนฺตรตฺโถติปิ อปเร วิเสสตฺเถ ปน นทีชาตสฺสเรสุ มหนฺเตสุ อุทกุกฺเขปสีมายเมว กาตพฺพํ, ขุทฺทเก ปน เกวเล นทีชาตสฺสเรปิ กาตพฺพํ สมุทฺเท ปน วิเสสโต อุทกุกฺเขปสีมายเมว กาตพฺพนฺติ อยํ ปน สทฺทสฺส วิเสสตฺโถฯ สพฺพถา ติ สพฺเพน สพฺพ์ฯ

อุทกุกฺเขปสีมายเมวา ติ เอตฺถ เอวกาโร สนฺนิฏฺฐานตฺโถ, อุทกุกฺเขปสีมายเมว กมฺมํ กาตพฺพ์, น สมุทฺทสีมาย กทาจีติ อตฺโถ ยุชฺชเตวฯ นทีชาตสฺสเรสุ ปน มหนฺเตสุ อุทกุกฺเขปสีมาย กาตพฺพ์, ขุทฺทเก นทีชาตสฺสเรเยว น กาตพฺพนฺติ อยํ อตฺโถ สามตฺถิยโต ลพฺภเตว นทีชาตสฺสเรสุ ขุทฺทกมหนฺตภาเวน นทีชาตสฺสรอุทกุกฺเขปาติ เทฺว เทฺว สีมา ลพฺภนฺติ สมุทฺเท ปน กสฺมา สมุทฺทอุทกุกฺเขปวเสน เทฺว น ลพฺภนฺตีติ สมุทฺเท ปน กสฺมา สมุทฺทอุทกุกฺเขปวเสน เทฺว น ลพฺภนฺตีติ โจทนํ มนสิสนฺธายาห ‘‘โสเธตุ ทุกฺกรตฺตา’’ติฯ ตตฺถ โสเธตุ ทุกฺกรตฺตา ติ สมุทฺทสฺส อติมหนฺตภาเวน สมุทฺทโมติณฺเณ ภิกฺขู หตฺถปาสนยนํ วา พหิสมุทฺทกรณํ วา กาตุ อติทุกฺกรํ ตสฺมา สพฺพถา สพฺเพน สพฺพ์ อุทกุกฺเขปสีมายเมว กาตพฺพนฺติ อยมาจริยวรสฺส อธิปฺปาโยฯ

ยทิ วคฺคกมฺมปริหารตฺถํ สีมาเปกฺขาย สติ เอว อุทกุกฺเขปสีมา อุปฺปชฺเชยฺย, เอวํ สติ สมุทฺทโมติณฺเณ ภิกฺขุสมูเหว หตฺถปาสโต พหิ กเรยฺย, เอวญฺจ สติ โสเธตุ ทุกฺกรตฺตา’ติ เหตุปทมฺปิ นิรตฺถกํ ภเวยฺย น ปเนวํ สกฺกา วตฺตุ, เตน ญายติ ‘‘วคฺคกมฺมปริหารตฺถํ อุทกุกฺเขปปโยชน’’นฺติฯ อปิจ เตสํ อาจริยานํ อธิปฺปาเยน ‘‘มยํ อุทกุกฺเขปสีมาย น กโรม, เกวลํ สมุทฺเทเยว กโรมา’’ติ อิจฺฉมาเน สติ กถํ กริสฺสนฺติฯ ตสฺมา เตสํ มเตน สีมาเปกฺขาย สเหว อุทกุกฺเขปสีมาย สมฺภวโต คตคตฏฺฐาเน อุทกุกฺเขปสีมา ภเวยฺย เอวญฺจ สติ ‘‘สมุทฺเท ปน สพฺพถา อุทกุกฺเขปสีมายเมว กมฺมํ กาตพฺพ์, โสเธตุ ทุกฺกรตฺตา’’ติ วจนมฺปิ นิรตฺถกํ ภเวยฺย เอวญฺจ ปน วเทยฺย... สพฺพโส สมุทฺทสีมาย อลพฺภมานตฺ

สนฺธาย ‘‘สมฺทฺเท ปนา’’ตฺยาทิวจนํ อาจริยวเรน วุตฺตนฺติ ตถาปิ น วตฺตพฺพํ กสฺมา เอวญฺจ อตฺเถ อิจฺฉมาเน สติ ‘‘สมฺทฺเท ปน สพฺพตฺถ อุทกุกฺเขปสีมาว ลพฺภตี’’ติ วตฺตพฺพํ สิยา น ปเนวํ วุตฺตนฺ ฯ อถวา ปกรณาทิวเสน สทฺทตฺเถ วิภชฺชียมาเนปิ วิรุชฺฌเตว กถํ ส์โยควเสน ‘‘สวจฺฉ เธนุมาเนหี’’ติ วุตฺเต ‘‘คาวี’’ติ วิญฺญายติ, น วฬวาฯ ‘‘อวจฺฉ เธนุ’’นฺติ วุตฺเต คาวีติ วิญฺญายติ, น วฬวาติ เอตฺถ วิย กทาจิปิ เอวสทฺเทน นิวตฺเตตพฺพสฺส สมฺทฺทสฺส นทิยมิว นาติทีฆภาเว อลพฺภมาเน สติ ‘‘สมฺทฺเท ปน สพฺพถา อุทกุกฺเขปสีมายเมว กมฺมํ กาตพฺพ’’นฺติ เอวกาเรน อวตฺตพฺพํ สิยา, ตถา หิ ส์โยควิปฺปโยควเสน ‘‘สวจฺฉ เธนุ, อวจฺฉ เธนุ’’นฺติ วุตฺเต คาวีติ วิญฺญายติ, น วฬวาฯ วฬวา จ นาม โยนิมคฺคสฺส อติสมฺพาธตฺตา วิชายิตุ น สโกฺกนฺติ, คพฺภสฺส ปริณตกาเล กุจฺฉึ ผาเลตฺวา อาชญฺญโปตกํ คณฺหนฺติ เอวํ เอกคพฺเภเนว มรนฺติ ตสฺมา ‘‘วฬวํ สวจฺฉ’’นฺติวา อวจฺฉ’’นฺติ วา วตฺตุ นารหติ เอวเมว กทาจิปิ นาติทีฆสมฺทฺทสฺสปิ อนุปลพฺภมานตฺตา ตํ นิวตฺตาปเกน เอวสทฺเทน ‘‘สมฺทฺเท ปน สพฺพถา อุทกุกฺเขปสีมายเมว กมฺมํ กาตพฺพ’’นฺติ อปทิสิตุ นารหติเยว ตสฺมา อุทกุกฺเขเปน สีมา อุปฺปชฺชตีติ นิฏฺฐเมตฺถาว คนฺตพฺพํ เตน วุตฺตํ ‘‘เอวญฺจ อตฺเถ อิจฺฉมาเน สติ สมฺทฺเท ปน สพฺพถา อุทกุกฺเขปสีมาว ลพฺภตีติ วตฺตพฺพํ สิยา น ปเนวํ วุตฺต’’นฺติ เตน ญายติ วคฺคกมฺมปริหารตฺถํ วาลิกาทีหิ ขิปนนฺติ อปิจ วิมติวิโนทนิยํเยว ‘‘คจฺฉนฺติยา ปน นาวาย กาตุ น วฏฺฏตี ฯ

กสฺมา อุทกุกฺเขปมตฺตเมว หิ สีมา, ตํ นาวา สีฆเมว อติกฺกเมติ เอวํ สติ อญฺญิสฺสา สีมาย ฌตฺติ, อญฺญิสฺสา อนุสาวนา โหตี’’ติ อิมสฺส สำวณฺณนาธิกาเร ตนฺติ สีมํ ฯ สีฆเมว อติกฺกเมตีติ อิมินา ตํ อนติกฺกมิตฺวา อนฺโต เอว ปริวตฺตมานาย กาตุ วฏฺฏตีติ ทสฺเสติ ฯ เอตทตฺถเมว หิ วาลิกาทีหิ สีมา ปริจฺฉินฺทนฺ ฯ อิตรถา ‘‘พหิปริวตฺตา นุโข โน วา’’ติ กมฺมโกปสงฺกา ภเวยฺย ฯ อญฺญิสฺสา อนุสาวนาติ เกวลาย นทีสีมาย อนุสาวนา’ติ อาจริยวเรน วุตฺตนฺ ฯ ยทิ สีมาเปกฺขาย สห อตฺตโน สภาเวน อุทกุกฺเขปสีมา อุปฺปชฺเชยฺย, เอวํ สติ นาวาย คตคตฏฺฐาเน สมนฺตโต สภา วิย ปริกฺขิปิตฺวา อุทกุกฺเขปสีมา อุปฺปชฺเชยฺย, อุปฺปชฺชมาเนปิ จ อญฺญิสฺสา อนุสาวนาติ จ อปราย อุทกุกฺเขปสีมาย อนุสาวนาติ วตฺตพฺพํ ภเวยฺย น ปเนวํ วุตฺตํ อถาปิ วเทยฺย ‘‘ปฐโมติณฺณฏฺฐาเนเยว สีมาเปกฺขา โหติ, คตคตฏฺฐาเน นตฺถี’’ติ, ตมฺปิ วจนํ อยุตฺตเมวฯ กสฺมา ยาว กมฺมํ น นิปฺผนฺนํ, ตาว สีมาเปกฺขาย วินา อสมฺภวโต เตน ญายติ ‘‘วคฺคกมฺมปริหารตฺถํ อุทกุกฺเขปำ วินา สีมาเปกฺขาย สเหว อตฺตโน สภาเวน อุทกุกฺเขปสีมา นุปฺปชฺชตี’’ติ นิฏฺฐเมตฺถาว คนฺตพฺพํ ตสฺมา นาวาย กมฺมํ กโรนฺเตหิ ถิรตรํ กตฺวา นาวำ อคมนียำ กตฺวาว กาตพฺพนฺ ฯ

สารตฺถทีปนิยมฺปิ ‘‘คจฺฉนฺติยา ปน นาวาย กาตุ น วฏฺฏตีติ เอตฺถ อุทกุกฺเขปำ อนติกฺกมิตฺวา ปริวตฺตมานาย กาตุ วฏฺฏตีติ เวทิตพฺพ’’นฺติ วุตฺตนฺ ฯ เอวญฺจ ปน วเทยฺย ‘‘ยาว ปริสา วฑฺฒติ, ตาว สีมาปิ วฑฺฒติ ปริสปริยนฺตโต อุทกุกฺเขโปเยว ปมาณนฺติ วินยฏฺฐกถายำ วุตฺตตฺตา ปริสวเสน วฑฺฒมานา อุทกขิปนำ วินาเยว วฑฺฒติ อุปจารสีมา วิย ตสฺมา อุทกุกฺเขเปน ปโยชนำ นตฺเถวา’’ติ ฯ ตำ นุ, อยญฺเหตฺถ โตฺถ... อุทกุกฺเขปสีมา นาเมสา วฑฺฒมานา ปริสวเสเนว วฑฺฒติ พทฺธสีมายำ ปน วฑฺฒมานา สมูหวเสน วฑฺฒติ ฯ กสฺมา ปริสวเสน วฑฺฒมานา ปริสปริยนฺตโต อุทกุกฺเขโป กาตพฺโพติ ฯ อปเร เอวำ วทนฺติ ปุพฺเพ

อุทกุกฺเขโปเยว ปมาณ์, ปุน อุทกุกฺเขปกิจฺจ์ นตฺถิ, กถินตฺถตสาฏกทานกมฺมวาจา วิย ตถา หิ กถินตฺถต สาฏกทานกาเล วุตฺตกมฺมวาจา เอกาเยว วฏฺฏติ, อตฺถเตเยว กถิเน ปุน วรสาฏกๆ ลภิตฺวา กมฺมวาจาย ทานกิจฺจ์ นตฺถิ เอวเมว เอตฺถาปิ ปุเพฺพ อุทกุกฺเขโปเยว ปมาณ์, ปุน อุทกุกฺเขปกิจฺจ์ นตฺถีติ เต อุปจาร สีมายมิว มณฺฑิตฺวา วทนฺติ อุปจารสีมายณฺหิ ปุริสาย นิสินฺนฏฺฐานเมว อุปจารสีมาภาเวน วฑฺฒติ อิธ ปน ปริสปริยนฺตโต อุทกุกฺเขปปฺปมาเณน วฑฺฒติเยว น อุทกุกฺเขป์ วินาว อิชฺฌเต ‘‘กถ์ ปน อุทก์ อุกฺขิปิตพฺพ์ ยถา อกฺขตฺตา ทารุคุฬ์ ขิปนฺติ, เอว์ อุทก์ วา วาลิก์ วา หตฺเถน คเหตฺวา ถามมชฺฌิเมน ปุริเสน สพฺพถาเมน ขิปิตพฺพ์, ยตฺถ เอว์ ขิตฺต์ อุทก์ วา วาลิก์ วา ปตติ, อยเมโก อุทกุกฺเขโป’’ติ อฏฺฐกถาวจน์ ภินฺทนฺติ นามฯ กิมิวาติ เจ, เย ปน ‘‘กมฺมเมว กมฺมกรณ์ กโรติ, นตฺถิ นิรยปาลา’’ติ วทนฺติ, เต ‘‘อตฺถิ ภิกฺขเว นิรเย นิรยปาลา’’ติ เทวทูตสุตฺต์ ภินฺทนฺติ วิยาติฯ

เอวญฺจปน วเทยฺย เย อุทกุกฺเขเปน สห อิชฺฌนฺติ, เตปิ ‘‘สเจปิ หิ ภิกฺขุสหสฺส์ ติฏฺฐติ, ตสฺส จิโตกาสสฺส พาหิรนฺตโต ปฏฺฐาย ภิกฺขูน์ วคฺคกมฺมปริหารตฺถ์ สีมาเปกฺขาย อุปฺปนฺนาย ตาย สห สยเมว สญฺชาตา สตฺตพฺภนฺตรสีมา สมานสංวาสกาติ อธิปฺปาโยฯ ยตฺถ ปน ขุทฺทเก อรญฺเญ มหนฺเตหิ วา ภิกฺขูหิ ปริปุณฺณตาย วคฺคกมฺมสงฺกาภาเวน สตฺตพฺภนฺตรสีมาเปกฺขา นตฺถิ, ตตฺถ สตฺตพฺภนฺตรสีมา น อุปฺปชฺชติ , เกวลารญฺญสีมายเมว ตตฺถ สงฺเฆน กมฺม์ กาตพฺพ์ นทีอาทีสุปิ เอเสวนโย’’ติ วิมติวิโนทนิย์ วุตฺตวจน์ ภินฺทนฺติ นามาติฯ ต์ น, เตน โน กา หานิ เอวมฺปิ อมฺหาก์ วาเท โกจิ วิโรโธ น วิชฺชเตวฯ กสฺมาติ เจ, อิเม เทฺว สทฺทรจนาปิ อสมฺพนฺธาว ภินฺนลกฺขณา ภินฺนวิสยา เจตา สีมาฯ กถ์ สทฺทรจนา อสมฺพนฺธาฯ ยถา อรญฺเญ ตตฺถ สตฺตพฺภนฺตรสีมา น อุปฺปชฺชติ, เกวลารญฺญเมวาติ วุจฺจติ, เอว เมว ‘‘นทิยาปิ สพฺพตฺถ สงฺโฆ นิสีทติ, อุทกุกฺเขปสีมา นุปฺปชฺชตี’’ติ อวตฺวา ‘‘อุทกุกฺเขปสีมา กมฺม์ นตฺถี’’ติ กฺริยาปรามสนวเสน วุตฺต์ฯ กริตพฺพ์ กมฺม์ฯ กึ ต์, ขิปน์ฯ เอวมฺปิ สทฺทรจนา อสมฺพนฺธาวฯ ‘‘วคฺคกมฺม ปริหารตฺถ์...เป.... อุทกุกฺเขปสีมา สตฺตพฺภนฺตรสีมา อุปฺปชฺชติ, นาสตี’’ติ เอตฺถ ‘‘นาสตี’’ติ อิมสฺส อุทกุกฺเขเปน วินาปีติ อตฺโถปิ ยุชฺชเตวฯ

กสฺมาติ เจ ‘‘สีมาเปกฺขาย สติเอวา’’ติ อิมินา อนุโลมนยวเสน ‘‘สีมาเปกฺขาย อสติ นุปฺปชฺชตี’’ติ อโตฺถ ยุชฺชเตวฯ เกจิ ปน ‘‘สมนฺตา อพฺภนฺตร์ มินิตฺวา ปริจฺเฉทกรเณเนว สีมา สญฺชายติ, น สยเมวา’’ติ วทนฺติ ต์ น คเหตพฺพ์ฯ ยทิ หิ...เป.... ยถา เจตฺถ, เอว์ อุทกุกฺเขปสีมายปิ นทีอาทีสุปิ ตตฺถาปิ หิ มชฺฌิมปุริโส น ญายติ, ตถา สพฺพถาเมน ขิปนนฺติ อิมินาปิ วจเนน อาจริยวรสฺส อุทกุกฺเขเปน สเหว สีมาเปกฺขาย สติ อุทกุกฺเขปสีมา อุปฺปชฺชติ, นาสตีติ อธิปฺปาโย ญายติฯ กถ์ ภินฺนลกฺขณา, คามสีมสตฺตพฺภนฺตรอุทกุกฺเขปสีมา กิญฺจาปิ อพทฺธสีมสามญฺเญน สมานา, น ปน สมานลกฺขณา ตถา หิ ‘‘อสมฺมตาย ภิกฺขเว สีมาย อฏฺฐปิตาย ย์ คาม์ วา นิคม์ วา อุปนิสฺสาย วิหรติ, ยา ตสฺส คามสฺส วา คามสีมา, นิคมสฺส วา นิคมสีมา, อย์ ตตฺถ สมานสංวาสา เอกูโปสถา’’ติ อิมสฺมึ สิกฺขาปเท ขุทฺทโก วา มหนฺโต วา สพฺโพปิ คามปเทโส คามสีมาติ อนุญฺญาตา, น สตฺตพฺภนฺตรสีมาย วิย สมนฺตา เลฑฺฑุปาตกฺเขเปน อนุญฺญาตา อพฺภนฺตรสีมายปิ อคามเก เจ อรญฺเญ ย์ นิสฺสาย วิหรติ,

ตสฺส อรญฺญสฺส อรญฺญสีมาติ นานุญฺญาตา ตถา นทีสมุทฺทชาตสฺสเรสุปิ คามสีมายมิว สพฺโพ นทีสมุทฺท ชาตสฺสรปเทโส นทีสมุทฺทชาตสฺสรสีมาติ เอวเมว น อนุญฺญาตา ตถา อพฺภนฺตรสีมายมิว สมนฺตา สตฺตพฺภนฺตราติ วา นานุญฺญาตา เอวมิมา คามสีมสตฺตพฺภนฺตรอุทกุกฺเขปสีมา ภินฺนลกฺขณา, ตสฺมา ภควตา ปญฺญตฺตสิกฺขาปทานุสาเรเนว คามสีมายปิ ขุทฺทโก วา มหนฺโต วา สพฺโพ คามปเทโส คาม สีมาว โหติ, สตฺตพฺภนฺตรสีมายปิ ‘‘สมนฺตา สตฺตพฺภนฺตรา’’ติ ปญฺญตฺตสิกฺขาปทานุสาเรน สมนฺตา สตฺตพฺภนฺตรสีมา สีมาเปกฺขาย สห สยเมว อุปฺปชฺชตี’’ติ มินนามินนวิจารณา ปน นิรตฺถกาว ตถา อุทกุกฺเขปสีมายปิ ‘‘มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส สมนฺตา อุทกุกฺเขปา’’ติ ปญฺญตฺตสิกฺขาปทานุรูปํ อุทกุกฺเขเปน สเหว อุปฺปชฺชตีติ นตฺถิ ขิปนาขิปน วิจารณาย ปโยชนนฺติฯ กถํ ภินฺนวิสยา สตฺตพฺภนฺตรสีมา อรญฺญ วิสยา, อุทกุกฺเขปสีมา นทีสมุทฺทชาตสฺสรวิสยา, เอวมฺปิ เอตา คามสีมสตฺตพฺภนฺตรอุทกุกฺเขปสีมา ภินฺนวิสยาว ตสฺมา ‘‘นทีอาทีสุ เอเสว นโย’’ติ วุตฺเตปิ สตฺตพฺภนฺตรสีมา อเปกฺขาย สเหว อตฺตโน สภาเวเนว สตฺตพฺภนฺตรสีมา อุปฺปชฺชติ ยถาฯ

เอวเมว อุทกุกฺเขปสีมายปิ อเปกฺขาย สห อุทกุกฺเขปํ กตฺวาว วคฺคกมฺมปริหารตฺถํ อุทกุกฺเขปสีมา อุปฺปชฺชติ, น วินาติ สนฺนิฏฺฐานํ กาตพฺพนฺ นนุ จ มาติกาฏฺฐกถายํ ปริจฺเฉทพฺภนฺตเร หตฺถปาสํ วิชหิตฺวา ฐิโตปิ, ปริจฺเฉทา พหิ อญฺญ ตตฺตกเยว ปริจฺเฉทํ อนติกฺกมิตฺวา ฐิโตปิ กมฺมํ โกเปติ, อิทํ สพฺพอฏฺฐกถาสุ สินฺนิฏฺฐาน’นฺติ วุตฺตวจเน น วิรุชฺฌตีติ เจฯ ตนฺ น, มาติกาฏฺฐกถายํ ‘‘สเจ ปน เทฺวสงฺฆา วิสุ วิสุ อุโปสถาทิกมฺมํ กโรนฺติ, ทฺวินฺนํ อุทกุกฺเขปานํ อนฺตเร อญฺโญ เอโก อุทกุกฺเขโป อุปจารตฺถาย ฐเปตพฺโพ’’ติ ทฺวินฺนํ สงฺฆานํ วิสุ วิสุ กมฺมกรณาธิกาเร วุตฺตตฺตาฯ สารตฺถทีปนิยมฺปิ ‘‘ตตฺถ อญฺญ ตตฺตกเยว ปริจฺเฉทํ อนติกฺกมิตฺวา ฐิโตปิ กมฺมํ โกเปตีติ อิทํ เนว ปาฬิยํ, น อฏฺฐกถายํ อุปลพฺภติฯ ยทิ เจตํ ทฺวินฺนํ สงฺฆานํ วิสุ วิสุ อุโปสถาทิกมฺมกรณาธิกาเร วุตฺตตฺตา อุทกุกฺเขปโต พหิ อญฺญ อุทกุกฺเขปํ อนติกฺกมิตฺวา อุโปสถาทิกรณตฺถํฯ ฐิโต สงฺโฆ สีมาสมฺเภทสมฺภวโต กมฺมํ โกเปตีติ อิมินา อธิปฺปาเยน วุตฺตํ สิยาฯ เอวํ สติ ยุชฺเชยฺย, เตเนว มาติกาฏฺฐกถายํ ลีนตฺถปฺปกาสนิยํ อญฺญ ตตฺตกเยว ปริจฺเฉทนฺติ ทุติยํ อุทกุกฺเขปํ อนติกฺกมนฺโตปิ โกเปติฯ

กสฺมา, อตฺตโน อุทกุกฺเขปสีมาย ปเรสํ อุทกุกฺเขปสีมาย อโชฺฌตฺถตตฺตา สีมาสมฺเภโท โหติ, ตสฺมา โกเปตี’ติ ‘‘อิทํ สพฺพอฏฺฐกถาสุ สนฺนิฏฺฐาน’’นฺติ จ อิมินา อธิปฺปาเยน วุตฺตนฺติ คเหตพฺพนฺฯ สพฺพาสุปิ อฏฺฐกถาสุ สีมาสมฺเภทสฺส อนิจฺฉิตตฺตา เตเนว อตฺตโน จ อญฺเญสญฺจ อุทกุกฺเขปปริจฺเฉทสฺส อนฺตรา อญฺโญ อุทกุกฺเขโป สีมนฺตริกตฺถาย ฐเปตพฺโพติ วุตฺตนฺฯ อญฺเญ ปเนตฺถ อญฺญถาปิ ปปญฺเจนฺติ, ตนฺ น คเหตพฺพ’นฺติ วตฺวา ปฏิกฺขิตฺตนฺฯ ตสฺส ‘‘อโนฺตหตฺถปาสํ วิชหิตฺวา ฐิโต กมฺมํ โกเปตี’’ติ อิมินา ปริจฺเฉทโต พหิ ยตฺถ กตฺถจิ ฐิโต กมฺมํ น โกเปตีติ ทีเปตีติ สารตฺถทีปนีวจเนนาปิ เอกสฺมึ สงฺฆสนฺนิปาเต ปริจฺเฉทโต พหิ อญฺญ ตตฺตกเยว ปริจฺเฉทํ อนติกฺกมิตฺวา ฐิโตปิ กมฺมํ น โกเปตีติ เวทิตพฺพเมตํ สารตฺถทีปนิยเมว อิมมตฺถํ ทสฺหิกรณวเสน อุทกุกฺเขปปฺปมาณา สีมนฺตริกา สุวิญฺเญยฺยตรา โหติ, สีมาสมฺเภทสงฺกา จ น สิยาติ สามิจิทสฺสนตฺถํ อญฺโญ อุทกุกฺเขโป สีมนฺตริกตฺถาย

ฐเปตพฺโพ’ติ วุตฺตำฯ ยตฺตเกน ปน สีมาสมฺเภโท น โหติ, ตตฺตกำ ฐเปตุ วฏฺฏติเยว, เตนาหุ โปราณา ‘‘ยตฺตเกน สีมสงฺกโร น โหติ, ตตฺตกมฺปิ ฐเปตุ วฏฺฏติฯ ขุทฺทกำ ปน น วฏฺฏตี’’ติ อิทมฺปิ อุทกุกฺเขปสีมาย ปริสวเสน วฑฺฒนโต สีมสมฺเภทสงฺกา สิยาฯ ตำ นิวารณตฺถเมว วุตฺตนฺติฯ

ปาฬึ อฏฺฐกถญฺเจว, ฏีกาวิมติอาทิเก;
โอโลเกตฺวา ปุนปฺปุนำ, มญฺญนฺตุ กวิปุงฺควาติ;

อยเมตฺถ อุทกุกฺเขปสีมาย วิจารณาฯ

ชนปทสีมา นาม เอกสฺส รญฺโญ วิชิเต ปวตฺโต มหามจฺจานำ นิวาสภูโต เอกเมโก ปเทโส ชนปทสีมา นามฯ

รฏฺฐสีมา นาม กาสิโกสลาทิกา โสฬส มหาชนปทาฯ ‘‘โสฬสมหานคร’’นฺติปิ เตสำ นามำฯ ตตฺถ โสฬส มหาชนปทานิ นามฯ องฺครฏฺฐำ, มคธรฏฺฐำ, โกสลรฏฺฐำ, วชฺชิรฏฺฐำ, เจติยรฏฺฐำ, กุรุรฏฺฐำ, ปญฺจาลรฏฺฐำ, มชฺฌรฏฺฐำ, สุรเสนรฏฺฐำ, อสฺสกรฏฺฐำ, อวนฺติรฏฺฐำ, คนฺธารรฏฺฐำ, มลฺลรฏฺฐำ, กโมฺพชรฏฺฐนฺติ อิมานิ โสฬสมหาชนปทานิ นามฯ อิเม โสฬสมหาชนปทา มชฺฌิมปเทเสเยว ปวตฺตา มหารฏฺฐา นาม ตทญฺเญปิ สุนาปรนฺตรฏฺฐาทิกา พหุตราวฯ ตถา ปจฺจนฺตวิสเยปิ รามญฺญาทิกา อเนกปฺปเภทา มหารฏฺฐา อเตฺถว เตปิ สเพฺพ รฏฺฐสีมา นามฯ โลกิยสตฺเตสุ ปน ยสฺมึ ปเทเส ขตฺติยพฺราหฺมณเวสฺสสุทฺทวเสน จตฺวณฺณานิ วสนฺติ, โส ปเทโส

‘‘มหารฏฺโฐ’’ติ ปวุจฺจติฯ วุตฺตญฺเหตำ โปราเณหิฯ
‘‘ปวตฺตา จตฺวณฺณานำ, ยสฺมึ ปเทเส น วิชฺชเต;
โส มิลกฺขุเทโส วุตฺโต, ปุญฺญภูมิ ตโต ปร’’นฺติฯ

รชฺชสีมา นาม เอกสฺส รญฺโญ อาณาปวตฺตฏฺฐานำ รชฺชสีมา นามฯ

ทีปสีมา นาม สมุทฺทนฺตเร วา นทิมชฺเฌ วา ปวตฺตา ทีปา ทีปสีมา นามฯ ยสฺมึ ปน ทีเป คามา วสนฺติ, โส คามสีมาเตฺวว สงฺขยำ คจฺฉติ, วกฺขติ หิ สุกฺเข ชาตสฺสเร วาปึ วา ขณนฺติ วปฺปำ วา กโรนฺติ, ตำ ฐานำ คามเขตฺตำ โหตีติฯ

จกฺกวาฬสีมา นาม ‘‘อายามโต จ วิตฺถารโต จ โยชนานำ ทฺวาทสสตสหสฺสานิ ตีณิสหสฺสานิ จตฺตาริสตานิ ปญฺญาสญฺจโยชนานิฯ

ปริกฺเขปโต

‘‘สพฺพำ สตสหสฺสานิ, ฉตฺตึสปริมณฺฑลำ;
ทสญฺเจว สหสฺสานิ, อฑฺฒุฑฺฒานิ สตานิจา’’ติฯ

วุตฺตำ เอกำ จกฺกวาฬำ จกฺกวาฬสีมา นามฯ เอวำ ปนนฺนรสปฺปเภทา โหติ สีมาฯ ตตฺถ อิทฺธิมา ปุคฺคโล ยสฺมึ ยสฺมึ วา สีเม อุโปสถาทิสงฺฆกมฺมำ กโรติ, ตตฺถ ตตฺถ คเต ภิกฺขู หตฺถปาสนยนำ วา พหิสีมกรณำ วา กาตุ ฉนฺทารหานำ, ฉนฺทำ อาหริตฺวา กาตุ สกฺกุเณยฺยภาโวเยว ปมาณำฯ เอวมสกฺโกนฺเต อนิทฺธิมปุคฺคเล สนฺธาย อติมหนฺตารญฺเญ สมนฺตา สตฺตพฺภนฺตรสีมา อนุญฺญาตาฯ ตตฺถ สีมาเปกฺขาย

สห สมนฺตา สตฺตพฺภนฺตรสีมา อตฺตโน สภาเวเนว ชาตา ตถา นทีสมุทฺทชาตสฺสเรสุปิ มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส สมนฺตา อุทกุกฺเขปสีมา อนุญฺญาตา ตตฺถปิ วคฺคกมฺมปริหารตฺถํ สีมาเปกฺขํ กตฺวา อุทกุเกฺขเปน สห อุทกุกฺเขปสีมา อุปฺปชฺชติ ตถา คามนิคมชนปทนครรฏฺฐรชฺชสีมาสุปิ วคฺคกมฺมปริหารตฺถํ พทฺธสีมา อนุญฺญาตาฯ ตโต ปเรสุ ปน คามสีมสตฺตพฺภนฺตรอุทกุกฺเขปสีมานุญฺญาตสุตฺตานุโลมนยสามตฺถิยโต ขุทฺทเกสุ คามนิคมชนปทนคเรสุ ตตฺถ ตตฺถ คเต ภิกฺขู โสเธตฺวา ฉนฺทารหานํ ฉนฺทํ อาหริตฺวา สมคฺคสฺส สงฺฆสฺส อนุมติยาว อุโปสถาทิสงฺฆกมฺมํ กาตพฺพเมว ตถา ขุทฺทเก อรญฺเญปิ นทีชาตสฺสเรปิ ยถาสุขํ อุโปสถาทิสงฺฆกมฺมํ กาตพฺพเมวาติฯ

เอวํ ปริจฺฉินฺทนลกฺขเณน อเภเทปิ พทฺธาพทฺธวเสน ทุวิธาฯ ตปฺปเภเทน ปนนรสวิธา, สรูปวเสน ปน ขณฺฑสีมา, อุปจารสีมา, สมานสังวาสสีมา, อวิปฺปวาสสีมา, ลาภสีมา, คามสีมาฯ นิคมสีมา, นครสีมา, อพฺภนฺตรสีมา, อรญฺญสีมา, อุทกุกฺเขปสีมา, นทีสีมา, ชาตสฺสรสีมา, สมุทฺทสีมา, ชนปทสีมา, รฏฺฐสีมา, รชฺชสีมา, ทีปสีมา, จกฺกวาฬสีมาติ เอกูนวีสปฺปเภเทปิ สีเม วิปตฺติลกฺขณํ ปหาย สมฺปตฺติลกฺขณปฺปกาสกํ สีมวิโสธนีนาม ปกรณํ สมตฺตํฯ

อิติ

‘‘สีมวิโสธนี นาม,	นานาคนฺถสมาหฏา;
กริสฺสํ เม นิสาเมนฺตุ,	สาธโว กวิปุงฺควาฯ
ปาฬึ อฏฺฐกถญฺจว,	มาติกาปทภาชนี;
โอคาเหตฺวาน ตํ สพฺพํ,	ปุนปฺปุนมเสสโตฯ
อตฺตโนมติคเนฺถสุ,	ฏีกาคณฺฐิปเทสุ จ;
วินิจฺฉยวิมตีสุ,	มาติกาฏฺฐกถาสุปิฯ
สพฺพํ อเสสกํ กตฺวา,	สังสนฺทิตฺวาน เอกโต;
ปวตฺตา วณฺณนา เอสา,	โตสยนฺตี วิจกฺขเณ’’ติฯ

อิเมสํ คาถาปทานํ อตฺโถ สพฺพโส สังวณฺณิโต โหติฯ

สีมสมฺปตฺติกถา นิฏฺฐิตาฯ

ปริสสมฺปตฺติ นาม เอกวีสติวชฺชนียปุคฺคเล วชฺเชตฺวา เอตรหิ ณตฺติจตุตฺถกมฺเมน อุปสมฺปนฺนา ภิกฺขู ปจฺจนฺติเมสุ ชนปเทสุ ปญฺจวคฺคโต ปฏฺฐาย, มชฺฌิเมสุ ชนปเทสุ ทสวคฺคโต ปฏฺฐาย สพฺเพ หตฺถปาสํ อวิชหิตฺวา นิสินฺนา โหนฺติ, อยํ ปริสสมฺปตฺติ นามฯ ตตฺถ เอกวีสติ วชฺชนียา นาม ‘‘น ภิกฺขเว สคฏฺฐาย ปริสายา’’ติ วจนโต เหฏฺฐา ‘‘น ภิกฺขเว ภิกฺขุนิยา นิสินฺนปริสาย ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสิตพฺพ’’นฺติ อาทินานเยน วุตฺตา ภิกฺขุนี, สิกฺขมานา, สามเณโร, สามเณรี, สิกฺขาปจฺจกฺขาตโก, อนฺติมวตฺถุอชฺฌาปนฺนโก, อาปตฺติยา อทสฺสเน อุกฺขิตฺตโก, อาปตฺติยา อปฺปฏิกเมฺม อุกฺขิตฺตโก, ปาปิกาย ทิฏฺฐิยา อปฺปฏินิสฺสคฺเค อุกฺขิตฺตโก, ปณฺฑโก, เถยฺยสังวาสโก, ติตฺถิยปกฺกนฺตโก, ติรจฺฉานคโต,

มาตุฆาตโก, ปิตุฆาตโก, อรหนฺตฆาตโก, ภิกฺขุนิทูสโก, สงฺฆเภทโก, โลหิตุปฺปาทโก, อุภโตพฺยญฺชนโกติ เต พหิสีมกรณวเสน นิสินฺนาติ อโตฺถ ฯ ยทิ เต หตฺถปาเส วา สีเมเยว วา โหนฺติ, เต อวชฺเชตฺวา ปญฺจ วคฺคาทิโก ปกตตฺตคโณ หตฺถปาสํ อวิชหิตฺวา นิสินฺโน โหติ, การกสงฺโฆ สาวชฺโช, กมฺมํ ปน น กุปฺปติ กสฺมา อวคฺคารหตฺตา ฯ อปเรปน เอวํ วทนฺติ อนฺติมวตฺถุอชฺฌาปนฺนสฺส อวนฺทนีเยสุ อวุตฺตตฺตา, เตน สทฺธึ สยนฺตสฺส สหเสยฺยาปตฺติยา อภาวโต ตสฺส จ ปฏิคฺคหณสฺส รูหนโตติ ตเทว ยุตฺตตรนฺติ วิญฺญายติ, กิญฺจาปิ ยาว โส ภิกฺขุภาวํ ปฏิชานาติ, ตาว วนฺทิตพฺโพ ฯ ยทา ปน ''อสฺสมโณมฺหี''ติ ปฏิชานาติ, ตทา น วนฺทิตพฺโพติ อยเมตฺถ วิเสโส เวทิตพฺโพ ฯ

อนฺติมวตฺถุอชฺฌาปนฺนสฺส หิ ภิกฺขุภาวํ ปฏิชานนฺตเสฺสว ภิกฺขุภาโว, น ตโต ปรํ ฯ ภิกฺขุภาวํ อปฺปฏิชานนฺโต หิ อนุปสมฺปนฺนปกฺขํ ภชตีติ มชฺฌิมคณฺฐิปเท สารตฺถทีปนิยญฺจ วุตฺตตฺตา อนฺติมวตฺถุ อชฺฌาปนฺนปุพฺโพ ภิกฺขุ อตฺตโน การณํ อชานิตฺวาว เตน สห ปญฺจวคฺคคโณ อุโปสถาทิสงฺฆกมฺมํ กโรติ, การกสงฺโฆ อนวโชฺช, กมฺมมฺปิ น กุปฺปตีติ, เตสํ มติมตฺตเมว ฯ กสฺมา สหเสยฺยาปตฺติ อภาโวปิ ตสฺส ภิกฺขุสญฺญาย ปติฏฺฐิตตฺตา, ปฏิคฺคหณรุหณสฺส จ ตสฺมึ ปุคฺคเล ภิกฺขูติ สทฺทหิตตฺตา เตน ปุคฺคเลน สห เสยฺยาปตฺติปิ นตฺถิ, ปฏิคฺคหณญฺจ รุหติ, เอกวีสติวชฺชนียปุคฺคเลปิ ตถาวิธสฺส อวิจาริกตฺตา เตน สห ปญฺจวคฺคคโณ อุโปสถาทิสงฺฆกมฺมํ กโรนฺโต การกสงฺโฆ อสญฺจิจฺจ อนุปวชฺโช ฯ กมฺมํ ปน กุปฺปตีติ อมฺหากํ ขนฺติ, อิโต ยุตฺตตโร ลพฺภมาโน ปริเยสิตพฺโพ ว ฯ

ปริสสมฺปตฺติกถา นิฏฺฐิตา ฯ

เอวํ วตฺถุญตฺติอนุสาวนสีมปริสสมฺปตฺติวเสน ปญฺจหิ องฺเคหิ สมฺปนฺโนติ ปญฺจงฺโคติ วา สมคฺเคน สงฺเฆน ญตฺติจตุตฺถเณน กมฺเมน อกุปฺเปน ฐานารเหน อุปริภาวํ สมาปนฺโนติ วา ทฺวีหิ การเณหิ ลทฺธนาโม ญตฺติจตุตฺถอุปสมฺปนฺนภาโว อติทุลฺลโภ ว ฯ

เอวํ พุทฺธุปฺปาโท ทุลฺลโภ,ตโต ปพฺพชฺชา จ อุปสมฺปทา จา ติ อิเมสํ ติณฺณํ ปทานํ อตฺโถ วุตฺโตเยว โหติ ฯ

อิติ สาครพุทฺธิตฺเถรวิรจิเต สีมวิโสธเน อุปสมฺปทากณฺโฑ ปฐโม ปริจฺเฉโท ฯ

๓.๑.๒ คัมภีร์สีมาวิโสธนีปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทยในกัปวินาศกัณฑ์

๒. กปฺปวินาสกณฺโฑ

อิทานิ พุทฺธุปฺปาททุลฺลภกถา

''พุทฺโธ จ ทุลฺลโภ โลเก, สทฺธมฺมสวนมฺปิ จ;
สงฺโฆ จ ทุลฺลโภ โลเก, สปฺปุริสาติ ทุลฺลภา''ติ ฯ

อิมิสฺสา คาถาย สංวณฺณนากฺกโม สมฺปตฺโต ฯ ตตฺถ อิมสฺมึ สตฺตโลเก โอกาสโลเก วา สพฺพญฺญุสมฺมาสมฺพุทฺโธ ทุลฺลโภว ตถา เหส โลโก สงฺขารโลโก, สตฺตโลโก, โอกาสโลโกติ ติปฺปเภโท

โหติ เตสํ สมฺปตฺติวิปตฺติ จ เอวํ เวทิตพฺพา ตตฺถ ลุชฺชติ ปลุชฺชตีติ โลโกติ วจนตฺเถน สตฺตโลโก เวทิตพฺโพฯ โลกิยนฺติ ปติฏฺฐหนฺติ เอตฺถ สตฺตนิกายาติ วจนตฺเถน โอกาสโลโก เวทิตพฺโพฯ ตถา เหส สตฺตา อวกสนฺติ เอตฺถาติ โอกาโสติ วุจฺจติ โส ภูมิวเสน อปายภูมิ, กามสุคติภูมิ, รูปาวจรภูมิ, อรูปาวจรภูมิเจติ จตุพฺพิธา โหติฯ ตตฺถ นิรยํ, ติรจฺฉานโยนิ, เปตฺติวิสโย, อสุรกาโย, ติ จตสฺโส อปายภูมินามฯ มนุสฺสา, จาตุมหาราชิกา, ตาวตึสา, ยามา, ตุสิตา, นิมฺมานรติ, ปรนิมฺมิตวสวตฺตี เจติ สตฺตวิธา โหติ กามสุคติภูมิ สาปนายํ เอกาทสวิธาปิ กามตณฺหา อวจรติ เอตฺถาติ วจนตฺเถน กามาวจรภูมิ นามฯ พฺรหฺมปาริสชฺชา, พฺรหฺมปุโรหิตา, มหาพฺรหฺมา จ ปฐมชฺฌานภูมิ อิทํ อคฺคินา ปริคฺคหิตฏฺฐานนฺฯ

ปริตฺตาภา, อปฺปมาณาภา, อาภสฺสรา จ ทุติยชฺฌานภูมิ อิทํ อาเปน ปริคฺคหิตฏฺฐานนฺฯ ปริตฺตสุภา, อปฺปมาณสุภา, สุภกิณฺหา จ ตติยชฺฌานภูมิ อิทํ วาเตน ปริคฺคหิตฏฺฐานนฺ, เตสํ วิปตฺตึ ปรโตวณฺณยิสฺสามฯ เวหปฺผลา, อสญฺญสตฺตา, สุทฺธาวาสา จ จตุตฺถชฺฌานภูมิเจติ รูปาวจรภูมิ โสฬสวิธา โหติฯ อวิหา, อตปฺปา, สุทสฺสา, สุทสฺสี, อกนิฏฺฐาเจติ สุทฺธาวาสภูมิ ปญฺจวิธา โหติฯ อากาสานญฺจายตนภูมิ, วิญฺญาณญฺจายตนภูมิ, อากิญฺจญฺญายตนภูมิ, เนวสญฺญานาสญฺญายตนภูมิเจติ จตุพฺพิธา โหติ อรูปภูมิฯ เอตฺตาวตา เอกตึสปฺปเภทาปิ ภูมิ อวกสนฺติ เอตฺถ สตฺตนิกายาติ วจนตฺเถน โอกาโสติ วุจฺจติฯ ตตฺถ อฏฺฐ มหานิรยานิ อปายภูมิ นามฯ ติรจฺฉานํ เปตฺติวิสโย อสุรกาโยติ อิเมสํ วิสุ ภูมิ นาม นตฺถิ, มนุสฺสภูมิยํเยว ยตฺถ กตฺถจิ อรญฺญวนปตฺถาทีสุ นิพทฺธวาสํ วสนฺติ โสเยว ปเทโส เตสํ ภูมิฯ มนุสฺสภูมิโต ทฺวิตาลีสสหสฺสโยชโน ยุคนฺธรปฺปมาโณ สิเนรุโน ปญฺจมาพินฺโธ จาตุมหาราชิกภูมิฯ ตตุปริ ทฺวิตาลีสสหสฺสโยชนํ สิเนรุมตฺถกํ ตาวตึสานํ ภูมิฯ ตตุปริ เทฺวตาลีสสหสฺสโยชนํ ฐานํ ยามานํ ภูมิฯ อิมินา นเยน ยาว วสวตฺติภูมิ ทฺวิตาลีสสหสฺสโยชเน ติฏฺฐติ, ตสฺมา มนุสฺสภูมิโต ยาว วสวตฺติภูมิ เทฺวสหสฺสานิปญฺจนหุตานิ ทฺเวสตสหสฺสานิ โยชนานิ โหนฺติ, เตเนตํ วุจฺจติฯ

‘‘มนุสฺสภูมิโต ยาว, ภูมิ วสวตฺตนฺตรา;
ทฺเว สตสหสฺสานิ, ปญฺจนหุตเมว จฯ
เทฺวสหสฺสญฺจ มธิกํ, โยชนานํ ปมาณโต;
คณนา นาม ภูมีสุ, สงฺขฺยา เอวํ ปกาสิตา’’ติฯ

ตตุปริ พฺรหฺมปาริสชฺชาทโย ตโย พฺรหฺมุโน ปญฺจปญฺญาสสตสหสฺส อฏฺฐสหสฺสโยชเน สมตเล ฐาเน ติฏฺฐนฺติฯ ทุติยตติยภูมีพฺรหฺมุโนปิ ตปฺปมาเณสุ สมตเลสุ ติฏฺฐนฺติฯ จตุตฺถภูมิยํ ปน เวหปฺผลอสญฺญสตฺตา ตปฺปมาเณ สมตเล ฐาเน ติฏฺฐนฺติฯ ตตุปริสุทฺธาวาสภูมิโย ตตฺถ ปมาเณ ฐาเน อุปรูปริ ติฏฺฐนฺติฯ จตสฺโสปิ อรูปภูมิโย ตปฺปมาเณ ฐาเน อุปรูปริ ติฏฺฐนฺติฯ เอตฺตาวตา จ มนุสฺสภูมิโต ยาว ภวคฺคา โยชนานํ สตฺตโกฏิ จ อฏฺฐารสลกฺขา จ ปญฺจนหุตานิ จ ฉสหสฺสานิ จ โหนฺติ เตเนตํ วุจฺจติ โปราเณหิฯ

‘‘เหฏฺฐิมา พฺรหฺมโลกมฺหา, ปติตา มหตี สิลา;
อโหรตฺเตน เอเกน, อุคฺคตา อฏฺฐตาลีสฯ

โยชนานำ สหสฺสานิ, จาตุมาเสหิ ภูมิ;
เอวำ วุตฺตปฺปมาเณน, สายำ เหฏฺฐิมภูมิฯ
อิโต สตสหสฺสานิ, สตฺตปณฺณาส จาปรำ;
สฏฺฐิ เจว สหสฺสานิ, อุพฺเพเธน ปกาสิตาฯ
โยชเนสุปิ วุตฺเตสุ, หิตฺวา กามปฺปมาณกำ;
เสสานิ วสวตฺตีนำ, ปาริสชฺชาน มนฺตรำฯ
ตญฺจ ปณฺณหิ ปณฺณาส, สตสหสฺสานิ จาปรำ;
อฏฺฐ เจว สหสฺสานิ, โยชนานิ ปวุจฺจเรฯ
อิโต ปราสุ สพฺพาสุ, พฺรหฺมภูมีสุ โยชนา;
ตปฺปมาณาว ทฏฺฐพฺพา, นยคฺคาเหน ธีมตาฯ
ภูมิโต อาภาวคฺคมฺหา, สตฺตโกฏิ อฏฺฐารส;
ลกฺขา ปญฺจ นหุตานิ, ฉสหสฺสานิ สพฺพทาติฯ
เอสา จ วิจารณา ฏีกา จริยมเตน กตา;
อิทเมว สนฺธาย, ยาวตา จนฺทิมสูริยาฯ
ปริหรนฺติ ทิสา ภนฺติ, วิโรจมานา ยาวตา;
ตาว สหสฺสธา โลเก, เอตฺถ เต วตฺตตี วโส''ติฯ

วุตฺตำฯ เอตฺถนฺตเร สตฺตา ติฏฺฐนฺติ, เตสำ วิตฺถาโร อปุพฺพำ กตฺวา กเถตุ อสกฺกุเณยฺยตฺตา น วกฺขาม อิมสฺมึ สตฺตโลเก โอกาสโลเก จ สพฺพญฺญุสมฺมาสมฺพุทฺโธว ทุลฺลโภ, ตถา หิ จตฺตาโร พุทฺธา อนุพุทฺโธ, สาวกพุทฺโธ, ปจฺเจกพุทฺโธ, สมฺมาสมฺพุทฺโธติฯ ตตฺถ พหุสฺสุตำ ภิกฺขุ ปสำสนฺเตน จ น โส ตุมฺหากำ สาวโก นาม, พุทฺโธนาเมส จุนฺทาติ พหุสฺสุตสฺส ภิกฺขุโน พุทฺธภาวำ อนุชานนฺเตน จฯ

ธมฺมกาโย ยโต สตฺถา, ธมฺโม สตฺถุกาโย มโต;
ธมฺมาสิโกโส สงฺโฆ จ, สตฺถุสงฺขยมฺปิ คจฺฉตีติฯ

วุตฺเต ปุถุชฺชโนปิ อุปจารวเสน วาจนามคฺคสฺส โพธตฺตา อนุพุทฺโธ นามฯ อริยสาวโก ปน ปรโต โยสวเสน จตฺตาริ สจฺจานิ พุชฺฌติ พุชฺฌนมตฺตเมว วาติ วจนตฺเถน พุชฺฌนสภาวตฺตา สาวกพุทฺโธ นามฯ โย ปน ขคฺควิสาณกปฺโป สยมฺภูญาเณน อนญฺญโพธโก หุตฺวา สามำ พุชฺฌนตฺเถน ปจฺเจก พุชฺฌตฺตา ปจฺเจกพุทฺโธ นามฯ สมฺพุทฺโธติปิ เอตสฺเสว นามำฯ โย ปน สงฺขตาสงฺขตปฺปเภทำ สกลมฺปิ ธมฺม ชาตำ ยาถาวสรสลกฺขณปฺปฏิเวธวเสน สมฺมา ปกาเรน สยำ ปจิตฺวาปารมิตาสยมฺภูเตน สยมฺภูญาเณน สยเมว อนญฺญโพธิโต หุตฺวา สวาสนสมฺโมหนิทฺทาย อจฺจนฺตำ วิคโต ทินกรกิรณสมาคเมน ปรมรุจิรสิรี โสภคฺคปฺปตฺติยา วิกสิตมิว ปทุมำ อคฺคมคฺคญาณสมาคเมน อปริมิตคุณคณาลงฺกตสพฺพญฺญุตญฺญาณปฺ ปตฺติยา สพฺพธมฺเม พุชฺฌิ อพุชฺฌิ อญฺญาสีติ สมฺมาสมฺพุทฺโธ, ภควา, โสว โลเก ทุลฺลโภ ปจฺเจก

สมฺพุทฺธานมฺปิ หิ เอกสฺมึ กาเล สตสหสฺสาทิวเสน เอกโต ปวตฺตตฺตา เต ทุลฺลภาปิ อนจฺฉริยชาตตฺตา ปเรสํ มคฺคผลาธิคมาย อุปนิสฺสยรหิตตฺตา จ สมฺมาสมฺพุทฺโธว โลเก ทุลฺลโภ, อยํ โลกสมฺปตฺติวิจารณาฯ

กถํ โลกสฺส วิปตฺติ เวทิตพฺพา ตถา เหส โลโก วินสฺสมาโน เตเชนปิ อาเปนปิ วายุนาปิ วินสฺสติฯ ตสฺส วิตฺถาโร วิสุทฺธิมคฺคาทีสุ วุจฺจมาโนปิ เกสญฺจิ ปุคฺคลานํ มเตน มิจฺฉาคาหตฺตา พฺรหฺมูนํ อายุนา มินิเตปิ อสมานํ สํวฏฺฏสีมาปิ วิรุทฺธา, ตสฺมา เตสํ วาทํ อปเนตฺวา คนฺถโต สมาเนตฺวา วกฺขามฯ ตตฺถ จตฺตาริ อสงฺเขยฺยานิฯ กตมานิ จตฺตาริ อสงฺเขยฺยานิ สํวฏฺโฏ, สํวฏฺฏฏฺฐายี, วิวฏฺโฏ, วฏฺฏฏฺฐายีติฯ ตโย สํวฏฺฏา อาโปสํวฏฺโฏ, เตโชสํวฏฺโฏ, วาโยสํวฏฺโฏฯ ติสฺโส สํวฏฺฏสีมา อาภสฺสรา, สุภกิณฺหา, เวหปฺผลาติฯ อยเมตฺถ อุทฺเทโสฯ ตตฺถ สํวฏฺโฏ นาม ปริหายมาโน กปฺโปฯ เตน สํวฏฺฏฏฺฐายีปิ คหิโต โหติ, ตํ มูลกตฺตาฯ วฑฺฒยมาโน วิวฏฺฏกปฺโป นามฯ เตน วิวฏฺฏฏฺฐายีปิ คหิโต ตํ มูลกตฺตาฯ ตตฺถ สํวฏฺโฏติ วินาโสฯ ยทา กปฺโป วินสฺสมาโน เตเชน สํวฏฺฏติ, อาภสฺสรโต เหฏฺฐา ปฐมชฺฌานภูมิ อคฺคินา ทยฺหติฯ ยทา อาเปน สํวฏฺฏติ, สุภกิณฺหโต เหฏฺฐา ยาว ทุติยชฺฌานภูมิ อุทเกน วิลียติฯ ยทา วายุนา สํวฏฺฏติ, เวหปฺผลโต เหฏฺฐา ยาว ตติยชฺฌานภูมิ วาเตน สํวฏฺฏติฯ วิตฺถารโต ปน ชาติเขตฺต อาณาเขตฺตวิสยเขตฺตวเสน ติณฺณํ พุทฺธเขตฺตานํ อาณาเขตฺตํ วินสฺสติฯ ตสฺมึ วินฏฺเฐ ชาติเขตฺตมฺปิ วินสฺสเตวฯ ตตฺถ ชาติเขตฺตํ ทสสหสฺสจกฺกวาฬปริยนฺตํ โหติฯ ตํ ตถาคตสฺส ปฏิสนฺธิคฺคหณอายุสงฺขาโรสฺสชฺชนาทิกาเลสุปิ กมฺปติฯ

อาณาเขตฺตํ โกฏิสตสหสฺสจกฺกวาฬปริยนฺตํฯ ยตฺถ รตนสุตฺตํ ขนฺธปริตฺตํ ธชคฺคปริตฺตํ อาฏานาฏิยปริตฺตํ โมรปริตฺตนฺติ อิเมสํ ปริตฺตานํ อานุภาโว ปวตฺตติฯ วิสยเขตฺตํ อนนฺตํ อปริมาณนฺฯ ตตฺถ ชาติเขตฺตอาณาเขตฺตาวเสน เทฺว เขตฺตานิ เอกโต วินสฺสนฺติฯ สณฺฐหนฺตมฺปิ เอกโต สณฺฐหติฯ ตสฺส วินาโสจ สณฺฐหนฺตญฺจ เอวํ เวทิตพฺพํ ยสฺมึ สมเย กปฺโป อคฺคินา นสฺสติ, ตทา อาทิโต กปฺป วินาสกมหาเมโฆ วุฏฺฐหิตฺวา โกฏิสตสหสฺสจกฺกวาฬํ เอกเมฆวสฺสํ วสฺสิ, ตุฏฺฐา มนุสฺสา พีชานิ วปฺเปนฺติ, สสฺเสสุ โคขายิตมตฺเตสุ ชาเตสุ คทฺรภรวํ วิรวนฺโต เอกพินฺทุปิ น ปตติฯ ยทา ปจฺฉินฺนเมว โหติ ตทา วสฺสูปชีวิโน สตฺตา กาลํ กตฺวา ปริตฺตาเภสุ พฺรหฺมภูมีสุ อุปฺปชฺชนฺติ ปุญฺญผลูปชีวิโนปิ เทวตา ตตฺเถว พฺรหฺมโลเก อุปฺปชฺชนฺติ, เอวํ ทีฆสฺส อทฺธุโน อจฺจเยน ตตฺถ ตตฺถ อุทกํ ปริกฺขยํ คจฺฉติ, มจฺฉกจฺฉปาทิ อุทกนิสฺสิตา ปาณา กาลํ กตฺวา มนุสฺสเทวโลเกสุ นิพฺพตฺติตฺวา ฌานํ อุปฺปาเทตฺวา พฺรหฺมโลเก นิพฺพตฺตนฺติฯ เนรยิกสตฺตาปิ สตฺตมสูริยปาตุภาวา วินสฺสนฺติ, เตปิ เทวโลเก ปฏิลทฺธชฺฌานวเสน พฺรหฺมโลเก อุปฺปชฺชนฺติ, ตทา หิ โลกพฺยูหา นาม กามาวจรเทวา อุกฺขิตฺตสิรา วิกิณฺณเกสา รุทมุขา อสฺสูนิ หตฺเถหิ มุญฺจมานา รตฺตวตฺถนิวตฺถา อติวิย วิรูปเวสธาริโน หุตฺวา มนุสฺสปเถ วิจรนฺตา เอวํ อาโรเจนฺติ ‘‘มาริสา โภ อิโต วสฺสสตสหสฺสจฺจเยน กปฺปวุฏฺฐานํ ภวิสฺสติ อยํ โลโก วินสฺสิสฺสติ มหาสมุทฺโทปิ สุสฺสิสฺสติ อยญฺจ มหาปถวี สิเนรุปพฺพตราชา ฑยฺหิสฺสติ วินสฺสิสฺสติ ยาวพฺรหฺมโลกา วินาโส ภวิสฺสติ เมตฺตํ มาริสา ภาเวถฯ กรุณํ, มุทิตํ, อุเปกฺขํ มาริสา ภาเวถ มาตรํ อุปฏฺฐหถ, ปิตรํ

อุปฏฺฐหถ, กุเล เชฏฺฐาปจายิโน โหถา’’ติฯ เตสํ วจนํ สุตฺวา เยภุยฺเยน มนุสฺสา จ ภุมฺมเทวตา จ สกฺเวค ชาตา อญฺญมญฺญํ มุทุจิตฺตา หุตฺวา เมตฺตาทีนิ ปุญฺญานิ กริตฺวา เทวโลเก นิพฺพตฺตนฺติฯ

ตตฺถ สุธาโภชนํ ภุญฺชิตฺวา วาโย ปริกมฺมํ กตฺวา ฌานํ ปฏิลภนฺติ, เอวํ เนรยิกสตฺตาปิ อปรา ปริยกมฺเมน เทวโลกํ นิพฺพตฺตนฺติฯ เย ปน นิยตมิจฺฉาทิฏฺฐิกา เตสํ กมฺมสฺส อปริกฺขยา อญฺญจกฺกวาเฬสุ อตฺตโน กมฺมานุรูปํ วิปากมนุโภนฺติฯ เตเนว อโหสิกมฺเม มิจฺฉาทิฏฺฐิวเสน อกตฺตพฺพํ นาม ปาปํ นตฺถิ, ยโต สสารขาณุภาโวว นาม โหตีติ อาห ‘‘ทิฏฺฐิ ปรมานิ ภิกฺขเว วชฺชานี’’ติฯ ‘‘อปราปริยเวทนีย กมฺมรหิโตปิ สสรนฺโต สตฺโต นาม นตฺถี’’ติ วุตฺตตฺตาฯ ‘‘อปราปริยกมฺมวเสน ยโต มิจฺฉาทิฏฺฐิสมาทาน โต สปฺปุริสูปนิสฺสยวเสน วิราเชตฺวา ภวโต วุฏฺฐานํ นาม ภเวยฺยาติ อมฺหากํ ขนฺติฯ เอวํ เทวโลเก ปฏิลทฺธชฺฌานวเสน สพฺเพปิ พฺรหฺมโลเก นิพฺพตฺตนฺติฯ วสฺสุปจฺเฉทโต ปน อุทฺธํ ทีฆสฺส อทฺธุโน อจฺจเยน ทุติโย สูริโย ปาตุภวติฯ ปาตุภูเต จ ตสฺมึ เนว รตฺติปริจฺเฉโท, น ทิวา ปริจฺเฉโท ปญฺญายติ, เอโก สูริโย อุฏฺเฐติ, เอโก สูริโย อตฺถํ คจฺฉติฯ อวิจฺฉินฺนสูริยสนฺตาโปว โลโก โหติฯ

ปกติสูริเย สูริยเทวปุตฺโต อตฺถิ กปฺปวินาสกสูริเย ปน นตฺถิฯ ปกติสูริโยภาเสน อากาเส วลาหกา ธูมสิขาปิ จรนฺติฯ กปฺปวินาสกสูริโยภาเสน วิคตธูมวลาหกํ อาทาสมณฺฑลํ วิย นิมฺมลํ โหติ นภํ ฐเปตฺวา คงฺคา, ยมุนา, สรภู, อจิรวตี, มหีติ, อิมา ปญฺจ มหานทิโย ฐเปตฺวา อวเสสปญฺจสตกุนฺนที อาทีสุ อุทกํ สุสฺสติ ตโต ทีฆสฺส อทฺธุโน อจฺจเยน ตติโย สูริโย ปาตุภวติ ตสฺมึ ปาตุภูเต ปญฺจ มหานทิโยปิ สุสฺสนฺติฯ ตโต ทีฆสฺส อทฺธุโน อจฺจเยน จตุตฺโถ สูริโย ปาตุภวติฯ ยสฺส ปาตุภาวา หิมวตี มหานทีนํ ปภวา สีหปตโน, หสปตโน, มนฺทากินี, กณฺณมุณฺฑโก, รถการทโห, อโนตตฺตทโห, ฉทฺทนฺตทโห, กุณาลทโหติ อิเม สตฺต มหาสรา สุสฺสนฺติฯ ตโต ทีฆสฺส อทฺธุโน อจฺจเยน ปญฺจโม สูริโย ปาตุภวติ, ยสฺส ปาตุภาวา อนุปุพฺเพน มหาสมุทฺโท องฺคุลิปพฺพเต มนมตฺตมฺปิ อุทกํ น สณฺฐาติฯ ตโต ทีฆสฺส อทฺธุโน อจฺจเยน ฉฏฺโฐ สูริโย ปาตุภวติ, ยสฺมึ ปาตุภาเว สกลจกฺกวาฬํ เอกธูมํ โหติ, ปริยาทินฺน สิเนหธูเมน ยถา จ เอวํ โกฏิสตสหสฺสจกฺกวาเฬมฺปิฯ ตโตปิ ทีฆสฺส อทฺธุโน อจฺจเยน สตฺตโม สูริโย ปาตุภวติ, ยสฺส ปาตุภาวา สกลจกฺกวาฬํ เอกชาลํ โหติ สทฺธึ โกฏิสตสหสฺสจกฺกวาเฬหิ โยชนสติกาทิ เภทา สิเนรุกูฏานิ ปลุชฺชิตฺวา อากาเสเยว อนฺตรธายนฺติฯ

สาปิ อคฺคิชาลา อุฏฺฐหิตฺวา จาตุมหาราชิเก คณฺหาติ, ตตฺถ กนกวิมานรตนวิมานานิ ฌาเปตฺวา ตาวตึสภวนํ คณฺหาติ เอเตนูปาเยน ยาว ปฐมชฺฌานภูมิ คณฺหาติฯ ตตฺถ ตโยปิ พฺรหฺมโลเก ฌาเปตฺวา อาภสฺสเร อาหจฺจ อฏฺฐาสิฯ สา ยาว อณุมตฺตมฺปิ สงฺขารคตํ อตฺถิ, ตาว น นิพฺพายิฯ สพฺพ สงฺขารปริกฺขยา ปน สปฺปิเตลฌาปนอคฺคิสิขา วิย ฉาริกมฺปิ อนวเสเสตฺวา นิพฺพายิฯ เหฏฺฐา อากาเสน สห อุปริ อากาโส เอโก โหติ มหนฺธกาโรฯ เอวํ กปฺปวินาสกมหาเมฆโต ยาวชาลปริจฺเฉทา สํวฏฺโฏ นาม เอกมสงฺเขยฺยํ นามฯ อถ ทีฆสฺส อทฺธุโน อจฺจเยน มหาเมโฆ วุฏฺฐหิตฺวา ปฐมํ สุขุมํ วสฺสติฯ อนุปุพฺเพน กุมุทนาฬยฏฺฐิมุสลตาลกฺขนฺธาทิปฺปมาณาหิ ธาราหิ วสฺสนฺโต โกฏิสตสหสฺสจกฺกวาเฬสุ สพฺพ ฑฑฺฒฏฺฐานํ ปูเรตฺวา อนฺตรธายติฯ ตํ อุทกํ เหฏฺฐา จ ติริยญฺจ วาโต สมุฏฺฐหิตฺวา ฆนํ กโรติฯ ปริวฏฺฏมํ

ปทุมินิปตฺเต อุทกพินฺทุสทิสาฯ เอวํ อคฺคิชาลนิพฺพายนโต ยาว โกฏิสตสหสฺสจกฺกวาฬปริปูรโต สมฺปตฺติ มหาเมโฆ, อิทำ สำวฏฺฏฏฺฐายี นาม, ทุติยมสงฺเขยฺยำ นามฯ กถำ ตาว มหนฺตำ อุทกราสึ วาโต ฆนำ กโรตีติ เจฯ วิวรสมฺปทานโต ตำ วา เตน ปิณฺฑิยมานำ ฆนำ กริยมานำ ปริกฺขยมานำ อนุปุพฺเพน เหฏฺฐา โอตรติฯ

โอติณฺโณติณฺเณ อุทเก ปุพฺเพ พฺรหฺมโลกฏฺฐาเน พฺรหฺมปาริสชฺชพฺรหฺมปุโรหิตมหาพฺรหฺมาวเสน ปฐมชฺฌานภูมิ ปฐมำ ปาตุภวติฯ ตโต โอติณฺโณติณฺเณ อุทเก จตุกามาวจรเทวโลกฏฺฐาเน อนุกฺกเมน ปรนิมฺมิตวสวตฺตี, นิมฺมานรตี, ตุสิตา, ยามาติ จตฺตาโร กามาวจรเทวโลกา ปาตุภวนฺติฯ ตโต ปุริมปฐวิฏฺฐานำ โอติณฺเณ ปน อุทเก พลววาตา อุปฺปชฺชนฺติฯ เต ตำ ปิทหิตทฺวาเร ธมกรเณ จิตอุทกมิว นิรุสฺสาสำ กตฺวา นิรุชฺฌนฺติฯ มธุโรทกำ ปริกฺขยำ คจฺฉมานำ อุปริ รสปถวึ สมุฏฺฐาเปติ สา วณฺณสมฺปนฺนา เจว โหติ คนฺธรสสมฺปนฺนา จ, นิรุทกปายาสสฺส อุปริ ปฏลำ วิย ตทา จ อาภสฺสรพฺรหฺมโลเก ปฐมตราภินิพฺพตฺตา สตฺตา อายุกฺขยา วา ปุญฺญกฺขยา วา ตโต จวิตฺวา อิธูปปชฺชนฺติฯ ‘‘ปุญฺญกฺขยา วา’’ติ อิมินา พฺรหฺมูนำ อายุปริจฺเฉทำ อปฺปตฺวาว กมฺมกฺขเยน มรณำ วิญฺญายติฯ เต โหนฺติ สยำปภา อนฺตลิกฺขจราฯ เต อคฺคญฺญสุเตฺต วุตฺตนเยน ตำ รสปถวึ สายิตฺวา ตณฺหาภิภูตา อาลุปฺปการำ ปริภุญฺชิตุ อุปกฺกมนฺติฯ อถ เนสำ สยำ ปภา อนฺตรธายติ, อนฺธกาโร โหติ เต อนฺธการำ ทิสฺวา ภายนฺติฯ ตโต เนสำ ภยำ นาเสตฺวา สูรภาวำ ชนยนฺตำ ปริปุณฺณปณฺณาสโยชนำ สูริยมณฺฑลำ วา ปาตุภวติฯ เต ตำ ทิสฺวา ‘‘อาโลกำ ปฏิลภิมฺหา’’ติ หฏฺฐตุฏฺฐา หุตฺวา ‘‘อมฺหากำ ภยำ นาเสตฺวา สูรภาวำ ชนยนฺโต อุฏฺฐิโต, ตสฺมา สูริโย โหตู’’ติ สูริโย เตฺววสฺส นามำ กโรนฺติฯ

อถ สูริเย ทิวสำ อาโลกำ กตฺวา อตฺถงฺคเต ‘‘ยมฺปิ อาโลกำ ลภิมฺหา, โสปิ โน นฏฺโฐ’’ติ ปุนภีตา โหนฺติฯ เตสำ เอวำ โหติ ‘‘สาธุวตสฺส อณฺฑำ อาโลกำ ลเภยฺยามา’’ติฯ เตสำ จิตฺตำ ญตฺวา วิย เอกูนปญฺญาสโยชนำ จนฺทมณฺฑลำ ปาตุภวติ ฯ เต ตำ ทิสฺวา ภิยฺโยโสมตฺตาย หฏฺฐตุฏฺฐา หุตฺวา ‘‘อมฺหากำ ฉนฺทำ ญตฺวา วิย อุฏฺฐิโต, ตสฺมา จนฺโท โหตู’’ติ จนฺโทเตฺววสฺส นามำ กโรนฺติฯ ตโต ปภุติ รตฺติทิวา ปญฺญายนฺติฯ อนุกฺกเมน จ มาสทฺธมาสอุตุสำวจฺฉราฯ จนฺทิมสูริยานำ ปน ปาตุภูตทิวเสเยว สิเนรุจกฺกวาฬหิมวนฺตปพฺพตา ปาตุภวนฺติ, เต จ โข อปุพฺพำ อจริมำ ผคฺคุณปุณฺณมทิวเสเยว ปาตุภวนฺติฯ กถำ ยถานาม กงฺคุภตฺเต ปจฺจมาเน เอกปฺปหาเรเนว พุพฺพุฬกานิ อุฏฺฐหนฺติฯ เอเก ปเทสา ถูปถูปา โหนฺติ, เอเก นินฺนนินฺนา, เอเก สมสมา เอวเมว ถูปถูปฏฺฐาเน ปพฺพตา โหนฺติ, นินฺนนินฺนฏฺฐาเน สมุทฺทา, สมสมฏฺฐาเน ทีปาติ เอวำ มนุสฺสโลเก สณฺฐิเต จาตุมหาราชิกา, ตาวตึสาติ เทฺว กามาวจรเทวโลกา ปจฺฉโต ปาตุภวนฺติฯ ภูมนิสสิตา นาม เหเต เทฺว เทวโลกาฯ เอวำ สมฺปตฺติมหาเมฆโต ยาว จนฺทิมสูริย ปาตุภาโว, อิทำ วิวฏฺโฏ นาม ตติยมสงฺเขยฺยำ นามฯ อถ เตสำ สตฺตานำ รสปถวึ ปริภุญฺชนฺตานำ กมฺเมน เอกจฺเจ วณฺณวนฺโต, เอกจฺเจ ทุพฺพณฺณา โหนฺติ ตตฺถ วณฺณวนฺโต ทุพฺพณฺเณ อติมญฺญนฺติฯ เตสำ มานาติมานปจฺจยา สาปิ รสปถวี อนฺตรธายติฯ ภูมิปปฺปฏโก ปาตุภวติ อถ เนสำ เตเนว นเยน โสปิ อนฺตรธายติ, ปตาลตา ปาตุภวติ, เตเนว นเยน สาปิ อนฺตรธายติฯ อกฏฺฐปาโก สาลิ ปาตุภวติ อกโณ อถุโส สุทฺโธ สุคนฺโธ ตณฺฑุลปฺผโลฯ ตโต เนสำ ภาชนานิ อุปฺปชฺชนฺติ เต สาลี ภาชเน ฐเปตฺวา ปาสาณปิฏฺฐิยา ฐเปนฺติ

, สยเมว ชาลสิขา อุฏฺฐหิตฺวา ปจติฯ โส โหติ โอทโน สุมนชาติปุปฺผสทิโส, น ตสฺส สูเปน วา พฺยญฺชเนน วา กรณียํ อตฺถิฯ ยํ ยํ รสํ ภุญฺชิตุกามา โหนฺติ, ตํ ตํ รโสว โหติฯ เตสํ ตํ โอฬาริกํ อาหารํ อาหรตํ ตโต ปภุติ มุตฺตกรีสํ สญฺชายติฯ อถ เนสํ ตสฺส นิกฺขมนตฺถาย วณมุขานิ ปภิชฺชนฺติฯ ปุริสสฺส ปุริสภาโว, อิตฺถิยา อิตฺถิภาโว ปาตุภวติฯ ตตฺรสุทํ อิตฺถี ปุริสํ, ปุริโส จ อิตฺถึ อติเวลํ อุปนิชฺฌายติฯ เตสํ อติเวลํ อุปนิชฺฌายนภาวา กามปริฬาโห อุปฺปชฺชติฯ ตโต เมถุนธมฺมํ ปฏิเสวนฺติฯ เต อสทฺธมฺมปฏิเสวนปจฺจยา วิญฺญูหิ ครหิยมานา วิเหจฺยมานา ตสฺส อสทฺธมฺมสฺส ปฏิจฺฉาทนเหตุ อคารานิ กโรนฺติฯ

เต อคารํ อชฺฌาวสมานา อนุกฺกเมน อญฺญตรสฺส อลสชาติกสฺส สตฺตสฺส ทิฏฺฐานุคตึ อาปชฺชนฺตา สนฺนิธึ กโรนฺติฯ ตโต ปภุติ กณฺฑุลํ ปริโยนทฺธนฺติ, ลายิตฏฺฐานมฺปิ นปฺปฏิวิรูหติฯ เต สนฺนิปติตฺวา อนุฏฺฐุนนฺติ ‘‘ปาปกา วต โภ ธมฺมา สตฺเตสุ ปาตุภูตา, มยํ ปุพฺเพ มโนมยา อหุมฺหา’’ติฯ อคฺคญฺญสุตฺเต วุตฺตนเยน วิตฺถเรตพฺพํฯ ตโต มริยาทํ ฐเปนฺติฯ อถญฺญตโร สตฺโต อญฺญสฺส ภาคํ อทินฺนํ อาทิยติฯ ตํ ทิวิกฺขตฺตุ ปริภาสิตฺวา ตติยวาเร เลฑฺฑุทณฺเฑหิ ปหรนฺติฯ เต เอวํ อทินฺนาทานกลหมุสาวาททณฺฑทาเนสุ อุปฺปนฺเนสุ สนฺนิปติตฺวา จินฺตยนฺติ, ‘‘ยํนูน มยํ เอกํ สตฺตํ สมฺมนฺเนยฺยาม, โย โน สมฺมา ขิยิตพฺพํ ขิเยยฺย, ครหิตพฺพํ ครเหยฺย, ปพฺพาเชตพฺพํ ปพฺพาเชยฺย, มยํ ปนสฺส สาลีนํ ภาคํ อนุปทสฺสามา’’ติฯ เอวํ กตสนฺนิฏฺฐาเนสุ ปน สตฺเตสุ อิมสฺมึ ตาว กปฺเป อยเมว ภควา โพธิสตฺตภูโต เตน สมเยน เตสุ สตฺเตสุ อภิรูปตโร จ ทสฺสนียตโร จ มเหสกฺขตโร จ พุทฺธิสมฺปนฺโน ปฏิพโล นิคฺคหปคฺคหํ กาตุ เต ตํ อุปสงฺกมิตฺวา ยาจิตฺวา สมฺมนฺนึสุฯ โส เตน มหาชเนน สมฺมโตติปิ มหาสมฺมโต, เขตฺตานํ อธิปตีติ ขตฺติโย, ธมฺเมน สเมน ปเรสํ รญฺเชตีติ ราชาติ, ตีหิ นาเมหิ ปญฺญายิตฺถฯ ยญฺหิ โลเก อจฺฉริยํ ฐานํ โพธิสตฺโตว ตตฺถ อาทิ ปุริโสติ เอวํ โพธิสตฺตํ อาทึ กตฺวา ขตฺติยมณฺฑเล สณฺฐิเต อนุปุพฺเพน พฺราหฺมณาทโยปิ วณฺณา สณฺฐหึสุฯ เอวํ จนฺทิมสูริยปาตุภาวโต ยาว ปุน กปฺปวินาสกมหาเมโฆ, อิทํ วิวฏฺฏฏฺฐายี นาม จตุตฺถมสงฺเขยฺยํ นามฯ เตเนตํ วุจฺจติ เมโฆ ชาล ปริจฺฉินฺโน สංวฏฺโฏติ ชาลา เมฆปริจฺฉินฺโน สංวฏฺฏฏฺฐายีติ วุจฺจติฯ เมฆา สูริยปริจฺฉินฺโน วิวฏฺโฏติ วุจฺจติฯ สูริยา เมฆปริจฺฉินฺโน วิวฏฺฏฏฺฐายีติ วุจฺจติฯ จตฺตาริ อิมานิ กปฺปานิ มหากปฺโปติ วุจฺจติฯ

วิวฏฺฏฏฺฐายิกปฺเปเยว อุปฺปชฺชนฺติ พุทฺธาทโยติฯ ตถา หิ อิมสฺมึเยว วิวฏฺฏฏฺฐายิ อสงฺเขยฺยกปฺเป พุทฺธปจฺเจกพุทฺธสาวกจกฺกวตฺติโน อุปฺปชฺชนฺติ, น ตีสุ อสงฺเขยฺยกปฺเปสุฯ ตญฺจ โข อสุญฺญกปฺเปเยว, น สุญฺญกปฺเปฯ ตตฺถ พุทฺธปจฺเจกพุทฺธสาวกจกฺกวตฺตีหิ ปุญฺญวนฺตปุคฺคเลหิ อสุญฺญตฺตา อสุญฺญกปฺโป นามฯ ตพฺพิคเมน สุญฺญกปฺโป เวทิตพฺโพฯ เตสุปิ อสุญฺญกปฺโป ปญฺจวิโธ โหติ สารกปฺโป , มณฺฑกปฺโป, วรกปฺโป, สารมณฺฑกปฺโป, ภทฺทกปฺโปติ, เตสุ ยสฺมึ กปฺเป เอโกว พุทฺโธ อุปฺปชฺชติ, โส สารกปฺโป นามฯ ยสฺมึ กปฺเป เทฺว พุทฺธา อุปฺปชฺชนฺติ, โส มณฺฑกปฺโป นามฯ ยสฺมึ กปฺเป ตโย อุปฺปชฺชนฺติ, โส วรกปฺโป นามฯ ยสฺมึ กปฺเป จตฺตาโร พุทฺธา อุปฺปชฺชนฺติ, โส สารมณฺฑกปฺโป นามฯ ยสฺมึ กปฺเป ปญฺจ พุทฺธา อุปฺปชฺชนฺติ, โส ภทฺทกปฺโปนามฯ อิมานิ ปญฺจกปฺปานิเยว สเหว สโมธาเนตฺวา ชาตตฺตกีโสตตฺตกิยา นิทาเนฯ

‘‘นนฺโท สุนนฺโท ปถวี, มณฺโฑ ธรณี สาคโร;
ปุณฺฑรีโก อิเม สตฺต, อสงฺเขยฺยา ปกาสิตาฯ
ปญฺจ พุทฺธสหสฺสานิ, โหนฺติ นนฺเท อสงฺเขยฺเย;
นว พุทฺธสหสฺสานิ, สุนนฺทมฺหิ อสงฺเขยฺเยฯ
ทส พุทฺธสหสฺสานิ, ปถวิมฺหิ อสงฺเขยฺเย;
เอกาทส สหสฺสานิ, ตมฺหิ มณฺเฑ อสงฺเขยฺเยฯ
วีสติ พุทฺธสหสฺสานิ, ธรณิมฺหิ อสงฺเขยฺเย;
ตึส พุทฺธสหสฺสานิ, สาครมฺหิ อสงฺเขยฺเยฯ
จตฺตาลีส สหสฺสานิ, ปุณฺฑรีเก อสงฺเขยฺเย;
อสงฺเขยฺเยสุ สตฺตสุ, เอตฺตกาติ ปวุจฺจติฯ
เอกูสตสหสฺสานิ, วีสติ จ สหสฺสญฺจ;
เสสา ปญฺจสหสฺสานิ, สพฺพพุทฺเธหิ มณฺฑิตา’’ติฯ

วุตฺตำฯ อปรมฺปิ วุตฺตำฯ

‘‘ภทฺโท สพฺพผุลฺโล, สพฺพรตโน อุสภกฺขนฺโธ;
มานิตภทฺโท จ ปทุโม, อุสภกฺขนฺตฺตเมว จ;
สพฺพภาโส อสงฺเขยฺโย, นวโมติ ปวุจฺจติฯ
ปณฺณาส พุทฺธสหสฺสานิ, สพฺพภทฺเท อสงฺเขยฺเย;
สฏฺฐิ พุทฺธสหสฺสานิ, สพฺพผุลฺเล อสงฺเขยฺเยฯ
สตฺตติ พุทฺธสหสฺสานิ, สพฺพรตเน อสงฺเขยฺเย;
อสีติ พุทฺธสหสฺสานิ, อุสภกฺขนฺเธ อสงฺเขยฺเยฯ
นวุติ พุทฺธสหสฺสานิ, มานิตภทฺเท อสงฺเขยฺเย;
วีสติ พุทฺธสหสฺสานิ, ปทุมมฺหิ อสงฺเขยฺเยฯ
ทส พุทฺธสหสฺสานิ อุสภมฺหิ อสงฺเขยฺเย;
ปญฺจ พุทฺธสหสฺสานิ, ขนฺตฺตเม อสงฺเขยฺเยฯ
เทฺว จ พุทฺธสหสฺสานิ, สพฺพภาเส อสงฺเขยฺเย;
อสงฺเขยฺเย นวสฺมึ, เอตฺตกาติ ปวุจฺจติฯ
ตีณิ สตสหสฺสานิ, สตฺตาสีติสหสฺสญฺจ;
คณนานญฺจ พุทฺธานำ, สพฺพพุทฺเธหิ มณฺฑิตา’’ติฯ
เต สพฺเพปิ สมฺมาสมฺพุทฺเธ ยาว อริเมตฺเตยฺยา สโมธาเนตฺวา
‘‘สมฺพุทฺเธ อฏฺฐวีสญฺจ, ทฺวาทสญฺจ สหสฺสเก;
ปญฺจสตสหสฺสานิ, นมามิ สิรสา มหำ;

เตสๆ ธมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ, อาทเรน นมามหๆ
นมกฺการานุภาเวน, หิตฺวา สพฺเพ อุปทฺทเว;
อเนกอนฺตรายาปิ, วินสฺสนฺตุ อเสสโต''ติฯ

นมสฺสนคาถา ปวตฺตา สา อูนสงฺขยาวเสเนว กตาว ภวิตพฺพๆ, ตถา หิ อมฺหากๆ ภควา โปราณพฺรหฺมเทวพุทฺธๆ อาทึ กตฺวา ยาว โปราณสกฺยโคตมา มนสาว จินฺเตนฺตสฺส สตฺตอสงฺเขยฺยานิ วีติวตฺตานิ โปราณสกฺยโคตมพุทฺธๆ อาทึ กตฺวา ยาว มชฺฌิมทีปงฺกรา วาจามตฺเตน นว อสงฺเขยฺยานิ วีติวตฺตานิฯ มชฺฌิมทีปงฺกรโต ปฏฺฐาย ยาว ปทุมุตฺตรพุทฺธา กายงฺควาจงฺควเสน จตฺตาริ อสงฺเขยฺยานิ วีติวตฺตานิฯ ปทุมุตฺตรพุทฺธโต ยาว กกุสนฺธา เอกมสงฺเขยฺยๆ วีติวตฺตๆฯ เอวมิเมสุ วีสติอสงฺเขยฺเยสุ พรหฺมเทวโปราณสกฺยโคตมพุทฺธานมนฺตเร สตฺต อสงฺเขยฺเย สพฺพๆ สมฺปิณฺเฑตฺวา เอกสตสหสฺสญฺจ วีสติ สหสฺสญฺจ ปญฺจสหสฺสานิ จ โหนฺติฯ โปราณสกฺยโคตมมชฺฌิมทีปงฺกรานมนฺตเร นว อสงฺเขยฺเย สพฺพๆ สมฺปิณฺเฑตฺวา ตีณิสตสหสฺสานิ สตฺตาสีติสหสฺสานิ จ โหนฺติฯ มชฺฌิมทีปงฺกรโต ยาว เมตฺเตยฺยา อฏฺฐวีสาติ สพฺพๆ สโมธาเนตฺวา อฏฺฐวีสญฺจ ทฺวาทสสหสฺสญฺจ ปญฺจสตสหสฺสานิ จ โหนฺติ ตสฺมา อูนสงฺขยาติ เวทิตพฺพาฯ ปริปุณฺณสงฺขยาวเสน อิจฺฉมาเนหิ จินฺเตตพฺพาวฯ เอสา จ สงฺขยาวิจารณา นิทาเน วุตฺตาวฯ

เอวๆ ''จินฺติตๆ สตฺตสงฺเขยฺยๆ, นวสงฺเขยฺยวาจกๆ;
กายวาจา จตุสงฺเขยฺยๆ, พุทฺธตฺตๆ สมุปาคมี''ติฯ

วุตฺเตสุ วีสติอสงฺเขยฺเยสุ ปวตฺตอสงฺเขยฺยกปฺปวเสเนว กตาฯ อตฺถโต ปน สารกปฺปมณฺฑกปฺปวรกปฺปสารมณฺฑกปฺปภทฺทกปฺปวเสน ปญฺจวิธาติ เวทิตพฺพาฯ อิมานิ ปญฺจนามานิ พุทฺธุปฺปาทกปฺเปเยว ลพฺภนฺติ, อนุปฺปนฺนกปฺเป ปน สุญฺญกปฺโปเตฺวว นามๆ ลพฺภติ ตถา หิ กปฺปสณฺฐหนกาเล สพฺพปฐมๆ มหาโพธิปลฺลงฺกฏฺฐาเนเยว ปทุมินิคพฺภา อุปฺปชฺชติฯ สา ยสฺมึ กาเล เอโก พุทฺโธ อุปฺปชฺชิสฺสติ, เอโก ปทุมินิคพฺโภ อฏฺฐปริกฺขาเรหิ สห อุปฺปชฺชติฯ ตๆ ทิสฺวา สุทฺธาวาสพฺรหฺมุโน เนมิตฺตปาฐกา อรหนฺโต อิมสฺมึ กปฺเป เอโก พุทฺโธ อุปฺปชฺชิสฺสตีติ สญฺชาตปีติโสมนสฺสา หุตฺวา อฏฺฐปริกฺขาเร คเหตฺวา พฺรหฺมโลเก ฐเปนฺติ ''ยทา พุทฺโธ อุปฺปชฺชิสฺสติ, ตทา ทสฺสามา''ติฯ เอวๆ เทวตโย จตฺตาโร ปญฺจ พุทฺธา อุปฺปชฺชิสฺสนฺติ, ตทา เทว ตีณิ จตฺตาริ ปญฺจ ปทุมินิคพฺภา อฏฺฐปริกฺขาเรหิ สห อุปฺปชฺชนฺติฯ ตญฺจ โข เอกสฺมึ เยว นาฬเกน พทฺธา หุตฺวา อุปฺปชฺชนฺติฯ

เอวๆ กปฺปสณฺฐหนกาลโต ปฏฺฐาเยว อิมานิ ปญฺจ นามานิ ลพฺภนฺตีติ เวทิตพฺพานิฯ เอตฺตาวตา อิมสฺมึเยว วิวฏฺฏฏฺฐายีอสงฺเขยฺยกปฺเป พุทฺธาทโย มเหสกฺขา ปุญฺญวนฺโต จกฺกวตฺติราชาโน อุปฺปชฺชนฺติ, ตถา อายุกปฺปนฺตรกปฺปานิปิฯ ตตฺถ อายุกปฺโป นาม เตสๆ เตสๆ สตฺตานๆ อายุปริจฺเฉโทฯ อนฺตรกปฺโป นาม ตตฺถ สตฺถโรคทุพฺภิกฺขานๆ อญฺญตรสๆวฏฺฏเนน พหูสุ วินาสมุปคเตสุ อวสิฏฺฐสตฺตสนฺตานปฺปวตฺตกุสลกมฺมานุภาเวน ทสวสฺสโต ปฏฺฐาย อนุกฺกเมน อสงฺเขยฺยายุกปฺปปฺปมาเณสุ สตฺเตสุ ปน อธมฺมสมาทานวเสน กเมน ปริหายิตฺวา ทสวสฺสายุเกสุ ชาเตสุ โรคาทีนมญฺญตรสๆวฏฺฏเนน สตฺตานๆ

วินาสปฺปตฺติ ยาว อยเมโก อนฺตรกปฺโปฯ เอวํ ปริจฺฉินฺนอนฺตรกปฺปวเสน จตฺตฺสฏฺจิอนฺตรกปฺโป เอโก อสงฺเขยฺยกปฺโป วีสติ อนฺตรกปฺปปฺปมาโณติ อปเร วทนฺติฯ อิมานิ จตฺตาริ อสงฺเขยฺยกปฺปานิ เอโก มหากปฺโป นามฯ เอวํ เตโช สำวฏฺฏวเสน ตาว มหากปฺปานำ อนฺตรำ อคฺคินาว วินสฺสติฯ ยสฺมึ ปน สมเย กปฺโป อุทเกน นสฺสติ, ตทา อาทิโตว กปฺปวินาสกมหาเมโฆ วุฏฺฐหิตฺวาติ ปุพฺเพ วุตฺตนเยเนว วิตฺถาเรตพฺพำ อยำ ปน วิเสโส ยถา ตตฺถ ทุติยสูริโย, เอวมิธปิ กปฺปวินาสโก ขารุทกมหาเมโฆ วุฏฺฐาติ โส อาทิโต สุขุมำ วสฺสนฺโต อนุกฺกเมน มหาธาราหิ โกฏิสตสหสฺสจกฺกวาฬำ ปูเรนฺโต วสฺสติฯ

ขารุทเกน ผุฏฺฐผุฏฺฐา ปถวีปพฺพตาทโย วิลียนฺติ ตำ อุทกำ วาเตน สมนฺตโต ธาริตำ ปถวิโต ยาว ปริตฺตาภา อปฺปมาณาภา อาภสฺสราติ ตโยปิ ทุติยชฺฌานภูมิ อุทกำ คณฺหาติฯ ตตฺถ ตโยปิ พฺรหฺมโลเก วิลียาเปตฺวา สุภกิณฺเห อาหจฺจ ติฏฺฐติ ยาว อณุมตฺตำ สงฺขารคตำ อตฺถิ, ตาว น วูปสมติฯ อุทกานุคตำ ปน สพฺพสงฺขารคตำ อภิภวิตฺวา สหสา วูปสมติ อนฺตรธานำ คจฺฉติ, เหฏฺฐา อากาเสน สห อุปริ อากาโส เอโก โหติ มหนฺธกาโรติ สพฺพำ วุตฺตสทิสเมวฯ เกวลำ ปนิธ โอติณฺโณติณฺเณ อุทเก อาภสฺสรพฺรหฺมโลกำ อาทึ กตฺวา โลกปาตุภาโว เวทิตพฺโพฯ สุภกิณฺหโต จวิตฺวา อาภสฺสรฏฺฐานาทีสุ สตฺตา นิพฺพตฺตนฺติ เอตฺถาปิ กปฺปวินาสกมหาเมฆโต ยาว กปฺปวินาสกอุทกปริจฺเฉโท สำวฏฺโฏ นาม ปฐมมสงฺเขยฺยกปฺโป นามาติ จตฺตาริ อสงฺเขยฺยกปฺปานิ วุตฺตสทิสานิ เอวำ สตฺต มหากปฺปานิ สตฺตกฺขตฺตุ อคฺคินา วิลียิตฺวา อฏฺฐเม มหากปฺเป อุทเกนปิ วินาโส จ สณฺฐหนญฺจ เวทิตพฺพำ, เอวำ สตฺตสตฺตมหากปฺโป สตฺตสตฺตวารำ อคฺคินา วิลียิตฺวา อฏฺฐเม อฏฺฐเม วาเร อาเปน วิลียิตฺวา อนุกฺกเมน เตสฏฺจิมหากปฺปานิ ปริปุณฺณานิ ตทา อาปวารำ ปฏิพาหิตฺวา จตฺตฺสฏฺจิเม มหากปฺเป วาเตน วินสฺสติ ตทา อาทิโต กปฺปวินาสกมหาวาโต วุฏฺฐหิตฺวาติ สพฺพำ ปุพฺเพ วุตฺตนยเมวฯ อยำ ปน วิเสโส ยถา อคฺคินา วินาสกปฺเป ทุติยสูริโย, เอวมิธาปิ กปฺปวินาสนตฺถำ วาโต สมุฏฺฐาติ โส ปฐมำ สุขุมรชำ อุฏฺฐาเปติ, ตโต ถูลรชำ สณฺหรชำ สุขุมวาลิกำ สกฺขรปาสาณาทโยติ ยาว กูฏาคารมตฺเต ปาสาเณปิ วิสมฏฺฐาเน จิตมหารุกฺเข จ อุฏฺฐาเปติ, เต ปถวิโต นภมุคฺคตา น ปุน ปตนฺติ, ตตฺเถว จุณฺณวิจุณฺณา หุตฺวา อภาวำ คจฺฉนฺติฯ

ยถานุกฺกเมน เหฏฺฐา มหาปถวิยา วาโต สมุฏฺฐหิตฺวา ปถวึ ปริวตฺเตตฺวา อุทฺธมูลำ กตฺวา อากาเส ขิปติ โยชนสตปฺปมาณาปิ ปถวิปฺปเทสา ทฺวิโยชนติโยชนจตุโยชนปญฺจโยชนฉโยชนสตฺต โยชนปฺปมาณาปิ ภิชฺชิตฺวา เต เวคกฺขิตฺตา อากาเสเยว จุณฺณวิจุณฺณา หุตฺวา อภาวำ คจฺฉนฺติ จกฺกวาฬปพฺพตมฺปิ วาโต อุกฺขิปิตฺวา อากาเส ขิปติ เต อญฺญมญฺญำ ฆฏฺฏยนฺตา จุณฺณวิจุณฺณา หุตฺวา วินสฺสนฺติ เอเตเนว ภูมฏฺฐกวิมานานิ อากาสฏฺฐกวิมานานิ จ วินาเสนฺโต ฉกามาวจรเทวโลเก นาเสตฺวา โกฏิสตสหสฺสจกฺกวาฬานิ วินาเสติฯ ตตฺถ จกฺกวาฬา จกฺกวาเฬหิ, หิมวนฺตา หิมวนฺเตหิ, สิเนรู สิเนรูหิ อญฺญมญฺญำ สมาคนฺตฺวา จุณฺณวิจุณฺณา หุตฺวา วินสฺสนฺติฯ ปถวิโต ยาว ปริตฺตสุภา, อปฺปมาณสุภา, สุภกิณฺหาติ ตโยปิ ตติยชฺฌานภูมี วาโต คณฺหาติ ตตฺถ ตโยปิ พฺรหฺมโลเก วินาเสตฺวา เวหปฺผลำ อาหจฺจ อฏฺฐาสิฯ เอวำ สพฺพำ สงฺขารคตำ วินาเสตฺวา สยำ วินสฺสติ, เหฏฺฐา อากาเสน สห อุปริ อากาโส เอโก โหติ มหนฺธกาโรติ สพฺพำ วุตฺตสทิสำฯ อิธ ปน สุภกิณฺหพฺรหฺมโลกำ อาทึ กตฺวา โลโก ปาตุภวติฯ เวหปฺผลโต

จวิตฺวา สุภกิณฺหาทีสุ สตฺตา นิพฺพตฺตนฺติ, ตตฺถกปฺปวินา สกมหาเมฆโต ยาว กปฺปวินาสกวาตุปจฺเฉโท, อิทำ สำวฏฺโฏ นาม, ปฐมมสงฺเขยฺยำ นามาติ จตฺตาริ อสงฺเขยฺยกปฺปานิ เอโก มหากปฺโป นามาติ สพฺพำ เตโชสำวฏฺเฏ วุตฺตนยเมวฯ

วุตฺตมฺปิ เจตำ

''สตฺต สตฺต คฺคินา วารา, อฏฺฐเม อฏฺฐเม ทกา;
จตุสฏฺฐิ ยทา ปุณฺณา, เอโก วายุวโร สิยาฯ
อคฺคินา'ภสฺสรา เหฏฺฐา, อาเปน สุภกิณฺหโต;
เวหปฺผลโต วาเตน, เอวำ โลโก วินสฺสตี''ติฯ

ตสฺมา ติณฺณมฺปิ ปฐมชฺฌานตลานำ เอกกปฺเปปิ อวินาสาภาวโต สกลกปฺเป เตสำ สมฺภโว นตฺถีติ อสงฺเขยฺย กปฺปวเสน เตสำ อายุปริจฺเฉโท ทฏฺฐพฺโพฯ ทุติยชฺฌานตลโต ปฏฺฐาย ปน ปริปุณฺณ มหากปฺปวเสน อายุปริจฺเฉโท ทฏฺฐพฺโพ, น อสงฺเขยฺยกปฺปวเสนฯ ยทิ ทุติยชฺฌานตลโต ปฏฺฐาย ปริปุณฺณมหากปฺปวเสน อายุปริจฺเฉโท สิยา, กถำ อาภสฺสราทีสุ พฺรหฺมูนำ อฏฺฐมหากปฺปาทิวเสน อายุปริปุณฺณำ สิยา, ตถา หิ ปฐมชฺฌานตลำ สตฺตสุ วาเรสุ อคฺคินา วินสฺสติฯ อฏฺฐเม วาเร ยาว อาภสฺสรา อุทเกน วินสฺสติ ปุน สตฺตวาเรสุ อคฺคินา ปฐมชฺฌานตลำ, ปุน อฏฺฐเมวาเร อุทเกน ทุติยชฺฌานตลำ วินสฺสตีติ เอวำ อฏฺฐเม วาเร อาปวารำ ปฏิพาหิตฺวา ยาว สุภกิณฺหา วาเตน วินสฺสติ เอวำ จตุสฏฺฐิ ปริปุณฺณา โหตีติ สจฺจำ , เหฏฺฐาวิวฏฺฏฏฺฐายี อสงฺเขยฺยกปฺปวเสน เอโก สตฺต มหากปฺปานิ จาติ อฏฺฐ กปฺปานิ อาภสฺสรพฺรหฺมูนำ อายุปฺปมาณำ โหติฯ จตุสฏฺฐิกปฺเปสุปิ วิวฏฺฏฏฺฐายีอสงฺเขยฺยกปฺปวเสน เอโก เต สฏฺฐิมหากปฺปานิ จาติ จตุสฏฺฐิกปฺปานิ สุภกิณฺหานำ พฺรหฺมูนำ อายุปฺปมาณำ โหติ เตน วุตฺตำ โปราเณหิ

สตฺต สตฺตคฺคินา วารา, อฏฺฐเม อฏฺฐเม ทกา;
จตุสฏฺฐิ ยทา ปุณฺณา, เอโก วายุวโร สิยา'ติฯ

เกจิ ปนฯ

''อคฺคินา'ภสฺสรา เหฏฺฐา, อาเปน สุภกิณฺหโต;
เวหปฺผลโต วาเตน, เอวำ โลโก วินสฺสตี''ติฯ

อิมิสฺสา คาถาย ''อาภสฺสราติ''จ ''สุภกิณฺหโต''ติ จ ''เวหปฺผลโต''ติ จ อภิวิธิวเสน วุตฺตภาวญฺจ สมตลภาเวปิ เสฏฺฐภูมิตฺตา ปฏฺฐานวเสน วุตฺตภาวญฺจ อมญฺญิตฺวา สุทฺธาวาสภูมีสุ วิย อุปรูปริวเสน ภูมิกฺกโมติ มญฺญิตฺวาฯ

''ปญฺจภูมิ นฏฺฐา อคฺคิ, อฏฺฐ ภูมิ นฏฺฐา ทกา;
นวภูมิ นฏฺฐา วาตา, โลกนฏฺฐา ตทา สิยุฯ
ปฐเม อคฺคิ ทฺวตฺตึส, ทุติเย อาทิ โสฬส;
ทุติยภูเม มชฺเฌ อฏฺฐมำ, ตำ ฉปฺปญฺญาส วารกำฯ
อาภสฺสรมฺหิ จตุตฺถำ, ปริตฺตสุภมฺหิ เทฺว ชลำ;

อปฺปมาณสุภํ เอกวารํ, มตํ อุทกสตฺตม''นฺติฯ

วทนฺติ เตสํ วาเท อาภสฺสรโต เหฏฺฐา ปญฺจภูมิ อคฺคินฏฺฐา, สุภกิณฺหโต เหฏฺฐา อฏฺฐภูมิ อุทกนฏฺฐาติ วทนฺติฯ สมตลทีปนตฺถํ สเนฺทหจฺเฉทนตฺถํ เอวํ คหิตาติ เอกภวปริโยสานํ สนฺธาย ปฏิสนฺธิภวญฺจาติ อาทิ วุตฺตนฺติฯ อิมิสฺสาปิ อตฺถํ ทุคฺคหิเตน คเหตฺวา ปฏิสนฺธิภวงฺควเสน สทิสภาวเมว สนฺธาย วุตฺตนฺติ ปริกปฺเปนฺติ โส อยุตฺตรูโป วิย ทิสฺสติ อติวิย มิจฺฉาคาโห จ โหติ อคฺคญฺญสุตฺตวิสุทฺธิมคฺคาทีหิ วิรุชฺฌนโต สำวฏฺฏสีมาปิ วิรุทฺธา ตตฺถ ปธมชฺฌานตลำ อุปาทาย อคฺคินา, ทุติยชฺฌานตลำ อุปาทาย อุทเกน, จตุตฺถชฺฌานตลำ อุปาทาย วาเตน วินสฺสตีติ วุตฺตวจเนนาปิ วิรุชฺฌเตว ตสฺมา ''อาภสฺสรา''ติ จ ''สุภกิณฺหโต''ติ จ ''เวหปฺผลโต''ติ จ เอตฺถาภิวิธิวเสน อตฺโถ คเหตพฺโพฯ อญฺญถา ''อุปริ ปพฺพตา เทโว วสฺสตี''ติ เอตฺถ วิย อาภสฺสรสุภกิณฺหเวหปฺผลานำ เตน เตน สำวฏฺเฏน วินาโสปิ น ภเวยฺยฯ อยำ โลกวิปตฺติปริจฺเฉโทฯ เอวำ พุทฺโธ จ ทุลฺลโภ โลเก ติ อิมสฺส อโตฺถ วุตฺโตเยวฯ

อิติ สาครพุทฺธิตฺเถรวิรจิเต สีมวิโสธเน กปฺปวินาสกณฺโฑ ทุติโย ปริจฺเฉโทฯ

๓.๑.๓ คัมภีร์สีมาวิโสธนีปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทยในนิพพานกัณฑ์

๓. นิพฺพานกณฺโฑ

อิทานิ ''สทฺธมฺมสวนมฺปิ จาติ อิมสฺส สำวณฺณนากฺกโม สมฺปโตฺต ตตฺถ สทฺธมฺมสวนมฺปิ จ โลเก ทุลฺลภเมว ตถา หิ สทฺธมฺโม นาม ติวิโธ โหติฯ ปริยตฺติสทฺธมฺโม, ปฏิปตฺติสทฺธมฺโม, ปฏิเวธสทฺธมฺโมติฯ ตตฺถ ปริยตฺติสทฺธมฺโม นาม เตปิฎกำ พุทฺธวจนำฯ ปฏิปตฺติสทฺธมฺโม นาม เตรสธุตงฺคานิ อสีติขนฺธกวตฺตาทโย อภิสมาจารวตฺตาทีนิฯ ปฏิเวธสทฺธมฺโม นาม จตุสจฺจปฺปฏิเวโธฯ เตสุ ปริยตฺติสทฺธมฺโม ทฺวินฺนำ สทฺธมฺมานำ ปุพฺพงฺคโมเยว ปทฏฺฐานญฺจฯ กสฺมา ตำมูลกตฺตา ตถา หิ ปริยตฺติยา อสติ ปฏิเวโธ นาม นตฺถิฯ ปริยตฺติยา อนฺตรหิตาย ปฏิปตฺติ, ปฏิปตฺติยา อนฺตรหิตาย อธิคโม อนฺตรธายติฯ กึ การณา อยญฺหิ ปริยตฺติ ปฏิปตฺติยา ปจฺจโย โหติฯ ปฏิปตฺติอธิคมสฺสาปิ ปริยตฺติเยว ปมาณำฯ ตตฺถ ปฏิเวโธ จ ปฏิปตฺติ จ โหติปิ นโหติปิฯ เอกสฺมิญฺหิ กาเล ปฏิเวธธรา ภิกฺขู พหู โหนฺติ, ''เอส ภิกฺขุ ปุถุชฺชโน''ติ องฺคุลึ ปหริตฺวา ทสฺเสตโพฺพ โหติฯ อิมสฺมึ เยว ทีเป เอกวารำ ปุถุชฺชนภิกฺขุนาม นาโหสิฯ ปฏิปตฺติปูรกาปิ กทาจิ พหู โหนฺติ กทาจิ อปฺปาฯ อิติ ปฏิเวโธ จ ปฏิปตฺติ จ โหติปิ น โหติปิฯ สาสนสฺส จิตฺติยา ปน ปริยตฺติเยว ปมาณำ ปณฺฑิโต หิ เตปิฎกำ สุตฺวา เทฺวปิ ปูเรติ, ยถา อมฺหากำ โพธิสตฺโต อาฬารสฺส สนฺติเก ปญฺจ อภิญฺญา สตฺต จ สมาปตฺติโย นิพฺพตฺเตตฺวา เนวสญฺญานาสญฺญายตน สมาปตฺติยา ปริกมฺมำ ปุจฺฉิฯ โส ''น ชานามี''ติ อาหฯ

ตโต อุทกสฺส สนฺติกำ คนฺตฺวา อธิคตวิเสสำ สำสนฺทิตฺวา เนวสญฺญานาสญฺญายตนสฺส ปริกมฺมำ ปุจฺฉิฯ โส อาจิกฺขิ, ตสฺส วจนสมนนฺตรเมว มหาสตฺโต ตำ สมฺปาเทสิ เอวเมว ปญฺญวา ภิกฺขุ ปริยตฺตึ สุตฺวา เทฺวปิ ปูเรติ ตสฺมา ปริยตฺติยา จิตาย สาสนำ จิตำ โหติ ยถา มหาตฬากสฺส ปาฬิยา ถิราย อุทกำ น จิสฺสตีติ น วตฺตพฺพำ อุทเก สติ ปทุมาทีนิ ปุปฺผานิ น ปุปฺผิสฺสนฺตีติ น วตฺตพฺพำ เอวเมว มหาตฬากสฺส

ถิรปาฬิสทิเส เตปิฏเก พุทฺธวจเน สติ มหาตฬาเก อุทกสทิสา ปฏิปตฺติปูรกา กุลปุตฺตา นตฺถีติ น วตฺตพฺพำ เตสุ สติ มหาตฬาเกสุ ปทุมาทีนิ ปุปฺผานิ วิย โสตาปนฺนาทโย อริยปุคฺคลา นตฺถีติ น วตฺตพฺพำ , เอกนฺตโต ปริยตฺติเยว ปมาณำ ปริยตฺติยา อนฺตรหิตาย ปฏิปตฺติปฏิเวธานำ อนฺตรธานโตฯ ตตฺถ ปริยตฺติ นาม เตปิฏกำ พุทฺธวจนำ สาฏฺฐกถา ปาฬิยาว สา ติฏฺฐติ, ตาว ปริยตฺติ ปริปุณฺณา โหติฯ คจฺฉนฺเต กาเล กลิยุคราชาโน อธมฺมิกา โหนฺติ เตสุ อธมฺมิเกสุ ราชามจฺจาทโย อธมฺมิกา โหนฺติ ตถา รฏฺฐชนปท วาสิโนปิ อธมฺมิกา เอเตสำ อธมฺมิกตาย น เทโว สมฺมา วสฺสติ, ตโต สสฺสานิ น สมฺปชฺชนฺติฯ เตสุ สมฺปชฺชนฺเตสุ ปจฺจยทายกา ภิกฺขุสงฺฆสฺส ปจฺจเย ทาตุ น สกฺโกนฺติฯ

ภิกฺขู ปจฺจเยหิ กิลมนฺตา อเนตวาสิเก สงฺคเหตุ น สกฺโกนฺติฯ คจฺฉนฺเต คจฺฉนฺเต กาเล ปริยตฺติ ปริหายติ, อตฺถวเสน ธาเรตุ น สกฺโกนฺติ, ปาฬิวเสเนว ธาเรนฺติฯ ตโต กาเล คจฺฉนฺเต ปาฬิมฺปิ สกลำ ธาเรตุ น สกฺโกนฺติ ปฐมำ อภิธมฺมปิฏกำ ปริหายติฯ ปริหายมานำ มตฺถกโต ปฏฺฐาย ปริยตฺติ หายติ ปฐมญฺหิ มหาปกรณำ ปริหายติฯ ตสฺมึ ปริหายมาเน ยมกำ, กถาวตฺถุ, ปุคฺคลปญฺญตฺติ, ธาตุกถา, วิภงฺโค, ธมฺมสงฺคโหติ เอวำ อภิธมฺมปิฏเก ปริหีเน มตฺถกโต ปฏฺฐาย สุตฺตนฺตปิฏกำ ปริหายติฯ ปฐมญฺหิ องฺคุตฺตร นิกาโย ปริหายติฯ ตสฺมิมฺปิ ปฐมำ เอกาทสนิปาโต...เป.... ตโต เอกนิปาโตติ เอวำ องฺคุตฺตเร ปริหีเน มตฺถกโต ปฏฺฐาย สำยุตฺตนิกาโย ปริหายติ, ปฐมำ มหาวคฺโค ปริหายติฯ ตโต ปฏฺฐาย สฬายตนวคฺโค, ขนฺธวคฺโค, นิทานวคฺโค, สคาถาวคฺโคติ เอวำ สำยุตฺตนิกาเย ปริหีเน มตฺถกโต ปฏฺฐาย มชฺฌิมนิกาโย ปริหายติ ปฐมญฺหิ อุปริปณฺณาสโก ปริหายติฯ ตโต มชฺฌิมปณฺณาสโก, ตโต มูลปณฺณาสโกติ เอวำ มชฺฌิมนิกาเย ปริหีเน มตฺถกโต ปฏฺฐาย ทีฆนิกาโย ปริหายติ, ปฐมญฺหิ ปาถิยวคฺโค ปริหายติ ตโต มหาวคฺโค, ตโต ขนฺธกวคฺโคติ ทีฆนิกาเย ปริหีเน สุตฺตนฺตปิฏกำ ปริหีนำ นาม โหติฯ วินยปิฏเกน สทฺธึ ชาตกเมว ธาเรนฺติฯ วินยปิฏกำ ลชฺชิโน ธาเรนฺติฯ ลาภกามา ปน สุตฺตนฺเต กถิเตปิ สลฺลกฺเขนฺตา นตฺถีติ ชาตกเมว ธาเรนฺติฯ คจฺฉเนฺต กาเล ชาตกมฺปิ ธาเรตุ น สโกฺกนฺติฯ อถ เนสำ ปฐมำ เวสฺสนฺตรชาตกำ ปริหายติฯ ตโต ปฏิโลมกฺกเมน ปุณฺณกชากตกำ, มหานารทกสฺสปชาตกำ ปริหายติฯ

วินยปิฏกเมว ธาเรนฺติฯ คจฺฉนฺเต กาเล ตมฺปิ มตฺถกโต ปริหายติ ปฐมญฺหิ ปริวาโร ปริหายติ, ตโต ขนฺธโก ภิกฺขุนีวิภงฺโค มหาวิภงฺโคติ อนุกฺกเมน อุโปสถกฺขนฺธกมตฺตเมว ธาเรนฺติ, ตทา ปริยตฺติ อนนฺตรหิตาว โหติฯ ยาว ปน มนุสฺเสสุ จตุปฺปทิกคาถาปิ ปวตฺตติ, ตาว ปริยตฺติ อนนฺตรหิตาว โหติฯ ยทา สโทฺธ ปสโนฺน ราชา หตฺถิกฺขนฺเธ สุวณฺณจงฺโกฏกมฺหิ สหสฺสตฺถวิกำ ฐปาเปตฺวา ‘‘พุทฺเธหิ กถิตำ จตุปฺปทิกำ คาถำ ชานนฺโต อิมำ สหสฺสำ คณฺหตู’’ติ นคเร เภรึ จราเปตฺวา คณฺหกำ อลภิตฺวา เอกวารำ จราปิเต น สุณนฺตาปิ โหนฺติ อสุณนฺตาปิ, ยาว ตติยำ จราเปตฺวา คณฺหกำ อลภิตฺวา ราชปุริสา สหสฺสตฺถวิกำ ปุน ราชกุลำ ปเวเสนฺติ, ตทา ปริยตฺติอนฺตรหิตา นาม โหติฯ เอวำ ปริยตฺติยา อนฺตรหิตาย ปฏิปตฺติปิ ปฏิเวโธปิ อนฺตรหิโตว โหติฯ สทฺธมฺมสวนสส ทุลฺลภภาโว ธมฺมโสณฺฑกวตฺถุนา ทีเปตพฺโพ อมฺหากำ กิร สมฺมาสมฺพุทฺโธ กสฺสปสมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ธมฺมราชสฺส สาสนนฺตรธานโต นจิเรเนว กาเลน พาราณสิรญฺโญ ปุตฺโต ธมฺมโสณฺฑกราชกุมาโร หุตฺวา ปิตุอจฺจเยน รชฺเช ปติฏฺฐาย กสฺสปทสพเลน

เทสิตๆ ธมฺมๆ โสตุกาโม หุตฺวา มาสมตฺตๆ รชฺชๆ กตฺวา อมฺหากๆ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อิมสฺมึ เยว ภทฺทกปฺเป รชฺชๆ กาเรตฺวา เทวนครสทิเส พาราณสินคเร จกฺกวตฺติรชฺชสทิสๆ รชฺชๆ กโรโนฺต เอวๆ จิเนฺตสิ... ‘‘มยฺหๆ เอวรูปๆ รชฺชๆ กึ วิลาสๆ รชฺชานุภาวๆ สทฺธมฺมวิโยเคน, ทิวากรวิรหิโต อากาโส วิย, สสงฺกวิรหิตรตฺติ วิย, ทาฐาวิรหิตคโช วิย, เวลนฺตวิรหิตมหาสมุโทฺท วิย จกฺขุวิรหิตสุ สชฺชิตวทนๆ วิย, สุคนฺธวิรหิตปาริฉตฺต ปุปฺผๆ วิย, จตุอกฺขรนิยมิตธมฺมเทสนาวิโยเคน มยฺหๆ อิทๆ รชฺชๆ น โสภตี’’ติ จินฺเตตฺวา สุวณฺณจงฺโกฏเกน สหสฺสตฺถวิกๆ ภณฺฑกๆ สุสชฺชิตๆ มงฺคลหตฺถิกุมฺเภ ฐเปตฺวา พาราณสีนคเร มหาวีถิยๆ เภรึ จราเปติ ‘‘เอกปทิกๆ วา ทฺวิปทิกๆ วา ติปทิกๆ วา จตุปฺปทิกๆ วา ธมฺมปทๆ ชานนฺตสฺส ทมฺมี’’ติ เอวๆ เภรึ จราเปตฺวา ธมฺมชานนกๆ อลภิตฺวา ปุนปฺปุนๆ ทฺวิสหสฺสๆ ติสหสฺสๆ ยาว สตสหสฺสๆ โกฏิ เทฺว สหสฺสโกฏิ, สตสหสฺสโกฏิ คามนิคมชนปทเสนาปติฏฺฐานๆ อุปราชฏฺฐานๆฯ

ปริโยสาเน ธมฺมเทสกๆ อลภิตฺวา อตฺตโน สุวณฺณปีฐกๆ เสตจฺฉตฺตๆ จชิตฺวาปิ ธมฺมเทสกๆ อลภิตฺวา รชฺชสิรึ ปหาย อตฺตานๆ จชิตฺวา ‘‘ธมฺมเทสกสฺส ทาโส หุตฺวาปิ ธมฺมๆ โสสฺสามี’’ติ วตฺวา เอวมฺปิ ธมฺม เทสกๆ อลภิตฺวา วิปฺปฏิสารี หุตฺวา ‘‘กึ เม สทฺธมฺมวิโยเคน รเชฺชนาติ อมจฺจานๆ รชฺชๆ นิยฺยาเตตฺวา สทฺธมฺมคเวสโก หุตฺวา ธมฺมโสณฺฑกมหาราชา มหาวนๆ ปาวิสิ ธมฺมโสณฺฑกมหาราชสฺส สทฺธมฺมสวนๆ สนฺธาย ปวิฏฺฐกฺขเก สกฺกเทวมหาราชสฺส เวชยนฺตปาสาโท สเหว กิณฺณิกาย กโมฺป อโหสิ, ปณฺฑุกมฺพลสิลาสนๆ อุณฺหาการๆ อโหสิฯ สกฺโกเทวราชา เกน การเณน ปณฺฑุกมฺพลสิลาสนๆ อุณฺหาการๆ อโหสี’’ติ จินฺเตตฺวา อตฺตโน สหสฺสเนตฺเตน เทวมนุสฺเสสุ วิตฺถาเรตฺวา โอโลเกนฺโต ธมฺมคเวสโก หุตฺวา วนๆ ปวิฏฺฐๆ ธมฺมโสณฺฑกมหาราชานๆ ทิสฺวา จิเนฺตสิ... ‘‘อชฺช เม อตฺตานมฺปิ ชหาย รกฺขสเวสๆ มาเปตฺวา เอตๆ อนิจฺจ ปริทีปนๆ ชาติชราพฺยาธิมรณๆ สกลสรีเร โทสๆ ทสฺเสตฺวา ธมฺมๆ เทเสตฺวา เอตๆ สกรชฺเชเยว ปติฏฺฐาเปตพฺพ’’นฺติ จินฺเตตฺวา สกฺโก เทวราชา ยกฺขสรูปๆ มาเปตฺวา โพธิสตฺตสฺส อภิมุโข อวิทูเร อตฺตานๆ ทสฺเสสิฯ ตๆ ทิสฺวา ธมฺมโสณฺฑกมหาราชา เอวๆ จินฺเตสิ... ‘‘เอวๆรูโป นาม รกฺขโส ธมฺมๆ ชาเนยฺยา’’ติ, จินฺเตตฺวา อวิทูเร ฐาเน ฐตฺวา ปุจฺฉามีติ รกฺขเสน สทฺธึ สลฺลปนฺโต อาห ‘‘สามิปุณฺณ เทวราช อิมสฺมึ ปน วนฆเน วสนกเทวราชา กึ นุโข ธมฺมๆ ชานาสี’’ติ, เทวตา ‘‘มหาราช ธมฺมๆ ชานามี’’ ติ อาหฯ

‘‘ยทิ ธมฺมๆ ชานาสิ, มยฺหๆ ธมฺมกถๆ กเถถา’’ติ อาหฯ ‘‘อหๆ ตุยฺหๆ ธมฺมๆ กเถสฺสามิ, ตฺวๆ มยฺหๆ กีทิสๆ ธมฺมกถิกสฺส สกฺการๆ กริสฺสสี’’ติ อาหฯ ‘‘เอวๆ สนฺเต มยฺหๆ ธมฺมๆ กเถตฺวา ปจฺฉา มยฺหๆ สรีเร มๆสๆ ขาทิสฺสสี’’ติ อาหฯ ‘‘อหๆ มหาราช ฉาโต หุตฺวา ธมฺมๆ กเถตุ น สโกฺกมี’’ติ อาหฯ ‘‘ยทิ ตุมฺเห ปฐมๆ มๆสๆ ขาทถ, ธมฺมๆ โก สุณิสฺสตี’’ติ อาหฯ ปุน โส รกฺขโส ‘‘นาหๆ ธมฺมๆ เทเสตุ สโกฺกมี’’ติฯ ปุน ราชา ‘‘มยฺหๆ ธมฺมปฏิลาภญฺจ ตุมฺหากๆ มๆสปฏิลาภญฺจ ตุมฺเห ชานิตฺวา มยฺหๆ ธมฺมๆ เทเสถา’’ติ อาหฯ อถ สกฺโก เทวราชา ‘‘สาธุ โหถา’’ติ วตฺวา อวิทูเร ฐาเน อุพฺเพเธน ติคาวุตมตฺตๆ มหนฺตๆ อญฺชนปพฺพตๆ มาเปตฺวา เอวมาห... ‘‘สเจ มหาราช อิมๆ ปพฺพตมุทฺธนึ อารูยฺห อากาสา อุปฺปติตฺวา ตฺวๆ มม มุเข ปติสฺสสิ, อหๆ เต อากาสคตกาเล ธมฺมๆ เทเสสฺสามิ, เอวๆ สนฺเต ตุยฺหญฺจ ธมฺมปฺปลาโภ มยฺหญฺจ มๆสปฏิลาโภ ภวิสฺสตี’’ติ

อาหฯ ตสฺส กถํ สุตฺวา ธมฺมโสณฺฑกมหาราชา ‘‘อนมตคฺเค สํสาเร ปุริโส หุตฺวา อธมฺมสมงฺคี หุตฺวา อธมฺมสฺเสว อตฺถาย ปาณาติปาโต อทินฺนาทาโน กาเมสุมิจฺฉาจาโร สูกริโก โอรพฺภิโก สากุณิ โก โจโร ปรทาริโก ตํ คเหตฺวา สีสจฺฉินฺนานํ โลหิตํ จตูสุ มหาสมุทฺเทสุ อุทกโตปิ พหุตรํ มาตาปิตุอาทีนมฺปิ มนาปานํ อตฺถาย โรทนฺตานํ อสฺสุ จตูสุมหาสมุทฺเทสุ อุทกโตปิ พหุตรํ, อิมํ ปน สรีรํ ธมฺมสฺส อตฺถาย วิกฺกิณามิ ตํ มหปฺผลญฺจ มนาปญฺจา’’ติ จินฺเตตฺวา ‘‘สาธุ มาริส เอวํ กโรมี’’ติ ปพฺพตํ อารูยฺห ปพฺพตคฺเค ฐิโต ‘‘มม รชฺเชน สทฺธึ มยฺหํ สชีวสรีรํ สทฺธมฺมสฺสตฺถาย ทสฺสามี’’ติ โสมนสฺโส หุตฺวา ‘‘ธมฺมํ กเถถา’’ติ สทฺธมฺมตฺถาย ชีวิตํ ปริจฺจชิตฺวา อากาสโต อุปฺปติตฺวา ธมฺมํ กเถถาติ อาหฯ อถ สกฺโก เทวราชา สกตฺตภาเวน สพฺพาลงฺกาเรหิ ปฏิมณฺฑิโต อติวิย โสตุ โสมนสฺโส อากาสโต ปตนฺตํ ทิพฺพผสฺเสน ปรามสนฺโต อุเรน ปฏิคฺคณฺหิตฺวา เทวโลกํ เนตฺวา ปณฺฑุกมฺพลสิลาสเน นิสีทาเปตฺวา มาลาคนฺธาทีหิ ปูเชตฺวา ธมฺมโสณฺฑกมหาราชสฺส ธมฺมํ เทเสนฺโต อิมํ คาถมาหฯ

‘‘อนิจฺจา วต สงฺขารา, อุปฺปาทวยธมฺมิโน;
อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌนฺติ, เตสํ วูปสโม สุโข’’ติฯ

เอวํ สกฺโก ธมฺมโสณฺฑกมหาราชสฺส ธมฺมํ เทเสตฺวา เทวโลกสมฺปตฺตึ ทสฺเสตฺวา เทวโลกโต อาเนตฺวา สกรชฺเช ปติฏฺฐาเปตฺวา อปฺปมาเทน โอวทิตฺวา เทวโลกเมว อคมาสิ เอวํ สทฺธมฺมสวนสฺสาปิ ทุลฺลภภาโว เวทิตพฺโพฯ เอวํ ปริยตฺติอนฺตรธาเนน ปฏิปตฺติ ปฏิเวธาปิ อนฺตรธายนฺติฯ เอตฺถ จ ตีณิ ปรินิพฺพานานิ เวทิตพฺพานิ กตมานิ ตีณิ ปรินิพฺพานานิฯ กิเลสปรินิพฺพานํ, ขนฺธปรินิพฺพานํ, ธาตุปรินิพฺพานนฺติฯ ตตฺถ กิเลสปรินิพฺพานํ โพธิมณฺเฑเยว โหติ, ภควา หิ โพธิมณฺเฑเยว วีริยปาเทหิ สีลปถวิยํ ปติฏฺฐาย สทฺธาหเตฺถน กมฺมกฺขยกรํ ญาณผรสุ คเหตฺวา สโพฺพ โลภโทสโมหวิปรีตมนสิการ อหิรีกาโนตฺตปฺปโกธูปนาหมกฺขปฬาสอิสฺสามจฺฉริยมายาสาเฐยฺยถมฺภสารมฺภมานาติ มานมทปมาท ตณฺหา’วิชฺชาติวิธากุสลมูลทุจฺจริตสงฺกิเลสมลวิสมสญฺญาวิตกฺกปปญฺจตฺตุพฺพิธวิปริเยสอาสวคนฺถโอฆ โยคา’คติคนฺถุ’ ปาทานปญฺจเจโตขิลวินิพนฺธนีวรณา’ภินนฺทนฉวิวาทมูลตณฺหากายสตฺตานุสยอฏฺฐ มิจฺฉตฺตนวตณฺหามูลกทสากุสลกมฺมปถ ทฺวาสฏฺฐิทิฏฺฐิคต อฏฺฐสตตณฺหาวิจริตปฺปเภทสพฺพทรถปริฬาห กิเลสสตสหสฺสานิ, สงฺเขปโต วา ปญฺจ กิเลสอภิสงฺขารขนฺธมจฺจุเทวปุตฺตมาเร อเสสโต หตา วิหตา อนภาวงฺกตา ตสฺมา สพฺเพปิ กิเลสา โพธิมณฺเฑเยว นิพฺพานํ นิโรธํ คจฺฉนฺตีติ กิเลสนิพฺพานํ โพธิมณฺเฑ เยว โหติ เอตฺถ จ โพธีติ อรหตฺตมคฺคญาณํ อธิเปฺปตํ ตถา หิ สพฺเพสมฺปิ พุทฺธปจฺเจกพุทฺธอริย สาวกานํ อรหตฺตมคฺคกฺขเณเยว สพฺเพปิ กิเลสา อเสสํ นิโรธํ นิพฺพานํ คจฺฉนฺติ เตปิ พุทฺธา อุคฺฆฏิต วิญญูวิภชฺชิตญญูเนยฺยวเสน ติวิธา โหนฺติ วุตฺตเญหตํ ชาตตฺตกีโสตตฺตกีนิทาเนฯ

‘‘อุคฺฆฏิตญญูนามโก, วิภชฺชิตญญูโน ทุเว;
ตติโย เนยฺโย นาเมน, โพธิสตฺโต ติธา มโตฯ
อุคฺฆฏิตญญูโพธิสตฺโต, ปญญาธิโกติ นามโส;
วิภชฺชิตญญูโพธิสตฺโต, วุตฺโต วีริยาธิโกฯ

มโต เนยฺโย สทฺธาธิโก นาม, โพธิสตฺตา อิเม ตโย;
กปฺเปจ สตสหสฺเส, จตุโร จ อสงฺเขยฺเยฯ
ปูเรตฺวา โพธิสมฺภาเร, ลทฺธพฺยากรโณ ปุเร;
อุคฺฆฏิตญฺญุโพธิสตฺโต, ปตฺโต สมฺโพธิมุตฺตมํฯ
อฏฺฐเม จ อสงฺเขยฺเย, กปฺเป จ สตสหสฺเส;
ปูเรตฺวา โพธิสมฺภาเร, ลทฺธพฺยากรโณ ปุเรฯ
วิปญฺจิตญฺญุโพธิสตฺโต, ปตฺโต สมฺโพธิมุตฺตมํ;
เนยฺโย ตุ โพธิสตฺโต จ, โสฬเส อสงฺเขยฺเยฯ
กปฺเป จ สตสหสฺเส, ลทฺธพฺยากรโณ ปุเร;
ปูเรตฺวา โพธิสมฺภาเร, ปตฺโต สมฺโพธิมุตฺตม'' นฺติฯ

สุตฺตนิปาตอปทานฏฺฐกถาสุ ปน ''พุทฺธานํ อานนฺท เหฏฺฐิมปริจฺเฉเทน จตฺตาริ อสงฺเขยฺยานิ กปฺปสตสหสฺสญฺจ, มชฺฌิมปริจฺเฉเทน อฏฺฐ อสงฺเขยฺยานิ กปฺปสตสหสฺสญฺจ, อุปริม ปริจฺเฉเทน โสฬสาสงฺเขยฺยานิ กปฺปสตสหสฺสญฺจฯ เอเตจ ปญฺญาธิกสทฺธาธิกวีริยาธิกวเสน เวทิตพฺพาติ วุตฺตํ เตสุ ปญฺญาธิโก จตฺตาริ อสงฺเขยฺยานิ กปฺปสตสหสฺสญฺจ, สทฺธาธิโก อฏฺฐ อสงฺเขยฺยานิ กปฺปสตสหสฺสญฺจ, วีริยาธิโก โสฬสอสงฺเขยฺยานิ กปฺปสตสหสฺสญฺจาติ เวทิตพฺพํฯ ตตฺถ ปญฺญาธิโก โยนิคติวิญฺญาณฏฺฐิติสตฺตาวาเสสุ สํสรนฺโตปิ ปญฺญาพหุลฺลวเสน สมฺปนฺนชฺฌาสย สมฺภาวโต ขิปฺปญฺเญว ตสฺส สมฺโพธิฯ สทฺธาธิโก ปน มนฺทปญฺญตฺตา อสฺสทฺทหิตพฺเพปิ สทฺทหติ, ตสฺมา ตสฺส มนฺทญฺเญว สมฺโพธิฯ วีริยาธิโก ปน อุภยมนฺโท อสฺสทฺทหิตพฺพมฺปิ สทฺทหติ, อกตฺตพฺพมฺปิ กโรติ, ราชา ปเสนฺทิ โกสโล ยถา โส หิ สพฺพญฺญุพุทฺเธ ธรมาเนเยว อคมนียมฺปิ ปรทารํ คนฺตุ จิตฺตํ อุปฺปาเทตฺวา ปรํ ชีวิตา โวโรเปตุ อารทฺโธ เนรยิกานํ วิรวนฺตานํ ทุ-ส-น-โสติ สทฺทมฺปิ สุตฺวา อติวิมุหฺโห สพฺพญฺญุพุทฺธํ ฐเปตฺวา มิจฺฉาทิฏฺฐิพฺราหฺมณํ ปุจฺฉิตฺวา ตสฺส วจเนน สพฺพชนานํ ยญฺญตฺถาย ทุกฺขํ อุปฺปาเทสิ โก ปนวาโท อนุปฺปนฺเน พุทฺเธ, ตถา หิ เอส กสฺสปภควโต สาสนนฺตรธาเนน อนฺธภูเต โลเก พาราณสิยํ ราชา หุตฺวาปิ นิโครธรุกฺขเทวตาย ยญฺญตฺถาย เอกสตราชาโน มเหสีหิ สทฺธึ มาเรตุ อารทฺโธฯ

เอวํ วีริยาธิโก อุภยมนฺโท, ตสฺมา ตสฺส สมฺโพธิ อติมนฺโทติ เอวํ ปญฺญาธิกสทฺธาธิกวีริยาธิ กวเสน กาลสฺสาปิ รสฺสทีฆภาโว เวทิตพฺโพติฯ ปจฺฉิมนโยเอว ปสสิตพฺโพติ อยเมตฺถ อมฺหากํ อตฺตโนมติ ฯ ขนฺธปรินิพฺพานํ ปน กุสินาราย อุปวตฺตเน มลฺลานํ สาลวเน ยมกสาลานมนฺตเร เวสาขปุณฺณมทิวเส ปจฺจูสสมเย เอกูนวีสติยา จุตินิจิตฺเตสุ เมตฺตาปุพฺพภาคสฺส โสมนสฺสญาณสมฺปยุตฺตอสงฺขาริกกุสลจิตฺต สทิเสน มหาวิปากจิตฺเตน อพฺยากเตน จริมกํ กตฺวา กตฺถจิ ภเว ปฏิสนฺธิวิญฺญาณสฺส อนนฺตรปจฺจโย หุตฺวา กมฺมตณฺหากิเลเสหิ อนุปาทาโน สพฺพุปธิปฏินิสฺสคฺโค อุปาทินฺนกกฺขนฺธปริจฺจาโค โหตีติ เวทิตพฺพํฯ วิตฺถาโร ปน ทีฆนิกาเย มหาวคฺเค มหาปรินิพฺพานสุตฺตวณฺณนายํ โอโลเกตพฺโพฯ ตตฺถ วิเทสํ คจฺฉนฺโต ปุริโส สพฺพํ ญาติชนํ อาลิงฺเคตฺวา สีเส จุมฺพิตฺวา คจฺฉติ วิย ภควาปิ นิพฺพานปุรํ

ปวิสนฺโต สพฺเพปิ จตุวีสติโกฏิสตสหสฺสสมาปตฺติโย อนวเสสํ สมาปชฺชิตฺวา ยาว สญฺญาเวทยิตํ, ตโตปิ วุฏฺฐาย ยาว เนวสญฺญานาสญฺญายตนํ สมาปชฺชิตฺวา วุฏฺฐาย ฌานงฺคานิ ปจฺจเวกฺขิตฺวา ภวงฺคจิตฺเตน อพฺยากเตน ทุกฺขสจฺเจน ปรินิพฺพายิ ฯ ปาฬิยํ ปน ‘‘จตุตฺถชฺฌานา วุฏฺฐหิตฺวา สมนนฺตรา ภควา ปรินิพฺพายี’’ติ วุตฺตํ ตตฺถ เทฺว สมนนฺตรา ฌานสมนนฺตรา, ปจฺจเวกฺขณสมนนฺตราติ ฯ ตตฺถ ฌานา วุฏฺฐาย ภวงฺคํ โอติณฺณสฺส ตเตฺถว ปรินิพฺพานํ ฌานสมนนฺตรํ นาม ฯ ฌานา วุฏฺฐหิตฺวา ปุน ฌานงฺคานิ ปจฺจเวกฺขิตฺวา ภวงฺคํ โอติณฺณสฺส ตเตฺถว ปรินิพฺพานํ ปจฺจเวกฺขณสมนนฺตรํ นาม ฯ ภควา ปน ฌานสมนนฺตรา อปริ นิพฺพายิตฺตา ปจฺจเวกฺขณสมนนฺตรเมว ปรินิพฺพายีติ เวทิตพฺพํ, เตเนวาห ‘‘ภควา ปน ฌานํ สมาปชฺชิตฺวา ฌานา วุฏฺฐาย ฌานงฺคานิ ปจฺจเวกฺขิตฺวา ภวงฺคจิตฺเตน อพฺยากเตน ทุกฺขสจฺเจน ปรินิพฺพายี’’ติ ฯ เอตฺถ ภควโต ปรินิพฺพานจิตฺตสฺส กึ อารมฺมณํ กมฺมํ วา โหติ, อุทาหุ กมฺมนิมิตฺตคตินิมิตฺตานิ, อถ นิพฺพานนฺติ อปเร เอวํ วทนฺติ ฯ

นาหุ อสฺสาสปสฺสาสา, ฐิตจิตฺตสฺส ตาทิโน;
อเนโช สนฺติ’มารพฺภ, ยํกาล’มกรี มุนิ ฯ
อสลฺลีเนน จิตฺเตน, เวทนํ อชฺฌวาสยิ;
ปโชฺชตสฺเส’ว นิพฺพานํ, วิโมกฺโข เจตโส อหู’ติ ฯ

อิมิสฺสา คาถาย ‘‘ยํ โย มุนิ อเนโช สนฺติ นิพฺพานํ อารพฺภ กาลํ อกรี’’ติ โยเชตฺวา ภควโต ปรินิพฺพานจิตฺตสฺส นิพฺพานารมฺมณนฺติ ตมยุตฺตํ, ปฏิสนฺธิภวงฺคจุตีนํ นิพฺพานารมฺมณสฺส อนารหตฺตา ‘‘นิพฺพานํ โคตฺรภุสฺส โวทานสฺส มคฺคสฺส อารมฺมณปจฺจเยน ปจฺจโย, นิพฺพานํ ผลสฺส อาวชฺชนายา’’ติ ปฏฺฐานปาฬิยา ชวนอาวชฺชนานเมว อธิปฺเปตตฺตา ตสฺมา เอตฺถ ‘‘ยํ โย มุนิ ผลสมาปตฺติยา อเนโช อเนชสงฺขาโต ตณฺหารหิโต สนฺตึ นิพฺพานํ อารพฺภ อารมฺมณํ กตฺวา กาลํ อสีติวสฺสปริมาณํ อกริ อติกฺกมี’’ติ โยชนา กาตพฺพา ฯ เกจิ ปน เอวํ วทนฺติ... ‘‘กตฺถจิ ปน อนุปฺปชฺชมานสฺส ขีณาสวสฺส ยโถปฏฺฐิตํ นามรูปธมฺมาทิกเมว จุติปริโยสานานํ โคจรภาวํ คจฺฉติ, น กมฺมกมฺมนิมิตฺตาทโย’’ติ วุตฺตตฺตา กมฺมนิตฺตคตินิมิตฺตานิ อรหโต จุติจิตฺตสฺส อารมฺมณภาวํ น คจฺฉนฺตีติ ตมฺปิ อยุตฺตเมว อยญฺเหตฺถตฺโถ กตฺถจิ ปน ภเว อนุปฺปชฺชมานสฺส ขีณาสวสฺส อรหโต ยถา ยถา เยน เยน ปกาเรน อุปฏฺฐิตํ นามรูปธมฺมาทิกเมว จุติปริโยสานํ อาวชฺชนชวนจิตฺตานํ โคจรภาวํ คจฺฉติ, ปุน ภวาภินิพฺพตฺติยา อภาวโต ฯ

กึ การณํ ภูตานิ กมฺมกมฺมนิมิตฺตคตินิมิตฺตานิ โคจรภาวํ น คจฺฉนฺตีติ ฯ จุติจิตฺตสฺส ปน ปฏิสนฺธิจิตฺเตน คหิตํ อตีตารมฺมณเมว โคจรภาวํ คจฺฉติ ฯ ‘‘นามรูปาทิกเมวา ติ เอตฺถ นาม’’นฺติ จิตฺตเจตสิกนิพฺพานํ รูปนฺติ อฏฺฐารสวิธํ รูปํ สงฺคณฺหาติ ฯ นามญฺจ รูปญฺจ นามรูปา ฯ นามรูปา จ เต ธมฺมา เจติ ตถา ฯ เต อาทิ เยสํ เตติ นามรูปธมฺมาทิ ตเมว นามรูปธมฺมาทิกํ ฯ อาทิสทฺเทน ฉ ปญฺญตฺติโย สงฺคณฺหาติ, เตน นิพฺพานมฺปิ อรหโต มรณาสนฺนกาเล กริยชวนสฺสปิ อารมฺมณภาโว ภเวยฺยาติ อมฺหากํ ขนฺติ วีมํสิตฺวา ปน คเหตพฺพํ ฯ ภควโต นิพฺพานจิตฺตสฺส ปน ตุสิตปุรโต จวิตฺวา

สิรีมหามายาย กุจฺฉิมฺหิ วสิตปฏิสนฺธิจิตฺเตน คหิตารมฺมณเมว อารมฺมณํ โหตีติ ทฏฺฐพฺพํ ตญฺจ โข คตินิมิตฺตเมว, น กมฺมกมฺมนิมิตฺตานิฯ ยุตฺติโตปิ อาคมโตปิ คตินิมิตฺตเมว ยุชฺชติ ตถา หิ ตุสิตปุเรเยว เสตเกตุเทวปุตฺโต หุตฺวา ทิพฺพคณนาย จตฺตาริ สหสฺสานิ, มนุสฺสคณนาย สตฺตปญฺญาสวสฺสโกฏิ,สฏฺฐิ วสฺสสตสหสฺสานิ ฐตฺวา ปริโยสาเน ปญฺจ ปุพฺพนิมิตฺตานิ ทิสฺวา สุทฺธาวาเส อรหนฺตพฺรหฺมุนา ทสหิ จกฺกวาฬสหสฺเสหิ อาคมฺม เทวตาวิเสเสหิ จฯ

‘‘กาโล เทว มหาวีร, อุปฺปชฺช มาตุกุจฺฉยํ;
สเทวกํ ตารยนฺโต, พุชฺฌสฺสุ อมตํ ปท’’นฺติฯ

ยาจิยมาโน ‘‘กาลํ ทีปญฺจ เทสญฺจ, กุลํ มาตรเมว จา’’ติ วุตฺตานิ ปญฺจ มหาวิโลกนานิ วิโลเกตฺวา ตุสิตปุรโต จวิตฺวา อาสาฬฺหีปุณฺณมายํ อุตฺตราสาฬฺหนกฺขตฺเตเนว สทฺธึ เอกูนวีสติยา ปฏิสนฺธิจิตฺเตสุ เมตฺตาปุพฺพภาคมสฺส โสมนสฺสญาณสมฺปยุตฺตอสงฺขาริกกุสลจิตฺตสฺส สทิเสน มหาวิปาก จิตฺเตน ปฏิสนฺธึ อคฺคเหสิฯ ตทารมฺมณาสนฺนวีถิโต ปุพฺพภาเค อาโลกิตานิ กาลทีปเทสกุลมาตรวเสน อิมานิ ปญฺจ ปฏิสนฺธิจิตฺตสฺส คตินิมิตฺตารมฺมณภาเวน โคจรภาวํ คจฺฉนฺตีติ อมฺหากํ ขนฺติ ตนฺนินฺนตปฺโปณตปฺปพฺภารวเสน พาหุลฺลปฺปวตฺติโต เตเนว อภิธมฺมตฺถสงฺคหาทีสุ อภิธมฺมตฺถวิภาวนิยํ ‘‘มรณกาเล ยถารหํ อภิมุขีภูตํ ภวนฺตเร ปฏิสนฺธิชนกํ กมฺมํ วา ตํ กมฺมกรณกาเล รูปาทิกมุปลทฺธปุพฺพ มุปกรณภูตญฺจ กมฺมนิมิตฺตํ วา อนนฺตรมุปฺปชฺชมานภเว อุปลภิตพฺพํ อุปโภคภูตํ คตินิมิตฺตํ วา กมฺมพเลน ฉนฺนํ ทฺวารานมญฺญตรสฺมึ ปจฺจุปฏฺฐาสิ, ตโต ปรํ ตเมว ตโถปฏฺจิตมาลมฺพณํ อารพฺภ วิปจฺจมานกกมฺมานุรูปํ ปริสุทฺธํ วา,อุปกฺกิลิฏฺฐํ วา อุปปชฺชิตพฺพภวานุรูปํ ตตฺโถณตัว จิตฺตสนฺตานมภิณฺหํ ปวตฺตติ พาหุลฺเลนฯ ตเมว วา ปน ชนกภูตํ กมฺมํ อภินวกรณวเสน ทฺวารปฺปตฺตํ โหติฯ ปจฺจาสนฺนมรณสฺส ปน ตสฺส วีถิจิตฺตาวสาเน ภวงฺคกฺขเยวา จวนวเสน ปจฺจุปฺปนฺนภวปริโยสาน ภูตํ จุติจิตฺตํ อุปฺปชฺชิตฺวา นิรุชฺฌติฯ ตสฺมึ นิรุทฺธาวสาเน ตสฺสานนฺตรเมว ตถา คหิตมาลมฺพณมารพฺภ สวตฺถุกมวตฺถุกเมว วา ยถารหํ อวิชฺชานุสยปริกฺขิตฺเตน ตณฺหานุสยมูลเกน สงฺขาเรน ชนิยมานํ สมฺปยุตฺเตหิ ปริคฺคยฺหมานํ สหชาตานมธิฏฺฐานภาเวน ปุพฺพงฺคมภูตํ ภวนฺตรปฏิสนฺธานวเสน ปฏิสนฺธิสงฺขาตํ มานสมุปฺปชฺชมานเมว ปติฏฺฐาติ ภวนฺตเร’’ติ วุตฺตํฯ ตตฺถ ‘‘ตตฺโถณตัว จิตฺตสนฺตานมภิณฺหํ ปวตฺตติ พาหุเลฺลนา’’ติ อิมินา กมฺมพเลน อุปฏฺจิตํ คตินิมิตฺตํ มรณาสนฺนวีถิโต ปุพฺเพ เอกาหทฺวีหาทิวเสน สตฺตาหมฺปิ, สตฺตาหโต อุตฺตริปิ อุปฺปชฺชเต วาติ ทสฺเสติ ตถา หิ ปริสุทฺธํ วา อุปกฺกิลิฏฺฐํ วา วิปจฺจมานกกมฺมานุรูปํ คตินิมิตฺตํ จิรกาลมฺปิ ติฏฺฐติ, อริยคาลติสฺสโจรฆาตกาทโย วิย ตถา หิ อริยคาลติสฺโส นาม อุปาสโก สีหฬทีเป อตฺตโน ภริยาย สุมนาย สทฺธึ ยาวชีวํ ทานาทิ ปุญฺญ กมฺมานิ กตฺวา อายูหปริโยสาเน อริยคาลติสฺสสฺส มรณมญฺเจ นิปนฺนสฺส ฉเทวโลกโต รถํ อาเนตฺวา อตฺตโน อตฺตโน เทวโลกํ วณฺเณสุฯ

อุปาสโก เทวตานํ กถํ สุตฺวา ตุสิตปุรโต อาหฏรถํ ฐเปตฺวา อวเสสรเถ ‘‘คเหตฺวา คจฺฉถา’’ ติ อาหฯ สุมนา ปน อตฺตโน สามิกสฺส วจนํ สุตฺวา ‘‘กึ ติสฺส มรณาสนฺเน วิลาปํ อกาสี’’ติ อาหฯ ติสฺโส

อตฺตโน ภริยาย กถํ สุตฺวา อาห... ‘‘อหํ วิลาปึ น กโรมิ, เทวโลกโต เทวตา ฉ รเถ อาเนสุ ตาหิ เทวตาหิ สทฺธึ กเถมี’’ติฯ ตํ นปสฺสามิ กุหิ’’นฺติ วุเตฺต ปุปฺผทามํ อาหราเปตฺวา อากาเส ขิปาเปสิฯ สา ตํ ปุปฺผทามํ รถสีเส โอลมฺพมานํ ทิสฺวา คพฺภึ ปวิสิตฺวา สยเน สยิตฺวา นาสิกวาตํ สนฺนิรุชฺฌิตฺวา จวิตฺวา ปาตุรโหสิฯ สา อตฺตโน สามิกสฺส สาสนํ เปเสสิ... ‘‘อหํ ปน ปฐมํ อาคโตมฺหิ, ตฺวํ กสฺมา จิรายสี’’ติฯ อุโภปิ รเถ ฐตฺวา สพฺเพ โอโลเกนฺตานํเยว ตุสิตปุรึ อคมํสุฯ อิมสฺมิญฺหิ วตฺถุสฺมึ สามิกสฺส อุปฏฺฐิตคตินิมิตฺตํ ภริยาย ปากฏึ หุตฺวา ปุเรตรตุสิตปุเร นิพฺพตฺติตฺวา สามิกสฺส สาสนํ เปเสสิ เตน อริยคาลติสฺสสฺส จิรกาลํ คตินิมิตฺตํ อุปฏฺฐาตีติ เวทิตพฺพํฯ มนุสฺสโลเก หิ จิรกาลํ ตุสิตปุเร มุหุตฺตํว โหติฯ เอวํ ปริสุทฺธึ วิปจฺจมานกกมฺมานุรูปึ คตินิมิตฺตํ จิรกาลํ ปวตฺตติ อิมินา นเยน ทุฏฺฐคามณิอภยธมฺมิกอุปฺปสกาทีนมฺปิ วตฺถุ วิตฺถาเรตพฺพํฯ โจรฆาตกสฺส ปน มหานิรเย วิปจฺจมานกกมฺมานุรูปึ เนรยคฺคิชาลาทิกึ สตฺตาหํ อุปฏฺฐาติฯ สาวตฺถินคเร กิร ปญฺจสตา โจรา พหินคเร โจรกมฺมํ กโรนฺติฯ อเถกทิวสํ ชนปทปุริโส เตสํ อพฺภนฺตโร หุตฺวา โจรกมฺมํ อกาสิ, ตทา เต สพฺเพปิ ราชปุริสา อคฺคเหสุฯ ราชา เต ทิสฺวา ‘‘ตุมฺหากํ อนฺตเร อิเม สพฺเพ มาเรตุ สมตฺถสฺส ชีวิตํ ทมฺมี’’ติ อาหฯ ปญฺจสตา โจรา อญฺญมญฺญํ สมฺพนฺธา อญฺญมญฺญํ สหายกาติ อญฺญมญฺญํ มาเรตุ น อิจฺฉึสุ, ชนปทมนุสฺโส ปน ‘‘อหํ มาเรมี’’ติ วตฺวา สพฺเพ มาเรสิฯ ราชา ตสฺส ตุสฺสิตฺวา โจรฆาตกกมฺมํ อทาสิฯ โส ปญฺจวีสติวสฺสานิ โจรฆาตกกมฺมํ อากาสิฯ

ราชา ตสฺส มหลฺลโกติ วตฺวา อญฺญสฺส โจรฆาตกกมฺมํ ทาเปสิฯ โส โจรฆาตกกมฺมา อปนีโต อญฺญตรสฺส สนฺติเก นาสิกวาตํ อุคฺคณฺหิตฺวา หตฺถปาทกณฺณนาสาทีหิ ฉินฺทิตพฺพานํ อูรุฏฺฐนกฏฺฐานํ ภินฺทนฺตมาเรตพฺพยุตฺตานํ นาสิกวาตํ วิสฺสชฺเชตฺวา มาเรตพฺพํ มนฺตํ ลภิฯ โส ราชานํ อาโรเจตฺวา นาสิกวาเตน โจรฆาตกกมฺมํ กโรนฺตสฺเสว ตีสวสฺสานิ อติกฺกมิฯ โส ปจฺฉา มหลฺลโก หุตฺวา มรณมญฺเจ นิปชฺชิ ‘‘สตฺตทิวเสน กาลํ กริสฺสตี’’ติฯ มรณกาเล มหนฺตํ เวทนํ อโหสิฯ โส มหานิรเย นิพฺพตฺโต วิย มหาสทฺทํ กตฺวา ทุกฺขิโต โหติฯ ตสฺส สทฺเทน ภีตา มนุสฺสา อุภโตปสฺเส เคหํ ฉฑฺเฑตฺวา ปลายึสุฯ ตสฺส มรณทิวเส สาริปุตฺตตฺเถโร ทิพฺพจกฺขุนา โลกํ โอโลเกนฺโต เอตสฺส กาลํ กตฺวา มหานิรเย นิพฺพตฺตมานํ ทิสฺวา ตสฺส อนุกมฺปํ ปฏิจฺจ เคหทฺวาเร ปากโฏ อโหสิฯ โส กุชฺฌิตฺวา นาสิกวาตํ วิสฺสชฺเชสิฯ ยาว ตติยํ วิสฺสชฺชมาโนปิ วิสฺสชฺชาเปตุ อสกฺโกนฺโต เถรํ อติเรเกน วิโรจมานํ ทิสฺวา จิตฺตํ ปสาเทตฺวา ปายาสํ เถรสฺส ทาเปสิฯ เถโร มงฺคลํ วฑฺเฒตฺวา อคมาสิฯ โจรฆาตโก เถรสฺส ทินฺนทานํ อนุสฺสริตฺวา จวิตฺวา สคฺเค นิพฺพตฺติ, นิรยชาลาทโย อนฺตรธายนฺติฯ โส อนาคเตปิ ปจฺเจกพุทฺโธ ภวิสฺสติฯ เอวํ อุปกฺกิลิฏฺฐํ วา วิปจฺจมาน กกมฺมานุรูปึ คตินิมิตฺตมฺปิ สตฺตาหปรมํ อุปฏฺฐาติฯ

อตฺถิเกหิ ปน สหสฺสวตฺถุ สคาถาวคฺเคสุ โอโลเกตพฺโพฯ ภควโต ปน ปริสุทฺธึ เมตฺตาปุพฺพภาคสฺส โสมนสฺส ญาณสมฺปยุตฺตกุสลสฺส กมฺมสฺส เวเคน กาลทีปเทสกุลมาตรวเสน อิมานิ ปญฺจคตินิมิตฺตานิ จิรกาลํ หุตฺวา อุปฏฺฐหนฺติฯ จิรกาลนฺติ มนุสฺสโลเก สตฺตาหมตฺตํ, ตุสิตปุเรมุหุตฺตเมว, ตถาปิ มนุสฺสโลเก สตฺตาหมตฺเต กาเล เทวตานํ ปญฺจปุพฺพนิมิตฺตานิ ปญฺญายนฺติ ตญฺจ โข ปุญฺญวนฺตานํเยว ปญฺญายนฺติ, น สพฺเพสํ มนุสฺสโลเก ปุญฺญวนฺตานํ ราชราชมหามตฺตาทีนํ วิย ตํ ทิสฺวา มเหสกฺขา เทวตา

ชานนฺติ, น อปฺเปสกฺขา, มนุสฺสโลเก เนมิตฺตกา พฺราหฺมณปณฺฑิตาทโย วิยฯ มเหสกฺขา เทวตา ตํ ปุพฺพนิมิตฺตํ ทิสฺวา นนฺทวนํ เนตฺวา ‘‘กาโล เทวา’’ติ อาทีหิ ยาจนฺติฯ มหาสกฺโก ตตฺเถว นนฺทวนุยฺยาเน กาลทีปเทสกุลมาตรวเสน ปญฺจ วิโลเกตฺวา จวิตฺวา ตมารมฺมณํ กตฺวา มหามายาย กุจฺฉิมฺหิ ปฏิสนฺธึ อคฺคเหสีติ สนฺนิฏฺฐานมวคนฺตพฺพํฯ

ตตฺถ กาลนฺติ มนุสฺสโลเก เอกูนตีสติเม วสฺเส เวสาขปุณฺณมทิวเส พุทฺโธ ภวิสฺสามีติ กาลํ โอโลเกสิฯ ทีปนฺติ ชมฺพุทีเปเยว ภวิสฺสามิ, น อญฺญทีเปสูติ ทีปํ โอโลเกสิฯ เทสนฺติ มชฺฌิมเทเสเยว, ตญฺจ โข มหาโพธิมณฺเฑเยว, น อญฺญเทเสติ เทสํ โอโลเกสิฯ กุลนฺติ เทฺว กุลานิ ขตฺติยกุลพฺราหฺมณกุลาวเสนฯ ตตฺถ ยสฺมึ กาเล ขตฺติยกุลํ โลเก เสฏฺฐภาเวน ‘‘อยเมว โลเก อโคฺค’’ติ สมฺมนฺนติ, ตทา ขตฺติยกุเลเยว พุทฺธา อุปฺปชฺชนฺติฯ ยสฺมึ ปน กาเล พฺราหฺมณกุลํ อยเมว โลเก อโคฺคติ, ตทา พฺราหฺมณกุเลเยว พุทฺธา อุปฺปชฺชนฺติฯ อิทานิ ปน ขตฺติยกุลเมว อโคฺคติ สมฺมนฺนนฺติฯ ขตฺติยกุเลปิ สกฺยราชาโนว โลเก อุตฺตมา, อสมฺภินฺนขตฺติยกุลตฺตา ตสฺมา สกฺยราชกุเลเยว ภวิสฺสามีติ กุลํ โอโลเกสิฯ มาตรนฺติ มม มาตรํ ทส มาสานิ สตฺต จ ทิวสานิ ฐสฺสติ, เอตฺถนฺตเร มม มาตุยา อโรโค ภวิสฺสตีติ มาตรมฺปิ โอโลเกสิฯ โพธิสตฺตมาตา ปน ปจฺฉิมวเย จิตาฯ เอวํ ยุตฺติโตปิ อาคมโตปิ ภควโต นิพฺพานจิตฺตสฺส ปฏฺฐนฺธิจิตฺเตน คหิตนิมิตฺตเมว อารมฺมณํ โหตีติ เวทิตพฺพํฯ

สพฺพญฺญุชินนิพฺพาน, จิตฺตสฺส โคจรํ สุภํ;
วิญฺเญยฺยํ คตินิมิตฺตํ, คนฺเถหิ อวิโรธโตฯ

ธาตุปรินิพฺพานมฺปิ โพธิมณฺเฑเยว ภวิสฺสติ วุตฺตญฺเหตํ อุปริปณฺณาสเก ‘‘ธาตุปรินิพฺพานํ อนาคเต ภวิสฺสติ สาสนสฺส หิ โอสกฺกนกาเล อิมสฺมึ ตมฺพปณฺณิทีเป ธาตุโย สนฺนิปติตฺวา มหาเจติยโต นาคทีเป ราชายตนเจติยํ, ตโต มหาโพธิปลฺลงฺกํ คมิสฺสนฺติฯ นาคภวนโตปิ เทวโลกโตปิ ธาตุโย มหาโพธิปลฺลงฺกเมว คมิสฺสนฺติ สาสปมตฺตาปิ ธาตุโย อนฺตรา น นสฺสิสฺสนฺติ, สพฺพา ธาตุโย มหาโพธิปลฺลงฺเก ราสิภูตา สุวณฺณกฺขนฺธา วิย เอกคฺฆนา หุตฺวา ฉพฺพณฺณรสฺมิโย วิสฺสชฺชิสฺสนฺติ, ตา ทสสหสฺสโลกธาตุ ผริสฺสนฺติฯ ตโต ทสสหสฺสจกฺกวาเฬสุ เทวตา สนฺนิปติตฺวา "อชฺช สตฺถา ปรินิพฺพายติ อชฺช สาสนํ โอสกฺกติ ปจฺฉิมทสฺสนํ อิทํ อมฺหาก’’นฺติ ทสพลสฺส ปรินิพฺพุตทิวสโต มหนฺตตรํ การุญฺญํ กริสฺสนฺติ ฐเปตฺวา อนาคามิขีณาสเว อวเสสา สกตฺตภาเวน สนฺธาเรตุ นาสกฺขึสุ, ธาตุสรีรโต เตโชธาตุ อุฏฺฐหิตฺวา ยาว พฺรหฺมโลกา อุคฺคจฺฉิสฺสติฯ สาสปมตฺตายปิ ธาตุยา สติ เอกชาลา ภวิสฺสติ ธาตูสุ ปริยาทานํ คตาสุ ปจฺฉิชฺชิสฺสติฯ เอวํ มหนฺตํ อานุภาวํ ทสฺเสตฺวา ธาตูสุ อนฺตรหิตาสุ สาสนํ อนฺตรหิตํ นาม โหติฯ ยาว เอวํ น อนฺตรธายติ, ตาว อนนฺตรธานเมว สาสนสฺสฯ ปรินิพฺพานกาลโต ปฏฺฐาย ยาว สาสปมตฺตา ธาตุ ติฏฺฐติ, ตาว พุทฺธกาลโต ปจฺฉาติ น เวทิตพฺพํ ธาตูสุ หิ จิตาสุ พุทฺธา จิตา ว โหนฺติ, ตสฺมา เอตฺถนฺตเร อญฺญสฺส พุทฺธสฺส อุปฺปตฺติ นิวาริตาว โหติฯ เตเนว วทามฯ

ปรินิพฺพานกาลโต, ปจฺฉา ธรนฺติ ธาตุโย;
อนิพฺพุโตว สมฺพุทฺโธ, อญฺญพุทฺธสฺส วาริตาฯ

ชีวมาเนปิ สมฺพุทฺเธ, นิพฺพุเต วา ตถาคเต;
โย กโรติ สมํ ปูชํ, ผลํ ตาส สมํ สิยา'ติฯ

อิติ สาครพุทฺธิตฺเถรวิจริเต สีมวิโสธเน ธมฺมวณฺณนาย นิพฺพานกณฺโฑ ตติโย ปริจฺเฉโทฯ

๓.๑.๔ คัมภีร์สีมาวิโสธนีปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทยในสมสีสีกัณฑ์

๔. สมสีสิกณฺโฑ

อิทานิ สงฺโฆ จ ทุลฺลโภ โลเกติ ปทสฺส วณฺณนากฺกโม สมฺปตฺโตฯ ตตฺถ สงฺโฆติ ปรมตฺถ สมฺมุติวเสน ทฺวิโธ โหติฯ เตสุ ปรมตฺถสงฺโฆ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ, อฏฺฐปุริสปุคฺคลา, จตฺตาลีสมฺปิ ปุคฺคลา, อฏฺฐสตมฺปิ ปุริสปุคฺคลาติ จตุพฺพิโธ โหติฯ ตตฺถ สงฺเขปวเสน โสตาปตฺติมคฺคฏฺโฐ ผลฏฺโฐติ เอกํ ยุคํ, สกทามิมคฺคฏฺโฐ ผลฏฺโฐติ เอกํ, อนาคามิมคฺคฏฺโฐ ผลฏฺโฐติ เอกํ, อรหตฺตมคฺคฏฺโฐ ผลฏฺโฐติ เอกนฺติ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ โหนฺติฯ จตฺตาโร มคฺคฏฺฐา จตฺตาโร ผลฏฺฐาติ อฏฺฐปุริสปุคฺคลา โหนฺติฯ จตฺตาลีสมฺปิ ปุคฺคลาติ โสตาปตฺติมคฺคฏฺฐ ปฐมฌานิกาทิวเสน ปญฺจ, ตถา สกทาคามิอนาคามิอรหตฺตมคฺคฏฺฐาปิ ปญฺจ ปญฺจาติ วีสติ มคฺคฏฺฐปุคฺคลา, ตถา ผลฏฺฐาติปิ โสตปตฺติผลฏฺฐาทิวเสน ปญฺจ ปญฺจาติ วีสติ ผลฏฺฐาติ จตฺตาลีสปุคฺคลา โหนฺติฯ เอตฺถ จ มคฺคสฺส เอกจิตฺตกฺขณิกตฺตา กถํ วีสติมคฺคฏฺฐา ปุคฺคลา ภเวยฺยุนฺติฯ

วุจฺจเต ปาทกชฺฌานสมฺมสิตชฺฌานปุคฺคลชฺฌาสเยสุปิ หิ อญฺญตรวเสน ตํ ตํ ฌานสทิส วิตกฺกาทิองฺคปาตุภาเวน จตฺตาโรปิ มคฺคฏฺฐา ปธมชฺฌานิกาทิโวหารํ ลภนฺตา ปเจฺจกํ ปญฺจปญฺจธา วิภชิยนฺติ, ตสฺมา วีสติ มคฺคฏฺฐา โหนฺติฯ ตตฺถ ปธมชฺฌานาทีสุ ยํ ยํ ฌานํ สมาปชฺชิตฺวา ตโต วุฏฺฐาย สงฺขาเร สมฺมสนฺตสฺส วุฏฺฐานคามินีวิปสฺสนา ปวตฺตา, ตํ ปาทกชฺฌานํ วุฏฺฐานคามินิวิปสฺสนาย ปทฏฺฐานภาวโตฯ ยํ ยํ ฌานํ สมฺมสนฺตสฺส สา ปวตฺตา, ตํ สมฺมสิตชฺฌานนฺฯ ''อโห วต เม ปธมชฺฌาน-สทิโส มคฺโค ปญฺจงฺคิโก, ทุติยชฺฌานาทีสุ วา อญฺญตรสทิโส จตุรงฺคิกาทิเภโท มคฺโค ภเวยฺยา''ติ เอวํ โยคาวจรสฺส อุปฺปนฺนชฺฌาสโย ปุคฺคลชฺฌาสโย นามฯ ตตฺถ เยน ปธมชฺฌานาทีสุ อญฺญตรํ ฌานํ สมาปชฺชิตฺวา ตโต วุฏฺฐาย ปกิณฺณกสงฺขาเร สมฺมสิตฺวา มคฺโค อุปฺปาทิโต โหติ, ตสฺส โส มคฺโค ปฐมชฺฌานาทิ ตํ ตํ ปาทกชฺฌานสทิโส โหติฯ สเจ ปน วิปสฺสนาปาทกํ กิญฺจิฌานํ นตฺถิ, เกวลํ ปธมชฺฌานาทีสุ อญฺญตรํ ฌานํ สมฺมสิตฺวา มคฺโค อุปฺปาทิโต โหติ, ตสฺส โส สมฺมสิตชฺฌานสทิโส โหติฯ ยทา ปนยํ กิญฺจิ ฌานํ สมาปชฺชิตฺวา ตโต อญฺญํ สมฺมสิตฺวา มคฺโค อุปฺปาทิโต โหติ, ตทา ปุคฺคลชฺฌาสย วเสน ทฺวีสุ อญฺญตรสทิโส โหติฯ เอวํ สมถยานิกสฺส ปุถุชฺชนสฺส อริยานํ วา ปาทกชฺฌานสมฺมสิตชฺฌาน ปุคฺคลชฺฌาสยวเสน ปธมชฺฌานาทีนํ อญฺญตรฌานสทิสสฺส มคฺคงฺคิกสฺส ปวตฺตนโต ปุคฺคลเภทวเสน วีสติ มคฺคฏฺฐา ปุคฺคลา โหนฺติ, ตถา ผลฏฺฐาปิ วีสตีติ จตฺตาลีสอริยปุคฺคลา โหนฺติฯ อปรมฺปิ สเจ ปน ปุคฺคลสฺส ตถาวิโธ อชฺฌาสโย นตฺถิ, อนุโลมวเสน เหฏฺฐิมเหฏฺฐิมฌานโต วุฏฺฐาย อุปรูปริฌานธมฺเม สมฺมสิตฺวา อุปฺปาทิตมคฺโค ปาทกชฺฌานมนเปกฺขิตฺวา สมฺมสิตชฺฌานสทิโส โหติฯ

ปฏิโลมวเสน อุปรูปริฌานโต วุฏฺฐาย เหฏฺฐิมเหฏฺฐิมฌานธมฺเม สมฺมสิตฺวา อุปฺปาทิตมคฺโค สมฺมสิตชฺฌานมนเปกฺขิตฺวา ปาทกชฺฌานสทิโส โหติ, เหฏฺฐิมเหฏฺฐิมฌานโต หิ อุปรูปริฌานํ พลวตรนฺติ, อฏฺฐสตมฺปิ ปุริสปุคฺคลาติ ตตฺถ เอกพีชี, โกลังโกโล, สตฺตกฺขตฺตุปรโมติ ตโย โสตาปนฺนาฯ กามรูปารูปภเวสุ อธิคตผลา ตโย สกทาคามิโนติ เต สพฺเพปิ ทุกฺขปฏิปทา ทนฺธาภิญฺญ, ทุกฺขปฏิปทา ขิปฺปาภิญฺญ, สุขาปฏิปทา ทนฺธาภิญฺญ, สุขาปฏิปทา ขิปฺปาภิญฺญนฺติ จตุนฺนํ ปฏิปทานํ วเสน จตฺวีสติ, อนฺตราปรินิพฺพายี, อุปหจฺจปรินิพฺพายี, สสงฺขารปรินิพฺพายี, อสงฺขารปรินิพฺพายี, อุทฺธ์โสโต อกนิฏฺฐคามีติ อวิหาสุ ปญฺจ อนามิคาโน, ตถา อตปฺปาสุทสฺสาสุทสฺสีสุปิ ปญฺจฯ อกนิฏฺเฐสุ ปน อุทฺธ์โสตวชฺชา อนฺตราปรินิพฺพายี, อุปหจฺจปรินิพฺพายี, สสงฺขารปรินิพฺพายี, อสงฺขารปริพฺพายีติ จตฺตาโรติ จตุวีสติ อนาคามิโนฯ สุกฺขวิปสฺสโก, สมถยานิโกติ เทฺว อรหนฺโต, จตฺตาโร มคฺคฏฺฐาติ จตุปญฺญาส เต สพฺเพปิ สทฺธาธุรปญฺญาธุรานุวเสน เทฺวคุเณ หุตฺวา อฏฺฐสตํ อริยปุคฺคลา โหนฺติฯ เต สพฺเพปิ ‘‘อฏฺฐสตํ วา’’ติ วิตฺถารวเสน อุทฺทิฏฺฐา อริยปุคฺคลา เต สงฺเขปโต ยุควเสน โสตาปตฺติมคฺคฏฺโฐ ผลฏฺโฐติ เอกํ ยุคนฺตฺยาทินา จตฺตาโรว โหนฺติฯ เตเนวาห รตนปริตฺเต ‘‘เย ปุคฺคลา อฏฺฐสตํ ปสตฺถา, จตฺตาริ เอตานิ ยุคานิ โหนฺตี’’ติ อยํ ปเภโทมคฺคฏฺฐผลเภฏฺฐสุ มิสฺสกวเสน ลพฺภติ ฌานิกวิปสฺสกปเภโท ปน ผลฏฺเฐเยว ลพฺภติ มคฺคสฺส เอกจิตฺตกฺขติกตฺตา มคฺคฏฺเฐสุ น ลพฺภติฯ

ตตฺถ โสตาปตฺติผลฏฺโฐ ฌานิกสุกฺขวิปสฺสกวเสน ทุวิโธฯ เตสุ ฌานิโก ปุคฺคโล ตสฺมึ ภเว อรหตฺตปฺปตฺโต ปรินิพฺพายติฯ อปฺปตฺโต พฺรหฺมโลกคโต โหติ, โส ฌานิโก นามฯ มูลฏีกายํ ปน นิกนฺติยา สติ ปุถุชฺชนาทโย ยถาลทฺธชฺฌานสฺส ภูมิภูเต สุทฺธาวาสวชฺชิเต ยตฺถ กตฺถจิ นิพฺพตฺตนฺติ ตถา กามภเวปิ กามาวจรกมฺมพเลน ‘‘อิชฺฌติ หิ ภิกฺขเว สีลวโต เจโตปณิธิ วิสุทฺธตฺตา’’ติ วุตฺตตฺโฯ อนาคามิโน ปน กามราคสฺส สพฺพโส ปหีนตฺตา กามภเวสุ นิกนฺตึ น อุปฺปาเทนฺตีติ กามโลกวชฺชิเต ยถาลทฺธสฺส ภูมิ ภูเต ยตฺถ กตฺถจิ นิพฺพตฺตนฺตี’ติ วุตฺตํ ตถา หิ อนาคามิสฺเสว กามภเว นิกนฺติยา ปหีนตฺตา โสตาปนฺนสกทาคามีนมฺปิ นิกนฺติยา สติ กามภเว กามาวจรกมฺมพเลน อุปฺปตฺติภาโว อวาริโตว โหตีติ วิญฺญายติ ตสฺมา ‘‘อปฺปตฺเต พฺรหฺมโลกคโต โหติ, โส ฌานิโก นามาติ อิทํ เยภุยฺยวเสน วุตฺต’’นฺติ ทฏฺฐพฺพํฯ สุกฺขวิปสฺสโก ปน ติวิโธ เอกพีชี, โกลังโกโล, สตฺตกฺขตฺตุปรโมติฯ ตตฺถ เอโก มนุสฺสโลเก วา โหตุ ฉเทวโลเก วา, เอกปฏิสนฺธิโก หุตฺวา อรหตฺตํ ปตฺวา ปรินิพฺพายติ, อยํ เอกพีชี นาม เอโก มนุสฺส โลเก เอกา ปฏิสนฺธิ เทวโลเก เอกาติ เทฺวปฏิสนฺธิโก วา, เอวํ ติจตุปญฺจฉปรโม หุตฺวา อรหตฺตํ ปตฺวา ปรินิพฺพายติ, อยํ โกลังโกโล นามฯ เอโก มนุสฺสโลเก โสตาปนฺโน หุตฺวา เทวโลเก เอกา ปฏิสนฺธิ ตโต ปุนาคนฺตฺวา มนุสฺสโลเก เอกาติ เอวํ มนุสฺสเทวโลกมิสฺสกวเสน ตตฺถ จตฺตาริ อิธ ตีณิตฺยาทินา ตตฺถ ฉ, อิธ เอโกติ ยาว สตฺตปฏิสนฺธิโก หุตฺวา ปรินิพฺพายติ, อยํ สตฺตกฺขตฺตุปรโม นามฯ เกวลํ ปน มนุสฺสโลเก เยว สตฺต เทวโลเกเยว วา สตฺตาติ เอวํ อมิสฺโส หุตฺวา ปฏิสนฺธิโก คเหตพฺโพ อปเร ปน ‘‘อิโต สตฺต, ตโต สตฺต สังสาเร วิจรนฺตี’’ติ วุตฺตตฺตา มนุสฺสโลกสตฺตปฏิสนฺธิเทวโลก สตฺตปฏิสนฺธิวเสน

สตฺตกฺขตฺตุปรมํ วทนฺติฯ ตํ อยุตฺตํ กสฺมา ‘‘กิญฺจาปิ เต โหนฺติ ภุสํปมตฺตา, น เต ภวํ อฎฺฐมมาทิยนฺตี’’ติ ปาฬิยา วิโรธตฺตาฯ

อปิจ ทฺวิภวปริจฺฉินฺน สกทาคามีปิ ทฺวิกฺขตฺตุ มนุสฺสโลกํ อาคโต ภเวยฺย, ตสฺสปิ ตตฺถ เอกํ, อิธ เอกนฺติ วารสฺส ลพฺภิตพฺพโต น ปเนวํ ทฎฺฐพฺพํฯ สฎฺฐิ อิมํ มนุสฺสโลกํ อาคจฺฉตีติ สกทาคามี อิธ ปตฺวา อิธ ปรินิพฺพายี, ตตฺถ ปตฺวา ตตฺถ ปรินิพฺพายี, ตตฺถ ปตฺวา อิธ ปรินิพฺพายี, อิธ ปตฺวา ตตฺถ ปรินิพฺพายีติ ปญฺจสุ สกทาคามีสุ ปญฺจมโก อิธ อธิปฺเปโตฯ ยทิ เอวํ อิธ ปตฺวา อิธ ปรินิพฺพายีติ อาทโย จตฺตาโร กถํ สกทาคามีนามาติฯ เต สกึ ปุน อาคจฺฉตีติ วจนตฺเถน สกทาคามี นามฯ กามตณฺหาย สพฺพโส ปหีนตฺตา อิมํ กามธาตุ อนาคจฺฉตีติ อนาคามี, นิจฺจํ พฺรหฺมโลเกเยว ปฏิสนฺธิ วเสน อาคจฺฉตีติ อธิปฺปาโยฯ ฌานิกสฺส เอวํ โหตุ, สุกฺขวิปสฺสกสฺส กถนฺติ โสปิ ฌานิโกว หุตฺวา คจฺฉติ ตสฺส หิ มคฺคนฺตเร สีหพฺยคฺฆาทีหิ หตสฺสาปิ ลกฺขณตฺตยํ อาโรเปตฺวา ฌานิโก หุตฺวาว มรณํ โหติ อยํ ปน รูปารูปภเวน เอกกฺขตฺตุปรโม นามฯ สตฺตกฺขตฺตุปรมาทโย อริยา รูปารูปโลเกสุ อเนกกฺขตฺตุปฏิสนฺธิกาปิ พฺรหฺมโลก สามญฺเญน เอกปฏิสนฺธิกา นาม โหนฺติฯ อรหา ปน ปาปกรเณ รหาภาวา ทกฺขิณํ อรหตฺตา ปุน ภวาภินิพฺพตฺติยารหาภาวาตฺยาทินา วจนตฺเถน อรหา นามฯ โสปิ ติวิโธ ฌานิก สุกฺขวิปสฺสก สมสีสี วเสนฯ ตตฺถ ฌานิโก มคฺเคเนว อาคโต , โส ปฏิสมฺภิทาปฺปตฺโต นามฯ

อปโรปิ ปุถุชฺชนเสกฺขสนฺตาเน ฌานิโก หุตฺวา ฌานํ ปาทกํ กตฺวา มคฺคํ อุปฺปาเทติ, โสปิ ฌานิโกวฯ สุกฺขวิปสฺสโก ปน กิเลสกฺขยมตฺตเมว มคฺเคน สห อนาคตฌานํ นาม นตฺถิ, ตํ ปจฺฉา ปริหายตีติปิ วทนฺติฯ สมสีสี ปน ติวิโธ โหติ อิริยาปถสมสีสี, โรคสมสีสี, ชีวิตสมสีสีติฯ ตตฺถ โย ฐานาทีสุ อิริยาปเถสุ เยเนว อิริยปเถน สมนฺนาคโต หุตฺวา วิปสฺสนํ อารภติ, เตเนว อิริยาปเถน อรหตฺตํ ปตฺวา ปรินิพฺพายติ อยํ อิริยาปถสมสีสี นามฯ โย ปน เอกํ โรคํ ปตฺวา อนฺโตโรเค เอว วิปสฺสนํ ปฎฺฐเปตฺวา อรหตฺตํ ปตฺวา เตเนว โรเคน ปรินิพฺพายติ อยํ โรคสมสีสิ นามฯ โย ปน เตรสสุ สีเสสุ กิเลสสีสํ อวิชฺชํ อรหตฺตมคฺโค ปริยาทิยติ, ปวตฺติสีสํ ชีวิตินฺทฺริยํ จุติจิตฺตํ ปริยาทิยติ, อยํ ชีวิตสมสีสีนามฯ ตตฺถ เตรส สีสานิ กตมานิ เตรส สีสานิฯ ปลิโพธสีสํ, ตณฺหาพนฺธนสีสํ, มานปรามาสสีสํ, ทิฎฺฐิวิกฺเขปสีสํ, อุทฺธจฺจกิเลสสีสํ, อวิชฺชาอธิโมกฺขสีสํ, สทฺธาปคฺคหสีสํ, วีริยอุปฎฺฐานสีสํ, สติอวิกฺเขปสีสํ, สมาธิทสฺสนสีสํ, ปญฺญาปวตฺติสีสํ, ชีวิตินฺทฺริยโคจรสีสํ, วิโมกฺขสงฺขารสีสนฺติฯ

เอตฺถ จ อวิชฺชา ปริยาทายกํ มคฺคจิตฺตํ ชีวิตินฺทฺริยํ ปริยาทาตุ สกฺโกติ, ชีวิตปริยาทายกํ จุติจิตฺตํ อวิชฺชํ ปริยาทาตุ น สกฺโกติ, อวิชฺชา ปริยาทายกํ จิตฺตํ อญฺญํ, ชีวิตินฺทฺริยปริยาทายกํ จิตฺตํ อญฺญํฯ กถํ ปนิทํ สีสํ สมํ โหตีติฯ วารสมตาย, ยสฺมิญฺหิ วาเร มคฺควุฎฺฐานํ โหติ, โสตาปตฺติมคฺเค มคฺคผลนิพฺพานปหีนเสสกิเลสปจฺจเวกฺขณาวเสน ปญฺจ ปจฺจเวกฺขณานิ, ตถา สกทามิมคฺเค ปญฺจ, อนาคามิมคฺเค ปญฺจ, อรหตฺตมคฺเค เสสกิเลสาภาวา จตฺตารีติ เอกูนวีสติเม ปจฺจเวกฺขณญาเณ ปติฎฺฐาย ภวงฺคํ โอตริตฺวา ปรินิพฺพายโต อิมาย วารสมตาย อิทํ อุภยสีส ปริยาทานมฺปิ สมํ โหติ นามฯ อรหตฺตมคฺเค จ ปวตฺติสีสํ ชีวิตินฺทฺริยํ ปวตฺติโต วุฎฺฐหนฺต มคฺโค จุติโต อุทฺธํ อปฺปวตฺติกรณวเสน ยทิปิ ปริยาทิยติฯ

ยาว ปน จุติ, ตาว ปวตฺติสภาวโต ปวตฺติสีสํ ชีวิตินฺทฺริยํ จุติจิตฺตํ ปริยาทิยติ นามฯ กิเลสปริยาทาเนน มคฺคจิตฺเตน อตฺตโน อนนฺตรํ วิย นิปฺผาเทตพฺพา ปจฺจเวกฺขณวาราว ปริปุณฺณาฯ ปริปุณฺณวเสน ปหีน กิเลเส ปจฺจเวกฺขณโต กิเลสปริยาทานสฺเสว วาราติ วตฺตพฺพตํ อรหนฺติ, เตเนว กิเลสสีสํ อวิชฺชาปริยา ทานญฺจ ปวตฺติสีสํ ชีวิตินฺทฺริยปริยาทานญฺจ สมํ กตฺวา อิมาย วารสมตาย กิเลสปริยาทานํ ชีวิตปริยา ทานานํ อปุพฺพจริมตา เวทิตพฺพาติ วุตฺตํฯ

สํยุตฺตฏฺฐกถายํ ปน ยสฺส ปุคฺคลสฺส อปุพฺพํ อจริมํ อาสวปริยาทานญฺจ โหติ ชีวิตปริยา ทานญฺจ, อยํติ ปุคฺคโล สมสีสีฯ เอตฺถ จ ปวตฺติสีสํ กิเลสสีสนฺติ เทฺว สีสานิฯ ตตฺถ ปวตฺติสีสํ นาม ชีวิตินฺทฺริยํฯ กิเลสสีสํ นาม อวิชฺชาฯ เตสุ ชีวิตินฺทฺริยํ จุติจิตฺตํ เขเปติฯ อวิชฺชํ มคฺคจิตฺตํฯ ทฺวินฺนํ จิตฺตานํ เอกโต อุปฺปาโท นตฺถิฯ มคฺคานนฺตรํ ปน ผลํ, ผลานนฺตรํ ภวงฺคํ, ภวงฺคโต วุฏฺฐาย ปจฺจเวกฺขณํ ปริปุณฺณํ โหติ, ตํ อปริปุณฺณํ วาติฯ ติขิเณน อสินา สีเส ฉินฺทนฺเตปิ หิ เอโก วา เทฺว วา ปจฺจเวกฺขณ วารา อวสฺสํ อุปฺปชฺชนฺติเยว, จิตฺตานํ ปน ลหุปริวตฺติตาย อาสวกฺขโย จ ชีวิตปริยาทานญฺจ เอกกฺขเณ วิย สญฺชายตี’ติ วุตฺตํฯ ตฏฺฏีกายญฺจ ‘‘ทฺวินฺนํ จิตฺตานนฺติ จุติจิตฺตมคฺคจิตฺตานํฯ ตนฺติ ปจฺจยเวกลฺลํฯ ปริปุณฺณํ ชวนจิตฺตานํ สตฺตกฺขตฺตุ ปวตฺติยาฯ อปริปุณฺณํ ปญฺจกฺขตฺตุ ปวตฺติยาฯ กิญฺจาปิ เอโก วา เทฺว วา ติ วุตฺตํ, ตํ ปน วจน สิลิฏฺฐวเสน วุตฺตํฯ ยาว เอกํ วา เทฺว วา ตทารมฺมณจิตฺตานีติ เหฏฺจิมนฺเตน เทฺว ปวตฺตนฺตีติ วทนฺตี’’ติ วุตฺตตฺฯ เอตฺถ จ ‘‘ปริปุณฺณํ ชวนจิตฺตานํ สตฺตกฺขตฺตุ ปวตฺติยา, อปริปุณฺณํ ปญฺฉกฺขตฺตุ ปวตฺติยา’’ติ อิมินา อฏฺฐกถาฏีกาวจเนน สมสีสีนํ ปจฺจเวกฺขณาวเสน มรณาสนฺนวีถิยํ ปริ ปุณฺณวเสน สตฺตกฺขตฺตุ, อปริปุณฺณวเสน ปญฺจกฺขตฺตุ กฺริยชวนานิ ชวนฺตีติ สนฺนิฏฺฐานเมตฺถาว คนฺตพฺพตฺฯ ‘‘อสมฺมูฬฺโห กาลํ กโรตี’’ติ วุตฺตตฺตา จ วิญฺญายติ สตฺตกฺขตฺตุ ปริปุณฺณวเสน มรณาสนฺนกาเล ชวนปวตฺติฯ เอวญฺจ สติ ‘‘มนฺทปฺปวตฺติยํ ปน มรณกาลาทีสุ ปญฺจวารเมวา’’ติ เอตฺถ ‘‘มนฺทปฺปวตฺติย’’นฺติ วิเสสนํ สาตฺถกํ สิยาฯ

‘‘ปญฺจวารเมวา’’ติ เอตฺถ เอวกาเรน มนฺทปฺปวตฺติกาเล ฉสตฺตกฺขตฺตุ นิวเตฺตติฯ อสมฺมูฬฺห กาเล ปน ฉสตฺตกฺขตฺตุมฺปิ อนุชานาติฯ กามาวจรชวนานญฺจ อนิยตปริมาณา พลวกาเลปิ ปริสมฺปุณฺณ ภาวา ตถา หิ ‘‘กามาวจรชวนานิพลวกาเล สตฺตกฺขตฺตุ ฉกฺขตฺตุ วา, มนฺทปฺปวตฺติยํ ปน มรณกาลาทีสุ ปญฺจวารเมวฯ ภควโต ยมกปาฏิหาริยกาลาทีสุ ลหุกปฺปวตฺติยํ จตฺตาริ ปญฺจวา ปจฺจเวกฺขณชวน จิตฺตานิ ภวนฺตี’’ติ อนิยมิตปฺปมาณวเสน อุปฺปตฺติภาโว อาคโต อิมสฺมึ สมสีสินิทฺเทสวาเรปิ มรณาสนฺน วีถิจิตฺตสฺส วิสุ อลพฺภนโต ปจฺจเวกฺขณนฺเตเยว ภวงฺคจิตฺเตน ปรินิพฺพานโต ปริปุณฺณวเสน สตฺต ชวนจิตฺตานิ ปาฏิกงฺขิตพฺพานีติ อมฺหากํ ขนฺติ วีมํสิตฺวา คเหตพฺเพ อิโต ยุตฺตตโร วา ปกาโร ลพฺภมาโน คเวสิตพฺโพฯ เอวํ ปรมตฺถสงฺฆวเสน จตฺตาริ ปุริสยุคานิ, อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา, จตฺตาลีสมฺปิปุคฺคลา อฏฺฐสตมฺปิ ปุริสปุคฺคลาติ สพฺพํ สโมธาเนตฺวา อิมสฺมึ โลเก สงฺโฆปิ ทุลฺลโภติ เวทิตพฺโพ ตถา หิ อริยปุคฺคลา อติทุลฺลภาว สาสนสฺส วิชฺชมานกาเลปิ อิทานิ โสตาปนฺนสฺสาปิ อวิชฺชมานโต อยํ ปรมตฺถสงฺฆวิจารณาฯ สมฺมุติสงฺโฆ ปน ฌตฺติจตุตฺถเกน อุปสมฺปนฺโน ปุถุชฺชนสงฺโฆ, โสปิ ทุลฺลโภเยวฯ

กสฺมา พุทฺธุปฺปาทกาเลเยว ลพฺภนโต ตถา หิ อนุปฺปนฺเน พุทฺเธ ปจฺเจกพุทฺธานํ สตสหสฺสาทิคณเน อุปฺปชฺชมาเนปิ เตสํ สนฺติเก อุปสมฺปทาภาวสฺส อลพฺภมานโต ปจฺเจกพุทฺธานญฺหิ สนฺติเก ปพฺพชิตานํ กุลปุตฺตานํ สรณคมนกมฺมฏฺฐานสฺสาปิ ทาตุ อสกฺกุเณยฺยตฺตาฯ

ปจฺเจกพุทฺธา จ นาม มูคสฺส สุปินทสฺสนํ วิย อตฺตนา ปฏิลทฺธสจฺจธมฺเม ปเรสํ อาจิกฺขิตุ น สกฺโกนฺติ, ตสฺมา เต ปพฺพาเชตฺวา กมฺมฏฺฐาเน นิโยเชตุ อสมตฺถา ‘‘เอวํ เต นิวาเสตพฺพํ, เอวํ เต ปารุปิตพฺพ’’นฺติ อาทินานเยน อภิสมาจาริกเมว สิกฺขาเปสุ ตสฺมา พุทฺธุปฺปาทกาเลเยว สมฺมุติสงฺโฆ ลพฺภติฯ อปิจ น เต ทุลฺลภาเยว โหนฺติ, อถ โข ตสฺมึ อุทฺทิสฺส อปฺปมตฺตกสฺสาปิ กตาการสฺส อสงฺเขยฺยผลาปิ โหนฺติ วุตฺตญฺเหตํ ภควตา ‘‘ภวิสฺสนฺติ โข ปนานนฺท อนาคตมทฺธานํ โคตฺรภุโน กาสาวกณฺฐา ทุสฺสีลา ปาปธมฺมา เตสุ ทุสฺสีเลสุ สงฺฆํ อุทฺทิสฺส ทานํ ทสฺสนฺติ, ตทา ปาหํ อานนฺท สงฺฆคตํ ทกฺขิณํ อสงฺเขยฺยํ อปฺปเมยฺยํ วทามิ น เตฺววาหํ อานนฺท เกนจิ ปริยาเยน สงฺฆคตา ทกฺขิณา ปาฏิปุคฺคลิกํ ทกฺขิณํ มหปฺผลนฺติ วทามี’’ติฯ ตถา หิ อุปริปณฺณาสเก ทกฺขิณวิภงฺควณฺณนายํ ‘‘กาสาวกณฺฐานํ สงฺเฆ ทินฺเน ทกฺขิณาปิ คุณาสงฺขฺยาย อสงฺเขยฺยา’’ติ วุตฺตํฯ สงฺฆคตทกฺขิณา หิ สงฺเฆ จิตฺตีการํ กาตุ สกฺโกนฺตสฺส โหติฯ สงฺเฆ ปน จิตฺตีกาโร ทุกฺกโร โย หิ ‘‘สงฺฆคตํ ทกฺขิณํ ทสฺสามี’’ติ เทยฺยธมฺมํ ปฏิยาเทตฺวา วิหารํ คนฺตฺวา ภเนฺต สงฺฆ อุทฺทิสฺส เอกํ เถรํ เทถา’ติ วทติ, อถ สงฺฆโต สามเณรํ ลภิตฺวา ‘‘สามเณโร เม ลทฺโธ’’ติ อญฺญถตฺตํ อาปชฺชติ, ตสฺส ทกฺขิณา สงฺฆคตา น โหติฯ มหาเถรํ ลภิตฺวาปิ ‘‘มหาเถโร เม ลโทฺธ’’ติ โสมนสฺสํ อุปฺปาเทนฺตสฺสาปิ น โหติเยวฯ ตสฺส ทกฺขิณา สงฺฆคตา น โหติฯ โย ปน สามเณรํ อุปสมฺปนฺนํ วา ทหรํ วา เถรํ วา พาลํ วา ปณฺฑิตํ วา ยกิญฺจิ สงฺฆโต ลภิตฺวา นิพฺเพมติโก หุตฺวา ‘‘สงฺฆสฺส ทมฺมี’’ติ สงฺเฆ จิตฺตีการํ กาตุ สโกฺกติ, ตสฺส ทกฺขิณา สงฺฆคตา นาม โหติฯ

ปรสมุทฺทวาสิโน กิร เอวํ กโรนฺติ ตตฺถ หิ เอโก วิหารสฺสามิกุฏุมฺพิโก ‘‘สงฺฆคตํ ทกฺขิณํ ทสฺสามี’’ติ สงฺฆโต อุทฺทิสิตฺวา ‘‘เอกํ ภิกฺขุ เทถา’’ติ ยาจิตฺวา โส เอกํ ทุสฺสีลภิกฺขุ ลภิตฺวา นิสีทนฏฺฐานํ โอปุญฺชาเปตฺวา อาสนํ ปญฺญเปตฺวา อุปริ วิตานํ พนฺธิตฺวา คนฺธธูมปุปฺผหิ ปูเชตฺวา ปาเท โธวิตฺวา มกฺเขตฺวา พุทฺธสฺส นิปจฺจการํ กโรโนฺต วิย สงฺเฆ จิตฺตีกาเรน เทยฺยธมฺมํ อทาสิ โส ภิกฺขุ ปจฺฉาภตฺตํ วิหารํ ชคฺคนตฺถาย ‘‘กุทาลกํ เทถา’’ติ ฆรทฺวารํ อาคโต อุปาสโก นิสินฺโนว กุทาลํ ปาเทน ขิปิตฺวา ‘‘คณฺหา’’ติ อทาสิ ตเมนํ มนุสฺสา อาหํสุ ‘‘ตุมฺเหหิ ปาโตว เอตสฺส กตสกฺการโร วตฺตุ น สกฺกา, อิทานิ อปจยมตฺตกมฺปิ นตฺถิ, กึ นาเมต’’นฺติฯ อุปาสโก ‘‘สงฺฆสฺส โส อโยฺย จิตฺตีกาโร, น เอตสฺสา’’ติ อาหฯ กาสาวกณฺฐสงฺฆทินฺนทกฺขิณํ ปน โก โสเธติ, สาริปุตฺตโมคฺคลานาทโย อสีติมหาเถรา โสเธนฺติ อปิ จ เถรา จิรปรินิพฺพุตา, เถเร อาที กตฺวา ยาวชฺชตนา ธรมานขีณาสวา โสเธนฺติเยว, ตถา หิ ทายกโต ปฏิคฺคาหโตปิ มหปฺผลํ โหติ ทานฺฯ ทายกโต เวสฺสนฺตรชาตกํ กเถตพฺพํ เวสฺสนฺตโร หิ ทุสฺสีลสฺส ชูชกา พฺราหฺมณสฺส นยนสทิเส เทฺว ชาลีกณฺหาชิเน ปุเตฺต ทตฺวา ปถวึ กเมฺปสิฯ สพฺพญฺญุตญฺญาณํ อารพฺภ ปวตฺตเจตนาย มหนฺตภาเวน ปถวึ กมฺเปสิฯ เอวํ ทายกโตปิ มหปฺผลํ โหติฯ ปฏิคฺคาหกโต ปน สาริปุตฺตตฺเถรสฺส ทินฺนโจรฆาตกวตฺถุ กเถตพฺพํ โจรฆาตโก นาม หิ สาวตฺถิยํ เอโก ชนปทปุริโส

ปญฺจวีสติ วสฺสานิ โจรฆาตกกมฺมํ กตฺวา มหลฺลกกาเลปิ ตีสวสฺสานิ นาสิกวาเตเนว กณฺณนาสาทีนิ ฉินฺทิตฺวา โจรฆาตกกมฺมํ กโรนฺตเสฺสว ปญฺจปญฺญาส วสฺสานิ วีติวตฺตานิฯ โส มรณ มญฺเจ นิปนฺโนว อตฺตโน กมฺมพเลน มหานิรเย นิพฺพตฺโต วิย มหาสทฺทํ กตฺวา ทุกฺขิโต โหติ, ตสฺส สทฺเทน ภีตา มนุสฺสา อุภโต ปสฺเส เคหํ ฉเฑฺฑตฺวา ปลายึสุฯ ตทา สาริปุตฺตตฺเถโร ทิพฺพจกฺขุ นา โลกํ โวโลเกนฺโต ตํ ทิสฺวา ตสฺส อนุกมฺปํ ปฏิจฺจ ตสฺส เคหทฺวาเร อฏฺฐาสิฯ โส กุชฺฌิตฺวา ติกฺขตฺตุ นาสิกวาเตน วิสฺสชฺชมาโนปิ วิสฺสชฺชิตุ อสโกฺกนฺโต อติวิโรจมานํ เถรํ ทิสฺวา อติวิย ปสีทิตฺวา อตฺตโน อตฺถาย สมฺปาทิตํ ปายาสํ อทาสิฯ เถโรปิ มงฺคลํ วเฑฺฒตฺวา ปกฺกมิฯ โจรฆาตโก เถรสฺส ทินฺนทานํ อนุสฺสริตฺวา สคฺเค นิพฺพตฺติ, เอวํ ปฏิคฺคาหกโตปิ มหปฺผลํ โหติฯ อุภยโตปิ มหปฺผลํ, อนาถปิณฺฑิกวิสาขาทโย พุทฺธปฺปมุขสฺส ทินฺนทานํ เวทิตพฺพํฯ

วุตฺตญฺเหตํ ภควตาฯ

‘‘ตถาคเต จ สมฺพุทฺเธ, อถวา ตสฺส สาวเก;
นตฺถิ จิตฺเต ปสนฺนมฺหิ, อปฺปกา นาม ทกฺขิณาฯ
เอวํ อจินฺติยา พุทฺธา, พุทฺธธมฺมา อจินฺติยา;
อจินฺติเย ปสนฺนานํ, วิปาโก โหติ อจินฺติโย’’ติฯ

เอวํ อุภยวเสน มหปฺผลภาโว เวทิตโพฺพฯ ทายกโตปิ ปฏิคฺคาหกโตปิ นิปฺผลเมวฯ เสยฺยถาปิ มกฺขลิโคสาลฉสตฺถาราทีนํ อตฺตโน อุปาสกมิจฺฉาทิฏฺฐีหิ ปูชาวิเสสา วุตฺตญฺเหตํ ภควตาฯ

‘‘มาเส มาเส กุสคฺเคน, พาโล ภุญฺเชยฺย โภชนํ;
น โส สงฺขตธมฺมานํ, กลํ นาคฺฆติ โสฬสิ’’นฺติฯ

เตเนวาห ภควา จตฺตาริมานิ อานนฺท ทกฺขิณวิสุทฺธิโย’’ติฯ อิมานิ ตีณิ พุทฺธธมฺมสงฺฆ-รตนานิ สาธูนํ รติชนนตฺเถน รตนานิ นามฯ

วุตฺตญฺเหตํฯ

‘‘จิตฺตีกตํ มหคฺฆญฺจ, อตุลํ ทุลฺลภทสฺสนํ;
อโนมสตฺตปริโภคํ, รตนํ เตน วุจฺจตี’’ติฯ

รตนญฺจ นาม ทุวิธํ สวิญฺญาณกาวิญฺญาณกวเสนฯ ตตฺถ อวิญฺญาณกํ จกฺกรตนํ, มณิรตนํ ยํ วา ปนญฺญมฺปิ อนินฺทฺริยพทฺธสุวณฺณรชตาทิฯ สวิญฺญาณกํ หตฺถิอสฺสรตนาทิปริณายกรตนปริโยสานํ, ยํ วา ปนญฺญมฺปิ อินฺทฺริยพทฺธํฯ เอวํ ทุวิเธ เจตฺถ สวิญฺญาณกรตนํ อคฺคมกฺขายติ, กสฺมา ยสฺมา อวิญฺญาณกํ สุวณฺณรชตมณิมุตฺตาทิรตนํ สวิญฺญาณกานํ หตฺถิรตนาทีนํ อลงฺการตฺถาย อุปนียติฯ สวิญฺญาณกรตนมฺปิ ทุวิธํ ติรจฺฉานคตรตนํ มนุสฺสรตนญฺจฯ ตตฺถ มนุสฺสรตนํ อคฺคมกฺขายติฯ กสฺมา ยสฺมา ติรจฺฉานคตรตนํ มนุสฺสรตนสฺส โอปวยฺหํ โหติฯ มนุสฺสรตนมฺปิ ทุวิธํ อิตฺถิรตนํ ปุริสรตนญฺจฯ ตตฺถ ปุริสรตนํ อคฺคมกฺขายติฯ กสฺมา ยสฺมา อิตฺถิรตนํ ปุริสรตนสฺส ปริจาริกตฺตํ อาปชฺชติฯ ปุริสรตนมฺปิ ทุวิธํ อคาริกรตนํ อนคาริกรตนญฺจ ตตฺถ อนคาริกรตนํ อคฺคมกฺขายติฯ กสฺมา ยสฺมา

อคาริกรตเนสุ อโคฺค จกฺกวตฺตีปิ สีลาทิคุณยุตฺตํ อนคาริกรตนํ ปญฺจปติฏฺฐิเตน วนฺทิตฺวา อุปฏฺฐหิตฺวา ปยิรุปาสิตฺวา ทิพฺพมานุสฺสิกา สมฺปตฺติโย ปาปุณิตฺวา อเนฺต นิพฺพานสมฺปตฺตึ ปาปุณาติฯ อนคาริกรตนมฺปิ ทุวิธํ อริยปุถุชฺชนวเสนฯ อริยรตนมฺปิ ทุวิธํ เสกฺขาเสกฺขวเสนฯ อเสกฺขรตนมฺปิ ทุวิธํ สุกฺขวิปสฺสกสมถยานิกวเสนฯ สมถยานิกรตนมฺปิ ทุวิธํ สาวกปารมิปฺปตฺตมปตฺตญฺจฯ ตตฺถ สาวกปารมิปฺปตฺตํ อคฺคมกฺขายติฯ กสฺมา คุณมหตฺตตายฯ สาวกปารมิปฺปตฺตรตนโตปิ ปจฺเจกพุทฺธรตนํ อคฺคมกฺขายติฯ กสฺมา คุณมหตฺตตายฯ สาริปุตฺตโมคฺคลานสทิสาปิ หิ อเนกสตา สาวกา ปจฺเจกพุทฺธสฺส คุณานํ สตภาคมฺปิ น อุปเนนฺติฯ ปจฺเจกพุทฺธโต สมฺพุทฺธรตนํ อคฺคมกฺขายติฯ กสฺมา คุณมหตฺตตาย สกลมฺปิ ชมฺพุทีปํ ปลฺลงฺเก น ปลฺลงฺกํ ฆฏฺเฏนฺโต นิสินฺนา ปจฺเจกสมฺพุทฺธา เอกสฺส คุณานํ เนว สงฺขยํ กลํ คณนภาคํ อุปเนนฺติ, วุตฺตญฺเหตํ ภควตา ‘‘ยาวตา ภิกฺขเว สตฺตา อปทา วา...เป.... ตถาคโต เตสํ อคฺคมกฺขายตี’’ติ อาทิฯ เอวํ ‘‘พุทฺโธ จ ทุลฺลโภ โลเก, สทฺธมฺมสวนมฺปิ จ, สงฺโฆ จ ทุลฺลโภ โลเก’’ติ อิเมสํ ติณฺณํ ปทานํ อตฺถทฺวารวเสน สพฺพโส อตฺโถ วุตฺโตเยว โหติฯ

อิติ สาครพุทฺธิตฺเถรวิรจิเต สีมวิโสธเน สงฺฆวณฺณนาย สมสีสิกณฺโฑ จตุตฺโถ ปริจฺเฉโทฯ

๓.๑.๕ คัมภีร์สีมาวิโสธนีปริวรรตเป็นบาลีอักษรไทยในปกิณณกกัณฑ์

๕. ปกิณฺณกกณฺโฑ

อิทานิ สปฺปุริสาติ ทุลฺลภาติ อิมสฺส สังวณฺณนากฺกโม สมฺปตฺโต ตถา หิ โลเก สปฺปุริสาปิ อติทุลฺลภาเยวฯ สปฺปุริสาติ กลฺยาณคุณสมฺปนฺนา อุตฺตมปุริสาฯ เต นิสฺสาย ชาติธมฺมา สตฺตา ชาติยา, มรณธมฺมา สตฺตา มรณโต มุจฺจนฺติ วุตฺตญฺเหตํ ภควตา ‘‘มมญฺหิ อานนฺท กลฺยาณมิตฺตํ อาคมฺม ชาติยา ปริมุจฺจนฺติ, ชราธมฺมา สตฺตา ชราย มุจฺจนฺตี’’ติ อาทิ วจนโต ปน สมฺมาสมฺพุทฺโธเยว สพฺพาการสมฺปนฺโน กลฺยาณมิตฺโต นามฯ ตํ อลภนฺเตน สาริปุตฺตโมคฺคลานาทโย อริยปุคฺคลา วาฯ เตปิ อลภนฺเตน เอกนฺตชหิตํ สิวฏฺฐกํ กลฺยาณมิตฺตํ ลภิตพฺพํ, วุตฺตญฺเหตํ โปราเณหิฯ

‘‘ปิโย ครุ ภาวนีโย, วตฺตา จ วจนกฺขโม;
คมฺภีรญฺจ กถํ กตฺตา, โนจาฐาเน นิโยชเย’’ติฯ

เอวมาทิคุณสมนฺนาคโต วฑฺฒิปกฺเข ฐิตปณฺฑิตปุคฺคโล โลเก ทุลฺลโภวฯ กตโม ปณฺฑิตปุคฺคโล พุทฺธปจฺเจกพุทฺธา อสีติ จ มหาสาวกา อญฺเญ จ ตถาคตสฺส สาวกา สุเนตฺตมหาโควินฺทวิธุรสรภงฺคมโหสธสุตโสมนิมิราชอโยฆรกุมารกอกตฺติปณฺฑิตาทโย จ ปณฺฑิตาติ เวทิตพฺพาฯ เต ภเย วิย รกฺขา, อนฺธกาเร วิย ปทีปา, ขุปฺปิปาสาทิทุกฺขาภิภเว วิย อนฺนปานาทิปฏิลาโภ, อตฺตโน วจนกรานํ สพฺพภยอุปทฺทวูปสคฺควิทฺธํสนสมตฺถา โหนฺติ ตถา หิ ตถาคตํ อาคมฺม อสงฺเขยฺยา อปริมาณา เทวมนุสฺสา อาสวกฺขยํ ปตฺตา พฺรหฺมโลเก ปติฏฺฐิตา, เทวโลเก อุปฺปนฺนาฯ สาริปุตฺตตฺเถเร จิตฺตํ ปสาเทตฺวา จตูหิ จ ปจฺจเยหิ เถรํ อุปฏฺฐหิตฺวา อสีติ กุสลหสฺสานิ สคฺเค นิพฺพตฺตานิ, ตถา มหาโมคฺคลานมหากสฺสปปภฺติ สุเนตฺตสฺส สตฺถุโน สาวกา อปฺเปกจฺเจ พฺรหฺมโลเก อุปปชฺชึสุ, อปฺเปกจฺเจ

ปรนิมฺมิตวสวตฺตีนํ เทวานํ สหพฺยตํ...เป.... อปฺเปกจฺเจ คหปติมหาสาลกุลานํ สหพฺยตํ อุปปชฺชึสุ, วุตฺตญฺเหตํ ‘‘นตฺถิ ภิกฺขเว ปณฺฑิตโต ภยํ, นตฺถิ ปณฺฑิตโต อุปทฺทโว, นตฺถิ ปณฺฑิตโต อุปสคฺโค’’ติฯ อปิจ ตคฺครมาลาทิคนฺธภณฺฑสทิโส ปณฺฑิโต, ตคฺครมาลาทิคนฺธภณฺฑปลิเวฐนปตฺตสทิโส ตทุปเสวี วุตฺตญฺเหตํ นารทชาตเกฯ

‘‘ตคฺครญฺจ ปลาเสน, โย นโร อุปนยฺหติ;
ปตฺตาปิ สุรภิ วายนฺติ, เอวํ ธีรูปเสวนา’’ติฯ

อกิตฺติปณฺฑิโต สกฺเกน เทวานมินฺเทน วเร ทิยฺยมาเน เอวมาห

‘‘ธีรํ ปสฺเส สุเณ ธีรํ, ธีเรน สห สํวเส;
ธีเรนา’ลาปสลฺลาปี, ตํ กเร ตญฺจ โรจเยฯ
กึ นุ เต อกรํ ธีโร, วท กสฺสป การณํ;
เกน กสฺสป ธีรสฺส, ทสฺสนํ อภิกงฺขสิฯ
นยํ นยติ เมธาวี, อทฺรายํ น ยุญฺชติ;
สนโร เสยฺยโส โหติ, สมฺมา วุตฺโต น กุปฺปติ;
วินยํ โส ปชานาติ, สาธุ เตน สมาคโม’’ติฯ

อปิจ เตปิ สปฺปุริเส สงฺคมฺม อสฺสุตปุพฺพมฺปิ อุภยโลกหิตาวหํ วาจํ สุยฺยเตว, วุตฺตมฺปิ เจตํฯ

‘‘สุภาสิตํ อุตฺตมมาหุ สนฺโต, ธมฺมํ ภเณ นาธมฺมํ ตํ ทุติยํ;
ปิยํ ภเณ นาปฺปิยํ ตํ ตติยํ, สจฺจํ ภเณ นาลีกํ ตํ จตุตฺถ’’นฺติ จฯ
‘‘ยํ พุทฺโธ ภาสติ วาจํ, เขมํ นิพฺพานปตฺติยา;
ทุกฺขสฺสนฺตกิริยาย, สา เว วาจานมุตฺตมา’’ติฯ

สปฺปุริสูปนิสฺสยเสวนปจฺจยาเยว ทานาทิกุสลสมาโยเคน อปายทุกฺขโต มุจฺจนฺติ วุตฺตญฺเหตํ ‘‘อปิจ เนรยิกาทิทุกฺขปริตฺตาณโต ปุญฺญานิ เอว ปาณีนํ พหูปการานิ, ยโต เตสมฺปิ อุปการานุสฺสรณตา กตญฺญุตา สปฺปุริเสหิ ปสํสนียาทินานปฺปการวิเสสาธิคมเหตูจ โหนฺติ วุตฺตญฺเหตํ ภควตา, ‘‘เทฺว เม ภิกฺขเว ปุคฺคลา ทุลฺลภา โลกสฺมึ, กตเม เทฺว, โย จ ปุพฺพการี, โย จ กตญฺญู กตเวที’’ติฯ อปิจ วิธุรมโหสธชาตกาทิกาเลปิ อิธโลกปรโลกสมฺปตฺติอตฺถเมว อตฺตโน วจนกเร สมฺมา โยเชนฺติฯ อนากุลกมฺมนฺตาธิฏฺฐาเนน กาลญฺญุตาย ปติรูปการิตาย อนลสตาย อุฏฺฐานวีริยสมตาย อพฺยสนิยตาจ กาลานติกฺกมนอปฺปติรูปกรณอกรณสิถิลกรณาหิ อกุสลาทีหิ รหิตกสิโครกฺขวาณิชฺชาทโย กมฺมนฺตา, เอเต อตฺตโน วา ปุตฺตทารสฺส วา ทาสกมฺมกรานํ วา พฺยตฺตตาย เอวํ ปโยชิตา ทิฏฺเฐว ธมฺเม ธนธญฺญ วิตฺติ ปฏิลาภเหตู โหนฺติ, วุตฺตญฺเหตํ ภควตาฯ

ปติรูปการีริ ธุรวา, อุฏฺฐานตา วินฺทเต ธนนฺติ จ;
น ทิวา โสปฺปสีเล, รตฺตึ อุฏฺฐานทสฺสินา;
นิจฺจปฺปมตฺเตน โสณฺเฑน, สกฺกา อาวสิตุ ฆรํฯ

อตีสิตๆ อติอุณฺหๆ, อติสารมิทๆ อหุ;
อิติ วิสฺสฏฺฐกมฺมนฺเต, อตฺถา อจฺเจนฺติ มาณเวฯ
โย จ สีตญฺจ อุณฺหญฺจ; ติณานิ โย น มญฺญติ;
สปฺปุริสกิจฺจานิ, โส สุขๆ น วิหายตี''ติ จฯ
โภเค สๆหรมานสฺส, ปรสฺเสว อิรยโต;
โภคา สนฺนิจยๆ ยนฺติ, วมฺมิโกวูปจียตีติฯ

เอวมาทิปฺปเภทา สปฺปุริสา โลเก อติทุลฺลภาวฯ ตพฺพิคเมน ทุปฺปุริสา พาลชนา อคเวสนฺโตปิ ลพฺภนฺเตว เต พาลา อตฺตานๆ เสวมาเน ปรชเน สๆสารทุกฺเขเยว โอสีเทนฺติ ภวโต วุฏฺฐานๆ น เทนฺติ ตถา หิ ปูรณกสฺสปาทโย ฉสตฺถารา เทวทตฺตโกกาลิกโมทกติสฺส ขณฺฑเทวิยาปุตฺตสมุทฺททตฺต จิญฺจมาณวิกาทโย อตีตกาเล จ ทีฆทุกฺขสฺส ลาภาติ อิเม อญฺเญ จ เอวรูปา สตฺตา พาลา อคฺคิปทิตฺตมิว อคารๆ อตฺตนา ทุคฺคหิเตน อตฺตานญฺจ อตฺตโน วจนการเก จ วินาเสนฺติ ตถา หิ เทวทตฺตมาคมฺม ราชา อชาตสตฺตุ-โกกาลิกาทโย ตทญฺเญปิ ปุคฺคลา อปาเย นิพฺพตฺตนฺติฯ ราชา อชาตสตฺตุ สามญฺญผล สุตฺตนฺตสวนกาเล ยทิ ปิตรๆ อฆาเตยฺย, โสตาปนฺโน ภเวยฺย ปิตรๆ ฆาติตตฺตา มคฺคผลมฺปิ อปฺปตฺวา โลหกุมฺภิยๆ สฏฺฐิวสฺสสหสฺสานิ ปจฺจิตฺวา มุจฺจิสฺสติ อนาคเตปิ ปจฺเจกพุทฺโธ ภวิสฺสติฯ โกกาลิโกปิ สาริปุตฺตโมคฺคลานตฺเถเร อนปจายิตฺวา มหานิรเย ปทุมคณนาย ปจฺจโนกาเส นิรยปเทเส ปทุมนิรเย... เป.... ปทุมๆ โข ปน อญฺญตโร ภิกฺขุ นิรยๆ โกกาลิโก ภิกฺขุ อุปปนฺโน สาริปุตฺตโมคฺคลาเนสุ จิตฺตๆ อาฆาเตตฺวา''ติ อาหฯ ตตฺถ อญฺญตโร ภิกฺขูติ นามโคตฺเตน อปากฏๆ ''กึ ว ทีฆๆ นุโข ภนฺเต ปทุเม นิรเย อายุปฺปมาณ''นฺติ ปญฺหๆ ปุจฺฉิตฺวา นิสินฺนๆ เอกๆ ภิกฺขุ เอวมาห ''ทีฆๆ โข ภิกฺขุ นิรเย อายุปฺปมาณๆ, ตๆ น สุกรๆ สงฺขาตุ เอตฺตกานิ วสฺสานีติ วา เอตฺตกานิ วสฺสสตานีติ วา เอตฺตกานิ วสฺสสหสฺสานีติ วา เอตฺตกานิ วสฺสสตสหสฺสานี''ติ วา สกฺกา ปน ภนฺเต อุปมๆ กาตุนฺติฯ

''สกฺกา ภิกฺขู''ติ ภควา อโวจฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขุ วีสติขาริโก โกสลโก ติลวาโห โหติ, ตโต ปุริโส วสฺสสตสฺส วสฺสสหสฺสสฺส อจฺจเยน เอกเมกๆ ติลๆ อุทฺธเรยฺย, ขิปฺปตรๆ โข โส ภิกฺขุ วีสติขาริโก โกสลโก ติลวาโห อิมินา อุปกฺกเมน ปริกฺขยๆ ปริยาทานๆ คจฺเฉยฺย, น เตฺวว เอโก อพฺพุโท นิรโยฯ เสยฺยถาปิ ภิกฺขุ วีส อพฺพุโท นิรโย, เอวเมโก นิรพฺพุโท นิรโย''ติ อาทิฯ วีสติขาริโก ติ มาคธิเกน ปตฺเถน จตฺตาโร ปตฺถา โกสลรฏฺเฐ เอโก ปตฺโถ โหติฯ เตน ปตฺเถน จตฺตาโร ปตฺถา อาฬฺหกๆฯ จตฺตาริ อาฬฺหกานิ โทณๆฯ จตุโทณา มานิกาฯ จตุมานิกา ขารีฯ ตายขาริยา วีสติขาริโก ติลวาโหฯ ติลวาโหติ ติลสกฏๆฯ อพฺพุโท นิรโยติ อพฺพุโท นาม เอโก ปจฺเจกนิรโย นตฺถิ, อวีจิมฺหิ เอว ปน อพฺพุทคณนาย ปจฺจโนกาโส ''อพฺพุโท นิรโย''ติ วุตฺโตฯ เอส นโย นิรพฺพุทาทีสุปิฯ ตตฺถ วสฺสคณนาปิ เอวๆ เวทิตพฺพา ยถาห ''สตๆสตสหสฺสานิ โกฏิ โหติ เอวๆ สตๆสหสฺสโกฏิโย ปโกฏิ นามฯ สตๆสตสหสฺสปโกฏิโย โกฏิปโกฏิ นามฯ สตๆ สตสหสฺสโกฏิปโกฏิโย นหุตๆฯ สตๆสตสหสฺสนหุตานิ นินฺนหุตๆฯ สตๆสตสหสฺสนินฺนหุตานิ เอโก อพฺพุโทฯ ตโต วีสติคุโณ นิรพฺพุโทฯ เอส นโย สพฺพตฺถ อยญฺจ คณนา อปริจิตานๆ ทุกฺกรา''ติ วุตฺตๆ ตๆ น

สุกรं สงฺขาตุ’นฺติ เกจิ ปน ตตฺถ ปริเทวนานตฺเตนปิ กมฺมกรณนานตฺเตนปิ อิมานิ นามานิ ลทฺธานีติ วทนฺติฯ อปเรปิ วานการเณหีติ ฎีกาเนตฺติฯ ยถา จ ทีฆวิทสฺสอาฆาตา จ พุทฺธนฺตรํ สฏฺฐิโยชนมตฺเตน อตฺตภาเวน อุตฺตาโน ปติโต มหานิรเย ปจฺจติ ยถา จ, ตสฺส ทิฏฺฐิอภิรุจิตานิ ปญฺจ กุลสตานิ ตสฺเสว สหพฺยตํ อุปฺปนฺนานิ มหานิรเย ปจฺจนฺติฯ

วุตฺตญฺเจตํ ภควตา ‘‘เสยฺยถาปิ ภิกฺขเว นฬาคารํ วา ติณาคารํ วา อคฺคิผุฏฺโฐ กูฏาคารานิ ทหติ อุลฺลิตฺตาวลิตฺตานิ นิวาตานิ ผุสิตคฺคฬานิ ปิหิต วาตปานานิ เอวเมว โข ภิกฺขเว ยานิกานิจิ ภยานิ อุปฺปชฺชนฺติ, สพฺพานิ พาลโต อุปฺปชฺชนฺติ, โน ปณฺฑิตโต เยเกจิ อุปทฺทวา อุปฺปชฺชนฺติ, โน ปณฺฑิตโต, เยเกจิ อุปสคฺคา...เป.... โน ปณฺฑิตโตฯ อิติ โข ภิกฺขเว สปฺปฏิภโย พาโล อปฺปฏิภโย ปณฺฑิโต สอุปทฺทโว พาโล อนุปทฺทโว ปณฺฑิโต, สอุปสคฺโค พาโล อนุปสคฺโค ปณฺฑิโตติฯ อปิ จ ปูติมจฺฉสทิโส พาโล, ปูติมจฺฉพทฺธปตฺต ปุติสทิโส โหติ ตทุปเสวีฯ ฉฑฺฑนียตํ ชิคุจฺฉนียตญฺจ อาปชฺชติ วิญฺญูนํ วุตฺตมฺปิ เจตํ นารทชาตเกฯ

‘‘ปูติมจฺฉํ กุสคฺเคน, โย นโร อุปนยฺหติ;
กุสาปิ ปูติ วายนฺติ, เอวํ พาลูปเสวนา’’ติฯ

อกตฺติปณฺฑิโตจาปิ สกฺเกน เทวานมินฺเทน วเร ทิยฺยมาเน เอวมาห

‘‘พาลํ น ปสฺเส น สุเณ, น จ พาเลน สංวเส;
พาเลนา’ลฺลาปสลฺลาปํ, น กเร น จ โรจเยฯ
กึนุ เต อกรํ พาโล, วท กสฺสป การณํ;
เกน กสฺสป พาลสฺส, ทสฺสนํ นาภิกงฺขสิฯ
อนยํ นยติ ทุมฺเมโธ, อธุรายํ นิยุญฺชติ;
ทุนฺนโย เสยฺยโส โหติ, สมฺมา วุโตฺต ปกุปฺปติ;
วินยํ โส น ชานาติ, สาธุ ตสฺส อทสฺสน’’นฺติฯ

เอวํ พาลทุชฺชนสංสคฺควเสเนว สพฺพานิ ภยุปทฺทวานิ อุปฺปชฺชนฺติ, โน ปณฺฑิตเสวนวเสนาติสพฺพโส สปฺปุริสา อติทุลฺลภาวฯ อิทานิฯ

‘‘ทุลฺลภญฺจ มนุสฺสตฺตํ, พุทฺธุปฺปาโท จ ทุลฺลโภ;
ทุลฺลภา ขณสมฺปตฺติ, สทฺธมฺโม ปรมทุลฺลโภ’’ติฯ

อิมิสฺสา คาถาย วณฺณนากฺกโม สมฺปตฺโตฯ ตตฺถ ทุลฺลภญฺจ มนุสฺสตฺตนฺติ มนุสฺสภาโวปิ ทุลฺลโภเยว มนุสฺสสฺส ทุลฺลภภาโว กาณกจฺฉโปปมาทีหิ เวทิตพฺโพ เอโก กิร กสฺสโก คงฺคาตีเร ตีณิ สංวจฺฉรานิ กสิตฺวา กิญฺจิมตฺตมฺปิ อลภิตฺวา นงฺคลผาลํ เทฺวธา ภินฺทิตฺวา คงฺคายं ขิปิ เตน คงฺคานทิยา วาเหน เอโก อุทฺธं เอโก เหฏฺฐาติ เอวํ เทฺว นงฺคลผาลกา คงฺคายं วุยฺหนฺตา จิเรน เอโก อุทฺธं เอโก เหฏฺฐาติ เทฺว เอกโต หุตฺวา ปากติกา ยุชฺชนฺติ ตสฺมึ ขเณ วสฺสสตวสฺสสหสฺสจฺจเยน เอกวารํ อุมฺมุชฺชมาโน กาณกจฺฉโป อุมฺมุชฺชมานกฺขเณ ตสฺส คีวา ทฺวินฺนํ นงฺคลผาลานมนฺตเร โหติ อยं กาโล

ทุลฺลโภว เอวเมว มนุสฺสตฺตภาโวปิ ทุลฺลโภเยว ตถาหิ มนุสฺสตฺตภาวํ อลภิตฺวาว นิรยเปตอสุรกาย ติรจฺฉานภูมีสุเยว สํสริตฺวา สีสมฺปิ อุกฺขิปิตุ อลภนฺตา เอกพุทฺธนฺตรา เทฺว พุทฺธนฺตรา ตโย พุทฺธนฺตรา จตฺตาโร พุทฺธนฺตรา เอกาสงฺเขยฺยเสน นิรเย ปจฺจนกสตฺตานํ คณนปถํ วีติวตฺตา, ตถา เปตอสุรกาย ติรจฺฉานภูมีสุปิ อติขุทฺทเกน อตฺตภาเวน ติลพีชสาสปพีชสฺส จตุปญฺจสตฺตอฏฺฐกลภาคมตฺเตเนว องฺคุลิยา ปติฏฺจิตฏฺฐานมตฺเตเยว ภูมิปเทเส นิสินฺนานํ อติขุทฺทกสตฺตานํ คณนปถมฺปิ วีติวตฺตา เตหิ คณิตุ อิทฺธิมนฺตปุคฺคเล ฐเปตฺวา อญฺโญ โก นาม สกฺขิสฺสติ เตหิ โมหนฺธภาเวน กณฺหสุกฺกปกฺขมฺปิ อชานนฺตา อเนเกสุ พุทฺธสเตสุ วา พุทฺธสหสฺเสสุ วา อุปฺปชฺชมาเนสุปิ พุทฺโธติ สทฺทํ อสุตฺวา วีติวตฺตา, เอวํ มนุสฺสตฺตภาโวปิ ทุลฺลโภเยวฯ

มนุสฺสตฺตภาเว ลภมาเนปิ พุทฺธุปฺปาทกาโล อติทุลฺลโภวฯ พุทฺธุปฺปาทกาเลปิ สมฺมาทิฏฺจิ หุตฺวา กุสลูปปตฺติสงฺขาตา ขณสมฺปตฺติ ทุลฺลภาว, สทฺธมฺมเทสกสฺสาปิ ทุลฺลภตฺตา, ตสฺมิมฺปิ สติ องฺควิกลภาเวน สทฺธมฺมสวนสฺสาปิ ทุลฺลภตฺตาติ เอวมาทิปฺปเภทา มนุสฺสตฺตภาวาทิกา ขณสมฺปตฺติโย ทุลฺลภาติ เวทิตพฺพาฯ ทุลฺลภา ขณสมฺปตฺตีติ กุสลูปปตฺติสงฺขาตา ขณสมฺปตฺติ ทุลฺลภาเยว ตถา หิ ปจฺจนฺตวิสย อรูปอสญฺญสตฺตติรจฺฉานเปตเนรยิกกาเล วา มชฺฌิมเทเสปิ จกฺขาทิองฺควิกเล วา ปริปุณฺณองฺคภาเวปิ มิจฺฉาทิฏฺฐิภูตา วา กุสลูปปตฺติสงฺขาตา ขณา น โหนฺติ ปจฺจนฺตวิสเย หิ ปวตฺตา ชนา ปาณาติปาตาทิทสอกุสลกมฺมปเถเยว รมนฺติ อภิรมนฺติ, จณฺฑสภาวา จ เต โหนฺติ, รตนตฺตย คุณมฺปิ น ชานนฺติฯ อรูปิโนปิ ปุคฺคลา ปรโตโฆสวิรหิตตฺตา โสตาปตฺติมคฺคปฏิลาโภปิ เตสํ นตฺถิ, พุทฺธทสฺสนาทีนิปิ น ลภนฺติฯ อสญฺญสตฺตติรจฺฉานเปตเนรยิกกาเลสุ ปน ปเคว ปูริตปารมีนํ สตฺตานํ ปวตฺตนมฺปิ อโพฺพหาริกํ, สมฺมาทิฏฺจิกฺเล ชายมานาปิ จกฺขุวิกเลน พุทฺธสงฺฆรตนานํ อทสฺสนํ, โสตวิกเลน ธมฺมสวนโตปิ หายติ เอหมฺมูคาทิภาเวน กุสลสมาทานา น โหนฺติฯ องฺคสมฺปนฺเนปิ มิจฺฉาทิฏฺจิภาเวน ทฺวตฺตึสมหาปุริสลกฺขณอสีติอนุพฺยญฺชนพฺยามปฺปภาปริกฺขิตฺตํ สพฺพชนานํ นยนรสายตนภูตํ สพฺพญฺญุพุทฺธมฺปิ ทิสฺวา ปสาทโสมฺเมน จกฺขุนา โอโลเกตพฺพมฺปิ น มญฺญนฺติ มโนปโทสวเสเนว ยุคคฺคาหา หุตฺวา ยมกปาฏิหาริยกาลาทีสุ อเนเกปิ มิจฺฉาทิฏฺจิโน มหานิรเย อุปฺปชฺชนฺติฯ เอวํ กุสลูปปตฺติขณสมฺปตฺติปิ ทุลฺลภาเยวฯ

‘‘ทุลฺลภญฺจ มนุสฺสตฺตํ, พุทฺธุปฺปาโท จ ทุลฺลโภ;
ทุลฺลภา ขณสมฺปตฺติ, สทฺธมฺโม ปรมทุลฺลโภ’’ติฯ
อิมิสฺสา คาถาย อตฺโถ วุตฺโตเยวฯ

อิติ สาครพุทฺธิตฺเถรวิรจิเต สีมวิโสธเน ปกิณฺณกกณฺโฑ นาม ปญฺจโม ปริจฺเฉโทฯ

เอวํ สตฺถุปรินิพฺพานโต วสฺสสตจฺจเยน ปติฏฺจิเต อิสินา การิตตฺตา‘อิสินคร’นฺติ ลทฺธนาเม ทฺวตฺตปาทิภูปาลานํ นิวาสฏฺฐานภูเต สีริเขตฺตนคเร เอราวติยา นทิยา ปาริมตีรภูเต ปพฺพตสานุมฺหิ ปติฏฺจิตสฺส กญฺจนวรมหาถูปสฺส ทายกสฺส สตฺวิวมหาธมฺมรญฺโญ กาเล สาสนสฺส ทฺวิสหสฺสสตาธิก เอกตึสติเม วเสฺส สาสเน ปฏิลทฺธสทฺธานํ กุลปุตฺตานํ มหาชานิกรณวเสน วิมติวิโนทนิยา วุตฺตวจนํ

สทฺทยุตฺติอตฺถยุตฺติวเสน สาธุกํ อวิจินิตฺวา นทิยา อุทกุกฺเขปํ อกตฺวา อุปสมฺปทา กมฺมสฺส การิตตฺตา สาสเน ปราชยมาปนฺเน กุลปุตฺเต อุปารมฺภกรณวเสน สีมวิปตฺติหารโก สีมสมฺปตฺติปฺปกาสโก คนฺโถ ปวตฺตติฯ

เอตฺตาวตา จ สิริเขตฺตนครโคจรคาเมน สตฺวิวมหาธมฺมราชคุรุภูเตน มหาเวยฺยากรเณน ติปิฎกธเรน'สทฺธมฺมโกวิโท'ติ ปากฏ นามเธยฺเยน มหาเถเรน อุปชฺฌาโย หุตฺวา ปญฺญาธิปตีนํ นิวาสภูเต ปจฺฉิมชินจกฺกสาสนวเร วาสิคณาจริเยน คณวาจเกน วินยธเรน มหาสามินา จ, ราชคุรุนา ติปิฎกนาคตฺเถเรน จ อาจริโย หุตฺวา เวชฺชกมฺมชงฺฆเปสนกมฺมาทิวเสน อเนสนํ ปหาย สมฺมา อาชีเวน วิสุทฺธาชีเวหิ สงฺฆคเณหิ การกสงฺฆา หุตฺวา สิริเขตฺตนครสฺส ทกฺขิณทิสาภาเค ทีฆปพฺพตสานุมฺหิ เอราวตียา นทิยา ตีเร วาลิกปุฬิเน สีมาเปกฺขาย สห อุทกุกฺเขปํ กตฺวา ปวตฺตาย อุทกุกฺเขปสีมาย ทสธา พฺยญฺชนวิปตฺตึ อกตฺวา ฐานารเหน ญตฺติจตุตฺถเถน กมฺเมน อุปสมฺปทาย วีสติวสฺเสน สาครพุทฺธีติ ครูหิ คหิตนาม เธยฺเยน ภิกฺขุนา รจิโต สาสนวิปตฺติหารโก สีมวิโสธนี นาม คนฺโถ สมตฺโตฯ

เอตฺตาวตา วิภตฺตา หิ, สปฺปเภทปฺปวตฺติกา;
สีมวิโสธนีเหสา, นิปุณา สาธุจินฺติตาฯ
สิริเขตฺตาติ ปญฺญาเต, ปุเร อปรนามเก;
ทกฺขิเณยฺยทิสาภาเค, อุจฺจเนน กตาลเยฯ
วสนฺโต ภิกฺขุ นาเมน, สาครพุทฺธีติ วิสฺสุโต;
ปุเณฺณ วีสติวสฺสมฺหิ, คนฺโถยํ สาธุจินฺติโตฯ
มยายํ รจิโต คนฺโถ, นิฏฺฐปฺปตฺโต อนากุโล;
เอวํ ปาณินํ สพฺเพ, สีฆํ สิชฺฌนฺตุ สงฺกปฺปาฯ
ยาว พุทฺโธตินามมฺปิ โลกเชฏฺฐสฺส ตาทิโน;
ตาว ติฏฺฐตุ ยํ คนฺโถ, สาสเน หารยํ ตมํฯ
อุทฺธํ ยาว ภวคฺคา จ, อโธ ยาว อวีจิโต;
สมนฺตา จกฺกวาเฬสุ, เย สตฺตา ปถวีจราฯ
เตปิ สพฺเพ มยา โหนฺตุ, สมสมวิปากิโน;
จิรํ ชีวตุ โน ราชา, สาสนสฺส อุชฺโชตกาฯ
ทิพฺพนฺโต ราชธมฺเมน, อโรโค สห ญาติภิ;
อเนน ปุญฺญกมฺเมน, ภเวยฺยํ ชาติชาติยํฯ
สาสนํ โชตยนฺโตว, สกฺยปุตฺตสฺส สาสเน;
ยทา นสฺสติ สทฺธมฺโม, อนฺธีภูโต มหีตเล;
เทวโลเก ตทา เหสฺสํ, ตุสิเต ฐานมุตฺตเมติฯ

สีมวิโสธนี นิฏฺฐิตาฯ

๓.๒ คัมภีร์สีมาวิโสธนีที่แปลจากภาษาบาลีอักษรไทยเป็นภาษาไทย

คัมภีร์สีมาวิโสธนี

ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

การทำสีมาให้บริสุทธิ์

ข้าพเจ้าขอนอบน้อมองค์ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ผู้ทรงเป็นผู้ให้ผู้เลิศ ทรงเป็น เผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์
ทรงประสูติในวนาไพร ทรงมีพระรัศมีเปล่งปลั่ง
ดุจดังแสงพระอาทิตย์ มีพระปัญญา ทรงเป็นสัตว์
มีลมปราณที่ตรัสรู้ชอบ โดยพระองค์เองทรงเป็นเทพที่เหนือกว่าทวยเทพ
ข้าพเจ้าขอนอบน้อม พระธรรมอันประเสริฐ ซึ่งเป็นธรรม
หรือสภาวะอันสงบ ที่หมุนไป หรือเกิดขึ้นอยู่ทุกเมื่อ ที่สัตว์โลกควร
ได้สดับรับฟังทุกภพทุกชาติ ที่เป็นภูมิต้านทาน
ปราศจากภยันตราย ที่ช่วยให้หลุดพ้น
ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระสงฆ์ ผู้ประเสริฐ ผู้ที่สัตว์โลกควรได้สดับรับ
ฟังธรรมไปทุกภพทุกชาติ ผู้ควรแก่การเคารพบูชา
ผู้ที่เหล่านรชน ได้ทำความเคารพบูชาอยู่ทุกเมื่อ
ด้วยเหตุเพียงนี้นั่นเอง ข้าพระเจ้าเมื่อนอบน้อมพระรัตนตรัยใด
ที่ควรแก่การนอบน้อม โดยส่วนเดียว ขอให้ได้รับความเจริญ
ด้วยบุญอันมีค่ามหาศาล ด้วยอานุภาพ
แห่งพระรัตนตรัยนั้น ขอข้าพเจ้าจงปราศจากอันตราย
เมื่อวินัยยังดำรงคงอยู่ ศาสนาก็จะดำรงอยู่
เมื่อวินัยเสื่อมถอย ศาสนาก็จะเสื่อมถอยเช่นกัน
เพราะฉะนั้น วินัยที่รุ่งโรจน์ โชติช่วงในบัดนี้ ก็จะทำให้ศาสนา
เจริญรุ่งเรืองไปด้วย ข้าพเจ้า จะทำลายวาทะที่แบ่งเป็นสองฝั่งสองฝ่ายแล้ว
ทำให้รวมเป็นหนึ่งเดียวกัน จะไม่ส่งจิตที่เป็นการยกตนข่มท่าน
ไปในสิ่งเหล่านั้น เพื่อความเจริญด้วยดีแห่งพระศาสนาฯ
แม้หากข้าพเจ้าจะพึงมี ความคิดเช่นนี้ ความดำริอันหยาบช้า
ก็จะพึงมี ข้าพเจ้าจะมี ความกลัวแล้วมอดไหม้ในนรก
เพราะเหตุแห่ง อัชฌาศัยที่ต่ำช้า

บัดนี้ ข้าพเจ้ามีสติและอาจาระ เมื่อปรารถนาสิ่งที่หาได้ง่ายโดยแท้
เพื่อพระศาสนาจะรวบรวมไว้ เพื่อความบริสุทธิ์
แห่งพระสัทธรรม ไปตลอดกาลนาน
ครั้นได้บรรพชาที่ได้แสนยาก เหลือเกินในพระศาสนาของพระชินเจ้า
จึงทำการรวบรวมวาทะ อันประเสริฐของพระสัมพุทธเจ้า
ที่แบ่งเป็นสองฝั่งสองฝ่าย ให้รวมเป็นหนึ่งเดียวกัน
ข้าพเจ้าจักทำการเก็บรักษา ไว้อย่างดีซึ่งคัมภีร์ชื่อสีมาวิโสธนี
ที่มีการรวบรวมไว้ด้วยคัมภีร์ ต่าง ๆ นานา เหล่าท่านผู้เชี่ยวชาญ
ด้านบทกวีก็จะช่วยข้าพเจ้า เก็บรักษาไว้อย่างดีเช่นกัน
จะหมั่นศึกษาให้เข้าใจซาบซึ้ง ซึ่งพระบาลี อรรถกถา
มาติกา บทภาชนีย์ นั้นทั้งหมด
จะทำการรวบรวมทั้งหมด ในคัมภีร์อัตตโนมติ ฎีกา คัณฐีบท
วินิจฉยวิมติ แม้ในมาติกา และอรรถกถาเข้าไว้ด้วยกัน
การพรรณนานี้ที่เป็นไปแล้ว ก็จะทำให้ผู้ที่มีความสนใจ
เอาใจใส่ มีความชำนาญเกิดความยินดี
เพราะการเสด็จอุบัติ ของพระพุทธเจ้าหาได้ยาก
การบรรพชาและอุปสมบท ยิ่งหาได้ยากกว่านั้น
สมดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า พระพุทธเจ้าหาได้ยากในโลก
แม้การฟังธรรมก็อย่างนั้น พระสงฆ์หาได้ยากในโลก
สัตบุรุษทั้งหลายหาได้ยาก ความเป็นมนุษย์หาได้ยาก
การเสด็จอุบัติ ของพระพุทธเจ้าหาได้ยาก
ขณสมบัติหาได้ยาก พระสัทธรรมหาได้ยากยิ่งกว่า

๓.๒.๑ คัมภีร์สีมาวิโสธนีที่แปลเป็นภาษาไทยในอุปสมบทกัณฑ์

๑. อุปสัมปทากัณฑ์

อนึ่ง ด้วยถ้อยคำที่ปฏิสังยุตด้วยพุทธคุณที่ดำรงอยู่ในฐานะนี้ ความร่าเริงยินดีแห่งจิตของเหล่าสาธุชน และความที่ปกรณ์นี้จะไม่เป็นเพียงถ้อยคำที่น้อยนิดหาค่ามิได้ จะพึงมี และเมื่อความที่ถ้อยคำไม่เป็นสิ่งด้อยค่าหาประโยชน์มิได้สำเร็จแล้ว เหล่าสาธุชนก็จักสำคัญสิ่งที่ควรจะได้สดับรับฟัง เพราะฉะนั้น พวกเราจักพรรณนาพระพุทธคุณ ได้ยินมาว่า พระผู้มีพระภาคของเราทั้งหลายทรงล่วงวิถีเกินที่จะคณานับได้ เมื่อพระองค์ผู้ทรงรวบรวมทุกอย่างด้วยอำนาจอวัยวะคือวาจา ตั้งแต่เสวยพระชาติเป็นกัฏฐวาหนะเป็นต้นไปจนถึงเป็นพระมัชฌิมทีปังกร ด้วยอำนาจอวัยวะคือกายและ

วาจาตั้งแต่เบื้องพระยุคลบาทของพระมัชฌิมทีปังกร ด้วยอำนาจการตั้งปณิธานไว้ในใจเริ่มตั้งแต่เป็นพรหม เทพและพระพุทธเจ้าเป็นต้นจนถึงพระศากยโคดมแต่ครั้งก่อน พระเศียรของพระสัพพัญญูโพธิสัตว์ผู้ทรงบำเพ็ญบารมีมาตลอด ๒๐ อสงไขย ตั้งแต่มีอัตภาพเป็นพระเวสสันดร ผู้ทรงตัดพระเศียรที่ประดับประดาแล้วพระราชทานให้ก็เพื่อประโยชน์แก่พระสัพพัญญุตญาณโดยแท้ ยังมากกว่าแม้กว่าเตาของชาวชมพูทวีป นัยน์ตาของพระองค์ที่ทรงควักลูกนัยน์ตาที่หยอดดีแล้วพระราชทานให้ยังมากกว่าแม้กว่าหมู่ดาวบนท้องฟ้าในวันที่อากาศแจ่มใส พระมังสะของพระองค์ผู้ทรงเฉือนชิ้นเนื้อในหทัยหรือพระพาหุข้างขวาแล้วพระราชทานให้ ยังมากกว่าแม้กว่าขุนเขาสิเนรุที่มีขนาด ๑๘๖,๐๐๐ นหุต พระโลหิตของพระองค์ผู้ทรงถลกหนังเอาพระโลหิตออกมาพระราชทานให้ ยังมากกว่าแม้กว่าน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ และเมื่อพระองค์ทรงพระราชทานภรรยาคือนางมัทรี และบุตรคือชาลีและกัณหาเพื่อให้เป็นทาสของคนอื่น เมื่อพระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีด้วยอาการอย่างนี้อยู่นั่นแล

สิ่งที่พระองค์ทรงดำรินับได้ ๗ อย่าง สิ่งที่พระองค์ตรัสนับได้ ๙ อย่าง
กายและวาจานับได้ ๔ พระองค์ จึงทรงบรรลุความเป็นพระพุทธเจ้า

เมื่อทรงเป็นอสูรโดยนัยที่กล่าวไว้แล้วในเรื่องชาตัตตกีโสตัตตกียา ดำริถึงความเป็นพระพุทธเจ้าอยู่นั่นแล ก็ล่วงไป ๗ อสงไขย มิได้เป็นอสูรที่ยิ่งใหญ่ มีเพียงแค่วาจาเท่านั้น ก็ล่วงไป ๙ อสงไขย เมื่อเป็นอสูรที่ยิ่งใหญ่ บำเพ็ญด้วยอำนาจอวัยวะคือกายและวาจา ก็ล่วงไป ๔ อสงไขย ๔ อสงไขยเหล่านี้พึงทราบตั้งแต่เบื้องพระยุคลบาทของพระพุทธเจ้าพระนามว่าทีปังกร อนึ่ง พึงทราบว่าทรงบำเพ็ญอัชฌัตตบารมีให้บริบูรณ์แล้วในที่สุดแห่งแสนกัป อนึ่งพระองค์ทรงถวายมหาทาน ๗ ที่โดยอัตภาพแห่งพระเวสสันดร ทรงให้แผ่นดินไหวถึง ๗ ครั้ง เสด็จไปยังวังกบรรพต พระราชทานบุตรทั้งสองที่เป็นเหมือนกับแก้วตาดวงใจเพื่อให้เป็นทานของพราหมณ์ ในวันที่สองทรงพระราชทานภรรยาชื่อมัทรีที่เสมอด้วยพระองค์แก่ท้าวสักกเทวราชที่ทรงเสด็จมาด้วยเพศแห่งพราหมณ์ ทรงบำเพ็ญบุญนับไม่ถ้วนในภพนั้น แล้วเสด็จไปยังดุสิตบุรีจากภพนั้น ดำรงอยู่ในดุสิตบุรีนั้นตราบชั่วอายุอันเทวดาผู้วิเศษผู้มาจากหมื่นจักรวาลเชื้อเชิญว่า

ข้าแต่มหาวีรเทพ ได้เวลา ที่พระองค์จะเสด็จข้ามพ้นทวยเทพ
และพรหม เสด็จอุบัติ ในพระครรภ์มารดา ตรัสรู้อมตบท

ทรงตรวจดูมหาวิโลกนะ ๕ อย่างเหล่านี้ คือ กาล เทศ ทีป กุล มาตา หรือ เวลา (ถูกหรือผิด) ทวีป ประเทศ ครอบครัว (หรือตระกูล) และมารดา (ในอนาคต) ของตน แล้วทรงจุติจากดุสิตบุรี ทรงสดับการจัดงานแต่งงานของเหล่าพระโอรสของพระเจ้าโอกกากราชผู้เกิดในวงศ์ที่ได้รับการสมมติกันว่ายิ่งใหญ่กับบรรดาน้องสาวนั่นเอง เพราะกลัวว่าจะถูกตัดขาดด้านศีลธรรมอันดีงาม ปฏิบัติตามพระดำรัสที่พระเจ้าโอกกากราชตรัสว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เหล่าราชกุมารล้วนเป็นศากยะหนอ ให้เป็นนิมิตที่เป็นไปแล้ว บังเกิดในพระครรภ์ของพระนางสิริมหามายาพระอัครมเหสีของพระเจ้าสุทโธทนมหาราชผู้เป็นไปภายในเหล่าพระราชาที่ได้พระนามว่า ศากยะ พอล่วงไปได้สิบเดือน ทรง

เสด็จออกจากพระครรภ์พระมารดาในสวนลุมพินี ท่ามกลางระหว่างเมืองเทวทหะและเมืองกบิลพัสดุ์ ในขณะที่ประสูตินั่นเองทรงพระราชดำเนินไปได้ ๗ ก้าว มุ่งพระพักตร์ไปด้านทิศเหนือ ทรงเปล่งอฉัมภิวาจา ให้พระราชบิดากราบไหว้ ทรงเสวยสิริราชสมบัติในเวลาที่ทรงมีพระชันษาได้ ๑๖ ตามลำดับ ทรงเสด็จออกในวันที่พระราหุลกุมารประสูติ ทรงบำเพ็ญทุกกรกิริยาอยู่ ๖ ปี จึงได้บรรลุพระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณในวันเพ็ญเดือนวิสาขะ ทรงบันดาลให้ฝนคือธัมมรัตนะโปรยปรายแก่เทวดาและมนุษย์ตลอด ๔๕ ปี ประหนึ่งว่าโปรยพวงดอกไม้คือรัตนะ เมื่อพระผู้มีพระภาคผู้เป็นที่พึ่งของชาวโลก ทรงบำเพ็ญพุทธกิจเริ่มตั้งแต่ทรงประกาศพระธรรมจักร จนกระทั่งโปรดสุภัททปริพาชก แล้วเสด็จปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ

ในเวลาใกล้รุ่งวันเพ็ญเดือนวิสาขะ ระหว่างคู่ไม้สาละในสาลวโนทยานอันเป็นที่เสด็จประพาสของพวกเจ้ามัลละ เขตเมืองกุสินารา บรรดาภิกษุ ๗ แสนรูปที่ประชุมกัน ณ สถานที่เสด็จปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ท่านพระมหากัสสปะผู้เป็นพระเถระในสงฆ์ เมื่อหวนระลึกถึงคำที่ภิกษุผู้บวชตอนแก่ ชื่อสุภัททะกล่าวไว้ เมื่อพระผู้มีพระภาคปริพพานได้ ๗ วันว่า พอทีเถิด พวกท่านอย่าเศร้าโศก อย่าคร่ำครวญเลย พวกเรารอดพ้นดีแล้วจากพระมหาสมณะรูปนั้น ที่คอยจ้ำจี้จ้ำไชพวกเราอยู่ว่า สิ่งนี้ควรแก่พวกเธอ สิ่งนี้ไม่ควรแก่พวกเธอž บัดนี้ พวกเราปรารถนาสิ่งใด ก็จักทำสิ่งนั้น ไม่ปรารถนาสิ่งใด ก็จักไม่ทำสิ่งนั้น จึงทำการสังคายนาพระธรรม เมื่อพระธรรมวินัยบริสุทธิ์แล้ว ล่วงไปได้ ๑๐๐ ปีหลังจากนั้น เห็นพวกวัชชีบุตรชาวเมืองเวสาลีกำหนดวัตถุ ๑๐ ประการ แล้วทำความวิบัติให้เกิดแก่พระศาสนา อันท่านพระยสเถระกากัณฑบุตรให้เกิดความอุตสาหะ จึงทำการสังคายนาครั้งที่ ๒ หลังจากนั้นในปีที่ ๑๘ ถัดจากปีที่พระตถาคตปรินิพพานได้ ๒๐๐ ปี พระราชาพระนามว่าธัมมาโสกทรงได้รับการอภิเษกเป็นพระเจ้าแผ่นดินบนพื้นชมพูทวีปทั้งสิ้น ทรงให้ลาภและสักการะจำนวนมากเป็นไปในพระพุทธศาสนา พวกเดียรถีย์ที่เสื่อมจากลาภและสักการะ เมื่อไม่ได้แม้กระทั่งของจะบริโภคและเครื่องนุ่งห่ม ปรารถนาลาภและสักการะ จึงพากันบวชในศาสนา แล้วแสดงทิฏฐิของตน ๆ แล้วให้ความเดือดร้อนวุ่นวายและมลทินเป็นไปในพระศาสนา ครั้งนั้น ในปีที่ ๑๗ หลังจากที่พระเจ้าธัมมาโสกราชได้รับการอภิเษกแล้ว พระสังฆเถระชื่อว่าโมคคัลลีบุตรติสสะได้พาภิกษุ ๑ พันรูป ในจำนวนภิกษุ ๖ ล้านรูป ข่มปรัปปวาท (การโต้เถียงกับผู้อื่น, การขัดกันในการสอน) ในวันมหาปวารณา แสดงกถาวัตถุปกรณ์ (หรือกถาวัตถุ ในพระอภิธรรมปิฎก) แล้วทำการสังคายนาพระธรรมครั้งที่ ๓ เมื่อพระพุทธพจน์พร้อมด้วยอรรถกถายังคงดำรงอยู่ในพระธรรมวินัยอันบริสุทธิ์นั่นแล จึงยึดเอาความกระจ่างแห่งอรรถในบาลีและอรรถกถา แล้วทำให้คัมภีร์ต่าง ๆ มีความพิเศษด้วยอำนาจมติของตน ในบรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุบางพวกยึดถือเอาความกระจ่างแห่งอรรถด้วยอำนาจอัตโนมติแล้วทำการปฏิรูปให้เหมาะสมแก่เหตุการณ์ กำหนดเอาสาระจากถ้อยคำที่ท่านกล่าวไว้แล้ว แก้พระสูตร สุตตานุโลมและอาจริยวาท ไม่เทียบเคียงอรรถกถาในพระบาลี พระบาลีในอรรถกถา สารัตถทีปนีที่ตรงกันข้ามกับพระบาลีนั้น และคัมภีร์พิเศษอื่น ๆ ไม่คำนึงถึงเบื้องต้นและเบื้องปลายแม้ในอัตโนมติ ยึดมั่น

อยู่แค่เพียงต้องการจะประกาศวาทะเท่านั้น แม้เมื่อควรจะตั้งอยู่ในความเป็นผู้น่าเคารพ ก็ไม่ตั้งอยู่ ไม่ทำอุทกุกเขปสีมาในแม่น้ำ ยังคงทำต่อไป ด้วยอาการอย่างนี้ ในพระศาสนาจึงแตกเป็นสองฝักสองฝ่าย อนึ่ง การแตกทำลายกันนี้มีกำลังมากกว่าร้อยเท่า พันเท่า แม้กว่าการทำลายในโกสัมพิกักขันธกะ เพราะเป็นเหตุวิบัติแห่งพระศาสนา

จริงดังนั้น การแตกทำลายกันนี้หาได้มีเฉพาะแก่เหล่าภิกษุในมนุษยโลกเท่านั้นไม่ เหล่าอารักขเทวดาก็ด้วย เหล่าภุมมเทวดาที่เป็นสหายของอารักขเทวดาเหล่านั้นก็ด้วย เหล่ารุกขเทวดาที่เป็นสหายของอารักขเทวดาเหล่านั้นก็ด้วย เหล่าอากาสัฏฐเทวดาที่เป็นสหายของรุกขเทวดาเหล่านั้นก็ด้วย เหล่าจาตุมหาราชิกเทวดาที่เป็นสหายของอากาสัฏฐเทวดาเหล่านั้นก็ด้วย เหล่าตาวตึงสเทวดาที่เป็นสหายของจาตุมหาราชิกเทวดาเหล่านั้นก็ด้วย เหล่าเทวดาชั้นฉกามาพจรที่เป็นสหายของตาวตึงสเทวดาเหล่านั้นก็ด้วย เหล่าพรหมปาริสัชชะที่เป็นมิตรของเทวดาชั้นฉกามาพจรเหล่านั้นก็ด้วย ฉะนั้น เทวดาและมนุษย์ที่เป็นปุถุชนทั้งหมด ยกเว้นอริยบุคคลชั้นอกนิฏฐพรหมโลก จึงแตกแยกกัน ด้วยอาการอย่างนี้ เพราะเทวดาเหล่านั้นแตกแยกกัน จึงประสบบาปอย่างมหันต์ เพราะเหตุนั้น ข้าพเจ้าจักรวบรวมอรรถกถาในพระบาลีและพระบาลีในอรรถกถา แล้วทำคัมภีร์วิเสสต่าง ๆ เหล่านั้น ๆ รวมเข้าไว้ด้วยกัน ทำการรวบรวมไว้เป็นหมวดหมู่เดียวกัน เหมือนรวมน้ำในแม้น้ำยมุนาเข้ากับน้ำในแม่น้ำคงคง ฉะนั้น แล้วจักแต่งคัมภีร์ชื่อสีมวิโสธนี ขอท่านทั้งหลายที่เป็นสาวกของพระธรรมราชา จงตั้งใจสดับรับฟังและใส่ใจคัมภีร์นั้นให้ดีด้วยเถิด

ในเรื่องนั้น การเสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้าหาได้ยาก เวลาที่เสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้าก็หาได้ยาก จริงดังนั้น ในเวลาที่พระพุทธเจ้ายังไม่ได้เสด็จอุบัติ เพราะไม่ทันได้สดับแม้เสียงว่าพระพุทธเจ้า ก็ล่วงเลยไปสู่การคำนวณ(เวลา) (ระยะเวลา) ของกัปทั้งหลายที่ล่วงผ่านไปแล้ว การที่เหตุแห่งพระพุทธเจ้าเป็นสิ่งที่ทำได้ยาก ท่านกล่าวไว้แล้วโดยแท้ในหนหลัง

โต ปัจจัย ในคำว่า ตโต ปพฺพชฺชา จ อุปสมฺปทา จ นี้ ใช้ในความหมายว่าไม่สลักสำคัญอะไร หรือในความหมายว่าเป็นปัญจมยะ อธิบายว่า เพราะการเสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้าหาได้ยาก การบรรพชาและอุปสมบทยิ่งหาได้ยากไปกว่านั้น เหมือนอย่างที่ท่านกล่าวไว้ว่า แม้สิ่งที่มีค่าน้อยที่เป็นเหตุกระทำร่วมกันกับสิ่งที่มีค่ามากนั้น กลับมีค่ามากมาย หาได้ยากเหลือเกิน เพราะได้สิ่งที่ไม่ควรได้ที่มีค่ามากบางอย่างนั่นเองในโลก ฉันใด ท่านก็กล่าวไว้ว่า แม้การบรรพชาที่เหมาะสมแก่แก่การเสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้านั้นก็หาได้ยาก เพราะอาศัยการเสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้าที่หาได้ยากอย่างยิ่ง ฉันนั้นเหมือนกัน เหมือนอย่างที่ท่านกล่าวไว้ว่า เมื่อน้ำเต็มเปี่ยมโดยภาวะเป็นระลอกคลื่นน้ำที่ทรงตัวอยู่ได้เจ็ดวันเป็นต้นเหนือแม่น้ำ ใคร ๆ ไม่สามารถที่จะดำผ่านลงไปในที่บางแห่งในภายใต้ได้เลย ฐานะนี้นี่เองจึงทำได้ยาก ฉันใด ท่านก็กล่าวไว้ว่า การบรรพชาและอุปสมบทที่เหมาะสมแก่เหตุความเป็นพระพุทธเจ้านั้น ก็ทำได้ยาก หาได้ยาก เพราะความที่เหตุแห่งพระพุทธเจ้าทำได้ยาก ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อว่าโดยประการอื่น ภาวะแห่งการบรรพชาและอุปสมบทนั่นแล น่าจะประเสริฐแม้กว่า

ความเป็นพระพุทธเจ้า อีกอย่างหนึ่ง พึงเห็นว่าท่านกล่าวไว้อย่างนี้ แม้ด้วยอำนาจเข้าไปเทียบเคียงกับเหตุการณ์ ในคำว่า เสมหะ (เศลษ) เป็นก้อนกลม ท่านกล่าวไว้ว่า จริงดังนั้น เสมหะหนาขึ้นเพราะการดื่มน้ำหวานเป็นปัจจัย ชนแม้เมื่อควรจะกล่าวว่า เสมหะหนาขึ้นเพราะของหวานหรือน้ำตาล ก็เพิ่มเสมหะที่เป็นผล ในน้ำตาลหรือน้ำหวานที่เป็นเหตุขึ้นแล้วกล่าวว่า เสมหะเป็นก้อนกลม ฉันใด เมื่อการเสด็จอุบัติแห่งพระพุทธเจ้าหาได้ยาก เพราะเหตุแห่งความเป็นพระพุทธเจ้าทำได้ยาก แม้การบรรพชาที่เหมาะสมแก่การเสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้านั้น ท่านก็กล่าวว่า การบรรพชาหาได้ยาก เพราะเพิ่มการเสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้าที่เป็นมูลเหตุแห่งการบรรพชานั้นเข้าไป ฉันนั้น แม้ในเวลาที่พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติ การได้พบพระพุทธเจ้าหาได้ยากโดยแท้ คงไม่ต้องกล่าวถึงเวลาที่พระพุทธเจ้ายังมิได้เสด็จอุบัติ จริงดังนั้น ก็บรรดาสัตว์ทั้งหลายที่เกิดในภูมิแห่งมิลักขะ อรูปภูมิ อสัญญูสัตว์ สัตว์นรก เปรต และสัตว์ดิรัจฉาน ถึงจะเกิดในมัชฌมประเทศก็ยังคงเป็นมิจฉาทิฏฐิ หรือแม้จะเกิดในตระกูลสัมมาทิฏฐิ มีอวัยวะพิกลพิการโดยมีตาบอดหูหนวก ย่อมไม่ควรที่จะได้พบพระพุทธเจ้า เพราะพระพุทธเจ้าจัดว่าเป็นขณะที่ ๙ ในขณะทั้งปวง แม้การได้พบก็จะเป็นเพียงแค่ได้พบเห็นเท่านั้น ก็บรรดาพญาครุฑและนาคเป็นต้น ก็จะไม่มีส่วนแห่งมรรคผลในภพนั้น อนึ่ง สัตว์เหล่านี้ คือ

สัตว์ที่เกิดในปัจจันตชนบท อรูปสัตว์ สัตว์ที่มีอวัยวะพิการ อสัญญูสัตว์
สัตว์ที่เป็นมิจฉาทิฏฐิ สัตว์ดิรัจฉาน เปรต และสัตว์นรก ท่านกล่าวไว้ ๘ ขณะ
แต่เมื่อรวมกับพระพุทธเจ้า ผู้เป็นเผ่าพันธุ์แห่งพระอาทิตย์
การเสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้า จัดเป็น ๑ ขณะ ท่านจึงกล่าวว่า ขณะที่ ๙

อนึ่ง ในคำว่า ปพฺพชฺชา นี้ ถึงแม้จะกล่าวไว้โดยทั่วไป ท่านก็ประสงค์เอาเฉพาะเหล่าสามเณรเท่านั้น เพราะท่านกล่าวคำว่า อุปสมฺปทา ไว้ต่างหาก ก็ ธรรมดาว่าสามเณรทั้งหลายย่อมดำรงอยู่ในภูมิแห่งสามเณร ด้วยอำนาจความบริสุทธิ์ทั้งสองฝ่าย เพราะเปล่งวาจาสามครั้ง ด้วยคำว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ เป็นต้น ส่วนศีล ๑๐ ก็เป็นเพียงสิกขาบทของสามเณรเหล่านั้นเท่านั้น เมื่อไม่สามารถจะกล่าวศีล ๑๐ เหล่านั้นด้วยอำนาจพระบาลีได้ แม้จะบอกเพียงว่า เธอจงประพฤติสมาทานสิกขาบทนี้ ก็ใช้ได้เหมือนกัน ในเรื่องนี้ไม่มีอะไรที่ควรจะกล่าว แท้จริง ชื่อว่าอุปสัมปทานี้มี ๘ อย่าง ได้แก่ ๑.เอหิภิกขุอุปสัมปทา ๒.สรณคมนูปสัมปทา ๓. โอวาทปฏิคคหณูปสัมปทา ๔. ปัญหพยากรณูปสัมปทา ๕. ครุธัมมปฏิคคหณูปสัมปทา ๖. ทูเตนูปสัมปทา ๗. อัฏฐวาจิกูปสัมปทา ๘. ญัตติจตุตถกัมมูปสัมปทา

จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคทรงเห็นบุคคลผู้ถึงพร้อมด้วยอุปนิสัยแห่งความเป็นเอหิภิกขุ ทรงยื่นพระหัตถ์ขวาอันมีพระฉวีวรรณดังทองคำ ออกจากภายในผ้าบังสุกุลที่ย้อมแล้ว ทรงเปล่งพระสุรเสียงกึกก้องดุจเสียงพรหม ตรัสว่า เธอจงมาเป็นภิกษุเถิด จงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด เพศคฤหัสถ์ของบุคคลนั้นย่อมอันตรธานไปพร้อมด้วยพระดำรัส (มี) บรรพชาและ

อุปสมบทปรากฏขึ้นมาแทน เขาโกนผมนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ นุ่งผืนหนึ่ง ห่มผืนหนึ่ง พาดบ่าผืนหนึ่ง มีบาตรดินสีดังดอกอุบลเขียวคล้องไว้ที่จะงอยบ่าข้างซ้าย มีบริขาร ๘ ที่ท่านระบุไว้อย่างนี้ว่า

ภิกษุผู้ประกอบความเพียร มีบริขาร ๘ อย่าง
ได้แก่ ไตรจีวร บาตร มีด เข็ม ประคดเอว และผ้ากรองน้ำ
สำรวมในสรีระ มีอิริยาบถ เรียบร้อยดุจพระเถระมีพรรษา ๖๐
มีพระพุทธเจ้าเป็นพระอาจารย์ เป็นพระอุปัชฌาย์ ยืนไหว้พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

จริงทีเดียว ในปฐมโพธิกาล พระผู้มีพระภาคได้ประทานอุปสมบทด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทาเท่านั้น ภิกษุผู้อุปสมบทด้วยวิธีนี้ มี ๑,๓๔๑ รูป ได้แก่ พระเถระเบญจวัคคีย์ ๕ รูป พระยสกุลบุตร พระสหายบริวารของพระยสอีก ๕๔ รูป พระภัททวัคคีย์ ๓๐ รูป พระปุราณชฎิล ๑,๐๐๐ รูป พระปริพาชก ๒๕๐ รูป กับพระอัครสาวกอีก ๒ รูป พระองคุลิมาลเถระอีก ๑ รูป สมดังที่พระอรรถกถาจารย์ กล่าวไว้ในอรรถกถาว่า

ภิกษุ ๑,๓๔๐ รูป และพระเถระผู้มีปัญญาอีก ๑ รูป
ทั้งหมดนั้นล้วนเป็นเอหิภิกขุŽ

ใช่แต่เท่านี้ก็หาไม่ ยังมีบุคคลอื่นอีกเป็นจำนวนมาก ได้แก่ เสลพราหมณ์ผู้มีบริวาร ๓๐๐ คน พระมหากัปปินะผู้มีบริวาร ๑ พันคน กุลบุตรชาวกรุงกบิลพัสดุ์ ๑ หมื่นคน พวกปารายนิกพราหมณ์ ๑๖,๐๐๐ คนเป็นต้น ภิกษุเหล่านั้นพระอรรถกถาจารย์มิได้กล่าวไว้ เพราะมิได้แสดงไว้ในพระบาลีวินัยปิฎก ภิกษุเหล่านี้ ท่านกล่าวไว้เพราะแสดงไว้ในพระบาลีวินัยปิฎกนั้น จึงสรุปว่า

ภิกษุ ๒๗,๓๐๐ รูป ทั้งหมดนี้ กล่าวได้ว่าล้วนเป็นเอหิภิกขุ
เมื่อรวมทั้งหมดจึงมีภิกษุ ๒๘,๖๔๑ รูป อนึ่ง ชื่อว่าปฐมโพธินี้
ใช้เวลา ๒๐ ปี

ด้วยว่า พระผู้มีพระภาคทรงแสดงพระธรรมจักรอันยอดเยี่ยมให้เป็นไป ทรงให้พราหมณ์ ๑๘ โกฏิดื่มอมตธรรม แล้วเสด็จจำพรรษาแรก ในพรรษที่ ๒ ที่ ๓ และที่ ๔ ทรงเสด็จจำพรรษาในเวฬุวันวิหารในเมืองราชคฤห์ จริงอยู่ พระผู้มีพระภาคทรงจำพรรษาที่ ๑ ในป่าอิสิปตนมฤคทายวันเขตเมืองพาราณสี ในวันเพ็ญเดือนอาสาฬหะ เสด็จถึงเมืองราชคฤห์ในคืนพระจันทร์เพ็ญในฤดูใบไม้ผลิ ในเดือนอันเริ่มฤดูใบไม้ผลิ ทรงเสด็จจำพรรษาเพียงเดือนเดียวในพระวิหารเวฬุวันที่พระเจ้าพิมพิสารทรงให้สร้างถวาย มีพระขีณาสพ ๒ หมื่นรูปแวดล้อม เสด็จไปยังเมืองกบิลพัสดุ์ในเดือนจิตรมาส (เดือนแรกของปี (ในทางจันทรคติ) อยู่ในระหว่าง มีนาคม-เมษายน), แต่เดิมเป็นชื่อของดวงหมู่หนึ่งใกล้ดาวไถ (ในราศีกันย์) ทรงโปรยธุลีฝุ่นลงบนกระหม่อมของพระราชาทั้งหลายที่ปฏิบัติผิดต่อกันในท่ามกลางหมู่พระญาติจำนวน ๘ หมื่น ให้พระราชาเหล่านั้นถวายบังคมแล้วให้ฝนโบกขรพรรษตกลงมา ทรงตรัสเวสสันตรชาดกแก่หมู่พระญาติจำนวน ๘ หมื่น เพราะอาศัยเหตุนั้น และตรัสจันทกินนรีชาดก เพราะอาศัยมารดาพระราหุล ให้พระราชบิดาดำรงอยู่ในอนาคามิผล เสด็จกลับมายัง

กรุงราชคฤห์ดังเดิมแล้วประทับจำพรรษา เพราะเหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่า ในพรรษาที่ ๒ ที่ ๓ และที่ ๔ ทรงเสด็จจำพรรษาในพระเวฬุวันวิหาร ในเมืองราชคฤห์ ส่วนในพรรษาที่ ๕ เสด็จจำพรรษาเดียว ในเมืองเวสาลี ในพรรษาที่ ๖ เสด็จจำพรรษาเดียว ณ มกุฬบรรพต อีกอย่างหนึ่ง ท่านพระปุณณะก็อยู่ในเมืองเวสาลีนั้น ในเรื่องนั้น มีเรื่องเล่ามาโดยลำดับดังต่อไปนี้

ได้ยินมาว่า ในหมู่บ้านนักค้าขายหมู่บ้านหนึ่งในแคว้นสุนาปรันตะ มีพี่น้องชาย ๒ คน ในบรรดาพี่น้องชายทั้ง ๒ คนนั้น บางคราวพี่ชายพาเกวียน ๕๐๐ เล่มไปยังชนบทแล้วนำสินค้ากลับมา บางคราวก็น้องชาย แต่มาตอนนี้พี่ชายคนโตให้น้องชายอยู่บ้าน แล้วพาเกวียน ๕๐๐ เล่มเที่ยวเดินทางไปยังชนบท ถึงเมืองสาวัตถีโดยลำดับ พักเกวียน ๕๐๐ เล่มไว้ไม่ไกลพระวิหารเชตวัน บริโภคอาหารเช้าแล้ว แวดล้อมไปด้วยบริวารชน นั่งพักอยู่ในที่ที่สุขสบาย ก็สมัยนั้น ชาวเมืองสาวัตถีบริโภคอาหารเช้าแล้วก็พากันอธิษฐานองค์อุโบสถ พากันนุ่งห่มเรียบร้อย มือถือของหอมและดอกไม้เป็นต้น พากันน้อม โน้ม และโอนเอียงไปหายังที่ที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ ที่ที่มีพระธรรม และที่ที่มีพระสงฆ์ พากันออกด้านประตูทิศขวา แล้วเดินทางไปยังพระวิหารเชตวัน พี่ชายคนโตนั้นเห็นชาวเมืองสาวัตถีเหล่านั้นแล้วก็ถามคน ๆ หนึ่งว่า พวกชาวเมืองเหล่านี้จะไปไหนกัน เขาตอบว่า นี่ท่าน ท่านไม่รู้หรอก หรือ ชื่อว่าพระรัตนตรัยคือพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์อุบัติขึ้นแล้วในโลก ด้วยเหตุนี้นี่เอง มหาชนจึงพากันไปเพื่อฟังธรรมกถาในสำนักของพระศาสดา คำว่า พระพุทธเจ้า ได้เชือดเฉือนผิวหนังเป็นต้นของพี่ชายคนโตนั้นแล้วมาจรดอยู่ที่เยื่อในกระดูก ทีนั้น พี่ชายคนโตนั้นที่แวดล้อมด้วยบริวารชนของตน จึงเดินทางไปยังพระวิหารพร้อมกับบริษัทนั้น เมื่อพระศาสดาทรงแสดงธรรมอยู่ด้วยพระสุรเสียงอันไพเราะ ยืนอยู่ ณ ท้ายสุดของบริษัท สดับธรรมแล้วก็ให้จิตบังเกิดขึ้นในการบรรพชา ทีนั้น เมื่อพระศาสดาทรงทราบเวลาแล้วให้พาบริษัทออกไป พี่ชายคนโตนั้น จึงเข้าไปเฝ้าแล้วถวายบังคมพระศาสดา อาราธนานิมนต์เพื่อให้ฉันในวันรุ่งขึ้น ในวันที่สองให้สร้างมณฑปถวาย ให้ปูลาดอาสนะแล้วถวายมหาทานแก่พระสงฆ์อันมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ในเวลาเสร็จภัตกิจ พระผู้มีพระภาคทรงกระทำอนุโมนาแล้วเสด็จหลีกไป เขาบริโภคอาหารเช้าแล้วก็อธิษฐานองค์อุโบสถ ให้เรียกคนดูแลทรัพย์สินมาแล้วบอกเรื่องทั้งหมดว่า เราสละทรัพย์สินส่วนนี้ แต่ส่วนนี้ยังไม่สละ แล้วมอบทั้งหมดให้ด้วยกล่าวว่า ท่านจงมอบทรัพย์สมบัตินี้ให้แก่น้องชายของเรา แล้วบวชในสำนักของพระศาสดา ได้เป็นผู้มุ่งมั่นเพื่อพระกัมมัฏฐาน ลำดับนั้น เมื่อภิกษุนั้นมนสิการกัมมัฏฐานอยู่ กัมมัฏฐานก็ไม่ปรากฏ ที่นั้นภิกษุนั้นจึงคิดว่า ชนบทนี้ไม่สบายสำหรับเรา ทางที่ดีเราควรจะเรียนกัมมัฏฐานในสำนักของพระศาสดาแล้วจึงค่อยเดินทางไปยังสถานที่แห่งเดิมของตนนั่นเอง

ลำดับนั้น ภิกษุนั้นเที่ยวบิณฑบาตในเวลาเช้า ในเวลาเย็นออกจากที่หลีกเล้น แล้วเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค กราบทูลให้พระองค์ตรัสบอกกัมมัฏฐาน พระศาสดาทรงบันลือสีหนาทแล้วเสด็จหลีกไป ลำดับนั้นเอง ท่านพระปุณณะเดินทางถึงแคว้นสุนาปรันตะ เข้าไปยังสัมมตบรรพต แล้วเข้าไปบิณฑบาตยังหมู่บ้านพ่อค้า เมื่อนั้น น้องชายจึงพาท่านปุณณะไปยังเรือนของตนแล้วถวายอาหาร

แล้วกล่าวว่า ท่าน ขอท่านอย่าได้เดินทางไปที่อื่นเลย จงอยู่เสียที่นี่เถอะ แล้วให้ท่านรับปากว่าจะอยู่ ต่อมาท่านปุณณะได้เดินทางไปยังสมุทรคีรีวิหาร คลื่นสมุทรในสมุททคีรีวิหารนั้นพัดลอยมาซัดที่แผ่นหินที่แข็งเกร่งประดุจดังแผ่นเหล็กแล้วทำให้เกิดเสียงดังมหาศาล พระเถระกำลังมนสิการกัมมัฏฐานอยู่ คิดว่า ไม่มีความผาสุกเอาเสียเลย จึงอธิษฐานทำให้สมุทรปราศจากเสียง ที่สมุทรคีรีวิหารนั้น ฝูงนกได้รวมตัวจับฝูงกันขั้น ส่งเสียงรบกวนทั้งกลางคืนและกลางวัน พระเถระคิดว่า สถานที่นี้ไม่ผาสุก จึงเดินทางไปยังมกุฬการามวิหาร อารามนั้นอยู่ไม่ไกลนัก ไม่ใกล้นักจากหมู่บ้านพ่อค้า เพียบพร้อมด้วยการสัญจรไปมา เงียบสงัดปราศจากเสียงรบกวน พระเถระคิดว่า สถานที่นี้ผาสุก จึงให้สร้างสถานที่จงกรมเป็นต้นในที่พักกลางคืนและที่พักกลางวัน ในอารามนั้น แล้วเข้าจำพรรษา พระปุณณะอยู่แล้วในสถานที่ทั้ง ๔ ด้วยอาการอย่างนี้ ต่อมาวันหนึ่ง ภายในพรรษานั้นนั่นเอง พวกพ่อค้าประมาณ ๕๐๐ คน ขนสินค้าลงเรือด้วยคิดว่า พวกเราจะเดินทางไปยังฟากโน้นของสมุทร ในวันที่จะลงเรือ น้องชายของพระเถระ นิมนต์ให้พระเถระฉันแล้วเรียนเอาสิกขาบทในสำนักของพระเถระ เมื่อจะเดินทาง ก็กล่าวว่า ท่านผู้เจริญ ขึ้นชื่อว่ามหาสมุทร เชื่อถือได้ยากและมีอันตรายหลายอย่าง ขอท่านจงนึกถึงพวกเรา แล้วก็ลงเรือ เรือแล่นไปอยู่ด้วยกำลังความเร็วของคลื่น ถึงยังเกาะแห่งใดแห่งหนึ่ง พวกมนุษย์พากันเทียบท่าลงที่เกาะด้วยคิดว่า พวกเราจักทำอาหารเช้า ที่เกาะนั้น ไม่มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดอย่างอื่น มีก็แต่ป่าไม้จันทน์เท่านั้น

ลำดับนั้น มนุษย์คนหนึ่งเคาะต้นไม้แล้วก็รู้ว่าเป็นไม้จันทน์แดง จึงพูดว่า ท่านทั้งหลาย พวกเราจะไปยังฟากโน้นของสมุทรเพื่อต้องการได้ลาภ อนึ่ง ชื่อว่าลาภที่จะเหนือไปกว่าไม้จันทน์แดงนี้ไม่มี ปุ่มเล็ก ๆ แม้เพียง ๔ องคุลี ยังมีค่าเป็นแสน พวกเราจะขนเอาสิ่งของที่พอจะขนเอาไปได้แล้วเดินทางไปกัน มนุษย์เหล่านั้นก็พากันทำอย่างนั้น พวกอมนุษย์ที่สิงสถิตย์อยู่ที่ป่าไม้จันทน์คิดว่า มนุษย์พวกนี้ทำให้ป่าไม้จันทน์ของพวกเราเสียหาย พวกเราจักฆ่ามนุษย์พวกนั้น แล้วก็พูดกันว่า เมื่อพวกเราฆ่าพวกมนุษย์เหล่านี้เสียแล้ว ซากศพทั้งหมดก็หาจักได้มีแค่ซากศพเดียวไม่ พวกเราจักจมเรือของมนุษย์เหล่านั้นท่ามกลางมหาสมุทร เมื่อนั้น ในเวลาที่พวกมนุษย์เหล่านั้นขึ้นเรือเดินทางไปได้ครู่เดียวเท่านั้น พวกอมนุษย์เหล่านั้นครั้นจะแสดงให้เห็นประจักษ์ จึงแสดงสิ่งที่น่ากลัวต่าง ๆ นานาแม้ด้วยตนเอง พวกมนุษย์พากันกลัว จึงพากันสวดอ้อนวอนต่อเทวดาของตน จูฬปุณณกุฎุมพีน้องชายของพระเถระได้ยืนนมัสการต่อพระเถระด้วยหวังว่า พี่ชายของเราจะเป็นที่พึ่งได้ ได้ยินว่า แม้พระเถระระลึกถึงแม้ในชั่วขณะนั้นนั่นเอง ก็รู้ว่ามนุษย์เหล่านั้นได้รับความเดือดร้อนอย่างหนัก จึงได้เหาะขึ้นไปยังเวหาสมุ่งหน้าไปยืนอยู่ต่อหน้า เหล่าอมนุษย์พอเห็นพระเถระเท่านั้นก็พากันหลีกหนีไปด้วยคิดว่า พระปุณณเถระผู้เป็นเจ้ามา พระเถระให้มนุษย์เหล่านั้นเบาใจแล้วด้วยกล่าวว่า พวกท่านอย่าได้กลัวไปเลย แล้วถามว่า พวกท่านต้องการจะไปที่ไหนกัน พวกมนุษย์ตอบว่า พวกเราจะไปยังสถานที่แห่งเดิมของพวกเรานั่นเอง พระเถระจึงเหยียบเรือที่แผ่นไม้กระดานแล้วอธิษฐานว่า ขอเรือนี้จงแล่นไปยังสถานที่ ๆ มนุษย์เหล่านี้ต้องการแล้วด้วยเถิด พวกพ่อค้าไปยังสถานที่แห่งเดิมของตนแล้วเล่า

เรื่องราวทั้งหมดให้ลูกเมียฟัง แล้วพูดว่า พวกเธอจงมา พวกเราจะถึงพระเถระว่าเป็นที่พึ่ง ทั้ง ๕๐๐ คนตั้งอยู่ในสรณะ ๓ พร้อมกับภรรยาอีก ๕๐๐ คน แล้วประกาศว่าตนเป็นอุบาสก

จากนั้น พวกพ่อค้าวางของลงในเรือแล้วถวายส่วนหนึ่งแก่พระเถระ แล้วกล่าวว่า ท่านผู้เจริญ นี้เป็นส่วนของท่าน พระเถระกล่าวว่า อาตมาไม่มีกิจด้วยส่วนที่แบ่งแยกออกมา ก็พวกท่านเคยได้พบพระศาสดากันแล้วหรือ พวกพ่อค้าตอบว่า ยังไม่เคยได้พบเลย พระคุณเจ้า พระเถระกล่าวว่า ถ้าเช่นนั้น พวกท่านจงทำห้องโถงเป็นรูปกลมมีหลังคาเป็นยอดแหลม (ปะรำ) ถวายแก่พระศาสดาด้วยส่วนนี้เถิด ด้วยอาการอย่างนี้ พวกท่านจักได้พบพระศาสดา พ่อค้าเหล่านั้นรับว่า ได้ขอรับท่าน แล้วเริ่มที่จะทำลานวงกลมด้วยส่วนนั้นและด้วยส่วนของตน ได้ยินว่า พระศาสดาได้ทรงทำการใช้สอยตั้งแต่เวลาที่พระเถระนั้นปรารภแล้ว ต่อมา พวกมนุษย์ได้เห็นแสงสว่างในเวลากลางคืน ได้ทำความสำคัญด้วยคิดว่า มีเทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่ อุบาสกทั้งหลายให้สร้างห้องโถงเป็นรูปกลมมีหลังคาเป็นยอดแหลม (ปะรำ) และเสนาสนะสำหรับภิกษุสงฆ์สำเร็จแล้ว จึงตระเตรียมเครื่องถวายทาน แล้วแจ้งแก่พระเถระว่า พวกเราได้ทำหน้าที่ของตนเองเสร็จแล้ว ขอท่านได้โปรดทูลเชิญเสด็จพระศาสดาด้วยเถิด พระเถระถึงเมืองสาวัตถีด้วยฤทธิ์ในเวลาเย็น กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พวกพ่อค้าชาวหมู่บ้านวาณิชคามประสงค์จะเข้าเฝ้าพระองค์ ขอพระองค์ได้โปรดทำความอนุเคราะห์แก่พ่อค้าเหล่านั้นด้วยเถิด พระผู้มีพระภาคทรงรับอาราธนาเสด็จแล้ว พระเถระทราบว่าพระศาสดาทรงรับอาราธนาเสด็จแล้วก็กลับมายังสถานที่เดิมของตน พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกพระอานนทเถระมาว่า อานนท์ พรุ่งนี้เราทั้งหลายจักเที่ยวไปบิณฑบาตในหมู่บ้านวาณิชคามแคว้นสุนาปรันตะ เธอจงแจกสลากแก่ภิกษุ ๔๙๙ รูป พระเถระทูลรับว่า ได้ พระพุทธเจ้าข้า แล้วแจ้งเรื่องนั้นแก่ภิกษุสงฆ์ แล้วกล่าวว่า รูปที่จะจาริกไปบิณฑบาตก็จงจับเอาสลากเถิด

วันนั้น พระกุณฑธานเถระจับได้สลากใบที่ ๑ แม้เหล่าพ่อค้าชาวหมู่บ้านวาณิชคามพากันสร้างมณฑปไว้ท่ามกลางหมู่บ้าน ด้วยคิดว่า ได้ยินว่า พรุ่งนี้ พระศาสดาจักเสด็จมา แล้วก็พากันตระเตียมทานอย่างดีเลิศ พระผู้มีพระภาคทรงทำการชำระพระวรกายแต่เช้าตรู่ เสด็จเข้าไปยังพระคันธกุฎีแล้วประทับนั่งเข้าผลสมาบัติ ปัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ของท้าวสักกะได้ร้อนขึ้นแล้ว ท้าวสักกะนั้นทรงใคร่ครวญดูว่า นี้มันเหตุอะไรกัน ก็ได้เห็นการที่พระศาสดาจะเสด็จไปยังแคว้นสุนาปรันตะ จึงเรียกวิสสุกรรมเทพบุตรมาว่า แน่ะพ่อ วันนี้ พระผู้มีพระภาคจักเสด็จไปเที่ยวบิณฑบาตระยะทางประมาณ ๓๐๐ โยชน์ ท่านจงเนรมิตเรือนยอด ๕๐๐ หลังแล้วตระเตรียมการรับเสด็จอยู่ที่ซุ้มประตูพระวิหารเชตวัน วิสสุกรรมเทพบุตรนั้นก็ได้ทำเช่นนั้น เรือนยอดของพระผู้มีพระภาคได้มีหน้ามุข ๔ มุข ของพระอัครสาวกทั้งสอง มี ๒ มุข ของพระสาวกที่เหลือ มีมุขเดียว พระศาสดาเสด็จออกจากพระคันธกุฎี ได้เสด็จเข้าไปยังเรือนยอดเพื่อทำทรงกิจในบรรดาเรือนยอดที่ตั้งไว้เรียงรายตามลำดับ แม้บรรดาภิกษุ ๔๙๙ รูป นำโดยพระอัครสาวกทั้งสองรูปไปยังเรือนยอดแล้วได้พากันนั่งอยู่ เรือนยอดหลังหนึ่งได้กลายเป็นเรือนยอดที่ว่างเปล่า เรือนยอดแม้ทั้ง ๕๐๐ หลังก็ลอยขึ้นไปในอากาศ พระ

ศาสดาเสด็จถึงสัจจพันธบรรพต ทรงพักเรือนยอดไว้ในอากาศ ที่ภูเขานั้น มีมิจฉาทิฏฐาชื่อสัจจพันธะ สัจจพันธะนั้นให้มหาชนยึดถือเอามิจฉาทิฏฐิ จึงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยลาภและยศ อุปนิสัยแห่งพระอรหัต ได้เปล่งรัศมีโชติช่วงอยู่ภายในของสัจจพันธะนั้น เหมือนประทีปลุกโพลงอยู่ภายในตุ่มน้ำ

พระศาสดาทอดพระเนตรเห็นเขาแล้วจึงทรงดำริว่า จักแสดงธรรมแก่สัจจพันธะนั้น จึงเสด็จไปแสดงธรรม เมื่อสิ้นสุดการแสดงธรรม ดาบสก็ได้บรรลุพระอรหัต อภิญญาของดาบสนั้นมาพร้อมกับมรรคนั่นเอง เป็นเอหิภิกษุ มีบาตรและจีวรที่สำเร็จด้วยฤทธิ์ เข้าไปยังเรือนยอด พระผู้มีพระภาคทรงเสด็จไปยังวาณิชคามพร้อมกับภิกษุ ๕๐๐ รูปที่อยู่ในเรือนยอด ทรงทำมิให้เรือนยอดปรากฏแล้วเสด็จเข้าไปยังวาณิชคาม พวกพ่อค้าพากันถวายมหาทานแก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเป็นประมุขแล้วนำภิกษุสงฆ์พร้อมด้วยพระศาสดาไปยังมกุฬการาม พระศาสดาได้เสด็จเข้าไปยังห้องโถงเป็นรูปกลมมีหลังคาเป็นยอดแหลม (ปะรำ) มหาชนปรุงอาหารเช้าแล้วสมาทานองค์อุโบสถ ถือของหอมและดอกไม้กลับมายังอารามเพื่อต้องการฟังธรรมได้ ตราบเท่าที่พระศาสดาจะยังทรงระงับความกระวนกระวานเพราะภัตรไว้ได้ พระศาสดาทรงแสดงธรรม มหาชนก็ได้หลุดพ้นจากพันธนาการ ได้เกิดมีความโกลาหลเรื่องพระพุทธเจ้าขึ้นอย่างใหญ่หลวง พระศาสดาทรงประทับอยู่ที่อารามนั้นเพียงสองสามวันเท่านั้นเพื่อจะทรงสงเคราะห์มหาชน อนึ่ง อรุณได้ตั้งขึ้นในมหาคันธกุฎีโดยแท้ พระศาสดาประทับอยู่ในอารามนั้นเพียงสองสามวันแล้วเสด็จจาริกไปบิณฑบาตในวาณิชคาม ตรัสสั่งให้พระปุณณเถระกลับด้วยพระดำรัสว่า เธอจงอยู่ในวิหารนี้นี่แหละ แล้วได้เสด็จไปยังฝั่งแห่งแม่น้ำนัมมทาที่มีอยู่ในระหว่างนาคราชชื่อว่านัมมทาต้อนรับพระศาสดาทูลให้เสด็จเข้าไปยังภพนาคแล้วได้ทำสักการะแก่รัตนะทั้ง ๓ ประการ

พระศาสดาทรงแสดงธรรมแก่นาคราชนั้นแล้วเสด็จออกจากภพนาค นาคราชนั้นทูลาขอว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์ได้โปรดประทานสิ่งที่จะต้องใช้ในการบริหารแก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด พระผู้มีพระภาคจึงทรงแสดงประทับรอยพระบาทไว้บนเจดีย์ที่ฝั่งแม่น้ำนัมมทานที เจดีย์ที่ประทับรอยพระบาทนั้น เมื่อคลื่นพัดมาก็จะเลือนหาย เมื่อคลื่นพัดไปก็จะปรากฏให้เห็น เจดีย์ที่ประทับรอยพระบาทนั้นได้รับการสักการะอย่างยิ่งใหญ่ พระศาสดาทรงเสด็จออกจากนาคภพนั้นแล้วเสด็จไปยังสัจจพันธบรรพต ตรัสกะสัจจพันธะว่า ท่านทำให้มหาชนจมลงในหนทางแห่งความเสื่อม ท่านก็อยู่ในที่นี้โดยแท้ จงให้มหาชนเหล่านั้นสละสิ่งที่ได้รับแล้วให้ตั้งอยู่ในหนทางแห่งพระนิพพานเถิด แม้สัจจพันธนั้นก็ทูลขอสิ่งที่จะต้องใช้ในการบริหาร พระศาสดาจึงแสดงพระเจดีย์ที่ประทับรอยพระบาทไว้บนแผ่นหินที่หนาทึบ ดุจประทับไว้ที่ก้อนดินเหนียวที่ยังเปียก ด้วยเหตุนี้ พระศาสดาจึงทรงให้ประดิษฐานจักกรัตนเจดีย์ไว้ ๒ แห่ง ในแคว้นสูนาปรันตะนั่นแล จนกว่าพระศาสนาจะอันตรธาน ก็ในพรรษที่ ๗ พระศาสดาเมื่อจะทรงทำการย่ำยีเดียรถีย์ที่โคนต้นกัณฑัมพะ ในเมืองสาวัตถี จึงทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ ทรงทำมารดาของเหล่าเทวดาที่พากันมาจากหมื่นจักรวาลให้เป็นกายสักขี (ผู้หยั่งทราบและถึงซึ่งสัจธรรมที่ว่าด้วยร่างกาย) ทรงเสด็จจำพรรษา ณ ปัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ ที่โคนต้น

ปาริฉัตตกะ ในภพดาวดึงส์ ที่ที่พระองค์ทรงแสดงพระอภิธรรม ในพรรษาที่ ๘ ทรงเสด็จจำพรรษาเดียว ที่เมืองสังสุมาร ในพรรษาที่ ๙ ทรงเสด็จจำพรรษาเดียว ในเมืองโกสัมพี

ครั้งนั้น ได้มีกษัตริย์ ๖ พระองค์ออกบวช ได้แก่ ภัททิยะ กิมิละ ภคุ อานนท์ อนุรุทธะ และเทวทัต ความพิสดารแห่งกษัตริย์เหล่านั้นมาแล้วในธรรมบท ส่วนในพรรษาที่ ๑๐ อันช้างปาลิไลยยกะถวายการอุปถัมภ์บำรุงอยู่ จึงเสด็จจำพรรษาอยู่อย่างผาสุก ณ โคนต้นภัททสาละ ในไพรสณฑ์ด้านทิศขวา ในปาลิเลยยกคาม ในพรรษาที่ ๑๑ ทรงเสด็จจำพรรษาเดียว ที่หมู่บ้านนาลันธพราหมณ์ ในพรรษาที่ ๑๒ ทรงเสด็จจำพรรษาเดียวเสวยผลกรรมแห่งทุจริตอยู่ที่เมืองเวรัญชา ได้ยินว่า พระผู้มีพระภาคแม้จะรับนิมนต์เวรัญชพราหมณ์แล้ว มิได้ทรงกำหนดด้วยอำนาจการหมุนเวียนกลับมาของมาร ฉันแต่ข้าวเหนียวเท่านั้นครั้งละหลาย ๆ ทะนาน ตลอด ๓ เดือน ที่ท่านบัญญัติไว้โดยกำหนดว่าเป็นกิจวัตรประจำของพวกพ่อค้าม้า เพราะอกุศลกรรมที่พระผู้มีพระภาคทำการสั่งสมไว้ด้วยอำนาจวจีทุจริตต่อเหล่าสาวกของพระผู้มีพระภาคพระนามว่าผุสสะ คอยให้ความเกื้อหนุนด้วยอำนาจโอกาสที่ได้แล้วในครั้งนั้น สมดังที่ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์อปทานว่า

เราได้ด่าบริภาษเหล่าสาวก ในศาสนาของพระพุทธเจ้าพระนามว่าผุสสะ
ด้วยคำว่า ท่านทั้งหลาย จงขบเคี้ยวจงฉันแต่ข้าวเหนียว
อย่าได้ฉันข้าวสาลีเลย ด้วยผลกรรมนั้น เรารับนิมนต์พราหมณ์
อยู่จำพรรษาในเมืองเวรัญชา ได้ฉันแต่ข้าวเหนียว ตลอด ๓ เดือน

เพราะเหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่า ในพรรษาที่ ๑๒ ทรงเสด็จจำพรรษาเดียวเสวยผลกรรมแห่งทุจริตอยู่ที่เมืองเวรัญชา ในพรรษาที่ ๑๓ ทรงเสด็จจำพรรษาเดียวที่ขาลิยบรรพต ในพรรษาที่ ๑๔ เสด็จจำพรรษาเดียวในพระเชตวันวิหารอารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี ในเมืองสาวัตถี ในพรรษาที่ ๑๕ เสด็จไปยังเมืองกบิลพัสดุ์เพื่อสงเคราะห์พระประยูรญาติ แล้วเสด็จจำเพียงพรรษาเดียวเท่านั้น ในพรรษาที่ ๑๖ ทรงเสด็จจำพรรษาเดียวที่เมืองอัคคาฬวี เพื่อจะทรมานอาฬวกยักษ์ ในพรรษาที่ ๑๗ ทรงเสด็จกลับมายังเมืองราชคฤห์แล้วเสด็จจำพรรษา ในพรรษาที่ ๑๘ ทรงเสด็จกลับมายังขาลิยบรรพตแล้วเสด็จจำพรรษา แม้ในพรรษาที่ ๑๙ ทรงเสด็จจำพรรษา ณ ขาลิยบรรพตนั้นนั่นเอง ในพรรษาที่ ๒๐ ทรงเสด็จจำพรรษา ณ เภสกไพรสณฑ์อันน่าสะพรึงกลัวอยู่ไม่ไกลเมืองราชคฤห์ ฉะนั้น พรรษาทั้ง ๒๐ พรรษาเหล่านี้ พึงทราบว่า ปฐมโพธิ คำว่า เอตสฺมึ กาเล เอหิภิกฺขูปสมฺปายเว อุปสมฺปาเทสิ ท่านกล่าวหมายเอาเหล่าบุคคลผู้มีบุญเท่านั้น โดยการตั้งอุปัชฌาย์อาจารย์แล้วประกาศความเป็นเอหิภิกขุ เพราะอุทิศเจาะจงพระผู้มีพระภาคนั่นแลโดยมาก เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่าจริงอยู่ เมื่อครั้งปฐมโพธิกาล พระผู้มีพระภาคทรงให้อุปสมบทแล้วด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทานั่นแลในเวลานี้ เพราะแสดงถึงความที่ภิกษุ ๕๐๐ รูปที่เคยเป็นวัคคุลิ (วัตรชนิดหนึ่งของนักบวช) มาก่อนในกาลของพระกัสสปพุทธเจ้าเมื่อครั้งก่อน ผู้เลื่อมใสในยมกปาฏิหาริย์และบวชในสำนักของท่านพระสารีบุตรเถระ เป็นผู้บวชแล้วในสำนักของพระเถระนั่นเอง

ก็ใน ๒๕ พรรษาต่อจากนี้ไป พระผู้มีพระภาคทรงเสด็จจำพรรษา ๑๙ พรรษาในพระเชตวันมหาวิหารที่อนาถปิณฑิกเศรษฐีให้สร้างถวาย ทรงเสด็จจำพรรษา ๖ พรรษา ในบุพพารามที่นางวิสาขามหาอุบาสิกาให้สร้างถวายโดยการบริจาคทรัพย์ ๒๗ โกฏิ เพราะทรงอาศัยความที่ตระกูลทั้ง ๒ มีคุณมาก พระองค์ทรงเสด็จจำพรรษา ๒๕ พรรษา อาศัยประทับอยู่ในเมืองสาวัตถี ก็ในพรรษาสุดท้าย พระองค์ประทับอยู่ในเพพุฬวคาม เวทนาเจียนตายบังเกิดขึ้น และได้ทรงทำการปลงอายุสังขารในเวพุฬวคามนั้น เรื่องเหล่านี้ท่านมิได้ประสงค์ในที่นี้ ท่านกล่าวไว้ก็เพื่อจะให้ทราบถึงการเสด็จจำพรรษาของพระผู้มีพระภาคเท่านั้น

ที่ชื่อว่าสรณคมนูปสัมปทา ได้แก่ ผู้อุปสมบทด้วยไตรสรณคมน์ ที่เปล่งวาจา ๓ ครั้ง โดยนัยว่า พุทธ์ สรณ์ คจฺฉามิ เป็นต้น

ที่ชื่อว่าโอวาทปฏิคคหณูปสัมปทา ได้แก่ อุปสัมปทาที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตแก่พระมหากัสสปเถระด้วยการรับพระโอวาทดังนี้ว่า เพราะเหตุนั้นแหละ กัสสปะเธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักเข้าไปตั้งหิริและโอตตัปปะอย่างแรงกล้าในภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระ ผู้เป็นนวกะ ผู้เป็นมัชฌิมะžเธอพึงศึกษาอย่างนี้ เพราะเหตุนั้นแหละ กัสสปะ เธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักฟังธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งประกอบด้วยกุศล จักกระทำธรรมนั้นทั้งหมดให้เป็นประโยชน์ มนสิการถึงธรรมนั้นทั้งหมด จักประมวลจิตมาทั้งหมด เงี่ยโสตสดับธรรมžเธอพึงศึกษาอย่างนี้ เพราะเหตุนั้นแหละ กัสสปะ เธอพึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักไม่ละกายคตาสติ ที่ประกอบด้วยความยินดี จักไม่ละเธอ เธอพึงศึกษาอย่างนี้

ที่ชื่อว่า ปัญหพยากรณูปสัมปทา ได้แก่ อุปสัมปทาที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตแก่พระโสปากะ ทราบว่า พระผู้มีพระภาคตรัสถามปัญหาเกี่ยวกับอสุภะ ๑๐ อย่าง กะโสปากสามเณร ผู้ตามเสด็จ ณ บุพพารามว่า โสปากะ ธรรมเหล่านี้ คือ อุทธุมาตกสัญญาก็ดี รูปสัญญาก็ดี มีอรรถต่างกัน มีพยัญชนะต่างกัน หรือมีอรรถอย่างเดียวกัน ต่างกันแต่เพียงพยัญชนะเท่านั้น โสปากสามเณรได้กราบทูลถวายพยากรณ์ปัญหาเหล่านั้น พระผู้มีพระภาคได้ประทานสาธุการแก่โสปากสามเณร แล้วตรัสถามว่า โสปากะ เธอมีอายุเท่าไรŽโสปากสามเณรกราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้ามีอายุ ๗ ปีŽพระผู้มีพระภาคตรัสว่า เธอพยากรณ์ปัญหาเทียบเคียงสัพพัญญุตญาณของเรา ทรงมีพระหฤทัยโปรดปราน จึงทรงอนุญาตการอุปสมบท นี้ชื่อว่า ปัญหพยากรณูปสัมปทา

ที่ชื่อว่า อัฏฐวาจิกูปสัมปทา ได้แก่ อุปสัมปทาของภิกษุณี ด้วยกรรม ๒ อย่าง คือ ญัตติจตุตถกรรมจากภิกษุณีสงฆ์และญัตติจตุตถกรรมจากภิกษุสงฆ์

ที่ชื่อว่า ญัตติจตุตถกัมมูปสัมปทา ได้แก่ อุปสัมปทาของภิกษุทั้งหลายในปัจจุบัน ญัตติจตุตถกัมมูปสัมปทานี้นี่เองท่านประสงค์เอาในที่นี้ เพราะเกิดมีได้ด้วยอำนาจสมบัติและวิบัติ ถามว่าบุคคลนี้ชื่อว่าเป็นผู้อุปสมบทแล้ว เพราะเหตุไร ตอบว่า ชื่อว่าเป็นผู้อุสมบทแล้ว เพราะถึงพร้อม คือ บรรลุความเป็นผู้สูงส่ง ด้วยสงฆ์ที่พร้อมเพรียงกัน ด้วยญัตติจตุตถกรรมที่ไม่กำเริบ ที่เหมาะสมแก่ฐานะ อธิบายว่า บรรลุความเป็นผู้ประเสริฐ จริงดังนั้น ความเป็นสามเณร ชื่อว่าประเสริฐกว่าความ

เป็นคฤหัสถ์ ความเป็นผู้อุปสมบทแล้วนั่นแล ประเสริฐแม้กว่าความเป็นสามเณรนั้น บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า สมคฺเคน สงฺเฆน (สงฆ์พร้อมเพรียงกัน) ได้แก่ สงฆ์ที่เข้ากรรมมีจำนวนเท่าใดในกรรมที่สงฆ์ปัญจวรรคพึงทำ โดยปริยายอย่างต่ำสุด ด้วยสงฆ์ผู้ถึงความพร้อมเพรียงกันในกรรมนั่น เพราะไม่คัดค้านสงฆ์เหล่านั้นที่ควรแก่ฉันทะ เพราะนำฉันทะมาแล้ว และสงฆ์ที่อยู่เฉพาะหน้า คำว่า ญตฺติจตุตฺเถน (ญัตติจตุตถะ) ได้แก่ ญัตติจตุตถกรรมที่พึงทำด้วยการสวด ๓ ครั้ง และด้วยญัตติ ๑ ครั้ง อนึ่ง ในที่นี้ท่านกล่าวญัตติไว้ก่อนกว่าทุกอย่างแม้ก็จริง ถึงอย่างนั้น ญัตติที่ต่างกันโดยอรรถและพยัญชนะ ท่านก็เรียกว่า ญัตติจตุตถะ เพราะอธิบายว่า เป็นที่ ๔ แห่งญัตติเหล่านั้น เพราะอนุสาวนาทั้ง ๓ ไม่มีความต่างกันโดยอรรถและพยัญชนะ คำว่า กมฺเมน ได้แก่ กรรมที่ชอบธรรม อธิบายว่า วินัยกรรม คำว่า อกุปฺเปน ได้แก่ ที่เข้าถึงความไม่กำเริบ และความไม่ถูกคัดค้าน เพราะสมบูรณ์พร้อมด้วยวัตถุ ญัตติ อนุสาวนา สีมา และบริษัท คำว่า ฐานารเหน ได้แก่ ควรแก่เหตุ อธิบายว่า เหมาะสมแก่สัตถุศาสน์ อธิบายว่า ถึงพร้อมซึ่งความเป็นผู้ประเสริฐด้วยเหตุทั้ง ๔ บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า สมฺปตฺติวิปตฺติวเสน สมฺภวโต ความว่า เพราะอุปสมบทกรรมสำเร็จได้เพราะสมบัติทั้ง ๕ ประการ คือ ๑. วัตถุสมบัติ ๒. ญัตติสมบัติ ๓. อนุสาวนสมบัติ ๔. สีมาสมบัติ ๕. ปริสสมบัติ ในบรรดาสมบัติทั้ง ๕ ประการนั้น ภาวะที่มีอายุครบ ๒๐ ปีบริบูรณ์ และมีอัตภาพเป็นบุรุษในปัจจุบัน ชื่อว่าวัตถุสมบัติ บุคคล ๑๓ ประเภทเหล่านี้ คือ ๑. คนที่มีอายุไม่ถึง ๒๐ ปี ๒. คนที่เคยต้องอันติมวัตถุ ๓. บัณเฑาะก์ ๔. คนลักเพศ ๕. คนเข้ารีตเดียรถีย์ ๖. สัตว์ดิรัจฉาน ๗. คนฆ่ามารดา ๘. คนฆ่าบิดา ๙. คนฆ่าพระอรหันต์ ๑๐. คนประทุษร้ายภิกษุณี ๑๑. คนทำสังฆเภท ๑๒. คนทำโลหิตุปบาท ๑๓. อุภโตพยัญชนก ไม่จัดเป็นวัตถุแห่งการอุปสมบท บรรดาบุคคล ๑๓ ประเภทนั้น แม้ท่านจะกล่าวไว้โดยทั่วไปว่า อายุน้อยกว่า ๒๐ ปี บุรุษบุคคลที่มีอายุ ๑๙ ปีบริบูรณ์ตั้งแต่ออกจากครรภ์มารดา จัดว่าเป็นวัตถุแห่งการอุปสมบท ที่ต่ำกว่านั้น ไม่จัดเป็นวัตถุแห่งการอุปสมบท จริงดังนั้น ใน ๑ ปี จะมี ๓ ฤดู เพราะมีอยู่ ๓ ฤดู คือ ๑. ฤดูหนาว ๒. ฤดูร้อน ๓. ฤดูฝน

เดือนกัตติกามาส มี ๓ ปักษ์	ฤดูหนาว ๔ เดือน
ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ	เดือน ๑๒ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๔
ฤดูหนาวนั้นมี ๓ ปักษ์	ฤดูร้อน ๔ เดือน ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ
เดือน ๔ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๘ ที่เหลือ	นอกนั้นคือฤดูฝน มีวันอุโบสถ ๒๔ วัน
ในจำนวนวันอุโบสถ ๒๔ วันนั้น	มีวันอุโบสถ ๑๔ ค่ำ ๖ วัน ๑ ฤดู
มี ๘ ปักษ์ ปักษ์ ๑๔ วัน มี ๒ ครั้ง คือ	ปักษ์ที่ ๓ และปักษ์ที่ ๗ ปักษ์ ๑๕ วัน
มี ๖ ครั้ง ที่เหลือรู้กันว่าเป็นวันอุโบสถ	๑๕ ค่ำ จึงมีวันอุโบสถ ๑๘ วัน

อนึ่ง ในเรื่องฤดูนี้ ๔ เดือน ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำเดือน ๑๒ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๔ ชื่อว่าฤดูหนาว ๔ เดือน ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำเดือน ๔ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๘ ชื่อว่าฤดูร้อน ๔ เดือน ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ถึงขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๒ ชื่อว่าฤดูฝน ใน ๑ ปี มี ๓ ฤดู ในบรรดาฤดูเหล่านั้น ใน ๑ ฤดู จะ

มีวันอุโบสถ ๑๔ ค่ำ ๖ วัน มี ๒ ครั้ง คือปักษที่ ๓ และปักษ์ที่ ๗ วันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ มี ๑๘ วัน โดยมี ๖ ครั้ง ในปักษ์ที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๔ ที่ ๕ ที่ ๖ และที่ ๘ ฉะนั้น ใน ๑ ปี จึงมีวันอุโบสถ ๒๔ วัน ด้วยประการฉะนี้ ใน ๑ ปี จะมีวันที่น้อยกว่า ๖ เพราะท่านอธิบายไว้ว่า วันอุโบสถ ๑๔ ค่ำ ในบรรดาวันอุโบสถทั้ง ๒๔ วันนี้ มี อยู่ ๒๙ วัน โดยนัยนี้ ในปีที่ ๑๙ จึงเป็น ๑๘ ปีกับ ๖ เดือน เมื่อนับรวม ๑๐ เดือนในเวลาที่เกิดในท้องมารดานั้น จึงครบ ๑๙ ปี ๔ เดือนบริบูรณ์ แต่โดยล่วงไปทุก ๆ ๓ เดือน พระราชาทั้งหลายจะดึงมาซะ ๑ เดือน ดึงมาแม้ ๑ เดือนกับอีก ๑ วัน เพราะฉะนั้นในปีที่ ๑๘ นั่นเอง จึงมีมากกว่า ๖ เดือน เมื่อนับรวม ๑๙ ปี ๔ เดือนในหนหลัง จึงครบ ๒๐ ปี ๑ เดือนบริบูรณ์ ตั้งแต่ ๑๙ ปีเป็นต้นไป รวมกับในท้องมารดาเป็น ๒๐ ปี พึงทราบว่า เป็นวัตถุแห่งการอุปสมบท ด้วยประการฉะนี้ คำว่า อิทานิ ปุรสตฺตภาโว (อัตภาพบุรุษในปัจจุบันนี้) ได้แก่ ท่านประสงค์เอาบุรุษบุคคลเท่านั้นว่า ควรในบัดนี้ เพราะไม่มีภิกษุณี

จริงดังนั้น พระสัทธรรมจะดำรงอยู่ได้ถึง ๕๐๐ ปี ก็เพราะมาตุคามบวช แต่จะดำรงอยู่ได้เกินกว่า ๕ ร้อยปี ก็เพราะพระบัญญัติ ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวภาวะที่พระสัทธรรมที่ถึงขั้นปฏิสัมภิทาจะดำรงอยู่ได้ถึง ๑,๐๐๐ ปี โดยแท้ ด้วยอาการอย่างนี้ อนึ่ง ขึ้นชื่อว่ามาตุคาม จะโง่เขลา กิเลสหนา และต่ำต้อย ก็แม้เมื่อพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตการอุปสมบทด้วยการรับครุธรรม ๘ ประการ แก่พระนางมหาปชาบดีโคตมีมาตั้งแต่ดั้งเดิมโดยแท้ในครั้งปฐมโพธิกาล พระองค์จึงตรัสความที่พระศาสนาจะดำรงอยู่ได้ไม่นาน สตรีทั้งหลายจะดำรงอยู่ได้ไม่นานในพระศาสนาเพราะโง่เขลาเบาปัญญา จะไม่สามารถรักษาแม้ความสำรวมที่เหมาะสมแก่สิกขาบทตามที่ทรงบัญญัติไว้ได้ เพราะมีกิเลสหนา สตรีเหล่านั้น แม้เมื่อไม่ได้สมาบัติ ๘ ก็จะไม่พ้นพรหมปาริสัชชะไปได้ เพราะต่ำต้อย เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านจึงกล่าวว่า บุรุษบุคคลในบัดนี้ เพราะไม่มีภิกษุณี บุรุษบุคคลผู้ดำรงอยู่ในฐานะนี้ พึงทราบเขต ๔ อย่าง จริงอย่างนั้น คำว่า พระศาสนาจักได้ดำรงอยู่ตลอด ๑,๐๐๐ ปี โดยแท้ เพราะมาตุคามออกบวชเป็นบรรพชิต นี้ ท่านกล่าวไว้โดยถ้าให้สตรีบวชโดยไม่ได้บัญญัติครุธรรมไว้ก่อน เวลาผ่านไป ๕๐๐ ปี ก็จะไม่มีพระอรหันต์บรรลุปฏิสัมภิทา แต่เมื่อบัญญัติครุธรรมไว้ก่อนที่สตรีจะบวช ในระยะเวลา ๑,๐๐๐ ปี ก็ยังมีพระอรหันต์ผู้บรรลุปฏิสัมภิทาอยู่ ผ่านไปอีก ๑,๐๐๐ ปี ก็ยังมีพระอรหันต์สุกขวิปัสสกอยู่ ผ่านไป อีก ๑,๐๐๐ ปี ก็ยังมีพระอนาคามีอยู่ ผ่านไปอีก ๑,๐๐๐ ปี ก็ยังมีพระสกทาคามีอยู่ ผ่านไปอีก ๑,๐๐๐ ปี ก็ยังมีพระโสดาบันอยู่ สรุปว่า ปฏิเวธสัทธรรมจะดำรงอยู่ได้ ๕,๐๐๐ ปี แม้ปริยัติสัทธรรมก็จะดำรงอยู่ได้ ๕,๐๐๐ ปี เพราะปริยัติกับปฏิเวธต่างเกื้อกูลกัน ด้วยอาการอย่างนี้ แม้ปริยัติสัทธรรมก็ได้ดำรงอยู่ตลอด ๕,๐๐๐ ปี เช่นนั้นเหมือนกัน ด้วยว่า เมื่อปริยัติไม่มี ปฏิเวธจะมีก็หาไม่ เมื่อปริยัติมีปฏิเวธจะไม่มี ก็หาได้ไม่ ก็เมื่อปรยัติอันตรธาน เพศย่อมดำเนินไปตลอดกาลนาน คำนี้พึงทราบว่าท่านกล่าวไว้ตามมติของท่านขันธกภาณกาจารย์ทั้งหลาย อนึ่ง พระอรรถกถาจารย์กล่าวไว้แล้วอย่างนี้ในอรรถกถาทีฆนิกายว่า ศาสนาได้ดำรงอยู่ตลอด ๑,๐๐๐ ปี เพราะภิกษุผู้บรรลุปฏิสัมภิทา ได้ดำรงอยู่ตลอด ๑,๐๐๐ ปี เพราะภิกษุผู้ทรงอภิญญา ๖ ได้ดำรงอยู่ตลอด ๑,๐๐๐ ปี เพราะภิกษุผู้บรรลุวิชชา

๓ ได้ดำรงอยู่ตลอด ๑,๐๐๐ ปี เพราะภิกษุผู้สุกขวิปัสสกะ ได้ดำรงอยู่ตลอด ๑,๐๐๐ ปี เพราะภิกษุผู้ภิกษุผู้ทรงปาติโมกข์ทั้งหลาย คำแม้นี้ท่านกล่าวไว้ตามมติของพระทีฆภาณกเถระทั้งหลาย แม้ในอรรถกถาอังคุตตรนิกาย ท่านก็กล่าวไว้ว่า จริงอยู่ หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานได้ ๑,๐๐๐ ปีเท่านั้น ภิกษุทั้งหลายไม่สามารถจะทำให้ปฏิสัมภิทาบังเกิดขึ้นได้ ต่อจากนั้นก็อภิญญา ๖ ต่อจากนั้นเมื่อไม่สามารถจะทำให้อภิญญา ๖ แม้นั้นบังเกิดขึ้นได้ ย่อมทำวิชชา ๓ ให้บังเกิดขึ้น ครั้นเมื่อเวลาผ่านไป ๆ เมื่อไม่สามารถจะทำให้วิชชา ๓ แม้นั้นบังเกิดขึ้นได้ ย่อมเป็นพระอรหันต์สุกขวิปัสสกะ (สำเร็จอรหัตด้วยการเจริญอย่างแห้งแล้ง) โดยอุบายนี้นี่แล ย่อมเป็นพระอนาคามี พระสกทาคามี พระโสดาบัน คำแม้นี้ท่านกล่าวไว้แล้วในอังคุตตรนิกาย

ส่วนในอรรถกถาสังยุตตนิกายท่านกล่าวไว้ว่า ก็ครั้งปฐมโพธิกาล ภิกษุทั้งหลายได้เป็นผู้ถึงปฏิสัมภิทา ครั้นเมื่อกาลผ่านไป ไม่อาจถึงปภิสัมภิทาได้ แต่ก็ได้อภิญญา ๖ ต่อมาเมื่อไม่อาจถึงอภิญญา ๖ ก็ถึงวิชชา ๓ ได้ เมื่อกาลผ่านไปมา บัดนี้ เมื่อไม่อาจถึงวิชชา ๓ ได้ จักถึงเพียงความสิ้นไปแห่งอาสวะ เมื่อไม่อาจถึงแม้เพียงความสิ้นไปแห่งอาสวะนั้น ก็จักบรรลุอนาคามิผล เมื่อไม่อาจบรรลุอนาคามิผลแม้นั้น ก็จักบรรลุสกทาคามิผลได้ เมื่อไม่อาจบรรลุสกทาคามิผลแม้นั้นก็จักบรรลุโสดาปัตติผล เมื่อเวลาผ่านไป จักไม่อาจบรรลุแม้โสดาปัตติผลได้ พึงถือเอาว่า ก็เพราะเหตุที่อาจารย์เหล่านั้นมีวาทะที่แตกต่างกันออกไป ฉะนั้น พระพุทธโฆสาจารย์จึงเขียนมตินั่นเองของภาณกาจารย์เหล่านั้นไว้ในที่นั้น ๆ ความประสงค์ที่จะให้เบื้องต้นและเบื้องปลายของอาจารย์นั่นแลคลาดเคลื่อน จะมีได้ก็โดยประการอื่น ด้วยว่า พระพุทธโฆษจารย์นั่นแลคัดแยกภาษาสีหลออกไปแล้วเขียนพระพุทธพจน์พร้อมอรรถกถาไว้ด้วยภาษามคธ อาจารย์ท่านอื่นไม่ควรยึดถือเอาว่า เพราะฉะนั้น คำที่ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถาเท่านั้นเชื่อถือได้ ถามว่า ท่านยกนิกายแม้ทั้ง ๔ ขึ้นสู่การสังคายนานิกายัฏฐกถาแล้วมิใช่เหรือ เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไรจึงแตกต่างกันอย่างนี้ ตอบว่า จริง แม้ถึงอย่างนั้น ท่านก็กล่าวไว้เพื่อจะประกาศวาทะของพระเถระบางพวก จะเป็นพระสังคาหกเถระทั้งหลายก็หาไม่ เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า คำในอรรถกถาเท่านั้น เชื่อถือได้

คำว่า ที่เคยต้องอันติมวัตถุมาก่อน ได้แก่ ภิกษุที่เป็นปาราชิก ภิกษุที่เป็นปาราชิกนั้นไม่สมควรที่จะได้รับการอุปสมบทในพระศาสนาฯ อนึ่ง ในคำว่า บัณเฑาะก์ (ปณฺฑโก) นี้ บัณเฑาะก์มี ๕ จำพวก ได้แก่ ๑. อาสิตตบัณเฑาะก์ ๒. อุสูยบัณเฑาะก์ ๓. โอปักกมิกบัณเฑาะก์ ๔. นปุงสกบัณเฑาะก์ ๕. ปักขบัณเฑาะก์ ในบัณเฑาะก์ ๕ จำพวกนั้น บัณเฑาะก์ผู้อมองคชาตของชายเหล่าอื่น ถูกน้ำอสุจิหลั่งรด ความกระวนกระวายย่อมระงับไป นี้ชื่อว่าอาสิตตบัณเฑาะก์ บัณเฑาะก์ผู้เห็นอัชฌาจารของคนเหล่าอื่น เมื่อเกิดความริษยา ความกระวนกระวายย่อมระงับไป นี้ชื่อว่าอุสูยบัณเฑาะก์ บัณเฑาะก์ผู้มีพืชถูกนำไป (คนถูกตอน) ชื่อว่าโอปักกมิกบัณเฑาะก์ ส่วนบัณเฑาะก์ ผู้เกิดขึ้นเพราะไม่มีภาวรูปตั้งแต่ในปฏิสนธิเลยทีเดียว นี้ชื่อว่านปุงสกบัณเฑาะก์ ส่วนบางคนเป็นบัณเฑาะก์ตอนข้างแรมเพราะอานุภาพแห่งอกุศลวิบาก แต่ข้างขึ้น ความเร่าร้อนกระวนกระวายย่อมระงับไป นี้ชื่อว่าปักขบัณเฑาะก์

ก็อาจารย์บางพวกกล่าวว่า ส่วนบางคนข้างแรมเป็นสตรี ข้างขึ้นเป็นบุรุษ นี้ชื่อว่าปักขบัณเฑาะก์ คำนั้น เป็นเพียงมติของอาจารย์เหล่านั้นเท่านั้น ในบัณเฑาะก์ ๕ จำพวกนั้น อาสิตตบัณเฑาะก์และอุสูยบัณเฑาะก์ไม่ห้ามการบรรพชา แต่อีก ๓ จำพวกนอกนี้ห้าม แม้ในบัณเฑาะก์ ๓ จำพวกนั้น สำหรับปักขบัณเฑาะก์ห้ามการบรรพชาในปักษ์ที่เขาเป็นบัณเฑาะก์เท่านั้น ก็ในเรื่องนี้ท่านกล่าวไว้ในคัณฐีบท แม้ทั้ง ๓ ว่า บรรพชาแล้วในอปัณฑกปักษ์ พึงให้นาสนาแล้วในปัณฑกปักษ์ ส่วนอาจารย์บางพวกกล่าวว่า บวชในอปัณฑกปักษ์ บรรลุความสิ้นกิเลส ไม่ถึงนาสนา คำนั้น เป็นเพียงมติของอาจารย์พวกนั้นเท่านั้น ท่านกล่าวกระทำอเหตุกปฏิสนธิของบัณเฑาะก์ไว้โดยไม่ต่างกันในอเหตุกปฏิสนธิอรรถกถา เพราะบัณเฑาะก์มีความสิ้นกิเลส และเพราะกิเลสที่สิ้นแล้วมิได้ทำให้อุบัติมาเป็นบัณเฑาะก์ อาจารย์บางพวกกล่าวว่า ความที่อาสิตตบัณเฑาะก์ อุสูยบัณเฑาะก์และปักขบัณเฑาะก์เป็นบัณเฑาะก์ก็เริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิโดยแท้ หาใช่ในปวัตติกาลไม่ เพราะเหตุนั้นนั่นเอง ในอเหตุกปฏิสนธินิเทส ท่านแสดงบัณเฑาะก์ให้พิเศษออกไปด้วย ชาติ ศัพท์ เหมือนคนที่ตาบอดและหูหนวกโดยกำเนิดเป็นต้น

ส่วนในจตุตถปาราชิกสังวรรณนา เมื่อจะแสดงอภัพพบุคคล ท่านจึงกล่าวไว้โดยไม่ต่างกันว่า บัณเฑาะก์ สัตว์ดิรัจฉาน และอุภโตพยัญชนกทั้ง ๓ จำพวก มีวัตถุวิบัติ เป็นอเหตุกปฏิสนธิ แต่ไม่ห้ามสวรรค์สำหรับทั้ง ๓ ประเภทนั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ พึงเห็นว่า พระผู้มีพระภาคทรงตรัสอย่างนี้นั่นแลว่า บัณเฑาะก์ โดยมิได้ทำบัณเฑาะก์ทั้ง ๕ จำพวกนั้นให้ต่างกันโดยมีความเป็นบัณเฑาะก์ที่เสมอเหมือนกัน แล้วตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงให้บัณเฑาะก์อุปสมบท

คำว่า เถยฺยสวาสโก (ผู้ปลอมตัวอยู่ร่วมกับภิกษุ) ความว่า ภิกษุใดถือเอาเพศบรรพชาด้วยตนเองโดยแท้แล้วนับพรรษาภิกษุ รับปฏิญญาว่า ภิกษุ ยินดีการไหว้ตามลำดับผู้ใหญ่ ภิกษุนั้นชื่อว่าผู้ขโมยทั้งสองอย่าง เพราะขโมยทั้งทั้งเพศและสังวาส ส่วนภิกษุใดไม่ยินดีการไหว้ตามลำดับผู้ใหญ่ที่มีพรรษามากกว่า ภิกษุนั้นชื่อว่าผู้ขโมยเพศ เพราะขโมยเพศด้วยอำนาจจิตที่ไม่บริสุทธิ์ ก็หรือว่าภิกษุใดดำรงอยู่ในภูมิสามเณรแต่รับปฏิญญาว่า ภิกษุ ด้วยการกล่าวเท็จ ยินดีการไหว้เป็นต้นโดยนับจำนวนตามพรรษาภิกษุ ภิกษุนั้นไม่จัดว่าผู้ขโมยเพศ เพราะภิกษุทั้งหลายมอบเพศให้ ชื่อว่าขโมยสังวาส เพราะขโมยสังวาส อนึ่ง ในที่นี้ ภิกษุแม้ผู้ขโมยทั้งสองอย่าง พึงทราบว่า นับรวมเข้ากับผู้ขโมยเพศนั่นเอง เพราะจิตที่ไม่บริสุทธิ์ แม้สามเณรรูปใด ยินดีการไหว้ของสามเณรที่เป็นผู้ใหญ่กว่า ยินดีการไหว้ของเหล่าภิกษุหนุ่มและภิกษุผู้สูงอายุ สามเณรแม้นั้นก็ไม่จัดว่าเป็นไถยสังวาส เพราะไม่ได้เป็นขโมย ก็หรือว่า ภิกษุใดที่ต้องอาบัติปาราชิกนั่งเอง แต่ยังดำรงอยู่ในความเป็นภิกษุ ความเป็นภิกษุของภิกษุนั้นก็ยังคงมีอยู่โดยแท้ ตราบเท่าที่ยังมิได้ปฏิญญา ทั้งภิกษุนั้นจะถึงการนับว่าเป็นอนุปสัมบันหาได้ไม่ จริงดังนั้น ภิกษุนั้นแม้จะยินดีสังวาส ก็ไม่จัดว่าเป็นไถยสังวาส ภิกษุนั้นไม่ให้แม้อาบัติมีการนอนร่วมกันเป็นต้นเกิดขึ้น ไม่ให้อาบัติปาจิตตีย์ในโอมสวาทสิกขาบทเกิดขึ้น เพราะเหตุนั้นนั่นแล ท่านจึงกล่าวอาบัติปาจิตตีย์ไว้ในโอมสวาทสิกขาบทว่า บุคคลผู้ต้องปาราชิกธรรมข้อใดข้อหนึ่ง ไม่จัดว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ อนึ่ง มีความเห็นบริสุทธิ์ ขอโอกาสแล้วประสงค์จะด่า จึงกล่าวคำนั้นออกไป ภิกษุนั้นต้อง

อาบัติเพราะโอมสวาทสิกขาบท ด้วยว่า เมื่อไม่มีความเป็นภิกษุ พึงกล่าวอาบัติทุกกฎ ก็สามเณรใดถึงความวิบัติแห่งศีล ๕ อย่าง มีปาณาติบาตเป็นต้น โดยเพศสามเณรนั่นเอง สามเณรแม้นั้นมาแล้ว อันภิกษุพึงให้เพศเสื่อมแล้วให้สรณสีล และเธอก็จะไม่ต้องถึงแม้ภาวะที่ตนเองไม่จัดว่าเป็นวัตถุแห่งอุปสมบท เพราะไม่ได้ขโมยมา ก็เมื่อทำการล่วงละเมิดข้อวิกาลโภชนาเป็นต้น ภิกษุพึงให้สารภาพความผิดในท่ามกลางสงฆ์ด้วยคำว่า ท่านครับ กระผมได้ทำความผิดลงไปแล้ว หรือทำการลงทัณฑ์แล้วให้สีลนั่นแล คนที่เข้ารีตเดียรถีย์ง่ายโดยแท้

คำว่า สัตว์ดิรัจฉาน (ติรจฺฉานคโต) ได้แก่ ผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งไม่ใช่มนุษยชาติ แม้อาปายิกสัตว์ (ผู้ได้รับทุกข์ในอบายหรือสถานแห่งทุกขเวทนาหลังจากตายไป) ๔ จำพวก ก็ไม่จัดว่าเป็นวัตถุแห่งอุปสมบทโดยแท้ สัตว์เหล่านั้นไม่ควรที่จะบวชในพระศาสนา เพราะมีปฏิสนธิที่ต่ำทราม ถามว่า หากว่าอาปายิกสัตว์ (ผู้ได้รับทุกข์ในอบายหรือสถานแห่งทุกขเวทนาหลังจากตายไป) ทั้ง ๔ จำพวกจะไม่จัดว่าเป็นวัตถุแห่งการอุปสมบทแล้วไซร้ เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไร ท่านจึงไม่อ้างสัตว์ที่เหลือแล้วกล่าวว่า เฉพาะสัตว์ดิรัจฉานเท่านั้นที่ไม่จัดว่าเป็นวัตถุ ตอบว่า เพราะสัตว์ที่เหลือไม่ปรากฏวัตถุ จริงดังนั้น ในครั้งพระสัมพุทธเจ้า นาคราชตนหนึ่งบังเกิดในกำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อึดอัดระอารังเกียจด้วยกำเนิดนาค นาคนั้นจึงได้มีความคิดเช่นนี้ว่า ด้วยอุบายอะไรหนอ เราจึงจะพ้นจากกำเนิดแห่งนาคและได้ความเป็นมนุษย์โดยเร็วพลัน นาคนั้นก็ได้มีความคิดเช่นนี้อีกว่า สมณศากยบุตรเหล่านี้แลประพฤติธรรม ประพฤติสม่ำเสมอ พระพฤติพรหมจรรย์ มีปกติกล่าวคำจริง มีศีล มีกัลยาณธรรม ถ้าหากว่าเราจะได้บรรพชาในสมณศากยบุตรทั้งหลายแล้วไซร้ ด้วยอาการอย่างนี้ เราก็จะหลุดพ้นจากกำเนิดแห่งนาค และได้ความเป็นมนุษย์โดยเร็วพลัน ที่แท้แล นาคนั้นปลอมตัวเป็นมาณพเข้าไปหาเหล่าภิกษุแล้วขอบรรพชา ภิกษุทั้งหลายก็ให้นาคนั้นบรรพชาอุปสมบท

ก็โดยสมัยนั้นแล นาคนั้นพำนักอยู่ที่วิหารหลังสุดท้ายร่วมกับภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ภิกษุนั้นลุกขึ้นแต่เช้าตรูแล้วเดินจงกรมในกลางแจ้ง เมื่อภิกษุนั้นออกไปแล้ว นาคนั้นก็วางใจก้าวลงสู่ความหลับ วิหารทั้งหมดเต็มไปด้วยงู ขนดหางก็โผล่ออกมาทางหน้าต่างทุกบาน ครั้งนั้นแล ภิกษุนั้นคิดว่าจักเข้าไปยังวิหาร ขณะที่กำลังผลักบานประตู ก็ได้เห็นวิหารทั้งหมดเต็มไปด้วยงู และขนดหางที่ยื่นออกมาทางหน้าต่างทุกบาน ครั้นเห็นแล้วก็เกิดความกลัว จึงได้ส่งเสียงดังผิดแปลก ภิกษุทั้งหลายก็พากันวิ่งมาแล้วได้พูดกะภิกษุนั้นว่า เพราะเหตุไรกัน ท่านจึงได้ส่งเสียงดังผิดแปลก ภิกษุนั้นพูดว่า ท่านครับ วิหารทั้งหมดเต็มไปด้วยงู ขนดหางก็โผล่ออกมาทางหน้าต่างทุก ๆ บาน ทีนั้นเอง นาคนั้นก็ตื่นเพราะเสียงนั้นแล้วนั่งบนอาสนะของตน ภิกษุทั้งหลายกล่าวอย่างนี้ว่า อาวุโส ท่านเป็นใครกัน ก็ตอบว่า ท่านครับ กระผมเป็นนาค ภิกษุทั้งหลายจึงถามว่า อาวุโส เพื่อสิ่งใดกัน ท่านจึงได้ทำเช่นนี้ เมื่อนั้นเอง นาคนั้นจึงได้เล่าเรื่องราวแก่เหล่าภิกษุ ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลเรื่องนั้นแก่พระผู้มีพระภาค เมื่อนั้น พระผู้มีพระภาคจึงสั่งประชุมภิกษุสงฆ์ เพราะมีเหตุนี้ เพราะมีเรื่องนี้เกิดขึ้น แล้วได้ตรัสพระดำรัสนี้กะนาคนั้นว่า ท่านนั่นแหละเป็นนาค มีธรรมไม่งอกงาม คือ เป็นผู้ไม่มีธรรมงอกงามในพระ

ธรรมวินัยนี้ เธอจงไปเสียเถอะ จงเข้าจำอุโบสถในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ แห่งปักษ์ ในภพนาคนั้นนั่นแล ด้วยอาการอย่างนี้ เธอจะหลุดพ้นจากกำเนิดนาค และจะได้รับความเป็นมนุษย์ในเร็ววัน ทีนั้นเอง นาคนั้น คิดว่า ได้ยินว่า เราจักมีธรรมไม่งอกงาม คือ เป็นผู้ไม่มีธรรมงอกงามในพระธรรมวินัยนี้ จึงเป็นทุกข์เสียใจน้ำตาไหล แล้วทำการเปล่งเสียงดังออกมาแล้วหลีกไป

เมื่อนั้นแล พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาว่า ภิกษุทั้งหลาย ปัจจัยที่จะให้สภาวะแห่งนาคปรากฏ มีอยู่ ๒ อย่าง คือ เวลาที่เสพเมถุนธรรมกับนาคที่มีชาติเสมอกัน และเวลาที่วางใจก้าวลงสู่ความหลับ ภิกษุทั้งหลาย ปัจจัย ๒ อย่างนี้แล ที่จะให้สภาวะความเป็นนาคปรากฏ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงให้สัตว์ดิรัจฉานอุปสมบท ที่อุปสมบทแล้ว ก็ต้องให้สึกเสีย เพราะสัตว์ดิรัจฉานจะมีวัตถุปรากฏด้วยอาการอย่างนี้แล อนึ่ง ปัจจัย ๒ อย่างในอธิการนั้น ท่านกล่าวไว้ด้วยอำนาจการแสดงกรรมที่ปรากฏตามสภาพเนือง ๆ ในประวัติกาล แต่นาคมีกรรมปรากฏตามสภาพ ๕ คราว ได้แก่ (๑) คราวปฏิสนธิ (๒) คราวลอกคราบ (๓) คราวเสพเมถุนกับนางนาคผู้มีชาติเสมอกัน (๔) คราวนอนหลับสนิท (๕) คราวจุติ

ถามว่า อนึ่ง แม้เหล่าเทวดาก็ไม่จัดว่าเป็นวัตถุแห่งอุปสมบท มิใช่หรือ เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไร ท่านจึงกล่าวว่า อาปายิกสัตว์ (ผู้ได้รับทุกข์ในอบายหรือสถานแห่งทุกขเวทนาหลังจากตายไป) ๔ จำพวกเท่านั้น ไม่เป็นวัตถุแห่งอุปสมบท ตอบว่า ก็จริง แม้กระนั้นก็พึงเห็นว่า ท่านกล่าวไว้อย่างนี้ก็เพื่อจะทำการแบ่งสัตว์และเทวดาเหล่านั้นแยกเป็นส่วน ๆ ไป เพราะเหล่าเทวดาเป็นอภัพพบุคคล และเพราะปฏิเวธศาสนาก็จะยังคงดำรงอยู่ได้ สมดังที่ท่านอรรถกถาจารย์กล่าวไว้ในมหาวรรคในอรรถกถาพระวินัยชื่อสมันตปาสาทิกาว่า ในคำว่า ภิกษุทั้งหลาย อนุปสัมบันผู้เป็นสัตว์ดิรัจฉาน (ติรจฺฉานคโต ภิกฺขเว) นี้ พึงทราบวินิจฉัย ดังนี้ จะเป็นนาคหรือสุบรรณมาณพเป็นต้นอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งไม่ใช่มนุษยชาติ โดยที่สุดกระทั่งท้าวสักกเทวราช ทุกอย่างนั่นแหละ พึงทราบว่าสัตว์ดิรัจฉาน ในความหมายนี้ ผู้นั้น อันภิกษุไม่พึงให้อุปสมบท ไม่พึงให้บรรพชา แม้ที่อุปสมบทแล้วก็พึงให้สึก เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า คำว่า ติรจฺฉานคโต ได้แก่ ผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งไม่ใช่มนุษยชาติ อนึ่ง ท่านกล่าวไว้ในอธิการนี้ว่า ถามว่า หากว่า นาคและสุบรรณจะพึงมีความตกต่ำในปฏิสนธิไซร้ เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไรในวิธุรชาดกท่านจึงกล่าวความเป็นไปเพราะกุศลกรรมนั่นแลในปฏิสนธิของชนแม้ทั้ง ๔ คนไว้ว่า ชน ๔ คน เมื่อปรารถนาฐานะนั้น ๆ นั่นเอง ในภพนาค สุบรรณ ท้าวสักกเทวราช และพระเจ้าธนัญจยโกรัพยะ จึงทำบุญมีทานเป็นต้น ในบรรดาชนทั้ง ๔ นั้น คนหนึ่ง เมื่อเวลาสิ้นอายุพร้อมด้วยบุตรและภรรยาบังเกิดเป็นนาคราชอยู่ในภพนาก คนหนึ่งบังเกิดเป็นสุบรรณราชในสิมพลีวิมานในสุบรรณภพ คนหนึ่งบังเกิดเป็นท้าวสักกเทวราชในภพดาวดึงส์ คนหนึ่งบังเกิดในพระครรภ์ของพระอัครมเหสีของพระเจ้าธนัญจยโกรัพยะ หากว่าจะพึงมีได้เพราะกุศลกรรมไซร้ ก็ควรที่จะกล่าวความเป็นกัมมปัจจัยในขณะปฏิสนธิของแม้เหล่าอเหตุกะ ตามบาลีในปัฏฐานว่า กุศลเจตนาเป็นปัจจัยโดยกัมมปัจจัยแห่งวิปาก ขันธ์ และกฏัตตารูปทั้งหลาย อนึ่งจะพึงกล่าวอย่างนี้ก็หาได้ไม่ เมื่อเป็น

เช่นนั้นควรยึดถือถ้อยคำนี้อย่างไร ข้าพเจ้าจะเฉลย กุศลเจตนาของชนเหล่านั้น ชื่อว่าไม่บริสุทธิ์เพราะความปรารถนาหรือความใคร่มีกำลังแรงกล้า และเพราะเกี่ยวข้องกับเมถุนธรรม ๗ อย่าง กุศลธรรมที่ไม่บริสุทธิ์นั่นแลจึงไม่สามารถทำให้ชนเหล่านั้นเกิดในสุคติภูมิได้

ชนเหล่านั้นแม้ที่เป็นไปอยู่ในทุคติภูมิ ที่ประกอบพร้อมด้วยความปรารถนาและความอยากในภูมินั้น ๆ ก็จะบังเกิดในติรัจฉานภูมิเหล่านั้น ด้วยกำลังแห่งเจตนาที่เป็นส่วนเบื้องต้นในเวลาที่เอาใจจดจ่ออยู่กับกรรม หาใช่ด้วยอกุศลอย่างอื่นไม่ ก็เมื่อเป็นเช่นนี้ ความปรารถนาที่ปรารถนาแล้วก็น่าที่จะสำเร็จได้ หากว่าจะพึงมีได้ด้วยอกุศลกรรมอย่างอื่นไซร้ แม้ความปรารถนาที่ปรารถนาแล้ว ก็จะสำเร็จไม่ได้เลย อนึ่ง ธรรมดาว่าความปรารถนานี้สามารถที่จะห้ามแม้เจตนาที่สัมปยุตด้วยฌานที่แก่กล้าได้ จริงดังนั้น สมณะผู้เป็นอาจารย์ของโคปกเทวทัตไม่ได้บังเกิดในภูมิแห่งพรหมทั้งหลายเพราะกำลังแห่งฌาน ปฏิเสธฌานเสียแล้วก็จะเกิดขึ้นในหมู่คนธรรพ์และเทพนั่นเองเพราะกรรมอื่น ความพิสดารของเรื่องเหล่านั้นมาแล้วในทีฆนิกายว่า ภิกษุทั้งหลาย เจโตปณิธิย่อมสำเร็จแก่ผู้ที่มีศีลแล เพราะเป็นผู้บริสุทธิ์ ผู้ที่มีความต้องการใคร่รู้ก็พึงตรวจสอบเอาในทีฆนิกายนั้น สัตว์ทั้งหลายย่อมไม่หลุดพ้นจากทุกข์ แม้ด้วยอำนาจเมถุนสังโยค ๗ อย่าง สมดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า

๑. สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ ปฏิญญาว่าเป็นพรหมจารีอย่างถูกต้อง ไม่ประพฤติกิจสองต่อสอง กับมาตุคาม แต่ยังยินดีการลูบไล้ การขัดถู การให้อาบน้ำ และการนวดฟั้นของมาตุคาม เขาชอบใจ ติดใจ และถึงความปลื้มใจกับการทำเช่นนั้น แม้นี้ก็ชื่อว่า เป็นความขาด ความทะลุ ความด่าง และความพร้อยแห่งพรหมจรรย์ พราหมณ์ ผู้นี้เราเรียกว่าประพฤติพรหมจรรย์ไม่บริสุทธิ์ ประกอบด้วยเมถุนสังโยค ย่อมไม่หลุดพ้นจากชาติ (ความเกิด) ชรา (ความแก่) มรณะ (ความตาย) โสกะ (ความเศร้าโศก) ปริเทวะ (ความคร่ำครวญ) ทุกข์ (ความทุกข์กาย) โทมนัส (ความทุกข์ใจ) และอุปายาส (ความคับแค้นใจ) เรากล่าวว่า ไม่หลุดพ้นจากทุกข์

๒. สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ ปฏิญญาว่าเป็นพรหมจารีอย่างถูกต้อง ไม่ประพฤติกิจสองต่อสองกับมาตุคาม ทั้งไม่ยินดีการลูบไล้ การขัดถู การให้อาบน้ำ และการนวดฟั้นของมาตุคาม แต่ยังสัพยอก เล่นหัว หัวเราะร่ากับมาตุคาม ฯลฯ

๓. สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ ฯลฯ ทั้งไม่สัพยอก เล่นหัว หัวเราะร่ากับมาตุคาม แต่ยังเพ่งจ้องตามาตุคาม ฯลฯ

๔. สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ ฯลฯ ทั้งไม่เพ่งจ้องตามาตุคาม แต่ยังฟังเสียงของมาตุคามผู้หัวเราะ ผู้พูด ผู้ขับร้อง หรือผู้ร้องไห้อยู่นอกฝาหรือนอกกำแพง ฯลฯ

๕. สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ ฯลฯ ทั้งไม่ฟังเสียงของมาตุคาม ผู้หัวเราะ ผู้พูด ผู้ขับร้อง หรือผู้ร้องไห้อยู่นอกฝาหรือนอกกำแพง แต่ยังคอยนึกถึงการที่เคยหัวเราะพูดจาเล่นหัวกับมาตุคาม ฯลฯ

๖. สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ ฯลฯ ทั้งไม่คอยนึกถึงการที่เคยหัวเราะพูดจาเล่นหัวกับมาตุคาม แต่ยังดูคหบดีหรือบุตรคหบดีผู้เอิบอิ่มพรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ บำเรอตนอยู่ ฯลฯ

๗. สมณะหรือพราหมณ์บางคนในโลกนี้ ฯลฯ ทั้งไม่ดูคหบดีหรือบุตร คหบดีผู้เอิบอิ่มพรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ บำเรอตนอยู่ แต่ยังประพฤติพรหมจรรย์ปรารถนาเป็นเทพเจ้าหมู่ใดหมู่หนึ่งว่า “ด้วย ศีล วัตร ตบะ หรือพรหมจรรย์นี้ เราจักเป็นเทพหรือเทพองค์ใดองค์หนึ่ง” เขาชอบใจ ติดใจ และถึงความปลื้มใจกับการทำเช่นนั้น แม้นี้ก็ชื่อว่าเป็นความขาด ความทะลุ ความด่าง และความพร้อย แห่งพรหมจรรย์ พราหมณ์ ผู้นี้เราเรียกว่าประพฤติพรหมจรรย์ไม่บริสุทธิ์ ประกอบด้วยเมถุนสังโยค ไม่หลุดพ้นจากชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส และอุปายาส เรากล่าวว่า ไม่หลุดพ้นจากทุกข์ ฉะนั้น พึงทราบว่าท่านสงเคราะห์ความที่พรหมจรรย์ขาดเป็นต้น ก็ด้วยการถูกทำลายมีความอยากได้เป็นเหตุ และเพราะเมถุนสังโยค ๗ ประการ ด้วยอาการอย่างนี้

ก็ในเรื่องบุคคลผู้ฆ่ามารดาเป็นต้น พึงทราบวินิจฉัยดังนี้ ส่วนแม่เลี้ยง น้าหรือน้าหญิง ผู้ไม่ได้ให้กำเนิดแม้เป็นหญิงมนุษย์ หรือแม่แม้ผู้ให้กำเนิดแต่ไม่ใช่หญิงมนุษย์ บุคคลนั้น ท่านไม่ห้ามบรรพชา และผู้นั้นก็ไม่ถูกต้องอนันตริยกรรม แม่เป็นหญิงมนุษย์ ตนเองเป็นสัตว์ดิรัจฉานฆ่า แม้เขาก็ไม่ต้องอนันตริยกรรม ส่วนบรรพชาของผู้นั้น ท่านห้าม เพราะเขาเป็นสัตว์ดิรัจฉาน แม้หญิงที่เป็นสัตว์ดิรัจฉานทั้งหลายอาศัยบุรุษที่เป็นมนุษย์จึงคลอดบุตรที่เป็นมนุษย์ เหมือนเรื่องพระเถระสองพี่น้องที่เป็นบุตรของนกชนิดใดชนิดหนึ่ง (กินนรี) พระเถระแม้เหล่านั้นแล ก็จัดว่าเกิดแต่ไข่โดยแท้ จริงดังนั้น สัตว์ที่เกิดจากไข่เหล่านั้น ย่อมมีกำเนิด ๔ ชนิด ในภูมิทั้ง ๓ เหล่านี้คือ ในเปตโลก ในสัตว์ดิรัจฉาน และในหมู่มนุษย์ ก็ในหมู่มนุษย์ จะมีเฉพาะโอปปาติกสัตว์บางพวกเท่านั้น เช่นเดียวกับมหาปทุมกุมารเป็นต้น บุตรของนกชนิดใดชนิดหนึ่งแม้ที่เกิดจากไข่ ก็เหมือนพระเถระ ๒ พี่น้อง อนึ่ง ความพิสดารพึงตรวจสอบดูในสีหฬวัตถุ ก็ในที่นี้ คำว่า โกนฺตา ได้แก่ กินนรี บุตรทั้งหลายของกินนรีนั้น ชื่อว่าโกนตบุตร ด้วยว่า กินนรีนั้นได้แล้วกับผู้ชำนาญป่า ในสมัยของพระเจ้าอโศกธรรมราช อาศัยการอยู่ร่วมกับมนุษย์ จงคลอดบุตร ๒ คน พรานป่าได้ให้ลูกน้อยแก่นางกินนรีนั้นด้วยสำคัญว่าบัดนี้นางกินนรีจักไม่ทิ้งบุตรทั้งสองหนีไปเสีย นางกินนรีนั้นได้ลูกน้อยแล้วก็บินหนีไปยังที่ที่ตนเคยอาศัยอยู่นั่นเอง ด้วยว่ากินนรีทั้งหลายไม่สามารถจะบินหนีไปได้โดยปราศจากลูกน้อย เพราะเหตุนั้นนั่นแล ดาบสจึงกล่าวว่า ท่านอย่าได้ให้ลูกน้อยแก่นางกินนรีนั้น เพราะลูกน้อยของเขาทั้งสองนั้นเกิดขึ้นในระดูที่มีกรรมเป็นปัจจัย ดุจจักรแก้วของพระเจ้าจักรพรรดิ จริงดังนั้น การเหาะขึ้นไปยังเวหาสเป็นต้นชื่อว่าเป็นฤทธิ์ของพระเจ้าจักรพรรดิผู้มีบุญญาธิการ พระเจ้าจักรพรรดิจะสามารถเสด็จไปโดยสภาวะของตนเองเท่านั้นโดยปราศจากจักรแก้ว ช้างแก้ว และม้าแก้ว หาได้ไม่ ในบรรดาแก้ว ๓ ประการนั้น จักรแก้วแม้ที่เกิดอยู่ในท่ามกลางมหาสมุทร เพราะบังเกิดขึ้นด้วยกำลังแห่งกรรมของพระเจ้าจักรพรรดิ ชื่อว่าเกิดขึ้นเพราะระดูที่มีกรรมเป็นปัจจัย

ส่วนช้างแก้วและม้าแก้วชื่อว่าเกิดขึ้นเพราะกรรมที่มีกรรมเป็นปัจจัย การบินไปยังเวหาสของเหล่าปักษี ชื่อว่าฤทธิ์ที่เกิดจากผลกรรม ส่วนกินนรีทั้งหลายไม่สามารถจะบินหนีไปโดยสภาวะของตนได้โดยปราศจากลูกน้อย เพราะฉะนั้น พึงเห็นว่า ลูกน้อยของกินนรีเหล่านั้นเกิดขึ้นในระดูที่มีกรรมเป็นปัจจัย ส่วนอาจารย์บางพวกกล่าวว่า มาพร้อมกับการปฏิสนธิ ดุจเครื่องประดับของเหล่าทวยเทพ คำนั้นไม่ควรเชื่อถือ เพราะสัตว์ที่เกิดจากไข่และที่เกิดเป็นตัวจะไม่เป็นเช่นนั้น แม้อาจารย์บางพวกก็ยังกล่าวว่า ท่านทำไว้แล้วในครั้งปวัตติกาล คำแม้นั้นไม่ถูกต้องเลย แม้สัตว์ที่เกิดขึ้นจากความชื้นก็บังเกิดแล้วในกอดอกบัวบ้าง กอไผ่บ้าง ดุจโปกขรสาติพราหมณ์ ปทุมวดีเทวีและเวฬุวดีเทวีเป็นต้น อนึ่งเหล่าสัตว์ที่เกิดในน้ำปรากฏแล้วโดยแท้ มารดาที่เป็นหญิงมนุษย์ถูกผู้ใดที่เป็นสัตว์ดิรัจฉานฆ่าตายด้วยตัวเอง แม้ผู้นั้นก็ไม่จัดเป็นอนันตริยกรรม แต่ห้ามเขาบรรพชา เพราะเป็นสัตว์ดิรัจฉาน และกรรมของเขาก็หนักหนาสาหัสจวนเจียนจะเป็นอนันตริยกรรม แม้เหล่าหญิงมนุษย์อาศัยสัตว์ดิรัจฉานแล้วตั้งครรภ์ เปรียบเหมือนหญิงที่เป็นมารดาของภูริทัตมีการตั้งครรภ์เพราะเหตุ ๘ อย่าง คือ ๑. อัชฌาจาร ๒. การเคล้าคลึงกาย ๓. การสัมผัสชิ้นผ้า ๔. การดื่มน้ำอสุจิ ๕. การสัมผัสลูบไล้สะดือ ๖. การเห็นรูป ๗. ได้ยินเสียง ๘. ดมกลิ่น ในทั้ง ๘ อย่างนั้น ภรรยาเก่าของพระสุทินตั้งครรภ์เพราะอัชฌาจาร จึงคลอดบุตรชื่อว่าพืชกะคล้ายดั่งรูปทอง บางคราว สตรีบางพวกถูกความพอใจและความกำหนดครอบงำเมื่อถึงคราวมีระดู ยินดีการจับมือ จับมวยผม และจับต้องอวัยวะน้อยใหญ่ของเหล่าบุรุษ ก็ตั้งครรภ์ได้ การตั้งครรภ์เพราะเคล้าคลึงกายจึงมีได้ด้วยอาการอย่างนี้ ส่วนภิกษุณีที่เป็นภรรยาเก่าของพระอุทายีเถระดื่มน้ำอสุจินั้นส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งใส่เข้าไปในอวัยวะเพศด้วยท่อนผ้าผืนเล็ก ๆ นั่นเอง เพราะทำเช่นนั้นนางจึงตั้งครรภ์ การตั้งครรภ์เพราะใช้ท่อนผ้าผืนเล็ก ๆ มีได้ด้วยอาการอย่างนี้

กวางตัวเมียที่เป็นมารดาของมิคสิงคดาบส มายังสถานที่ถ่ายปัสสาวะของดาบสเมื่อคราวมีระดูแล้วดื่มน้ำปัสสาวะที่มีเชื้ออสุจิผสมอยู่ เพราะการดื่มนั้นนางจึงตั้งครรภ์แล้วคลอดเด็กทารกเป็นดาบสชื่อว่ามิคสิงคะ การตั้งครรภ์เพราะดื่มน้ำอสุจิมีได้ด้วยอาการอย่างนี้ ส่วนมารดาของท่านสามโพธิสัตว์ตั้งครรภ์เพราะลูบไล้สะดือในคราวมีระดูแล้วคลอดเด็กทารกเป็นสามดาบส พระมารดาของพระเจ้ามัณฑพยะและพระเจ้าจัณฑปัชโชต ได้ตั้งครรภ์ด้วยอำนาจการลูบไล้สะดือในคราวมีระดูด้วยอาการอย่างนี้ อนึ่ง พระเจ้ามัณฑพยะได้ถือกำเนิดขึ้นเพราะการลูบไล้สะดือของมารดาผู้เป็นทิฏฐมังคลิกะ แมลงป่องได้ไต่ไปทั่วสะดือของมารดาของพระเจ้าจัณฑปัชโชต เพราะเหตุนั้นพระเจ้าจัณฑปัชโชตจึงได้ถือกำเนิดขึ้น ในเรื่องนี้ สตรีบางพวกเมื่อไม่ได้การคลุกคลีกับบุรุษเมื่อคราวมีระดู ก็อยู่ภายในเรือนนั่นเองด้วยอำนาจฉันทราคะเพ่งถึงบุรุษเพศ ดุจการเพิ่งโทษของพระราชา นางจึงตั้งครรภ์เพราะทำเช่นนั้น การตั้งครรภ์เพราะเห็นรูปจึงมีด้วยอาการอย่างนี้ ก็ธรรมดาว่าบุรุษย่อมไม่มีในยุคทำสงคราม สตรีเหล่านั้นในคราวมีระดูได้ยินเสียงเมฆคำรามก็ตั้งครรภ์ เหล่าแม่โคนั่นเองบางคราวก็ตั้งท้องเพราะได้กลิ่นโคตัวผู้ การตั้งครรภ์เพราะการดมกลิ่นจึงมีได้ด้วยอาการอย่างนี้ สตรีทั้งหลายตั้งครรภ์ได้เพราะเหตุ ๘ อย่างดังกล่าวมาแล้ว อนึ่งในเรื่องนี้จึงมีบุตรที่เหมือนกับบิดาโดยแท้

เพราะฉะนั้น พระเจ้าภูริทัตเป็นต้นจึงกลายเป็นนาคนั่นแล เพราะอาศัยนาคราชชื่อว่าธตรัฐ ส่วนพระเจ้าจัณฑปัชโชตได้เป็นมนุษย์เพราะอาศัยแมลงป่อง เพราะมิได้เกิดด้วยน้ำสมภพ แม้ในบุคคลผู้ฆ่าบิดาก็นัยนี้เหมือนกัน

แม้บุคคลผู้ฆ่าพระอรหันต์ ก็พึงทราบด้วยอำนาจพระอรหันต์ผู้เป็นมนุษย์เท่านั้น ในเรื่องบุคคลผู้ฆ่าพระอรหันต์นี้ พึงทราบวินิจฉัยดังนี้ จริงอยู่ บุคคลเมื่อจงใจปลงชีวิตพระขีณาสพผู้มีชาติเป็นมนุษย์ โดยที่สุด แม้ไม่ใช่บรรพชิตจะเป็นทารกหรือทาริกา จัดว่าเป็นผู้ฆ่าพระอรหันต์แท้ และถูกต้องอนันตริยกรรมด้วย และบรรพชาของผู้นั้น ท่านก็ห้าม ส่วนคนฆ่าพระอรหันต์ผู้ไม่มีชาติเป็นมนุษย์ หรือพระอริยบุคคลที่เหลือซึ่งมีชาติเป็นมนุษย์ ไม่ถูกต้องอนันตริยกรรม แม้บรรพชาของผู้นั้นก็ไม่ห้าม แต่กรรมเป็นกรรมรุนแรง สัตว์ดิรัจฉานฆ่าแม้พระอรหันต์ผู้เป็นมนุษย์ ก็ไม่ถูกต้องอนันตริยกรรม แต่กรรมเป็นกรรมหนัก ส่วนผู้ทำร้ายภิกษุณีและผู้ทำลายสงฆ์ปรากฏชัดแล้ว

แม้ในคำนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย อนุปสัมบันผู้ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนห้อพระโลหิต เป็นต้น (โลหิตุปฺปาทโก ภิกฺขเว) พึงทราบวินิจฉัยดังนี้ คนมีจิตประทุษร้าย คิดจะฆ่า ทำโลหิตในพระสรีระที่ยังทรงพระชนม์ของพระตถาคต แม้พอที่แมลงวันตัวเล็ก ๆ จะดื่มกินได้ให้ห้อขึ้น เหมือนพระเทวทัต ผู้นี้ชื่อว่าผู้ทำพระโลหิตให้ห้อ สำหรับผู้นี้ ห้ามทั้งบรรพชาและอุปสมบท ส่วนผู้ที่ใช้มีดผ่าตัดนำเนื้อร้ายและโลหิตออกเพื่อระงับโรค ทำให้ทรงสำราญ เขาไม่จัดว่าผู้ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนห้อพระโลหิต ย่อมประสบบุญมาก ย่อมประสบบุญที่ประเสริฐ เหมือนหมอชีวกโกมารภัจ

อุภโตพยัญชนกนั้นมี ๒ ประเภท คือ สตรีอุภโตพยัญชนก และบุรุษอุภโตพยัญชนก ในอุภโตพยัญชนก ๒ ประเภทนั้น สตรีอุภโตพยัญชนก มีองค์กำเนิดหญิงปรากฏ มีองคชาตของชายปกปิด บุรุษอุภโตพยัญชนกมีองคชาตของชายปรากฏ มีองค์กำเนิดหญิงปกปิด เมื่อสตรีอุภโตพยัญชนกทำหน้าที่ชาย ในหญิงมีองค์กำเนิดหญิงปกปิด มีองคชาตของชายปรากฏ เมื่อบุรุษอุภโตพยัญชนกกลายเป็นหญิงสำหรับชาย องคชาตของชายปกปิด องค์กำเนิดหญิงปรากฏ อุภโตพยัญชนก ๒ ประเภทนั้นมีความต่างกันดังนี้ สตรีอุภโตพยัญชนกมีครรภ์เองได้และทำให้หญิงอื่นมีครรภ์ก็ได้ บุรุษอุภโตพยัญชนกมีครรภ์เองไม่ได้ แต่ทำให้หญิงอื่นมีครรภ์ได้ นี้เป็นความต่างกันแห่งอุภโตพยัญชนกทั้ง ๒ อย่างนั้น ก็ในคำว่า อุภโตพยัญชนะ นี้ คำว่า พยัญชนะ ได้แก่ นิมิต (องค์กำเนิดของชาย, องค์กำเนิดหญิง) เพราะวิเคราะห์ว่า อุภโตพยัญชนะมีอยู่แก่บุรุษนั้น ท่านจึงกล่าวว่า อุภโตพยัญชนะ บุรุษหนึ่งคนมีอินทรีย์ ๒ อย่าง แต่ถือว่ามีอินทรีย์เดียวเท่านั้น อินทรีย์เดียวเท่านั้น หาใช่ ๒ อย่างไม่ อิตถินทรีย์เกิดขึ้นแก่ผู้ใด ปุริสินทรีย์ก็เกิดขึ้นแก่ผู้นั้นก็หาไม่ อีกอย่างหนึ่ง ปุริสินทรีย์เกิดขึ้นแก่ผู้ใด อิตถินทรีย์จะเกิดขึ้นแก่ผู้นั้นก็หาไม่ เพราะอินทรีย์ทั้งสองส้องเสพอยู่ในสันดานเดียวกัน ก็อินทรีย์นั้นแลจัดเป็นอิตถินทรีย์ของสตรีอุภโตพยัญชนก จัดว่าเป็นอิตถินทรีย์โดยแท้ของบุรุษอุภโตพยัญชนกเหมือนกัน หากว่ามีเพียงอินทรีย์เดียวเท่านั้นไซร้ ด้วยอาการอย่างนี้ จะมีภาวะเป็นอุภโตพยัญชนกได้อย่างไร

ท่านกล่าวว่า อินทรีย์เป็นเหตุแห่งพยัญชนะ และอินทรีย์นั้นไม่มีแก่พยัญชนะนั้น ข้าพเจ้าจะเฉลยให้ฟัง อิตถินทรีย์มิได้เป็นเครื่องหมายแห่งองค์กำเนิดชาย แม้องค์กำเนิดชายก็เหมือนกัน มิได้เป็นเหตุแห่งองค์กำเนิดหญิง เพราะเหตุไร เพราะมิได้มีอยู่ตลอดเวลา จริงดังนั้น เมื่อใดสตรีมีความกำหนัด เมื่อนั้นองค์กำเนิดชายจะปรากฏแก่สตรีอุภโตพยัญชนก องค์กำเนิดหญิงปกปิด แม้บุรุษอุภโตพยัญชนกก็เหมือนกัน หากว่าอินทรีย์ทั้งสองของอุภโตพยัญชนกทั้งสองนั้นจะเป็นเหตุแห่งองค์กำเนิดทั้งหลายไซร้ องค์กำเนิดทั้งสองก็จะอยู่ร่วมกันทุกเมื่อ แต่จะไม่ดำรงอยู่ถาวร เพราะฉะนั้น จึงมีอินทรีย์เดียวเท่านั้น ฉะนั้น พึงถึงข้อยุติในเรื่องนี้เพียงเท่านี้ จิตที่กำหนัดนั่นเองละอินทรีย์ที่เป็นเหตุแห่งองค์กำเนิด พึงเห็นว่า เป็นเหตุแห่งองค์กำเนิดทั้งสอง เพราะฉะนั้น สตรีอุภโตพยัญชนกมีครรภ์เองได้และทำให้หญิงอื่นมีครรภ์ก็ได้ บุรุษอุภโตพยัญชนกมีครรภ์เองไม่ได้ แต่ทำให้หญิงอื่นมีครรภ์ได้เพราะความพร้อมเพรียงแห่งอิตถินทรีย์เท่านั้นจึงตั้งครรภ์

ส่วนในอรรถกถากุรุนที ท่านแก้ไว้ว่า “ถ้าเพศชายเกิดในปฏิสนธิกาล เพศหญิงก็เกิดในปวัตติกาล ถ้าเพศหญิงเกิดในปฏิสนธิกาล เพศชายก็เกิดในปวัตติกาล” คำในอรรถกถานั้นไม่ถูกซะทีเดียว เพราะเหตุไร เพราะเพศหญิงเป็นต้นจะตั้งขึ้นในปวัตติกาลเท่านั้น เพศชายก็จะตั้งขึ้นในปฏิสนธิกาลเหมือนกัน หาใช่เพศเป็นต้นไม่ ใคร ๆ ก็สามารถจะกล่าวได้ว่า อินทรีย์นั่นเองคือเพศ เพราะอินทรีย์และเพศมีสภาวะต่างกัน เหมือนอย่างเมื่อมีเพล็ดพืช ต้นไม้ก็จะเกิด เมื่อไม่มีเมล็ดพืช ต้นไม้ก็ไม่เกิด ฉันใด เมื่อมีอินทรีย์ เพศเป็นต้นก็มี เพราะว่าอินทรีย์ก็เป็นเช่นเดียวกับเมล็ดพืช เพศเป็นต้นก็เหมือนกับต้นไม้ ฉันนั้นเหมือนกัน ในบุคคลเหล่านั้น บุคคล ๑๑ จำพวก มีบัณเฑาะก์เป็นต้น ไม่สมควรที่จะก้าวลงสู่นิยามในภพนั้นเลย เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าเป็นอภัพพบุคคล บุคคล ๒ จำพวก คือ ๑. คนมีอายุหย่อน ๒๐ ปี ๒. คนเคยต้องอันติมวัตถุ ไม่ถือว่าเป็นวัตถุแห่งอุปสมบทโดยแท้ เมื่อมีอุปนิสัย จึงสมควรที่จะก้าวลงสู่นิยามในภพนั้นนั่นเองได้ เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าเป็นภัพพบุคคล

วัตถุสัมปัตติกถา จบ

ญัตติสัมปัตติกถา

ความแตกฉานด้วยปัญญาเป็นเหตุ ให้รู้พยัญชนะ ๑๐ ลักษณะ คือ
สิถิล ธนิต ทีฆะ รัสสะ ครุ ลหุ นิคหิต สัมพันธ์ ววัตถิตะ และวิมุต

ภิกษุอย่าได้เพ่งถึงพยัญชนะ ๑๐ ลักษณะที่ท่านกล่าวไว้ด้วยอาการอย่างนี้ แม้เมื่อไม่สามารถด้วยอาการอย่างนี้ ก็อย่าได้ทำให้พยัญชนะที่ท่านกล่าวไว้ด้วยอำนาจสิถิล ธนิต วิมุต และนิคหิตคลาดเคลื่อน หรือไม่สวดให้ผิด ชื่อว่าญัตติสมบัติ ที่ชื่อว่าญัตติวิบัติ ได้แก่ การไม่ตั้งญัตติทั้งหมด ไม่ระบุญัตติคือวัตถุ สงฆ์ บุคคล ภายหลัง จึงตั้งญัตติ ฉะนั้น โทษแห่งญัตติ ๕ ประการนี้จึงมีเท่านี้ก่อน ส่วนวิบัติในญัตติ พึงทราบวินิจฉัยดังนี้ คำว่า ไม่ระบุวัตถุ (วตฺถุ น ปรามสติ) ความว่า สงฆ์ทำกรรมมีอุปสมบทกรรมเป็นต้นแก่บุคคลใด ไม่ระบุบุคคลนั้น คือ ไม่เอ่ยชื่อบุคคลนั้น ได้แก่ เมื่อควร

สวดว่า “ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ธรรมรักขิตนี้ เป็นอุปสัมทาเปกขะของท่านพุทธรักขิต” แต่สวดว่า “ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า อุปสัมปทาเปกขะของท่านพุทธรักขิต” อย่างนี้ชื่อว่าไม่ระบุวัตถุ คำว่า ไม่ระบุสงฆ์ (สංฆ น ปรามสติ) ความว่า ไม่ระบุชื่อสงฆ์ คือ เมื่อควรสวดว่า “ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ธรรมรักขิตนี้” กลับสวดว่า “ท่านผู้เจริญ ขอจงฟังข้าพเจ้า ธรรมรักขิตนี้” อย่างนี้ชื่อว่าไม่ระบุสงฆ์ คำว่า ไม่ระบุบุคคล (ปุคฺคลං น ปรามสติ) ความว่า ภิกษุใดเป็นพระอุปัชฌาย์ของอุปสัมปทาเปกขะ ไม่ระบุภิกษุนั้น คือ ไม่เอ่ยชื่อภิกษุนั้น ได้แก่ เมื่อควรสวด ว่า “ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ธรรมรักขิตนี้เป็นอุปสัมปทาเปกขะของท่านพุทธรักขิต” แต่กลับสวดว่า “ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า ธรรมรักขิตนี้เป็นอุปสัมปทาเปกขะ” อย่างนี้ชื่อว่าไม่ระบุบุคคล คำว่า ไม่ระบุญัตติ (ญตฺตึ น ปรามสติ) ความว่า ไม่ระบุญัตติโดยประการทั้งปวง คือ ในญัตติทุติยกรรม ไม่ตั้งญัตติ ทำอนุสาวนาด้วยกรรมวาจา ๒ ครั้งเท่านั้น แม้ในญัตติจตุตถกรรมก็ไม่ตั้งญัตติ ทำอนุสาวนาด้วยกรรมวาจา ๔ ครั้งเท่านั้น อย่างนี้ชื่อว่าไม่ระบุญัตติ คำว่า ตั้งญัตติภายหลัง (ปจฺฉา วา ญตฺตึ ฐเปติ) ความว่า ทำอนุสาวนา ด้วยกรรมวาจาก่อน กล่าวว่า “เอสา ญตฺติ” แล้วจึงกล่าวว่า “ขมติ สංฆสฺส, ตสฺมา ตุณฺหี, เอวเมตं ธารยามิ” อย่างนี้ชื่อว่าตั้งญัตติภายหลัง กรรมทั้งหลายวิบัติโดยวัตถุด้วยอาการ ๕ อย่าง ด้วยประการฉะนี้ การประกาศที่สมบูรณ์ด้วยญัตติที่พ้นแล้วจากโทษเหล่านี้ ชื่อว่าญัตติสมบัติ

ญัตติสัมปัตติกถา จบ

อนุสาวนาสัมปัตติกถา

การสวดโดยเว้นโทษแห่งอนุสาวนา ๕ ประการเหล่านี้ คือ การไม่ระบุวัตถุ สงฆ์ และบุคคล ทำให้การสวดเสียหาย สวดในกาลไม่ควร ชื่อว่า อนุสาวนาสมบัติ ในเรื่องนั้น การไม่ระบุวัตถุ เป็นต้น ก็เป็นเช่นเดียวกับที่กล่าวไว้แล้วในญัตตินั่นเอง การไม่กล่าวกรรมวาจาทั้งหมดแล้วประกาศญัตติ ๔ ครั้ง การทำพยัญชนะทั้ง ๔ แม้ภายในกรรมวาจาให้เสียหาย หรือการสวดโดยการทำอักขระหรือบทให้ยกหรือเผยขึ้นไม่ดี ชื่อว่าการทำให้การสวดเสียหาย จริงดังนั้น พยัญชนะทั้ง ๔ ด้วยอำนาจสิถิล ธนิต วิมุต และนิคหิต ย่อมทำกรรมให้เสียหายภายในกรรมวาจา ในประเภทแห่งพยัญชนะมีสิถิลเป็นต้นนั้น เมื่อควรว่า “สุณาตุ เม” เอา ต เป็น ถ ว่า สุณาถุ เม ชื่อว่าทำสิถิลให้เป็น ธนิต และเมื่อควรว่า “ปตฺตกลฺลं เอสา ญตฺติ” สวดว่า ปตฺตกลฺลं เอสา ญตฺถิ เป็นต้น ก็เหมือนกัน เมื่อควรจะว่า “ภนฺเต สංโฆ” เอา ภ เป็น พ เอา ฆ เป็น ค สวดว่า พนฺเต สงฺโค ชื่อว่าทำธนิตให้เป็นสิถิล ส่วนบทที่ควรเปิดปากว่า “สุณาตุ เม” ว่าหุบปากให้เสียงขึ้นจมูกเป็น สุณมฺตุ เม ก็ดี บทที่ควรเปิดปากว่า “เอสา ญตฺติ” ว่าหุบปากให้เสียงขึ้นจมูก เป็น เอสं ญตฺติ ก็ดี ชื่อว่าทำวิมุตให้เป็นนิคหิต คำที่ควรหุบปากให้เสียงขึ้นจมูกว่า “ปตฺตกลฺลं” ว่าเปิดปากไม่ทำเสียง ให้ขึ้นจมูกว่า ปตฺตกลฺลา ชื่อว่าทำนิคหิตเป็นวิมุต พยัญชนะ ๔ เหล่านี้ คือ เมื่อควรว่าเป็นสิถิล ว่าเป็นธนิต เมื่อควรว่าเป็น ธนิต ว่าเป็นสิถิล เมื่อควรว่าเป็นวิมุต ว่าเป็นนิคหิต เมื่อควรว่าเป็นนิคหิต ว่าเป็น วิมุต ย่อมทำกรรมให้เสียหายภายใน

กรรมวาจา ด้วยประการฉะนี้ จริงอยู่ ภิกษุผู้สวดอย่างนี้ ชื่อว่าว่าอักขระหนึ่ง ในเมื่อควรว่าอักขระหนึ่ง ท่านเรียกว่าว่าผิด ภิกษุผู้ฉลาดกรรมวาจาควรว่าอักขระนั้น ๆ นั่นแหละตามฐานกรณ์อย่างนี้ คือ ในพยัญชนะ ๖ ชนิดนอกนี้มีทีฆะและรัสสะเป็นต้น ว่าทีฆะในฐานกรณ์แห่งทีฆะ ว่ารัสสะในฐานกรณ์แห่งรัสสะนั่นเอง อย่าให้ประเพณีซึ่งมีมาตามลำดับสูญสิ้นไปทำกรรมวาจา ก็ถ้าภิกษุผู้สวดกรรมวาจาไม่ว่าอย่างนั้น เมื่อควรว่าเป็น ทีฆะ กลับว่าเป็นรัสสะ เมื่อควรว่าเป็นรัสสะ กลับว่าเป็นทีฆะ ก็เมื่อควรว่า เป็นครุ กลับว่าเป็นลหุ หรือเมื่อควรว่าเป็นลหุ กลับว่าเป็นครุ ก็หรือว่า เมื่อควรว่าให้เชื่อมกัน กลับว่าแยกกัน หรือเมื่อควรว่าให้แยกกัน กลับว่าเชื่อมกัน แม้เมื่อว่า อย่างนี้ กรรมวาจาไม่เสียหาย จริงอยู่ พยัญชนะ ๖ ชนิดนี้ ไม่ทำกรรมให้เสียหาย

คำนี้นี่เองเป็นการกล่าวที่เสมอเหมือนกันของอาจารย์ทั้งหลาย ส่วนอาจารย์พวกอื่นกล่าวว่า พยัญชนะทั้งหลายในบัดนี้ย่อมประทุษร้ายกรรมภายในกรรมวาจา เมื่อเป็นอย่างนี้ อนุปสัมบันนั่นเองก็จะมีมากกว่า อนึ่ง พึงใคร่ครวญแล้วรับเอา หรือควรศึกษากรรมวาจาให้ดียิ่งขึ้น การตั้งญัตติขึ้นก่อนแล้วสวดในโอกาสที่ไม่เหมาะแก่การสวด ชื่อว่าสวดในกาลไม่ควร การสวดที่สมบูรณ์ด้วยอนุสาวนาที่พ้นจากโทษเหล่านี้ ชื่อว่าการสวดที่สมบูรณ์ด้วยอนุสาวนาสมบัติ ด้วยประการฉะนี้ หากว่าให้บุคคลที่ปราศจากบาตรและจีวรบวช กรรมก็จะไม่เสียหาย เพราะทำการสวดไว้แล้วว่า บาตรและจีวรของบุคคลนั้นบริบูรณ์แล้ว ถึงกระนั้น การกสงฆ์ก็มีความผิด เพราะเหตุนั้นนั่นแล ท่านจึงกล่าวไว้แม้ในวิมติวิโนทนีฎีกาว่า แม้เมื่อไม่มีบาตรและจีวร ท่านก็ไม่กล่าวว่า กรรมเสียหาย เพราะท่านสวดไว้ด้วยกรรมวาจาว่า บาตรและจีวรของบุคคลนั้นบริบูรณ์ กล่าวไว้ว่าเป็นเพียงทุกกฎเท่านั้น ถ้าผู้ที่ไม่ใช่อุปัชฌาย์ให้อุปสมบท จะให้อุปัชฌาย์สวดว่า อุปสัมปทาเปกขะของบุคคลชื่อนี้ ด้วยอุปัชฌาย์ชื่อนี้ ก็เป็นอันอุปสมบทแล้วด้วยดีโดยแท้ ไม่ให้อุปัชฌาย์สวด ไม่เป็นอันอุปสมบท สมดังที่ท่านกล่าวไว้ในวิมติวิโนทนีฎีกาว่า คำว่า กรรมไม่เสียหาย นี้ ท่านกล่าวไว้เพราะแม้เมื่อไม่มีอุปัชฌาย์ แต่ก็ทำการประกาศอุปัชฌาย์ในที่ทั้งปวงโดยชื่อแม้แห่งอุปัชฌาย์รูปใดรูปหนึ่งแม้จะไม่มีอยู่ จะมรณภาพไปแล้วก็ตาม ลาสิกขาไปก็ตาม เป็นอดีตอุปัชฌาย์ก็ตาม ว่า อุปสัมปทาเปกขะของบุคคลชื่อนี้ ด้วยอุปัชฌาย์ชื่อนี้ ก็หากว่าจะไม่ทำการประกาศอุปัชฌาย์ไซร้ ก็จะเป็นกรรมวิบัติที่ท่านกล่าวไว้ว่า ไม่ระบุบุคคล โดยแท้

เพราะเหตุนั้นนั่นแล ท่านจึงกล่าวไว้ในพระบาลีว่า ผู้ที่ไม่ใช่อุปัชฌาย์ ถ้าให้อุปสมบทด้วยอุปัชฌาย์สงฆ์ อุปัชฌาย์คณะ การกสงฆ์ก็มีความผิด แต่กรรมไม่เสียหาย ก็สมดังที่ท่านกล่าวไว้ในวิมติวิโนทนีฎีกาว่า คำว่า ด้วยอุปัชฌาย์สงฆ์ ได้แก่ บุคคลชื่อนี้นี้เป็นอุปสัมปทาเปกขะของสงฆ์ บุคคลชื่อนี้ขออุปสมบทกะสงฆ์ อธิบายว่า ประกาศอุปัชฌาย์สงฆ์นั่นเองด้วยกรรมวาจาอย่างนี้ว่า ด้วยอุปัชฌาย์สงฆ์ แม้ในคำว่า ด้วยคณะอุปัชฌาย์คณะ นี้ ก็เหมือนกัน พึงทราบโยชนาด้วยคำว่า บุคคลนี้ชื่อนี้เป็นอุปสัมปทาเปกขะของคณะ เป็นต้น แม้เมื่อท่านกล่าวไว้อย่างนี้ กรรมก็หากำเริบไม่ เพราะท่านกล่าวไว้ว่าเป็นแค่ทุกกฎเท่านั้น แต่เมื่อว่าโดยประการอื่น ใคร ๆ จะกล่าวได้ว่า บุคคลนั้นก็ยังเป็น

อนุปสัมบัน ถ้าอุปัชฌาย์ให้อนุปสัมบันมีบัณเฑาะก์เป็นต้นอุปสมบทไซร้ ยกเว้นบัณเฑาะก์เป็นต้นนั้นเสีย ภิกษุคณะปัญจวรรคเป็นต้น จะเต็มจำนวนไม่เลยหัตถบาส กรรมไม่เสียหาย แต่การกสงฆ์ก็มีความผิด เพราะฉะนั้นท่านจึงกล่าวไว้ในวิมติวิโนทนีฎีกาว่า เมื่อทำร่วมกับอุปัชฌาย์ที่เป็นบัณเฑาะก์เป็นต้น ภิกษุคณะปัญจวรรคเป็นต้นย่อมเต็มจำนวนโดยปราศจากบัณเฑาะก์เป็นต้นโดยแท้ กรรมไม่เสียหาย แต่เมื่อว่าโดยความหมายนอกจากนี้ กรรมจะเสียหาย

ถ้าพระอาจารย์ ๔ รูปจะสวดพร้อมกัน ก็ในเรื่องนี้จะทำอย่างไร เราจะกล่าวให้ฟัง ในอรรถกถาทั้งปวงท่านกล่าวไว้เพียงเท่านี้ว่า พระอาจารย์รูปเดียวพึงสวดกรรมวาจา อุปสัมปทาเปกขะ ๒ คน หรือ ๓ คนได้ พระอาจารย์ ๒ คน หรือ ๓ คนพึงสวดกรรมวาจา ๒ หรือ ๓ ครั้งพร้อมกันไปทีเดียวอย่างนี้ คือพระอาจารย์คนหนึ่ง พึงสวดประกาศอุปสัมปทาเปกขะคนหนึ่งแยกกัน แต่ถ้าพระอาจารย์ต่างคนกัน และพระอุปัชฌาย์ก็ต่างคนกัน คือ พระติสสเถระสวดประกาศสัทธิวิหาริกของพระสุมนเถระ พระสุมนเถระสวดประกาศสัทธิวิหาริกของพระติสสเถระ และต่างก็เป็นคณปูรกะกันและกัน อย่างนี้ย่อมควร แต่ถ้าพระอุปัชฌาย์ต่างคนกัน พระอาจารย์คนเดียวกัน อย่างนี้ย่อมไม่ควร เพราะพระผู้มีพระภาคทรงห้ามไว้ว่า “แต่การสวดนั้น เราไม่อนุญาตให้มีอุปัชฌาย์ต่างคนกัน” แต่ด้วยวิจารณกถาของชนทั้ง ๔ คน จะปรากฏเงาแห่งกรรมวิบัติก็หาไม่ แม้ถึงอย่างนั้นก็ไม่ควรทำโดยแท้ เพราะในอรรถกถาทั้งปวงท่านมิได้พิจารณาตรึกตรองไว้ ถ้าจะให้บุคคลผู้ที่ประกอบพร้อมด้วยผ้าและเครื่องประดับเป็นต้น มีผมและหนวดยาวรุงรังอุปสมบทไซร้ ก็เป็นอันอุปสมบทแล้วด้วยดี ภายหลังให้โกนผมและหนวดแล้วให้นุ่มห่มผ้ากาสายะ ก็เป็นอันใช้ได้ เพราะพ้นแล้วจากวัตถุ ๑๓ ประการ และเพราะคุณสมบัตินั่นเองเป็นประมาณในเรื่องนี้

อนุสาวนาสัมปัตติกถา จบ

บัดนี้ ลำดับแห่งการสังวรรณนาด้วยคาถานี้ว่า สีมวิโสธนึ นาม, นานาคนฺถสมาหฏฺ มาถึงแล้วโดยลำดับ

พระปัญญาที่เปี่ยมไปด้วยพระเมตตา กรุณาของพระมเหสีเจ้า
พระองค์ใด ทรงแผ่ไปแล้ว ตามพระราชหฤทัย
ในสรรพสัตว์ที่ควร แก่การตรัสรู้ได้นับไม่ถ้วน
พระศาสดาอันพระปัญญานั้นให้ ทรงพระอุตสาหะแล้วจึงทรง
อนุญาตสีมาใดที่เป็นประโยชน์ แก่ เหล่าภิกษุ ปัญหาย่อมเป็นไปในสีมานั้น
มีความสงสัยเป็นสองฝั่งสองฝ่าย ในแต่ละภูมิประเทศก็มี
เหล่าภิกษุอยู่ทั่วไปหมด แม้คัมภีร์ทั้งหลายก็มี
ความผิดเพี้ยนเพราะเหตุ ที่ถือตามมติของตน
หากว่าวาทะของเราเป็นเช่นนี้ ผู้ที่ได้ สดับรับฟังแล้วก็จะเพ่งเล็งเอา

การบรรพชาของเราในบวรพุทธศาสนา ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็จะไม่มีผล
อรรถเป็นสิ่งที่ลึกซึ้งละเอียดอ่อน เป็นอารมณ์ของพระสัพพัญญูชินเจ้า
ท่านพระสารีบุตรมีปัญญามาก แต่ก็หาใช่วิสัยแม้ของพระเถระไม่
ท่านจะสามารถเข้าถึงอารมณ์ของ พระสัพพัญญูชินเจ้าได้อย่างไรกัน
ด้วยอาการอย่างนี้ ท่านพระมหามุนี ที่ยังอยู่ก็จะดูหมิ่นติเตียนเราได้
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเปรียบได้ กับดอกไม้ที่ออกดอกบานสะพรั่ง
เต็มต้น ยิ่งใหญ่ไพศาล สูงส่ง เปรียบดั่งขุนเขาสุเมรุ
ในเวลาที่พระองค์จะเสด็จ ดับขันธปรินิพพาน ได้ตรัสไว้ดังนี้ว่า
อานนท์ เธออย่าได้ร้องไห้ อย่าได้เศร้าโศกเสียใจไปเลย
เราเพียงผู้เดียวเท่านั้น นิพพานแล้ว พระพุทธเจ้าอีกมาก
ก็ยังคงอยู่โดยแท้ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเหล่านั้น
มีจำนวนถึง ๘๔,๐๐๐ องค์
จักพากันสั่งสอนภิกษุ เธอเป็นผู้ที่ได้ทำบุญไว้แล้ว
เมื่อพระบาลีพร้อมด้วยอรรถกถา อันประเสริฐ ที่เป็นอารมณ์
ของพระสัพพัญญูพุทธเจ้ายังคงอยู่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแม้จะ
ปรินิพพานแล้ว หมู่สัตว์นี้จะสูญเปล่า ไม่ได้รับประโยชน์เลยก็หาไม่
ข้าพเจ้าครั้นคิดได้อย่างนี้แล้วขวนขวาย ขะมักเขม้นทั้งกลางคืนและกลางวัน
เมื่อพระสัมพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์ อยู่นั่นแล วาทะจึงแตกแยก
ไม่อยู่ในวิสัยครั้นทำลาย วาทะนั้นได้แล้วจึงละอัตตโนมติเสียได้
บัดนี้ ข้าพเจ้าจักวิสัชนา เพื่อความบริสุทธิ์
แห่งพระสัทธรรม ไปตลอดกาลนาน

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สมวิโสธนึ ได้แก่ การชำระสีมา อธิบายว่า เราจักละสีมาวิบัติแล้วทำปกรณ์ที่จะประกาศสมบัติลักษณะ บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สีมา ได้แก่ สีมา ๑๕ ชนิด ได้แก่ ๑. ขัณฑสีมา ๒. อุปจารสีมา ๓. สมานสังวาสสีมา ๔. อวิปปวาสสีมา ๕. ลาภสีมา ๖. คามสีมา ๗. นิคมสีมา ๘. นครสีมา ๙. อัพภันตรสีมา ๑๐. อุทกุกเขปสีมา ๑๑. ชนบทสีมา ๑๒. รัฐสีมา ๑๓. รัชสีมา ๑๔. ทีปสีมา ๑๕. จักกวาฬสีมา บรรดาสีมาเหล่านั้น ที่ชื่อว่าขัณฑสีมา ท่านสมมติกำหนดไว้ในมหาสีมาหรือในคามเขตเพื่อจะทำสังฆกรรมมีการบรรพชาและอุปสมบทเป็นต้นได้สะดวก ความพิสดารแห่งขัณฑสีมานั้นท่านกล่าวไว้แล้วในมหาวรรค แห่งอรรถกถาพระวินัยชื่อสมันตปาสาทิกา โดยแบ่งเป็น ๗๒ อย่าง โดยนัยว่า พึงทักนิมิตก่อน เป็นต้น ความพิสดารแม้ที่กล่าวไว้แล้วในที่นี้ ก็ควรที่จะกล่าวไว้แล้วอย่างนั้นโดยแท้ เพราะฉะนั้น พวกเราจะไม่กล่าว พวกเราจักทำฐานะบางอย่างซึ่งเป็นฐานะที่รู้ได้ยากนั่นเองให้ปรากฏ ในเรื่องนั้น ก็ถ้ามีถ้ำอยู่ภายในข้างหน้าแนวเขตกำหนดสีมาเหนือขึ้น

ไปด้านใต้ สีมาจะไม่หยั่งลงไปข้างนอก แม้ถ้ามีถ้ำอยู่ภายนอกจากฝั่งด้านในของแนวเขตกำหนดสีมาด้านบน สีมาจะไม่หยั่งลงไปภายใน ฉะนั้น ทั้งสองประการนี้มีความหมายอันเดียวกัน ต่างกันแค่พยัญชนะเท่านั้น มีถ้ำที่เจาะทะลุข้างภูเขาโดยมีรูปร่างคล้ายอุโมงค์ที่เชิงเขาด้านล่างส่วนที่อยู่ด้านในของแนวเขตกำหนดสีมาด้านบน สีมาไม่หยั่งลงไปในส่วนที่เป็นพื้นดิน ที่เป็นถ้ำด้านหน้าแนวเขตกำหนดสีมา และที่เป็นภูเขาข้างใต้ที่อยู่ภายนอกถ้ำ สีมาก็จะอยู่ด้านบนถ้ำนั่นเอง แม้ถ้ามีถ้ำอยู่ข้างภูเขาเจาะทะลุโดยมีรูปร่างคล้ายอุโมงค์ที่เชิงเขาด้านล่างที่อยู่ด้านนอกจากส่วนด้านในแนวเขตกำหนดสีมาด้านบนนั้น สีมาจะไม่หยั่งลงไปที่ส่วนภาคพื้นที่เป็นถ้ำ และที่เป็นภูเขาด้านล่างที่อยู่ด้านนอกถ้ำ สีมาจะมีอยู่เฉพาะส่วนด้านบนถ้ำเท่านั้น อนึ่งการสืบสวนนี้ท่านทำไว้แล้วแม้ในวิมติวิโนทนีฎีกา คำว่า อนฺโต ได้แก่ ภายในภูเขา อธิบายว่า ที่เชิงเขา

เพื่อจะให้ อนฺโต ศัพท์นั้นนั่นแลมีความพิเศษโดยการกำหนดสีมา ท่านจึงกล่าวว่า ข้างหน้าแนวเขตกำหนดสีมาด้านบน พึงเห็นว่า ก็ท่านมิได้มุ่งถึงเชิงเขาเลย แม้เมื่อควรจะกล่าวว่า จากฝั่งด้านใน ก็กล่าวว่า จากด้านนอก โดยหมายเอายอดเขาที่สีมาอาศัย เพราะเหตุนั้นนั่นแล เมื่อจะให้ พหิ ศัพท์ ในคำว่า พหิเลณ นี้มีความพิเศษ ท่านจึงกล่าวว่า จากฝั่งด้านในของแนวเขตกำหนดสีมาข้างบน คำว่า พหิ ในคำว่า พหิ สีมา น โอตรติ นี้ ท่านกล่าวหมายเอาถ้ำที่อยู่เชิงเขา อธิบายว่า สีมาไม่หยั่งลงไปที่ส่วนด้านใต้ของแนวเขตกำหนดสีมาด้านบน ที่อยู่ภายนอกถ้ำ คำว่า ภายในสีมา (อนฺโต สีมา) ได้แก่ ภายในถ้ำและเชิงเขา อธิบายว่า สีมาจะไม่หยั่งลงในที่ ๆ ควรจะหยั่งลงไป อธิบายว่า สีมาไม่หยั่งลงไปภายนอก อนึ่ง ในคำว่า สีมาไม่หยั่งลงไป นี้ พึงถือเอาว่า ท่านแสดงสีมาโดยความเป็นถ้ำในที่ที่ควรจะหยั่งลงก็ไม่หยั่งลงไปโดยประการทั้งปวง แม้ในเรื่องนั้น วิมติวิโนทนีฎีกามีว่า คำว่า ไม่หยั่งลงไป ได้แก่ สีมามีอยู่เฉพาะข้างบนเท่านั้น ส่วนอาจารย์บางพวกกล่าวว่า ถ้ำก็เป็นโพลงโดยแท้ ดุจกระบอกไม้ไผ่ คำนั้น ไม่ถูกต้อง

อุปจารสีมาซึ่งเป็นสถานที่ที่เหมาะจะเป็นหนทาง ทางเข้าถึง หรือเข้าถึงได้ของบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของหมู่สัตว์นั้น ๆ หรือของเทพวิมานและต้นกัลปพฤกษ์เป็นต้น เรื่อยไปตั้งแต่บ้าน ป่า และนิคมเป็นต้น จนถึงพรหมโลก ชื่อว่าอุปจารสีมา สถานที่เหล่านั้นท่านมิได้ประสงค์เอาในที่นี้ เพราะมิใช่วิสัยของเหล่าภิกษุ ภิกษุทั้งหลายย่อมอยู่ในประเทศใด ซึ่งเป็นประเทศที่เขากำหนดทำเป็นบริเวณ ทำการล้อมด้วยกำแพงเป็นต้น หรือแม้ในที่ที่มิได้ล้อม ก็กำหนดให้เป็นสถานที่ที่เหมาะสมแก่อุปจารประเทศนี้นี่เองท่านประสงค์เอาว่า อุปจารสีมา เพราะเป็นสถานที่เข้าอยู่จำพรรษาและทำการกรานกฐินของเหล่าภิกษุ จริงดังนั้น คำว่า กถินตฺถตสีมาย ท่านกล่าวหมายเอาอุปจารสีมา คำว่า ขนฺธสีมาย ตตฺรปฺปาทาภาวโต ท่านกล่าวไว้ในคัณฐีบทแม้ทั้ง ๓ คำว่า ตตฺรปฺปาเทน ภตํ ความว่า จีวรของสงฆ์บางผืนที่เขาหาซื้อมาด้วยนาและสวนเป็นต้นที่เป็นของวัด ย่อมเกิดขึ้น พึงทำโยชนาว่า จีวรนั้นจักมีแก่เหล่าภิกษุที่กรานกฐินแล้วนั้นเท่านั้น ด้วย อาทิ ศัพท์ ในคำว่า เขตฺตวตฺถุอาทินา นี้ ท่านกล่าวไว้ในมหาอรรถกถาว่า จะเป็นจีวรของภิกษุที่มรณภาพแล้วก็ตาม ที่เขาถวายเจาะจงสงฆ์ก็ตาม ที่เป็นของ

สงฆ์ก็ตาม ท่านสงเคราะห์จีวรที่เป็นไปในอุปจารสีมานั้นทั้งหมด

เพราะเหตุนั้นนั่นแล ท่านจึงกล่าวว่า ก็โดยสมัยนั้นแล อุบาสกคนใดคนหนึ่งให้สร้างวิหาร ถวายเจาะจงสงฆ์ อุบาสกนั้น เมื่อสร้างวิหารนั้นเสร็จแล้ว ก็ประสงค์จะถวายอกาลจีวรแก่สงฆ์ ๒ ฝ่าย ก็โดยสมัยนั้นแล สงฆ์ ๒ ฝ่ายกรานกฐินแล้ว ทีนั้นเอง อุบาสกนั้นจึงเข้าไปหาสงฆ์แล้วขอให้รื้อกฐิน ฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติการรื้อกฐินไว้ก็เพื่อจะระงับอานิสงส์ในเรื่องนี้ เพราะเหตุนั้นนั่นแล ภิกษุณีชื่อว่า ถุลลนันทา เมื่อจะไม่ระงับอานิสงส์ จึงค้านการรื้อกฐิน ด้วยคิดว่า จีวรจักมีแก่พวกเรา เพราะฉะนั้น เมื่อยังไม่ได้รื้อกฐินในสีมาที่กรานกฐินแล้ว จีวรของภิกษุผู้มรณภาพแล้วก็ดี ของญาติชนผู้ล่วงลับที่ถวายเจาะจงสงฆ์ที่มาจากทิศทั้ง ๔ ก็ดี จะมีในระหว่างนี้ตลอด ๕ เดือน ไปจนถึงเดือนผัคคุณปุณณมี (ชื่อของเดือน (วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ถึง ๑๕ มีนาคม), อันเริ่มฤดูใบไม้ผลิ; ใช้เกี่ยวกับพระจันทร์เพ็ญในฤดูใบไม้ผลิเสมอ) จีวรของสงฆ์ก็เป็นอันถวายแล้วด้วยอาการอย่างใดอย่างหนึ่ง ในที่จัดภิกษา หรือด้วยกิจมีการฉลองวิหารเป็นต้น จีวรนั้นทั้งหมดย่อมมีแก่เหล่าภิกษุที่กรานกฐินแล้วเท่านั้น จีวรนั้นจะไม่มีแก่เหล่าภิกษุที่มีพรรษาขาด ที่เข้าจำพรรษาหลัง หรือเหล่าภิกษุผู้อยู่ในสีมาที่อยู่พร้อมในวิหารนั้น หากว่าภิกษุทั้งหลายไม่รู้แล้วรับไป ต้องคืนให้โดยแท้ หากว่าจีวรนั้นจะทำเป็นค่าของขบเคี้ยวของขบฉันมีข้าวสารเป็นต้นไซร้ จะถวายแม้แก่ภิกษุนอกนี้ก็ได้ หากมีคำถามว่า เพราะเหตุไร ตอบว่า เพราะปราศจากอานิสงส์ เพราะเหตุนั้นนั่นแล ของขบเคี้ยวและของขบฉันเป็นต้นย่อมถึงแก่เหล่าภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยแล้วอำนาจคณปูรกะแต่มีพรรษาขาด ผู้เข้าจำพรรษาหลัง หรือผู้อยู่จำพรรษาในวิหารอื่น อนึ่ง กรรมวาจาคือการถวายผ้าสาฎกแก่ภิกษุผู้กรานกฐิน ย่อมควรในขัณฑสีมาโดยแท้ เมื่อวิหารนั้นไม่มี พึงทำในพัทธสีมา หรือในอุทกุกเขปสีมาเป็นต้น ในวิหารอื่น

หากมีคำถามว่า เพราะเหตุไร เหล่าภิกษุที่อยู่จำพรรษาหลังในวิหารนั้นจึงไม่ฉลาดในการกรานกฐิน ท่านพระขันธกภาณกเถระทั้งหลายผู้ฉลาดในการกรานกฐิน ควรเสาะแสวงหาแล้วนำมาให้สวดกรรมวาจา ให้กรานกฐิน และให้ฉันแล้ว จึงเดินทางไป ส่วนอานิสงส์ก็จะมีแก่ภิกษุนอกจากนี้เท่านั้น ตอบว่า เพราะการสวดกรรมวาจาแม้ของเหล่าภิกษุที่อยู่ในสีมาอื่นท่านกล่าวไว้แล้วในอรรถกถา เหล่าภิกษุที่มีพรรษาขาดก็ดี ที่เข้าจำพรรษาหลังก็ดี แม้ที่อยู่จำพรรษาในวิหารอื่นก็ดี จะได้เพียงเป็นคณปูรกะของเหล่าภิกษุที่อยู่จำพรรษาแรกเท่านั้น อานิสงส์ก็จะมีเฉพาะภิกษุนอกจากนี้เท่านั้น แม้หากว่าเหล่าภิกษุที่มีพรรษาขาดเป็นต้นเหล่านั้นอนุโมทนา การกรานกฐินถูกทำลาย เหตุนี้ท่านจึงวิจารณ์ไว้แล้วในอรรถกถา ส่วนอาจารย์พวกอื่นตั้งญัตติเรื่องการกรานกฐินไว้ในอุปจารสีมานั่นเอง เพราะท่านกล่าวไว้ว่า คำว่า สีมาที่กรานกฐินแล้ว ท่านกล่าวหมายเอาอุปจารสีมา คำนั้นไม่ถูกต้อง เพราะการจะทำให้บริสุทธิ์ได้นั้นทำได้ยาก จริงดังนั้น ใครจักสามารถ หรือกระทำเหล่าภิกษุที่หยั่งลงในที่นั้น ในคามสีมาที่เข้าไปในอุปจารสีมานั่นเองไว้ภายนอกสีมาได้ ท่านกล่าวภาวะที่กฐินกรานแล้วนั่นแลไว้ด้วยบทแม้นี้ว่า ในสีมาที่กรานกฐินแล้ว จะกล่าวกรรมวาจาคือการถวายผ้าสาฎกแก่ภิกษุที่กรานกฐินแล้วก็หาไม่ ก็การพิจารณานั้น พึงแสดงด้วยกรรม ๔ อย่าง คือ ๑. อปโลกนกรรม ๒. ญัตติ

กรรม ๓. ญัตติทุติยกรรม ๔. ญัตติจตุตถกรรม บรรดาสังฆกรรมเหล่านั้น ที่ชื่อว่าอปโลกนกรรม ได้แก่ กรรมที่พึงทำสงฆ์ผู้อยู่ในสีมาให้บริสุทธิ์แล้วนำฉันทะของภิกษุผู้ควรฉันทะมาสวดประกาศ ๓ ครั้ง ตามมติของสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกันทำ ที่ชื่อว่าญัตติกรรม ได้แก่ กรรมที่พึงทำด้วยญัตติอย่างเดียว ตามมติของสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกัน ตามนัยที่กล่าวแล้วนั่นเอง ที่ชื่อว่าญัตติทุติยกรรม ได้แก่ กรรมที่พึงทำด้วยอนุสาวนามีญัตติเป็นที่ ๒ อย่างนี้ คือ ญัตติ ๑ ครั้ง อนุสาวนา ๑ ครั้ง ตามมติของสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกัน ตามนัยที่กล่าวแล้วเหมือนกัน ที่ชื่อว่าญัตติจตุตถกรรม ได้แก่ กรรมที่พึงทำด้วยอนุสาวนา ๓ ครั้ง มีญัตติเป็นที่ ๔ อย่างนี้ คือ ญัตติ ๑ ครั้ง อนุสาวนา ๓ ครั้ง ตามมติของสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกัน ตามนัยที่กล่าวแล้วเหมือนกัน บรรดาสังฆกรรมเหล่านั้น อปโลกนกรรมใช้ได้เฉพาะในกรรมเบาเท่านั้น ในบรรดาผลไม้ ภาชนะ และกาลเป็นต้น แม้ในการถวายผ้าสาฎกที่ภิกษุที่กรานกฐินแล้ว เมื่อกฐินยังไม่ทันได้กรานเลย ได้ผ้าที่มีอานิสงส์มากจากการถวายนั้น พึงปูลาดด้วยผ้าผืนนั้นนั่นแล ไม่มีกิจคือการถวายด้วยกรรมวาจาอีก พึงให้ตามอนุมัติของสงฆ์ด้วยอปโลกนกรรม หากว่ากรรมวาจาคือการถวายผ้าสาฎกแก่ภิกษุที่กรานกฐินแล้ว มีอย่างเดียว ก็ใช้ได้ ไม่มีกิจด้วยกรรมวาจาอีก ส่วนญัตติกรรมได้เฉพาะในกรรมเบาเช่นกัน ในเวลาที่พระมหากัสสปเถระเป็นต้นยกย่องตนเองด้วยตนเองโดยแท้ ในเวลาที่เป็นพระธัมมสังคาหกาจารย์

บรรดาอปโลกนกรรม ๒ อย่างนั้น กรรมหนัก ๖ อย่างนี้ ได้แก่ ๑. การสมมุติสีมา ๒. การถอนสีมา ๓. การให้ผ้ากฐิน ๔. การรื้อกฐิน ๕. การแสดงที่สร้างกุฎี และ ๖. การแสดงที่สร้างวิหาร จะอปโลกน์ทำ ไม่ควร พึงสวดญัตติทุติยกรรมวาจาเท่านั้นจึงทำ แม้จะไม่อปโลกน์ในญัตติทุติยกรรมมีจีวรวิปปวาสสมมุติเป็นต้นนอกจากนี้ก็ทำได้ เพราะเป็นกรรมเบา ส่วนญัตติจตุตถกรรม จะทำในพัทธสีมา หรือเมื่อพัทธสีมานั้นไม่มี ในอุทกุกเขปสีมาก็ได้ หรือเมื่ออุทกุกเขปสีมานั้นมีแต่ไม่สามารถจะชำระให้บริสุทธิ์ได้ จะทำในอพัทธสีมาก็ได้ อาจารย์พวกอื่นกล่าวว่า ในเวลาที่จะสร้างกุฎีและเวลาที่จะสร้างวิหาร ภิกษุทั้งหลายจักสามารถทำสถานที่สร้างกุฎีและวิหารเหล่านั้นให้ตั้งอยู่ในสีมาได้อย่างไร เพราะฉะนั้น พึงทำแต่เฉพาะในที่สร้างกุฎีและวิหารนั้น ๆ เท่านั้น คำนั้นเป็นเพียงคำพูดของอาจารย์พวกนั้นเท่านั้น ไม่ควรเชื่อถือเอามาเป็นสาระ การจับต้องวัตถุเป็นประมาณในเรื่องนี้ จริงดังนั้น ภิกษุทำการจับต้องวัตถุ ด้วยอาการเป็นต้นว่า ขอกับผู้ที่ดูแลที่สร้างกุฎีสงฆ์ เว้นวัตถุญัตติโทษและวิปัตติลักษณะในหนหลังเสีย แล้วไปตรวจดูสถานที่สร้างกุฎีและวิหารในที่นั้นพร้อมกับภิกษุที่ได้รับสมมติด้วยญัตติทุติยกรรม เพราะเหตุนั้นนั่นแล ท่านจึงกล่าวไว้ในพระบาลีว่า พึงไปในที่นั้นพร้อมกับเหล่าภิกษุที่ได้รับการสมมติเหล่านั้นแล้วตรวจดูที่สร้างกุฎี เมื่อว่าโดยประการอื่น เมื่อจะทำการอุปสมบทบุคคลที่ปราศจากบาตรและจีวร หรือผู้ที่ไม่มีอุปัชฌาย์ แม้จะสวดด้วยกรรมวาจาว่า บาตรและจีวรของเขาบริบูรณ์แล้ว หรืออุปสัมปทาเปกขะของเขาชื่อนี้ ด้วยอุปัชฌาย์ชื่อนี้ กรรมก็จะไม่สำเร็จได้ อาจารย์พวกอื่นกล่าวอย่างนี้ว่า อนึ่งทำกรรมแล้วในเวลาสมมุติสีมา

จริงดังนั้นในเวลาสมมุติสีมา ภิกษุทั้งหลายยืนอยู่ในที่นั้นนั่นเองแล้วสวดกรรมวาจา แม้ใน

ที่นั้นก็ไม่จัดว่าเป็นพัทธสีมาโดยแท้ หากว่าจะพึงเป็นพัทธสีมาไซร้ ก็จะเป็นการครอบสีมา หรือเป็นสีมาที่ปะปนกัน ก็จริง แม้ถึงกระนั้น ภิกษุทั้งหลายผู้ดำรงอยู่ในคามสีมาของเหล่าภิกษุที่ได้รับสมมุติในวิสุงคาม จะไม่สามารถทำให้กรรมเสียหายได้ เพราะการสมมุติสีมาเป็นกัมมัสสกตา เพราะทำที่สมมุติสีมานั้นให้เป็นไท หากทำสถานที่สมมุติสีมาให้เป็นไทแล้วยอมรับสีมาไซร้ ในเวลาที่พระผู้มีพระภาคยังทรงพระชนม์อยู่ พวกภิกษุฉัพพัคคีย์จักพากันยอมรับสีมาตามสบายได้อย่างไร ฉะนั้น ไม่พึงเห็นอย่างนี้ จริงดังนั้น แม้นางวิสาขามิคารมารดาใช้ทรัพย์เก้าโกฏิซื้อที่ดินแล้วให้สร้างมหาวิหารชื่อบุพพาราม อนาถบิณฑิกเศรษฐีก็เหมือนกันจัดการซื้อสถานที่ที่เป็นพระราชอุทยานของพระราชกุมารพระนามว่าเชตโดยการใช้กหาปณะปูลาดจนทั่ว แล้วให้สร้างมหาวิหารชื่อเชตวัน สำหรับผู้ที่ปรารถนาบุญด้วยอาการอย่างนี้จึงพากันกั้นอาณาเขตแล้วสร้างวิหาร เพราะฉะนั้น พึงเห็นว่า พวกภิกษุฉัพพัคคีย์จึงผูกสีมาได้อย่างสบายใจ การพิจารณาในอุปจารสีมา เพียงเท่านี้

ที่ชื่อว่าสมานสังวาสสีมา ได้แก่ สีมาที่คณะภิกษุกล่าวคือที่มีทิฏฐิและศีลเสมอกันสมมุติเพื่อให้มีความเสมอกันกับสังฆกรรมมีอุโบสถกรรมเป็นต้น แล้วอยู่ร่วมกัน ที่ชื่อว่าอวิปปวาสสีมา ได้แก่ สีมาที่สมมุติเพื่อไม่ให้อยู่ปราศจากไตรจีวร สีมาทั้ง ๒ อย่างเหล่านี้ได้ชื่อว่า มหาสีมาบ้าง เพราะมีเกินกว่า ๓ โยชน์ การพิจารณาสีมาเหล่านั้นท่านกล่าวทำให้บริบูรณ์ไว้แล้วทั้งหมดในมหาอรรถกถา เพราะฉะนั้น จะไม่กล่าวในที่นี้ แม้ที่จะต้องกล่าวก็จะกล่าวไม่ให้พิเศษไปกว่ากัน ฉะนั้นจะไม่กล่าวไว้

ที่ชื่อว่าลาภสีมา ได้แก่ สีมาที่พระราชาและมหาอำมาตย์ของพระราชาได้กำหนดประเทศใด ๆ จะเป็นบ้านก็ตาม นิคมก็ตาม สระโบกขรณี บึง และป่าเป็นต้นก็ตาม ตั้งเอาไว้เพื่อประโยชน์ใช้สอยเป็นปัจจัย ๔ แก่สงฆ์ นี้ชื่อว่าลาภสีมา พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามิได้ทรงอนุญาตไว้เลย พระธรรมสังคาหกเถระก็มิได้ตั้งไว้ แต่พระราชาและมหาอำมาตย์ของพระราชาให้สร้างวิหารกำหนดพื้นที่โดยรอบ คาวุตหนึ่งบ้าง กึ่งโยชน์บ้าง โยชน์หนึ่งบ้าง ปักเสาจารึกชื่อว่า “นี้เป็นลาภสีมาสำหรับวิหารของพวกเรา” ปักแดนไว้ว่า “สิ่งที่เกิดขึ้นภายในเขตนี้ทั้งหมด เราจะถวายแก่วิหารของพวกเรา” นี้ชื่อว่าลาภสีมา ในอธิการว่าด้วยลาภสีมานี้ เมื่อผ่านไป ๑ ปีจากกาลเสด็จสวรรคตของพระเจ้ามหาเจติยทายก ได้เคยมีบุญเช่นนี้ในสมัยของพระเชฏฐบุตรธรรมราชานั้น ก็หากว่าผู้ใดผู้หนึ่งในบรรดาพระราชาและมหาอำมาตย์ของพระราชาเป็นต้นถวายบ่อ นา และสวนเป็นต้นเหล่าใดแก่วิหารใด แล้วถวายวิหารที่อยู่ร่วมกันนั้นแก่บุคคล เมื่อเป็นเช่นนี้ การจะรับวิหารที่อยู่ร่วมกันนั้นของบุคคลนั้นโดยภาวะเป็นบุคลิกทาน ก็ควร หรือโดยภาวะเป็นของสงฆ์เท่านั้น ฉะนั้น ก็วิหารที่ถวายเฉพาะบุคคลทั้งสิ้นที่ปราศจากบ่อ นา และสวนเป็นต้น เมื่อบุคคลไม่ถวายด้วยคิดว่า เราจักถวายแก่ท่านอื่น แล้วตายไป ก็จะตกเป็นของสงฆ์ หรือเป็นของเฉพาะบุคคลโดยแท้ ในเรื่องนั้น มีวิสัชนาเพียงเท่านี้ พึงเห็นว่า ก็หากผู้ใดผู้หนึ่งในบรรดาพระราชาและมหาอำมาตย์ของพระราชาเป็นต้นถวายบึง นา และสวนเป็นต้นแก่วิหารไซร้ เมื่อเป็นเช่นนี้ จะปฏิเสธ ไม่ควร เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวไว้ในอรรถกถาพระวินัยว่า เมื่อเขากล่าวว่า พวกเราถวายบึง นา สวน แก่วิหาร จะปฏิเสธไม่ได้ คนบางพวกกล่าวว่า

“พวกเรามอบทาสี ทาส นา สวน โค และกระบือแก่ปราสาท” ไม่มีกิจต้องแยกกันรับไว้เป็นอย่าง ๆ เมื่อรับปราสาทแล้วก็เป็นอันได้รับไว้ทั้งหมดเลยทีเดียว อนึ่ง ในวินยวินิจฉยปกรณ์ ท่านกล่าวไว้ว่า

แม้เมื่อเขากล่าวว่า พวกเรา ถวายนา สวน บึง โค
และแพะ เป็นต้น แก่วิหาร จะปฏิเสธ ไม่ควร

อนึ่ง ในขุททสิกขาปกรณ์ ท่านกล่าวไว้ว่า เมื่อเขากล่าวว่า เราถวายนาเป็นต้นแก่วิหาร จะปฏิเสธก็ควร ก็ในคำว่า พวกเราถวายแก่วิหาร นี้ พึงเห็นว่า ถวายแก่วิหารของสงฆ์เท่านั้น หาใช่วิหารส่วนบุคคลไม่ ดังนั้นท่านจึงกล่าวไว้ในวิมติวิโนทนีฎีกาว่า คำว่า พวกเราถวายแก่วิหาร ท่านกล่าวหมายเอาวิหารของสงฆ์ ก็แม้เมื่อท่านกล่าวไว้โดยทั่วไปว่า แก่ปราสาท ก็ทราบได้ว่า ท่านกล่าวหมายเอาปราสาทของสงฆ์นั่นเอง เพราะทรงอนุญาตการใช้สอยปราสาทไว้ในเรื่องนี้ว่า ก็สมัยนั้นแล นางวิสาขามิคารมารดามีความประสงค์จะให้สร้างสาฬินทปราสาทอยู่บนกระพองช้างเพื่อประโยชน์แก่สงฆ์ ดังนั้นท่านจึงกล่าวไว้ในวิมติวิโนทนีฎีกาว่า การใช้สอยปราสาททั้งหมด ในวัณณนาธิการ ในอรรถกถาพระบาลี คำว่า ที่วิจิตรด้วยทองและเงินเป็นต้น ท่านกล่าวหมายเอาเสนาสนะของสงฆ์ ก็ภิกษุจะรับเสนาสนะที่ถวายเฉพาะบุคคลที่วิจิตรด้วยทองเป็นต้น ไม่ควร เพราะพระองค์ตรัสไว้ว่า ไม่พึงยินดีทองและเงินโดยปริยายไร ๆ เลย เพราะเหตุนั้นนั่นแลท่านจึงไม่กล่าวไว้ในอรรถกถาว่า วิหารของสงฆ์ หรือวิหารของบุคคล และพึงถือเอาว่า เสนาสนะของสงฆ์ที่สำเร็จด้วยทองเป็นต้น และเสนาสนะและบริขาร ย่อมควร เพราะท่านกล่าวไว้ว่า ในสถานที่สำหรับพรรณนาพระธรรมวินัยของเหล่าภิกษุ ที่ถวายเฉพาะบุคคลหาควรไม่

เพราะเหตุนั้น ผู้ฉลาดในวินัยพึงเห็นว่า วิหารที่ติดกันหรือหนาแน่นด้วยบึง นา และสวนเป็นต้น จัดว่าเป็นของสงฆ์โดยแท้ หาใช่เป็นของบุคคลไม่ ก็ถ้าว่าผู้ใดผู้หนึ่งในบรรดาพระราชาและมหาอำมาตย์ของพระราชาเป็นต้นบอกภาวะที่วิหารที่หนาแน่นนั้นแล้วถวายวิหารที่ติดกันหรือหนาแน่นด้วยบึง นา และสวนเป็นต้นแก่บุคคลไซร้ เมื่อเป็นเช่นนี้ พึงเห็นว่า จะรับวิหารของบุคคลโดยภาวะเป็นวิหารของสงฆ์นั่นแล ควร จะรับโดยภาวะเป็นวิหารส่วนบุคคลหาควรไม่ เพราะเหตุไร เพราะบึง นา และสวนเป็นต้นที่เขากล่าวถวายไว้ว่า พวกเราถวายแก่วิหาร ยังเป็นไปอยู่เฉพาะแก่สงฆ์นั่นเอง เพราะเหตุนั้น ท่านจึงกล่าวไว้ในวิมติวิโนทนีฎีกาว่า คำที่เขากล่าวว่า พวกเราถวายแก่วิหาร ย่อมควรแก่สงฆ์ หาควรแก่บุคคลไม่ พึงเห็นเหมือนถวายนาเป็นต้น

ในเรื่องนั้น มีโยชนาดังต่อไปนี้ นาเป็นต้นที่เขากล่าวมอบให้ด้วยคำว่า พวกเรามอบถวายแก่วิหาร ย่อมควรแก่สงฆ์ ไม่ควรแก่บุคคล เมื่อเป็นเช่นนี้ พึงเห็นว่า เตียงที่เป็นอกัปปิยะที่วิจิตรด้วยทองเป็นต้นที่เขากล่าวด้วยคำว่า พวกเรามอบถวายแก่วิหาร ย่อมควรแก่สงฆ์ หาควรแก่บุคคลไม่ การจะรับนาเป็นต้นโดยกัปปิยโวหารแก่สงฆ์นั่นแล ย่อมควร สมจริงดังที่ท่านจึงกล่าวไว้ในวิมติวิโนทนีฎีกาว่า ในคำว่า ถวายให้ด้วยหวังว่า ขอสงฆ์จงบริโภคปัจจัย ๔ ก็ควร นี้ แม้จะกล่าวว่า ข้าพเจ้าถวายบึงเพื่อประโยชน์ใช้สอยเป็นปัจจัย ๔ แก่ภิกษุสงฆ์ ก็ดี ข้าพเจ้าถวายบึงก็เพื่อให้ภิกษุสงฆ์ได้บริโภคปัจจัย

๔ ก็ดี ข้าพเจ้าถวายปัจจัย ๔ ที่เกิดขึ้นจากบึงนี้ ก็ดี ก็ควร ก็คำนี้ท่านกล่าวหมายเอาบึงที่ถวายอยู่แก่สงฆ์เท่านั้น ส่วนบึงและนาเป็นต้นที่ถวายแล้วด้วยอาการอย่างนี้แก่บุคคล ไม่ควร อนึ่ง บ่อและสระโบกขรณีเป็นต้น ย่อมควรเพื่อจะใช้น้ำในการบริโภคแก่ภิกษุผู้มีจิตที่บริสุทธิ์ ท่านกล่าวไว้ด้วยอำนาจแห่งสงฆ์นั่นเองในที่ทั้งปวง ด้วยคำเป็นต้นว่า บึงมีอยู่แก่สงฆ์ บึงนั้นเป็นเช่นไร และพึงเห็นว่า ก็นาเป็นต้นย่อมควรแก่สงฆ์ทั้งปวงโดยแท้ เพราะในพระบาลีพระองค์ทรงอนุญาตไว้เพื่อให้รับได้ด้วยอำนาจเป็นของส่วนบุคคล แต่การจะรับนาและสวนเป็นต้นของบุคคลคนเดียวและของหลายคนแม้โดยกัปปิยโวหาร ไม่ควร ก็ครั้นอธิบายอย่างนี้แล้ว ท่านจึงกล่าวไว้ในวิมติวิโนทนีฎีกาว่า การที่จะรับแม้นาและสวนเป็นต้นของบุคคลทั้งหลาย แม้โดยกัปปิยโวหาร ไม่ควร เพราะเป็นที่ทราบกันดีอยู่ว่ามิได้อนุญาตไว้เช่นนั้น ก็เมื่อท่านห้ามไว้ด้วยคำว่า เป็นผู้งดเว้นจากการรับนาและสวน เป็นต้น เมื่ออนุญาตการรับด้วยอำนาจเฉพาะบุคคล ของคน ๆ เดียวนั่นเอง การที่จะต้องต้องรับด้วยอาการอย่างนั้นของเหล่าบุคคลที่นอกเหนือไปกว่านั้น เป็นอันสำเร็จแล้ว เพราะเหตุนั้น พึงเห็นว่า การที่จะรับวิหารที่มาพร้อมกับบึง นา และสวนเป็นต้น โดยภาวะว่าเป็นของสงฆ์นั่นแล จึงเป็นอันสำเร็จแล้ว การวิสัชนาปัญหาข้อที่ ๑ เพียงเท่านี้

แต่การจะรับวิหารที่ปราศจากบึง นา และสวนเป็นต้น แม้โดยภาวะเป็นของส่วนบุคคล ก็ควร อนึ่ง วิหารนั้น เมื่อบุคคลนั้นยังมีชีวิตอยู่ ก็จัดว่าเป็นของส่วนบุคคล เมื่อบุคคลนั้นไม่ให้ด้วยคิดว่าเราจะให้แก่คนอื่น แล้วตายไป พึงเห็นว่า ก็จะเป็นวิหารที่ไม่พึงสละ ไม่พึงแจก ยังคงเป็นของสงฆ์อยู่นั่นเอง สมดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุมอบไตรจีวรแก่เหล่าภิกษุผู้พยาบาลไข้ได้ บรรดาสิ่งของเหล่านั้น สิ่งของใดที่เป็นลหุภัณฑ์ ลหุบริขาร ภิกษุที่อยู่ตรงหน้าพึงแบ่งสิ่งของนั้น บรรดาสิ่งของเหล่านั้น สิ่งของใดเป็นครุภัณฑ์ ครุบริขาร สิ่งของนั้นเป็นของที่ไม่พึงสละ ไม่พึงแจก แก่สงฆ์ทั้ง ๔ ทิศ ทั้งที่มาแล้วและยังมิได้มา อนึ่ง ในอรรถกถาพระวินัย ท่านกล่าวไว้ว่า แม้บริขารที่ภิกษุไม่ได้ให้แก่บุคคลเหล่าอื่นแล้วเก็บไว้ในที่ไกล ก็ตกเป็นของสงฆ์ในที่นั้น ๆ เหมือนกัน ถ้าเป็นของสองเจ้าของที่ยังมิได้แบ่งกัน เมื่อฝ่ายหนึ่งมรณภาพ อีกฝ่ายหนึ่งก็เป็นเจ้าของ ในสิ่งของของเจ้าของแม้หลายรูปก็มีนัยนี้เหมือนกัน เมื่อพวกเจ้าของมรณภาพไปทุกรูป ก็ตกเป็นของสงฆ์

ก็ในเรื่องนี้ ชื่อว่าครุภัณฑ์ในคำว่า ตตฺถ ครุภณฺฑ เป็นต้น มี ๕ หมวด ด้วยอำนาจจัดเป็นหมวด แต่เมื่อว่าด้วยอำนาจสรุป มี ๒๕ อย่าง เพราะเหตุนั้น พึงทราบความที่วิหารแม้เป็นของภิกษุที่มรณภาพไปแล้วจัดเป็นครุภัณฑ์ เพราะเหตุนั้น ท่านจึงกล่าวไว้ในอรรถกถาว่า บรรดาสิ่งของเหล่านั้น ลหุภัณฑ์และครุภัณฑ์ (ยํ ตตฺถ ลหุภณฺฑ ยํ ตตฺถ ครุภณฺฑ)

พระโลกนาถผู้มีจักษุปราศจากมลทิน ๕ ดวงทรงประกาศครุภัณฑ์
๒๕ อย่าง ไว้ ๕ หมวดคือ ๒ หมวด สงเคราะห์ครุภัณฑ์ได้หมวดละ ๒ สิ่ง
หมวดที่ ๓ สงเคราะห์ครุภัณฑ์ได้ ๔ สิ่ง หมวดที่ ๔มีครุภัณฑ์ ๙ ส่วน
หมวดที่ ๕ มีครุภัณฑ์ ๘ ประเภท ด้วยประการฉะนี้

ในเรื่องนี้ พึงทราบความที่วิหารจัดเป็นครุภัณฑ์ การวิสัชนาในปัญหาที่ ๒ เพียงเท่านี้

การวิสัชนาของเหล่าพระมหาเถระผู้เป็นประธานในเมืองหงสาวดี มีเพียงเท่านี้ ส่วนเหล่าพระมหาเถระที่อยู่ในแคว้นรามัญกล่าวไว้ว่า พึงรับแม้โดยภาวะเป็นของส่วนบุคคลโดยแท้ เหล่าพระมหาเถระแม้ที่อยู่ในแคว้นชังมาย ก็อย่างนั้น เหล่าพระมหาเถระแม้ที่อยู่ในแคว้นสุนาปรันตะ ก็อย่างนั้น เหล่าพระมหาเถระแม้ที่อยู่ในเมืองอิสิ ก็อย่างนั้น กล่าวไว้ว่า ไม่มีโทษในการรับโดยภาวะเป็นของส่วนบุคคล คำอธิบายของพระมหาเถระเหล่านั้นมีเพียงเท่านี้ ธรรมดาว่าลาภสีมานี้พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามิได้ทรงอนุญาตไว้เลย แม้พระธัมมสังคาหกเถระทั้งหลายก็ตั้งลาภสีมาไว้แล้ว ก็เหล่าผู้ที่ถวายลาภต้องการบุญ ก็ตั้งไว้แล้วเหมือนกัน เพราะเหตุนั้น พระราชาและมหาอำมาตย์ของพระราชาเป็นต้นผู้ต้องการบุญให้สร้างวิหารแล้วกำหนดส่วนเพื่อประโยชน์จะให้เป็นลาภแก่วิหารนั้น จึงตั้งไว้ว่า สิ่งใดเกิดขึ้นในระหว่างนี้ พวกเราจะมอบสิ่งนั้นทั้งหมดแก่วิหารของพวกเรา ก็บุคคลแม้นั้นย่อมให้วิหารนั้นแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ตนชอบใจ ตามความชอบใจของตน ด้วยกล่าวว่า เราขอมอบวิหารนี้แก่ท่าน หรือ ขอวิหารนี้จงเป็นของท่าน รับเอาเฉพาะวิหารที่ทรงอนุญาตไว้เท่านั้น ด้วยพระดำรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตวิหารที่มีอาศรม ๕ ชนิด (วิหาร, อฑฺฒโยค, ปาสาท, หมฺมิย, คุหา) เพราะถือเอาเฉพาะวิหารที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตแล้วเท่านั้น หากมีคำถามว่า ในวิหารนั้นมีนาและสวนเป็นต้นอยู่หรือ ตอบว่า การรับวัตถุมีนาเป็นต้นใดที่พระผู้มีพระภาคทรงห้ามไว้ด้วยพระดำรัสว่าเป็นผู้เว้นขาดจากการับนาและสวน เป็นต้น ด้วยว่าเมื่อรับเพียงวิหารเท่านั้น เพราะไม่รับวัตถุมีนาเป็นต้นนั้น แม้บริขารคือจีวร บิณฑบาต และคิลานปัจจัยเภสัชที่เกิดขึ้นในที่มีนาเป็นต้น ที่เกี่ยวข้องกับนาเป็นต้นนั้น ย่อมเป็นไปโดยความเป็นกัปปิยะแก่บุคคลนั้นนั่นเอง เมื่อบุคคลจะรับหรือบริโภคแล้วก็ตาม ก็ไม่มีโทษ เพราะบริโภคปัจจัยที่เป็นกัปปิยะที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตไว้แล้วโดยแท้ หากมีคำถามว่า ให้นำพระสูตรมาแสดง ก็ตอบพระดำรัสที่ว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้สอยปราสาททุกชนิดได้ ถามว่า ก็นางวิสาขามิคารมารดามีความประสงค์จะให้สร้างสาฬินทปราสาทอยู่บนกระพองช้างเพื่อประโยชน์แก่สงฆ์นั่นเอง มิใช่หรือ ตอบว่า จริง แม้ถึงอย่างนั้น เมื่อทรงอนุญาตการใช้สอยปราสาทแก่สงฆ์ บุคคลผู้นับเนื่องในสงฆ์ก็ทรงอนุญาตไว้แล้วเหมือนกัน

อนึ่ง ท่านได้กล่าวไว้ในสารัตถทีปนีฎีกาว่า สงฆ์ผู้นั่งอยู่แล้วภายในวิหารนั่นเอง แม้จะทำกรรมในสีมาของวิหารนั้นนั่นแล ก็จะไม่ทำให้กรรมเสียหาย เพราะเหมาะสมแก่สงฆ์อวรรค การจะบริโภคหม้อทองคำเป็นต้นที่ท่านกำหนดไว้ด้วยอำนาจการบริโภคเสนาสนะในเสนาสนะแม้ที่เป็นของส่วนบุคคล เพราะพระดำรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตการใช้สอยปราสาททุกชนิด การจะบริโภคแม้ที่มีอยู่ทำให้เป็นของตนทั้งหมด ไม่ควร เพราะพระดำรัสแม้นี้ ก็เป็นที่รู้ถึงภาวะที่แม้วิหารส่วนบุคคลจัดเป็นกัปปิยะทั้งหมด เพราะทรงแสดงให้ทราบกันว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตการใช้สอยปราสาททุกชนิด อาทิ ศัพท์ ในคำว่า หม้อทองคำเป็นต้น นี้ มีความหมายว่าเป็นกฎเป็นการควบคุมหรือเป็นข้อกำหนด ด้วยคำนั้นท่านสงเคราะห์หม้อที่เป็นอกัปปิยะที่ทำด้วยเงิน นาคและแก้วผลึกตาม

กำเนิดที่เขาขัดเจียระไนและกลึงแล้วเป็นต้น และบริขารคือเสนาสนะมีภาชนะทองคำ เงิน นาก หรือแก้วผลึกเป็นต้น บริขารเหล่านั้นย่อมไม่ควรที่จะใช้เป็นบริขารของภิกษุ ทาสี ทาส โค และกระบือก็เหมือนกัน แม้ที่ดินมีนาเป็นต้นก็เหมือนกัน การที่ภิกษุจะรับมาเป็นของตนเอง ไม่ควร แต่เพื่อวิหารไม่มีอะไรต้องห้าม เพราะเหตุนั้นนั่นแล เพราะจะแสดง สพฺพ ศัพท์ ท่านจึงกล่าวไว้ในอรรถกถาพระวินัยชื่อสมันตปาสาทิกาว่า ส่วนในเสนาสนะจะทำให้มีสีเกลี้ยงเกลาที่สำเร็จด้วยรัตนะทุกชนิด ที่บานประตูและบานหน้าต่างเป็นต้น ก็ควร ในเสนาสนะ ไม่มีอะไรต้องห้าม ยกเว้นเสนาสนะที่ผิด เพราะท่านตั้งไว้ด้วยคำนี้จึงรู้กันได้ว่า สิ่งที่เป็นกัปปิยะและอกัปปิยะทั้งหมดยกเว้นเสนาสนะที่ผิดในคำว่า บ้านและอุปจารแห่งบ้าน นี้ ย่อมควรแก่วิหาร ของบางอย่างแม้เพียงเล็กน้อยไม่มีอะไรต้องห้าม เพราะเหตุนั้นท่านจึงกล่าวไว้ในการวินิจฉัยพระวินัยว่า

แม้เมื่อเขากล่าวว่า พวกเราขอถวาย นา สวน บ่อน้ำ โค
และแม่แพะเป็นต้น แก่วิหาร จะปฏิเสธ ไม่ควร

อนึ่ง คำว่า พวกเราขอถวายแก่วิหาร ท่านกล่าวหมายเอาวิหารของสงฆ์ มิใช่หรือ ฉะนั้นท่านจึงกล่าวไว้ในวิมติวิโนทนีฎีกา จริงอยู่ ท่านกล่าวไว้ในที่นี้ก็น่าจะเป็นเพราะความประสงค์ของอาจารย์ เมื่อเขากล่าวว่า พวกเราขอถวายนาและสวนเป็นต้นแก่วิหารที่เป็นของส่วนบุคคล ก็ควรที่จะห้ามว่า ไม่ควรเลยอุบาสก เพราะเหตุไร เพราะบุคคลเป็นเจ้าของวิหารนั้น เมื่อถวายแก่วิหาร ก็ถือว่าถวายแล้วแก่บุคคลเหมือนกัน เมื่อเป็นอย่างนี้ ก็จะต้องโทษตามสิกขาบทที่ท่านกล่าวไว้ด้วยคำว่า เป็นผู้เว้นขาดจากการรับนาและสวน เป็นต้น แต่สำหรับวิหารของสงฆ์ ไม่ควรห้าม เพราะเหตุไร เพราะบุคคลนั้นไม่ได้เป็นใหญ่ในวิหารของสงฆ์นั้น สำหรับภิกษุที่ยึดถือเอาของบางสิ่งบางอย่างไปบางส่วนจะน้อยหรือมากก็ตามที่เขาถวายเจาะจงสงฆ์ที่มาจาก ๔ ทิศ ไม่ถือเป็นปาราชิก เพราะสงฆ์ที่มาจากทิศทั้ง ๔ ทั้งหมดนั่นเองยังไม่มีการทอดธุระ เพราะฉะนั้น เมื่อถวายแล้วแก่วิหารของสงฆ์ เมื่อสงฆ์ปฏิเสธก็จะเป็นการทำอันตรายแก่ลาภของสงฆ์ ท่านหมายเอาเนื้อความนี้นี่เอง จึงควรที่จะกล่าวว่า คำว่า พวกเรามอบถวายแก่วิหาร ท่านกล่าวหมายเอาวิหารของสงฆ์ ไม่พึงรับแม้โดยภาวะเป็นของส่วนบุคคล ก็เมื่อเป็นเช่นนี้ เมื่อบ่อน้ำและนาที่เป็นสมบัติของบุคคลคนหนึ่ง ในคำว่า เพราะเจ้าของทอดธุระ นี้ ภิกษุนั้นนั่นแลต้องอาบัติปาราชิก เพราะเจ้าของทอดธุระ พึงเห็นว่า ก็ถ้าบ่อน้ำนั้นเป็นของสาธารณะทั่วไป นาทั้งหลายเป็นของส่วนบุคคล จะเป็นการลักขโมยของภิกษุนั้น เพราะเจ้าของทอดธุระ แม้ถ้านาทั้งหลายเป็นของสาธารณะทั่วไป ต้องอาบัติปาราชิก เพราะเจ้าของทั้งหมดทอดธุระนั่นเอง ฉะนั้น จึงไม่ขัดกันกับคำที่ท่านกล่าวไว้ในวิมติวิโนทนีฎีกา จริงดังนั้น วิหารที่มาพร้อมกับนาและสวนเป็นต้นจึงเป็นอกัปปิยะ เพราะเป็นของส่วนบุคคล

เพราะปรารภนาและสวนเป็นต้นของบุคคล จะพึงมีภาวะคือการกล่าวโทษหรือฟ้องร้องได้อย่างไร ก็แล พึงกล่าวอย่างนี้ว่า ในคำว่า ทอดธุระ นี้ ท่านกล่าวหมายเอาของของคฤหัสถ์นั่นเอง ในคำว่า บ่อน้ำและนาอันเป็นสมบัติของคน ๆ หนึ่ง แม้ถึงอย่างนั้น ก็ไม่ควรกล่าว เพราะเหตุไร เพราะ

ท่านอ้างบทที่ว่า คำว่า ทอดธุระ คือ ก็เมื่อใดเจ้าของนี้กระด้าง หยาบคาย ก็จะพึงทำแม้อันตรายแก่ชีวิตและพรหมจรรย์ของเราได้ บัดนี้พอล่ะสำหรับเรา ด้วยของสิ่งนี้ เพราะเหตุนั้นนั่นเอง ท่านจึงกล่าวไว้ในวิมติวิโทนีฎีกาว่า นาทั้งหลายเป็นของส่วนบุคคล และเพราะเจ้าของนั้นทอดธุระ จะไม่มีความขัดแย้งกัน แม้กับคำที่ท่านกล่าวไว้ในสารัตถทีปนีฎีกาว่า การจะใช้สอยหม้อทองคำเป็นต้นที่ทำการกำหนดไว้ด้วยอำนาจการใช้สอยเสนาสนะในเสนาสนะแม้ที่เป็นของส่วนบุคคล เพราะพระดำรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตการใช้สอยปราสาททุกชนิด การจะใช้สอยแม้เสนาสนะที่มีอยู่โดยทำให้เป็นของตนเองอย่างเดียว ไม่ควร ดังนั้นก็เทียบเคียงกันได้โดยแท้แม้กับคำในอรรถกถาที่ว่า ในเสนาสนะไม่มีอะไรต้องห้าม ยกเว้นเสนาสนะที่ผิด ดังนั้นจึงเทียบเคียงกันได้โดยแท้แม้กับสุตตานุโลมนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเรามิได้ห้ามว่า สิ่งนี้ไม่ควร หากว่าสิ่งนั้นเป็นกัปปิยะก็อนุโลม ห้ามสิ่งที่เป็นอกัปปิยะ สิ่งนั้นควรแก่เธอทั้งหลาย อย่างไร เพราะรับวิหารที่ทรงอนุญาตไว้ด้วยพระดำรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตวิหารที่มีอาศรม ๕ ชนิด (วิหาร, อฑฺฒโยค, ปาสาท, หมฺมิย, คุหา) แม้บริขารคือวิหารบิณฑบาต คิลานปัจจัยเภสัช จัดว่าเป็นกัปปิยะทุกชนิดและอนุโลมว่าเป็นกัปปิยะ แก่ภิกษุ เพราะการใช้สอยปัจจัยที่เป็นกัปปิยะมีจีวรที่เกี่ยวเนื่องด้วยวิหารนั้นเป็นต้น เพราะเทียบเคียงพระสูตร สุตตานุโลม อาจริยวาท และอัตโนมติ เหล่าอาจารย์ผู้ฉลาดในวินัยพึงเห็นสิ่งที่เป็นกัปปิยะและอกัปปิยะว่า ภิกษุพึงรับวิหารที่ประกอบด้วยนาและสวนเป็นต้นแม้โดยภาวะเป็นของส่วนบุคคล ดุจน้ำในแม่น้ำยมุนากับน้ำในแม่น้ำคงคา โดยแท้ การวิสัชนาที่เสมอเหมือนกันของพระมหาเถระทั้งหลายผู้อยู่ในอิสินคร มีเพียงเท่านี้

ภิกษุ ๔ รูป ชวนกันลักครุภัณฑ์ ๓ รูปต้องอาบัติปาราชิก อีก ๑ รูป ไม่ต้องอาบัติปาราชิก ปัญหาข้อนี้ ท่านผู้ฉลาดทั้งหลายคิดกันแล้ว

ปัญหาข้อนี้ท่านกล่าวหมายเอาเหล่าภิกษุที่ขโมยพื้นที่ของสงฆ์ ด้วยว่าในเรื่องนั้น เพราะสงฆ์ปัจจุบันทอดธุระ จึงไม่มีอวหาร เพราะไม่มีการทอดธุระของสงฆ์ผู้มาจาก ๔ ทิศ การพิจารณาในลาภสีมา เพียงเท่านี้

อนึ่ง คามสีมา นิคมสีมา และนครสีมาปรากฏแล้วโดยแท้ ส่วนความแตกต่างกันแห่งสีมาเหล่านั้นพึงทราบอย่างนี้ ก็ในประเทศใดไม่มีตลาดหรือร้านขายของเลย ไม่มีตลาดที่ล้อมรอบด้วยกำแพง อีกอย่างหนึ่งมีเพียงบ้านที่ล้อมรอบด้วยกำแพงเท่านั้น ไม่มีตลาด ประเทศนี้ชื่อว่าบ้าน ส่วนในประเทศใดมีเพียงบ้านเท่านั้น แต่ไม่มีตลาดที่ล้อมรั้ว ประเทศนี้ชื่อว่านิคม ส่วนในประเทศใด ตลาดก็มีที่ล้อมรอบด้วยกำแพงก็มี ประเทศนี้ชื่อว่าเมือง ประเทศนี้ท่านเรียกว่า นคร เพราะเป็นสถานที่ที่เหมาะสมที่จะเป็นนิวาสสถานของพระราชาทั้งหลาย และของมหาอำมาตย์ทั้งหลาย เพราะความหมายแห่งคำที่ว่า ประเทศนี้ไม่ใช่บ้าน แต่ในความหมายทางโลกิยะ ท่านกล่าวไว้ว่า

เทวาลัย ปราสาท ตลาด และบ้านที่วิจิตรงดงาม

ครั้นทราบความแตกต่างแห่งบ้านนิคมและนครด้วยอาการอย่างนี้แล้ว พึงทราบความหมายแห่งคำแห่งบ้านนิคมและนครเหล่านั้นว่า บ้านนั่นเอง ก็คือคามสีมา นิคมนั่นเอง ก็คือนิคมสีมา นครนั่นเองก็คือนครสีมา ในเรื่องนั้น พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย เมื่อสีมาที่สงฆ์ยังไม่ได้สมมติ ยังไม่ได้กำหนดสีมา ภิกษุสงฆ์อยู่อาศัยหมู่บ้านหรือนิคมใด เขตของหมู่บ้านนั้นเป็นคามสีมาบ้าง เขตของนิคมนั้นเป็นนิคมสีมาบ้าง สีมานี้ในหมู่บ้านหรือนิคมทั้งสองนั้นเป็นสมานสังวาส มีอุโบสถเดียวกัน ภิกษุทั้งหลาย ถ้าในป่าไม่มีหมู่บ้านชั่ว ๗ อัพภันดรโดยรอบ สีมานี้ในป่านั้น เป็นสมานสังวาส มีอุโบสถเดียวกัน บ้านแม้ทั้งหมดในประเทศนั้น ชื่อว่าคามประเทศ พระราชาทรงกำหนดประเทศหนึ่งใด ในคามเขตหนึ่งเท่านั้นว่า “นี้จงเป็นวิสุงคามสีมา” แล้วพระราชทานแก่บางคน แม้ประเทศนั้นก็จัดเป็นวิสุงคามสีมาเหมือนกัน เพราะเหตุนั้น วิสุงคามสีมานั้น คามสีมา นครสีมาและนิคมสีมาตามปกตินอกนี้ก็เป็นเช่นเดียวกับพัทธสีมานั่นเอง แต่ไม่ได้การคุ้มครองการอยู่ปราศจากไตรจีวรอย่างเดียว

อนึ่ง ในเรื่องนี้ อาจารย์พวกอื่นกล่าวไว้ว่า สีมาที่ถวายแล้วนั่นเองด้วยอำนาจพรหมไทยจัดเป็นวิสุงคามสีมา ดุจพระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นต้นถวายด้วยอำนาจหลั่งน้ำทักษิโณทกอุทิศถวายแก่พระเจ้าโปกขรสาติเป็นต้น หาใช่เพียงเพื่อจ่ายภาษีไม่ เพราะมิได้มีอิสระต่อการทรมานและการทำให้พิการ ฉะนั้น คำนั้นจึงไม่พึงเห็นอย่างนั้น เพราะการทรมานและการทำให้พิการเป็นสิ่งที่เหมาะสมแก่พระราชา จริงดังนั้น ประเทศนี้ การกำหนดบ้านนี้จึงมีด้วยอำนาจการสังเกตโวหารของโลก ฉะนั้น สิ่งที่อิสรชนทั้งหลายกำหนดทำแล้วนั่นเอง จึงเป็นประมาณ หากว่าจะพึงมีผู้ทำการทรมานและการทำให้พิการไซร้ ก็นับได้ว่าเป็นพระราชาโดยแท้ แม้คามประเทศนั้นก็จะเป็นนครรัชชสีมา แต่จะเพียงแค่คามสีมาเท่านั้นก็หาไม่ เพราะเหตุนั้นท่านจึงกล่าวไว้ในอรรถกถาพระวินัยชื่อสมันตปาสาทิกาว่า ในสีมาเหล่านั้น ผู้ปกครองบ้านนั้นได้พลีในประเทศเท่าใด ประเทศเท่านั้นจะเล็กหรือใหญ่ก็ตาม นับได้ว่าคามสีมาทั้งนั้น แม้ในนครสีมาและนิคมสีมาก็มีนัยนี้เหมือนกัน การพิจารณาคามสีมา นิคมสีมาและนครสีมา เพียงเท่านี้

ที่ชื่อว่าอัพภันตรสีมา ได้แก่ สีมาที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย ประเทศที่เป็นดง ๗ อัพภันดรโดยรอบในป่าที่ไม่มีหมู่บ้าน ประเทศที่เป็นดงนี้เป็นสมานสังวาส มีอุโบสถเดียวกัน บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ๗ อัพภันดรโดยรอบ ความว่า ภิกษุอยู่ในป่าเช่นเดียวกับดงชื่อวิญฌาฏวี ครั้งนั้น ๗ อัพภันดรในทิศตะวันออก ๗ อัพภันดรในทิศตะวันตก ๗ อัพภันดรในทิศใต้โดยรอบจากโอกาสที่ภิกษุนั้นยืน ฉะนั้น จึงชื่อว่า ๗ อัพภันดร ใน ๗ อัพภันดรเหล่านั้น ๑ อัพภันดรประมาณ ๒๘ ศอก ๗ อัพภันดรโดยรอบของสงฆ์ผู้อยู่ตรงกลางเป็น ๑๔ อัพภันดรโดยทะแยง ถ้าสงฆ์ ๒ ฝ่ายแยกกันทำวินัยกรรมในระหว่าง ๗ อัพภันดรทั้ง ๒ ควรเว้น ๗ อัพภันดรหนึ่งอีกอันหนึ่งไว้เพื่อประโยชน์แก่อุปจาร เพราะฉะนั้น ในอัพภันดรที่ ๗ ในทิศตะวันออก จึงมีประมาณ ๑๙๖ ศอก แม้ในทิศใต้ทิศเหนือและทิศตะวันตก ก็อย่างนั้น ฉะนั้น เมื่อประรวมทั้งหมดเข้าด้วยกันจะมีประมาณ ๗๘๔

ศอก แต่เมื่อว่าด้วยอำนาจปริมณฑลจะมี ๑,๑๗๖ ศอก ก็เมื่อนับด้วยอำนาจอยนะตามปกติก็จะมี ๘๐ ศอก ใน ๑๔ อัพภันดรโดยทะแยง ด้วยอำนาจอยนะ เพราะท่านกล่าวไว้ว่า

๕ ศอก เป็น ๑ ทัณฑะ ๒๐ ทัณฑะ เป็น ๑ อุสภะ

๘๐ อุสภะ เป็น ๑ คาวี ๔ คาวี เป็น ๑ โยชน์

เมื่อรวม ๒๘ อัพภันดรทั้งหมดเข้าด้วยกัน จึงมี ๑๖๐ ศอก แต่เมื่อว่าด้วยอำนาจปริมณฑล จะมี ๒๓๐ ศอก ส่วนเมื่อว่าโดยอำนาจอุสภะ ใน ๑๔ อัพภันดรโดยทะแยง จะมี ๔ อสุภะ และ ๒ รัตนะ เมื่อรวมทั้งหมดเข้าด้วยกัน ใน ๒๘ อัพภันดร จะมี ๔ รัตนะ และ ๗ อุสภะ กับ ๑๖ อยนะ แต่เมื่อว่าด้วยอำนาจปริมณฑล จะมี ๖ รัตนะ ๑๔ อยนะ และ ๑๑ อุสภะ การวินิจฉัยโดยสาระในเรื่องนี้เพียงเท่านี้ ก็อาจารย์บางพวกกำหนด อัพภันตร ศัพท์ ที่บ่งบอกว่า ๘ รัตนะแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า ๑๔ ศอกโดยทะแยงอย่างนี้ เพราะท่านอธิบายว่า ในทิศตะวันออก ๗ ศอก ในทิศใต้ ทิศเหนือ และทิศตะวันตกอีกอย่างละ ๗ ศอก เพราะท่านกล่าวไว้ว่า ๗ อัพภันดรโดยรอบของสงฆ์ผู้อยู่ตรงกลางเป็น ๑๔ อัพภันดรโดยทะแยง เมื่อรวมทั้งหมดเข้าด้วยกันจึงมี ๒๘ อัพภันดร คำนั้น เป็นเพียงมติของเกจิอาจารย์เหล่านั้นเท่านั้น ไม่ควรยึดถือเอามาเป็นสาระ เพราะเหตุไร เพราะท่านกล่าวไว้ในอรรถกถาว่า ใน ๗ อัพภันดรเหล่านั้น ๑ อัพภันดรประมาณ ๒๘ ศอก หากว่ารวมทั้งหมดตามมติของเกจิอาจารย์เหล่านั้นเข้าด้วยกันก็ควรจะมี ๒๘ อัพภันดร ในอรรถกถาท่านก็ควรที่จะต้องกล่าวว่า ๑ อัพภันดร ประมาณ ๒๘ ศอก ๗ อัพภันดรโดยรอบของสงฆ์ผู้อยู่ตรงกลางเป็น ๑๔ อัพภันดรโดยทะแยง แต่พระอรรถกถาจารย์หาได้กล่าวไว้อย่างนี้ไม่ เพราะฉะนั้น พึงเห็นว่า คำนั้น เป็นเพียงมติของเกจิอาจารย์เหล่านั้นเท่านั้น บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ตตฺถ เป็นสัตตมีวิภัตติใช้ในอรรถนิทธารณะ คำว่า เอกํ เป็นการกำหนดนับจำนวน

คำว่า อพฺภนฺตรํ แสดงการกำหนด อีกอย่างหนึ่ง แสดงที่กำหนดไว้แล้ว คำว่า ประมาณ ๒๘ ศอก แสดงถึงการรวบรวมธรรมที่จะพึงกำหนด ในเรื่องนั้นพึงเห็นอธิบายว่า ใน ๗ อัพภันดรโดยรอบนั้น ๑ อัพภันดรจะมีประมาณ ๒๘ ศอก ก็ในเรื่องนี้ควรกล่าวถึงการนับ ก็การนับนั้นมี ๒ อย่าง ด้วยอำนาจนับปริมาณ ในเรื่องการนับนั้น การนับโดยปริมาณ พึงทราบอย่างนี้ ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถาสุตตนิบาตเป็นต้นว่า ๔ มุฏฐิยะ เป็น ๑ กุฑุวะ ๔ กุฑุวะ หรือ ปสตะ (ฟายมือ) เป็น ๑ ปัตถะ (กอบ) ๔ ปัตถะ เป็น ๑ อาฬหกะ ๔ อาฬหกะ เป็น ๑ โทณะ ๔ โทณะ เป็น ๑ มาณิกา ๔ มาณิกา เป็น ๑ ขารี ๒๐ ขารี เป็น ๑ วาหะ ๑ วาหะนั้นนั่นเอง เป็น ๑ เกวียน

ส่วนในสารัตถทีปนีฎีกาพระฎีกาจารย์กล่าวไว้ว่า ในคำว่า ๙ พันวาหะ นี้ พระอรรถกถาจารย์กล่าวไว้ในอรรถกถาสุตตนิบาตเป็นต้นว่า ๔ กุฑุวะ หรือ ปสตะ (ฟายมือ) เป็น ๑ ปัตถะ (กอบ) ๔ ปัตถะ เป็น ๑ อาฬหกะ ๔ อาฬหกะ เป็น ๑ โทณะ ๔ โทณะ เป็น ๑ มาณิกา ๔ มาณิกา เป็น ๑ ขารี ๒๐ ขารี เป็น ๑ วาหะ ๑ วาหะนั้นนั่นเอง เป็น ๑ เกวียน ดังนี้แล้วเขียนไว้ว่า ก็ ๒ เกวียนในที่นี้ เป็น ๑ วาหะ อาจารย์บางพวกกล่าวว่า ก็เมื่อนับโดยปัจจันตโวหาร ๑๖๐ เกวียน เป็น ๑ วาหะ

แต่เมื่อนับโดยการนับอย่างข้าวสาลีที่เขานำมาถวายพระเจ้าธัมมาโสกราช ๑๒๐ เกวียน โดยปัจจันตโวหาร เป็น ๑ วาหะ อนึ่ง การนับโดยการคำนวณหรือประมาณ พึงทราบด้วยอาการอย่างนี้ จริงดังนั้น ๑ ธุลีที่เล็กน้อยอย่างยิ่ง ละเอียดเหลือเกิน จนไม่สามารถจะมองเห็นได้ด้วยตา แม้สรีระก็เจาะทะลุแม้ขุนเขาสิเนรุที่สำเร็จด้วยศิลาแท่งทึบไปได้ เพราะท่านกล่าวไว้ว่า

๓๖ ปรมาณู	ท่านกล่าวว่า แค่เพียงอณู
เพียง ๓๖ อณู	ท่านเรียกว่า ตัชชารี
ตัชชารี ๓๖	ประมาณ ๑ รถเรณู
และ ๓๖ รถเรณู	ท่านกล่าวว่า ๑ ลิกขา
อนึ่ง ๗ ลิกขา เป็น ๑ อูกะ	๗ อูกะ เป็นธัญญมาสก
๗ ธัญญะ เป็น ๑ องคุลี ๑	วิทัตถิ เป็น ๑๒ องคุลี
ส่วน ๒ วิทัตถิ เป็น ๑ รัตนะ	๗ หัตถะ เป็น ๑ ยัฏฐิ
ส่วน ๒๐ ยัฏฐิ เป็น ๑ อุสภะ	๘๐ อุสภะ เป็น ๑ คาวุต
๔ คาวุต ท่านกล่าวว่า	เมรุโยชนะ

ประมาณ ๓๖ ปรมาณูนั้น เป็น ๑ อณู ประมาณ ๓๖ ตัชชารี เป็น ๑ รถเรณู ประมาณ ๓๖ ตัชชารีนั้น เป็น ๑ ลิกขา ๗ ลิกขา เป็น ๑ อูกะ ๗ อูกะ เป็น ๑ ธัญญะ ๗ ธัญญะ เป็น ๑ องคุลี ๑๒ องคุลี เป็น ๑ วิทัตถิ ๒ วิทัตถิ เป็น ๑ รัตนะ ๗ หัตถะ เป็น ๑ ยัฏฐิ ๒๐ ยัฏฐิ เป็น ๑ อุสภะ ๘๐ อุสภะ เป็น ๑ คาวุต ๔ คาวุต เป็น ๑ เมรุโยชนะ ในเรื่องนั้น ธุลีแห่งอณูปรากฏในแสงแห่งดวงอาทิตย์ในเวลาที่ถูกลมกระทบ ส่วนตัชชารีปรากฏที่ข้างเบื้องขวาและเบื้องซ้ายเป็นต้น ที่ทางเกวียนเป็นต้น แต่รถเรณูปรากฏในที่ที่ตัชชารีนั้นเกาะติดแน่นอยู่ ส่วนลิกขาปรากฏว่ามากมายเหลือเกิน ลิกขานี้ท่านกล่าวไว้ด้วยอำนาจเมรุอยนะ

ยังมีอีก ๑๐ เกสา ก็ชื่อว่า ๑ ติละ เพราะท่านกล่าวไว้ว่า

๑๐ เกสา เป็น ๑ ติละ	๖ ติละ เป็น ๑ ยวกะ
และ ๔ ยวกะ เป็น ๑ องคุลี	๑๕ องคุลี เป็น ๑ ปาทะ

๖ ติละ ชื่อว่า ๑ ยวะ ๔ ยวะ ชื่อว่า ๑ องคุลี ๑๕ องคุลี เป็น ๑ ปาทะ คำนี้ท่านกล่าวไว้ด้วยอำนาจที่มาแล้วในเวททั้ง ๓

ยังมีอีก ๑๐ เกสา ชื่อว่า ๑ ติละ เพราะท่านกล่าวไว้ว่า

๑๐ เกสา เป็น ๑ ติละ	๖ ติละ เป็น ๑ ยวะ
และ ๔ ยวะ เป็น ๑ องคุลี	๘ องคุลี เป็น ๑ มุฏฐิ
รัตนะ เป็น ๓ มุฏฐิ	

๖ ติละ ชื่อว่า ๑ ยวะ ๔ ยวะ ชื่อว่า ๑ องคุลี ๘ องคุลี เป็น ๑ มุฏฐิ ๓ มุฏฐิ เป็น ๑ รัตนะ ๕ รัตนะ เป็น ๑ โทณะ ๒๐ โทณะ เป็น ๑ อสุภะ ๒๐ อุสภะ เป็น ๑ คาวี ๒๐ คาวี เป็น ๑ โยชนะ

เพราะเหตุนั้นนั่นเอง ท่านจึงกล่าวไว้ว่า

๕ ศอก เป็น ๑ ทัณฑะ	๒๐ ทัณฑะ เป็น ๑ อุสภะ
๘๐ อุสภะ เป็น ๑ คาวี	๔ คาวี เป็น ๑ โยชนะ
การนับนี้ท่านกล่าวไว้	ด้วยอำนาจการนับตามปกติ
แต่ด้วยอำนาจการนับ	ทั่วไปในจักรวาล
ท่านจึงกล่าวว่า ๗ ศอก	เป็น ๑ ทัณฑะ ๒๐ ทัณฑะ เป็น ๑ อุสภะ
๘๐ อุสภะ เป็น ๑ คาวี	๔ คาวี เป็น ๑ โยชนะ

ท่านยังกล่าวไว้อีกว่า

๑๐ เกสา เป็น ๑ ติละ	๖ ติละ เป็น ๑ ยวะ
๔ ยวะ เป็น ๑ องคุลี	๘ องคุลี เป็น ๑ มุฏฐิ
๓ มุฏฐิ เป็น ๑ รัตนะ	๒๘ รัตนะ เป็น ๑ อัพภันดร

เพราะเหตุนั้นนั่นแล ท่านจึงกล่าวว่า ๑ อัพภันดร มีประมาณ ๒๘ ศอก อนึ่ง ในเรื่องนี้ อ อักษร ในคำว่า อคามเก จ นี้ มีความหมายว่าแห่งไหนหรือบางแห่ง จริงดังนั้น อ อักษร ย่อมปรากฏในคำทั้งหลายที่ท่านกล่าวไว้ว่า

อ อักษร ปรากฏในการปฏิเสธ ในภาวะที่เป็นความเจริญ ในความหมายอื่น อีกอย่างหนึ่ง ในความเหมือน ในความผิดพลาด ในข้อครหา ในความว่างเปล่า ในความไม่มี ในความเล็กน้อย

จริงดังนั้น ย่อมปรากฏในการปฏิเสธ ในคำว่า ไม่ให้เกิดขึ้น เป็นต้น ย่อมปรากฏในความเจริญ ในคำว่า ธรรมทั้งหลายจะไม่เสื่อมหายไป เป็นต้น ในความหมายอื่น ในคำว่า อักษร เพราะภาวะนั้นในคำว่า หาโทษมิได้ พระเจ้าข้า เป็นต้น ในความเหมือน ในคำว่า พระเจ้าอมรุ เป็นต้น ในความผิดพลาด ในคำว่า ไม่มีมลทิน เป็นต้น ในข้อครหา ในคำว่า พราหมณ์นี้ไม่ประเสริฐ ไม่ใช่ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เป็นต้น ในความว่างเปล่า ในคำว่า ไม่มีหมู่บ้าน เป็นต้น ในความไม่มี ในคำว่า หญิงนี้ไม่มีสามี เป็นต้น ในความเล็กน้อย ในคำว่า เออก็หญิงนี้มิใช่สาวแรกรุ่น แต่ในที่นี้ พึงเห็นในความว่างเปล่า และในความไม่มี อธิบายว่า ในป่าอย่างเดียวที่ไม่มีหมู่บ้าน ที่ไม่มีมนุษย์ เพราะใช้ในความหมายว่าว่างเปล่า อีกอย่างหนึ่ง ที่ใช้ในความหมายว่าไม่มี พึงเห็นอธิบายว่า ในประเทศที่ไม่มีหมู่บ้าน คือ ที่ปราศจากหมู่บ้าน น้ำที่คอยค้ำหรือผยุงแผ่นดินภายใต้ทั้งหมดก็ดี ลมที่คอยผยุงน้ำก็ดี อากาศที่ไม่ปั่นป่วนก็ดี ข้ามพ้นบ้าน แม่น้ำ ชาตสระ และทะเล ด้วยบทนี้ว่า อคามเก ที่มีความหมายว่าว่างเปล่า และที่มีความหมายว่าไม่มีนั้นนั่นเอง แม้วิมานของเทพและพรหมที่อยู่ในอากาศมีอสูร ยักษ์ เป็นต้นทั้งหมด จนถึงพรหมโลกเบื้องบน ก็เหมือนกัน ท่านสงเคราะห์ว่า ป่า โดยแท้ เกาะก็ดี ภูเขาก็ดี ที่ไม่ใช่ทางสัญจรของฝูงปลาแม้ในระหว่างแม่น้ำและทะเล แม้นั้นก็นับว่าอรัญญสีมาเหมือนกัน

เพราะฉะนั้น สัตตัพภันตรสีมานี้ย่อมใช้ได้โดยแท้แม้ในมณฑลแผ่นดินที่เป็นป่าทั้งหมดที่ไม่

มีมนุษย์บ้าง ในวิมานและต้นกัลปพฤกษ์เป็นต้นในเทวโลกบ้าง แต่ว่าในแผ่นดินก็สามารถที่จะขุดเอาทองและแก้วมณีเป็นต้นในคามเขตหรือที่ใดที่หนึ่งใต้แผ่นดินนั้นได้ ประเทศนั้นจัดว่าเป็นคามเขตโดยแท้ จากนั้นไปย่อมได้โดยแท้แม้ในน้ำที่คอยผยุงแผ่นดินและในอากาศที่ไม่ปั่นป่วน แม้เทพวิมาน ต้นกัลปพฤกษ์ บ้าน และนิคมเป็นต้นมีอยู่โดยแท้แม้ในเทวโลกชั้นฉกามาพจร มิใช่หรือ เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะเหตุไร พวกอมนุษย์และพวกสัตว์ที่แตกต่างกันโดยชาติกำเนิดเหล่านั้นจึงไม่มีบ้าน เพราะเหตุนั้นนั่นเองท่านจึงกล่าวว่า ในป่าที่ไม่มีมนุษย์ แม้ในเรื่องสัตว์ดิรัจฉาน ท่านก็กล่าวไว้ว่า จะเป็นนาคหรือสุบรรณมาณพเป็นต้นอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งไม่ใช่มนุษยชาติ โดยที่สุดกระทั่งท้าวสักกเทวราชทุกอย่างนั่นแหละ พึงทราบว่าสัตว์ดิรัจฉาน ในความหมายนี้ เพราะเหตุนั้น ที่อยู่แห่งผู้ที่มิใช่มนุษยชาติ พึงทราบว่า ป่า เพราะความแตกต่างกันแห่งชาติกำเนิด การวิจารณ์ในอัพภันตรสีมา เพียงเท่านี้

บัดนี้ ถึงลำดับแห่งการสังวรรณนาในอุทกุกเขปสีมา ที่ชื่อว่าสมมุติสีมาในแม่น้ำ ทะเล และสระเกิดเอง ได้แก่ ภิกษุสมมุติสีมาในน่านน้ำมีแม่น้ำเป็นต้นเหล่านี้ สีมานั้นแม้สงฆ์สมมุติแล้วอย่างนั้น ก็เป็นแดนที่สงฆ์ยังไม่ได้สมมุติเลย โดยพระบาลีว่า ภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำทั้งหมดไม่จัดเป็นสีมา ทะเลทั้งหมดไม่จัดเป็นสีมา ชาตสระทั้งหมดไม่จัดเป็นสีมา ภิกษุทั้งหลาย ในแม่น้ำ ในสมุทร หรือในชาตสระ ชั่วระยะชายมีสัณฐานปานกลาง วักน้ำสาดไปโดยรอบเป็นอุทกุกเขปสีมา สีมานี้ในน่านน้ำเหล่านั้น เป็นสมานสังวาส มีอุโบสถเดียวกัน นี้ชื่อว่าอุทกุกเขปสีมา บรรดาคำเหล่านั้น อ อักษร ในอสีม ศัพท์ ในคำว่า ภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำทั้งหมดไม่จัดเป็นสีมา นี้ ใช้ในความหมายว่าว่างเปล่าหรือไม่มี อธิบายว่า ไม่จัดเป็นสีมา คือเว้นหรือปราศจากพัทธสีมา ท่านอธิบายว่า แม้จะสวดญัตติทุติยกรรมวาจาก็ปราศจากพัทธสีมา อีกอย่างหนึ่ง อธิบายว่า ใช้ในความหมายว่าปฏิเสธ ไม่ควรกำหนด อีกอย่างหนึ่ง ใช้ในความหมายว่าเจริญ ท่านอธิบายว่า เหมือนอย่างธรรมที่ไม่ต้องศึกษา ก็คือสิกขาที่ศึกษาแล้ว สิกขาที่ศึกษาสำเร็จแล้ว อธิบายว่า บรรลุความสำเร็จกิจแห่งอสีมาและสีมาด้วยอาการอย่างนี้ ท่านอธิบายว่า แม้จะสวดญัตติทุติยกรรมวาจาแล้วสมมติ ก็ไม่จัดว่าสมมติแล้วโดยแท้ ก็ยังเป็นเช่นเดียวกับพัทธสีมาโดยสภาวะของตนนั่นเอง เหมือนคามสีมา ด้วยคำนี้ เป็นอันท่านแสดงภาวะที่แม่น้ำ ชาตสระ และทะเลไม่จัดเป็นเขตของพัทธสีมา พระผู้มีพระภาคครั้นทรงห้ามภาวะที่แม่น้ำ ชาตสระ และทะเลไม่จัดเป็นพัทธสีมา ด้วยพระดำรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำทั้งหมดไม่จัดเป็นสีมา เป็นต้น ประสงค์จะทำการกำหนดสีมาด้วยทรายเป็นต้นเพื่อต้องการจะบริหารวัคคกรรมอีกในแม่น้ำเป็นต้นเหล่านี้ที่สำเร็จโดยโวหารแห่งชาวโลกที่ไม่ใช่พัทธสีมา จึงตรัสพระดำรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ในแม่น้ำ ในสมุทร หรือในชาตสระ ชั่วระยะชายมีสัณฐานปานกลาง วักน้ำสาดไปโดยรอบเป็นอุทกุกเขปสีมา เป็นต้น บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ชายมีสัณฐานปานกลาง ได้แก่ ชายมีกำลังปานกลาง เพราะเหตุนั้นนั่นแล ท่านจึงกล่าวไว้ในอรรถกถาพระวินัยชื่อสมันตปาสาทิกาว่า ชายผู้มีกำลังปานกลาง หากว่าปรารถนาชายที่เป็นช่างไม้ไซร้ ก็น่าจะที่จะกล่าวว่า ชายที่เป็นช่างไม้ แต่ท่านหาได้กล่าวไว้อย่างนั้นไม่

ฉะนั้นจึงรู้กันได้ว่า ชายผู้มีกำลังปานกลาง ด้วยว่า ชาย ๓ ประเภท คือ ๑. ชายผู้สูงสุด ๒. ชายปานกลาง ๓. ชายปกติ ในบรรดาชายทั้ง ๓ เหล่านั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้สัพพัญญู ชื่อว่าชายผู้สูงสุด เพราะพระผู้มีพระภาคนั้นทรงสูงสุดกว่าสัตว์ทั้งมวล ด้วยกำลัง ยศ สมบัติ และความยิ่งใหญ่เป็นต้น จริงดังนั้น กำลังแห่งพระตถาคต พึงทราบโดยทำนองกำลังแห่งตระกูลช้าง ๑๐ จำพวก ที่ท่านกล่าวไว้ว่า

ช้างเหล่านี้เป็นช้างสูงสุด คือ	๑. ช้างชื่อโคจริ ๒. ช้างชื่อกลาปะ
๓. ช้างชื่อคังเคยยะ ๔. ช้างชื่อปิงคละ	๕. ช้างชื่อปัพพเตยยกะ
๖. ช้างชื่อเหมวตะ ๗. ช้างชื่อตัมพะ	๘. ช้างชื่อมันทากินี
๙. ช้างชื่ออุโบสถ	๑๐. ช้างชื่อฉัททันต์

บรรดาช้าง ๑๐ เชือกนั้น คำว่า ช้างกาฬาวกะ ได้แก่ ตระกูลช้างปกติทั่วไป ที่มีกำลังกายเท่าชาย ๑๐ คน กำลังนั้นเป็นกำลังของช้างชื่อกาฬาวกะ ๑ เชือก กำลังของช้างชื่อกาฬาวกะ ๑๐ เชือก เท่ากับกำลังของช้างชื่อคังเคยยะ ๑ เชือก กำลังของช้างชื่อคังเคยยะ ๑๐ เชือก เท่ากับกำลังของช้างชื่อปัณฑระ ๑ เชือก กำลังของช้างชื่อปัณฑระ ๑๐ เชือก เท่ากับกำลังของช้างชื่อตัมพะ ๑ เชือก กำลังของช้างชื่อตัมพะ ๑๐ เชือก เท่ากับกำลังของช้างชื่อปิงคละ ๑ เชือก กำลังของช้างชื่อปิงคละ ๑๐ เชือก เท่ากับกำลังของช้างชื่อคันธะ ๑ เชือก กำลังของช้างชื่อคันธะ ๑๐ เชือก เท่ากับกำลังของช้างชื่อมังคละ ๑ เชือก กำลังของช้างชื่อมังคละ ๑๐ เชือก เท่ากับกำลังของช้างชื่อเหมวตะ ๑ เชือก กำลังของช้างชื่อเหมวตะ ๑๐ เชือก เท่ากับกำลังของช้างชื่ออุโบสถ ๑ เชือก กำลังของช้างชื่ออุโบสถ ๑๐ เชือก เท่ากับกำลังของช้างชื่อฉันทันต์ ๑ เชือก กำลังของช้างชื่อฉัททันต์ ๑๐ เชือก เท่ากับกำลังพระวรกายของพระตถาคตพระองค์เดียว ท่านกล่าวไว้ว่า เท่ากับกำลังของพระนารายน์บ้างก็มี ในเรื่องนั้น รัศมีทั้งหลายท่านเรียกว่านาระ รัศมีหลาย ๆ อย่างจำนวนมากเหล่านั้น ย่อมเกิดขึ้นจากนาระนั้น ฉะนั้น จึงชื่อว่านารายนะ ได้แก่ เพชร เพราะฉะนั้นจึงอธิบายว่า กำลังกล่าวคือเพชร ก็มี กำลังกล่าวคือเพชรนี้นั้นเท่ากับช้าง ๑ พันโกฏิโดยการนับช้างปกติทั่วไป เป็นกำลังของคน ๑ หมื่นโกฏิ โดยการนับคน กำลังนี้เป็นกำลังพระวรกายของพระตถาคต

กรรมวิธีแห่งพลกำลังมีความยิ่งใหญ่เป็นต้นพึงทราบโดยทำนองแห่งพระสูตรนั้น ๆ คนที่เป็นช่างไม้ ชื่อว่าคนปานกลาง จริงอยู่ คนที่เป็นช่างไม้นั้นไม่เหมาะสมที่จะนับโดยจำนวน ๑๐๐ บ้าง จำนวน ๑ พันบ้าง จำนวน ๑ แสนบ้าง เหมือนการนับขุนเขาสิเนรุด้วยเมล็ดพันธุ์ผักกาด เพราะอาศัยกำลังแห่งพระตถาคต ไม่สมควรโดยแท้เพื่อจะถือเอาแม้ปลายเท้า ชื่อว่าเป็นคนปานกลาง เพราะคนที่เป็นช่างไม้นั้นอยู่ในวัยปานกลาง โดยภาวะเป็นผู้ใหญ่กว่าคนปกติทั่วไป จริงดังนั้น ชื่อว่าคืบพระสุคต คือ ๓ คืบของช่างไม้เท่ากับศอกคืบของช่างไม้ ๓ คืบของช่างไม้ก็อย่างนั้น ๒ คืบของคนปกติทั่วไป เท่ากับ ๑ ศอกบริบูรณ์โดยศอกของคนปกติทั่วไป จริงดังนั้น ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถากุฏิการสิกขาบทว่า ชื่อว่าคืบพระสุคต คือ ๓ คืบของคนปานกลางในปัจจุบันเท่ากับศอกคืบของช่างไม้ คนที่เป็นช่าง

ไม้นี้ท่านมิได้ประสงค์เอาว่า คนปานกลาง ในที่นี้ เพราะเหตุไร เพราะท่านกล่าวไว้ในกุฏิการสิกขาบทนั่นเองว่า คำว่า ๓ ศอก ได้แก่ ๓ ศอกโดยศอกของช่างไม้ ท่านเรียกเตียงขนาด ๙ คืบ โดยคืบปกติว่าเตียงที่ได้ขนาด เหมือนอย่างที่ท่านมิได้กล่าวไว้ในที่นี้ว่า บุรุษปานกลาง เพราะกล่าวไว้ในอรรถกถาว่า ชายที่มีกำลังปานกลาง ชื่อว่าชายปกติ ได้แก่ชายที่ท่านกล่าวไว้ว่า กำลังกายของชาย ๑๐ คน เท่ากับกำลังของช่างอาฬาวกะ ๑ เชือก นี้ชื่อว่าชายปานกลาง ในเรื่องนั้น คนผู้มีบุญบางพวก เป็นต้น อย่างนี้คือ พระเจ้าอชาตศัตรู หมอชีวกโกมารภัจ และนางวิสาขามิคารมารดา ย่อมทรงพลกำลังของช้าง ๕ เชือก แม้ก็จริง ถึงอย่างนั้น คนเหล่านั้นจะจัดว่าเป็นคนปานกลางก็หาไม่ จัดว่าเป็นคนปกติทั่วไปโดยแท้ เพราะเป็นคนที่มีความพิเศษโดยภาวะเป็นผู้มีบุญ ก็ในที่นี้ท่านประสงค์เอาคนปกติทั่วไปเท่านั้นว่า คนมีกำลังปานกลาง

คำว่า วักน้ำสาดไป (อุทกุก๎เขป) ได้แก่ สีมาที่ท่านกำหนดโดยการวักน้ำสาด เพราะเหตุนั้นนั่นแลท่านจึงกล่าวไว้ในลีนัตถปกาสินี ในอรรถกถาที่เป็นมาติกาว่า ท่านกล่าวว่า คำว่า อุทกุก๎เขป เป็นนิสสักกวจนะใช้ในความหมายเป็นตติยาวิภัตติ สำเร็จรูปเป็น อุทกุก๎เขเปน กำหนดไปในแม่น้ำ ในสมุทร หรือในชาตสระ ชั่วระยะชายมีสัณฐานปานกลาง วักน้ำสาดไปโดยรอบเป็นอุทกุกเขปสีมา อุทกุกเขปสีมานี้จัดเป็นสมานสังวาส มีอุโบสถเดียวกัน ในแม่น้ำเป็นต้นที่ไม่ใช่พัทธสีมาเหล่านั้นนั่นเอง ที่สำเร็จแล้วโดยโวหารของชาวโลก ฉะนั้น ในกังขาวิตรณีฎีกา ท่านจึงกล่าวว่า คำว่า ชั่วระยะชายมีสัณฐานปานกลาง วักน้ำสาดไปโดยรอบ ได้แก่ ชั่วระยะชายมีกำลังปานกลางกำหนดโดยการวักน้ำสาดไปโดยรอบ สถานที่ใดกำหนดด้วยการวักน้ำสาดโดยรอบของชายกลางคน ถามว่า วักน้ำอย่างไร ตอบว่า ชายมีกำลังปานกลางใช้มือวักน้ำหรือกอบทรายซัดไปด้วยกำลังทั้งหมด เหมือนพวกนักเลงสะบ้าซัดลูกสะบ้าไม้ไป น้ำหรือทรายที่สาดซัดไปอย่างนั้นตกลงในโอกาสใด โอกาสนี้จัดเป็นอุทกุกเขปอันหนึ่ง ภิกษุผู้ละหัตถบาสอยู่ภายในอุทกุกเขปนั้น ทำกรรมให้เสียได้ บริษัทขยายออกไปเพียงใด แม้สีมาก็ขยายออกไปเพียงนั้น อุทกุกเขปหนึ่งโดยที่สุดรอบบริษัทเท่านั้นเป็นประมาณ แม้ในชาตสระและทะเล ก็นัยนี้เหมือนกัน สีมานี้จัดเป็นสมานสังวาส มีอุโบสถเดียวกัน ในเรื่องนั้น สีมานี้ย่อมใช้ได้เฉพาะภายในแม่น้ำเป็นต้นเหล่านี้เท่านั้น เพราะท่านทำอัตถโยชนาไว้ว่า สีมาที่กำหนดด้วยการวักน้ำสาดไปในแม่น้ำเป็นต้นเหล่านั้นนี้ จัดเป็นสมานสังวาสและมีอุโบสถเดียวกัน หาใช่ภายนอกแม่น้ำเป็นต้นไม่ เพราะเหตุนั้น น้ำจะท่วมประเทศใดในแม่น้ำก็ดี ในชาตสระก็ดี ตลอด ๔ เดือนในฤดูฝนตามปกติ คลื่นตามปกติในทะเลจะไหลลงมาขังอยู่ในประเทศใด ตั้งแต่ประเทศนั้นไป จัดเป็นกัปปิยภูมิ จะเป็นฤดูที่ฝนแล้งก็ตาม ฤดูร้อนก็ตาม แม่น้ำและชาตสระแห้งขอดก็ตาม ภูมินั้นนั่นแลก็จัดว่าเป็นกัปปิยภูมิโดยแท้

ก็ถ้าชาวนาพากันขุดบ่อหรือทำการเพาะปลูกในชาตสระที่แห้งขอด ที่นั้นจัดว่าเป็นคามเขต ก็สถานที่นี้ใดที่ท่านกล่าวว่า กัปปิยภูมิ อุทกุกเขปสีมาจะไม่เลยไปภายนอกจากสถานที่นั้น จะอยู่ภายในเท่านั้น เพราะฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า พึงทำการกำหนดโดยการวักน้ำสาดไปโดยรอบภายใน

สถานที่นั้นเท่านั้น ส่วนในคัณฐีบท คำว่า ชั่วระยะชายมีสัณฐานปานกลาง วักน้ำสาดไปโดยรอบ ท่านกล่าวไว้เพื่อจะแสดงการกำหนดสีมาในเวลาทำกรรมมีกรรมที่สงฆ์จตุวรรคะจะต้องทำแยก ๆ กันไป แห่งสงฆ์จตุวรรคเป็นต้น ในแม่น้ำนี้ อาจารย์ทั้งหลายกล่าวว่า ดุจแสดงการกำหนดในสัตตัพภันตรสีมา แม้เพื่อจะแสดงการกำหนดการอยู่ปราศจากไตรจีวร เพราะเหตุนั้น ท่านจึงลิขิตไว้ว่า สำเร็จแล้วว่า แม้เมื่อไม่มีการกำหนดการวัดน้ำสาด จะทำในแม่น้ำก็ควร ในเรื่องนั้น บทว่า แม้เมื่อไม่มีการกำหนดโดยการวักน้ำสาด นี้ จึงไม่สอดคล้องกับคำในมหาอรรถกถาว่า กำหนดโดยการวักน้ำสาดไปโดยรอบ หรือคำที่ท่านกล่าวไว้ในกังขาวิตรณีฎีกา ในอรรถกถาที่เป็นมาติกาว่า พึงทำการกำหนดโดยการวักน้ำสาดไปโดยรอบ หรือคำในวิมติวิโนทนีฎีกาว่า แม้ในการวักน้ำสาดไปโดยรอบนั้น ไม่รู้ว่าเป็นชายปานกลาง การซัดไปเต็มกำลังก็เหมือนกัน หรือว่า เพราะว่าการกำหนดสีมาด้วยทรายเป็นต้นก็เพื่อประโยชน์แก่อุทกุกเขปสีมานี้เหมือนกัน

เพื่อจะกำจัดปรูปวาทะแม้โดยการแต่งคัมภีร์ ท่านจึงแสดงผู้แต่งรายอื่น ๆ ว่า อาจารย์ทั้งหลายมิได้กล่าวว่า นี้เป็นความอดทนของพวกเรา แล้วกล่าวไว้ในคำลงท้ายข้างหน้าว่า ควรพิจารณาสิ่งนี้ทั้งหมดให้เข้าไปนั่งใกล้ตระกูลครูแล้วรับเอา ที่รับแล้วก็รับใหม่ได้ นอกจากนี้ก็ทิ้งเสีย เพราะเหตุนั้น พึงเห็นว่า ท่านเขียนไว้ตามมติของอาจารย์พวกอื่น เมื่อว่าโดยประการอื่น ถ้อยคำในอรรถกถาที่ยกขึ้นสู่การสังคายนาแม้ทั้ง ๓ ครั้ง และถ้อยคำในกังขาวิตรณีฎีกาและวิมติวิโนทนีฎีกา ก็จะพึงถูกลบหลู่เอาได้ แม้คัมภีร์ทั้งหลายก็จะผิดเพี้ยนกันไปได้ แม้สิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้แล้ว ก็น่าที่จะได้รับการปรับปรุงแก้ไขตามมติของสาวกทั้งหลาย เพราะสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้แล้วไม่ควรถูกลบหลู่ พึงคล้อยตามหรือประพฤติตามที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้แล้วโดยแท้ เพราะท่านกล่าวว่าเป็นอาบัติปาจิตตีย์แก่แก่ภิกษุที่รู้เรื่องราวแล้วยังดื่มน้ำเมา แต่สำหรับสามเณร ต่อให้รู้แล้วดื่ม ก็แค่ศีลขาด ไม่รู้ไม่เป็นไร ฉะนั้น พึงดำเนินไปตามเหตุการณ์ที่ท่านกล่าวไว้แล้วในเรื่องนั้น หรือจะไม่ควรเจริญรอยตาม เพราะสิกขาบทบัญญัติเป็นวิสัยของพระพุทธเจ้าทั้งหลายโดยแท้ พึงประพฤติตามที่ทรงบัญญัติไว้เท่านั้น

ฉะนั้น ถ้อยคำแห่งเหล่าพระธัมมสังคาหกาจารย์ที่กล่าวไว้ว่า คำว่า วักน้ำสาดไปโดยรอบ ได้แก่ กำหนดโดยการวักน้ำสาดไปโดยรอบ เหมาะสมแก่สิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้แล้ว ก็ดี พึงวักน้ำสาดไป ก็ดี สีมาที่กำหนดโดยการวักน้ำสาดไป ก็ดี พึงทำการกำหนดโดยการวักน้ำสาดไป ก็ดี ถือเป็นประมาณได้ เพราะว่าพระธัมมสังคาหกเถระเหล่านั้นรู้มติของพระพุทธเจ้า อนึ่ง คำนี้เป็นพระดำรัสที่ประจักษ์ของพระผู้มีพระภาคก็หาไม่ ทั้งจะเป็นถ้อยคำของเหล่าพระธัมมสังคาหกเถระก็หาไม่ อีกอย่างหนึ่ง เพราะเหตุที่อาจารย์ทั้งหลายกล่าวไว้ว่า ก็คำว่า ชั่วระยะชายมีสัณฐานปานกลาง วักน้ำสาดไปโดยรอบ ท่านกล่าวไว้เพื่อแสดงการกำหนดสีมา ดุจแสดงการกำหนดในแม่น้ำนี้ ฯลฯ แสดงการกำหนดในสัตตัพภันตรสีมา เพราะฉะนั้น จึงสำเร็จแล้วว่า แม้เมื่อไม่มีการกำหนดการวักน้ำสาดไป จะทำภายในแม่น้ำก็ควร ฉะนั้น แม้เหล่าพระธัมมสังคาหกเถระก็ไม่จะไม่เข้าไปในอัตถโยชนานี้ แม้ผู้แต่ง

คัมภีร์ก็ไม่เข้าไป หากมีคำถามว่า เพราะเหตุไร ตอบว่า เพราะในอรรถกถาพระวินัยที่ท่านยกขึ้นสู่การสังคายนาแม้ทั้ง ๓ ครั้ง และในฎีกาที่มีชื่อเสียงที่ขยายความในอรรถกถานั้น ท่านเขียนการกำหนดโดยการวักน้ำสาดนั่นเองไว้โดยอาการจำนวนมาก ด้วยคำเป็นต้นว่า กำหนดด้วยการวักน้ำสาด วักน้ำขึ้นสาด (และ) พึงกำหนดโดยการวักน้ำสาด เพราะเหตุนั้นจึงทราบกันได้ว่า แม้พระธัมมสังคาหกเถระทั้งหลายก็ไม่เข้าไป แม้ท่านที่แต่งคัมภีร์ก็แสดงยกย่องผู้แต่งรายอื่น ๆ ไว้ ว่า อาจารย์ ก็เพื่อจะกำจัดปรูปวาทะ เพราะฉะนั้น จึงรู้กันว่า แม้ผู้แต่งคัมภีร์ก็ไม่เข้าไป อนึ่ง คำนี้ เป็นอัตโนมติของพระเถระบางพวก ก็ธรรมดาว่าอัตโนมตินี้เบาบางกว่ามติทั้งหมด บุคคลชื่อว่าใครที่ไหนกัน จักสามารถลบหลู่ถ้อยคำของพระมหากัสสปเถระะ พระยสเถระ และพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระผู้กล่าวเนื้อความแห่งสิกขาบทที่พระสัพพัญญูพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้วว่า ภิกษุทั้งหลาย ในแม่น้ำ ในสมุทร หรือในชาตสระ ชั่วระยะชายมีสัณฐานปานกลาง วักน้ำสาดไปโดยรอบเป็นอุทกุกเขปสีมา สีมานี้ในน่านน้ำเหล่านั้น เป็นสมานสังวาส มีอุโบสถเดียวกัน ดุจการนับคำนวณขุนเขาสิเนรุด้วยเมล็ดผักกาด ฉะนั้น ภิกษุพึงตั้งอยู่ในความเป็นผู้น่าเคารพโดยแท้ เพราะอุปสัมปทากรรมเป็นต้นเป็นกรรมหนัก และเพราะเป็นมูลเหตุแห่งพระศาสนา

คำว่า ชั่วระยะชายมีสัณฐานปานกลาง วักน้ำสาดไปโดยรอบ พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้แล้ว สถานที่ที่เหมาะสมแก่ชายที่มีสัณฐานปานกลางวักน้ำสาดนั่นเอง จัดเป็นอุทกุกเขปสีมาหรือ หรือว่า ที่จัดว่าเป็นอุทกุกเขปสีมา ก็เพราะการวักน้ำสาดนั่นเอง ฉะนั้นพระอรรถกถาจารย์ทั้งหลายเมื่อจะหลีกเลี่ยงการทักท้วง จึงกล่าวคำว่า ก็พึงวักน้ำขึ้นสาดหรือ เป็นต้น บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า กถํ เป็นคำถามที่ต้องการคำตอบ ถามว่า พึงวักน้ำไปโดยเหตุเช่นไรกันหรือ ตอบว่า พึงวักน้ำไปโดยกำหนดการโปรยปรายของน้ำเป็นสังเขป อธิบายว่า ที่แท้พึงวักน้ำไปโดยอาการเหมือนอย่างขว้างก้อนดินและขว้างลูกสกาที่คล้ายลูกบอลที่ทำด้วยไม้ แม้เมื่อท่านกล่าวไว้โดยทั่วไปว่า นักเลงสกา ก็รู้กันได้ว่า คนที่เป็นนักเลงเล่นลูกสกาที่คล้ายลูกบอลที่ทำด้วยไม้ ย่อมซัดลูกสกาที่ทำด้วยไม้ ดุจในคำนี้ว่า ราชสีห์คำราม ราชสีห์สั่นหาง ด้วยอำนาจเนื้อความเพราะวางลงรวมกันไว้ระหว่างศัพท์ ด้วยว่า อกฺข ศัพท์ ใช้ไม่ได้แม้ในการเล่นสกา คำว่า ทารุคุฬ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์จากไม้ที่ทำเป็นลูกกลม ๆ แล้วเสียบไว้ที่ปลายเหล็กแหลม ในเรื่องนี้มีอธิบายดังต่อไปนี้ เหมือนอย่างพวกคนที่เป็นนักเลงสกาเล่นกีฬาลูกสกา ที่ทำด้วยไม้ จะใช้มือถือลูกสกาที่ทำด้วยไม้แล้วโน้มตัวลงขว้างออกไปเต็มแรง เหมือนจะแสดงพลกำลังของตน ฉันใด คนที่มีกำลังปานกลางก็ฉันนั้นเหมือนกัน ใช้มือวักน้ำหรือกอบทราย โน้มตัวลงแล้วหมุนไปรอบ ๆ บริษัทที่นั่งอยู่หรือยืนอยู่ แล้วขว้างออกไปเต็มแรง ดุจจะแสดงพลกำลังของตน น้ำหรือทรายที่ซัดไปตกในที่แห่งใดก็ตาม ที่นั้นชื่อว่าอุทกุกเขปชนิดหนึ่ง

ฉะนั้น ท่านจึงแสดงการเกิดมีแห่งอุทกุกเขปสีมาแม้อื่น เพราะอยู่ระหว่างภายในสีมา ในอธิการว่าด้วยการทำกรรมแยก ๆ กันไปแห่งสงฆ์ ๒ ฝ่าย ด้วยบทนี้ว่า นี้ชื่อว่าอุทกุกเขปสีมาชนิดหนึ่ง เพราะเหตุนั้นนั่นแล ท่านจึงกล่าวไว้ในอรรถกถาที่เป็นมาติกาว่า ก็ถ้าหากสงฆ์ ๒ ฝ่ายทำอุโบสถกรรม

เป็นต้นแยก ๆ กันไป พึงตั้งอุทกุกเขปสีมาชนิดหนึ่งอย่างอื่นไว้ในระหว่างอุทกุกเขปสีมาทั้ง ๒ เพื่อประโยชน์ใช้เป็นอุปจาร แม้ในวิมติวิโนทนีฎีกาท่านก็กล่าวไว้ว่า คำว่า ตสฺส อนฺโต ได้แก่ ภายในที่ที่กำหนดเป็นอุทกุกเขปสีมานั้น จะภายในที่ที่กำหนดเป็นอุทกุกเขปสีมานั้นอย่างเดียวก็หาไม่ จะยืนอยู่ภายในอุทกุกเขปะแห่งหนึ่งแม้ภายนอกจากที่ที่กำหนดเป็นอุทกุกเขปสีมานั้นก็ไม่ควร จะเป็นการทำให้เสียกรรม เพราะการกำหนดอุทกุกเขปะรู้ได้ยาก ส่วนในสารัตถทีปนีฎีกาท่านกล่าวว่า ด้วยคำว่า ยืนอยู่ละหัตถบาสภายในที่กำหนดอุทกุกเขปะนั้นไป ย่อมทำให้เสียกรรม นี้ ท่านแสดงว่า ยืนอยู่ในที่ใดที่หนึ่งภายนอกจากที่กำหนด ย่อมไม่ทำให้เสียกรรม แล้วคัดค้านแม้คำในอรรถกถาที่เป็นมาติกา คำนั้นพึงเห็นว่าท่านกล่าวไว้หมายเอาการประชุมสงฆ์ฝ่ายเดียว เหมือนอย่างว่าท่านตั้งสีมันตริกไว้ก็เพื่อจะละความยุ่งเหยิงซึ่งกันและกันของขัณฑสีมาที่ผูกแล้วฉันใด พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตอุทกุกเขปสีมาโดยการวักน้ำสาด เพราะแม่น้ำ ทะเล และชาตสระในสีมาที่เกิดเองโดยสภาพของตนใหญ่เกินไป ดุจคามสีมา ฉันนั้นเหมือนกัน แม้ถึงอย่างนั้นท่านยังกล่าวว่า พึงตั้งอุทกุกเปขะอย่างอื่นไว้เพื่อประโยชน์แก่สีมันตริก ในระหว่างอุทกุกเขปสีมาทั้ง ๒ เพื่อต้องการจะละความยุ่งเหยิงซึ่งกันและกัน ดุจของพัทธสีมาทั้ง ๒ พึงเห็นพัทะสีมาพร้อมนิมิต พึงเห็นอุทกุกเขปสีมาพร้อมอุทกุกเขปะ พึงเห็นอุทกุกเขปอย่างเดียว ดุจสีมันตริก

เพราะเหตุนั้นนั่นแล ท่านจึงกล่าวไว้ในวิมติวิโนทนีฎีกาว่า ก็ในเรื่องนี้ กรรมวิธีแห่งสีมันตริกนี้พึงเห็นว่าสำเร็จแล้ว โดยสุตตานุโลมที่คล้อยตามสีมันตริกแห่งพัทธสีมาทั้ง ๒ พึงเห็นว่า ก็ในสังฆนิบาตแห่งหนึ่ง แม้จะยืนอยู่ภายนอกแห่งอุทกุกเขปะครั้งหนึ่ง ย่อมไม่ทำให้เสียกรรม สมดังที่ท่านกล่าวไว้ในวิมติวิโนทนีฎีกาว่า พระอรรถกถาจารย์ทั้งหลายทราบว่า พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาต (อนุมัติ) สถานที่ในกรรมวิธีที่ไม่เสียหาย ยกเว้นสีมันตริกที่ปะปนทับถมกัน แห่งพัทธสีมาทั้ง ๒ นั่นเอง ที่อาศัยคามสีมาเดียวกัน และที่มีส่วนเสมอเป็นอันเดียวกัน ด้วยอำนาจแหล่งกำเนิด จึงได้ทำกรรมวิธีแห่งสีมันตริกแม้ในที่นี้ พึงเห็นว่า ก็เมื่อมีการประกอบพร้อมด้วยองค์ทั้ง ๒ คือ ภาวะที่อาศัยสีมาเดียวกัน และความเป็นสภาวะเดียวกันนั่นเอง แม้แห่งสีมาที่เป็นวิสภาคกัน สถานที่ก็จะมีการปะปนกัน ยกเว้นสีมันตรก ถ้าไม่มี ไม่เป็นไร ท่านแสดงการกำหนดโดยการวักน้ำสาดไปอันเหมาะสมแก่สิกขาบทที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย ในแม่น้ำ ในสมุทร หรือในชาตสระ ชั่วระยะชายมีสัณฐานปานกลาง วักน้ำสาดไปโดยรอบเป็นอุทกุกเขปสีมา ด้วยอาการอย่างนี้ เพื่อจะแสดงความเป็นกัปปิยะโดยประการทั้งปวงโดยสภาพของตน ยกเว้นการวักน้ำสาดไปในแม่น้ำ ชาตสระ และทะเลที่มีความสั้น ดุจในคามสีมา แล้วจึงกล่าวคำเป็นต้นว่า ก็ในแม่น้ำ ชาตสระ และทะเลเหล่านี้ ถ้าแม่น้ำไม่ยาวเกินไป สงฆ์นั่งในที่ทุกแห่ง ตั้งแต่ต้นน้ำไปจนถึงปากน้ำ กรรมในอุทกุกเขปสีมาย่อมไม่มี แม่น้ำแม้ทั้งสิ้นควรแก่ภิกษุเหล่านี้ทีเดียว บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ตั้งแต่ต้นน้ำ อธิบายว่า ตั้งแต่ส่วนตอนบนแห่งประเทศที่แม่น้ำไหลบ่ามารวมกันอยู่เกินกว่า ๔ เดือน คำว่า ไปจนถึงปากน้ำ ความว่า ท่านประสงค์เอาฝั่งแม่น้ำนั่นเองว่า ปากน้ำ

คำว่า สพฺพตฺถ ได้แก่ กรรมในอุทกุกเขปสีมาย่อมไม่มีในส่วนที่เป็นแม่น้ำทั้งหมด ฉะนั้น สีมาที่เป็นไปโดยการวักน้ำสาด ชื่อว่าอุทกุกเขปสีมา สิ่งที่พึงกระทำ ชื่อว่ากรรม กร ธาตุ ในการกระทำ รมฺม ปัจจัย คำว่า กรเณ ความว่า กายปโยคที่เป็นวิการแห่งวาโยธาตุที่ให้ชวนจิตในกุศลที่ ๗ ตั้งขึ้น ในวิถีแห่งมโนทวาร กรรมที่พึงซัดไปด้วยกายปโยคนั้น ท่านเรียกว่า กรรมที่ตั้งขึ้น ก็การถึงระหว่างแห่งส่วนที่ตั้งขึ้นโดยความซาบซ่านแห่งวาโยธาตุที่เกิดจากจิตกล่าวคือกายปโยคด้วยอำนาจปรมัตถ์ จัดเป็นแปดกลุ่มก้อนโดยแท้ กรรมในอุทกุกเขปสีมา ชื่อว่าอุทกุกเขปสีมากรรม อธิบายว่า อุทกุกเขปสีมากรรมนั้นย่อมไม่มีในแม่น้ำที่มีต้นน้ำสั้น ในเรื่องนี้มีอธิบายดังต่อไปนี้ ถ้าถ้าแม่น้ำไม่ยาวเกินไป ครึ่งโยชน์ ๑ คาวุต หรือครึ่งคาวุต สงฆ์นั่งทับในส่วนที่เป็นแม่น้ำทุกแห่ง ตั้งแต่ที่ที่แม่น้ำนั้นไหลไปจนถึงฝั่งแม่น้ำ อุทกุกเขปสีมากรรมโดยไม่มีความสงสัยในวัคคกรรม ย่อมไม่มีเพราะไม่มีแม่น้ำที่เหลือโดยรอบในส่วนที่เป็นแม่น้ำนั้น แม่น้ำอย่างเดียวมีอยู่ในสีมาเท่านั้น ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวไว้ในสารัตถทีปนียฎีกาบ้าง ในลีนัตถปกาสินีในอรรถกถาที่เป็นมาติกาบ้าง แต่ในวิมติวิโนทนียฎีกาท่านกล่าวไว้ว่า การเพ่งถึงสัตตัพภันตรสีมาโดยไม่มีความสงสัยในวัคคกรรม ย่อมไม่มี เพราะในป่าเล็กแห่งใดบริบูรณ์ด้วยภิกษุจำนวนมาก สัตตัพภันตรสีมาย่อมไม่เกิดขึ้นในป่าแห่งนั้น สงฆ์พึงทำกรรมในป่านั้นด้วยอรัญญสีมาอย่างเดียวเท่านั้น ในแม่น้ำเป็นต้นก็นัยนี้เหมือนกัน ก็ถ้าหากจะกล่าวว่า แม่น้ำไม่ยาวเกินไป สงฆ์นั่งในที่ทุกแห่ง ตั้งแต่ต้นน้ำไปจนถึงปากน้ำ กรรมในอุทกุกเขปสีมาย่อมไม่มี โอกาสแห่งสัตตัพภันตระและอุทกุกเขปะไม่พอในทิศใด ในทิศนั้นควรที่จะนับหรือซัดไปอย่างไร สีมาชื่อว่าเข้าไปแล้วในที่มิใช่เขต เพราะเข้าไปในคามเขตเป็นต้น

ฉะนั้น สีมาจะพึงวิบัติ อนึ่ง เพราะในการอุบัติแห่งสีมาตามความมุ่งหวังจึงเพียงพอต่อคามเขตเป็นต้นอันใด สัตตัพภันตรอุทกุกเขปสีมาจึงเกิดบริบูรณ์เองโดยแท้ ในคามเขตเป็นต้นนั้น แต่เพราะเหตุใดจึงไม่เพียงพอ สัตตัพภันตรอุทกุกเขปสีมาจึงเกิดขึ้นโดยมีขนาดเขตของตนเท่านั้น หาได้เกิดขึ้นภายนอกไม่ อนึ่ง ในเรื่องนี้ เพราะท่านกล่าวไว้ว่า สัตตัพภันตรอุทกุกเขปสีมาย่อมเกิดขึ้นบริบูรณ์เองทีเดียว เพราะความมุ่งหวังสีมา อาจารย์ทั้งหลายจึงกล่าวเนื้อความไว้ว่า อุทกุกเขปสีมาเกิดขึ้นในสีมาที่มุ่งหวัง ยกเว้นอุทกุกเขปะโดยแท้ คำนั้นปรากฏเหมือนจะไม่ถูกต้องนัก หากมีคำถามว่า เพราะเหตุไร ตอบว่า เพราะผิดจากนัยในพระบาลี และเพราะผิดแม้จากคำที่ท่านกล่าวไว้ข้างหน้าในวิมติวิโนทนียฎีกา ก็คำนี้น่าจะเป็นสิ่งที่อาจารย์กล่าวไว้เพื่อจะประกาศวาทะของบุคคลบางพวก เพราะเหตุไร เพราะไม่กระทบกับคำที่ท่านกล่าวไว้ข้างหน้า และเพราะไม่ผิดแม้กับคำในพระบาลี อรรถกถา และฎีกา พวกเราจักพรรณนาคำนั้นข้างหน้า อนึ่ง เปรียบเหมือนอย่างที่ใคร ๆ ในโลกไม่สามารถจะกล่าวได้ว่า ไม่ล้อมรั้ว เพราะคิดว่า สถานที่นี้เป็นสถานที่ ๆ มีรั้วอยู่แล้ว เปรียบเหมือนไม่ไถด้วยปลายไถ เพราะคิดว่า สถานที่นี้เป็นที่กสิกรรม เปรียบเหมือนมนุษย์ทั้งหลายเมื่อจะทำสวน ไม่ใช่ผึ่งและขวานเป็นต้นตัดต้นไม้ เพราะคิดว่า สถานที่นี้เป็นที่ ๆ ผึ่งและขวานของเราตกลงไป และเปรียบเหมือนไม่เก็บเกี่ยวด้วยเคียว เพราะคิดว่า สถานที่แห่งนี้เป็นสถานที่ที่เราได้เก็บเกี่ยวแล้ว ฉันใด

ใคร ๆ ก็ไม่สามารถจะกล่าวได้ว่า คนปานกลางไม่ใช้มือวักน้ำสาดไปหรือกอบทรายโยนไป เพราะคิดว่า นี้เป็นการวักน้ำสาดไปครั้งหนึ่ง และเป็นที่ที่น้ำตกไป

ก็ในเรื่องนี้ ภิกษุ ๒ รูปก่อการวิวาทกันด้วยอาการอย่างนี้ ในวิมติวิโนทนีฎีกาท่านกล่าวว่า การเพ่งถึงสัตตัพภันตรสีมาโดยไม่มีความสงสัยในวัคคกรรม ย่อมไม่มี เพราะในป่าเล็กแห่งใดบริบูรณ์ด้วยภิกษุจำนวนมาก สัตตัพภันตรสีมาย่อมไม่เกิดขึ้นในป่าแห่งนั้น สงฆ์พึงทำกรรมในป่าแห่งนั้นด้วยอรัญญสีมาอย่างเดียวเท่านั้น ในแม่น้ำเป็นต้นก็นัยนี้เหมือนกัน ก็ถ้าหากจะกล่าวว่า แม่น้ำไม่ยาวเกินไป สงฆ์นั่งในที่ทุกแห่ง ตั้งแต่ต้นน้ำไปจนถึงปากน้ำ กรรมในอุทกุกเขปสีมาย่อมไม่มี เป็นต้น อุทกุกเขปสีมาย่อมเกิดขึ้นพร้อมกับการเพ่งสีมาตั้งแต่ท้ายบริษัท ยกเว้นอุทกุกเขปะ เพราะท่านกล่าวไว้ว่า พึงเห็นว่า เมื่อมีการเพ่งถึงสีมาเพื่อต้องการที่จะบริหารวัคคกรรมเพราะคำนี้นี่เอง อุทกุกเขปสีมาสัตตัพภันตรสีมาจึงเกิดขึ้น เมื่อไม่มี ก็ไม่เกิดขึ้น เพราะเหตุนั้น ประโยชน์ด้วยการวักน้ำสาดไปจึงไม่มีโดยแท้ ฉะนั้น พึงทักท้วงภิกษุ ๒ รูปเหล่านั้นอย่างนี้ว่า สัตบุรุษทั้งหลายอย่าได้กล่าวอย่างนี้เลย และอย่าได้กล่าวตู่อาจารย์ผู้ประเสริฐเลย ก็คำนี้เป็นการอุปมาของอาจารย์ผู้ประเสริฐ อาจารย์ผู้ประเสริฐจักกล่าวถึงข้อยุติที่แน่นอนไว้ข้างหน้า คำของท่านจะไม่เกี่ยวข้องโดยแท้แม้กับคำที่ท่านกล่าวไว้ในอรรถกถาพระวินัยและในสารัตถทีปนีฎีกา จะไม่กระทบแม้กับคำที่ท่านกล่าวไว้ข้างหน้าแม้ในวิมติวิโนทนีฎีกาโดยแท้ คำนั้นจะจัดเป็นการอุปมาได้อย่างไร

ในคำว่า เมื่อมีการเพ่งถึงสีมาเพื่อต้องการที่จะบริหารวัคคกรรมเพราะคำนี้นี่เอง อุทกุกเขปสีมา สัตตัพภันตรสีมาจึงเกิดขึ้น เมื่อไม่มี ก็ไม่เกิดขึ้น (สีมาเปกฺขาย สติ เอว...ฯเปฯ...นาสติ) นี้ อัพภันตรสีมาที่เหมาะสมแก่สิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้ว่า อัพภันตรสีมาย่อมไม่เกิดขึ้นในขณะที่เหล่าภิกษุที่ต้องการจะเดินทางและสรงน้ำเป็นต้นเข้าไปแล้วในป่าและแม้ในแม่น้ำเป็นต้น เว้นเสียจะเพ่งสีมา เมื่อมีการเพ่งสีมานั่นเอง สัตตัพภันตรสีมาจึงเกิดขึ้นโดยรอบในป่า ดังนี้ จึงเกิดขึ้น อุทกุกเขปสีมาที่เหมาะสมแก่สิกขาบทที่ทรงบัญญัติไว้ว่า แม้ในแม่น้ำ ในสมุทร หรือในชาตสระ ชั่วระยะชายมีสัณฐานปานกลาง วักน้ำสาดไปโดยรอบ ย่อมเกิดขึ้นพร้อมกับการวักน้ำสาดไปโดยรอบ เว้นจากการวักน้ำสาดไปโดยรอบ หาเกิดขึ้นไม่ ฉะนั้น การอธิบายที่เป็นการอุปมา จึงมีเพียงเท่านี้ ในคำว่า เมื่อไม่มี ก็ไม่เกิดขึ้น (นาสติ) นี้ แม้จะอธิบายว่า เว้นการวักน้ำสาดไปโดยรอบ ใช้ไม่ได้โดยแท้ ก็เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านจึงอธิบายไว้ในวิมติวิโนทนีฎีกานั่นเองอีกว่า คำว่า ตตฺถ ความว่า ท่านแสดงการกำหนดในอพัทธสีมาที่สำเร็จโดยสาสนโวหาร เพื่อจะบริหารวัคคกรรมอีก ในอพัทธสีมาทั้ง ๓ มีแม่น้ำเป็นต้นเหล้านี้ ในพระบาลีท่านกล่าวไว้ว่า ในคำว่า ชั่วระยะชายมีสัณฐานปานกลาง เป็นต้น ที่ชื่อว่าอุทกุกเปขะ เพราะเป็นที่ที่ชายมีสัณฐานปานกลางวักน้ำสาดไป ได้แก่ โอกาสที่น้ำตกไป เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าอุทกุกเขปสีมา

ก็การอธิบายด้วยอำนาจการสัมพันธ์บทในเรื่องนี้ ดังต่อไปนี้ สถานที่ที่น้ำตกที่กำหนดแล้วตราบเท่าที่ชายมีสัณฐานปานกลางวักน้ำสาดไปโดยรอบจนน้ำตก การวักน้ำสาดไปนี้ จัดว่าเป็น

อุทกุกเขปสีมาที่มีสังวาสเสมอกันอีกชนิดหนึ่งในแม่น้ำเป็นต้น ฉะนั้น คำของอาจารย์ท่านนั้นก็น่าจะที่เสมอเหมือนกันแม้กับบทในอรรถที่ท่านกล่าวไว้ แต่อาจารย์บางพวกกล่าวว่า สีมาย่อมเกิดเพราะทำการกำหนดนับอัพภันดรโดยรอบโดยแท้ หาใช่เกิดได้เองไม่ ท่านคัดค้านวาทะของเกจิอาจารย์ ด้วยคำว่า คำนั้น ไม่ควรถือเอา เป็นต้น แล้วแสดงโทษในการนับและการชัดออกไป ก็ในเรื่องนี้ การแสดงประมาณการนับอัพภันดร และการชัดทรายเป็นต้นออกไปใด การแสดงนั้นท่านทำไว้ก็เพื่อจะแสดงการกำหนดฐานที่ตั้งแห่งสีมาที่เกิดเองทั้งหลาย ดุจการชี้ให้ทราบชัดถึงการชัดก้อนดินและกระด้งฝัดข้าว (ตะกร้าเล็ก ๆ, กระชอนเล็ก ๆ) ออกไปเป็นต้น ก็เพื่อต้องการจะรู้ถึงอุปจารบ้านและอุปจารเรือนเพราะเหตุนั้นนั่นเอง ท่านจึงกล่าวไว้ในอรรถกถาที่เป็นมาติกาว่า ภิกษุทั้งหลายย่อมผูกสีมา หรือกำหนดการวักน้ำสาดไป แม้เมื่อทำแล้วด้วยอาการอย่างนี้ เหล่าภิกษุที่ตั้งอยู่ภายในรู้อย่างหยาบ ๆ เพราะไม่สามารถจะรู้โดยถิ่นที่มาแห่งการกำหนดนั้นได้ ก็พึงตั้งอยู่ในที่ที่ปราศจากความสงสัย หรือพึงส่งไปในที่ที่ปราศจากความสงสัยแคลงใจที่อยู่ห่างไกลไปกว่านั้น

เพราะฉะนั้น ความอุบัติแห่งสัตตัพภันตรสีมาและอุทกุกเขปสีมาเหล่านั้นก็ด้วยอำนาจเพ่งสีมาดังที่กล่าวมา อนึ่ง เพราะผิดเพี้ยนไปจากนั้น ก็ควรที่จะยอมรับความเสียหายได้ ฉะนั้น พวกเราจึงอดทน พึงใคร่ครวญแล้วถือเอาเถิด หรือพึงแสวงหาประการอื่นที่เหมาะสมกว่านี้

ด้วยคำว่า พึงใคร่ครวญแล้วถือเอาเถิด หรือพึงแสวงหาประการอื่นที่เหมาะสมกว่านี้ นี้ท่านแสดงภาวะที่คำนี้เป็นอัตโนมติ และภาวะที่อาจารย์ยังไม่บรรลุปฏิสัมภิทา อนึ่งคำนี้ จะเป็นพระดำรัสที่เป็นประจักษ์ของพระผู้มีพระภาคก็หาไม่ ทั้งหาใช่คำของเหล่าพระธัมมสังคาหกเถระไม่ มิได้ยกขึ้นสู่การสังคายนมแม้ทั้ง ๓ ครั้ง ทั้งจะเป็นการประกาศวาทะของอาจารย์ผู้สังวรรณนาในอรรถกถาก็หาไม่ เพราะฉะนั้น จึงไม่ควรกำหนดเอาโดยแท้ แม้ในสารัตถทีปนีฎีกาท่านก็กล่าวไว้ว่า อุทกุกเขปสีมากรรมย่อมไม่มีในอธิการว่าด้วยการสังวรรณนาแม่น้ำนี้ว่า ก็ถ้าแม่น้ำนี้ไม่ยาวเกินไปนัก ฉะนั้นเพราะเหตุที่ประเทศแห่งแม่น้ำแม้ทั้งหมดภิกษุทั้งหลายครอบครองแล้ว ฉะนั้น จึงไม่มีประโยชน์โดยการวักน้ำสาดไป เพราะไม่มีแม่น้ำโดยรอบ จริงดังนั้น จึงได้มีการอธิบายว่า เมื่อมีแม่น้ำโดยรอบ ด้วยอำนาจการเสื่อมไปแห่งคำนี้ว่า เพราะไม่มีแม่น้ำโดยรอบ หรือด้วยอำนาจถึงประโยชน์ ประโยชน์โดยการวักน้ำสาดไปจึงมีอยู่โดยแท้ เพื่อจะบริหารวัคคกรรม แม้ในลีนัตถปกาสินีในอรรถกถาที่เป็นมาติกาท่านกล่าวหมายเอาสถานที่ที่เพียงพอว่า พึงทำการกำหนดโดยการวักน้ำสาดไปโดยรอบ แต่ไม่เพียงพอในแม่น้ำที่คดโค้ง ในเรื่องนั้นท่านกล่าวไว้ว่า พึงทำการกำหนดโดยการวักน้ำสาดไปในสถานที่ที่เพียงพอ ด้วยคำว่า พึงทำการกำหนดโดยการวักน้ำสาดไป นี้ ย่อมทราบกันได้ว่า อุทกุกเขปสีมาย่อมไม่เกิดขึ้นโดยสภาพของตนโดยแท้พร้อมกับการเพ่งสีมา เพราะปราศจากการวักน้ำสาดไปโดยรอบจริงดังนั้น เมื่อไม่มีผู้ทำการกำหนดโดยการวักน้ำสาดไป จะพึงทำการกำหนดโดยการวักน้ำสาดไปได้อย่างไร

เพราะฉะนั้น คำที่ว่า เมื่อมีการเพ่งถึงสีมาเพื่อต้องการที่จะบริหารวัคคกรรมเพราะคำนี้นี่เอง อุทกุกเขปสีมา สัตตัพภันตรสีมาจึงเกิดขึ้น เมื่อไม่มี ก็ไม่เกิดขึ้น นี้ ก็จะปรากฏ ดุจขัดซึ่งกันและกันจากคำที่ท่านกล่าวไว้ในสารัตถทีปนีฎีกาและในอรรถกถาที่เป็นมาติกา แต่ในวิมติวิโนทนีฎีกานั่นแล ท่านกล่าวไว้ว่า ชาตสระนั่นเองจะเล็กหรือใหญ่ก็ตามที่ได้ลักษณะ ที่ถูกห้วงน้ำใหญ่กัดเซาะจากที่ดอนไหลลงไปยังที่ลุ่ม ไม่มีกิจคือการวักน้ำสาดไปในแม่น้ำที่เล็กแม้นี้ แต่ในทะเล ควรทำกรรมด้วยอุทกุกเขปสีมานั่นเองโดยประการทั้งปวง เพราะการจะทำให้บริสุทธิ์เป็นเรื่องยาก จริงดังนั้น อาจารย์ผู้ประเสริฐนี้ได้กล่าวไว้แต่ก่อนแล้วว่า เมื่อมีการเพ่งถึงสีมาเพื่อต้องการที่จะบริหารวัคคกรรม อุทกุกเขปสีมา สัตตัพภันตรสีมาจึงเกิดขึ้น เมื่อไม่มี ก็ไม่เกิดขึ้น คำที่ว่า ไม่มีกิจคือการวักน้ำสาดไปในแม่น้ำที่เล็กแม้นี้ เป็นต้น จะพ้นไปจากอาจารย์ผู้ประเสริฐข้างหน้าได้อย่างไรกัน ในคำนั้น มีวิเคราะห์ดังต่อไปนี้ ที่ชื่อว่าอุทกุกเขปะ เพราะรูปวิเคราะห์ว่า เป็นที่วักน้ำสาดไป ได้แก่ โอกาสที่น้ำไปตก สิ่งที่ควรทำ ชื่อว่ากิจ กร ธาตุ ในการกระทำ ริจฺจ ปัจจัย เหมือนอย่างประโยคที่ว่า ควรรีบทำความเพียรเสียตั้งแต่วันนี้ กิจคือการกระทำการวักน้ำสาดไป ชื่อว่า อุทกุกเขปกิจ ส่วนในศัพท์ว่า สมุทฺเท ปน นี้ มีความหมายพิเศษ อาจารย์พวกอื่นกล่าวว่า มีความหมายที่เป็นฝ่ายอื่น ก็มี ส่วนในความหมายที่พิเศษอธิบายว่า เมื่อแม่น้ำและชาตสระใหญ่ พึงทำในอุทกุกเขปสีมาเท่านั้น แต่ในแม่น้ำที่เล็ก ก็พึงทำแม้ในแม่น้ำและชาตสระอย่างเดียว ส่วนในทะเล พึงทำในอุทกุกเขปสีมาเท่านั้นโดยพิเศษ ฉะนั้น ความหมายที่แตกต่างกันแห่งศัพท์ จึงมีเพียงเท่านี้ คำว่า โดยประการทั้งปวง (สพฺพถา) ได้แก่ ทั้งหมด ทั้งมวล

เอว อักษร ในคำว่า อุทกุกฺเขปสีมายเมว นี้ มีความหมายว่าเป็นข้อยุติ (การสรุปความ) จะอธิบายว่า พึงทำกรรมในอุทกุกเขปสีมานี้เท่านั้น ไม่พึงทำกรรมเป็นบางครั้งบางคราวในสมุททสีมา ก็ถูกต้องทีเดียว แต่เมื่อแม่น้ำและชาตสระใหญ่เกิน พึงทำในอุทกุกเขปสีมา ไม่พึงทำในแม่น้ำและชาตสระที่เล็กเลย ฉะนั้น เนื้อความนี้จะใช้ได้โดยแท้ก็ต่อเมื่อสามารถที่จะทำได้ การวักน้ำสาดไปในแม่น้ำและชาตสระ ก็เพราะภาวะที่มีขนาดเล็กและใหญ่ในแม่น้ำและชาตสระ ฉะนั้น จึงใช้ได้กับสีมาทั้ง ๒ อย่าง ท่านกล่าวว่า เพราะการจะชำระสีมาให้หมดจดทำได้ยาก ก็โดยหมายใจถึงการทักท้วงที่ว่า ก็ในทะเล เพราะเหตุไร สีมาทั้งสองอย่างจึงใช้ไม่ได้ด้วยอำนาจการวักน้ำสาดไปในทะเล บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เพราะการจะชำระสีมาให้หมดจดทำได้ยาก ความว่า การที่จะนำเหล่าภิกษุที่หยั่งลงทะเลให้อยู่ในหัตถบาส และการจะทำทะเลไว้ภายนอก เป็นสิ่งที่ทำได้ยากยิ่ง เพราะภาวะที่ทะเลกว้างเกินไป เพราะฉะนั้น พึงทำในอุทกุกเขปสีมานั่นเอง โดยประการทั้งปวง คือ ทั้งหมดทั้งมวล ฉะนั้น การอธิบายของอาจารย์ผู้ประเสริฐ จึงมีเพียงเท่านี้

แม้บทแห่งเหตุที่ว่า หากว่าเมื่อมีการเพ่งสีมานั่นเองเพื่อการบริหารวัคคกรรม อุทกุกเขปสีมาพึงเกิดขึ้นไซร้ เมื่อเป็นเช่นนี้ พึงกันพวกภิกษุที่หยั่งลงในทะเลไว้ภายนอกจากหัตถบาสรวมกับหมู่ภิกษุโดยแท้ ก็เมื่อเป็นเช่นนี้ เพราะการจะชำระสีมาให้หมดจดทำได้ยาก ดังนี้ ก็จะพึงไร้ความหมาย

แต่ใคร ๆ ไม่สามารถจะกล่าวอย่างนี้ได้ เพราะรู้กันอยู่ว่า ประโยชน์ในการวักน้ำสาดไปก็เพื่อบริหารวัคคกรรม อีกอย่างหนึ่ง เพราะการอธิบายของอาจารย์เหล่านั้น เมื่อมีความปรารถนาว่า พวกเราจะไม่ทำในอุทกุกเขปสีมา พวกเราจะทำในทะเลอย่างเดียวเท่านั้น ภิกษุทั้งหลายจักทำอย่างไร เพราะเหตุนั้น ตามมติของอาจารย์เหล่านั้น ก็จะพึงมีอุทกุกเขปสีมาในที่ที่ไปแล้วและไปแล้ว เพราะอุทกุกเขปสีมาเกิดพร้อมกับการเพ่งสีมาโดยแท้ แม้คำที่ว่า ก็ในทะเลพึงทำกรรมด้วยอุทกุกเขปสีมานั่นเองโดยประการทั้งปวง เพราะการจะชำระสีมาให้หมดจดทำได้ยาก ก็จะพึงไร้ประโยชน์ไม่มีความหมาย ก็แลพึงกล่าวอย่างนี้ ... คำว่า แต่ในทะเล เป็นต้น อาจารย์ผู้ประเสริฐกล่าวไว้หมายเอาความที่สมุททสีมาจะใช้ไม่ได้โดยประการทั้งปวง ฉะนั้น จึงไม่ควรกล่าวแม้อย่างนั้น เพราะเหตุไร ก็เมื่อมีความความต้องการที่ตนปรารถนาอย่างนี้มีอยู่ ก็น่าจะที่ต้องกล่าวได้ว่า ก็ในทะเล อุทกุกเขปสีมานั่นเองใช้ได้ในทุกแห่ง แต่ท่านหาได้กล่าวไว้อย่างนั้นไม่

อีกอย่างหนึ่ง แม้เมื่อแบ่งอรรถแห่งศัพท์ด้วยอำนาจปกรณ์เป็นต้น เมื่อเขากล่าวว่า จงนำแม่โคนมพร้อมลูกน้อยมา ด้วยอำนาจสังโยค ก็รู้ได้ว่า แม่โค ไม่ใช่ม้าตัวเมีย เมื่อไม่ได้ภาวะที่ยาวเกินไป เหมือนในแม่น้ำ ของทะเลที่จะพึงนิวัติด้วย เอว ศัพท์แม้ในเวลาบางครั้ง ดุจในคำว่า เมื่อเขากล่าวว่า แม่โคนมที่ไม่มีลูกน้อย ก็รู้กันว่า แม่โค ไม่ใช่ม้าตัวเมีย นี้ ก็ไม่ควรที่จะต้องกล่าว ด้วย เอว อักษร ว่า ก็ในทะเล พึงทำกรรมด้วยอุทกุกเขปสีมานั่นเองโดยประการทั้งปวง จริงดังนั้น เมื่อเขาพูดว่า แม่โคนมพร้อมลูก แม่โคนมที่ไม่มีลูก ก็ทราบได้ว่า แม่โค หาใช่ม้าตัวเมียไม่ อนึ่ง ธรรมดาว่าม้าตัวเมียทั้งหลายไม่สามารถที่จะคลอดเองได้ เพราะช่องคลอดแคบเกินไป ในเวลาที่ครรภ์แก่เต็มที่ พวกเจ้าของจะผ่าท้องแล้วดึงเอาลูกม้าอาชาไนยออกมา ด้วยอาการอย่างนี้ ม้าตัวเมียเหล่านั้นก็จะตายได้ด้วยครรภ์แรกโดยแท้ เพราะฉะนั้น ใคร ๆ ไม่ควรที่จะกล่าวว่า ม้าตัวเมียพร้อมลูก หรือ ม้าตัวเมียที่ไม่มีลูก ด้วยอาการอย่างนี้นี่เอง แม้แค่บางครั้งบางคราวก็ไม่ควรที่จะกล่าวเลย ฉะนั้น เพราะไม่ได้แม้ทะเลที่ยาว จึงไม่ควรเลยที่จะอ้าง ด้วย เอว ศัพท์ที่ให้นิวัติแล้วนั้นว่า ก็ในทะเล พึงทำกรรมด้วยอุทกุกเขปสีมานั้นเองโดยประการทั้งปวง เพราะเหตุนั้น พึงถึงข้อตกลงในเรื่องนี้นี่เองว่า สีมาอุบัติขึ้นเพราะการวักน้ำสาดไป เพราะเหตนั้นท่านจึงกล่าวว่า ก็เมื่อมีเนื้อความที่ปรารถนาอยู่ด้วยอาการอย่างนี้ ก็น่าจะที่กล่าวได้ว่า อนึ่ง ในทะเล ย่อมได้อุทกุกเขปสีมานั่นเองโดยประการทั้งปวง แต่ท่านหาได้กล่าวไว้อย่างนั้นไม่ ฉะนั้น จึงรู้กันได้ว่า การโยนทรายเป็นต้นไปก็เพื่อจะบริหารวัคคกรรม อีกอย่างหนึ่ง ในวิมติวิโนทนีฎีกานั่นแลท่านกล่าวไว้ว่า แต่เมื่อมีเรือแล่นไป ไม่ควรจะทำ

ถามว่า เพราะเหตุไร ตอบว่า เพราะอุทกุกเขปหนึ่งเท่านั้นจัดเป็นสีมา เรือจะพาสงฆ์ให้ล่วงเลยสีมานั้นไปอย่างรวดเร็ว เมื่อเป็นเช่นนี้ญัตติก็จะมีอยู่ในสีมาหนึ่ง อนุสาวนาก็จะมีอยู่ในอีกสีมาหนึ่ง ฉะนั้น ในอธิการว่าด้วยการสังวรรณนาการวักน้ำสาดไปนี้ เพียงเท่านี้ คำว่า ตํ ได้แก่ สีมา ด้วยคำว่า เรือจะพาสงฆ์ให้ล่วงเลยสีมานั้นไปอย่างรวดเร็ว นี้ ท่านแสดงว่า การที่จะไม่ล่วงเลยสีมานั้นไปแล้วทำด้วยสีมาที่เป็นไปอยู่ภายในนั่นเอง ก็ควร ด้วยว่า การกำหนดสีมาด้วยทรายเป็นต้นก็เพื่อ

ประโยชน์แก่สิ่งนี้นี่เอง เมื่อว่าโดยประการอื่นก็จะพึงมีความสงสัยเรื่องเสียกรรมว่า เป็นไปภายนอกหรือว่าไม่เป็นไป อาจารย์ผู้ประเสริฐกล่าวไว้ว่า คำว่า การสวดในสีมาอื่น ได้แก่ การสวดในนทีสีมาอย่างเดียว หากว่าอุทกุกเขปสีมาจะพึงเกิดขึ้นตามสภาพของตนพร้อมกับการเพ่งสีมาไซร์ เมื่อเป็นเช่นนี้ อุทกุกเขปสีมาก็จะพึงเกิดขึ้นรายล้อมโดยรอบในที่ที่เรือแล่นไปแล้ว ๆ ดุจสภา ก็แม้เมื่อกำลังเกิดขึ้นก็ควรที่ต้องกล่าวได้ว่า ในสีมาอื่นก็มีการสวด และในอุทกุกเขปสีมาก็มีการสวดอีกอย่างหนึ่ง แต่ท่านหาได้กล่าวไว้อย่างนั้นไม่ แม้กระนั้นก็ควรกล่าวได้ว่า มีการเพ่งสีมาในที่ที่หยั่งลงครั้งแรกนั่นเอง ไม่มีในที่ที่ไปแล้ว ๆ คำแม้นั้นไม่ถูกต้องเลย ตราบใดที่กรรมยังไม่สำเร็จ ตราบนั้นก็ย่อมรู้ได้ เพราะถ้าปราศจากการเพ่งสีมาก็จะไม่เกิดสีมา พึงถึงข้อยุติในเรื่องนี้นี่เองว่า อุทกุกเขปสีมาจะไม่เกิดขึ้นตามสภาพของตนพร้อมกับการเพ่งสีมา โดยปราศจากการวักน้ำสาด เพื่อต้องการจะบริหารวัคคกรรม เพราะเหตุนั้น เมื่อจะทำกรรมในเรือ ควรทำให้เรือมีความมั่นคงกว่า แล้วทำให้เรือไม่สามารถจะแล่นไปได้

แม้ในสารัตถทีปนีฎีกาท่านก็กล่าวไว้ว่า ในคำว่า แต่จะทำในเรือที่กำลังแล่นไปไม่ควร นี้ พึงทราบว่า จะทำในเรือที่ยังแล่นไม่เลยการวักน้ำสาดไปแล้ววนกลับมา ก็ควร ก็แลพึงกล่าวอย่างนี้ว่า สีมาที่ขยายออกด้วยอำนาจบริษัทจะขยายออกโดยปราศจากการวักน้ำสาดไปโดยแท้ เหมือนอุปจารสีมา เพราะท่านกล่าวไว้ในอรรถกถาพระวินัยว่า บริษัทขยายออกไปเพียงใด แม้สีมาก็ขยายออกไปเพียงนั้น อุทกุกเขปหนึ่งโดยที่สุดรอบบริษัทเท่านั้นเป็นประมาณ เพราะฉะนั้นจึงไม่มีประโยชน์โดยการวักน้ำสาดไปเลย คำนั้น ไม่ถูกต้องนัก ในเรื่องนี้มีอรรถาธิบายดังต่อไปนี้ ธรรมดาว่าอุทกกุกเขปสีมาเมื่อจะขยาย ย่อมออกไปด้วยอำนาจบริษัทเท่านั้น แต่เมื่อจะขยายในพัทธสีมา ย่อมขยายด้วยอำนาจกลุ่มชน เพราะเหตุไร อุทกุกเขปสีมาจึงเจริญด้วยอำนาจบริษัท พึงทำอุทกุกเขปหนึ่งโดยที่สุดรอบบริษัท อาจารย์พวกอื่นกล่าวอย่างนี้ว่า อุทกุกเขปะเท่านั้นเป็นประมาณมาก่อน กิจด้วยอุทกุกเขปะจะไม่มีอีก เหมือนกรรมวาจาคือการถวายผ้าสาฎกแก่ภิกษุผู้กรานกฐินแล้ว จริงดังนั้น กรรมวาจาที่ท่านกล่าวไว้ในเวลาถวายผ้าสาฎกแก่ภิกษุที่กรานกฐินแล้ว เพียงครั้งเดียวเท่านั้นก็ควร เมื่อกฐินกรานแล้วนั่นเอง ครั้นได้ผ้าสาฎกอีก ก็ไม่มีกิจคือการถวายด้วยกรรมวาจา แม้ในเรื่องสีมานี้ก็อย่างนั้นเหมือนกัน อุทกุกเขปในก่อนนั่นเองถือเป็นประมาณ ไม่มีกิจแห่งอุทกุกเขปอีก

ฉะนั้น อาจารย์เหล่านั้นจึงสำคัญแล้วกล่าวไว้เหมือนในอุปจารสีมา จริงอยู่ ที่ที่บริษัทนั่งแล้วนั่นเองในอุปจารสีมา จะขยายออกเพราะไม่มีภาวะเป็นอุปจารสีมา แต่ในที่นี้ย่อมขยายออกโดยแท้โดยขนาดแห่งอุทกุกเขปโดยที่สุดรอบบริษัท เว้นอุทกุกเขปเสียหาสำเร็จได้ไม่ อาจารย์เหล่านั้นชื่อว่าย่อมทำลายคำในอรรถกถาว่า ถามว่า วักน้ำอย่างไร ตอบว่า ชายมีกำลังปานกลางใช้มือวักน้ำหรือกอบทรายซัดไปด้วยกำลังทั้งหมดเหมือนพวกนักเลงสะบ้าซัดลูกสะบ้าไม้ไป น้ำหรือทรายที่สาดซัดไปอย่างนั้นตกลงในโอกาสใด โอกาสนี้จัดเป็นอุทกุกเขปอันหนึ่ง หากถามว่า เปรียบเหมือนอะไร ตอบว่า

ก็อาจารย์พวกใดกล่าวว่า กรรมเท่านั้นทำกรรมกรณ์ให้ ไม่มีนายนิรยบาล อาจารย์พวกนั้นเหมือนจะทำลายเทวทูตสูตรที่ว่า ภิกษุทั้งหลาย นายนิรยบาลมีอยู่ในนรก

ก็แลพึงกล่าวอย่างนี้ว่า อาจารย์เหล่าใดสำเร็จพร้อมกับอุทกุกเขป อาจารย์แม้เหล่านั้นชื่อว่าทำลายคำที่ท่านกล่าวไว้ในวิมติวิโนทนีฎีกาว่า อธิบายว่า ก็แม้ถ้าภิกษุ ๑,๐๐๐ รูปยืนอยู่สัตตัพภันตรสีมาที่เกิดเองนั่นแลพร้อมกับอุทกุกกเขปสีมานั้นที่เกิดขึ้นเพราะการเพ่งสีมาเพื่อจะบริหารวัคคกรรมของเหล่าภิกษุตั้งแต่ภายนอกและภายในโอกาสที่ภิกษุ ๑,๐๐๐ รูปนั้นยืนอยู่ จัดเป็นสมานสังวาส ก็ในป่าผืนเล็กแห่งใดไม่มีการเพ่งสัตตัพภันตรสีมา เพราะไม่มีความสงสัยในวัคคกรรม เหตุเพราะบริบูรณ์ด้วยภิกษุจำนวนมาก สัตตัพภันตรสีมาจะไม่เกิดขึ้นในป่าผืนนั้น สงฆ์พึงทำกรรมในป่าผืนนั้นด้วยอรัญญสีมาอย่างเดียวเท่านั้น แม้ในแม่น้ำเป็นต้นก็นัยนี้ คำนั้น ไม่ถูกต้อง เพราะคำนั้นความเสื่อมบางอย่างจะมีแก่พวกเรา แม้ด้วยอาการอย่างนี้ ความผิดพลาดบางอย่างในวาทะของพวกเราก็จะไม่มีเลย หากถามว่า เพราะเหตุไร ตอบว่า แม้การรจนาศัพท์ทั้ง ๒ อย่างนี้ก็ไม่สัมพันธ์กันเลย และสีมาเหล่านี้ก็มีลักษณะที่แตกต่างกัน มีวิสัยที่แตกต่างกัน ถามว่า การรจนาศัพท์จะไม่สัมพันธ์กันได้อย่างไร ตอบว่า เหมือนอย่างที่ท่านกล่าวว่า สัตตัพภันตรสีมาย่อมไม่เกิดขึ้นในป่า มีแต่เฉพาะป่าอย่างเดียวเท่านั้น ฉันใด ท่านมิได้กล่าวว่า สงฆ์นั่งในที่ทุกแห่งแม้ในแม่น้ำ อุทกุกเขปสีมาจึงไม่เกิดขึ้น แต่กล่าวไว้ด้วยอำนาจกริยาปรามาสว่า กรรมในอุทกุกเขปสีมาย่อมไม่มี สิ่งที่ต้องทำ ชื่อว่ากรรม กรรมนั้นเป็นอย่างไร คือการชัดไป แม้ด้วยอาการอย่างนี้ การรจนศัพท์จึงไม่สัมพันธ์กันเลย ในคำว่า เมื่อมีการเพ่งถึงสีมาเพื่อต้องการที่จะบริหารวัคคกรรมเพราะคำนี้นี่เอง อุทกุกเขปสีมา สัตตัพภันตรสีมาจึงเกิดขึ้น เมื่อไม่มี ก็ไม่เกิดขึ้น (วคฺคกมฺมปริหารตฺถํเปฯ อุทกุกฺเขปสีมา สตฺตพฺภนฺตรสีมา อุปฺปชฺชติ, นา สติ) นี้ แม้อรรถที่ว่า แม้จะเว้นจากการวักน้ำสาดไป ก็ใช้ได้โดยแท้แก่คำนี้ว่า นาสติ

หากถามว่า เพราะเหตุไร ตอบว่า ด้วยคำว่า เมื่อมีการเพ่งสีมานั่นเอง นี้ เนื้อความที่ว่าเมื่อไม่มีการเพ่งสีมา จึงไม่เกิดขึ้น จึงเหมาะสมโดยแท้ ด้วยอำนาจแห่งนัยที่เหมาะสม แต่อาจารย์บางพวกกล่าวว่า สีมาย่อมเกิดเพราะทำการกำหนดโดยการนับอัพภันดรโดยรอบ จะเกิดเองโดยแท้ก็หาไม่ คำนั้นไม่ควรถือเอา ด้วยคำว่า ยทิ หิเปฯ ยถา เจตฺถ... นาสติ แม้นี้ ก็รู้การอธิบายของอาจารย์ผู้ประเสริฐได้ว่า เมื่อมีการเพ่งสีมาพร้อมกับการวักน้ำสาดไปโดยรอบ อุทกุกเขปสีมาจึงเกิดขึ้น เมื่อไม่มีก็ไม่เกิดขึ้น คามสีมา สัตตัพภันตรสีมา และอุทกุกเขปสีมา มีลักษณะต่างกันอย่างไร คามสีมาเป็นต้นมีอยู่โดยความเสมอกันเหมือนกับอพัทธสีมาแม้ก็จริง ถึงอย่างนั้น ก็หาได้มีลักษณะที่เสมอเหมือนกันไม่จริงดังนั้น พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตไว้ว่า คามประเทศแม้ทั้งหมดจะเล็กหรือใหญ่ก็ตาม จัดว่าเป็นคามสีมา ในสิกขาบทนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย เมื่อสีมา ที่สงฆ์ยังไม่ได้สมมุติยังไม่ได้กำหนด ภิกษุเข้าไปอาศัยบ้านหรือนิคมอยู่ คามสีมาแห่งบ้านนั้นก็ตาม นิคมสีมาแห่งนิคมนั้นก็ตาม อันใด นี้จัดเป็นสมานสังวาส มีอุโบสถเดียวกัน ทรงอนุญาตโดยการขว้างก้อนดินให้ตกไปโดยรอบ เหมือนในสัตตัพภันตรสีมา ก็หาไม่ แม้ในอัพภันตรสีมาก็มิได้อนุญาตไว้ว่า หากในป่าที่ไม่มีหมู่บ้าน ภิกษุอาศัยป่าใดอยู่ ป่า

นั้นจัดว่าเป็นอรัญญสีมา แม้ในแม่น้ำทะและชาตสระก็อย่างนั้น ประเทศแห่งแม่น้ำทะเลและชาตสระทั้งหมด มิได้ทรงอนุญาตไว้อย่างนั้นเหมือนกันว่า นทีสมุททชาตสรสีมา หรือมิได้ทรงอนุญาตไว้ว่า ๗ อัพภันดรโดยรอบ เหมือนในอัพภันตรสีมาเหมือนกัน คามสีมา สัตตัพภันตรสีมา และอุทกุกเขปสีมาเหล่านี้จึงมีลักษะที่ต่างกันด้วยอาการอย่างนี้

เพราะฉะนั้น คามประเทศทั้งหมดจะเล็กหรือใหญ่ก็ตามแม้ในคามสีมา จัดว่าเป็นคามสีมาทั้งนั้น โดยทำนองเดียวกับสิกขาบทที่พระผู้มีพระภาคทรงบัญญัติไว้นั่นแล แม้ในสัตตัพภันตรสีมา ก็การวิจารณ์โดยการนับและไม่นับว่า สัตตัพภันตรสีมาโดยรอบย่อมเกิดขึ้นเองโดยแท้พร้อมกับการเพ่งสีมา โดยทำนองเดียวกับสิกขาบทที่ทรงอนุญาตไว้ว่า ๗ อัพภันดรโดยรอบ ก็จะเปล่าประโยชน์โดยแท้ แม้ในอุทกุกเขปสีมาก็อย่างนั้น อุทกุกเขปสีมาย่อมเกิดขึ้นพร้อมกับการวักน้ำสาดไปนั่นเอง ฉะนั้น ประโยชน์ในการวิจารณ์เรื่องการซัดหรือไม่ซัด ที่เหมาะสมแก่สิกขาบทที่ทรงอนุญาตไว้ว่า ชั่วระยะชายมีสัณฐานปานกลาง วักน้ำสาดไปโดยรอบเป็นอุทกุกเขปสีมา จึงไม่มี สัตตัพภันตรสีมามีความต่างกันเป็นวิสัย มีป่าเป็นวิสัย อุทกุกเขปสีมามีแม่น้ำทะเลและชาตสระเป็นวิสัยอย่างไร คามสีมา สัตตัพภันตรสีมาและอุทกุกเขปสีมาเหล่านี้ ก็มีความต่างกันเป็นวิสัยโดยแท้แม้ด้วยอาการอย่างนี้ เพราะฉะนั้น แม้เมื่อท่านกล่าวไว้ว่า ในแม่น้ำเป็นต้นก็นัยนี้เหมือนกัน สัตตัพภันตรสีมาย่อมเกิดขึ้นตามสภาพของตนนั่นเองพร้อมกับการเพ่งสัตตัพภันตรสีมาโดยแท้

แม้ในอุทกุกเขปสีมาก็อย่างนี้เหมือนกัน พึงทำการสันนิษฐานว่า อุทกุกเขปสีมาเกิดขึ้นเพื่อจะบริหารวัคคกรรม เพราะทำการวักน้ำสาดไปพร้อมกับการเพ่งโดยแท้ เว้นจากการวักน้ำสาดไป จะไม่เกิดขึ้น ก็ในอรรถกถามาติกา ภิกษุแม้ยืนอยู่ละหัตถบาสในระหว่างที่กำหนด แม้จะยืนไม่เลยทำกำหนดประมาณเท่านั้นนั่นเองอย่างอื่นภายนอกจากที่กำหนด จะทำให้กรรมเสียหาย ข้อนี้เป็นการสันนิษฐานในอรรถกถาทั้งปวง ฉะนั้น จึงผิดแผกไปจากคำที่ท่านกล่าวไว้มิใช่หรือ คำนั้นไม่ผิด เพราะในอรรถกถาที่เป็นมาติกาท่านกล่าวไว้ในอธิการว่าด้วยการทำกรรมแยก ๆ กันไปของสงฆ์ ๒ ฝ่าย คือ ก็ถ้าหากสงฆ์ ๒ ฝ่ายแยก ๆ กันทำอุโบสถกรรมเป็นต้น พึงตั้งอุทกุกเขปอย่างหนึ่งอื่นในระหว่างอุทกุกเขปทั้ง ๒ เพื่อประโยชน์แก่อุปจาร แม้ในสารัตถทีปนีฎีกา ท่านกล่าวไว้ว่า คำว่า แม้จะยืนไม่เลยทำกำหนดประมาณเท่านั้นนั่นเองอย่างอื่นภายนอกจากที่กำหนด จะทำให้กรรมเสียหาย นี้ หาไม่ได้ในพระบาลีเลย ในอรรถกถาก็หาไม่ได้ ก็หากว่าคำนี้ควรที่จะกล่าวไว้แล้ว เพราะความประสงค์นี้ว่า เพื่อจะทำอุโบสถเป็นต้นไม่ล่วงเลยอุทกุกเขปอื่นภายนอกจากอุทกุกเขป เพราะท่านกล่าวไว้ในอธิการว่า

ด้วยการทำอุโบสถกรรมเป็นต้นแยก ๆ กันของสงฆ์ ๒ ฝ่าย สงฆ์ที่ยืนอยู่จะทำให้เสียกรรม เพราะจะมีการปะปนกันของสีมา เมื่อเป็นเช่นนี้ก็ควรใช้ได้ เพราะเหตุนั้นนั่นเองท่านจึงกล่าวไว้ในลีนัตถปกาสินี ในอรรถกถาที่เป็นมาติกาว่า คำว่า ที่กำหนดประมาณเท่านั้นนั่นเองอย่างอื่น ได้แก่ แม้เมื่อจะให้เลยอุทกกุกเขปที่สองไป ก็ทำกรรมให้เสียหาย เพราะเหตุไร เพราะจะมีความปะปนกันแห่งสีมา เพราะอุทกุกเขปสีมาของภิกษุเหล่าอื่นจะถูกครอบด้วยอุทกุกเขปสีมาของตน เพราะเหตุนั้น พึง

ถือเอาว่า คำว่า ทำให้เสียกรรม (โกเปติ) นี้ ท่านกล่าวไว้เพราะความประสงค์นี้ว่า เป็นข้อยุติในอรรถกถาทั้งปวง ในอรรถกถาแม้ทั้งปวงท่านกล่าวไว้ว่า พึงตั้งอุทกุกเขปอย่างอื่นไว้ในระหว่างที่กำหนดอุทกุกเขปของตนและของภิกษุเหล่าอื่นเพื่อประโยชน์แก่สีมันตริก เพราะไม่ปรารถนาความปะปนกันแห่งสีมา ก็ในเรื่องนี้ ภิกษุเหล่าอื่นก็จะพากันขยายความไปเป็นอย่างอื่นเสีย คำนั้นท่านกล่าวห้ามไว้ว่าไม่พึงถือเอา ด้วยคำว่า ภิกษุที่ยืนละภายในหัตถบาส จะทำให้เสียกรรม นี้ พึงทราบว่า แม้จะยืนไม่เลยที่กำหนดประมาณเท่านั้นนั่นเองอื่นภายนอกจากที่กำหนดในสังฆนิบาตหนึ่ง ไม่ทำให้เสียกรรม แม้เพราะคำในสารัตถทีปนีฎีกาที่ว่า ท่านแสดงว่า ยืนอยู่ในที่ใดที่หนึ่งภายนอกจากที่กำหนด ไม่ทำให้เสียกรรม แม้ในสารัตถทีปนีฎีกาท่านก็กล่าวไว้ว่า สีมันตริกที่มีขนาดเท่าอุทกุกเขป เป็นสิ่งที่จะพึงรู้ได้ง่ายกว่า ด้วยอำนาจกระทำเนื้อความนี้ให้มีความหนักแน่นขึ้น และไม่มีความสงสัยในความปะปนกันของสีมา ฉะนั้น พึงตั้งอุทกุกเขปที่อื่นไว้เพื่อแสดงความเป็นเจ้าของ เพื่อประโยชน์แก่สีมันตริก ก็ความปะปนกันแห่งสีมาจะไม่มีด้วยอุทกุกเขปประมาณเท่าใด จะตั้งไว้เท่านั้นก็ควรโดยแท้ เพราะเหตุนั้นท่านพระโบราณาจารย์ทั้งหลายจึงกล่าวว่า ความยุ่งเหยิงแห่งมีมาจะไม่มีด้วยอุทกุกเขปเท่าใด จะตั้งไว้แม้เท่านั้นก็ควร คำแม้นี้ว่า แต่จะตั้งอุทกุกเขปเล็ก ๆ ไว้ไม่ควร จะพึงมีความสงสัยในความปะปนกันแห่งสีมา เพราะอุทกุกเขปสีมาขยายออกด้วยอำนาจบริษัท คำนั้นท่านกล่าวไว้ก็เพื่อจะคัดค้านนั่นเอง

เหล่านักปราชญ์ผู้ที่ให้ความสำคัญ ด้านบทกวีตรวจดูพระบาลี
อรรถกถา และฎีกาเป็นต้น อยู่บ่อย ๆ ก็จะให้ความสำคัญ

การวิจารณ์ในอุทกุกเขปสีมา ในที่นี้ มีเพียงเท่านี้

ชื่อว่าชนปทสีมา ได้แก่ ประเทศแต่ละแห่งที่อยู่ในแคว้นของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์หนึ่งเป็นนิวาสสถานของเหล่ามหาอำมาตย์ ชื่อว่าชนปทสีมา

ที่ชื่อว่ารัฐสีมา ได้แก่ ชนบทใหญ่ ๑๖ แห่ง มีเคว้นกาสีและแคว้นโกศลเป็นต้น คำว่า มหานคร ๑๖ แห่ง เป็นชื่อแห่งชนบทใหญ่ ๑๖ แห่งเหล่านั้นก็มี มหาชนบท ๑๖ แห่ง คือ ๑. แคว้นอังคะ ๒. แคว้นมคธ ๓. แคว้นโกศล ๔. แคว้นกาสี ๕. แคว้นวัชชี ๖. แคว้นมัลละ ๗. แคว้นเจตีย์ ๘. แคว้นวังสะ ๙. แคว้นกุรุ ๑๐. แคว้นปัญจาละ ๑๑. แคว้นมัชฌะ ๑๒. แคว้นสุรเสนะ ๑๓. แคว้นอัสสกะ ๑๔. แคว้นอวันตี ๑๕. แคว้นคันธาละ ๑๖. แคว้นกัมโพชะ มหาชนบท ๑๖ แห่งเหล่านี้ชื่อว่าเป็นแคว้นใหญ่ที่เป็นไปในมัชฌิมประเทศนั่นแล แคว้นสุนาปรันตะเป็นต้นแม้เหล่าอื่นจากมหาชนบท ๑๖ แห่งนั้น จัดว่าใหญ่กว่า แคว้นใหญ่อีกหลายประเภทมีรามัญเป็นต้นก็ยังมีอยู่โดยแท้แม้ในปัจจันตประเทศเหมือนกัน แคว้นแม้เหล่านั้นทั้งหมด ชื่อว่ารัฐสีมา ก็ในส่วนที่เป็นโลกิยะ

วรรณะ ๔ มีกษัตริย์ พราหมณ์ แพทย์ และศูทร อาศัยอยู่
ในประเทศใดประเทศนั้น ท่านเรียกว่า แคว้นใหญ่
สมดังที่พระโบราณาจารย์ทั้งหลาย กล่าวไว้ว่า ในประเทศใด
ไม่มีวรรณะทั้ง ๔ ประเทศนั้น เรียกว่า มิลักขะ

เป็นแผ่นดิน ที่เปี่ยมไปด้วยบุญ

ที่ชื่อว่ารัชสีมา ได้แก่ ที่แผ่ไปแห่งพระราชอำนาจของพระเจ้าแผ่นดินแต่ละพระองค์อย่างนี้ คือ พระเจ้าโจฬโภคะ พระเจ้าเกรฬโภคะ ชื่อว่ารัชสีมา

ที่ชื่อว่าทีปสีมา ได้แก่ เกาะที่อยู่ระหว่างทะเลหรือกลางแม่น้ำ ชื่อว่าทีปสีมา ก็ในเกาะใดมีชาวบ้านอาศัยอยู่ เกาะนั้นนับได้ว่าเป็นคามสีมาโดยแท้ จริงอยู่ท่านกล่าวไว้ว่า สถานที่ที่ชาวบ้านขุดบ่อหรือทำการหว่านพืชในชาตสระที่แห้งขอด จัดว่า เป็นคามเขต

ที่ชื่อว่าจักกวาลสีมา ได้แก่ แดนที่มีความยาวและกว้างประมาณ ๑,๒๐๓,๔๕๐ โยชน์

จักรวาลหนึ่งท่านกล่าวว่า

มีเส้นรอบวงทั้งด้านยาวและ ด้านกว้างประมาณ

๑,๒๐๓,๔๕๐ โยชน์ ท่านกล่าว ประมาณไว้โดยรอบ

ปริมณฑลทั้งหมดแห่งจักรวาลมี ๓,๖๑๐,๓๕๐ โยชน์ ชื่อว่าจักรวาลสีมาฯ สีมาจึงมี ๑๕ ชนิด ด้วยประการฉะนี้ ในเรื่องสีมานั้น บุคคลผู้มีฤทธิ์ย่อมทำสังฆกรรมมีอุโบสถเป็นต้นในสีมาใด ๆ ก็ตาม ภาวะที่จะสามารถทำการนำเหล่าภิกษุที่อยู่ในสีมานั้น ๆ ไว้ในหัตถบาสหรือทำการนำฉันทะของเหล่าภิกษุผู้ควรแก่ฉันทะมานั่นเอง ถือเป็นประมาณ พระผู้มีพระภาคหมายเอาบุคคลที่ไม่มีฤทธิ์ผู้ไม่สามารถอย่างนั้นได้ จึงทรงอนุญาตสัตตัพภันตรสีมาไว้โดยรอบในป่าที่กว้างใหญ่ ทรงอนุญาตสัตตัพภันตรสีมาไว้โดยรอบพร้อมกับการเพ่งสีมา ทรงอนุญาตสีมาที่ชายปานกลางวักน้ำสาดไปโดยรอบแม้ในแม่น้ำ ทะเล และชาตสระเช่นนั้นเหมือนกัน อุทกุกเขปสีมาย่อมเกิดขึ้นพร้อมกับการวักน้ำสาดเพราะทำการเพ่งสีมาเพื่อจะบริหารวัคคกรรมแม้ในสีมานั้น ทรงอนุญาตพัทธสีมาเพื่อบริหารวัคคกรรมแม้ในคามสีมา นิคมสีมา ชนปทสีมา นครสีมา รัฐสีมา และรัชสีมาไว้เช่นนั้นเหมือนกัน ส่วนในบ้านนิคมชนบทและนครเล็ก ๆ นอกเหนือจากนี้ โดยความสามารถแห่งนัยที่คล้อยตามสุตตานุโลมที่ทรงอนุญาตคามสีมา สัตตัพภันตรสีมา และอุทกุกเขปสีมาไว้ พึงชำระเหล่าภิกษุผู้อยู่ในสีมานั้น ๆ ให้บริสุทธิ์ นำฉันทะของเหล่าภิกษุผู้ควรแก่ฉันทะมาแล้วทำสังฆกรรมมีอุโบสถเป็นต้นนั่นแลตามมติของสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกัน ในป่าก็ดี ในแม่น้ำและชาตสระก็ดีที่เล็ก ๆ ก็อย่างนั้น พึงทำสังฆกรรมมีอุโบสถเป็นต้นได้ตามสบายโดยแท้

แม้เมื่อไม่มีความแตกต่างกันโดยลักษณะที่กำหนดไว้ด้วยอาการอย่างนี้ สีมาก็มี ๒ ชนิด คือ ๑. พัทธสีมา ๒. อพัทธสีมา เมื่อว่าโดยประเภทแห่งพัทธสีมาและอพัทธสีมานั้น ก็มี ๑๕ ชนิด แต่เมื่อว่าโดยสรุป มี ๖ ชนิด คือ ๑ ขัณฑสีมา ๒. อุปจารสีมา ๓. สมานสังวาสสีมา ๔. อวิปปวาสสีมา ๕. ลาภสีมา ๖. คามสีมา ปกรณ์ชื่อสีมาวิโสธนีที่ละลักษณะวิบัติประกาศลักษณะสมบัติในสีมาแม้ทั้ง ๑๙ ชนิด คือ ๑ ขัณฑสีมา ๒. อุปจารสีมา ๓. สมานสังวาสสีมา ๔. อวิปปวาสสีมา ๕. ลาภสีมา ๖. คามสีมา ๗. นิคมสีมา ๘. นครสีมา ๙. อัพภันตรสีมา ๑๐. อรัญญสีมา ๑๑. อุทกุกเขปสีมา ๑๒. นทีสีมา

๑๓. ชาตัสสรสีมา ๑๔. สมุททสีมา ๑๕. ชนปทสีมา ๑๖. รัฐสีมา ๑๗. รัชสีมา ๑๘. ทีปสีมา ๑๙. จักรวาฬสีมา สมบูรณ์แล้ว

เนื้อความแห่งบทคาถาเหล่านี้ คือ

ข้าพเจ้าจักทำการเก็บรักษาไว้อย่างดี ๆ ซึ่งคัมภีร์ชื่อสีมาวิโสธนีที่มี
การรวบรวมไว้ด้วยคัมภีร์ต่าง ๆ นานา เหล่าท่านผู้เชี่ยวชาญด้านบทกวี
ก็จะช่วยข้าพเจ้า เก็บรักษาไว้อย่างดีเช่นกัน
จะศึกษาให้เข้าใจซาบซึ้ง ซึ่งพระบาลี อรรถกถา มาติกา
บทภาชนีย์ นั้นทั้งหมดบ่อย ๆ จะทำการรวบรวมทั้งหมด
ในคัมภีร์อัตตโนมติ ฎีกา คัณฐีบท วินิจฉยวิมติ
แม้ในมาติกา และอรรถกถาเข้าไว้ด้วยกัน
การพรรณนานี้ที่เป็นไปแล้ว ก็จะทำให้ผู้ที่มีความสนใจ
เอาใจใส่มีปัญญาเห็น ประจักษ์เกิดความยินดี
เป็นอันท่านได้สังวรรณนาไว้แล้ว โดยประการทั้งปวง

สีมาสมบัติกถา จบ

ภิกษุทั้งหลายที่อุปสมบทแล้วด้วยญัตติจตุตถกรรมในบัดนี้ เว้นบุคคลต้องห้าม ๒๑ จำพวก ทั้งหมดเป็นผู้นั่งไม่ละหัตถบาส ตั้งแต่สงฆ์ปัญจวรรคในปัจจันตชนบท ตั้งแต่สงฆ์ทสวรรคในมัชฌิมชนบท นี้ชื่อว่าปริสสมบัติ ในปริสสมบัตินั้นมีอธิบายว่า ชื่อว่าบุคคลต้องห้าม ๒๑ จำพวก คือ ภิกษุณี สิกขมานา สามเณร สามเณรี คนที่บอกลาสิกขา คนที่เคยต้องอันติมวัตถุ คนที่ถูกยกสงฆ์วัตรเพราะไม่เห็นอาบัติ คนที่ถูกยกสงฆ์วัตรเพราะไม่บอกคืนอาบัติ คนที่ถูกสงฆ์ยกวัตรเพราะไม่สละทิฏฐิชั่วหยาบ คนเป็นบัณเฑาะก์ เป็นเถยยสังวาส เป็นผู้เข้ารีตเดียรถีย์ เป็นสัตว์ดิรัจฉาน ทำมาตุฆาต ทำปิตุฆาต ทำอรหันตฆาต ทำสังฆเภท ทำโลหิตุปบาท ประทุษร้ายภิกษุณี เป็นคน ๒ เพศ ที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้โดยนัยว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงสวดปาติโมกข์ในบริษัทที่มีภิกษุณีนั่งอยู่ด้วย เป็นต้น ในหนหลัง เพราะพระดำรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงสวดปาติโมกข์ในบริษัทที่มีภิกษุณี เป็นผู้นั่งแล้วด้วยอำนาจกระทำไว้ภายนอกสีมา หากบุคคลต้องห้ามเหล่านั้นอยู่ในหัตถบาสหรือในสีมานั่นเองไซร้ คณะปกตัตตภิกษุมีสงฆ์ปัญจวรรคเป็นต้นก็จะเป็นผู้นั่งไม่ละหัตถบาส เพราะไม่ละบุคคลต้องห้ามเหล่านั้น การกสงฆ์มีความผิด แต่กรรมไม่เสีย

เพราะเหตุไร เพราะเหมาะสมแก่สงฆ์อวรรค ส่วนอาจารย์พวกอื่นกล่าวอย่างนี้ว่า เพราะคนที่เคยต้องอันติมวัตถุท่านมิได้กล่าวไว้ในบุคคลที่ไม่ควรกราบไหว้ เพราะภิกษุที่นอนร่วมกับบุคคลนั้นไม่มีอาบัติ และเพราะการรับรองของบุคคลนั้นก็ฟังขึ้น ฉะนั้น จึงเป็นที่ทราบกันว่า คำนั้นนั่นเอง

ถูกต้องกว่า พึงกราบไหว้ตราบเท่าที่บุคคลนั้นยังปฏิญญาความเป็นภิกษุ แม้ก็จริง ถึงอย่างนั้น เมื่อใดปฏิญญาว่า เราไม่ใช่สมณะ เมื่อนั้น ไม่พึงไหว้ ฉะนั้น พึงทราบความแตกต่างในเรื่องนี้เพียงเท่านี้

จริงอยู่ ความเป็นภิกษุย่อมมีแก่บุคคลที่เคยต้องอันติมวัตถุ ปฏิญญาความเป็นภิกษุอยู่นั่นเอง ถัดจากนั้นไปไม่มี เพราะว่าภิกษุที่เคยต้องอันติมวัตถุไม่รู้เหตุของตนเองเลย เป็นคณะปัญจวรรคร่วมกับภิกษุนั้น ทำสังฆกรรมมีอุโบสถเป็นต้น เพราะท่านกล่าวไว้ในมัชฌิมคัณฐีบทและในฎีกาสารัตถทีปนีว่า บุคคลที่ยังไม่ปฏิญญาความเป็นภิกษุย่อมจัดเข้าข่ายเป็นอนุปสัมบัน การกสงฆ์ไม่มีความผิด แม้กรรมก็ไม่เสีย คำนั้นเป็นเพียงมติของอาจารย์เหล่านั้นเท่านั้น ถามว่า เพราะเหตุไรจึงไม่มีอาบัติเพราะการนอนร่วมกัน ตอบว่า เพราะบุคคลนั้นตั้งอยู่ในความสำคัญว่าเป็นภิกษุ และเพื่อเชื่อการรับรองที่ฟังขึ้นในบุคคลนั้นว่า เป็นภิกษุ จึงไม่มีแม้อาบัติเพราะการนอนร่วมกับบุคคลนั้น และการรับรองก็ฟังขึ้น การกสงฆ์ที่เป็นคณะปัญจวรรคทำสังฆกรรมมีอุโบสถเป็นต้นร่วมกับบุคคลนั้น เพราะมิได้ตรึกตรองหรือพิจารณาบุคคลเช่นนั้น แม้ในบุคคลต้องห้าม ๒๑ จำพวก ก็ไม่มีโทษเพราะมิได้แกล้งแต่กรรมเสียหาย ฉะนั้น นี้จึงเป็นความอดทนของพวกเรา พึงแสวงหาบุคคลที่พอจะหาได้ที่เหมาะสมกว่านี้

ปริสสมบัติกถา จบ

การอุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรมที่ได้ชื่อ จัดว่าหาได้ยากโดยแท้ เพราะเหตุ ๒ ประการ คือ ผู้สมบูรณ์ด้วยองค์ ๕ ได้แก่ วัตถุสมบัติ ญัตติสมบัติ อนุสาวนาสมบัติ สีมาสมบัติ และปริสสมบัติ หรือผู้เข้าถึงความเป็นผู้สูงด้วยญัตติจตุตถกรรมที่มีสงฆ์พร้อมเพรียงกัน ที่ไม่กำเริบ ที่เหมาะสมแก่ฐานะ

ตัวตนแห่งบททั้ง ๓ เหล่านี้ คือ การเสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้าหาได้ยาก การบรรพชาและการอุปสมบทหาได้ยากกว่านั้น เป็นอันท่านกล่าวไว้แล้วโดยแท้ ด้วยอาการอย่างนี้

ปริเฉทที่ ๑ ชื่ออุปสัมปทากัณฑ์ ในการชำระสีมาให้บริสุทธิ์ ที่พระสาครพุทธิเถระได้รจนาไว้อย่างดี จบแล้ว ด้วยประการฉะนี้

๓.๒.๒ คัมภีร์สีมาวิโสธนีที่แปลเป็นภาษาไทยในกัปวินาศกัณฑ์

๒. กัปปวินาสกัณฑ์

บัดนี้ จะกล่าวถึงการเสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้าหาได้ยาก จึงถึงลำดับแห่งการสังวรรณนาด้วยคาถานี้ว่า

พระพุทธเจ้าหาได้ยากในโลก แม้การฟังธรรมก็หาได้ยาก
พระสงฆ์หาได้ยากในโลก สัตบุรุษทั้งหลายก็หาได้ยาก

ในเรื่องนั้น พระสัพพัญญุสัมมาสัมพุทธเจ้าหาได้ยากโดยแท้ ในสัตวโลกหรือในโอกาสโลกนี้ จริงดังนั้น โลกนี้มี ๓ ประเภท คือ ๑. สังขารโลก ๒. สัตวโลก ๓. โอกาสโลก อนึ่ง พึงทราบสมบัติและวิบัติแห่งโลกทั้ง ๓ ประเภทนั้นด้วยอาการอย่างนี้ ในโลกทั้ง ๓ นั้น พึงทราบสัตวโลกเพราะมีรูปวิเคราะห์ว่า ชื่อว่าโลก เพราะจะพินาศ แตกหัก แตกทำลาย; ขาดสะบั้น แตกแยกไปคนละทาง พึงทราบโอกาสโลก เพราะเป็นที่ที่หมู่สัตว์จะต้องอยู่ประจำ คือ ดำรงอยู่ จริงดังนั้น โอกาสโลกนี้ท่านเรียกว่า โอกาส เพราะเป็นโลกที่หมู่สัตว์มองเห็น โอกาสโลกนั้น ว่าด้วยอำนาจภูมิ มี ๔ อย่าง คือ ๑. อบายภูมิ ๒. กามสุคติภูมิ ๓. รูปาวจรภูมิ และ ๔. อรูปาวจรภูมิ ในภูมิทั้ง ๔ นั้น ชื่อว่าอบายภูมิ ก็มี ๔ อย่าง คือ ๑. นรก ๒. กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน ๓. เปรตวิสัย ๔. อสุรกาย กามสุคติภูมิ มี ๗ อย่าง คือ ๑. มนุษย์ ๒. เทพชั้นจาตุมหาราชิก ๓. เทพชั้นดาวดึงส์ ๔. เทพชั้นยามา ๕. เทพชั้นดุสิต ๖. เทพชั้นนิมมานรดี และ ๗. เทพชั้นปรนิมมิตวสวัสตี กามตัณหาแม้ ๑๑ อย่างนี้นั้น ชื่อว่ากามาวจรภูมิ เพราะเป็นที่ที่สัตว์ลุ่มหลง ปฐมฌานภูมิ คือ พรหมปาริสัชชะ พรหมปุโรหิตะ และมหาพรหม นี้เป็นฐานะที่ท่านกำหนดด้วยไฟ ทุติยฌานภูมิ คือ พรหมปริตตาภา พรหมอัปปมาณาภา และพรหมอาภัสสระ นี้เป็นฐานะที่กำหนดด้วยน้ำ ตติยฌานภูมิ คือ พรหมปริตตสุภา พรหมอัปปมาณสุภา และพรหมสุภกิณหา นี้ เป็นฐานะที่กำหนดด้วยลม

ข้าพเจ้าทั้งหลายจักพรรณนาวิบัติแห่งภูมิเหล่านั้นข้างหน้า จตุตถฌานภูมิ คือ พรหมชั้นเวหัปผละ อสัญญสัตว์ และพรหมชั้นสุทธาวาส ฉะนั้น รูปาวจรภูมิจึงมี ๑๖ อย่าง ภูมิแห่งพรหมชั้นสุทธาวาสมี ๕ คือ พรหมอวิหา พรหมอตัปปา พรหมสุทัสสา พรหมสุทัสสี พรหมอกนิฏฐา อรูปภูมิ มี ๔ คือ อากาสนัญจายตนภูมิ วิญญาณัญจายตนภูมิ อากิญจัญญายนตนภูมิ เนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ ด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้ ภูมิแม้ทั้ง ๓๑ ประเภท ท่านจึงเรียกว่า โอกาส เพราะรูปวิเคราะห์ว่าเป็นโลกที่หมู่สัตว์มองเห็น ในภูมิเหล่านั้น มหานรก ๘ ขุม ชื่อว่าอบายภูมิ ชื่อว่าภูมิที่แยก ๆ กันไป ของอบายภูมิเหล่านี้ คือ สัตว์ดิรัจฉาน เปรตวิสัย อสุรกาย ย่อมไม่มี เหล่าสัตว์ย่อมอยู่ประจำในป่าและชัฏแห่งป่าเป็นต้นในประเทศใดประเทศหนึ่ง ในภูมิแห่งมนุษย์นั่นเอง ประเทศนั้นนั่นแล เป็นภูมิของสัตว์เหล่านั้น ระเบียงที่ ๕ แห่งภูเขาสิเนรุขนาดเท่าภูเขายุคันธรประมาณ ๔ หมื่นสองพันโยชน์ จากภูมิแห่งมนุษย์ เป็นจาตุมหาราชิกภูมิ ยอดภูเขาสิเนรุประมาณ ๔ หมื่นสองพันโยชน์ เหนือภูมิแห่งเทพชั้นจาตุมหาราชิกนั้นขึ้นไป เป็นภูมิแห่งเทพชั้นดาวดึงส์ สถานที่ประมาณ ๔ หมื่นสองพันโยชน์ เหนือภูมิแห่งเทพชั้นดาวดึงส์นั้นขึ้นไป เป็นภูมิแห่งเทพชั้นยามา โดยนัยนี้ ภูมิแห่งเทพชั้นยามาจะตั้งอยู่ประมาณ ๔ หมื่นสองพันโยชน์ จนถึงภูมิแห่งเทพชั้นวสวัตตี เพราะฉะนั้น ตั้งแต่ภูมิแห่งมนุษย์จนถึงภูมิแห่งเทพชั้นวสวัตตี จึงมี ๒ แสนโยชน์ กับอีก ๒ พันห้านหุต เพราะเหตุนั้นท่านจึงกล่าวว่า

ตั้งแต่ภูมิแห่งมนุษย์ไปจนถึง ระหว่างวสวัตตีภูมิ จะมีประมาณ
๒ แสนโยชน์ กับอีก ๒,๕๐๐ หนุต ชื่อว่าการคำนวณนับ
ในภูมิทั้งหลาย ท่านประกาศไว้แล้วอย่างนี้

พรหมทั้ง ๓ มีพรหมปาริสัชชะเป็นต้น ที่เหนือกว่าวสวัตตีภูมินั้นย่อมดำรงอยู่บนพื้นที่เรียบเสมอกันประมาณ ๑ แสนแปดพันห้าสิบห้าโยชน์ แม้พรหมในภูมิที่ ๒ และภูมิที่ ๓ ก็ดำรงอยู่บนพื้นที่เรียบเสมอกันขนาดเท่าของวสวัตตีภูมินั้นเหมือนกัน ส่วนในภูมิที่ ๔ เวหัปผลพรหมและอสัญญสัตว์ดำรงอยู่บนสถานที่ที่มีพื้นเรียบเสมอกันขนาดเท่าของพรหมในภูมิที่ ๒ และภูมิที่ ๓ นั้น ภูมิแห่งพรหมชั้นสุทธาวาสที่เหนือกว่าเวหัปผลพรหมเป็นต้นนั้น ดำรงอยู่ในภูมิที่สูง ๆ ขึ้นไป บนพื้นที่ขนาดเท่าของเวหัปผลพรหมเป็นต้นนั้น อรูปภูมิแม้ทั้ง ๔ ก็ดำรงอยู่ในภูมิที่สูง ๆ ขึ้นไป บนพื้นที่ขนาดเท่าของพรหมชั้นสุทธาวาสนั้น ก็ด้วยเหตุประมาณเพียงนี้ จากภูมิแห่งมนุษย์จนถึงภพชั้นสูง จะมี ๗ โกฏิ ๑๘ ลักขะ ๕ นหุต และ ๖ พันโยชน์ เพราะเหตุนั้น ท่านพระโบราณาจารย์ทั้งหลายจึงกล่าวไว้ว่า

ศิลาขนาดใหญ่ที่ตกลงไปจากพรหมโลก เบื้องต่ำ แค่วันและคืนเดียว
ก็จะลอยขึ้นได้ถึง ๑,๐๔๘ โยชน์ พอครบ ๔ เดือนก็เป็นภูมิ
จัดว่าเป็นภูมิชั้นต่ำ โดยมีขนาด ดังที่ท่านกล่าวไว้ด้วยอาการอย่างนี้
ท่านประกาศว่าสูงได้ถึง ๑๖๐,๐๕๗ โยชน์ แม้เมื่อกล่าวถึงเรื่องโยชน์
ละขนาดที่ปรารถนาแล้ว ที่เหลืออยู่ระหว่างเหล่าเทพชั้นวสวัตตี
และเหล่าพรหมปาริสัชชะ และท่านกล่าวไว้อีกว่ามีขนาด
๑๖๐,๐๕๕ โยชน์ผู้มีปัญญาพึงเห็นว่า มีขนาดประมาณนั้นโดยแท้
โดยถือเอาตามนัย จากภูมิแห่งมนุษย์ จนถึงภพชั้นสูง จะมี ๗ โกฏิ
๑๘ ลักขะ ๕ นหุต และ ๖ พันโยชน์
อนึ่ง การวิจารณ์นี้ ท่านหมายเอา เหตุนี้นี่เอง จึงแต่งไว้ตามมติ
ของพระฎีกาจารย์ พระจันทร์ และพระอาทิตย์จะยังคง
ส่องแสงรุ่งโรจน์โชติช่วงไป ตลอดทุกทิศเพียงใด
อำนาจก็จะยังคงเป็นไปใน ๑,๐๐๐ โลกธาตุเพียงนั้น

สัตว์ทั้งหลายย่อมดำรงอยู่ในระหว่างนี้ ความพิสดารแห่งเรื่องนั้นเท่านี้ พวกเราจะไม่กล่าว เพราะไม่สามารถจะกล่าวโดยไม่กล่าวไว้ก่อนไม่ได้ พระสัพพัญญูสัมมาสัมพุทธเจ้าหาได้ยากโดยแท้ในสัตวโลกและในโอกาสโลกนี้ จริงดังนั้น พระพุทธเจ้ามี ๔ พระองค์ คือ ๑. พระอนุพุทธะ ๒. พระสาวกพุทธะ ๓. พระปัจเจกพุทธะ ๔. พระสัมมาสัมพุทธะ ในเรื่องนั้น พระผู้มีพระภาคเมื่อจะทรงสรรเสริญภิกษุผู้เป็นพหูสูต และอนุญาตความเป็นพระพุทธเจ้าแก่ภิกษุผู้เป็นพหูสูตว่า จุนทะ ผู้นั้นชื่อว่าเป็นสาวกของพวกท่านก็หาไม่ ผู้นี้ชื่อว่าเป็นพระพุทธเจ้า จึงตรัสว่า

เพราะพระศาสดาเป็นกาย แห่งพระธรรม ธรรมะเป็นกาย
แห่งพระศาสดา และพระสงฆ์ เป็นชื่อเสียงแห่งพระธรรม
จึงนับได้ว่าเป็นพระศาสดา

แม้ปุถุชน ก็ชื่อว่าอนุพุทธะ เพราะรู้วิธีสวดด้วยอำนาจอุปจาร ส่วนอริยสาวกชื่อว่าสาวกพุทธะ เพราะมีความรู้เป็นสภาวะ เพราะอรรถแห่งคำที่ว่า รู้หรือเพียงแค่รู้อริยสัจ ๔ ก็บุคคลใดเป็นดังเช่นกับนอแรด เป็นผู้ตรัสรู้อรหัตผลด้วยสยัมภูญาณ ชื่อว่าเป็นปัจเจกพุทธะ เพราะตรัสรู้เฉพาะบุคคลอันมีความหมายว่าตรัสรู้ด้วยตนเอง คำว่า สัมพุทธะ เป็นชื่อของเขาบ้างก็มี ส่วนบุคคลใดเป็นผู้ตรัสรู้อรหัตผลด้วยตนเองโดยแท้ ด้วยสยัมภูญาณที่เกิดเองเพราะบารมีที่สั่งสมมาเองโดยประการที่ถูกต้อง ด้วยอำนาจการแทงตลอดลักษณะตามความเป็นจริงซึ่งธรรมชาติแม้ทั้งสิ้นทั้งที่ปรุงแต่งและมิได้ปรุงแต่ง ปราศจากโดยสิ้นเชิงจากความหลับคือความลุ่มหลงงมงายพร้อมทั้งกิเลสที่นอนเนื่องอยู่ในสันดานของตน ชื่อว่าสัมมาสัมพุทธะ คือ พระผู้มีพระภาค เพราะตรัสรู้ คือได้ตรัสรู้ ได้แก่ ได้รู้แล้วซึ่งธรรมทั้งปวง เพราะบรรลุพระสัพพัญญุตญาณที่ประดับประดาแล้วด้วยหมู่คุณนับไม่ถ้วน เพราะได้สมาคมกับอรหัตมรรคญาณ ดุจดอกปทุมที่บานสะพรั่ง เพราะถึงความเลอเลิศด้วยความงดงามที่น่าพึงพอใจเป็นอย่างยิ่ง เพราะได้รับความโชติช่วงจากแสงอาทิตย์ บุคคลนั้นนั่นแล หาได้ยากในโลก ด้วยว่าท่านเหล่านั้นแม้ที่หาได้ยากก็เพราะแม้พระปัจเจกสัมพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นไปพร้อมกันด้วยอำนาจนับแสนเป็นต้นในคราวเดียว พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั่นแลหาได้ยากในโลก เพราะเป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์และเพราะบุคคลอื่นปราศจากอุปนิสัยที่จะบรรลุมรรคและผล การวิจารณ์โลกสมบัติ เพียงเท่านี้

ความวิบัติแห่งโลกพึงทราบอย่างไร จริงดังนั้น โลกนี้เมื่อจะพินาศ จะพินาศไปเพราะไฟบ้าง เพราะน้ำบ้าง เพราะลมบ้าง ความพิสดารแห่งเรื่องนั้นแม้ท่านก็กล่าวไว้ในวิสุทธิมรรคเป็นต้น แม้เมื่อนับโดยอายุของพรหมทั้งหลาย แม้เขตแดนแห่งสังวัฏฏกัปก็จะผิดเพี้ยนไป เพราะนับผิดตามมติของบุคคลบางพวก เพราะฉะนั้น พวกเราจะนำวาทะของบุคคลเหล่านั้นออกไปแล้วกล่าวไว้เป็นแนวเดียวกันโดยคันถะ ในสังวัฏฏกัปและวิวัฏฏกัปทั้ง ๒ นั้น สังวัฏฏัฏฐายีกัป ท่านถือเอาด้วยสังวัฏฏกัป เพราะมีสังวัฏฏกัปนั้นเป็นมูล และวิวัฏฏัฏฐายีกัป ท่านก็ถือเอาด้วยวิวัฏฏกัป เมื่อถือเอาเช่นนี้ กัปที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย อสงไขยกัป ๔ ประการนี้ ๔ ประการอะไรบ้าง คือ ๑. สังวัฏฏกัป ๒. สังวัฏฏัฏฐายีกัป ๓. วิวัฏฏกัป ๔. วิวัฏฏัฏฐายีกัป” เป็นอันท่านกำหนดถือเอาแล้วทั้งหมด บรรดากัปเหล่านั้น สังวัฏฏกัปมี ๓ กัป ได้แก่ ๑. เตโชสังวัฏฏกัป ๒. อาโปสังวัฏฏกัป ๓. วาโยสังวัฏฏกัป เขตแดนแห่งสังวัฏฏกัปมี ๓ เขต ได้แก่ ๑. ชั้นอาภัสสระ ๒.ชั้นสุภกิณหะ ๓. ชั้นเวหัปผละ ในคำว่า ตลอดสังวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง (อเนเกปิ สวฏฏกปฺเป) เป็นต้น พึงทราบกัปที่กำลังเสื่อมลงว่า สังวัฏฏกัป กัปที่กำลังเจริญขึ้นว่า วิวัฏฏกัป เมื่อใดกัปพินาศไปเพราะไฟ เมื่อนั้นโลกย่อมถูกไฟเผา ตั้งแต่ใต้ชั้นอาภัสสระลงมา เมื่อใดโลกพินาศไปเพราะน้ำ เมื่อนั้นโลกย่อมถูกน้ำท่วมย่อยยับไป ตั้งแต่ใต้ชั้น สุภกิณหะลงมา เมื่อใดกัปพินาศไปเพราะลม เมื่อนั้นโลกย่อมถูกลมพัดให้กระจัดกระจายไป ตั้งแต่ใต้ชั้นเวหัปผละลงมา แต่ว่าโดยพิสดาร พุทธเขตหนึ่งย่อมพินาศไปได้ทุกเมื่อที่ชื่อว่า พุทธเขต มี ๓ เขต ได้แก่ ๑.ชาติเขต ๒. อาณาเขต ๓.วิสัยเขต บรรดาพุทธเขตทั้ง ๓ นั้น ชาติ

เขตมีหมื่นจักรวาลเป็นที่สุด ซึ่งเป็นเขตสั่นสะเทือน สั่นไหว เพราะเหตุมีการถือปฏิสนธิเป็นต้นของพระตถาคต

อาณาเขตมีแสนโกฏิจักรวาลเป็นที่สุด ซึ่งเป็นเขตที่อานุภาพแห่งพระปริตรเหล่านี้ คือ รัตนปริตร ขันธปริตร ธชัคคปริตร อาฏานาฏิยปริตร โมรปริตร แผ่ไป วิสัยเขตไม่มีที่สุด ไม่มีประมาณ ที่ท่านกล่าวไว้ว่า “หรือใช้เสียงประกาศให้รู้เรื่องได้เท่าที่มุ่งหมาย” เป็นเขตที่ระลึกถึงสิ่งที่พระองค์ทรงจำนงหมาย บรรดาพุทธเขตทั้ง ๓ นี้ อาณาเขตหนึ่งย่อมพินาศไปได้ ก็เมื่ออาณาเขตพินาศไป แม้แต่ชาติเขตก็เป็นอันพินาศไปเหมือนกัน และชาติเขตเมื่อพินาศไปก็พินาศไปพร้อม ๆ กัน แม้เมื่อดำรงอยู่ก็ดำรงอยู่ด้วยกัน ความพินาศไปและความดำรงอยู่แห่งเขตนั้น พึงทราบอย่างนี้ ก็ในสมัยที่กัปพินาศด้วยไฟ แรกทีเดียว มหาเมฆล้างกัปตั้งขึ้นให้ฝนใหญ่ห่าหนึ่งตกทั่วแสนโกฏิจักรวาล คนทั้งหลายพากันดีใจ นำเอาพืชทั้งปวงออกมาหว่าน แต่ครั้นเมื่อข้าวกล้าทั้งหลายงอกขึ้น พอโคกัดกินได้ เมฆนั้นร้องเป็นเสียงลาไม่ให้ฝนตกแม้จนหยาดเดียว ฝนก็เป็นอันขาดช่วงไปในกาลนั้น เป็นกาลที่พระผู้มีพระภาคทรงหมายถึงตรัสไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลาย สมัยซึ่งเป็นที่ฝนไม่ตกหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี หลายแสนปีนั้นน่ะ มีอยู่” สัตว์ทั้งหลายผู้อาศัยฝนเป็นอยู่ ก็ตายไปบังเกิดในพรหมโลก เทวดาจำพวกที่อาศัยผลบุญเป็นอยู่ ก็จุติไปเกิดในพรหมโลกนั้นด้วย ครั้นเมื่อกาลยาวนานผ่านไปอย่างนั้น น้ำในที่นั้น ๆ ก็ถึงความสิ้นไป ต่อ ๆ มา ปลาและเต่าก็ค่อย ๆ ตายไปบังเกิดในพรหมโลก แม้พวกสัตว์นรกก็ตายไปบังเกิดในพรหมโลกด้วย

อาจารย์พวกหนึ่งกล่าวว่า ในสัตว์เหล่านั้น เหล่าสัตว์นรกย่อมพินาศไป ในเวลาที่ดวงอาทิตย์ดวงที่ ๗ ปรากฏขึ้น สัตว์เหล่านั้นไปบังเกิดในพรหมโลกได้ด้วยอำนาจฌานที่ตนได้ในเทวโลกจริงอยู่ เหล่ากามาวจรเทพที่ชื่อว่าโลกพยูหา (กระบวนการกู้โลก) ทราบว่า โดยกาลล่วงไปแสนปี จักมีกัปพินาศ ก็ปล่อยเศียร สยายผม ร้องไห้น้ำตานองหน้า ใช้มือทั้งสองเช็ดน้ำตา นุ่งผ้าแดง ทรงเพศมีรูปขี้เหร่ยิ่งนัก เที่ยวร้องบอกไปในถิ่นมนุษย์ อย่างนี้ว่า ชาวเราเอ๋ย ตั้งแต่นี้ผ่านไปแสนปี จักมีกัปพินาศ โลกนี้จักพินาศ ถึงมหาสมุทรเล่าก็จักเหือดแห้ง มหาปฐพีนี้ และขุนเขาสิเนรุ ก็จะถูกไฟไหม้พินาศสิ้น โลกจักพินาศจนถึงพรหมโลก ชาวเราเอ๋ย พวกท่านจงเจริญเมตตา จงเจริญกรุณา จงเจริญมุทิตา จงเจริญอุเบกขา จงบำรุงมารดา จงบำรุงบิดา จงเป็นผู้อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุลเถิด เพราะได้ฟังคำของโลกพยูหเทพเหล่านั้น พวกมนุษย์และภุมมเทวดาโดยมากเกิดความสลดใจ เป็นผู้มีจิตอ่อนโยนต่อกันและกัน พากันทำบุญมีเจริญเมตตาเป็นต้นแล้วบังเกิดในเทวโลก ได้บริโภคทิพยสุธาโภชน์ ทำบริกรรมในวาโยกสิณจึงได้ฌานในเทวโลกนั้น ส่วนสัตว์เหล่าอื่นจากนั้นก็ไปเกิดในเทวโลกเพราะอปราปริยเวทนียกรรม จริงอยู่ ชื่อว่าสัตว์ผู้ท่องเที่ยวอยู่ในสงสารที่ปราศจากอปราปริยเวทนียกรรม ย่อมไม่มี สัตว์แม้เหล่านั้น จึงได้ฌานในเทวโลกนั้น ๆ ได้เหมือนกัน สัตว์ทั้งปวงย่อมบังเกิดในพรหมโลกด้วยอำนาจฌานที่ตนได้เฉพาะในเทวโลกด้วยอาการดังกล่าวมานี้แล

อนึ่ง ต่อแต่ฝนขาด โดยล่วงกาลผ่านไปยาวนาน ดวงอาทิตย์ดวงที่ ๒ ก็ปรากฏ ก็แลเมื่อดวงอาทิตย์ดวงที่สองนั้นเกิดปรากฏ กาลตอนกลางคืนและตอนกลางวันก็มิได้ปรากฏเลย ดวงอาทิตย์ดวงหนึ่งขึ้น ดวงหนึ่งตก โลกมีความร้อนจากดวงอาทิตย์มิได้ขาดระยะเลย ในดวงอาทิตย์ล้างกัป ไม่มีเทพบุตรประจำดวงอาทิตย์ เหมือนดังที่มีในดวงอาทิตย์ตามปกติ ในดวงอาทิตย์ทั้งสองนั้น เมื่อดวงอาทิตย์ตามปกติ โคจรอยู่ ก้อนเมฆบ้าง เปลวควันบ้าง ลอยไปอยู่ในอากาศ (แต่) เมื่อดวงอาทิตย์ล้างกัป โคจรอยู่ ท้องฟ้าปราศจากควันและก้อนเมฆ ใสดุจแว่นกระจก เว้นเบญจมหานที คือ คงคง ยมุนา สรภู อจิรวดี และมหีเสียแล้ว น้ำในที่ทั้งหลายมีแม่น้ำน้อยที่เหลือเป็นต้นย่อมเหือดแห้งไป อนึ่ง แต่นั้นไปอีก สมัยที่เวลาผ่านไปยาวนาน ดวงอาทิตย์ดวงที่ ๓ ก็ปรากฏขึ้น เพราะดวงอาทิตย์ดวงที่ ๓ ปรากฏ ถึงแม่น้ำใหญ่ทั้งหลายเล่าก็เหือดแห้งไป แต่นั้นไปอีก สมัยที่เวลาผ่านไปยาวนาน ดวงอาทิตย์ดวงที่ ๔ ปรากฏ เพราะดวงอาทิตย์ที่ ๔ ปรากฏ สระใหญ่ทั้ง ๗ นี้ คือ ๑. สระสีหปปาตะ ๒. สระหังสปาตนะ ๓. สระกัณณมุณฑกะ ๔. สระรถการทหะ ๕. สระอโนดาต ๖. สระฉัททันต์ ๗. สระกุณาละ ซึ่งเป็นต้นน้ำแห่งมหานทีทั้งหลายในหิมพานต์ ก็เหือดแห้งไป แต่นั้นไปอีก สมัยที่เวลาผ่านไปยาวนาน ดวงอาทิตย์ดวงที่ ๕ ปรากฏ เพราะดวงอาทิตย์ดวงที่ ๕ ปรากฏ น้ำในมหาสมุทรแม้เพียงที่จะเปียกข้อนิ้ว ก็ไม่คงอยู่ โดยลำดับ แต่นั้นไปอีก สมัยที่เวลาผ่านไปยาวนาน ดวงอาทิตย์ดวงที่ ๖ ปรากฏ เพราะดวงอาทิตย์ดวงที่ ๖ ปรากฏ จักรวาลทั้งสิ้นย่อมมีกลุ่มควันพวยพุ่งเป็นอันเดียวกัน สิ้นยางเพราะกลุ่มควัน จักรวาลนี้ย่อมเป็นฉันใด แม้แสนโกฏิจักรวาลก็ย่อมเป็นฉันนั้น แต่นั้นไปอีก สมัยที่เวลาผ่านไปยาวนาน ดวงอาทิย์ดวงที่ ๗ ปรากฏ เพราะดวงอาทิตย์ดวงที่ ๗ ปรากฏ จักรวาลทั้งสิ้นก็มีเปลวไฟลุกพรึบขึ้นพร้อมทั้งแสนโกฏิจักรวาล แม้ยอดภูเขาสิเนรุทั้งหลายขนาดสูง ๑๐๐ โยชน์เป็นต้น ย่อมพังทลายหายไปในอากาศนั่นเอง

เปลวไฟแม้นั้นลุกขึ้นไปติดเทวโลกชั้นจาตุมมหาราช ไหม้วิมานทอง วิมานเงิน และวิมานแก้วมณี ในชั้นจาตุมมหาราชนั้น ลามไปติดภพดาวดึงส์ โดยทำนองนั้นนั่นแหละ มันติดไปจนถึงภูมิปฐมฌาน ไหม้พรหมโลกทั้ง ๓ ชั้นในภูมิปฐมฌานนั้น จรดชั้นอาภัสราจึงหยุด เปลวไฟนั้นก็ยังไม่ดับตราบเท่าที่ยังมีสิ่งที่เป็นไปกับสังขารแม้เพียงเล็กน้อยฉะนั้น อากาศเบื้องบนกับอากาศเบื้องล่างก็มืดมิดเป็นอันเดียว ต่อแต่ความสิ้นไปแห่งสังขารทั้งปวง จึงดับไปไม่ให้อะไร ๆ เหลือแม้แต่เถ้า ดุจเปลวไฟเผาไหม้เนยใสและน้ำมันฉะนั้น ต่อมา สมัยที่เวลาผ่านไปยาวนาน มหาเมฆตั้งขึ้นแล้ว ทีแรกให้ฝนฝอย ๆ ตกลงมา ให้หยาดน้ำขนาดก้านบัว ขนาดไม้เท้า ขนาดสาก และขนาดลำตาล เป็นต้นตกลงมาจนเต็มที่ที่ไฟไหม้ทั้งหมดในแสนโกฏิจักรวาลจึงหายไป ลมอุ้มน้ำนั้นไว้ทั้งข้างล่างและทางขวางทำจนเป็นก้อนกลม เช่นกับหยาดน้ำบนใบบัว ฉะนั้น หากมีคำถามว่า ลมนั้นทำกองน้ำใหญ่ปานนั้นให้เป็นก้อนได้อย่างไร คำแก้พึงมีว่า ทำได้เพราะน้ำเปิดช่องให้ จริงอยู่ น้ำนั้นย่อมให้ช่องแก่ลมนั้นในที่นั้น ๆ น้ำนั้นถูกลมปั้นทำให้เป็นก้อนอยู่อย่างนั้น ก็ค่อย ๆ งวดลงไปข้างล่างโดยลำดับ ครั้นเมื่อน้ำงวดลง ๆ พรหมโลกก็ปรากฏในที่เป็นที่ตั้งแห่งพรหมโลก และเทวโลกทั้งหลายก็ปรากฏ ในที่เป็นที่ตั้งแห่ง

กามาวจรเทวโลก ๔ ชั้นข้างบน คือ ปรินิมมิตวสวัตตี นิมมานรดี ดุสิต และยามา แต่เมื่องวดลงมาถึงที่ที่เคยเป็นแผ่นดินมาแต่เดิม ลมแรงก็เกิดขึ้น ลมนั้นกันน้ำนั้นไว้ไม่ให้ไหลออกไปได้ ดังน้ำที่ขังอยู่ในกระบอกกรองที่คนปิดช่องไว้ ฉะนั้น น้ำที่มีรสดีถึงความเหือดแห้งไป ทำให้เกิดง้วนดินเป็นฝาขึ้น ง้วนดินนั้น เป็นสิ่งที่สมบูรณ์ด้วยสีและสมบูรณ์ด้วยกลิ่น ดุจหน้าข้าวปายาสที่หุงไม่ใช้น้ำ ฉะนั้น

ก็ในกาลนั้น สัตว์ทั้งหลายผู้บังเกิดอยู่แต่แรกในอาภัสสรเทวโลก จุติจากอาภัสสรเทวโลกนั้น เพราะสิ้นอายุบ้าง เพราะสิ้นบุญบ้าง แล้วมาเกิดในโลกนี้ พรหมสัตว์เหล่านั้นมีแสงสว่างในตัวเที่ยวไปในอากาศ พวกเขาลิ้มรสง้วนดินนั้น ถูกตัณหาครอบงำจึงพยายามกินเป็นคำ ๆ โดยนัยที่กล่าวแล้วในอัคคัญญสูตร อยู่มา แสงสว่างในตัวของพวกเขาก็หายไป ความมืดก็มีขึ้น พวกเขาเห็นความมืดก็พากันกลัว ต่อแต่นั้น ดวงอาทิตย์ขนาด ๕๐ โยชน์เต็มยังความกลัวของพวกเขาให้หายไป ให้ความกล้าเกิดขึ้นปรากฏ พวกเขาเห็นดวงอาทิตย์นั้นแล้วต่างก็ตื่นเต้นยินดีว่า พวกเราได้แสงสว่างแล้ว พากันตั้งชื่อดวงสว่างนั้นว่าสูริยะนั่นเอง เพราะเนื่องด้วยคำที่พวกเขาพากันกล่าวว่า ดวงสว่างจงเกิดมี เพราะเหตุที่ดวงสว่างโผล่ขึ้นมาทำความกลัวของพวกเราผู้กลัวอยู่แล้วให้พินาศไป ให้ความกล้าเกิดขึ้น

ต่อมา เมื่อดวงอาทิตย์ทำความสว่างในกลางวันแล้วอัสดงไป พวกเขาพากันคร่ำครวญว่า พวกเราได้แสงสว่างใดเล่า แสงสว่างดวงนั้นของพวกเราหายไปเสียแล้ว ก็เกิดความกลัวขึ้นมาอีก พวกเขามีความคิดรำพึงกันไปว่า จะเป็นการดีนะ หากพวกเราได้แสงสว่างอีกดวงหนึ่ง ดวงจันทร์ขนาด ๔๙ โยชน์ปรากฏดุจรู้จิตของพวกเขา พวกเขาเห็นดวงจันทร์นั้นแล้วพากันตื่นเต้นยินดีนัก พากันตั้งชื่อดวงจันทร์นั้นว่าจันทะนั่นเอง เพราะคำที่พวกเขาพากันกล่าวว่า ดวงสว่างนั่นราวกะว่าฉันทะของเราผุดขึ้นมา เพราะฉะนั้น ดวงสว่างนั้นจงชื่อว่าจันทะ ครั้นเมื่อดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ปรากฏแล้วอย่างนั้น ดวงดาวนักษัตรทั้งหลายก็ปรากฏ จำเดิมแต่นั้นกลางคืนและกลางวันก็ปรากฏ เดือนหนึ่ง ครึ่งเดือน ฤดู และปี ก็ปรากฏโดยลำดับ อนึ่ง ในวันที่ดวงจันทร์ดวงอาทิตย์ปรากฏเท่านั้น ภูเขาสิเนรุ ภูเขาจักรวาล และภูเขาหิมพานต์ ก็ปรากฏ ก็แลภูเขาทั้ง ๓ นั้นปรากฏขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๔ ไม่ก่อนไม่หลังกันเลย ถามว่า สิ่งเหล่านั้น ปรากฏขึ้นในวันเพ็ญเดือน ๔ ไม่ก่อนไม่หลังกันอย่างไร ตอบว่า เปรียบเหมือนเมื่อข้าวฟ่างที่หุงอยู่ ฟองผุดขึ้นซู่เดียวเท่านั้น บางแห่งก็ปูดขึ้น บางแห่งก็บุ๋มลง บางแห่งก็เรียบ ๆ ฉันใด สิ่งเหล่านั้นตรงที่สูง ๆ ขึ้นไป ก็เป็นภูเขา ตรงที่ลุ่มก็เป็นสมุทร ตรงที่ราบก็เป็นทวีป อย่างนี้ ฉันนั้น

ต่อมา เมื่อสัตว์เหล่านั้นกินง้วนดินเข้าไป บางพวกมีผิวพรรณงาม บางพวกมีผิวพรรณทรามไปตามลำดับ ในสัตว์ ๒ จำพวกนั้น พวกที่มีผิวพรรณงามก็พากันเหยียดหยามพวกที่มีผิวพรรณทราม เพราะการเหยียดหยามกันของสัตว์เหล่านั้นเป็นปัจจัย ง้วนดินแม้นั้นก็หายไป สะเก็ดดินจึงปรากฏ อยู่ต่อมา แม้สะเก็ดดินนั้นของสัตว์เหล่านั้นก็หายไปโดยนัยนั้น เครือดินจึงปรากกฏ แม้เครือดินนั้นเล่าก็พลอยหายไปโดยนัยนั้นเหมือนกัน ข้าวสาลีที่ไม่ต้องหุงด้วยฟืน เป็นเมล็ดข้าวสารไม่มีรำ ไม่มีแกลบ ขาว มีกลิ่นหอม ก็ปรากฏขึ้น ต่อจากนั้น ภาชนะทั้งหลายจึงเกิดขึ้นแก่สัตว์เหล่านั้น สัตว์

เหล่านั้นใส่ข้าวสาลีลงในภาชนะ แล้ววางไว้ที่หลังแผ่นหิน เปลวไฟลุกขึ้นหุงข้าวสาลีนั้นเอง มันก็เป็นข้าวสุกเช่นดอกมะลิ สำหรับข้าวสุกนั้นไม่มีกิจที่จะต้องทำด้วยแกงหรือกับข้าว สัตว์เหล่านั้นประสงค์จะบริโภครสใด ๆ มันก็เป็นรสนั้น ๆ ทีเดียว เมื่อสัตว์เหล่านั้นกลืนกินอาหารที่หยาบนั้น ตั้งแต่นั้นไป มูตรและกรีส (ปัสสาวะและอุจจาระ) ก็เกิดขึ้น ต่อมา มันมีปากแผลแตกออกเพื่อประโยชน์แก่การถ่ายออกไปแห่งมูตรและกรีสนั้น ความที่ชายเป็นชาย แม้ความที่หญิงเป็นหญิงก็ปรากกฏ ทราบว่า ในข้อนั้น หญิงก็จ้องดูชาย ชายก็จ้องดูหญิงจนเกินขอบเขต เพราะการจ้องดูเกินขอบเขตแห่งพวกเขาเป็นปัจจัย ความเร่าร้อนเพราะกามจึงเกิดขึ้น เพราะเหตุนั้น พวกเขาจึงเสพเมถุน เพราะการเสพอสัทธรรมเป็นปัจจัย พวกเขาจึงถูกวิญญูชนติเตียน เบียดเบียนเอา เพราะต้องการจะปกปิดอสัทธรรมนั้น จึงพากันสร้างบ้านเรือน

สัตว์เหล่านั้นอยู่ครองเรือนไปได้แบบอย่างของสัตว์ผู้เกียจคร้านทำการสั่งสมโดยลำดับตั้งแต่นั้นมา ทั้งรำทั้งแกลบก็หุ้มห่อข้าวสาร แม้ต้นที่ถูกเกี่ยวแล้วก็ไม่กลับงอกขึ้น พวกเขาประชุมกันแล้วถอนใจอยู่ว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เหตุเลวร้ายปรากฏแล้วในสัตว์ทั้งหลาย เพราะว่า เมื่อก่อนพวกเราเป็นผู้มีความสำเร็จทางใจ คำดังว่ามานี้ พึงให้พิสดาร โดยนัยที่กล่าวไว้แล้วในอัคคัญญสูตร ต่อแต่นั้นมา พวกขาจึงพากันปักปันเขตแดน ครั้งนั้น สัตว์ตนใดตนหนึ่งถือเอาส่วนของบุคคลอื่นที่เขามิได้ให้ พวกเขาพากันต่อว่าสัตว์ตนนั้น ๒ ครั้ง ในครั้งที่ ๓ โบยตีด้วยฝ่ามือก้อนดินและท่อนไม้ เมื่ออทินนาทาน การติโทษ มุสาวาท และการจับท่อนไม้เกิดขึ้นแล้วอย่างนี้ สัตว์เหล่านั้นประชุมกันแล้วคิดกันอยู่ว่า ทางที่ดี พวกเราพึงสมมุติสัตว์ตนหนึ่งในบรรดาพวกเราผู้ที่จะพึงติเตียนผู้ที่ควรติเตียน ผู้ที่จะพึงตำหนิผู้ที่ควรตำหนิ ผู้ที่จะพึงขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่ โดยชอบ แต่พวกเราจะเพิ่มส่วนแห่งข้าวสาลีให้แก่เขา ก็เมื่อสัตว์ทั้งหลายตกลงกันอย่างนั้นแล้ว

เริ่มต้น ในกัปนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นี้แหละ เป็นพระโพธิสัตว์ สมัยนั้น พระองค์เป็นผู้งดงามกว่า เป็นผู้ควรทัศนายิ่งกว่าและเป็นผู้มีศักดิ์ใหญ่กว่าในบรรดาสัตว์เหล่านั้น เพียบพร้อมด้วยปัญญา เป็นผู้สามารถเพื่อทำการข่มผู้ที่ควรข่ม ยกย่องผู้ที่ควรยกย่อง พวกเขาพากันไปเฝ้าพระองค์ขอร้องแล้วสมมตขึ้น พระองค์ทรงปรากฏโดยพระนามทั้ง ๓ คือ พระนามว่ามหาสมมุติ เพราะเป็นผู้ที่มหาชนนั้นสมมุติแล้ว ทรงพระนามว่า ขัตติยะ เพราะทรงเป็นผู้ใหญ่ยิ่งแห่งเขตทั้งหลาย ทรงพระนามว่าพระราชา เพราะทรงให้ชนเหล่าอื่นยินดี โดยธรรม สม่ำเสมอ จริงอยู่ ฐานะใดเป็นฐานะที่น่าอัศจรรย์ในโลก พระโพธิสัตว์เท่านั้นเป็นบุรุษคนแรกในฐานะน่าอัศจรรย์นั้น เพราะเหตุนั้น เมื่อวงกษัตริย์ตั้งต้นแต่พระโพธิสัตว์ก่อตั้งขึ้นแล้วอย่างนี้ วรรณะทั้งหลายมีวรรณะพราหมณ์เป็นต้นก็ก่อตั้งขึ้นแล้วโดยลำดับ ในกัป ๔ กัปเหล่านั้น ระยะเวลาตั้งแต่มหาเมฆล้างกัปจนถึงเปลวไฟขาดลง นี้เป็นอสงไขยหนึ่ง เรียกว่า สังวัฏฏกัป ระยะเวลาตั้งแต่เปลวไฟล้างกัปขาดลงจนถึงมหาเมฆก่อเกิดที่ทำแสนโกฏิจักรวาลให้เต็ม นี้เป็นอสงไขยที่ ๒ เรียกว่า สังวัฏฏฐายีกัป ระยะเวลาตั้งแต่มหาเมฆก่อเกิดไปจนถึงความปรากฏแห่งดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ นี้เป็นอสงไขยที่ ๓ เรียกว่า วิวัฏฏกัป ระยะเวลา

ตั้งแต่ความปรากฏแห่งดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ไปจนถึงมหาเมฆล้างกัปอีก นี้เป็นอสงไขยที่ ๔ เรียกว่า วิวัฏฏฐายีกัป รวม ๔ อสงไขยนี้ เป็นมหากัป ๑

พระพุทธเจ้าทั้งหลายย่อมเสด็จอุบัติขึ้นเฉพาะในวิวัฏฏฐายีกัปเท่านั้น จริงดังนั้น พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระสาวกของพระพุทธเจ้า และพระเจ้าจักรพรรดิย่อมอุบัติขึ้นในวิวัฏฏฐายีอสังไขยกัปนี้เหมือนกัน หาได้อุบัติขึ้นในอสังไขยกัปทั้ง ๓ ไม่ ก็การอุบัติขึ้นนั้นแลก็เฉพาะในอสุญญกัปเท่านั้น หาใช่ในสุญญกัปไม่ ในบรรดากัปทั้ง ๒ นั้น ที่ชื่อว่าอสุญญกัป เพราะไม่ว่างจากพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระสาวก และพระเจ้าจักรพรรดิ ซึ่งเป็นบุคคลผู้มีบุญ สุญญกัปพึงทราบโดยต่างไปจากอสุญญกัปนั้น ในกัปแม้เหล่านั้น อสุญญกัป มี ๕ อย่าง คือ ๑. สารกัป ๒. มัณฑกัป ๓. วรกัป ๔. สารมัณฑกัป ๕. ภัททกัป พระพุทธเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้นย่อมเสด็จอุบัติขึ้นในกัปใด ในบรรดากัปเหล่านั้น กัปนั้นชื่อว่าสารกัป พระพุทธเจ้า ๒ พระองค์เสด็จอุบัติขึ้นในกัปใด กัปนั้นชื่อว่ามัณฑกัป พระพุทธเจ้า ๓ พระองค์เสด็จอุบัติขึ้นในกัปใด กัปนั้นชื่อว่าวรกัป พระพุทธเจ้า ๔ พระองค์เสด็จอุบัติขึ้นในกัปใด กัปนั้นชื่อว่าสารมัณฑกัป พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์เสด็จอุบัติขึ้นในกัปใด กัปนั้นชื่อว่าภัททกัป ท่านรวบรวมกัปทั้ง ๕ อย่างนี้เข้าด้วยกันแล้วกล่าวไว้ในนิทานแห่งชาตัตตกีโสตัตตกิยาว่า

๗ สิ่งเหล่านี้คือ นันทะ สุนันทา ปฐพี มัณฑะ ธรณี สาคร ปุณฑริก
ท่านประกาศไว้ว่านับไม่ได้ พระพุทธเจ้า ๕ พันองค์ที่มีอยู่
ในนันทะนั้น นับไม่ได้
พระพุทธเจ้า ๙ พันองค์ที่มีอยู่ ในสุนันทา นับไม่ได้
พระพุทธเจ้า ๑ หมื่นองค์ที่มีอยู่ ในปฐพี นับไม่ได้
พระพุทธเจ้า ๑ หมื่นหนึ่งพันองค์ที่มีอยู่ ในมัณฑะนั้น นับไม่ได้
พระพุทธเจ้า ๓ หมื่นองค์ที่มีอยู่ ในสาคร นับไม่ได้
พระพุทธเจ้า ๔ หมื่นองค์ที่มีอยู่ ในปุณฑริก นับไม่ได้
ใน ๗ สิ่งที่นับไม่ได้ ท่านกล่าว มีจำนวนเท่านี้
๑ แสนสองหมื่นห้าพันที่เหลือ ประดับแล้วด้วยพระพุทธเจ้าทั้งปวง

ท่านยังได้กล่าวไว้อีกว่า คาถานอบน้อมเป็นไปแล้วว่า

อสงไขย ท่านกล่าวว่ามี ๙ อย่าง คือ ภัททะ สัพพผุลละ
สัพพรัตนะ อุสภขันธะ มานิตภัททะ ปทุมะ อุสภะ ขันตุตตมะ
และสัพพภาสะ
พระพุทธเจ้า ๕ หมื่นองค์ที่อยู่ ในภัททะทั้งปวง นับไม่ได้
พระพุทธเจ้า ๖ หมื่นองค์ที่อยู่ ในผุลละทั้งปวง นับไม่ได้
พระพุทธเจ้า ๗ หมื่นองค์ที่อยู่ ในรัตนะทั้งปวง นับไม่ได้

พระพุทธเจ้า ๘ หมื่นองค์ที่อยู่ บนคออุสภะ นับไม่ได้
พระพุทธเจ้า ๙ หมื่นองค์ที่อยู่ ในมานิตภัททะ นับไม่ได้
พระพุทธเจ้า ๒ หมื่นองค์ที่อยู่ ในปทุม นับไม่ได้
พระพุทธเจ้า ๑ หมื่นองค์ที่อยู่ ในอุสภะ นับไม่ได้
พระพุทธเจ้า ๕ พันองค์ที่อยู่ ในขันตุตตมะ นับไม่ได้
และพระพุทธเจ้า ๒ พันองค์ที่อยู่ ในที่โล่งแจ้งทั้งปวง นับไม่ได้
ในอสงไขยทั้ง ๙ ท่านกล่าวว่ามีจำนวนเท่านี้
จำนวน ๓ แสนแปดหมื่นเจ็ดพัน แห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ที่นับได้ ประดับแล้ว ด้วยพระพุทธเจ้าทั้งปวง
ท่านรวมพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้ทั้งปวงนั้นจนถึงพระอริยเมตไตร
ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระสัมพุทธเจ้า ๕๑๒,๐๔๘ องค์ ด้วยเศียรเกล้า
ขอนอบน้อมพระธรรมและพระสงฆ์ แห่งพระพุทธเจ้าเหล่านั้น
ด้วยความเอื้ออาทร ด้วยอานุภาพ แห่งการนอบน้อม
ขออุปัททวันตรายอเนกประการ จงมลายหายไปจนหมดสิ้น

นมัสสนคาถานั้นท่านน่าจะทำไว้ด้วยอำนาจการนับที่บกพร่อง (นับขาด) โดยแท้ จริงดังนั้น พระผู้มีพระภาคของพวกเรา เมื่อบุคคลคิดอยู่ด้วยใจนั่นเองโดยเริ่มตั้งแต่เป็นพรหมเป็นเทพเป็นพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งแต่ชาติปางก่อน ไปจนถึงศากยโคตรแต่สมัยเก่าก่อน ก็ผ่านไป ๗ อสงไขย ผ่านไป ๙ อสงไขย แค่เพียงเอ่ยวาจาเริ่มตั้งแต่เป็นพระศากยะโคดมพุทธเจ้าในยุคเก่าก่อน ไปจนถึงพระพุทธเจ้าพระนามว่าทีปังกรในยุคกลาง ตั้งแต่พระพุทธเจ้าพระนามว่าทีปังกรในยุคกลางไปจนถึงพระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ ก็ผ่านไป ๔ อสงไขย ด้วยอำนาจอวัยวะคือกายและวาจา ตั้งแต่พระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระไปจนถึงพระพุทธเจ้าพระนามว่ากกุสันธะ ผ่านไปแค่อสงไขยเดียว ในบรรดา ๒๐ อสงไขยนี้ เมื่อรวมทั้งหมดใน ๗ อสงไขย ในระหว่างที่เป็นพรหม เทพ ศากยโคดมโบราณ และพระพุทธเจ้า ก็จะมี ๑ แสนสองหมื่นห้าพันอสงไขย เมื่อรวมทั้งหมดใน ๙ อสงไขย ระหว่างที่เป็นศากยโคดมโบราณ และพระทีปังกรพุทธเจ้าในยุคกลาง ก็จะมี ๓ แสนแปดหมื่นเจ็ดพันอสงไขย เมื่อรวมทั้งหมดตั้งแต่พระทีปังกรพุทธเจ้าในยุคกลางไปจนถึงพระศรีอริยเมตไตร ก็จะมี ๕ แสนหนึ่งหมื่นสองพันยี่สิบแปดอสงไขย เพราะเหตุนั้น พึงทราบว่า นับขาด ผู้ที่มีความต้องการก็พึงคิดเอาด้วยอำนาจการนับที่บริบูรณ์นั่นเอง อนึ่ง การวิจารณ์เรื่องการนับนี้ ท่านกล่าวไว้แล้วในนิทานท่านทำการนับไว้แล้วด้วยอำนาจ อสงไขยกัปที่เป็นไปใน ๒๐ อสงไขยที่ท่านกล่าวไว้อย่างนี้ว่า

สิ่งที่พระองค์ดำริแล้ว นับได้ ๗ อสงไขย สิ่งที่ตรัสบอก
นับได้ ๙ อสงไขย กายและวาจา นับได้ ๔ อสงไขย
พระองค์จึงเข้าถึง ความเป็นพระพุทธเจ้า

แต่เมื่อว่าโดยเนื้อความ พึงทราบว่า มี ๕ คือ สารกัป มัณฑกัป วรกัป สารมัณฑกัป และภัททกัป ชื่อทั้ง ๕ เหล่านี้ ย่อมได้ในกัปที่พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติเท่านั้น แต่ในกัปที่ยังมิได้เสด็จอุบัติขึ้น ย่อมได้ชื่อว่า สุญญกัป โดยแท้ จริงดังนั้น ฝักบัวย่อมอุบัติขึ้นในสถานที่ที่เป็นมหาโพธิบัลลังก์ก่อนกว่าทุกสิ่งในเวลาที่กัปตั้งขึ้น ฝักบัวฝักแรกจะอุบัติขึ้นพร้อมกับบริขาร ๘ ในเวลาที่พระพุทธเจ้าพระองค์แรกจักเสด็จอุบัติขึ้น พระอรหันต์ทั้งหลายผู้เชี่ยวชาญด้านการทำนายทายทัก ซึ่งเป็นพรหมอยู่ชั้นสุทธวาส ครั้นได้เห็นเหตุนั้นเข้าก็เกิดปีติโสมนัสว่า พระพุทธเจ้าองค์แรกจะเสด็จอุบัติขึ้นในกัปนี้ จึงถือบริขาร ๘ วางไว้ในพรหมโลก ด้วยความหวังว่า พวกเราจักถวายในเวลาที่พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้น พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้น ๒ องค์ ๓ องค์ ๔ องค์ ๕ องค์ ด้วยอาการอย่างนี้ เมื่อนั้น ฝักบัว ๒ ฝัก ๓ ฝัก ๔ ฝัก ๕ ฝัก ก็อุบัติขึ้นพร้อมกับบริขาร ๘ ฝักบัวนั้นแลย่อมอุบัติขึ้นติดเป็นพวงเดียวกันในก้านเดียวกันนั่นเอง

พึงทราบว่า ได้ชื่อทั้ง ๕ นี้มาตั้งแต่เวลาที่กัปตั้งขึ้นด้วยอาการอย่างนี้ พระเจ้าจักรพรรดิทั้งหลายผู้มีศักดิ์ใหญ่ ผู้มีบุญ มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ย่อมเสด็จอุบัติขึ้นในวิวัฏฏัฏฐายีอสงไขยกัปนี่เอง ด้วยเหตุเพียงนี้ แม้อายุกัปและอันตรกัปก็อย่างนั้น ในบรรดากัปทั้งสองนั้น ที่ชื่อว่าอายุกัป ได้แก่ การกำหนดอายุของสัตว์เหล่านั้น ๆ ที่ชื่อว่าอันตรกัป ได้แก่ ก็เมื่อสัตว์เป็นอันมากที่มีประมาณอายุกัปที่นับไม่ได้โดยลำดับตั้งแต่ ๑๐ ปี เพราะอานุภาพของกุศลกรรมที่เป็นไปในสันดานของสัตว์ที่ยังเหลืออยู่ เข้าถึงความพินาศเพราะเสื่อมไปด้วยศัสตรา โรค และขาดอาหารอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงเหลืออายุอยู่แค่ ๑๐ ปี เพราะเสื่อมไปตามลำดับ ด้วยอำนาจการสมาทานอธรรม นี้จัดเป็นอันตรกัป ๑

อาจารย์พวกอื่นกล่าวว่า ๖๔ อันตรกัป ด้วยอำนาจอันตรกัปที่กำหนดแล้วด้วยอาการอย่างนี้ เป็น ๑ อสงไขยกัป ๒๐ อันตรกัป ประมาณ ๒๐ อันตรกัป อสงไขยกัปทั้ง ๔ นี้ ชื่อว่า ๑ มหากัป ระหว่างแห่งมหากัปพินาศไปด้วยไฟเป็นอันดับแรก ด้วยอำนาจเตโชสังวัฏฏกัป ด้วยอาการอย่างนี้ ในสมัยใด กัปพินาศด้วยน้ำ แรกทีเดียว มหาเมฆล้างกัปตั้งขึ้นแล้ว ดังนี้ บัณฑิตพึงให้พิสดารโดยนัยที่กล่าวแล้วในตอนก่อน แต่ความนี้เป็นความแปลกกัน มหาเมฆน้ำกรดตัวล้างกัปในอาโปสังวัฏฏะนี้ตั้งขึ้นแล้ว เปรียบเหมือนดวงอาทิตย์ดวงที่ ๒ ในเตโชวัฏฏะนั้นตั้งขึ้น แต่แรกมหาเมฆนั้นตกเป็นฝอย ๆ ตกโดยสายน้ำใหญ่เต็มแสนโกฏิจักรวาลโดยลำดับ สิ่งทั้งหลายมีแผ่นดินและภูเขาเป็นต้นที่น้ำกรดถูกต้องแล้ว ๆ ก็ละลายไป น้ำลมธารไว้รอบ น้ำจับตั้งแต่แผ่นดินจนถึงชั้นทุติยฌานภูมิ มันยังพรหมโลกทั้ง ๓ ชั้นในชั้นทุติยภูมินั้นให้ละลายไปหยุดจรดชั้นสุภกิณหะ น้ำล้างกับนั้น สิ่งที่นับว่าเป็นสังขารแม้เพียงสักอณูหนึ่งยังมีอยู่ตราบใด ย่อมไม่สงบตราบนั้น ต่อครอบงำสิ่งที่นับว่าสังขารทั้งปวงที่คล้อยตามน้ำจึงระงับคือถึงความเหือดหายไปโดยฉับพลัน อากาศข้างบนกับอากาศข้างล่าง ก็มืดมิดเป็นอันเดียวกัน คำทั้งปวงเช่นกับคำที่กล่าวมาแล้ว

แต่ในอาโปสังวัฏฏกัปนี้ โลกตั้งต้นแต่อาภัสรพรหมโลก ปรากฏโดยสิ้นเชิง และสัตว์ทั้งหลายจุติจากพรหมโลกชั้นสุภกิณหะแล้ว มาบังเกิดในพรหมโลกทั้งหลายมีชั้นอาภัสสราเป็นต้น ใน

๔ กัปนั้น ระยะเวลาตั้งแต่มหาเมฆล้างกัปจนน้ำล้างกัปขาดลง นี้เป็นอสงไขยหนึ่ง ระยะเวลาตั้งแต่น้ำขาดลงจนถึงมหาเมฆก่อเกิด นี้เป็นอสงไขยที่ ๒ ระยะเวลาตั้งแต่มหาเมฆก่อเกิดไปจนถึงความปรากฏแห่งดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ นี้เป็นอสงไขยที่ ๓ ฯลฯ ๔ อสงไขยนี้ เป็นมหากัป ๑ ความพินาศด้วยน้ำและความก่อตั้งขึ้น บัณฑิตพึงทราบโดยนัยดังกล่าวมานี้ คำว่า สมัยที่กัปพินาศด้วยลม ในตอนแรกมหาเมฆล้างกัป ตั้งขึ้นแล้ว ดังนี้เป็นต้น บัณฑิตพึงให้พิสดารโดยนัยที่กล่าวแล้วในก่อนนั่นเทียว แต่อันนี้เป็นความแปลกกัน ในเตโชวัฏฏะนั้น ดวงอาทิตย์ดวงที่ ๒ ปรากฏ ฉันใด ในวาโยวัฏฏะนี้ก็ฉันนั้น ลมตั้งขึ้นเพื่อทำลายกัปให้พินาศ แรก ๆ มันก็หอบเอาฝุ่นหยาบขึ้นไป ต่อจากนั้นก็หอบเอาฝุ่นละเอียดที่ติดทรายละเอียด ทรายหยาบ สิ่งที่เขื่อง ๆ ขึ้นไปมีก้อนกรวดและหินเป็นต้น ดังนี้ จนถึงหินขนาดเท่าเรือนยอดและต้นไม้ใหญ่ที่ยืนต้นในที่สูงขึ้นไป สิ่งเหล่านั้นจากแผ่นดินขึ้นไปจรดท้องฟ้าและไม่ตกลงมาอีก มันแหลกละเอียดหายไปในท้องฟ้านั้นนั่นเอง ลำดับนั้น ลมตั้งขึ้นภายใต้แผ่นดินใหญ่พลิกแผ่นดินเอาข้างบนเป็นข้างล่างซัดไปในอากาศโดยลำดับ ส่วนหนึ่ง ๆ แห่งแผ่นดินขนาด ๑๐๐ โยชน์บ้าง ขนาด ๒๐๐, ๓๐๐, ๔๐๐, ๕๐๐, ๖๐๐ และ ๗๐๐ โยชน์บ้างแตกออกถูกกำลังลมหอบขึ้นไปแหลกละเอียดหายไปในอากาศนั่นเอง ภูเขาจักรวาลก็ดี ภูเขาสิเนรุก็ดี ลมหอบขึ้นซัดไปในอากาศ มันกระทบกันและกันแหลกละเอียดพินาศไป ลมทำวิมานของภุมมัฏฐกเทวดาทั้งหลาย และวิมานของอากาสัฏฐกเทวดาทั้งหลายให้พินาศโดยอุบายนี้นั่นเอง ทำกามาวจรเทวโลก ๖ ชั้นให้พินาศ แล้วทำแสนโกฏิจักรวาลให้พินาศไป จักรวาลทั้งหลายกับจักรวาลทั้งหลาย ภูขาหิมพานต์ทั้งหลายกับภูเขาหิมพานต์ทั้งหลาย ภูเขาสิเนรุทั้งหลายกับภูเขาสิเนรุทั้งหลายกระทบกันและกันแหลกละเอียดพินาศไปในอากาศนั้น ลมจับตั้งแต่แผ่นดินจนถึงชั้นตติยฌานภูมิ มันทำพรหมโลกทั้ง ๓ ชั้นให้พินาศไปในชั้นตติยฌานภูมินั้นแล้วหยุดจรดพรหมโลกชั้นเวหัปผละ ลมนั้นทำสิ่งที่นับว่าสังขารให้พินาศอย่างนี้ แม้ตัวเองก็พินาศไปด้วย อากาศข้างบนกับอากาศข้างล่างมืดมิดเป็นอันเดียวกัน คำทั้งปวงดังว่ามานี้ เป็นเช่นกับที่กล่าวแล้ว แต่ในวาโยสังวัฏฏะนี้ โลกตั้งแต่พรหมโลกชั้นสุภกิณหะ ก็ปรากฏ และสัตว์ทั้งหลายจุติจากพรหมโลกชั้นเวหัปผละมาบังเกิดในที่ทั้งหลายมีพรหมโลกชั้นสุภกิณหะเป็นต้น ในอสงไขย ๔ นั้น นับตั้งแต่มหาเมฆทำกัปให้พินาศจนถึงลมทำกัปให้พินาศสูญสิ้น นี้เป็นอสงไขยหนึ่ง ตั้งแต่ขาดลม ขาดมาจนถึงมหาเมฆตกเต็มที่ นี้เป็นอสงไขยที่สอง ฯลฯ อสงไขยทั้ง ๔ นี้จัดเป็นมหากัปหนึ่ง ฉะนั้นทั้งหมดจึงมีนัยดังกล่าวไว้แล้วในเตโชสังวัฏฏกัปนั่นเอง

สมดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า โลกย่อมพินาศด้วยไฟ ๗ ครั้งติดต่อกัน ในครั้งที่ ๘ จึงพินาศไปด้วยน้ำ พินาศด้วยไฟ ๗ ครั้ง ในครั้งที่ ๘ จึงพินาศด้วยน้ำอีก โลกเมื่อพินาศไปอย่างนั้น พินาศด้วยน้ำ ๗ ครั้ง ทุกครั้งที่ ๘ แล้วพินาศด้วยไฟอีก ๗ ครั้ง โดยความพินาศเท่านี้เป็นอันล่วงไป ๖๓ กัป ในระหว่าง ๖๓ กัปนี้ ลมได้โอกาสห้ามวาระที่พินาศด้วยน้ำแม้ที่มาถึงแล้วทำลายถึงพรหมโลกชั้นสุภกิณหะซึ่งมีกำหนดอายุ ๖๔ กัปบริบูรณ์ ทำโลกให้พินาศอยู่

เมื่อใดกัปพินาศด้วยไฟ (โลก) ภายใต้ชั้นอาภัสราลงมาถูกไฟไหม้ เมื่อกัปพินาศด้วยน้ำ (โลก) ภายใต้ชั้นสุภกิณหาลงมาละลายไปด้วยน้ำ เมื่อกัปพินาศด้วยลม (โลก) ภายใต้ชั้นเวหัปผลาลงมากระจัดกระจายไปด้วยลม โลกพินาศไปด้วยอาการอย่างนี้

เพราะเหตุนั้น พึงเห็นการกำหนดอายุแห่งสัตว์เหล่านั้นด้วยอำนาจอสงไขยกัปว่า ไม่มีการสมภพของสัตว์เหล่านั้นในกัปทั้งสิ้น เพราะไม่มีความพินาศไปแม้ในกัปเดียวแห่งพื้นปฐมฌานแม้ทั้ง ๓ แต่พึงเห็นการกำหนดอายุด้วยอำนาจมหากัปที่บริบูรณ์ตั้งแต่พื้นทุติยฌาน หาใช่ด้วยอำนาจอสงไขยกัปไม่ หากว่าจะพึงมีการกำหนดอายุด้วยอำนาจมหากัปที่บริบูรณ์ตั้งแต่พื้นทุติยฌานไซร้ จะพึงมีความบริบูรณ์แห่งอายุด้วยอำนาจมหากัปที่ ๘ เป็นต้น แห่งอาภัสสรพรหมเป็นต้น จริงดังนั้น พื้นปฐมฌานจะพินาศไปด้วยไฟ ๗ ครั้ง พินาศไปด้วยน้ำ ๘ ครั้ง จนถึงอาภัสระ พื้นปฐมฌานพินาศไปด้วยไฟอีก ๗ ครั้ง พื้นทุติยฌานพินาศไปด้วยน้ำอีก ๘ ครั้ง ในครั้งที่ ๘ ห้ามวาระแห่งน้ำแล้วก็พินาศไปด้วยลมจนถึงสุภกิณหะ จึงจะมี ๖๔ กัปบริบูรณ์ด้วยอาการอย่างนี้หรือ ก็จริง กัปทั้ง ๘ คือ ๑ กัปด้วยอำนาจวิวัฏฏัฏฐายีกัปเบื้องต่ำและอสงไขยกัป และมหากัปทั้ง ๗ เป็นประมาณอายุของเหล่าอาภัสสรพรหม ๖๔ กัป คือ ๑ กัป ด้วยอำนาจวิวัฏฏัฏฐายีกัปและอสงไขยกัป และ ๖๔ มหากัป เป็นประมาณอายุของเหล่าสุภกิณหพรหม เพราะเหตุนั้นท่านพระโบราณาจารย์ทั้งหลายจึงกล่าวไว้ว่า

โลกย่อมพินาศด้วยไฟ ๗ ครั้งติดต่อกัน ในครั้งที่ ๘ จึงพินาศไปด้วยน้ำ พินาศด้วยไฟ ๗ ครั้ง ในครั้งที่ ๘ จึงพินาศด้วยน้ำอีก โลกเมื่อพินาศไปอย่างนั้น พินาศด้วยน้ำ ๗ ครั้ง ทุกครั้งที่ ๘ แล้วพินาศด้วยไฟอีก ๗ ครั้ง โดยความพินาศเท่านี้เป็นอันล่วงไป ๖๓ กัป ในระหว่าง ๖๓ กัปนี้ ลมได้โอกาสห้ามวาระที่พินาศด้วยน้ำแม้ที่มาถึงแล้วทำลายถึงพรหมโลกชั้นสุภกิณหะซึ่งมีกำหนดอายุ ๖๔ กัปบริบูรณ์ ทำโลกให้พินาศอยู่

แต่อาจารย์บางพวกกล่าวว่า

เมื่อใดกัปพินาศด้วยไฟ (โลก) ภายใต้ชั้นอาภัสราลงมาถูกไฟไหม้
เมื่อกัปพินาศด้วยน้ำ (โลก) ภายใต้ชั้นสุภกิณหาลงมา
ละลายไปด้วยน้ำ เมื่อกัปพินาศด้วยลม (โลก) ภายใต้ชั้นเวหัปผลาลงมา
กระจัดกระจายไปด้วยลม โลกพินาศไปด้วยอาการอย่างนี้

ด้วยคาถานี้ ท่านมิได้สำคัญภาวะที่ท่านกล่าวไว้ด้วยอำนาจวิธีเฉพาะว่า อาภัสระ สุภกิณหะ และเวหัปผละ และภาวะที่ท่านกล่าวไว้ด้วยอำนาจปัฏฐาน เพราะมีภูมิที่ประเสริฐแม้ในภาวะที่มีพื้นเสมอกัน แต่สำคัญว่า ลำดับแห่งภูมิ ด้วยอำนาจภูมิที่สูง ๆ ขึ้นไป ดุจในภูมิแห่งพรหมชั้นสุทธาวาส แล้วจึงกล่าวว่า

ภูมิที่ ๕ พินาศด้วยไฟ ภูมิที่ ๘ พินาศด้วยน้ำ
ภูมิที่ ๙ พินาศด้วยลม เมื่อนั้นโลกจึงพินาศ
ในปฐมภูมิพินาศด้วยไฟ ๑๒ ครั้ง ในเบื้องต้นทุติยภูมิ ๑๖ ครั้ง

ในท่ามกลางทุติยภูมิ ๘ ครั้ง	จึงรวมเป็น ๕๖ ครั้ง
ในอาภัสระพินาศด้วยน้ำ ๔ ครั้ง	ในปริตตสุภะ ๒ ครั้ง
อัปปมาณสุภะ ๑ ครั้ง	จึงรวมเป็นพินาศด้วยน้ำ ๗ ครั้ง

อาจารย์บางพวกกล่าวว่า ในวาทะของอาจารย์เหล่านั้น ภูมิที่ ๕ ภายใต้ชั้นอาภัสราลงมาพินาศด้วยไฟ ภูมิที่ ๘ ภายใตชั้นสุภกิณหาลงมาพินาศด้วยน้ำ ท่านถือเอาอย่างนี้ก็เพื่อจะแสดงพื้นที่เสมอกัน เพื่อจะตัดความสงสัย ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า ปฏิสนธิภพ ก็โดยหมายเอาจุดสิ้นสุดแห่งเอกภพ เป็นต้น อาจารย์ทั้งหลายกำหนดว่า ท่านยึดเอาเนื้อความแม้แห่งคาถานี้โดยยึดเอามาแบบผิด ๆ แล้วกล่าวหมายเอาภาวะที่หมือนกันนั่นเองด้วยอำนาจปฏิสนธิภวังค์ นั้นก็ดูเหมือนว่าจะปรากฏไม่ค่อยถูกต้องนัก และเป็นการยึดถือแบบผิด ๆ เกินไป แม้ขอบเขตแห่งสังวัฏฏกัปก็จะผิดเพี้ยนไปเพราะผิดไปจากอัคคัญญสูตรและวิสุทธิมรรคเป็นต้น ย่อมผิดพลาดไปโดยแท้ แม้เพราะคำที่ท่านกล่าวไว้ว่า พินาศด้วยไฟจนถึงพื้นปฐมฌาน พินาศด้วยน้ำจนถึงพื้นทุติยฌาน พินาศด้วยลมจนถึงพื้นจตุตถฌาน เพราะเหตุนั้น พึงถือเอาเนื้อความด้วยอำนาจวิธีเฉพาะในคำนี้ว่า อาภัสระ สุภกิณหา และเวหัปผละ เมื่อว่าโดยประการอื่น แม้ความพินาศด้วยสังวัฏฏกัปนั้นจะไม่พึงมีแก่ชั้นอาภัสรา ชั้นสุภกิณหาและชั้นเวหัปผลา ดุจในคำนี้ว่า ฝนตกลงมาจากยอดเขาที่สูง นี้เป็นการกำหนดความวิบัติแห่งโลก เนื้อความแห่งคำนี้ว่า ก็พระพุทธเจ้าหาได้ยากในโลก เป็นอันท่านกล่าวไว้แล้วด้วยประการฉะนี้

ปริเฉทที่ ๒ ชื่อกัปปวินาสกัณฑ์ ในการชำระสีมาให้บริสุทธิ์ ที่พระสาครพุทธิเถระรจนาไว้อย่างดี จบแล้วด้วยประการฉะนี้

๓.๒.๓ คัมภีร์สีมาวิโสธนีที่แปลเป็นภาษาไทยในนิพพานกัณฑ์

๓. นิพพานกัณฑ์

บัดนี้ ถึงลำดับการสังวรรณนาคำนี้ว่า อนึ่ง แม้การฟังธรรม ในคำนั้น อนึ่ง แม้การฟังธรรมหาได้ยากแท้ในโลก จริงดังนั้น ชื่อว่าสัทธรรมมี ๓ ประการ ได้แก่ ๑. ปริยัตติสัทธรรม ๒. ปฏิบัตติสัทธรรม ๓. ปฏิเวธสัทธรรม (อธิคมสัทธรรม) บรรดาสัทธรรมทั้ง ๓ อย่างนั้น พระพุทธพจน์ คือพระไตรปิฎก ชื่อว่าปริยัตติสัทธรรม ธุดงค์ ๑๓ ขันธกวัตร ๘๐ และอภิสมาจาริกวัตรเป็นต้น ชื่อว่าปฏิบัตติสัทธรรม การแทงตลอดสัจจะ ๔ ชื่อว่าปฏิเวธสัทธรรม (ธรรมคือมรรค ๔ และผล ๔ นี้ชื่อว่าอธิคมสัทธรรม) ในบรรดาสัทธรรมทั้ง ๓ อย่างนั้น ปริยัตติสัทธรรมเป็นหัวหน้าโดยแท้และเป็นปทัฏฐานแห่งสัทธรรมทั้ง ๒ อย่าง เพราะเหตุไร เพราะมีปริยัติสัทธรรมนั้นเป็นมูล จริงดังนั้น เมื่อไม่มีปริยัติ ชื่อว่าปฏิเวธก็ไม่มี ด้วยว่า เมื่อปริยัติเสื่อมหายไป การปฏิบัติก็เสื่อมหายไป เมื่อการปฏิบัติเสื่อมหายไปอธิคมก็เสื่อมหายไป ถามว่า เพราะเหตุไร ตอบว่า เพราะว่า ปริยัตินี้เป็นปัจจัยแก่การปฏิบัติ การปฏิบัติเป็นปัจจัยแก่อธิคม แต่เมื่อว่าโดยการปฏิบัติ ปริยัติเท่านั้นเป็นสำคัญ ด้วยประการฉะนี้

ในสัทธรรมทั้ง ๓ อย่างนั้น ปฏิเวธและปฏิบัติจะมีก็ได้ ไม่มีก็ได้ เพราะว่าในเวลาหนึ่ง จะมีเหล่าภิกษุผู้ทรงปฏิเวธมาก จะมีผู้ดีดนิ้วแล้วแสดงว่า ภิกษุนี้เป็นปุถุชน ด้วยว่าในเกาะนี้นี่เอง ชื่อว่าภิกษุที่เป็นปุถุชนไม่ได้มีเลยสักคราวเดียว เหล่าภิกษุแม้ที่เน้นหนักเรื่องการปฏิบัติ บางครั้งก็มีมาก บางครั้งก็น้อย ดังนั้น ปฏิเวธและปฏิบัติจะมีก็ได้ ไม่มีก็ได้ แต่เพื่อความดำรงมั่นแห่งพระศาสนา ปริยัติเท่านั้นถือว่าเป็นหลัก จริงอยู่ บัณฑิตได้ฟังพระไตรปิฎกแล้วก็บำเพ็ญสัทธรรมแม้ทั้ง ๒ อย่าง เหมือนอย่างที่พระโพธิสัตว์ของพวกเรา ให้อภิญญา ๕ และสมาบัติ ๗ ให้เกิดขึ้นในสำนักของอาฬารดาบส แล้วถามการบริกรรมในเนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ อาฬารดาบสนั้นตอบว่า เราไม่รู้

จากนั้นจึงไปยังสำนักของอุทกดาบส เทียบเคียงคุณวิเศษที่ได้บรรลุแล้วก็ถามบริกรรมแห่งเนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ อุทกดาบสนั้นบอกแล้ว มหาสัตว์ให้บริกรรมนั้นถึงพร้อมแล้วในระหว่างที่อุทกดาบสนั้นพูดอยู่นั่นเอง เช่นนี้นี่เอง ภิกษุที่มีปัญญาฟังปริยัติแล้วจึงบำเพ็ญสัทธรรมแม้ทั้ง ๒ อย่าง เพราะเหตุนั้นไม่ควรกล่าวว่า เมื่อปริยัติดำรงอยู่ ศาสนาก็จะดำรงอยู่ เหมือนอย่างเมื่อแนวคันกั้นของสระใหญ่มั่นคง น้ำจักไม่ขังอยู่ ไม่ควรกล่าวว่า เมื่อมีน้ำ ดอกบัวเป็นต้นจะไม่บาน สะพรั่งได้ ฉันใด ไม่ควรกล่าวว่า เมื่อพระพุทธพจน์คือพระไตรปิฎกที่คล้ายกับแนวกั้นที่มั่นคงของสระใหญ่มีอยู่ เหล่ากุลบุตรผู้บำเพ็ญปริบัติ ที่คล้ายกับน้ำในบ่อใหญ่ จะไม่มี ฉันนั้นเหมือนกัน ไม่ควรกล่าวว่า เมื่อกุลบุตรเหล่านั้นมีอยู่ พระอริยบุคคลมีพระโสดาบันเป็นต้นย่อมไม่มี ดุจดอกบัวเป็นต้นในบ่อใหญ่จะไม่บาน ฉะนั้น ปริยัตินั่นแลถือเป็นหลักโดยส่วนเดียว เพราะเมื่อปริยัติอันตรธาน ปฏิบัติและปฏิเวธก็จะอันตรธานไปด้วย เมื่อกาลเวลาผ่านไป ได้มีพระราชาทั้งหลายที่ไม่ทรงธรรมในช่วงกลียุค เมื่อพระราชาเหล่านั้นไม่ทรงธรรม อำมาตย์ของพระราชาเป็นต้นก็ไม่ตั้งอยู่ในธรรม แม้ราษฎรที่อยู่ในแว่นแคว้นและตามชนบทก็ไม่ตั้งอยู่ในธรรมเหมือนกัน เพราะคนเหล่านั้นไม่ตั้งอยู่ในธรรม ฝนจึงไม่ตกต้องตามฤดูกาล ข้าวกล้าทั้งหลายก็ไม่ได้ผลผลิตเพราะเหตุการณ์นั้น เมื่อข้าวกล้าเหล่านั้นไม่ได้ผลผลิต คนที่ต้องการจะถวายปัจจัย ก็ไม่สามารถจะถวายปัจจัยแก่ภิกษุสงฆ์ได้

ภิกษุทั้งหลายเมื่อลำบากเรื่องปัจจัยจึงไม่สามารถจะสงเคราะห์เหล่าอันเตวาสิกได้ เมื่อเวลาผ่านไป ๆ ปริยัติก็เสื่อม ไม่สามารถจะธำรงไว้ได้ด้วยอำนาจเนื้อหา ธำรงรักษาไว้ได้ด้วยอำนาจพระบาลีเท่านั้น จากนั้น เมื่อเวลาผ่านไป ก็ไม่สามารถจะธำรงรักษาแม้พระบาลีทั้งสิ้นไว้ได้ พระอภิธรรมปิฎกเสื่อมก่อน เมื่อพระอภิธรรมปิฎกเสื่อม ปริยัติก็เสื่อมจนถึงที่สุด ด้วยว่า มหาปกรณ์เสื่อมก่อน เมื่อมหาปกรณ์นั้นเสื่อม ยมก กถาวัตถุ ปุคคลบัญญัติ ธาตุกถา วิภังค์ ธัมมสังคหะ ก็เสื่อม ฉะนั้น เมื่อพระอภิธรรมปิฎกเสื่อมไปด้วยอาการอย่างนี้ พระสุตตันตปิฎกก็เสื่อมจนถึงที่สุด ด้วยว่า อังคุตตรนิกายเสื่อมก่อน เมื่ออังคุตตรนิกายแม้นั้นเสื่อม เอกาทสกนิบาตเสื่อมก่อน ฯลฯ จากนั้น เอกนิบาตก็เสื่อม ฉะนั้น เมื่ออังคุตตรนิกายเสื่อมไปด้วยอาการอย่างนี้ สังยุตตนิกายก็เสื่อมจนถึงที่สุด มหาวรรคเสื่อมก่อน จากนั้นสฬายตนวรรค ขันธวรรค นิทานวรรค สคาถวรรคก็เสื่อม ฉะนั้น เมื่อสังยุตตนิกายเสื่อมไปด้วยอาการอย่างนี้ มัชฌิมนิกายก็เสื่อมจนถึงที่สุด ด้วยว่าอุปริปัณณาสก์เสื่อมก่อน จากนั้นก็

มัชฌิมปัณณาสก์ จากนั้นก็มูลปัณณาสก์ ฉะนั้น เมื่อมัชฌิมนิกายเสื่อมด้วยอาการอย่างนี้ ทีฆนิกายก็เสื่อมจนถึงที่สุด จริงอยู่ ปาฏิกวรรคเสื่อมก่อน จากนั้นก็มหาวรรค จากนั้นขันธกวรรค ฉะนั้น เมื่อทีฆนิกายเสื่อมด้วยอาการอย่างนี้ พระสุตตันตปิฎกก็ชื่อว่าเสื่อมแล้ว ภิกษุทั้งหลายย่อมธำรงรักษาชาดกนั่นแลพร้อมกับพระวินัยปิฎกไว้ได้ พวกที่มีความละอายรักษาพระวินัยปิฎกไว้ได้ ส่วนผู้ที่ปรารถนาลาภ แม้เมื่อเขาสาธยายพระสูตร ไม่มีเลยที่จะกำหนดได้ ฉะนั้น จึงรักษาไว้ได้เพียงชาดกเท่านั้น เมื่อเวลาผ่านไป ก็ไม่สามารถจะรักษาแม้ชาดกไว้ได้ เมื่อนั้นเวสสันตรชาดกของภิกษุเหล่านั้นเสื่อมก่อน จากนั้นปุณณกชาดก มหานารทกัสสปชาดกก็เสื่อมไปโดยปฏิโลม

ธำรงรักษาไว้ได้เฉพาะพระวินัยปิฎกเท่านั้น เมื่อเวลาผ่านไป พระวินัยปิฎกแม้นั้นก็เสื่อมในที่สุด ด้วยว่าปริวารเสื่อมก่อน จากนั้นก็ขันธกะ ภิกขุนีวิภังค์ มหาวิภังค์ ฉะนั้น จึงรักษาไว้ได้เพียงอุโปสถักขันธกะเท่านั้นตามลำดับ เมื่อนั้น ปริยัติยังไม่จัดว่าอันตรธานไปโดยแท้ อนึ่ง ปริยัติจะยังไม่อันตรธานโดยแท้ ตราบเท่าที่แม้คาถา ๔ บทยังเป็นไปในหมู่มนุษย์ เมื่อใด พระราชาทรงมีศรัทธาเลื่อมใสให้วางถุงทรัพย์ ๑ พันไว้ในผอบทองคำบนคอช้างแล้วให้ตีกลองเป่าประกาศไปในพระนครว่าผู้ที่รู้คาถา ๔ บทที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสไว้แล้วจงมารับเอาทรัพย์ ๑ พันนี้ไป ก็ยังไม่ได้คนที่จะรับเอาไป จึงให้เที่ยวเป่าประกาศไปอีกครึ่งหนึ่ง ชาวเมืองก็ได้ยินบ้าง ไม่ได้ยินบ้าง พวกราชบุรุษให้เที่ยวเป่าประกาศไปถึง ๓ ครั้ง ก็ยังไม่ได้คนที่จะรับเอาไป จึงให้นำถุงทรัพย์ ๑ พัน กลับคืนเข้าไปยังพระราชวังตามเดิม เมื่อนั้น ปริยัติเป็นอันชื่อว่าอันตรธานแล้ว เมื่อปริยัติอันตรธานด้วยอาการอย่างนี้ ปฏิบัติก็ดี ปฏิเวธก็ดี ก็อันตรธานไปเหมือนกัน

ภาวะที่การฟังธรรมหาได้ยาก พึงแสดงด้วยเรื่องของธัมมโสณฑกะ ได้ยินว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราทั้งหลาย เมื่อไม่นานนักจากการที่พระศาสนาของพระธรรมราชาพระนามว่ากัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าอันตรธานไป เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าแผ่นดินเมืองพาราณสี เป็นพระราชกุมารพระนามว่าธัมมโสณฑกะ เมื่อพระราชบิดาสวรรคตก็ทรงครองราชย์ ทรงมีพระประสงค์จะสดับธรรมที่พระกัสสปทศพลแสดง จึงครองราชย์เพียงแค่หนึ่งเดือน ทรงดำริว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราทั้งหลายทรงครองราชย์ในภัททกัปนี้นี่เอง เมื่อจะทรงครองราชย์ที่เป็นเช่นเดียวกับจักรพรรดิราชย์ในเมืองพาราณสีที่เป็นเช่นกับเทพนคร จึงทรงดำริอย่างนี้ว่า ราชสมบัติเห็นปานนี้ของเราจะเป็นรัชชานุภาพที่สง่างามไปได้อย่างไรถ้าปราศจากพระสัทธรรม ดุจอากาศที่ปราศจากพระอาทิตย์ ดุจราตรีที่ปราศจากดวงดาว ดุจคชสารที่ปราศจากงา ดุจมหาสมุทรที่ปราศจากคลื่น ดุจคำพูดคำจาสละสลวยที่ปราศจากจักษุ ดุจดอกปาริฉัตตกะที่ปราศจากกลิ่นหอม ราชสมบัตินี้ของเราจะไม่งดงามเลย ถ้าปราศจากการแสดงธรรมที่กำหนดโดยอักขระ ๔ แล้วทรงวางห่อทรัพย์ ๑ พันที่ตระเตียมไว้อย่างดีด้วยผอบทองคำบนกระพองช้างมงคล ให้ตีกลองเป่าประกาศไปในถนนใหญ่ในเมืองพาราณสีว่า เราจะพระราชทานแก่ผู้ที่รู้บทแห่งธรรม บท ๑ ก็ตาม ๒ บทก็ตาม ๓ บทก็ตาม ๔ บทก็ตาม ครั้นให้เที่ยวตีกลองเป่วประกาศไปด้วยอาการอย่างนี้แล้ว ก็ยังไม่ได้คนที่รู้ธรรม ทรงมอบทรัพย์สองพัน สามพัน

จนถึงแสนโกฏิ สองแสนโกฏิ มอบตำแหน่งเสนาบดี ตำแหน่งอุปราชผู้ครองบ้านนิคมและชนบท มีทรัพย์นับแสนโกฏิ ในที่สุดก็ยังไม่ได้ผู้ที่จะแสดงธรรม แม้จะทรงสละตั่งทองคำ และเศวตฉัตรของพระองค์ ก็ยังไม่ได้ผู้ที่จะแสดงธรรม จึงทรงสละราชสมบัติ สละตน แล้วตรัสว่า เราแม้จะต้องเป็นทาสแห่งผู้ที่แสดงธรรม ก็จักฟังธรรมให้ได้ แม้ด้วยอาการอย่างนี้ก็ยังไม่ได้ผู้ที่จะแสดงธรรม จึงทรงเดือดเนื้อร้อนพระทัยมอบราชสมบัติแก่เหล่าอำมาตย์ด้วยทรงดำริว่า

จะมีประโยชน์อะไรแก่เราด้วยราชสมบัติที่ปราศจากพระสัทธรรม เป็นพระธัมมโสณกมหาราชผู้แสวงหาสัทธรรม เสด็จเข้าไปยังป่าใหญ่ เวชยันตปราสาทของท้าวสักกเทวราชได้เกิดสะเทือนเลื่อนลั่นหวั่นไหว ในขณะที่พระเจ้าธัมมโสณฑกมหาราชเสด็จเข้าไปหมายจะฟังธรรม ปัณฑุกัมพลศิลาได้มีอาการร้อนขึ้น ท้าวสักกเทวราชทรงดำริว่า เพราะเหตุอะไร ปัณฑุกัมพลศิลาอาสน์จึงได้มีอาการร้อน ทรงทอดพระเนตรไปจนทั่วในเทวดาและมนุษย์ด้วยสหัสสเนตรของพระองค์ ทรงเห็นพระธัมมโสณกมหาราชทรงเป็นผู้แสดงหาธรรมเสด็จเข้าไปยังป่า จึงทรงดำริว่า วันนี้เราจะปลอมตัวแปลงกายเป็นรากษส แสดงโทษในสรีระทั้งสิ้นคือชาติชราพยาธิและมรณะอันจะบ่งบอกถึงความไม่เที่ยงนี้ แล้วแสดงธรรม ให้พระเจ้าโสณฑกมหาราชนั้นดำรงอยู่ในราชสมบัติของพระองค์นั่นแล แล้วเนรมิตร่างเป็นรากษส เผชิญหน้าต่อพระโพธิสัตว์ แสดงพระองค์อยู่ไม่ไกล พระธัมมโสณฑกมหาราชครั้นได้ทอดพระเนตรเห็นรากษสนั้นแล้ว ก็ดำริอย่างนี้ว่า รากษสชื่อเห็นปานนี้น่าจะรู้ธรรม ครั้นดำริแล้วก็ประทับยืนอยู่ไม่ไกล เมื่อจะสนทนากับรากษสจึงตรัสว่า ท่านสามิปุญญเทวราช ก็เทวราชาผู้จะประทับอยู่ในป่าทึบนี้จะทรงรู้ธรรมหรือไม่หนอ เทวดาทูลว่า มหาราช เรารู้ธรรม พระองค์ก็ตรัสว่า ถ้าท่านรู้ธรรม จงบอกธรรมกถาแก่เราด้วยเถิด เทวดาทูลว่า เราจะแสดงธรรมแด่พระองค์ พระองค์จักทำสักการะเช่นไรแก่พระธรรมกถึกของเรา ทรงตรัสว่า

เมื่อเป็นเช่นนี้ ท่านครั้นแสดงธรรมแก่เราแล้ว ภายหลังจะเคี้ยวกินเนื้อในสรีระของเราก็ได้ เทวดาทูลว่า มหาราช เราหิวแล้ว จึงไม่สามารถจะแสดงธรรมได้ ทรงตรัสว่า ถ้าหากว่าท่านจะเคี้ยวกินเนื้อเสียก่อน แล้วใครจะฟังธรรมกันเล่า รากษสนั้นก็ทูลอีกว่า เราไม่สามารถจะแสดงธรรมได้ พระราชาก็ตรัสอีกว่า ท่านรู้ว่าเราได้รับธรรม และท่านได้รับเนื้อแล้วก็จงแสดงธรรมแก่เราเถิด ทีนั้นท้าวสักกเทวราชตรัสว่า ดีละ เอาเช่นนั้นล่ะกัน แล้วทรงเนรมิตภูเขาสีดำเป็นนิลขนาดใหญ่สูงประมาณ ๓ คาวุตในที่ไม่ไกล แล้วตรัสว่า มหาราช ถ้าหากว่าพระองค์จะเสด็จขึ้นไปยังยอดเขานี้ลอยพ้นอากาศไปแล้วตกลงมาตรงหน้าของเราได้ไซร้ เราจะแสดงธรรมในเวลาที่พระองค์ลอยอยู่ในอากาศ เมื่อเป็นเช่นนี้ การได้ธรรมของพระองค์ และการได้เนื้อของเราก็จักมี พระเจ้าธัมมโสณฑกมหาราชครั้นได้สดับคำของรากษสนั้นแล้วก็ดำริว่า เราเป็นบุรุษที่ประกอบด้วยอธรรมในสงสารอันหาที่สุดมิได้ เป็นคนฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม ฆ่าหมู ฆ่าแกะ ฆ่านก เป็นโจร ผิดลูกเมียชาวบ้านก็เพื่อประโยชน์แก่อธรรมโดยแท้ โลหิตของคนที่เราจับมาตัดหัว ยังมากกว่าแม้กว่าน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔

น้ำตาของคนที่ร้องไห้เพื่อคนที่รักมีมารดาและบิดาเป็นต้นยังมากกว่าแม้กว่าน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ก็เราจะขายสรีระนี้เพื่อประโยชน์แก่ธรรม สรีระนั้นจะมีผลมากและมีผลเป็นที่น่าพอใจ แล้วจึงตรัสว่า

ได้ซิท่านผู้นิรทุกข์ เราจะทำเช่นนั้น แล้วก็เสด็จขึ้นไปยังภูเขา ประทับยืนบนยอดเขา เกิดความโสมนัสว่า เราจะมอบร่างกายที่ยังมีชีวิตของเราพร้อมกับราชสมบัติของเราเพื่อประโยชน์แก่พระสัทธรรม แล้วก็สละชีวิตเพื่อประโยชน์แก่พระสัทธรรม ด้วยพระดำรัสว่า ขอท่านจงแสดงธรรมเถิด ลอยขึ้นไปในอากาศแล้วตรัสว่า ขอท่านจงแสดงธรรมด้วยเถิด ที่นั้น ท้าวสักกเทวราชทรงประดับตกแต่งแล้วด้วยเครื่องประดับทุกอย่าง ทรงสัมผัสพระเจ้าธัมมโสณฑกมหาราชที่กำลังลอยตกมาจากอากาศด้วยความโสมนัสที่จะได้สดับธรรมอย่างเหลือประมาณด้วยผัสสะอันเป็นทิพย์ ทรงรับด้วยพระอุระ นำไปยังเทวโลก ให้ประทับนั่งบนบัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ ทรงบูชาด้วยดอกไม้และของหอมเป็นต้นส เมื่อจะทรงแสดงธรรมแก่พระเจ้าธัมมโสณฑกมหาราช จึงตรัสคาถานี้ว่า

สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีความเกิดขึ้นและความเสื่อมไป
เป็นธรรมดา เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ย่อมดับไป ความสงบแห่ง
สังขารเหล่านั้น (ความระงับสังขาร เหล่านั้นได้ คือ พระนิพพาน
อันปัจจัยปรุงแต่งไม่ได้นั่นเอง) ชื่อว่าเป็นสุข

ท้าวสักกเทวราชครั้นทรงแสดงธรรมแก่พระเจ้าธัมมโสณฑกมหาราชด้วยอาการอย่างนี้แล้ว ก็แสดงสมบัติในเทวโลก ทรงนำมาจากเทวโลก ให้ดำรงอยู่ในราชสมบัติของพระองค์ ทรงสั่งสอนโดยความไม่ประมาทแล้วได้เสด็จไปยังเทวโลกตามเดิม พึงทราบภาวะที่แม้การฟังพระสัทธรรมหาได้ยากด้วยอาการอย่างนี้ เพราะปริยัติอันตรธานไปด้วยอาการอย่างนี้ แม้ปฏิบัติและปฏิเวธก็อันตรธานไปด้วย

อนึ่ง ในเรื่องนี้ ปรินิพพาน มี ๓ ประการ คือ ๑. กิเลสปรินิพพาน (ความดับไปแห่งกิเลส) ๒. ขันธปรินิพพาน (ความดับไปแห่งขันธ์) ๓. ธาตุปรินิพพาน (ความดับไปแห่งพระธาตุ) บรรดาปรินิพพานทั้ง ๓ ประการนั้น กิเลสปรินิพพานได้มีแล้วที่โพธิบัลลังก์ (โพธิมัณฑ์,ควงต้นโพธิ์) จริงอยู่พระผู้มีพระภาคทรงประทับอยู่บนแผ่นดินคือศีลด้วยพระบาทคือความเพียรทั้ง ๒ ที่โพธิมัณฑ์นั่นแล ทรงถือขวานคือพระญาณที่จะทำให้กรรมสิ้นไปด้วยพระหัตถ์คือศรัทธา ทรงกำจัด ทำให้สิ้นสุด ถึงความไม่มีอีกต่อไปโดยไม่เหลือ ซึ่งกิเลสคือความกระวนกระวายความเร่าร้อนนับแสนทั้งปวง เช่น โลภะ โทสะ โมหะ วิปรีตมนสิการ อหิริกะ อโนตตัปปะ โกธะ อุปนาหะ มักขะ ปฬาสะ อิสสา มัจฉริยะ มายา สาเฐยยะ ถัมภะ สารัมภะ มานะ อติมานะ มทะ ปมาทะ ตัณหา อวิชชา อกุศลมูล ๓ ทุจริต ๓ สังกิเลส ๓ มละ ๓ วิสมสัญญา ๓ วิตก ๓ ปปัญจธรรม ๓ วิปริเยสะ ๔ อาสวะ ๔ คันถะ ๔ โอฆะ ๔ โยคะ ๔ คติ ๔ คันถะ ๔ อุปาทาน ๔ เจโตขีล ๕ วินิพันธะ ๕ นิวรณ์ ๕ อภินันทะ ๕ วิวาทมูล ตัณหากาย ๖ อนุสัย ๗ มิจฉัตตะ ๘ ตัณหามูลกะ ๙ อกุศลกรรมบถ ๑๐ ทิฏฐิ ๖๒ ตัณหาวิจริต ๑๐๘ หรือโดยย่อ ได้แก่ กิเลส ๕ อภิสังขาร ๕ ขันธ์ ๕ มัจจุ ๕ เทวปุตตมาร ๕

เพราะเหตุนั้น กิเลสแม้ทั้งปวงจึงถึงความดับคือการทำลายที่โพธิมัณฑ์นั่นแล ฉะนั้น กิเลสนิพพานจึงมีที่โพธิมัณฑ์นั่นเอง ก็ในที่นี้ คำว่า โพธิ ท่านประสงค์เอาอรหัตตมัคคญาณ จริงดังนั้น กิเลสแม้ทั้งปวงย่อมถึงความทำลายคือความดับไปไม่เหลือ ในขณะแห่งอรหัตตมัคคญาณนั่นแล แห่งพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอริยสาวกทั้งหลาย พระพุทธเจ้าแม้เหล่านั้น มี ๓ ประเภท ได้แก่ ๑. อุคฆฏิตัญญู ผู้เข้าใจได้ฉับพลัน ๒. วิปจิตัญญู ผู้เข้าใจต่อเมื่อขยายความ ๓. เนยยะ ผู้ที่พอจะแนะนำได้ สมดังที่ท่านกล่าวไว้ในชาตัตตกีโสตัตตกีนิทานว่า

พระโพธิสัตว์ท่านกล่าวว่ามี ๓ จำพวก	คือ ๑. อุคฆฏิตัญญู ผู้เข้าใจได้ฉับพลัน
๒. วิปจิตัญญู ผู้เข้าใจ	ต่อเมื่อขยายความ
โพธิสัตว์ ๓ จำพวกเหล่านี้ คือ	อุคฆฏิตัญญูโพธิสัตว์ ชื่อว่า ปัญญาธิกะ
วิปจิตัญญูโพธิสัตว์ ชื่อว่า วิริยาธิกะ	เนยยโพธิสัตว์ ชื่อว่า สัทธาธิกะ
อุคฆฏิตัญญูโพธิสัตว์บำเพ็ญโพธิสมภาร	ตลอด ๔ อสงไขย ๑ แสนกัป
ได้รับการพยากรณ์มาก่อน	จึงได้บรรลุสัมโพธิขั้นสูงสุด
วิปจิตัญญูโพธิสัตว์บำเพ็ญโพธิสมภาร	ตลอด ๘ อสงไขย ๑ แสนกัป
ได้รับการพยากรณ์มาก่อน	จึงได้บรรลุสัมโพธิขั้นสูงสุด
ส่วนเนยยโพธิสัตว์บำเพ็ญโพธิสมภาร	ตลอด ๑๖ อสงไขย ๑ แสนกัป
ได้รับการพยากรณ์มาก่อน	จึงได้บรรลุสมโพธิขั้นสูงสุด

ส่วนในอรรถกถาสุตตนิบาตอปทาน ท่านกล่าวไว้ว่า พระผู้มีพระภาคตรัสว่า อานนท์ ความปรารถนาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย โดยกำหนดอย่างต่ำย่อมเป็นไป ๔ อสงไขย ๑ แสนกัป โดยกำหนดอย่างกลางย่อมเป็นไป ๘ อสงไขย ๑ แสนกัป โดยกำหนดอย่างสูงย่อมเป็นไป ๑๖ อสงไขย ๑ แสนกัป ก็ความแตกต่างเหล่านี้อันบัณฑิตพึงทราบ ด้วยอำนาจของพระพุทธเจ้าผู้เป็นปัญญาธิกะ (ยิ่งด้วยปัญญา) ผู้เป็นสัทธาธิกะ (ยิ่งด้วยศรัทธา) และผู้เป็นวิริยาธิกะ (ยิ่งด้วยความเพียร) พึงทราบว่า ในบรรดาพระพุทธเจ้าเหล่านั้น พระพุทธเจ้าผู้เป็นปัญญาธิกะ ย่อมเป็นไป ๔ อสงไขย ๑ แสนกัป พระพุทธเจ้าผู้สัทธาธิกะ ย่อมเป็นไป ๘ อสงไขย ๑ แสนกัป พระพุทธเจ้าผู้วิริยาธิกะ ย่อมเป็นไป ๑๖ อสงไขย ๑ แสนกัป พระพุทธเจ้าผู้ปัญญาธิกะแม้จะท่องเที่ยวไปในโยนิคติ วิญญาณฐิติ และสัตตาวาส ก็จะตรัสรู้ได้เร็วทีเดียว เพราะมีอัชฌาศัยที่ถึงพร้อมด้วยอำนาจความเป็นผู้มากด้วยปัญญา ส่วนพระพุทธเจ้าผู้สัทธาธิกะย่อมเชื่อแม้ในสิ่งที่ไม่ควรเชื่อเพราะมีปัญญาน้อย เพราะฉะนั้นจึงตรัสรู้ได้ช้ากว่า ส่วนพระพุทธเจ้าผู้วิริยาธิกะมีปัญญาน้อยกว่าพระพุทธเจ้าทั้งสองนั้น ย่อมเชื่อแม้สิ่งที่ไม่ควรเชื่อ ทำแม้สิ่งที่ไม่ควรทำ จริงอยู่ พระเจ้าปเสนทิโกศลนั้น เมื่อพระสัพพัญญูพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่โดยแท้ ก็ทำจิตให้เกิดขึ้นเพื่อจะล่วงภรรยาของคนอื่นแม้ที่ไม่ควรจะล่วง ปรารภเพื่อจะปลงชีวิตผู้อื่น ได้สดับแม้เสียงว่า ทุ-ส-น-โส ของเหล่าสัตว์นรกที่ร้องครวญครางอยู่ ก็ลุ่มหลงจนเกินเหตุ ละเลยพระสัพพัญญูพุทธเจ้า ตรัสถามพราหมณ์ที่เป็นมิจฉาทิฏฐิแล้วให้ความทุกข์เกิดขึ้นแก่ชนทั้งปวงเพื่อ

ต้องการจะบูชายัญตามคำของพราหมณ์มิจฉาทิฏฐินั้น ก็จะกล่าวอะไรได้เล่า ในเมื่อพระพุทธเจ้ายังมิได้เสด็จอุบัติขึ้น จริงดังนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลนั้นแม้จะเป็นพระราชาอยู่ในเมืองพาราณสีในโลกที่มืดบอดเพราะศาสนาของพระผู้มีพระภาคพระนามว่ากัสสปะอันตรธาน ทรงปรารภเพื่อจะปลงพระชนม์พระราชา ๑๐๑ พระองค์พร้อมกับพระมเหสี เพื่อต้องการจะบูชายัญแก่เทวดาประจำต้นไทร

พระพุทธเจ้าผู้เป็นวิริยาธิกะจึงมีปัญญาน้อยกว่าพระพุทธเจ้าทั้งสองด้วยอาการอย่างนี้ เพราะเหตุนั้น การตรัสรู้จึงช้ากว่า ฉะนั้น พึงทราบแม้ภาวะที่สั้นและยาวแม้แห่งกาลเวลาด้วยอำนาจพระพุทธเจ้าผู้ปัญญาธิกะ สัทธาธิกะ และวิริยาธิกะ ด้วยอาการอย่างนี้ ควรสรรเสริญปัจฉิมนัยโดยแท้ ฉะนั้น อัตโนมติของพวกเราในเรื่องนี้จึงมีเพียงเท่านี้ ก็ขันธปรินิพพานพึงทราบว่า เป็นอนันตรปัจจัยแห่งปฏิสนธิวิญญาณในภพบางแห่ง เพราะทำจรมิกจิตด้วยอพยากตมหาวิปากจิตที่คล้ายกับอสังขาริกจิตที่สัมปยุตด้วยโสมนัสสญาณที่มีเมตตาเป็นส่วนเบื้องต้นในจุติจิต ๑๙ ดวง ในเวลาใกล้รุ่งวันวิสาขปุรณมี ในระหว่างต้นสาละทั้งคู่ ในสาลวโนทยานของพวกเจ้ามัลละ อันเป็นทางเข้าไปยังเมืองกุสินารา เป็นสิ่งที่ไม่ถูกกรรมตัณหาและกิเลสยึดครอง เป็นการสละอุปธิทั้งปวง เป็นการเลิกละขันธ์ที่เป็นอุปาทินนกะ ส่วนความพิสดารพึงตรวจดูในอรรถกถามหาปรินิพพานสูตร ทีฆนิกาย มหาวรรค ส่วนพระผู้มีพระภาคผู้เป็นเจ้าของแห่งธรรม เมื่อเสด็จเข้าถึงเมืองแห่งพระนิพพานก็ได้ทรงเข้าสมาบัตินับได้ ๒๔ แสนโกฏิ แล้วเสด็จเข้าไปเสวยสุขที่เกิดจากสมาบัติทั้งหมด เหมือนบุคคลเมื่อไปถึงต่างประเทศก็ได้เข้าไปสวมกอดชนที่เป็นญาติทั้งหมดจุมพิตที่ศีรษะแล้วเดินทางไป ฉะนั้น

แต่ในพระบาลีท่านกล่าวไว้ว่า พระผู้มีพระภาคสทรงออกจากจตุตถฌานแล้ว ได้เสด็จดับขันธปรินิพพานในลำดับถัดมา ลำดับมี ๒ ประการ คือ ๑. ลำดับแห่งฌาน ๒. ลำดับแห่งปัจจเวกขณะ ในลำดับ ๒ ประการนั้น การปรินิพพานในขณะนั้นนั่นเองของพระผู้มีพระภาคผู้ทรงออกจากฌานแล้วหยั่งลงสู่ภวังค์ ชื่อว่าลำดับแห่งฌาน การปรินิพพานในขณะนั้นเหมือนกันของพระผู้มีพระภาคผู้ทรงออกจากฌานพิจารณาองค์ฌานแล้วหยั่งลงสู่ภวังค์อีก ชื่อว่าลำดับแห่งปัจจเวกขณะ แม้ลำดับก็มี ๒ ประการนี้เท่านั้น ก็พระผู้มีพระภาคทรงเข้าฌานแล้วออกจากฌาน ทรงพิจารณาองค์ฌานแล้วปรินิพพานด้วยภวังคจิต ที่เป็นอัพยากฤต ที่เป็นทุกขสัจ ในเรื่องนี้ อารมณ์ของพระผู้มีพระภาคผู้มีจิตดำริถึงการปรินิพพาน จัดเป็นกรรม เป็นกรรมนิมิต เป็นคตินิมิต หรือเป็นนิพพาน ฉะนั้น อาจารย์พวกอื่นจึงกล่าวไว้อย่างนี้ว่า

ลมหายใจเข้า ลมหายใจออก ของพระมุนีผู้มีจิตตั้งมั่น ผู้คงที่
ไม่มีแล้ว พระมุนีผู้ไม่หวั่นไหว ทรงมุ่งใฝ่สันติ ผู้มีพระทัยไม่หดหู่
ทรงอดกลั้นเวทนาได้ ปรินิพพานเสียแล้ว
ความหลุดพ้นแห่งใจเป็นเสมือนไฟ ที่ลุกโพลงแล้วดับไป ฉะนี้แล

คำนั้นแห่งคาถานี้ที่ประกอบไว้ว่า พระมุนีผู้ไม่หวั่นไหวทรงมุ่งใฝ่สันติ ปรินิพพานเสียแล้ว เพราะปรารภพระนิพพาน ของพระผู้มีพระภาคผู้มีพระดำริจะปรินิพพาน จึงมีนิพพานเป็นอารมณ์ ไม่

ถูกต้อง เพราะปฏิสนธิภวังค์และจุติไม่เหมาะแก่อารมณ์แห่งพระนิพพาน และเพราะในปัฏฐานบาลี ท่านประสงค์เอาการคำนึงถึงการแล่นไปว่า นิพพานเป็นปัจจัยโดยเป็นอารัมมณปัจจัยแห่งโคตรภูญาณแห่งความผ่องแผ้วแห่งมรรค นิพพานเป็นปัจจัยแห่งการคำนึงถึงผล เพราะเหตุนั้น ในที่นี้พึงทำการประกอบความว่า พระมุนีผู้ไม่หวั่นไหวในผลสมาบัติ นับว่าไม่หวั่นไหว ปราศจากตัณหา มุ่งใฝ่สันติ ทำนิพพานให้เป็นอารมณ์ ปรินิพพานเสียแล้วล่วงเลยมาได้ประมาณ ๘๐ ปี แต่อาจารย์บางพวกกล่าวอย่างนี้ว่า กรรมนิมิตและคตินิมิตย่อมไม่ถึงภาวะเป็นอารมณ์แห่งจุติจิตของพระอรหันต์ เพราะท่านกล่าวไว้ว่า ธรรมคือนามและรูปเป็นต้นนั่นเองตามที่ปรากฏแก่พระขีณาสพที่ยังไม่อุบัติขึ้นในภพบางแห่ง ย่อมถึงภาวะเป็นอารมณ์แห่งจุติปริโยสาน หาใช่กรรมและกรรมนิมิตเป็นต้นไม่ ฉะนั้น คำแม้นั้นจึงไม่ถูกต้องเลย การอธิบายในเรื่องนี้เพียงเท่านี้ ส่วนจุติปริโยสานที่เป็นธรรมคือนามและรูปเป็นต้นนั่นเองที่ปรากฏโดยประการใด ๆ ก็ตาม ย่อมถึงภาวะเป็นอารมณ์แห่งอาวัชชนจิตและชวนจิต เพราะจะไม่มีการเกิดในภพอีกต่อไป

เพราะเหตุไร กรรม กรรมนิมิต และคตินิมิตที่มีอยู่จึงไม่ถึงภาวะเป็นอารมณ์ เพราะอดีตารมณ์นั่นเองที่ปฏิสนธิจิตถือเอาแล้วจึงจะถึงภาวะเป็นอารมณ์แห่งจุติจิต ในคำว่า นามรูปาทิกเมว นี้ คำว่า นาม ได้แก่ จิต เจตสิก และนิพพาน ท่านสงเคราะห์รูป ๑๘ อย่าง ว่า รูป นามและรูป ชื่อว่า นามรูป ได้แก่ นามรูป และธรรมเหล่านั้น นามและรูปเหล่านั้นเป็นเบื้องต้นแห่งธรรมเหล่าใด ธรรมเหล่านั้น จึงชื่อว่าธรรมคือนามและรูปเป็นต้น ธรรมคือนามและรูปเป็นต้นนั้นนั่นเอง ชื่อว่านามรูปธัมมาทิกะ ด้วย อาทิ ศัพท์ ท่านสงเคราะห์บัญญัติ ๖ ประการ แม้พระนิพพานจะพึงเป็นภาวะแห่งอารมณ์แม้แห่งกริยชวนจิตในเวลาที่พระอรหันต์ใกล้จะปรินิพพานก็ได้ ฉะนั้น พึงใคร่ครวญแล้วถือเอาเถิด พึงเห็นว่า ก็อารมณ์อันปฏิสนธิจิตที่เคลื่อนจากดุสิตบุรีแล้วมาอยู่ในพระครรภ์ของพระนางสิริมหามายานั่นเอง จัดว่าเป็นอารมณ์ของพระผู้มีพระภาคผู้ดำริถึงการปรินิพพาน อนึ่ง อารมณ์นั้นแลเป็นเพียงคตินิมิตเท่านั้น หาใช่กรรมและกรรมนิมิตไม่ เพียงคตินิมิตเท่านั้นก็ใช้ได้ โดยข้อยุติก็ดี โดยแหล่งสำหรับอ้างอิงก็ดี จริงดังนั้น พระผู้มีพระภาคทรงเป็นเสตเกตุเทพบุตรอยู่ในดุสิตบุรีนั่นเอง ประมาณสี่พันปีทิพย์ โดยการนับอย่างมนุษย์ก็เป็นห้าสิบเจ็ดปีโกฏิ ทรงดำรงอยู่หกล้านปี ทรงเห็นบุพนิมิตในที่สุด ถูกพรหมที่เป็นอรหันต์ในชั้นสุทธวาสและเหล่าเทพผู้วิเศษที่อาศัยอยู่ในหมื่นจักรวาลทูลอ้อนวอนว่า

ข้าแต่ท่านมหาวีรเทพ ได้เวลาแล้ว ที่พระองค์จะเสด็จข้ามพ้นทวยเทพ
และพรหม เสด็จอุบัติ ในพระครรภ์มารดา ตรัสรู้อมตบท

ทรงตรวจดูมหาวิโลกนะ ๕ อย่างเหล่านี้ คือ กาล เทศ ทีป กุล มาตา หรือ เวลา (ถูกหรือผิด) ทวีป ประเทศ ครอบครัว (หรือตระกูล) และมารดา (ในอนาคต) ของตน แล้วทรงจุติจากดุสิตบุรี ถือปฏิสนธิด้วยมหาวิปากจิตที่คล้ายกับอสังขาริกกุศลจิตที่สัมปยุตด้วยโสมนัสญาณที่มีเมตตาเป็นส่วนเบื้องต้นในปฏิสนธิจิต ๑๙ ดวง พร้อมอาสาฬหนักขัตตฤกษ์ในคืนวันเพ็ญเดือนอาสาฬหะ มหา

วิโลกนะ ๕ อย่างเหล่านี้ คือ เวลา ทวีป ประเทศ ครอบครัว และมารดาที่พระองค์ทรงตรวจดูในส่วนเบื้องต้นจากมรณาสันนวิถีที่มีมหาวิโลกนะนั้นเป็นอารมณ์ ย่อมถึงภาวะเป็นอารมณ์แห่งปฏิสนธิจิต โดยภาวะเป็นอารมณ์แห่งคตินิมิต เพราะเป็นไปเป็นส่วนมากด้วยอำนาจน้อมไป โน้มไป โอนไป เอียงไปในปฏิสนธิจิตนั้น เพราะเหตุนั้นนั่นเอง ท่านจึงกล่าวไว้ในอภิธัมมัตถวิภาวินี มีอภิธัมมัตถสังคหะเป็นต้นว่า อนึ่ง กรรมที่ก่อให้เกิดการปฏิสนธิในภพอื่น ที่มาปรากฏต่อหน้าในเวลาใกล้ตายตามสมควรด้วยเหตุ ๔ อย่างนั้นก็ดี กรรมนิมิตที่มีรูปารมณ์เป็นต้นที่ตนเคยพบเห็นมาก่อน และที่เป็นเครื่องมือในการใช้ทำกรรมนั้น ๆ ก็ดี คตินิมิตที่ตนจะพึงเข้าถึงและที่ตนจะได้รับ ในภพที่จะบังเกิดต่อไปก็ดี ย่อมมาปรากฏทางทวารใดทวารหนึ่งในบรรดาทวารทั้ง ๖ ด้วยแรงกรรมแก่สัตว์ทั้งหลายที่กำลังจะตาย ลำดับต่อจากนั้น โดยส่วนมาก กระแสจิตจะรับอารมณ์ที่มาปรากฏโดยประการอย่างนั้น ทั้งที่บริสุทธิ์และเศร้าหมองตามสมควรแก่กรรมที่จะเผล็ดผล แล้วเป็นไปอย่างต่อเนื่อง เหมือนน้อมเข้าไปสู่อารมณ์ตามที่ปรากฏนั้นตามสมควรแก่ภพ ที่ตนจะไปบังเกิด อีกอย่างหนึ่ง กรรมที่จะให้ไปถือปฏิสนธินั้นนั่นเองย่อมมาสู่ทวาร ด้วยอำนาจของการทำให้บังเกิดขึ้นมาใหม่ ในเวลาสิ้นสุดแห่งวิถีจิต หรือในเวลาสิ้นสุดแห่งภวังค์ของบุคคลผู้ใกล้จะตายนั้น จุติจิตเป็นจิตดวงสุดท้ายของปัจจุบันภพ เมื่อเกิดขึ้นแล้ว ย่อมดับไปด้วยอำนาจของการจุติเมื่อจิตนั้นสิ้นสุดดับลงแล้ว ต่อจากจุติจิตนั้น จิตที่เรียกว่าปฏิสนธิจิต จะรับอารมณ์ตามที่มรณาสันนวิถีจิตรับไว้แล้ว ทั้งที่ยังมีหทัยวัตถุ หรือที่ไม่มีหทัยวัตถุ อันกุศลกรรมและอกุศลกรรมปรุงแต่ง ซึ่งแวดล้อมด้วยอวิชชานุสัย อันมีตัณหานุสัยเป็นรากเหง้าก่อให้เกิดขึ้นได้ตามสมควร ยังมีสัมปยุตตธรรมเข้าร่วมเป็นประธานโดยความเป็นที่ตั้งแห่งสัมปยุตตธรรมที่เกิดพร้อมกัน เมื่อเกิดขึ้นย่อมดำรงอยู่ในภพต่อไปด้วยอำนาจการสืบต่อกับภพอื่น ในเรื่องนั้นท่านแสดงคตินิมิตที่ปรากฏด้วยกำลังแห่งกรรมนี้ว่า ลำดับต่อจากนั้น โดยส่วนมาก กระแสจิตจะรับอารมณ์ที่มาปรากฏโดยประการอย่างนั้น ทั้งที่บริสุทธิ์และเศร้าหมองตามสมควรแก่กรรมที่จะเผล็ดผลแล้วเป็นไปอย่างต่อเนื่อง เหมือนน้อมเข้าไปสู่อารมณ์ตามที่ปรากฏนั้นตามสมควรแก่ภพ ที่ตนจะไปบังเกิด (ตตฺโถณตวฺ จิตฺตสนฺตานมภิณหฺ ปวตฺตติ พาหุลฺเลน) ว่าเกิดขึ้น ๗ วันบ้าง เกินกว่า ๗ วันบ้าง ด้วยอำนาจ ๑ หรือ ๒ สัปดาห์ ก่อนกว่ามรณาสันนวิถี จริงดังนั้น คตินิมิตทั้งที่บริสุทธิ์และเศร้าหมองตามสมควรแก่กรรมที่จะเผล็ดผลจะดำรงอยู่นาน ดุจคนสังหารโจรชื่ออริยคาลติสสะเป็นต้น จริงดังนั้น อุบาสกชื่อว่าอริยคาลติสสะ ทำบุญกรรมมีทานเป็นต้นตลอดชีพพร้อมกับนางสุมนาภรรยาของตนในเกาะสีหล พวกเทวดานำรถมาจากเทวโลกทั้ง ๖ มามอบให้อริยคาลติสสอุบาสกที่นอนอยู่บนเตียงเป็นที่ตายในเวลาใกล้จะหมดอายุขัย แล้วพากันสรรเสริญเทวโลกของตน ๆ

อุบาสกฟังถ้อยคำของเหล่าเทวดาแล้วก็วางรถที่เทวดานำมาจากดุสิตบุรี แล้วกล่าวกะรถที่เหลือว่า พวกท่านจงรับเอาไปเถิด ส่วนนางสุมนาได้ยินถ้อยคำสามีของตนก็พูดว่า ติสสะ ในเวลาใกล้จะตาย ท่านก็ยังจะพูดเรื่อยเปื่อยอีกหรือ ติสสะได้ยินถ้อยคำของภรรยาตนจึงพูดว่า เรามิได้พูดพล่ามเรื่อยเปื่อย เทวดาทั้งหลายนำรถ ๖ คันมาจากเทวโลก เราพูดกะเหล่าเทวดาเหล่านั้น เมื่อนางสุมนาพูด

ว่า เราไม่เห็นเลย อยู่ไหนกัน ติสสะจึงให้นำพวงดอกไม้มาแล้วให้โยนไปในอากาศ นางสุมนานั้นเห็นพวงดอกไม้นั้นที่ห้อยอยู่ที่หัวรถก็เข้าห้องไปนอนบนที่นอน ปิดกั้นนาสิกวาต เคลื่อนแล้ว ไปเกิดในดุสิตบุรี นางส่งข่าวไปหาสามีตนว่า ก็ดิฉันมาก่อนแล้ว เพราะเหตุไรท่านจึงมัวชักช้าอยู่ได้ ชนแม้ทั้งสองยืนบนรถแล้วได้เดินทางไปยังดุสิตบุรี ด้วยว่าในเพราะเรื่องนี้ คตินิมิตที่ปรากฏแก่สามีก็ปรากฏแก่ภรรยา นางจึงบังเกิดในดุสิตบุรีก่อนกว่าสามีแล้วส่งข่าวไปบอกสามี เพราะเหตุนั้นพึงทราบว่า คตินิมิตของอริยคาลติสสะ ปรากฏอยู่นานกว่า จริงอยู่ คตินิมิตปรากฏนานในเทวโลก แต่ในดุสิตบุรีปรากฏเพียงครู่เดียวเท่านั้น คตินิมิตที่บริสุทธิ์ตามสมควรแก่กรรมที่จะเผล็ดผลจึงเป็นไปตลอดกาลนานด้วยอาการอย่างนี้ โดยนัยนี้พึงทราบเรื่องพระเจ้าทุฏฐคามณีอภัยและอุบาสกผู้ตั้งอยู่ในธรรมเป็นต้น

อนึ่ง ข่ายคือไฟนรกเป็นต้นที่สมควรแก่กรรมที่จะเผล็ดผลจะปรากฏแก่คนที่ฆ่าโจรตลอดสัปดาห์ ได้ยินว่าโจรประมาณห้าร้อยคนในเมืองสาวัตถีทำการโจรกรรมอยู่นอกเมือง ต่อมาวันหนึ่งชายชาวชนบทได้แทรกซึมอยู่ภายในโจรเหล่านั้นร่วมทำโจรกรรมด้วย คราวนั้นทหารก็ได้จับโจรเหล่านั้นได้ทั้งหมด พระราชาทอดพระเนตรเห็นโจรเหล่านั้นแล้วตรัสว่า ในพวกท่าน เราจะให้ชีวิตแก่ผู้ที่สามารถสังหารโจรเหล่านี้ทั้งหมดได้ โจรห้าร้อยคนเกี่ยวเนื่องผูกพันเป็นสหายกันและกัน ฉะนั้นจึงไม่ปรารถนาจะฆ่ากันเอง แต่มนุษย์ชาวชนบทกราบทูลว่า ข้าพระองค์จะฆ่าเอง แล้วก็ได้ฆ่าโจรทั้งหมด พระราชาทรงยินดีต่อมนุษย์ชาวชนบทนั้น จึงได้พระราชทานงานสังหารโจร เขาได้ทำการประหารโจรอยู่ ๒๕ ปี

พระราชาตรัสแก่เขาว่า ท่านแก่แล้ว จึงได้พระราชทานงานสังหารโจรแก่ผู้อื่น เขาเมื่อถูกปลดออกจากงานสังหารโจร จึงเรียนวิชานาสิกวาตในสำนักของอาจารย์ท่านใดท่านหนึ่ง ปล่อยวิชานาสิกวาตใส่พวกโจรที่ควรถูกตัดมือเท้าหูและจมูกเป็นต้น พวกโจรที่ควรฆ่าให้ตายโดยการทำลายฐานนมที่หน้าอก แล้วได้มนต์สำหรับสังหารคน เขากราบทูลกะพระราชา เมื่อทำงานคือการสังหารโจรด้วยนาสิกวาต ก็ผ่านไป ๓๐ ปี ภายหลังเขากลายเป็นคนแก่ นอนบนเตียงเป็นที่ตาย ด้วยคิดว่า อีก ๗ วันจะตาย ในเวลาใกล้ตาย ได้มีเวทนาอย่างใหญ่หลวง เขาร้องเสียงดังได้รับทุกขเวทนา เหมือนเกิดในมหานรก พวกมนุษย์ตกใจกลัวเพราะเสียงของเขา จึงพากันทิ้งบ้านเรือนทั้งสองฝั่งแล้วหนีไป ในเวลาที่เขาจะตาย พระสารีบุตรเถระตรวจดูสัตว์โลกด้วยทิพยจักษุ เห็นว่าเขาตายแล้วจะไปเกิดในมหานรก อาศัยความอนุเคราะห์แก่เขาจึงได้ปรากฏที่ประตูเรือน เขาโกรธแล้วจึงปล่อยนาสิกวาตออกไป แม้พยายามจะปล่อยออกไปถึง ๓ ครั้งก็ไม่สามารถจะปล่อยได้ เห็นพระเถระที่รุ่งโรจน์เป็นพิเศษ จึงทำจิตให้เลื่อมใสแล้วให้ถวายข้าวปายาสแก่พระเถระ พระเถระเจริญชัยมงคลแล้วก็ได้กลับไป คนสังหารโจรระลึกถึงทานที่เคยถวายแก่พระเถระ เคลื่อนแล้วบังเกิดในสวรรค์ ข่ายแห่งนรกเป็นต้นก็อันตรธานไป ฯ คนสังหารโจรนั้น จักได้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าแม้ในอนาคต แม้คตินิมิตที่เศร้าหมองสมควรแก่กรรมที่จะเผล็ดผลก็จะปรากฏอยู่ได้ ๗ วันเป็นอย่างยิ่ง ด้วยประการฉะนี้

อนึ่ง สำหรับผู้ที่ปรารถนาก็พึงตรวจดูในสหัสสวัตถุสถาควรรค ก็คตินิมิต ๕ อย่างเหล่านี้ของพระผู้มีพระภาค ย่อมปรากฏเป็นเวลานานด้วยอำนาจเวลา ทวีป ประเทศ ครอบครัว และมารดา ด้วยความเร็วแห่งกุศลกรรมที่สัมปยุตด้วยโสมนัสญาณอันมีเมตตาที่บริสุทธิ์เป็นเบื้องต้น คำว่า จิรกาลํ ได้แก่ ประมาณ ๗ วันในโลกมนุษย์ แต่เป็นเพียงครู่เดียวในดุสิตบุรี ปุพพนิมิต ๕ ประการ ย่อมปรากฏแก่เหล่าเทวดา ชั่วระยะเวลาเพียง ๗ วันในโลกมนุษย์ แม้อย่างนั้น ปุพพนิมิตนั้นแลจะปรากฏเฉพาะแก่เหล่าเทวดาที่มีบุญเท่านั้น หาได้ปรากฏแก่ผู้มีบุญทั้งหมดในโลกมนุษย์ดังเช่นพระราชาและมหาอำมาตย์ของพระราชาเป็นต้นไม่ เทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่เห็นปุพพนิมิตนั้นแล้วก็นำไปยังสวนนันทวัน แล้วอ้อนวอนด้วยคำว่า กาโล เทว เป็นต้น มหาสัตว์เหลียวดูมหาวิโลกนะ ๕ อย่าง คือ เวลา ทวีป ประเทศ ครอบครัวและมารดา ในพระราชอุทยานนันทวันนั้นนั่นเอง จุติแล้ว ทำมหาวิโลกนะนั้นให้เป็นอารมณ์แล้วถือปฏิสนธิในพระครรภ์พระนางมหามายา ฉะนั้น พึงถึงข้อยุติเพียงเท่านี้

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า กาลํ ได้แก่ ทรงตรวจดูกาล ด้วยดำริว่า เราจักเป็นพระพุทธเจ้าในวันเพ็ญเดือนวิสาขะ ในปีที่ ๒๙ ในโลกมนุษย์ คำว่า ทีปๆ ได้แก่ ทรงตรวจดูทวีป ด้วยดำริว่า เราจักมีอยู่ในชมพูทวีปเท่านั้น ไม่ใช่ในทวีปอื่น คำว่า เทสๆ ได้แก่ ทรงตรวจดูประเทศหรือสถานที่ ด้วยดำริว่า เฉพาะในมัชฌิมประเทศเท่านั้น การตรัสรู้นั้นแลจักมีเฉพาะที่มหาโพธิบัลลังก์เท่านั้น หาใช่ในสถานที่อื่นไม่ คำว่า กุลๆ ได้แก่ ทรงตรวจดูตระกูล ด้วยดำริว่า ๒ ตระกูล คือ ตระกูลกษัตริย์ และตระกูลพราหมณ์ ใน ๒ ตระกูลนั้น เมื่อใด ตระกูลกษัตรย์ได้รับการยกย่องว่า ยอดเยี่ยมที่สุดในโลก เพราะภาวะที่ดีหรือวิเศษที่สุดโลก เมื่อนั้น พระพุทธเจ้าทั้งหลายจะเสด็จอุบัติขึ้นในตระกูลกษัตริย์นั่นแล แต่เมื่อใด ตระกูลพราหมณ์ได้รับการยกย่องว่า ยอดเยี่ยมที่สุดในโลก เมื่อนั้น พระพุทธเจ้าทั้งหลายจะเสด็จอุบัติขึ้นในตระกูลพราหมณ์นั่นแล ก็บัดนี้ตระกูลกษัตริย์ได้รับการยกย่องว่า ยอดเยี่ยมที่สุด เจ้าศากยะทั้งหลายแม้ในตระกูลกษัตริย์ ก็สูงสุดในโลก เพราะเหตุนั้น เราจักมีในตระกูลศากยะนั่นแล เพราะเป็นตระกูลกษัตริย์ที่ไม่มีการเจือปน คำว่า มาตรๆ ได้แก่ ทรงตรวจดูแม้พระมารดา ด้วยดำริว่า พระมารดาของเราจักดำรงอยู่ได้ ๑๐ เดือน และ ๗ วัน ในระหว่างนี้ พระมารดาของเราจักไม่มีโรค อนึ่ง พระมารดาของพระโพธิสัตว์ดำรงอยู่แล้วในปัจฉิมวัย พึงทราบแม้โดยยุติ แม้โดยที่มาว่า

นิมิตที่ปฏิสนธิจิตถือเอานั่นเอง เป็นอารมณ์แห่งนิพพานจิต
ของพระผู้มีพระภาค ด้วยประการฉะนี้
การปรินิพพานของพระสัพพัญญูชินเจ้า เป็นอารมณ์ เป็นความงดงาม
แห่งจิต เป็นคตินิมิตที่พึงรู้กันได้ เพราะไม่ผิดไปจากพระคัมภีร์

แม้ธาตุปรินิพพาน (ความดับไปแห่งพระธาตุ) จักมีที่โพธิบัลลังก์นั่นแล สมดังที่ท่านกล่าวไว้ในอุปริปัณณาสก์ว่า ธาตุปรินิพพานจักมีในอนาคต ได้ยินว่า ในเวลาที่พระศาสนาเสื่อมลง พระธาตุทั้งหลายจักประชุมกันที่เกาะตัมพปัณณิทวีปนี้แล้วไปยังมหาเจดีย์ ออกจากมหาเจดีย์แล้วจักไปยังราชายตนเจดีย์ในนาคทวีป ออกจากราชายตนเจดีย์นั้นแล้วจักไปยังมหาโพธิบัลลังก์ พระธาตุทั้งหลายจัก

ออกจากภพของนาคบ้าง จากเทวโลกบ้าง จากพรหมโลกบ้างแล้วไปยังมหาโพธิบัลลังก์โดยแท้ พระธาตุแม้มีขนาดเท่าเมล็ดพันธุ์ผักกาดจักไม่เสื่อมไปในระหว่าง ๆ พระธาตุทั้งหมดจะเป็นกองอยู่ที่มหาโพธิบัลลังก์ เป็นพระธาตุที่มีความหนาทึบรวมกัน เหมือนกองทองคำ จักเปล่งรัศมี ๖ สีออกมา รัศมี ๖ นั้นจักแผ่ไปถึง ๑ หมื่นโลกธาตุ แต่นั้น เทวดาทั้งหลายใน ๑ หมื่นจักรวาลจักประชุมกันทำความกรุณาอย่างยิ่งใหญ่กว่าวันที่พระทศพลปรินิพพานแล้วว่า วันนี้พระศาสดาจะปรินิพพาน วันนี้พระศาสนาจะเสื่อมถอย นี้เป็นการเห็นครั้งสุดท้ายในบัดนี้ของเราทั้งหลาย เว้นพระอนาคามีและพระขีณาสพ ชนที่เหลือจักไม่สามารถดำรงอยู่โดยภาวะของตน เตโชธาตุตั้งขึ้นในธาตุทั้งหลายแล้วจักพุ่งขึ้นจนถึงพรหมโลก เมื่อธาตุแม้ขนาดเท่าเมล็ดพันธุ์ผักกาดมีอยู่ ก็จักมีเปลวไฟเปลวหนึ่งเท่านั้น เมื่อธาตุทั้งหลายถึงความสิ้นไป เปลวไฟก็จักมอดไป เมื่อธาตุทั้งหลายแสดงอานุภาพมากอย่างนี้แล้วอันตรธานไป พระศาสนาชื่อว่า อันตรธานไปแล้ว พระศาสนาชื่อว่าเป็นของอัศจรรย์ ตราบเท่าที่ยังไม่อันตรธานไปอย่างนั้น เป็นไปไม่ได้ที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายจะพึงทรงอุบัติขึ้นพร้อมกันอย่างนั้น ไม่พึงทราบว่า พระธาตุทั้งหลายยังมีหลังพุทธกาล ตราบเท่าที่พระธาตุขนาดเท่าเมล็ดพันธุ์ผักกาดตั้งแต่ปรินิพพานกาลยังมีอยู่ ด้วยว่า เมื่อพระธาตุทั้งหลายยังอยู่ พระพุทธเจ้าทั้งหลายก็ยังอยู่โดยแท้ เพราะฉะนั้น ในระหว่างนี้จึงห้ามการเสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้าองค์อื่น เพราะเหตุนั้นนั่นแล พวกเราจึงกล่าวไว้ว่า

พระธาตุทั้งหลายยังอยู่ภายหลังจาก ปรินิพพานกาล
เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ยังไม่เสด็จปรินิพพาน จึงห้าม
การเสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้าองค์อื่น เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
แม้ยังทรงพระชนม์อยู่ หรือ เมื่อพระตถาคตปรินิพพานแล้ว
ผู้ใดทำการบูชาอย่างสม่ำเสมอ ผู้นั้นก็จะได้รับผลอย่างสม่ำเสมอ

ปริจเฉทที่ ๓ ชื่อนิพพานกัณฑ์ ในธัมมวัณณนา ในการทำสีมาให้บริสุทธิ์ ที่พระสาครพุทธิเถระรจนาไว้อย่างดี จบแล้วด้วยประการฉะนี้

๓.๒.๔ คัมภีร์สีมาวิโสธนีที่แปลเป็นภาษาไทยในสมสีสีกัณฑ์

๔. สมสีสีกัณฑ์

บัดนี้ ถึงลำดับการพรรณนาบทว่า และพระสงฆ์หาได้ยากในโลก บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สงฺโฆ ได้แก่ พระสงฆ์ ๒ ประเภท คือ ๑. ปรมัตถสงฆ์ ๒. สมมุติสงฆ์ ในสงฆ์ ๒ อย่างนั้น ปรมัตถสงฆ์ มี ๔ คือ ๑. คู่บุรุษ ๔ คู่ ๒. บุรุษบุคคล ๘ จำพวก ๓. บุคคล ๔๐ จำพวก ๔. บุรุษบุคคล ๑๐๘ จำพวก บรรดาบุคคลเหล่านั้น เมื่อว่าโดยสังเขป คู่บุรุษมี ๔ คู่ ได้แก่ บุคคลผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค ผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล เป็น ๑ คู่ บุคคลผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามิมรรค ผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามิผล เป็น ๑ คู่ บุคคลผู้ตั้งอยู่ในอนาคามิมรรค ผู้ตั้งอยู่ในอนาคามิผล เป็น ๑ คู่ บุคคลผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตมรรค ผู้ตั้งอยู่

ในอรหัตตผล เป็น ๑ คู่ บุรุษบุคคลมี ๘ ได้แก่ ผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตมรรค ๔ ผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตผล ๔ คำว่า บุคคลแม้ ๔๐ จำพวก ได้แก่ บุคคลผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค ๕ จำพวก ด้วยอำนาจแห่งบุคคลผู้ได้ปฐมฌานเป็นต้น บุคคลผู้ตั้งอยู่ในสกทาคามิมรรค อนาคามิมรรค และอรหัตตมรรค ก็อย่างนั้น อีกอย่างละ ๕ จำพวก จึงรวมเป็นผู้ตั้งอยู่ในมรรค ๒๐ จำพวก แม้บุคคลผู้ตั้งอยู่ในผลก็อย่างนั้น อีกอย่างละ ๕ จำพวก ด้วยอำนาจบุคคลผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติผลเป็นต้น จึงรวมเป็นผู้ตั้งอยู่ในผล ๒๐ จำพวก ก็ในเรื่องนี้ จะพึงมีบุคคลผู้ตั้งอยู่ในมรรค ๒๐ จำพวก ได้อย่างไร เพราะมรรคอยู่ในขณะจิตเดียวกัน

จะกล่าวดังต่อไปนี้ บุคคลผู้ตั้งอยู่ในมรรคแม้ทั้ง ๔ จำพวกเมื่อได้โวหารว่าปฐมฌานิกบุคคลเป็นต้นโดยภาวะที่องค์มีวิตกที่เป็นเช่นเดียวกับฌานนั้น ๆ ปรากฏ ด้วยอำนาจฌานอย่างใดอย่างหนึ่งแม้ในฌานที่เป็นบาท ฌานที่พิจารณาแล้ว และปุคคลัชฌาศัย จะแบ่งออกเป็นกลุ่มละ ๕ แยก ๆ กันไป เพราะฉะนั้น บุคคลผู้ตั้งอยู่ในมรรคจึงมี ๒๐ จำพวก ในบรรดาบุคคล ๒๐ จำพวกเหล่านั้น วิปัสสนาที่เป็นวุฏฐานคามินีเป็นไปแล้วแก่บุคคลที่เข้าฌานใด ๆ ในบรรดาปฐมฌานเป็นต้น ออกจากฌานนั้นแล้วพิจารณาสังขารทั้งหลาย ฌานนั้นชื่อว่าเป็นปาทกฌาน เพราะเป็นปทัฏฐานแห่งวุฏฐานคามินีวิปัสสนา วุฏฐานคามินีวิปัสสนานั้นเป็นไปแก่บุคคลผู้พิจารณาฌานใด ๆ ฌานนั้นชื่อว่าสัมมสิตฌาน อัชฌาสัยที่เกิดขึ้นแก่พระโยคาวจรอย่างนี้ว่า โอหนอ มรรคที่เป็นเช่นเดียวกับปฐมฌานของเรามีองค์ ๕ อีกอย่างหนึ่ง มรรคต่างโดยมรรคมีองค์ ๔ เป็นต้นที่เป็นเช่นเดียวกับฌานอย่างใดอย่างหนึ่ง ในบรรดาทุติยฌานเป็นต้นจะพึงมี ชื่อว่าปุคคลัชฌาศัย มรรคเป็นสิ่งที่บุคคลใดที่พิจารณาฌานอย่างใดอย่างหนึ่งในบรรดาปฐมฌานเป็นต้น ออกจากฌานนั้นแล้วพิจารณาสังขารทั้งหลาย ให้เกิดขึ้นแล้ว มรรคนั้นของบุคคลนั้น ก็เป็นเช่นเดียวกับปาทกฌานนั้น ๆ มีปฐมฌานเป็นต้น ก็ถ้าไม่มีฌานบางอย่างที่เป็นบาทแห่งวิปัสสนาไซร้

มรรคก็จะเป็นสิ่งที่บุคคลผู้พิจารณาฌานอย่างใดอย่างหนึ่งในบรรดาปฐมฌานเป็นต้นให้เกิดขึ้นแล้วอย่างเดียว มรรคนั้นของบุคคลนั้นก็เป็นเช่นเดียวกับสัมมสิตฌาน ก็เมื่อใดมรรคเป็นสิ่งที่บุคคลที่เข้าฌานอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วพิจารณาฌานอื่นจากฌานนั้นให้เกิดขึ้นแล้ว เมื่อนั้นมรรคก็จะเป็นเช่นเดียวกันกับฌานอย่างใดอย่างหนึ่งในบรรดาฌาน ๒ อย่าง ด้วยอำนาจอัชฌาศัยบุคคล บุคคลผู้ตั้งอยู่ในมรรคจึงมี ๒๐ จำพวกด้วยอำนาจความแตกต่างแห่งบุคคล เพราะเป็นไปแก่ปุถุชนที่เป็นสมถยานิก หรือแก่ผู้ที่ประกอบด้วยมรรคเช่นเดียวกับฌานอย่างใดอย่างหนึ่งบรรดาปฐมฌานเป็นต้น ด้วยอำนาจปาทกฌาน สัมมสิตฌาน และปุคคลัชฌาศัย แม้บุคคลผู้ตั้งอยู่ในผลก็มี ๒๐ จำพวกเหมือนกัน ฉะนั้น จึงมีพระอริยบุคคล ๔๐ จำพวก ยังมีอย่างอื่นอีก ก็ถ้าอัชฌาศัยเช่นนั้นไม่มีแก่บุคคลไซร้ มรรคที่บุคคลผู้ออกจากฌานขั้นต่ำ ๆ ด้วยอำนาจอนุโลมแล้วพิจารณาฌานธรรมขั้นสูง ๆ ให้เกิดขึ้นแล้ว ก็จะเป็นเช่นเดียวกับฌานที่พิจารณาเพราะไม่เพ่งถึงฌานที่เป็นบาท มรรคที่บุคคลผู้ออกจากฌานขั้นสูง ๆ ด้วยอำนาจปฏิโลม แล้วพิจารณาฌานธรรมขั้นต่ำ ๆ ให้เกิดขึ้นแล้ว ก็เป็น

เช่นเดียวกับฌานที่เป็นบาทเพราะไม่เพ่งถึงฌานที่พิจารณาแล้ว เพราะว่าฌานขั้นสูง ๆ มีกำลังมากกว่าฌานขั้นต่ำ ๆ

คำว่า บุรุษบุคคลแม้ ๑๐๘ จำพวก ความว่า ในบรรดาบุคคลเหล่านั้น พระโสดาบันมี ๓ จำพวก คือ ๑. พระเอกพีชีโสดาบัน เป็นผู้มีการเกิดครั้งเดียว ๒. พระโกลังโกลโสดาบัน เป็นผู้ไปจากตระกูลสู่ตระกูล ๓. พระสัตตักขัตตุปรมโสดาบัน เป็นผู้มาอย่างมาก ๗ ครั้ง พระสกทาคามีผู้บรรลุผลในกามภพ รูปภพ และอรูปภพ ก็มี ๓ จำพวก ฉะนั้น บุคคลเหล่านั้นแม้ทั้งหมดจึงมี ๒๐ จำพวก ด้วยอำนาจปฏิปทา ๔ คือ ๑. ทุกขาปฏิปทา ทันธาภิญญา ๒. ทุกขาปฏิปทา ขิปปาภิญญา ๓. สุขาปฏิปทา ทันธาภิญญา ๔. สุขาปฏิปทา ขิปปาภิญญา พระอนาคามี ๒๔ จำพวก คือ พระอนาคามีในชั้นอวิหาภูมิ ๕ จำพวก คือ ๑. อันตราปรินิพพายี ๒. อุปหัจจปรินิพพายี ๓. สสังขารปรินิพพายี ๔. อสังขารปรินิพพายี และ ๕. อุทธังโสโตอกนิฏฐคามี ในอตัปปาภูมิ สุทัสสาภูมิ สุทัสสีภูมิ ก็เหมือนกัน (คือมีภูมิละ ๕ จำพวก) แต่ในอนิฏฐภูมิ มี ๔ จำพวก เว้นอุทธังโสโต พระอรหันต์มี ๒ จำพวก คือ (๑) สุกขวิปัสสกะ (๒) สมถยานิกะ และท่านผู้ตั้งอยู่ในมรรค ๔ จำพวก (รวมเป็น ๕๔ จำพวก) พระอริยบุคคลทั้ง ๕๔ จำพวกเหล่านั้น แม้ทั้งหมด เอา ๒ คูณ ด้วยอำนาจแห่งสัทธาธุระ และปัญญาธุระ จึงรวมเป็นพระอริยบุคคล ๑๐๘ จำพวก บาทคาถาว่า จตฺตาริ เอตานิ ยุคานิ โหนฺติ ความว่า พระอริยบุคคลเหล่านั้น แม้ทั้งหมด ซึ่งท่านแสดงไว้ว่า ๘ จำพวก หรือ ๑๐๘ จำพวก โดยพิศดาร แต่โดยสังเขปมี ๔ คู่ คือ บุคคลผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรค และตั้งอยู่ในโสดาปัตติผล คู่ ๑ จนถึงบุคคลผู้ตั้งอยู่ในอรหัตตมรรคและตั้งอยู่ในอรหัตตผล คู่ ๑ เพราะเหตุนั้นนั่นแล ท่านจึงกล่าวไว้ในรัตนปริตรว่า บุคคลผู้ประเสริฐ ๑๐๘ จำพวก บุคคลเหล่านี้มี ๔ คู่ ฉะนั้น ประเภทนี้จึงได้ด้วยอำนาจปะปนกันในบุคคลผู้ตั้งอยู่ในมรรคและผู้ตั้งอยู่ในผล ส่วนประเภทแห่งฌานิกวิปัสสกะได้ในผู้ตั้งอยู่ในผลเท่านั้น ไม่ได้ในผู้ตั้งอยู่ในมรรค เพราะมรรคอยู่ในขณะจิตเดียวกัน

ในบรรดาบุคคลเหล่านั้น บุคคลผู้ตั้งอยู่ในโสดาปัตติมรรคมี ๒ จำพวก คือ ฌานิกบุคคล และสุกขวิปัสสกบุคคล ใน ๒ จำพวกนั้น ฌานิกบุคคลที่บรรลุพระอรหัตในภพนั้นแล้วก็ปรินิพพาน ที่ยังไม่บรรลุ ก็อยู่ในพรหมโลก บุคคลนั้นชื่อว่าฌานิกบุคคล แต่ในมูลฎีกาท่านกล่าวไว้ว่า เมื่อมีความปรารถนา ปุถุชนเป็นต้นย่อมบังเกิดในภูมิใดภูมิหนึ่งยกเว้นสุทธาวาสที่เป็นภูมิของฌานตามที่ได้แล้ว แม้ในกามภพก็อย่างนั้นท่านมิได้ห้ามภาวะที่จะบังเกิดขึ้นเพราะกำลังแห่งกามาวจรกรรม เพราะพระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย จริงอยู่ เจโตปณิธิของภิกษุผู้มีศีลย่อมสำเร็จได้ เพราะบริสุทธิ์ ส่วนพระอนาคามีทั้งหลายย่อมไม่ให้ความปรารถนาเกิดขึ้นในกามภพ เพราะละกามราคะได้แล้วทั้งหมด ฉะนั้น จึงบังเกิดในภูมิใดภูมิหนึ่งซึ่งเป็นภูมิแห่งฌานตามที่ได้แล้วยกเว้นกามโลก จริงดังนั้น จึงรู้กันได้ว่า แม้เมื่อพระโสดาบันและพระสกทาคามียังมีความปรารถนา ภาวะที่จะบังเกิดขึ้นนกามภพด้วยกำลังแห่งกามาวจรกรรม ก็มิได้ห้ามไว้เลย เพราะพระอนาคามีนั่นเองละความปรารถนาในกามภพได้แล้ว

เพราะเหตุนั้น พึงเห็นว่า คำว่า ผู้ที่ยังไม่บรรลุก็อยู่ในพรหมโลก บุคคลนั้นชื่อว่าฌานิกบุคคล นี้ ท่านกล่าวไว้ด้วยอำนาจบุคคลส่วนมาก ก็พระอรหันต์สุกขวิปัสสกะ มี ๓ จำพวก คือ ๑. เอกพีชี ๒. โกลังโกละ ๓. สัตตักขัตตุปรมะ ในบรรดาพระอรหันต์ ๓ จำพวกนั้น จะเกิดในโลกมนุษย์หรือในเทวโลก ๖ ชั้นก็ตาม เกิดครั้งเดียว บรรลุพระอรหันต์แล้วก็ปรินิพพาน บุคคลนี้ชื่อว่าเอกพีชีบุคคลที่เกิด ๒ ครั้ง คือ ในโลกมนุษย์ ๑ ครั้ง ในพรหมโลก ๑ ครั้ง มี ๓,๔,๕ และ ๖ ภพเป็นอย่างยิ่งบรรลุพระอรหันต์แล้วจึงปรินิพพาน บุคคลนี้ชื่อว่าโกลังโกละ บุคคลที่เป็นโสดาบันในโลกมนุษย์ ๑ ครั้ง เกิดในพรหมโลก ๑ ครั้ง แล้วกลับมาจากพรหมโลกนั้นมาเกิดในโลกมนุษย์อีก ๑ ครั้ง ฉะนั้น จึงเป็นเกิดในพรหมโลกนั้น ๖ ครั้ง ด้วยคำว่า จตฺตาริ อิธ ตีณิ เป็นต้น ด้วยอำนาจปะปนกันแห่งโลกมนุษย์และเทวโลก เกิดในโลกมนุษย์นี้อีก ๑ ครั้ง รวมเป็นเกิด ๗ ครั้ง จึงปรินิพพาน บุคคลนี้ชื่อว่าสัตตักขัตตุปรมะ แต่พึงถือเอาการเกิดที่ไม่ปะปนกันอย่างนี้คือ ในโลกมนุษย์อย่างเดียว ๗ ครั้ง หรือในเทวโลกนั่นเอง ๗ ครั้ง แต่อาจารย์พวกอื่นกล่าวสัตตักขัตตุปรมะไว้ด้วยอำนาจการเกิด ๗ ครั้ง คือในโลกมนุษย์ ๗ ครั้ง ในเทวโลก ๗ ครั้ง เพราะท่านกล่าวไว้ว่า ท่องเที่ยวไปสงสารจากโลกมนุษย์นี้ ๗ ครั้ง จากเทวโลกนี้ ๗ ครั้ง คำนั้นไม่ถูกต้อง เพราะเหตุไร เพราะผิดจากบาลีที่ว่า บุคคลเหล่านั้นเป็นภุสปมัตตบุคคลแม้ก็จริง แต่ก็ไม่ถือเอาภพที่ ๘

อีกอย่างหนึ่ง พระสกทาคามีที่ท่านกำหนดไว้ ๒ ภพ ก็จะต้องมายังมนุษยโลกถึง ๒ ครั้ง เพราะจะพึงได้วาระว่า ในเทวโลกนั้น ๑ ครั้ง ในมนุษยโลกนี้ ๑ ครั้ง แต่ไม่พึงเห็นอย่างนี้ ยอมมายังโลกมนุษย์นี้ครั้งเดียว ฉะนั้น พระสกทาคามีท่านประสงค์เอาว่ามี ๕ จำพวก ในบรรดาพระสกทาคามี ๕ จำพวก คือ บรรลุในโลกมนุษย์นี้ก็ปรินิพพานในโลกมนุษย์นี้ บรรลุในเทวโลกนั้นก็ปรินิพพานในเทวโลกนั้น บรรลุในเทวโลกนั้น ปรินิพพานในโลกมนุษย์นี้ บรรลุในโลกมนุษย์นี้ปรินิพพานในเทวโลกนั้น หากว่าเมื่อเป็นเช่นนี้ ๔ จำพวก เป็นต้นว่า บรรลุโลกมนุษย์นี้ก็ปรินิพพานในโลกมนุษย์นี้ จะชื่อว่าพระสกทาคามีได้อย่างไร บุคคลเหล่านั้นชื่อว่าพระสกทาคามี เพราะวจนัตถะว่า ย่อมมาอีกเพียงครั้งเดียว ชื่อว่าพระอนาคามี เพราะไม่กลับมายังกามธาตุนี้ เพราะละกามตัณหาได้แล้วทั้งหมด อธิบายว่า กลับมาด้วยอำนาจการเกิดในพรหมโลกเป็นประจำนั่นเอง การเกิดมีแก่ฌานิกบุคคลด้วยอาการอย่างนี้ จะมีแก่พระอรหันต์สุกขวิปัสสกะได้อย่างไร ฉะนั้น บุคคลแม้นั้นจึงไปขณะที่ยังเป็นฌานิกะอยู่โดยแท้ ด้วยว่า ท่านยกลักษณะ ๓ อย่างแห่งฌานิกบุคคลนั้นแม้ที่ถูกเบียดเบียนด้วยราชสีห์และเสือโคร่งเป็นต้นในระหว่างทาง ตายไปขณะที่ยังเป็นฌานิกอยู่นั่นเอง ก็บุคคลนี้ชื่อว่าาเอกักขัตตุปรมะ เพราะรูปภพและอรูปภพ พระอริยะทั้งหลายมีสัตตักขัตตุปรมะเป็นต้นแม้ที่เกิดแล้วหลายครั้งในรูปภพและอรูปภพ ก็เป็นผู้ชื่อว่าเกิดครั้งเดียวโดยทั่วไปในพรหมโลก ส่วนพระอรหันต์ชื่อว่าเป็นพระอรหันต์ เพราะวจนัตถะว่า เพราะไม่มีความลับในการการทำบาป เพราะควรแก่ทักษิณา เพราะไม่มีความเหมาะสมที่จะบังเกิดขึ้นในภพอีกต่อไป เป็นต้น พระอรหันต์แม้นั้นมี ๓ จำพวก คือ

ฌานิกะ สุกขวิปัสสกะ และสมสีสี บรรดา ๓ จำพวกนั้น ฌานิกะมาแล้วด้วยมรรคนั่นเอง ฌานิกะนั้น ชื่อว่าผู้บรรลุปฏิสัมภิทา

แม้ท่านอื่นเป็นฌานิกะในสันดานของพระเสขะที่ยังเป็นปุถุชน ทำฌานให้เป็นบาทแล้วให้มรรคเกิดขึ้น บุคคลแม้นั้นจัดว่าเป็นฌานิกะโดยแท้ ส่วนพระอรหันต์สุกขวิปัสสกะไม่มีชื่ออนาคตฌานพร้อมกับมรรคชั่วขณะที่กิเลสสิ้นไปนั่นเอง อาจารย์บางพวกกล่าวว่า ฌานนั้นเสื่อมไปภายหลัง บ้างก็มี ก็ชื่อว่าสมสีสีมี ๓ ประเภท คือ (๑) อิริยาปถสมสีสี (๒) โรคสมสีสี (๓) ชีวิตสมสีสี บรรดาสมสีสี ๓ ประเภทนั้น บุคคลใดอธิษฐานอิริยาบถอย่างหนึ่งบรรดาอิริยาบถทั้งหลายมีการยืนเป็นต้น เริ่มวิปัสสนาด้วยตั้งใจว่า เราจะไม่เปลี่ยนอิริยาบถนี้จักบรรลุอรหัตตผลให้ได้ ต่อมา การบรรลุอรหัตตผลและการเปลี่ยนอิริยาบถของบุคคลนั้น ก็เป็นไปพร้อมกัน บุคคลนี้ชื่อว่าอิริยปถสมสีสี อนึ่ง บุคคลใดเมื่อมีโรคอย่างใดอย่างหนึ่งมีโรคตาเป็นต้น ก็เริ่มวิปัสสนาด้วยตั้งใจว่า เรายังไม่หายจากโรคนี้ก็จักบรรลุอรหัตตผลให้ได้ ต่อมา การบรรลุอรหัตตผลและความหายโรคของบุคคลนั้น ก็เป็นไปพร้อมกัน บุคคลนี้ชื่อว่าโรคสมสีสี แต่อาจารย์บางพวกบัญญัติ พระอรหันต์นั้นเป็นสมสีสี ในข้อนี้ ด้วยอำนาจแห่งการปรินิพพาน ในเพราะอิริยาบถนั้นและในเพราะโรคนั้นนั่นแหละ อนึ่ง ความสิ้นอาสวะและความสิ้นชีวิตของบุคคลใด เป็นไปพร้อมกัน

บรรดาสีสะ ๑๓ อย่าง อรหัตมรรค ย่อมครอบงำอวิชชา คือ กิเลสสีสะจุติจิตย่อมครอบงำชีวิตนทรีย์ คือ ปวัตตสีสะ จิตที่ครอบงำอวิชชาย่อมไม่อาจเพื่อจะครอบงำชีวิตนทรีย์ได้ จุติจิตที่ครอบงำชีวิตนทรีย์ก็ไม่อาจเพื่อจะครอบงำจิตที่มีอวิชชาได้ จิตที่ครอบงำอวิชชาก็เป็นอย่างหนึ่ง จิตที่ครอบงำชีวิตนทรีย์ก็เป็นอย่างหนึ่ง สีสะทั้งสองอย่างนี้ของบุคคลใด ถึงความสิ้นไปพร้อม ๆ กัน บุคคลนี้ชื่อว่าชีวิตสมสีสี บรรดาสีสะเหล่านั้น สีสะ มี ๑๓ อย่าง คือ (๑) ตัณหาชื่อว่าปลิโพธสีสะ (๒) มานะชื่อว่าพันธนสีสะ (๓) ทิฏฐิชื่อว่าปรามาสสีสะ (๔) อุทธัจจะชื่อว่าวิกเขปสีสะ (๕) อวิชชาชื่อว่ากิเลสสีสะ (๖) ศรัทธาชื่อว่าอธิโมกขสีสะ (๗) วิริยะชื่อว่าปัคคหสีสะ (๘) สติชื่อว่าอุปัฏฐานสีสะ (๙) สมาธิชื่อว่าอวิกเขปสีสะ (๑๐) ปัญญาชื่อว่าทัสสนสีสะ (๑๑) ชีวิตินทรีย์ชื่อว่าปวัตตสีสะ (๑๒) วิโมกข์ชื่อว่าโคจรสีสะ (๑๓) นิโรธชื่อว่าสังขารสีสะ

ก็ในเรื่องนี้ จิตที่ครอบงำอวิชชา ย่อมไม่สามารถที่จะครอบงำชีวิตินทรีย์ได้ จุติจิตที่ครอบงำชีวิตินทรีย์ก็ไม่สามารถที่จะครอบงำจิตที่มีอวิชชาได้ จิตที่ครอบงำอวิชชาก็เป็นอย่างหนึ่ง จิตที่ครอบงำ ชีวิตินทรีย์ก็เป็นอย่างหนึ่ง ถามว่า สีสะทั้ง ๒ อย่างนี้ มีพร้อม ๆ กันได้อย่างไร ตอบว่าเพราะมีพร้อม ๆ กันได้ด้วยวาระ อธิบายว่า การออกจากมรรคย่อมมีในวาระใด วาระนั้นชื่อว่ามีพร้อม ๆ กัน คือว่า บุคคลใดตั้งอยู่ในปัจจเวกขณญาณ ๑๙ อย่าง คือ ปัจจเวกขณะในโสดาปัตติมรรค ๕ อย่าง ในสกทามิมรรค ๕ อย่าง ในอนาคามิมรรค ๕ อย่าง ในอรหัตตมรรค ๔ อย่าง แล้วหยั่งลงสู่ภวังค์ จึงปรินิพพาน ความสิ้นไปแห่งสีสะทั้งสองอย่างนี้ จึงชื่อว่าพร้อม ๆ กัน เพราะความพร้อมกันด้วยวาระนี้คือการปรินิพพาน อนึ่ง ปวัตติสีสะย่อมครอบงำชีวิตินทรีย์ในอรหัตตมรรค มรรคที่ออก

จากปวัตติสีสะถึงแม้ว่าจะครอบงำด้วยสามารถทำให้ไม่เป็นไปเกินไปกว่าจุติ ชื่อว่าปวัตติสีสะ เพราะเป็นสภาวะที่เป็นไปจนถึงจุติ จุติจิตที่ชื่อว่าย่อมครอบงำชีวิตินทรีย์ ปัจจเวกขณวาระนั่นแลที่จะพึงให้สำเร็จด้วยมัคคจิตที่ครอบงำกิเลส ดุจอนันตระของตน บริบูรณ์แล้ว ย่อมควรที่จะกล่าวได้ว่า เป็นวาระแห่งมัคคจิตที่ครอบงำกิเลสนั่นเอง เพราะพิจารณากิเลสที่ละได้แล้วด้วยอำนาจปัจจเวกขณวาระที่บริบูรณ์ เพราะเหตุนั้นนั่นเองท่านจึงกล่าวว่า พึงทราบภาวะที่การครอบงำกิเลสและการครอบงำชีวิตินทรีย์ไม่ก่อนไม่หลังกัน เพราะมีวาระที่เสมอกันนี้ โดยทำกิเลสสีสะที่เป็นตัวครอบงำอวิชชาและปวัตติสีสะที่เป็นตัวการครอบงำชีวิตินทรีย์พร้อม ๆ กัน

ก็ในอรรถกถาสังยุตตนิกายท่านกล่าวไว้ว่า ความสิ้นอาสวะและความสิ้นชีวิตของบุคคลใดไม่ก่อนไม่หลัง บุคคลนี้เรียกว่า ผู้เป็นสมสีสี ก็ในคำนี้ว่า สมสีสี สีสะมี ๒ ประการคือ (๑) ปวัตตสีสะ (๒) กิเลสสีสะ บรรดาสีสะทั้ง ๒ ประการนั้น ชีวิตินทรีย์ชื่อว่าปวัตตสีสะ อวิชชาชื่อว่ากิเลสสีสะ ในสีสะ ๒ ประการนั้น จุติจิตย่อมทำชีวิตินทรีย์ให้สิ้นไป มรรคจิตทำอวิชชาให้สิ้นไป จิต ๒ ดวง ย่อมไม่เกิดร่วมกัน แต่ผลจิตเกิดในลำดับมรรคจิต ภวังคจิตเกิดในลำดับผลจิต ปัจจเวกขณจิต ก็เกิดหลังออกจากภวังคจิต ปัจจเวกขณจิตนั้น บริบูรณ์บ้าง ไม่บริบูรณ์บ้าง จริงอยู่ แม้ใช้ดาบอันคมกริบตัดศีรษะปัจจเวกขณจิต ย่อมเกิดขึ้น ๑ วาระ หรือ ๒ วาระเป็นแน่แท้ แต่เพราะจิตทั้งหลายเป็นไปเร็ว ความสิ้นอาสวะและความสิ้นชีวิต จึงปรากฏเหมือนมีในขณะเดียวกันนั่นเอง ส่วนในฎีกาแห่งอรรถกถาสังยุตตนิกายนั้นท่านกล่าวไว้ว่า คำว่า จิต ๒ ดวง ได้แก่ จุติจิตและมัคคจิต คำว่า ตำ ได้แก่ ความขาดหรือบกพร่องแห่งปัจจัย ปัจจเวกขณจิตชื่อว่าบริบูรณ์ เพราะชวนจิตเป็นไป ๗ ครั้ง ชื่อว่าไม่บริบูรณ์เพราะชวนจิตเป็นไป ๕ ครั้ง ท่านกล่าวไว้ว่า ย่อมเกิดขึ้น ๑ วาระ หรือ ๒ วาระ แม้ก็จริง ถึงอย่างนั้นคำนั้นท่านก็กล่าวไว้ด้วยอำนาจความสละสลวยแห่งถ้อยคำ อาจารย์บางพวกกล่าวว่า ย่อมเป็นไปอย่างต่ำที่สุด ๒ วาระ คือ ตทารัมมณจิต ๑ หรือ ๒ ดวง ก็ในที่นี้ พึงถึงข้อยุติในเรื่องนี้นี่เองว่า กริยชวนจิตย่อมแล่นไป ๗ ครั้ง ด้วยอำนาจปัจจเวกขณจิตที่บริบูรณ์ แล่นไป ๕ ครั้ง ด้วยอำนาจปัจจเวกขณจิตที่ไม่บริบูรณ์ ในวิถีที่ใกล้ต่อความตาย ด้วยอำนาจการพิจารณาสมสีสีทั้งหลาย เพราะคำในอรรถกถาและฎีกานี้ว่า ปัจจเวกขณจิตชื่อว่าบริบูรณ์ เพราะชวนจิตเป็นไป ๗ ครั้ง ชื่อว่าไม่บริบูรณ์เพราะชวนจิตเป็นไป ๕ ครั้ง และเพราะท่านกล่าวไว้ว่า ไม่หลงลืมตาย จึงทราบความเป็นไปแห่งชวนจิต ๗ ครั้ง ในเวลาใกล้ตายด้วยอำนาจปัจจเวกขณจิตที่บริบูรณ์ ก็เมื่อเป็นเช่นนี้ ความแตกต่างกันหรือความดีพิเศษ (คุณสมบัติ, คุณลักษณะ) ที่ว่า ที่เป็นไปช้า ในคำว่า ก็เพียง ๕ ครั้งเท่านั้นในเวลาจะตายเป็นต้น ที่เป็นไปช้า นี้ ก็จะพึงมีประโยชน์

ท่านให้กลับเป็น ๖-๗ ครั้งในเวลาที่เป็นไปช้า ด้วย เอว อักษร ในคำว่า เพียง ๕ ครั้งเท่านั้น (ปญฺจวารเมว) นี้ แต่ท่านอนุญาตไว้แม้ ๖-๗ ครั้ง ในเวลาที่หลงลืม จริงดังนั้น ๗ ครั้ง หรือ ๖ ครั้ง ในเวลาที่กามาวจรชวนจิตมีกำลัง แต่เพียงแค่ ๕ ครั้งเท่านั้น ในเวลาใกล้ตายเป็นต้นที่เป็นไปช้า เพราะกามาวจรชวนจิตจะมีกำลังสมบูรณ์เต็มเปี่ยม แม้ในเวลาที่มีกำลังเกินกว่าปริมาณที่จะกำหนดได้

อุบัติภาวะมาแล้วด้วยสามารถจำนวนที่นับไม่ได้ว่า มีปัจจเวกขณชวนจิต ๔ หรือ ๕ ดวง ที่เป็นไปเร็ว ในเวลาแสดงยมกปาฏิหาริย์เป็นต้นของพระผู้มีพระภาค แม้ในวาระแห่งสมสีสีนิเทศนี้ พึงหวังชวนจิต ได้ ๗ ดวง ด้วยอำนาจความบริบูรณ์จากการปรินิพพานด้วยภวังคจิตในที่สุดแห่งปัจจเวกขณจิตนั่นเอง เพราะวิถีจิตตอนใกล้ตายจะไม่ได้แยกจากกัน

ฉะนั้น พึงพิจารณาแล้วถือเอา หรือประการที่เหมาะสมกว่านี้ที่ควรจะได้ ก็พึงแสวงหาเอาเถิด แม้พระสงฆ์ในโลกนี้ พึงทราบว่า หาได้ยาก เพราะรวมทั้งหมดคือ คู่บุรุษ ๔ จำพวก บุรุษบุคคล ๘ จำพวก บุคคล ๔๐ จำพวก บุรุษบุคคล ๑๐๘ จำพวก ไว้ด้วยอำนาจปรมัตถสงฆ์ด้วยประการฉะนี้ จริงดังนั้น พระอริยบุคคลหาได้ยากยิ่งโดยแท้ เพราะแม้ในเวลาที่พระศาสนามีอยู่ แม้พระโสดาบันในปัจจุบันนี้ก็ยังไม่มี การพิจารณาปรมัตถสงฆ์เพียงเท่านี้ ส่วนสมมุติสงฆ์ก็คือสงฆ์ที่เป็นปุถุชนที่อุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรมนั่นเอง แม้สมมุติสงฆ์นั้นก็หาได้ยากเช่นกัน เพราะเหตุไร เพราะจะหาได้เฉพาะในเวลาที่พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นเท่านั้น จริงดังนั้น เมื่อพระพุทธเจ้ายังมิได้เสด็จอุบัติขึ้น เมื่อการนับจำนวนแสนเป็นต้นของเหล่าพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายแม้ที่กำลังจะอุบัติขึ้น ก็ไม่ได้ภาวะคือการอุปสมบทในสำนักของพระปัจเจกพุทธเจ้าเหล่านั้น เพราะไม่สามารถจะให้แม้สรณคมน์และกัมมัฏฐานแก่เหล่ากุลบุตรที่บวชในสำนักของพระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายได้

ก็ธรรมดาว่า พระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่สามารถจะบอกสัจธรรมที่ตนได้รับแล้วแก่คนอื่นได้ประหนึ่งเหมือนการฝันเห็นของคนใบ้ ฉะนั้น เพราะฉะนั้น ครั้นให้กุลบุตรเหล่านั้นบวชแล้วก็ไม่สามารถจะประกอบในกัมมัฏฐานได้เลย ให้ศึกษาได้เพียงอภิสมาจาริกวัตรเท่านั้น โดยนัยเป็นต้นว่า เธอพึงนุ่งอย่างนี้ เธอพึงห่มอย่างนี้ เพราะฉะนั้น สมมุติสงฆ์จึงหาได้เฉพาะในเวลาที่พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติเท่านั้น อีกอย่างหนึ่ง พระปัจเจกพุทธเจ้าเหล่านั้นจะหาได้ยากโดยแท้ก็หาใช่ไม่ ที่แท้ย่อมมีแม้ผลที่นับไม่ได้แห่งอาการที่ทำแม้เพียงเล็กน้อยอุทิศในพระปัจเจกพุทธเจ้านั้น สมดังพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า อานนท์ สงฆ์ที่มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขก็มีอยู่ สงฆ์ในปัจจุบันก็มีอยู่ สงฆ์ที่มีผ้ากาสาวะพันคอในอนาคตก็มีอยู่ สงฆ์ที่มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขไม่พึงนำเข้าไปรวมกับสงฆ์ในปัจจุบัน สงฆ์ในปัจจุบันก็ไม่พึงนำเข้าไปรวมกับสงฆ์ที่มีผ้ากาสาวะพันคอในอนาคต อานนท์ เรากล่าวทักษิณาที่ไปในสงฆ์ว่านับไม่ได้ ประมาณไม่ได้ แต่ว่าเราไม่[กล่าวปาฏิปุคคลิกทานว่ามีผลมากกว่า ทักษิณาที่ถวายในสงฆ์โดยปริยายใด ๆ เลย จริงดังนั้น ในอรรถกถาทักษิณาวิภังค์ในอุปริปัณณาสก์ ท่านกล่าวไว้ว่า แม้ทักษิณาที่บุคคลถวายในสงฆ์ที่มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข พระผู้มีพระภาคก็ตรัสว่า มีผลนับไม่ได้ โดยการนับด้วยคุณ แม้ทักษิณาที่บุคคลถวายในสงฆ์ที่มีผ้ากาสาวะพันคอ พระองค์ก็ตรัสว่า มีผลนับไม่ได้ โดยการนับด้วยคุณเหมือนกัน แท้จริง ทักษิณาที่ถึงในสงฆ์ย่อมมีแก่บุคคลผู้สามารถทำความยำเกรงในสงฆ์ แต่การทำความยำเกรงในสงฆ์ เป็นสิ่งทำได้ยาก ก็บุคคลใดจัดแจงไทยธรรมด้วยคิดว่าเราจักถวายทักษิณาที่ถึงในสงฆ์ แล้วไปวิหาร กล่าวว่า ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงเจาะจงสงฆ์ให้พระเถระรูปหนึ่งเถิด ต่อมา ได้สามเณรรูปหนึ่งจากสงฆ์แล้ว ไม่พอใจว่าเราได้สามเณรแล้ว ทักษิณาของ

บุคคลนั้นย่อมไม่ถึงในสงฆ์ แม้เมื่อเขาได้พระมหาเถระแล้วทำความโสมนัสให้เกิดขึ้นว่า เราได้พระมหาเถระแล้ว ทักษิณานั้นก็ย่อมไม่ถึงในสงฆ์เหมือนกัน ส่วนบุคคลใดได้สามเณร อุปสัมบัน ภิกษุหนุ่ม พระเถระ ภิกษุผู้โง่เขลา หรือภิกษุผู้ฉลาดรูปใดรูปหนึ่งจากสงฆ์แล้ว เป็นผู้ไม่เคลือบแคลง สามารถทำความยำเกรงในสงฆ์ด้วยคิดว่า เราจะถวายแก่สงฆ์ ทักษิณาของบุคคลนั้นชื่อว่าถึงในสงฆ์

ได้ทราบว่า เหล่าอุบาสกผู้อยู่ที่สมุทรฝั่งโน้นย่อมกระทำอย่างนี้ ก็บรรดาอุบาสกเหล่านั้น อุบาสกคนหนึ่งเป็นกุฏุมพีเจ้าของวิหารคิดว่า เราจักถวายทักษิณาที่ถึงในสงฆ์ จึงร้องขอว่า ขอท่านทั้งหลายจงให้ภิกษุรูปหนึ่ง เจาะจงจากสงฆ์เถิด เขาได้ภิกษุทุศีลรูปหนึ่ง เชื้อเชิญไปสู่สถานที่นั่ง ปูลาดอาสนะ กั้นเพดานเบื้องบน บูชาด้วยของหอม ธูปและดอกไม้ทั้งหลายแล้ว ล้างเท้าทาด้วยน้ำมัน เป็นดุจทำความนอบน้อมแด่พระพุทธเจ้า ได้ถวายไทยธรรมด้วยความยำเกรงในสงฆ์ ภิกษุรูปนั้นมายังประตูเรือน พร้อมกับกล่าวว่า ขอท่านจงให้จอบเพื่อประโยชน์แก่การดูแลวิหารในเวลาหลังภัต อุบาสกนั่งอยู่นั่นเองใช้เท้าเขี่ยจอบถวาย ด้วยกล่าวว่า ท่านจงถือเอาเถิด มนุษย์ทั้งหลายได้กล่าวกับเขาว่า ใคร ๆ ก็ไม่สามารถพูดถึงสักการะที่ท่านทำแก่ภิกษุนั้นแต่เช้าตรู่ได้ บัดนี้ แม้เพียงมารยาทก็ไม่มี นี้มันเรื่องอะไรกัน อุบาสกกล่าวว่า แน่ะนาย นั่นเป็นการทำความยำเกรงต่อสงฆ์ ไม่ใช่การทำความยำเกรงต่อภิกษุนี้ ถามว่า ก็ใครจะทำทักษิณาที่ถวายแก่สงฆ์ผู้มีผ้ากาสาวะพันคอให้บริสุทธิ์ได้ ตอบว่า พระมหาเถระ ๘๐ รูป มีพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะเป็นต้น ทำให้บริสุทธิได้

อีกประการหนึ่ง พระเถระทั้งหลายปรินิพพานไปนานแล้ว พระขีณาสพทั้งหลาย ที่ยังมีชีวิตอยู่จนถึงวันนี้ ตั้งแต่พระเถระเป็นต้น ย่อมทำให้บริสุทธิ์ได้เหมือนกัน จริงดังนั้น ทานจัดว่ามีผลมาก ฝ่ายทายกและแม้ฝ่ายปฏิคาหก ฝ่ายทายก พึงกล่าวเวสสันตรชาดก ด้วยว่า พระเวสสันดรประทานบุตรทั้งสองคือชาลีและกัณหาที่เป็นเช่นเดียวกับแก้วตาดวงใจแก่พราหมณ์ชูชกผู้ทุศีล ทำแผ่นดินให้หวั่นไหว แผ่นดินหวั่นไหว เพราะภาวะที่เจตนาที่เป็นไปเพราะปรารภพระสัพพัญญุตญาณยิ่งใหญ่ ทานจัดว่ามีผลมากแม้โดยฝ่ายทายกด้วยอาการอย่างนี้ แต่ฝ่ายปฏิคาหก พึงกล่าวเรื่องคนสังหารโจรที่ถวายทานแก่พระสารีบุตรเถระ ด้วยว่า ชื่อว่าคนสังหารโจรเป็นบุรุษชาวชนบทคนหนึ่งในเมืองสาวัตถีทำงานคือการสังหารโจรมาตลอด ๒๕ ปี แม้ในเวลาที่แก่เฒ่า เมื่อตัดหูและจมูกเป็นต้นด้วยนาสิกวาตนั่นเองทำงานคือการสังหารโจรตลอด ๓๐ ปี ก็ล่วงไป ๕๕ ปี เขานอนบนเตียงเป็นที่ตายนั่นเอง ร้องเสียงดังได้รับทุกขเวทนา เหมือนเกิดในมหานรกเพราะกำลังกรรมของตนเอง พวกมนุษย์ตกใจกลัวเพราะเสียงของเขา จึงพากันทิ้งบ้านเรือนทั้งสองฝั่งแล้วหนีไป พระสารีบุตรเถระตรวจดูสัตว์โลกด้วยทิพยจักษุ เห็นว่าเขาตายแล้วจะไปเกิดในมหานรก อาศัยความอนุเคราะห์แก่เขาจึงได้ยืนที่ประตูเรือน เขาโกรธแล้วจึงปล่อยนาสิกวาตออกไป แม้พยายามจะปล่อยออกไปถึง ๓ ครั้งก็ไม่สามารถจะปล่อยได้ เห็นพระเถระที่รุ่งโรจน์เป็นพิเศษ จึงทำจิตให้เลื่อมใสแล้วให้ถวายข้าวปายาสที่เขาเตรียมไว้เพื่อตนแก่พระเถระ พระเถระเจริญชัยมงคลแล้วก็หลีกไป คนสังหารโจรระลึกถึงทานที่เคยถวายแก่พระเถระ เคลื่อนแล้วบังเกิดในสวรรค์ ทานจัดว่ามีผลมากแม้ฝ่ายปฏิคาหกด้วยอาการ

อย่างนี้ ทานมีผลมากแม้ทั้งสองฝ่าย พึงทราบทานที่อนาถบิณฑิกเศรษฐีและนางวิสาขามหาอุบาสิกาเป็นต้นถวายแก่สงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข สมดังพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า

ทักษิณาชื่อว่าเพียงเล็กน้อย ย่อมไม่มีในจิตที่เลื่อมใสในพระตถาคต
ในพระสัมพุทธเจ้า หรือ ในพระสาวกของพระสัมพุทธเจ้านั้น
พระพุทธเจ้าทั้งหลายเป็นอจินไตย พุทธธรรมทั้งหลายก็เป็นอจินไตย
ผู้ที่เลื่อมในสิ่งที่เป็นอจินไตย ย่อมมีวิบากที่เป็นอจินไตย

พึงทราบภาวะที่ทานมีผลมากด้วยอำนาจทั้งสองฝ่ายด้วยอาการอย่างนี้ ทานจะไม่ไร้ผลเลยโดยฝ่ายทายกก็ดี โดยฝ่ายปฏิคาหกก็ดี เปรียบเหมือนการบูชาพิเศษด้วยเหล่าอุบาสกที่เป็นมิจฉาทิฏฐิของตน แก่ครูทั้ง ๖ มีมักขลิโคสาลเป็นต้น สมดังพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า

คนโง่จะพึงบริโภคโภชนะ ด้วยปลายหญ้าคาทุก ๆ เดือน
คนโง่นั้นย่อมไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งสังขตธรรม

เพราะเหตุนั้น พระผู้มีพระภาคจึงตรัสว่า อานนท์ ทักษิณาวิสุทธิ ๔ อย่างเหล่านี้ พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ และสังฆรัตนะ ๓ ประการเหล่านี้ ชื่อว่ารัตนะ เพราะอรรถว่ายังความยินดีให้เกิดแก่เหล่าสาธุชน สมดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า

รัตนะทำความชื่นชม มีค่ามาก หาอะไรเปรียบมิได้ หาดูได้ยาก
เป็นของใช้ของสัตว์ผู้มีคุณไม่ต่ำทราม เพราะเหตุนั้น ท่านจึงเรียกว่ารัตนะ

ชื่อว่ารัตนะมี ๒ อย่าง คือ ๑. รัตนะที่มีวิญญาณ ๒. รัตนะที่ไม่มีวิญญาณ ก็ใน ๒ อย่างนั้น รัตนะที่ไม่มีวิญญาณ ได้แก่ จักรรัตนะ ก็หรือมณีรัตนะแม้อื่นใด มีทองและเงินที่ไม่เกี่ยวเนื่องด้วยอินทรีย์เป็นต้น รัตนะที่มีวิญญาณ มีช้างแก้ว ม้าแก้วเป็นเบื้องต้น มีปริณายกแก้วเป็นที่สุด ก็หรือว่ารัตนะแม้อื่นใดที่เกี่ยวเนื่องด้วยอินทรีย์ ก็เมื่อรัตนะมี ๒ อย่างด้วยอาการอย่างนี้ รัตนะที่มีวิญญาณในที่นี้ท่านกล่าวว่าเป็นเลิศ เพราะเหตุไร เพราะรัตนะมีทองเงินแก้วมุกดาและแก้วมณีเป็นต้นที่ไม่มีวิญญาณสามารถที่จะน้อมเข้าไปเพื่อใช้เป็นเครื่องประดับของช้างแก้วเป็นต้นที่มีวิญญาณได้ แม้รัตนะที่มีวิญญาณก็มี ๒ อย่าง คือ ๑. ติรัจฉานรัตนะ ๒. มนุสสรัตนะ ใน ๒ อย่างนั้น มนุสสรัตนะท่านกล่าวว่าเป็นเลิศ เพราะเหตุไร เพราะติรัจฉานรัตนะเป็นสิ่งที่เหมาะสมแก่มนุสสรัตนะ แม้มนุสสรัตนะก็มี ๒ อย่าง คือ ๑. อิตถีรัตนะ ๒. บุรุษรัตนะ ใน ๒ อย่างนั้น ปุริสรัตนะ ท่านกล่าวว่าเป็นเลิศ เพราะเหตุไร เพราะอิตถีรัตนะจะเข้าถึงความเป็นหญิงรับใช้ของปุริสรัตนะ แม้ปุริสรัตนก็มี ๒ อย่าง คือ ๑. อคาริกรัตนะ ๒. อนคาริกรัตนะ ใน ๒ อย่างนั้น อนคาริกรัตนะท่านกล่าวว่าเป็นเลิศ เพราะเหตุไร เพราะแม้พระเจ้าจักรพรรดิผู้เป็นเลิศในบรรดาอคาริกรัตนะ จะไหว้อนคาริกรัตนะที่ประกอบด้วยคุณมีศีลเป็นต้นด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ให้การอุปถัมภ์บำรุง บรรลุสมบัติอันเป็นทิพย์ของมนุษย์แล้วจะบรรลุนิพพานสมบัติในที่สุด

แม้อนคาริกรัตนะก็มี ๒ อย่าง คือ ๑. อริยะ ๒. ปุถุชน แม้อริยรัตนะก็มี ๒ อย่าง คือ ๑. เสขะ ๒. อเสขะ แม้อเสขรัตนะก็มี ๒ อย่าง คือ ๑. สุกขวิปัสสกะ ๒. สมถยานิก แม้สมถยานิกรัตนะก็มี ๒ อย่าง คือ ๑. ผู้ที่บรรลุสาวกบารมี ๒. ผู้ที่ยังไม่บรรลุสาวกบารมี ใน ๒ อย่างนั้น ผู้ที่บรรลุสาวกบารมีท่านกล่าวว่าเป็นเลิศ เพราะเหตุไร เพราะมีคุณมาก ปัจเจกพุทธรัตนะท่านกล่าวว่าเป็นเลิศแม้กว่าสาวกปารมิปปัตตรัตนะ เพราะเหตุไร เพราะมีคุณมาก ด้วยว่า สาวกหลายร้อยแม้เช่นเดียวกับพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะยังไม่เข้าถึงแม้ส่วนร้อยแห่งคุณทั้งหลายของพระปัจเจกพุทธเจ้า สัมพุทธรัตนะท่านกล่าวว่าเป็นเลิศกว่าแม้กว่าพระปัจเจกพุทธเจ้า เพราะเหตุไร เพราะมีคุณมาก พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลายที่นั่งบำเพ็ญเพียรอยู่บนบัลลังก์แม้ในชมพูทวีปทั้งสิ้น ยังไม่เข้าถึงเสี้ยวหรือส่วนที่จะนับได้เลย แห่งคุณทั้งหลายของพระพุทธเจ้าพระองค์เดียว สมดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายตัวไม่มีเท้าก็ตาม ฯลฯ มีประมาณเพียงใด พระตถาคตอันบัณฑิตย่อมกล่าวสรรเสริญว่า เป็นเลิศกว่าสัตว์เหล่านั้น เป็นต้น เนื้อความเป็นอันท่านกล่าวไว้แล้วโดยแท้โดยประการทั้งปวง ด้วยอำนาจการย่อหรือสรุปเนื้อความแห่งบททั้ง ๓ คือ พระพุทธเจ้าหาได้ยากในโลก แม้การฟังธรรมก็อย่างนั้น และพระสงฆ์ก็หาได้ยากในโลก ด้วยประการฉะนี้

ปริเฉทที่ ๔ ชื่อสมสีสีกัณฑ์ในสังฆวรรณนา ในการทำสีมาให้บริสุทธ์ ที่ท่านพระสาครพุทธิเถระรจนาไว้อย่างดี จบแล้วด้วยประการฉะนี้

๓.๒.๕ คัมภีร์สีมาวิโสธนีที่แปลเป็นภาษาไทยในปกิณณกกัณฑ์

๕. ปกิณณกกัณฑ์

บัดนี้ถึงลำดับการสังวรรณนาคำนี้ว่า คำว่า สัตบุรุษทั้งหลาย ได้แก่ บุคคลที่หาได้ยาก (สปฺปุริสาติ ทุลฺลภา) จริงดังนั้น แม้สัตบุรุษทั้งหลายในโลก หาได้ยากโดยแท้ คำว่า สัตบุรุษทั้งหลาย ได้แก่ บุรุษผู้สูงสุดทั้งหลายที่ประกอบด้วยคุณงามความดี สัตว์ทั้งหลายผู้มีความเกิดเป็นธรรมดา มีความแก่เป็นธรรมดา ย่อมหลุดพ้นจากชาติ ชรา เพราะอาศัยสัตบุรุษเหล่านั้น สมดังพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ว่า อานนท์ ก็สัตว์ทั้งหลายผู้มีความเกิดเป็นธรรมดา ผู้มีความแก่เป็นธรรมดา ย่อมหลุดพ้นจากชาติ ชรา เพราะอาศัยเราผู้เป็นกัลยาณมิตร เป็นต้น ก็พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั่นแล ผู้ถึงพร้อมด้วยอาการทั้งปวง ชื่อว่าเป็นกัลยาณมิตร อีกอย่างหนึ่ง เมื่อไม่ได้พระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น พระอริยบุคคลมีพระสารีบุตรและโมคคัลลานะเป็นต้น ก็ชื่อว่าเป็นกัลยาณมิตร เมื่อไม่ได้พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะเป็นต้นแม้เหล่านั้น พึงได้กัลยาณมิตรผู้เป็นสิวัฏฐิกะ ผู้ละได้แล้วโดยส่วนเดียว สมดังที่พระโบราณาจารย์ทั้งหลายกล่าวไว้ว่า

กัลยาณมิตรย่อมเป็นผู้น่ารัก น่าเคารพ น่ายกย่อง
คอยตักเตือน อดทนถ้อยคำ (ของคนต่ำกว่า) แต่งถ้อยคำที่ลึกซึ้ง
ไม่ชักชวนในสิ่งที่ไม่ใช่ฐานะ

บุคคลผู้เป็นบัณฑิตผู้ตั้งอยู่ในฝ่ายเจริญ ผู้ประกอบด้วยคุณเป็นต้นดังกล่าวมานี้ จัดว่าหาได้ยากโดยแท้ในโลก อีกอย่างหนึ่ง พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอสีติมหาสาวก รวมทั้งสาวกของพระตถาคตเหล่าอื่น และชนทั้งหลายมีสุเนตตดาบส มหาโควินพราหมณ์ วิธูรบัณฑิต สรภังคดาบส มโหสถบัณฑิต สุตโสมบัณฑิต พระเจ้าเนมิราช อโยฆรกุมาร และอกิตติบัณฑิต เป็นต้น พึงทราบว่า บัณฑิต บัณฑิตเหล่านั้น เป็นผู้สามารถกำจัดภัยอุปัททวะและอุปสรรคทั้งปวง พวกผู้ที่ทำตามคำของตนดุจการอารักขาในเวลามีภัย และดุจประทีปในที่มืด และดุจการได้ข้าวและน้ำเป็นต้นในเวลาที่ถูกความทุกข์อันเกิดจากความหิวกระหายเป็นต้นครอบงำ ฉะนั้น จริงอย่างนั้น เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย นับไม่ถ้วน ไม่มีประมาณ อาศัยพระตถาคตแล้ว ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะ บางพวกดำรงอยู่ในพรหมโลก บางพวกดำรงอยู่ในเทวโลก บางพวกเกิดขึ้นในโลกที่เป็นสุคติ สกุล ๘๐,๐๐๐ สกุล ทำจิตให้เลื่อมใสในพระสารีบุตรเถระ อุปัฏฐากพระเถระด้วยปัจจัย ๔ บังเกิดแล้วในสวรรค์ สกุลทั้งหลายทำใจให้เลื่อมใสในพระมหาสาวกทั้งปวงมีพระมหาโมคคัลลานะ และพระมหากัสสปะเป็นต้น ก็บังเกิดในสวรรค์เหมือนอย่างนั้น สาวกทั้งหลายของครูสุเนตต์ บางพวกเกิดขึ้นแล้วในพรหมโลก บางพวกเกิดขึ้นเป็นสหายของเทพทั้งหลาย ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี ฯลฯ หรือบางพวก เกิดขึ้นเป็นสหายของคหบดีมหาศาล สมจริงดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดังนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย ภัย ย่อมไม่มีแต่บัณฑิต อุปัททวย่อมไม่มีแต่บัณฑิต อุปสรรค ย่อมไม่มีแต่บัณฑิต อีกประการหนึ่ง บัณฑิตเช่นกับภัณฑะแห่งของหอมมีกฤษณาและดอกไม้เป็นต้น บุคคลที่คบบัณฑิตนั้น เป็นเช่นกับด้วยใบไม้ที่ห่อของหอมมีกฤษณาและดอกไม้เป็นต้น ย่อมถึงความเป็นผู้อันวิญญูชนทั้งหลายพึงสรรเสริญ และความเป็นผู้เป็นที่พอใจแห่งวิญญูชนทั้งหลาย สมจริงดังที่ท่านกล่าวไว้ในนารทชาดกว่า

ก็นรชนใดใช้ใบไม้ห่อกฤษณา แม้ใบไม้ทั้งหลาย
ก็หอมฟุ้งขจรไปฉันใด การคบนักปราชญ์ ก็ฉันนั้น

ก็แม้อกิตติดาบส เมื่อท้าวสักกะจอมเทพประทานพรอยู่ ได้กล่าวอย่างนี้ว่า

บุคคลพึงเห็นนักปราชญ์ พึงฟังนักปราชญ์
พึงอยู่ร่วมกับนักปราชญ์ พึงกระทำการสนทนา
ปราศรัยกับนักปราชญ์นั้น และพึงชอบใจการสนทนา
กับนักปราชญ์นั้น

(ท้าวสักกะ ตรัสถามว่า)

ท่านกัสสปะ นักปราชญ์ได้ ทำอะไรแก่ท่านหรือหนอ
ท่านจงบอกถึงเหตุ ท่านกัสสปะ เพราะเหตุไร ท่านจึง
ปรารถนาเห็นนักปราชญ์

(อกิตติดาบสถวายพระพรว่า)

เพราะนักปราชญ์เป็นผู้มีปัญญา ย่อมแนะนำอุบายที่ควร

แนะนำ นักปราชญ์นั้น ย่อมไม่ประกอบในสิ่งที่ไม่ใช่ธุระ
การแนะนำดี เป็นความดี ของนักปราชญ์นั้น นักปราชญ์นั้น
เขาพูดดีก็ไม่โกรธ นักปราชญ์นั้น ย่อมรู้จักอุบายเครื่อง
แนะนำ การสมาคม กับนักปราชญ์ จึงเป็นความดี

อีกอย่างหนึ่ง ย่อมได้ฟังวาจาที่นำมาซึ่งประโยชน์แก่โลกทั้งสอง แม้ที่ไม่เคยได้ฟังมาก่อน เพราะอาศัยสัตบุรุษแม้เหล่านั้น เหมือนอย่างที่ท่านกล่าวไว้ว่า

สัตบุรุษทั้งหลายกล่าว วาจาสุภาษิตว่า เป็นวาจา
สูงสุด เป็นที่หนึ่ง บุคคลพึงกล่าว วาจาอันเป็นธรรม ไม่พึง
กล่าววาจาอันไม่เป็นธรรม นั้นเป็นที่สอง พึงกล่าววาจา
เป็นที่รัก ไม่พึงกล่าววาจา อันไม่เป็นที่รัก นั้นเป็นที่สาม
พึงกล่าววาจาจริง ไม่พึงกล่าว วาจาเหลาะแหละ นั้นเป็นที่สี่
พระพุทธเจ้าตรัสพระวาจาใด อันเป็นวาจาเกษม
เพื่อการบรรลุนิพพาน เพื่อทำที่สุด แห่งทุกข์ วาจานั้น
เป็นวาจาประเสริฐกว่า วาจาทั้งปวง

บุคคลทั้งหลายย่อมพ้นจากอบายทุกข์ เพราะประกอบด้วยกุศลมีทานเป็นต้น ก็ด้วยการเข้าไปอาศัยและเสพสัตบุรุษเป็นปัจจัยนั่นเอง สมดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า อีกอย่างหนึ่ง บุญทั้งหลายนั่นเอง ชื่อว่า มีอุปการะมากแก่สัตว์ทั้งหลาย เพราะป้องกันทุกข์มีทุกข์ในนรกเป็นต้น เพราะการระลึกถึงอุปการะแม้แห่งบุญเหล่านั้น ก็พึงทราบว่า กตัญญุตา ความเป็นผู้กตัญญูนั้น พระผู้มีพระภาคตรัสว่าเป็นมงคล เพราะเป็นเหตุแห่งการบรรลุคุณวิเศษมีประการต่าง ๆ มีความเป็นผู้อันสัตบุรุษทั้งหลายพึงสรรเสริญเป็นต้น สมจริงดังพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดังนี้ว่า ภิกษุทั้งหลาย บุคคลที่หาได้ยากในโลกเหล่านี้มีอยู่ ๒ จำพวก ๒ จำพวกอะไรบ้าง คือ ๑. ผู้ที่ทำอุปการะก่อน ๒. ผู้กตัญญูกตเวที อีกอย่างหนึ่ง ย่อมประกอบโดยชอบซึ่งบุคคลผู้ทำตามคำของตนไว้ในอัตถสมบัติในโลกนี้และโลกหน้า แม้ในเวลาที่เป็นวิธุรมโหสธชาดกเป็นต้น การงานทั้งหลายมีกสิกรรม โครักขกรรม และพาณิชยกรรม เป็นต้นที่ปราศจากอกุศลเป็นต้น ที่ทำให้เสียเวลาโดยเปล่าประโยชน์ เป็นการงานที่ไม่เหมาะสม ไม่ควรทำ และเป็นการกระทำที่ย่อหย่อน เพราะเป็นผู้รู้กาล เพราะมีปกติกระทำเหมาะสม เพราะไม่เกียจคร้าน เพราะถึงพร้อมด้วยความอุตสาหะและความเพียร และเพราะไม่มีความเสื่อมเสีย ด้วยการยึดมั่นในการงานที่ไม่อากูล การงานที่ไม่อากูลเหล่านี้ที่ประกอบแล้วอย่างนี้ ก็เพราะเหตุที่ตนเอง บุตร ภรรยา หรือทาส และกรรมการเป็นผู้ฉลาด เป็นเหตุแห่งการได้ทรัพย์ และข้าวเปลือกที่น่าปลื้มใจ ในปัจจุบันโดยแท้ สมจริงดังพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดังนี้ว่า

บุคคลผู้มีการงาน กระทำสมควรเป็นปกติ
ขยัน ย่อมหาทรัพย์ได้ ดังนี้

และว่า

บุคคลที่มักนอนหลับกลางวัน ขี้เกียจลุกขึ้น
กลางคืน เมาเป็นนิตย์ เป็นนักเลง ไม่อาจจะอยู่
ครองเรือนให้ดีได้ ประโยชน์ทั้งหลาย ย่อมล่วงเลย
บุรุษผู้ทอดทิ้งการงาน โดยอ้างว่า เวลานี้หนาวนัก
เวลานี้ร้อนนัก เวลานี้เย็นเสียแล้ว ดังนี้ เป็นต้น
ส่วนผู้ใดไม่สำคัญความหนาว และความร้อนยิ่งไปกว่าหญ้า
กระทำกิจของบุรุษอยู่ ผู้นั้น ย่อมไม่เสื่อมจากความสุข ดังนี้

และว่า

เมื่อบุคคลรวบรวมโภคะทั้งหลายอยู่ เหมือนภมร โภคะทั้งหลาย
ย่อมถึงการสั่งสม ดุจจอมปลวก อันตัวปลวกก่อขึ้น ฉะนั้น

สัตบุรุษทั้งหลายซึ่งมีประเภทเป็นต้นดังว่ามานี้ชื่อว่าหาได้ยากยิ่งในโลก ชนพาลที่เป็นอสัตบุรุษ เพราะตรงกันข้ามกับสัตบุรุษนั้น แม้จะไม่แสวงหา ก็หาได้ง่ายเหลือเกิน คนพาลเหล่านั้นย่อมให้บริวารชนที่คบหากับตนเองจมลงในสังสารทุกข์โดยแท้ ไม่ให้ออกจากภพไปได้ จริงดังนั้น ชนทั้งหลายเหล่านี้ คือ ครูทั้ง ๖ มีปูรณกัสสปะ เป็นต้น ปาปบุคคลทั้งหลาย มีพระเทวทัต พระโกกาลิกะ พระโมฆกติสสะ พระขัณฑเทวีบุตร พระสมุททัตตะ และนางจิญจมาณวิกา เป็นต้น ได้รับทุกข์อยู่เป็นเวลานานในอดีตกาล และสัตว์เหล่าอื่นเห็นปานนี้ที่เป็นคนพาล ย่อมทำตนเองและชนทั้งหลายผู้ทำตามถ้อยคำของตนให้พินาศ เพราะตนเองยึดถือแบบผิด ๆ ดุจเรือนที่ถูกไฟไหม้ทั่วแล้ว ฉะนั้น

จริงดังนั้น พระเจ้าอชาตศัตรู และบุคคลแม้เหล่าอื่นมีพระโกกาลิกะเป็นต้นย่อมบังเกิดในอบาย เพราะอาศัยพระเทวทัต พระเจ้าอชาตศัตรูในเวลาที่ฟังสามัญญผลสูตร หากว่าไม่สั่งปลงพระชนม์พระบิดาก็น่าจะเป็นพระโสดาบันได้ แต่เพราะสั่งปลงพระชนม์พระบิดา จึงไม่บรรลุแม้มรรคและผล ไหม้อยู่ในโลหกุมภีนรกถึง ๖ หมื่นปี จึงจะพ้น แม้ในอนาคตก็จักเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าได้ แม้พระโกกาลิกะไม่เคารพนอบน้อมในพระสารีบุตรเถระและพระโมคคัลลานเถระจึงไปเกิดในปทุมนรก ซึ่งเป็นส่วนแห่งนรกที่มีโอกาสหมกไหม้อยู่ด้วยการนับดอกบัวในมหานรก ฯลฯ ครั้งนั้นแล โกกาลิกภิกษุมรณภาพเพราะบาปนั้นเอง ครั้งโกกาลิกภิกษุมรณภาพแล้วก็ไปเกิดในปทุมนรก เพราะจิตอาฆาตในพระสารีบุตร และพระโมคคัลลานะ บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ได้แก่ ไม่ปรากฏโดยนามและโคตร พระผู้มีพระภาคตรัสกะภิกษุรูปหนึ่งที่นั่งเฝ้าถามปัญหาอยู่ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ประมาณอายุในปทุมนรกยาวนานมากน้อยแค่ไหน พระองค์จึงตรัสว่า ภิกษุ ประมาณอายุในปทุมนรกยาวนานมาก การที่จะนับว่า เท่านี้ปี เท่านี้ ๑ ร้อยปี เท่านี้ ๑ พันปี หรือเท่านี้ ๑ แสนปี ไม่ใช่จะทำได้ง่าย ๆ จึงทูลถามต่อว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ก็พระองค์สามารถจะยกอุปมาได้หรือไม่ พระผู้มีพระภาคได้ตรัสว่า ได้สิ ภิกษุ เปรียบเหมือน ๒๐ ขาริกะ เป็น ๑ ติลวาหะของชาวโกศล บุรุษ

จะพึงยกได้ครั้งละ ๑ ติละ โดยล่วงไป ๑ ร้อยปีและ ๑ พันปี ดูก่อนภิกษุ ๒๐ ขาริกะเท่ากับติลวาหะของชาวโกศล จะถึงความหมดสิ้นไปเพราะความเพียรนั้นได้เร็วกว่า แต่จะใช่อัพพุทนรกก็หาไม่ ฉันใด ดูก่อนภิกษุ เปรียบเหมือน ๒๐ อัพพุทนรก เป็น ๑ นิรัพพุทะนรก ฉันนั้น เป็นต้น

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า วีสติขาริโก ๒๐ ขาริ คือ ๔ ปัตถะ โดยปัตถะของชาวมคธเป็น ๑ ปัตถะในแคว้นโกศล โดยปัตถะนั้น ๔ ปัตถะ เป็น ๑ อาหฬกะ ๔ อาหฬกะ เป็น ๑ โทณะ ๔ โทณะ เป็น ๑ มาณิกะ ๔ มาณิกะ เป็น ๑ ขาริ เป็น ๒๐ ขาริ ด้วยขาริน้น (ขาริหนึ่งเท่ากับ ๑,๒๕๖ ทะนาน ๒๐ ขาริเท่ากับ ๒๕,๑๒๐ ทะนาน) บทว่า อาโลวาโห ได้แก่ เกวียนบรรทุกงา บทว่า อพฺพุโท นิรโย อัพพุทนรก คือ ชื่อว่า อัพพุทนรก ไม่มีนรกจัดไว้เฉพาะไร ๆ แต่โอกาสที่ได้รับความเร่าร้อน ด้วยการนับอัพพุทะ (๑๐๐ ล้านปี) ในอเวจีนั่นแหละ ท่านกล่าวว่า อัพพุทนรก ในนิรัพพุทนรก เป็นต้น ก็มีนัยนี้ ในนิรัพพุทนรกนั้น พึงทราบการนับปีอย่างนี้ ๑๐๐ แสนเป็น ๑ โกฏิ ๑๐๐ แสนโกฏิ เป็น ๑ ปโกฏิ ๑๐๐ แสนปโกฏิ เป็น ๑ โกฏิปโกฏิ ๑๐๐ แสนโกฏิปโกฏิ เป็น ๑ นหุต ๑๐๐ แสนนหุต เป็น นินนหุต ๑๐๐ แสนนินนหุต เป็น ๑ อัพพุทะ เอา ๒๐ คูณ อัพพุทะ เป็น ๑ นิรัพพุทะ ในนรกทั้งปวงก็มีนัยนี้ อนึ่ง การนับนี้ท่านกล่าวว่า ทำได้ยากสำหรับผู้ที่ไม่ทราบหรือไม่คุ้นเคย การที่จะนับไม่ใช่จะทำได้ง่าย ๆ แต่อาจารย์บางพวกกล่าวว่า ในนรกนั้น ที่ได้ชื่อเหล่านี้มาก็เหตุสักว่าความคร่ำครวญบ้าง เพราะความต่างแห่งการทำกรรมบ้าง เหมือนอย่างเพราะความอาฆาต พระเจ้าทีฆวิทัสสะ จึงนอนหงายตกไปไหม้อยู่ในมหานรกตลอด ๑ พุทธันดร ด้วยอัตภาพประมาณ ๖๐ โยชน์ และเหมือนอย่างสกุล ๕๐๐ สกุล ซึ่งชอบใจทิฏฐิของพระองค์ เข้าถึงความเป็นสหายของพระองค์นั่นแหละ จึงพากันไหม้อยู่ในมหานรก

สมจริงดังพระดำรัสที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ดังนี้ ว่า ภิกษุทั้งหลาย ไฟลุกลามมาจากเรือนไม้อ้อ หรือเรือนหญ้าแล้ว ย่อมไหม้แม้เรือนยอดซึ่งฉาบทาทั่วแล้ว ลมเข้าไม่ได้ มีกลอนปิดสนิท ปิดหน้าต่างแล้ว แม้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย ภัยทั้งหลายอย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมเกิดขึ้น ภัยเหล่านั้นทั้งหมดย่อมเกิดแต่คนพาล หาเกิดแต่บัณฑิตไม่ อุปัททวะทั้งหลายอย่างใดอย่างหนึ่ง ฯลฯ อุปสัคทั้งหลายอย่างใดอย่างหนึ่ง ย่อมเกิดขึ้น อุปสัคเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมเกิดแต่คนพาล หาเกิดแต่บัณฑิตไม่ ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนั้นแล คนพาลจึงมีภัยเฉพาะหน้า บัณฑิตไม่มีภัยเฉพาะหน้า ค น พ า ล มีอุปัททวะ บัณฑิตไม่มีอุปัททวะ คนพาลมีอุปสัค บัณฑิตไม่มีอุปสัค ฉันนั้นเหมือนกันแล อีกอย่างหนึ่ง คนพาลเป็นเช่นกับปลาเน่า บุคคลที่คบคนพาลนั้นเป็นเช่นกับใบไม้ที่ห่อปลาเน่า คนพาลจึงถึงความเป็นผู้ที่วิญญูชนทั้งหลายจะพึงละทิ้งเสีย และถึงความเป็นผู้มีวิญญูชนทั้งหลายจะพึงรังเกียจ สมจริงดังที่ท่านกล่าวไว้ในนารทชาดกว่า

นรชนใช้ปลายหญ้าคา ห่อปลาเน่า
แม้หญ้าคาก็เหม็นเน่า มีกลิ่นฟุ้งไปฉันใด
การคบคนพาล ก็ฉันนั้น

ก็แม้อกิตติบัณฑิต เมื่อท้าวสักกะจอมเทพประทานพรอยู่ ก็ได้กล่าวอย่างนี้ว่า

บุคคลไม่ควรเห็น ไม่ควรฟังคนพาล
และไม่พึงอยู่ร่วมกับคบพาล ไม่ควรสนทนา
ปราศรัยกับคนพาล และไม่ควรพอใจการสนทนา
ปราศรัยกับคนพาล

(ท้าวสักกะตรัสถามว่า)

ท่านกัสสปะ คนพาลได้ทำอะไร ให้แก่ท่านแลหรือ
ท่านจงบอกถึงเหตุ ท่านกัสสปะ เพราะเหตุไร
ท่านจึงไม่ต้องการพบคนพาล

(อกิตติดาบสตอบว่า)

(เพราะ) คนพาลทราบปัญญา ย่อมแนะนำ
สิ่งที่ไม่ควรแนะนำ ย่อมประกอบในสิ่งที่ไม่ใช่ธุระ
การแนะนำในทางที่ผิด ๆ เป็นความประเสริฐ (ของคนพาล)
คนพาล แม้เขาพูดดี ๆ ก็โกรธ คนพาลนั้น
ย่อมไม่รู้จักอุบายเครื่องแนะนำ การไม่คบคนพาล
นั้นเสียได้เป็นการดี

ภัยและอุปัทวะทั้งปวงย่อมเกิดขึ้นด้วยอำนาจการคลุกคลีเกี่ยวข้องกับคนพาลและคนเลว ด้วยอาการอย่างนี้ หาใช่เกิดขึ้นด้วยอำนาจการคบบัณฑิตไม่ ฉะนั้น สัตบุรุษทั้งหลายจึงหาได้ยากยิ่งแท้โดยประการทั้งปวง บัดนี้ถึงลำดับการพรรณนาด้วยคาถานี้ว่า

ความเป็นมนุษย์ หาได้ยาก การเสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้า
หาได้ยาก ขณสมบัติ หาได้ยาก พระสัทธรรมหาได้ยากยิ่งกว่า

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ความเป็นมนุษย์หาได้ยาก ความว่า แม้ความเป็นมนุษย์หาได้ยากโดยแท้ ความเป็นมนุษย์หาได้ยากพึงทราบโดยอุปมาเหมือนเต่าตาบอดเป็นต้น ได้ยินว่า ชาวนาคนหนึ่งไถนาตลอด ๓ ปีที่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา ไม่ได้แม้อะไรสักอย่างเลยจึงทำลายและไถออกเป็นสองท่อนแล้วโยนไปในแม่น้ำคงคา เพราะการโยนลอยไปในแม่น้ำคงคานั้น ท่อนหนึ่งลอยขึ้น ท่อนหนึ่งจมลง ฉะนั้น แอกและไถจึงลอยอยู่ในแม่น้ำด้วยอาการอย่างนี้ พอนาน ๆ ไป อีกอันหนึ่งก็ลอยขึ้น อีกอันหนึ่งก็จมลง ฉะนั้น ทั้ง ๒ อันจึงประกอบรวมกันเป็นปกติตามเดิม ในขณะนั้น พอล่วงไปได้ ๑ ร้อยปี ๑ พันปี เต่าตาบอดจึงจะโผล่ขึ้นมาครั้งหนึ่ง ในขณะที่ว่ายโผล่ขึ้นมา คอของเต่าตาบอดก็ได้เข้าไปติดในระหว่างแอกและผาลทั้งสอง เวลานี้จัดว่าหาได้ยากโดยแท้ แม้ความเป็นมนุษย์ก็หาได้ยากโดยแท้เหมือนกัน จริงดังนั้น สัตว์ทั้งหลายพอไม่ได้ความเป็นมนุษย์ก็จะท่องเที่ยวไปในภูมิแห่งสัตว์นรก เปรต อสุรกาย และสัตว์ดิรัจฉาน ไม่ได้เพื่อที่จะยกแม้ศีรษะขึ้นเลย ล่วงผ่านเข้าไปสู่การคำนวณ (เวลา) หรือระยะเวลา ของสัตว์ที่จะหมกไหม้ในนรกด้วยอำนาจแห่ง ๑ อสงไขย ตลอด ๑ พุทธันดร ๒ พุทธันดร

๓ พุทธันดร ๔ พุทธันดร ล่วงผ่านเข้าไปแม้สู่การคำนวณเวลาหรือระยะเวลาแห่งเหล่าสัตว์ที่เล็กมากที่นั่งอยู่ในภูมิประเทศซึ่งเป็นสถานที่ที่แค่พอจะวางนิ้วมือได้เท่านั้น มีขนาดแค่ ๔,๕,๖,๗ และ ๘ ส่วนเสี้ยวแห่งเมล็ดงาและเมล็ดพันธุ์ผักกาดเท่านั้น ด้วยอัตภาพที่เล็กเหลือเกินแม้ในภูมิแห่งเปรต อสุรกาย และสัตว์ดิรัจฉาน ชื่อว่าใครอื่นยกเว้นบุคคลผู้มีฤทธิ์ จักสามารถที่จะนับด้วยเมล็ดพืชเหล่านั้นได้ ด้วยว่าสัตว์เหล่านั้นไม่ได้รับรู้เลยถึงข้างขึ้นและข้างแรม เพราะความมืดบอดด้วยโมหะ แม้เมื่อพระพุทธเจ้าจะเสด็จอุบัติขึ้นหลายร้อยหลายพันครั้ง ก็ปล่อยผ่านล่วงเลยไป เพราะไม่ได้ยินเสียงว่า พระพุทธเจ้าเลย แม้ความเป็นมนุษย์จัดว่าหาได้ยากยิ่งแท้ ด้วยประการฉะนี้

แม้เมื่อได้ความเป็นมนุษย์ เวลาที่พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นก็ยังหาได้ยากยิ่ง เป็นสัมมาทิฏฐิแม้ในเวลาที่พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้น ขณะสมบัติกล่าวคือความเกิดขึ้นแห่งกุศล หาได้ยากเหมือนกัน เพราะแม้คนที่จะแสดงพระสัทธรรมก็หาได้ยาก แม้เมื่อมีคนแสดงพระสัทธรรมนั้น แม้การฟังธรรมก็หาได้ยาก เพราะมีอวัยวะไม่สมประกอบ (พิการ) ฉะนั้น ขณสมบัติมีความเป็นมนุษย์เป็นต้น ซึ่งมีประเภทเป็นต้นดังว่ามานี้ พึงทราบว่า หาได้ยาก คำว่า ขณสมบัติหาได้ยาก ความว่า ขณสมบัติกล่าวคือความเกิดขึ้นแห่งกุศลหาได้ยากโดยแท้ ด้วยว่าชนทั้งหลายที่เป็นไปในปัจจันตวิสัย ย่อมรื่นรมย์ อภิรมย์ในอกุศลกรรมบถ ๑๐ มีปาณาติบาตเป็นต้น และชนเหล่านั้นก็จะมีสภาพเป็นคนดุร้าย ย่อมไม่รู้แม้คุณแห่งพระรัตนตรัย บุคคลทั้งหลายแม้ที่ไม่มีรูป ก็เพราะปราศจากปรโตโฆสะ แม้การได้โสดาปัตติมรรคก็ไม่มีแก่บุคคลเหล่านั้น ย่อมไม่ได้แม้การพบพระพุทธเจ้าเป็นต้น ก็จะต้องกล่าวไปไยในเวลาที่เป็นอสัญญสัตว์ สัตว์ดิรัจฉาน เปรต และสัตว์นรก แม้ความเป็นไปแห่งสัตว์ทั้งหลายที่บำเพ็ญบารมีเต็มเปี่ยมแล้ว ก็เป็นอัพโพหาริก แม้จะเกิดในตระกูลสัมมาทิฏฐิ ก็จะไม่ได้พบพระพุทธรัตนะและพระสังฆรัตนะ เพราะจักษุพิการ ย่อมเสื่อมแม้จากการฟังธรรมเพราะหูพิการ ไม่จัดเป็นผู้สมาทานกุศล เพราะหูหนวกและเป็นใบ้เป็นต้น เพราะความเป็นมิจฉาทิฏฐิที่แม้จะสมบูรณ์ด้วยอวัยะก็ตาม ถึงจะเห็นพระสัพพัญญูพุทธเจ้าผู้แวดล้อมด้วยมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประดับด้วยอนุพยัญชนะ ๘๐ ประกอบความงามอันแวดล้อมด้วยพระรัศมีด้านละวา ก็ไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ควรมองดูด้วยจักษุที่อ่อนโยนเพราะความเลื่อมใส ก็ยังคงวางอำนาจด้วยอำนาจมโนปโทสะนั่นเอง เป็นมิจฉาทิฏฐิอยู่หลายหนแม้ในเวลาที่ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์เป็นต้น จึงบังเกิดในมหานรก แม้ขณสมบัติคือการเกิดขึ้นแห่งกุศล ก็หาได้ยากโดยแท้ ด้วยอาการอย่างนี้ เนื้อความแห่งคาถานี้ว่า

ความเป็นมนุษย์หาได้ยาก การเสด็จอุบัติของพระพุทธเจ้า
หาได้ยาก ขณสมบัติหาได้ยาก พระสัทธรรมหาได้ยากยิ่งกว่า

เป็นอันท่านกล่าวไว้แล้วนั่นแล

ปริเฉทที่ ๕ ชื่อปกิณณกกัณฑ์ ในการทำสีมาให้บริสุทธิ ที่พระสาครพุทธิเถระรจนาไว้อย่างดี จบแล้วด้วยประการฉะนี้

คัมภีร์หรือหนังสือที่จะประกาศสีมาสมบัติ นำสีมาวิบัติออกไป ด้วยอำนาจปรารภกุลบุตรที่ถึงความพ่ายแพ้ในศาสนาเพราะได้ทำอุปสัมปทากรรมไว้ เพราะมิได้ทำอุทกุกเขปสีมาในแม่น้ำ มิได้คัดเลือกคำที่ท่านกล่าวไว้ในวิมติวิโนทนีฎีกาให้ดีด้วยอำนาจสัททยุติและอัตถยุติ ด้วยอำนาจการทำความเสื่อมเสียอย่างใหญ่หลวงแก่เหล่ากุลบุตรที่ได้เกิดศรัทธาในพระศาสนามาตลอด ๒ พันหนึ่งร้อยสามสิบเอ็ดปี แห่งพระศาสนาในสมัยของพระเจ้ามหาธรรมราชาผู้เป็นทายกสร้างมหาสถูปทองคำประดิษฐานอยู่บนยอดเขาริ่มฝั่งแม่น้ำเอราวดีในสิริเขตนครอันเป็นที่อยู่อาศัยของ อันได้ชื่อว่า อิสินคร เพราะพระเจ้าอิสิให้สร้างไว้ ดำรงคงอยู่มาผ่านไป ๑ ร้อยปีจากที่พระศาสดาเสด็จปรินิพพาน ก็ยังคงดำเนินต่อไป

ก็ด้วยเหตุประมาณเพียงนี้ คัมภีร์ชื่อสีมาวิโสธนี ที่จะนำความวิบัติแห่งพระศาสนาออกไป อันภิกษุที่ครูทั้งหลายได้ขนานนามให้ว่า สาครพุทธิ อุปสมบทเมื่ออายุได้ ๒๐ ปี ด้วยญัตติจตุตถกรรมที่เหมาะสมแก่ฐานะ เพราะไม่ทำความวิบัติแก่พยัญชนะ ๑๐ ประการ โดยอุทกุกเขปสีมาที่เป็นไปเพราะการวักน้ำสาดพร้อมกับการเพ่งสีมาที่หาดทรายฝั่งแม่น้ำเอราวดีเชิงเขาทีฆบรรพตทางส่วนด้านทิศใต้ของสิริเขตนคร มีพระมหาเถระที่ปรากฏนามว่า สัทธัมมโกวิท ผู้ทรงพระไตรปิฎก ผู้เชี่ยวชาญมหาไวยากรณ์ ผู้เป็นราชครูพระเจ้ามหาธรรมราชา ผู้เที่ยวโคจรไปในหมู่บ้าน ในสิริเขตนคร เป็นพระอุปัชฌาย์ มีพระมหาสามิผู้ทรงวินัย เป็นคณวาจกะ เป็นวาสิคณาจริยะ ในศาสนาอันประเสริฐที่หมุนไปของพระชินเจ้าองค์สุดท้าย อันเป็นที่พำนักของเหล่าปัญญาธิบดี และพระนาคเถระผู้ทรงพระไตรปิฎก เป็นอาจารย์ มีคณะสงฆ์ผู้ละอเนสนาด้วยอำนาจเวชกรรมและชังฆเปสนกรรมเป็นต้น มีอาชีวะบริสุทธิ์โดยสัมมาอาชีวะ เป็นการกสงฆ์ ได้รจนาไว้ เป็นอันเสร็จสมบูรณ์แล้ว

จริงอยู่ คัมภีร์สีมาวิโสธนีนี้ ที่ท่านแบ่งสันปันส่วนไว้
ด้วยเหตุประมาณเพียงนี้ ที่เป็นไปโดยเผยแผ่ออก
อย่างทั่วถึง ละเอียดอ่อน ท่านคิดไว้แล้วอย่างดี
ภิกษุผู้ปรากฏนามว่า สาครพุทธิ ผู้อยู่บนที่พำนักที่สร้างไว้
บนที่สูงทางด้านทิศใต้ ในเมืองที่ทราบชื่อกันว่า สิริเขต
คัมภีร์นี้ท่านดำริไว้อย่างดีแล้ว เมื่อมีพรรษาครบ ๒๐ บริบูรณ์
ด้วยตั้งปณิธานว่า คัมภีร์นี้ที่เรารจนาไว้แล้ว
สำเร็จลงได้ ไม่มีคั่งค้าง
ขอความดำริทั้งปวงจงพลันสำเร็จ แก่สัตว์มีลมปราณ ด้วยประการฉะนี้
ขอให้คัมภีร์จงคงอยู่ในพระศาสนา นำความมืดออกไป ตราบเท่าที่
แม้พระนามว่า พระพุทธเจ้า ของพระโลกเชฏฐ์ ผู้คงที่ จะยังคงอยู่
สัตว์เหล่าใดที่ท่องเที่ยวไปบนผืนปฐพี ในจักรวาลทั้งหลายโดยรอบ เบื้องบน
ตั้งแต่ภพเบื้องสูงไป จนถึงอเวจีเบื้องต่ำ

ขอสัตว์แม้เหล่านั้นทั้งปวง ที่ได้รับผลวิบากอยู่
อย่างสม่ำเสมอ จงอยู่กับเรา
ขอพระราชาผู้ทรงเป็นแสงสว่าง แห่งพระศาสนา ผู้ทรงปกครอง
ด้วยราชธรรม จงมีพระชนม์ ยิ่งยืนนาน
ปราศจากโรคาพาธ พร้อมด้วยประยูรญาติ
ด้วยบุญกรรมนั้น ขอให้คำสอน ที่รุ่งเรืองอยู่ในพระศาสนา
ของพระศากยบุตรจะยังคงอยู่ ตลอดไปทุก ๆ ชาติ
เมื่อใด พระสัทธรรมบนผืนแผ่นดินใหญ่ เกิดมืดมิด แล้วเสื่อมหายไป
เมื่อนั้น ข้าพเจ้าคงจะสถิตอยู่ ในเทวโลกชั้นสูงสุดคือชั้นดุสิต

คัมภีร์สีมาวิโสธนี จบแล้ว.

๓.๓ สรุป

ในบทที่ ๓ นี้ผู้วิจัยได้ทำการปริวรรตคัมภีร์สีมาวิโสธนีจากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย ในอุปสมบทกัณฑ์ ในกัปวินาศกัณฑ์ ในนิพพานกัณฑ์ ในสมสีสีกัณฑ์ ในปกิณณกกัณฑ์สำเร็จเรียบร้อยแล้ว และผู้วิจัยได้ทำการแปลจากภาษาบาลีอักษรไทยเป็นภาษาไทยในอุปสมบทกัณฑ์ ในกัปวินาศกัณฑ์ ในนิพพานกัณฑ์ ในสมสีสีกัณฑ์ และในปกิณณกกัณฑ์สำเร็จเรียบร้อยแล้ว

บทที่ ๔

วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรม และสังฆกรรมของพระสงฆ์

ในบทที่ ๔ นี้ ผู้วิจัยจะได้ทำการวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมและสังฆกรรมของพระสงฆ์โดยแบ่งออกเป็น วิเคราะห์เรื่องสีมาในคัมภีร์สีมาวิโสธนี วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมของพระสงฆ์ และวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อสังฆกรรมของพระสงฆ์ ผู้วิจัยจะได้นำเสอนดังต่อไปนี้

๔.๑ วิเคราะห์เรื่องสีมาในคัมภีร์สีมาวิโสธนี

๔.๑.๑ ความหมายของสีมา

คำว่า สีมา มีปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา คัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนามากมาย และมีนักวิชาการทางด้านพระพุทธศาสนาหลายท่านได้วิเคราะห์และรวบรวมความหมายไว้ต่าง ๆ กัน คือ

(๑) ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๔ ตอนว่าด้วย อุโปสถักขันธกะมีข้อความที่เกี่ยวข้องกับคำว่า สีมา คือ อนุชานามิ ภิกฺขเว สีมํ สมฺมนฺนิตุนฺติ แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเพื่อสมมติสีมา[๑] และว่า ภควตา สีมาสมฺมติ อนุญฺญาตา แปลว่า การสมมติสีมา พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงอนุญาตแล้ว[๒] เป็นต้นเป็นข้อมูลเรื่องสีมาในชั้นปฐมภูมิ

(๒) ในอรรถกถากังขาวิตรณีมีข้อความที่เกี่ยวข้องกับสีมา คือ สีมา จ นาเมสา พทฺธสีมา อพทฺธสีมาติ ทุวิธา โหติ แปลว่า สีมา มี ๒ ชนิด คือ พัทธสีมา และอพัทธสีมา เป็นต้น[๓] และว่า สงฺโฆ เอเตหิ นิมิตฺเตหิ สีมํ สมฺมนฺเนยฺย สมานสวาสํ เอกูโปสถํ แปลว่า สงฆ์พึงสมมติสีมาด้วยนิมิตเหล่านั้น มีสังวาสเสมอกันและมีอุโบสถเดียวกัน เป็นต้น[๔] เป็นข้อมูลเรื่องสีมาในชั้นปฐมภูมิ

---

[๑] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๘/๑๕๑, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๘/๒๑๕.

[๒] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๔๐/๑๕๑, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๔๐/๒๑๖.

[๓] **กงฺขา.อ.** (บาลี) ๑๑๐.

[๔] **วิ.สงฺคห.** (บาลี) ๑๖๐/๒๑๒.

ในอรรถกถาธรรมบท มีข้อความที่เกี่ยวกับสีมา คือ สตฺถา โยชนมตฺตํ อทฺธานํ คงฺคาย คนฺตฺวา เวสาลิกานํ สีมํ ปาปุณิ แปลว่า พระศาสดาเสด็จไปยังแม่น้ำคงคาระยะทางประมาณ ๑ โยชน์ ก็ถึงสีมา (เขตแดน) ของชาวเมืองไพศาลี เป็นต้น[๕] และว่า โส อญฺเญสํ คิชฺฌานํ สีมํ อติกฺกมิตฺวา อติอุจฺจํ อุปฺปติ แปลว่า นกแร้ง ชื่อว่ามิคาโลปะนั้น บินล่วงเลยสีมา (เขตแดน) ของนกแร้งเหล่าอื่น บินสูงยิ่ง[๖] ซึ่งมีความหมายไม่เหมือนกับสีมาในทางพระพุทธศาสนาคือเขตความพร้อมเพรียงของสงฆ์ แต่มีความหมายทางบ้านเมืองว่า เป็นเขตแดนของประเทศ ๆ หนึ่ง เท่านั้น

(๓) ในอรรถกถาสมันตปาสาทิกาพระอรรถกถาจารย์ได้ให้ความหมายสีมาว่า สีมา หมายถึง สีมาในทางพระวินัยมีความหมายกว้างขวางอันรวมไปถึงดินแดนที่เป็นบ้านเมืองเช่น พระเจ้าแผ่นดินหรือรัฐบาลยกให้เป็นกรรมสิทธิ์ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา เป็นดินแดนเอกเทศต่างหากจากบ้านเรือนตามภาษาพระวินัยเรียกว่า วิสุงคามสีมา[๗]

ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า คำว่า สีมา คือ เขตแดนของประเทศใดประเทศหนึ่ง ซึ่งมีการปกครองเป็นอิสระ ฉะนั้นคำว่า สีมานี้จึงเป็นศัพท์สำคัญที่ใช้กันอยู่ในสมัยพุทธกาลหรือก่อนพุทธกาล พระพุทธองค์มิได้ทรงบัญญัติขึ้นเป็นการเฉพาะ แต่พระพุทธองค์ทรงประสงค์ใช้คำว่า สีมา เป็นเขตความพร้อมเพรียงของสงฆ์ในการทำสังฆกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญในพระพุทธศาสนามีการอุปสมบทเป็นต้นจึงใช้คำว่า สีมา เช่นเดียวกับคำว่า ภิกขุเป็นต้นซึ่งเป็นคำที่ใช้เรียกทั่วไปสำหรับนักบวชในสมัยพุทธกาลหรือก่อนพุทธกาล แต่พระพุทธองค์ทรงใช้คำว่า ภิกขุ มาเรียกกุลบุตรที่บวชในพระพุทธศาสนาว่า ภิกษุเช่นเดียวกับคำว่า สีมา ดังอธิบายมาแล้ว

(๔) ในฎีกาวิมติวิโนทนี มีข้อความที่เกี่ยวข้องกับสีมา คือ สมฺมตา สา สีมา สเฆน แปลว่า สีมานั้นอันสงฆ์สมมติแล้วเป็นต้น และว่า ปจฺฉา สีมํ พนฺธนฺตานํ สีมาย โอกาสํ ฐเปตฺวา แปลว่า เมื่อจะผูกสีมาภายหลังจึงเว้นโอกาสแห่งสีมาไว้ เป็นต้น [๘] เป็นข้อมูลเรื่องสีมาในชั้นปฐมภูมิ

(๕) ในฎีกาอภิธานัปปทีปิกาฎีกาวิเคราะห์คำว่า สีมาว่า สีมา มริยาโท. แปลว่า สีมา หมายถึง เขตแดน[๙]

(๖) ในคัมภีร์สัททนีติปกรณ์ธาตุมาลาวิเคราะห์คำว่า สีมาว่า สิ พนฺธเน, เอตฺถ สีมาติ สมคฺเคน สงฺเฆน กมฺมวาจาย พนฺธิยเตติ สีมา, สา ทุวิธา พทฺธสีมา อพทฺธสีมาติ. ตาสุ อพทฺธสีมา มริยาทกรณวเสน สีมาติ เวทิตพฺพา. แปลว่า สิธาตุในความผูก ในบทว่า สีมา มีรูปวิเคราะห์ว่า สถานที่ใดอันสงฆ์ผู้พร้อมเพรียงกันพึงผูกด้วยกรรมวาจา เหตุนั้น สถานที่นั้น ชื่อว่าสีมา สีมานั้นมี ๒

---

[๕] **ขุ.ธ.อ.** (บาลี) ๒/๓๒๓.

[๖] **ขุ.ชา.อ.** (บาลี) ๕/๓๓/๓๒.

[๗] **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๑๔๗/๑๒๔.

[๘] **สารตฺถ.ฎีกา** (บาลี) ๓/๑๓๘/๓๒๘.

[๙] **อภิธาน.ฎีกา** ๙๗๙ ปพฺเพ.

อย่างคือ พัทธสีมา และ อพัทธสีมา ในบรรดาสีมา ๒ ประเภทนั้น อพัทธสีมา พึงทราบว่าเป็นสีมาโดยการกำหนดเขตแดน (มีเจ็ดอัพภันดรเป็นต้น)[๑๐] เป็นข้อมูลเรื่องสีมาในชั้นทุติยภูมิ

(๗) ในคัมภีร์กัจจายนสูตรวิเคราะห์คำว่า สีมา ว่า กมฺมวาจาย พนฺธติ เอตฺถาติ สีมา, พนฺธิตพฺพาติ วา สีมา. แปลว่า บุคคลย่อมผูกในสถานที่นี้ด้วยกรรมวาจา เหตุนั้น สถานที่นั้น ชื่อว่าสีมา หรือว่า สถานที่อันพระสงฆ์พึงผูก เหตุนั้น สถานที่นั้น ชื่อว่าสีมา[๑๑]

(๘) ในคัมภีร์ปทรูปสิทธิวิเคราะห์คำว่า สีมาว่า สิ พนฺธเน, สียตีติ สีมา แปลว่า สิธาตุในความผูก สถานที่ใดอันพระสงฆ์ย่อมผูก สถานที่นั้นชื่อว่า สีมา[๑๒]

(๙) ในคัมภีร์นิรุตติทีปนีวิเคราะห์คำว่า สีมาว่า มหาชเนน สมฺมโตติ มหาสมฺมโต, สมฺมตา สีมา. แปลว่า สถานที่ใดอันมหาชนสมมติแล้ว เหตุนั้น สถานที่นั้น ชื่อว่า มหาสมมติ, สถานที่ที่สมมติแล้ว ชื่อว่า สีมา[๑๓]

(๑๐) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสได้ให้ความหมายของสีมาว่า สีมา หมายถึง เขตที่หมายรู้กัน[๑๔]

(๑๑) พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของสีมาว่า สีมา หมายถึง เขตกำหนดความพร้อมเพรียงของพระสงฆ์ เป็นเขตที่พระสงฆ์ตกลงกันไว้สำหรับภิกษุที่อยู่ภายในเขตนั้นต้องทำสังฆกรรมร่วมกัน[๑๕]

(๑๒) ราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายของสีมาว่า สีมา หมายถึง เขตหรือแดนเครื่องหมายบอกเขตโบสถ์มักทำด้วยแผ่นหินหรือหลักหินเป็นต้น เรียกว่า ใบพัทธสีมาก็ได้ ใบสีมาหรือใบเสมาก็ได้[๑๖]

---

[๑๐] พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) ตรวจชำระ, **สัททนีติธาตุมาลา คัมภีร์หลักบาลีไวยากรณ์**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๖๖๖.

[๑๑] **กจ.** ๖๒๘.

[๑๒] พระพุทธัปปิยมหาเถระ, **ปทรูปสิทธิ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๓), หน้า ๔๘๑.

[๑๓] **นิรุตฺติ.** ๗๒๗.

[๑๔] สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๕๕๐.

[๑๕] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๓๔๐-๓๔๑.

[๑๖] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๙๘.

(๑๓) สมเด็จมหาวีรวงศ์ได้ให้ความหมายของสีมาว่า สีมา หมายถึง โรงธรรมที่พระสงฆ์ประชุมทำสังฆกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญ[๑๗]

(๑๔) มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทยได้ให้ความหมายของสีมาว่า สีมา ในสารานุกรมไทยภาคอีสาน หมายถึง สีมาที่มีความหมายอย่างเดียวกันกับ โบสถ์ หรือ อุโบสถ ได้แก่ ขอบเขต หรืออาณาเขตที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้ในกิจกรรมของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา[๑๘] กิจหรือการงานของพระสงฆ์เรียกว่า สังฆกรรม มี ๔ อย่าง คือ

๑) อปโลกนกรรม

๒) ญัตติกรรม

๓) ญัตติทุติยกรรม

๔) ญัตติจตุตถกรรม

สังฆกรรมทั้ง ๔ อย่างนี้ ยกเว้นอปโลกนกรรมไม่ต้องทำภายในสีมา ส่วนสังฆกรรมอีก ๓ อย่างมีญัตติกรรมเป็นต้นพระสงฆ์ต้องทำภายในสีมาเท่านั้น ทำภายนอกสีมาไม่ได้[๑๙]

สรุปว่า สีมา หมายถึง เขตความพร้อมเพรียงของสงฆ์ในการทำสังฆกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญมีการอุปสมบทเป็นต้น โดยมีเครื่องหมายกำหนดเขตในพระวินัยเรียกว่า นิมิต และนอกจากนี้ความหมายของสีมายังรวมถึงเขตพื้นที่อื่น ๆ อันเป็นเขตของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ต่อมาพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจะทำสังฆกรรมอย่างใดจะต้องประชุมร่วมกันทำในอุโบสถ ซึ่งถือว่าเป็นเขตที่ได้รับการสมมติว่าเป็นสีมาที่ถูกต้องตามพระวินัยบัญญัติของพระพุทธเจ้า

๔.๑.๒ ความเป็นมาของสีมา

ความเป็นมาของสีมาพระพุทธองค์ตรัสไว้แล้วในอุโบสถขันธกะ[๒๐] หมวดว่าด้วยอุโบสถ พระพุทธองค์ทรงประทานพระพุทธานุญาตให้ภิกษุทั้งหลายประชุมกัน เพื่อความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ ครั้งแรกภิกษุทั้งหลายประชุมกัน แต่นั่งนิ่ง ๆ ชาวบ้านจะฟังธรรมก็ไม่ได้ฟัง จึงติเตียน พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้ประชุมกันเพื่อกล่าวธรรม และทรงพระดำริว่า สิกขาบทที่ทรงบัญญัติแก่ภิกษุทั้งหลาย ควรอนุญาตให้สวดเป็นปาติโมกข์ และจักเป็นอุโบสถกรรม คือการทำอุโบสถของภิกษุเหล่านั้น จึงทรงบัญญัติตามที่ทรงพระดำรินั้น ทรงแสดงวิธีสวดปาติโมกข์ แก่ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น

---

[๑๗] สมเด็จมหาวีรวงศ์, **พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๔๑๗.

[๑๘] มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย, **พจนานุกรมไทยภาคอีสาน**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๔๖๑๗.

[๑๙] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมาลศัพท์**, หน้า ๓๑๒.

[๒๐] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๒/๑๔๖, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๒/๒๐๗.

สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายพากันสวดปาติโมกข์ทุกวัน พระพุทธองค์องค์ตรัสห้ามและทรงปรับอาบัติทุกกฏ[๒๑] แก่ภิกษุผู้ทำเช่นนั้น ทรงอนุญาตให้สวดเฉพาะวันอุโบสถ

ภิกษุทั้งหลายสวดปาฏิโมกข์ ๓ ครั้ง ต่อ ๑ ปักษ์ (กึ่งเดือน) คือในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ พระพุทธองค์ตรัสห้ามและปรับอาบัติทุกกฏ[๒๒] แก่ภิกษุผู้ทำเช่นนั้น

ทรงอนุญาตให้สวดปาติโมกข์เพียงครั้งเดียวต่อ ๑ ปักษ์คือในวัน ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ

ภิกษุฉัพพัคคีย์สวดปาติโมกข์เฉพาะในพวกของตน พระพุทธองค์ตรัสห้ามและปรับอาบัติทุกกฏ[๒๓] แก่ภิกษุผู้ทำเช่นนั้น

ทรงอนุญาตให้ทำอุโบสถโดยพร้อมเพรียงกัน ภิกษุทั้งหลายสงสัยว่า จะกำหนดเขตพร้อมเพรียงกันในอาวาสหนึ่งหรือถือเขตแผ่นดินทั้งผืน พระพุทธองค์ตรัสให้ใช้อาวาสเดียวกันเป็นเขตสามัคคี[๒๔] ฝ่ายพระมหากัปปินะผู้เป็นพระอรหันต์ คิดว่า ท่านบริสุทธิ์อยู่แล้ว จะควรได้ทำอุโบสถสังฆกรรมหรือไม่ พระพุทธองค์ทรงทราบแล้วจึงตรัสตอบว่า ถ้าเธอไม่สักการะ เคารพ นับถือ บูชาอุโบสถแล้วใครเล่าจะทำเช่นนั้นและตรัสสั่งให้ไปทำอุโบสถสังฆกรรม[๒๕] ต่อมาภิกษุทั้งหลายสงสัยว่า อาวาสเดียวกันนั้น กำหนดอย่างไร พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้สมมติ คือ ประกาศสีมา (เขตแดน) โดยกำหนด ภูเขา ก้อนหิน ป่าไม้ ต้นไม้ หนทาง จอมปลวก แม่น้ำหรือแอ่งน้ำ เป็นเครื่องหมาย[๒๖] (นิมิต) แล้วทรงแสดงวิธีสวดสมมติสีมาด้วยเครื่องหมายเหล่านั้น[๒๗] เป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการกำหนดนิมิตและการสมมติสีมาที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตเพื่อความพร้อมเพรียงของสงฆ์

สีมาเป็นเขตความพร้อมเพรียงแห่งสงฆ์ และเพื่อที่จะกำหนดเขตความพร้อมเพรียงแห่งสงฆ์ดังกล่าวให้ชัดเจนขึ้นจึงจำเป็นต้องมีหลักเขตที่เรียกว่า นิมิต มีความหมายว่า วัตถุที่เป็นเครื่องหมาย[๒๘] ปัจจุบันนิยมเอาหินที่ทำเป็นนิมิตฝังลงในดิน แล้วปักแผ่นหินข้างบนจดที่ฝัง เพราะฉะนั้นแผ่นหินหรือหลักหินที่ปักอยู่รอบโรงอุโบสถนั้นคือ นิมิต ทำหน้าที่บอกหรือกำหนดสีมาหรือว่าเขตความพร้อมเพรียงแห่งสงฆ์นั้นเอง ในปัจจุบันนี้มีการเรียกหลักหินเหล่านั้นว่า สีมา เป็น

---

[๒๑] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๖/๑๔๙, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๖/๒๑๒.

[๒๒] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๖/๑๔๙, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๖/๒๑๓.

[๒๓] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๖/๑๕๐, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๖/๒๑๓.

[๒๔] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๖/๑๕๐, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๖/๒๑๓.

[๒๕] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๗/๑๕๐, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๗/๒๑๔.

[๒๖] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๓**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๑๓-๑๕.

[๒๗] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๘/๑๕๐, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๘/๒๑๕.

[๒๘] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**, หน้า ๒๔๒.

การเรียกอย่างผิดความหมายที่แท้จริง เพราะหลักหินเหล่านั้นคือ เป็นนิมิตอย่างที่กล่าวแล้วไม่ใช่เรียกว่า สีมา หรือ เสมา (ใบเสมา) ในสมัยพุทธกาล สีมามีอยู่ ๒ ประเภทเท่านั้นคือ

๑) พัทธสีมา หมายถึง เขตหรือแดนที่ถูกกำหนดขึ้นโดยพระสงฆ์

๒) อพัทธสีมา หมายถึง เขตหรือแดนที่ไม่ต้องมีการกำหนดขึ้น ซึ่งได้แก่เขตที่ทางบ้านเมืองได้กำหนดไว้แล้วตามปกติ เช่นเขตของหมู่บ้านเรียกว่า คามสีมา เขตชุมชนเรียกว่า นิคมสีมา หรือสิ่งที่มีอยู่เองตามธรรมชาติเป็นเครื่องกำหนด เช่น ป่า แม่น้ำ สระ บึงเป็นต้น พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์ถือเอาเขตแดนเหล่านั้นโดยไม่ต้องกำหนดขึ้นมาใหม่[๒๙]

สรุปว่า ความเป็นมาของสีมาซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้นั้นจะมีอยู่ในพุทธบัญญัติหรือในพระไตรปิฎก ส่วนของพระวินัยปิฎก เล่มที่ ๔ เรื่องอุโปสถขันธกะว่าด้วยเรื่องอุโบสถ และมีเรื่องของสีมาแทรกอยู่ในนั้นด้วย พระองค์จึงทรงอนุญาตสีมา และทรงกำหนดให้พระสงฆ์สาวกต้องประชุมร่วมกัน หรือที่เรียกว่าทำสังฆกรรมในบางเรื่องที่สำคัญกับกิจการพระศาสนา เช่น การสวดปาติโมกข์ การอุปสมท การกรานกฐิน และการปวารณากรรมเป็นต้น โดยกำหนดให้ทำสังฆกรรมในบริเวณที่กำหนดไว้เท่านั้น เพื่อมิให้ฆราวาสเข้ามายุ่งเกี่ยว เนื่องจากสังฆกรรมเหล่านี้ เป็นกิจของสงฆ์ที่สำคัญยิ่งสำหรับผู้ทรงศีลโดยเฉพาะ

๔.๑.๓ สีมา ๑๙ ชนิด

ในคัมภีร์สีมาวิโสธนีพระสาครพุทธิเถระได้อธิบายถึงสีมา ๑๙ ชนิด ได้แก่ ๑ ขัณฑสีมา ๒. อุปจารสีมา ๓. สมานสังวาสสีมา ๔. อวิปปวาสสีมา ๕. ลาภสีมา ๖. คามสีมา ๗. นิคมสีมา ๘. นครสีมา ๙. อัพภันตรสีมา ๑๐. อรัญญสีมา ๑๑. อุทกุกเขปสีมา ๑๒. นทีสีมา ๑๓. ชาตัสสรสีมา ๑๔. สมุททสีมา ๑๕. ชนปทสีมา ๑๖. รัฐสีมา ๑๗. รัชสีมา ๑๘. ทีปสีมา ๑๙. จักรวาฬสีมา ผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

(๑) ขัณฑสีมา ได้แก่ การสมมติกำหนดไว้ในมหาสีมาหรือในคามเขตเพื่อจะทำสังฆกรรมมีการบรรพชาและอุปสมบทเป็นต้นได้สะดวก ความพิสดารแห่งขัณฑสีมานั้นท่านกล่าวไว้แล้วในมหาวรรค แห่งอรรถกถาพระวินัยชื่อสมันตปาสาทิกา โดยแบ่งเป็น ๗๒ อย่าง โดยนัยว่า พึงทักนิมิตก่อน เป็นต้น ในเรื่องนั้น เช่น

๑) ถ้ามีถ้ำอยู่ภายในข้างหน้าแนวเขตกำหนดสีมาเหนือขึ้นไปด้านใต้ สีมาจะไม่หยั่งลงไปข้างนอก

๒) ถ้ามีถ้ำอยู่ภายนอกจากฝั่งด้านในของแนวเขตกำหนดสีมาด้านบน สีมาจะไม่หยั่ง

---

[๒๙] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๔๒.

ลงไปภายใน[๓๐]

ฉะนั้น ทั้งสองประการนี้มีความหมายอันเดียวกัน มีถ้ำที่เจาะทะลุข้างภูเขาโดยมีรูปร่างคล้ายอุโมงค์ที่เชิงเขาด้านล่างส่วนที่อยู่ด้านในของแนวเขตกำหนดสีมาด้านบน สีมาไม่หยั่งลงไปในส่วนที่เป็นพื้นดิน ที่เป็นถ้ำด้านหน้าแนวเขตกำหนดสีมา และที่เป็นภูเขาข้างใต้ที่อยู่ภายนอกถ้ำ สีมาก็จะอยู่ด้านบนถ้ำนั่นเอง ถ้ามีถ้ำอยู่ข้างภูเขาเจาะทะลุโดยมีรูปร่างคล้ายอุโมงค์ที่เชิงเขาด้านล่างที่อยู่ด้านนอกจากส่วนด้านในแนวเขตกำหนดสีมาด้านบนนั้น สีมาจะไม่หยั่งลงไปที่ส่วนภาคพื้นที่เป็นถ้ำและที่เป็นภูเขาด้านล่างที่อยู่ด้านนอกถ้ำ สีมาจะมีอยู่เฉพาะส่วนด้านบนถ้ำเท่านั้น

เมื่อจะผูกขัณฑสีมาต้องรู้จักข้อควรปฏิบัติ ถ้าจะผูกในวัดที่ทายกสร้างให้ประดิษฐานวัตถุทั้งปวงมีต้นโพธิ์ เจดีย์ และหอฉันเป็นต้นเสร็จแล้วอย่าผูกตรงกลางวัดอันเป็นสถานที่ชุมนุมของชนหมู่มาก พึงผูกในที่อันสงบที่อยู่ท้ายวัด เมื่อจะผูกสีมาในวัดที่ทายกไม่ได้สร้างพึงกะที่ไว้สำหรับวัตถุทั้งปวงมีต้นโพธิ์ และเจดีย์ เป็นต้น[๓๑] เมื่อประดิษฐานวัตถุทั้งหลายเสร็จแล้วพึงผูกสีมาโดยที่ขัณฑสีมาจะอยู่ในที่อันสงัดท้ายวัด ขัณฑสีมานั้นกำหนดอย่างต่ำที่สุดจุภิกษุได้ ๒๑ รูป ใช้ได้ ต่ำกว่านั้นใช้ไม่ได้ สีมาที่ใหญ่จุภิกษุจำนวนพันรูป ก็ใช้ได้

ในฎีกาสารัตถทีปนีพระฎีกาจารย์อธิบายว่า คำว่า จุภิกษุได้ ๒๑ รูป หมายถึง บรรจุภิกษุได้ ๒๑ รูปซึ่งรวมภิกษุผู้ควรแก่กรรมด้วย เพราะสังฆกรรมเป็นกิจที่ต้องทำด้วยสงฆ์วีสติวรรคเป็นอย่างยิ่งและคำนี้กล่าวตามจำนวนภิกษุที่นั่งเพราะอย่างต่ำจะผูกสีมาในส่วนก็ได้[๓๒] เมื่อจะผูกขัณฑสีมาพึงวางศิลาที่ควรเป็นนิมิตไว้โดยรอบโรงสีมาคือ

๑) อย่ายืนอยู่ในขัณฑสีมาผูกมหาสีมา

๒) อย่ายืนอยู่ในมหาสีมาผูกขัณฑสีมา

๓) ต้องยืนอยู่เฉพาะในขัณฑสีมาผูกขัณฑสีมา

๔) ต้องยืนอยู่เฉพาะในมหาสีมาผูกมหาสีมาเท่านั้น

ในฎีกาสารัตถทีปนีพระฎีกาจารย์อธิบายว่า เมื่อพระสงฆ์จะผูกสีมาบนปราสาท ปราสาททั้งหมดย่อมอยู่ในสีมา หมายถึง ปราสาทจะมีฝาติดเป็นอันเดียวกับพื้นชั้นบนหรือไม่ก็ตามทั้งหมดย่อมอยู่ในสีมา[๓๓] พื้นบนยอดเขาเป็นที่ว่างพอบรรจุภิกษุได้ ๒๑ รูป จะผูกสีมาบนพื้นนั้นเหมือนที่ผูกบนศิลาดาดก็ได้ ข้างล่างภูเขาสีมาย่อมหยั่งลงไปถึงด้วยกำหนดนั้นเหมือนกัน เมื่อผูกบนภูเขาที่มีสัณฐานดังโคนต้นตาล สีมาที่ผูกไว้ข้างบนย่อมหยั่งลงไปถึงข้างล่างเหมือนกัน

---

[๓๐] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๓.

[๓๑] โพธิเจติยาทีนำ สพฺพวตฺถูนำ ฐานำ สลฺลกฺเขตฺวา ยถา ปติฏฺฐิเตสุ วตฺถูสุ วิหารปจฺจนฺเต; **วิ.สงฺคห.** (บาลี) ๑๖๓/๒๑๕.

[๓๒] **สารตฺถ.ฏีกา** (บาลี) ๓/๑๓๘/๓๒๙.

[๓๓] สพฺโพปิ ปาสาโท สีมฏฺโฐ ว โหติ; **สารตฺถ.ฏีกา** (บาลี) ๓/๑๓๘/๓๒๙.

ในฎีกาวิมติวิโนทนีพระฎีกาจารย์อธิบายว่า ถ้าประชาชนขุดสระโบกขรณีในสีมา สีมานั้นก็ยังคงเป็นสีมาเหมือนเดิม การขุดสระโบกขรณีในสีมานี้ ถ้าแม่น้ำอุโมงค์ตอนล่างไม่น้อยไปกว่าขนาดของสีมาและไหลอยู่ก่อน สีมาที่ผูกภายหลังอยู่เหนือแม่น้ำขึ้นไปเมื่อขุดสระโบกขรณีไปจดแม่น้ำสีมาพัง ห้วงน้ำไหลท่วมมณฑลสีมาไปจะผูกแคร่ทำสังฆกรรมในย่านสีมาก็ใช้ได้[๓๔] แม่น้ำในอุโมงค์อยู่ภายใต้สีมาภิกษุมีฤทธิ์นั่งอยู่ที่แม่น้ำในอุโมงค์นั้น ถ้าแม่น้ำนั้นผ่านไปก่อนสีมาผูกทีหลังไม่ทำให้เสียกรรม ถ้าผูกสีมาก่อนแม่น้ำผ่านไปทีหลังภิกษุนั้นทำให้เสียกรรม ฉะนั้นภิกษุผู้อยู่ ณ พื้นแผ่นดินภายใต้ย่อมทำให้เสียกรรมเหมือนกัน[๓๕] ต้นไทรมีอยู่ในลานขัณฑสีมา[๓๖] กิ่งต้นไทรหรือย่านไทรที่ยื่นออกจากต้นไทรนั้น จดพื้นแผ่นดินแห่งมหาสีมาก็ดี จดต้นไม้เป็นต้นที่เกิดในมหาสีมานั้นก็ดี พึงชำระมหาสีมาให้หมดจดแล้วจึงทำกรรม[๓๗] หรือตัดกิ่งและย่านไทรเหล่านั้นกระทำให้ตั้งอยู่ภายนอก ภิกษุขึ้นไปบนกิ่งไม้เป็นต้นที่ไม่จดกัน[๓๘] ควรนำมาเข้าหัตถบาสเมื่อทำเช่นนั้นกิ่งต้นไม้ที่เกิดในมหาสีมาก็ดี ย่านไทรก็ดีย่อมตั้งอยู่ในลานแห่งขัณฑสีมา[๓๙] ตามนัยที่กล่าวแล้วพึงชำระสีมาให้หมดจด[๔๐] แล้วทำกรรม หรือตัดกิ่งและย่านไทรเหล่านั้นกระทำให้ตั้งอยู่ภายนอกก็ได้ตามที่กล่าวแล้ว เมื่อสงฆ์กำลังทำกรรมในย่านขัณฑสีมา ภิกษุบางรูปนั่งอยู่บนกิ่งไม้ที่ทอดอยู่บนอากาศยื่นเข้าไปในย่านสีมา เท้าของเธอถึงพื้นดินก็ดี[๔๑] สบงของเธอถูกพื้นดินก็ดีไม่สมควรทำกรรม ให้เธอยกเท้าทั้ง ๒ และสบงจีวรขึ้นแล้วทำกรรมย่อมทำได้[๔๒]

(๒) อุปจารสีมา ได้แก่ สถานที่ที่เหมาะจะเป็นหนทาง ทางเข้าถึง หรือเข้าถึงได้ของบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของหมู่สัตว์นั้น ๆ หรือของเทพวิมานและต้นกัลปพฤกษ์เป็นต้นเรื่อยไปตั้งแต่บ้านป่า และนิคมเป็นต้น จนถึงพรหมโลก ชื่อว่าอุปจารสีมา สถานที่เหล่านั้นท่านมิได้ประสงค์เอาในที่นี้ เพราะมิใช่วิสัยของเหล่าภิกษุ ภิกษุทั้งหลายย่อมอยู่ในประเทศใด ซึ่งเป็นประเทศที่เขากำหนดทำเป็นบริเวณ ทำการล้อมด้วยกำแพงเป็นต้น หรือแม้ในที่ที่มิได้ล้อม กำหนดให้เป็นสถานที่ที่เหมาะสมแก่อุปจาร ประเทศนี้นี่เองท่านประสงค์เอาว่า อุปจารสีมา[๔๓] เพราะเป็นสถานที่เข้าอยู่จำพรรษาและทำ

---

[๓๔] โปกฺขรณึ ขณนฺติ สีมาเยวาติ; **วิมติ.ฏีกา** (บาลี) ๒/๑๓๘/๑๙๒.

[๓๕] อนฺตรา ภูมิวิวเร ; **วิมติ.ฏีกา** (บาลี) ๒/๑๓๘/๑๙๒.

[๓๖] สพฺพรุกฺขลตาทีนมฺปิ สมฺพนฺโธ น วฏฺฏติเยว; **วิมติ.ฏีกา** (บาลี) ๒/๑๓๘/๑๙๒.

[๓๗] มหาสีมคตานำ สพฺเพสำ ภิกฺขูนำ หตฺถปาสานยนฉนฺทาหรณาทิวเสน สกลำ มหาสีมำ โสเธตฺวา; **วิมติ.ฏีกา** (บาลี) ๒/๑๓๘/๑๙๓.

[๓๘] **วิ.อ.** (บาลี) ๓/ ๑๓๘/๑๑๗.

[๓๙] สีมามาฬเกติ ขณฺฑสีมามาฬเก; **สารตฺถ.ฏีกา** (บาลี) ๓/๑๓๘/๓๓๐.

[๔๐] **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๑๓๘/๑๑๗.

[๔๑] **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๑๓๘/๑๑๗.

[๔๒] **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๑๓๘/๑๑๗.

[๔๓] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๒.

การกรานกฐินของเหล่าภิกษุ

คำว่า กถินตฺถตสีมาย ท่านกล่าวหมายเอาอุปจารสีมา

คำว่า ตตฺรุปฺปาเทน ภตฺ อธิบายว่า จีวรของสงฆ์บางผืนที่เขาหาซื้อมาด้วยนาและสวนเป็นต้นที่เป็นของวัด ย่อมเกิดขึ้น

คำว่า เขตฺตวตฺถุอาทินา นี้ ท่านกล่าวไว้ในมหาอรรถกถาว่า จะเป็นจีวรของภิกษุที่มรณภาพแล้วก็ตาม ที่เขาถวายเจาะจงสงฆ์ก็ตาม ที่เป็นของสงฆ์ก็ตาม ท่านสงเคราะห์จีวรที่เป็นไปในอุปจารสีมานั้นทั้งหมด

เหตุนั้นท่านจึงกล่าวว่า อุบาสกคนใดคนหนึ่งให้สร้างวิหารถวายเจาะจงสงฆ์ อุบาสกนั้นเมื่อสร้างวิหารนั้นเสร็จแล้วประสงค์จะถวายอกาลจีวรแก่สงฆ์ ๒ ฝ่าย สงฆ์ ๒ ฝ่ายกรานกฐินแล้ว อุบาสกนั้นจึงเข้าไปหาสงฆ์แล้วขอให้รื้อกฐิน ฉะนั้น พระผู้มีพระภาคจึงทรงบัญญัติการรื้อกฐินไว้เพื่อจะระงับอานิสงส์ในเรื่องนี้ เหตุนั้น ภิกษุณีชื่อว่า ถุลลนันทา เมื่อจะไม่ระงับอานิสงส์ จึงค้านการรื้อกฐิน ด้วยคิดว่า จีวรจักมีแก่พวกเรา ฉะนั้น เมื่อยังไม่ได้รื้อกฐินในสีมาที่กรานกฐินแล้ว จีวรของภิกษุผู้มรณภาพแล้วก็ดี ของญาติชนผู้ล่วงลับที่ถวายเจาะจงสงฆ์ที่มาจากทิศทั้ง ๔ ก็ดี จะมีในระหว่างนี้ตลอด ๕ เดือน ไปจนถึงเดือนผัคคุณปุณณมี (วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ถึง ๑๕ มีนาคม) อันเริ่มฤดูใบไม้ผลิ ใช้เกี่ยวกับพระจันทร์เพ็ญในฤดูใบไม้ผลิเสมอ จีวรของสงฆ์เป็นอันถวายแล้วด้วยอาการอย่างใดอย่างหนึ่ง ในที่จัดภิกษา หรือด้วยกิจมีการฉลองวิหารเป็นต้น จีวรนั้นทั้งหมดย่อมมีแก่เหล่าภิกษุที่กรานกฐินแล้วเท่านั้น จีวรนั้นจะไม่มีแก่เหล่าภิกษุที่มีพรรษาขาดที่เข้าจำพรรษาหลัง หรือเหล่าภิกษุผู้อยู่ในสีมาที่อยู่พร้อมในวิหารนั้น[๔๔]

หากภิกษุทั้งหลายไม่รู้แล้วรับไป ต้องคืนให้ หากว่าจีวรนั้นจะทำเป็นค่าของขบเคี้ยวของขบฉันมีข้าวสารเป็นต้น จะถวายแม้แก่ภิกษุนอกนี้ก็ได้

หากมีคำถามว่า เพราะเหตุไร ตอบว่า เพราะปราศจากอานิสงส์ เหตุนั้น ของขบเคี้ยวและของขบฉันเป็นต้นย่อมถึงแก่เหล่าภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยแล้วอำนาจคณปูรกะแต่มีพรรษาขาด ผู้เข้าจำพรรษาหลัง หรือผู้อยู่จำพรรษาในวิหารอื่น กรรมวาจาคือการถวายผ้าสาฎกแก่ภิกษุผู้กรานกฐิน ย่อมควรในขัณฑสีมา เมื่อวิหารนั้นไม่มี พึงทำในพัทธสีมา หรือในอุทกุกเขปสีมาเป็นต้นในวิหารอื่น

หากมีคำถามว่า เพราะเหตุไร เหล่าภิกษุที่อยู่จำพรรษาหลังในวิหารนั้นจึงไม่ฉลาดในการกรานกฐิน ท่านพระขันธกภาณกเถระทั้งหลายผู้ฉลาดในการกรานกฐิน ควรเสาะแสวงหาแล้วนำมาให้สวดกรรมวาจา ให้กรานกฐิน และให้ฉันแล้ว จึงเดินทางไป ส่วนอานิสงส์จะมีแก่ภิกษุนอกจากนี้เท่านั้น ตอบว่า เพราะการสวดกรรมวาจาแม้ของเหล่าภิกษุที่อยู่ในสีมาอื่นท่านกล่าวไว้แล้วในอรรถกถา เหล่าภิกษุที่มีพรรษาขาดก็ดี ที่เข้าจำพรรษาหลังก็ดี ที่อยู่จำพรรษาในวิหารอื่นก็ดี จะได้เพียง

---

[๔๔] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๓.

เป็นคณปูรกะของเหล่าภิกษุที่อยู่จำพรรษาแรกเท่านั้น อานิสงส์จะมีเฉพาะภิกษุนอกจากนี้เท่านั้น หากเหล่าภิกษุที่มีพรรษาขาดเป็นต้นเหล่านั้นอนุโมทนา การกรานกฐินถูกทำลาย เหตุนี้ท่านจึงวิจารณ์ไว้แล้วในอรรถกถา ส่วนอาจารย์พวกอื่นตั้งญัตติเรื่องการกรานกฐินไว้ในอุปจารสีมา เพราะท่านกล่าวไว้ว่า

คำว่า สีมาที่กรานกฐินแล้ว ท่านกล่าวหมายเอาอุปจารสีมา คำนั้นไม่ถูกต้อง เพราะการจะทำให้บริสุทธิ์ได้นั้นทำได้ยาก ดังนั้น ใครจักสามารถ หรือกระทำเหล่าภิกษุที่หยั่งลงในที่นั้นในคามสีมาที่เข้าไปในอุปจารสีมานั่นเองไว้ภายนอกสีมาได้ ท่านกล่าวภาวะที่กฐินกรานแล้วไว้ด้วยบทว่า ในสีมาที่กรานกฐินแล้ว จะกล่าวกรรมวาจาคือการถวายผ้าสาฎกแก่ภิกษุที่กรานกฐินแล้วไม่ได้ การพิจารณานั้น พึงแสดงด้วยกรรม ๔ อย่าง คือ ๑. อปโลกนกรรม ๒. ญัตติกรรม ๓. ญัตติทุติยกรรม ๔. ญัตติจตุตถกรรม[๔๕]

อาจารย์พวกอื่นกล่าวว่า การทำกรรมแล้วในเวลาสมมุติสีมา ภิกษุทั้งหลายยืนอยู่ในที่นั้นแล้วสวดกรรมวาจา ในที่นั้นไม่จัดว่า เป็นพัทธสีมา หากว่าจะพึงเป็นพัทธสีมา จะเป็นการครอบสีมาหรือเป็นสีมาที่ปะปนกัน ภิกษุทั้งหลายผู้ดำรงอยู่ในคามสีมาของเหล่าภิกษุที่ได้รับสมมุติในวิสุงคามจะไม่สามารถทำให้กรรมเสียหายได้ เพราะการสมมุติสีมาเป็นกัมมัสสกตา เพราะทำที่สมมุติสีมานั้นให้เป็นไท หากทำสถานที่สมมุติสีมาให้เป็นไทแล้วยอมรับสีมา ในเวลาที่พระผู้มีพระภาคยังทรงพระชนม์อยู่ พวกภิกษุฉัพพัคคีย์จักพากันยอมรับสีมาตามสบายได้อย่างไร ฉะนั้น ไม่พึงเห็นอย่างนี้ ส่วนนางวิสาขามิคารมารดาใช้ทรัพย์เก้าโกฏิซื้อที่ดินแล้วให้สร้างมหาวิหารชื่อบุพพาราม อนาถบิณฑิกเศรษฐีก็เหมือนกันจัดการซื้อสถานที่ที่เป็นพระราชอุทยานของพระราชกุมารพระนามว่าเชตโดยการใช้กหาปณะปูลาดจนทั่ว แล้วให้สร้างมหาวิหารชื่อเชตวัน สำหรับผู้ที่ปรารถนาบุญด้วยอาการอย่างนี้จึงพากันกั้นอาณาเขตแล้วสร้างวิหาร ฉะนั้น พึงเห็นว่า พวกภิกษุฉัพพัคคีย์จึงผูกสีมาได้อย่างสบายใจ การพิจารณาในอุปจารสีมาเพียงเท่านี้[๔๖]

(๓) สมานสังวาสสีมา ได้แก่ สีมาที่คณะภิกษุกล่าวคือที่มีทิฏฐิและศีลเสมอกันสมมุติเพื่อให้มีความเสมอกันกับสังฆกรรมมีอุโบสถกรรมเป็นต้นแล้วอยู่ร่วมกัน ชื่อว่า สมานสังวาสสีมา[๔๗] หรือเขตที่พระสงฆ์กำหนดถูกต้องตามระเบียบแห่งพระวินัย เป็นเขตกำหนดความพร้อมเพียงแห่งสงฆ์ ผู้มีสังวาสเสมอกันและมีสิทธิในการเข้าอุโบสถและปวารณา ตลอดจนถึงสังฆกรรมอย่างอื่นด้วยกัน[๔๘] สมานสังวาสสีมานี้ จัดเข้าในจำพวกพัทธสีมาคือแดนที่พระสงฆ์ผูก

---

[๔๕] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๓.

[๔๖] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๓.

[๔๗] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๔.

[๔๘] **วิ.อ.** (บาลี) ๑/๕๕/๒๗๘, **กงฺขา.อภินวฏีกา** (บาลี) ๑๕๒/๑๕๕.

(๔) อวิปปวาสสีมา ได้แก่ สีมาที่สมมุติเพื่อไม่ให้อยู่ปราศจากไตรจีวร สีมาทั้ง ๒ อย่าง เหล่านี้ได้ชื่อว่า มหาสีมาก็ได้ เพราะมีเกินกว่า ๓ โยชน์ ชื่อว่า อวิปปวาสสีมา[๔๙]

ผู้วิจัยขอธิบายเพิ่มเติมในประเด็น อวิปปวาสสีมาหรือ มหาสีมานี้ว่า วัดที่มีมหาสีมาในประเทศไทยมีอยู่ไม่กี่วัดซึ่งลักษณะพิเศษของวัดนั้นมีความน่าภูมิใจอีกประการหนึ่ง คือ เป็นวัดที่เป็นมหาสีมา คือ มีสีมา ๒ ชั้น[๕๐] ได้แก่ มหาสีมาอันเป็นสีมาใหญ่ที่สมมติเป็นสีมาครอบคลุมหมดทั้งวัด ภายในเขตกำแพงวัด และมีขัณฑสีมาอันเป็นสีมาเล็กที่สมมติให้เป็นสีมาเฉพาะอุโบสถ โดยมีสีมันตริกคั่นกลางระหว่าง

๑) มหาสีมา

๒) ขัณฑสีมา

เพื่อป้องกันสีมาสังกระ (เกี่ยวพันกัน) ตามหลักพระวินัยเรื่องสีมานี้เป็นเรื่องที่เข้าใจกันในหมู่พระสงฆ์เป็นส่วนใหญ่ เพราะเกี่ยวกับสังฆกรรมของสงฆ์ เวลาผูกพัทธสีมาต้องมีการสวดถอนสีมาก่อนแล้วจึงสวดผูกสีมาและมีการสวดติจีวราวิปปลาส คือทำให้เป็นเขตที่พระสงฆ์จะอยู่ปราศจากไตรวีจรได้โดยไม่เป็นอาบัติ[๕๑] ยิ่งการสวดสมมติเป็นมหาสีมาแล้วก็ยิ่งทำได้ยากเพิ่มขึ้น

ฉะนั้นวัดทั่วไปเมื่อผูกพัทธสีมาฝังลูกนิมิตจึงสมมติเป็นสีมา เฉพาะในเขตอุโบสถเท่านั้น เพื่อมุ่งใช้ในด้านสังฆกรรมเป็นสำคัญ วัดที่สมมติเป็นมหาสีมาจึงมีน้อยมาก เพราะต้องใช้เนื้อที่ทั่ววัดและทำกันเป็นการใหญ่ ฉะนั้นวัดที่เป็นมหาสีมาหรือสีมา ๒ ชั้น[๕๒] จึงเป็นพระอารามหลวงที่องค์พระมหากษัตริย์ทรงสร้างทั้งสิ้น และเท่าที่ทราบดูเหมือนว่ามีอยู่ ๖ วัดเท่านั้นในประเทศไทยที่เป็นวัดมีมหาสีมาและเป็นวัดธรรมยุติกนิกายทั้งสิ้นคือ

๑) วัดโสมนัสวิหาร

๒) วัดมกุฏกษัตริยาราม

๓) วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมาราม

๔) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

๕) วัดปทุมวนาราม

---

[๔๙] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๔.

[๕๐] สมคิด จิระทัศนกุล, **รูปแบบพระอุโบสถและพระวิหาร ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เมืองโบราณ, ๒๕๔๗), หน้า ๑๑๕.

[๕๑] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๔๔/๑๕๖, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๔๔/๒๒๓.

[๕๒] ฝ่ายปริยัติปกรณ์ กองศาสนศึกษา, **อธิบายวินัย สำหรับนักธรรมชั้นเอก ฉบับกรมการศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๑), หน้า ๓๓.

๖) วัดนิเวศธรรมประวัติ อ.ปางปะอิน จ. พระนครศรีอยุธยา [๕๓]

ในจำนวนวัดที่เป็นมหาสีมาทั้ง ๖ วัดนี้ วัดโสมนัสวิหารเป็นวัดที่มีมหาสีมาใหญ่ที่สุด ประโยชน์ของมหาสีมาก็เช่นเดียวกับพัทธสีมาทั่วไป คือใช้ประโยชน์ในการทำสังฆกรรมทุกชนิด เช่น ทำอุโบสถ กฐิน และอุปสมบทเป็นต้น

ในวัดโสมนัสวิหารนี้ ถ้าเป็นสังฆกรรมเกี่ยวกับกฐิน ก็ใช้พระวิหารอันอยู่เขตมหาสีมา ส่วนสังฆกรรมนอกนั้นโดยทั่วไปแล้วใช้พระอุโบสถทั้งสิ้น แต่การรับกฐินในพระวิหารย่อมสะดวกกว่าในพระอุโบสถ เพราะพระวิหารกว้างขวางบรรจุคนได้มาก แต่ประโยชน์ของมหาสีมาที่เห็นได้ชัดมากที่สุดคือ

พระภิกษุสามารถอยู่ปราศจากไตรจีวรได้โดยไม่ต้องกังวลเรื่องจีวรจะเป็นนิสสัคคีย์ แม้ไตรจีวรจะไม่อยู่ใกล้ตัวในเวลาใกล้รุ่ง พระสงฆ์จะไปเข้าห้องน้ำหรือจะไปทำกิจการอื่นใดอยู่ที่กุฏิอื่นโดยไม่มีไตรจีวรติดตัวไปด้วยในเวลาใกล้รุ่งก็จะไม่เป็นอาบัตินิสสัคคีย์[๕๔] เพราะมหาสีมาคุ้มอาบัติไว้เนื่องจากเป็นเขตอยู่ในมหาสีมา เกี่ยวกับเรื่องความสะดวกสบายในเรื่องไตรจีวรนี้

พระภิกษุทุกรูปที่อยู่ในวัดที่เป็นมหาสีมาย่อมเห็นคุณค่าในเรื่องนี้ได้ชัดเจน เพราะสามารถอยู่ปราศจากไตรจีวรได้ทุกฤดูกาล ถ้าหากว่าไตรจีวรนั้นยังอยู่ในเขตมหาสีมาซึ่งต่างกันมากกับการอยู่ในวัดที่ไม่เป็นมหาสีมา เพราะในวัดที่ไม่เป็นมหาสีมานั้นพระจะต้องพะวงรักษาไตรจีวรในเวลาใกล้รุ่งตามพระวินัยบัญญัติ เพราะไม่ได้อยู่เขตสีมาถ้าไม่ระวังจะทำให้เป็นอาบัตินิสสัคคียปาจิตตีย์ขาดไตรจีวรครองได้ง่าย พระที่เคยอยู่ในวัดที่เป็นมหาสีมาเมื่อเดินทางไปต่างถิ่นจะต้องระวังมากในเรื่องไตรจีวร จะเข้าห้องน้ำหรือไปที่อื่นใดในเวลาใกล้รุ่งไตรจีวรจะอยู่ห่างตัวเกินกว่าที่พระวินัยกำหนดไม่ได้ เว้นไว้แต่ได้รับอานิสงส์การจำพรรษาและอานิสงส์กฐินจึงจะพอปราศจากไตรจีวรได้ภายใน ๔ เดือน[๕๕] ที่พระวินัยกำหนดให้ แต่เมื่ออยู่ในวัดที่เป็นมหาสีมาไม่ต้องกังวลในเรื่องอาบัติขึ้นนี้จึงทำให้เห็นคุณค่าของมหาสีมาอย่างชัดที่สุด

(๕) ลาภสีมา ได้แก่ สีมาที่พระราชาและมหาอำมาตย์ของพระราชาได้กำหนดประเทศใด ๆ จะเป็นบ้านก็ตาม นิคมก็ตาม สระโบกขรณี บึง และป่าเป็นต้นก็ตามตั้งเอาไว้เพื่อประโยชน์ใช้สอยเป็นปัจจัย ๔ แก่สงฆ์ นี้ชื่อว่าลาภสีมา พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามิได้ทรงอนุญาตไว้เลย พระธรรมสังคาหกเถระก็มิได้ตั้งไว้ แต่พระราชาและมหาอำมาตย์ของพระราชาให้สร้างวิหารกำหนดพื้นที่โดยรอบคาวุตหนึ่ง กึ่งโยชน์ โยชน์หนึ่งปักเสาจารึกชื่อว่า นี้เป็นลาภสีมาสำหรับวิหารของพวกเรา ปักแดนไว้ว่า สิ่งที่

---

[๕๓] กรมศิลปากร, **ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่มที่ ๔ วัดสำคัญ กรุงรัตนโกสินทร์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดักชั่น จำกัด, ๒๕๒๕), หน้า ๒๔.

[๕๔] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๔๔/๑๕๖, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๔๔/๒๒๓.

[๕๕] **วิ.ม.** (บาลี) ๕/๓๐๖/๙๔, **วิ.ม.** (ไทย) ๕/๓๐๖/๑๔๖.

เกิดขึ้นภายในเขตนี้ทั้งหมด เราจะถวายแก่วิหารของพวกเรา นี้ชื่อว่าลาภสีมา[๕๖]

ในลาภสีมานี้ เมื่อผ่านไป ๑ ปีจากกาลเสด็จสวรรคตของพระเจ้ามหาเจติยทายกได้เคยมีบุญเช่นนี้ในสมัยของพระเชฏฐบุตรธรรมราชานั้น หากว่าผู้ใดผู้หนึ่งในบรรดาพระราชาและมหาอำมาตย์ของพระราชาเป็นต้นถวายบ่อ นา และสวนเป็นต้นเหล่าใดแก่วิหารใด แล้วถวายวิหารที่อยู่ร่วมกันนั้นแก่บุคคล การจะรับวิหารที่อยู่ร่วมกันนั้นของบุคคลนั้นโดยภาวะเป็นบุคลิกทาน ก็ควร หรือโดยภาวะเป็นของสงฆ์เท่านั้น

ฉะนั้น วิหารที่ถวายเฉพาะบุคคลทั้งสิ้นที่ปราศจากบ่อ นา และสวนเป็นต้น เมื่อบุคคลไม่ถวายว่า เราจักถวายแก่ท่านอื่น แล้วตายไป ก็จะตกเป็นของสงฆ์ หรือเป็นของเฉพาะบุคคล ในเรื่องนั้น มีวิสัชนาว่า หากผู้ใดผู้หนึ่งในบรรดาพระราชาและมหาอำมาตย์ของพระราชาเป็นต้นถวายบึง นา และสวนเป็นต้นแก่วิหาร เมื่อเป็นเช่นนี้ จะปฏิเสธ ไม่ควร ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวไว้ในอรรถกถาพระวินัยว่า เมื่อเขากล่าวว่า พวกเราถวายบึง นา สวน แก่วิหาร จะปฏิเสธไม่ได้ คนบางพวกกล่าวว่า พวกเรามอบทาสี ทาส นา สวน โค และกระบือแก่ปราสาท ไม่มีกิจต้องแยกกันรับไว้เป็นอย่าง ๆ เมื่อรับปราสาทแล้วก็เป็นอันได้รับไว้ทั้งหมด[๕๗]

ในขุททสิกขาปกรณ์ ท่านกล่าวไว้ว่า เมื่อเขากล่าวว่า เราถวายนาเป็นต้นแก่วิหาร จะปฏิเสธก็ควร ในคำว่า พวกเราถวายแก่วิหาร นี้ พึงเห็นว่า ถวายแก่วิหารของสงฆ์เท่านั้น หาใช่วิหารส่วนบุคคลไม่

ในวิมติวิโนทนีฎีกาพระฎีกาจารย์อธิบายว่า คำว่า พวกเราถวายแก่วิหาร ท่านกล่าวหมายเอาวิหารของสงฆ์ เมื่อท่านกล่าวไว้โดยทั่วไปว่า แก่ปราสาท ทราบได้ว่า ท่านกล่าวหมายเอาปราสาทของสงฆ์ เพราะทรงอนุญาตการใช้สอยปราสาทไว้[๕๘] ในเรื่องนี้มีว่า สมัยหนึ่ง นางวิสาขามิคารมารดามีความประสงค์จะให้สร้างสาพินทปราสาทอยู่บนกระพองช้างเพื่อประโยชน์แก่สงฆ์ ดังนั้นท่านจึงกล่าวไว้ในวิมติวิโนทนีฎีกาพระฎีกาจารย์อธิบายว่า การใช้สอยปราสาททั้งหมด

เหตุนั้น ผู้ฉลาดในวินัยพึงเห็นว่า วิหารที่ติดกันหรือหนาแน่นด้วยบึง นา และสวนเป็นต้น จัดว่าเป็นของสงฆ์ หาใช่เป็นของบุคคลไม่ ถ้าว่าผู้ใดผู้หนึ่งในบรรดาพระราชาและมหาอำมาตย์ของพระราชาเป็นต้นบอกภาวะที่วิหารที่หนาแน่นนั้นแล้วถวายวิหารที่ติดกันหรือหนาแน่นด้วยบึง นา และสวนเป็นต้นแก่บุคคล พึงเห็นว่า จะรับวิหารของบุคคลโดยภาวะเป็นวิหารของสงฆ์ ก็สมควร จะรับโดยภาวะเป็นวิหารส่วนบุคคลหาควรไม่ เพราะเหตุไร เพราะบึง นา และสวนเป็นต้นที่เขากล่าวถวายไว้ว่า พวกเราถวายแก่วิหาร ยังเป็นไปอยู่เฉพาะแก่สงฆ์

---

[๕๖] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๔.

[๕๗] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๓.

[๕๘] **วิมติ.ฎีกา** (บาลี) ๑/๕๓๘-๕๓๙/๔๒๙.

เหตุนั้น ท่านจึงกล่าวไว้ในวิมติวิโนทนีฎีกาพระฎีกาจารย์อธิบายว่า คำที่เขากล่าวว่า พวกเราถวายแก่วิหาร ย่อมควรแก่สงฆ์ หาควรแก่บุคคลไม่ พึงเห็นเหมือนถวายนาเป็นต้น[๕๙]

ส่วนเหล่าพระมหาเถระที่อยู่ในแคว้นรามัญกล่าวไว้ว่า พึงรับโดยภาวะเป็นของส่วนบุคคล เหล่าพระมหาเถระแม้ที่อยู่ในแคว้นชังมายก็เหมือนกัน เหล่าพระมหาเถระที่อยู่ในแคว้นสุนาปรันตะก็เหมือนกัน เหล่าพระมหาเถระที่อยู่ในเมืองอิสิก็เหมือนกันกล่าวไว้ว่า ไม่มีโทษในการรับโดยภาวะเป็นของส่วนบุคคล คำอธิบายของพระมหาเถระเหล่านั้นมีเพียงเท่านี้ ธรรมดาว่า ลาภสีมานี้พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามิได้ทรงอนุญาตไว้เลย พระธัมมสังคาหกเถระทั้งหลายตั้งลาภสีมาไว้แล้ว เหล่าผู้ที่ถวายลาภต้องการบุญตั้งไว้แล้วเหมือนกัน[๖๐] เหตุนั้น พระราชาและมหาอำมาตย์ของพระราชาเป็นต้นผู้ต้องการบุญให้สร้างวิหารแล้วกำหนดส่วนเพื่อประโยชน์จะให้เป็นลาภแก่วิหารนั้นจึงตั้งไว้ว่า สิ่งใดเกิดขึ้นในระหว่างนี้ พวกเราจะมอบสิ่งนั้นทั้งหมดแก่วิหารของพวกเรา บุคคลนั้นย่อมให้วิหารนั้นแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ตนชอบใจ ตามความชอบใจของตน ด้วยกล่าวว่า เราขอมอบวิหารนี้แก่ท่าน หรือ ขอวิหารนี้จงเป็นของท่าน รับเอาเฉพาะวิหารที่ทรงอนุญาตไว้เท่านั้น ด้วยพระดำรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตวิหารที่มีอาศรม ๕ ชนิด (วิหาร, อฑฺฒโยค, ปาสาท, หมฺมิย, คุหา) เพราะถือเอาเฉพาะวิหารที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตแล้วเท่านั้น[๖๑]

หากมีคำถามว่า ในวิหารนั้นมีนาและสวนเป็นต้นอยู่หรือ ตอบว่า การรับวัตถุมีนาเป็นต้นใดที่พระผู้มีพระภาคทรงห้ามไว้ด้วยพระดำรัสว่า เป็นผู้เว้นขาดจากการับนาและสวน เป็นต้น ด้วยว่าเมื่อรับเพียงวิหารเท่านั้น เพราะไม่รับวัตถุมีนาเป็นต้นนั้น บริขารคือจีวร บิณฑบาต และคิลานปัจจัยเภสัชที่เกิดขึ้นในที่มีนาเป็นต้น ที่เกี่ยวข้องกับนาเป็นต้นนั้น ย่อมเป็นไปโดยความเป็นกัปปิยะแก่บุคคลนั้น เมื่อบุคคลจะรับหรือบริโภคแล้วก็ตาม ก็ไม่มีโทษ เพราะบริโภคปัจจัยที่เป็นกัปปิยะที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตไว้แล้ว

หากมีคำถามว่า ให้นำพระสูตรมาแสดงก็ตอบพระดำรัสที่ว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ใช้สอยปราสาททุกชนิดได้ ถามว่า นางวิสาขามิคารมารดามีความประสงค์จะให้สร้างสาฬินทปราสาทอยู่บนกระพองช้างเพื่อประโยชน์แก่สงฆ์นั่นเอง มิใช่หรือ ตอบว่า จริง เมื่อทรงอนุญาตการใช้สอยปราสาทแก่สงฆ์ บุคคลผู้นับเนื่องในสงฆ์ทรงอนุญาตไว้แล้วเหมือนกัน[๖๒]

ในสารัตถทีปนีฎีกาพระฎีกาจารย์อธิบายว่า สงฆ์ผู้นั่งอยู่แล้วภายในวิหาร จะทำกรรมในสีมาของวิหารนั้นจะไม่ทำให้กรรมเสียหาย เพราะเหมาะสมแก่สงฆ์อวรรค การจะบริโภคหม้อทองคำเป็นต้นที่ท่านกำหนดไว้ด้วยอำนาจการบริโภคเสนาสนะในเสนาสนะที่เป็นของส่วนบุคคล เพราะพระ

---

[๕๙] **วิมติ.ฎีกา** (บาลี) ๒/๖๗๙/๙๔.

[๖๐] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๖.

[๖๑] **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๔๑/๒๑๗.

[๖๒] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๖.

ดำรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตการใช้สอยปราสาททุกชนิด การจะบริโภคที่มีอยู่ทำให้เป็นของตนทั้งหมด ไม่ควร เพราะพระดำรัสนี้ เป็นที่รู้ถึงภาวะที่วิหารส่วนบุคคลจัดเป็นกัปปิยะทั้งหมด[๖๓]

(๖) คามสีมา ได้แก่ ในประเทศใดไม่มีตลาดหรือร้านขายของเลย ไม่มีตลาดที่ล้อมรอบด้วยกำแพง อีกอย่างหนึ่ง มีเพียงบ้านที่ล้อมรอบด้วยกำแพงเท่านั้น ไม่มีตลาด ประเทศนี้ชื่อว่า คามสีมา[๖๔] หรือ แดนบ้านคือเขตที่กำหนดด้วยบ้าน สีมาที่ถือกำหนดตามเขตบ้านเป็นอพัทธสีมาอย่างหนึ่ง ทรงอนุญาตให้กำหนดเอาเขตบ้านที่ตนอาศัยอยู่ซึ่งฝ่ายอาณาจักรจัดไว้ เพื่อเป็นเขตสังฆสามัคคีที่มีสังวาสเสมอกันมีอุโบสถเดียวกัน เพื่อที่จะอธิบายให้เข้าใจง่าย ๆ คือ คามสีมาในปัจจุบันนี้ คือ หมู่บ้าน หรือตำบล

(๗) นิคมสีมา ได้แก่ ในประเทศใดมีเพียงบ้านเท่านั้น แต่ไม่มีตลาดที่ล้อมรั้ว ประเทศนี้ชื่อว่า นิคมสีมา[๖๕] หรือแดนบ้านคือเขตที่กำหนดด้วยนิคม สีมาที่ถือกำหนดตามเขตบ้านเป็นอพัทธสีมาอย่างหนึ่ง ทรงอนุญาตให้กำหนดเอาเขตนิคมที่ตนอาศัยอยู่ซึ่งฝ่ายอาณาจักรจัดไว้ เพื่อเป็นเขตสังฆสามัคคีที่มีสังวาสเสมอกันมีอุโบสถเดียวกัน เพื่อที่จะอธิบายให้เข้าใจง่าย ๆ คือ นิคมสีมาในปัจจุบันนี้ คือ อำเภอ หรือ เขต

(๘) นครสีมา ได้แก่ ในประเทศใด ตลาดก็มี ที่ล้อมรอบด้วยกำแพงก็มี ประเทศนี้ชื่อว่าเมือง ประเทศนี้ท่านเรียกว่า นคร เพราะเป็นสถานที่ที่เหมาะสมที่จะเป็นนิวาสสถานของพระราชาทั้งหลาย และของมหาอำมาตย์ทั้งหลาย พึงทราบความหมายแห่งคำแห่งบ้าน นิคม และนครว่า

๑) บ้าน คือคามสีมา

๒) นิคม คือนิคมสีมา

๓) นคร คือนครสีมา[๖๖]

ในเรื่องสีมานี้ พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย เมื่อสีมาที่สงฆ์ยังไม่ได้สมมติ ยังไม่ได้กำหนดสีมา ภิกษุสงฆ์อยู่อาศัยหมู่บ้านหรือนิคมใด เขตของหมู่บ้านนั้นเป็นคามสีมา เขตของนิคมนั้นเป็นนิคมสีมา สีมานี้ในหมู่บ้านหรือนิคมทั้งสองนั้นเป็นสมานสังวาส มีอุโบสถเดียวกัน ภิกษุทั้งหลาย ถ้าในป่าไม่มีหมู่บ้านชั่ว ๗ อัพภันดรโดยรอบ สีมานี้ในป่านั้น เป็นสมานสังวาส มีอุโบสถเดียวกัน บ้านทั้งหมดในประเทศนั้น ชื่อว่าคามประเทศ พระราชาทรงกำหนดประเทศหนึ่งใด ในคามเขตหนึ่งเท่านั้นว่า นี้จงเป็นวิสุงคามสีมา แล้วพระราชทานแก่บางคน ประเทศนั้นจัดเป็นวิสุงคามสีมา

---

[๖๓] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๗.

[๖๔] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๘.

[๖๕] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๘.

[๖๖] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๘.

เหมือนกัน เหตุนั้น วิสุงคามสีมานั้น คามสีมา นครสีมาและนิคมสีมาตามปกตินอกนี้เป็นเช่นเดียวกับพัทธสีมา แต่ไม่ได้การคุ้มครองการอยู่ปราศจากไตรจีวรอย่างเดียว[๖๗]

อาจารย์พวกอื่นกล่าวไว้ว่า สีมาที่ถวายแล้วนั่นเองด้วยอำนาจพรหมไทย จัดเป็นวิสุงคามสีมา ดุจพระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นต้นถวายด้วยอำนาจหลั่งน้ำทักษิโณทกอุทิศถวายแก่พระเจ้าโปกขรสาติเป็นต้น หาใช่เพียงเพื่อจ่ายภาษีไม่ เพราะมิได้มีอิสระต่อการทรมานและการทำให้พิการ ฉะนั้น คำนั้นจึงไม่พึงเห็นอย่างนั้น เพราะการทรมานและการทำให้พิการเป็นสิ่งที่เหมาะสมแก่พระราชา[๖๘]

(๙) อัพภันตรสีมา ได้แก่ สีมาที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตไว้ว่า ภิกษุทั้งหลาย ประเทศที่เป็นดง ๗ อัพภันดรโดยรอบในป่าที่ไม่มีหมู่บ้าน ประเทศที่เป็นดงนี้เป็นสมานสังวาส มีอุโบสถเดียวกัน

คำว่า ๗ อัพภันดรโดยรอบ อธิบายว่า ภิกษุอยู่ในป่าเช่นเดียวกับดงชื่อวิญญาฏวีคือ

๑) ๗ อัพภันดรในทิศตะวันออก

๒) ๗ อัพภันดรในทิศตะวันตก

๓) ๗ อัพภันดรในทิศใต้[๖๙]

โดยรอบจากโอกาสที่ภิกษุนั้นยืน ฉะนั้น จึงชื่อว่า ๗ อัพภันดร

ใน ๗ อัพภันดรเหล่านั้น ๑ อัพภันดรประมาณ ๒๘ ศอก ๗ อัพภันดรโดยรอบของสงฆ์ผู้อยู่ตรงกลางเป็น ๑๔ อัพภันดรโดยทะแยง ถ้าสงฆ์ ๒ ฝ่ายแยกกันทำวินัยกรรมในระหว่าง ๗ อัพภันดรทั้ง ๒ ควรเว้น ๗ อัพภันดรหนึ่งอีกอันหนึ่งไว้เพื่อประโยชน์แก่อุปจาร ฉะนั้น ในอัพภันดรที่ ๗ ในทิศตะวันออก จึงมีประมาณ ๑๙๖ ศอก ในทิศใต้ทิศเหนือและทิศตะวันตกก็อย่างนั้น ฉะนั้น เมื่อประรวมทั้งหมดเข้าด้วยกันจะมีประมาณ ๗๘๔ ศอก แต่เมื่อว่าด้วยอำนาจปริมณฑลจะมี ๑,๑๗๖ ศอก ก็เมื่อนับด้วยอำนาจอยนะตามปกติก็จะมี ๘๐ ศอก ใน ๑๔ อัพภันดรโดยทะแยง ด้วยอำนาจอยนะ เพราะท่านกล่าวไว้ว่า

๑) ๕ ศอก เป็น ๑ ทัณฑะ

๒) ๒๐ ทัณฑะ เป็น ๑ อุสภะ

๓) ๘๐ อุสภะ เป็น ๑ คาวี

๔) ๔ คาวี เป็น ๑ โยชน์

เมื่อรวม ๒๘ อัพภันดรทั้งหมดเข้าด้วยกัน จึงมี ๑๖๐ ศอก แต่เมื่อว่าด้วยอำนาจปริมณฑลจะมี ๒๓๐ ศอก ส่วนเมื่อว่าโดยอำนาจอุสภะ ใน ๑๔ อัพภันดรโดยทะแยง จะมี ๔ อสุภะ และ ๒

---

[๖๗] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๘.

[๖๘] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๘.

[๖๙] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๙.

รัตนะ เมื่อรวมทั้งหมดเข้าด้วยกัน ใน ๒๘ อัพภันดร จะมี ๔ รัตนะ และ ๗ อุสภะ กับ ๑๖ อยนะ แต่เมื่อว่าด้วยอำนาจปริมณฑล จะมี ๖ รัตนะ ๑๔ อยนะ และ ๑๑ อุสภะ การวินิจฉัยโดยสาระในเรื่องนี้เพียงเท่านี้

สัตตัพภันตรสีมา เป็นอพัทธสีมาชนิดที่กำหนดเขตแห่งสามัคคีขึ้นในป่าอันหาคนตั้งบ้านเรือนมิได้ โดยวัดจากที่สุดแนวแห่งสงฆ์ออกไปด้านละ ๗ อัพภันดรโดยรอบ[๗๐] นับแต่ที่สุดแนวแห่งสงฆ์ออกไปโดยทแยงจึงเป็นข้างละอัพภันดรโดยรอบ อัพภันดรหนึ่ง ๒๘ ศอก หรือ ๗ วา ๗ อัพภันดร เป็น ๔๙ วา สัตตัพภันตรสีมานี้เป็นแดนกำหนดเขตแห่งความสามัคคีในป่า ส่วนพระอรรถกถาจารย์กล่าวว่า ภิกษุผู้อยู่ในอรัญญสีมาย่อมได้ประโยชน์ ไม่เป็นอันอยู่ปราศจากไตรจีวร[๗๑]

ท่านยังกล่าวไว้อีกว่า ๑๐ เกสา เป็น ๑ ติละ ๖ ติละ เป็น ๑ ยวะ ๔ ยวะ เป็น ๑ องคุลี ๘ องคุลี เป็น ๑ มุฏฐิ ๓ มุฏฐิ เป็น ๑ รัตนะ ๒๘ รัตนะ เป็น ๑ อัพภันดร แหตุนั้น ท่านจึงกล่าวว่า ๑ อัพภันดร มีประมาณ ๒๘ ศอก[๗๒]

(๑๐) อรัญญสีมา ได้แก่ ป่าอย่างเดียวที่ไม่มีหมู่บ้าน ที่ไม่มีมนุษย์ เพราะใช้ในความหมายว่าว่างเปล่า อีกอย่างหนึ่ง ที่ใช้ในความหมายว่าไม่มี อธิบายว่า ในประเทศที่ไม่มีหมู่บ้าน คือ ที่ปราศจากหมู่บ้าน น้ำที่คอยค้ำหรือผยุงแผ่นดินภายใต้ทั้งหมดก็ดี ลมที่คอยผยุงน้ำก็ดี อากาศที่ไม่ปั่นป่วนก็ดี ข้ามพ้นบ้าน แม่น้ำ ชาตสระ และทะเล คำว่า อคามเก ที่มีความหมายว่า ว่างเปล่า และที่มีความหมายว่า ไม่มีนั้น วิมานของเทพและพรหมที่อยู่ในอากาศมีอสูร ยักษ์ เป็นต้นทั้งหมด จนถึงพรหมโลกเบื้องบน ก็เหมือนกัน ท่านสงเคราะห์ว่า ป่า เกาะก็ดี ภูเขาก็ดี ที่ไม่ใช่ทางสัญจรของฝูงปลาในระหว่างแม่น้ำและทะเล ชื่อว่าอรัญญสีมาเหมือนกัน[๗๓]

(๑๑) ทุกกุกเขปสีมา ได้แก่ สมมุติสีมาในแม่น้ำ ทะเล และสระเกิดเอง ได้แก่ ภิกษุสมมุติสีมาในน่านน้ำมีแม่น้ำเป็นต้นเหล่านี้ สีมานั้นสงฆ์สมมุติแล้วอย่างนั้นเป็นแดนที่สงฆ์ยังไม่ได้สมมุติเลย โดยพระบาลีว่า ภิกษุทั้งหลาย

๑) แม่น้ำทั้งหมดไม่จัดเป็นสีมา

๒) ทะเลทั้งหมดไม่จัดเป็นสีมา

๓) ชาตสระทั้งหมดไม่จัดเป็นสีมา

ภิกษุทั้งหลาย ในแม่น้ำ ในสมุทร หรือในชาตสระ ชั่วระยะชายมีสัณฐานปานกลาง วักน้ำสาดไปโดยรอบเป็นอุทกุกเขปสีมา สีมานี้ในน่านน้ำเหล่านั้น เป็นสมานสังวาส มีอุโบสถเดียวกัน นี้ชื่อ

---

[๗๐] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**, หน้า ๕๕๒.

[๗๑] ติจีวราวิปปวาส หมายถึง สถานที่ที่พระสงฆ์กำหนดเป็นเขตอยู่ปราศจากไตรจีวรโดยไม่ต้องอาบัติ; **วิ.มหา.** (บาลี) ๑/๔๗๓/๖, **วิ.มหา.** (ไทย) ๑/๔๗๓/๑๐.

[๗๒] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๓๒.

[๗๓] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๓๒.

ว่าอุทกุกเขปสีมา[๗๔]

คำว่า วักน้ำสาดไป (อุทกุกฺเขป) ได้แก่ สีมาที่ท่านกำหนดโดยการวักน้ำสาด เหตุนั้นท่านจึงกล่าวคำว่า อุทกุกฺเขป กำหนดไปในแม่น้ำ ในสมุทร หรือในชาตสระ ชั่วระยะชายมีสัณฐานปานกลาง วักน้ำสาดไปโดยรอบเป็นอุทกุกเขปสีมา อุทกุกเขปสีมานี้จัดเป็นสมานสังวาส มีอุโบสถเดียวกัน

ในกังขาวิตรณีฎีกาพระฎีกาจารย์อธิบายว่า คำว่า ชั่วระยะชายมีสัณฐานปานกลาง วักน้ำสาดไปโดยรอบ ได้แก่ ชั่วระยะชายมีกำลังปานกลางกำหนดโดยการวักน้ำสาดไปโดยรอบ สถานที่ใดกำหนดด้วยการวักน้ำสาดโดยรอบของชายกลางคน[๗๕]

ถามว่า วักน้ำอย่างไร

ตอบว่า ชายมีกำลังปานกลางใช้มือวักน้ำหรือกอบทรายซัดไปด้วยกำลังทั้งหมด เหมือนพวกนักเลงสะบ้าซัดลูกสะบ้าไม้ไป น้ำหรือทรายที่สาดซัดไปอย่างนั้นตกลงในโอกาสใด โอกาสนี้จัดเป็นอุทกุกเขปอันหนึ่ง ภิกษุผู้ละหัตถบาสอยู่ภายในอุทกุกเขปนั้น ทำกรรมให้เสียได้ บริษัทขยายออกไปเพียงใด สีมาก็ขยายออกไปเพียงนั้น อุทกุกเขปหนึ่งโดยที่สุดรอบบริษัทเท่านั้นเป็นประมาณ[๗๖]

เหตุนั้น น้ำจะท่วมประเทศใดในแม่น้ำก็ดี ในชาตสระก็ดี ตลอด ๔ เดือนในฤดูฝนตามปกติ คลื่นตามปกติในทะเลจะไหลลงมาขังอยู่ในประเทศใด ตั้งแต่ประเทศนั้นไป จัดเป็นกัปปิยภูมิ จะเป็นฤดูที่ฝนแล้งก็ตาม ฤดูร้อนก็ตาม แม่น้ำและชาตสระแห้งขอดก็ตาม ภูมินั้นจัดว่าเป็นกัปปิยภูมิ

ถ้าชาวนาพากันขุดบ่อหรือทำการเพาะปลูกในชาตสระที่แห้งขอด ที่นั้นจัดว่าเป็นคามเขต ก็สถานที่นี้ใดที่ท่านกล่าวว่า กัปปิยภูมิ อุทกุกเขปสีมาจะไม่เลยไปภายนอกจากสถานที่นั้น จะอยู่ภายในเท่านั้น ฉะนั้น ท่านจึงกล่าวว่า พึงทำการกำหนดโดยการวักน้ำสาดไปโดยรอบภายในสถานที่นั้นเท่านั้น

ในวิมติวิโนทนีฎีกาพระฎีกาจารย์อธิบายว่า แม้ในการวักน้ำสาดไปโดยรอบนั้น ไม่รู้ว่าเป็นชายปานกลาง การซัดไปเต็มกำลังก็เหมือนกัน หรือว่า เพราะว่าการกำหนดสีมาด้วยทรายเป็นต้นก็เพื่อประโยชน์แก่อุทกุกเขปสีมานี้เหมือนกัน[๗๗]

ฉะนั้น ท่านจึงแสดงการเกิดมีแห่งอุทกุกเขปสีมาอื่น เพราะอยู่ระหว่างภายในสีมา ในอธิการว่าด้วยการทำกรรมแยก ๆ กันไปแห่งสงฆ์ ๒ ฝ่าย ด้วยบทนี้ว่า นี้ชื่อว่าอุทกุกเขปสีมาชนิดหนึ่ง เหตุนั้นท่านจึงกล่าวว่า ถ้าหากสงฆ์ ๒ ฝ่ายทำอุโบสถกรรมเป็นต้นแยก ๆ กันไป พึงตั้งอุทกุกเขปสีมาชนิดหนึ่งอย่างอื่นไว้ในระหว่างอุทกุกเขปสีมาทั้ง ๒ เพื่อประโยชน์ใช้เป็นอุปจาร

---

[๗๔] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๓๒.

[๗๕] **กงฺขา.ฏีกา** (บาลี) ๑๕๖.

[๗๖] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๓๖.

[๗๗] **วิมติ.ฏีกา** (บาลี) ๒/๑๓๘/๑๙๓.

ในวิมติวิโนทนีฎีกาพระฎีกาจารย์อธิบายว่า คำว่า ตสฺส อนฺโต ได้แก่ ภายในที่ที่กำหนดเป็นอุทกุกเขปสีมานั้น จะภายในที่ที่กำหนดเป็นอุทกุกเขปสีมานั้นอย่างเดียวก็หาไม่ จะยืนอยู่ภายในอุทกุกเขปะแห่งหนึ่งแม้ภายนอกจากที่ที่กำหนดเป็นอุทกุกเขปสีมานั้นก็ไม่ควร จะเป็นการทำให้เสียกรรม เพราะการกำหนดอุทกุกเขปะรู้ได้ยาก[๗๘]

ในสารัตถทีปนีฎีกาพระฎีกาจารย์อธิบายว่า ยืนอยู่ละหัตถบาสภายในที่กำหนดอุทกุกเขปะนั้นไป ย่อมทำให้เสียกรรมนี้[๗๙] ท่านแสดงว่า ยืนอยู่ในที่ใดที่หนึ่งภายนอกจากที่กำหนด ย่อมไม่ทำให้เสียกรรม แล้วคัดค้านคำในอรรถกถาที่เป็นมาติกา คำนั้นพึงเห็นว่าท่านกล่าวไว้หมายเอาการประชุมสงฆ์ฝ่ายเดียว เหมือนอย่างว่าท่านตั้งสีมันตริกไว้เพื่อจะละความยุ่งเหยิงซึ่งกันและกันของขัณฑสีมาที่ผูกแล้วฉันใด พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตอุทกุกเขปสีมาโดยการวักน้ำสาด เพราะแม่น้ำทะเล และชาตสระในสีมาที่เกิดเองโดยสภาพของตนใหญ่เกินไป ดุจคามสีมา ฉันนั้นเหมือนกัน ถึงอย่างนั้นท่านยังกล่าวว่า พึงตั้งอุทกุกเปขะอย่างอื่นไว้เพื่อประโยชน์แก่สีมันตริก ในระหว่างอุทกุกเขปสีมาทั้ง ๒ เพื่อต้องการจะละความยุ่งเหยิงซึ่งกันและกัน ดุจของพัทธสีมาทั้ง ๒ พึงเห็นพัทธสีมาพร้อมนิมิต พึงเห็นอุทกุกเขปสีมาพร้อมอุทกุกเขปะ พึงเห็นอุทกุกเขปอย่างเดียว ดุจสีมันตริก

ถามว่า เพราะเหตุไร ตอบว่า เพราะอุทกุกเขปหนึ่งเท่านั้นจัดเป็นสีมา เรือจะพาสงฆ์ให้ล่วงเลยสีมานั้นไปอย่างรวดเร็ว เมื่อเป็นเช่นนี้ญัตติก็จะมีอยู่ในสีมาหนึ่ง อนุสาวนาก็จะมีอยู่ในอีกสีมาหนึ่ง

คำว่า เรือจะพาสงฆ์ให้ล่วงเลยสีมานั้นไปอย่างรวดเร็วนี้ ท่านแสดงว่า การที่จะไม่ล่วงเลยสีมานั้นไปแล้วทำด้วยสีมาที่เป็นไปอยู่ภายในนั่นเอง ก็ควร การกำหนดสีมาด้วยทรายเป็นต้นเพื่อประโยชน์แก่สิ่งนี้นี่เอง เมื่อว่าโดยประการอื่นจะพึงมีความสงสัยเรื่องเสียกรรมว่า เป็นไปภายนอกหรือว่าไม่เป็นไป

คำว่า การสวดในสีมาอื่น ได้แก่ การสวดในนทีสีมาอย่างเดียว หากว่าอุทกุกเขปสีมาจะพึงเกิดขึ้นตามสภาพของตนพร้อมกับการเพ่งสีมา เมื่อเป็นเช่นนี้ อุทกุกเขปสีมาจะพึงเกิดขึ้นรายล้อมโดยรอบในที่ที่เรือแล่นไปแล้ว ๆ ดุจสภา

ในสารัตถทีปนีฎีกาพระฎีกาจารย์อธิบายว่า ในคำว่า แต่จะทำในเรือที่กำลังแล่นไปไม่ควรนี้ พึงทราบว่า จะทำในเรือที่ยังแล่นไม่เลยการวักน้ำสาดไปแล้ววนกลับมา ก็ควร[๘๐] พึงกล่าวอย่างนี้ว่าสีมาที่ขยายออกด้วยอำนาจบริษัทจะขยายออกโดยปราศจากการวักน้ำสาดไป เหมือนอุปจารสีมา เพราะท่านกล่าวไว้ในอรรถกถาพระวินัยว่า บริษัทขยายออกไปเพียงใด สีมาก็ขยายออกไปเพียงนั้น

---

[๗๘] **วิมติ.ฏีกา** (บาลี) ๒/๑๔๗/๒๑๓.

[๗๙] **สารตฺถ.ฏีกา** (บาลี) ๓/๑๔๗/๓๓๒.

[๘๐] **สารตฺถ.ฏีกา** (บาลี) ๓/๑๔๗/๓๓๓.

อุทกุกเขปหนึ่งโดยที่สุดรอบบริษัทเท่านั้นเป็นประมาณ เพราะฉะนั้นจึงไม่มีประโยชน์โดยการวักน้ำสาดไปเลย

ธรรมดาว่า อุทกกุกเขปสีมาเมื่อจะขยาย ย่อมออกไปด้วยอำนาจบริษัทเท่านั้น แต่เมื่อจะขยายในพัทธสีมา ย่อมขยายด้วยอำนาจกลุ่มชน เพราะเหตุไร อุทกุกเขปสีมาจึงเจริญด้วยอำนาจบริษัท พึงทำอุทกุกเขปหนึ่งโดยที่สุดรอบบริษัท อาจารย์พวกอื่นกล่าวอย่างนี้ว่า อุทกุกเขปะเท่านั้นเป็นประมาณมาก่อน กิจด้วยอุทกุกเขปะจะไม่มีอีก เหมือนกรรมวาจาคือการถวายผ้าสาฎกแก่ภิกษุผู้กรานกฐินแล้ว จริงดังนั้น กรรมวาจาที่ท่านกล่าวไว้ในเวลาถวายผ้าสาฎกแก่ภิกษุที่กรานกฐินแล้วเพียงครั้งเดียวเท่านั้นก็ควร เมื่อกฐินกรานแล้วครั้นได้ผ้าสาฎกอีก ไม่มีกิจคือการถวายด้วยกรรมวาจาในเรื่องสีมานี้ก็อย่างนั้นเหมือนกัน อุทกุกเขปในก่อนถือเป็นประมาณ ไม่มีกิจแห่งอุทกุกเขปอีก[๘๑]

อุทกุกเขปสีมานั้น[๘๒] จะแม่น้ำชนิดใดชนิดหนึ่งที่ได้ลักษณะแม่น้ำให้กำหนดเป็นเขตสีมา ชั่ววักน้ำสาด สีมาชนิดนี้ไม่ต้องผูกแต่สร้างอาคาร หรืออยู่ในเรือแพ ภายในหนองบึง แม่น้ำ ทะเล ซึ่งมีน้ำขังตลอดปีและอยู่ห่างจากฝั่งประมาณ ๒ ชั่ววักน้ำสาดของบุรุษผู้มีกำลังปานกลางสีมาน้ำนี้ใช้ทำสังฆกรรมได้เหมือนวิสุงคามสีมาเช่นกัน ส่วนมากนิยมทำกันในวัดหรือสำนักสงฆ์ที่ยังไม่ได้ขอพระราชทานวิสุงคามสีมา การกำหนดสีมาขึ้นนี้ เพื่อป้องกันไม่ให้ใครเข้ามายุ่งเกี่ยว ทำให้สังฆกรรมเสียไป

(๑๒) นทีสีมา ได้แก่ เขตแดนที่สงฆ์กำหนดบนแม่น้ำ โดยแม่น้ำจะต้องมีน้ำไหลผ่านได้ตลอดเวลา ไม่มีตัน ไม่ขอดแห้ง แม่น้ำ ที่ใช้เป็นนิมิตแห่งสีมาได้นั้นต้องมีลักษณะคือ

๑) มีกระแสน้ำไหลอยู่เสมอ แม้ฝนไม่ตกก็ไม่แห้ง

๒) ไม่เป็นแม่น้ำตัน คือ มีน้ำไหลอยู่เสมอ

ชื่อว่า นทีสีมา[๘๓]

(๑๓) ชาตัสสรสีมา หรือ ชาตสระ ที่ใช้เป็นนิมิตแห่งสีมาได้นั้น หมายถึง ที่ที่มีน้ำขังอยู่ซึ่งเกิดขึ้นมาเองตามธรรมชาติ โดยเรียกชื่อต่าง ๆ กัน คือ

๑) บึง

๒) บ่อ

๓) สระ

๔) หนอง

๕) ทะเลสาบ

---

[๘๑] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๔๐.

[๘๒] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๔๗/๑๕๗, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๔๗/๒๒๕.

[๘๓] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๔๒.

ชื่อว่า ชาตัสสรสีมา[๘๔]

ความแตกต่างกันระหว่างนที (แม่น้ำ) กับชาตสระ มีลักษณะเฉพาะที่ผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

๑) ทางน้ำที่มีกระแสน้ำไหล จัดเป็นนที (แม่น้ำ)

๒) น้ำที่ขังนิ่ง จัดเป็นชาตสระ

ในหนังสือประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาบาลี ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง สีมาวิจารณ์ พระองค์ทรงให้ความเห็นว่า เพราะคัมภีร์วิภังค์พระสังคีติกาจารย์ร้อยกรองก่อนคัมภีร์ขันธกะ เพราะฉะนั้นลักษณะป่าชนิดอคามกะนี้ น่าจะนำไปไว้ในประเภทคามสีมาและอรัญญสีมาชนิดอคามกะในกถาว่า ด้วยอพัทธสีมาอันมาในขันธกะ เพราะในขันธกะนั้น ยกเว้นแม่น้ำทะเลและชาตสระ (สระที่เกิดเอง) ซึ่งเป็นสีมาที่ต้องกำหนดด้วยอุทกุกเขปะ (วักน้ำสาด) เสียแล้ว ภูมิประเทศอันควรแก่การกำหนดเป็นอพัทธสีมาโดยพิเศษที่เหลือ ก็มี ๒ อย่าง โดยแยกเป็นคามสีมาและอรัญญสีมาดังสังวิธานสิกขาบทเหมือนกัน[๘๕]

ในคัมภีร์กัลยาณีจ๊อกส่า (กัลยาณีแกะสลักหินอ่อน) ฉบับพม่า พระภัททันตะ ราชินทะ อธิบายว่า การกระทำอุปสมบทกรรมในอุทอุกเขปสีมาที่ตกแต่งไว้ในแม่น้ำและชาตสระ อันปราศจากนทีสีมาที่ตกแต่งไว้ในแม่น้ำและชาตสระ มีอยู่ในประเทศที่มีฝนตกชุกเสมอ เช่น รามัญประเทศเป็นต้น[๘๖]

(๑๔) สมุททสีมา หรือ ทะเล ที่ใช้เป็นนิมิตแห่งสีมาได้นั้น ได้แก่ น่านน้ำเค็ม ที่พ้นปากน้ำออกไปซึ่งอยู่ในระหว่างฝั่งโอบทั้ง ๒ ข้าง ชื่อว่า สมุททสีมา[๘๗]

(๑๕) ชนปทสีมา ได้แก่ ประเทศแต่ละแห่งที่อยู่ในแคว้นของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์หนึ่งเป็นนิวาสสถานของเหล่ามหาอำมาตย์ ชื่อว่าชนปทสีมา[๘๘]

(๑๖) รัฐสีมา ได้แก่ ชนบทใหญ่ ๑๖ แห่ง มีเคว้นกาสีและแคว้นโกศลเป็นต้น คำว่า มหานคร ๑๖ แห่ง เป็นชื่อแห่งชนบทใหญ่ ๑๖ แห่ง คือ

๑) แคว้นอังคะ ๒) แคว้นมคธ

๓) แคว้นโกศล ๔) แคว้นกาสี

---

[๘๔] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๔๒.

[๘๕] มหาเถรสมาคม, **หนังสือประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาบาลี ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๔๐๓.

[๘๖] พระภัททันตะ ราชินทะ (อัครมหาบัณฑิต) ผู้ชำระ, **กัลยาณีจ๊อกส่า (กัลยาณีแกะสลักหินอ่อน)**, (ย่างกุ้ง: โรงพิมพ์สุธัมวดี ประเทศสหภาพพม่า, ค.ศ. ๑๙๓๘), หน้า ๓๐.

[๘๗] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๔๒.

[๘๘] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๔๓.

๕) แคว้นวัชชี	๖) แคว้นมัลละ
๗) แคว้นเจตีย์	๘) แคว้นวังสะ
๙) แคว้นกุรุ	๑๐) แคว้นปัญจาละ
๑๑) แคว้นมัชฌะ	๑๒) แคว้นสุรเสนะ
๑๓) แคว้นอัสสกะ	๑๔) แคว้นอวันตี
๑๕) แคว้นคันธาละ	๑๖) แคว้นกัมโพชะ

มหาชนบท ๑๖ แห่งเหล่านี้ชื่อว่าเป็นแคว้นใหญ่ที่เป็นไปในมัชฌิมประเทศ แคว้นสุนาปรันตะเป็นต้นเหล่าอื่นจากมหาชนบท ๑๖ แห่งนั้น จัดว่าใหญ่กว่าแคว้นใหญ่อีกหลายประเภทมีรามัญเป็นต้นก็ยังมีอยู่ ในปัจจันตประเทศเหมือนกัน แคว้นเหล่านั้นทั้งหมด ชื่อว่ารัฐสีมา[๘๙]

(๑๗) รัชสีมา ได้แก่ สถานที่ที่แผ่ไปแห่งพระราชอำนาจของพระเจ้าแผ่นดินแต่ละพระองค์อย่างนี้ คือ พระเจ้าโจฬโภคะ พระเจ้าเกรฬโภคะ ชื่อว่า รัชสีมา[๙๐]

(๑๘) ทีปสีมา ได้แก่ เกาะที่อยู่ระหว่างทะเลหรือกลางแม่น้ำ ชื่อว่าทีปสีมา ก็ในเกาะใดมีชาวบ้านอาศัยอยู่ เกาะนั้นนับได้ว่าเป็นคามสีมา จริงอยู่ท่านกล่าวไว้ว่า สถานที่ที่ชาวบ้านขุดบ่อหรือทำการหว่านพืชในชาตสระที่แห้งขอด จัดว่า เป็นคามเขต[๙๑]

(๑๙) จักกวาลสีมา ได้แก่ แดนที่มีความยาวและกว้างประมาณ ๑,๒๐๓,๔๕๐ โยชน์ จักรวาลหนึ่งท่านกล่าวว่า มีเส้นรอบวงทั้งด้านยาวและ ด้านกว้างประมาณ ๑,๒๐๓,๔๕๐ โยชน์ ท่านกล่าว ประมาณไว้โดยรอบ ปริมณฑลทั้งหมดแห่งจักรวาลมี ๓,๖๑๐,๓๕๐ โยชน์ ชื่อว่าจักรวาลสีมา[๙๒]

สรุปว่า สีมามีทั้งหมด ๑๙ ชนิด ไม่มีความแตกต่างกันโดยลักษณะที่กำหนดไว้ด้วยอาการอย่างนี้ สีมาก็มี ๒ ชนิด คือ ๑. พัทธสีมา ๒. อพัทธสีมา เมื่อว่าโดยประเภทแห่งพัทธสีมาและอพัทธสีมานั้น ก็มี ๑๙ ชนิด แต่เมื่อว่าโดยสรุป มี ๖ ชนิด คือ ๑ ขัณฑสีมา ๒. อุปจารสีมา ๓. สมานสังวาสสีมา ๔. อวิปปวาสสีมา ๕. ลาภสีมา ๖. คามสีมา ในคัมภีร์สีมาวิโสธนีกล่าวลักษณะวิบัติประกาศลักษณะสมบัติในสีมาทั้ง ๑๙ ชนิด คือ ๑ ขัณฑสีมา ๒. อุปจารสีมา ๓. สมานสังวาสสีมา ๔. อวิปปวาสสีมา ๕. ลาภสีมา ๖. คามสีมา ๗. นิคมสีมา ๘. นครสีมา ๙. อัพภันตรสีมา ๑๐. อรัญญสีมา ๑๑. อุทกุกเขปสีมา ๑๒. นทีสีมา ๑๓. ชาตัสสรสีมา ๑๔. สมุททสีมา ๑๕. ชนปทสีมา ๑๖. รัฐสีมา ๑๗. รัชสีมา ๑๘. ทีปสีมา ๑๙. จักรวาฬสีมา สมบูรณ์แล้ว

---

[๘๙] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๔๒.

[๙๐] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๔๒.

[๙๑] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๔๒.

[๙๒] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๔๒.

๔.๒ วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมของพระสงฆ์

วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมของพระสงฆ์ โดยพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายประชุมกัน เพื่อความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ ครั้งแรกภิกษุทั้งหลายประชุมกัน แต่นั่งนิ่ง ๆ ชาวบ้านจะฟังธรรมก็ไม่ได้ฟัง จึงติเตียน พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้ประชุมกันเพื่อกล่าวธรรม และทรงพระดำริว่า สิกขาบทที่ทรงบัญญัติแก่ภิกษุทั้งหลาย ควรอนุญาตให้สวดเป็นปาติโมกข์ และจักเป็นอุโบสถกรรม คือการทำอุโบสถของภิกษุเหล่านั้น จึงทรงบัญญัติตามที่ทรงพระดำรินั้น ทรงแสดงวิธีสวดปาติโมกข์ แก่ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น สมัยต่อมา ภิกษุทั้งหลายพากันสวดปาติโมกข์ทุกวัน พระพุทธองค์องค์ตรัสห้ามและทรงปรับอาบัติทุกกฎ[๙๓] แก่ภิกษุผู้ทำเช่นนั้น ทรงอนุญาตให้สวดเฉพาะวันอุโบสถ ผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ วิเคราะห์คุณค่าที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตสีมา

การกำหนดพัทธสีมา และอพัทธสีมา[๙๔] เมื่อพระพุทธองค์ทรงกำหนดให้เป็นข้อบังคับว่าภิกษุทั้งหลายทุกรูปต้องกระทำอุโบสถและต้องทำโดยพร้อมเพรียงกัน[๙๕] คราวนี้ก็เกิดปัญหาขึ้นมาว่าความพร้อมเพรียงกันนี้จะกำหนดเป็นมาตรฐานอย่างไร พระพุทธองค์ตรัสอธิบายว่า พื้นที่ของความพร้อมเพรียงกันที่ถูกกำหนดขึ้นมาโดยพระสงฆ์แต่ละเขตเหล่านี้เรียกว่าพัทธสีมาและอพัทธสีมา[๙๖] ในสมัยพุทธกาลนั้น การกำหนดเขตเป็นไปอย่างง่าย ๆ เพราะจุดประสงค์มิใช่หวังที่จะถือกรรมสิทธิ์ครอบครองที่มีผลประโยชน์มาเกี่ยวข้อง หากจุดประสงค์หรือแผนแม่บทนี้คือ เพื่อให้พระสงฆ์ที่อยู่ในแต่ละเขตหรือในแต่ละวัดที่กำหนดขึ้นนั้นจะได้มาทำอุโบสถโดยความพร้อมเพรียงกัน และยังให้เกิดความสามัคคีขึ้นในหมู่พระสงฆ์[๙๗] เรื่องของเจตนารมณ์ที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตเกี่ยวกับเรื่อง สีมาในสมัยพุทธกาลนั้นก็มีเพียงเท่านี้

ถ้าพระเจ้าพิมพิสารไม่มีความปรารถนาดีต่อพระพุทธศาสนา เป็นมูลเหตุแล้วเรื่องทั้งหลายที่เกี่ยวข้องกับสีมาย่อมไม่เกิดขึ้นอย่างแน่นอน พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เข้าใจได้ง่าย เป็นศาสนาที่มีเหตุผลตรงไปตรงมา เรื่องของสีมานั้นเกิดขึ้นจากการแก้ปัญหาอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ประเด็นหลักนั้นไม่ใช่เรื่องสีมา แต่ทว่าจุดมุ่งหมายทั้งหลายทั้งปวงก็เพื่อให้เกิดความสามัคคีขึ้นในหมู่พระสงฆ์ ซึ่งเป็นความคิดของพระเจ้าพิมพิสารและพระพุทธองค์ทรงเห็นชอบด้วยที่จะเป็นกุศโลบายหรือกลยุทธ์ที่

---

[๙๓] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๖/๑๔๙, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๖/๒๑๒.

[๙๔] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๘๔.

[๙๕] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๖/๑๕๐, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๖/๒๑๓.

[๙๖] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๔๗/๑๕๗, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๔๗/๒๒๕.

[๙๗] พิทยา บุนนาค, **เสมา สีมา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๒.

จะทำให้เกิดความสามัคคีคือความพร้อมเพรียงกันนั่นเอง ส่วนเรื่องสีมาและอุโบสถและเรื่องอื่น ๆ ที่ตามมาภายหนังนั้น เป็นเพียงผลพลอยได้จากการแก้ปัญหาที่เป็นขั้นเป็นตอนของพระพุทธองค์ทั้งสิ้น

จากการที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้สมมติสีมานั้น พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญกับการกำหนดเขต เพราะมิใช่เป็นปัจจัยหรือเป็นสาระสำคัญเพียงอย่างเดียวเท่านั้น พระพุทธองค์ทรงตระหนักถึงเรื่องสีมาที่มีความสำคัญอยู่ในตัวของมันเอง เพราะได้มีการสมมติเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย โดยจะเห็นได้ว่าในการกำหนดเขตสีมาในทุกกรณีจะต้องกระทำโดยการสมมติ คือ เป็นเรื่องที่เห็นชอบร่วมกันในหมู่พระสงฆ์ พระพุทธองค์มิได้เป็นผู้ชี้ขาดโดยการใช้สิทธิของการเป็นผู้นำ แต่ได้ทรงใช้แนวทางของสังฆาธิปไตย[๙๘] มาโดยตลอด และแนวทางนี้เป็นกุศโลบายหรือเป็นกลยุทธ์ที่จะนำไปสู่เป้าหมายสูงสุด คือ ให้เกิดความสามัคคีหรือความพร้อมเพรียงในหมู่พระสงฆ์และพระสงฆ์ตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันนี้ ได้ยึดถือและปฏิบัติตามอย่างเคร่งคัดมาโดยลำดับตามพระบรมพุทธานุญาต คือ

(๑) พระพุทธองค์ทรงบัญญัติให้มีสีมา[๙๙] เพื่อเป็นสัญญลักษณ์แห่งความพร้อมเพรียงของพระสงฆ์ ในการทำสังฆกรรมต่าง ๆ มีการอุปสมบทเป็นต้น โดยผ่านทางสีมาเป็นสำคัญ และมีพระธรรมวินัยเป็นธรรมนูญหรือกฎหมายสูงสุด พระธรรม คือ คำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงแสดง พระวินัย คือ คำสั่งอันเป็นข้อปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นเมื่อรวมกัน เรียกว่า พระธรรมวินัย ซึ่งมีความสำคัญมากที่พระพุทธเจ้าทรงมอบให้เป็นพระศาสดาแทนพระพุทธองค์ก่อนที่พระองค์จะปรินิพพานเพียงเล็กน้อย[๑๐๐]

(๒) พระพุทธศาสนา มีการกำหนดลักษณะของศาสนาไว้เรียบร้อยไม่ปล่อยให้เป็นไปตามยถากรรม ลักษณะของพระพุทธศาสนาคือสายกลาง ไม่ซ้ายสุด ไม่ขวาสุด ทางสายกลางนี้เป็นครรลองอาจปฏิบัติค่อนข้างเคร่งครัดก็ได้ เช่น การทำอุโบสถของพระสงฆ์หรือการสวดพระปาติโมกข์นั้น พระพุทธองค์ทรงกำหนดการทำอุโบสถกรรมสวดพระปาติโมกข์ ๑๕ วัน ๑ ครั้ง คือ วัน ๑๔ ค่ำหรือวัน ๑๕ ค่ำ[๑๐๑] ของทุกเดือน เป็นกิจวัตรที่พระสงฆ์ภายในวัดทุกรูปต้องทำเป็นประจำ เพื่อความสามัคคี และพร้อมเพรียงกันของหมู่คณะ โดยผ่านทางสีมาและอุโบสถเนื่องจากเป็นสถานที่สำคัญที่พระภิกษุสงฆ์ต้องลงทำสังฆกรรมต่าง ๆ ร่วมกันมีอุโบสถกรรมเป็นต้น[๑๐๒] ตามที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตไว้

---

[๙๘] พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดร ถิรธมฺโม), **สังฆาธิปไตย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑.

[๙๙] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๘/๑๕๑, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๘/๒๑๕.

[๑๐๐] **ที.ม.** (บาลี) ๑๐/๒๑๖/๑๓๔, **ที.ม.** (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔.

[๑๐๑] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๖/๑๔๙, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๖/๒๑๓.

[๑๐๒] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๔.

(๓) พระพุทธศาสนา มีความเสมอภาคภายใต้สีมาโดยผ่านการอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา และภายใต้พระธรรมวินัย โดยการเคารพกันตามลำดับอาวุโส แม้บุคคลที่เป็นวรรณะต่าง ๆ คือ

๑) วรรณะกษัตริย์

๒) วรรณะพราหมณ์

๓) วรรณะแพศย์

๔) วรรณะศูทร

มาแต่เดิม รวมทั้งคนวรรณะต่ำกว่านั้นเช่นพวกจัณฑาล พวกปุกกุสะคนเก็บขยะ และพวกทาส เมื่อเข้ามาอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องแล้วมีความเท่าเทียมกัน คือ ปฏิบัติตามสิกขาบทเท่ากันและเคารพกันตามลำดับอาวุโสคือ ผู้อุปสมบทภายหลังเคารพผู้อุปสมบทก่อนตามลำดับพรรษา ดังเช่นเจ้าศากยะที่ให้ความเคารพนายภูษามาลาชื่อว่าอุบาลีผู้ได้รับการอุปสมบทก่อนเป็นต้น[๑๐๓]

(๔) พระภิกษุในพระพุทธศาสนา มีสิทธิ เสรีภาพภายใต้สีมาโดยผ่านทางสังฆกรรมมีกฐินเป็นต้น เช่นในฐานะภิกษุเจ้าถิ่นจะมีสิทธิได้รับของแจกก่อนภิกษุอาคันตุกะ ภิกษุที่จำพรรษาอยู่ด้วยกันมีสิทธิได้รับของแจกตามลำดับพรรษามีสิทธิรับกฐินและได้รับอานิสงส์กฐิน[๑๐๔] ในการแสวงหาจีวรตลอด ๔ เดือนฤดูหนาวเท่าเทียมกัน นอกจากนั้นยังมีเสรีภาพที่จะเดินทางไปไหนมาไหนได้โดยไม่ต้องบอกลาเป็นต้น

(๕) พระภิกษุในพระพุทธศาสนามีการแบ่งอำนาจกันโดยผ่านทางสีมาและอุโบสถ มีการระงับอธิกรณ์เป็นต้น[๑๐๕] พระเถระผู้ใหญ่ทำหน้าที่บริหารปกครองหมู่คณะ การบัญญัติพระวินัยพระพุทธเจ้าทรงบัญญัติเอง เช่นมีภิกษุผู้ทำผิดมาสอบสวนแล้วจึงทรงบัญญัติพระวินัย ส่วนการตัดสินคดีตามพระวินัยทรงบัญญัติแล้วเป็นหน้าที่ของพระวินัยธรซึ่งเท่ากับศาลเป็นต้น

(๖) พระพุทธศาสนามีหลักเสียงข้างมากโดยผ่านทางสีมา คือ ใช้เสียงข้างมาก เป็นเกณฑ์ตัดสินเรียกว่า วิธีเยภุยยสิกา[๑๐๖] การตัดสินโดยใช้เสียงข้างมาก ฝ่ายใดได้รับเสียงข้างมากสนับสนุนฝ่ายนั้นเป็นฝ่ายชนะคดีเป็นต้น

สรุปว่า วิเคราะห์คุณค่าที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตสีมา เพื่อความสามัคคีหรือความพร้อมเพียงของหมู่คณะ และเพื่อทรงมอบให้พระสงฆ์เป็นใหญ่ในกิจการทั้งปวง เช่นการอุปสมบท (การเรียก

---

[๑๐๓] **ขุ.ธ.อ.** (บาลี) ๑/๑๐๔-๑๐๖.

[๑๐๔] **วิ.ม.** (บาลี) ๕/๓๐๖/๙๓, **วิ.ม.** (ไทย) ๕/๓๐๖/๑๔๖.

[๑๐๕] **วิ.จู.** (บาลี) ๖/๒๒๘/๒๗๑, **วิ.จู.** (ไทย) ๖/๒๒๘/๓๔๔.

[๑๐๖] **วิ.จู.** (บาลี) ๖/๒๐๒/๒๓๖, **วิ.จู.** (ไทย) ๖/๒๐๒/๓๑๘.

เข้าหมู่) เป็นต้น อีกทั้งสีมายังเป็นบ่อเกิดแห่งหลักประชาธิปไตยที่พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่แก่พระสงฆ์ในกิจการของพระพุทธศาสนา

๔.๒.๒ วิเคราะห์คุณค่าของสีมากับอุโบสถวิธีตามวินัยกรรม

สีมาเป็นสถานที่สำหรับทำอุโบสถของพระสงฆ์โดยมีความเป็นมาคือ ในช่วงปฐมโพธิกาล พระพุทธเจ้ายังไม่ได้อนุญาตการทำอุโบสถ และการสมมติสีมาเขตความพร้อมเพรียงแก่ภิกษุทั้งหลาย เมื่อถึงวันอุโบสถจึงต้องพากันเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อฟังพระโอวาทปาติโมกข์ ซึ่งการทำอย่างนี้ จัดเป็นการทำอุโบสถของภิกษุทั้งหลายในสมัยนั้น ครั้งหนึ่งได้มีความไม่บริสุทธิ์เกิดขึ้นในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ คือมีภิกษุทุศีลซึ่งไม่เหลือความเป็นสมณะอยู่แล้วปะปนอยู่ในท่ามกลางภิกษุสงฆ์ ที่พากันเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อจะฟังพระโอวาทปาติโมกข์ เมื่อพระองค์ทรงพิจารณาเห็นผู้ที่ไม่บริสุทธิ์นั้นแล้วจึงไม่ทรงแสดงโอวาทแก่ภิกษุทั้งหลาย ได้ประทับนั่งนิ่งอยู่จนกระทั่งยามทั้งสามแห่งราตรีล่วงไป ในระหว่างที่ล่วงปฐมยามและมัชฌิมยามไป พระอานนท์กราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดงพระโอวาทแก่ภิกษุทั้งหลาย พระพุทธองค์ทรงประทับนั่งนิ่งกระทั่งล่วงเลยปัจฉิมยามอรุณขึ้นแล้ว และเมื่อพระอานนท์กราบทูลอาราธนาอีกจึงตรัสบอกถึงเหตุว่า อานนท์บริษัทไม่บริสุทธิ์[๑๐๗]

สาเหตุที่ทรงทำอย่างนี้เพราะทรงมีพระประสงค์จะให้เรื่องของภิกษุผู้ทุศีลนั้นปรากฏด้วย และมีพระประสงค์ที่จะไม่แสดงโอวาทปาติโมกข์ตั้งแต่นั้นมาโดยปรารภเรื่องนี้เป็นเหตุ เมื่อพระพุทธองค์ตรัสอย่างนั้นแล้วพระมหาโมคัลลานเถระได้ตรวจดูวาระจิตของภิกษุบริษัทด้วยเจโตปริยญาณ ได้เห็นภิกษุผู้ทุศีลนั่งอยู่ท่ามกลางภิกษุทั้งหลายหลังจากที่ท่านได้ให้ผู้ทุศีลออกไปจากบริษัทแล้ว จึงได้กราบทูลอาราธนาให้ทรงแสดงพระโอวาทปาติโมกข์อีกครั้งหนึ่ง แต่พระพุทธองค์ก็มิได้ทรงแสดงพระโอวาท ทรงแสดงถึงความน่าอัศจรรย์ของมหาสมุทร ๘ ประการ[๑๐๘] เปรียบกับความน่าอัศจรรย์ของพระธรรมวินัย ๘ ประการ เป็นต้นว่า ซากสัตว์ตายไม่อาจอยู่ร่วมกับมหาสมุทรได้ต้องถูกซัดเข้าฝั่งฉันใด ภิกษุผู้ทุศีลก็ไม่อาจอยู่ในพระธรรมวินัยนี้ได้ต้องถูกกำจัดออกไปฉันนั้น[๑๐๙] จากนั้นตรัสบอกความที่พระองค์จะไม่แสดงโอวาทปาติโมกข์อีกต่อไป

พระพุทธองค์ทรงอนุญาตการสวดปาติโมกข์ แก่ภิกษุทั้งหลายตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา เพื่อไม่ให้การทำอุโบสถของภิกษุนั้นขาดไป และทรงอนุญาตสีมาเพื่อเป็นเขตความพร้อมเพรียงของสงฆ์ โดยการทำอุโบสถของสงฆ์ต้องทำภายในสีมาเท่านั้นจึงจะถูกต้องตามพระธรรมวินัย

ในฎีกาสารัตถทีปนีพระฎีกาจารย์อธิบายว่า พระพุทธเจ้าทรงดำริว่าบัดนี้เสนียดเกิดขึ้นแล้วในหมู่ภิกษุ บุคคลผู้ไม่บริสุทธิ์ทั้งหลายได้มาทำอุโบสถและตถาคตจะไม่แสดงอุโบสถในบริษัทที่ไม่

---

[๑๐๗] **วิ.จู.** (บาลี) ๗/๓๘๓/๒๐๔, **วิ.จู.** (ไทย) ๗/๓๘๓/๒๗๙.

[๑๐๘] **วิ.จู.** (บาลี) ๗/๓๘๔/๒๐๕, **วิ.จู.** (ไทย) ๗/๓๘๔/๒๘๐.

[๑๐๙] **วิ.จู.** (บาลี) ๗/๓๘๕/๒๐๘, **วิ.จู.** (บาลี) ๗/๓๘๕/๒๘๓.

บริสุทธิ์ เมื่อตถาคตไม่แสดงอุโบสถของภิกษุก็จะขาดไป ฉะนั้นเราควรอนุญาตการสวดปาติโมกข์แก่ภิกษุทั้งหลายตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป[๑๑๐] และพระองค์ได้ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลายบัดนี้เป็นต้นไปเราจะไม่ทำอุโบสถ จะไม่แสดงปาติโมกข์ จากนี้ไปพวกเธอจงทำอุโบสถจงสวดปาติโมกข์ ภิกษุทั้งหลายมิใช่ฐานะ มิใช่โอกาสที่ตถาคตจะทำอุโบสถจะแสดงปาติโมกข์ในบริษัทที่ไม่บริสุทธิ์ เพราะอุโบสถเนื่องด้วยความบริสุทธิ์เป็นสำคัญ ถ้าทรงแสดงพระโอวาทปาติโมกข์ในบริษัทที่มีผู้ไม่บริสุทธิ์โทษหนักก็จะตกแก่ผู้ที่ไม่บริสุทธิ์นั้น จึงไม่แสดงด้วยอาศัยความอนุเคราะห์ ภิกษุทั้งหลายภิกษุผู้มีอาบัติติดตัวฟังปาติโมกข์ไม่ได้ รูปใดฟังต้องอาบัติ ทุกกฏ[๑๑๑] ปาติโมกข์ที่ทรงอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายสวดนี้เรียกว่าอาณาปาติโมกข์ ซึ่งภิกษุทั้งหลายจะต้องยกเอาข้อสิกขาบทที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้แล้วขึ้นแสดงทุก ๆ กึ่งเดือน เว้นวันปวารณาเป็นการทำอุโบสถของภิกษุทั้งหลายตั้งแต่ครั้งนั้นเป็นต้นมา

อุโบสถที่ทรงอนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายทำในครั้งแรกนั้นเรียกว่าสังฆอุโบสถ ซึ่งเป็นการอนุญาตสำหรับภิกษุผู้พร้อมเพรียงกันตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไปดังนั้นจึงได้เกิดมีประเภทแห่งการทำอุโบสถเพิ่มมากขึ้นซึ่งรวบรวมแล้วได้ ๕ ประเภท คือ

(๑) สังฆอุโบสถ[๑๑๒] อนุญาตในกรณีที่มีภิกษุตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป จะต้องตั้งญัตติแล้วสวดพระปาติโมกข์โดยชอบธรรม

(๒) ปาริสุทธิอุโบสถ[๑๑๓] ชนิดที่ทรงอนุญาตในกรณีที่มีภิกษุ ๓ รูปจะต้องตั้งญัตติก่อนเช่นกัน แล้วจึงบอกปาริสุทธิ คือ บอกความบริสุทธิ์ตามความเป็นจริงต่อกัน

(๓) คณะอุโบสถ[๑๑๔] ชนิดที่ทรงอนุญาตในกรณีที่มีภิกษุ ๒ รูป ให้บอกปาริสุทธิต่อกันได้เลย โดยไม่ต้องตั้งญัตติ

(๔) อธิษฐานอุโบสถ[๑๑๕] อนุญาตในกรณีที่มีภิกษุรูปเดียว ให้อธิษฐานอุโบสถ

(๕) สามัคคีอุโบสถ[๑๑๖] อนุญาตในกรณีพิเศษสำหรับสงฆ์ที่เกิดความบาดหมางเกิดความทะเลาะวิวาทแตกแยกกันขึ้น ถ้าสงฆ์สามารถประสานความสามัคคีกันได้ในวันใด ก็ให้ทำสามัคคีอุโบสถในวันนั้นได้โดยมีการสวดพระปาติโมกข์เหมือนกับสังฆอุโบสถ โดยการทำอุโบสถทั้ง ๕ ประเภทนี้ต้องทำภายในสีมาจึงจะถูกต้องตามพระบรมพุทธานุญาต

---

[๑๑๐] **สารตฺถ.ฏีกา** (บาลี) ๓/๓๘๖/๕๑๗.

[๑๑๑] **วิ.จู.** (บาลี) ๗/๓๘๖/๒๑๑, **วิ.จู.** (บาลี) ๗/๓๘๖/๒๘๕

[๑๑๒] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๖๘,๑๗๕, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๖๘/๒๕๓.

[๑๑๓] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๖๘,๑๗๕, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๖๘/๒๕๓.

[๑๑๔] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๖๘,๑๗๖, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๖๘/๒๕๔.

[๑๑๕] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๖๘,๑๗๗, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๖๘/๒๕๕.

[๑๑๖] **วิ.ม.** (บาลี) ๕/๔๗๕/๒๕๘, **วิ.ม.** (ไทย) ๕/๔๗๕/๓๗๐.

ก. วิธีการทำสังฆอุโบสถตามวินัยกรรม

วิธีการทำสังฆอุโบสถ เป็นสังฆกรรมสำคัญที่พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมาเท่านั้น เพื่อความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ พระสงฆ์จะทำในสถานที่อื่นไม่ได้ พระพุทธองค์ตรัสแนะนำไว้ในพระวินัยปิฎกมหาวรรคอุโบสถขันธกะว่า ภิกษุผู้ฉลาด[๑๑๗] ผู้สามารถ พึงประกาศให้สงฆ์ทราบด้วยญัตติกรรมวาจาว่า ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงสดับคำของข้าพเจ้า

(๑) ถ้าความพร้อมพึงมีแก่สงฆ์ สงฆ์พึงกระทำอุโบสถ พึงสวดปาติโมกข์

(๒) บุพพกิจของสงฆ์ทำเสร็จแล้ว

(๓) ท่านทั้งหลายจงบอกความบริสุทธิ์ของตน ข้าพเจ้าจักสวดปาติโมกข์ พวกเราที่มีอยู่ทั้งหมดจงตั้งใจฟังปาติโมกข์นั้นให้ดีให้สำเร็จประโยชน์ ท่านรูปใดมีอาบัติอยู่พึงเปิดเผยเสีย

(๔) เมื่ออาบัติไม่มีพึงนั่งนิ่ง ข้าพเจ้าจักทราบว่า ท่านทั้งหลายเป็นผู้บริสุทธิ์ เพราะความเป็นผู้นิ่งนั้น

(๕) การตอบย่อมมีแก่บุคคลผู้ถูกถามแล้วโดยเจาะจงตัวฉันใด คำสอบถามย่อมถูกประกาศ ๓ ครั้ง ในบริษัทนี้ ฉันนั้นภิกษุรูปใดระลึกได้แต่ไม่ยอมเปิดเผยอาบัติที่มีอยู่จนสวดจบครั้งที่ ๓

(๖) สัมปชานมุสาวาทมีแก่ภิกษุรูปนั้น ท่านทั้งหลายสัมปชานมุสาวาทที่พระองค์ตรัสไว้

(๗) เป็นธรรม อาบัติที่สามารถกระทำอันตราย ฉะนั้นภิกษุต้องอาบัติแล้วระลึกได้อยู่ต้องการความบริสุทธิ์พึงเปิดเผยอาบัติที่มีอยู่ เพราะเปิดเผยแล้วความผาสุกมีแก่เธอ

ส่วนคำว่า ปัตตกัลละ[๑๑๘] หมายถึง ความพร้อมที่จะสวดปาติโมกข์ได้โดยไม่มีโทษ สำหรับปัตตกัลละของการสวดปาติโมกข์นั้น ท่านกำหนดไว้ด้วยองค์ ๔ อย่าง

ในอรรถกถากังขาวิตรณีพระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า ในการสวดพระปาติโมกข์นี้มีลำดับดังต่อไปนี้คือ

(๑) เป็นวันอุโบสถ

(๒) มีภิกษุผู้สมควรแก่การสวดปาติโมกข์อยู่ครบจำนวน

(๓) ไม่มีสภาคาบัติ

(๔) ไม่มีบุคคลต้องห้ามอยู่ในหัตถบาสสงฆ์[๑๑๙]ครบทั้ง ๔ นี้เรียกว่า มีปัตตกัลละ

วิธีการที่พระสงฆ์ทำปาริสุทธิอุโบสถเป็นต้น พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมาและบริเวณโรงอุโบสถเท่านั้นจึงจะถูกต้องตามพระธรรมวินัย การทำอุโบสถอีก ๔ ประเภทคือ

(๑) วิธีทำปาริสุทธิอุโบสถ พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมาและอุโบสถเท่านั้นจึงจะถูกต้องตามพระธรรมวินัย กรณีที่มีภิกษุอยู่ ๓ รูป เมื่อกระทำบุพพกรณ์ ๔ อย่าง มีการกวาดโรงอุโบสถเป็นต้น

---

[๑๑๗] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๔๑/๑๕๒, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๔๑/๒๑๗.

[๑๑๘] **กงฺขา.อ.** (บาลี) ๑๐๙.

[๑๑๙] **กงฺขา.อ.** (บาลี) ๑๐๙.

เสร็จแล้วให้สวดญัตติแล้วจึงทำปาริสุทธิอุโบสถ ตั้งญัตติว่าขอท่านทั้งหลายจงฟังคำของข้าพเจ้า วันนี้เป็นวันอุโบสถ ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ ถ้าความพรั่งพร้อมของท่านทั้งหลายถึงแล้ว พวกเราพึงกระทำปาริสุทธิอุโบสถ และวิธีบอกปาริสุทธิมีดังต่อไปนี้

๑) พระเถระกล่าวว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้บริสุทธิ์ ท่านจงจำข้าพเจ้าไว้ว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ว่า ๓ ครั้ง

๒) พระนวกะกล่าวว่า สาธุ สาธุ สาธุ พระนวกะกล่าวอีกว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้บริสุทธิ์ ท่านจงจำข้าพเจ้าไว้ว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ว่า ๓ ครั้ง

๓) พระเถระกล่าวว่า สาธุ สาธุ สาธุ[๑๒๐] ถ้ามีสภาคาบัติให้สวดญัตติสภาคาบัติสำหรับภิกษุ ๓ รูปว่า ขอท่านทั้งหลายจงฟังคำของข้าพเจ้า ภิกษุทั้งหมดนี้ต้องสภาคาบัติ เมื่อใดได้พบภิกษุรูปอื่นผู้บริสุทธิ์ไม่มีอาบัติ เมื่อนั้นจักทำคืนอาบัตินั้นในสำนักของภิกษุนั้นแล้วตั้งญัตติทำ ปาริสุทธิอุโบสถต่อไป

(๒) วิธีทำคณะอุโบสถ พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมาและอุโบสถเท่านั้นจึงจะถูกต้องตามพระธรรมวินัย กรณีที่มีภิกษุอยู่ ๒ รูป เมื่อกระทำบุพพกรณ์ ๔ อย่าง มีการกวาดโรงอุโบสถเป็นต้นเสร็จแล้วให้ทำปาริสุทธิอุโบสถได้โดยไม่ต้องตั้งญัตติวิธีบอกปาริสุทธิมีดังนี้

๑) พระเถระกล่าวว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้บริสุทธิ์ ท่านจงจำข้าพเจ้าไว้ว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ว่า ๓ ครั้ง

๒) พระนวกะกล่าวว่า สาธุ สาธุ สาธุ พระนวกะกล่าวอีกว่า ข้าพเจ้าเป็นผู้บริสุทธิ์ ท่านจงจำข้าพเจ้าไว้ว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ ว่า ๓ ครั้ง

๓) พระเถระกล่าวว่า สาธุ สาธุ สาธุ[๑๒๑] ถ้ามีสภาคาบัติอยู่ให้บอกกันและกันไว้ว่าเราพบผู้บริสุทธิ์แล้วจักทำคืนอาบัติแล้วจึงทำอุโบสถ การทำปาริสุทธิอุโบสถทั้งสองอย่างนี้ ภิกษุผู้ทำต้องเป็นผู้บริสุทธิ์จริง ๆ คือไม่ต้องอาบัติหรือว่าต้องแต่ออกจากอาบัติสังฆาทิเสสแล้วแสดง อาบัติเบาแล้วหรือบอกอาบัติสังฆาทิเสสที่ตนต้องไว้แล้วจึงบอกปาริสุทธิได้

(๓) วิธีทำอธิฏฐานอุโบสถ พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมาและอุโบสถเท่านั้นจึงจะถูกต้องตามพระธรรมวินัย กรณีที่มีภิกษุรูปเดียว เมื่อทำบุพพกรณ์ ๔ อย่าง มีการกวาดโรงอุโบสถเป็นต้นแล้วระลึกถึงบุพพกิจมีฤดูเป็นต้นแล้วให้คอยอยู่ เมื่อมีภิกษุผู้เป็นสภาคะกันมาพร้อมแล้วให้ทำอุโบสถ ถ้าไม่มาให้อธิฏฐานอุโบสถรูปเดียวในสีมา มีคำอธิษฐานว่า วันนี้เป็นวันอุโบสถของเรา เราจะอธิษฐานอุโบสถ ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ[๑๒๒] ถ้ายังมีอาบัติท่านกล่าวว่า แม้อยู่ไกลควรจะไปทำคืนอาบัติ ถ้าไม่

---

[๑๒๐] **นานาวินิจฉัย.** ๒๒๕.

[๑๒๑] **นานาวินิจฉัย.** ๒๒๕.

[๑๒๒] **สีใสวีโสธนี.** (บาลี) ๑๑, **นานาวินิจฉัย.** ๒๒๕.

สามารถไปถึงได้ให้ผูกใจไว้ว่า เราพบภิกษุแล้วจักทำคืนอาบัติแล้วจึงอธิษฐานอุโบสถได้ เมื่อทำคืนอาบัติแล้วพึงอธิษฐานอุโบสถใหม่ถ้ายังอยู่ในวันนั้น[๑๒๓]

(๔) วิธีทำสามัคคีอุโบสถ พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมาและอุโบสถเท่านั้นจึงจะถูกต้องตามพระธรรมวินัย พระพุทธองค์ทรงอนุญาตเป็นกรณีพิเศษสำหรับภิกษุที่เกิดความทะเลาะวิวาทกันอย่างรุนแรงถึงขั้นเกิดการแตกแยกกัน ไม่ลงทำอุโบสถร่วมกัน ภายหลังสามารถสมานความสามัคคีกันได้ อย่างในกรณีของภิกษุชาวเมืองโกสัมพี[๑๒๔] ในวันที่สงฆ์ผู้แตกแยกกันสามารถประสานความสามัคคีกันได้ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ทำอุโบสถเพื่อระงับเรื่องที่ทะเลาะกันนั้น โดยภิกษุทั้งหมดทั้งที่เป็นไข้และไม่เป็นไข้ต้องลงประชุมกันทุกรูป รูปไหนจะให้ฉันทะไม่ได้ ส่วนอาการที่ทำนั้นให้แสดงปาติโมกข์เหมือนกันกับสังฆอุโบสถต่างกันแต่การตั้งญัตติเท่านั้น การตั้งญัตติสามัคคีอุโบสถนั้นมีวิธีการดังนี้ว่า

ท่านผู้เจริญ ของสงฆ์จงฟังข้าพเจ้า วันนี้เป็นวันสามัคคีอุโบสถ ถ้าสงฆ์พร้อมเพรียงกันแล้ว สงฆ์พึงทำอุโบสถ พึงสวดพระปาติโมกข์[๑๒๕]

สรุปว่า วิธีการทำอุโบสถทั้ง ๕ ประเภทนั้นมีความเกี่ยวเนื่องกับสีมาโดยตรง ถ้าพระสงฆ์ไม่ศึกษาข้อปฏิบัติและข้อห้ามต่าง ๆ ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ จะทำให้สังฆกรรม คือ การทำอุโบสถของพระสงฆ์ต้องเสียกรรมไปเช่น สวดปาติโมกข์ในขณะที่มีฆราวาสรวมอยู่ด้วยเป็นต้น และสำนักสงฆ์บางแห่งไม่มีการสมมติสีมาก่อน แต่มีการสวดปาติโมกข์ซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักพระธรรมวินัย ฉะนั้นพระสงฆ์ควรศึกษาพระวินัยที่เกี่ยวกับสีมาและการทำอุโบสถโดยเคร่งครัด

ข. วิธีการที่พระสงฆ์ทำบุพพกิจและบุพพกรณ์

วิธีการที่พระสงฆ์ทำบุพพกิจและบุพพกรณ์ หมายถึง กิจที่พระสงฆ์ต้องทำก่อนจะทำอุโบสถ (การสวดปาติโมกข์) พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมาบริเวณโรงอุโบสถเท่านั้น มี ๙[๑๒๖] อย่าง โดยแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ

(๑) บุพพกรณ์ ได้แก่ กิจที่จะต้องทำก่อนที่สงฆ์ประชุมกัน[๑๒๗] มี ๔ อย่าง คือ

๑) การกวาดโรงอุโบสถ

๒) การตามประทีป

๓) การจัดเตรียมน้ำฉันน้ำใช้

๔) การปูอาสนะ

---

[๑๒๓] **วิมติ.ฏีกา** (บาลี) ๒/๑๖๙/๒๒๖.

[๑๒๔] **วิ.ม.** (บาลี) ๕/๔๕๑/๓๒๑, **วิ.ม.** (ไทย) ๕/๔๕๑/๓๓๓.

[๑๒๕] **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๑๘๓/๑๔๔.

[๑๒๖] **กงฺขา.อ.** (บาลี) ๑๑๘.

[๑๒๗] **สารตฺถ.ฏีกา** (บาลี) ๓/๑๖๘/๓๓๗.

บุพพกรณ์ทั้ง ๔ อย่างนี้พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระเถระใช้ให้ภิกษุนวกะต้องทำภายในสีมาบริเวณโรงอุโบสถ ภิกษุผู้ที่ไม่ได้อาพาธถูกพระเถระใช้แล้วจะไม่ทำไม่ได้ ถ้าไม่ทำต้องอาบัติทุกกฏ[๑๒๘]

(๒) บุพพกิจ ได้แก่ กิจที่ต้องทำภายหลังจากบุพพกรณ์ ก่อนที่จะทำอุโบสถ พระสงฆ์ต้องทำภายสีมาและอุโบสถเท่านั้นเพื่อความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ[๑๒๙] มี ๕ อย่างคือ

๑) การนำฉันทะของภิกษุที่ควรแก่ฉันทะมา ฉันทะคือความชอบใจ ยินยอมเห็นชอบด้วยกับพระสงฆ์ที่จะทำอุโบสถกรรม

๒) การนำปาริสุทธิของภิกษุผู้ไม่ได้ร่วมทำอุโบสถมา ปาริสุทธิคือความบริสุทธิ์จากอาบัติ เมื่อสงฆ์ประชุมกันเพื่อทำอุโบสถ ภิกษุที่ทำอุโบสถมาแล้วจากที่อื่น ถ้าไม่ให้กายสามัคคีคือเข้าไปร่วมอยู่ในหัตถบาสสงฆ์ในกรณีที่อยู่ในสีมาเดียวกัน ต้องให้ฉันทะแก่ภิกษุรูปหนึ่งว่า ข้าพเจ้าให้ฉันทะ ท่านจงนำฉันทะของข้าพเจ้าไป ท่านจงบอกฉันทะของข้าพเจ้า ส่วนภิกษุผู้อาพาธหรือผู้ขวนขวายในกิจที่ชอบมีการพยาบาลภิกษุอาพาธเป็นต้น ต้องให้ฉันทะดังที่กล่าวแล้วนั้นและถ้ามีอาบัติต้องทำคืนแล้วให้ปาริสุทธิไปด้วยว่า ข้าพเจ้าให้ปาริสุทธิ ท่านจงนำปาริสุทธิของข้าพเจ้าไป ท่านจงบอกปาริสุทธิของข้าพเจ้า หากว่าภิกษุผู้อาพาธให้เฉพาะปาริสุทธิเท่านั้น ไม่ให้ฉันทะด้วย เมื่อสงฆ์ทำอุโบสถเป็นอันสงฆ์ทำดีแล้ว ถ้าสงฆ์ทำกรรมอย่างอื่นมีการให้ปริวาสเป็นต้น การให้ปริวาสเป็นต้นนั้นใช้ไม่ได้ ไม่จัดว่าได้ทำเลย ถ้าให้เฉพาะฉันทะเท่านั้นไม่ให้ปาริสุทธิ อุโบสถและกรรมอย่างอื่นที่สงฆ์ทำเป็นอันทำแล้วด้วยดีทุกอย่าง แต่อุโบสถของภิกษุผู้ให้ฉันทะไม่จัดว่าได้ทำเลย เพราะไม่ได้ให้ปาริสุทธิ คือความบริสุทธิ์จากอาบัติของตนด้วยอุโบสถเป็นวินัยกรรมที่เนื่องด้วยความบริสุทธิ์เป็นสำคัญ ภิกษุผู้รับมอบฉันทะต้องไปโรงอุโบสถแล้วบอกถ้าลืมบอกไม่เป็นไร ฉันทะหรือปาริสุทธิเป็นอันนำมาแล้ว ถ้าจงใจที่จะไม่บอกต้องอาบัติทุกกฏ[๑๓๐]

๓) การบอกฤดู บอกอย่างนี้ว่าฤดูหนาวอุโบสถล่วงไปแล้วยังเหลืออยู่เท่านี้เป็นต้น

๔) การนับภิกษุ คือ นับเพื่อให้รู้ว่ามีภิกษุจำนวนเท่านี้ประชุมกันในโรงอุโบสถ[๑๓๑]

๕) การแจ้งโอวาทที่ภิกษุณีมาขอแก่สงฆ์ ซึ่งปัจจุบันนี้ไม่มี

กิจเหล่านี้ต้องทำก่อนที่จะทำอุโบสถ ถ้าพระสงฆ์ยังไม่ได้ทำบุพพกรณ์และบุพพกิจไม่ควรทำอุโบสถคือการสวดปาติโมกข์

---

[๑๒๘] **กงฺขา.อ.** (บาลี) ๑๑๘.

[๑๒๙] **สารตฺถ.ฏีกา** (บาลี) ๓/๑๖๘/๓๓๗.

[๑๓๐] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๖๕/๑๗๓, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๖๕/๒๔๙.

[๑๓๑] **กงฺขา.อ.** (บาลี) ๑๒๐.

ในอรรถกถากังขาวิตรณีพระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า เพราะสงฆ์ไม่กระทำบุพพกิจก่อนแล้วไม่ควรทำอุโบสถ[๑๓๒]

การแนะนำให้ภิกษุผู้สวดปาติโมกข์เตือนให้ภิกษุทุกรูปที่ประชุมกันบอกความที่ตนเป็นผู้บริสุทธิ์จากอาบัติ เพราะหลังจากนี้ไปจะบอกว่า ข้าพเจ้าจักสวดปาติโมกข์ ถ้าเป็นผู้ไม่บริสุทธิ์ จะฟังปาติโมกข์ไม่ได้ตามพระพุทธพจน์ว่า ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุที่มีอาบัติติดตัวอยู่ฟังปาติโมกข์ไม่ได้ รูปใดฟังต้องอาบัติทุกกฏ[๑๓๓]

ถามว่า ถ้าภิกษุไม่ยอมทำคืนอาบัตินั่งอยู่ด้วย ควรจะสวดปาติโมกข์หรือไม่ ตอบว่า ภิกษุที่ไม่ทำคืนอาบัติทั้งที่รู้อยู่ว่าผิด เช่น ไม่ยอมสละนิสสัคคิยวัตถุจัดว่าเป็นอลัชชีผู้ไม่มีความละอาย

ในฎีกาวิมติวิโนทนีพระฎีกาจารยอธิบายว่า พึงเข้าใจได้ว่าการกระทำอุโบสถร่วมกับอลัชชีเป็นอันทรงห้ามไว้แล้วในพระสูตรว่า

ภิกษุทั้งหลาย มิใช่ฐานะ มิใช่โอกาสที่ตถาคตจะทำอุโบสถ จะแสดงปาติโมกข์ในบริษัทที่ไม่บริสุทธิ์เป็นต้น เพราะสิกขาบททั้งหมดทรงบัญญัติไว้เพื่อข่มอลัชชี[๑๓๔] แต่ไม่ถึงกับห้ามไว้โดยเด็ดขาดคือมีข้อยกเว้น ถ้าจะเป็นอันตรายแก่พรหมจรรย์

ในฎีกาวิมติวิโนทนีพระฎีกาจารย์อธิบายเพิ่มเติมว่า ฉะนั้น การกระทำสังฆกรรมมีอุโบสถเป็นต้นทั้งที่รู้ว่าบริษัทไม่บริสุทธิ์ ย่อมไม่สมควรแก่สาวกทั้งหลายเว้นไว้แต่มีเหตุที่กระทำอันตรายแก่พรหมจรรย์[๑๓๕]

ถามว่า เมื่อไม่ให้ร่วมทำอุโบสถแล้วจะให้ทำอย่างไร ตอบว่า วิธีที่พระพุทธองค์ทรงแนะนำไว้คือให้งดปาติโมกข์แก่ภิกษุนั้นดังพระพุทธพจน์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้งดปาติโมกข์แก่ภิกษุผู้มีอาบัติติดตัวที่จะฟังปาติโมกข์ ภิกษุทั้งหลาย สงฆ์พึงงดปาติโมกข์ตามวิธีดังต่อไปนี้ คือ ในวันอุโบสถ ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำนั้น เมื่อภิกษุนั้นอยู่ต่อหน้า พึงสวดท่ามกลางสงฆ์ว่า ท่านผู้เจริญ ขอสงฆ์จงฟังคำของข้าพเจ้า ภิกษุชื่อนี้มีอาบัติติดตัว ข้าพเจ้างดปาติโมกข์แก่ภิกษุนั้น เมื่อเธอยังอยู่ต่อหน้า สงฆ์ไม่พึงสวดปาติโมกข์[๑๓๖]

ถามว่า อาบัติอะไรบ้างที่เป็นเหตุให้ถูกงดปาติโมกข์ ตอบว่า ในปาติโมกขฐปนขันธกะหมวดว่าด้วยการงดปาติโมกข์ พระพุทธองค์ทรงแสดงถึงเหตุที่ทำให้ภิกษุถูกงดปาติโมกข์ไว้หลายหมวดด้วยกันซึ่งมีอยู่หมวดหนึ่งว่า การงดปาติโมกข์เป็นธรรม ๗ อย่างคือ

---

[๑๓๒] **กงฺขา.อ.** (บาลี) ๑๑๘.

[๑๓๓] **วิ.จู.** (บาลี) ๗/๓๘๖/๒๑๑, **วิ.จู.** (ไทย) ๗/๓๘๖/๒๘๕.

[๑๓๔] **วิมติ.ฏีกา** (บาลี) ๒/๑๖๙/๒๒๖.

[๑๓๕] **วิมติ.ฏีกา** (บาลี) ๑/๑๙/๑๑๙.

[๑๓๖] **วิ.จู.** (บาลี) ๗/๓๘๖/๒๑๑, **วิ.จู.** (ไทย) ๗/๓๘๖/๒๘๖.

(๑) ย่อมงดปาติโมกข์แก่ภิกษุเพราะอาบัติปาราชิกที่มีมูล

(๒) เพราะอาบัติสังฆาทิเสสที่มีมูล

(๓) เพราะอาบัติถุลลัจจัยที่มีมูล

(๔) เพราะอาบัติปาจิตตีย์ที่มีมูล

(๕) เพราะอาบัติปาฏิเทสนียะที่มีมูล

(๖) เพราะอาบัติทุกกฏที่มีมูล

(๗) เพราะอาบัติทุพภาษิตที่มีมูล

การยกพระพุทธพจน์มาเพียงหมวดเดียวจะเห็นได้ว่า อาบัติทุกอย่างเพียงอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็เป็นเหตุให้ภิกษุถูกงดปาติโมกข์ได้แล้ว[๑๓๗]

สรุปว่า วิเคราะห์คุณค่าของสีมากับอุโบสถวิธีตามวินัยกรรม ต้องปฏิบัติตามอุโบสถวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้จึงเป็นจุดสำคัญที่จะต้องศึกษาและทำกันอย่างจริงจัง โดยพระสงฆ์จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องการทำอุโบสถที่มีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับสีมาโดยตรง เพราะว่าการทำอุโบสถต้องทำภายในสีมาเท่านั้นทำที่อื่นไม่ได้เป็นโมฆะและไม่ต้องตามพระธรรมวินัย

๔.๒.๓ วิเคราะห์คุณค่าของสีมากับการทรงบัญญัติวินัยกรรม

การที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติพระวินัยของสงฆ์ มีความดำริมาจากพระเจ้าพิมพิสารจอมทัพแคว้นมคธ[๑๓๘] และพระองค์ทรงประทานพระพุทธานุญาตให้ภิกษุทั้งหลายประชุมกัน ครั้งแรกภิกษุทั้งหลายประชุมกัน แต่นั่งนิ่ง ๆ ชาวบ้านจะฟังธรรมก็ไม่ได้ฟัง จึงติเตียน พระองค์จึงทรงอนุญาตให้ประชุมกันเพื่อกล่าวธรรม พระองค์ทรงพระดำริว่า สิกขาบทที่ทรงบัญญัติแก่ภิกษุทั้งหลาย ควรอนุญาตให้สวดเป็นปาฏิโมกข์นั้นจักเป็นอุโบสถกรรม[๑๓๙] คือการทำอุโบสถของภิกษุเหล่านั้น จึงทรงบัญญัติตามที่ทรงพระดำรินั้น และทรงแสดงวิธีสวดปาฏิโมกข์ เริ่มตั้งแต่กิจเบื้องต้น พระพุทธองค์ทรงบัญญัติและทรงปรับอาบัติแก่ภิกษุทั้งหลายเกี่ยวกับเรื่องสีมา ผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

ก. สีมากับการทรงบัญญัติพระวินัยของพระสงฆ์ในพระไตรปิฎก

สีมามีความเกี่ยวข้องกับการทรงบัญญัติพระวินัยของสงฆ์ตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก เมื่อพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้มีการกำหนดนิมิตสมมติสีมาแล้ว และทรงบัญญัติให้ภิกษุทั้งหลายสวดพระปาติโมกข์แล้วและทรงแสดงวิธีสวดปาฏิโมกข์เป็นต้นแก่ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น ยังมี

---

[๑๓๗] **วิ.จู.** (บาลี) ๗/๓๘๗/๒๑๔, **วิ.จู.** (บาลี) ๗/๓๘๗/๒๘๗.

[๑๓๘] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๒/๑๔๖, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๒/๒๐๗.

[๑๓๙] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๓/๑๔๗, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๓/๒๐๙.

รายละเอียดที่พระพุทธองค์ทรงห้าม ทรงอนุญาตและทรงบัญญัติพระวินัยเพิ่มเติมที่เกี่ยวกับเรื่อง สีมา อุโบสถและปาฏิโมกข์ ผู้วิจัยได้รวบรวมและนำเสนอเป็นข้อ ๆ เพื่อความเข้าใจง่ายคือ

(๑) ภิกษุทั้งหลายพากันสวดปาฏิโมกข์ทุกวัน พระพุทธองค์องค์ตรัสห้ามและทรงปรับอาบัติทุกกฎ[๑๔๐]แก่ภิกษุผู้ทำเช่นนั้นทรงอนุญาตให้สวดเฉพาะวันอุโบสถ

(๒) ภิกษุทั้งหลายสวดปาฏิโมกข์ ๓ ครั้ง ต่อ ๑ ปักษ์ (กึ่งเดือน) คือในวัน ๑๔ ค่ำ, ๑๕ ค่ำ, และ ๘ ค่ำ, พระพุทธองค์ตรัสห้ามและปรับอาบัติทุกกฎ[๑๔๑] แก่ภิกษุผู้ทำเช่นนั้น ทรงอนุญาตให้สวดปาฏิโมกข์เพียงครั้งเดียวต่อ ๑ ปักษ์ คือ ในวัน ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ

(๓) ภิกษุฉัพพัคคีย์สวดปาฏิโมกข์เฉพาะในพวกของตน พระพุทธองค์ตรัสห้ามและปรับอาบัติทุกกฎ[๑๔๒] แก่ภิกษุผู้ทำเช่นนั้นทรงอนุญาตให้ทำอุโบสถโดยพร้อมเพรียงกัน

(๔) ภิกษุทั้งหลายสงสัยว่า จะกำหนดเขตพร้อมเพรียงกันในอาวาสหนึ่ง หรือถือเขตแผ่นดินทั้งผืนพระพุทธองค์ตรัสให้ใช้อาวาสเดียวกันเป็นเขตสามัคคี[๑๔๓]

(๕) พระมหากัปปินะผู้เป็นพระอรหันต์ คิดว่า ท่านบริสุทธิ์อยู่แล้ว จะควรได้ทำอุโบสถสังฆกรรมหรือไม่ พระพุทธองค์ทรงทราบแล้วจึงตรัสตอบว่า ถ้าเธอไม่สักการะ เคารพ นับถือ บูชาอุโบสถแล้วใครเล่าจะทำเช่นนั้นและตรัสสั่งให้ไปทำอุโบสถสังฆกรรม[๑๔๔]

(๖) ภิกษุทั้งหลายสงสัยว่า อาวาสเดียวกันนั้น กำหนดอย่างไร พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้สมมติ คือ ประกาศสีมา (เขตแดน) โดยกำหนดภูเขา, ก้อนหิน, ป่าไม้, ต้นไม้, หนทาง, จอมปลวก, แม่น้ำหรือแอ่งน้ำเป็นเครื่องหมาย[๑๔๕] (นิมิต) แล้วทรงแสดงวิธีสวดสมมติสีมาด้วยเครื่องหมายเหล่านั้น[๑๔๖]

(๗) ภิกษุฉัพพัคคีย์สมมติสีมา (ประกาศเขตแดน) ใหญ่เกินไป ๔ โยชน์บ้าง ๕ โยชน์บ้าง ๖ โยชน์บ้าง ภิกษุทั้งหลายมาพอดีสวดปาฏิโมกข์ก็มี สวดจบแล้วก็มี กำลังสวดอยู่ก็มี พระพุทธองค์จึงทรงห้ามสมมติสีมาใหญ่เกินไป พระพุทธองค์ทรงปรับอาบัติทุกกฎ[๑๔๗] แก่ภิกษุผู้ฝ่าฝืนแล้วทรงอนุญาตให้สมมติสีมาอย่างใหญ่เพียง ๓ โยชน์

---

[๑๔๐] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๖/๑๔๙, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๖/๒๑๒.

[๑๔๑] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๖/๑๔๙, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๖/๒๑๓.

[๑๔๒] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๖/๑๕๐, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๖/๒๑๓.

[๑๔๓] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๖/๑๕๐, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๖/๒๑๓.

[๑๔๔] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๗/๑๕๐, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๗/๒๑๔.

[๑๔๕] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๓**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๑๓-๑๕.

[๑๔๖] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๘/๑๕๐, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๘/๒๑๕.

[๑๔๗] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๔๐/๑๕๑, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๔๐/๒๑๖.

(๘) ภิกษุฉัพพัคคีย์สมมติสีมาริมฝั่งแม่น้ำ ภิกษุที่มาทำอุโบสถถูกน้ำพัด บาตรจีวรถูกน้ำพัด พระพุทธองค์จึงตรัสห้ามสมมติสีมาเช่นนั้น ทรงอนุญาตให้ทำได้ต่อเมื่อมีเรือจอดอยู่เป็นประจำ หรือมีสะพานทอดอยู่เป็นประจำ[๑๔๘]

(๙) ภิกษุทั้งหลายสวดปาฏิโมกข์ตามบริเวณ ไม่มีที่สังเกต ภิกษุที่เป็นอาคันตุกะ (ผู้มาจากที่อื่น) ไม่รู้ว่าทำอุโบสถกันที่ไหนจึงทรงอนุญาตให้สมมติโรงอุโบสถทำอุโบสถ จะเป็นวิหาร (กุฏิที่อยู่อาศัย) หรือ เพิง หรือปราสาท (เรือนเป็นชั้น) หรือเรือนโล้น (หลังคาตัด) หรือถ้ำ ก็ได้เป็นโรงอุโบสถ[๑๔๙]

(๑๐) ภิกษุทั้งหลายสมมติโรงอุโบสถ ๒ แห่งในอาวาสเดียวกัน พระพุทธองค์ตรัสห้ามและตรัสแนะให้สวดถอนโรงอุโบสถเสียหลัง ๑ คงให้ใช้เพียงหลังเดียว[๑๕๐]

(๑๑) ภิกษุทั้งหลายสมมติโรงอุโบสถเล็กเกินไป มีพระสงฆ์มาประชุมมาก บางรูปต้องนั่งนอกเขต พระพุทธองค์ตรัสว่า เป็นอันทำอุโบสถ และได้ตรัสแนะให้กำหนดเครื่องหมาย (นิมิต) แล้วประชุมสงฆ์สวดสมมติหน้ามุขอุโบสถขยายให้ใหญ่ออกไปตามต้องการ[๑๕๑]

(๑๒) ภิกษุบวชใหม่มาประชุมก่อนในวันอุโบสถ นึกว่าพระเถระคงยังไม่มาจึงกลับไป กว่าจะได้ทำอุโบสถก็กลางคืน พระพุทธองค์จึงตรัสอนุญาตให้ภิกษุที่เป็นเถระมาประชุมก่อนในวันอุโบสถ

(๑๓) มีวัดหลายวัดในเขตสีมาเดียวกัน ภิกษุทั้งหลายต่างวัดต่างทำอุโบสถ พระพุทธองค์จึงทรงให้พระสงฆ์รวมทำแห่งเดียวกันไม่ให้แยกกันทำภิกษุรูปใดทำต้องอาบัติทุกกฏ[๑๕๒]

(๑๔) พระพุทธองค์ตรัสอนุญาตให้สมมติสีมา เป็นเขตอยู่ร่วมกัน ทำอุโบสถร่วมกัน โดยให้เป็นเขตไม่อยู่ปราศจากไตรจีวร[๑๕๓] (ภายในเบริเวณสีมานั้น ไปไหนได้ไม่ต้องนำจีวรติดตัวไปด้วยครบสำรับ) และให้สมมติเว้นเขตบ้านและละแวกบ้าน (เพื่อไม่ให้เก็บจีวรไว้ในบ้าน)

(๑๕) พระพุทธองค์ตรัสอนุญาตว่า เมื่อสวดถอน (เลิกใช้) ให้ถอนเขตอยู่ปราศจากไตร-จีวรก่อนแล้วถอนเขตอยู่ร่วมกันทีหลัง

(๑๖) ถ้ายังมิได้สมมติสีมา ให้ใช้หมู่บ้านหรือนิคมที่อยู่นั้นเป็นคามสีมาและนิคมสีมาได้แล้วอนุญาตให้ใช้เขตพ้นระยะน้ำสาดถึง ในแม่น้ำเป็นอุทกุกเขปสีมา (เขตวักน้ำสาด) เป็นเขตลอยเรือ

---

[๑๔๘] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๔๐/๑๕๒, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๔๐/๒๑๗.

[๑๔๙] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๔๑/๑๕๒, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๔๑/๒๑๗.

[๑๕๐] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๔๑/๑๕๒, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๔๑/๒๑๘.

[๑๕๑] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๔๒/๑๕๓, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๔๒/๒๑๙.

[๑๕๒] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๔๒/๑๕๔, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๔๒/๒๒๐.

[๑๕๓] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๔๓/๑๕๕, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๔๓/๒๒๑.

หรือแพ หรือปลูกโรงทำอุโบสถได้กลางแม่น้ำ ทะเลหรือสระน้ำ แต่ไม่อนุญาตแม่น้ำ ทะเล หรือสระน้ำทั้งหมดเป็นเขต (สีมา)[๑๕๔]

(๑๗) พระพุทธองค์ตรัสห้ามมิให้สมมติสีมาคาบเกี่ยวกันให้มีชานของสีมา ภิกษุหมู่ใดสมมติสีมาคาบเกี่ยวต้องอาบัติทุกกฏ[๑๕๕]

(๑๘) พระพุทธองค์ตรัสอธิบายว่า ภิกษุทั้งหลาย วันอุโบสถ ๑๔ ค่ำก็มี ๑๕ ค่ำก็มี (กลางเดือนเป็น ๑๕ ค่ำปลายเดือนเป็น ๑๔ ค่ำบ้าง ๑๕ ค่ำบ้างสุดแต่เดือนขาดเดือนเต็ม) วันอุโบสถมี ๒ วันอย่างนี้[๑๕๖]

(๑๙) พระพุทธองค์ตรัสอธิบายหลักเกณฑ์เรื่องสวดปาฏิโมกข์ย่อ เมื่อมีเหตุสมควร ๑๐ อย่างเกิดขึ้น[๑๕๗] คือ

๑) พระราชาเสด็จมา

๒) โจรมาปล้น

๓) ไฟไหม้

๔) น้ำหลากมา

๕) คนมามาก

๖) ผีเข้าสิงภิกษุ

๗) สัตว์ร้ายเข้ามา

๘) งูเลื้อยเข้ามา

๙) ภิกษุจะถึงแก่ชีวิต

๑๐) มีอันตรายแก่พรหมจรรย์[๑๕๘]

(๒๐) ภิกษุที่จะกล่าวธรรมต้องได้รับเชื้อเชิญ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระเถระกล่าวธรรมเองหรือเชิญภิกษุอื่นกล่าวธรรม ภิกษุรูปใดไม่ได้รับอาราธนาแสดงต้องอาบัติทุกกฏ[๑๕๙]

(๒๑) พระพุทธองค์ตรัสอนุญาตให้มีการสมมติผู้ถามพระวินัยและผู้ตอบพระวินัย ภิกษุรูปใดไม่ได้รับการแต่งตั้งวิสัชชนาต้องอาบัติทุกกฏ[๑๖๐]

---

[๑๕๔] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๔๗/๑๕๗, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๔๗/๒๒๕.

[๑๕๕] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๔๘/๑๕๗, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๔๘/๒๒๖.

[๑๕๖] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๔๙/๑๕๘, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๔๙/๒๒๖.

[๑๕๗] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๕๐/๑๕๙, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๕๐/๒๓๐.

[๑๕๘] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๕๐/๑๕๙, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๕๐/๒๓๐.

[๑๕๙] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๕๐/๑๕๙, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๕๐/๒๓๐.

[๑๖๐] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๕๒/๑๖๐, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๕๒/๒๓๒.

(๒๒) พระพุทธองค์ตรัสอนุญาตให้ขอโอกาสก่อนแล้วจึงโจทอาบัติ ภิกษุรูปใดไม่ได้รับโอกาสให้โจทและโจทต้องอาบัติทุกกฏ[๑๖๑]

(๒๓) ในการทำกรรมเป็นการสงฆ์ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้คัดค้านกรรมที่ไม่ชอบด้วยธรรมว่า ภิกษุทั้งหลายไม่พึงทำกรรมที่ไม่ชอบด้วยธรรมในท่ามกลางสงฆ์ ภิกษุรูปใด ทำต้องอาบัติทุกกฏ[๑๖๒]

(๒๔) พระพุทธองค์ตรัสห้ามมิให้แกล้งสวดปาฏิโมกข์มิให้ผู้อื่นได้ยิน ภิกษุรูปใดสวดไม่ให้ได้ยินต้องอาบัติทุกกฏ[๑๖๓]

(๒๕) พระพุทธองค์ตรัสห้ามมิให้สวดปาฏิโมกข์โดยมีคฤหัสถ์ปนอยู่ในบริษัท ภิกษุรูปใดยกขึ้นแสดงต้องอาบัติทุกกฏ[๑๖๔]

(๒๖) ภิกษุผู้มิได้รับเชื้อเชิญ พระพุทธองค์ตรัสห้ามมิให้สวดปาฏิโมกข์ ทรงอนุญาตให้พระเถระเป็นใหญ่ในเรื่องปาฏิโมกข์ (จะสวดเองหรือให้ใครสวดก็ได้) ภิกษุรูปใดยังไม่ได้รับอาราธนายกขึ้นแสดงต้องอาบัติทุกกฏ[๑๖๕]

(๒๗) พระเถระสวดเองไม่ได้ พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตให้ภิกษุผู้ฉลาด สามารถเป็นใหญ่ในเรื่องปาฏิโมกข์สวดแทน

(๒๘) พระสงฆ์ทั้งวัดไม่สามารถสวดปาฏิโมกข์ได้ ให้ส่งภิกษุรูปหนึ่งไปเรียนจากอาวาสใกล้เคียง จะโดยย่อหรือโดยพิสดารก็ตามให้พระเถระเป็นผู้ใช้ไป ผู้ถูกใช้ขัดขืนในเมื่อไม่ป่วยไข้ ต้องอาบัติทุกกฏ[๑๖๖]

(๒๙) พระพุทธองค์ตรัสอนุญาตให้เรียนปักขณนา (การคำนวณปักษ์) ได้ทุกรูป เพื่อบอกดิถีแก่คนทั้งหลายได้

(๓๐) พระพุทธองค์ตรัสอนุญาตให้เรียกชื่อ ให้จับสลาก เพื่อนับจำนวนภิกษุที่อยู่ในอาวาสนั้นในวันอุโบสถ

(๓๑) พระพุทธองค์ตรัสอนุญาตให้ปัดกวาด ปูอาสนะ ตามประทีป ตั้งน้ำดื่มน้ำใช้ในโรงอุโบสถโดยให้พระเถระเป็นผู้สั่งการ

---

[๑๖๑] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๕๓/๑๖๑, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๕๒/๒๓๓.

[๑๖๒] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๕๔/๑๖๒, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๕๔/๒๓๔.

[๑๖๓] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๕๔/๑๖๓, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๕๔/๒๓๕.

[๑๖๔] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๕๔/.๑๖๓, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๕๔/๒๓๖.

[๑๖๕] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๕๔/๑๖๓, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๕๔/๒๓๖.

[๑๖๖] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๕๕/๑๖๔, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๕๕/๒๓๙.

(๓๓) พระพุทธองค์ตรัสห้ามภิกษุที่จะไปที่อื่น โดยไม่บอกลาพระอุปัชฌาย์หรืออาจารย์ ให้พระอุปัชฌาย์หรืออาจารย์สอบสวนว่าจะไปไหน ไปกับใคร ถ้าเห็นไม่สมควรก็ไม่ให้อนุญาต ถ้าไม่อนุญาตขืนไปต้องอาบัติทุกกฏ[๑๖๗]

(๓๔) ภิกษุผู้ทรงความรู้ ประพฤติตนดีมา ให้ต้อนรับด้วยดี ถ้าไม่ต้อนรับด้วยการโอภาปราศัยเป็นต้นต้องอาบัติทุกกฏ[๑๖๘]

(๓๕) ถ้าไม่มีใครสวดปาฏิโมกข์ได้เลย และไม่สามารถจะส่งใครไปเรียนวิธีสวด ห้ามอยู่จำพรรษาร่วมกับภิกษุเหล่านั้นถ้าขืนอยู่ต้องอาบัติทุกกฏ[๑๖๙]

(๓๖) ภิกษุผู้เป็นไข้ พระพุทธองค์ตรัสให้บอกความบริสุทธิ์แก่ภิกษุรูปหนึ่ง เพื่อนำไปบอกแก่สงฆ์ ถ้าไม่มีผู้รับไปบอกให้นำขึ้นเตียง ขึ้นตั่ง หามไปทำอุโบสถ ไม่ให้ทำอุโบสถแยกกัน ถ้าให้เคลื่อนที่อาพาธอาจกำเริบหรืออาจถึงมรณภาพ ให้สงฆ์ไปทำอุโบสถที่ภิกษุรูปนั้น แล้วตรัสให้ภิกษุผู้รับบอกปาริสุทธิต้องไปบอกแก่สงฆ์ให้จงได้ถ้าไปไม่ได้เองให้มอบหมายผู้อื่นบอกแทน

(๓๗)ในสังฆกรรมอื่นจากอุโบสถ ถ้าภิกษุเป็นไข้ พระพุทธองค์ตรัสอนุญาตให้มอบฉันทะและมีเงื่อนไขคล้ายอุโบสถ (ฉันทะคือความพอใจ มอบให้สงฆ์ทำกรรมไปโดยตนไม่ต้องร่วมด้วย)

(๓๘) ในวันอุโบสถ ถ้ามีสังฆกรรมอื่นด้วย พระพุทธองค์ตรัสอนุญาตให้ภิกษุผู้บอกความบริสุทธิ์นั้นบอกให้ฉันทะด้วย

(๓๙) ภิกษุถูกญาติจับตัว ถูกคนอื่น ๆ จับตัวไม่สามารถมาร่วมทำอุโบสถได้ ให้เจรจาขอตัวมาทำอุโบสถ ถ้าเจรจาไม่สำเร็จ ให้นำออกให้พ้นเขตสีมา เพื่อให้พระสงฆ์ทำอุโบสถ ห้ามทำอุโบสถทั้งที่มีภิกษุอื่นอยู่ในเขตสีมาแต่มิได้เข้าร่วมประชุมถ้าทำต้องอาบัติทุกกฏ[๑๗๐]

(๔๐) ถ้าในอุโบสถหรือสังฆกรรมอื่นมีภิกษุเป็นบ้า ให้สงฆ์สวดสมมติเพื่อจะได้ทำอุโบสถหรือสังฆกรรมอื่นโดยไม่มีเธออยู่ด้วย

(๔๑) พระภิกษุมี ๔ รูป พระพุทธองค์ตรัสอนุญาตให้สวดปาฏิโมกข์ ถ้ามี ๓ รูป หรือ ๒ รูป ให้ประชุมกันบอกความบริสุทธิ์แก่กันและกัน เรียกว่าปาริสุทธิอุโบสถ ถ้ามีรูปเดียว ให้ปัดกวาดสถานที่คอยภิกษุอื่น เมื่อไม่เห็นมาให้อธิษฐาน คือตั้งใจระลึกว่า วันนี้เป็นวันอุโบสถ ถ้าไม่ทำ ต้องอาบัติทุกกฏ[๑๗๑]

---

[๑๖๗] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๖๓/๑๖๘, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๖๓/๒๔๔.

[๑๖๘] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๖๓/๑๖๙, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๖๓/๒๔๔.

[๑๖๙] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๖๓/๑๖๙, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๖๓/๒๔๕.

[๑๗๐] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๖๖/๑๗๓, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๖๓/๒๕๐.

[๑๗๑] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๖๘/๑๗๕, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๖๓/๒๕๕.

(๔๒) พระพุทธองค์มิให้ทำอุโบสถทั้งที่ยังมีอาบัติ ให้แสดงอาบัติก่อนแล้วจึงทำอุโบสถ ถ้าสงสัยในอาบัติก็ให้บอกแก่ภิกษุรูปหนึ่งก่อน

(๔๓) ห้ามภิกษุที่ต้องอาบัติเหมือน ๆ กัน แสดงอาบัติเช่นนั้นแก่กัน (สภาคาบัติ) ถ้าแสดงหรือรับต้องอาบัติทุกกฏ[๑๗๒]

(๔๔) ถ้าระลึกได้ว่ายังมีอาบัติอยู่ หรือสงสัยว่าจะต้องอาบัติใด ๆ ในขณะฟังปาฏิโมกข์ ให้บอกแก่ภิกษุที่อยู่ใกล้เพื่อรับทราบไว้เมื่อเสร็จอุโบสถจะได้ทำคืน

(๔๕) ถ้าพระสงฆ์ต้องอาบัติในเรื่องเดียวกัน (สภาคาบัติ) ทั้งวัด ให้ส่งพระรูปหนึ่งไปแสดงที่วัดอื่นถ้าไม่มีวัดใกล้เคียงให้ไปกลับภายใน ๗ วันเพื่อหาที่แสดงอาบัติของส่วนรวม

(๔๖) ถ้าพระสงฆ์ทั้งวัดต้องอาบัติเรื่องเดียวกัน แต่ไม่รู้ชื่อหรือต้นเค้าแห่งอาบัติ ให้สอบถามภิกษุผู้รู้วินัยที่เดินทางมาพักแล้วแสดงคืนเสีย แต่ถ้าได้ไต่ถามพูดจากันแล้ว ภิกษุทั้งหลายยังไม่ยอมแสดงอาบัติ (เพราะยังไม่เชื่อเป็นต้น) ก็ให้ปล่อยไว้ไม่ต้องว่ากล่าว

(๔๗) พระพุทธองค์ทรงแสดงเงื่อนไข ในการทำอุโบสถที่ไม่ต้องอาบัติเกี่ยวกับไม่รู้ว่ายังมีภิกษุอื่นอยู่อีกจึงทำอุโบสถไปก่อนรวม ๑๕ ข้อ

(๔๘) พระพุทธองค์ทรงแสดงเงื่อนไขในการทำอุโบสถที่ทำด้วยบริสุทธิ์ใจ แต่ก็รู้ว่ายังมีภิกษุอื่นอีกยังมิได้มาทำอุโบสถคงปรับอาบัติทุกกฏ[๑๗๓] เฉพาะภิกษุผู้สวดรวม ๑๕ ข้อ

(๔๙) พระพุทธองค์ทรงแสดงเงื่อนไขในการทำอุโบสถ (เหมือนข้อ ๔๘) แต่สงสัยว่าจะเป็นการควรหรือไม่แล้วขืนสวดปาฏิโมกข์คงปรับอาบัติทุกกฏ[๑๗๔] เฉพาะผู้สวดรวม ๑๕ ข้อ

(๕๐) พระพุทธองค์ทรงแสดงเงื่อนไขในการทำอุโบสถ (เหมือนข้อ ๔๙) แต่สงสัยว่าจะเป็นการควรหรือไม่แล้วขืนสวดปาฏิโมกข์คงปรับอาบัติเฉพาะผู้สวดรวม ๑๕ ข้อ

(๕๑) พระพุทธองค์ทรงแสดงเงื่อนไขในการทำอุโบสถ (เหมือนข้อ ๕๐) แต่มุ่งให้แตกแยกกัน แล้วขืนสวดปาฏิโมกข์ทรงปรับอาบัติถุลลัจจัย[๑๗๕] (อาบัติหนักกว่าทุกกฏ) แก่ภิกษุผู้สวดรวม ๑๕ ข้อ

(๕๒) พระพุทธองค์ทรงแสดงเงื่อนไขแบบต้น ๆ ระหว่างภิกษุที่อยู่ประจำวัดกับภิกษุที่อยู่ประจำวัด ระหว่างภิกษุที่อยู่ประจำวัดกับภิกษุอาคันตุกะ ระหว่างภิกษุอาคันตุกะกับภิกษุที่อยู่ประจำวัดและระหว่างภิกษุอาคันตุกะกับอาคันตุกะโดยประมาณ ๗๐๐ ข้อ[๑๗๖]

---

[๑๗๒] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๖๙/๑๗๗, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๖๓/๒๕๗.

[๑๗๓] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๗๓/๑๘๖, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๖๓/๒๖๖.

[๑๗๔] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๗๕/๑๘๘, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๗๕/๒๗๑.

[๑๗๕] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๗๖/๑๙๐, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๗๖/๒๗๔.

[๑๗๖] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๗๗/๑๙๔, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๗๖/๒๗๙.

(๕๓) พระพุทธองค์ทรงแสดงเงื่อนไขการนับวันอุโบสถ ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ ที่ภิกษุอยู่ประจำวัดกับภิกษุอาคันตุกะมีความเห็นแตกต่างกัน ให้อนุโลมตามภิกษุข้างมากเป็นต้น อีกหลายร้อยข้อด้วยกัน

(๕๔) สุดท้ายพระพุทธองค์ทรงแสดงหลักการที่มิให้ผู้ไม่สมควรนั่งรวมอยู่ด้วยในการสวดปาฏิโมกข์ ในวันอุโบสถ รวม ๒๒ ข้อ ที่ไม่ให้สวดปาฏิโมกข์ เช่น มีนางภิกษุณีนั่งอยู่ด้วย เป็นต้น[๑๗๗]

สรุปว่า สีมากับการทรงบัญญัติพระวินัยของพระสงฆ์ในพระไตรปิฎกที่พระพุทธองค์ทรงแสดงวิธีสวดปาฏิโมกข์เป็นต้นแก่ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น ทรงอนุญาตและทรงบัญญัติพระวินัยเพิ่มเติมที่เกี่ยวกับเรื่องสีมาอุโบสถและปาติโมกข์เช่น ภิกษุทั้งหลายพากันสวดปาฏิโมกข์ทุกวัน พระพุทธองค์องค์ตรัสห้ามและทรงปรับอาบัติทุกกฎแก่ภิกษุผู้ทำเช่นนั้นทรงอนุญาตให้สวดเฉพาะวันอุโบสถเป็นต้น ส่วนการเรียงลำดับเลขตั้งแต่ ๑ ถึง ๕๔ ข้อนี้เป็นลำดับที่ผู้วิจัยได้ยกขึ้นมานำเสนอ เพื่อทำให้อ่านเข้าใจได้ง่าย ถ้าจะจัดลำดับให้พิสดารตามที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องสีมาอุโบสถและปาติโมกข์ทุกข้อนั้น ก็คงจะมากถึงจำนวนเป็นพัน ๆ ข้อ ผู้วิจัยจึงได้สรุปมาเพียงเท่านี้

ข. สีมากับการทำอุโบสถของภิกษุโดยอาการต่าง ๆ กัน

การทำอุโบสถของภิกษุที่ต้องอาบัติโดยอาการที่ต่าง ๆ กัน พระพุทธองค์ทรงแสดงเงื่อนไขในการทำอุโบสถ โดยต้องผ่านเครื่องมือที่สำคัญคือสีมา เพื่อความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ เช่น การทำอุโบสถของภิกษุโดยอาการที่ไม่ต้องอาบัติ การทำอุโบสถของภิกษุโดยอาการที่ต้องอาบัติ การทำอุโบสถของภิกษุโดยอาการที่มีความสงสัยเป็นต้น ซึ่งภิกษุผู้ทำอุโบสถต้องศึกษาและทำให้ถูกต้องตามพระพุทธบัญญัติ ที่มีความเกี่ยวกันระหว่างสีมาและอุโบสถและอาบัติเหล่านั้นคือ

(๑) การทำอุโบสถของภิกษุโดยอาการที่ไม่ต้องอาบัตินั้น พระพุทธองค์ทรงแสดงเงื่อนไขในการทำอุโบสถ โดยไม่ต้องอาบัติเกี่ยวกับไม่รู้ว่ายังมีภิกษุอื่นอยู่จึงทำอุโบสถไปก่อน รวม ๑๕ ประการพอสรุปได้คือ

๑) ในอาวาสหนึ่งถึงวันอุโบสถ มีภิกษุมากรูปด้วยกัน ประชุมกัน ๔ รูปบ้างเกินกว่าบ้าง เธอไม่รู้ว่ายังมีภิกษุพวกอื่นที่ยังไม่มา เธอมีความสำคัญว่าเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นหมู่ มีความสำคัญว่าพร้อมกัน จึงทำอุโบสถ สวดปาติโมกข์ เมื่อพวกเธอกำลังสวดปาติโมกข์ขณะนั้นมีภิกษุเพวกอื่นมาถึงมีจำนวนมากกว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องสวดปาติโมกข์ใหม่ พวกภิกษุผู้สวดไม่ต้องอาบัติ[๑๗๘]

๒) ในอาวาสหนึ่งถึงวันอุโบสถ มีภิกษุมากรูป แต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอไม่รู้ว่า ยังมีภิกษพวกอื่นที่ยังไม่มา พวกเธอมีความสำคัญว่าเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นหมู่ พร้อม

---

[๑๗๗] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๘๒/๒๐๐, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๘๒/๒๘๗.

[๑๗๘] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๗๒/๑๘๒, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๗๒/๒๖๑.

กัน จึงทำอุโบสถสวดปาติโมกข์ พอพวกเธอสวดปาติโมกข์จบ ภิกษุลุกไปหมดแล้ว ขณะนั้น มีภิกษุพวกอื่นมาถึงมีจำนวนน้อยกว่า ปาติโมกข์ที่สวดแล้วก็เป็นอันสวดดีแล้ว พวกภิกษุผู้มาทีหลัง พึงบอกปาริสุทธิในอาวาสของพวกเธอ พวกภิกษุผู้สวด ไม่ต้องอาบัติ[๑๗๙] เป็นต้น การทำอุโบสถของภิกษุโดยไม่ต้องอาบัติ

(๒) การทำอุโบสถของภิกษุโดยอาการที่ต้องอาบัติ พระพุทธองค์ทรงแสดงเงื่อนไขในการทำอุโบสถ โดยแบ่งพวกกันอยู่และสำคัญว่าแบ่งพวกกันโดยอาการที่ต้องอาบัติรวมมี ๑๕ ประการพอสรุปได้คือ

๑) ในอาวาสหนึ่งถึงวันอุโบสถ มีภิกษุมากรูป แต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอรู้อยู่ว่า ยังมีภิกษุพวกอื่นที่ยังไม่มา พวกเธอมีความสำคัญว่าเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นหมู่ พร้อมกันจึงทำอุโบสถสวดปาติโมกข์ พวกเธอกำลังสวดปาติโมกข์มีภิกษุพวกอื่นมาถึงมีจำนวนมากกว่าภิกษุเหล่านั้นต้องสวดปาติโมกข์ใหม่ พวกภิกษุผู้สวด ต้องอาบัติทุกกฏ[๑๘๐]

๒) ในอาวาสหนึ่งถึงวันอุโบสถมีภิกษุมากรูป แต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอรู้อยู่ว่า ยังมีพวกภิกษุอื่นที่ยังไม่มา พวกเธอมีความสำคัญว่าเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นหมู่ พร้อมกัน จึงทำอุโบสถสวดปาติโมกข์ พอพวกเธอสวดปาติโมกข์จบ ภิกษุลุกขึ้นไปทั้งหมด มีภิกษุพวกอื่นมาถึงมีจำนวนน้อยกว่า ปาติโมกข์ที่สวดแล้วเป็นอันสวดดีแล้ว พวกภิกษุผู้มาทีหลัง พึงบอกปาริสุทธิในอาวาสของเธอทั้งหลาย พวกภิกษุผู้สวดต้องอาบัติทุกกฏ[๑๘๑] เป็นต้น

(๓) การทำอุโบสถของภิกษุโดยอาการที่มีความสงสัย พระพุทธองค์ทรงแสดงเงื่อนไขในการทำอุโบสถ โดยอาการที่มีความสงสัย ๑๕ ประการพอสรุปได้คือ

๑) ในอาวาสหนึ่งถึงวันอุโบสถ มีภิกษุมากรูป แต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอรู้อยู่ว่า ยังมีภิกษุพวกอื่นที่ยังไม่มา และมีความสงสัยว่า พวกเราควรทำอุโบสถหรือไม่ควร ยังขืนทำอุโบสถสวดปาติโมกข์ พวกเธอกำลังสวดปาติโมกข์อยู่ มีภิกษุพวกอื่นมาถึงมีจำนวนมากกว่าภิกษุเหล่านั้นต้องสวดปาติโมกข์ใหม่ พวกภิกษุผู้สวดต้องอาบัติทุกกฏ[๑๘๒]

๒) ในอาวาสหนึ่งถึงวันอุโบสถ มีภิกษุมากรูป แต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอรู้อยู่ว่า ยังมีภิกษุพวกอื่นที่ยังไม่มา และมีความสงสัยว่า พวกเราควรทำอุโบสถหรือไม่ควร ยังขืนทำอุโบสถสวดปาติโมกข์ พวกเธอกำลังสวดปาติโมกข์จบแล้ว ภิกษุลุกขึ้นหมดแล้ว มีภิกษุพวกอื่น

---

[๑๗๙] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๗๒/๑๘๕, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๗๒/๒๖๖.

[๑๘๐] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๗๓/๑๘๖, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๗๓/๒๖๖.

[๑๘๑] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๗๓/๑๘๗, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๗๓/๒๖๘.

[๑๘๒] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๗๔/๑๘๗, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๗๔/๒๖๙.

มาถึงมีจำนวนน้อยกว่า ปาติโมกข์ที่สวดแล้วเป็นอันสวดดีแล้ว พวกภิกษุผู้มาทีหลัง พึงบอกปาริสุทธิในอาวาสของพวกเธอ พวกภิกษุผู้สวด ต้องอาบัติทุกกฏ[๑๘๓]เป็นต้น

(๔) การทำอุโบสถของภิกษุโดยอาการที่มีความกังวลใจ พระพุทธองค์ทรงแสดงเงื่อนไขในการทำอุโบสถ โดยอาการที่มีความกังวลใจ ๑๕ ประการพอสรุปได้คือ

๑) อาวาสหนึ่งถึงวันอุโบสถ มีภิกษุมากรูปแต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอรู้อยู่ว่า มีภิกษุพวกอื่นที่ยังไม่มาแต่มีความกังวลใจทำอุโบสถ สวดปาติโมกข์ด้วยเข้าใจว่า พวกเราควรทำอุโบสถ มิใช่ไม่ควร เมื่อเธอกำลังสวดปาติโมกข์ มีภิกษุพวกอื่นมาถึงมีจำนวนมากกว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องสวดปาติโมกข์ใหม่ พวกภิกษุผู้สวดต้องอาบัติทุกกฏ[๑๘๔]

๒) ในอาวาสหนึ่ง ถึงวันอุโบสถ มีภิกษุมากรูป แต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอรู้อยู่ว่า ยังมีภิกษุพวกอื่นที่ยังไม่มา แต่มีความกังวลใจทำอุโบสถ สวดปาติโมกข์ด้วยเข้าใจว่า พวกเราควรทำอุโบสถ มิใช่ไม่ควร พวกเธอสวดปาติโมกข์จบ ภิกษุลุกขึ้นไปหมดแล้ว มีภิกษุที่อยู่ในอาวาสอื่นมาถึงมีจำนวนน้อยกว่า ปาติโมกข์ที่สวดแล้วเป็นอันสวดดีแล้ว พวกภิกษุผู้มาทีหลัง พึงบอกปาริสุทธิในอาวาสของพวกเธอ พวกภิกษุผู้สวดต้องอาบัติทุกกฏ[๑๘๕] เป็นต้น

(๕) การทำอุโบสถของภิกษุโดยอาการที่มุ่งทำความแตกร้าว พระพุทธองค์ทรงแสดงเงื่อนไขในการทำอุโบสถ โดยอาการที่มุ่งทำความแตกร้าว ๑๕ ประการพอสรุปได้ คือ

๑) ในอาวาสแห่งหนึ่งถึงวันอุโบสถ มีภิกษุมากรูป แต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอรู้อยู่ว่า ยังมีภิกษุพวกอื่นที่ยังไม่มาและมุ่งความแตกร้าวว่า ภิกษุเหล่านั้นเสื่อมสูญ ภิกษุเหล่านั้นจงพินาศ ประโยชน์อะไรด้วยภิกษุเหล่านั้นทำอุโบสถสวดปาติโมกข์ เมื่อเธอกำลังสวดปาติโมกข์ มีภิกษุพวกอื่นมาถึงมีจำนวนมากกว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องสวดปาติโมกข์ใหม่ พวกภิกษุผู้สวดต้องอาบัติถุลลัจจัย[๑๘๖]

๒) ในอาวาสแห่งหนึ่งถึงวันอุโบสถ มีภิกษุมากรูป แต่ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง พวกเธอรู้อยู่ว่า ยังมีภิกษุพวกอื่นที่ยังไม่มาและมุ่งความแตกร้าวว่า ภิกษุเหล่านั้นเสื่อมสูญ ภิกษุเหล่านั้นจงพินาศ ประโยชน์อะไรด้วยภิกษุเหล่านั้นทำอุโบสถสวดปาติโมกข์ เธอกำลังสวดปาติโมกข์จบแล้ว ภิกษุลุกไปหมดแล้ว ภิกษุพวกอื่นมาถึงมีจำนวนน้อยกว่า ปาติโมกข์ที่สวดแล้ว เป็นอันสวดดีแล้ว พวกภิกษุผู้มาทีหลังพึงบอกปาริสุทธิในอาวาสของพวกเธอ พวกภิกษุผู้สวดต้องอาบัติถุลลัจจัย[๑๘๗]เป็นต้น

---

[๑๘๓] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๗๔/๑๘๘, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๗๔/๒๗๐.

[๑๘๔] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๗๕/๑๘๘, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๗๕/๒๗๑.

[๑๘๕] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๗๕/๑๘๙, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๗๕/๒๗๓.

[๑๘๖] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๗๖/๑๙๐ , **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๗๖/๒๗๔.

[๑๘๗] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๗๖/๑๙๓, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๗๖/๒๗๘.

พระพุทธองค์ทรงแสดงเงื่อนไขในการทำอุโบสถที่ทำด้วยบริสุทธิ์ใจ แต่รู้ว่ายังมีภิกษุอื่นยังไม่ได้มาทำอุโบสถคงปรับอาบัติทุกกฏเฉพาะภิกษุผู้สวดรวม ๑๕ ข้อ ทรงแสดงเงื่อนไขในการทำอุโบสถ (เหมือนข้อ ๔๘) สงสัยว่าจะเป็นการควรหรือไม่แล้วขืนสวดปาฏิโมกข์ คงปรับอาบัติทุกกฏเฉพาะผู้สวดรวม ๑๕ ข้อ ทรงแสดงเงื่อนไขในการทำอุโบสถ (เหมือนข้อ ๔๙) แต่สงสัยว่าจะเป็นการควรหรือไม่แล้วขืนสวดปาฏิโมกข์คงปรับอาบัติเฉพาะผู้สวดรวม ๑๕ ข้อ ทรงแสดงเงื่อนไขในการทำอุโบสถ (เหมือนข้อ ๕๐) แต่มุ่งให้แตกแยกกัน แล้วขืนสวดปาฏิโมกข์ ปรับอาบัติถุลลัจจัย (แรงกว่าทุกกฏ) แก่ภิกษุผู้สวดรวม ๑๕ ข้อ ทรงแสดงเงื่อนไขแบบต้น ๆ ระหว่างภิกษุที่อยู่ประจำวัดกับภิกษุที่อยู่ประจำวัด ระหว่างภิกษุที่อยู่ประจำวัดกับภิกษุอาคันตุกะ ระหว่างภิกษุอาคันตุกะกับภิกษุที่อยู่ประจำวัดและระหว่างภิกษุอาคันตุกะกับอาคันตุกะรวม ๗๐๐ ข้อ[๑๘๘] ทรงแสดงเงื่อนไขการนับวันอุโบสถ ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ ที่ภิกษุอยู่ประจำวัดกับภิกษุอาคันตุกะมีความเห็นแตกต่างกัน ให้อนุโลมตามภิกษุข้างมากเป็นต้นอีกหลายร้อยข้อ

สรุปว่า สีมากับการทำอุโบสถของภิกษุโดยอาการต่าง ๆ กัน โดยพระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญกับสีมาและอุโบสถ ในฐานะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการทำสังฆกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญ ทรงปรับอาบัติแก่ภิกษุที่ล่วงละเมิดและทรงบัญญัติพระวินัยสำหรับพระสงฆ์เกี่ยวกับสีมาไว้เป็นจำนวนมากเพื่อความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ

๔.๒.๔ วิเคราะห์สีมากับการเป็นเครื่องมือระงับอธิกรณ์

สีมาเป็นเครื่องมือระงับอธิกรณ์ของพระสงฆ์ คำว่า สงฆ์ หมายถึงพระสงฆ์จำนวนตั้งแต่ ๔ รูปขึ้นไป[๑๘๙] เมื่อมีความขัดแย้งกันในแง่ของวินัยที่เกิดขึ้นแก่พระสงฆ์ สีมาจึงเป็นสถานที่ชำระความขัดแย้งของพระสงฆ์เรียกชื่อว่า อธิกรณ์ แปลว่า เป็นที่กระทำให้ยิ่ง[๑๙๐] มี ๔ ประเภท คือ

๑) วิวาทาธิกรณ์
๒) อนุวาทาธิกรณ์
๓) อาปัตตาธิกรณ์
๔) กิจจาธิกรณ์[๑๙๑]

---

[๑๘๘] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๗๗/๑๙๔, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๗๗/๒๗๙.

[๑๘๙] พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๒๙๕.

[๑๙๐] **สารตฺถ.ฏีกา** (บาลี) ๒/๓๘๖/๔๓๐.

[๑๙๑] **ม.อุ.** (บาลี) ๑๔/๔๖/๓๕, **ม.อุ.** (ไทย) ๑๔/๔๖/๕๕.

เมื่อเกิดอธิกรณ์ ทั้ง ๔ อย่างใดอย่างหนึ่งขึ้น พระสงฆ์จะต้องดำเนินการระงับข้ออธิกรณ์ การระงับอธิกรณ์จัดเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติทุติยกรรมต้องทำภายในสีมาเท่านั้นจึงถูกต้องสมบูรณ์ตามพระบรมพุทธานุญาต

ส่วนคำว่า สมถะ หมายถึง เมื่อเกิดอธิกรณ์ในหมู่สงฆ์ สงฆ์ต้องทำการระงับข้อพิพาททั้ง ๔ ประการนั้นด้วยหลักอธิกรณสมถะ ๗ ประการ[๑๙๒] คือ

๑) สัมมุขาวินัย หมายถึง วิธีตัดสินที่พึงทำในที่พร้อมหน้าสงฆ์ ธรรม และวัตถุ

๒) สติวินัย หมายถึง วิธีตัดสินที่ยกสติขึ้นเป็นหลัก

๓) อมูฬหวินัย หมายถึง วิธีตัดสินที่ให้แก่ภิกษุผู้หายเป็นบ้าแล้ว

๔) ปฏิญญาตกรณะ หมายถึง วิธีตัดสินโดยปรับโทษตามคำสารภาพ

๕) เยภุยยสิกา หมายถึง วิธีตัดสินโดยอาศัยเสียงข้างมาก

๖) ตัสสปาปิยสิกา หมายถึง วิธีตัดสินโดยปรับโทษแก่ผู้ทำความผิด

๗) ติณวัตถารกะ หมายถึง วิธีตัดสินโดยวิธีประนีประนอมยอมความ[๑๙๓]

อธิกรณ์ที่เรียกว่าวิวาทาธิกรณ์ หมายถึง ความบาดหมาง ความทะเลาะ ความแก่งแย่ง ความวิวาท ความกล่าวต่างกัน นี้เรียกว่าวิวาทาธิกรณ์ พระพุทธองค์ตรัสว่า พระภิกษุวิวาทกันในประเด็นเหล่านี้จัดเป็นวิวาทาธิกรณ์[๑๙๔] คือ

๑) สิ่งนี้เป็นธรรม สิ่งนี้ไม่ใช่ธรรม

๒) สิ่งนี้วินัย สิ่งนี้ไม่ใช่วินัย

๓) นี้ตถาคตภาษิตได้ตรัสไว้ นี้ตถาคตภาษิตไม่ได้ตรัสไว้

๔) จริยาวัตรที่ตถาคตได้ประพฤติมา นี้จริยาวัตรที่ตถาคตไม่ได้ประพฤติมา

๕) นี้ตถาคตทรงบัญญัติไว้ นี้ตถาคตไม่ได้ทรงบัญญัติไว้

๖) นี้อาบัติ นี้อนาบัติ

๗) นี้อาบัติเบา นี้อาบัติหนัก

๘) นี้อาบัติมีส่วนเหลือ นี้อาบัติไม่มีส่วนเหลือ

๙) นี้อาบัติชั่วหยาบ นี้อาบัติไม่ชั่วหยาบ

ฉะนั้น เมื่อกล่าวถึงอธิกรณ์ในที่นี้ หมายถึง ข้อพิพาท หรือเรื่องที่เกิดขึ้นแล้วซึ่งสงฆ์ต้องดำเนินการตามพระวินัยเพื่อความสงบระงับด้วยหลักการแห่งสมถะทั้ง ๗ ประการ อย่างใดอย่างหนึ่ง[๑๙๕] อธิกรณ์นั้นจึงจะสงบและเรียบร้อยเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย การระงับอธิกรณ์นั้นจัดเป็นสังฆ

---

[๑๙๒] **วิ.จู.** (บาลี) ๖/๒๒๘/๓๔๕, **วิ.จู.** (ไทย) ๖/๒๒๘/๓๔๔.

[๑๙๓] **วิ.จู.** (บาลี) ๖/๒๑๒/๒๔๑, **วิ.จู.** (ไทย) ๖/๒๑๒/๓๒๖.

[๑๙๔] **วิ.จู.** (บาลี) ๖/๒๑๕/๒๔๕, **วิ.จู.** (ไทย) ๖/๒๑๕/๓๓๑.

[๑๙๕] **ม.อุ.อ.** (บาลี) ๓/๔๖/๒๘, **กงฺขา.อ.** (บาลี) ๓๓๖.

กรรมประเภทญัตติทุติยกรรมต้องทำภายในสีมาเท่านั้น โดยผ่านเครื่องมือที่สำคัญคือสีมาและอุโบสถจึงจะสมบูรณ์ตามพระบรมพุทธานุญาต

ก. สีมากับการเป็นเครื่องมือระงับอธิกรณสมถะ

สีมาเปรียบเหมือนเป็นสังฆสภา ในฐานะเป็นสถานที่ระงับอธิกรณ์ของพระสงฆ์ การระงับอธิกรณ์นั้นจัดเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติทุติยกรรมพระสงฆ์ต้องทำภายในสีมาเท่านั้นจึงจะถูกต้องตามพระธรรมวินัย และเพื่อความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ เมื่อพระสงฆ์มีการปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งในแง่ของพระวินัย คือ อธิกรณสมถะ[๑๙๖] การปฏิบัติเช่นนี้เป็นวิธีที่จะขจัดความขัดแย้งของพระสงฆ์ได้ และข้อปฏิบัติที่สำคัญมี ๗ ประการด้วยกันใช้กับพระสงฆ์เท่านั้น วิธีการระงับอธิกรณสมถะนั้น น่าจะเป็นหลักการที่มีการผสมผสานระหว่างทางโลกกับทางธรรมเข้าด้วยกัน คล้ายคลึงกับหลักอปริหานิยธรรม ที่ได้มีการนำแนวทางที่เจ้าลิจฉวีเคยปฏิบัติมาเป็นฐานเพื่อประยุกต์ให้พระภิกษุได้นำไปปฏิบัติในลำดับต่อมา วิธีการระงับอธิกรณสมถะมี ๗ ประการคือ

(๑) สัมมุขาวินัย[๑๙๗] หมายถึง การจัดการความขัดแย้งในที่พร้อมหน้าหรือวิธีระงับต่อหน้า มีความพร้อมหน้าสงฆ์ ความพร้อมหน้าธรรม ความพร้อมหน้าวินัยและความพร้อมหน้าบุคคล”[๑๙๘] การระงับอธิกรณ์หรือความขัดแย้งในมิติต่าง ๆ เช่น การบาดหมาง และการทะเลาะวิวาทเป็นต้นของคู่กรณีที่อยู่พร้อมหน้ากันต่อหน้าสังฆสภา คณะบุคคล หรือบุคคลที่พิจารณาตัดสินคดี โดยใช้ธรรมวินัย และสัตถุศาสน์เป็นเครื่องมือในการตัดสินคดีหรืออธิกรณ์ที่เกิดขึ้นกับพระสงฆ์

กระบวนการแก้ปัญหาโดยใช้วิธีสัมมุขาวินัย คือวิธีการแก้ปัญหาโดยการพิจารณาตัดสินให้ยุติต่อหน้า โดยใช้วิธีการ ๓ อย่างคือ

๑) ตกลงกันเอง

๒) ตั้งกรรมการวินิจฉัย

๓) โดยการพิจารณาของสงฆ์[๑๙๙]

ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ การที่พระภิกษุจะร่วมอยู่ในองค์คณะดังกล่าวนั้นต้องประกอบไปด้วยคุณสมบัติ ๑๐ ประการ พอสรุปได้ คือ

๑) เป็นผู้มีศีล

๒) เป็นผู้ทรงปาติโมกข์

---

[๑๙๖] **ม.อุ.อ.** (บาลี) ๓/๔๖/๒๘.

[๑๙๗] **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๑๘๖-๑๘๗/๒๙๒.

[๑๙๘] **วิ.จู.** (บาลี) ๖/๒๒๘/๒๒๕, **วิ.จู.** (ไทย) ๖/๒๒๘/๓๔๕, **ม.อุ.อ.** (บาลี) ๓/๔๖/๒๙.

[๑๙๙] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๓**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒๘.

๓) รู้ทางระงับอธิกรณ์เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อเข้าสู่กระบวนการพิจารณาเพื่อวินิจฉัยอธิกรณ์หากพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากสังฆสภา ไม่มีความเชี่ยวชาญหรือแม่นยำในสิ่งที่ตัวเองตัดสินอันอาจจะก่อให้เกิดการพิจารณาที่ผิดพลาดได้ พระสงฆ์ที่อยู่ในองค์คณะอาจจะขอให้ถอนออกจากคณะผู้พิจารณาได้ สิ่งสำคัญคือ การระงับความขัดแย้งนั้น จะต้องมีสัมมุขาวินัยอยู่ร่วมด้วยเสมอสอดรับกับประเด็นที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ห้ามพระสงฆ์ระงับความขัดแย้งลับหลัง หรือ ลงโทษลับหลัง[๒๐๐]

(๒) สติวินัย[๒๐๑] หมายถึง วินัยอันสงฆ์พึงให้แก่พระขีณาสพที่ถึงพร้อมด้วยสติอันไพบูลย์[๒๐๒] หรือ วิธีระงับด้วยสติ สติวินัยนี้พึงให้แก่พระขีณาสพเท่านั้น ไม่พึงให้แก่ภิกษุอื่น โดยที่สุดเป็นพระอนาคามี และการให้สติวินัยนี้ต้องให้แก่พระขีณาสพที่ถูกโจทก์เท่านั้น[๒๐๓] โดยเป็นการประกาศสมมติให้ว่าเป็นผู้มีสติสมบูรณ์และการให้สติวินัยที่จัดได้ว่า ชอบธรรมนั้น ต้องประกอบด้วยองค์ ๕ ประการคือ

๑) ภิกษุเป็นผู้บริสุทธิ์ ไม่ต้องอาบัติ

๒) ผู้อื่นโจทก์ภิกษุนั้น

๓) ภิกษุนั้นขอ

๔) สงฆ์ให้สติวินัยแก่ภิกษุนั้น

๕) สงฆ์พร้อมเพรียงกันโดยธรรมให้

ประเด็นที่น่าสนใจในการระงับอธิกรณ์ด้วยสติวินัยก็คือสังฆสภา สามารถใช้วิธีนี้แก่พระขีณาสพเท่านั้นไม่สามารถที่จะให้แก่พระภิกษุรูปอื่น ๆ ได้ เหตุผลสำคัญคือพระอรหันต์ไม่อยู่ในฐานะที่จำเลยจะไปล่วงละเมิดและหากมีการฟ้องร้อง หรือกล่าวหาอีกก็ไม่จำเป็นที่จะนำอธิกรณ์ดังกล่าวมาสู่สังฆสภาอีก

(๓) อมูฬหวินัย[๒๐๔] หมายถึง วินัยที่สงฆ์พึงให้แก่จำเลยผู้หายหลง[๒๐๕] คือ การที่พระสงฆ์โดยสังฆสภาได้ร่วมกันระงับอธิกรณ์โดยยกประโยชน์ให้แก่จำเลยที่ต้องอาบัติในขณะเป็นบ้า ซึ่งจำเลย

---

[๒๐๐] **วิ.จู.** (บาลี) ๖/๒๓๑-๒๓๓/๒๕๗-๒๖๐, **วิ.จู.** (ไทย) ๖/๒๓๑-๒๓๓/๓๔๙-๓๕๒.

[๒๐๑] **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๑๙๕/๒๙๒.

[๒๐๒] “สติเวปุลฺลปฺปตฺตสฺส ขีณาสวสฺส ทาตพฺโพ วินโย สติวินโย; **สารตฺถ.ฏีกา** (บาลี) ๓/๑๙๕-๒๐๐/๔๔๗.

[๒๐๓] อยํ ปน สติวินโย ขีณาสวสฺเสว ทาตพฺโพ น อญฺญสฺส อนฺตมโส อนาคามิโนปิ; **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๑๙๕/๒๙๒.

[๒๐๔] **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๑๙๖/๒๙๓.

[๒๐๕] อมูฬหสฺส ทาตพฺโพ วินโย อมูฬหวินโย; **สารตฺถ.ฏีกา** (บาลี) ๓/๑๙๕-๒๐๐/๔๔๗.

จะได้กระทำการดังที่ถูกโจทจริงก็ไม่ถือว่าเป็นอาบัติ อย่างไรก็ตามการที่จะระงับความขัดแย้งด้วยการยกผลประโยชน์ให้แก่จำเลยที่เรียกได้ว่าชอบธรรม[๒๐๖] มีประกอบที่สำคัญ ๓ ประการ คือ

๑) จำเลยที่เคยเป็นบ้ามาแล้ว จะต้องอาบัติแต่ก็ระลึกไม่ได้

๒) จำเลยที่เคยเป็นบ้ามาแล้ว ระลึกไม่ได้ แต่แจ้งแก่สงฆ์ว่าระลึกได้เหมือนฝัน

๓) ในขณะที่ถูกโจทนั้น จำเลยยังเป็นบ้าอยู่

การความขัดแย้งด้วยอมูฬหวินัย โดยพระภิกษุที่เป็นบ้านั้นเข้าไปประกาศท่ามกลางสงฆ์เกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น และขอให้สงฆ์ได้ยกประโยชน์แก่ท่านในฐานะที่ผิดวินัยเพราะท่านเป็นบ้าพระสงฆ์ทั้งหมดในสังฆสภาจึงประกาศยกประโยชน์ให้แก่จำเลย ๓ ครั้ง ท่ามกลางสงฆ์ว่าท่านไม่เป็นอาบัติ เพราะท่านต้องอาบัติในขณะเป็นบ้า

(๔) ปฏิญญาตกรณะ หมายถึง การกระทำตามที่จำเลยปฏิญญาหรือรับสารภาพ[๒๐๗] คือการระงับอธิกรณ์ตามคำรับของจำเลยในประเด็นนี้อาจแยกออก ๒ กรณี คือ

๑) การที่พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งระลึกได้ว่าตัวเองต้องลหุกาบัติ[๒๐๘] ข้อใดข้อหนึ่ง จึงได้เข้าไปหาสงฆ์แล้วขอปลงอาบัติซึ่งคำว่าสงฆ์ในที่นี้หมายถึงปุคคลสัมมุขตา คือ ผู้แสดงอาบัติ และผู้รับอยู่พร้อมหน้ากัน ในอรรถกถามัชฌิมนิกายอุปริปัณณาส พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า ท่านครับผมต้องอาบัติชื่อนี้และว่าผมเห็นอาบัตินั้นแล้ว[๒๐๙] ข้อนี้ก็จัดได้ว่าเป็นการระงับอธิกรณ์ตามที่พระภิกษุได้รับสารภาพข้อที่ ๑

๒) กรณีที่พระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งต้องอาบัติและจำไม่ได้ หรือไม่รู้ว่าตัวเองเป็นอาบัติจึงถูกโจทว่าต้องอาบัติข้อใดข้อหนึ่ง และพระภิกษุรูปที่ต้องอาบัติยอมรับว่าตัวเองต้องอาบัติตามที่ถูกโจทจริง พระสงฆ์จึงได้ปรับอาบัติตามที่เธอยอมรับถ้าหากเป็นอาบัติหนัก[๒๑๐] สงฆ์จะให้พระภิกษุรูปนั้นไปอยู่ปริวาสกรรมและหากต้องอาบัติเบาสงฆ์จะให้ปลงอาบัติอธิกรณ์จึงระงับ

---

[๒๐๖] **วิ.จู.** (บาลี) ๖/๑๙๙/๒๓๓, **วิ.จู.** (ไทย) ๖/๑๙๙/๓๑๔.

[๒๐๗] ปฏิญญาเตน กรณำ ปฏิญญาตกรณำ; **สารตฺถ.ฏีกา** (บาลี) ๓ /๑๙๕-๒๐๐/๔๔๗.

[๒๐๘] ลหุกาบัติ หมายถึง อาบัติระดับเบา ซึ่งได้แก่ อนิยต นิสสัคคียปาจิตตีย์ ปาจิตตีย์ ปาฏิเทสนียะ ทุกกฏ และทุพภาสิต และสิกขาบทที่นอกพระปาติโมกข์ทั้งหมดด้วย.

[๒๐๙] **ม.อุ.อ.** (บาลี) ๓/๔๖/๓๑.

[๒๑๐] อาบัติหนัก (ครุกาบัติ) ได้แก่ อาบัติปาราชิก และสังฆาทิเสส ซึ่งหากเธอยอมรับว่าเป็นอาบัติปาราชิก ต้องขาดจากความเป็นพระภิกษุ แต่หากว่ายอมรับว่าต้องอาบัติสังฆาทิเสส สงฆ์ต้องให้วุฏฐานวิธี คือ ให้พระภิกษุรูปดังกล่าวไปอยู่ปริวาสกรรม แล้วจึงประกาศเรียกเข้าสู่สงฆ์อีกครั้ง.

ในอรรถกถามัชฌิมนิกายอุปริปัณณาส พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า การขออยู่ปริวาสเป็นต้นในอาบัติสังฆาทิเสส และการให้ปริวาสเป็นต้นตามคำรับสารภาพ[๒๑๑] ข้อนี้จัดได้ว่า เป็นการระงับอธิกรณ์ตามที่พระภิกษุได้รับสารภาพตามข้อที่ ๒

ฉะนั้น สาระสำคัญก็คือ หากพระภิกษุที่ถูกโจทรับว่าเป็นอาบัติตามที่ถูกโจทในข้อใดก็ให้ปรับอาบัติตามที่รับเท่านั้น จะปรับอาบัตินอกเหนือจากนั้นไม่ได้ เพราะจะขาดความชอบธรรมในวิธีระงับอธิกรณ์ในข้อนี้

(๕) เยภุยยสิกา[๒๑๒] หมายถึง การกระทำกรรมโดยเสียงข้างมาก[๒๑๓] การนิยามในลักษณะนี้ทำให้เกิดคำถามว่าเสียงข้างมาก หมายถึงใคร และมีเท่าไรจึงจะเรียกว่ามาก

ในอรรถกถาสมันตปาสาทิกาพระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า คำว่า เสียงข้างมากเอาไว้ ๒ แห่งด้วยกันเนื่องจากเกรงว่าจะทำให้การตีความประเด็นดังกล่าวคลาดเคลื่อนจากพุทธพจน์ โดยชี้ให้เห็นว่าเสียงข้างมากในที่นี้หมายถึงต้องเป็นพวกที่เป็นธรรมวาทีเท่านั้น หากมีอธรรมวาทีมากกว่าไม่จัดเป็นเสียงข้างมาก ในที่นี้ดังคำยืนยันว่าธรรมวาทีบุคคลแห่งการกระทำใดใดเป็นผู้มากกว่า การกระทำนั้นจึงชื่อว่าเสียงข้างมาก[๒๑๔] (เยภุยยสิกา) คำถามที่ว่ามีจำนวนเท่าใดจึงจะจัดได้ว่าเสียงข้างมากหรือมากกว่านั้น

ในอรรถกถาสมันตปาสาทิกาพระอรรถกถาจาย์อธิบายว่า ภิกษุผู้เป็นธรรมวาทีเกินเพียงรูปเดียวก็จัดเป็นฝ่ายมากกว่าได้ ก็จะต้องกล่าวอะไรถึง ๒-๓ รูปเล่า[๒๑๕] ฉะนั้น คำว่ามากในที่นี้จึงไม่ได้มุ่งไปที่ปริมาณ หากแต่ให้ความสำคัญอยู่ที่คุณภาพของจำนวนซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจมาก

ส่วนการแต่งตั้งนั้นต้องได้รับฉันทานุมัติจากสังฆสภา ซึ่งสิ่งที่จะชี้วัดว่าสังฆสภายอมรับหรือเห็นด้วยหรือไม่ ต้องประเมินจากความเงียบเป็นเกณฑ์ ถ้าทุกรูปเงียบย่อมถือได้ว่าเป็นผ่านมติดังกล่าว ข้อสังเกตที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ กระบวนการในการโหวตนั้น จะถือว่าเป็นมติของสังฆสภาไม่ได้ หากอธิกรณ์ที่นำไปสู่การจับสลากหรือการโหวตประกอบไปด้วยประเด็นต่าง ๆ คือ

๑) อธิกรณ์เป็นเรื่องเล็กน้อย

๒) อธรรมวาทีภิกษุแบ่งพวกกันจับ

๓) ไม่จับตามความเห็นเป็นต้น[๒๑๖]

---

[๒๑๑] **ม.อุ.อ.** (บาลี) ๓/๔๖/๓๑.

[๒๑๒] **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๒๐๒/๒๙๓.

[๒๑๓] ยํ ปน เยภุยฺยสิกาย กมฺมสฺส กรณํ อยํ เยภุยฺยสิกา นาม: **ม.อุ.อ.** (บาลี) ๓/๔๖/๒๙.

[๒๑๔] ยสฺสา กิริยาย ธมฺมวาทิโน พหุตรา, เอสา เยภุยฺยสิกา นาม; **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๒๐๒/๒๙๓.

[๒๑๕] เอเกนปิ อธิกา พหุตราว, โก ปน วาโท ทฺวีหิ ตีหิ; **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๒๓๔/๒๙๙.

[๒๑๖] **วิ.จู.** (บาลี) ๖/๒๐๔/๒๓๗, **วิ.จู.** (ไทย) ๖/๒๐๔/๓๑๙.

หากการจับสลากนั้น มีองค์ประกอบเหล่านี้อยู่ในขณะมีการตัดสินอธิกรณ์ กระบวนการทั้งหมดย่อมจัดได้ว่าเป็นโมฆะ จัดได้ว่าเป็นการจับสลากที่ไม่ชอบธรรมในทันที ฉะนั้น จึงควรจัดให้มีกระบวนการในการสรรหาคณะกรรมการกลาง และดำเนินการจับสลากใหม่อีกครั้งเมื่อสังฆสภา ได้ดำเนินการจับสลากในทิศทางตรงข้ามกับสิ่งที่ได้นำเสนอมาแล้วนั้น ย่อมจักถือว่าการจับสลากดังกล่าวนั้นเป็นการจับสลากที่ชอบธรรมอธิกรณ์จึงได้ชื่อว่า ยุติ

(๖) ตัสสปาปิยสิกา[๒๑๗] หมายถึง กรรมที่สงฆ์จะพึงทำแก่บุคคลที่เลวทราม โดยความเป็นคนบาปหนา ประเด็นที่น่าสนใจคือคำว่า เลวทราม หรือ คนบาปหนา มีอะไรเป็นเกณฑ์หรือ ตัวชี้วัดถึงพฤติกรรมดังกล่าว พระพุทธองค์ทรงนิยามเกี่ยวกับประเด็นนี้ไว้ ๓ ประการ คือ[๒๑๘]

๑) เป็นผู้ไม่สะอาด

๒) เป็นอลัชชี[๒๑๙]

๓) เป็นผู้ถูกโจทแต่ไม่ยอมรับ

เมื่อสงฆ์ได้พิจารณาตัดสินแล้วลงมติว่าผิดตามข้อกล่าวหา[๒๒๐] คุณสมบัติของภิกษุดังกล่าวนี้ พระภิกษุจึงได้ชื่อว่าเป็นคนเลวทรามและบาปหนา ซึ่งเป็นบุคคลที่สังฆสภาพึงลงตัสสปาปิยสิกา-กรรม อย่างไรก็ตามสังฆสภาสามารถลงตัสสปาปิยสิกกรรมแก่บุคคลต่อไปนี้ด้วยก็ได้ เช่นพระภิกษุที่ชอบก่อความบาดหมาง ทะเลาะ วิวาท สร้างความอื้อฉาว และก่ออธิกรณ์ในหมู่สงฆ์ รวมไปถึงพระภิกษุที่ชอบติเตียนพระรัตนตรัยเป็นต้น

จะเห็นว่า หลักการระงับอธิกรณ์ข้อนี้ เป็นการระงับอธิกรณ์ในเชิงรุกที่มุ่งเน้นการป้องกัน การป้องปราม และการปราบปราม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เป้าหมายของการระงับนั้น มุ่งเน้นเพื่อการพัฒนากายวาจาและพฤติกรรมของพระภิกษุที่ถูกลงโทษให้ดำรงชีวิต และเป็นอยู่อย่างประสานสอดคล้องกับปัจจัยภายนอก อันจะทำให้สังคมสงฆ์กลายเป็นสังคมแห่งความสงบสันติต่อไป

(๗) ติณวัตถารกะ[๒๒๑] หมายถึง การกระทำหรือการระงับอธิกรณ์ประดุจการกลบเอาไว้ด้วยหญ้า[๒๒๒] หรือ การระงับอธิกรณ์โดยการประนีประนอม กระบวนการแก้ปัญหาเรื่องพระภิกษุทะเลาะกันด้วยการทำการประนีประนอมกันทั้งสองฝ่าย เช่น พระ ก. ทะเลาะกับพระ ข. ตกลงกัน

---

[๒๑๗] **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๒๐๗/๒๙๔.

[๒๑๘] **วิ.จู.** (บาลี) ๖/๒๐๗/๒๓๘, **วิ.จู.** (ไทย) ๖/๒๐๗/๓๒๑.

[๒๑๙] ผู้ไม่สะอาด คือผู้ประกอบด้วยกายกรรม และวจีกรรมอันไม่สะอาด ผู้อลัชชี ผู้ประกอบด้วยลักษณะแห่งบุคคลผู้เป็นอลัชชี เช่น ต้องอาบัติเป็นนิจ และชอบทะเลาะวิวาทเป็นต้น; **วิ.อ.** (บาลี) ๒/๒๐๗/๒๙๔.

[๒๒๐] **วิ.จู.** (บาลี) ๖/๒๑๐/๒๔๐, **วิ.จู.** (ไทย) ๖/๒๑๐/๓๒๔, **ม.อุ.อ.** (บาลี) ๓/๔๖/๓๐.

[๒๒๑] **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๒๑๒/๒๙๔.

[๒๒๒] อิทำ กมฺมำ ติณวตฺถารกสทิสตฺตา ติณวตฺถารโกติ วุตฺตำ; **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๒๑๒/๒๙๔, **ม.อุ.อ.** (บาลี) ๓/๕๓/๓๓.

ไม่ได้ คนกลางผู้ใกล่เกลี่ยจะต้องใช้วิธีประนีประนอมให้ทั้งสองฝ่ายตกลงและข้อตัดสินอันเป็นธรรมได้[๒๒๓]

ในอรรถกถาสมันตปาสาทิกาพระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า เปรียบเทียบเหมือนคูถหรือมูตร บุคคลกระทบเข้าย่อมโชยกลิ่นเพราะเป็นของเหม็น แต่เมื่อถูกปกปิดกลบไว้ด้วยหญ้า กลิ่นนั้นย่อมไม่โชยไปฉันใด อธิกรณ์ที่ถึงมูลเหตุน้อยใหญ่อันชั่วหยาบยังไม่สงบย่อมเป็นไปเพื่อความแตกสามัคคี เพราะหยาบร้าย เมื่อสงบระงับด้วยกรรมนี้ ย่อมเป็นอันระงับดุจคูถที่ถูกกลบปิดไว้ด้วยหญ้าฉันนั้น[๒๒๔]

เมื่อกล่าวถึงภาพรวมของอธิกรณสมถะซึ่งแยกย่อยออกเป็น ๗ วิธีการดังล่าวแล้ว[๒๒๕] พบว่าการออกแบบมีเป้าหมายเพื่อป้องกันอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นกำลังเกิดขึ้น และเกิดขึ้นแล้วโดยเฉพาะอย่างยิ่ง การออกแบบรูปแบบของการระงับแต่ละวิธีนั้นมุ่งตรงไปที่เป้าหมายใหญ่นั่นก็คือ ความสามัคคีสงบสันติแห่งพระสงฆ์ เหตุผลสำคัญที่พระองค์ทรงให้พระภิกษุ คณะสงฆ์ หรือสังฆสภา[๒๒๖] ต้องทำเช่นนี้เพราะว่าทรงมุ่งเน้นที่ความชอบธรรม อันเป็นหัวใจของกระบวนการในการพิจารณาตัดสินอธิกรณ์ เพราะเมื่อใดก็ตาม วิธีการดังกล่าวไม่สามารถหยิบยื่นความชอบธรรมให้แก่คู่กรณีได้ เมื่อนั้นสังฆสภาก็จะไร้คุณค่าทางความน่าเชื่อถือ และส่งผลข้างเคียงให้เกิดความไร้สันติแห่งสังคมสงฆ์ และสิ่งที่สำคัญคือ หลักการแห่งศีล สมาธิ และปัญญา จะพัฒนาต่อไปได้ หากสังคมสงฆ์เป็นสังคมแห่งสงบสันติ

ฉะนั้น ในประเด็นนี้จึงสรุปได้ว่า หัวใจของการระงับอธิกรณ์ คือ ความชอบธรรม หรือเรียกว่า วิธีที่เต็มไปด้วยความชอบธรรมเท่านั้นจึงจะเรียกได้ว่าเป็นวิธีระงับอธิกรณสมถะ การระงับอธิกรณ์นั้นจัดเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติทุติยกรรมต้องทำภายในสีมาเท่านั้น โดยผ่านเครื่องมือที่สำคัญคือสีมาจึงจะสมบูรณ์ตามพระบรมพุทธานุญาต

ข. วิธีการระงับอธิกรณสมถะแบบเป็นคู่

การระงับอธิกรณ์แบบองค์รวม ซึ่งเมื่อแยกย่อยจากข้อ ๑ นั้นทำให้เกิดคำถามว่า วิธีการใดบ้างที่มุ่งเน้นไปที่การจัดการความขัดแย้งตามความมุ่งหมายของงานวิจัยนี้ และวิธีการดังกล่าวมีกระบวน การในการจัดการกับอธิกรณ์อย่างไร จากการศึกษาทำให้พบประเด็นที่น่าสนใจพบว่าหลักการของอธิกรณ์ที่ใช้ในการจัดการความขัดแย้งมี ๓ ประเด็นคือ

---

[๒๒๓] พระราชปริยัติ (สฤษดิ์ สิริธโร), **กระบวนการแก้ปัญหาในพระพุทธศาสนาตามหลักอธิกรณสมถะ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๕.

[๒๒๔] **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๒๑๒/๒๙๔-๒๙๕, **ม.อุ.อ.** (บาลี) ๓/๕๓/๓๓-๓๔.

[๒๒๕] พระราชปริยัติ (สฤษดิ์ สิริธโร), **กระบวนการแก้ปัญหาในพระพุทธศาสนาตามหลักอธิกรณสมถะ**, หน้า ๕๙.

[๒๒๖] พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดร ถิรธมฺโม), **สังฆาธิปไตย**, หน้า ๑.

(๑) คู่ที่ ๑ สัมมุขาวินัยกับเยภุยยสิกา[๒๒๗] ใช้จัดการความขัดแย้งในกรณีของการบาดหมาง การทะเลาะ แก่งแย่ง การวิวาท การกล่าวต่าง ๆ กัน การมุ่งร้ายกัน รวมเรียกว่า วิวาทาธิกรณ์ มีรูปแบบและวิธีการคือ

๑) การเจรจาไกล่เกลี่ยกันเองระหว่างคู่กรณี ในกรณีที่เกิดความขัดแย้งในระดับเบานั้น คู่กรณีอาจจะหาทางออกด้วยการเจรจาไกล่เกลี่ยกันเองได้ การใช้รูปแบบนี้จะทำให้คู่กรณีไม่เสียเวลาเสียโอกาสและเสียความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันและกัน แต่จุดอ่อนคือหากทั้งคู่ไม่มีความสัมพันธ์ที่ดีมาก่อน และมุ่งที่จะเอาชนะกันบนฐานของทิฏฐิ และมานะอาจจะทำให้การเจรจากันเองล้มเหลว หรือทำให้ความขัดแย้งขยายผลอย่างรวดเร็วก็ได้ อย่างไรก็ตามวิธีการนี้พระภิกษุเมืองโกสัมพีเคยใช้จัดการความขัดแย้งอย่างได้ผลมาแล้ว จนทำให้เกิดสังฆสามัคคีขึ้น

๒) การใช้คนกลางเข้ามาช่วยวินิจฉัย คนกลางในที่นี้จะมีความแตกต่างระหว่างคนกลางในความหมายของนักเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง ซึ่งนักเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางจะไม่มีอำนาจในการตัดสิน หรือชี้ว่าใครถูกหรือผิด แต่สำหรับคนกลางในที่นี้อาจจะมีจำนวนรูปเดียว สองรูป สามรูป หรือเป็นองค์คณะก็ได้เข้ามาทำหน้าที่ตามคำขอของโจทก์และจำเลย ลักษณะเช่นนี้ดูประหนึ่งว่าจะสอดรับกับอนุญาโตตุลาการในสมัยนี้ คนกลางที่ได้รับการร้องขอนั้น จะทำหน้าที่ในการเรียกข้อมูลสืบโจทก์ จำเลย และพยาน รวมถึงมีอำนาจในการเรียกหาข้อมูลอื่น ๆ มาประกอบคำให้การและตัดสินคดี และในขณะเดียวกันเมื่อได้บทสรุปแล้วคนกลางก็จะตัดสินความถูกผิดเกี่ยวกับอธิกรณ์ดังกล่าว ซึ่งการตัดสินนั้นหากโจทก์และจำเลยมองว่า ขาดความชอบธรรมสามารถขอให้รื้อคดี เพื่ออุทธรณ์ต่อสังฆสภาได้

๓) นำคดีขึ้นสู่ศาลสงฆ์ หรือสังฆสภา หากคู่กรณีไม่ใช้สองวิธีดังกล่าวข้างต้น อาจจะนำคดีขึ้นมาสู่สังฆสภาเลยก็ได้ แต่หากคู่กรณีได้เลือกใช้ทั้งสองวิธีดังกล่าวข้างต้นแต่ไม่สามารถหาทางออกได้ย่อมสามารถยื่นอธิกรณ์หรือคดีให้สังฆสภาพิจารณา เมื่อสังฆสภาได้รับการโอนคดีเรียบร้อยแล้ว อาจจะมีทางเลือก ๒ แนวทางคือ

๑. ตั้งคณะกรรมการชุดพิเศษที่เรียกตามพระวินัยว่าอุพพาหิกา[๒๒๘]

๒. สังฆสภาพิจารณาเองแล้วลงมติโดยใช้เสียงข้างมาก (เยภุยยสิกา)[๒๒๙]

(๒) คู่ที่ ๒ สัมมุขาวินัยกับตัสสปาปิยสิกา[๒๓๐] หลักการนี้นำไปจัดการความขัดแย้งในกรณีที่จำเลยพระภิกษุถูกโจทก์พระภิกษุ หรือคณะสงฆ์โจทก์ด้วยสีลวิบัติ อาจารวิบัติ ทิฏฐิวิบัติ และอาชีววิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่จำเลยให้การปฏิเสธทุกข้อกล่าวหาโดยไม่ยอมรับสารภาพ (ปฏิญญา) ตาม

---

[๒๒๗] **วิ.จู.** (บาลี) ๖/๒๒๘/๒๕๔, **วิ.จู.** (ไทย) ๖/๒๒๘/๓๔๔.

[๒๒๘] **วิ.จู.** (บาลี) ๖/๒๓๑/๒๕๗, **วิ.จู.** (ไทย) ๖/๒๓๑/๓๔๙.

[๒๒๙] **วิ.จู.** (บาลี) ๖/๒๓๔/๒๖๐, **วิ.จู.** (ไทย) ๖/๒๓๔/๓๕๒.

[๒๓๐] **วิ.จู.** (บาลี) ๖/๒๓๖/๒๖๓, **วิ.จู.** (ไทย) ๖/๒๓๖/๓๕๖.

ข้อกล่าวหาทั้ง ๆ ตัวเองผิดจริงตามข้อกล่าวหาอันเป็นการจงใจกล่าวเท็จทั้งที่รู้ โจทก์จึงได้ยื่นฟ้องจำเลยต่อสังฆสภา เพื่อให้พิจารณาและตัดสินคดี สิ่งที่สังฆสภาจะต้องทำคือ

๑) สงฆ์ตั้งคณะผู้พิจารณาชุดพิเศษขึ้นมา (ประเด็นนี้แตกต่างจากอุพพาหิกวิธี) เพื่อให้คณะดังกล่าวซักโจทก์และจำเลยรวมไปถึงพยานปากต่าง ๆ ของโจทก์และจำเลย นอกจากนั้นยังมีหน้าที่ในการแสวงหาพยานแวดล้อมต่าง ๆ เช่น พยานทางวัตถุ พยานทางเอกสารเพิ่มเติม เมื่อพิจารณาคดีทั้งหมดเรียบร้อยแล้ว จึงสรุปคดีดังกล่าวส่งต่อไปยังสังฆสภาต่อไป[๒๓๑]

๒) เมื่อสังฆสภาได้รับผลการพิจารณาในเบื้องต้น จากคณะผู้พิจารณาชุดพิเศษเรียบร้อยแล้วก็จะมีการกลั่นกรองอีกครั้ง และหลังจากนั้นจึงพิจารณาตัดสินคดีตามลำดับ

(๓) คู่ที่ ๓ สัมมุขาวินัยกับติณวัตถารกะ[๒๓๒] หลักการนี้ใช้จัดการความขัดแย้งในกรณีที่พระภิกษุคณะสงฆ์หมู่ใหญ่ หรือจำนวนมาก ต้องลหุกาบัติหรืออาบัติระดับเบาเช่น อาบัติทุกกฏหรือปาจิตตีย์เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่เกี่ยวข้องกับการบาดหมาง ทะเลาะ และวิวาทกันจนนำไปสู่ความรุนแรง พระสงฆ์สามารถใช้สังฆภาเป็นเครื่องมือในการหาทางออกให้แก่ปัญหาดังกล่าว โดยการใช้วิธีการประนีประนอมข้อพิพาทดังกล่าว เพราะมิฉะนั้นหากสงฆ์ในสังฆสภามุ่งเน้นที่จะโจทใส่ร้ายหรือปรับอาบัติซึ่งกันและกันจากกรณีทะเลาะวิวาทดังกล่าว ก็จะทำให้อุณหภูมิของความขัดแย้งได้ขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็วจนทำให้สงฆ์แตกกันในที่สุด ฉะนั้นเพื่อป้องกันผลเสียที่จะเกิดขึ้นสังฆสภาสามารถใช้วิธีการนี้ก็ได้ ซึ่งรายละเอียดของขั้นตอนนั้นสามารถดูได้ในหัวข้อที่ว่าด้วยติณวัตถารกะซึ่งได้อธิบายมาแล้ว

นอกจากนี้ ยังพบว่าในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์ทรงแนะนำให้ใช้วิธีการเหล่านั้นในการแก้ไขปัญหา แต่ปรากฏว่าคณะสงฆ์ในประเทศไทยมิได้นำวิธีการแก้ปัญหาแบบอธิกรณสมณะมาใช้มากนัก โดยเฉพาะปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในสังคมไทย เช่น ปัญหาสันติอโศก ปัญหากรณีธรรมกาย ปัญหาพระยันตระ และปัญหาพระภาวนาพุทโธเป็นต้น ซึ่งจัดว่าเป็นปัญหาประเภทวิวาทาธิกรณ์บ้าง อนุวาทาธิกรณ์บ้าง และอาปัตติกรณ์บ้าง แต่ก็ปรากฏว่าคณะสงฆ์ของไทยได้นำมาตรการแก้ปัญหาในเชิงกฎหมายบ้านเมืองมาใช้ เป็นผลให้เกิดความล่าช้าและยื้อเยื้อมาก ทั้งนี้เป็นเพราะว่าวิธีการทางกฎหมายนั้น ขัดต่อระบบการแก้ปัญหาตามแนวทางพระธรรมวินัยหรือตามแนวทางของอธิกรณสมถะ ดังนั้น ประเด็นนี้จึงถือว่าเป็นปัญหาสำคัญของคณะสงฆ์ไทยมาโดยตลอด[๒๓๓]

---

[๒๓๑] ดูวิธีการซักโจทก์ และจำเลยในโจทนากัณฑ์ ตอนที่ว่าด้วยการซักถามของภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์ใน **วิ.ป.** (บาลี) ๘/๓๖๐/๓๓๖, **วิ.ป.** (ไทย) ๘/๓๖๐/๕๔๓.

[๒๓๒] **วิ.จู.** (บาลี) ๖/๒๓๙/๒๖๙, **วิ.จู.** (ไทย) ๖/๒๓๙/๓๖๓.

[๒๓๓] พระราชปริยัติ (สฤษดิ์ สิริธโร), **กระบวนการแก้ปัญหาในพระพุทธศาสนาตามหลักอธิกรณสมถะ**, หน้า ๗๕.

สรุปว่า สีมากับการเป็นเครื่องมือระงับอธิกรณสมถะ โดยการระงับอธิกรณ์ทั้ง ๗ ประการ มีติณวัตถารกะเป็นต้นตามที่ได้อธิบายมาแล้ว จัดเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติทุติยกรรม ต้องทำภายในสีมาเท่านั้น จึงจะถูกต้องสมบูรณ์ตามพระบรมพุทธานุญาต

๔.๓ วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อสังฆกรรมของพระสงฆ์

การวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมของพระสงฆ์ โดยเมื่อพระสงฆ์ที่บวชเข้ามามีจำนวนมาก พระพุทธองค์ทรงวางหลักการปฏิบัติต่าง ๆ ไว้เป็นปึกแผ่นโดยให้หมู่พระภิกษุรวมกลุ่มกันขึ้นมาทำหน้าที่บริหารหมู่สงฆ์ โดยกำหนดรายละเอียดและวิธีการต่าง ๆ ไว้เพื่อเป็นแนวทางเช่นเรื่องการตัดสินทางพระวินัย การให้อุปสมบท การให้ปริวาส มานัตต์ อัพภาณ การกรานกฐิน การสมมติสีมา เหล่านี้ล้วนเป็นวิถีปฏิบัติที่พระสงฆ์จะต้องทำร่วมกัน เรียกว่า“สังฆกรรม” การกระทำของหมู่สงฆ์ การทำกรรมต่าง ๆ ต้องมีการสร้างการรับรู้ร่วมกัน และมีส่วนร่วมของหมู่สงฆ์ที่อยู่ในพื้นที่ เช่นเรื่อง การลงอุโบสถ์ทุก ๑๕ วัน พระสงฆ์ที่อยู่ในเขตสีมาเดียวกัน ต้องมาร่วมกันในที่แห่งเดียวกันที่เป็นสีมา เพื่อรับฟังสิกขาบทวินัยที่พระพุทธเจ้ากำหนดให้เป็นกิจกรรมหลัก ทุกรูปต้องเข้าร่วมตัวอย่างเช่น เรื่องพระมหากัปปินะที่อยู่ในเขตพื้นที่สีมาเมืองราชคฤห์ ซึ่งพระสารีบุตรสมมติสีมารอบกรุงราชคฤห์ กว้างถึง ๑๘ ตำบล เกิดความคิดว่า ไม่จำเป็นต้องมาร่วมฟังปาติโมกข์ แต่พระพุทธเจ้าทรงทราบความคิด ได้แสดงกายต่อหน้าและให้ไปร่วมฟังปาติโมกข์ ดังข้อความว่า

> ตุมฺเห เจ พฺราหฺมณา อุโปสถํ น สกฺกริสฺสถ น ครุกริสฺสถ น มาเนสฺสถ น ปูเชสฺสถ อถ โก จรหิ อุโปสถํ สกฺกริสฺสติ ครุกริสฺสติ มาเนสฺสติ ปูเชสฺสติ คจฺฉ ตฺวํ พฺราหฺมณ อุโปสถํ มา โน อคมาสิ คจฺเฉวํ สงฺฆกมฺมํ มา โน อคมาสีติ[๒๓๔]
>
> พราหมณ์ทั้งหลาย พวกเธอไม่สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่บูชาซึ่งอุโบสถ เมื่อเป็นเช่นนี้ ใครเล่าจักสักการะ เคารพ นับถือ บูชา ซึ่งอุโบสถ พราหมณ์ เธอจงไปทำอุโบสถ จะไม่ไปไม่ได้ เธอจงไปทำสังฆกรรม จะไม่ ไปไม่ได้[๒๓๕]

จากข้อความนี้ เห็นได้ว่าการทำอุโบสถและสังฆกรรม ในเขตสีมาเดียวกัน มีความจำเป็นที่พระทุกรูปไม่ว่าพระปุถุชนหรือพระอรหันต์ ต้องไปให้ความร่วมมือทำสังฆกรรมโดยพร้อมเพรียงกัน ต้องแสดงความสักการะ เคารพ นับถือ บูชา แก่อุโบสถและสังฆกรรมที่สงฆ์ต้องทำร่วมกัน ผู้วิจัยจะได้นำเสนอดังต่อไปนี้

---

[๒๓๔] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๕๓/๒๑๔.

[๒๓๕] **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๕๓/๒๑๔.

๔.๓.๑ วิเคราะห์การสมมติสีมาที่มีต่อสังฆกรรมของพระสงฆ์

ในพระวินัยของสงฆ์ท่านกำหนดไว้ว่า ให้สงฆ์พึงกำหนดเขตตามความเหมาะสมพอดีกับการให้สงฆ์ คือพระภิกษุนั่งหัตถบาสได้ ๒๑ รูปเป็นอย่างต่ำ และอย่าให้กำหนดสมมติสีมาใหญ่เกินกว่า ๓ โยชน์เป็นอย่างยิ่ง[๒๓๖] กล่าวคือที่แคบเกินไปกว้างเกินไปถือว่า เป็นสีมาวิบัติและเป็นการผิดพระวินัย การที่กำหนดไว้ว่าอย่าให้เล็กเกินไปจนพระภิกษุ ๒๑ รูปร่วมทำสังฆกรรมไม่ได้ เพราะในพระวินัยท่านระบุว่า การสวดระงับอาบัติสังฆาทิเสสของพระภิกษุต้องมีจำนวนสงฆ์ ๒๑ รูป ถ้าเนื้อที่แคบเกินไปไม่พอในการทำอัพภาน[๒๓๗] นิมิตกำหนดเขตสีมานั้นมีระบุไว้ในพระวินัยว่า ให้ใช้วัตถุ ๘ ชนิดด้วยกัน คือ

๑) ภูเขาเป็นเครื่องหมายแห่งนิมิต
๒) ศิลาเป็นเครื่องหมายแห่งนิมิต
๓) ป่าไม้เป็นเครื่องหมายแห่งนิมิต
๔) ต้นไม้เป็นเครื่องหมายแห่งนิมิต
๕) จอมปลวกเป็นเครื่องหมายแห่งนิมิต
๖) หนทางเป็นเครื่องหมายแห่งนิมิต
๗) แม่น้ำเป็นเครื่องหมายแห่งนิมิต
๘) น้ำเป็นเครื่องหมาย[๒๓๘] แห่งนิมิตเป็นต้น

ก. การกำหนดนิมิต

การกำหนดนิมิตทั้ง ๘ ชนิด มีการกำหนดภูเขาเป็นนิมิตนั้นมีวิธีการปฏิบัติดังนี้ พระวินัยธรพึงกล่าวว่า ในทิศบูรพา[๒๓๙] มีอะไรเป็นนิมิต เมื่อภิกษุตอบว่า ภูเขาครับ พระวินัยธรพึงกล่าวว่า ภูเขานั่นเป็นนิมิตแล้วจึงกำหนดนิมิตก่อน จะกำหนดว่า เราทั้งหลายจะทำภูเขานั่นเป็นนิมิต จักทำภูเขานั่นเป็นนิมิต ทำภูเขานั่นเป็นนิมิตแล้ว ภูเขานั้นจงเป็นนิมิต เป็นนิมิตแล้ว จักเป็นนิมิต ใช้ไม่ได้ ในนิมิตทั้งหลายมีศิลาเป็นต้นก็ต้องทำการกำหนดนิมิตอย่างนี้เหมือนกัน พระวินัยธรทักนิมิตไปโดยลำดับว่า

ในทิศบูรพา	ในทิศน้อยแห่งทิศบูรพา (ทิศอาคเนย์)
ในทิศทักษิณ	ในทิศน้อยแห่งทิศทักษิณ (ทิศหรดี)

---

[๒๓๖] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๔.

[๒๓๗] การสวดประกาศรับภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ เพราะอาบัติสังฆาทิเสสเป็นความผิดขั้นสูง รองจากอาบัติปาราชิก.

[๒๓๘] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **วินัยมุข เล่ม ๓**, หน้า ๑๓-๑๕.

[๒๓๙] ปุรตฺถิมาย ทิสายาติ อิทนฺนิทสฺสนมตฺตตฺ ตสฺสํ ปน ทิสายํ นิมิตฺเต อสติ ยตฺถ อตฺถิ, ตโต ปฏฺฐาย ปฐมํ, **วิมติ.ฏีกา** (บาลี) ๒/๑๓๘/๑๘๓.

ในทิศปัจฉิม ในทิศน้อยแห่งทิศปัจฉิม (ทิศพายัพ)

ในทิศอุดร ในทิศน้อยแห่งทิศอุดร (ทิศอีสาน)

มีอะไรเป็นนิมิต เมื่อภิกษุตอบว่า น้ำครับ พระวินัยธรจึงกล่าวว่าน้ำนั่นเป็นนิมิตแล้วอย่าหยุดในทิศนี้ กล่าวซ้ำอีกว่า ในทิศบูรพา มีอะไรเป็นนิมิต เมื่อภิกษุตอบว่า ภูเขาครับ พึงระบุว่าภูเขานั่นเป็นนิมิต พึงกำหนดนิมิตที่ได้กำหนดไว้ทีแรกอย่างนี้แล้วจึงค่อยหยุด เมื่อกำหนดอย่างนี้แล้วนิมิตกับนิมิตจึงจัดว่าเชื่อมถึงกัน เมื่อพระวินัยธรกำหนดนิมิตแล้ว พึงสมมติสีมาด้วยกรรมวาจาที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้เป็นลำดับไป เมื่อจบกรรมวาจาพื้นที่ภายในนิมิตทั้งหลายเป็นสีมา ตัวนิมิตทั้งหลายอยู่ภายนอกสีมา นิมิตทั้งหลายในสีมานั้นกำหนดครั้งเดียวเป็นอันกำหนดดีแล้ว[๒๔๐]

ในอันธกอรรถกถา[๒๔๑] พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า เมื่อจะผูกมณฑลสีมาต้องกำหนดนิมิต ๓ ครั้ง บรรพชิตหรือคฤหัสถ์ตอบอย่างนี้ว่า ภูเขาครับ ศิลาครับ ฯลฯ น้ำครับ ใช้ได้ทั้งนั้น ในการกำหนดนิมิตทั้ง ๘ ชนิด มีดังนี้

(๑) ภูเขา[๒๔๒] หมายถึง ภูเขาที่มีลักษณะที่จะกำหนดเป็นนิมิตได้นั้น ต้องมีลักษณะแห่งภูเขา ๓ ชนิดที่เข้าองค์ประกอบของนิมิต คือ

๑) ภูเขาดินล้วน

๒) ภูเขาศิลาล้วน

๓) ภูเขาศิลาปนดิน[๒๔๓]

ภูเขานั้นใช้ได้ทั้ง ๓ ชนิด แต่กองทรายใช้ไม่ได้ ภูเขานอกจากภูเขาทั้ง ๓ ชนิดซึ่งเล็กกว่ามีขนาดเท่าช้าง[๒๔๔] ใช้ไม่ได้ แต่ขนาดเท่าช้างถึงเท่าภูเขาสิเนรุ[๒๔๕] ใช้ได้

ในฎีกาสารัตถทีปนีพระฎีกาจารย์อธิบายว่า ภูเขาที่มีขนาดต่ำและสูงได้ประมาณ ๘ ศอกครึ่งชื่อว่าขนาดเท่าช้าง[๒๔๖]

---

[๒๔๐] ตนฺตนฺนิมิตฺตฏฺฐานำ อคนฺตฺวาปิ หิ กิตฺเตตุ วฏฺฏติ, ติโยชนปรมาย สีมาย สมนฺตโต ติกฺขตฺตุ อนุปริคมนสฺส เอกทิวเสน ทุกฺกรตฺตา; **วิมติ.ฎีกา** (บาลี) ๒/๑๓๘/๑๘๓.

[๒๔๑] เป็นอรรถกถาโบราณที่พระเถระชาวสิงหลแต่งเพิ่มเติมโดยตั้งชื่อตามสถานที่แต่ง คือ อันธกอรรถกถา ได้แก่ อรรถกถาที่แต่งด้วยภาษาอันธกะ ที่พระพุทธโฆสาจารย์ใช้อ้างอิงในการแต่งคัมภีร์ต่าง ๆ มีสมันตปาสาทิกา อรรถกถาเป็นต้น; **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๑๓๘/๑๐๖.

[๒๔๒] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๘/๑๕๑, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๘/๒๑๕.

[๒๔๓] ติวิโธ ปพฺพโต สุทฺธปำสุปพฺพโต สุทฺธปาสาณปพฺพโต อุภยมิสฺสโกติ; **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๑๓๘/๑๐๗.

[๒๔๔] หตฺถิปปฺปมาณโตติ เอตฺถ ภูมิโต อุคฺคตปปฺเทเสน หตฺถิปปฺปมาณำ คเหตพฺพำ; **วิมติ.ฎีกา** (บาลี) ๒/๑๓๘/๑๘๔.

[๒๔๕] หตฺถิปปฺปมาณโต ปฏฺฐายาติ วจนโต หตฺถิปปฺปมาโณปิ นิมิตฺตูปโคเยว; **กงฺขา.อภินวฎีกา** (บาลี) ๑๔๘.

[๒๔๖] **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๑๓๘/๑๐๗.

ส่วนในฎีกาวิมติวิโนทนีพระฎีกาจารย์อธิบายว่า เพราะบาลีว่า ตั้งแต่ขนาดเท่าช้าง มีอธิบายว่า ภูเขามีขนาดเท่าช้างที่จัดว่าเป็นนิมิตได้นั้น จะมีขนาด ๗ ศอก หรือ ๘ ศอกก็ตาม ชื่อว่าขนาดเท่าช้าง ถ้ามีภูเขา ๔ เทือก ใน ๔ ทิศ[๒๔๗] จะสมมติสีมาด้วยนิมิตคือภูเขาทั้ง ๔ ก็ใช้ได้ ถ้ามี ๓ เทือกใน ๓ ทิศ[๒๔๘] จะสมมติสีมาด้วยนิมิตคือภูเขาทั้ง ๓ ก็ใช้ได้ แต่จะสมมติด้วยนิมิตเพียง ๒ หรือเพียง ๑ ใช้ไม่ได้[๒๔๙] ในนิมิตคือศิลาเป็นต้นก็เหมือนกัน ส่วนภูเขาที่ตั้งโอบรอบวัดอยู่โดยสัณฐานดังกงจักรอย่างนั้น ควรกำหนดในทิศเดียวในทิศอื่น ๆ พึงกันภูเขานั้นไว้ภายนอก[๒๕๐] กำหนดนิมิตอย่างอื่นภายในแต่ภูเขานั้นเข้ามา ถ้าต้องการจะทำภูเขาเสี้ยวหนึ่งหรือกึ่งเสี้ยวไว้ภายในสีมา อย่ากำหนดภูเขาเป็นนิมิตต้องการจะทำส่วนเท่าใดไว้ภายใน ควรกำหนดนิมิตอย่างใดอย่างหนึ่งมีต้นไม้และจอมปลวกเป็นต้นที่เกิด ณ ภูเขาข้างนอกแห่งส่วนนั้นเท่านั้น ถ้าต้องการจะทำภูเขาทั้งหมดมีประมาณ ๑ โยชน์หรือ ๒ โยชน์ไว้ภายใน ควรกำหนดต้นไม้หรือจอมปลวกเป็นต้นซึ่งเกิดมีบนแผ่นดินข้างนอกภูเขาเป็นนิมิตเป็นต้น ชื่อว่าการกำหนดภูเขาเป็นนิมิต

(๒) ศิลา หมายถึง ก้อนเหล็กนับว่าเป็นศิลาได้เหมือนกัน[๒๕๑] ฉะนั้นศิลาชนิดใดชนิดหนึ่งใช้ได้ เมื่อว่าโดยขนาดมีขนาดเท่าช้างนับเป็นภูเขา ศิลาขนาดเท่าช้างนั้นจึงใช้ไม่ได้ ส่วนศิลาที่ขนาดเท่าโคและกระบือเขื่อง ๆ ใช้ได้ การกำหนดอย่างต่ำขนาดเท่าก้อนน้ำอ้อยหนัก ๓๒ ปละ (หนักประมาณราว ๕ ชั่ง) ใช้ได้[๒๕๒] เล็กกว่านั้นหรือแม้อิฐขนาดใหญ่ใช้ไม่ได้ กองศิลาที่ไม่นับเข้าในนิมิตใช้ไม่ได้ ศิลาดาดซึ่งราบเสมอพื้นดินคล้ายวงลานหรือศิลาดาดขนาดใหญ่มากถือว่าเป็นศิลาได้ ส่วนศิลาดาดที่ตั้งสูงพ้นพื้นดินคล้ายตอ ถ้าได้ขนาดใช้ได้ ถ้าต้องการจะกันส่วนหนึ่งของศิลาดาดขนาดใหญ่ไว้ภายในสีมา อย่ากำหนดศิลาดาดนั้นเป็นนิมิต ควรกำหนดศิลาอื่นที่อยู่บนศิลาดาดนั้น ถ้าสร้างวัดบนศิลาดาดนั้น ศิลาดาดเช่นนี้ใช้ไม่ได้ เพราะถ้ากำหนดศิลาดาดนั้นเป็นนิมิตวัดย่อมอยู่บนนิมิต และธรรมดานิมิตต้องอยู่ภายนอกสีมา[๒๕๓] วัดที่อยู่ต้องอยู่ภายนอกสีมาด้วย อีกอย่างศิลาดาดยื่นไปกลางวัด ศิลาดาดเช่นนี้ใช้ไม่ได้ ถ้ากำหนดศิลาดาดนั้นเป็นนิมิตวัดย่อมอยู่บนนิมิต และธรรมดานิมิตต้องอยู่ภายนอกสีมา วัดก็ต้องอยู่ภายนอกสีมาศิลาดาดตั้งโอบรอบวัดอยู่ควรกำหนดเป็นนิมิตในทิศเดียวอย่ากำหนดในทิศอื่นเป็นต้น ชื่อว่าการกำหนดศิลาเป็นนิมิต

---

[๒๔๗] สีมาภูมิยำ จตูสุ ทิสาสุ จิเตหิ; **วิมติ.ฏีกา** (บาลี) ๒/๑๓๘/๑๘๔.

[๒๔๘] สีมาภูมิยำ ตีสุ ทิสาสุ จเตหิ; **วิมติ.ฏีกา** (บาลี) ๒/๑๓๘/๑๘๔.

[๒๔๙] **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๑๓๘/๑๐๗.

[๒๕๐] ตำ พหิทฺธา กตฺวาติ กิตฺติตนิมิตฺตสฺส อสีมตฺตา อนฺโตสีมาย กรณำ อยุตฺตนฺติ วุตฺตำ; **วิมติ.ฏีกา** (บาลี) ๒/๑๓๘/๑๘๔.

[๒๕๑] สงฺขำ คจฺฉตีติ คณนำ โวหารำ คจฺฉติ; **กงฺขา.อภินวฏีกา** (บาลี) ๑๔๘.

[๒๕๒] เอกปลำ นาม ทสกสญฺชนฺติ วทนฺติ; **กงฺขา.อภินวฏีกา** (บาลี) ๑๔๘.

[๒๕๓] นิมิตฺตญฺจ นาม พหิสีมาย โหติ วิหาโรปิ พหิสีมายำ อาปชฺชติ; **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๑๓๘/๑๐๘.

(๓) ป่าไม้ หมายถึง ดงหญ้าหรือป่าไม้มีต้นตาลและต้นมะพร้าวเป็นต้นที่มีเปลือกแข็งใช้ไม่ได้[๒๕๔] แต่แมกไม้มีแก่นข้างในเป็นต้นว่าไม้สากะและไม้สาละ หรือแมกไม้ปนไม้มีแก่นข้างในใช้ได้ ป่าไม้นั้นอย่างต่ำเพียง ๔-๕ ต้นจึงใช้ได้[๒๕๕] หย่อนกว่านั้นใช้ไม่ได้ มากกว่านั้นตั้ง ๑๐๐ โยชน์ก็ใช้ได้ ถ้าสร้างวัดไว้กลางป่าไม่ควรกำหนดป่าเป็นนิมิต[๒๕๖] ถ้าต้องการจะกันเอาป่าส่วนหนึ่งไว้ภายในสีมา อย่ากำหนดป่าเป็นนิมิตควรกำหนดต้นไม้หรือศิลาเป็นต้นในป่านั้นเป็นนิมิต ป่าที่อยู่ล้อมวัดควรกำหนดเป็นนิมิตในทิศเดียวอย่ากำหนดในทิศอื่น ๆ ท่านสงเคราะห์ว่า ป่า โดยแท้ เกาะก็ดี ภูเขาก็ดี ที่ไม่ใช่ทางสัญจรของฝูงปลาแม้ในระหว่างแม่น้ำและทะเล แม้นั้นก็นับว่าอรัญญสีมาเหมือนกัน[๒๕๗]

ในฎีกาวิมติวิโนทนีพระฎีกาจารย์อธิบายว่า อย่ากำหนดป่าเป็นนิมิต[๒๕๘] เพราะว่าบริเวณภายในวัดนี้ก็เป็นป่าเหมือนกัน ชื่อว่าการกำหนดป่าไม้เป็นนิมิต

(๔) ต้นไม้ หมายถึง ต้นไม้มีเปลือกแข็งเช่น ต้นตาล ต้นมะพร้าวเป็นต้นใช้ไม่ได้ ต้นไม้มีแก่นข้างในยังไม่ตายสูงสุดเพียง ๘ นิ้ววัดโดยรอบลำต้นเท่าเข็มใช้ได้[๒๕๙] เล็กกว่านั้นใช้ไม่ได้ ต้นไม้ที่เขาเพาะพืชให้งอกงามในภาชนะมีกระบอกและกระถางเป็นต้นถึงได้ขนาดใช้ไม่ได้[๒๖๐] แต่เอาออกจากกระบอกและกระถางเป็นต้นนั้นแล้วปลูกลงในดิน ในขณะนั้นทำซุ้มรดน้ำกำหนดเป็นนิมิตใช้ได้[๒๖๑] การแตกรากและกิ่งใหม่ไม่ใช่เหตุแต่กำหนดต้นไม้ที่เนืองแน่นเป็นอันเดียวกันเช่น ต้นไทรที่ขึ้นงอกงามเป็นนิมิตในทิศหนึ่งแล้วจะกำหนดในทิศอื่นไม่ได้ ชื่อว่าการกำหนดต้นไม้เป็นนิมิต

(๕) หนทาง หมายถึง ทางทั้งหลายเช่นทางป่า ทางนา ทางแม่น้ำ ทางเหมืองเป็นต้นใช้ไม่ได้ ทางเดินเท้าหรือทางเกวียนผ่านไป ๒-๓ ละแวกบ้านใช้ได้ ส่วนทางเดินเท้าแยกออกจากทางเกวียนแล้วกลับลงสู่ทางเกวียนก็ดี ทางเดินเท้าและทางเกวียนที่ใช้เดินทางไม่ได้ก็ดี ทางเหล่านั้นใช้ไม่ได้ ไม่ควรกำหนดทางเหล่านั้นเป็นนิมิต ทางทั้งหลายที่พ่อค้าเดินเท้าและพ่อค้าเกวียนยังใช้เดินอยู่เสมอจึงใช้ได้ ถ้าเป็นทาง ๒ สายแยกจากกันไปแล้วภายหลังมาบรรจบเป็นทางเดียวกันอย่างทูบเกวียน ทางนั้นควรกำหนดตรงที่แยกกันเป็น ๒ สายหรือที่บรรจบกันเป็นนิมิตครั้งเดียวแล้วห้ามกำหนดอีก เพราะนิมิตนั้นเป็นนิมิตที่เนื่องถึงกัน ถ้าเป็นทาง ๔ สาย โอบล้อมวัดอยู่แล้วแยกไปใน

---

[๒๕๔] อนุโตสารานนฺติ ตสฺมึ ขเณ ตรุณตาย สาเร อวิชฺชมาเนปิ ปริณาเมน ภวิสฺสมานสาเรปิ สนฺธาย วุตฺตนฺ; **วิมติ.ฏีกา** (บาลี) ๒/๑๓๘/๑๘๔.

[๒๕๕] จตุปญฺจรุกฺขมตฺตมฺปีติ สารรุกฺเข สนฺธาย วุตฺตนฺ; **วิมติ.ฏีกา** (บาลี) ๒/๑๓๘/๑๘๔.

[๒๕๖] อิธ ปน อนฺโตปิ วนตฺตา วนนฺ น กิตฺเตตพฺพนฺติ วุตฺตนฺ; **วิมติ.ฏีกา** (บาลี) ๒/๑๓๘/๑๘๕.

[๒๕๗] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๔๓.

[๒๕๘] วนนฺ น กิตฺเตตพฺพนฺติ วุตฺตนฺ; **วิมติ.ฏีกา** (บาลี) ๒/๑๓๘/๑๘๕.

[๒๕๙] สูจทณฺฑกปฺปมาโณปิ นิมิตฺตุปโค; **กงฺขา.อ.** (บาลี) ๑๑๑.

[๒๖๐] กปลฺลกาทิมตฺติกภาชเนสุ ฯลฯ ตาทิเส กิตฺเตตุ น วฏฺฏติ; **วิมติ.ฏีกา** (บาลี) ๒/๑๓๘/๑๘๕.

[๒๖๑] ตรุณโปตเก อมิลายิตฺวา วิรุหนชาติเก สนฺธาย วุตฺตนฺ; **วิมติ.ฏีกา** (บาลี) ๒/๑๓๘/๑๘๕.

ทิศทั้ง ๔ จะกำหนดทางหนึ่งตรงกลางแล้วกำหนดอีกทางหนึ่งใช้ไม่ได้ เพราะนิมิตนั้นเป็นนิมิตที่เนื่องถึงกัน

ในฎีกาวิมติวิโนทนีพระฎีกาจารย์อธิบายว่า ท่ามกลาง ได้แก่ ภายในทิศใหญ่ทั้งหลายแห่งสีมา แต่จะกำหนดทางที่ผ่านทแยงมุมไปเป็นนิมิตในด้านอื่นใช้ได้[๒๖๒] และอธิบายเพิ่มเติมว่า มุม ได้แก่ ทาง ๒ สายมาบรรจบกันที่มุมทั้ง ๔ แห่งสีมา จะกำหนดทาง ๔ สาย เป็นต้นในด้านอื่นเป็นนิมิตก็ใช้ได้ ส่วนทางที่ตัดผ่านกลางวัดไปไม่ควรกำหนดเป็นนิมิต เมื่อกำหนดแล้ววัดย่อมอยู่บนนิมิต ถ้าจะทำทางล้อด้านในทางเกวียนเป็นนิมิตทางจะอยู่ภายนอกสีมา ที่เหลือย่อมนับเข้าภายในสีมา ถ้าจะทำทางล้อด้านนอกเป็นนิมิตทางล้อด้านนอกเท่านั้นอยู่ภายนอกสีมา ที่เหลือย่มนับเข้าภายในสีมา พระวินัยธรผู้จะกำหนดทางเป็นนิมิตควรกำหนดโดยชื่ออย่างใดอย่างหนึ่งเป็นต้น ทางที่ไปได้โอบล้อมรอบวัดโดยสัณฐานดังคูกำหนดเป็นนิมิตในทิศหนึ่งแล้ว จะกำหนดในทิศอื่นใช้ไม่ได้ ชื่อว่าการกำหนดหนทางเป็นนิมิต

(๖) จอมปลวก หมายถึง จอมปลวกโดยกำหนดอย่างต่ำที่สุดที่เกิดในวันนั้น สูงประมาณ ๘ นิ้วขนาดเท่าเขาโคใช้ได้ เล็กกว่านั้นใช้ไม่ได้ ใหญ่กว่านั้นขึ้นไปเท่ากับภูเขาหิมพานต์ใช้ได้ เมื่อกำหนดจอมปลวกที่ติดกันเป็นพืดเดียวตั้งล้อมรอบวัดเป็นนิมิตในทิศหนึ่งแล้ว จะกำหนดในทิศอื่นอีกไม่ได้ ชื่อว่าการกำหนดจอมปลอกเป็นนิมิต

(๗) แม่น้ำ หมายถึง แม่น้ำตามธรรมดาเมื่อฝนตกติด ๆ กันทุกกึ่งเดือน ทุก ๑๐ วัน ทุก ๕ วัน พอฝนหายแล้วกระแสแม่น้ำใดขาดแห้ง แม่น้ำนี้ไม่นับเป็นแม่น้ำ[๒๖๓] เมื่อคราวฝนเช่นนี้กระแสแม่น้ำใดไหลไม่ขาดตลอดฤดูฝน ๔ เดือนลึกพอจะเปียกผ้าอันตรวาสกของนางภิกษุณีนุ่งห่มได้ปริมณฑล ๓ ลุยข้ามสถานที่แห่งใดแห่งหนึ่ง แม่น้ำนี้จึงนับว่าเป็นแม่น้ำ เมื่อผูกนทีสีมาเป็นนิมิตได้ในการข้ามฝั่งแม่น้ำของนางภิกษุณีก็ดี การทำสังฆกรรมมีอุโบสถเป็นต้นก็ดี การสมมติบทีปารสีมาก็ดี ท่านต้องการแม่น้ำชนิดนี้ แม่น้ำใดล้อมรอบวัดที่อยู่ โดยสัณฐานดังทูบเกวียนหรือโดยสัณฐานดังคูคล้ายทาง จะกำหนดแม่น้ำนั้นเป็นนิมิตในทิศหนึ่งแล้วกำหนดในทิศอื่นไม่ได้ ในแม่น้ำทั้ง ๔ สายซึ่งไหลตัดผ่านกันไปในทิศทั้ง ๔ แห่งวัดที่อยู่ก็เหมือนกัน[๒๖๔]

ส่วนพระวินัยธรจะกำหนดแม่น้ำทั้ง ๔ สายซึ่งไม่เชื่อมต่อกันเป็นนิมิตใช้ได้ ถ้าคนทั้งหลายปักหลักเรียงกันเหมือนทำรั้วกั้นกระแสน้ำด้วยเถาวัลย์และใบไม้เป็นต้น และน้ำล้นท่วมทำนบไหลไป

---

[๒๖๒] พหิ นิกฺขมิตฺวา ฐิเตสุ อฏฺฐสุ มคฺเคสุ เอกิสฺสา ทสาย เอกํ อปราย เอกนฺติ เอวํ จตูสุ ฐาเนสุ กิตฺเตตุ วฏฺฏติ; **สารตฺถ.ฏีกา** (บาลี) ๓/๑๓๘/๓๒๗.

[๒๖๓] **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๑๓๘/๑๑๐.

[๒๖๔] นทิจตุกฺเกปิ เอเสว นโยติ อิมินา เอกตฺถ กิตฺเตตฺวา อญฺญตฺถ ปรโต คตฏฺฐาเนปิ กิตฺเตตุ น วฏฺฏตีติ ทสฺเสติ; **วิมติ.ฏีกา** (บาลี) ๒/๑๓๘/๑๘๖.

ได้ พระวินัยธรจะทำให้เป็นนิมิตใช้ได้ เมื่อเขาทำทำนบไม่ให้น้ำไหลแม่น้ำที่ไม่ไหล[๒๖๕] ไม่ควรทำให้เป็นนิมิตในที่ซึ่งน้ำไหลควรทำให้เป็นนทีนิมิต ในที่ซึ่งน้ำไม่ไหลควรทำให้เป็นอุทกนิมิต แม่น้ำที่ไม่ไหลเพราะขาดน้ำในคราวฝนแล้งหรือในฤดูร้อน พระวินัยธรจะทำให้เป็นนิมิตก็ใช้ได้ ประชาชนทั้งหลายชักลำรางไขน้ำมาแต่แม่น้ำใหญ่ ลำรางนั้นเช่นกับแม่น้ำเขินไหลอยู่เป็นนิตย์ให้การเพาะปลูกข้าวกล้า ๓ คราวสำเร็จได้ถึงน้ำไหลไปได้ก็จริง แต่ทำเป็นนิมิตไม่ได้ ลำรางใดในชั้นเดิม[๒๖๖] แม้เขาขุดชักมาจากแม่น้ำใหญ่โดยกาลอื่นต่อมาเซาะพังกลายเป็นแม่น้ำ และไหลไปได้เอง[๒๖๗]ตามทางที่เขาขุดชักมาต่อมาเกลื่อนกลาดไปด้วยสัตว์น้ำมีจระเข้เป็นต้น กลายเป็นแม่น้ำที่จะพึงสัญจรไปได้ด้วยเรือทั้งหลายจะทำลำรางนั้นที่กลายเป็นแม่น้ำแล้วให้เป็นนิมิตใช้ได้ ชื่อว่าการกำหนดแม่น้ำเป็นนิมิต

(๘) น้ำ[๒๖๘] หมายถึง น้ำในที่ซึ่งไม่มีน้ำจะตักน้ำใส่ให้เต็มในเรือก็ดี ในหม้อก็ดี ในภาชนะมีอ่างเป็นต้นก็ดีแล้วกำหนดให้เป็นอุทกนิมิตไม่ได้ น้ำที่อยู่ในแผ่นดินเท่านั้นใช้ได้ น้ำที่อยู่ในแผ่นดินเป็นน้ำไม่ไหลขังอยู่ในที่ทั้งหลายมี

๑) บ่อ

๒) สระโบกขรณี

๓) บึง

๔) สระเกิดเอง

๕) ทะเลสาบเป็นต้น

ส่วนน้ำในแม่น้ำลึกและคลองไขน้ำเป็นต้นซึ่งไม่ขังใช้ไม่ได้ น้ำที่ขังอยู่แม้ในแอ่งที่สุกรขุดไว้ก็ดี ในแอ่งเล่นของเด็กชาวบ้านก็ดี น้ำที่เขาขุดหลุมในแผ่นดินแล้วเอาหม้อตักมาใส่ให้เต็มในขณะนั้นก็ดี ถ้าขังอยู่จนถึงสวดกรรมวาจาจบได้จะน้อยหรือมากก็ตามย่อมใช้ได้

ส่วนพระวินัยธรต้องการทำกองศิลาและกองทรายเป็นต้น หรือเสาศิลาหรือเสาไม้ไว้ในที่นั้นเพื่อทำนิมิตหมาย ภิกษุจะทำเองหรือใช้ให้ผู้อื่นทำกองศิลาเป็นต้นก็ได้ แต่ในลาภสีมาไม่ควรทำ ส่วนสมานสังวาสกสีมาไม่ทำความเบียดเบียนใคร ๆ ย่อมให้สำเร็จเฉพาะวินัยกรรมของภิกษุทั้งหลายอย่างเดียว ฉะนั้นในสมานสังวาสกสีมานี้ จะทำเองหรือใช้ให้ผู้อื่นทำกองศิลาเป็นต้นก็ใช้ได้เหมือนกัน ชื่อว่าการกำหนดน้ำเป็นนิมิต

---

[๒๖๕] อสนฺทมานุทกา; **สารตฺถ.ฏีกา** (บาลี) ๓/๑๓๘/๓๒๘.

[๒๖๖] นทีจตุกฺเกปิ เอเสว นโยติ อิมินา เอกตฺถ กิตฺเตตฺวา อญฺญตฺถ ปรโต คตฏฺฐาเนปิ กิตฺเตตุ น วฏฺฏตีติ ทสฺเสติ ฯเปฯ อาทิกาเล; **วิมติ.ฏีกา** (บาลี) ๒/๑๓๘/๑๘๖.

[๒๖๗] มาติกามุขฑฺวาเรน นทีกูลํ ภินฺทิตฺวา; **สารตฺถ.ฏีกา** (บาลี) ๓/๑๓๘/๓๒๘.

[๒๖๘] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๘/๑๕๑, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๘/๒๑๕.

ข. การสมมติสีมา

การสมมติสีมาที่พระสงฆ์จะต้องกำหนด ภูเขา ศิลา ป่าไม้ ต้นไม้ หนทาง จอมปลวก แม่น้ำ และน้ำให้เป็นนิมิตแล้วสมมติสีมาด้วยนิมิต ๘ อย่างนี้ซึ่งไม่คละกันและคละสลับกันใช้ได้ทั้งหมด สีมาที่สมมติผูกอย่างนั้นไม่เป็นอันผูกด้วยนิมิตเดียวหรือสองนิมิต

ในฎีกาวิมติวิโนทนีพระฎีกาจารย์อธิบายว่า คำว่า ไม่คละกัน[๒๖๙] หมายถึง สมมติสีมาด้วยภูเขาล้วนซึ่งตั้งอยู่ทุกทิศ หรือสมมติสีมาด้วยวัตถุสิ่งใดสิ่งหนึ่งมีศิลาเป็นต้นที่ตั้งอยู่ติดกันไปซึ่งสามารถใช้เป็นนิมิตได้ คำว่า คละสลับกัน หมายถึง การสมมติสีมาด้วยนิมิตทั้ง ๘ ที่ตั้งอยู่อย่างนี้คือภูเขาอยู่ทิศหนึ่ง ศิลาอยู่อีกทิศหนึ่ง สีมาที่ผูกด้วยนิมิตดังกล่าวแล้วตั้งแต่สามขึ้นไปถึงร้อยนิมิตย่อมเป็นสีมาที่ผูกด้วยนิมิต ๓ มีสัณฐานดังฝักกระจับ ที่ผูกด้วยนิมิต ๔ เป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัสบ้าง[๒๗๐] มีสัณฐานดังฝักกระจับ พระจันทร์ครึ่งเสี้ยว และตะโพนเป็นต้นบ้าง ที่ผูกด้วยนิมิตมากกว่านั้น มีสัณฐานต่าง ๆ กันบ้าง

พระมหาสุมัตเถระอธิบายว่า[๒๗๑] ภิกษุทั้งหลาย ผู้ต้องการจะผูกสีมานั้นพึงถามถึงเขตกำหนดสีมาของวัดที่อยู่นั้น ๆ กับภิกษุทั้งหลายในวัดที่อยู่ใกล้เคียงกันเว้นสีมันตริกแห่งสีมาของวัดทั้งหลายที่ผูกสีมาแล้วเว้นอุปจารสีมา[๒๗๒] ของวัดทั้งหลายที่ไม่ได้ผูกสีมา และไม่เป็นที่สัญจรของภิกษุผู้จาริกไปในทิศต่าง ๆ ถ้าต้องการจะผูกสีมาไว้ในคามเขตตำบลหนึ่งควรส่งข่าวไปแก่ภิกษุทั้งหลายในวัดที่มีการผูกพัทธสีมาแล้วในคามเขตนั้นว่า

วันนี้พวกเราจักผูกสีมา ท่านทั้งหลายอย่าออกจากเขตกำหนดสีมาของตน ๆ พึงนิมนต์ภิกษุทั้งหลายในวัดที่ไม่ได้ผูกพัทธสีมาในคามเขตนั้นให้ประชุมรวมกัน พึงให้นำฉันทะของภิกษุทั้งหลายผู้ควรแก่ฉันทะมา[๒๗๓] ถ้าปรารถนาจะกันคามเขตเหล่าอื่นไว้ภายในสีมา ภิกษุทั้งหลายที่อยู่ในคามเขตนั้นต้องมา เมื่อไม่มาต้องนำฉันทะมา

ส่วนพระมหาปทุมเถระอธิบายว่า[๒๗๔] คามเขตต่าง ๆ ย่อมเป็นเช่นกับสีมาที่ผูกแตกต่างกัน ฉันทะและปาริสุทธิไม่มาจากคามเขตนั้น ๆ แต่ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ภายในนิมิตต้องมา และอธิบายเพิ่มเติมว่า ในเวลาสมมติสมานสังวาสกสีมา ภิกษุทั้งหลายจะมาก็ได้ไม่มาก็ได้ แต่ในเวลาสมมติ อวิปปวาสสีมา ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ภายในนิมิตต้องมา เมื่อไม่มาต้องนำฉันทะมา เมื่อภิกษุทั้งหลายประชุมกันแล้ว ฉันทะของภิกษุผู้ควรแก่ฉันทะได้นำมาแล้ว ควรวางอารามิกบุรุษ (คนวัด) และสมณุทเทส

---

[๒๖๙] อสมฺมิสฺเสหิติ; **วิมติ.ฏีกา** (บาลี) ๒/๑๓๘/๑๘๖.

[๒๗๐] สมจตุรสฺสา; **วิมติ.ฏีกา** (บาลี) ๒/๑๓๘/๑๘๖.

[๒๗๑] **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๑๓๘/๑๑๒.

[๒๗๒] ปจฺฉา สีมำ พนฺธนฺตานำ สีมาย โอกาสำ ฐเปตฺวา; **สารตฺถ.ฏีกา** (บาลี) ๓/๑๓๘/๓๒๘.

[๒๗๓] **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๑๓๘/๑๑๒.

[๒๗๔] **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๑๓๘๑๑๒.

(สามเณร) ไว้ในทางนั้น ๆ ในที่ทั้งหลายมีท่าน้ำและประตูบ้านเป็นต้น เพื่อนำภิกษุอาคันตุกะมาเข้าหัตถบาสเร็ว ๆ และเพื่อกันไว้ภายนอกสีมา ตีกลองสัญญาหรือเป่าสังข์สัญญาแล้วผูกสีมาด้วยกรรมวาจาเป็นต้นที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในลำดับแห่งการกำหนดนิมิต

ในเวลาจบกรรมวาจากันนิมิตทั้งหลายไว้ภายนอก สีมาย่อมหยั่งลงไปในเบื้องล่างลึกถึงน้ำรองแผ่นดินเป็นที่สุด ภิกษุทั้งหลายผู้จะสมมติสังวาสกสีมานี้ควรผูกขัณฑสีมาก่อน เพื่อทำสังฆกรรมทั้งหลายมีบรรพชาและอุปสมบท[๒๗๕] เป็นต้น เมื่อจะผูกขัณฑสีมาต้องรู้จักข้อควรปฏิบัติ ถ้าจะผูกในวัดที่ทายกสร้างให้ประดิษฐานวัตถุทั้งปวงมี

๑) ต้นโพธิ์

๒) เจดีย์

๓) หอฉันเป็นต้น

เสร็จแล้วอย่าผูกตรงกลางวัดอันเป็นสถานที่ชุมนุมของชนหมู่มาก พึงผูกในที่อันสงบที่อยู่ท้ายวัด เมื่อจะผูกสีมาในวัดที่ทายกไม่ได้สร้าง พึงกะที่ไว้สำหรับวัตถุทั้งปวงมีต้นโพธิ์ และเจดีย์ เป็นต้น[๒๗๖] เมื่อประดิษฐานวัตถุทั้งหลายเสร็จแล้วพึงผูกสีมาโดยที่ขัณฑสีมาจะอยู่ในที่อันสงัดท้ายวัด ขัณฑสีมา[๒๗๗]นั้นกำหนดอย่างต่ำที่สุดคือ

๑) บรรจุภิกษุได้ ๒๑ รูป ใช้ได้

๒) บรรจุภิกษุต่ำกว่านั้นใช้ไม่ได้

๓) สีมาที่ใหญ่บรรจุจุภิกษุจำนวนพันรูป ก็ใช้ได้

ในฎีกาสารัตถทีปนีพระฎีกาจารย์อธิบายว่า คำว่า จุภิกษุได้ ๒๑ รูป หมายถึง บรรจุภิกษุได้ ๒๑ รูป ซึ่งรวมภิกษุผู้ควรแก่กรรมด้วย เพราะสังฆกรรมเป็นกิจที่ต้องทำด้วยสงฆ์วีสติวรรคเป็นอย่างยิ่งและคำนี้กล่าวตามจำนวนภิกษุที่นั่งเพราะอย่างต่ำจะผูกสีมาในส่วนก็ได้[๒๗๘] เมื่อจะผูกขัณฑสีมาพึงวางศิลาที่ควรเป็นนิมิตไว้โดยรอบโรงสีมา อย่ายืนอยู่ในขัณฑสีมาผูกมหาสีมา อย่ายืนอยู่ในมหาสีมาผูกขัณฑสีมา ต้องยืนอยู่เฉพาะในขัณฑสีมาผูกขัณฑสีมา ต้องยืนอยู่เฉพาะในมหาสีมาผูกมหาสีมาเท่านั้น

ในฎีกาสารัตถทีปนีพระฎีกาจารย์อธิบายว่า เมื่อพระสงฆ์จะผูกสีมาบนปราสาท ปราสาททั้งหมดย่อมอยู่ในสีมา หมายถึง ปราสาทจะมีฝาติดเป็นอันเดียวกับพื้นชั้นบนหรือไม่ก็ตามทั้งหมด

---

[๒๗๕] สพฺเพสำ สนฺนิปาตนปริสมำ ปหาย อปฺปตเรหิ สุขกรณตฺถำ; **สารตฺถ.ฏีกา** (บาลี) ๓/๑๓๘/๓๒๙.

[๒๗๖] โพธิเจติยาทีนำ สพฺพวตฺถูนำ ฐานำ สลลกฺเขตฺวา ยถา ปติฏฺฐิเตสุ วตฺถูสุ วิหารปจฺจนฺเต; **วิ.สงฺคห.** (บาลี) ๑๖๓/๒๑๕.

[๒๗๗] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๑.

[๒๗๘] **สารตฺถ.ฏีกา** (บาลี) ๓/๑๓๘/๓๒๙.

ย่อมอยู่ในสีมา[๒๗๙] พื้นบนยอดเขาเป็นที่ว่างพอบรรจุภิกษุได้ ๒๑ รูป จะผูกสีมาบนพื้นนั้นเหมือนที่ผูกบนศิลาดาดก็ได้ ข้างล่างภูเขาสีมาย่อมหยั่งลงไปถึงด้วยกำหนดนั้นเหมือนกัน เมื่อผูกบนภูเขาที่มีสัณฐานดังโคนต้นตาล สีมาที่ผูกไว้ข้างบนย่อมหยั่งลงไปถึงข้างล่างเหมือนกัน

ในฎีกาวิมติวิโนทนีพระฎีกาจารย์อธิบายว่า ถ้าประชาชนขุดสระโบกขรณีในสีมา สีมานั้นก็ยังคงเป็นสีมาเหมือนเดิม การขุดสระโบกขรณีในสีมานี้ ถ้าแม่น้ำอุโมงค์ตอนล่างไม่น้อยไปกว่าขนาดของสีมาและไหลอยู่ก่อน สีมาที่ผูกภายหลังอยู่เหนือแม่น้ำขึ้นไปเมื่อขุดสระโบกขรณีไปจดแม่น้ำสีมาพัง ห้วงน้ำไหลท่วมมณฑลสีมาไปจะผูกแคร่ทำสังฆกรรมในย่านสีมาก็ใช้ได้[๒๘๐] แม่น้ำในอุโมงค์อยู่ภายใต้สีมาภิกษุมีฤทธิ์นั่งอยู่ที่แม่น้ำในอุโมงค์นั้น ถ้าแม่น้ำนั้นผ่านไปก่อนสีมาผูกทีหลังไม่ทำให้เสียกรรม ถ้าผูกสีมาก่อนแม่น้ำผ่านไปทีหลังภิกษุนั้นทำให้เสียกรรม ฉะนั้นภิกษุผู้อยู่ ณ พื้นแผ่นดินภายใต้ย่อมทำให้เสียกรรมเหมือนกัน[๒๘๑] ต้นไทรมีอยู่ในลานขัณฑสีมา[๒๘๒] กิ่งต้นไทรหรือย่านไทรที่ยื่นออกจากต้นไทรนั้นจดพื้นแผ่นดินแห่งมหาสีมาก็ดี จดต้นไม้เป็นต้นที่เกิดในมหาสีมานั้นก็ดี พึงชำระมหาสีมาให้หมดจดแล้วจึงทำกรรม[๒๘๓] หรือตัดกิ่งและย่านไทรเหล่านั้นกระทำให้ตั้งอยู่ภายนอก ภิกษุขึ้นไปบนกิ่งไม้เป็นต้นที่ไม่จดกัน[๒๘๔] ควรนำมาเข้าหัตถบาสเมื่อทำเช่นนั้นกิ่งต้นไม้ที่เกิดในมหาสีมาก็ดี ย่านไทรก็ดีย่อมตั้งอยู่ในลานแห่งขัณฑสีมา[๒๘๕] ตามนัยที่กล่าวแล้วพึงชำระสีมาให้หมดจด[๒๘๖]แล้วทำกรรม หรือตัดกิ่งและย่านไทรเหล่านั้นกระทำให้ตั้งอยู่ภายนอกก็ได้ตามที่กล่าวแล้ว เมื่อสงฆ์กำลังทำกรรมในย่านขัณฑสีมา ภิกษุบางรูปนั่งอยู่บนกิ่งไม้ที่ทอดอยู่บนอากาศยื่นเข้าไปในย่านสีมา เท้าของเธอถึงพื้นดินก็ดี[๒๘๗] สบงของเธอถูกพื้นดินก็ดีไม่สมควรทำกรรม ให้เธอยกเท้าทั้ง ๒ และสบงจีวรขึ้นแล้วทำกรรมย่อมทำได้[๒๘๘]

สรุปว่า การสมมติสีมาเป็นสังฆกรรมที่มีความละเอียดอ่อนทางพระพุทธบัญญัติและพระธรรมวินัย ฉะนั้นพระสงฆ์ที่ทำการกำหนดนิมิตสมมติสีมาควรรู้จักวัตรในการผูกและการถอนสีมาเพื่อจะได้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

---

[๒๗๙] สพฺโพปิ ปาสาโท สีมฏฺโ ว โหติ; **สารตฺถ.ฏีกา** (บาลี) ๓/๑๓๘/๓๒๙.

[๒๘๐] โปกฺขรณี ขณนฺติ สีมาเยวาติ; **วิมติ.ฏีกา** (บาลี) ๒/๑๓๘/๑๙๒.

[๒๘๑] อนฺตรา ภูมิวิวเร; **วิมติ.ฏีกา** (บาลี) ๒/๑๓๘/๑๙๒.

[๒๘๒] สพฺพรุกฺขลตาทีนมฺปิ สมฺพนฺโธ น วฏฏติเยว; **วิมติ.ฏีกา** (บาลี) ๒/๑๓๘/๑๙๒.

[๒๘๓] มหาสีมคตานำ สพฺเพสำ ภิกฺขูนำ หตฺถปาสานยนฉนฺทาหรณาทิวเสน สกลำ มหาสีมำ โสเธตฺวา; **วิมติ.ฏีกา** (บาลี) ๒/๑๓๘/๑๙๓.

[๒๘๔] วิ.อ. (บาลี) ๓/๑๓๘/๑๑๗.

[๒๘๕] สีมามาฬเกติ ขณฺฑสีมามาฬเก; **สารตฺถ.ฏีกา** (บาลี) ๓/๑๓๘/๓๓๐.

[๒๘๖] **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๑๓๘/๑๑๗.

[๒๘๗] **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๑๓๘/๑๑๗.

[๒๘๘] **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๑๓๘/๑๑๗.

๔.๓.๒ สังฆกรรมที่ไม่ต้องทำภายในสีมา

สังฆกรรมบางชนิดพระสงฆ์ไม่ต้องทำภายในสีมาก็ได้ แต่มีสังฆกรรมบางชนิดที่สำคัญพระสงฆ์ต้องทำภายในสีมาเท่านั้นจึงสมบูรณ์ทำในที่อื่นไม่ได้เป็นโมฆะใช้ไม่ได้ สังฆกรรมเกิดขึ้นเพราะมูลเหตุที่สำคัญคือ ภิกษุในพระพุทธศาสนามีจำนวนมากขึ้น และ พระพุทธเจ้ามีพุทธประสงค์ที่จะให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการบริหารคณะและทำสังฆกรรมต่าง ๆ คือกิจที่จะต้องทำเป็นการสงฆ์ กล่าวคือสงฆ์จะต้องรับรู้ในกรรมที่ทำเหล่านั้น เรียกว่า สังฆกรรมมีอยู่ ๔ ประเภทดังได้อธิบายมาแล้ว ส่วนคำสวดที่ต้องใช้ในการทำสังฆกรรมต่าง ๆ ของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนามี ๒ ประการคือ

(๑) ญัตติ[๒๘๙] (คำเผดียงสงฆ์) หมายถึง การประกาศให้ทราบทั่วกันว่า ต่อไปนี้จะทำอะไรเรื่องอะไร (ลงท้ายด้วยคำว่า เอสา ญัตติ) เป็นต้น

(๒) อนุสาวนา[๒๙๐] (คำสวดปรึกษาหารือ) หมายถึง สวดถามความคิดเห็นของสงฆ์ ว่ามีผู้ใดเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยเป็นต้นมี ๒ อย่าง คือ

๑) เห็นด้วยให้นิ่งเฉย

๒) ไม่เห็นด้วยให้คัดค้านทันที

ถ้าไม่มีผู้ใดคัดค้านถือว่าเห็นชอบทั้งหมด แต่ถ้าคัดค้านแม้เพียงรูปเดียวสังฆกรรมนั้นเป็นอันใช้ไม่ได้ สังฆกรรม คือ กรรมที่สงฆ์จะพึงกระทำ หรือ กิจที่จะต้องกระทำเป็นการสงฆ์มี ๔ ประการ คือ

๑) อปโลกนกรรม

๒) ญัตติกรรม

๓) ญัตติทุติยกรรม

๔) ญัตติจตุตถกรรม[๒๙๑]

---

[๒๘๙] ฝ่ายปริยัติปกรณ์กองศาสนศึกษา, **อธิบายวินัย สำหรับนักธรรมชั้นเอก ฉบับกรมการศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๑), หน้า ๔.

[๒๙๐] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

[๒๙๑] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๓.

ตารางเปรียบเทียบการทำสังฆกรรม
ที่พระสงฆ์ไม่ต้องทำภายในสีมาและต้องทำภายในสีมา

สังฆกรรม	อปโลกนกรรม	ญัตติกรรม	ญัตติทุติยกรรม	ญัตติจตุตถกรรม
ในสีมา	ไม่	ต้อง	ต้อง	ต้อง
นำฉันทะ	ไม่	ต้อง	ต้อง	ต้อง
เข้าหัตถบาส	ไม่	ต้อง	ต้อง	ต้อง
สวดญัตติ	ไม่	ต้อง	ต้อง	ต้อง
สวดอนุสาวนา	ไม่	ไม่	ต้อง ๑ หน	ต้อง ๓ หน

จำนวนพระสงฆ์ผู้ทำสังฆกรรมต่าง ๆ นั้น พระองค์มีพุทธประสงค์ที่จะให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการบริหารคณะและทำสังฆกรรมต่าง ๆ คือกิจที่จะต้องทำเป็นการสงฆ์ กล่าวคือสงฆ์จะต้องรับรู้ในกรรมที่ทำเหล่านั้น มีจำนวนพระสงฆ์ตามลำดับความสำคัญของสังฆกรรมคือ

(๑) พระสงฆ์ ๔ รูป ทำได้ทุกสังฆกรรม ยกเว้นปวารณา อุปสมบท อัพภาน

(๒) พระสงฆ์ ๕ รูป ทำได้ทุกสังฆกรรม ยกเว้นอุปสมบทในที่หาภิกษุง่าย อัพภาน

(๓) พระสงฆ์ ๑๐ รูป ทำได้ทุกสังฆกรรม ยกเว้นอัพภาน

(๔) พระสงฆ์ ๒๐ รูป ทำได้ทุกสังฆกรรม

สังฆกรรมที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติให้พระสงฆ์ได้ประพฤติปฏิบัติตาม เพื่อความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ และพระสงฆ์ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันนี้ โดยอาศัยเครื่องมือที่สำคัญคือสีมาและอุโบสถอันเป็นสถานที่ในการทำสังฆกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญร่วมกัน และเพื่อความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ

พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์ปฏิบัติศาสนกิจ คล้อยตามกฎหมายของประเทศที่ตนอาศัยอยู่ การปฏิบัติใด ๆ ที่ไม่มีห้ามไว้ในศีลของภิกษุแต่ผิดกฎหมายของประเทศนั้น ๆ ภิกษุก็กระทำไม่ได้ ข้อนี้ทำให้ภิกษุสามารถอยู่ได้ในทุกประเทศโดยไม่มีความขัดแย้งกับรัฐบาล และประชาชนของประเทศนั้น ๆ ก่อนปรินิพพานพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ว่า ถ้าสงฆ์ปรารถนาจะถอนสิกขาบทเล็กน้อย คือ เลิกศีลข้อเล็กน้อยเสียก็ได้ พระสงฆ์ฝ่ายเถรวาทตกลงกันไม่ได้ว่า ข้อใดเป็นสิกขาบทเล็กน้อย จึงมีมติไม่ให้ถอนสิกขาบทใด ๆ ทั้งสิ้น ส่วนพระสงฆ์ฝ่ายมหาสังฆิกะมีมติให้ถอน

สิกขาบทที่เห็นว่าเล็กน้อยได้[๒๙๒] เมื่อกาลเวลาล่วงไปก็ยิ่งถอนมากขึ้นทุกที การปฏิบัติระหว่างพระสงฆ์ฝ่ายเถรวาทกับฝ่ายมหาสังฆิกะจึงแตกต่างกันมากยิ่งขึ้น จึงมีการทำสังฆกรรมต่าง ๆ ที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง

บรรดาสังฆกรรมเหล่านั้น อปโลกนกรรมใช้ได้เฉพาะในกรรมเบาเท่านั้น ในบรรดาผลไม้ ภาชนะ และกาลเป็นต้น แม้ในการถวายผ้าสาฎกที่ภิกษุที่กรานกฐินแล้ว เมื่อกฐินยังไม่ทันได้กรานเลย ได้ผ้าที่มีอานิสงส์มากจากการถวายนั้น พึงปูลาดด้วยผ้าผืนนั้นนั่นแล ไม่มีกิจคือการถวายด้วยกรรมวาจาอีก พึงให้ตามอนุมัติของสงฆ์ด้วยอปโลกนกรรม[๒๙๓]

สรุปว่า อปโลกนกรรมเป็นสังฆกรรมที่ไม่ต้องทำภายในสีมา พระพุทธองค์ทรงมีพระประสงค์ที่จะให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการบริหารคณะ และทำสังฆกรรมต่าง ๆ คือกิจที่จะต้องทำเป็นการสงฆ์ กล่าวคือสงฆ์จะต้องรับรู้ในกรรมที่ทำเหล่านั้น เรียกว่า สังฆกรรมมีอยู่ ๔ ประเภทที่พระสงฆ์ไม่ต้องทำภายในสีมาและที่ต้องทำภายในสีมา

๔.๓.๓ สังฆกรรมที่ต้องทำภายในสีมา

วิเคราะห์สังฆกรรมที่ต้องทำภายในสีมา คือ สังฆกรรมบางชนิดที่สำคัญพระสงฆ์ต้องทำภายในสีมาเท่านั้นจึงสมบูรณ์ทำในที่อื่นไม่ได้เป็นโมฆะใช้ไม่ได้เช่น

ก. การสวดปาติโมกข์

การสวดปาติโมกข์ เป็นสังฆกรรมประเภทญัตติกรรม[๒๙๔] ที่พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมา คือ การสวดปาติโมกข์ เป็นอุโบสถกรรมอย่างหนึ่ง หรือเรียกอีกอย่างหนึ่ง การลงอุโบสถมีที่มาอย่างไร จะได้อธิบายดังต่อไปนี้

ในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงพระดำริว่า สิกขาบทที่ทรงบัญญัติแก่ภิกษุทั้งหลายควรอนุญาตให้สวดเป็นปาติโมกข์ และการสวดปาติโมกข์นั้น จักเป็นอุโบสถกรรม ของพวกเธอทั้งหลาย[๒๙๕] คือ การทำกิจกรรมในการทำอุโบสถของภิกษุเหล่านั้น จึงทรงบัญญัติตามที่ทรงพระดำรินั้น และทรงแสดงวิธีสวดปาติโมกข์ เริ่มต้นแต่บุรพกิจตามที่ได้อธิบายมาแล้วข้างต้น ในการเสด็จจำพรรษาที่พระเวฬุวันมหาวิหาร แคว้นมคธ ของพระเจ้าพิมพิสารในครั้งนั้น พระเจ้าพิมพิสารได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าและกราบทูลว่าสำนักอื่น ๆ (หมายถึง ลัทธิภายนอกพระพุทธศาสนา) มีการลงประชุมสนทนาธรรมกัน ขอให้พระพุทธองค์ทรงมีพุทธานุญาตให้ลงสวด เพื่อความเลื่อมใสศรัทธาแห่งพุทธบริษัท พระพุทธเจ้า

---

[๒๙๒] **ขุทฺทสิกฺขา-มูลฏีกา** (บาลี) ๑/๒.

[๒๙๓] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๓.

[๒๙๔] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๓.

[๒๙๕] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๓/๑๔๗, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๓/๒๐๙.

ทรงพิจารณาว่ามีประโยชน์จึงทรงบัญญัติให้พระภิกษุสงฆ์ลงอุโบสถกรรมสวดพระปาฏิโมกข์ หรือ ศีล ๒๒๗ ข้อ ในวันอุโบสถ วันพระจันทร์เพ็ญ และวันพระจันทร์ดับ คือวันพระข้างขึ้น ๑๕ ค่ำ และข้างแรม ๑๕ ค่ำ พระพุทธเจ้าได้ประทับเป็นประธานหมู่พระสงฆ์ แล้วทรงแสดงพระโอวาทปาติโมกข์ขึ้นด้วยพระองค์เองทุก ๑๕ วัน แปลว่า ทรงทำอุโบสถร่วมด้วยภิกษุสงฆ์แล้วเรียกว่า ปาริสุทธิอุโบสถ[๒๙๖] คือ เป็นอุโบสถที่บริสุทธิ์คือ

๑) พระพุทธเจ้าก็ทรงบริสุทธิ์

๒) พระสงฆ์ก็บริสุทธิ์

การยกพระปาติโมกข์ขึ้นมาแสดงหรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า การสวดพระปาติโมกข์นั่นเอง[๒๙๗]

ในสมัยต่อมาเมื่อมีเรื่องที่เกิดขึ้น คือ พระสงฆ์มาประชุมพร้อมกันแล้ว พระพุทธเจ้าไม่เสด็จลงมา[๒๙๘] จนถึงเวลา ๑ ยาม พระอานนท์ไปกราบทูลเตือนว่า

๑) ยามที่หนึ่งแล้วพระสงฆ์มานั่งรออยู่นานแล้วขอให้พระองค์ท่านเสด็จลงทรงสวดพระปาติโมกข์ พระพุทธองค์ไม่เสด็จลงมา

๒) ยามที่ ๒ พระอานนท์ไปกราบทูลเตือนอีก ก็ไม่เสด็จลงมา

๓) ยามที่ ๓ พระอานนท์ไปกราบทูลเตือนอีก พระองค์ก็ไม่เสด็จลงมา

ในยามที่ ๓ นี้ได้มีพระพุทธดำรัสว่า บริษัทไม่บริสุทธิ์ คือว่ามีพระทุศีลมาปนอยู่ด้วย พระโมคคัลลานะจึงได้เที่ยวตรวจดู เมื่อไปพบภิกษุที่ทุศีลบอกให้ออกไปจากที่ประชุม ผู้นั้นไม่ยอมออกไปต้องฉุดแขนออกไป แต่ก็สว่างเสียแล้วพ้นเวลาที่จะทำอุโบสถ เป็นอันว่าอุโบสถนั้นไม่ได้ทำ พระพุทธองค์จึงทรงปรารภเรื่องนี้ตรัสให้พระสงฆ์ยกเอาพระวินัยที่ทรงบัญญัติขึ้นไว้มาสวดเป็นปาติโมกข์แทน และให้พระสงฆ์สวดกันเอง พระพุทธเจ้าไม่เสด็จมาทำอุโบสถร่วมด้วยต่อไป[๒๙๙] ฉะนั้นจึงมีการยกเอาวินัยขึ้นสวดเป็นปาติโมกข์ทุก ๆ ๑๕ วัน สืบต่อมาจนบัดนี้ ปาติโมกข์ที่ยกเอาพระวินัยขึ้นสวดนี้ เรียกว่า วินัยปาติโมกข์ หรือ อาณาปาติโมกข์[๓๐๐] คือ วินัยสงฆ์ ๒๒๗ ข้อ ซึ่งต้องสวดทบทวนในที่ประชุมสงฆ์หรือการลงอุโบสถทุกกึ่งเดือนในวันพระ และพระสงฆ์ได้ปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันนี้

---

[๒๙๖] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๖๘,๑๗๕, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๖๘/๒๕๓.

[๒๙๗] คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระวินัยปิฎก**, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑๒.

[๒๙๘] **วิ.จู.** (บาลี) ๗/๒๘๓/๒๐๔, **วิ.จู.** (ไทย) ๗/๓๘๓/๒๗๘, **ขุ.อุ.อ.** (บาลี) ๒๕/๑๕๐/๑๑๖.

[๒๙๙] **วิ.จู.** (บาลี) ๗/๓๘๖/๒๑๑, **วิ.จู.** (ไทย) ๗/๓๘๖/๒๘๕.

[๓๐๐] **สารตฺถ.ฏีกา** (บาลี) ๓/๓๘๖/๕๑๗.

สรุปว่า การสวดปาติโมกข์ เป็นสังฆกรรมประเภทญัตติกรรมที่พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมา เรียกว่า วินัยปาติโมกข์ หรือ อาณาปาติโมกข์ คือวินัยสงฆ์ ๒๒๗ ข้อ ซึ่งต้องสวดทบทวนในที่ประชุมสงฆ์หรือการลงอุโบสถทุกกึ่งเดือนในวันพระ และพระสงฆ์ได้ปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันนี้

ข. การกรานกฐิน

การกรานกฐิน เป็นญัตติทุติยกรรม[๓๐๑] หมายถึง สังฆกรรมที่มีการสวด ๒ หน คือ ต้องสวดญัตติ ๑ หน และต้องสวดอนุสาวนา ๑ หน ต้องทำในสีมาใช้กับเรื่องที่ใหญ่กว่าญัตติกรรม เช่น การคว่ำบาตร การหงายบาตร การสวดให้ผ้ากฐิน (ถวายผ้ากฐิน) การสวดในการสมมติสีมา (การสวดในเวลาที่มีการตัดลูกนิมิต เมื่อสร้างโบสถ์เสร็จใหม่เป็นต้นมี ๗ ประการคือ

๑) นิสสารณา[๓๐๒] คือ คว่ำบาตร ประมาณคฤหัสถ์ผู้ให้ร้ายศาสนา

๒) โอสารณา คือ หงายบาตร ถอนประมาณผู้เช่นนั้นอันประพฤติดีแล้ว

๓) สมมติต่างเรื่อง เช่น สมมติสีมา เป็นต้น

๔) ให้ต่างอย่าง เช่น ให้ผ้ากฐิน เป็นต้น

๕) ประกาศถอนหรือเลิกอานิสงส์กฐิน เป็นต้น

๖) แสดงที่สร้างกุฏิให้แก่ภิกษุ

๗) กัมมลักษณะ[๓๐๓] คือ กรรมที่เข้าข่ายเหมือนกัน ญัตติทุติยกรรมที่สวดในลำดับในการระงับอธิกรณ์ด้วยติณวัตถารกวินัย

การกรานกฐิน หรือ ประเพณีทอดกฐินเป็นประเพณีที่มีมาแล้วแต่ครั้งสมัยพุทธกาล ที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้มีการถวายผ้ากฐินแก่ภิกษุทั้งหลายตลอดมา[๓๐๔] และเป็นประเพณีที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายทุกยุคทุกสมัยมีความนับถือกันว่าเป็นยอดของมหากุศลผลบุญ จะเป็นปัจจัยนำให้ผู้ได้ทอดกฐินนั้นได้ประสบซึ่งความสุขความเจริญในอธิโลกและปรโลกตลอดกาลนาน

การทอดกฐินนี้ มีกำหนดและระยะเวลาดังนี้ คือ มีกำหนดตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ไปจนถึงกลางเดือน ๑๒ คือ มีกำหนดเวลา ๑ เดือน ภายหลังจากออกพรรษาแล้วจะทอดก่อนหรือภายหลังจากที่กำหนดไว้ไม่ได้เพราะได้มีเป็นพุทธบัญญัติไว้ คำว่า กฐิน มีความหมายเกี่ยวข้องกันถึง ๔ ประการ คือ

---

[๓๐๑] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๓.

[๓๐๒] **กงฺขา.อ.** (บาลี) ๓๐๒.

[๓๐๓] **กงฺขา.อ.** (บาลี) ๓๐๒.

[๓๐๔] เสถียร พันธรังสี และ หลวงวิจิตรวาทการ, **ประเพณีทำบุญ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สามมิตร, ๒๕๑๔), หน้า ๑๑.

๑) กฐินที่เป็นชื่อของกรอบไม้ หมายถึง กรอบไม้แม่แบบสำหรับทำจีวร[๓๐๕]

๒) กฐินที่เป็นชื่อของผ้า หมายถึง ผ้าที่ถวายให้เป็นกฐินภายในกำหนดกาล ๑ เดือน นับตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๒ [๓๐๖]

๓) กฐินที่เป็นชื่อของบุญกิริยาวัตถุ หมายถึง การทำบุญถวายทาน[๓๐๗] คือการถวายผ้ากฐินเป็นทานแก่พระสงฆ์ผู้จำพรรษาอยู่ในวัดใดวัดหนึ่งครบ ๓ เดือน เพื่อสงเคราะห์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบให้มีผ้านุ่ง หรือผ้าห่มใหม่

๔) กฐินที่เป็นชื่อของสังฆกรรม[๓๐๘] เรียกว่าการกรานกฐิน หมายถึง กิจกรรมของสงฆ์จะต้องมีการสวดประกาศขอรับความคิดเห็นชอบจากที่ประชุมสงฆ์ ในการมอบผ้ากฐินให้แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เมื่อทำจีวรสำเร็จแล้วด้วยความร่วมมือของภิกษุทั้งหลาย จะได้เป็นโอกาสให้ได้ช่วยกันทำจีวรของภิกษุรูปอื่นขยายเวลาทำจีวรได้อีก ๔ เดือน ทั้งนี้เพราะในสมัยพุทธกาลการหาผ้า การทำจีวรทำได้โดยยากไม่ทรงอนุญาตให้เก็บสะสมผ้าไว้เกิน ๑๐ วัน แต่เมื่อได้ช่วยกันทำสังฆกรรมเรื่องกฐินแล้ว อนุญาตให้แสวงหาผ้าและเก็บผ้าไว้ทำเป็นจีวรได้จนตลอดฤดูหนาว คือจนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ ของทุกปี

พระสงฆ์ผู้รับและกรานกฐิน อานิสงส์หรือผลดีของฝ่ายพระสงฆ์ผู้รับและกรานกฐินมีพระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า ภิกษุผู้กรานกฐินแล้วย่อมได้รับประโยชน์อานิสงส์ ๕ ประการ คือ

๑) เที่ยวไปไม่ต้องบอกลา

๒) ไม่ต้องถือไตรจีวรไปครบสำรับ

๓) ฉันคณโภชนะได้

๔) ทรงอติเรกจีวรไว้ได้ตามต้องการ

๕) พวกเธอจะได้จีวรที่เกิดขึ้นในที่นั้น

ภิกษุผู้กรานกฐินแล้วย่อมได้อานิสงส์ ๕ ประการ[๓๐๙] ส่วนการกรานกฐิน จัดเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติทุติยกรรม ที่พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมา โดยผ่านเครื่องมือที่สำคัญสีมาและอุโบสถเท่านั้นจึงจะถูกต้องสมบูรณ์ตามพุทธบัญญัติ

---

[๓๐๕] ประชิด สกุลพัฒน์, **ศาสนพิธี**, (กรุงทเพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗.

[๓๐๖] คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **เทศกาลและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๔๙.

[๓๐๗] **ที.ปา.** (บาลี) ๑๑/๓๐๕/๑๙๕, **ที.ปา.** (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๙.

[๓๐๘] ฝ่ายปริยัติปกรณ์กองศาสนศึกษา, **อธิบายวินัย สำหรับนักธรรมชั้นเอก ฉบับกรมการศาสนา**, หน้า ๘๖.

[๓๐๙] **วิ.ม.** (บาลี) ๕/๓๐๖/๙๔, **วิ.ม.** (ไทย) ๕/๓๐๖/๑๔๖.

สรุปว่า การกรานกฐิน เป็นญัตติทุติยกรรมที่มีการสวด ๒ หน คือ ต้องสวดญัตติ ๑ หน และต้องสวดอนุสาวนา ๑ หน ต้องทำในสีมาใช้กับเรื่องที่ใหญ่กว่าญัตติกรรม และภิกษุผู้กรานกฐินแล้วย่อมได้รับอานิสงส์ ๕ ประการคือ เที่ยวไปไม่ต้องบอกลา ไม่ต้องถือไตรจีวรไปครบสำรับ ฉันคณโภชนะได้ ทรงอติเรกจีวรไว้ได้ตามต้องการ พวกเธอจะได้จีวรที่เกิดขึ้นในที่นั้น

ค. การอุปสมบท

การอุปสมบทเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติจตุตถกรรม[๓๑๐] ที่พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมา การอุปสมบทกุลบุตรเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา การที่บุคคลผู้ศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาจะถือออกบรรพชา หรือ อุปสมบทในพระพุทธศาสนา เรียกว่าญัตติจตุตถกัมมอุปสัมปทา[๓๑๑] หมายถึง การอุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรม เป็นวิธีที่ทรงอนุญาตให้สงฆ์ทำ เป็นการอุปสมบทโดยคณะสงฆ์มิใช้ให้โดยพระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่ง เป็นวิธีที่มีใช้ในการอุปสมบทในปัจจุบัน วิธีการขอเข้ารับการอุปสมบทในวิธีนี้โดยให้ผู้มีศรัทธาปรารถนาที่บวชเข้าไปหาพระอุปัชฌาย์ เมื่อพระอุปัชฌาย์รับผู้ที่จะบวชนั้นไว้แล้ว ต่อมาพระอุปัชฌาย์จึงพาเข้าไปรับการอุปสมบทต่อคณะสงฆ์ เมื่อไปถึงสงฆ์ทางคณะสงฆ์จึงสวดประกาศเพื่อรับหรือไม่รับผู้ที่จะบวชนั้น ถ้าสงฆ์มีมติเป็นเอกฉันท์คือไม่มีพระภิกษุรูปใดคัดค้าน ผู้ที่จะบวชนั้นได้สำเร็จเป็นพระภิกษุโดยสมบูรณ์และเป็นวิธีใช้สืบมาจนทุกวันนี้ โดยต้องผ่านเครื่องมือที่สำคัญคือสีมาและอุโบสถจึงจะถูกต้องตามพระธรรมวินัย

เมื่ออุปสมบทแล้วต้องเป็นหน้าที่ของพระอุปัชฌาย์และอาจารย์ ที่จะอบรมสั่งสอนพระภิกษุเหล่านั้นเพื่อเป็นศาสนทายาทสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ลำดับของพิธีการบรรพชาอุปสมบทคือ

๑) การปลงผมหรือการทำภัณฑุกรรม[๓๑๒] ถ้าในงานบวชนาคนั้นมีพิธีทำขวัญนาคจะปลงผมก่อนวันบวชหนึ่งวันแล้วนุ่งขาวห่มขาวเข้าพิธีทำขวัญนาค ถ้าไม่มีการทำขวัญนาคจะปลงผมในวันบวช โดยพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ และบรรดามิตรสหายจะมาร่วมชุมนุมอนุโมทนาด้วย[๓๑๓] หรือพระภิกษุที่คุ้นเคยเป็นผู้ขลิบปลายผมให้ก่อนเป็นพิธี ต่อจากนั้นให้ผู้ที่โกนผมเป็นผู้โกนผม หนวด เครา คิ้ว ให้หมดจด อาบน้ำแล้ว นุ่งขาวห่มขาว เตรียมเข้าโบสถ์เพื่อทำพิธีบรรพชาอุปสมบทต่อไป

๒) การนำนาคเข้าอุโบสถ ตามประเพณีนิยมในประเทศไทยนั้น มักปลงผมนาคและทำขวัญนาคที่บ้านของเจ้านาค วันรุ่งขึ้นจึงมีขบวนแห่ไปยังวัดแล้วแห่นาคไปยังโบสถ์ เวียนโบสถ์สาม

---

[๓๑๐] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๓.

[๓๑๑] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๖๙/๗๒, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๖๙/๙๘.

[๓๑๒] ฝ่ายปริยัติปกรณ์ กองศาสนศึกษา, **อธิบายวินัย สำหรับนักธรรมชั้นเอก ฉบับกรมการศาสนา**, หน้า ๑๑๓.

[๓๑๓] วิทยา ประทุมธารารัตน์, **ประเพณีและวันสำคัญของไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฉัตรแก้ว, ๒๕๔๑), หน้า ๕๔-๕๕.

รอบแบบทักษิณาวรรต พร้อมด้วยเครื่องอัฏฐบริขาร ที่ใช้ในการบวช และของที่ถวายพระจนครบแล้ว จะให้นาคมาวันทาสีมา ส่วนเครื่องอัฏฐบริขารและของถวายพระจะนำไปตั้งในโบสถ์ก่อน การวันทาสีมา นาคจะจุดธูปเทียนที่สีมาหน้าโบสถ์ แล้วนั่งคุกเข่าประนมมือกล่าวคำวันทาสีมาแล้วกราบ ปักดอกไม้ธูปเทียน ณ ที่จัดไว้ เมื่อวันทาสีมาเสร็จแล้วนำนาคมาที่หน้าโบสถ์ นาคจะโปรยทาน เสร็จแล้วจึงจูงนาคเข้าโบสถ์กลับมานั่ง ณ ที่ซึ่งจัดไว้แถว ผนังด้านหน้าของโบสถ์

๓) พิธีบรรพชาอุปสมบท เมื่อถึงกำหนด พระสงฆ์ที่ได้รับอาราธนาในพิธีบวชจะประกอบไปด้วย

๑. พระอุปัชฌาย์

๒. พระคู่สวด

๓. พระอันดับ

จะเข้าอุโบสถนั่งตามแผนผังที่คณะสงฆ์กำหนด พิธีเริ่มโดยพ่อแม่ผู้ปกครอง หรือญาติผู้ใหญ่เข้ามานั่งข้างหน้านาคเพื่อจะมอบผ้าไตรให้นาคเข้าทำพิธีบวชต่อพระสงฆ์ต่อไป ลำดับต่อไปนาคผู้ที่ขอบรรพชาอุปสมทกล่าวการขอบรรพชา

ในฎีกาวิมติวิโนทนีพระฎีกาจารย์อธิบายว่า[๓๑๔] ท่านเจ้าข้า ขอโปรดรับผ้ากาสาวะนี้ให้ข้าพเจ้าบวช เพื่อทำให้แจ้งพระนิพพานเป็นที่ออกไปจากทุกข์ทั้งปวง เมื่อพระอุปัชฌาย์รับผ้ากาสาวะจากบรรพชาเปกขะไปแล้ว บรรพชาเปกขะพึงกล่าวต่อไปว่า ท่านเจ้าข้า ขอท่านโปรดให้ผ้ากาสาวะนั้นให้ข้าพเจ้าบวช เพื่อกระทำให้แจ้งพระนิพพานเป็นที่ออกจากทุกข์ทั้งปวงเถิด ลำดับนั้นพระอุปัชฌาย์พึงบอกตจปัญจกกรรมฐาน[๓๑๕] แปลว่า กรรมฐานที่มีหนังเป็นที่ ๕ แก่นาคผู้จะอุปสมบทเป็นลำดับไป

ต่อจากนั้น พระคู่สวดคือพระกรรมวาจาจารย์และพระอนุสาวนาจารย์ประกาศแก่พระสงฆ์ว่า บัดนี้ผู้มีชื่อนั้น ๆ ได้เข้ามาขออุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาด้วย ท่านทั้งสองจะออกไปซักไซ้ไล่เลียงสั่งสอนให้เรียบร้อยก่อน[๓๑๖] จากนั้นเมื่อพระอุปัชฌาย์บอกอนุศาสน์เสร็จแล้ว เจ้าภาพ ญาติมิตรถวายของพระอันดับ เมื่อรับของประเคนหมดแล้ว ให้กลับนั่งหันหน้ามาทางพระสงฆ์ เตรียมกรวดน้ำเมื่อเสร็จการรับประเคนแล้ว พระใหม่และพ่อแม่หรือผู้ปกครอง หรือเจ้าภาพในการบวชครั้งนี้จะกรวดน้ำโดยใช้เต้ากรวดน้ำคนละที่ เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้บรรพบุรุษของตนเป็นต้น

---

[๓๑๔] สพฺพทุกฺขนิสฺสรณนิพฺพานสจฺฉิกรณตฺถาย อิมํ กาสาวํ คเหตฺวา ปพฺพชาเชถ มํ ภนฺเต อนุกมฺปมุปาทาย; **วิมติ.อนุฏีกา** (บาลี) ๒/๓๔/๑๒๒.

[๓๑๕] **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๓๔/๒๑.

[๓๑๖] พูลพิสมัย ดิศกุล, ม.จ., **ประเพณีพิธีไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๒๒), หน้า ๑๗-๑๘.

เมื่อพระสงฆ์สวดบทอนุโมทนาเสร็จเรียบร้อยแล้ว หลังจากนั้นพระพี่เลี้ยงจะนำพระบวชใหม่ออกทางประตูหน้า เป็นอันเสร็จพิธีการอุปสมบทที่มีมาในประเทศไทย ซึ่งมีการพัฒนาการจากการอุปสมบทในสมัยพุทธกาล และมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสังคมไทย โดยผ่านเครื่องมือที่สำคัญคือสีมาและอุโบสถเหมือนกัน การอุปสมบทจึงจะถูกต้องสมบูรณ์ตามพระบรมพุทธานุญาต

สรุปว่า การอุปสมบทเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติจตุตถกรรมที่พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมา เป็นวิธีที่ทรงอนุญาตให้สงฆ์ทำ ถ้าสงฆ์มีมติเป็นเอกฉันท์คือไม่มีพระภิกษุรูปใดคัดค้าน ผู้ที่จะบวชนั้นก็ได้สำเร็จเป็นพระภิกษุโดยสมบูรณ์และเป็นวิธีใช้สืบมาจนทุกวันนี้ โดยต้องผ่านเครื่องมือที่สำคัญคือสีมาจึงจะถูกต้องตามพระธรรมวินัย

ง. การอัพภาน

การอัพภานเป็นญัตติจตุตถกรรม[๓๑๗] หมายถึง สังฆกรรมที่มีสวด ๔ หน คือ ต้องสวดญัตติ ๑ หน และต้องสวดอนุสาวนา ๓ หน ต้องทำในสีมา ใช้กับเรื่องที่ใหญ่มาก ๆ เช่น การอุปสมบท การออกอัพภานการประพฤติวุฏฐานวิธี การให้มานัตและการออกอัพภานเป็นต้นมี ๗ ประการ คือ

๑) นิสสารณา[๓๑๘] คือ สงฆ์ทำกรรม ๗ อย่าง มีตัชชะนียกรรมเป็นต้น แก่ภิกษุผู้กระทำความผิด

๒) โอสารณา คือ สงฆ์ระงับกรรม ๗ อย่างนั้นมีสงฆ์ยกโทษแก่ภิกษุผู้กลับประพฤติดีแล้ว

๓) สมมติ คือ สมมติภิกษุเป็นผู้ให้โอวาทภิกษุณี

๔) ให้ คือ ให้ปริวาสและมานัต

๕) นิคคหะ คือ ปรับภิกษุผู้ประพฤติปริวาสมานัต ซึ่งต้องอาบัติสังฆาทิเสสซ้ำอีก

๖) สมนุภาสนา คือ สวดห้ามภิกษุไม่ดื้อรั้นในการกระทำอันมิชอบ

๗) กัมมลักษณะ[๓๑๙] ได้แก่ กรรมที่เข้าข่ายเหมือนกัน เช่น การอุปสมบท และอัพภาน แก่อัพภานารหภิกษุเป็นต้น

สรุปว่า การอัพภานเป็นญัตติจตุตถกรรม ที่มีสวด ๔ หน คือ ต้องสวดญัตติ ๑ หน และต้องสวดอนุสาวนา ๓ หน ต้องทำในสีมา ใช้กับเรื่องที่ใหญ่มาก ๆ

---

[๓๑๗] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๓.

[๓๑๘] **กงฺขา.อ.** (บาลี) ๓๐๒.

[๓๑๙] **กงฺขา.อ.** (บาลี) ๓๐๒.

๔.๔ สรุป

การวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมและสังฆกรรมของพระสงฆ์ โดยแบ่งออกเป็น วิเคราะห์เรื่องสีมาในคัมภีร์สีมาวิโสธนีสีมา สีมา หมายถึง เขตความพร้อมเพรียงของสงฆ์ในการทำสังฆกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญมีการอุปสมบทเป็นต้น โดยมีเครื่องหมายกำหนดเขตในพระวินัยเรียกว่า นิมิต และนอกจากนี้ความหมายของสีมายังรวมถึงเขตพื้นที่อื่น ๆ อันเป็นเขตของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ต่อมาพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจะทำสังฆกรรมอย่างใดจะต้องประชุมร่วมกันทำในอุโบสถ ซึ่งถือว่าเป็นเขตที่ได้รับการสมมติว่าเป็นสีมาที่ถูกต้องตามพระวินัยบัญญัติของพระพุทธเจ้า

ความเป็นมาของสีมาซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้นั้นจะมีอยู่ในพุทธบัญญัติหรือในพระไตรปิฎก ส่วนของพระวินัยปิฎก เล่มที่ ๔ เรื่องอุโปสถขันธกะว่าด้วยเรื่องอุโบสถ และมีเรื่องของสีมาแทรกอยู่ในนั้นด้วย พระองค์จึงทรงอนุญาตสีมา และทรงกำหนดให้พระสงฆ์สาวกต้องประชุมร่วมกัน หรือที่เรียกว่าทำสังฆกรรมในบางเรื่องที่สำคัญกับกิจการพระศาสนา เช่น การสวดปาติโมกข์ การอุปสมบท การกรานกฐิน และการปวารณากรรมเป็นต้น โดยกำหนดให้ทำสังฆกรรมในบริเวณที่กำหนดไว้เท่านั้น เพื่อมิให้ฆราวาสเข้ามายุ่งเกี่ยว เนื่องจากสังฆกรรมเหล่านี้ เป็นกิจของสงฆ์ที่สำคัญยิ่งสำหรับผู้ทรงศีลโดยเฉพาะ

สีมามีทั้งหมด ๑๙ ชนิด ไม่มีความแตกต่างกันโดยลักษณะที่กำหนดไว้ด้วยอาการอย่างนี้ สีมาก็มี ๒ ชนิด คือ ๑. พัทธสีมา ๒. อพัทธสีมา เมื่อว่าโดยประเภทแห่งพัทธสีมาและอพัทธสีมานั้น ก็มี ๑๙ ชนิด แต่เมื่อว่าโดยสรุป มี ๖ ชนิด คือ ๑ ขัณฑสีมา ๒. อุปจารสีมา ๓. สมานสังวาสสีมา ๔. อวิปปวาสสีมา ๕. ลาภสีมา ๖. คามสีมา ในคัมภีร์สีมาวิโสธนีกล่าวลักษณะวิบัติประกาศลักษณะสมบัติในสีมาทั้ง ๑๙ ชนิด คือ ๑ ขัณฑสีมา ๒. อุปจารสีมา ๓. สมานสังวาสสีมา ๔. อวิปปวาสสีมา ๕. ลาภสีมา ๖. คามสีมา ๗. นิคมสีมา ๘. นครสีมา ๙. อัพภันตรสีมา ๑๐. อรัญญสีมา ๑๑. อุทกุกเขปสีมา ๑๒. นทีสีมา ๑๓. ชาตัสสรสีมา ๑๔. สมุททสีมา ๑๕. ชนปทสีมา ๑๖. รัฐสีมา ๑๗. รัชสีมา ๑๘. ทีปสีมา ๑๙. จักรวาฬสีมา สมบูรณ์แล้ว

วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมของพระสงฆ์ โดยแบ่งออกเป็น วิเคราะห์คุณค่าที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตสีมา เพื่อความสามัคคีหรือความพร้อมเพียงของหมู่คณะ และเพื่อทรงมอบให้พระสงฆ์เป็นใหญ่ในกิจการทั้งปวง เช่นการอุปสมบทเป็นต้น อีกทั้งสีมายังเป็นบ่อเกิดแห่งหลักประชาธิปไตยที่พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่แก่พระสงฆ์ในกิจการของพระพุทธศาสนา วิเคราะห์คุณค่าของสีมากับอุโบสถวิธีตามวินัยกรรมที่ต้องปฏิบัติตามสิ่งที่ทรงอนุญาตไว้ และเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องศึกษาปฏิบัติทำให้ถูกต้องตามพระวินัย โดยพระสงฆ์จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องการทำอุโบสถที่มีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับสีมาโดยตรง เพราะว่าสังฆกรรมที่สำคัญ ๆ ต้องทำภายในสีมาเท่านั้นทำที่อื่นไม่ได้เป็นโมฆะและไม่ต้องตามพระธรรมวินัย

วิเคราะห์คุณค่าของสีมากับการทรงบัญญัติวินัยกรรม โดยพระพุทธองค์ทรงแสดงวิธีสวดปาฏิโมกข์เป็นต้นแก่ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น ทรงอนุญาตและทรงบัญญัติพระวินัยเพิ่มเติมที่เกี่ยวกับเรื่องสีมาอุโบสถและการสวดปาติโมกข์เช่น ภิกษุทั้งหลายพากันสวดปาฏิโมกข์ทุกวัน พระพุทธองค์องค์ตรัสห้ามและทรงปรับอาบัติทุกกฎแก่ภิกษุผู้ทำเช่นนั้น ทรงอนุญาตให้สวดเฉพาะวันอุโบสถ เป็นต้น สีมากับการทำอุโบสถของภิกษุโดยอาการต่าง ๆ กัน โดยพระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญกับสีมาและอุโบสถ ในฐานะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการทำสังฆกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญ ทรงปรับอาบัติแก่ภิกษุที่ล่วงละเมิดและทรงบัญญัติพระวินัยสำหรับพระสงฆ์เกี่ยวกับสีมาไว้เป็นจำนวนมากเพื่อความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ

วิเคราะห์สีมากับการเป็นเครื่องมือระงับอธิกรณ์ โดยหัวใจของการระงับอธิกรณ์ คือ ความชอบธรรม หรือเรียกว่า วิธีที่เต็มไปด้วยความชอบธรรมเท่านั้นจึงจะเรียกได้ว่าเป็นวิธีระงับอธิกรณสมถะ การระงับอธิกรณ์นั้นจัดเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติทุติยกรรมต้องทำภายในสีมาเท่านั้น โดยผ่านเครื่องมือที่สำคัญคือสีมาและอุโบสถจึงจะสมบูรณ์ตามพระบรมพุทธานุญาต โดยการระงับอธิกรณ์ทั้ง ๗ ประการมีติณวัตถารกะเป็นต้นจัดเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติทุติยกรรม ต้องทำภายในสีมาเท่านั้น

วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อสังฆกรรมของพระสงฆ์ โดยแบ่งออกเป็นวิเคราะห์การสมมติสีมาที่มีต่อสังฆกรรมของพระสงฆ์ที่มีความละเอียดอ่อนทางพระพุทธบัญญัติและพระธรรมวินัย ฉะนั้นพระสงฆ์ที่ทำการกำหนดนิมิตสมมติสีมาควรรู้จักวัตรในการผูกและการถอนสีมา เพื่อจะได้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระพุทธองค์ทรงมีพระประสงค์ที่จะให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการบริหารคณะ และทำสังฆกรรมต่าง ๆ คือกิจที่จะต้องทำเป็นการสงฆ์ กล่าวคือสงฆ์จะต้องรับรู้ในกรรมที่ทำเหล่านั้น เรียกว่า สังฆกรรมมีอยู่ ๔ ประเภท คือ อปโลกนกรรมเป็นสังฆกรรมที่ไม่ต้องทำภายในสีมา ส่วนสังฆกรรมที่เหลือได้แก่ ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม และญัตติจตุตถกรรมเป็นสังฆกรรมที่พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมาที่พร้อมเพรียงต่อหน้าสงฆ์ ตัวอย่างเช่น

(๑) การสวดปาติโมกข์ เป็นสังฆกรรมประเภทญัตติกรรมที่พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมา เรียกว่า วินัยปาติโมกข์ หรือ อาณาปาติโมกข์ คือวินัยสงฆ์ ๒๒๗ ข้อ ซึ่งต้องสวดทบทวนในที่ประชุมสงฆ์หรือการลงอุโบสถทุกกึ่งเดือนในวันพระ และพระสงฆ์ก็ได้ปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันนี้

(๒) การกรานกฐิน เป็นสังฆกรรมประเภทญัตติทุติยกรรมที่มีการสวด ๒ หน คือ ต้องสวดญัตติ ๑ หน และต้องสวดอนุสาวนา ๑ หน ต้องทำในสีมาใช้กับเรื่องที่ใหญ่กว่าญัตติกรรม และภิกษุผู้กรานกฐินแล้วย่อมได้รับอานิสงส์ ๕ ประการคือ เที่ยวไปไม่ต้องบอกลา ไม่ต้องถือไตรจีวรไปครบสำรับ ฉันคณโภชนะได้ ทรงอติเรกจีวรไว้ได้ตามต้องการ พวกเธอจะได้จีวรที่เกิดขึ้นในที่นั้น

(๓) การอุปสมบทเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติจตุตถกรรมที่พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมา เป็นวิธีที่ทรงอนุญาตให้สงฆ์ทำ ถ้าสงฆ์มีมติเป็นเอกฉันท์คือไม่มีพระภิกษุรูปใดคัดค้าน ผู้ที่จะบวชนั้นก็ได้สำเร็จเป็นพระภิกษุโดยสมบูรณ์ และเป็นวิธีใช้สืบมาจนทุกวันนี้ โดยต้องผ่านเครื่องมือที่สำคัญคือสีมาจึงจะถูกต้องตามพระธรรมวินัย

(๔) การอัพภานเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติจตุตถกรรม ที่มีสวด ๔ หน คือ ต้องสวดญัตติ ๑ หน และต้องสวดอนุสาวนา ๓ หน ต้องทำในสีมาจึงจะสมบูรณ์

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง คัมภีร์สีมาวิโสธนี: การปริวรรต การแปล และวิเคราะห์ ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้คือ (๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์สีมาวิโสธนีในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้างเนื้อหา หลักไวยากรณ์ และความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่น ๆ (๒) เพื่อปริวรรตคัมภีร์สีมาวิโสธนีจากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย (๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมและสังฆกรรมของพระสงฆ์ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑.๑ วิเคราะห์คัมภีร์สีมาวิโสธนีในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้างเนื้อหา หลักไวยากรณ์ และความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่น ๆ

คัมภีร์สีมาวิโสธนี เป็นคัมภีร์ว่าด้วยการชำระสีมา เป็นการอธิบายเรื่องสีมาที่บริสุทธิ์ถูกต้องตามพระวินัย กล่าวคือเขตที่กำหนดขึ้นเพื่อเป็นที่ให้สงฆ์ประชุมกันทำสังฆกรรมมีการอุปสมบทเป็นต้นตามพระวินัย สีมาเป็นเขตแดนที่สำคัญอย่างยิ่ง มีกฎเกณฑ์และวิธีการหลายอย่างในการกำหนดเขตซึ่งจะต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง ถ้าผิดพลาดคลาดเคลื่อนจะมีผลทำให้สังฆกรรมนั้น ๆ ไม่บริสุทธิ์ โดยพระสาครพุทธิเถระแต่งอธิบายใน ๕ หัวข้อคือ อุปสมบทกัณฑ์ กัปวินาศกัณฑ์ นิพพานกัณฑ์ สม สีสีกัณฑ์ และปกิณณกกัณฑ์

มีการจัดโครงสร้างเนื้อหาของคัมภีร์สีมาวิโสธนี แบ่งออกเป็น การจัดหมวดว่าด้วยการแต่งคัมภีร์ พระสาครพุทธิเถระ ชาวพม่าผู้แต่งคัมภีร์ได้แต่งคาถาเริ่มต้นเพื่อเป็นการไว้ครู และเพื่อเป็นการนอบน้อมพระรัตนตรัยแล้วจึงค่อยแต่งเนื้อหาและสาระสำคัญในการแต่งอธิบายคัมภีร์ การจัดเป็นหมวดว่าด้วยนิทเทสมีเนื้อหา และสาระสำคัญของอุปสมบทกัณฑ์ กัปวินาศกัณฑ์ นิพพานกัณฑ์ สมสีสิกัณฑ์ และกิณณกกัณฑ์ (เรื่องเล็กน้อย) เป็นลำดับไป และการจัดเป็นหมวดว่าด้วยคำลงท้ายผู้แต่งคัมภีร์ ได้แต่งอธิบายเรื่องที่ตนเองได้แต่งคัมภีร์ แล้วกล่าวถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาโดยส่วนรวม

ลักษณะการประพันธ์ในคัมภีร์สีมาวิโสธนี โดยพระสาครพุทธิเถระ ชาวพม่าผู้แต่งได้แต่งมีลักษณะของการประพันธ์คัมภีร์ แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ แบบร้อยแก้ว (การดำเนินเรื่องแบบ

ธรรมดา) และแบบร้อยกรอง (การดำเนินเรื่องในรูปแบบคาถา) ส่วนการดำเนินเรื่องในรูปแบบคาถาประพันธ์เท่าที่ผู้วิจัยได้สำรวจ และค้นพบในคัมภีร์สีมาวิโสธนีนี้มีเฉพาะปัฐยาวัตรฉันท์เท่านั้น

หลักไวยากรณ์คัมภีร์สีมาวิโสธนี โดยแบ่งออกเป็น วิธีการใช้นามศัพท์ พระสาครพุทธิเถระชาวพม่า ผู้รจนาคัมภีร์สีมาวิโสธนี มีความรู้และความเข้าใจในภาษาบาลีเป็นอย่างดี ท่านได้แต่งคัมภีร์โดยใช้นามศัพท์ กิริยาศัพท์ และอัพพยศัพท์ได้อย่างถูกต้องตามหลักภาษา และหลักไวยากรณ์

วิธีการปริวรรตบาลีอักษรพม่าและการแปลคัมภีร์สีมาวิโสธนี โดยพระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองในพม่าในราวพุทธศตวรรษที่ ๖ ได้มีการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนแบบเถรวาทในพะโค พม่า และอินโดจีน มาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศก ในครั้งนั้น พม่ามีเมืองพุกามเป็นเมืองหลวง ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ปรากฏว่าเมืองสะเทิมได้กลายเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาเถรวาท ในประเทศพม่ามีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งสำคัญอยู่ ๒ ครั้ง คือ การทำสังคายนาครั้งที่ ๕ และครั้งที่ ๖ อักษรพม่าที่ใช้เขียนภาษาบาลีเขียนจากซ้ายไปขวา รูปอักษรมีลักษณะโค้งมนค่อนข้างกลม การเรียนรู้ถึงรูปอักษรพม่าอันประกอบด้วย พยัญชนะ สระ ตัวเลข ผู้ศึกษาต้องฝึกหัดเขียนสระ พยัญชนะ พร้อมทั้งการประสมคำต่าง ๆ และต้องสามารถถ่ายถอดหรือปริวรรตอักษรพม่าได้อย่างถูกต้องเป็นมาตรฐานสากล การปริวรรตคำบาลีที่เขียนด้วยอักษรพม่า โดยมีการปริวรรตคำบาลีที่ไม่มีพยัญชนะสังโยค (ไม่มีตัวสะกดและตัวตาม) การปริวรรตคำบาลีที่มีพยัญชนะสังโยค (มีตัวสะกดและตัวตาม) การเขียนรูปสระจมประกอบกับพยัญชนะ และการเขียนพยัญชนะสังโยค

ตัวอย่างบาลีอักษรพม่า บาลีอักษรไทย และการแปลเป็นภาษาไทย ผู้วิจัยจะได้ยกตัวอย่างคัมภีร์สีมาวิโสธนี ที่ได้ทำการยกตัวอย่างปริวรรตจากบาลีอักษรพม่าเป็นบาลีอักษรไทย และได้แปลเป็นภาษาไทยมาพอเป็นตัวอย่างโดยสังเขป ในส่วนอื่น ๆ ก็มีเนื้อหาสาระคล้ายคลึงกัน

ส่วนความสัมพันธ์คัมภีร์สีมาวิโสธนีกับคัมภีร์อื่น ๆ คือ พระสาครพุทธิเถระชาวพม่าได้แต่งคัมภีร์สีมาวิโสธนีมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับพระไตรปิฎก โดยนำคำสำคัญในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์วิสุทธิมรรคมาอธิบายในคัมภีร์สีมาวิโสธนีให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

๕.๑.๒ ปริวรรตคัมภีร์สีมาวิโสธนีจากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย

ผู้วิจัยได้ทำการปริวรรตคัมภีร์สีมาวิโสธนีจากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย ในอุปสมบทกัณฑ์ ในกัปวินาศกัณฑ์ ในนิพพานกัณฑ์ ในสมสีสีกัณฑ์ ในปกิณณกกัณฑ์สำเร็จเรียบร้อยแล้ว และผู้วิจัยได้ทำการแปลจากภาษาบาลีอักษรไทยเป็นภาษาไทยในอุปสมบทกัณฑ์ ในกัปวินาศกัณฑ์ ในนิพพานกัณฑ์ ในสมสีสีกัณฑ์ และในปกิณณกกัณฑ์สำเร็จเรียบร้อยแล้ว

๕.๑.๓ วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมและสังฆกรรมของพระสงฆ์

การวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมและสังฆกรรมของพระสงฆ์ โดยแบ่งออกเป็น วิเคราะห์เรื่องสีมาในคัมภีร์สีมาวิโสธนีสีมา สีมา หมายถึง เขตความพร้อมเพรียงของสงฆ์ในการทำสังฆกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญมีการอุปสมบทเป็นต้น โดยมีเครื่องหมายกำหนดเขตในพระวินัยเรียกว่า นิมิต และนอกจากนี้ความหมายของสีมายังรวมถึงเขตพื้นที่อื่น ๆ อันเป็นเขตของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ต่อมาพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจะทำสังฆกรรมอย่างใดจะต้องประชุมร่วมกันทำในอุโบสถ ซึ่งถือว่าเป็นเขตที่ได้รับการสมมติว่าเป็นสีมาที่ถูกต้องตามพระวินัยบัญญัติของพระพุทธเจ้า

ความเป็นมาของสีมาซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้นั้นจะมีอยู่ในพุทธบัญญัติหรือในพระไตรปิฎก ส่วนของพระวินัยปิฎก เล่มที่ ๔ เรื่องอุโปสถขันธกะว่าด้วยเรื่องอุโบสถ และมีเรื่องของสีมาแทรกอยู่ในนั้นด้วย พระองค์จึงทรงอนุญาตสีมา และทรงกำหนดให้พระสงฆ์สาวกต้องประชุมร่วมกัน หรือที่เรียกว่าทำสังฆกรรมในบางเรื่องที่สำคัญกับกิจการพระศาสนา เช่น การสวดปาติโมกข์ การอุปสมบท การกรานกฐิน และการปวารณากรรมเป็นต้น โดยกำหนดให้ทำสังฆกรรมในบริเวณที่กำหนดไว้เท่านั้น เพื่อมิให้ฆราวาสเข้ามายุ่งเกี่ยว เนื่องจากสังฆกรรมเหล่านี้ เป็นกิจของสงฆ์ที่สำคัญยิ่งสำหรับผู้ทรงศีลโดยเฉพาะ

สีมามีทั้งหมด ๑๙ ชนิด ไม่มีความแตกต่างกันโดยลักษณะที่กำหนดไว้ด้วยอาการอย่างนี้ สีมาก็มี ๒ ชนิด คือ ๑. พัทธสีมา ๒. อพัทธสีมา เมื่อว่าโดยประเภทแห่งพัทธสีมาและอพัทธสีมานั้น ก็มี ๑๙ ชนิด แต่เมื่อว่าโดยสรุป มี ๖ ชนิด คือ ๑ ขัณฑสีมา ๒. อุปจารสีมา ๓. สมานสังวาสสีมา ๔. อวิปปวาสสีมา ๕. ลาภสีมา ๖. คามสีมา ในคัมภีร์สีมาวิโสธนีกล่าวลักษณะวิบัติประกาศลักษณะสมบัติในสีมาทั้ง ๑๙ ชนิด คือ ๑ ขัณฑสีมา ๒. อุปจารสีมา ๓. สมานสังวาสสีมา ๔. อวิปปวาสสีมา ๕. ลาภสีมา ๖. คามสีมา ๗. นิคมสีมา ๘. นครสีมา ๙. อัพภันตรสีมา ๑๐. อรัญญสีมา ๑๑. อุทกุกเขปสีมา ๑๒. นทีสีมา ๑๓. ชาตัสสรสีมา ๑๔. สมุททสีมา ๑๕. ชนปทสีมา ๑๖. รัฐสีมา ๑๗. รัชสีมา ๑๘. ทีปสีมา ๑๙. จักรวาฬสีมา สมบูรณ์แล้ว

วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมของพระสงฆ์ โดยแบ่งออกเป็น วิเคราะห์คุณค่าที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตสีมา เพื่อความสามัคคีหรือความพร้อมเพียงของหมู่คณะ และเพื่อทรงมอบให้พระสงฆ์เป็นใหญ่ในกิจการทั้งปวง เช่นการอุปสมบทเป็นต้น อีกทั้งสีมายังเป็นบ่อเกิดแห่งหลักประชาธิปไตยที่พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่แก่พระสงฆ์ในกิจการของพระพุทธศาสนา วิเคราะห์คุณค่าของสีมากับอุโบสถวิธีตามวินัยกรรมที่ต้องปฏิบัติตามสิ่งที่ทรงอนุญาตไว้ และเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องศึกษาปฏิบัติทำให้ถูกต้องตามพระวินัย โดยพระสงฆ์จะต้องเป็น

ผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องการทำอุโบสถที่มีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับสีมาโดยตรง เพราะว่าสังฆกรรมที่สำคัญ ๆ ต้องทำภายในสีมาเท่านั้นทำที่อื่นไม่ได้เป็นโมฆะและไม่ต้องตามพระธรรมวินัย

วิเคราะห์คุณค่าของสีมากับการทรงบัญญัติวินัยกรรม โดยพระพุทธองค์ทรงแสดงวิธีสวดปาฏิโมกข์เป็นต้นแก่ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น ทรงอนุญาตและทรงบัญญัติพระวินัยเพิ่มเติมที่เกี่ยวกับเรื่องสีมาอุโบสถและการสวดปาติโมกข์เช่น ภิกษุทั้งหลายพากันสวดปาฏิโมกข์ทุกวัน พระพุทธองค์องค์ตรัสห้ามและทรงปรับอาบัติทุกกฎแก่ภิกษุผู้ทำเช่นนั้น ทรงอนุญาตให้สวดเฉพาะวันอุโบสถ เป็นต้น สีมากับการทำอุโบสถของภิกษุโดยอาการต่าง ๆ กัน โดยพระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญกับสีมาและอุโบสถ ในฐานะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการทำสังฆกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญ ทรงปรับอาบัติแก่ภิกษุที่ล่วงละเมิดและทรงบัญญัติพระวินัยสำหรับพระสงฆ์เกี่ยวกับสีมาไว้เป็นจำนวนมากเพื่อความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ

วิเคราะห์สีมากับการเป็นเครื่องมือระงับอธิกรณ์ โดยหัวใจของการระงับอธิกรณ์ คือ ความชอบธรรม หรือเรียกว่า วิธีที่เต็มไปด้วยความชอบธรรมเท่านั้นจึงจะเรียกได้ว่าเป็นวิธีระงับอธิกรณสมถะ การระงับอธิกรณ์นั้นจัดเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติทุติยกรรมต้องทำภายในสีมาเท่านั้น โดยผ่านเครื่องมือที่สำคัญคือสีมาและอุโบสถจึงจะสมบูรณ์ตามพระบรมพุทธานุญาต โดยการระงับอธิกรณ์ทั้ง ๗ ประการมีติณวัตถารกะเป็นต้นจัดเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติทุติยกรรม ต้องทำภายในสีมาเท่านั้น

วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อสังฆกรรมของพระสงฆ์ โดยแบ่งออกเป็นวิเคราะห์การสมมติสีมาที่มีต่อสังฆกรรมของพระสงฆ์ที่มีความละเอียดอ่อนทางพระพุทธบัญญัติและพระธรรมวินัย ฉะนั้นพระสงฆ์ที่ทำการกำหนดนิมิตสมมติสีมาควรรู้จักวัตรในการผูกและการถอนสีมาเพื่อจะได้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระพุทธองค์ทรงมีพระประสงค์ที่จะให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการบริหารคณะ และทำสังฆกรรมต่าง ๆ คือกิจที่จะต้องทำเป็นการสงฆ์ กล่าวคือสงฆ์จะต้องรับรู้ในกรรมที่ทำเหล่านั้น เรียกว่า สังฆกรรมมีอยู่ ๔ ประเภท คือ อปโลกนกรรมเป็นสังฆกรรมที่ไม่ต้องทำภายในสีมา ส่วนสังฆกรรมที่เหลือได้แก่ ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม และญัตติจตุตถกรรมเป็นสังฆกรรมที่พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมาที่พร้อมเพรียงต่อหน้าสงฆ์ ตัวอย่างเช่น

(๑) การสวดปาติโมกข์ เป็นสังฆกรรมประเภทญัตติกรรมที่พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมา เรียกว่า วินัยปาติโมกข์ หรือ อาณาปาติโมกข์ คือวินัยสงฆ์ ๒๒๗ ข้อ ซึ่งต้องสวดทบทวนในที่ประชุมสงฆ์หรือการลงอุโบสถทุกกึ่งเดือนในวันพระ และพระสงฆ์ก็ได้ปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันนี้

(๒) การกรานกฐิน เป็นสังฆกรรมประเภทญัตติทุติยกรรมที่มีการสวด ๒ หน คือ ต้องสวดญัตติ ๑ หน และต้องสวดอนุสาวนา ๑ หน ต้องทำในสีมาใช้กับเรื่องที่ใหญ่กว่าญัตติกรรม และ

ภิกษุผู้กรานกฐินแล้วย่อมได้รับอานิสงส์ ๕ ประการคือ เที่ยวไปไม่ต้องบอกลา ไม่ต้องถือไตรจีวรไปครบสำรับ ฉันคณโภชนะได้ ทรงอติเรกจีวรไว้ได้ตามต้องการ พวกเธอจะได้จีวรที่เกิดขึ้นในที่นั้น

(๓) การอุปสมบทเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติจตุตถกรรมที่พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมา เป็นวิธีที่ทรงอนุญาตให้สงฆ์ทำ ถ้าสงฆ์มีมติเป็นเอกฉันท์คือไม่มีพระภิกษุรูปใดคัดค้าน ผู้ที่จะบวชนั้นก็ได้สำเร็จเป็นพระภิกษุโดยสมบูรณ์ และเป็นวิธีใช้สืบมาจนทุกวันนี้ โดยต้องผ่านเครื่องมือที่สำคัญคือสีมาจึงจะถูกต้องตามพระธรรมวินัย

(๔) การอัพภานเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติจตุตถกรรม ที่มีสวด ๔ หน คือ ต้องสวดญัตติ ๑ หน และต้องสวดอนุสาวนา ๓ หน ต้องทำในสีมาจึงจะสมบูรณ์

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง คัมภีร์สีมาวิโสธนี: การปริวรรต การแปล และวิเคราะห์ ผู้วิจัยพบว่ายังมีประเด็นที่เป็นสาระสำคัญที่น่าสนใจศึกษาค้นคว้า ดังนี้

(๑) คัมภีร์สีมาวินิจฉย: การปริวรรต การแปล และการวิเคราะห์

(๒) คัมภีร์สีมาลังการ: การปริวรรต การแปล และการวิเคราะห์

บรรณานุกรม

๑. ภาษาบาลี-ไทย:

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ ๒๕๐๐**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอัฏฐกถา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๓๙.

_____. **ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฎีกา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๓๙.

_____. **ปกรณวิเสสบาลี ฉบับมหาจุฬาปกรณวิเสโส**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๓๙.

พร รัตนสุวรรณ. **กงฺขาวิตรณีปุราณฎีกา กงฺขาวิตรณีปอภินวฎีกา**. สำนักค้นคว้าทางจิตวิญญาณ, ๒๕๓๙.

_____. **กังขาวิตรณีอฏฐกถา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักค้นคว้าทางจิตวิญญาณ, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กรมศิลปากร. **ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่มที่ ๔ วัดสำคัญ กรุงรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดักชั่น จำกัด, ๒๕๒๕.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **เทศกาลและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

_____. **พระวินัยปิฎก**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๕๓.

ชรินทร์ จุลคประดิษฐ์, พันตรี. **การแต่งบาลี ๑-๒**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

ประชิด สกุลพัฒน์. **ศาสนพิธี**. กรุงทเพมหานคร: สำนักพิมพ์แสงดาว, ๒๕๔๘.

ฝ่ายปริยัติปกรณ์ กองศาสนศึกษา. **อธิบายวินัย สำหรับนักธรรมชั้นเอก ฉบับกรมการศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๑.

พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดร ถิรธมฺโม). **สังฆาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระคันธสาราภิวงศ์ (แปลและอธิบาย). **สุโพธาลังการมัญชรี**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖.

พระเทพปริยัติโมลี (ทองดี สุรเตโช). **หลักการแต่งฉันท์ภาษามคธ ป.ธ. ๘**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, ๒๕๓๒.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **ฝังลูกนิมิต-ผูกสีมา วัดญาณเวศกวัน**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๔๓.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) ตรวจชำระ. **สัททนีติธาตุมาลา คัมภีร์หลักบาลีไวยากรณ์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พระพุทธศาสนาในอาเซีย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๘.

พระพุทธโฆษาจารย์. **อรรถกถาภาษาไทย พระวินัยปิฎก สมันตปาทาทิกา ภาคที่ ๓ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. ตรวจชำระโดย เจ้าหน้าที่ฝ่ายคัมภีร์พุทธศาสน์ กองวิชาการมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระพุทธโฆสเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๔.

พระพุทธัปปิยมหาเถระ. **ปทรูปสิทธิ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๓.

พระภัททันตะ ราชินทะ (อัครมหาบัณฑิต) ผู้ชำระ. **กัลยาณีจ๊อกส่า (กัลยาณีแกะสลักหินอ่อน)**. ย่างกุ้ง: โรงพิมพ์สุธัมวดี ประเทศสหภาพพม่า, ๑๙๓๘.

พระมหาเทียบ สิริญาโณ (มาลัย). **การใช้ภาษาบาลี**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหานามเถระ และคณะบัณฑิต. **คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค ๒**. แปลโดย ผศ.สุเทพ พรมเลิศ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระมหาปราโมทย์ วิริยธมฺโม (แก้วนา). **อักษรจารึกในพระไตรปิฎก.** นครปฐม: บาฬีศึกษาพุทธโฆส, ๒๕๖๒.

พระมหาวิเชียร วชิรวโส และพระมหาดาวสยาม วชิรปญฺโญ. **นครราชคฤห์เมืองหลักของพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๘.

พระมหาอดิศร ถิรสีโล. **ประวัติคัมภีร์บาลี**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระราชปริยัติ (สฤษดิ์ สิริธโร). **กระบวนการแก้ปัญหาในพระพุทธศาสนาตามหลักอธิกรณสมถะ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระราชโพธิวิเทศ (ทองยอด ภูริปาโล). **กรุงราชคฤห์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พับพิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

พิทยา บุนนาค. **เสมา สีมา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐.

พูลพิสมัย ดิศกุล, ม.จ. **ประเพณีพิธีไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๒๒.

มหาเถรสมาคม. **หนังสือประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาบาลี ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๗.

มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. **พจนานุกรมไทยภาคอีสาน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด, ๒๕๔๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์

วิทยา ประทุมธารารัตน์. **ประเพณีและวันสำคัญของไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฉัตรแก้ว, ๒๕๔๑.

สมคิด จิระทัศนกุล. **รูปแบบพระอุโบสถและพระวิหาร ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ เมืองโบราณ, ๒๕๔๗.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระมหาสมณะ. **บาญชี คัมภีร์ภาษาบาลี แล ภาษาสันสกฤต**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรธนากร, ๒๔๖๔.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **วินัยมุข เล่ม ๓**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๐. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

_____. **บาลีไวยากรณ์ วจีวิภาค ภาคที่ ๒ นาม และอัพยยศัพท์ หลักสูตรเปรียญธรรมตรี**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

_____. **บาลีไวยากรณ์ วจีวิภาค ภาคที่ ๒ อาขยาต และ กิตก์ หลักสูตรเปรียญธรรมตรี**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

_____. **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

สมเด็จมหาวีรวงศ์. **พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยามเพรส แมเนจเม้นท์ จำกัด, ๒๕๔๒.

สมิทธิพล เนตรนิมิต, ผศ. ดร. **บาลีศึกษาในอรรถกถาธรรมบท**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอมี่เอ็นเตอร์ไพรส์ จำกัด, ๒๕๕๖.

เสถียร พันธรังสี และ หลวงวิจิตรวาทการ. **ประเพณีทำบุญ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สามมิตร, ๒๕๑๔.

(๒) รายงานการวิจัย/วิทยานิพนธ์:

พระดิเรก อินจันทร์. “การศึกษาลักษณะคัมภีร์ปกรณ์วิเสสพระวินัยล้านนา”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖.

พระมหาจรัญ อุตฺตมธมฺโม (บัวชูก้าน). “นมักการฎีกา: แปลและศึกษาวิเคราะห์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระมหาบูรณะ ชาตเมโธ (โพธิ์นอก). “คัมภีร์วิสุทธิมัคคคัณฐี: การชำระและการศึกษาวิเคราะห์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระมหาอุดร สุทฺธิญาโณ (เกตุทอง). “ศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์กังขาวิตรณีอรรถกถา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระยุทธนา รมณียธมฺโม (แก้วกัณหา). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การจัดองค์กรคณะสงฆ์ในสมัยพุทธกาล”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระวัชรากร ปญฺญาธโร. “บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ศาสนวัตถุ ศึกษาเฉพาะกรณีการอนุรักษ์อุโบสถ (สิม) ในอำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด”. **วิทยานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

วิโรจน์ คุ้มครอง. “คัมภีร์สุตตสังคหะ: การปริวรรต การแปล และการวิเคราะห์”. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

บทความวิจัย

คัมภีร์สีมาวิโสธนี: การปริวรรต การแปล และวิเคราะห์

SĪMĀVISODHANĪ: TRANSLITERATION. TRANSLATION. AND ANALYSIS

พระศรีสุทธิเวที, ผศ.ดร.
ผศ.ดร.วิโรจน์ คุ้มครอง
พระมหาวัฒนา ปญฺญาทีโป, ดร.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นว่า คัมภีร์สีมาวิโสธนี เป็นคัมภีร์ว่าด้วยการชำระสีมา อธิบายเรื่องสีมาที่ถูกต้องตามพระวินัย พระสาครพุทธิเถระแต่งอธิบายใน ๕ หัวข้อคือ อุปสมบทกัณฑ์ กัปวินาศกัณฑ์ นิพพานกัณฑ์ สมสีสีกัณฑ์ และปกิณณกกัณฑ์ มีลักษณะการประพันธ์แบบร้อยแก้วและร้อยกรอง โดยใช้นามศัพท์ กิริยาศัพท์ และอัพพยศัพท์ได้อย่างถูกต้องตามหลักภาษา ซึ่งมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับพระไตรปิฎก โดยนำคำสำคัญในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา มาอธิบายให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยได้ทำการปริวรรตคัมภีร์สีมาวิโสธนีจากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทยสำเร็จเรียบร้อยแล้ว คัมภีร์สีมาวิโสธนีมีคุณค่าต่อวินัยกรรมพระสงฆ์ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงอนุญาตสีมา และทรงกำหนดให้พระสงฆ์สาวกต้องประชุมทำร่วมกันในบริเวณที่กำหนดไว้เท่านั้น เพื่อมิให้ฆราวาสเข้ามายุ่งเกี่ยว สีมามีทั้งหมด ๑๙ ชนิด เช่น ขัณฑสีมา อุปจารสีมา สมานสังวาสสีมา อวิปปวาสสีมา เป็นต้น และมีคุณค่าต่อวินัยกรรมของพระสงฆ์ที่เรียกว่า สังฆกรรม มีอยู่ ๔ ประเภท คือ อปโลกนกรรมเป็นสังฆกรรมที่พระสงฆ์ไม่ต้องทำภายในสีมา ส่วนสังฆกรรมที่พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมา คือ ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม และญัตติจตุตถกรรม ตัวอย่างเช่น การอุปสมบทเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติจตุตถกรรมที่พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมา ถ้าสงฆ์มีมติเป็นเอกฉันท์ไม่มีพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งคัดค้าน บุคคลที่จะบวชนั้นก็สำเร็จเป็นพระภิกษุโดยสมบูรณ์ โดยต้องผ่านเครื่องมือที่สำคัญคือสีมาจึงจะถูกต้องตามพระธรรมวินัย

คำสำคัญ: คัมภีร์สีมาวิโสธนี. การปริวรรต. การแปล. การวิเคราะห์

Abstract

This research article had investigated to present the highlight of *Sīmāvisodhanī* Scripture regarding to describe the right precinct or *Sīmā* allowed in Vinaya. Most Ven. Sagarabuddhithera had composed commentary on 5 topics, i.e., *Upasampada*kaṇḍa, *Kappavinasakaṇḍa*, *Nibbānakaṇḍa, Samasīsīkaṇḍa*, and *Pakiṇṇakakaṇḍa*. There are two types of writing: prose (Simple essay) and verse (Incantations) which signified his excellence on Pali language seen in his text composition using correct nouns, verbs, and terminology based on linguistic principles and grammar consistent with Tipitaka, commentaries, sub-commentaries and other special texts. The researcher had transliterated from Pali Burmese manuscript into Pali Thai characters, and finally correctly translated into Thai language. The value of *Sīmāvisodhanī* dealing with the Sangha disciplines was allowed by the Buddha himself to accomplish in the specified area only and to prevent any interfering of lay people. There are a total of 19 types of *Sīmā* , for example, *Khaṇḍasīmā* , Upacārasīmā , Samānasanvāsasīmā etc. In addition, the value of Sangha's works in which Sangha must recognize all works called *Sanghakamma* which contains 4 types; 1) *Apalokanakamma* in which Sangha can accomplish outside the precinct, while all of, 2) *Ñattikamma* or a motion, 3) *Ñattidutiyakamma*, 4) *Ñatticatutthakamma*, must be accomplished inside the precinct only. For example, an ordination is a type of *Ñatticatutthakamma* requires the permission from Sangha inside the precinct, if Sangha has a unanimous resolution, no Bhikkhus oppose it, that ordination will be completely. This ceremony must be accomplished only inside *Sīmā* for correct discipline of Buddhist tradition.

Keywords: *Sīmāvisodhanī* Scripture. Transliteration. Translation. Analysis.

๑. บทนำ

สีมามีกำเนิดและพัฒนาการมาจากเรื่องของพวกปริพาชก[๑] ที่เป็นนักบวชภายนอกพระพุทธศาสนามาประชุมกันสนทนาพบปะสังสรรค์กันเป็นประจำทุกเดือน ทำให้ประชาชนทั่วไปเกิดความเลื่อมใสเป็นอย่างมาก พระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกในพระพุทธศาสนา ทรงทราบเรื่องแล้วจึงได้นำความกราบบังคมทูลขอพระราชทานอนุญาต เพื่อให้พระสงฆ์ได้พบปะสนทนาธรรมกันตามกาลอันสมควร และพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์ประชุมแสดงธรรมโดยกำหนดในวัน ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำและ ๘ ค่ำแห่งปักษ์ ทรงมีความดำริอีกว่า “เราพึงอนุญาตสิกขาบทที่ได้บัญญัติไว้แก่ภิกษุทั้งหลายให้เป็นปาติโมกขุทเทส และจักเป็นอุโบสถกรรมของพวกเธอด้วย”[๒] และตรัสอีกว่า “ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตให้สมมติสีมา”[๓] การสมมติสีมานั้น อย่าให้เล็กไปต้องบรรจุพระสงฆ์ได้ไม่ต่ำกว่า ๒๑ รูปนั่งเข้าหัตถบาสกันได้ ถ้าเป็นขนาดใหญ่ไม่เกิน ๓ โยชน์เป็นอย่างยิ่ง[๔] พระสงฆ์จึงพากันสมมติสีมาอันเป็นขอบเขตที่พระสงฆ์ทำขึ้นเพื่อทำสังฆกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญและใช้ในกิจการพระศาสนาตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

ในอรรถกถาพระวินัยชื่อว่า สมันตปาสาทิสกา มีอธิบายเรื่องสีมาว่า มหาวิหาร ๑๘ แห่ง[๕] ในกรุง ราชคฤห์ มีสีมาเดียวกันทั้งหมด[๖] พระสารีบุตรเถระเป็นผู้ผูกสีมาเหล่านั้น[๗] เวลาภิกษุสงฆ์ทำสังฆกรรมต้องประชุมทำกันในสถานที่แห่งเดียวกัน ซึ่งส่วนมากเป็นที่เวฬุวันมหาวิหารเช่น พระมหากัสสปเถระซึ่งพักอยู่ที่ปิปผลิคูหาวิหารต้องมาทำอุโบสถที่เวฬุวันวิหาร เพื่อให้เกิดความสามัคคีแก่หมู่สงฆ์[๘] สังฆกรรมเป็นเรื่องสำคัญ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสแนะนำพระมหากัปปินเถระ ซึ่งพักอยู่ในมัททกุจฉิมิคทายวิหารซึ่งอยู่ภายในมหาวิหาร ๑๘ แห่งนั้นคิดจะไม่ไปทำอุโบสถสังฆกรรมให้เห็นว่า “พวก

---

[๑] เตน โข ปน สมเยน อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา จตุตฺถเส ปณฺณรเส อฏฺฐมิยา จ ปกฺขสฺส สนฺนิปติตฺวา ธมฺมํ ภาสนฺติ. เต มนุสฺสา อุปสงฺกมนฺติ ธมฺมสฺสวนาย. เต ลภนฺติ อญฺญติตฺถิเยสุ ปริพฺพาชเกสุ เปมํ, ลภนฺติ ปสาทํ, ลภนฺติ อญฺญติตฺถิยา ปริพฺพาชกา ปกฺขึ; **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๒/๑๔๖, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๒/๒๐๗.

[๒] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๓/๑๔๗, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๓/๒๐๙.

[๓] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๘/๑๕๑, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๘/๒๑๕.

[๔] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๔๐/๑๕๒, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๔๐/๒๑๖.

[๕] (๑) เวฬุวนาราม (๒) ตโปทาราม (๓) สัตตบรรณคูหา (๔) กัสสปาราม (๕) สีตะวัน (๖) เงื้อมผาสัปปโสณฑิกะ (๗) อัมพลัฏฐิกา (๘) ชีวกัมพวัน (๙) เหวที่ทิ้งโจร (๑๐) มัททกุจฉิทายวัน (๑๑) คิชฌกูฏ (๑๒) อินทสาลคูหา (๑๓) กาฬสิลา (๑๔) ลัฏฐิวัน (๑๕) ทักขิณาคีรี (๑๖) หมู่บ้านเอกนาลา (๑๗) โคตมนิโครธ (๑๘) ปาสาณกเจดีย์. วิ.อ. (บาลี) ๓/๑๒๒, พระราชโพธิวิเทศ (ทองยอด ภูริปาโล), **กรุงราชคฤห์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๔๓.

[๖] **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๑๒๒.

[๗] **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๑๒๒.

[๘] **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๑๒๒.

เธอ ไม่สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่บูชาอุโบสถ ใครเล่าจักสักการะ เคารพ นับถือ บูชาอุโบสถ” ตรัสให้ท่านไปทำสังฆกรรม ไม่ไปไม่ได้[๙] แสดงให้เห็นว่าพระองค์ให้ความสำคัญกับสีมาและอุโบสถในการทำสังฆกรรมเป็นอย่างมาก ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจอย่างหนึ่งเพื่อทำให้เกิดความพร้อมเพรียงแก่หมู่คณะ

ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชได้ส่งสมณทูตไปประกาศพระศาสนายังประเทศต่าง ๆ คณะของพระมหินทเถระเมื่อเดินทางไปถึงเกาะลังกาได้ประกาศพระศาสนา ทำให้พระเจ้าเทวานัมปิยติสสะกษัตริย์ลังกาทรงเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา พระองค์ตรัสถามพระเถระว่า “พระพุทธศาสนาจะประดิษฐานมั่นคงในเกาะลังกาได้อย่างไร พระเถระตอบว่า ถวายพระพรมหาบพิตร เมื่อผูกสีมาที่เกาะลังกาทำสังฆกรรมมีอุโบสถกรรมเป็นต้น พระพุทธศาสนาจักตั้งมั่นที่เกาะลังกา”[๑๐] และเมื่อครั้งพระอุบาลี[๑๑]พร้อมด้วยพระสงฆ์ไทยเดินทางไปเกาะลังกาเพื่อไปอุปสมบทสามเณรสรณังกรพร้อมผูกพัทธสีมาที่เกาะลังกา[๑๒] จะเห็นได้ว่าที่เกาะลังกานั้นสีมามีความสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะประดิษฐานพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญมั่นคงถาวรในประเทศศรีลังกาจนถึงปัจจุบัน

ในคัมภีร์คัณฐีฝ่ายพระวินัยปิฎก คัมภีร์คัณฐี ได้แก่ คัมภีร์ที่ชี้เงื่อนสำคัญ หรือชี้ปมสำคัญ คัมภีร์คัณฐีเป็นคัมภีร์ที่มิได้แสดงบทต่อบท ปาฐะต่อปาฐะเหมือนอย่างอรรถกถา แต่จัดเป็นคัมภีร์ฝ่ายพวกโคจรญาณ เป็นคัมภีร์ที่แสดงเพียงบทปาฐะ และอธิบายที่มั่วรู้ได้ยาก และที่เป็นเงื่อนงำสลับซับซ้อนเท่านั้น คัณฐีพระวินัย มีรายชื่อปรากฏทั้งหมด ๒๘ คัมภีร์ มีคัมภีร์หนึ่งที่สำคัญในลำดับที่ ๑๔ คือ คัมภีร์สีมาวิโสธนี หมายถึง การชำระสีมาหรือเสมา พระสาครพุทธิเถระเป็นผู้แต่ง[๑๓] ซึ่งมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับเรื่องสีมาเป็นอย่างยิ่ง มีอธิบายพระวินัยที่เกี่ยวกับสีมาจำนวน ๕ หัวข้อ คือ

(๑) อุปสมฺปทากณฺโฑ ว่าด้วยอุปสมบทกัณฑ์

(๒) กปฺปวินาสกณฺโฑ ว่าด้วยกัปวินาศกัณฑ์

(๓) นิพฺพานกณฺโฑ ว่าด้วยนิพพานกัณฑ์

(๔) สมสีสิกณฺโฑ ว่าด้วยบุคคลที่มีความเสมอภาคกันกัณฑ์

---

[๙] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๗/๑๕๐, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๗/๒๑๔.

[๑๐] อุโปสถาทิกมฺมตฺถํ ชินาณาย ชนาธิป สีมาย อิธ พทฺธาย ปติฏฺฐสฺสติ สาสนํ; **มหาวํส.** (บาลี) ๑/๑๘๑/๑๑๐.

[๑๑] ในหนังสือพงศาวดารไทยฉบับพระราชหัตถเลขาว่า จุลศักราช ๑๑๑๕ (พ.ศ. ๒๒๙๖) พระบรมราชาธิราชที่ ๓ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกษฐโปรดให้พระอุบาลีเป็นหัวหน้าพระอริยมุนี พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์อีก ๑๒ รูปไปลังกาทวีป.

[๑๒] พระมหานามเถระ และคณะบัณฑิต, **คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค ๒**, แปลโดย ผศ.สุเทพ พรมเลิศ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๓๙๐.

[๑๓] พระมหาอดิศร ถิรสีโล, **ประวัติคัมภีร์บาลี**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๗๘.

(๕) ปกิณฺณกกณฺโฑ ว่าด้วยปกิณณกกัณฑ์ (เรื่องเล็กน้อย)

อนึ่ง คัมภีร์สีมาวิโสธนี แม้ว่าจะเป็นคัมภีร์ที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา เพราะเป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นเพื่ออธิบายขยายความพระวินัยที่เกี่ยวกับเรื่องสีมาให้มีความชัดเจน และเข้าใจง่ายทั้งด้านเนื้อหา ภาษา และมีคุณค่าต่อการศึกษาดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น อย่างไรก็ดี เนื่องจากคัมภีร์สีมาวิโสธนี นี้ยังเป็นภาษาบาลีอักษรพม่าอยู่ ยังไม่มีผู้ใดได้ปริวรรตและแปลเป็นภาษาไทย และวิเคราะห์ในเชิงงานวิจัยให้ทราบถึงเนื้อหา ภาษาและคุณค่าของคัมภีร์ ตลอดทั้งมีความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่น ๆ อย่างไรบ้าง

๒. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์สีมาวิโสธนีในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้างเนื้อหา หลักไวยากรณ์ และความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่น ๆ

๒. เพื่อปริวรรตคัมภีร์สีมาวิโสธนีจากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย

๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมและสังฆกรรมของพระสงฆ์

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง “คัมภีร์สีมาวิโสธนี: การปริวรรต การแปล และวิเคราะห์ ” ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาประมวลองค์ความรู้เนื้อหาคัมภีร์สีมาวิโสธนี ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยมีวิธีดำเนินการศึกษาทบทวนคัมภีร์สีมาวิโสธนีนี้

๓.๑ ศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์สีมาวิโสธนี ในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้างเนื้อหา หลักไวยากรณ์ และความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่น ๆ

๓.๒ ศึกษาคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่ปริวรรตจากภาษาบาลีอักษรพม่าให้เป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลคัมภีร์สีมาวิโสธนีจากบาลีอักษรไทยให้เป็นภาษาไทย

๓.๓ วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมและสังฆกรรมของพระสงฆ์

๓.๔ สรุปผลการวิจัยและนำเสนอ

๔. สรุปผลการวิจัย

จากการดำเนินการวิจัยภายใต้กรอบวัตถุประสงค์และวิธีดำเนินการวิจัยมาทั้งหมด ผู้วิจัยได้พบผลการวิจัยดังนี้

ก. วิเคราะห์คัมภีร์สีมาวิโสธนีในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้างเนื้อหา หลักไวยากรณ์ และความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่น ๆ

คัมภีร์สีมาวิโสธนี เป็นคัมภีร์ว่าด้วยการชำระสีมา เป็นการอธิบายเรื่องสีมาที่บริสุทธิ์ถูกต้องตามพระวินัย กล่าวคือเขตที่กำหนดขึ้นเพื่อเป็นที่ให้สงฆ์ประชุมกันทำสังฆกรรมมีการอุปสมบทเป็นต้นตามพระวินัย คำว่า “สีมา” อ่านว่า สี-มา รากศัพท์มาจาก สี (ธาตุ = ผูก) + ม ปัจจัย + อา ปัจจัยเครื่องหมายอิตถีลิงค์ : สี + ม = สีม + อา = สีมา แปลตามศัพท์ว่า “ขอบเขตอันสงฆ์พร้อมเพรียงกันผูกไว้ด้วยการสวดกรรมวาจา” หมายถึง แดน. ขอบเขต. ตำบล (boundary. limit. parish) ในภาษาไทย พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ อธิบายไว้ว่า - “สีมา : (คำนาม) เขต. แดน; เครื่องหมายบอกเขตโบสถ์ มักทำด้วยแผ่นหินหรือหลักหินเป็นต้น เรียกว่า ใบพัทธสีมา. ใบสีมา หรือ ใบเสมา ก็ว่า. (ป.. ส.).”[๑๔] สีมาเป็นเขตแดนที่สำคัญอย่างยิ่ง มีกฎเกณฑ์และวิธีการหลายอย่างในการกำหนดเขตซึ่งจะต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง ถ้าผิดพลาดคลาดเคลื่อนจะมีผลทำให้สังฆกรรมนั้น ๆ ไม่บริสุทธิ์ โดยพระสาครพุทธิเถระแต่งอธิบายใน ๕ หัวข้อคือ อุปสมบทกัณฑ์ กัปวินาศกัณฑ์ นิพพานกัณฑ์ สม สีสีกัณฑ์ และปกิณณกกัณฑ์

มีการจัดโครงสร้างเนื้อหาของคัมภีร์สีมาวิโสธนี แบ่งออกเป็น การจัดหมวดว่าด้วยการแต่งคัมภีร์ พระสาครพุทธิเถระ ชาวพม่าแต่งคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่เมืองอมรแว้นแคว้นสิริเขตร[๑๕] ท่านได้แต่งคาถาเริ่มต้นเพื่อเป็นการไว้ครู และเพื่อเป็นการนอบน้อมพระรัตนตรัยแล้วจึงค่อยแต่งเนื้อหาและสาระสำคัญในการแต่งอธิบายคัมภีร์ การจัดเป็นหมวดว่าด้วยนิทเทสมีเนื้อหา และสาระสำคัญของอุปสมบทกัณฑ์ กัปวินาศกัณฑ์ นิพพานกัณฑ์ สมสีสิกัณฑ์ และกิณณกกัณฑ์[๑๖] (เรื่องเล็กน้อย) เป็นลำดับไป และการจัดเป็นหมวดว่าด้วยคำลงท้ายผู้แต่งคัมภีร์ ได้แต่งอธิบายเรื่องที่ตนเองได้แต่งคัมภีร์แล้วกล่าวถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาโดยส่วนรวม

ลักษณะการประพันธ์ในคัมภีร์สีมาวิโสธนี โดยพระสาครพุทธิเถระ ชาวพม่าผู้แต่งได้แต่งมีลักษณะของการประพันธ์คัมภีร์ แบ่งออกเป็น ๒ แบบ คือ

---

[๑๔] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์พับพิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๙๘.

[๑๕] สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระมหาสมณะ, **บาญชี คัมภีร์ภาษาบาลี แล ภาษาสันสกฤต**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรธนากร, ๒๔๖๔), หน้า ๘.

[๑๖] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๗๕.

(๑) แบบร้อยแก้ว หมายถึง คัชชะ แปลว่า ร้อยแก้ว[๑๗] ความเรียง เรียกจุณณิยะบ้าง หมายถึง คัมภีร์สีมาวิโสธนีที่ไม่มีคาถา คัชชะมี ๑ ประเภท คือ

๑) อาขยายิกะ เรื่องจริงที่กล่าวถึงเหตุการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น ชีวประวัติ เป็นต้น

๒) กถา เรื่องที่แต่งจากจินตนาการ เช่น นิทาน เป็นต้น

(๒) แบบร้อยกรอง หมายถึง ปัชชะ แปลว่า ร้อยกรอง[๑๘] เรียก คาถาบ้าง หมายถึง คัมภีร์สีมาวิโสธนีเป็นต้นที่ประพันธ์ด้วยคาถาล้วน ๆ มีบทประพันธ์ประเภทร้อยกรอง ในพระบาลีเรียกว่า คาถา ในสัททศาสตร์เรียกว่า ฉันท์ หรือ ฉันทลักษณ์ หรือตำราฉันท์ บทประพันธ์ประเภทนี้ ท่านผู้รจนานิยมใช้คำศัพท์ที่มีเสียงไพเราะมักระวังเรื่อง สิถิล ธนิต ตลอดจนคณะฉันท์ต่าง ๆ โดยมากรจนาขึ้นเพื่อใช้ขับขาน ย่อความ ท่องจำ และสาธยายเป็นต้น ในงานวิจัยนี้เท่าที่ผู้วิจัยได้ค้นพบมีเฉพาะปัฐยาวัตรฉันท์เท่านั้น หลักไวยากรณ์คัมภีร์สีมา วิโสธนี โดยแบ่งออกเป็น

(๑) วิธีการใช้นามศัพท์คือ นามศัพท์ (นามนาม คุณนาม และสัพพนาม) มีเครื่องประกอบสำคัญ คือ เพศ คำนาม (ลิงค์) จำนวนคำนาม (วจนะ) และการผันคำ (วิภัตติ) ในคัมภีร์สีมาวิโสธนีมีวิธีแจกคำนามวิภัตตินาม ๗ วิภัตติ

(๒) วิธีการใช้กิริยาศัพท์คือ กิริยาอาการบอกให้รู้ความเคลื่อนไหว เช่น ยืน เดิน นั่ง นอน กิน ดื่ม ทำ พูด คิด ของประธาน เรียกว่า กิริยา ในประโยคบาลีประธานที่เคลื่อนไหวหลายครั้งจึงมีกิริยาหลายตัวในประโยคหนึ่ง การเคลื่อนไหวครั้งสุดท้ายใช้เป็นกิริยาคุมประโยค กิริยาคุมพากย์ที่มาจากกิริยาอาขยาต[๑๙] คุมพากย์ได้ทุกตัว การเคลื่อนไหวระหว่างประโยคหรือกิริยาที่เกิดระหว่างประธานกับกิริยาคุมประโยค มักใช้กิริยากิตก์ ได้แก่ ต ตฺวา อนฺต หรือ มาน ปัจจัย กิริยาอาขยาตมีส่วนประกอบหรือเครื่องปรุงแต่งอาขยาตประกอบด้วย วิภัตติ กาล บท วจนะ บุรุษ ธาตุ วาจก และปัจจัย เพื่อเป็นเครื่องหมายเนื้อความให้ชัดเจน[๒๐]

---

[๑๗] พระคันธสาราภิวงศ์ (แปลและอธิบาย), **สุโพธาลังการมัญชรี**, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔.

[๑๘] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

[๑๙] ชรินทร์ จุลคประดิษฐ์, พันตรี, **การแต่งบาลี ๑-๒**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๑.

[๒๐] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **บาลีไวยากรณ์ วจีวิภาค ภาคที่ ๒ อาขยาต และ กิตก์ หลักสูตรเปรียญธรรมตรี**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕๑.

(๓) วิธีการใช้อัพยยศัพท์คือ คำบาลีที่ไม่ต้องผันคำ ไม่แจกรูปด้วยวิภัตตินาม ๗ วิภัตติ เรียกว่า อัพยยศัพท์ คำที่ไม่ผันรูปด้วยวิภัตตินาม มี ๓ ชนิด ได้แก่ เป็นอุปสรรคบ้าง เป็นนิบาตบ้าง และ เป็นปัจจัยบ้าง[๒๑] ได้อย่างถูกต้องตามหลักภาษา และหลักไวยากรณ์

วิธีการปริวรรตบาลีอักษรพม่าและการแปลคัมภีร์สีมาวิโสธนี โดยพระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองในพม่าในราวพุทธศตวรรษที่ ๖ จึงทำให้พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทประดิษฐานมั่นคงในพุกามประเทศ โดยในครั้งที่กรีธาทัพไปตีเมืองสะเทิมได้ทรงนำพระไตรปิฎก วัตถุเคารพ ภิกษุผู้รู้ธรรมแตกฉาน รวมทั้งรับเอาวัฒนธรรมตะเลง มี อักษร ภาษา และวรรณคดีเป็นต้นมาด้วย[๒๒] ต่อมาได้มีการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนแบบเถรวาทในพะโค พม่า และอินโดจีน มาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกในครั้งนั้น พม่ามีเมืองพุกามเป็นเมืองหลวง ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ปรากฏว่าเมืองสะเทิมได้กลายเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาเถรวาท ในประเทศพม่ามีการสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งสำคัญอยู่ ๒ ครั้ง คือ การทำสังคายนาครั้งที่ ๕ และครั้งที่ ๖ ตัวแทนชาวพุทธประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท เข้าร่วมด้วยเป็นจำนวนมาก เมื่อสังคายนาเสร็จแล้วได้จัดพิมพ์เผยแผ่ไปยังประเทศต่าง ๆ ซึ่งได้รับการยอมรับจากนานาอารยประเทศ และได้ถูกนำไปใช้อ้างอิงมากที่สุดฉบับหนึ่ง[๒๓] อักษรพม่าที่ใช้เขียนภาษาบาลีเขียนจากซ้ายไปขวา รูปอักษรมีลักษณะโค้งมนค่อนข้างกลม การเรียนรู้ถึงรูปอักษรพม่าอันประกอบด้วย พยัญชนะ สระ ตัวเลข ผู้ศึกษาต้องฝึกหัดเขียนสระ พยัญชนะ พร้อมทั้งการประสมคำต่าง ๆ และต้องสามารถถ่ายถอดหรือปริวรรตอักษรพม่าได้อย่างถูกต้องเป็นมาตรฐานสากล

การปริวรรตคำบาลีที่เขียนด้วยอักษรพม่า โดยมีการปริวรรตคำบาลีที่ไม่มีพยัญชนะสังโยค (ไม่มีตัวสะกดและตัวตาม) การปริวรรตคำบาลีที่มีพยัญชนะสังโยค (มีตัวสะกดและตัวตาม) การเขียนรูปสระจมประกอบกับพยัญชนะ และการเขียนพยัญชนะสังโยค ตัวอย่างบาลีอักษรพม่า บาลีอักษรไทย และการแปลเป็นภาษาไทย ผู้วิจัยจะได้ยกตัวอย่างคัมภีร์สีมาวิโสธนี ที่ได้ทำการยกตัวอย่างปริวรรตจากบาลีอักษรพม่าเป็นบาลีอักษรไทย และได้แปลเป็นภาษาไทยมาพอเป็นตัวอย่างโดยสังเขป ในส่วนอื่น ๆ ก็มีเนื้อหาสาระคล้ายคลึงกัน

ส่วนความสัมพันธ์คัมภีร์สีมาวิโสธนีกับคัมภีร์อื่น ๆ คือ พระสาครพุทธิเถระชาวพม่าได้แต่งคัมภีร์สีมาวิโสธนีมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับพระไตรปิฎก โดยนำคำสำคัญในพระไตรปิฎก อรรถกถา

---

[๒๑] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **บาลีไวยากรณ์ วจีวิภาค ภาคที่ ๒ นาม และอัพยยศัพท์ หลักสูตรเปรียญธรรมตรี**, หน้า ๙๒.

[๒๒] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พระพุทธศาสนาในอาเซีย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๘๒-๑๘๗.

[๒๓] พระมหาปราโมทย์ วิริยธมฺโม (แก้วนา), **อักษรจารึกในพระไตรปิฎก,** (นครปฐม: บาฬีศึกษาพุทธโฆส, ๒๕๖๒), หน้า ๘๖-๙๖.

ฎีกา และคัมภีร์วิสุทธิมรรคมาอธิบายในคัมภีร์สีมาวิโสธนีให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นตัวอย่างเช่น คำว่า ญัตติจตุตถกัมมูปสัมปทา คือ อุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรม[๒๔] พระสาครพุทธิเถระอธิบายว่า ที่ชื่อว่า ญัตติจตุตถกัมมูปสัมปทา ได้แก่ อุปสัมปทาของภิกษุทั้งหลายในปัจจุบัน ญัตติจตุตถกัมมูปสัมปทานี้นี่เองท่านประสงค์เอาในที่นี้ เพราะเกิดมีได้ด้วยอำนาจสมบัติและวิบัติ ถามว่า บุคคลนี้ชื่อว่าเป็นผู้อุปสมบทแล้ว เพราะเหตุไร ตอบว่า ชื่อว่าเป็นผู้อุสมบทแล้ว เพราะถึงพร้อม คือบรรลุความเป็นผู้สูงส่งด้วยสงฆ์ที่พร้อมเพรียงกัน ด้วยญัตติจตุตถกรรมที่ไม่กำเริบ ที่เหมาะสมแก่ฐานะเป็นต้น[๒๕]

ข. ปริวรรตคัมภีร์สีมาวิโสธนีจากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย

ผู้วิจัยได้ทำการปริวรรตคัมภีร์สีมาวิโสธนีจากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทยในอุปสมบทกัณฑ์ ในกัปวินาศกัณฑ์ ในนิพพานกัณฑ์ ในสมสีสีกัณฑ์ ในปกิณณกกัณฑ์สำเร็จเรียบร้อยแล้ว และผู้วิจัยได้ทำการแปลจากภาษาบาลีอักษรไทยเป็นภาษาไทยในอุปสมบทกัณฑ์ ในกัปวินาศกัณฑ์ ในนิพพานกัณฑ์ ในสมสีสีกัณฑ์ และในปกิณณกกัณฑ์สำเร็จเรียบร้อยแล้ว[๒๖]

ค. วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมและสังฆกรรมของพระสงฆ์

การวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมและสังฆกรรมของพระสงฆ์ โดยแบ่งออกเป็น วิเคราะห์เรื่องสีมาในคัมภีร์สีมาวิโสธนีสีมา สีมา หมายถึง เขตกำหนดความพร้อมเพรียงของพระสงฆ์ เป็นเขตที่พระสงฆ์ตกลงกันไว้สำหรับภิกษุที่อยู่ภายในเขตนั้นต้องทำสังฆกรรมร่วมกัน[๒๗] โดยมีเครื่องหมายกำหนดเขตในพระวินัยเรียกว่า นิมิต และนอกจากนี้ความหมายของสีมายังรวมถึงเขตพื้นที่อื่น ๆ อันเป็นเขตของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ต่อมาพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจะทำสังฆกรรมอย่างใดจะต้องประชุมร่วมกันทำในอุโบสถ ซึ่งถือว่าเป็นเขตที่ได้รับการสมมติว่าเป็นสีมาที่ถูกต้องตามพระวินัยบัญญัติของพระพุทธเจ้า

ความเป็นมาของสีมาซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลที่เชื่อถือได้นั้นจะมีอยู่ในพุทธบัญญัติหรือในพระไตรปิฎก ส่วนของพระวินัยปิฎก เล่มที่ ๔ เรื่องอุโปสถขันธกะว่าด้วยเรื่องอุโบสถ และมีเรื่องของสีมาแทรกอยู่ในนั้นด้วย พระองค์จึงทรงอนุญาตสีมาดังพระพุทธพจน์ว่า อนุชานามิ ภิกฺขเว สีมํ สมฺมนฺ

---

[๒๔] **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๖๙/๙๘.

[๒๕] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๑๐.

[๒๖] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๖๕.

[๒๗] พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมาลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๓๔๐-๓๔๑.

นิตุนฺติ แปลว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตเพื่อสมมติสีมา[๒๘] และมีข้อความว่า ภควตา สีมาสมฺมติ อนุญฺญาตา แปลว่า การสมมติสีมา พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงอนุญาตแล้ว[๒๙] ทรงกำหนดให้พระสงฆ์สาวกต้องประชุมร่วมกัน หรือที่เรียกว่าทำสังฆกรรมในบางเรื่องที่สำคัญกับกิจการพระศาสนา เช่น การสวดปาติโมกข์ การอุปสมบทพระภิกษุ การกรานกฐิน และการปวารณากรรมเป็นต้น โดยกำหนดให้ทำสังฆกรรมในบริเวณที่กำหนดไว้เท่านั้น เพื่อมิให้ฆราวาสเข้ามายุ่งเกี่ยว เนื่องจากสังฆกรรมเหล่านี้ เป็นกิจของสงฆ์ที่สำคัญยิ่งสำหรับผู้ทรงศีลโดยเฉพาะ

ในคัมภร์สีมาวิโสธนีได้อธิบายเรื่องสีมาทั้งหมด ๑๙ ชนิด ไม่มีความแตกต่างกันโดยลักษณะที่กำหนดไว้ด้วยอาการอย่างนี้ สีมามี ๒ ชนิด คือ ๑. พัทธสีมา ๒. อพัทธสีมา เมื่อว่าโดยประเภทแห่งพัทธสีมาและอพัทธสีมานั้นมี ๑๙ ชนิด แต่เมื่อว่าโดยสรุป มี ๖ ชนิด คือ ๑ ขัณฑสีมา ๒. อุปจารสีมา ๓. สมานสังวาสสีมา ๔. อวิปปวาสสีมา ๕. ลาภสีมา ๖. คามสีมา ในคัมภีร์สีมาวิโสธนีกล่าวลักษณะวิบัติประกาศลักษณะสมบัติในสีมาทั้ง ๑๙ ชนิด คือ ๑ ขัณฑสีมา ๒. อุปจารสีมา ๓. สมานสังวาสสีมา ๔. อวิปปวาสสีมา ๕. ลาภสีมา ๖. คามสีมา ๗. นิคมสีมา ๘. นครสีมา ๙. อัพภันตรสีมา ๑๐. อรัญญสีมา ๑๑. อุทกุกเขปสีมา ๑๒. นทีสีมา ๑๓. ชาตัสสรสีมา ๑๔. สมุททสีมา ๑๕. ชนปทสีมา ๑๖. รัฐสีมา ๑๗. รัชสีมา ๑๘. ทีปสีมา ๑๙. จักรวาฬสีมา สมบูรณ์แล้ว[๓๐]

วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมของพระสงฆ์ โดยแบ่งออกเป็น วิเคราะห์คุณค่าที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตสีมา เพื่อให้พระสงฆ์ที่อยู่ในแต่ละเขตหรือในแต่ละวัดที่กำหนดขึ้นนั้นจะได้มาทำอุโบสถโดยความพร้อมเพรียงกัน และยังให้เกิดความสามัคคีขึ้นในหมู่พระสงฆ์[๓๑] และเพื่อทรงมอบให้พระสงฆ์เป็นใหญ่ในกิจการทั้งปวง เช่นการอุปสมบทเป็นต้น อีกทั้งสีมายังเป็นบ่อเกิดแห่งหลักประชาธิปไตยที่พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่แก่พระสงฆ์ในกิจการของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า สังฆาธิปไตย[๓๒] เป็นกุศโลบายหรือเป็นกลยุทธ์ที่จะนำไปสู่เป้าหมายสูงสุด คือ ให้เกิดความสามัคคีหรือความพร้อมเพรียงในหมู่พระสงฆ์และพระสงฆ์ตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันนี้ วิเคราะห์คุณค่าของสีมากับอุโบสถวิธีตามวินัยกรรมที่ต้องปฏิบัติตามสิ่งที่ทรงอนุญาตไว้ และเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องศึกษาปฏิบัติทำให้ถูกต้องตามพระวินัย โดยพระสงฆ์จะต้องเป็นผู้ที่มี

---

[๒๘] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๘/๑๕๑, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๘/๒๑๕.

[๒๙] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๔๐/๑๕๑, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๔๐/๒๑๖.

[๓๐] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๔๒.

[๓๑] พิทยา บุนนาค, **เสมา สีมา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐), หน้า ๒.

[๓๒] พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดร ถิรธมฺโม), **สังฆาธิปไตย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓) หน้า ๑.

ความรู้ความเข้าใจเรื่องการทำอุโบสถที่มีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับสีมาโดยตรง เพราะว่าสังฆกรรมที่สำคัญ ๆ ต้องทำภายในสีมาเท่านั้นทำที่อื่นไม่ได้เป็นโมฆะและไม่ต้องตามพระธรรมวินัย

วิเคราะห์คุณค่าของสีมากับการทรงบัญญัติวินัยกรรม โดยพระพุทธองค์ทรงแสดงวิธีสวดปาฏิโมกข์เป็นต้นแก่ภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น ทรงอนุญาตและทรงบัญญัติพระวินัยเพิ่มเติมที่เกี่ยวกับเรื่องสีมาอุโบสถและการสวดปาติโมกข์เช่น ภิกษุทั้งหลายพากันสวดปาฏิโมกข์ทุกวัน พระพุทธองค์องค์ตรัสห้ามและทรงปรับอาบัติทุกกฏ[๓๓] แก่ภิกษุผู้ทำเช่นนั้น ทรงอนุญาตให้สวดเฉพาะวันอุโบสถ ทรงอธิบายหลักเกณฑ์เรื่องสวดปาฏิโมกข์ย่อ เมื่อมีเหตุสมควร ๑๐ อย่างเกิดขึ้น[๓๔] คือ

๑) พระราชาเสด็จมา ๒) โจรมาปล้น
๓) ไฟไหม้ ๔) น้ำหลากมา
๕) คนมามาก ๖) ผีเข้าสิงภิกษุ
๗) สัตว์ร้ายเข้ามา ๘) งูเลื้อยเข้ามา
๙) ภิกษุจะถึงแก่ชีวิต ๑๐) มีอันตรายแก่พรหมจรรย์[๓๕]

สีมากับการทำอุโบสถของภิกษุโดยอาการต่าง ๆ กันเช่น ในอาวาสหนึ่งถึงวันอุโบสถ มีภิกษุมากรูปด้วยกัน ประชุมกัน ๔ รูปบ้าง เกินกว่าบ้าง เธอไม่รู้ว่ายังมีภิกษุเพวกอื่นที่ยังไม่มา เธอมีความสำคัญว่าเป็นธรรม เป็นวินัย เป็นหมู่ มีความสำคัญว่าพร้อมกัน จึงทำอุโบสถ สวดปาติโมกข์ เมื่อพวกเธอกำลังสวดปาติโมกข์ ขณะนั้นมีภิกษุเพวกอื่นมาถึงมีจำนวนมากกว่า ภิกษุเหล่านั้นต้องสวดปาติโมกข์ใหม่ พวกภิกษุผู้สวดไม่ต้องอาบัติ[๓๖] โดยพระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญกับสีมาและอุโบสถ ในฐานะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการทำสังฆกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญ ทรงปรับอาบัติแก่ภิกษุที่ล่วงละเมิดและทรงบัญญัติพระวินัยสำหรับพระสงฆ์เกี่ยวกับสีมาไว้เป็นจำนวนมากเพื่อความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ

วิเคราะห์สีมากับการเป็นเครื่องมือระงับอธิกรณ์ โดยหัวใจของการระงับอธิกรณ์ คือ ความชอบธรรม หรือเรียกว่า วิธีที่เต็มไปด้วยความชอบธรรมเท่านั้นจึงจะเรียกได้ว่าเป็นวิธีระงับอธิกรณสมถะมี ๗ ประการ[๓๗] คือ

๑) สัมมุขาวินัย หมายถึง วิธีตัดสินที่พึงทำในที่พร้อมหน้าสงฆ์ ธรรม และวัตถุ
๒) สติวินัย หมายถึง วิธีตัดสินที่ยกสติขึ้นเป็นหลัก
๓) อมูฬหวินัย หมายถึง วิธีตัดสินที่ให้แก่ภิกษุผู้หายเป็นบ้าแล้ว

---

[๓๓] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๓๖/๑๔๙, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๓๖/๒๑๒.

[๓๔] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๕๐/๑๕๙, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๕๐/๒๓๐.

[๓๕] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๕๐/๑๕๙, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๕๐/๒๓๐.

[๓๖] **วิ.ม.** (บาลี) ๔/๑๗๒/๑๘๒, **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๑๗๒/๒๖๑.

[๓๗] **วิ.จู.** (บาลี) ๖/๒๒๘/๓๔๕, **วิ.จู.** (ไทย) ๖/๒๒๘/๓๔๔.

๔) ปฏิญญาตกรณะ หมายถึง วิธีตัดสินโดยปรับโทษตามคำสารภาพ

๕) เยภุยยสิกา หมายถึง วิธีตัดสินโดยอาศัยเสียงข้างมาก

๖) ตัสสปาปิยสิกา หมายถึง วิธีตัดสินโดยปรับโทษแก่ผู้ทำความผิด

๗) ติณวัตถารกะ หมายถึง วิธีตัดสินโดยวิธีประนีประนอมยอมความ[๓๘]

การระงับอธิกรณ์นั้นจัดเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติทุติยกรรมต้องทำภายในสีมาเท่านั้น โดยผ่านเครื่องมือที่สำคัญคือสีมาและอุโบสถจึงจะสมบูรณ์ตามพระบรมพุทธานุญาต โดยการระงับอธิกรณ์ทั้ง ๗ ประการมีติณวัตถารกะเป็นต้นจัดเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติทุติยกรรม ต้องทำภายในสีมาเท่านั้น

วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อสังฆกรรมของพระสงฆ์ โดยแบ่งออกเป็น วิเคราะห์การสมมติสีมาที่มีต่อสังฆกรรมของพระสงฆ์ โดยให้สงฆ์พึงกำหนดเขตสีมาตามความเหมาะสมพอดีคือ พระภิกษุนั่งหัตถบาสได้ ๒๑ รูปเป็นอย่างต่ำ และอย่าให้กำหนดสมมติสีมาใหญ่เกินกว่า ๓ โยชน์เป็นอย่างยิ่ง[๓๙] กล่าวคือที่แคบเกินไปกว้างเกินไปถือว่า เป็นสีมาวิบัติและเป็นการผิดพระวินัย การที่กำหนดไว้ว่าอย่าให้เล็กเกินไปจนพระภิกษุ ๒๑ รูปร่วมทำสังฆกรรมไม่ได้ เพราะในพระวินัยท่านระบุว่า การสวดระงับอาบัติสังฆาทิเสสของพระภิกษุต้องมีจำนวนสงฆ์ ๒๑ รูป ถ้าเนื้อที่แคบเกินไปไม่พอในการทำอัพภาน[๔๐] ฉะนั้นพระสงฆ์ที่ทำการกำหนดนิมิตสมมติสีมาควรรู้จักวัตรในการผูกและการถอนสีมา เพื่อจะได้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้ามีพุทธประสงค์ที่จะให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการบริหารคณะและทำสังฆกรรมต่าง ๆ คือกิจที่จะต้องทำเป็นการสงฆ์ กล่าวคือสงฆ์จะต้องรับรู้ในกรรมที่ทำเหล่านั้น เรียกว่า สังฆกรรม คือ กรรมที่สงฆ์จะพึงกระทำ หรือ กิจที่จะต้องกระทำเป็นการสงฆ์มี ๔ ประการ คือ

๑) อปโลกนกรรม

๒) ญัตติกรรม

๓) ญัตติทุติยกรรม

๔) ญัตติจตุตถกรรม[๔๑]

---

[๓๘] **วิ.จู.** (บาลี) ๖/๒๑๒/๒๔๑, **วิ.จู.** (ไทย) ๖/๒๑๒/๓๒๖.

[๓๙] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๔.

[๔๐] การสวดประกาศรับภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสสว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ เพราะอาบัติสังฆาทิเสสเป็นความผิดขั้นสูง รองจากอาบัติปาราชิก.

[๔๑] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๓.

ตารางเปรียบเทียบการทำสังฆกรรม
ที่พระสงฆ์ไม่ต้องทำภายในสีมาและต้องทำภายในสีมา

สังฆกรรม	อปโลกนกรรม	ญัตติกรรม	ญัตติทุติยกรรม	ญัตติจตุตถกรรม
ในสีมา	ไม่	ต้อง	ต้อง	ต้อง
นำฉันทะ	ไม่	ต้อง	ต้อง	ต้อง
เข้าหัตถบาส	ไม่	ต้อง	ต้อง	ต้อง
สวดญัตติ	ไม่	ต้อง	ต้อง	ต้อง
สวดอนุสาวนา	ไม่	ไม่	ต้อง ๑ หน	ต้อง ๓ หน

ฉะนั้น อปโลกนกรรมเป็นสังฆกรรมที่ไม่ต้องทำภายในสีมา ส่วนสังฆกรรมที่ต้องทำภายในสีมาที่พร้อมเพรียงต่อหน้าสงฆ์ ได้แก่ ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม และญัตติจตุตถกรรมตัวอย่างเช่น

(๑) การสวดปาติโมกข์ เป็นสังฆกรรมประเภทญัตติกรรมที่พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมา เรียกว่า วินัยปาติโมกข์ หรือ อาณาปาติโมกข์[๔๒] คือวินัยสงฆ์ ๒๒๗ ข้อ ซึ่งต้องสวดทบทวนในที่ประชุมสงฆ์หรือการลงอุโบสถทุกกึ่งเดือนในวันพระ และพระสงฆ์ก็ได้ปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันนี้

(๒) การกรานกฐิน เป็นสังฆกรรมประเภทญัตติทุติยกรรมที่มีการสวด ๒ หน คือ ต้องสวดญัตติ ๑ หน และต้องสวดอนุสาวนา ๑ หน ต้องทำในสีมาใช้กับเรื่องที่ใหญ่กว่าญัตติกรรม การกรานกฐิน หรือ ประเพณีทอดกฐินเป็นประเพณีที่มีมาแล้วแต่ครั้งสมัยพุทธกาล ที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้มีการถวายผ้ากฐินแก่ภิกษุทั้งหลายตลอดมา[๔๓] และเป็นประเพณีที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายทุกยุคทุกสมัยมีความนับถือกันว่าเป็นยอดของมหากุศลผลบุญ และภิกษุผู้กรานกฐินแล้วย่อมได้รับอานิสงส์ ๕ ประการคือ เที่ยวไปไม่ต้องบอกลา ไม่ต้องถือไตรจีวรไปครบสำรับ ฉันคณโภชนะได้ ทรงอติเรกจีวรไว้ได้ตามต้องการ พวกเธอจะได้จีวรที่เกิดขึ้นในที่นั้น

(๓) การอุปสมบทเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติจตุตถกรรมที่พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมา เป็นวิธีที่ทรงอนุญาตให้สงฆ์ทำ พระอุปัชฌาย์จะต้องบอกตจปัญจกกรรมฐาน[๔๔] แปลว่า กรรมฐานที่มี

---

[๔๒] **สารตฺถ.ฏีกา** (บาลี) ๓/๓๘๖/๕๑๗.

[๔๓] เสถียร พันธรังสี และ หลวงวิจิตรวาทการ, **ประเพณีทำบุญ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สามมิตร, ๒๕๑๔), หน้า ๑๑.

[๔๔] **วิ.อ.** (บาลี) ๓/๓๔/๒๑.

หนังเป็นที่ ๕ แก่นาคผู้จะอุปสมบทเป็นลำดับไป ต่อจากนั้น พระคู่สวดคือพระกรรมวาจาจารย์และพระอนุสาวนาจารย์ประกาศแก่พระสงฆ์ว่า บัดนี้ผู้มีชื่อนั้น ๆ ได้เข้ามาขออุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาด้วย ท่านทั้งสองจะออกไปซักไซ้ไล่เลียงสั่งสอนให้เรียบร้อยก่อน[๔๕] จากนั้นเมื่อพระอุปัชฌาย์บอกอนุศาสน์เสร็จแล้ว ถ้าสงฆ์มีมติเป็นเอกฉันท์คือไม่มีพระภิกษุรูปใดคัดค้าน ผู้ที่จะบวชนั้นก็ได้สำเร็จเป็นพระภิกษุโดยสมบูรณ์ และเป็นวิธีใช้สืบมาจนทุกวันนี้ โดยต้องผ่านเครื่องมือที่สำคัญคือสีมาและอุโบสถจึงจะถูกต้องตามพระธรรมวินัย

(๔) การอัพภานเป็นญัตติจตุตถกรรม[๔๖] หมายถึง สังฆกรรมที่มีสวด ๔ หน คือ ต้องสวดญัตติ ๑ หน และต้องสวดอนุสาวนา ๓ หน ต้องทำในสีมา ใช้กับเรื่องที่ใหญ่มาก ๆ เช่น การอุปสมบท การออกอัพภานการประพฤติวุฏฐานวิธี การให้มานัตและการออกอัพภานเป็นต้นมี ๗ ประการคือ

๑) นิสสารณา[๔๗] คือ สงฆ์ทำกรรม ๗ อย่าง มีตัชชะนียกรรมเป็นต้น แก่ภิกษุผู้กระทำความผิด

๒) โอสารณา คือ สงฆ์ระงับกรรม ๗ อย่างนั้นมีสงฆ์ยกโทษแก่ภิกษุผู้กลับประพฤติดีแล้ว

๓) สมมติ คือ สมมติภิกษุเป็นผู้ให้โอวาทภิกษุณี

๔) ให้ คือ ให้ปริวาสและมานัต

๕) นิคคหะ คือ ปรับภิกษุผู้ประพฤติปริวาสมานัต ซึ่งต้องอาบัติสังฆาทิเสสซ้ำอีก

๖) สมนุภาสนา คือ สวดห้ามภิกษุไม่ดื้อรั้นในการกระทำอันมิชอบ

๗) กัมมลักษณะ[๔๘] ได้แก่ กรรมที่เข้าข่ายเหมือนกัน เช่น การอุปสมบท และอัพภาน แก่อัพภานารหภิกษุเป็นต้น

ฉะนั้น การอัพภานเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติจตุตถกรรม ที่มีสวด ๔ หน คือ ต้องสวดญัตติ ๑ หน และต้องสวดอนุสาวนา ๓ หน ต้องทำในสีมาจึงจะสมบูรณ์

---

[๔๕] พูลพิสมัย ดิศกุล, ม.จ., **ประเพณีพิธีไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๒๒), หน้า ๑๗-๑๘.

[๔๖] **สีมาวิโสธนี.** (บาลี) ๒๓.

[๔๗] **กงฺขา.อ.** (บาลี) ๓๐๒.

[๔๘] **กงฺขา.อ.** (บาลี) ๓๐๒.

๕. สรุป

คัมภีร์สีมาวิโสธนี เป็นคัมภีร์ว่าด้วยการชำระสีมา อธิบายเรื่องสีมาที่บริสุทธิ์ถูกต้องตามพระวินัย พระสาครพุทธิเถระแต่งอธิบายใน ๕ หัวข้อคือ อุปสมบทกัณฑ์ กัปวินาศกัณฑ์ นิพพานกัณฑ์ สมสีสีกัณฑ์ และปกิณณกกัณฑ์ มีลักษณะของการประพันธ์เป็น ๒ แบบ คือ แบบร้อยแก้ว และแบบร้อยกรอง ท่านแต่งคัมภีร์โดยใช้นามศัพท์ กิริยาศัพท์ และอัพพยศัพท์ได้อย่างถูกต้องตามหลักภาษาและหลักไวยากรณ์มีความสอดคล้องสัมพันธ์กับพระไตรปิฎก โดยนำคำสำคัญในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์วิสุทธิมรรคมาอธิบายให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ผู้วิจัยได้ทำการปริวรรตคัมภีร์สีมาวิโสธนีจากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทยสำเร็จเรียบร้อยแล้ว คัมภีร์สีมาวิโสธนีมีคุณค่าต่อวินัยกรรมพระสงฆ์ ที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตสีมา และทรงกำหนดให้พระสงฆ์สาวกต้องประชุมทำร่วมกันในบริเวณที่กำหนดไว้เท่านั้น เพื่อมิให้ฆราวาสเข้ามายุ่งเกี่ยวมีทั้งหมด ๑๙ ชนิดเช่น ขัณฑสีมา อุปจารสีมา สมานสังวาสสีมา ๔. อวิปปวาสสีมาเป็นต้น และมีคุณค่าต่อวินัยกรรมของพระสงฆ์ที่เรียกว่า สังฆกรรมมีอยู่ ๔ ประเภทคือ อปโลกนกรรมเป็นสังฆกรรมที่พระสงฆ์ไม่ต้องทำภายในสีมา ส่วนสังฆกรรมที่พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมาคือ ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม และญัตติจตุตถกรรมตัวอย่างเช่น การอุปสมบทเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติจตุตถกรรมที่พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมา ถ้าสงฆ์มีมติเป็นเอกฉันท์ไม่มีพระภิกษุรูปใดรูปหนึ่งคัดค้าน ผู้ที่จะบวชนั้นก็สำเร็จเป็นพระภิกษุโดยสมบูรณ์ เป็นวิธีใช้สืบมาจนทุกวันนี้ โดยต้องผ่านเครื่องมือที่สำคัญคือสีมาจึงจะถูกต้องตามพระธรรมวินัย

๖. เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ ๒๕๐๐**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, ๒๕๐๖.

_____ . **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____ . **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาอฏฺฐกถา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. โรงพิมพ์วิญญาณ, ๒๕๓๒-๒๕๓๔.

ชรินทร์ จุลคประดิษฐ์, พันตรี. **การแต่งบาลี ๑-๒**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พระพุทธศาสนาในอาเซีย.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๘.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมาลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

พระราชโพธิวิเทศ (ทองยอด ภูริปาโล). **กรุงราชคฤห์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหานามเถระ และคณะบัณฑิต. **คัมภีร์มหาวงศ์ ภาค ๒**. แปลโดย ผศ.สุเทพ พรมเลิศ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระมหาอดิศร ถิรสีโล. **ประวัติคัมภีร์บาลี**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระคันธสาราภิวงศ์ (แปลและอธิบาย). **สุโพธาลังการมัญชรี**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖.

พระมหาปราโมทย์ วิริยธมฺโม (แก้วนา). **อักษรจารึกในพระไตรปิฎก.** นครปฐม: บาฬีศึกษาพุทธโฆส, ๒๕๖๒.

พระครูโสภณปริยัติสุธี (ศรีบรรดร ถิรธมฺโม). **สังฆาธิปไตย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พิทยา บุนนาค. **เสมา สีมา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๐.

พูลพิสมัย ดิศกุล, ม.จ. **ประเพณีพิธีไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๒๒.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒.** กรุงเทพมหานคร: บริษัทนานมีบุ๊คส์พับพิเคชั่นส์ จำกัด, ๒๕๔๖.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส สมเด็จพระมหาสมณะ. **บาญชี คัมภีร์ภาษาบาลี แล ภาษาสันสกฤต**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรธนากร, ๒๔๖๔.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาชิรญาณวโรรส. **บาลีไวยากรณ์ วจีวิภาค ภาคที่ ๒ อาขยาต และ กิตก์ หลักสูตรเปรียญธรรมตรี**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

เสถียร พันธรังสี และ หลวงวิจิตรวาทการ. **ประเพณีทำบุญ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สามมิตร, ๒๕๑๔.

ภาคผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำความรู้และกระบวนการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ในการเรียนการสอนในรายวิชา เช่น วิชาพระไตรปิฎกวิเคราะห์ วิชาสัมมนาพระพุทธศาสนา วิชาพระวินัยปิฎก ทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- สามารถนำผลการศึกษาไปสะท้อนข้อมูลให้กับวัดต่างๆ เพื่อให้เข้าใจหลักพระวินัยที่เกี่ยวกับสีมาในคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่เกี่ยวข้องกับวินัยกรรมของพระสงฆ์ที่เรียกว่า สังฆกรรม คือ อปโลกนกรรมเป็นสังฆกรรมที่พระสงฆ์ไม่ต้องทำภายในสีมา ส่วนสังฆกรรมที่พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมา คือ ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม และญัตติจตุตถกรรมเป็นต้น

- สามารถนำผลการศึกษาไปวิเคราะห์ร่วมกับนักวิชาการทางด้านวัฒนธรรมและศาสนาการพัฒนาจิตใจและปัญญา การจัดกิจกรรมฟื้นฟู สืบสาน และการจัดการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม โดยความร่วมมือของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ หอสมุดแห่งชาติ

๒. กิจกรรมด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรม

- สามารถพัฒนาโครงการสัมมนาทางพระพุทธศาสนาในด้านการส่งเสริมการปริวรรตบาลีอักษรพม่าให้เป็นบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย

- นำหลักวินัยที่ปรากฏในคัมภีร์สีมาวิโสธนี เช่น การสวดปาติโมกข์ เป็นสังฆกรรมประเภทญัตติกรรมที่พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมา เรียกว่า วินัยปาติโมกข์ หรือ อาณาปาติโมกข์ คือ วินัยสงฆ์ ๒๒๗ ข้อ ซึ่งต้องสวดทบทวนในที่ประชุมสงฆ์หรือการลงอุโบสถทุกกึ่งเดือนในวันพระ และพระสงฆ์ก็ได้ปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบันนี้

๓. กิจกรรมด้านวิชาการ

- มีการพัฒนาทักษะในการวิจัยให้กับนิสิตในระดับปริญญาโทของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อการเรียนรู้ในมิติที่หลากหลาย เช่น การจัดสัมมนา การอนุรักษ์คัมภีร์สีมาวิโสธนีเพื่อให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้ตระหนักถึงพระวินัยต่างๆ ที่เกี่ยวกับสีมาที่อยู่ในรูปของบาลีอักษรพม่า เมื่อแปลเป็นภาษาไทยแล้ว ผู้สนใจจะได้ศึกษาค้นคว้าง่ายและสะดวกยิ่งขึ้น

- มีการหารือและรับฟงความคิดเห็นและข่อเสนอแนะจากพระเถรานุเถระ ผู่บริหารและบุคลากรของหนวยงานที่เกี่ยวข่องกับการสงเสริมพระพุทธศาสนา เพื่อวิเคราะหหาแนวทางการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณ โดยเฉพาะในสวนที่เกี่ยวกับบาลีอักษรพม่าใหมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ภาคผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	บรรลุวัตถุประสงค์	โดยทำให้
๑.ศึกษาประวัติคัมภีร์สีมาวิโสธนี	ทราบถึงการวิเคราะห์คัมภีร์สีมาวิโสธนีในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้างเนื้อหา หลักไวยากรณ์ และความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่นๆ	ข้อที่ ๑ - ๒	ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของคัมภีร์สีมาวิโสธนีบาลีอักษรพม่า
๒. วิเคราะห์พระวินัยที่เกี่ยวกับสีมาที่ปรากฏในคัมภีร์สีมาวิโสธนี	ทราบถึงการปริวรรตคัมภีร์สีมาวิโสธนีจากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย	ข้อที่ ๑ - ๒	ทำให้ทราบหลักพระวินัยที่ปรากฏในคัมภีร์สีมาวิโสธนี เรื่อง การสวดปาติโมกข์ การกรานกฐิน และการอุปสมบทเป็นต้น
๓.ศึกษาวิเคราะคุณค่าของคัมภีสีมาวิโสธนีที่มีต่วินัยกรรมและสังกรรมของพระสงฆ์	ทราบถึงคุณค่าของสีมาที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงอนุญาต และกำหนดให้พระสงฆ์สาวกต้องประชุมร่วมกันในบางเรื่องที่สำคัญกับกิจการพระศาสนา เช่น การสวดปาติโมกข์ การอุปสมบทพระภิกษุ การกรานกฐิน และการปวารณากรรมเป็นต้น โดยกำหนดให้ทำสังฆกรรมในบริเวณที่กำหนดไว้เท่านั้น เพื่อมิให้ฆราวาสเข้ามายุ่งเกี่ยว เนื่องจากสังฆกรรมเหล่านี้ เป็นกิจของสงฆ์ที่สำคัญยิ่งสำหรับผู้ทรงศีลโดยเฉพาะ	ข้อที่ ๓	ทำให้ทราบถึงคุณค่าของสีมาเพื่อให้เกิดความสามัคคีขึ้นในหมู่พระสงฆ์ อีกทั้งสีมายังเป็นบ่อเกิดแห่งหลักประชาธิปไตยที่พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่แก่พระสงฆ์ในกิจการของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า สังฆาธิป

			ไตย
๔. ข้อเสนอแนะอื่น	ทราบถึงแนวทางการพัฒนาการเรียนรู้ด้านการอนุรักษ์คัมภีร์โบราณ อันเป็นข้อมูลที่จำเป็นต่อการวิจัย	ข้อที่ ๓	ทำให้ได้ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับคัมภีร์โบราณที่อยู่ในรูภาษาบาลีอักษรพม่า
๕. รายงานฉบับสมบูรณ์	ได้รายงานฉบับสมบูรณ์ที่สามารถตอบวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยทั้ง ๓ ข้อ คือ ๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์สีมาวิโสธนีในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้างเนื้อหา หลักไวยากรณ์ และความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่นๆ ๒) เพื่อปริวรรตคัมภีร์สีมาวิโสธนีจากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมและสังฆกรรมของพระสงฆ์	ข้อ ๑-๒-๓	ได้รายงานการวิจัยที่มีคุณค่าสามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยและการส่งเสริมการเรียนรู้ การอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับคัมภีร์โบราณที่อยู่ในรูปภาษาบาลีอักษรพม่า

ภาคผนวก ง

คัมภีร์สีมาวิโสธนีภาคภาษาบาลีอักษรพม่า

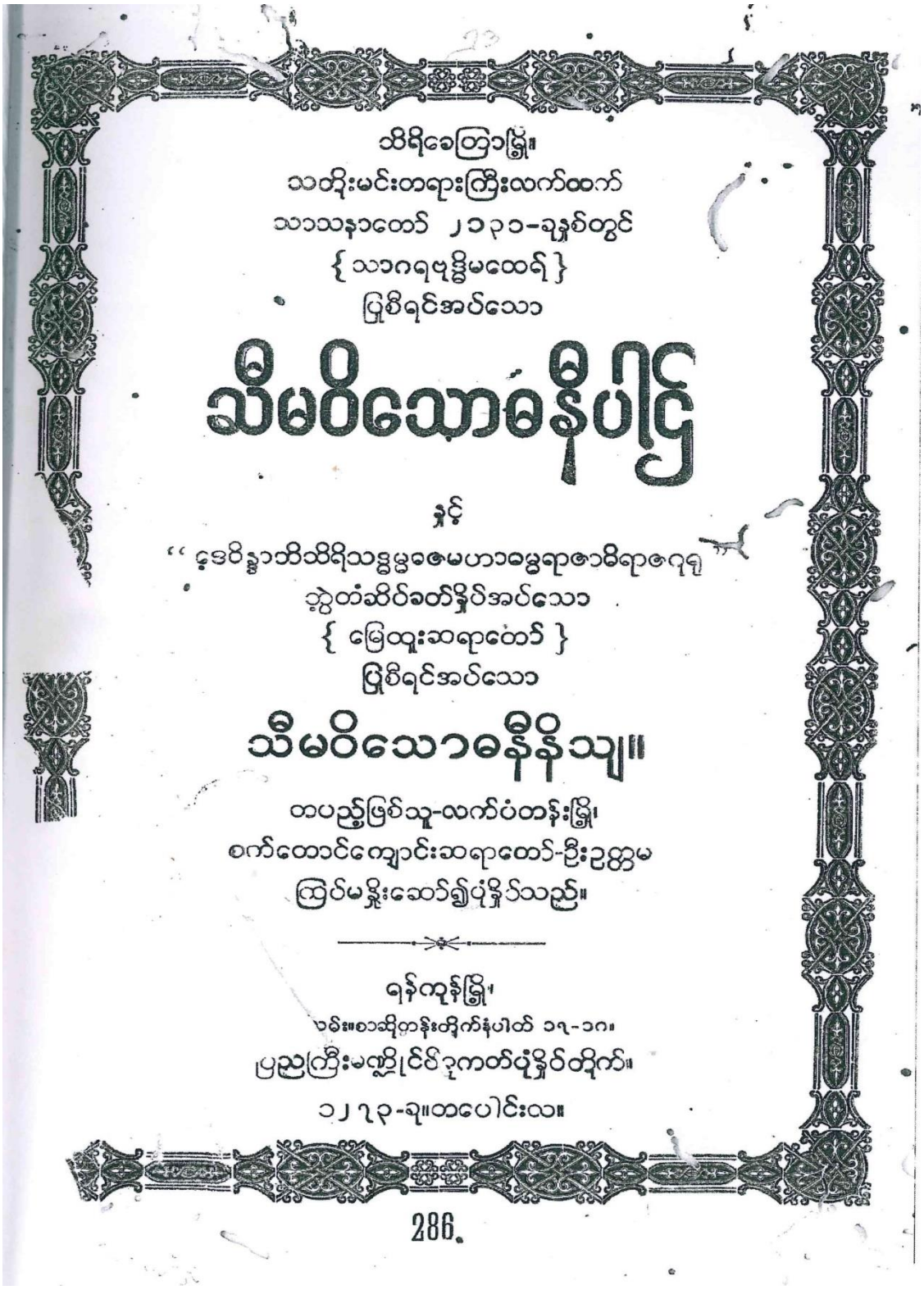

သိရိခေတြာမြို့။
သတိုးမင်းတရားကြီးလက်ထက်
သာသနာတော် ၂၁၃၁-ခုနှစ်တွင်
{ သာဂရဗုဒ္ဓိမထေရ် }
ပြုစုရေးအပ်သော

သီမဝိသောဓနီပျဉ်

နှင့်

" ဒေဝိန္ဒာဘိသိရိသဒ္ဓမ္မဓဇမဟာဓမ္မရာဇာဓိရာဇဂုရု
ဘွဲ့တံဆိပ်ခတ်ရှိပါအပ်သော
{ မြေထူးဆရာတော် }
ပြုစုရေးအပ်သော

သီမဝိသောဓနီနိဿယ။

ထပည့်ဖြစ်သူ-လက်ပံတန်းမြို့၊
စက်တောင်ကျောင်းဆရာတော်-ဦးဥတ္တမ
ဖြေပ်မန္ဒိုးဆော်၍ပုံနှိပ်သည်။

ရန်ကုန်မြို့၊
၁၆-၁၈၊ စာဆိုတန်းတိုက်နံပါတ်
ပညာကြီးမဏ္ဍိုင်ပုံနှိပ်တိုက်။
၁၂၇၃-ခု။ တပေါင်းလ။

286.

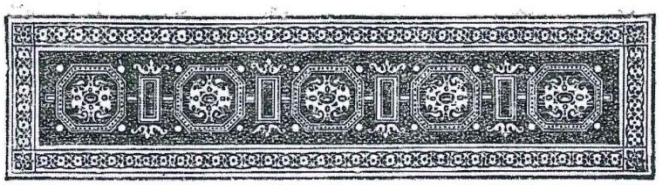

သီမဝိသောဓနီပါဌ်နိသျ။

နမောတဿဘဂဝတောအရဟတောသမ္မာသမ္ဗုဒ္ဓဿ။

ဝရဒ် ဝရဒ် ဆဂ္ဂ်၊ဒိစ္စံ,ဒိစ္စံဝ ဝန-ဇံ။
ဗောဓက်,ဗောဓက် ပါဏ်၊ဒေဝ-ဒေဝံ နမာမ,ဟံ။ ။
သန္တံ သန္တံ သဒါ,ဝဋ်၊ပဇံ ပဇံ ဘဝေ သုတံ။
နိဗ္ဗုဒ် နိဗ္ဗုဒ် တာရံ၊ဓမ္မ-ဝရံ နမာမ,ဟံ။ ။
သုတံ သုတံ ဘဝနေ ယံ၊နတနံ နတနာ,ရဟံ။
နရာ,နရာ သဒါ,ကံသု၊သံဃ-ဝရံ နမာမ,ဟံ။ ။
ဇူစ္စေဝ,မစ္စန္တ-နတဿနေယျံ၊နတယျမာနော ရတနတ္တယံ ယံ။
ပုညာဘိဝဇိ မဟဋ္ဌံအလတ္ထံ၊တဿာနုဘာဝေနဟတန္တရာယော။
ဝိနယေ သတိ ဌိတေ ယံ၊သာသနံ သဏ္ဌိတံ ဘဝေ။
ဝိနယေ သတိ နဋ္ဌေ ယံ၊ဝိနဋ္ဌံ သာသနံ ဘဝေ။ ။
တသ္မာ,ဒိတ္တံ မမေ,ဒါနိ၊ဇောတယိတ္ဝာန သာသနေ။
ဘိန္ဒိတ္ဝာနွေဋ္ဌကံ ဝါဒ်၊ဧကီဘာဝံ ကရောမ,ဟံ။ ။
အတ္တု,ဂ္ဂံသန-ဘာဝဉ္စ၊ပရ-ဝမ္ဘနကမ္ပိစ။
တေသု စိတ္တံ အ-ပေသေတ္ဝာ၊သာသနဿ သုဝုဇိ့ယာ။ ။
ယဒိ မေ ဤဒိသံ စိတ္တံ၊ဘဝေယျုံ ပါပ-သက်ပ္ပါ။
ပစ္စိဿံ နိရယေ ဘယံ၊ဟိန,ဇ္ဈာသယ-ကာရဏာ။ ။

ဆိမရိသောခနိုပါဠိ။

သာသနဿ သုလဘံ,ဝ၊ပတ္ထယန္တော သတာ,စာရော။
သံသန္ဒိဿမ၊ဟံ ဒါနိ၊စိရံ သဒ္ဓမ္မ-သုဒ္ဓိယာ။ ။
သုဒုလ္လဘံ လဘိတွာန၊ပဗ္ဗဇ္ဇံ ဇိန-သာသနေ။
သမ္မဒ္ဓဿ ဝရံ ဝါဒ၊ကတွာ နွေဥကာ,မေကိကံ။ ။
ဆိမရိသောခနိံ နာမ၊နာနာ-ဂန္ထ-သမာဟဠံ။
ကရိဿံ မေ နိသာမေန္တု၊သာဓဝေါ ကဝိ-ပုင်ဝါ။ ။
ပါဠိံ အဋ္ဌကထဉ္စေဝ၊မာတိကံ ပဒဘာဇနိံ။
ဩဂါဟေတွာန တံ သဗ္ဗံ၊မုနပ္ပုန်ံ အ-သေသတော။ ။
အတ္တနော-မတိ-ဂန္ထေသု၊ဒိကာ-ဂဏ္ဌိ၊ဒေသုစ။
ဝိနိစ္ဆယ-ဝိမတီသု၊မာတိကာ,ဋ္ဌကထာသုပိ။ ။
သဗ္ဗံ အ-သေသကံ ကတွာ၊သံသန္ဒိတွာန ဂေကတော။
ပဝတ္တာ ဝဏ္ဏနာ ဒေသ၊တောသယတ္တိ ဝိစက္ခဏော။ ။

ဗုဒ္ဓုပ္ပါဒေါဟိဒုလ္လဘော၊တတောပဗ္ဗဇ္ဇာစဥပသမ္ပဒါစ၊ဝုတ္တဥ္ဉေတံ။

ဗုဒ္ဓေါစ ဒုလ္လဘော လောကေ၊သဒ္ဓမ္မ-သဝနဝိစ။ ။
သံဃောစ ဒုလ္လဘော လောကေ၊သပ္ပု၊ရိသာတိဒုလ္လဘာ။
ဒုလ္လဘာ ဉ မနုဿတ္တံ၊ဗုဒ္ဓုပ္ပါဒေါစ ဒုလ္လဘော။ ။
ဒုလ္လဘာ ခဏ-သမ္ပတ္တိ၊သဒ္ဓမ္မော ပရိမ-ဒုလ္လဘောတိ။

ဤမတ္တိဥ္ဉာနေဒ္ဓတွာ ဗုဒ္ဓဂုဏာပဒိသံယုတ္တာယကထာယဝုစ္စမာနာယ သာဓုနံစိတ္တသမ္ပဟံသနဉ္စေဝဤမသော်ပကရဏာဿအနုမဒ္ဒတ္တဝစနဘာ ဝေါစာဝေယျ၊အနုမဒ္ဒတ္တဝစနတ္တေစသိဒ္ဓေသောတဗ္ဗံမညိဿန္တိ၊တသ္မာ ဗုဒ္ဓဂုဏံဝဏ္ဏယိဿာမ။ အမှာကံကိရဘဂဝါဗြဟ္မဒေဝဗုဒ္ဓမာဒ်ံကတွာ ယာဝပေါရာဏာသက္ကဂေါတမာ မနောပဏိဓိဝသေန ကဒ္ဓဝါဟနဇာတ ကံအာဒိ်ံကတွာ ယာဝမဇ္ဈိမဒိပက်ာဝါစင်ဝသေန မဇ္ဈိမဒိပက်ဂဏ်ပါဒမူ လတောပဋ္ဌာယကာယဝါစင်ဝသေန သဗ္ဗံသဗ္ဗိဥ္ဉာတဉ္စာ ဂတ္တာဘာဝါဒိသတိအသင်္ခေယျာနိဟိဂုဒိယောပူရေန္တသသဗ္ဗညုတညာ ဏာဏာယဝေဝအလက်တံသိသံ ဆိန္ဒိတွာ ဒေန္တသသဗ္ဗညုဗောဓိသတ္တ သသိသံဇမ္ဗုဒိပဝါဆိနံ ဥဒ္ဓနတောပိဗဟုတရံ၊အဋ္ဌိတနယနံဥပ္ပါဒေတွာ ဒေန္တသာနယနံအဇဥကာသောဂနတလေတာရောဂဏတောပိဗဟုတရံ၊

ကိုမဝိသောဓနိုပါဠိ။ ၇

ဟဒယမံသံဝါဒက္ခိဏာဟုံဝါဆိန္ဒိတွာ ဒေန္တသမံသံဆနဟုတ္ထဆဒ္ဓသ
ဟံသာဓိကသတသဟဿပမာဏသိနေရုရာဇတောဝိဗဟုတရံ၊ လော
ဟိတံ ဥပ္ပါဒေတွာဒေန္တသရဟိရံစတူသုမဟာသမုဒ္ဒေသုဥဒကတောသိဗ
ဟုတရံ၊ မန္ဒိသဒိသေစ ဘရိယေ ဇာလိကဏ္ဍာဇိနသဒိသေစ ပုတ္တေပရေ
သံ ဒါသကဿာယဒေန္တသဂဏနုပထံဝိဘိဝတ္တာ။ ၎ဝံဟါရဓိယော ပူရေန္တ
သေဝ။ ။

စိန္တိတံ သတ္ထသင်္ခေယျံ၊ နဝသင်္ခေယ္ယာ ဝါစကံ။
ကာယဝါစာ စတုချာတံ၊ ဗုဒ္ဓစ္ဆံ သမုပါဂဒ္ဓိတိ။ ။

ဇာတတ္ထကိသောတတ္ထကိယာ ဝုတ္ထနယေနအသူရောဟုတွာ ဗုဒ္ဓတ္တံစိန္တေ
နွသော်ဝသတ္ထအသင်္ခေယျာနိဝိတိဝတ္တာနိ။ အတိသူရောအဟုတွာဝါစာ
မတ္ထမော် နဝအသင်္ခေယျာနိဝိတိဝတ္တာနိ။ အတိသူရောဟုတွာကာယက်
ဝါစက်ဝသော်နံပူရေန္တသ စတ္တာရိအသင်္ခေယျာနိ ဝိဘိဝတ္တာနိ။ ဇုမာနိစ
တ္တာရိအသင်္ခေယျာနိဒိပက်ရပါဒမူလတော် ပဋ္ဌာယဝေဒိတဗ္ဗာနိ။ သတ
သဟဿကပ္ပမတ္ထကောပနအဇ္ဈတ္တပါရမိပူရိတာဘိဝေဒိတဗ္ဗာ။ဝေဿန္တ
ရတ္တာဘာဝေနစ သတ္တကမဟာဒါနံဒတွာ သတ္တက္ခတ္တုံ ပထဝိံကမ္ပေတွာ
ဝက်ပဗ္ဗတံဂတ်ဝါ နယနသဒိသေနေပုတ္တေ ဗြာဟ္မဏသဒါသဒါသတ္ထာယ ဒ
တွာဇုတိယဒိဝသေဗြာဟ္မဏဝဏ္ဏေနအာဂတာသ သတ္ထသဒေဝရညော
အတ္ထသမံမန္ဒိံ နာမဘာရိယံဒတွာ တာသွိံဘဝေအပရိမေယျာနိပုညာနိ က
တွာတတောတုသိတပုရံဂတ်ဝါဘတ္ထယာဝဘာယုကံဒ္ဒတွာဒသဟိစက္က
ဝါဠသဟဿေဟိအာဂတ်ဝါဒေဝတာဝိသော်သေဟိ။ ။

ကာလော ဒေဝ မဟာဝီရ၊ဥပ္ပဇ္ဇ မာတု-ကုစ္ဆိယံ။
သ-ဒေဝကံ တာရယန္တော၊ ဗုဒ္ဓါသု အမတံ ပဒန္တိ။ ။

ယာစိယမာနောကာလံဒီပဒ္ဒဒေသဒ္ဒ ကုလံမာတရမေဝစာဘိ ဇုမာနိပဒ္ဒ
မဟာဝိလောကနာနိဝိလောကေတွာတုသိတပုရေတောစဝိတွာမဟာသ
ဗ္ဘတဝံသဿသြက္ကာကရညော်ပုတ္တာနံကုလသမ္ဘေဒဘယေန ဘဂိနီဟိ
ယော်ဝသဒ္ဒိံ အာဝါဟကရဏံသုတွာ သက္ကာဝတောဘောရောဇကုမာရောတိ
သြက္ကာကမဟာရောဇော်နဝုတ္တဝစနံ ပဝံတ္တာနိဝိတ္တံကတွာ သက္ကာတိလဒ္ဓနာ
မာနံရဇုနမ္ဘာနွေရေပဝတ္တာသသုဒ္ဓါဒနမဟါရာဇသော်ဒ္ဓမဟောသိယါ
သိရိမဟာမာယာယ ကုစ္ဆိမ္ဟိနိဗ္ဗတ္တိတွာ ဒသမာသစ္စယေန ဒေဝဒဟနဂ
ရဿဟပိထဝဏ္ဏုဿဒမန္တော်လုမ္ဗိနိဝနေမာတုကုစ္ဆိတောနိက္ခမိတွာဇာ

ဂ သိမဝိသောဓနီပါဠိ။

တက္ခဏေ ယေဝဠုတ္ထရာဘိရမံသတ္ထပဒီတိဟာရေနဂတ္ဘိဒာ အသဒ္ဓိဝါစံ နိစ္ဆာရေတွာဝိတရံဝန္ဒာပေတွာအနုက္ကမေန သောဋ္ဌသဝဿဒွေသိကကာ လေရဇ္ဇသိရိံ အနုဘဝိတွာရာဟုလဘဒ္ဒသဓါတဒိဝသေနိက္ခမိတွာဆဇ္ဇိ သာနိဒက္ခရေဓရိယံစရိတွာဝေသာခဝုဏ္ဏမဒိဝသေအနုတ္တရံသမ္မာသမ္ဗောဓိံ အဘိသမ္ဗုဇ္ဈိတွာ ပဉ္စစတ္တာလီသဝဿာနိဒေဝမနုဿာနံရတနဒါမံ ဂန္တွေန္တောင်ယခမ္ဗရတနဝဿံဝဿာပေတွာ ယာဝသုဘဒ္ဒပရိဗ္ဗာဇကဝိနယနာကတဗုဒ္ဓကိစ္စေကသိနာရာယဥပဝန္နံ ဇေနံမလ္လာနံ သာလဝနေဝေသာခဝုဏ္ဏမဒိဝသေ ပဒ္ဓ။သသမယေအနုပါဒိသေသာယနိဗ္ဗာနဓာတုယာပရိနိဗ္ဗုတောဘဂဝါဘိလောကနာထော သုဘဒ္ဒေန ဝုဏ္ဍပဗ္ဗဇိတေန အဏ်အာဝသောမာသေသစိတ္တမာပရိဒေဝိတ္ထ၊ သမုတ္တာမယံတေန မဟာသမဏောန၊ ဥပန္ဒုတာစဟောမဇ္ဈဒံဝေါကပ္ပတိဇ္ဈဒံဝေါနကပ္ပတိတိ။ ဇ္ဈဒါနိပန မယံ ယံဇ္ဈန္တိသာမတံကရိဿာမ၊ယံနဇ္ဈန္တိသာမနတံကရိဿံမာတိ ဝုတ္တ ဝစနံ သလ္လက္ခေတွာ ဂဏပါမောက္ခာနံသတ္တန္နံ ဘိက္ခုသတာသဟာဿာနံ သံဃတ္ထေရောအာယသ္မာမဟာကဿပေါဓမ္မသင်္ဂဟံ ကတွာပရိသုဒ္ဓေ ဓမ္မဝိနယေတတောအပရဘာဂေဝဿသတဿအစ္စယေနဝေသာလိယာ ဝဇ္ဇိပုတ္တကာဒဿဝတ္ထူနိဒဿေတွာဿာသနဝိပတ္တိံ ကရောန္တေဒိသွာအာ ယသ္မာယသ္မာ သတ္ထေရေနကာကဏ္ဍကပုတ္တေန သမုဿာဟိယမာနောဒု တိယသင်္ဂီတိံ ကတွာ တတော အပရဘာဂေတထာဂတဿ ပရိနိဗ္ဗာန တောဒ္ဝိန္နံဝဿသတာနံဥပရိဓမ္မာရဟသဓမ္မာသောကောနာမရာ ဇာသကလဓမ္မဒိပတလေဂရဇ္ဇာဘိသေကံပါပုဏိတွာဗုဒ္ဓသာသနေ မဟန်္တလာဘသက္ကာရံပဝတ္တေတွာပရိဟီနလာဘသက္ကာရောတိတ္ထိယာအ နွံမသောဿာသစ္ဆာဒနမတ္တဒ္ဝိအလဘန္တာလာဃသက္ကာရံပတ္ထယမာနာသာ သနေပဗ္ဗဇိတွာ သကာနိသကာနိဓိဋ္ဌဂတာနိဒီပေတွာ သာသနေမဟန်္တ ဓမ္မဒ္ဒဇ္ဇ မလ္လပဝတ္တေသုံ။ တဒါဓမ္မာသောကရညော ပတ္တာဘိဒ္ဓေက တောသတ္တရသမေဝေသသဒ္ဓိသတသဟာဿဘိက္ခူ။သုသဟာဿဘိက္ခူ ဂဟေတွာ မောဂ္ဂလိပုတ္တတိဿောနာမသံဃတ္ထေရော မဟာပဝါရဏာ ယပရပ္ပဝါဒံဘိန္ဒိတွာကထာဝတ္ထုပ္ပကရဏံဒေသေတွာတဘိယဓမ္မသင်္ဂီ တိံ ကတွာပရိသုဒ္ဓေဓမ္မဝိနယေသာဋ္ဌကထေဗုဒ္ဓဝစနေဓရန္တေဝပါဋ္ဌိယဋ္ဌ ကထာသုအတ္ထစ္ဆာယံဂဟေတွာ အတ္ထနောမတိဝသေနနာနာဂန္ထိသေ သာနိကရောန္တိ၊ တေသုအတ္ထနောမတိဝသေန အတ္ထစ္ဆာယံ ဂဟေတွာ

ကာရဏပတိရူပက်ကတွာ ဝုတ္တဝစနံသာရတောသလ္လကျွေတွာသုတ္တ-သုတ္တာနုလောမ-အာစရိယဝါဒေရဉ္စိတွာ ပါဠိယာအဋ္ဌကထံ အဋ္ဌကထာယစပါဠိံ တဗ္ဗိဝရဏာဘူတံ သာရတ္ထဒီပနိဉ္စ အညာနိစဂန္ထဝိသေသာနိအသံသန္ဒိတွာအတ္တနောမတိယာပိပုဗ္ဗာပရံအသမာနေတွာဝါဒပ္ပကာသနမတ္တမေဝဌပေတွာ ဂရုကလဟုကေသုဂရုကေယေဝဌာတဗ္ဗေပိဂရုကေအဋ္ဌတွာကေစိဘိက္ခူနဒိယာဥဒကုက္ခေပံအကတွာကရောန္တိ။ဝေံသာသနေဒ္ဒိဓာဘိန္ဒာဟောန္တိ။ဇ္ဇဒဉ္စဘိန္ဒနံကောသမ္ဗကက္ခန္ဓကေ ဘိန္ဒတောပိသတဂုဏေန သဟာသဂုဏေန ဗလဝတရမေဝ၊ သာသနသ ဝိပတ္တိကာရဏတ္တာ၊ တထာဟိနဇ္ဇဒံမနုဿလောကေဘိက္ခူနံယေဝဟောတိ၊ ဘိက္ခူနံဥပါသကမနုဿာနံ အာရက္ခကဒေဝတာနမ္ပိ ထာသံသဟာယကာနံဘုမ္မနိဿိတဒေဝတာနမ္ပိတာသံ သဟာယကာနံရုက္ခနိဿိတဒေဝတာနမ္ပိ တာသံသဟာယကာနံ အာကာသဋ္ဌကဒေဝတာနမ္ပိ တာသံသဟာယကာနံစာတု မဟာရာဇိက ဒေဝတာနမ္ပိ တာသံသဟာယကာနံ တာဝတိံသဒေဝတာနမ္ပိ၊ဝေံမိတ္တပရမ္ပရဝသေနဆကာမာဝစရဒေဝတာနမ္ပိတာသံမိတ္တာနံဗြဟ္မပါရိသဇ္ဇာနမ္ပိတိဝေံယာဝအကနိဋ္ဌဗြဟ္မလောကာ အရိယပုဂ္ဂလေဌပေတွာ သဗ္ဗေပုထုဇ္ဇနာဒေဝမနုဿာဘိန္ဒာဟောန္တိ၊ တေသံဘိန္ဒတ္တာဗဟုစပါပံပသဝတိ၊ တသ္မာပါဠိယာအဋ္ဌကထံအဋ္ဌကထာယစပါဠိံသံသန္ဒိတွာ တာနိတာနိဂန္ထဝိသေသာနိစဧကတောကတွာ ဂဂေါ်ဒကေနယရနောဒကံဝိယမိဿိတွာ ဧကီဘာဝံကတွာ သီမဝိသောဓနိံနာမကရိဿာမိ၊ ထံသုဏာထသာရကံမနသိကရောထမ္မေရာဇဿသာဝကာတိ။

တတ္ထဗုဒ္ဓုပ္ပါဒေါဒုလ္လဘော ဗုဒ္ဓဿဥပ္ပါဒကာလောဒုလ္လဘော၊ တထာဟိအနုပ္ပန္ဒကာလေဗုဒ္ဓေဗုဒ္ဓေါတိသဒ္ဒမ္ပိအသုတွာဝိတိဝတ္တာနံကပ္ပါနံဂဏနပထံဝိတိဝတ္တာ။ဗုဒ္ဓကာရဏဿဒုက္ကရတ္တံဟောဌာဝုတ္တမေဝ။ ။

တတောပဗ္ဗဇ္ဇာစဥပသမ္ပဒါစာတိတ္ထေ တောပစ္စယော လာမကတ္ထေ၊ ပဉ္စမျတ္ထေဝါ။ဗုဒ္ဓုပ္ပါဒေါဒုလ္လဘော၊ တမနုပဗ္ဗဇ္ဇာစဥပသမ္ပဒါစ ဒုလ္လဘာယေဝါတိ အဓိပ္ပာယော။ ယထာစလောကေ ကိဉ္စိဒေဝမဟန္ဒံအလဘိတဗ္ဗံ လဘိတွာဝါတေနသဟကာရီကာရဏဘူတံအပ္ပန္ဒမ္ပိမဟန္ဒံမဟန္ဒံဒုလ္လဘံဒုလ္လဘန္တိဝုစ္စတိ၊ဝေမေဝအတိဒုလ္လဘံဗုဒ္ဓုပ္ပါဒံအာဂမ္မတမနုပဗ္ဗဇိတမ္ပိ ဒုလ္လဘန္တိဝုစ္စတိ၊ ယထာစနဒိယာဥပရိမဘာဂေ သတ္တာဟာဝနုလိကာဒိဘာဝေနဥဒကပူရဏေဟောဌာကိသ္မိဉ္စိဌာနေတရိတုံ အဝိသဟ

နွဲ့ဘုံဒမေဝဌာနံဒုက္ကရန္တိဝုစ္စတိ၊ ဝေမေဝဗုဒ္ဓကာရဏသဒုက္ကရဘာဝေ
နတမနုပဗ္ဗဇ္ဇုပသမ္ပဒါပိဒုက္ကရံဒုလ္လဘန္တိဝုစ္စတိ။ အညထာဗုဒ္ဓဘဂဝတော
ပိပဗ္ဗဇ္ဇုပသမ္ပဒဘာဝေါယေဝသေဌ္ဌောဘဝေယျ။ အထဝါကာရဏူပစာ
ရဝသေနာပိဝေံဝုတ္တန္တိဒဋ္ဌဗ္ဗံ၊ ယထာသေမ္ဘောဂုဋ္ဌောတိ၊ တထာဟိဂုဋ္ဌသ
ဝိဝနပစ္စယာသေမ္ဘောဥသနွော၊ တံဇနောဂုဋ္ဌေနသေမ္ဘောတိ ဝတ္တဗ္ဗေဝိ
ကာရဏသ္မိံဂုဋ္ဌေဖလဘူတံသေမ္ဘံရောပေတွာသေမ္ဘောဂုဋ္ဌောတိဝုစ္စတိ၊ ဝေ
ဝံကာရဏသ ဒုက္ကရတ္တာဒုလ္လဘေဗုဒ္ဓုပ္ပါဒေတမနုကြိယာပဗ္ဗဇ္ဇာပိ တံမူ
လကာရဏဘူတေဗုဒ္ဓုပ္ပါဒေရောပေတွာ ဒုလ္လဘာပဗ္ဗဇ္ဇာတိဝုစ္စတိ။ ဗုဒ္ဓု
ပ္ပါဒကာလေပိဗုဒ္ဓဒဿနံဒုလ္လဘမေဝ၊ အနုပ္ပန္နကာလေပနပဂေဝ၊ သဗ္ဗခ
ဏေသုနဝမခဏတ္တာစ၊ တထာဟိမိလက္ခုဒေသ-အရူပဘူမိ-အသညသ
တ္တ-နိရယ-ပေတ-တိရစ္ဆာနဘူမိသုဇာယမာနေသုဝါ မဇ္ဈိမဒေသေဇာယ
မာနောပိမိစ္ဆာဒိဋ္ဌိဘူတာဝါ၊ သမ္မာဒိဋ္ဌိကုလေဇာယမာနာပိစက္ခုသောတ
ဝိကလဘာဝေနအင်္ဂဝိကလာဝါဗုဒ္ဓဒဿနံနအရဟန္တိ၊ ဒဿနမ္ပိဒဿနမ
တ္တမေဝ။ သုပဏ္ဏနာဂရာဇာဒိနံတဘ္မိံဘဝေမဂ္ဂဖလဘာဂိနောနဟောန္တိ၊
ဟောန္တိစေတ္ထ။ ။

ပစ္စန္တဇော အရူပိနော၊ ဝိကလင်္ဂေါ အသညဇော။
မိစ္ဆာဒိဋ္ဌိ တိရစ္ဆာနော၊ ပေတော နေရယိကောပိစ။ ။
ဧတေ အဋ္ဌက္ခဏာ ဝုတ္တာ၊ ဗုဒ္ဓေနာဒိစ္စဗန္ဓုနာ။
ဗုဒ္ဓုပ္ပါဒေါ ခဏော ဧကော၊ နဝမောတိ ပဝုစ္စတိတိ။ ။

ပဗ္ဗဇ္ဇာတိစေတ္ထသာမညေနဝုတ္တေပိသာမဏေရာဝအဓိပ္ပေတာ၊ ဥပ
သမ္ပဒါစာတိပိသုံဝုတ္တတ္တာ။ သာမဏေရာစနာမဗုဒ္ဓံသရဏံဂစ္ဆာမိဣာဒိ
နာတိက္ခတ္တုံဝတ္ဝာ ဥဘတောသုဒ္ဓိဝသေနေဝ သာမဏေရဘူမိယံ တိဋ္ဌ
န္တိ။ ဒသသီလာနိပနတေသံသိက္ခာပဒမတ္တမေဝ။ တာနိပါဠိဝသေနအသ
ကွောန္တောအတ္ထဝသေနဇုဒဥ္ဇသမာဒါယဝတ္တေဟိတိအာစိက္ခိတုမ္ပိဝဋ္ဌတိ
ယေဝ။ ဇုဝဝတ္တဗ္ဗံနတ္ထိ။ ဥပသမ္ပဒါပနအဋ္ဌဝိဓာဟောန္တိ ဟေဘိက္ခူပသ
မ္ပဒါ, သရဏဂမနူပသမ္ပဒါ, ဩဝါဒ ပဋိဂ္ဂဟဏူပသမ္ပဒါ, ပဥ္ဘာဗျာကရ
ဏူပသမ္ပဒါ, အဋ္ဌဂရုဓမ္မပဋိဂ္ဂဟဏူပသမ္ပဒါ, ဒူတေနူပသမ္ပဒါ, အဋ္ဌဝါစိ
ကူပသမ္ပဒါ, ဥတ္တိစတုတ္ထူပသမ္ပဒါ, စာတိ။ တတ္ထဘဂဝါဟေဘိက္ခုဘာ
ဝါယ ဥပနီဿယသမ္ပန္နံဝုဂ္ဂလံဒိသ္ဝာရတ္တပံသုကူလန္တရတော သုဝဏ္ဏဝ
ဏ္ဏံ ဒက္ခိဏဟတ္ထံနီဟရိတ္ဝာ ဗြဟ္မဃောသံနိစ္ဆာရေန္တော ဟေဘိက္ခုစရ

ဖြဟ္မစရိယံ သမ္မာဒုက္ခသမ္ဘာ ကိရိယာယာတိဝဒတိ။ တသာနန္တရံမေ ဝဂိဟိလိဂ်ံ အန္တရဓာယိတွာ။ ။

တိစီဝရဥ ပတ္တောစ၊ဝါသိ သူစိစ ဗန္ဓနံ။
ပရိသာဝနမဋ္ဌေတေ၊ယုတ္တ-ယောဂသ ဘိက္ခုနောတိ။ ။

ဝေဂုတ္တေဟိ အဋ္ဌဟိပရိက္ခာရေဟိ သရီရေပဋိရတ္တောယေဝဝသသ တိကတ္တေရောဝိယ ဇရိယာပထသမ္ပန္နောဗုဒ္ဓါစရိယကော ဗုဒ္ဓပဇ္ဇာယ ကော ဒမ္မာသမ္ပုဒ္ဓံဝန္ဒမာနောဝ တိဋ္ဌတိ။ အယံဟေဘိက္ခူပသမ္ပဒါနာ မ။ဘဂဝါဟိပဋမဗောဓိယံ တောဘိ ကာလေဇံဟိဘိက္ခူပသမ္ပဒါယဝေဥ ပသမ္ပာဒေတိ။ တာနိပနပဥ္စဝဂ္ဂိယာဒယော အဂ်လိမာလတ္တေရပရိယော သာနာ။ ။

တိဏိသတံ သဟာသဥ၊စတ္တာလီသံ ပုနာပရော။
ဧကောစ ထေရော သပ္ပညော၊သဗ္ဗေတေ ဟေဘိက္ခုကာတိ။ ။

ဧတေ ဝိနံယဝိဒုကေ နိဒ္ဒိဋ္ဌဟေဘိက္ခူနာမ၊ ဝိနယဝိဒုကေအနိဒ္ဒိဋ္ဌာပန တိသတပရိဝါရသေလဖြာဟ္မဏာဒယော။ ။

သတ္တဝီသသဟာသာနိ၊တိဏိယေဝ သတာနိစ။
ဧတေဟိ သဗ္ဗေ သခ်ါတာ၊သဗ္ဗေတေ ဟေဘိက္ခုကာတိ။ ။

တံသဗ္ဗံသမ္ပိဏ္ဍေတွာ အဋ္ဌဝီသသဟာသာနိဆသတာနိ ဧကစတ္တာလီ သုတ္တရာနိစဟောန္တိ။ပဋမဗောဓိစနာမေသာဝီသတိဝသာနိဟောန္တိ။ ။

ဘဂဝါဟိအနုတ္တရံဓမ္မစက္ကံပဝတ္တေတွာအဋ္ဌာရသကောဋိဖြာဟ္မဏာနံ အမတံပါယေတွာပဋမဝသံဝသိ။ဒုတိယတတိယစတုတ္ထဝသေသုရာ ဇဂဟေဝေဋ္ဌုဝနဝိဟာရေဝသံဝသိ၊ဘဂဝါဟိအာသာဋ္ဌိနက္ခတ္တပုဏ္ဏမိ ယံဗာရာဏသိယာဇုသိပတနေမိဂဒါယေပဋမဝသံဝသိတွာဖဂ္ဂုဏမာ သေဖဂ္ဂုဏပုဏ္ဏမိယံရာဇဂဟံပတွာ ဗိမ္ဗိသာရရညာကာရိတေဝေဋ္ဌုဝန ဝိဟာရေဧကမာသမတ္တံဝသိတွာ စိတြမာသေ ဝီသတိခီဏာသဝသဟာ သပရိဝုတောကဝိလဝတ္ထုံဂတ္ဝာအသိတိယာ ဥာတိသဟာသာနံမဇ္ဇေ ဝိပ္ပဋိပန္နာနံရာဇုနံမတ္ထကေပံသုရဇံဩကိရိတွာတေဝန္ဒာပေတွာပေါက္ခရ ဝသဥ္စဝသာပေတွာတမာဂမ္မအသိတိယာဥာတိသဟာသာနံဝေသန္တ ရဇာတကံကထေတွာရာဟုလမာတရမာဂမ္မစန္ဒကိန္နရီဇာတကဥ္စကထေ တွာဖိတရံအနာဂါမိဖလေပတိဋ္ဌာပေတွာရာဇဂဟမေဝအာဂတ္တွာဝါသံ ကပ္ပေသိ၊တေနဝုတ္တံဒုတိယတတိယစတုတ္ထဝသေသုရာဇဂဟေဝေဋ္ဌုဝ

နဝိဟာရေဝသံဝသိတိ။ ပဠုမေပနဝေသာလိယံကေဝါသံဝသိ။ဆဒ္ဒေမ
ကုဋုပဗ္ဗတေကေဝါသံဝသိ။ ပုဏ္ဏောဝါတတ္ထ။ တတြာယံအနုပုဗ္ဗိကထာ
သုနာပရန္တရဋ္ဌကိရဏေကဒိဝါကိစ္စကဂါမေနွေဘာတရော။ တေသုက
ဒါစိဇေဋ္ဌော ပဠသကဓုသတာနိဂဟေတွာ ဇနပဒံဂန္တွာဘဏ္ဍံအာဟရ
တိ၊ကဒါစိကနိဋ္ဌော။ ဇ္ဈမဒ္ဒိ ပနသမယေကနိဋ္ဌဃရေဌပေတွာ ဇေဋ္ဌဘာ
တိကောပဠသကဓုသတာနိဂဟေတွာဇနပဒစာရိကံစရန္တော ဆနုပုဗ္ဗေန
သာဝတ္ထိံပတွာ ဇေတဝနသာအဝိဒူရေပဠသကဓုသတာနိဋ္ဌပေတွာ ဘု
တ္တပါတရာသောပရိဇနပရိဝုတောဖါသုကဋ္ဌာနေနိသိဒိ။တေနစသမယေ
နသာဝတ္ထိဝါဆိနော ဘုတ္တပါတရာသာဠုပေါသထဂ်ါနိ အဓိဋ္ဌာယသုဋ္ဌု
တ္တရာသဂ်ါဂန္ဓဝုဋ္ဌာဓိ ဟတ္ထာ ယေနဇေတ္ဝေါ၊ ယေနဝမ္ဗော၊ ယေနသံဃော၊
တန်ိန္နဒါတပွေါဏာတဿာဘာရေဟာတွာဒိက္ခိဏဒွါရေနနိက္ခမိတွာ ဇေတဝ
နံဂန္တွာနိ။သောတေဒိသွာကဟံဇ္ဈမေဂန္တွာနိတိကေမနုဿံပုစ္ဆိ။ကိံတွံအ
ယျာနဇာနာသိ၊လောကေဗုဒ္ဓဝမ္မသံဃရတနာနိနာမဠုပ္ပန္နာနိ၊ဇ္ဈာဓေဝမ
ဟာဇနောသတ္ထုသန္တိကေဝမ္မကထံသောတုံဂစ္ဆတိတိ။ထဏဗုဒ္ဓေါတိ
ဝစနံဆဒိစမ္မာဒိနိဆိန္ဒိတွာ အဒ္ဓမိဠိံဇ္ဈာဟာစ္ဆအဋ္ဌာသိ။ အထဇာတ္တနောပရိ
ဇနပရိဝုတောတာယပရိသာယသဒ္ဒိံဝိဟာရံဂတွဲသတ္ထာမရုဿရေနဓ
မ္မံဒေသေန္တဿ ပရိသပရိယန္တေ ဋ္ဌိတောဓမ္မံသုတွာ ပဗ္ဗဇ္ဇာယစိတ္တံဥပ္ပာဒေ
သိ။အထတဿဂတေနကာဆံဝိမိတွာပရိသာယဥ္ဇယျာဇိတာယသတ္ထာ
ရံဥပသင်္ကမိတွာဝန္ဒိတွာ သွာတနာယနိမန္တေတွာ နုတိယဒိဝသေမဏ္ဍပံ
ကာရေတွာ အာသနာနိပညာပေတွာ ဗုဒ္ဓပ္ပမုခဿသံဃဿ မဟာဒါနံဒ
တွာ ဘတ္တကိစ္စာဝသာနေဘဂဝါ အနုမောဒနံကတွာပက္ကမိ။ ဘုတ္တပါတ
ရာသော ဠုပေါသထဂ်ါနိအဓိဋ္ဌာယဘတ္တာဂါရိကံပက္ကောသာပေတွာ ဇေ
တ္တကံဘဏ္ဍံဝိဿဇ္ဇိတံ ဇေတ္တကံပနနဝိဿဇ္ဇိတန်ိ သဗ္ဗံအာဓိက္ခိတွာ ဇ္ဈမံ
သာပတေယျံ မယ္ဟ ကနိဋ္ဌဿ ဒေဟိတိသဗ္ဗံနိယျာတေတွာ သတ္ထုသန်ိ
ကေပဗ္ဗဇိတွာကမ္မဋ္ဌာနပရာယဏောအဟောသိ။အထဿကမ္မဋ္ဌာနံမနသိ
ကရောန္တဿကမ္မဋ္ဌာနံနဉပဋ္ဌာတိ၊တတောစိန္တေသိအယံဇနပဒေါမယ္ဟံဆ
သပ္ပါယော၊ယန္နူနာဟံ သတ္ထုသန်ိ ကေကမ္မဋ္ဌာနံဂဟေတွာ သကဋ္ဌာန
မေဝဂန္တ္ဝေယျန်ိ။ အထ ပုဗ္ဗဏ္ဍသမယေဝိဏ္ဍာယ စရိတွာ သာယန္ဟသမ
ယေပဋိသလ္လာနာဝုဋ္ဌိတောဘဂဝန်ံ ဥပသင်္ကမိတွာကမ္မဋ္ဌာနံ ကထာပေ
တွာ သတ္ထာသိဟနာဒံနဒိတွာပက္ကမိ။ ဆထခေါအာယသ္မာပုဏ္ဏော သူနာ

ပရန္တရဋ္ဌ ပတ္တာသမ္မတပဗ္ဗတံနာမပဝိသိတ္တာဝါဏိဇကဂါမံပိဏ္ဍာယပါ
ဝိသိ။ အထနံကနိဋ္ဌဘာတာသဂေဟံနေတ္တာဘိက္ခုဒတ္တာ ဘန္တေအညတ္ထ
ဆာဂတ္တာဖ္ဂုဝေဝသတာတိ ပဒိညံကာရေတ္တာ ဝသာပေသိ။တတောသ
မဒ္ဓဂိရိဝိဟာရံနာမ ဆာဂမာသိ။တတ္ထသရဒ္ဓဝိဝိယောဆာဂတ္တာ အယက
ဏ္ဍပါသာဏောသုပဟာရိတ္တာ မဟာသဒ္ဒံကရောန္တိ။ ထေရောကမ္မဋ္ဌာနံ မန
သိကရောန္တော နဖါသုဝိဟာရောဟောတီတိ သမုဒ္ဒံနိသဒ္ဒံ ကတ္တာအဓိဋ္ဌာ
သိ။ တ္ဘတောမာတုလဂိဂိ်နာမဆာဂမာသိ။ တံတ္ထသကုဏာသဝော်ာဥသ
ဒ္ဓေါရတ္တိဉ္စဒိဝါစသဒ္ဒေါဇကောဗဒ္ဓေါဟောတိ။ ထေရော ဖုဒံဌ္ဌာနံအဖါသု
ကန္တိတတော မကုဋ္ဌကာရောမဝိဟာရံနာမ ဂတော။ သော ဝါဏိဇဂါမ
ဿ နာတိဒူရောနာဆ္ဘာသဒ္ဓေါဂမနာဂမနသမ္ပန္နော ဝိဝိတ္တော်ာအပ္ပသဒ္ဒေါ။
ထေရောဖုဒံဌ္ဌာနံဖါသုကန္တိ တတ္ထရတ္တိဋ္ဌာနဒိဝါဌာနေ စင်္ကမနာဒိနိကာ
ရေတ္တာဝသုံဉပဂဆ္ဆတိ။ ဇံဝံစတူသုဌာနေသုဝိဟာသိ။ ဆထေကဒိဝသံ
တတ္ထိ်ယောဓအန္တေဝာသေ ပဉ္စဝါဏိဇကသတာနိပရသမုဒ္ဒံဂန္ဆာမာတိ
နာဝါယဘဏ္ဍံပက္ခိပိ်သု။နာဝါရောဟနဒိဝသေထေရဿကနိဋ္ဌာဘာတာ
ထေရံ ဘောဇေတ္တာထေရဿသန္တိကေသိက္ခာပဒါနိဂဟေတ္တာ ဂန္ဆန္တော
ဘန္တေ မဟာသမုဒ္ဒေါနာမ အဿဒ္ဓေယျာစာနေကန္တရောယောစ၊ ဆမ္မေ
အာဝဇ္ဇေယျာထာတိဝတ္တာနာဝံဆာရုယှိ။နာဝါဒ္ဝိဓဝေနဂစ္ဆမာနာဆာဉ
တရံဒ်ိပံပါပုဏိ။မနုဿာပါတရောသံကရိဿာမာတိဒိပကောဩတိတ္ထော။
တတ္ထိ်ဒိပကောအညံကိဉ္စိနတ္ထိ၊ စန္ဒနဝနမေဝအဟောသိ။ဆထေကော ဝါ
သိယာရက္ခံအာကောဇေတ္တာလောဟိတစန္ဒနဘာဝံဉတ္တာ ဘောမယံလာ
ဘတ္ထာယပရသမုဒ္ဒံဂန္ဆာမ၊ ဇ္ဈတောစဥတ္တရိလာဘာနာမနတ္ထိ၊ စတုရင်္ဂလ
မတ္တာပိ ဃဋိကာသတသဟဿံအဂ္ဃတိ၊သံဟာရေတဇ္ဈကယုတ္တံဘဏ္ဍံ
ဟာရေတ္တာဂန္ဆာမာတိ။ တေတထာကရိ်သု၊ စန္ဒနဝနေအဓိဝတ္ထာ အမ
နုဿာကုဏ္ဍိတ္တာဇ္ဈမေဟိဆမ္မာကံစန္ဒနဝနံနာသိတံ၊ဃာတေဿာမနေတိ
စိန္တေတ္တော နဇ္ဈမေသုဃာဒိတေသုသဗ္ဗံဇကကုဏပံ ဘဝိဿတိ၊ သမုဒ္ဒမ
ဇ္ဈေနေသံနာဝံ ဩသိဒေဿာမဘတိအာဟံသု။အထတေသံနာဝံဆာရုယှ
မဟုတ္တံဂတကာလေယေဝဥ္ဘါဒိကံဥ္စပဋ္ဌာပေတ္တာသယဓိတေအမနုဿာ
ဘယာနကာနိရုပါနိဒဿယိ်သု။ဘိတာမနုဿာ ဆတ္တာနော ဒေဝတာ နမ
သန္တိ။ ထေရဿကနိဋ္ဌော စူဠပုဏ္ဏကုဋုမ္ဗိကောမယ္ဘာတာ အဝဿ
ယောဟောတူတိထေရဿနမဿမာနောအဋ္ဌာသိ။ထေရောပိကိရတတ္ထိ်

ယေဝစဏေအာဝဇ္ဇေတွာတေသံဗျသနပ္ပတ္တိံဥတ္တာဝေဟာသံဥပ္ပတိတွာ
အဘိရခေါအဌာသိ။ အမနုဿာထေရံဒိသွာဝ အယျပုဏ္ဏတ္ထေရော ဟေ
တိပက္ကမိံသု။ ဥပ္ပာဒိကံ သန္ဓိသီဒိ။ ထေရောမာဘာယထာတိ တေသံအ
ဿာသေတွာဝ ကဟံဂန္တုကာမတ္ထာတိပုစ္ဆိ။ ဘန္တေအမှာကံသကဌာန
မေဝဂစ္ဆာမာတိထေရောနာဝံဖလေ အက္ကမိတွာတေသံဇုစ္ဆိတဌာနံ ဂ
စ္ဆတူတိ အဓိဌာတိ။ ဝါဏိဇာ သကဌာနံ ဂတ္တာ တံပဝတ္တိံ ပုတ္တဒါရဿ
အာရောစေတွာထေထေရံသရဏံ ဂစ္ဆာမာတိပဗ္ဗသတာနိအတ္တနောအတ္တ
နောပဗ္ဗမာတုဂါမသတေဟိသဒ္ဓိံ တီသုသရဏေသု ပတိဌာယဥပါသက
တ္တံပဋိဝေဒေသုံ။ တတောနာဝါယဘဏ္ဍံ ဩတာရေတွာ ထေရဿဧကံ
ကောဌာသံကတွာအယံဘန္တေတုမှာကံကောဌာသောတိအာဟံသု။ ထေ
ရောမယ္ဘံဝိသုံကောဌာသကိစ္စံနတ္ထိ။ သတ္ထာပနတုမှေဟိဒိဌပုဗ္ဗောတိ။ နဒိ
ဌပုဗ္ဗောဘန္တေတိ၊ တေနဟိဇုမိနာသတ္ထု မဏ္ဍလမာဠံကရောထ။ ဝေံသ
တ္ထာရံပဿိဿထာတိ တေသာရဘန္တေတိ တေနစကောဌာသေနအတ္တ
နောစကောဌာသေနမဏ္ဍလမာဠံကာတုံ အာရဘိံသု။ သတ္ထာ ကိရဿ
အာရဒ္ဓကာလတောပဌာယပရိဘောဂံအကာသိ။ တတောမနုဿာရတ္တိံ
ဩဘာသံဒိသွာမဟောသက္ဒာဒေဝတာအတ္ထီတိသညံကရိံသု။ ဥပါသကာ
မဏ္ဍလမာဠဗ္ဗ ဘိက္ခုသံဃဿသေနာသနာနိစနိဌပေတွာဒါနသမ္ဘာရံသ
ဇ္ဇေတွာကထံဘန္တေအမှေဟိ အတ္တနောကိစ္စံ၊ သတ္ထာရံ ပက္ကောသထာတိ
ထေရဿ အာရောစေသုံ။ ထေရောသာယန္ဟသမယေ ဇုဒ္ဓိယာသာဝတ္ထိံ ပ
တွာဘန္တေဝါဏိဇဂါမဝါသိနော တုမှေဒဌုကာမာ၊ တေသံ အနုကမ္ပံက
ရောထာတိ။ ဘဂဝါအဓိဝါသေသိ။ ထေရောဘဂဝတောအဓိဝါသနံဝိဒိ
တွာသကဌာနမေဝပစ္စာဂတော။ ဘဂဝါအာနန္ဒတ္ထေရံအာမန္တေသိ အာ
နန္ဒသွေ သူနာပရန္တေဝါဏိဇဂါမေ ပိဏ္ဍာယစရိဿာမ၊ တွံကျေနပဗ္ဗသ
တာနံဘိက္ခူနံ သလာကံဒေဟီတိ။ ထေရော သာရဘန္တေတိ ဘိက္ခုသံဃ
ဿတမတ္ထံအာရောစေတွာစာရိကာသလာကံဂဏ္ဍန္တူတိအာဟ။ တံဒိဝ
သံ ကုဏ္ဍဓာနတ္ထေရော ပဌမံ သလာကံ အဂ္ဂဟေသိ။ ဝါဏိဇဂါမဝါသိ
နောဝိသွေကိရသတ္ထာအာဂမိဿတီတိဂါမမဇ္ဇေမဏ္ဍပံကတွာဒါနဂ္ဂံသ
ဇ္ဇယိံသု။ ဘဂဝါပါတောဝသရီရပဋိဇဂ္ဂနံ ကတွာ ဂန္ဓကုဋိံ ပဝိသိတွာဖ
လသမာပတ္တိံအပ္ပေတွာနိသီဒိ။ သက္ကဿပဏ္ဍုကမ္ပလသိလာသနံ ဥဏ္ဍိ
အဟောသိ။ သောကိံ ဇုဒန္တိအာဝဇ္ဇေတွာ သတ္ထုသူနာပရန္တဂမနံဒိသွာ ဝိ

ထိမဝိသောဓနိပါဠိ။

သုကမ္မံဆာမန္တေသိ တာတ အဇ္ဇဘဂဝါတိဂိမဂ္ဂာနိယောဇနသတာနိ ဝိဏ္ဏာစာရံဂမိဿတိ၊ ပဋိကူဒ္ဒာဂါရသတာနိ မာပေတွာ ဇေတဝနဂ္ဂါရကောဋ္ဌမတ္ထကေဂမနသဇ္ဇာနိ်ကတွာဌပေတိတိ၊သောတထာအကာသိ။ ဘဂဝတောကူဒ္ဒာဂါရံစတုမုခံအဟောသိ၊ဖွိန်းအဂ္ဂသာဝကာနံဖွိမုခံ၊သေသာနံ ဇကမုခံ၊သတ္ထာဂန္ဓကုဋိတောနိက္ခမ္မပဒိုပါဒိယာဌပိတကူဒ္ဒာဂါရေ သုဒုရကူဒ္ဒာဂါရံပါဝိသိ။ဒွေအဂ္ဂသာဝကေအာဒိ်ကတွာ ဇကုနပဋိဘိက္ခု သတာနိဝိ ကူဒ္ဒာဂါရံဂတ္ဝာ နိသိန္နာအဟေသုံ၊ ဇကံတုန္တ ကူဒ္ဒာဂါရံအဟောသိ။ပဋိကူဒ္ဒာဂါရသတာနိအာကာသေဥပတိ်သု။ သတ္ထာသစ္ဆဗုန္ဒ ပဗ္ဗတံနာမ ပတွာကူဒ္ဒာဂါရံ အာကာသေဌပေတွာတသ္မိ် ပဗ္ဗတေသစ္ဆဗု ဒ္ဓေနာမဒိန္ဓာဒိတဋ္ဌာပသောမဟာဇနံဒိန္ဓာဒိဋ္ဌိ်ဥဂ္ဂဏ္ဟာပေန္တောဃာဘဂ္ဂ ဃသဂ္ဂပ္ပတ္တောဟုတွာဝသတိ။အဇ္ဇန္တရေဃသ အန္တောစာဋိယံပဒိပေါဒိ ယအရဟတ္တံသဥပနိဿယောဇေတိ၊တံဒိတွာဓမ္မမဿကထေဿာဓိ တိဂတ်ဒွာဓမ္မံဒေသေသိ။ တာပသောဒေသနာပရိယောသာနေ အရဟတ္တံ ပါပုဏိ။ မဂ္ဂေနဝဿအာဘိညာဓာရာတာ၊ဇေဟိဘိက္ခုဟုတွာဖုဋ္ဌိမယပ ဋ္ဌာစိဝရောကူဒ္ဒာဂါရံပါဝိသိ။ ဘဂဝါကူဒ္ဒာဂါရဂတောဟိပဋိဘိက္ခုသ တောဟိသဋ္ဌိ်ဝါဏိဇဂါမံဂတ်ဒွာကူဒ္ဒာဂါရာနိအာဒိဿမာနာနိကတွာ ဝါ ဏိဇဂါမံပါဝိသိ။ဝါဏိဇာဇဋ္ဌပုမုခဿဘိက္ခုသံဃဿမဟာဒါနံဒတွာ သသတ္ထာရံမကုဋ္ဌကာရောမံနယိ်သု။ သတ္ထာမဏ္ဍလမာဠံပါဝိသိ။ မဟာဇ နောဃာဝဿတ္ထာဘဋ္ဌဒရထံပဋိပ္ပဿမ္ဘေတိ တာဝပါတရာသံကတွာဥ ပေါသထဂါနိသမာဒါယဂန္ဓဥပုပ္ဖဿ အာဒါယဓမ္မဿဝနတ္ထာယအာရောမံပ စ္စာဂမာသိ။သတ္ထာဓမ္မံဒေသေသိ။မဟာဇနဿဗန္ဓနာမောက္ခာဇာတော၊ မဟာန္တဗုဒ္ဓကောလာဟလံအဟောသိ။ သတ္ထာမဟာဇနဿ သဂ်ဟတ္ထံက တိပါဟံ တတ္ထေဝ ဝသိ၊အရဏ်ဝနမဟာဂန္ဓကုဋိယံယေဝဥဒ္ဓပေသိ။ တ တ္ထကတိပါဟံဝသိတွာ ဝါဏိဇဂါမေဝိဏ္ဏာယစရိတွာ တွံအ္ဇဓေဝ ဝသာ ဟိတိပုဏ္ဏာတ္ထေရံ နိဝတ္တေတွာအန္တရေနမုခါနံဒိနာမအတ္ထိ၊တဿာတိရံအ ဂမာသိ။နမုခါနာဂရာဇဿတ္ထာပဒ္ဓါဂ္ဂတ်ဒွာနာဂဘဝနံပဝေထေတွာတိတ္ထံရ တနာနံသတ္ထာရံအကာသိ။ သတ္ထာတဿသမ္မံကသေတွာနာဂဘဝနာနိက္ခ မိ။သောမယ်ဘန္တေပရိစရိတဗ္ဗံဒေဓာတိယာစိ။ ဘဂဝါနံမုခါနံဒိတိရေပ ဒစ်ေတိယံဒသေသိ။တံဝိစိသုအာဂတာသုပိမိယာတိ၊ဝိစိသုဂတာသုဝိဝ ရတိ၊မဟာသက္ကာရုပ္ပတ္တိ အဟောသိ။ သတ္ထာတတောနိက္ခမ္မသစ္ဆဗုန္ဒပဗ္ဗ

၁၄ သိမဝိသောဓနိပါဠိ။

ထံဂတ္ဝါသစ္စဗန္ဓံအာဟ'တယာမဟာဇနော အပါယမဂ္ဂေဩတိဏာဂိတော၊ တံဖုဇ္ဇဓေဝဝသိတ္တာဇတေသံလဒ္ဓိ'ဝိဿဇ္ဇာပေတ္တာ နိဗ္ဗာနမဂ္ဂေပတိဋ္ဌာပေဟိတိ။ သောဝိပဂိစရိတဗ္ဗံယာစိ။သတ္ထာဃနဝိဋ္ဌပါ သာဏောအလ္လမတ္တိက်ဝိဏ္ဍာဒ္ဒိလဉ္ဆနံဝိယပဒစေတိယံ ဒသေသိ။ ဇံသူနာပရန္တရဋ္ဌေယေဝန္တေစ ဂ္ဂရတနစေတိယာနိ ယာဝသာသနန္တရဓာနံပတိဋ္ဌာပေသိ။ သတ္ထာမေပနဝ သေသာဝတ္ထိယံ ကဏ္ဍမ္ဗဂ်ကဋ္ဌမူလေ တိတ္ထိမဋ္ဌနံကရောန္တော ယမကပါဋိ ဟာရိယံကတွာ ဒဿဟိစက္ခဝါဋ္ဌသဟဿေဟိအာဂတာနံဒေဝတာနံမာ တရံကာယသက္ခိ'ကတွာ အာဘိဓမ္မိဒေသေန္တော တာဝတိ'သဘဝနေ ပါရိ ဆ္ဆတ္တကမူလေ ပဏ္ဍုကမ္ဗလသိလာယံဝသံဝသိ။ အဋ္ဌမေသံသုမာရဂိရေဇနဝသံဝသိ။နဝမေကောသမ္ဗိယံဇကဝသံဝသိ။ တဒါဘဂ္ဂိယော, ကိမိလော,ဘဂု,အာနန္ဒော,အနုရုဒ္ဓေါ, ဒေဝဒတ္တော, စာတိဆခတ္တိယာပ ဗ္ဗဇိ'သု။ တေသံဝိတ္ထာရော ဓမ္မပဒေအာဂတော။ ဒဿမေပနဝသေပါလိ လေယျဂါမေ ဒက္ခိဏာဝနသဏ္ဍေဘဂ္ဂသာလမူလေပါလိလေယျကေန ဟ တ္ထိနာဂုပဋ္ဌိယမာနောဖါသုကံဝသာဝါသံဝသိ။ဇကာဒဿမေ နာလန္ဒဖြော ဟ္မဏဂါမေဇကဝါသံဝသိ။ဒွါဒသမေဝေရဉ္ဇာယံဇကဝါသံဝသိ ဒုစ္စရိတ သသဝိပါကံအနုဘဝမာနော၊ ဘဂဝတာဂိရဟသသဘဂဝတောကာ လေသာဝကာနံ ဝစီဒုစ္စရိတဝသေနကတုပစိတသဿအကုသလကမ္မသ တဒါလဒ္ဓါကာသဝသေနဥပဋ္ဌိတတ္တာ ဝေရဉ္ဇဗြာဟ္မဏောနိမန္တိတောဝိ သမာနောမာရော၀နံနဝသေနအသလ္လက္ခေတွာအသဝါဏိဇကာနံနိဗ္ဗဒ ဂ္ဂသခ်ီပေနပညတ္တိပတ္ထပတ္ထမူလကံယဝတဏ္ဍုလမေဝတေမာသံဘုဉ္ဇ တိ၊ဝုတ္တဉ္ဆေတံအပဒါနေ။ ။

ဖုသသာဟံ ပါဝစနေ၊သာဝကေ ပရိဘာသိသံ။
ယဝံ ခါဒထ ဘုဉ္ဇထ၊ မာစ ဘုဉ္ဇထ သာလိနော။ ။
တေန ကမ္မဝိပါကေန၊တေမာသံ ခါဒိတံ ယဝံ။
နိမန္တိတော ဗြာဟ္မဏောန၊ဝေရဉ္ဇာယံ ဝသိ' တဒါတိ။ ။

တေနဝုတ္တံဒွါဒသမေဝေရဉ္ဇာယံဇကဝါသံဝသိဒုစ္စရိတသဿဝိပါကံအနုဘ ဝမာနောတိ။ ကေရသမေဇာလိယပဗ္ဗတေဇကဝါသံဝသိ။ စတုဋ္ဌသမေ သာဝတ္ထိယံ အနာထပိဏ္ဍိကသ အာရာမေဇေတဝနဝိဟာရေပဋိမဝါ သံဝသိတွာ ပဉ္စဒသမေဝဿေဇာတိဇနသင်္ဂဟတ္ထံကပိလဝတ္ထုံဂတော ၉

ကမေဝဝါသံကပ္ပေသိ။သောဋ္ဌသမေဝသောအာဋ္ဌဝကယက္ခဒမနတ္ထံအဂ္ဂါ
ဋ္ဌပိနဂရေကေဝါသံဝသိ။ သတ္တရသမေဝသော ရာဇဂဟမေဝ နိဝတ္တေ
တွာဝါသံကပ္ပေသိ။ အဋ္ဌာရသမေဝသော ဇာလိယပဗ္ဗတမေဝ နိဝတ္တေ
တွာဝသိ။ ကျေနပိသတိမေပိဝသောတတ္ထေဝဇာလိယပဗ္ဗတမေဝဝသိ။
ပိသတိမေဝသောရာဇဂဟသာအဝိဒူရေဘိသနကေဘောသကလဝနသ
ဏ္ဍောဝါသံ ကပ္ပေသိတိဇာမာနိပိသတိဝသာနိပဋ္ဌမဗောဓိတိဝေဒိတဗ္ဗာ
နိ။ဇေတဝိဏ်ကာလေ ဟေဘိက္ခူပသမ္ပဒါယဇေ ဥပသမ္ပာဒေသိတိ ယေ
သုယျေန ဘဂဝန္တံယေဝ ဥဒ္ဒိဿအာစရိယုပဇ္ဈာယံကတွာ ဟေဘိက္ခု
ဘာဝမာပန္နေပုညဝန္တပုဂ္ဂလေယေဝ သန္ဓာယဝုတ္တံ၊ အညေသမ္ပိအရိယ
ဘာဝမနာပန္နာနံသုဒိန္နာဒိနံဝါယမကပါဋိဟာရိယေပသိဒိတွာ အာယသ္မ
တော သာရိပုတ္တတ္ထေရဿသန္တိကေပဗ္ဗဇိတာနံ ပုဗ္ဗေကဿပဗုဒ္ဓကာ
လေ ဝဂ္ဂုလိဘူတပုဗ္ဗာနံပဉ္စန္နံဘိက္ခုသတာနံထေရသောဝသန္တိကေပဗ္ဗ
ဇိတဘာဝဿ ဒိဿနတော၊ တေနဝုတ္တံဘဂဝါဟိပဋ္ဌမဗောဓိယံ ဇေ
ဝိဏ်ကာလေ ဟေဘိက္ခူပသမ္ပဒါယဇေဥပသမ္ပာဒေသိတိ။ ဇုတောပရေ
သုပန ပဉ္စပိသတိဝသောသု အနာထပိဏ္ဍိကေနကာရိတေ ဇေတဝနမ
ဟာပိဟာရေ ကျေနပိသတိဝသာဝါသံဝသိ။ ပိသာခါယ သတ္တပိသတိ
ကောဋိဓနပရိစ္စာဂေနကာရိတေပုဗ္ဗာရာမေဆဗ္ဗဿာနိဝသိ။ ဒ္ဒိန္နံကုလာ
နံဂုဏမဟတ္တံ ပဋိစ္စသာဝတ္ထိယံနိဿာယပဉ္စပိသတိဝသာနိဝါသံဝသိ။
အန္တိမေပနဝသော ဗေဋ္ဌဝဂါမေ ဝသိဘွာ မရဏန္တိကာဝေဒနာဥပ္ပဇ္ဇိ၊
အာယုသခ်ါရောဿဇ္ဇနဉ္စတတ္တအကာသိ။ဇုမာနိဇုဓနာဓိပ္ပေကာနိ၊ ဘ
ဂဝတောဝဿက္ကမဇာနနတ္ထံယေဝဝုတ္တန္တိ။ ။

သရဏဂမနူပသမ္ပဒါနာမ ဗုဒ္ဓံသရဏံဂစ္ဆာမိတျာဒိနာ တိက္ခတ္တုံ ဝါ
စံဘိဒ္ဒိတွာဝုတ္တေဟိတိဟိသရဏဂမနေဟိဥပသမ္ပန္နော။ ။

ဩဝါဒပဋိဂ္ဂဟဏူပသမ္ပဒါနာမ တသ္မာတိဟတေ ကဿပဇေံ သိ
က္ခိတဗ္ဗံတိဗ္ဗမေဝဟိရောတ္တပ္ပံ ပစ္စုပဋ္ဌိတံဘဝိဿတိ ထေရေသုနဝေသု
မဇ္ဈိမေသုစာတိ၊ ဝေဠိတေကဿပသိက္ခိတဗ္ဗံ၊တသ္မာတိဟတေကဿပ
ဇေံသိက္ခိတဗ္ဗံ ယံကိဉ္စိဓမ္မံသောဿာမိ ကုသလူပသဠိတံသဗ္ဗန္တံ အဋ္ဌိက
တွာ မနသိကတွာသဗ္ဗမေဝစေတသော သမန္နာဟရိတွာဩဟိတသော
တော ဓမ္မံ သောဿာမိတိ၊ ဝေဠိတေကဿပသိက္ခိတဗ္ဗံ၊ တသ္မာတိဟ
တေ ကဿပဇေံသိက္ခိတဗ္ဗံသာတသဟဂတံမေကာယဂတာသတိ နဇ

ဟိသ္ဟာတိတိ၊ ဝေဠိတေကသ္ဟပသိက္ခိတဗ္ဗန္တိ ဇုဓိနာသြဝါဒပဋိဂ္ဂဏေန မဟာကသ္ဟပထ္ထေရသ္ဟအနုညာတဥပသမ္ပဒါနာမ။ ။

ပဥ္ဘာဗျာကရဏူပသမ္ပဒါနာမ သောပါကသ္ဟ အနုညာတဥပသမ္ပဒါ၊ ဘဂဝါကိရပုဗ္ဗာရာမေ အနုစက်မန္တော သောပါကသာမဏေရံ ဥဒ္ဓုမာတကသညာတိဝါ သောပါကရူပသညာတိဝါ ဇုမေဝမ္မာနာနထ္ထာ နာနာ ဗျဉ္ဇနာ ဥဒါဟုဧကထ္ထာ ဗျဉ္ဇနမေဝနာနန္တိ ဒသအသုဘနိဿိတေ ပဥ္ဘေ ပုစ္ဆိ။ သောတေဗျာကာသိ။ ဘဂဝါတသ္ဟ သာရကာရံဒတ္ဝာ ကတိဝ သ္ဟောသိတ္ဝံသောပါကာတိပုစ္ဆိ။သတ္တဝသ္ဟောအဟံဘဂဝါတိ၊သောပါ ကတ္ဝံမမသဗ္ဗညုတညာဏေနသဒ္ဓိသံသဒ္ဓိတ္ဝာပဥ္ဘေဗျာကာသိဘိ အာရဒ္ဓ စိတ္တောဥပသမ္ပဒံအနုဇာနာတိ၊အယံပဥ္ဘာဗျာကရဏဏူပသမ္ပဒါ။ ။

အဌဝါစိကူပသမ္ပဒါနာမဘိက္ခုနိယာ ဘိက္ခုနိသံဃတော ဥတ္တိစတုထ္ထေနဘိက္ခုသံဃတောဥတ္တိစတုထ္ထေနာတိဇုမေဟိဒ္ဒိဟိကမ္မေဟိဥပသမ္ပဒါ။ ဥတ္တိစတုထ္ထကမ္မူပသမ္ပဒါနာမဘိက္ခူနံ ဇောရဟိဥပသမ္ပဒါ၊ အယမေဝဇုဓာဓိပ္ပေတာ၊ သမ္ပတ္တိဝိပတ္တိ ဝသေနသမ္ဘဝတော။ ကသ္မာဟေသ ဥပသမ္ပန္နောနာမာတိ။ သမဂ္ဂေနသံဃေန ဥတ္တိစတုထ္ထေနကမ္မေန အကုပ္ပေနဌာနာရဟေန ဥပရိဘာဝံသမာပန္နောပတ္တောတိ ဥပသမ္ပန္နော၊သေဌ္ဌ ဘာဝံ ပတ္တောတိအထ္ထော၊ တထာဟိဂိဟိဘာဝတော သာမဏေရဘာ ဝေါသေဌ္ဌောနာမ၊ တတောပိဥပသမ္ပန္နဘာဝေါယေဝ သေဌ္ဌော။ တထ္ထ သမဂ္ဂေန သံဃေနာတိ သဗ္ဗန္တိမေနပရိယာယေနပဥ္စဝဂ္ဂကရဏီယေ ကမ္မေယာဝတိကာဘိက္ခူကမ္မပ္ပတ္တာ၊တေသံအာဂတတ္တာဆန္ဒာရဟာနံဆန္ဒ သ္ဟအာဟဋတ္တာသမ္မုခီဘူတာနဥ္စ အပ္ပဋိက္ကောသနတော ဇောဿိ ကမ္မေ သမဂ္ဂဘာဝံဥပဂတေန။ဥတ္တိစတုထ္ထေနာတိတီဟိအနုသာဝနာဟိဧကာ ယစ ဥတ္တိယာကတ္တဗ္ဗေန။ထ္ထေစကိဥ္စာပိဥတ္တိသဗ္ဗပဌမံဝုတ္တာ၊ တိသ္ဟန္နံ ပနအနုသာဝနာနံ အထ္ထဗျဉ္ဇနဘေဒါဘာဝတော အထ္ထဗျဉ္ဇနဘိန္နာ ဥတ္တိ တာသံစတုထ္ထန္တိကထ္ဝာဥတ္တိစတုထ္ထန္တိဝုစ္စတိ။ ကမ္မေနာတိဓမ္မိကေနက မ္မေန၊ဝိနယကမ္မေနာတိအထ္ထော။ အကုပ္ပေနာတိဝထ္ထု,ဥတ္တိ,အနုသာဝန, သီမ,ပရိသသမ္ပတ္တိ,သမ္ပန္နတ္တာအကောပေတဗ္ဗတံအပ္ပဋိက္ကောသိတဗ္ဗတဥ္စ ဥပဂတေန။ ဌာနာရဟေနာတိကာရဏာရဟေန၊သထ္ထုသာသနာရဟေ နာတိ အထ္ထော။ဇောဟိကာရဏေဟိသေဌ္ဌဘာဝမာပန္နောတိအထ္ထော။ တထ္ထ သမ္ပတ္တိဝိပတ္တိဝသေနသမ္ဘဝတောတိဝထ္ထုသမ္ပတ္တိ-ဥတ္တိသမ္ပတ္တိ-

အနုသာဝနသမ္ပတ္တိ-သီမသမ္ပတ္တိ-ပရိသသမ္ပတ္တိဝသေန ပဉ္စဟိသမ္ပဒ္ဒီဟိ ဥပသမ္ပဒကမ္မဿသိဇ္ဈနတောဘိအတ္ထော။ တတ္ထဝတ္ထုသမ္ပတ္တိနာမ ပရိပုဏ္ဏဝိသဘိဝဿဘာဝေါ ဇုဒါနိ ပုရိသတ္တဘာဝေါစ။ ဥနွဝိသတိဝဿံ, အန္တိမဝတ္ထု အဇ္ဈာပန္နပုဗ္ဗံ,ပဏ္ဍကော, ထေယျသံဝါသကော, တိတ္ထိယ ပက္ကန္တကော, တိရစ္ဆာနဂတော,မာတုဃာတကော, ပိတုဃာတကော, အရဟန္တဃာတကော, ဘိက္ခုနိဒူသကော, သံဃဘေဒကော, လောဟိ တုပ္ပါဒကော, ဥဘတောဗျဉ္ဇနကော,တိဇ္ဇမေတေရသပုဂ္ဂလာဥပသမ္ပဒါ ယအဝတ္ထု။ တတ္ထဥိနဝိသတိဝဿန္တိ သာမညေနဝုတ္တေပိ မာတုကုစ္ဆိ တောနိက္ခမနတောပဌာယဧကူနဝိသပရိပုဏ္ဏောပုရိသပုဂ္ဂလောဥပသမ္ပ ဒါယဝတ္ထု၊ တတော ဩရံနဥပသမ္ပဒါယဝတ္ထု၊ တထောဟိဧကဿိ သံ ဝစ္ဆရေဟေမန္တ-ဂိမ္ဘ-ဝဿ-ဝသေနတိဏ္ဏံဥတူနံ သမ္တဝတ္တာတယော ဥတူ ဟောန္တိ၊ဟောန္တိစေတ္ထ။ ။

ကတ္တိကန္တိကပက္ခမ္ဘာ၊ဟေမံ ဖဂ္ဂုဏပုဏ္ဏမာ။
တဿန္တိကပက္ခမ္ဘာ၊ဂိမ္ဘံ အာသာဋ္ဌိပုဏ္ဏမာ။ ။
ဝဿကာလံ တတော သေသံ၊စတုဝိသတူပေါသထာ။
စာတုဒ္ဒသိ ဆ ဧတေသု၊ပက္ခာ တတိယ-သတ္တမာ။ ။
သေသာ ပန္နရသိ ဥေယျာ၊အဌာရသ ဥပေါသထာတိ။

ထ္ထေစကတ္တိကဿကာဋ္ဌပက္ခပါဋိပဒတောပဌာယယာဝဖဂ္ဂုဏပုဏ္ဏမာ စတ္တာရောမါသာဇောမဥတုနာမ။ဖဂ္ဂုဏဿကာဋ္ဌပက္ခပါဋိပဒတောပဌာ ယယာဝအာသာဋ္ဌိပုဏ္ဏမာစတ္တာရောမာသာ ဂိမ္ဘဥတုနာမ။ အသာဋ္ဌကာ ဋ္ဌပက္ခပါဋိပဒတော ပဌာယ ယာဝဆပရကတ္တိကပုဏ္ဏမာ စတ္တာရောမာ သာ ဝဿဥတုနာမ။ဧဝံဧကဿိ သံဝစ္ဆရေတယောဥတူဟောန္တိ။ တတ္ထ ဧကဿိ ဥတုမ္ဘိပက္ခဿ တတိယသတ္တမေသု ဒ္ဝေဒ္ဝေကတ္ဝာ ဆစတုဒ္ဒသိ ကာ၊ပဌမဒုတိယစတုတ္ထပဉ္စမဆဌအဌမေသုဆဆကတ္ဝာ အဌာရသပန္ဒ ရသိကာတိဧဝံဧကသံဝစ္ဆရေစတုဝိသတိဥပေါသထာဟောန္တိ။ဇုမေသု စတုဝိသတုပေါသထေသုစာတုဒ္ဒသိယာ ဧကူနတိသဒိဝသာ ဟောန္တိ တိကတ္ဝာဧကသံဝစ္ဆရေ ဆဥိနာဒိဝသာဟောန္တိ။ ဇုမိနာနယေနဧကူနဝိ သတိမေဝသေဆမာသာဓိကာနိအဌာရသဝဿာနိဟောန္တိ။တဿိ မာ တုကုစ္ဆိမ္ဘိ နိဗ္ဗတ္တကာလေဒသမာသေပက္ခိပိတ္ဝာ စတ္တာရိမာသာဓိကာနိ ဧကူနဝိသဝဿာနိပရိပုဏ္ဏာနိ။ ရာဇာနောပန တိဏ္ဏံတိဏ္ဏံဝဿာနံ အစ္စ

၂၀ ဆိမ့ဂိသောဝနိုပါဠိ။

ယေနမာသံအါကာဆန္တိ၊ဒိဝသေနသဟမာသမ္ပိ၊တာသ္မာဆာဠ္ဟာရသဝသော
ယော၀ဆမာသာဒိကာနိဟောန္တိ။ တံဟေဋ္ဌာစတုမာသာဒိကဇေဋ္ဌနုဂိသ
တိမေ၀သောပက္ခိဂိတွာဇေကမာသာဓိကာနိဂိသတိ၀ဿာနိသဇ္ဈသော ပံ
ရိပုဏ္ဏာနိဟောန္တိ။ဇေံဇေဋ္ဌနုဂိသတိ၀ဿတောပဋ္ဌာယဂဗ္ဘဂိသောဠ္ဟသံ
မ္ဘဒါယ၀ဏ္ဏူဘိ၀ေဒိတဇ္ဇော။ဆ္ဟဒါနိပုရိသဏ္ဍာဘာ၀ေါတိ ဘိက္ခဝေနိယာ အ
ဘာ၀တောပုရိသပုဂ္ဂလော၀ ဆ္ဟဒါနိ၀နုတိတိအဓိပ္ပေတော၊ တထာဟိ
မဇတုဂါမဿ ပဇ္ဇဓိတဏ္ဍာ ပဠု၀ဿသတာနိသဒ္ဓမ္မောတိဠ္ဟေယျ၊ ပဉ္ဉ
ဏ္ဍာပန အပရောနိပဠု၀ဿသုတာနိဌဿတိတိ ဇေံ၀ဿသဟဿမေ
၀ပရိသန္တိဒါပဏ္ဍာသဒ္ဓမ္မဿပတိဋ္ဌဇာဘာ၀ေါဝုတ္တော။မာတုဂါမာစနာမ
ဒုပ္ပညာတိဇ္ဈကိဇေဿာလာမကာစ။ ဘဂ၀တာစ ပဋ္ဌမဗောဓိယံ အာဒိ
တော၁ပဋ္ဌာယမေ၀ မဟာပဇာပတိယာဂေါတမိယာအဋ္ဌဂရုဓမ္မပရိဂ္ဂဟ
ဏောနဥ္ဇပဿမ္ဘဒဏ္ဍောအနုညာတေပိဿဿနဿ အစိရဋ္ဌိတိကဘာ၀ေါဝု
တ္တော။ ဒုပ္ပညဏ္ဍာဆ္ဟဏ္ဍိယောဿာသနေစိရံနတိဋ္ဌန္တိ၊ တိဇ္ဈကိဇေဿဏ္ဍာ
ယထာပညဏ္ဍာတိက္ခာပဓါနုဂျပံ သံ၀ရဇ္ဇိ ရက္ခိတုံ နသက္ကောန္တိ။ ဃာမက
ဏ္ဍာပိ ထာဆာဋ္ဌဿမာပဏ္ဍိ်ံလဘန္တာပိဗြဟ္မဇါရိသင်္ခံနာတိဏ္ဍမန္တိ၊ ဇေံတိ
ကဝေနိယာ အဘာ၀တော ဆ္ဟဒါနိပုရိသပုဂ္ဂလောတိ၀ုတ္တံ။ ဆ္ဟမဏ္ဍိ်ဌာနေဋ္ဌ
ဏ္ဍာစဏ္ဍာဂိခေဏ္ဍာနိ၀ေဓိတဇ္ဈာနိ၊ တထာဟိမာတုဂါမဿပဇ္ဈဓိတဏ္ဍာ
၀ဿသဟဿမေ၀ဋ္ဌဿတိတိစေတံပရိသန္တိဒါပဏ္ဍာဒိဏာသ၀ေနေန၀ုတ္တံ၊ တတောပရံဥဏ္ဍာဂိပိ သုက္ခဝိပဿကဒိဏာသ၀သေနေ၀ဿသဟ
ဿံ,အနဂါဒိ၀ေသနေ၀ဿသဟဿံ,သကဒါဂါဒိ၀ေသနေ၀ဿသဟဿံ,
သောတာပန္နေ၀ေသန ေ၀ဿသဟဿန္တိ ဇေံပဠု၀ဿသဟဿာနိပရိ၀ေ
ဓသဒ္ဓမ္မောတိဋ္ဌတိ။ပရိယဏ္ဍိသဒ္ဓမ္မောပိ တာနိယေ၀၊နဟိပရိယဏ္ဍိယာအ
သတိပရိ၀ေခေအဏ္ဍိ။ နဒါပရိယဏ္ဍိယာသတိပရိ၀ေခေနဟောတိ။လိ
ဂ်ိ်ပနပရိယဏ္ဍိယာအန္တရဟိတာယ စိရံပ၀ဏ္ဍိဿတိ၊ ဆ္ဟဒံခန္ဓကဘာဏာ
ကာနံမတေနုဂုဏ္ဍန္တိ၀ေဓိတဇ္ဇံ။ ဒိဃနိကာယဋ္ဌကထာယံပန ဇေံဂုဏ္ဍံ ပရိ
သန္တိဒါပဏ္ဍာဟိ ဝဿသဟဿံ အဋ္ဌာသိ၊ ဆဋ္ဌိဘိညေဟိ ဝဿသဟ
ဿံ၊ထေရိဂ္ဂါဟိဝဿသဟဿံ၊ သုက္ခဝိပဿကေဟိဝဿသဟဿံ၊
ပါတိမောက္ခေနဝဿသဟဿံဆဋ္ဌာသိတိ။ ဆ္ဟဒ္ဓိဒိဃဘာဏကဏ္ဍောနံမတေနုဂုဏ္ဍံ။အဂ်ိဏ္ဍာရနိကာယဋ္ဌကထာယဋ္ဌိဗုဋ္ဌါနံပရိနိဗ္ဗာနတော၀ဿ
သဟဿမေ၀ပရိသန္တိဒါ နိဗ္ဗဏ္ဍောတုံသက္ကောန္တိ၊ တတောပရံဆအဘိ

ထိမဝိသေခနိပါဠိ။ ၂၁

ဤ၊ တတော်တာပိအသက္ကောန္တာတိသော်ဝိဇ္ဇာနိဗ္ဗတ္တန္တိ။ ဂန္ဆန္တေကာ လေတာနိပိနိဗ္ဗတ္တေတုံအသက္ကောန္တာသုက္ခဝိပဿကာဟောန္တိ။ ဇတေနေ ဝဠုပါယေနအနာဂါမိနောသကဒါဂါမိနောသောတာပန္နာတိဝုတ္တံ။ ဣဒ္ဓိ အဲဂုံတ္တရနိကာယေဝုတ္တံ။ သံယုတ္တနိကာယဋ္ဌကထာယံပန ပဋမဗောဓိယံ ဘိက္ခူ။ပဋိသန္ဓိဒါပ္ပတ္တာ။ အထကာလေဂန္ဆန္တေပဋိသန္ဓိဒါပါပုဏိတုံနသက္ခိ သု၊ဆဋ္ဌဘိညာအဟောသုံ။တတောဆဗ်ဘိညာပတ္တုံအသက္ကောန္တာ တိသော်ဝိဇ္ဇာပါပုဏိ သု။ ဣဒါနိကာလေဂန္ဆန္တေတိသော်ဝိဇ္ဇာပါပုဏိ တုံအသက္ကောန္တာအာသဝက္ခယံပါပုဏိဿန္တိ၊တဗ္ဗိအသက္ကောန္တာအနာ ဂါမိဖလံ၊တဗ္ဗိအသက္ကောန္တာ သကဒါဂါမိဖလံ၊တဗ္ဗိအသက္ကောန္တာ သော တာပတ္တိဖလံ။ ဂန္ဆန္တေကာလေသောတာပတ္တိဖလမ်ိပတ္တုံ၊ နသက္ခိဿန္တိ တိဝုတ္တံ။ ယသ္မာစေတေအာစရိယာဘိန္နဝါဒါ၊တသ္မာတေသံအာစရိယာ နံဘာဏကာနံမတမေဝဗုဒ္ဓဝေါဿာစရိယေနတတ္ထတတ္ထလိခိတန္တိ ဂ ဟေတဗ္ဗံ၊ အဉ်ထာအာစရိယဿေဝ ပုဗ္ဗာပရဝိရောဓေပသင်္ဂါဆိယာ၊ အာစရိယဗုဒ္ဓဝေါသေနေဝဟိသိဟဠဘာသံအပနေတွာမာဂဓဘာသာ ယသာဠကထံ ဗုဒ္ဓဝစနံလိခိတံ၊ နအညေနအာစရိယေန၊ တသ္မာအဋ္ဌက ထာယဝုတ္တဝစနမေဝပမာဏန္တိ ဂဟေတဗ္ဗံ။နနုစတ္တာရောဝိနိကာယဋ္ဌက ထာသင်္ဂီတိအာဂဋ္ဌာ၊ အထကသ္မာဇေတံဘိန္နာတိ။ သစ္စံ၊ တထာပိကေသဉ္စိ ထေရေနံ ဝါဒပ္ပကာသနတ္ထံဝုတ္တံ၊ နသင်္ဂါဟကတ္ထေရေနံ၊ တသ္မာ အဋ္ဌက ထာဝစနမေဝပမာဏန္တိဝုတ္တံ။ ။

အန္တိမဝတ္ထု၊ ဆဠာယတနုပ္ပတ္တိပါရေဖဂတာဘိက္ခူ၊ သောအာဘဿာသာ သနေဠပသမ္ဗဒကမ္မဿလဒ္ဓံ။ ။

ပဏ္ဍကောတိစေတ္ထပဉ္စဝိဓောဟောတိအာသိတ္ထပဏ္ဍကော,ဥသူယ ပဏ္ဍကော,ဩပက္ကမိကပဏ္ဍကော,နပုံသကော,ပက္ခပဏ္ဍကော,တိ။တ ထ္ထယာသပရေသံ ဆင်္ကာတံမုခေနဂဏ္ဌိတွာအာသုစိနာ အာသိတ္ထာသပရိ ဠာဟော့ ဂူပသမတိ၊ အယံအာသိတ္ထပဏ္ဍကောနာမ။ယာသပရေသံ အ ဏ္ဍာစာရံပသတောဥသူယာယဠုပ္ပန္နာယပရိဠာဟောဂူပသမတိ၊အယံဥ သူယပဏ္ဍကောနာမ။ယာသဉ္စဥပက္ကမေနဗီဇာနိအပနီတာနိဟောန္တိ၊အယံ ဩပက္ကမိကပဏ္ဍကောနာမ။ယောပနပဋိသန္ဓိယံယေဝအာဘာဝကောဥပ္ပ န္နေဒေဟောတိ၊ အယံနပုံသကောနာမ။ ဇကစ္စောပန အကုသလဝိပါကာနု ဘာဝေနကာဠပက္ခေပဏ္ဍကောဟောတိ၊ဇုတ္တပက္ခေပနဿပရိဠာဟော

ဂူပသမတိ၊ အယံပဂ္ဂပဏ္ဍပဏ္ဍကောနာမ၊ ကေစိပနယောကာဋ္ဌပဂ္ဂေဌဏ္ဍတ္ထိ
ဟောတိ၊ ဇုဏ္ဍပဂ္ဂေဝုရိသော၊ အယံပဂ္ဂပဏ္ဍပဏ္ဍကောတိဝဒန္တိ၊ တံတေသံ
မတိမတ္တမေဝ။ ဧတေသုအာသိတ္တပဏ္ဍကဿစ ဥသူယပဏ္ဍကဿစ
ပဗ္ဗဇ္ဇာနဝါရိတာ။ ဩပဂ္ဂမိကနပုံသကပဂ္ဂပဏ္ဍကာနံပနဝါရိတာ။ တေ
သုပိ ပဂ္ဂပဏ္ဍကဿ ယသ္မိံ ပဂ္ဂေပဏ္ဍကောဟောတိ၊ တသ္မိံ ယေဝပဗ္ဗ
ဇ္ဇာဝါရိတာ။ ထ္ထေစအပဏ္ဍကပဂ္ဂေပဗ္ဗဇိတ္တာ ပဏ္ဍကပဂ္ဂေနာ သေတ
ဗ္ဗောတိတိသုပိဂဏ္ဌိပဒေသုဝုတ္တံ။ ကေစိပန အပဏ္ဍကပဂ္ဂေပဗ္ဗဇိတော
သတောကိလေသဂ္ဂယံပါပုဏာတိ၊ နနာသေတဗ္ဗောတိဝဒန္တိ၊ တံတေ
သံမတိမတ္တမေဝ၊ ပဏ္ဍကဿကိလေသဂ္ဂယာသမ္ဘဝတောခီဏကိလေ
သဿစ ပဏ္ဍကဘာဝါနုပပတ္တိထော၊ အဟေတုကပဋိသန္ဓိကထာယဉ္စိ
အဝိသေသေနပဏ္ဍကဿအဟေထုကပဋိသန္ဓိကတာဝုတ္တာ၊ အာသိတ္တ
ဥသူယပဂ္ဂပဏ္ဍကာနဉ္စ ပဋိသန္ဓိတော ပဌာယေဝ ပဏ္ဍကဘာဝေါ၊ နဝ
ပတ္တိယံယေဝါတိဝဒန္တိ။ တေနေဝအဟေတုကပဋိသန္ဓိနိဒ္ဒေသေဇစ္စန္ဓ
ဇစ္စဗဓိရာဒယောဝိယပဏ္ဍကော ဇာတိသဒ္ဒေနဝိသေသေတ္တာနိဒ္ဒိဋ္ဌော။ စ
တုတ္ထပါရာဇိကသံဝဏ္ဏနာယံပနအဘဗ္ဗပုဂ္ဂလေဒသေန္တေနပဏ္ဍကတိရ
စ္ဆာနဂတဥဘတောဗျဉ္ဇနကာတယောဝတ္ထုဝိပန္နာ အဟေတုကပဋိသန္ဓိ
ကာ၊ တေသံသဂ္ဂေါ အဝါရိကောတိအဝိသေသေနဝုတ္တံ၊ ဧဝံပဉ္စဝိဓာပဏ္ဍ
ကာတေပဏ္ဍကသာမညေန အဝိသေသေတ္တာ ပဏ္ဍကာတိဧဝမေဝ ဝ
တ္တာပဏ္ဍကောဘိဂ္ဂဝေ နဥပသမ္ပာဒေတဗ္ဗောတိ ဝုတ္တန္တိဒဋ္ဌဗ္ဗံ။ ။

ထေယျသံဝါသကောတိ ယောသယမေဝပဗ္ဗဇ္ဇာလိင်ံ ဂဟေတ္တာ ဘိ
ဂ္ဂဝဿံဂဏေတ္တာဘိဂ္ဂူတိပဋိညံသမ္ပဋိစ္ဆတိ၊ ယထာဝုဏ္ဍံဝန္ဒနံသာဒိယ
တိ၊ သောလိင်ဿသံဝါသဿစထေနတ္တာဥဘယတ္ထေနကောနာမ။ ယော
ပနယထာဝုဏ္ဍံဝန္ဒနံသာဒိယတိ၊ အသုဒ္ဓစိတ္တဝသေနလိင်ဿထေနတ္တာလိ
င်တ္ထေနကောနာမ။ ယောဝါပနသာမဏေရဘူမိယံဌတ္တာမုသာဝါဒေနဘိ
ဂ္ဂူတိပဋိညံဂဟေတ္တာ ဘိဂ္ဂဝဿဂ္ဂေနဝန္ဒနာဒိံ သာဒိယတိ၊ သော ဘိ
ဂ္ဂူဟိဒိန္နလိင်တ္တာ လိင်တ္ထေနကောနဟောတိ၊ သံဝါသဿထေနတ္တာ သံ
ဝါသတ္ထေနကောနာမ။ ထ္ထေစဥဘယတ္ထေနကောပိအသုဒ္ဓစိတ္တေနလိင်တ္ထေ
နကေဝေပဝိဋ္ဌောတိ ဝေဒိတဗ္ဗော။ ယောပိသာမဏေရောဝုဏ္ဍသာမဏေ
ရာနံဝန္ဒနံသာဒိယတိ၊ ဒဟရဘိဂ္ဂူပိဝုဏ္ဍဘိဂ္ဂုနံဝန္ဒနံသာဒိယတိ၊ သောပိ
ထေယျသံဝါသကောနာပိဟောတိ၊ အထေနတ္တာ။ ယောဝါပန ဘိဂ္ဂုပါ

ရာဇိကမာပနွောဝဘိက္ခုလိင်္ဂေဌိတောယာဝပဋိဇာနာတိ၊တာဝအတ္ထေ
ဝတဿ ဘိက္ခုဘာဝေါ၊ နသောအနုပသမ္ပနွသဒ္ဒိ ဂစ္ဆတိ၊ တထာဟိ
သောသံဝါသံသာဓိယန္တောဝိ ထေယျသံဝါသကောနဟောတိ၊ သောသ
ဟသေယျာဓိအာပတ္တိမ္ပိနဇနေတိ၊ ဩမသဝါဒေပါစိတ္တိယဉ္စ နဇနေတိ၊
တေနေဝအသုဒ္ဓေါဟောဘိ ပုဂ္ဂလော အညတရံ ပါရာဇိကံဓမ္မံ အဇ္ဈာပ
နွော၊ တဉ္စေသုဒ္ဓဒိဋ္ဌိသမာနောဩကာသံကာရာပေတွာအက္ကောသာဓိပ္ပာ
ယောဝဒတိအာပတ္တိ ဩမသဝါဒဿာတိ ဩမသဝါဒေပါစိတ္တိယံ ဝုတ္တံ။
အသတိဟိဘိက္ခုဘာဝေဒုက္ကဋံဝဒေယျ။ ယောပနသာမဏေရောသာမ
ဏေရ လိင်္ဂေနေဝ ပါဏာတိပါတာဓိပဉ္စ ဝိဓံသိလ ဝိပတ္တိ ပါပုဏာတိ၊
သောပိအာဂတောလိင်္ဂနာသနာယနာသေတွာ သရဏသီလံဒါတဗ္ဗံ၊ အ
ထေနတ္တာ ဥပသမ္ပဒါယအဝတ္ထုဘာဝမ္ပိနပါပုဏာတိ။ ဝိကာလဘောဇ
နာဒိကံ ကရောန္တသပန အစ္စယောမံဘန္တေ အစ္စာဂမာတျာဓိနာ သံဃမ
ဇ္ဈေအစ္စယံဒေသာပေတွာဝါဒဏ္ဍကမ္မံဝါကတွာသီလံဒါတဗ္ဗမေဝ။တိတ္ထိ
ယပက္ကန္တကောဥတ္တာနောယေဝ။ ။

တိရစ္ဆာနဂတောတိ ယောကောစိအမနုဿဘူတော စတ္တာရောအပါ
ယိကာပိ ဥပသမ္ပဒါယ အဝတ္ထုယေဝ။ တေပဋိသဒ္ဓိယာ လာမကတ္တာ
အဘဗ္ဗာသာသနေပဗ္ဗဇိတုံ။ ယဓိစတ္တာရော အပါယိကာဥပသမ္ပဒါယအ
ဝတ္ထုဘဝေယျ၊အထကသ္မာသေသေအနပဓိသိတွာ တိရစ္ဆာနဂတောဝ
အဝတ္ထူတိဝုတ္တန္တိ။ သေသာနံအပါကဋဝတ္ထုတ္တာ၊ တထာဟိသမ္ပုဒ္ဓကာ
လေတိရစ္ဆာနယောနိယံနိဗ္ဗတ္တောဧကောနာဂရာဇာ နာဂယောနိယာအဋ္ဌိ
ယတိဟရာယတိ ဇိဂုစ္ဆတိ။ အထခေါ တဿ နာဂဿ ဧတေဒဟောသိ
ကေနနုခေါ အဟံဥပါယေန နာဂယောနိယာပရိမုစ္စေယျံ ခိပ္ပဉ္စမနုဿတ္တံ
လဘေယျန္တိ။ အထခေါ တဿနာဂဿဧတေဒဟောသိ ဇ္ဇုမေခေါ သမ
ဏာသကျပုတ္တိယာ ဓမ္မစာရိနော သမစာရိနော ဗြဟ္မစာရိနော သစ္စဝါဒိ
နောသီလဝန္တောကလျာဏဓမ္မာ၊သစေခေါအဟံသမဏေသုသကျပုတ္တိ
ယေသုပဗ္ဗဇေယျံ၊ဧဝါဟံနာဂယောနိယာပရိမုစ္စေယျံခိပ္ပဉ္စမနုဿတ္တံပဋိ
လဘေယျန္တိ။ အထခေါသောနာဂေါမာဏဝကဝဏ္ဏေနဘိက္ခူဥပသက်
မိတွာပဗ္ဗဇ္ဇံယာစိ။ တံဘိက္ခူပဗ္ဗာဇေသုံ ဥပသမ္ပာဒေသုံ။ တေနခေါပနသ
မယေနသောနာဂေါအညတရေနဘိက္ခုနာ သဒ္ဓိ ပစ္စန္တိမေဝိဟာရေပဋိဝ
သတိ။ အထခေါသောဘိက္ခုရတ္တိယာပစ္စူသသမယံ ပစ္စုဋ္ဌာယ အဇ္ဈော

၂၄ သိမဝိသောဓနီပါဠိ။

ကံသော စက်မတိ။ အထဓေါ သောနာဂေါတသာဘိက္ခုနော နိက္ခန္တေဝိ
သဒ္ဓေါနိဒ္ဒံ ဩက္ကမေသိ။ သဗ္ဗော ဝိဟာရော အဟိနာပုဏ္ဏော၊ ဝါတပါ
နေဟိသောဂါ နိက္ခန္တာဟောန္တိ။ အထဓေါ သောဘိက္ခု ဝိဟာရံ ပဝိသိ
သာဓိတိကဝါဠံပကာမောန္တာအဒ္ဒသသဗ္ဗံဝိဟာရံအဟိနာပုဏ္ဏံဝါတပါ
နေဟိတောဂေနိက္ခန္တေ။ ဒိသွာနဘိတော ဝိသဓရမကာသိ။ ဘိက္ခူဥပဓာ
ဝိတွာ တံဘိက္ခုံတေဒေဝါရံ ကိသတ္တံအာဝုသော ဝိသဓရမကာသိတိ။
အယံအာဝုသော သဗ္ဗောဝိဟာရောအဟိနာပုဏ္ဏောဝါတပါနေဟိ တော
ဂါနိက္ခန္တာတိ။အထဓေါသောနာဂေါတေနသဒ္ဓေနုပဗုဇ္ဈိတွာ သင်္ကအာ
သနေနိသိဒိ၊ဘိက္ခူဇေမာဟံသုကောစိတ္တံအာဝုသောတိ။အဟံဘန္တေနာ
ဂေါတိ၊ကိသပနတ္တံအာဝုသောဇေဝူပံအကာသိတိ။ အထဓေါသောနာ
ဂေါဘိက္ခူနံဇေတမတ္ထံအာရောစေသိတိ။ဘိက္ခူဘဂဝတောဇေတမတ္ထံအာ
ရောစေသုံ။အထဓေါဘဂဝါဇေတဝိွ်နိဒါနေဇေတဝိွ်ပကရဏောဘိက္ခုသံ
ဃံ သန္နိပါတာပေတွာ တံနာဂံဇေတဒေါစ တုမှေဒွတ္ထနာဂါ အဝိရွိဒ္ဓိ
မ္ဘာဇုမဝိွ်ဓမ္မဝိနယော၊ဂ္ဂဟိတွံနာဂ၊ တတ္ထေဝစာတုဒ္ဒသေ ပန္နရသေအဒ္ဓမိ
ယာစ ပက္ခသ ဥပေါသထံဥပဝသ၊ ဇံ တွံနာဂယောနိယာ ပရိမုစ္စိဿ
သိ ဒိပ္ပဥ္ဇမနုဿတ္တံ ပဋိလဘိဿသိတိ။ အထဓေါသောနာဂေါ အဝိရွိဒ္ဓ
မ္ဘောဂီရာဇာဇုမဝိွ်ဓမ္မဝိနယေတိ ဒုက္ခီဒုမ္မနော့အဿူနိပဂတ္တယမာနော
ဝိသရံကတွာပက္ကမိ။ အထဓေါဘဂဝါ ဘိက္ခူအာမန္တေသိ ဒွေမေဘိက္ခ
ဝေပစ္စယာနာဂဿသဘာဝပါတုကမ္မာယ။ ယဒါစသဇာတိယာမေထုနံ
မ္ဗေပဋိသေဝတိ၊ ယဒါစဝိဿဇ္ဇော နိဒ္ဒံဩက္ကမတိ။ ဇုမေခေါဘိက္ခဝေဒွေ
ပစ္စယာနာဂဿသဘာဝပါတုကမ္မာယ။ တိရစ္ဆာနဂတော ဘိက္ခဝေနဥ
ပသမ္မာဒေတဗ္ဗော၊ဥပသမ္မန္နေနန ဩတေတဗ္ဗောဘိဇံတိရစ္ဆာနဿေဝ ပါ
ကဋဝဏ္ဏုတ္တာဘိ။ ဇဏ္ဍစပဝတ္တိယံ အာဘိဏ္ဍသဘာဝပါတုကမ္မဒဿနဝ
သေန ဒွေပစ္စယာတိဝုတ္တံ။ နာဂဿပနပဉ္စသုကာလေသုသဘာဝပါတုက
မ္ဗံဟောတိ ပဋိသန္ဓိကာလေ,တစပဗဟာနကာလေ,သဇာတိယာ့မေထုန
ကာလေ,ဝိဿဇ္ဇနိဒ္ဓေါက္ကမနကာလေ,ရူပိကာလေ,တိ။ နနုစဒေဝါဝိ ဥပ
သမ္မဒါယအဝတ္ထုယေဝ၊အထကသ္မာစတ္တာရောအပါယိကာဝဥပသမ္မဒါ
ယအဝတ္ထု။ဘိဝုတ္တန္တိ။ သစ္စံ၊တထံဝိဒေဝါနံအာဇ္ဇတ္တာပဋိဝေဓသာသန
သဒ္ဓိတတ္တာတေအာဇ္ဇတောဝိသုံကရဏ္ဏာဘာယဇံဝုတ္တန္တိဒဋ္ဌဗ္ဗံ။ ဝက္ခ
တိဟိ သမန္တပါသာဒိကာယ ဝိနယဋ္ဌကထာယ မဟာဝဂ္ဂေ တိရစ္ဆာနဂ.

တောဘိက္ခဝေတိဇ္ဇေ နာဂေါဝါဟောတု သုပဏ္ဏမာဏဝကာဒီနံဝါ အ
ညတရော အန္တမသော သက္ကံ ဒေဝရာဇာနံ ဥပါဒါယယောကောစိအမနု
ဿဇာတိယော သဗ္ဗောဝ ဇုမဘိဒ် အထ္ထေ တိရစ္ဆာနဂတောတိ ဝေဒိတ
ဗ္ဗောတိ၊ တေနတိရစ္ဆာနဂတောတိယောကောစိ အမနုဿဘူတောတိ
ဝုတ္တန္တိ။ ဇ္ဇေစာဟ၊ ယဒိနာဂ သုပဏ္ဏာ ပဋိသန္ဓိယာ လာမကော ဘဝေ
ယျ၊အထကသ္မာပိဓူရဇာတကေ စတ္တာရောဇနာ နာဂ-သုပဏ္ဏ-သက္က-ဓန
ဥယကောရဗျေသု ဘဝနေသု တံတဒေဝဌာနံ ပထ္ထေန္တာဒါနာဒီနိ ပုညာနိ
ကရောန္တိ၊ တေသုဇေကောအာယူဟပရိယောသာနေသဝုတ္တဒါရော နာဂ
ဘဝနေနာဂရာဇာဟုတ္ဝာနိဗ္ဗတ္တိ၊ ဇေကောသုပဏ္ဏဘဝနေ သိမ္ဗလိပိမာနေ
သုပဏ္ဏရာဇာဟုတ္ဝာနိဗ္ဗတ္တိ၊ ဇေကောတာဝတိံသဘဝနေသက္ကောဟုတ္ဝာ
နိဗ္ဗတ္တိ၊ဇေကောဓနဥယကောဗျရညော အဂ္ဂမဟေသိယာကုစ္ဆိမ္ဟိနိဗ္ဗတ္တိတိ
စတုန္နမ္ပိဇနာနံပဋိသန္ဓိယံကုသလကမ္မေနေဝပဝတ္တဘာဝေါဝုတ္တော၊ ယ
ဒိကုသလကမ္မေနဘဝေယျ၊ကုသလာစေတနာပိပါကာနံခန္ဓာနံကဋတ္တာစ
ရူပါနံကမ္မပစ္စယေနပစ္စယောတိဇုမိဿာပိပဋ္ဌာနပါဠိယာ အဟေတုကာ
နမ္ပိ ပဋိသန္ဓိက္ခဏေ ကမ္မပစ္စယဘာဝေါဝုတ္တောဘဝေယျ၊ နပနေဝံဝတ္တဗ္ဗံ၊
အထကထဉ္စိဒံ ပစ္စေတဗ္ဗန္တိ။ ဝုစ္စတေ၊ နိကန္တိယာဗလဝတ္တာသတ္တပိဓမေ
ထုနသံယောဂတ္တာစအပရိသုဒ္ဓါတေသံကုသလစေတနာ၊အပရိသုဒ္ဓါယေ
ဝသုဂတိဘူမိယံဇနေတုံနသက္ကောန္တိ။ ဒုဂ္ဂတိဘူမိယံပဝတ္တမာနာပိကမ္မာ
ယူဟနကာလေတံတံဘူမိပထ္ထနာတဏ္ဟာသမ္ပယုတ္တာ ပုဗ္ဗဘာဂစေတနာ
ဗလေနတေသုတိရစ္ဆာနဘူမိသုနိဗ္ဗတ္တန္တိ၊နအညေနအကုသလေန။ ဝေဠိ
ပတ္တိတပထ္ထနာသိဒ္ဓါပိဘဝေယျ။ ယဒိအညေနအကုသလကမ္မေနဘဝေ
ယျ၊ ဇ္ဇုစ္ဆိတပထ္ထနာပိအသိဒ္ဓါဝဘဝေယျ။ နိကန္တိစနာမေသာဗလဝါဈာ
နသမ္ပယုတ္တစေတနာပိ ပဋိဗာဟိတုံသက္ကာ၊ တထာဟိဂေါပကဒေဝဒတ္တ
ဿအာစရိယသမဏောဈာနဗလေန ဖြဟ္မဘူမိသုအနိဗ္ဗတ္တိတ္ဝာဈာနံ ပဋိ
ဗာဟိတ္ဝာ အညကမ္မေန ဂန္ဓဗ္ဗဒေဝေသုယေဝဥပ္ပဇ္ဇတိ၊ သီလဝတောဟိ
ဘိက္ခဝေစေတောပဏိမိသမိဇ္ဈတိဝိသုဒ္ဓတ္တာတိတေသံဝိတ္ထာရော ဒီဃနိ
ကာယေ အာဂတော၊အတ္ထိကေဟိတံတ္ထသြလောကေတဗ္ဗော။သတ္တပိဓ
မေထုနသံယောဂဝသေနာပိ သတ္တာဒုက္ခတောနရစ္စန္တိ၊ဝုတ္တဉ္ဘိဘဂဝတာ
ဇ္ဇုဓံဖြာဟ္မဏဇေကစ္စော သမဏောဝါ ဖြာဟ္မဏောဝါ သမ္မာဖြဟ္မစာရိပဋိ
ဇာနမာနောနဟောဝခေါမာတုဂါမေန သဒ္ဓိံဒ္ဝယံဒ္ဝယသမာပတ္တိံ သမာပဇ္ဇ

တိ၊ အဝိစဝေါမာတုဂါမဿဉ္စာဒနံနှာပနံပရိမဒ္ဒနံသမ္ဘာဟနံသာဒိယတိ၊ သောတဒဿာဒေတိတံနိကာမေတိ၊ တေနစဝိတ္တိ်အာပဇ္ဈတိ။ ဣဒ္ဓိဝေါ ဗြာဟ္မဏာဗြဟ္မစရိယဿခဏ္ဍာဒ္ဓိ ဆိဒ္ဒဒ္ဓိ သဗ္ဗသဒ္ဒိကမ္မာသဒ္ဓိ။ အယံဝုစ္စတိ ဗြာဟ္မဏာအပရိသုဒ္ဓံဗြဟ္မစရိယံစရတိ။ သံယုတ္တေါမေထုနသံယောဂေနန ပရိမုစ္စတိဇာတိယာဇရာမရဏေန။ ပ။နပရိမုစ္စတိဒုက္ခသ္မာတိဝဒါမိ။ ပုန စပရံဗြာဟ္မဏာဇာတိမေကစ္စောသမဏောဝါ။ပ။ပဋိဇာနမာနေ။ နဟောဝေါ မာတုဂါမေနသဒ္ဓိ် နွယံနွယသမာပတ္တိ်သမာပဇ္ဇတိ၊ နဝိမာတုဂါမဿဉ္စာဒနံ။ပ။သာဒိယတိ၊ အဝိစဝေါမာတုဂါမေနသဒ္ဓိ်သံဇ္ဈတိ သံကိဋ္ဌတိ သံကေဋ္ဌာယတိ၊ သောတဒဿာဒေတိ။ပ။ဒုက္ခသ္မာတိဝဒါမိ။ ပုနစပရံဗြာဟ္မဏာဇာတိမေကစ္စောသမဏောဝါ။ပ။နဟောဝေါမာတုဂါမေန်သဒ္ဓိသမာပဇ္ဇတိ။နဝိမာတုဂါမဿဉ္စာဒနံသာဒိယတိ။နဝိမာတုဂါမေနသဒ္ဓိ်သံဇ္ဈတိသံကိဋ္ဌတိသံကေဋ္ဌာယတိ၊ အဝိစဝေါ မာတုဂါမဿစက္ခုံဥပနိဇ္ဈာယတိပေက္ခတိ၊ သောတဒဿာဒေတိ။ပ။ဒုက္ခသ္မာတိဝဒါမိ။ ပုနစပရံဗြာဟ္မဏာဇာတိမေကစ္စောသမဏောဝါ ဗြာဟ္မဏောဝါ။ ပ။ နဟောဝေါမာတုဂါမေန၊နမာတုဂါမဿ၊နဝိမာတုဂါမေနပေက္ခတိ။ အဝိစဝေါ မာတုဂါမဿသဒ္ဒံသုဏာတိ တိရောကုဋ္ဋေါဝါ တိရောပါကာရေါဝါ ဟသ္တိယာဝါဘဏ္ဍိယာဝါ ဂါယဏ္ဍိယာဝါ ရောဒဏ္ဍိယာဝါ၊ သောတဒဿာဒေတိ။ပ။ ဒုက္ခသ္မာတိဝဒါမိ။ ပုနစပရံဗြာဟ္မဏာ ဇာတိမေကစ္စောသမဏောဝါ ဗြဟ္မဏောဝါ။ပ။နဟောဝေါမာတုဂါမေန၊နဝိမာတုဂါမဿ၊နဝိမာတုဂါမေန၊ နဝိမာတုဂါမဿရောဒဏ္ဍိယာဝါ။ပ။အဝိစဝေါယာနိတာနိပုဗ္ဗေမာတုဂါမေနသဒ္ဓိ်ဟသိတလပိတကိဋ္ဌိတာနိအနုဿရတိ။သောတဒဿာဒေတိ။ပ။ဒုက္ခသ္မာတိဝဒါမိ။ပုနစပရံဗြာဟ္မဏာဇာတိမေကစ္စောသမဏောဝါ ဗြဟ္မဏောဝါ။ပ။နဟောဝေါမာတုဂါမေန၊နဝိမာတုဂါမဿ။ပ။နဝိယာနိတာနိ ပုဗ္ဗေမာတုဂါမေနသဒ္ဓိ်ဟသိတလပိတကိဋ္ဌိတာနိ အနုဿရတိ၊ အဝိစဝေါဂဟပတိ်ဝါဂဟပတိပုတ္တံဝါ ပစ္စဟိကာမဂုဏေဟိ သံဟိတံ သမဂ္ဂီဘူတံ ပရိစာရယမာနံ၊သောတဒံဿာဒေတိ။ပ။ဒုက္ခသ္မာတိဝဒါမိ။ ပုနစပရံဗြာဟ္မဏာ။ပ။နဟောဝေါမာတုဂါမေန။ပ။နဝိအနုဿရတိဂဟပတိ်ဝါဂဟပတိပုတ္တံဝါ ပရိစာရယမာနံ၊အဝိစဝေါ အညတရံဒေဝနိကာယံပဏိဓာယဗြဟ္မစရိယံစရတိ၊ ဣဓိနာဟံသိလေနဝါဝတေနဝါတပေနဝါဗြဟ္မစရိယေနဝါဒေဝေါဝါဘဝိဿာမိဒေဝညတရောဝါတိ၊ ဧသောတ

ဒဿာဒေတိ၊ တံနိကာမေတိ၊တေနစဝိတ္တိ်ံ ဆာပဇ္ဇတိ။ ဣဒံခေါဗြာဟ္မဏ ဗြဟ္မစရိယဿဆဏ္ဍဂ္ဂိဆိန္နဂ္ဂိ သဗ္ဗလဂ္ဂိကမ္မာသဂ္ဂိတိဇေဝံလာဘာဓိပေါတု ကေနဘေဒေနစ သတ္ထုဝိမေထုနသံယောဂေနခဏ္ဍာဒိဘာဝေါသင်္ဂိ တောတိဝေဓိတဗ္ဗော။ ။

မာတုဃာတကေပနယေနုပနမနုသိတ္ထိဘူတာဝိ အဇနိကာပေါသာ ဝနိကာမာတာဝါမဟာမာတာဝါစူဠမာတာဝ်ါဇနိကာဝိအမနုသိတ္ထိဘူ တာ မစတာ ဃာတိတာ၊တဿပဗ္ဗဇ္ဇာနဝါရိတာ၊ နစအာန္တရိကောဟောတိ။တိရစ္ဆာနိတ္ထိယောဝိ မနုဿပုရိသမ္ဘာဂမ္မ မနုဿဘူတံပုတ္တံဝိဇာယန္တိ၊ ကောန္တပုတ္တာနွေဘာတိကတ္ထေရေဝိယ၊တေဝိဟိအဏ္ဍာဇာယေဝ၊တထာ ဟိပေတလောကေ တိရစ္ဆာနေမနုဿေသုစာတိဇ္ဈမေသုတိသုဘူဒိသုစတ ဿောယောနိယောသမ္ဘဝန္တိ။မနုဿေသုပနေတ္ထ ကေစိဒေဝ ဩပပါတိ ကာဟောန္တိ၊သေယျထာဝိမဟာပဒုမကုမာရာဒယော။အဏ္ဍဇာဝိကော န္တပုတ္တာနွေဘာတိကတ္ထေရေဝိယ။ဝိတ္ထာရောပနသိဟဠဝတ္ထုဘိ်ံ ဩဖေါ ကေတဗ္ဗော။ ဇလာဗုဇကောန္တာတိကိန္နရိ၊ တဿာပုတ္တာကောန္တပုတ္တာ၊ သာ ဟိရညော့အသောကမ္မဇေဝိဇယသကာလေဝနစရကေနလဒ္ဓိတ္တာ မနုဿ သံဝါသမာဂမ္မနွေပုတ္တေဝိဇာယိတ္ထာဇာဒါနိဒါရကေပဟာယနဝမိဿတိ တိသညာယဝနစရကောတဿာပေါတ္ထံ အဒါသိ၊သာပေါတ္ထံလဒ္ဓိတ္တာပ ကွန္ဒိတ္တာသကဋ္ဌာနမ့ေဝဂတာ၊ ကိန္နရိယောဟိပေါတ္ထံဝိနာပကွန္ဒိတုံ နသက္ကောန္တိ၊တေနေဝတာပသောမာပေါတ္ထံအဿာအဒါသိတိအာဟ။ ကမ္မ ပစ္စယဥတုသမုဋ္ဌာနဥိတာသံပေါတ္ထံ၊ရညောစက္ကဝတ္တိဿစက္ကရတနံဝိယ၊ တထာဟိစက္ကဝတ္တိနော ဝေဟာသဂမနာဓိပုညဝတော ဇာဋ္ဍိနာမ၊နတေန စက္ကရတနံဝါဟတ္ထိဿဿရတနံဝါဝိနာအတ္တနောသဿာဝေနေဝဂန္တုံသ က္ကောန္တိ။ တတ္ထစက္ကရတနံရညောစက္ကဝတ္တိဿကမ္မဇလေနဒ္ဓိတ္တာသ မုဋ္ဌမဏ္ဍောယမာနဒ္ဓိကမ္မပစ္စယဥတုသမုဋ္ဌာနံနာမ။ ဟတ္ထိအဿရတနာ နိပနကဓ္ဓိပစ္စယကမ္မသမုဋ္ဌာနာနိနာမ။ပက္ခိနံဝေဟာသဂမနာဓိကာကမ္မဝိ ပါကဇာဇ္ဈဒ္ဓိ။ကိန္နရိယောပနပေါတ္ထံ ဝိနာအတ္တနောသဿာဝေန ပက္ခိတုံ နသက္ကောန္တိ၊တသ္မာတာသံပေါတ္ထံကမ္မပစ္စယဥတုသမုဋ္ဌာနန္တိဒဋ္ဌဗ္ဗံ။ကေ စိပန ဒေဝါနံအလင်္ကာရဝိယပဒီသန္တိယာ သဟဇာဂတောတိဝဒန္တိ၊နံ တံဖဇ္ဈေတဗ္ဗံ၊ ဆဏ္ဍာဇ-ဇလာဗုဇာနံတထာအသမ္ဘဝတော။ကေစိဝိပဝတ္တိ ကာလေ ကတန္တိဝဒန္တိ၊ တမ္ပိဆယ္ဟတ္တမေဝ၊ သံသေဒဇာဝိပဒုမဂဗ္ဘေဝါ

ဝေပုံဂ္ဂဲကဿဝါနိဗ္ဗတ္တာ၊ပေါက္ခရသာတိဗြာဟ္မဏာပနမဝတိဝေဠုဝတိဒေဝိ
အာဒယောဝိယ။ ဇလာဇဓာပနပါကဋာယေဝ။ ယေနသယံတိရစ္ဆာနဘူ
တေန မနုဿိတ္ထိဘူတာမာတာဃာတိတာ၊ သောပိအာနန္ဒရိကောနဟောဝ
တိ၊ တိရစ္ဆာနဂတတ္တာပနဿပဗ္ဗဇ္ဇာ ပဋိက္ခိတ္တာ၊ ကမ္မံပနဿဘာရိယံ
ဟောတိ၊အာနန္ဒရိယံအာဟာရွတိဋ္ဌတိ။မနုဿိတ္ထိယောပိတိရစ္ဆာနမာဂမ္မ
ဂန္တုံနေန္တိ၊ သေယျထာပိ ဘူရိဒတ္တာဿမာတာ၊ ဇာတ္တိယောဟိ အဋ္ဌဟိ
ကာရဏေဟိဂန္တုဂဟဏံဟောတိအာစ္ဆာစာရေန,ကိယသံသဂ္ဂေန,စော
ဒဋ္ဌဂဟဏေန,အသုစိပါနေန,နာဘိပရိမသနေန, ရူပဒဿနေန,သဒ္ဒေန,ဂ
န္ဓေနာ,တိ။ တတ္ထအာစ္ဆာစာရေန သုဒိန္နဿပုရာဏဒုတိယိကာ ဂန္တုံဂဏ္ဍိ
တွာပစ္ဆိမဘဝိကံသုဝဏ္ဏဒိမ္မဿဒိသံဒိဂုံနာမပုတ္တံဝိဇာယိ၊ကဒါစိဂေက
စ္ဆာဥဏသမယေ ဆန္ဒရာဂရတ္တာပုရိသာနံ ဟတ္ထဂါဟဂေဏိဂါဟဆင်ပ
စ္ဆင်ပရိမသနံ သာဒိယန္တိ္ထယောဝိဂန္တုံဂဏ္ဍန္တိ။ ဇေဝံကာယသံသဂ္ဂေနဂန္တု
ဂဟဏံဟောတိ။ ဥဒါယိတ္ထေရဿပန ပုရာဏဒုတိယိကာဘိက္ခုနိံတံအာ
သုစိံ ဂေဒေသံမုခေနဆဂ္ဂဟေသိ၊ ဂေဒေသံစောဋ္ဌေဂေနေဝသဒ္ဒိံ အဂံ
ဇာထေပက္ခိပိ၊သာ တေနဂန္တုံ ဂဏ္ဍိ။ ဇေဝံစောဋ္ဌဂဟဏေန ဂန္တုဂဟဏံ
ဟောတိ။ ဓိဂသိဂ်ာလဘသဿမာတာဓိဂိ ဥတုသမယေ တာပသဿသ ပ
ဿာဝဋ္ဌာနံဆာဂတ္တာ သသမ္ဘဝိဝိ၊ သာ တေနဂန္တုံ ဂဏ္ဍိတွာဓိဂသိဂ်ံ
နာမတာပသဒါရကံဝိဇာယိ။ဇေဝံအသုစိပါနေနဂန္တုဂဟဏံဟောတိ။ သာ
မဿပနဗောဓိသတ္တဿမာတာဥတုသမယေ နာဘိပရိမသနေနဂန္တုဂ
ဏ္ဍိတွာသာမတာပသဒါရကံဝိဇာယိ၊ဇေဝံမဏ္ဍဇ္ဈဿစ စဏ္ဍပဇ္ဇောတဿ
စမာတာဥတုသမယေ နာဘိပရိမသနဝသေန၊ တတ္ထစဒိဋ္ဌမင်္ဂလိကာယ
နာဘိပရိမသနေန မဏ္ဍဇ္ဈဿနိဗ္ဗတ္တိဇာဟောသိ။ စဏ္ဍပဇ္ဇောတဿ မာ
တုနာဘိယံ ဝိစ္ဆိကောဖရိတွာ ဂတော၊တေနစဏ္ဍပဇ္ဇောထဿနိဗ္ဗတ္တိဇာ
ဟောသိ။ ဇာတေစ္စာဇာတ္တိယံ ဥတုသမယေပုရိသသံသဂ္ဂံ အလဘမာနာ
ဆန္ဒရာဂဝသေန အန္တော ဂေဟေဂတာဝ ပုရိသံဥပနိဇ္ဈာယတိ၊ရာဇာ
ရိုဓဝိယ၊သာ တေနဂန္တုံ ဂဏ္ဍာတိ။ဇေဝံရူပဒဿနေနဂန္တုဂဟဏံဟော
တိ။ ဗဇာကာသုပန ပုရိသောနာမနတ္ထိ၊ တာ ဥတုသမယေမေဃသဒ္ဒံသု
တွာဂန္တုံ ဂဏ္ဍန္တိ၊ တထာကုက္ကုဋိယောပိ ဂါဝိယောပိသဒ္ဒံသုတွာ ဂန္တုံ ဂ
ဏ္ဍန္တိ။ဂါဝိဂေဝါကဒါစိဥသဘာဂန္ဓေနဂန္တုံ ဂဏ္ဍန္တိ။ ဇေဝံဂန္ဓေနဂန္တုဂဟ
ဏံဟောတိ။ဇေဝံအဋ္ဌဟိကာရဏေဟိဓမ္မဒိယောဂန္တုံ ဂဏ္ဍန္တိ။ ထေရဿိတု

သဒ်သာသေဝပုဂ္ဂိုလော ဟောန္တိ၊ တသ္မာဘုရိဒဂ္ဂါဒယော ဓမ္မရတနံ နာဂရော စနံ ပဋိစ္စ နာဂါယေဝ ဟောန္တိ။ စတ္တာပဇ္ဇောတဿပန ဝိစ္ဆိကံ ပဋိစ္စ မနုဿောစာတော၊ သမ္ဘဝေန အ-စာတဂ္ဂါ။ ဝိတုဒ္ဓာ တကေဝိ ဇသော ဝေန ယော။ ။

အရဟန္တဒ္ဓဇာတကောပန အမနုဿအရဟန္တဒေဝတံဝါ မနုဿစာ တိယံဝါအဝသေသံအရိယပုဂ္ဂလံဃာတေတွာအာနန္တရိယောနဟောတိ၊ ပဇ္ဇန္တာဓိဿနဝါရိတာ၊ ကမ္မံပန ဇလဝံဟောတိ။ တိရစ္ဆာနေါပန အမနုဿအရဟန္တဒ္ဓိဃာတေတွာအာန န္တရိကောနံဟောတိ၊ကမ္မံပနဘာရိယံ၊ တိရစ္ဆာနဂတတ္တာပနဿပဇ္ဇန္တာဝါရိတာ။ ဘိက္ခုနိဒူသက-သံဃဘေဒ ကာနိပါကဋ္ဌာယေဝ။ ။

လောဟိတုပ္ပါဒကောပန ယောတထာဂတဿ အဘေဒ္ဓကာယတာ ယပရိပ္ဖန္ဒမေနစမ္မံဆိန္ဒိတွာလောဟိတံပဗ္ဗာရိတုံနဿက္ကောတိ၊သရီရဿ ပနအန္တောယေဝကေဝိဋ္ဌာနေလောဟိတံသမောသရတိ၊ အာဃာတေန ပကုဇ္ဇနမာနံသဋ္ဌိတံဟောတိ၊တဿဇဟုအပုညံပသဝတိ၊အာနန္တရိကော စဟောတိ၊ပဇ္ဇန္တာဝိဿဝါရိတာ၊သေယျထာပိဒေဝဒတ္တော။ ယောပနဇိ ဝကောဝိယရောဂူပဿမနတ္ထံဖါလေတွာပူတိမံသဉ္စလောဟိတဉ္စနိဟရိ တွာဖါသုံကရောတိ၊အယံလောဟိတုပ္ပါဒကောနဟောတိ၊ဇဟုပုညံပသ ဝတိဗြဟ္မပုညံပသဝတိ၊သေယျထာပိဇိဝကောကောမာရဘဋ္ဌော။ ။

ဥဒ္ဒဿတောဗျဥ္ဇနကောပန ဓာတ္ထိ-ပုရိသဝသေန ဒုဝိဓော၊တတ္ထဓာတ္ထိဥဿ တောဗျဥ္ဇနကဿ ဓာတ္ထိနိမိတ္တံ ပါကဋံ၊ပုရိသနိမိတ္တံပဋိစ္ဆန္နံ။ ပုရိသဥဿ တောဗျဥ္ဇနကဿ ပုရိသနိမိတ္တံ ပါကဋံ၊ဓာတ္ထိနိမိတ္တံ ပဋိစ္ဆန္နံ။ ဓာတ္ထိဥဿ တောဗျဥ္ဇနကဿ ဓာတ္ထိသု ပုရိသတ္တံ ကရောန္တဿ ဓာတ္ထိ-နိမိတ္တံ ပဋိစ္ဆန္နံ ဟောတိ၊ ပုရိသနိမိတ္တံပါကဋံဟောတိ။ ပုရိသဥဿတောဗျဥ္ဇနကဿပုရိ သာနံဓာတ္ထိဘာဝံဥပဂစ္ဆန္တဿပုရိသနိမိတ္တံပဋိစ္ဆန္နံဟောတိ၊ ဓာတ္ထိနိမိတ္တံ ပါကဋံ။ ဓာတ္ထိဥဿတောဗျဥ္ဇနကောဿဿဥဂ္ဂဟံ ဂဏှာတိ၊ ပရိဥဂဏှာပေ တိ။ ပုရိသဥဿတောဗျဥ္ဇနကောပနံသယံနဂဏှာတိ၊ပရံဂဏှာပေတိ။ဓာတ္ထ မေဝတောသံနာနာကရဏံ။ ဥဿတောဗျဥ္ဇနဿိစ္ဆေထ ဗျဥ္ဇနဿိနိမိတ္တံ။ ဥဿ တော ဗျဥ္ဇနံအဿအတ္ထိတိ ဝိဂ္ဂဟေန ဥဿတောဗျဥ္ဇနဿိ ဝတ္ဝထ၊ ဇေ ဿဒ္ဓေဓာဇိယာနိ ဟောန္တိ၊အထဇေမေဝါတိ။ ဇေမေဝါနဒ္ဓေ၊ယဿဓာ တိန္ဒြိယံဥပ္ပဇ္ဇတိတဿပုရိသိန္ဒြိယံဥပ္ပဇ္ဇတိတိနေ။ ယဿဝါပနပုရိသိန္ဒြိ

၃၀ ဆီမဝိသောဓနိုပါဒ်။

ယံဉ္စပ္ပဇ္ဇတိ၊တဿဏ္ဍာထ္ထိန္ဒြိယံဉ္စပ္ပဇ္ဇတီတိနောတိဂကာတ္ဆိ့သန္တာနေ ဏ္ဍာန္ဒြိယ
ဒွယသမ္ပဒိသေဓိတတ္တာ။တဉ္စခေါဏ္ဍာထ္ထိဉ္စဘာထေဝဗျဉ္ဇနကသဏ္ဍာထ္ထိန္ဒြိယံ၊
ပုဂိသဉ္စဘာတောဗျဉ္ဇနကဿပုဂိသိန္ဒြိယမေဝါတိ။ ယဒိဂကမေဝဏ္ဍာန္ဒြိယံ၊
ဂေဝံဉ္စဘာတောဗျဉ္ဇနကဘာဝေါကထံသိယာ။ ဏ္ဍာန္ဒြိယံ ဗျဉ္ဇနကာဂရဏာန္တိဝု
တ္တံ၊တဉ္စတဿနတ္ထိတိ။ဝုစ္စတေ၊နဏ္ဍာထ္ထိန္ဒြိယံပုဂိသဗျဉ္ဇနဿကာဂရဏံ၊တ
ထာ ပုဂိသိန္ဒြိယမ္ပိ ဏ္ဍာထ္ထိဗျဉ္ဇနကဿ၊ကသ္မာ၊ သဒါဇာဘာဝတောတိ၊တ
ထာဟိဏ္ဍာထ္ထိဉ္စဘာတောဗျဉ္ဇနကဿ ယဒါဏ္ဍာထ္ထိယာဂရတ္တံဟောတိ၊တဒါပုဂိ
သဗျဉ္ဇနံပါကဋံဟောတိ၊ဏ္ဍာထ္ထိဗျဉ္ဇနံပန္ထိသ္ဆန္နံ၊ တထာ ပုဂိသဉ္စဘာတောဗျဉ္ဇန
ကဿဝိ၊ယဒိတောသံဏ္ဍာန္ဒြိယဒွယံဗျဉ္ဇနာနံကာဂရဏံဘဝေယျ၊ သဒါဗျဉ္ဇန
ဒွယံဂကတောတိဋ္ဌေယျ၊နပနတိဋ္ဌတိ၊တသ္မာ ဂကမေဝဏ္ဍာန္ဒြိယန္တိ နိဋ္ဌမေ
ထ္ဆာဝဂန္တဗ္ဗံ။ဗျဉ္ဇနကာဂရဏံဏ္ဍာန္ဒြိယံ ပဟာယဏာဂစိတ္တမေဝေထ္ဆဗျဉ္ဇနဒွယ
ဿကာဂရဏာန္တိဒဋ္ဌဗ္ဗံ၊ တသ္မာ ဏ္ဍာထ္ထိဉ္စဘာတောဗျဉ္ဇနကောဿယ္ပိ ဂဏ္ဍ်ာဂ
ဏ္ဍာတိ၊ပရဋ္ပိဂဏ္ဍာပေတိ၊ ပုဂိသဉ္စဘာတော ဗျဉ္ဇနကောပရံဂဏ္ဍာပေတိ၊
သယံပနနဂဏ္ဍာတိ၊ဏ္ဍာထ္ထိန္ဒြိယဿမဂိဿေဝ ဂဏ္ဍ်ဿမ္ပဂေတောတိ။ ကုရုန္ဒိ
ယံပနယဒိပဋိသန္ဓိယံပုဂိသလိင်္ဂံပတ္ထေဏ္ဍာထ္ထိလိင်္ဂံနိဗ္ဗတ္တတိ၊ ယဒိပဋိသ
န္ဓိယံဏ္ဍာထ္ထိလိင်္ဂံပတ္ထေပုဂိသလိင်္ဂံ နိဗ္ဗတ္တိတိ ပဋိသန္ဓိယံ လိင်္ဂံသမ္ဘဝေါဝု
တ္တော၊ သောအယုတ္တောဝဝ။ ကသ္မာ၊ ပဝတ္တိယံယေဝဏ္ဍာထ္ထိလိင်္ဂါဒိနိသမုဋ္ဌ
ဟန္တိ။ ပဋိသန္ဓိယမေဝသမုဋ္ဌာဘိ၊နလိင်္ဂါဒိနိ။ ဏ္ဍာန္ဒြိယမေဝလိင်္ဂန္တိ နသ
ဏ္ဍာဝတ္တုံ၊ဏ္ဍာန္ဒြိယလိင်္ဂါနံဘိန္နသဘာဝတ္တာ၊ယထာစ ဗိဇေသတိရုက္ခော
သမ္ဘဝတိ၊နဇသတိ၊ဂေဝမေဝဏ္ဍာန္ဒြိယေသတိလိင်္ဂါဒိနိသမ္ဘဝန္တိ၊ဗိဇသဒိသ
ဥဏ္ဍာန္ဒြိယံ၊ ရုက္ခသဒိသာနိလိင်္ဂါဒိနိ၊ ဂေမေဝတောသုဝုဋ္ဌလေသုပဗ္ဘာကာဒ
ယောဂကါဒသပုဂ္ဂလါတဘ္ပိ ယောဘဝေနိယာမံဩက္ကမိတုံ နအရဟန္တိ၊
တသ္မာအဘဗ္ဗာနမ။ဥိနဝိသတိအန္တိမဝတ္ထုံအဂ္ဂါပန္နိပုဗ္ဗာနွေဥပသမ္ဘဒါ
ယအဝတ္ထုမတ္တမေဝ၊ဥပနိဿယေသတိတဘ္ပိ ယောဘဝေနိယာမံ ဩက္ကမိတုံအရဟန္တိ၊တသ္မာဘဗ္ဗာနာမဟောန္တိ။ ။

ဝတ္ထုသမ္ပတ္တိကထာနိဋ္ဌိတာ။ ။

ဥတ္တိသမ္ပတ္တိနာမ။

သိတိလံ ဓနိတဉ္စ ဒိဿရဿံ၊ဂရုကံ လဟုကဉ္စ နိဂ္ဂဟိတံ။
သမ္မဒ္ဓံ ဝဝတ္ထိတံ ဝိရတ္တိ၊ဒဿဓာ ဗျဉ္ဇနဗ္ဗိယာ ပဘေဒေါတိ။ ။

ဆိမဝိသောဓနိုပါဒ်။ ၃၁

ဇေဝံဂုတ်ဒသဝိဓံဗျဉ်ဇနံအပေက္ခိတွာဝါဇေဝံအသက္ကောန္တေနာပိဆိတိဏဓ
နိတဝိမုတ္တိနိဂ္ဂဟိတဝသေနဂုတ္တာနိဗျဉ်ဇနာနိအကေါပေတွာဝါဒုရုတ်ဝါအ
ကတွာဂုတ်ဉတ်ဩသမ္မတ်ဩနာမ။ဉတ်ဝိပတ်ဩနာမ သဗ္ဗသောဉတ်ဩ်အင်္ဂပေ
တွာဝါဝတ္ထုဩသံဃပုဂ္ဂလဉတ်ဩ်နံ အပရာမသနာနိပစ္စာဉတ်ဩ်ဌပနဩာတိ
ဣမေတာဝပစ္စဉ်တ်ဩ်ဒေါသာ။တတ္ထအယံဣတ္ထနာမောတိဉပသမ္မဒါပေက္ခ
သာအဝိအကိတ်ဩနံဝတ္ထုံအပရာမသနံနာမ။ သုကာဘုမောဘန္တေသံဃော
တိဇေ်ဩသုကာဘုမောဘန္တေတိဝတွာသံဃော့တိဩာဘာဏံသံဃအပရာမ
သနံနာမ။ ဣတ္ထန္နာမသာဉပသမ္မပဒါပေက္ခောတိ ဉပတ္တိယာသာ အကိတ်ဩနံ
ပုဂ္ဂလအပရာမသနံနာမ။ သဗ္ဗေနသဗ္ဗံ ဉတ်ဩ်ယာအနုစ္စာရဏံ ဉတ်ဩ်အပ
ရာမသနံနာမ။ ပဌမံကမ္မဝါစံနိဋ္ဌာပေတွာဇေသောဉတ်ဩ်တိဝတွာ ဓမတိသံ
ဃသာဘိဇေံဉတ်ဩ်ကိတ်ဩနံပစ္စာဉတ်ဩ်ဌပနံနာမ။ ဣတိဣမေပစ္စဉ်တ်ဩ်ဒေါ
သာဉတ်ဩ်ဝိပတ်ဩနာမ။ဣမေဟိဒေါသေဟိဝိမုတ္တာယဉတ်ဩ်ယာသမ္မန်ဉတ်ဩ်
သမ္မတ်ဩနာမ။ ။

ဉတ်ဩ်သမ္မတ်ဩ်ကထာနိဋ္ဌိတာ။ ။

အနုသာဝနသမ္မတ်ဩနာမ ဝတ္ထုံ သံဃပုဂ္ဂလာနံ အပရာမသနာနိသာဝ
နာယ ဟာပနံ အကာရဏေ သာဝနဿ ဣမေပစ္စဓနုသာဝနဒေါသေဝဇ္ဇေ
ကတွာကထနံအနုသာဝနသမ္မတ်ဩနာမ။တတ္ထဝတ္ထာဒီနံအပရာမသနာနိဉတ်ဩ်
ယံဝုတ်ဩသမိသာနေဝ။တိသုပနအနုသာဝနာသုယတ်ဩကတ်ဩစိဇေတသံအ
ပရာမသနံအပရာမသနမေဝ။သဗ္ဗေနသဗ္ဗံပနကမ္မဝါစံ အဝတွာ စတုက္ခ
တ်ဩ်ဉတ်ဩ်ကိတ်ဩနမေဝဝါကမ္မဝါစဿနဲ့ဆရေဝိစတ်ဩ်ဂိဗျဉ်ဇနာနိကောပေတွာ
ဝါအက္ခရသဝါပဒဿဝါဒုရုစ္စာရဏံဝါကတွာသာဝနံသာဝနာယဟာ
ပနံနာမ၊တထါဟိသိထိလ-ဓနိတ-ဝိမုတ်-နိဂ္ဂဟိတ-ဝသေနစတ်ဩ်ဂိဗျဉ်ဇနာ
နိအန္တေဝကမ္မဝါစာယကမ်ံကောပေန္တိ။တတ္ထ သုကာဘုမောတိသိထိလေ
ဝတ်ဩ်ဇ္ဇေသုကာထုမောတိ ဝစနံသိထိလေဓနိတံနာမ။ ဗန္တေတိဝတ်ဩ်ဇ္ဇေဘ
န္တေတိဝစနံဓနိတေသိထိလံနာမ။သုကာဝံတုသောဉတ်ဩ်တိဝတ်ဩ်ဇ္ဇေသုကာ
ဆဲဇေသံဉတ်ဩ်တိဝစနံဝိမုတ္တေနိဂ္ဂဟိတံနာမ။ ပတ်ဩ်ကလ္လန္တိဝတ်ဩ်ဇ္ဇေပတ်ဩ်က
လ္လာတိဝစနံနိဂ္ဂဟိတေဝိမုတ်ဩနာမ။ဇေဝံဣမာနိစတ်ဩ်ဂိဗျဉ်ဇနာနိ အန္တေကမ္မ
ဝါစါယဂ်မ်ံန္နသေန္တိ။ဣမာနိစတ်ဩ်ဂိဆကောပေတွာဝဒန္တေနာပိအညဿိ

အကျွရေ ဝတ္တဗ္ဗေ အည်အကျွရံ ဝဒန္တော ဒုရုတ္တံကရောတိနာမ။ ဇုတရေ
သုဒီဃရဿာဒီသုဆသုဌာနေသုဒီဃဌာနေနီဃံ၊ရဿဌာနေရဿမေဝါ
တိဇေံယထာဌာနေတံတဒေဝအကျွရံဘာသန္တေနအနုက္ကမါဂတံပဝေဏိ
အဝိနာသေတွာကမ္မဝါစာကာတဗ္ဗာ။ သစေပနဇေံအကတွာ ဒီဃေဝတ္တ
ဗ္ဗေရဿံ၊ရဿေဝတ္တဗ္ဗေဒီဃံဝဒတိ၊တထာဂရုကေဝတ္တဗ္ဗေလဟုကံ၊လ
ဟုကေဝတ္တဗ္ဗေဂရုကံဝဒတိ။သမ္ဗန္ဓေဝါဝတ္တဗ္ဗေဝဝတ္ထိတံ၊ဝဝတ္ထိတေဝါ
ဝတ္တဗ္ဗေသမ္ဗန္ဓံဝဒတိ၊ဇေဝ္ဗိကမ္မဝါစာနကုပ္ပတိ။ ဇုမာနိဆဗျဥ္ဇနာနိကမ္မံ နဂ
ကောပေန္တိ။ဇုဒမေဝအာစရိယာနံသမာနကထာ။အပရေပနဇုဒါနိဗျဥ္ဇနာ
နိအန္တောကမ္မဝါစာယကမ္မံဒူသေန္တိတိ ဝဒန္တိ၊ဇေံ သတိအနုပသမ္ပန္နာဝဗ
ဟုတရာဘဝေယျုံ၊ဝိမံသိတွာပနဂဟေတဗ္ဗံ။သုဌုတရာဝါကမ္မဝါစာသိ
ဂ္ဂိတဗ္ဗါ။သာဝနာယအနောကါသေပဌမံ ဥက္ကိ အဌပေတွာအနုသါဝနံ
အကာလေသာဝနံနာမ။ဇုတိဇုမေဟိဒေါသေဟိဝိမုတ္တာယံ အနုသာဝနာ
ယသမ္ပန္နံ အနုသာဝနသမ္ပတ္တိသမ္ပန္နံနာမ။ ယဒိပတ္တစီဝရဟိတံပုဂ္ဂလံ ဥပ
သမ္ပာဒေတိ၊ ပရိပုဏ္ဏဿ ပတ္တစီဝရန္တိ အနုသာဝနာယကတတ္တာ ကမ္မ
ကောပေါနဟောတိ၊ကာရကသံဃောပနသာတိသာရော၊ တေနေဝါဟ
ဝိမတိဝိနောဒနိယဝ္ဗိပတ္တစီဝရုနံ အဘာဝေဝိ ပရိပုဏ္ဏဿပတ္တစီဝရန္တိ
ကမ္မဝါစာယသာဝိတတ္တာကမ္မကောပံအဝတွာဒုက္ကဋမေဝဝုတ္တန္တိ။သစေ
အနုပဇ္ဇာယကောဥပသမ္ပါဒေတိ၊ဇုတ္ထန္နာမဿဥပသမ္ပဒါပေကျွေါ၊ဇုတ္ထ
နွာမေနဥပဇ္ဇာယေနာတိဝါဥပဇ္ဇာယံသာဝေတိ၊သူပသမ္ပန္နောဝဟောတိ။
ဥပဇ္ဇာယံနသာဝေတိနုပသမ္ပန္နော။ဝကျွတိဟိဝိမတိဝိနောဒနိယံကမ္မံနကုပ္ပ
တိတိဇုဒံဥပဇ္ဇာယာဘာဝေဝိ ဇုတ္ထန္နာမဿဥပသမ္ပဒါပေကျွောဇုတ္ထန္နာ
မေနဥပဇ္ဇာယေနာတိ မတဿဝါဝိဗ္ဘမန္တဿဝါပုရာဏဥပဇ္ဇာယဿဝါ
ယဿကဿစိ အဝိဇ္ဇမာနဿာပိ နာမေန သဗ္ဗတ္ထဥပဇ္ဇာယကိတ္တနဿ
ကတတ္တာဝုတ္တံ။ ယဒိဟိဥပဇ္ဇာယကိတ္တနံနကရေယျ၊ပုဂ္ဂလံနပရာမသတိ
တိဝုတ္တကမ္မဝိပတ္တိဇေဝသိယာ၊ တေနေဝပါဠိယံ အနုပဇ္ဇာယကန္တိ ဝုတ္တ
န္တိ။သစေသံဃုပဇ္ဇာယေနဂဏုပဇ္ဇာယေနဥပသမ္ပာဒေတိ၊ ကာရကသံ
ဃောသာတိသာရော၊ ကမ္မံပနနကုပ္ပတိ၊ဝကျွတိဟိဝိမတိဝိနောဒနိယံ သံ
ဃေနဥပဇ္ဇာယေနာတိ အယံဇုတ္ထန္နာမောသံဃဿ ဥပသမ္ပဒါပေကျွော၊
ဇုတ္ထန္နာမောသံဃံဥပသမ္ပဒံယာစတိ။ သံဃေနဥပဇ္ဇာယေနာတိဇေံ ကမ္မ
ဝါစာယသံဃမေဝ ဥပဇ္ဇာယံကိတ္တေတွာတိ အတ္ထော။ ဇေံဂဏေနဥပ

ဇျာယေနာတိထွောပိအယံဇုတ္တနွာမောဂဏသ ဥပသမ္ပဒါပေဏ္ဌောတိ
အာဒိနာယောဇနာဝေဒိတဗ္ဗာ။ ဝေံဝုတ္တေပိကမ္မံနကုပ္ပတိဝေ၊ ဒုက္ကဋသေ
ဝဝုတ္တတ္တာ၊ အညထာသောစပုဂ္ဂလော အနုပသမ္ပန္နောတိ ဝဒေယျာတိ။
သစေပဏ္ဍကာဒိနာအနုပသမ္ပန္နကေန ဥပဇ္ဇျာယေနဥပသမ္ပါဒေတိ၊ တေ
ဝဇ္ဇေတွာ ပဋ္ဌဝဂ္ဂါဒိဂဏောဟတ္တပါသံ အဝိဇဟိတ္တာ ပူရတိ၊ ကမ္မံနကုပ္ပ
တိ၊ ကာရကသံဃောပနသာတိသာရော၊ တေနဝုတ္တံ ဝိမတိဝိနောဒနိယံ
ပဏ္ဍကာဒီဟိ ဥဇ္ဇျာယေဟိကရိယမာနေသုပဏ္ဍကာဒိကေနဝိနာဝ ပဋ္ဌဝ
ဂ္ဂါဒိဂဏောပူရတိ၊ကမ္မံနကုပ္ပတိ။ဇုတရထာကုပ္ပတီတိ။ သစေစတ္တာရော
အာစရိယာဧကဘောအနုသာဝေန္တိ၊ထွေပနကထန္တိဝုစ္စတေ၊ သဗ္ဗအဋ္ဌ
ကထာသုဒ္ဓိဟိဝါတီဟိဝါ အာစရိယေဟိ ဝိသုံဝိသုံဧကေနဧကသာတိဧ
ကပ္ပဟာရေနေဝဒ္ဓေတိသောဝါကမ္မဝါစာကာတဗ္ဗာ။ သစေပနနာနာစရိ
ယာနာနုပဇ္ဇျာယာဟောန္တိ၊ တိသတ္ထေရောသုမနတ္ထေရသ သဒ္ဓိဝိဟာ
ရိကံ သုမနတ္ထေရော တိသတ္ထေရသသဒ္ဓိဝိဟာရိကံ အနုသာဝေတိ၊ ဂ
ဏပူရကာဟောန္တိ ဝဋ္ဌတိ။ သစေပနနာနုပဇ္ဇျာယာဟောန္တိ၊ ဧကောအာ
စရိယောဟောတိ၊နတ္ထေဝနာနုပဇ္ဇျာယေနာတိ ပဋိက္ခိတ္တတ္တာ နဝဋ္ဌတိတိ
ထွေကမေဝဝုတ္တံ။ စတုန္နံပနဇနာနံဝိစာရဏကထာယနာပိကမ္မဝိပတ္တိဆာ
ယာဒိသတိ၊ တထာပိ နကတ္တဗ္ဗံမေဝ၊ သဗ္ဗအဋ္ဌကထာသု အဝိစာရိတ
တ္တာ။ သစေဝတ္ထာသက်ာရာဒိသဟိတပရိုဋ္ဌကေသမသုံဥပသမ္ပာဒေတိ၊
သူပသမ္ပန္နောဝဟောတိ၊ ပစ္ဆာကေသမသုံဩဟာရေတ္ဝာကာသာယာနိ
ဝတ္ထာနိအစ္ဆာဒေတုံဝဋ္ဌတိ၊ တေရသဝတ္ထုဝိရတ္တတ္တာသမ္ပတ္တိမေဝေတ္ထပ
မာဏတ္တာစ။ ။

အနုသာဝနသမ္ပတ္တိကထာနိဋ္ဌိတာ။ ။

ဇုဒါနိ သီမဝိသောဓနိံ နာမ၊နာနာဂန္ထသမာဟဋန္တိ ဇုမိသာဂါထာ
ယသံဝဏ္ဏနာက္ကမောအနုပ္ပတ္တော။ ။

ပညာဝ သဗ္ဗဥေယျေသု၊ဒံယာ ယသ မဟေသိနော။
အနန္တေသုပိ သတ္တေသု၊ပဝတ္တိဇ္ဇ ယထာရုစိ။ ။
တာယ ဥသာဟိတော သတ္ထာ၊ဘိက္ခူနံ ဟိတ-ကာရဏံ။
ယံ သီမံ အနုဇာနာတိ၊တတ္ထ ပဋ္ဌော ပဝတ္တတိ။ ။

၃၄ သီမဝိသောဓနီပါဌ်။

ဒွေဋ္ဌကာ သံသယာ ဟောန္တိ၊ဒေသေ သဗ္ဗတ္ထ ဘိက္ခဝေါ။
ဂန္ဓာပိ ဝိသမာ ဟောန္တိ၊အတ္တနောမတိ-ကာရဏာ။ ။
ယဒိ မေ ဤဒိသံ ဝါဒံ၊သုတ္တာဝုပေက္ခကော ဘဝေ။
ပဗ္ဗဇ္ဇာ နိပ္ပလာ မယ္ဟံ၊ဝရေ သမ္ဗုဒ္ဓ-သာသနေ။
ဂန္တိရေ နိပုဏော အတ္ထော၊သဗ္ဗညု-ဇိန-ဂေါစရေ။ ။
သာရိပုတ္တော မဟာ-ပညော၊ထေရသာပိ အ-ဝိသယော။
ကထံ တွံ သက္ကုဏေယျာသိ၊သဗ္ဗညု-ဇိန-ဂေါစရေ။ ။
ဇုတိ မေ ဥပဒေယျုံ၊ရေတေဝ မဟာမုနိ။ ။
ပါလိဖုလ္လော မဟာသာလော၊ဥစ္စော မေရု-နဂူပမော။
ပရိနိဗ္ဗာန-ကာလမှိ၊သမ္ဗုဒ္ဓေါ ဇုစ္စမဗြဝိ။ ။
မာ တွံ ဆာနန္ဒ ရေ ဒသိ၊မာ တွံ အာနန္ဒ သောစသိ။
အဟမေကောဝ နိဗ္ဗာယိ၊ရေန္တေဝ ဗဟူ ဗုဒ္ဓါ။ ။
သမ္ဗုဒ္ဓါ စတုရာသိတိ၊ သဟဿာနိ ဇုမာနိ တေ။
ဩဝဒိဿန္တိ တွံ ဘိက္ခု၊ကတ-ပုညောသိ ဟောဟိသိ။ ။
ဝရေ သာဌကထေ ပါဋ္ဌိ၊ဌိတေ သဗ္ဗညု-ဂေါစရေ။
နိဗ္ဗုတောပိ သမ္ဗုဒ္ဓေါ၊ဆသုညောဝ ပဇံ ဇုမံ။ ။
ဝေါဟံ စိန္တယိတွာန၊ရတ္တိ-ဒိဝံ အ-တန္ဒိတော။
ရေန္တေယေဝ သမ္ဗုဒ္ဓေ၊ဘိန္ဒ-ဝါဒေါ အ-ဝိသယော။ ။
တံ ဝါဒံ ဘိန္ဒယိတွာန၊ဇဟိတွာဝတ္တနောမတိ။
ဝိဿဇ္ဇိဿမဟံ ဒါနိ၊စိရံ သဒ္ဓမ္မ-သုဒ္ဓိယာတိ။ ။

တတ္ထသီမဝိသောဓနိန္တိသီမဝိပတ္တိဇဟနံ သီမဝိပတ္တိ ပဟာယသမ္ပတ္တိ လက္ခဏပ္ပကာသကံပကရဏံ ကရိဿန္တိ အတ္တော။ တတ္ထသီမာတိ ပန္ဒရသဝိဓာသီမာ။ ကတမေပန္ဒရသ။ ခဏ္ဍသီမာ, ဥပစာရသီမာ, သမာန သံဝါသသီမာ, အဝိပ္ပဝါသသီမာ, လာဘသီမာ, ဂါမသီမာ, နိဂမသီမာ, နဂရသီမာ, အဗ္ဘန္တရသီမာ, ဥဒကုက္ခေပသီမာ, ဇနပဒသီမာ, ရဋ္ဌသီမာ, ရဇ္ဇသီမာ, ဒီပသီမာ, စက္ကဝါဋ္ဌသီမာ, ဟိ။ တတ္ထခဏ္ဍသီမာနာမပဗ္ဗဇ္ဇုပ်သမ္ပဒါဒိနံ သံဃကမ္မာနံ သုခကရဏတ္ထံမဟာသီမာယဝါ ဂါမခေတ္တေဝါ ခဏ္ဍိတွာပရိစ္ဆိန္ဒိတွာသမ္မတာ။ တဿာဝိတ္ထာရေ ပဌမံနိမိတ္တာကိတ္တေတဗ္ဗာ တိအာဒိနာဒ္ဓါသတ္တတိပ္ပဘေဒါယ သမန္တပါသာဒိကာယ ဝိနယဋ္ဌကထာ ယမဟာဝဂ္ဂေဝုတ္တော၊ ဇုဝုတ္တောပိတထေဝဝုတ္တောဘဝေယျ၊ တသ္မာ

နဝကျွာမ၊ ဒုဝိညေယျဋ္ဌာနမေဝကိဉ္စိဋ္ဌာနံ နီဟရိတွာ ပါကဋံကရိသ္ဟာမ။ တထ္ထသစေပနဟေဋ္ဌာ ဥပရိမသ္သသီမာပရိစ္ဆေဒသ္သပရတော အန္တောလေဏံဟောတိ၊ ဗဟိသီမာ နသြတရတိ။ အထာပိဥပရိမသ္သ သီမာပရိစ္ဆေဒသ္သသြရတောဗဟိလေဏံဟောတိ၊ အန္တောသီမာနသြတရတီတိ၊ ဣမေနွေဧကေထ္ထာဗျဥ္ဇနမေဝနာနံ။ အယဥ္ဇေထ္ထထ္ထော ဥပရိပသ္သသီမာပရိစ္ဆေဒသ္သသြရိမဘာဂတောဟေဋ္ဌာပဗ္ဗတပါဒေ ဥမဂ်သဏ္ဌာနေနပဗ္ဗတပသ္သေဝိဇ္ဇိတွာလေဏံဟောတိ၊ သီမာပရိစ္ဆေဒသ္သပရတော လေဏေစလေဏသ္သဗဟိဘူတေဟေဋ္ဌာပဗ္ဗတေစဘူမိဘာဂေသီမာနသြတရတိ၊ လေဏသ္သ ဥပရိယေဝသီမာဟောတီတိ။ တသ္သ ဥပရိမသ္သသီမာပရိစ္ဆေဒသ္သသြရိမဘာဂတောဗဟိဘူတေဟေဋ္ဌာပဗ္ဗတပါဒေဥမဂ်သဏ္ဌာနေနဝိဇ္ဇိဟွာ ပဗ္ဗတပသ္သေလေဏံအထာပိဟောတိ၊ လေဏေစလေဏသ္သပရဘူတေဟေဋ္ဌာပဗ္ဗတေစ ဘူမိဘာဂေ သီမာနသြတရိ၊ လေဏသ္သဥပရိဘာဂေဝသီမာဟောတီတိ။ သောစဝိစာရဏာ ဝိမတိဝိနောဒနီ ယဓိကတာ။ အန္တောတိပဗ္ဗတသ္သအန္တော ပဗ္ဗတမူလေတိ အထ္ထော။ တမေဝအန္တောသဒ္ဒံ သီမာပရိစ္ဆေဒေနဝိသေသေတုံဥပရိမသ္သသီမာပရိစ္ဆေဒသ္သပရတောတိဝုတ္တံ။ ပဗ္ဗတပါဒံပနအပေက္ခိတွာ သြရတောတိဝတ္တဗ္ဗေ ပိ သီမာနိသ္သယံပဗ္ဗတဂ္ဂံ သန္ဓာယ ပရတောတိ ဝုတ္တန္တိဒဋ္ဌဗ္ဗံ၊ တေနေဝ ဗဟိလေဏန္တိထ္ထေ ဗဟိသဒ္ဒံဝိသေသေန္တော ဥပရိမသ္သသီမာပရိစ္ဆေဒသ္သသြရတောတိအာဟ။ ဗဟိသီမာနသြတရတီတိ ထ္ထေဗဟိတိပဗ္ဗတပါဒေလေဏံသန္ဓာယဝုတ္တံ။ လေဏသ္သဗဟိဘူတေဥပရိ သီမာပရိစ္ဆေဒသ္သဟေဋ္ဌာဘာဂေသီမါနသြတရတီတိအထ္ထော။ အန္တောသီမါတိလေဏသ္သစပဗ္ဗတပါဒသ္သစအန္တောအတ္တနော သြတရဏာရဟဋ္ဌာနေနသြတရတီတိအထ္ထော။ ဗဟိသီမာ နသြတရတိအထ္ထော၊ သီမာနသြတရတီတိ စေတ္တအတ္တနော သြတရဏာရဟဋ္ဌာနေလေဏဘာဝေန သီမာသဗ္ဗထာ အနောသရဏမေဝဒသ္သိတန္တိ ဂဟေတဗ္ဗံ။ တထ္ထပိ အနောတရဏန္တိ ဥပရိဝေသီမာဟောတီတိ ဝိမတိဝိနောဒနီ။ ကေစိပနဝေဋ္ဌုသုသိရောဝိယ သုသိရမေဝလေဏန္တိ ဝဒန္တိ၊ တံအယုတ္တံ။ ။

ဥပစာရသီမာနာမ ဂါမာရညနိဂမာဒိဝသာ ယာဝ ဗြဟ္မလော ကာ တေသံတေသံသတ္တာနံ နိဝါသဂေဟသ္သဝါဒေဝဝိမာနကပ္ပရုက္ခာဒီနံဝါ ဥပစာရာရဟဋ္ဌာနမေဝဥပစာရသီမာ၊ တေဇ္ဇဓနာဓိပ္ပေတာ၊ ဘိက္ခူနံအဝိ

သယ့တာယ။ ယံပနပဒေသံပရိစ္ဆိန္ဒိတွာပရိဝေဏံကတွာပါကာရာဒိပ
ရိက္ခိတ္တံဝါကတွာ အပရိက္ခိတ္တေပိ ဥပစရာရဟဋ္ဌာနံ ပရိစ္ဆိန္ဒိတွာဝါ ယ
ဿိ ပဒေသေဘိက္ခူဝသန္တိ၊ အယမေဝဥပစာရသီမာတိ အဓိပ္ပေတာ။ ဘိ
က္ခူနံဝဿူပဂမနကထိနတ္ထာရကရဏဋ္ဌာနတ္တာ၊ တထာဟိကထိနတ္ထတ
သီမာယန္တိ ဥပစာရသီမံသန္ဓာယာဝုတ္တံ၊ ခန္ဓသီမာယ တတြုပ္ပါဒါဘာဝ
တောဘိတီသုပိဂဏ္ဌိပဒေသုဝုတ္တံ။ တတြုပ္ပါဒေနာဘတန္တိ ဝိဟာရသန္တ
ကေန ခေတ္တဝတ္ထုအာဒိနာအာဘတံကိမ္ဗိသံဃိကံစိဝရံဥပ္ပဇ္ဇတိ၊ တံတေ
သံကထိနတ္ထာရကဘိက္ခူနံ့ယေဝဘဝိဿတီတိယောဇနာကာတဗ္ဗါ။ ခေ
တ္တဝတ္ထုအာဒိနာတိ ဧတ္ထေအာဒိသဒ္ဒေနမတကစိဝရံဝါဟောတုသံဃံဥဒ္ဒိ
ဿဒိန္ဒံဝါ သံဃိကေနဝါတိ မဟာအဋ္ဌကထာယံဝုတ္တံ။ တဿိ ဥပစာရသီ
မေပဝတ္တစိဝရံ သဗ္ဗံသင်္ဂဏ္ဍာတိ၊ တေနေဝ တေနခေါပနသမယေနအည
တရေနဥပါသကေနသံဃံဥဒ္ဒိဿဝိဟာရောကာရိတော ဟောတိ၊ သော
တဿဝိဟာရဿကတေဥဘတောသံဃဿ အကာလစိဝရံဒါတုကာ
မောဟောတိ။ တေနခေါပနသမယေနဥဘတောသံဃဿ ကထိနံအတ္ထ
တံ ဟောတိ။ အထခေါသောဥပါသကောသံဃံဥပသင်္ဂမိတွာကထိနုဒ္ဓါ
ရံယာစိတိ ဣမဿိ ဝတ္ထုဿိ အာနိသံသပသမ္ဘနတ္ထံကထိနုဒ္ဓါရံဘဂဝတာ
ပညတ္တံ၊ တေနေဝထုလ္လနန္ဒာဘိက္ခုနီအာနိသံသံအပ္ပဋိပ္ပဿမ္ဘေန္တာစိဝရံ
အမ္ဘာကံဘဝိဿတီတိ ကထိနုဒ္ဓါရံပဋိဗာဟိ၊ တသ္မာကထိနတ္ထတသီမာ
ယံအနုဒ္ဓရေကထိနေယာဝဖဂ္ဂုဏပုဏ္ဏမာ ပဉ္စမာသာဧတ္ထေန္တရေမတက
စိဝရံဝါ ဟောတုစာတုဒ္ဒိသံသံဃံဥဒ္ဒိဿမတာနံဥာတိဇနာနံဝါ ဘိက္ခာပ
ညတ္တိယာဝါ ဝိဟာရမဟာဒိကိစ္စေနဝါ ယေနကေနစိအာကာရေနသံဃိ
ကံစိဝရံဒိန္ဒံဟောတိ၊ တံသဗ္ဗံတေသံကထိနတ္ထာရကဘိက္ခူနံယေဝဟော
တိ။ ဆိန္ဒဝဿာနံဝါပစ္ဆိမိကာယ ဥပဂတာနံဝါ တတ္ထသမ္ပတ္တာနံသီမဋ္ဌ
ကဘိက္ခူနံဝါ နဟောတိ။ အဇာနိတွာစေဂဏ္ဍန္တိဒါတဗ္ဗမေဝ။ ယဒိတံစိဝ
ရံတဏ္ဍုလာဒိခါဒနီယဘောဇနံကရောတိ၊ ဣတရေသမ္ပိဟောတိယေဝ။
ကသ္မာတိစေ၊ အာနိသံသဝိဂတတ္တာ။ တေနေဝ ဂဏပူရဏဝသေနသမ္ပ
တ္တာနံဆိန္ဒံဝဿာနံဝါ ပစ္ဆိမိကာယဥပဂတာနံဝါ အညဿိ ဝိဟာရေဝုတ္ထ
ဝဿာနံဝါ ခါဒနီယဘောဇနီယာဒိနိ ပါပုဏန္တိ။ ကထိနတ္ထတသာဋက
ဿဒါနကမ္မဝါစာပန ခဏ္ဍသီမာယမေဝဝဋ္ဌသိ။ တဿိ ဝိဟာရေအသတိ
အညဝိဟာရေဗဒ္ဓသီမာယဝါ ဥဒကုက္ခေပသီမာဒီသုဝါ ကာတဗ္ဗမေဝ။

ကသ္မာတိစေ၊ တသ္မိံဝိဟာရေပုရိမိကာယ ဥပဂတာကထိနထ္ထာရကုသ
လာနဟောန္တိ။ အထ္ထာရကုသလာ ခန္ဓကဘာဏကထ္ထေရာ ပရိယေသိ
တ္ဝာအာနေတဗ္ဗာ။ကမ္မဝါစံသာဝေတ္ဝာကထိနံ အထ္ထရာပေတ္ဝာဒါနဥ္စသု
ဥ္ဇိတ္ဝာဂမိဿန္တိ၊ အာနိသံသောပနဇ္ဇတရေသံဝဟောတိတိ။ အညသိမ
ဌကဘိက္ခ။နဖြိကမ္မဝါစသာဝနဿအဌကထာယံဝုတ္တတ္တာ။ ဆိန္နဝဿာ
ဝါပန္ဆိမိကာယ ဥပဂတာဝါ အညသ္မိံဝိဟာရေ ဝုထ္ထဝဿာပိဝါ ပုရိမိ
ကာယဥပဂတာနံဂဏပူရဏမတ္တမေဝလဘံန္တိ၊ အာနိသံသောဇ္ဇတရေ
သံယေဝဟောတိ။သစေဗိတေဆိန္နဝဿာဒယောအနုမေါဒေန္တိ၊ဘိန္နော
ကထိနထ္ထာရော၊ဇ္ဇဒံအဌကထာယံဝိစာရိတံ။အပရေပနကထိနထ္ထတသိ
မန္တိဥပစာရသီမံသန္ဓာယဝုတ္တန္တိဝုတ္တတ္တာဥပစာရသီမာယမေဝ ကထိန
နထ္ထာရကဥတ္တိံကရောန္တိ၊တံအယုတ္တံ၊သောဓေတုံဒုက္ကရတ္တာ။တထာဟိ
ဥစာရသီမာယမေဝပဝိဌဂါမသီမာယံတထ္ထဩတိဏ္ဏောဘိက္ခ။ ဟထ္ထပါ
သာနယနံဝါဗဟိသီမကရဏံဝါကောသက္ခိဿတိ။ ကထိနထ္ထတသီမာ
ယန္တိဇ္ဇမိနာပိပဒေနကထိနထ္ထတဘာဝေါယေဝ ဝုတ္တော၊ နကထိနထ္ထတ
သာဋကဿဒါနကမ္မဝါစာ၊သာစဝိစာရဏာကမ္မစတုက္ကေနဒီပေတဗ္ဗာ။
တထ္ထအပလောကနကမ္မံဥတ္တိကမ္မံ ဥတ္တိဒုတိယကမ္မံ ဥတ္တိစတုထ္ထကမ္မ
န္တိ။ တတ္တ အပလောကနကမ္မံနာမသိမဌကသံဃံသောဓေတ္ဝာ ဆန္ဒာရ
ဟာနံဆန္ဒံအါဟရိတ္ဝာသမဂ္ဂဿသံဃဿအနုမတိယာသံဃံ ကိတ္တေတ္ဝာ
ရုစ္စတိ သံဃဿာတိတိက္ခတ္တုံအနုသာဝေတ္ဝာကတ္တဗ္ဗံဝုစ္စတိ။ ဥတ္တိကမ္မံ
နာမဝုတ္တနယေနေဝသမဂ္ဂဿသံဃဿအနုမတိယာဧကောယဥတ္တိယာ
ကတ္တဗ္ဗံကမ္မံ။ ဥတ္တိဒုတိယကမ္မံနာမဝုတ္တနယေနေဝသမဂ္ဂဿ သံဃဿ
အနုမတိယာဧကောယဥတ္တိယာ ဧကောယစ အနုသာဝနာယာတိ ဧဝံဥ
တ္တိဒုတိယာယအနုသာဝနာယကတ္တဗ္ဗံကမ္မံ။ဥတ္တိစတုထ္ထကမ္မံနာမဝုတ္တန
ယေနေဝသမဂ္ဂဿသံဃဿအနုမတိယာဧကောယဥတ္တိယာတိဟိစ အ
နုသာဝနာဟိတိဧဝံဥတ္တိစတုထ္ထာဟိ တိဟိအနုသာဝနာဟိကတ္တဗ္ဗံကမ္မံ။
တထ္ထအပလောကနကမ္မံဖလဘာဇနကာလာဒီသု လဟုကကမ္မေယေဝ
လဗ္ဘတိ။ကထိနထ္ထတသာဋကဒါနေဗိအနထ္ထတေယေဝကထိနေထတော
ဗဟုအာနိသံသစိဝရသာဋကံလဘိတ္ဝာ တေနေဝ သာဋကေနအထ္ထရိတ
ဗ္ဗါ၊ပုနကမ္မဝါစာယဒါနကိစ္စံနတ္ထိ၊အပလောကနကမ္မေနသံဃဿအနုမတိ
ယာဒါတဗ္ဗံ။ကထိနထ္ထတသာဋကဒါနကမ္မဝါစာဧကောစေဝဋ္ဌတိ။ပုနကမ္မ

ဝါစာယကိစ္စံနတ္ထိ။ ဥတ္တိကမ္မံပနမ္မေသင်္ဂါဟကကာလေ မဟာကဿပ
ထ္ထေရာဒီဟိအတ္တနာဝအတ္တာနံ သမ္မန္ဒနကာလေလဟုကကမ္မေယေဝလ
ဗ္ဘတိ။ ဥတ္တိဒုတိယကမ္မံပနသီမာသမ္မုတိ, သီမာသမူဟနံ, ကထိနဒါနံ, က
ထိနုဒ္ဓါရော, ကုဋိဝတ္ထုဒေသနာ, ဝိဟာရဝတ္ထုဒေသနာ, တိဇ္ဇမာနိဆဂရု
ကမ္မာနိ၊ အပလောကေတွာကာတုံနဝဋ္ဌတိ။ ဥတ္တိဒုတိယကမ္မဝါစံသာဝေ
တွာဝကာတဗ္ဗံ။ ဇ္ဇတောပရေသုစီဝရပိပ္ပဝါသသမ္မုတိအာဒီသု ဥတ္တိဒု
တိယကမ္မေသုအပလောကေတွာပိ ကာတဗ္ဗံ၊ လဟုကကမ္မတ္တာ။ ဥတ္တိစ
တုတ္ထကမ္မံပနဇ္ဇဒါနိဥပသမ္မဒါကမ္မံဇ္ဇဒါနိ စတ္တာရိကမ္မာနိ ဗဒ္ဓသီမာဃဝါ
တသ္မိံအသတိဥဒကုက္ခေပသီမာယဝါသောဓေတုံ အသက္ကောန္တေသတိ
အဗဒ္ဓသီမာယဝါ ကာတဗ္ဗမေဝ။ အပရေဇေဝံ ဝဒန္တိကုဋိဝတ္ထုကာရပိ
ဟာရဝတ္ထုကာရကာလေ တာနိ ကုဋိဝိဟာရဝတ္ထူနိကထံ သီမဌာကာ
တုံသက္ခိဿန္တိ၊ တသ္မာ တတ္ထတတ္ထေဝကုဋိဝိဟာရကရဏဌာနေယေဝ
ကာတဗ္ဗန္တိ၊ တံတေသံဝစနမတ္တမေဝ၊ နသာရတောပစ္စေတဗ္ဗံ။ ဝတ္ထုပရာ
မသနမေဝေတ္ထပမာဏံ၊ တထာဟိသံဃကုဋိဝတ္ထုံ၊ ဩလောကေန္တံယာစ
တိတျာဒိနာဝတ္ထုပရာမသနံကတွာ ဟေဌာဝတ္ထုဥတ္တိဒေါသေစဝိပတ္တိ
လက္ခဏေစဝဇ္ဇေတွာ ဥတ္တိဒုတိယကမ္မေနသမ္မတဘိက္ခူ၊ ဟိတတ္ထကုဋိဝိ
ဟာရဌာနံဂဏ္ဍာဩလောကေတဗ္ဗံ၊ တေနေဝပါဠိယံ တေဟိသမ္မတေဟိ
ဘိက္ခူ၊ ဟိ တတ္ထဂဏ္ဍာကုဋိဝတ္ထုဩလောကေတဗ္ဗန္တိ ဝုတ္တံ။ အညထာ ပ
တ္တစီဝရပိရဟိတံပုဂ္ဂလံဝါ အနုပဇ္ဇာယကံဝါကတွာဥပသမ္မာဒေန္တေဟိ ပ
ရိပုဏ္ဏဿပတ္တစီဝရန္တိ ဝါ ဇ္ဇတ္ထန္ဒာမဿဥပသမ္မဒါပေက္ခောဇ္ဇတ္ထန္ဒာမေန
ဥပဇ္ဇာယေနာတိ ကမ္မဝါစာယသာဝိတေဝိကမ္မဿအသိဇ္ဇနံဘဝေယျ။
အပရေဇေဝံဝဒန္တိသီမာသမ္မုတိကာလေပနကတံ၊ တထာဟိသီမာသမ္မုတိ
ကာလေဘိက္ခူ၊ တသ္မိံယေဝဌာနေဌတွာ ကမ္မဝါစံသာဝေန္တိ၊ တသ္မိမ္ပိဌာ
နေအဗဒ္ဓသီမာဝဟောတိ။ ယဒိဗဒ္ဓသီမာဘဝေယျ၊ သီမဇ္ဇောတ္ထရဏံဝါ
သီမသမ္ဘေဒေါဝါသိယာတိ။ သစ္စံ၊ တထာပိတံသီမါသမ္မုတိဌာနံ ဘုဇိဿံ
ကတွာ သီမသမ္မုတိကမ္မဿကတတ္တာပိသုံဂါမေသမ္မတာနံဘိက္ခူနံဂါမ
သီမေဌိတာဘိက္ခူ၊ ကမ္မံကောပေတုံ နသက္ကောန္တိ။ ယဒိသီမသမ္မုတိဌာနံ
ဘုဇိဿံကတွာဝသီမံသမ္မန္ဒေယျ၊ ကထံဘဂဝတောဓရမာနကာလေဆ
ဗ္ဗဂ္ဂိယာ ဘိက္ခူ၊ ယထာသုခံသီမံသမ္မန္ဒိဿန္တိတိ၊ နပနေဝံဒဋ္ဌဗ္ဗံ၊ တထာဟိ
ဝိသာခါမိဂါရမာတာပိ နဝကောဋိဟိဘူမိံ ဂဏ္ဍိတွာပုဗ္ဗာရာမံနာမ မဟာ

ဝိဟာရံကာရေသိ၊ တထာအနာထပိဏ္ဍိကောကဟာပဏသန္တဇောနံဇေ
တဿ ရာဇကုမာရဿဥယျာနဌာနံ ကိဏာပေတွာဂဏ္ဍိတွာ ဇေတဝနံ
နာမမဟာဝိဟာရံကာရေသိ၊ ဝေံပုညကာမာပရိဝေဏံကတွာဝိဟာရံက
ရောန္တိ၊ တသ္မာဆဗ္ဗဂ္ဂိယာဘိက္ခူယထာသုခံသိမံ ဗန္ဓန္တိတိဒဋ္ဌဗ္ဗန္တိ။ အယံ
ဥပစာရသိမာယဝိစာရဏာ။ ။

သမာနသံဝါသသိမာနာမ ဒိဋ္ဌိသိလသာမညသဃ်ာတ-သခ်ါတေဟိ
ဘိက္ခုဂဏေဟိဥပေါသထာဒိသံဃကမ္မေနသမာနံဧကီဘာဝံဟုတွာ ဝ
သိတုံသမ္မတာသိမာ။ အဝိပ္ပဝါသသိမာနာမ တိစိဝရေနဝိပ္ပဝသိတုံ သမ္မ
တာသိမာ၊ ဧတာနေဝသိမာဘိယောဇနပရမတာယပိသမ္ဘဝတောမဟာသိ
မာတိပိနာမံလဘန္တိ၊ တာသံဝိစာရဏာမဟာအဋ္ဌကထာယံသဗ္ဗသောပ
ရိပုဏ္ဏံကတွာဝုတ္တာ၊ တသ္မာဇုဓနဝက္ခာမ၊ ဝုစ္စမာနမ္ပိ ဆဝိသေသေတွာ
ဝုတ္တံဘဝေယျ၊ တသ္မာနဝက္ခာမ။ ။

လာဘသိမာနာမယံဂါမံဝါနိဂမံဝါပေါက္ခရဏိတဋ္ဌာကဝနာဒိကံဝါ
ယံယံပဒေသံ သံဃဿစတုစ္စပ္ပယထ္ထာယ ရာဇ-ရာဇမဟာမတ္တေဟိ ပရိ
ဆိန္ဒိတွာ ဌပိတာ၊ သောလာဘသိမာနာမ။ နေဝသမ္မာသမ္ဗုဒ္ဓေန ဆနုညာ
တာ၊ နမ္မေသင်္ဂဟကထ္ထေရေဟိဌပိတာ၊ အပိစခေါလာဘဒါယကေဟိ ဌ
ပိတာဝ။ မာတိကာဋ္ဌကထာယလိနထ္ထပ္ပကာသနိယမ္ပိ လာဘသိမာတိယံ
ရာဇ-ရာဇမဟာမတ္တာဒယော ဝိဟာရံကာရေတွာဂါဝုတံဝါအဗ္ဘယောဇ
နံဝါ ယောဇနံဝါသမန္တာပရိဆိန္ဒိတွာ အယံအမှာကံဝိဟာရဿလာဘသိ
မာ၊ ယံထ္ထေန္တရေဥပ္ပဇ္ဇတိ၊ တံသဗ္ဗံအမှာကံဝိဟာရဿဒေမာတိ ဌပေန္တိ၊
အယံလာဘသိမာနာမာတိ ဝုတ္တံ။ ဇုမသ္မိံလာဘသိမာဓိကာရေရညောမ
ဟာစေတိယဒါယကဿ ဒိဝင်္ဂတကာလတော ဧကသ္မိံသံဝစ္ဆရေ ဆတိ
တေတဿဇေဋ္ဌပုတ္တဿမ္မေရညောကာလေ ဤဒိသံပုညံဘူတပုဗ္ဗံ။ ယဒိ
ဟိရာဇ-ရာဇမဟာမတ္တာဒိသု ယောကောစိယဿဝိဟာရဿ ယာနိတ
ဋ္ဌာကခေတ္တဝတ္ထာဒီနိဒတွာ တံသဟိတဝိဟာရံပုဂ္ဂလဿဒေတိ၊ ဝေံသတိ
ကိံတံသပုဂ္ဂလဿတံသဟိတဝိဟာရံ ပုဂ္ဂလိကဘာဝေန ပဋိဂ္ဂဟေတုံ
ဝန္ဒတိ၊ ဥဒါဟု သံဃိကဘာဝေနေဝါတိ။ တဋ္ဌာကခေတ္တဝတ္ထာဒိ-ဝိရဟိ
တောပနကေဝထောပုဂ္ဂလိကဝိဟာရောအညေသံဒမ္မိတိအဒတွာ ပုဂ္ဂလေ
မတေသံဃိကောဟောတိ၊ ဥဒါဟု ပုဂ္ဂလိကောယေဝါတိ။ တတြာယံဝိ
သဇ္ဇနာ၊ ယဒိဟိရာဇ-ရာဇမဟာမတ္တာဒီသုယောကောစိဝိဟာရဿတ

ဌာကခေတ္တာဝတ္ထာဒီနိဒေတိ၊ဧဝံသတိပဋိကျိပိတုံနဝန္ဒတီတိဒဋ္ဌဗ္ဗံ၊ တေန
ဝုတ္တံဝိနယဋ္ဌကထာယံ ဇုမံတဌာကံ၊ ဇုမံခေတ္တံ၊ဇုမံဝတ္ထုံဝိဟာရသာဒေ
မာတိဝုတ္တေပဋိကျိပိတုံနလဗ္ဘတီတိ။ ပါသာဒသာဒါသိံ၊ ဒါသံ၊ ခေတ္တံ၊ဝ
တ္ထုံ၊ဂေါမဟိသံဒေမာတိဝဒန္တိ၊ပါဋေက္ကံဂဟဏကိစ္စံနတ္ထိ၊ပါသာဒေပဋိ
ဂ္ဂဟိတေပဋိဂ္ဂဟိတမေဝဟောတီတိစ။ဝိနယဝိနိစ္ဆယပကရဏေစ။ ။

ခေတ္တ-ဝတ္ထု-တဌာကံဝါ၊ဒေမ ဂေါအဇိကာဒိကံ။
ဝိဟာရသာတိ ဝုတ္တေပိ၊နိသေဓေတုံ နဝန္ဒတီတိ။ ။

ဥဒ္ဒသိက္ခာပကရဏေစ။ ။ခေတ္တာဒီနိဝိဟာရသာ၊ဝုတ္တေ ဒဋ္ဌိတိ ဝန္ဒတီ
တိဝုတ္တံ။ ဝိဟာရသာဒေမာတိစေတ္ထသံဃိကဝိဟာရသောဝ၊ နပုဂ္ဂလိက
ဝိဟာရသာတိဒဋ္ဌဗ္ဗံ၊ တထာဟိဝုတ္တံဝိမတိဝိနောဒနိယံဝိဟာရသာဒေမာ
တိသံဃိကဝိဟာရံသန္ဓာယဝုတ္တန္တိ။ပါသာဒသာတိစသာမညေနဝုတ္တေ
ပိတေနခေါပနသမယေန ဝိသာခါမိဂါရမာတာသံဃသာအတ္ထာယ သာ
ဋ္ဌိန္ဒံပါသာဒံ ကာရာပေတုကာမောဟောတိ ဟတ္ထိနခကန္တိ၊ဇုမသ္မိံဝတ္ထု
သ္မိံပါသာဒပရိဘောဂသာအနုညာတတ္တာ သံဃိကံယေဝပါသာဒံ သန္ဓာ
ယဝုတ္တန္တိဝိညာယတိ၊တထာဟိဝုတ္တံ ဝိမတိဝိနောဒနိယံသဗ္ဗံပါသာဒပရိ
ဘောဂန္တိ။ပါဋိယာ အဋ္ဌကထာယ ဝဏ္ဏနာဓိကာရေ သုဝဏ္ဏရဇတာဒိဝိ
စိတြာနီတိအာဒိ သံဃိကသေနာသနံ သန္ဓာယဝုတ္တံ။ ပုဂ္ဂလိကံပနသုဝ
ဏ္ဏာဒိဝိစိတြံဘိက္ခုသာသမ္ပဋိစ္ဆိတုမေဝနဝန္ဒတိ၊နကေနစိပရိယါယေန
ဇာတရူပဇတံသာဒိယိတဗ္ဗန္တိဝုတ္တတ္တာ၊ တေနေဝေတ္ထအဋ္ဌကထာယံသံ
ဃိကဝိဟာရေဝါ ပုဂ္ဂလိကဝိဟာရေဝါတိနဝုတ္တန္တိ။ ဘိက္ခူနံဓမ္မဝိနယဝ
ဏ္ဏနဋ္ဌာနေတိဝုတ္တတ္တာ သံဃိကမေဝ သုဝဏ္ဏာဒိမယံသေနာသနံ သေနာ
သနပရိက္ခာရာစဝန္ဒန္တိ၊ နပုဂ္ဂလိကာနီတိ ဂဟေတဗ္ဗန္တိစ၊ တသ္မာတဌာ
ကခေတ္တဝတ္ထာဒိသဟိတဝိဟာရော သံဃိကောယေဝဟောတိ၊ နပုဂ္ဂလိ
ကောတိ ဝိနယကောဝိဒေဟိဒဋ္ဌဗ္ဗော။သစေပန ရာဇ-ရာဇမဟာမတ္တာဒီ
သုယောကောစိတဌာကခေတ္တဝတ္ထာဒိသဟိတံဝိဟာရံ ပုဂ္ဂလသ တံသ
ဟိတဝိဟာရဘာဝမာရောစေတ္ပာဒေတိ၊ဧဝံသတိပုဂ္ဂလသ သံဃိကဝိ
ဟာရဘာဝေနေဝ ပဋိဂ္ဂဟေတုံဝန္ဒတိ၊ နပုဂ္ဂလိကဝိဟာရဘာဝေနာတိ
ဒဋ္ဌဗ္ဗံ။ ကသ္မာ၊ဝိဟာရသာဒေမာတိဝတ္ပာ ဒိန္ဒာနံတဌာကခေတ္တဝတ္ထာဒီနံ
သံဃသောဝဝန္ဒမာနတ္ထာ။တေနေဝါဟ ဝိမတိဝိနောဓနိယံ ဝိဟာရသာ
ဒေမာတိဝုတ္တံသံဃသာဝန္ဒတိ၊နပုဂ္ဂလသာ၊ခေတ္တာဒိဝိယဒဋ္ဌဗ္ဗန္တိ။တတြာ

ယံယောဇနာဝိဟာရသာဒေမာတိဝတ္တာ ဒိန္နံခေတ္တာဒိသံဃသာဝဋ္ဌတိ၊ နပုဂ္ဂလသာ၊ ဝေံဝိဟာရသာဒေမာတိဝုတ္တံသုဝဏ္ဏာဒိဝိစိတ္တံအကပ္ပိယမဉ္စံ သံဃသာဝဋ္ဌတိ၊ နပုဂ္ဂလသာတိဒဋ္ဌဗ္ဗန္တိ။ သံဃသောဝကပ္ပိယဝေါဟာ ရေနခေတ္တာဒီနိ ပဋိဂ္ဂဟေတုံဝဋ္ဌတိ၊ တထာဟိဝုတ္တံ ဝိမတိဝိနောဒနိယံ စတ္တာရောပစ္စယေ ပရိဘုဉ္ဇတူတိဒေတိ ဝဋ္ဌတီတိထွေဘိက္ခုသံဃသာ စတုပစ္စယပရိဘောဂထ္ထာယတဋ္ဌာကံဒမ္မိတိဝါ၊ ဘိက္ခုသံဃော စတ္တာရော ပစ္စယေံပရိဘုဉ္ဇိတုံတဋ္ဌာကံဒမ္မိတိ ဝါဇုတောတဋ္ဌာကတော ဥပ္ပန္နေစတ္တာ ရောပစ္စယေဒမ္မိတိဝါဝုတ္တမ္ပိဝဋ္ဌတိ။ ဇုဒဥ္စသံဃသာဒိယျမာနညေဝ သန္ဓာ ယဝုတ္တံ၊ ပုဂ္ဂလသာပနဝေမ္ပိဒိန္နံတဋ္ဌာကခေတ္တာဒိနဝဋ္ဌတိ။ သုဒ္ဓစိတ္တသာ ပနဥဒကပရိဘောဂထ္ထံကူပပေါက္ခရဏီအာဒယောဝဋ္ဌန္တိ။ သံဃသာတ ဋ္ဌာကံအတ္ထိ၊ တံကထန္တိအာဒိနာဟိသဗ္ဗတ္ထ သံဃသာဝသေနေဝဝုတ္တန္တိ။ ခေတ္တာဒယောံပန သဗ္ဗေသံဃသောဝဋ္ဌန္တိ၊ ပါဠိယံပုဂ္ဂလိကဝသေနဂ ဟေတုံ အနနုညာတတ္တာတိဒဋ္ဌဗ္ဗန္တိစ။ ပုဂ္ဂလသာပနပုဂ္ဂလာနဥ္စ ခေတ္တဝ တ္ထာဒီနိကပ္ပိယဝေါဟာရေနာပိပဋိဂ္ဂဟေတုံနဝဋ္ဌတိ။ ဝေဥ္စကတ္ထာဝိမတိ ဝိနောဒနိယံ ခေတ္တဝတ္ထာဒီနိပိကပ္ပိယဝေါဟာရေနာပိပုဂ္ဂလာနံဂဟေတုံ နဝဋ္ဌတိ၊ တထာအနညာတတ္တာတိဝိညာယဘိ၊ ခေတ္တဝတ္ထုပဋိဂ္ဂဟဏာပ ဋိဝိရတောဟောတီတိအာဒိနာဟိ ပဋိက္ခိတ္တာသုဧကသောဝ ပုဂ္ဂလိကဝ သေနဂဟဏေအနနုညာတေတဒိတရာနံ တထာဂဟေတဗ္ဗတာ သိဒ္ဓါဝ ဟောတီတိဝုတ္တံ၊ တသ္မာတဋ္ဌာကခေတ္တဝတ္ထာဒိသဟိတသာဝိဟာရသာ သံဃိကဘာဝေနေဝပဋိဂ္ဂဟေတဗ္ဗတာသိဒ္ဓါဟောတီတိဒဋ္ဌဗ္ဗာ။ အယံပ ဋ္ဌမပဥ္ဇေဝိသာဇ္ဇနာ။ ။

တဋ္ဌာကခေတ္တဝတ္ထာဒိဝိရဟိတံပနဝိဟာရံပုဂ္ဂလိကဘာဝေနာပိပဋိဂ္ဂ ဟေတုံဝဋ္ဌတိ။ သောစဝိဟာရောတသ္မိ ပုဂ္ဂလေဇီဝန္တေပုဂ္ဂလိကောဟော တိ။ အညေသံဒမ္မိတိအဒတ္ထာမတေ အဝိသာဇ္ဇနီယော အဝေဘဏီယော၊ သံဃိကောယေဝဟောတီတိ ဒဋ္ဌဗ္ဗော။ ယဘာဟ၊ ဘိက္ခုသာ ဘိက္ခဝေ ကာလက်တေသံဃောသာမိပတ္တစိဝရေ။ အပိစဂိလာနုပဋ္ဌာကာ ဗဟူပ ကာရာ၊ အနုဇာနာမိဘိက္ခဝေ သံဃေနတိစိဝရဥ္စဂိလာနုပဋ္ဌာကာနံ ဒါ တုံ။ ယံဘတ္ထလဟုဘဏ္ဍံလဟုပရိက္ခာရံ၊ တံသမ္မုခီဘူတေနသံဃေနဘာ ဇေတဗ္ဗံ။ ယံတတ္ထဂရုဘဏ္ဍံဂရုပရိက္ခာရံ၊ တံအာဂတာနာဂတသာ စာ တုဒ္ဒိသသာသံဃသာအဝိသာဇ္ဇိယံအဝေဘဏီယန္တိ။ ဝိနယဋ္ဌကထာယဥ္စ

တဘွဲ့ဇီဝန္တေပုဂ္ဂလိကော၊မတေသံဃကောယေဝါတိအညေသံအဒတ္တာ ဌပိတပရိက္ခာရာပိတတ္ထသံဃသောဝဟောန္တိ။ ဒ္ဝိန္နံသန္တကံဟောတိ အဝိ ဘတ္တံ၊ ဧကဘွဲ့ကာလက်တေဇူတရောသာမိ။ဗဟူနံသန္တကေဝိဧသေဝ နယော၊သဗ္ဗေသုမတေသုသံဃိကံဟောတီတိဝုတ္တံ။ ။

ထွေစယံတတ္ထဂရုဘဏ္ဍန္တိအာဒီသုဂရုဘဏ္ဍံနာမရာသိဝသေနပဉ္စ ဝိဓံ၊သရူပဝသေနပနပဉ္စဝီသတိဝိဓံဟောတိ၊ တသ္မာမတကသန္တကဘူတ သာဝိဝိဟာရသ ဂရုဘဏ္ဍဘာဝေါ ဝေဒိတဗ္ဗော၊တေနာဟ အဌက ထာယံယံတတ္ထလဟုဘဏ္ဍံယံတတ္ထဂရုဘဏ္ဍန္တိ။ ။

ဇုတိ ပဉ္စဟိ ရာသီဟိ၊ ပဉ္စနိမ္မလ-လောစနော။
ပဉ္စဝီသဝိဓံ နာထော၊ဂရုဘဏ္ဍံ ပကာသယီတိ။ ။

ထွေဝိဟာရသ ဂရုဘဏ္ဍုဘာဝေါဝေဒိတဗ္ဗော။ အယံဒုတိယပဥ္ဖ ဝိသဇ္ဇနာ။ ။

အယံဟံသာဝတိယာပါမောက္ခမဟာထေရာနံဝိသဇ္ဇနာ။ရာမညရဌ ဝါသိနောပနမဟာထေရာ ပုဂ္ဂလိကဘာဝေနာပိ ပဋိဂ္ဂဟေတဗ္ဗမေဝါတိ ဝဒန္တိ၊ တထာဇံမာယရဌဝါသိနောပိမဟာထေရာ၊ တထာသူနာပရန္တရ ဌဝါသိနောပိမဟာထေရာ၊တထာ ဇုသိနဂရဝါသိနောပိ မဟာထေရာ ပုဂ္ဂလိကဘာဝေန ပဋိဂ္ဂဟဏေဒေါသောနတ္ထီတိဝဒန္တိ၊ တေသံမဟာ ထေရာနံအယမဓိပ္ပါယော၊ လာဘသီမာနာမေသာ နေဝ သမ္မာသမ္ဗုဒ္ဓေန အနုညာတာ၊နဓမ္မသင်္ဂါဟကထွေရေဟိပိဌပိတာ။အပိစခေါပုညတ္ထိကေ ဟိလာဘဒါရကေဟိ ဌပိတာ၊တသ္မာပုညတ္ထိကာရာဇ-ရာဇမဟာမတ္တာ ဒယောဝိဟာရံကာရာပေတ္တာ တသဝိဟာရသ လာဘတ္ထာယပဒေသံ ပရိစ္ဆိန္ဒိတ္တာဌပေန္တိယံထွေန္တရေဥပ္ပဇ္ဇတိ၊တံသဗ္ဗံအမှာကံ ဝိဟာရသဒေ မာတိ။တံပနဝိဟာရံအတ္တနောရုစိတသယသကသစိပုဂ္ဂလသဇ္ဇမံဝိ ဟာရံတုယ္ဒံဒမ္မိ၊ တဝဝိဟာရောဟောတူတိဝါအတ္တနောရုစိယာဒေတိ၊ သောပိပုဂ္ဂလော အနုဇာနာမိဘိက္ခဝေပ ဥလေဏာနိဝိဟာရန္တိအာဒိနာ အနုညာတဝိဟာရမေဝ ပဋိဂ္ဂဏ္ဍာတိ၊ ဘဂဝတောအနုညာတဝိဟာရမ တ္တသောဝပဋိဂ္ဂဟိတတ္တာတိ။တဘွဲ့ဝိဟာရေခေတ္တဝတ္ထာဒီနိအတ္ထီတိစေ။ ခေတ္တဝတ္ထုပဋိဂ္ဂဟဏာပဋိဝိရတောဟောတီတိအာဒိနာ ယံခေတ္တာဒိဝ တ္ထုပဋိဂ္ဂဟဏံပဋိက္ခိတ္တံ၊ တသခေတ္တာဒိဝတ္ထုသ အပ္ပဋိဂ္ဂဟိတတ္တာ ဝိ ဟာရမတ္တမေဝဟိပဋိဂ္ဂဟိတေတပ္ပဋိဗဒ္ဓါခေတ္တာဒိဝတ္ထုဘွဲ့ ဥပ္ပန္နစီဝရ

ဝိဏ္ဍပါတဂိလာနပစ္စယဘေသဇ္ဇပရိက္ခာရေပိတသော ဝုဂ္ဂလသော ကိ ပြီ
ယာဘာဝေနေဝပဝတ္ထန္တိ၊ ဝုဂ္ဂလသောပနိဂ္ဂဟေဏော ပရိဘုဉ္ဇော ဒေါ
သောနတ္ထိ၊ အဂဝတော ဇေဝအနုညာတသောကပြိယပစ္စယသော ပရိဘုဉ္ဇိတ
ဗ္ဗာ။ သုတ္တံ အာဟာရာတိစေ၊ အနုဇာနာမိဘိက္ခဝေ သဗ္ဗံပါသာဒပရိဘောဂ
န္တိ။ နနု စ ဝိသာခါမိဂါရမာတာ သံဃသော အတ္ထာယသာဋိံ ဒုပါသာဒံ
ဟတ္ထိနခကန္တိ။ သစ္စံ၊ တထာပိ ပုဂ္ဂလော သံဃပရိယာပန္နော သံဃသော
ပါသာဒပရိဘောဂေ အနုညာတော တတ္ထ နော ဂဟဏေ သိ ပုဂ္ဂလသော အနုညာ
တမေဝ ဟောတိ။ အညထာ ပုဂ္ဂလေ အန္တောဝိဟာရေ နိသိန္နော ယော သံ
ဃော တဒ္ဓိ ယော ဝိဟာရသိမေ ကမ္မံ ကရောန္တော ဝိ ကမ္မကော ပေါ နာဘ
ဝေယျ။ အဝဂ္ဂါရဟတ္ထာတိ၊ ဝက္ခတိ စသာရတ္တဒီပနိယံ အနုဇာနာမိဘိက္ခ
ဝေ သဗ္ဗံပါသာဒပရိဘောဂန္တိ ဝစနတော ပုဂ္ဂလိ ကေပိ သေနာသနေသေ
နာသနပရိဘောဂဝသေန နိယမိတံ သုဝဏ္ဏဃဋာဒိကံ ပရိဘုဉ္ဇိတုံ ဝဋ္ဋ မာ
နဿ ကေဝလံ အတ္တနော သန္တကံ ကတ္တာ ပရိဘုဉ္ဇိတုံ နဝဋ္ဋတီတိ၊ ဇုမိနာ ဝိဝစ
နေန ပုဂ္ဂလိကဝိဟာရေ သော ပိ သဗ္ဗကပ္ပိယာဘာဝေါ ဝိညာယတိ၊ အနုဇာနာ
မိဘိက္ခဝေ သဗ္ဗံပါသာဒပရိဘောဂန္တိ ဥဘယကာသဒဿနတော။ သုဝဏ္ဏဃ
ဋာဒိကန္တိ ဇေဋ္ဌကာဒိသဒ္ဒေါ မရိယာဒတ္ထော၊ ပကာရတ္ထော ဝါ၊ တေနေဝ ဇေတ-
ဟာရကူဋ-ဇာတိဖလိကာဒီနိ အကပ္ပိယဃဋာနိ။ သုဝဏ္ဏရဇတဟာရကူ
ဋဇာတိဖလိကာဒိဘာဇနသရဝါဒိနိစ သေနာသနပရိက္ခာရော နိ သင်္ဃဟာ
တိ၊ တာနိ ဘိက္ခုသော ပရိက္ခာရဘာဝေန နဝဋ္ဋန္တိ၊ တထာဒါသိဒါသဂေါမ
ဟိ သာပိ၊ တထာ ခေတ္တာဒီဝတ္ထုဒြဗ္ဘိက္ခုသော အတ္တနော သန္တကာဘာဝေန ပ
ဋိဂ္ဂဟေတုံ နဝဋ္ဋန္တိ၊ ဝိဟာရသော ပန ပဋိသေဓေတဗ္ဗံ နတ္ထိ၊ သဗ္ဗသန္ဓသော ဒ
သနတော၊ တေနေဝါဟ သမန္တပါကာဒိကာယ ဝိနယဋ္ဌကထာယ သေနာ
သနေ ပန နွိ ရကဝါဋဝါတပါနကဝါဒီသု သဗ္ဗံ ရတနမယမ္ပိ ဝတ္ထုမဋ္ဌက
မ္ပိ ဝဋ္ဋတိ။ သေနာသနေ ကိဉ္စိပဋိသေဓေတဗ္ဗံ နတ္ထိ အညတြ ဝိရဇ္ဈသေနာသနာ
တိ၊ ဇုမိနာ ဒဋ္ဌပေတ္ထာဂါမဋ္ဌဂါမူပစာရဋ္ဌာတိ ဇေတ္ထဝိရဇ္ဈသေနာသနံ ဒဋ္ဌပေတ္ထာ
သဗ္ဗကပ္ပိယာကပ္ပိယံ ဝိဟာရသံကပ္ပတိ၊ ကိဉ္စိ အပ္ပမတ္တကမ္ပိ ပဋိသေဓေ
တဗ္ဗံ နာမ နတ္ထိတိ ဝိညာယတိ၊ တေနေဝါဟ ဝိနယဝိနိစ္ဆယေ။ ။

ခေတ္တဝတ္ထု တဒ္ဓာကံဝါ၊ ဒေဝ ဂေါအဇိကာဒိကံ။
ဝိဟာရသာတိ ဝုတ္တော ပိ၊ နိသေဓေတုံ နဝဋ္ဋ တီတိ။ ။

နနုစဝိဟာရဿဒေမာတိသံဃိကဝိဟာရံသန္ဓာယဝုတ္တန္တိ ဝိမတိဝိနောဒနီယံဝုတ္တန္တိ။ ဝုတ္တံ၊ ထွေဟိအာစရိယဿအဓိပ္ပါယေနဘာဝိတဗ္ဗံ၊ ခေတ္တဝံထွာဒီနိပုဂ္ဂလိကဝိဟာရဿဒေမါတိဝုတ္တေနကပ္ပတိဥပါသကာတိပဒိုက္ခိဝိတဗ္ဗံ။ ကသ္မာ၊ ပုဂ္ဂလောတဿဝိဟာရဿသာမိ၊ ဝိဟာရဿဒိန္နေပုဂ္ဂလဿဒိန္နမေဝဟောတိ၊ ဇဝံသတိစ ခေတ္တဝတ္ထုပဒိုဂ္ဂဟဏာဝပဒိုဝိရတောဟောတိတိအာဒိနာဝုတ္တသိက္ခာပဒေန ကာရေတဗ္ဗတံ အာပဇ္ဇတိ။ သံဃိကဝိဟာရဿပနပဒိုက္ခိဝိတဗ္ဗံ။ ကသ္မာ၊ သောပုဂ္ဂလောတဿသံဃိကဝိဟာရဿအနိဿရော။ စာတုဒ္ဒိသံသံဃံဥဒ္ဒိဿဒိန္နံ ယံကိဉ္စိဒန္ဓကံဝါမဟန္တံဝါပဒေသံအဆ္ဆိန္ဒိတွာဂဏ္ဍုန္တသဝိပါရုဓိကောနဟောတိ၊ သဗ္ဗဿေဝ စာတုဒ္ဒိသိကဿ သံဃဿဓုရနိက္ခေပဿအာသန္နဘဝတော၊ တသ္မာသံဃိကဝိဟာရဿဒိန္နေပဒိုက္ခိတ္တေ သံဃဿလဘန္တရာယကရော ဟောတီတိ။ ဣမမေဝတ္ထုံသန္ဓာယဝိဟာရဿဒေမာတိ သံဃိကဝိဟာရံသန္ဓာယဝုတ္တန္တိ ဝုတ္တံဘဝေယျ၊ နပုဂ္ဂလိကဘာဝေနာဝိ ပဒိုဂ္ဂဟေတဗ္ဗန္တိ။ ဇေဋ္ဌသတိသာမိကာနံ ဓုရနိက္ခေပေနာတိထွေ ဇကေဿသန္တကေတဒ္ဒာကေခေတ္တေစဇာတေတသ္မေဝ ဓုရနိက္ခေပေနပါရုဓိကံ။ ယဒိပနတံတဒ္ဒာကံသဗ္ဗသာဓာရဏံ၊ ခေတ္တာနိပါဠိပုဂ္ဂလိကာနိ၊ တဿစ ဓုရနိက္ခေပေနာဝဟာရော။ အထခေတ္တာနိဝိသဗ္ဗသာဓာရဏာနိ၊ သဗ္ဗေသံဓုရနိက္ခေပေယောဝါရုဓိကံ၊ နာသတိတိဒဋ္ဌဗ္ဗန္တိ ဝိမတိဝိနောဒနိယံဝုတ္တဝစနေနအဝိရောဓေါဓိယာ၊ တထါဟိခေတ္တဝတ္ထာဒိသဟိတာဿဝိဟာရဿပုဂ္ဂလိကဘာဝေန အကပ္ပိယေသတိ။ ကထံပုဂ္ဂလဿခေတ္တဝတ္ထာဒိကမာရဇ္ဇအာဘိယုဇ္ဇဘာဝေါဘာဝေယျ၊ ဇေဋ္ဌပနဝဒေယျ၊ ဓုရံနိက္ခိပတိတိဇထွေကေဿသန္တကေတဒ္ဒာကေခေတ္တေစာတိထွေ ဂိဟိသန္တကမေဝသန္ဓာယဝုတ္တန္တိ။ တထာဝိနဝတ္တဗ္ဗံ။ ကသ္မာ၊ ဓုရံနိက္ခိပတိတိယဒါပနသာမိကောအယံထဒ္ဓါကဒ္ဒေါ၊ ဇိဝိတပရိဿဇ္ဇနဓုရယဗ္ဘိမေကရေယျ၊ ဆဏ်ဒါနိမယံဒုက္ခမိနာတိပဒဿဒိဿနတော၊ တေနေဝခေတ္တာနိပါဠိ ပုဂ္ဂလိကာနိ၊ တဿစဓုရနိက္ခေပေတိ ဝိမတိဝိနောဒနိယံဝုတ္တံ။ ထထာ ဆနုဇာနာမိတိကွဝေ သဗ္ဗံပါသာဒပရိဘောဂန္တိ ဝစနတော ပုဂ္ဂလိကေပိ သေနာသနေဘောနာသနပရိဘောဂဝသေနနိယမိတံသုဝဏ္ဏဃဋာဒိကံပရိဘုဉ္ဇိတုံနဝဋ္ဋတိ၊ မာနဗ္ဘိကေဝဏ်ဆတ္တုနောသန္တကံကတွာ ပရိဘုဉ္ဇိတုံနဝဋ္ဋတိတိ သာဓုဇ္ဈာနိပနိယံ ဝုတ္တဝစနေနာပိအဝိရောဓေါဓိယာ၊ တထာသေနာသနေကိဉ္စိပ

ဒိုသေဓေတဗ္ဗံနတ္ထိ အာညာတြဝိရုဒ္ဓသေနာသနနာတိ အဒ္ဓကထာဝစနေနာ
ပိသံသန္ဒမေဝ။တထာယံဘိက္ခဝေမယာဇ္ဈဒံနကပ္ပတိတိအပ္ပဒိက္ခိတ္တံ၊ တံ
စေကပ္ပိယံအနုလောမေတိ၊ အကပ္ပိယံပဋိဗာဟတိ၊တံဝေါကပ္ပတိတိဇ္ဈပ
နာသုတ္တာနုလောမေနပိသံသန္ဒမေဝ။ ကထံ၊ အနုဇာနာမိဘိက္ခဝေ ပဉ္စလေ
ဏာနိဝိဟာရန္တ္ဂါဒိနာအနုညာတဝိဟာရဿပဋိက္ခိတ္တာ။တပ္ပဋိဗဒ္ဓစီ
ဝရဓိကပ္ပိယပစ္စယဿဝံပရိဘုဉ္ဇိတဗ္ဗာစ ဝိဟာရဝိတ္ထာပါတဂိလာနပ
စ္စယတော်သဇ္ဇ ပရိက္ခာရာပိဘိက္ခုဿ သဇ္ဇကပ္ပိယာကပ္ပိယာနုလောမာစ
ဟောန္တိ။ ဇံသုတ္တ-သုတ္တာနုလောမ-အာစရိယဝါဒ-အတ္တနောမတိဟိ သံ
သန္ဒနတော အာညဒတ္ထုဂ္ဂါဒိတေနယမုနောဒကံဝိယခေတ္တဝတ္ထာဒိဿ
ဟိတဝိဟာရောပုဂ္ဂလိကဿာဝေနာဝိ ပဒိဋ္ဌဟေတဇ္ဇကပ္ပိယကပ္ပိယာနိဝိ
နယကောဝိဒေဟိ ဒဋ္ဌဗ္ဗော၊အယံဇ္ဈတိနဂရဝါသိနံ မဟာသေရာနံသမာန
ဝိဿဇ္ဇနာ။ ။

ယေစ ဇနာ ဂရုဘာဏ္ဍံ သံဝိဓာယ အာဝဟံ္တိ။ ဓုရနိက္ခေပါစ ဟော
တိ၊ပါရုဇ်ကမနာပန္နာ၊ပဋိမေဿာ ကုသလေဟိ စိန္တိတာတိ။ ။

အယံပဋိသံဝိဘဇိတွာဝိဓေနကောဘိက္ခုသန္ဓာယဝုတ္တာ၊ တတ္ထဟိပစ္စု
ပ္ပန္နသံဃဿ ဓုရနိက္ခေပေန စာတုဒ္ဒိသိကသံဃဿ ဓုရနိက္ခေပါဘာဝ
တောအာဝဟာရောနတ္ထိတိ။အယံလာဘသိမာယဝိစာရဏာ။ ။

ဂါမသိမာ-နိဂမသိမာ-နဂရသိမာပန ပါကဋာယေဝ။ တာသံပန ဝိ
သေသောဇံဝေဒိတဗ္ဗော၊ ယတ္ထိ်ပနပဒေသေအာပဏမေဝအတ္ထိ၊ နပါ
ကာရပရိက္ခိတ္တံ၊ ပါကာရပရိက္ခိတ္တ မေဝါအတ္ထိ၊နအာပဏံ၊ အယံပဒေ
သောဂါမောနာမ။ ယတ္ထိ်ပနဥ္ဘာနေဂါမောယေဝအတ္ထိ၊ နပနအာပဏပါ
ကာရောသန္တိ၊ အယံပဒေသောနိဂမောနာမ။ ယတ္ထပန အာပဏဓိအတ္ထိပါ
ကာရပရိက္ခိတ္တာပိ၊အယံပဒေသောနဂရံနာမ။ အယံပဒေသောနာဂါရဝန္တိ
ဇ္ဈောတိ့ ဝစနတ္ထေနဇ္ဈုနံဝါ မဟာမတ္တာနံဝါနိဝါသနယောဂျဉ္ဇာနတ္ထာ
နဂရန္တိ့ဝုစ္စတိ။လောကိယသတ္ထေပ့နံ။ ။

ဝိစိတ္တဒေဝါယတနံ၊ပါသာဒါပဏမန္ဒိရံ။
နဂရံဒဿယေဝိန္ဒါ၊ရောဓမဂ္ဂေါပံသောဘိတန္တိ။ ။

ဝုတ္တံ။ ဇံဝံဂါမနိဂမနဂရနံဝိသေသံဥတ္ဂ္ဂာ ဂါမောယေဝဂါမသိမာ၊ နိဂ
မောယေဝနိဂမသိမာ၊ နဂရမေဝနဂရသိမာတိ တာသံဝစနတ္ထော ဝေဒိ
တဗ္ဗော။ တတ္ထယံပဒေသံအသမ္ဘတာယဘိက္ခဝေသိမာယ အဒ္ဓဝိတာယ

ယံဂါမံဝါနိဂမံဝါဥပနိဿာယဝိဟရတိ၊ ယာတဿဂါမဿဝါဂါမသီ
မာနိမဿဝါနိဂမသီမာ၊ အယံတတ္ထသမာနသံဝါသာဧကူပေါသထာတိ
အနုညာတံ၊ တသ္မိံ ပဒေသေသဗ္ဗေါပိ ဝါဂါမပဒေသော။ ယဓိဧကသ္မိံ ယေ
ဝဂါမခေတ္တေဧကံပဒေသံ အယံဝိသုံဂါမောဟောတူတိပရိစ္ဆိန္ဒိတ္တာ ရာ
ဇာကဿစိဒေတိ၊ သောပိဝိသုံဂါမသီမာဟောတိယေဝ၊ တသ္မာသာစဋ္ဌ
တရာစ ပကတိဂါမနဂရနိဂမသီမာ ဗဒ္ဓသီမာသဒိသာယေဝ ဟောန္တိ။
ကေဝလံပန တိစိဝရဝိပ္ပဝါသပရိဟာရံနလဘန္တိ။ ထ္ထေစအပရေ ဝံဝဒ
န္တိ၊ ရာဇာပဿေနဒိကောသလာဒယော ပေါက္ခရသာတိပဘုတိနံ ဒက္ခိ
ဏောဒကပါတနဝသေနဒေန္တိ ဝိယဗြဟ္မဒေယျဝသေနဒိန္နမေဝဝိသုံဂါမ
သီမာဟောတိ၊ နဆာယမတ္တဿ၊ ဆေဇ္ဇဘေဇ္ဇဿအနိဿရတ္တာတိ၊ တံန
ပနေဝံဒဋ္ဌဗ္ဗံ၊ ဆေဇ္ဇဘေဇ္ဇဿရာဇာရဟတ္တာ၊ တထာဟိလောကဝေါဟာ
ရသကေ်တဝသေနအယံပဒေသော ဋ္ဌမဿဂါမဿပရိစ္ဆေဒေါတိဋ္ဌဿ
ရေဟိ ကတပရိစ္ဆိန္နမေဝပမာဏံဟောတိ။ ယဒိဆေဇ္ဇဘေဇ္ဇကရော ဘ
ဝေယျ၊ ရာဇာတ္ဝေဝသဒ္ဒ်ံ ဂစ္ဆတိ။ သောပိဂါမဒေသောနဂရရဇ္ဇသီမာဘ
ဝေယျ၊ နပနဂါမသီမာမတ္တမေဝ၊ တေနေဝါဟ သမန္တပါသာဒိကာယဝိန
ယဋ္ဌကထာယယတ္တကေပဒေသေတဿ ဂါမဿဂါမဘောဇကာ ဗလိ
လဘန္တိ၊ သောပဒေသောအပ္ပေါဝါဟောတုမဟန္တောဝါ၊ ဂါမသီမာတ္ဝေ
ဝသဒ္ဒ်ံ ဂစ္ဆတိ။ နဂရနိဂမသီမာသုပိဧသေဝနယောတိ။ အယံဂါမ-နိဂမ-
နဂရသီမာနံဝိစာရဏာ။ ။

အဗ္ဘန္တရသီမာနာမယံပနပဒေသံအဂါမကေဝေဘိက္ခဝေ အရညေသ
မန္တာသတ္တဗ္ဘန္တရာ၊ အယံတတ္ထသမာနသံဝါသာ ဧကူပေါသထာတိ အနု
ညာတာအဗ္ဘန္တရသီမာနာမ။ တတ္ထသမန္တာသတ္တဗ္ဘန္တရာတိယသ္မိံ ဝိဠ္ဠာဋ္ဌဝိ
သဒိသေအရညေဘိက္ခုဝသတိ၊ အထဿဋ္ဌိတောကာသတောသမန္တာပု
ရတ္ထိမာယသတ္တဗ္ဘန္တရာပစ္ဆိမာယသတ္တဗ္ဘန္တရာဒက္ခိဏာယသတ္တဗ္ဘန္တရာ
ဥတ္တရာယသတ္တဗ္ဘန္တရာတိသမန္တာသတ္တဗ္ဘန္တရာ။ ဝိနိဗ္ဗေဓေနရဒ္ဓသာတိပု
ရတ္ထိမပစ္ဆိမဝသေန ရဒ္ဓသဗ္ဘန္တရာ ဒက္ခိဏုတ္တရဝသေနပိရဒ္ဓသဗ္ဘန္တရာတိ
ဝံနိဗ္ဗေဓေနရဒ္ဓသ ရဒ္ဓသကတ္တာ သမန္တာအဋ္ဌဝိသတိ အဗ္ဘန္တရာဟော
န္တိ။ ထ္ထေစဧကံအဗ္ဘန္တရံအဋ္ဌဝိသတိဟတ္ထပ္ပမာဏံဟောတိ၊ တသ္မာပုရတ္ထိ
မာယသတ္တဗ္ဘန္တရေဆန္နဝုတိသတဟတ္ထပ္ပမာဏံဟောတိ၊ ဝေံဒက္ခိဏုတ္တရ
ပစ္ဆိမေသု ပိတိ သဗ္ဗံသဓိဏ္ဍေတ္တာ စတုရာသီတိ သတ္တသတဟတ္ထပ္ပမာ

ကံဟောတိ။ပရိမဏ္ဍလဝသေနပနသဗ္ဗညုတဉာဏဿတိကေသတုတ္တရောနိစဇ
ကံသဟာသဿဟောတိ။ပကတိဆယနဝသေနမိနိတေပန။ ။

ပဗ္ဗဟာတ္ထော မတော ဒတ္ထော၊ဝိသဒတ္ထော ဥသဘော။
အာဇိတဉသဘာ ဂါဝိ၊စထုဂါဝိ ယောဇနန္တိ။ ။

ဝုတ္တတ္ထာဆယနဝသေန ဝိနိဗ္ဗေဓရုန္ဓသဗ္ဗ ဉာရေန္ဒေဟာတ္ထာဓိက အဒ္ဓသ
တ္တတိဟောတိ။ သဗ္ဗံအဒ္ဓဝိသတိ ဆဗ္ဗ ဉာရံသဓိတ္ထော်တွာ စတုဟာတ္ထာဓိက
ဆပ္ပညံသုတ္တရ ကေသတံဟောတိ။ ပရိမဏ္ဍလဝသေနပန ဆဟာတ္ထာဓိ
ကစတုတိ သုတ္တရန္ဒေသတာနိဟောန္တိ၊ဥသဘဝသေနပနဝိနိဗ္ဗေနရုန္ဓ
သဆဗ္ဗ ဉာရေန္ဒေဟိဥာနိစတ္တာရိဥသဘာနိစန္ဒေရတနဥ္စဟေါန္တိ။သဗ္ဗံသဓိ
ဏ်ာတွာအဒ္ဓဝိသတိယာဆဗ္ဗ ဉာရေစတုရတနဥ္စသောဠသဆယနာနိအဓိ
ကာနိသတ္တဥသဘာနိဟောန္တိ။ပရိမဏ္ဍလဝသေနပနဆရတနဥ္စရုန္ဓသဆ
ယနာနိစဆဓိကာနိဂါဝုကာဒသဥသဘာနိဟောန္တိ။အယမေတ္ထသာရတော
ဝိနိစ္ဆယော။ကေစိပနဆဗ္ဗ ဉာရသဒ္ဒံဟတ္ထရတနဝါစကံပရိကပ္ပေတွာဧဝံဝ
ဒန္တိ၊ မဇ္ဈေဒ္ဓိတဿသမန္တာသတ္တဝိနိဗ္ဗေဓန ရုန္ဓသာတိဝုတ္တတ္တာ ပုရတ္ထိ
မာယသတ္တဟတ္ထာဒက္ခိဏာတ္တရပဿိမေသုပိ သတ္တသတ္တဟတ္ထာဓိကတ္တာ
ဧဝံနိဗ္ဗေဓန ရုန္ဓသဟတ္ထာဟောန္တိ။သဗ္ဗံသဓိဏ်ာတွာ အဒ္ဓဝိသတိဟတ္ထံ
ဆဗ္ဗ ဉာရန္တိ၊တံတေသံမတိမတ္တမေဝ၊နသာရတောပစ္စေတဗ္ဗံ။ကသ္မာ၊အ
ဒ္ဓကဿယံဘတ္ထဇေဋ္ဌအဗ္ဘန္တရံအဒ္ဓဝိသတိဟတ္ထန္တိဝုတ္တတ္တာ။ယဒိတေသံ
မတေနသဗ္ဗံသဓိဏ်ာတွာအဒ္ဓဝိသတိဟတ္ထ ဗ္ဘန္တရံဘဝေယျ၊အဒ္ဓကဿ
ယံတတ္ထအဗ္ဘန္တရံနာမအဒ္ဓဝိသတိဟတ္ထပ္ပမာဏံဟောတိ၊ မဇ္ဈေဒ္ဓိတဿ
သမန္တာသတ္တဝိနိဗ္ဗေဓန ရုန္ဓသာဟောန္တိတိဝတ္တဗ္ဗံ ဘဝေယျ၊ နပနေဝံ
ဝုတ္တံ၊ တသ္မာတံတေသံမတိမတ္တမေဝါတိ ဒဋ္ဌဗ္ဗံ။ တတ္ထအယျေတ္ထတ္ထော၊
တတ္ထတတ္ထာတိနိဒ္ဓါရဏေဘုမ္မံ။ကေန္တိ ဂဏနပရိစ္ဆေဒေါ။အဗ္ဘန္တရန္တိပရိ
စ္ဆိန္နနိဒ္ဒေသော၊နိယမိတပရိဒီပနံဝါ။အဒ္ဓဝိသတိဟတ္ထပ္ပမာဏန္တိပရိစ္ဆိန္ဒိ
တဗ္ဗမ္မသမုဒါယနိဒ္ဒေသော၊ တတ္ထတေသုသမန္တာသတ္တ ဗ္ဘန္တရေသု ကေံ
အဗ္ဘန္တရံနာမအဒ္ဓဝိသတိဟတ္ထပ္ပမာဏံ ဟောတီတိအတ္ထောဒဋ္ဌဗ္ဗော။ ဧ
တ္ထပနသဒ္ဒါကထေတဗ္ဗော။သာဒုဝိဓာပရိမာဏမိနနဝသေန။ တတ္ထပရိမာ
ဏသဒ္ဒါဧဝံဝေဒိတဗ္ဗော။ စတသ္သောမုဋ္ဌိယောဧကောကုဋုဝေါ။ စတ္တာ
ရောကုဋုဝါဧကောပတ္ထော၊ စတ္တာရောပတ္ထာဧကောအာဠှကော။ စတ္တာ
ရောအာဠှကာဧကံဒောဏံ၊စတ္တာရိဒောဏာနိဧကောမာနိကာ။စတသ္သော

မာနိကာကောခါရီ။ ဝီသတိခါရိကာကောဝါဟော။ တဒေဝကေ်သက
ဋ္ဌိသုတ္တနိပါတဋ္ဌကထာဒီသုဝုတ္တံ။ သာရတ္ထဒီပနိယံပနနဝဝါဟသတ
ဿာနီတိတ္ထေစတသောရဋ္ဌိယောကုဋုဝေါ၊စတ္တာရောကုဋုဝါကောဝ
ပတ္ထော။ စတ္တာရောပတ္ထာကောအာဋ္ဌကော။ စတ္တာရောအာဋ္ဌကာ ကေံ
ဒေါဏံ၊စတ္တာရိဒေါဏာနိ ကောမာနိကာ။စတသောမာနိကာ ကောခါ
ရီ။ဝီသတိခါရိကာကောဝါဟော။ တဒေဝကေသကဋ္ဌိသုတ္တနိပါတဋ္ဌ
ကထာဒီသုဝုတ္တန္တိဝတ္ဘာဏ္ဍပေနဒ္ဓေသကဋာနိကောဝါဟောတိဝဒန္တိတိ
လိခိတံ၊ ပစ္စန္တ ဝေါဟာရေနမိနိတေပနသဋ္ဌိသတံ ကောဝါဟောတိ ရ
ညော မ္မောသောက ဿသူဝကာဟတသာလိယာမိနိတေပန ပစ္စန္တဝေါ
ဟာရေန ဝီသာဓိကတိသတံဟောတိ၊ ကောဝါဟောတိဝဒန္တိ။ မိနန
သဒ္ဒါပနဝေံဝေဒိတဗ္ဗာ။ ။တထာဟိ။ ။

ဆတ္တိ်သပရမာဏုနံ၊အဏုမတ္တန္တိ ဝုစ္စတိ။
ဆတ္တိ်သအဏုမတ္တံ၊တဇ္ဇာရီတိပဝုစ္စတိ။ ။
ဆတ္တိ်သမတ္တာတဇ္ဇာရီ၊ရထရေဏုပမာဏံ။
ဆတ္တိ်သရထရေဏူစ၊ကောလိက္ခာတိဝုစ္စတိ။ ။
သတ္တလိက္ခာစကူကာ၊သတ္တူကာ ဥေမာသကော။
သတ္တဥေဂ်လိ ကော၊ဝိဒတ္ထိဒ္ဓါဒသဂ်လိ။ ။
ဒ္ဓေဝိဒတ္ထိ တု ရတနံ၊သတ္တဟတ္ထံ ကေယဋ္ဌိ။
ဝီသယဋ္ဌိတု ဥသဘံ၊ဥသဘာသီတိ ဂါဝုတံ။
ဂါဝုတာနိ စတ္တာရိ၊မေရုယောဇနန္တိ ဝုစ္စတိတိ။ ။

ဝုတ္တတ္တာ ကောရဇောပရမာဏုအတိသုခုမာအစက္ခုဝိညေယျာ သရီရမ္ပိ
ဃနသေလမယံသိနေရုပဗ္ဗတရာဇမ္ပိဝိနိဇ္ဇိတ္တာဂတာ။တဿာဆတ္တိ်သပ
ရိမာဏံကောအဏုတဇ္ဇာရိတဿဆတ္တိ်သပရိမာဏံကောရထရေဏု။
တဿာဆတ္တိ်သပရိမာဏံ ကေလိက္ခာ။ သတ္တလိက္ခာကောဦကာ။ သတ္တ
ဦကာ ကေံဥေံ။သတ္တဥေံကောအဂ်လိ၊ ဒ္ဓါဒသအဂ်လိကောဝိဒတ္ထိ။ ဒ္ဓေဝိ
ဒတ္ထိကေရတနံ။ သတ္တဟတ္ထံကေံယဋ္ဌိ။ ဝီသယဋ္ဌိကောဥသဘာ၊အသီတိ
ဥသဘာဂါဝုတံ။စတ္တာရိဂါဝုတာနိမေရုယောဇနန္တိ ဝုစ္စတိ။ ။ထတ္ထအ
ဏုရဇောကိဋ္ဌကုနဒ္ဓဆိဒ္ဓါဒီသုဝါတေ ပဟာဋကာလေသူရိယာလောကေ.
သုဒိဿတိ။ တဇ္ဇာရီပန သကဋမဂ္ဂါဒီသုဒက္ခိဏဝါမ ပဿာဒီသုဒိဿ

တိ။ရထရေဏုပနတဿာ အလ္လီယနဋ္ဌာနေသုဒိဿတိ။လိက္ခာပန အတိ
ဩဋ္ဌာရိကာပါကဋာဟောတိ။အယံမေရုအယနဝသေနဝုတ္တံ။အပရဓ္ပိ။

ဒသကေသာ ကေတိလံ၊ဆတိလံ ယဝကံ ဘဝေ။
စတုယဝဋ္ဌ အဂ်ုလိ။ပဋ္ဌဒသ ကေပါဒန္တိ။ ။

ဝုတ္တတ္တာဒသကေသာကေတိလံနာမ။ ဆတိလံကေံယဝံနာမ။စတုယဝံ ကေ
ကာအဂ်ုလိနာမ။ ပဋ္ဌဒသဂ်ုလိယော ကောပါဒေါတိဝုစ္စတိ။ဇ္ဇုဒံတိသုဝေ
ဒေသုအာဂတဝသေနဝုတ္တံ။ ။

အပရဓ္ပိ။

ဒသကေသာ ကေတိလံ၊ဆတိလံ ယဝကံ ဘဝေ။
စတုယဝဋ္ဌ အဂ်ုလိ၊အဋ္ဌဂ်ုလိ ကောမုဋ္ဌိ၊ရတနံ တိမုဋ္ဌိ ဘဝေတိ။
ဝုတ္တတ္တာ ဒသကေသာကေံတိလံနာမ။ ဆတိလံကေံယဝံနာမ။ စတုယဝံ
ကောအဂ်ုလိနာမ။ အဋ္ဌဂ်ုလံကောမုဋ္ဌိ။ ဤမုဋ္ဌိကေရတနံ။ပဋ္ဌရတနာနိ ကေ
ကောဒဏ္ဍော။ဝိသတိဒဏ္ဍာနိ ကောဥသဘော။အသိတိဥသဘာကော
ဂါဝိ။စတသောဂါဝိယောကေယောဇနန္တိဝုတ္တံ၊တေနေဝါဟ။ ။

ပဋ္ဌ-ဟတ္ထော မတော ဒဏ္ဍော၊ဝိသဒဏ္ဍောစ ဥသဘော။
အသိတိ ဥသဘာ ဂါဝိ၊စတုဂါဝိစ ယောဇနန္တိ။ ။

ဇ္ဇုဒံပကတိအယနဝသေနဝုတ္တံ။စက္ကဝါဋ္ဌအယနယောဇနဝသေနပန။ ။

သတ္တ-ဟတ္ထော မတော ဒဏ္ဍော၊ဝိသဒဏ္ဍောစ ဥသဘော။
အသိတိဥသဘာ ဂါဝိ၊စတုဂါဝိစ ယောဇနန္တိဝုတ္တံ။ ။

အပရဓ္ပိ။

ဒသကေသာ ကေတိလံ။ဆတိလံ ကေံ ယဝံ။
စတုယဝံ ကေဂ်ုလိ။အဋ္ဌဂ်ုလံ ကောမုဋ္ဌိ။ ။
ဤမုဋ္ဌိကေရတနံ၊အဋ္ဌဝိသတိရတနံကေံအဗ္ဘန္တရန္တိ။

ဝုတ္တံ။ တေနေဝါဟတတ္ထကေံ အဋ္ဌဝိသတိဟတ္ထပ္ပမာဏံဟောတိတိ။
ထ္ထေစအဂါမကေစေတိ ထ္ထေအကာရောကတရထ္ထောတိ၊ တထာဟိအ
ကာရော။ ။

ပဋိသေဓေ ဝုဒ္ဓိ-တဗ္ဘာဝေ၊အညထ္ထေ သဒိသေဝိစ။
ဝိရုဒ္ဓေ ဂရဟေ သုညေ၊အကာရော ဝိရဟ,ပ္ပကေတိ။ ။

ဝုတ္တေသုဒိဿတိ၊တထာဟိအဇနေထွာတိအာဒိသုပဋိသေဓေဒိဿတိ။
အပရိဟာနိယာဓမ္မာတိအာဒိသုဝုဒ္ဓိမ္ဘိ။အနဝဇ္ဇံဘန္တေတိအာဒိသုတဗ္ဘာဝေ။

အကျွရာတိအာဒီသုအညထွေ။အမရုရာဇာတိအာဒီသုသဒိသေ။အမလန္တိ
အာဒီသုဝိရုဒ္ဓေ။အသေဌော ယံဗြာဟ္မဏော အဗြဟ္မစာရီတိအာဒီသု ဂရ
ဟေ။ အဂါမောတိအာဒီသု သုညေ။ အပတိကာယံဇုတ္တိတိအာဒီသု ဝိရ
ဟေ။အထနာယံကညာတိအာဒီသုအပ္ပကေ။ ဇုဝပနသုညေဝိရဟောဝါဒဋ္ဌ
ဗ္ဗော။သုညထွေနပန အဂါမကေနိမနုဿေကေဝလာရညေတိ အထွော။
ဝိရဟာထွောဝါ၊အဂါမကေ ဂါမဝိရဟိတေ ပဒေသေတိအထွောဒဋ္ဌဗ္ဗေါ။
တေနေဝ သုညထွေန ဝိရဟာထွေနအဂါမကေတိမိနာ ပဒေန ဂါမနဒီဇာ
တဿရသမုဒ္ဒေ မုဠိတွာ ယံအနဝသေသံ ဟောဌာ ပထဝီသန္ဓာရံက ဥဒ
ကမ္ပိဥဒကသန္ဓာရကောဝါတောဝိ အဇဋာကာသမ္ပိ၊ တထာယာဝဥပရိ
ဗြဟ္မလောကံ ဥပါဒါယသဗ္ဗံ အသုရယက္ခသုရာဒိ-အာကာသဋ္ဌက-ဒေဝ
ဗြဟ္မဝိမာနာနိပိအရညဏ္ဍေဝသင်္ဟိတာ။နဒီသရဒ္ဒန္တရေသုပိမစ္ဆဗန္ဓာနံအ
ဂမနပထောဒီပကောဝါပဗ္ဗတောဝါ၊ သောပိ အရညသီမာတွေဝ သဉ်ုံ
ဂစ္ဆတိ၊တသ္မာအယံသတ္တဗ္ဗန္တရသီမာ နိမနုဿေကေဝလာရညေပထဝီ
မဏ္ဍလေပိဒေဝလောကေဝိမာနကပ္ပရုက္ခာဒီသုပိလဗ္ဗတေဝ။ပထဝိယံပန
ယသ္မိံ ဂါမခေတ္တေ ဟောဌာပထဝိယာယထွဝါ သုဝဏ္ဏမဏိအာဒီနိခဏိ
တွာဂဟောတုံသက္ကောန္တိ၊တံပဒေသံဂါမခေတ္တမေဝ။တတောပရာယာဝ
ပထဝီသန္ဓာရကဥဒကာ အဇဋာကာသေပိ လဗ္ဗတေဝ။ နနုဆကာမာဝစ
ရ ဒေဝလောကေသုပိဒေဝဝိမာနကပ္ပရုက္ခဂါမနိဂမာဒယောပိအထွေဝ၊
အထကသ္မာ အရညာတိ ကထိတာတိ။ အမနုဿာဝါသတ္တာ ဇာတိဘိန္ဒ
တ္တာစ တေအဂါမာယေဝ၊ တေနေဝနိမနုဿမ္ပိအရညမ္ပိတိဝုတ္တံ။ တိရ
စ္ဆာနဝထ္ထုဘိုမ္ပိနာဂေါဝါဟောတုသုပဏ္ဏမာဏဝကာဒီနံဝါအညတရော
အန္တမသော သက္ကံဒေဝရာဇာနံဥပါဒါယ ယောကောစိ အမနုဿဇာတိ
ကောသဗ္ဗောဝဇ္ဇမသ္မိံ အထွေတိရစ္ဆာနဂတောတိ ဝေဒိတဗ္ဗောတိဝုတ္တံ၊
တသ္မာ ဇာတိဘိန္ဒတာယအမနုဿာဝါသောအရညန္တိ ဝေဒိတဗ္ဗော။အဗ္ဗ
နွရသီမာယဝိစာရဏာ။ ။

ဇုဒါနိဥဒကုက္ခေပသီမာယသံဝဏ္ဏနာက္ကမောသမ္ပတ္တော။တထ္ထသဗ္ဗာ
ဘိက္ခဝေနဒီအသီမာ။သဗ္ဗေါသမုဒ္ဒေါအသီမော။သဗ္ဗေါဇါတဿရောအ
သီမော။ နဒိယာဝါဘိက္ခဝေသမုဒ္ဒေဝါဇာတဿရေဝါ ယံမဇ္ဈိမဿပုရိ
သဿသမန္တာဥဒကုက္ခေပါ၊အယံတထ္ထသမာနသံဝါသာဧကူပေါသထာ
တိပညတ္တာ၊ အယံဥဒကုက္ခေပသီမာနာမ။တထ္ထသဗ္ဗာဘိက္ခဝေ နဒီအသီ

မာတိဇ္ဇေအသီမသဒ္ဒေအကာရောဝိရဟထ္ထော၊ အသီမာဗဒ္ဓသီမာဝိရဟိ
တာတိအထ္ထော။ ဥက္ကိဒုတိယကမ္မဝါစံသာဝေတ္တာပိဗန္ဓသီမါဝိရဟိတာ
တိဝုတ္တံဟောတိ။ ပဋိသေဓထ္ထောဝါ၊ အသမ္မန္ဓိတဗ္ဗာတိအထ္ထော။ ဝုစိုအ
ထ္ထောဝါ၊အသေက္ခာမ္မောတိယထာ၊သိက္ခိတသိက္ခာနိဋ္ဌိတသိက္ခာတိဝုတ္တံ
ဟောတိ။ဝေံ အသီမာ သီမကိစ္စနိဋ္ဌပ္ပတ္တာတိအထ္ထော။ ဥက္ကိဒုတိယကမ္မ
ဝါစံသာဝေတ္တာသမ္မတာပိအသမ္မတာယေဝ၊ ဆတ္တနောသဘာဝေနေဝ
ဂါမသီမာဝိယဗဒ္ဓသီမာသဒိသာတိဝုတ္တံဟောတိ။ဇေတေန နဒီဇာတဿရ
သမုဒ္ဒါနံ ဗဒ္ဓသီမါယအခေတ္တဘာဝေါဒဿိတောဟောတိ။ဝေံသဗ္ဗါဘိက္ခ
ဝေနဒီဆသီမာတိအာဒိနာ နဒီသရဒ္ဒဇာတဿရာနံ ဗဒ္ဓသီမာဘာဝံ ပဋိ
က္ခိပိတ္တာ တထ္ထလောကဝေါဟာရသိဒ္ဓါသု ဇောသုနဒီအာဒီသုတီသု အ
ဗဒ္ဓသီမာသုပုနဝဂ္ဂကမ္မပရိဟာရတ္ထံ ဝါလိကာဒီဟိသီမပရိစ္ဆိန္ဒနံ ကတ္တု
ကာမောဘဂဝါနဒိယာဝါဘိက္ခဝေသမုဒ္ဒေဝါ ဇာတဿရေဝါ ယံမဇ္ဈိမ
ဿပုရိသဿသမန္တာဥဒကုက္ခေပါတိအာဒိမာဟ။တထ္ထမဇ္ဈိမဿပုရိသ
ဿာတိထာမမဇ္ဈိမဿပုရိသဿ၊ တေနေဝါဟသမန္တပါကာဒိကာယဝိ
နယဋ္ဌကထာယံထာမမဇ္ဈိမေနပုရိသေနာတိ။ယဒိဝစုကီပုရိသမိစ္ဆေယျ၊
ဝစုကီပုရိသေနာတိဝုတ္တံဘဝေယျ၊နပနေဝံဝုတ္တံ၊တေနဥာယတိထာမမဇ္ဈိ
မဿပုရိသဿာတိ။တိဝိဓာဟိပုရိသာဥတ္တမပုရိသောမဇ္ဈိမပုရိသော ပ
ကတိပုရိသောတိ။တထ္ထဥတ္တမပုရိသောနာမသဗ္ဗညုဘဂဝါ၊သောဟိဘ
ဂဝါသဗ္ဗသတ္တုတ္တမော ထာမယသသမ္ပတ္တိဇုဿရိယာဒီဟိ၊ တထာဟိ
တထာဂတဿထာမော။ ။

ကာဋ္ဌာဝကဥ္စ ဂင်္ဂေယျံ၊ပဏ္ဍရံ တမ္ဗပိဂ်လံ။
ဂန္ဓမဂ်လဟေမဥ္စ၊ဥပေါသထံဆဒ္ဒန္တိမေတိ။ ။

ဝုတ္တာနံ ဒသန္ဓံ ဟတ္ထိကုလာနံ ဗလာနုသာရေန ဝေဒိတဗ္ဗော။ တထ္ထ ကာ
ဋ္ဌာဝကန္တိပကတိဟတ္ထိကုလံ၊ ယံဒသန္ဓံပုရိသာနံကာယဗလံ၊တံဇေဿ
ကာဋ္ဌာဝကဿဟတ္ထိနောဗလံ။ ယံဒသန္ဓံကာဋ္ဌာဝကာနံဗလံ၊တံဇေဿ
ဂင်္ဂေယျံဿဗလံ။ ယံဒသန္ဓံဂင်္ဂေယျာနံဗလံ၊ တံဇေဿပဏ္ဍရဿဗလံ၊
ယံဒသန္ဓံပဏ္ဍရာနံဗလံ၊ တံဇေဿတမ္ဗဿဗလံ။ ယံဒသန္ဓံတမ္ဗာနံဗလံ၊
တံဇေဿပိဂ်ဿဗလံ။ ယံဒသန္ဓံပိဂ်လာနံဗလံ၊တံဇေဿဂန္ဓဟတ္ထိနော
ဗလံ။ ယံဒသန္ဓံဂန္ဓဟတ္ထိနံဗလံ၊ တံဇေဿမဂ်လဿဗလံ။ ယံဒသန္ဓံမဂ်
လာနံဗလံ၊ တံဇေဿဟေမဿဗလံ။ ယံဒသန္ဓံဟေမဝတာနံဗလံ၊ တံဇေ

ကာသ္ဆာဥပေါသထသဿဗလံ။ယံဒဿန္နံဥပေါသထာနံဗလံ၊တံဌကေဿဆဒ္ဒန္တဿဗလံ။ယံဒဿန္နံဆဒ္ဒန္တာနံဗလံ၊ တံဌကေဿတထာဂတဿကာယဗလံ။ နာရုယနသခီါတံဗလန္တိ ဝိ ဇုဒမေဝဝုစ္စတိ။ တတ္ထနာရုဝုစ္စတိ ရတ္ထိယော၊တာဗဟုနာဝိဓတာတောဥပဓိန္တိတိနာရယနံ၊ဝဇိရံ၊တသ္မာ ဝဇိရသခီါတံဗလန္တိ ပိအတ္ထော၊တဒေတံပကတိဟတ္ထိဂဏနာယဟတ္ထိကောဒိသဟဿံ၊ပုရိသဂဏနာယဒဿန္နံပုရိသကောဒိသဟဿာနံဗလံဟောတိ၊ ဇုဒ္ဓံတထာဂတဿကာယဗလံ။ဇုဿရိယာဒိဗလဝိဓာနံပနတံတံသုတ္တာနုသာရေနဝေဒိတဗ္ဗံ။မဏ္ဍိမပုရိသောနာမဝုစ္စတိပုရိသော၊သော်ဟိတထာဂတဿဗလံပဒိုစ္စ သိနေရုပဗ္ဗတရာဇံ သာသပဇိဏေန ဓိနဿ္ကောဝိယသတေနပိသဟသေသ နပိသတသဟဿေနပိဓနေတုံ အာဘဇ္ဈော၊ အန္တမသောပါဒဂ်ိမသောပါဒဂ်ိဠကဓိဂဏ္ဌေတုံ အာဘဇ္ဈောဝ။ တဿပကတိပုရိသတောမဟန္တဘာဝေနမဏ္ဍောဝတ္ထာမဏ္ဍိမပုရိသောနာမ ဇာတော၊ တထာဟိသုဂတဝိဒတ္ထိဝုစ္စတိသတိသောဝိဒတ္ထိယော၊ ဝုစ္စတိဟတ္ထေနဓိယုဟတ္ထောဟောတိ၊ တထာဝုစ္စတိဝိဒတ္ထိ ပကတိပုရိသဿ ဒွေဝိဒတ္ထိယော၊ပကတိပုရိသဟတ္ထေန ပရိပုဏ္ဏဟတ္ထော ဟောတိ၊တထာဟိသုဂတဝိဒတ္ထိနာမဇုဒါနိမဏ္ဍိမဿပုရိသဿတိသောဝိဒတ္ထိယော၊ဝုစ္စတိဟတ္ထေနဓိယဳောဟတ္ထော ဟောတိတိ ကုဋိကာရသိက္ခာပဒဋ္ဌကထာယံ ဝုတ္တံ။ အယံဇုမဏ္ဍိမပုရိသောတိနာမိပ္ပေတာ။ ကသ္မာ၊ကုဋိကာရသိက္ခာပဒေယေဝတိဟတ္ထာတိဝုစ္စတိဟတ္ထေနတိဟတ္ထာ။ပမာဏယုတ္တောမဇ္ဈောတိပကတိဝိဒတ္ထိယာနဝဝိဒတ္ထိပ္ပမာဏောမဇ္ဈောတိဝုစ္စတိယထာ၊ဇဝံမဏ္ဍိမပုရိသေနာတိဇုဓာဝတ္ထာ ထာမမဏ္ဍိမေနပုရိသေနာတိဆဋ္ဌကထာယံ ဝုတ္တတ္တာ။ ပကတိပုရိသောနာမယံဒဿန္နံ ပုရိသာနံကာယဗလံ၊တံဌကေဿကာဋ္ဌာဝကဿ ဟတ္ထိနောဗလန္တိ ဝုတ္တပုရိသော ပကတိပုရိသောနာမ။ တတ္ထက်ဋ္ဌာဝိဌကေစ္ဆေပုညဝန္တာရုဓာဆဓာတာသတ္တုဇိဝကော ကောမာရဿစ္ဆောဇုတ္ထိယာဝိပိယာခါမဲဂါရဓမာတာတိဇဝမာဒယောပဋ္ဌန္နံဟတ္ထိနံဗလံဓာရေန္တိ၊နုပနတောမဏ္ဍိမပုရိသာနာမဟောန္တိ၊ပကတိပုရိသောယေဝ၊ပုညဝန္တဘာဝေနပိသေသပုရိသတ္တာ။ ဇုဓပေနပကတိပုရိသောယေဝထာမမဏ္ဍိမပုရိသောတိ အဓိပ္ပေတော။ဥဒကုက္ခေပါတိဥဒကုက္ခေပေန ပရိစ္ဆိန္နာ၊တေနေဝါဟမာတိကာဋ္ဌကထာယံထိနတ္ထပ္ပကာသနိယံဥဒကုက္ခေပါတိကရဏတ္ထေ နိဿက္ကဝစနန္တိ အာဟ။ ဥဒကုက္ခေပေနတဿအယဉ္ဇေတ္ထ

ထွေ။နဒီသမုဒ္ဒဇာတသရေသုယံဌာနံ မဇ္ဈိမဿပုရိသဿ သမန္တာပရိ
သပရိယန္တတောဥဒကုက္ခေပေနပရိစ္ဆိန္နံ၊ အယံတထွနဒီအာဒီသုလောက
ဝေါဟာရ သိဒ္ဓါသုတာသုဇေအဗဒ္ဓသီမာသုအပရာပိသမာနသံဝါသာ ဧ
ကူပေါသထာတိကခ်ါပိတရဏိယံပနယံမဇ္ဈိမဿ ပုရိသဿသမန္တာဥ
ဒကုက္ခေပါတိယံဌာနံထာမမဇ္ဈိမဿပုရိသဿသမန္တတေါဥဒကုက္ခေပေ
နပရိစ္ဆိန္နံ။တထွယထာအက္ခရတ္တာဒါရုဂုဋ္ဌံခိပန္တိ၊ဝေံဥဒကံဝါဝါလိကံဝါ
ဟထွေနဂဟေတွါမဇ္ဈိမေနပုရိသေနသဗ္ဗထာမေနခိပိတဗ္ဗံ။ယထွဝေံခိတ္တံ
ဥဒကံဝါဝါလိကာပတတိ၊အယံ ဥဒကုက္ခေပေါနာမ။အယံ တထွသမာန
သံဝါသာဧကူပေါသထာတိ၊အယ်တေသုနဒီအာဒီသုဥဒကုက္ခေပပရိစ္ဆိ
နွာသီမာသမာနသံဝါသာစေဝ ဧကူပေါသထာစာတိ အထွယောဇနံ က
ထွာအယံဧတေသံနဒီအာဒီနံအန္တောယေဝလဗ္ဘတိ၊နဗဟိ၊ တသ္မာနဒိယာ
ဝါဇာတသရေဝါယတ္တကံပဒေသံပကတိဝဿကာလေစတူသုမာသေ
သုဥဒကံသြတ္ထရတိ၊သမုဒ္ဒေယသ္မိံပဒေသေပကတိဝိစိယောသြသရိတွါ
သဏ္ဌဟန္တိ၊တထောပဌာယကပ္ပိယဘူမိ။ဒုဗ္ဗုဋ္ဌိကာလေဝါဂိမ္ဘေဝါနဒီဇါ
တသရေသုသုက္ခေသုပိသာဧဝကပ္ပိယဘူမိ။ သစေပနသုက္ခေဇာတတ
သရေဝါ ပိံဝါခဏန္တိဝပ္ပံဝါကရောန္တိ၊ တံဌာနံဂါမခေတ္တံဟောတိ။ယာ
ပနေသာကပ္ပိယဘူမိတိဝုတ္တာ၊တတောဗဟိဥဒကုက္ခေပသီမာ နဂစ္ဆတိ၊
အန္တောယေဝဂစ္ဆတိ၊ တသ္မာတေသံအန္တောပရိသပရိယန္တတော ပဌာယ
သမန္တာဥဒကုက္ခေပပရိစ္ဆေဒေါကာတဗ္ဗေါတိဝုတ္တံ။ဂဏ္ဌိပဒေပနယံမဇ္ဈိမ
ဿပုရိသဿသမန္တာဥဒကုက္ခေပါတိပနဧတိဿာနဒိယာစတုဝဂ္ဂါဒီနံသံ
ဃာနံ ပိသုံ စတုဝဂ္ဂကရဏီယာဒိကမ္မကရဏကာလေ သီမာပရိစ္ဆေဒဒ
ဿနတ္ထံဝုတ္တံ၊ တိစိဝရေနပိပ္ပဝါသပရိစ္ဆေဒဒဿနတ္ထမ္ပိသတ္တဗ္ဗန္တရသီမာ
ယပရိစ္ဆေဒဒဿနံပိယာတိအာစရိယာ၊ တသ္မာဥဒကုက္ခေပပရိစ္ဆေဒါဘာ
ဝေပိအန္တောနဒိယံကာတုံဝန္နတိတိသိဒ္ဓန္တိလိခိတံ။တထွဥဒကုက္ခေပပရိ
စ္ဆေဒါဘာဝေပိတိဇ္ဇုဒံပဒံသမန္တတော ဥဒကုက္ခေပေနပရိစ္ဆိန္နန္တိမဟာအ
ဋ္ဌကထာဝစနေနဝါသမန္တာဥဒကုက္ခေပပရိစ္ဆေဒေါကာတဗ္ဗောတိမာတိ
ကာဋ္ဌကထာယကခ်ါပိတရဏိယဥ္စဝုတ္တဝစနေနဝါ၊ တထွာပိဟိမဇ္ဈိမပု
ရိသောနဥာယတိ၊ တထာသဗ္ဗထာမေနခိပနန္တိဝါ၊ ဧတေဒထွမေဝဟိဝါ
လိကာဒီဟိ သီမပရိစ္ဆိန္ဒနန္တိဝါ ပိမတိပိနောဒနီဝစနေဟိဝါ နသမေတိ။
ဂန္တကာရေနာပိပရူပဝါဒပိဝဇ္ဇနတ္ထံအယံအမ္ဘာကံခန္တိတိအဝတ္ထာ အာစ

ရိယ့ာတိအညကတ္ထာရေနိဒဿိတ္ထာ ပရတောနိဂမနေဏ္ဍဒဲသဇ္ဈံသုဠ္ဒုဝိစာ
ရေတ္ထာ ဂရုကုလေပယိရုပါဘိတ္ထာ ဂဟေတဗ္ဗံ ယုတ္တံဂဟောတဗ္ဗံ၊ ဏ္ဍတ
ရံဆန္ဒေတဗ္ဗန္တိ ဝုတ္တံ၊ တသ္မာအညောသံအာစရိယာနံမတေန လိခိတန္တိ ဒဋ္ဌ
ဗ္ဗံ။အညထာ တိသောဝိသဒိတိယော အာရုဠ္ဠေအဋ္ဌကထာဝစနေစကခီ
ဝိတရဏီ-ဝိမတိဝိနောဒနိဝနာနိစမက္ခေတဗ္ဗာနိဘဝေယျုံ၊ ဂန္ထဝိအ
ညမညဝိရုဒ္ဓါ ဘဝေယျုံ၊ ဘဂဝတာပညတ္တာသိက္ခာပဒဗ္ဗိဿာဝကာနံ မ
တေနပဒိုသခိရိတဗ္ဗံဘဝေယျ၊ဘဂဝတာပညတ္တာသိက္ခာပဒံပနနမက္ခေတ
ဗ္ဗံ၊ ယထာပညတ္တေယေဝ ဝတ္တိတဗ္ဗံ၊ဝက္ခတိဟိဝတ္ထုံဇာနိတ္ဝာဝိမဇ္ဈံ ဝိဝ
တောဘိက္ခုဿပါစိတ္တိယံ၊ သာမဏေရဿပနဇာနိတ္ဝာပိဝတောသိလ
ဘေဒေါ၊နဆာနိတ္ဝာတိဝုတ္တံတတ္ထကာရဏံမဂ္ဂိတဗ္ဗံ၊ သိက္ခာပဒပညတ္တိ
ယာဇုဠ္ဒါနမေဝဝိသယတ္တာနဝါမဂ္ဂိတဗ္ဗံ၊ ယထာပညတ္တေယေဝဝတ္တိတဗ္ဗ
န္တိ၊တသ္မာသမန္တာဘဒကုက္ခေပါတိပညတ္တာသိက္ခာပဒါနုရူပံသမန္တတောဘဒ
ကုက္ခေပေနပရိစ္ဆိန္နန္တိဝါဘဒကံဘဂ္ဂိပိတဗ္ဗန္တိဝါဘဒကုက္ခေပေပိပရိစ္ဆိန္နာ
ထီမါတိဝါသမန္တာဘဒကုက္ခေပပရိစ္ဆေဒေါကာတဗ္ဗောတိဝါဝုတ္တံဓမ္မသင်္ဂါ
ဟကတ္ထေရာနံဝစနမေဝပမာဏံ၊တောဟိဗုဒ္ဓမတညုနော၊ဏ္ဍဒဋ္ဌဝစနံဘဂ
ဝတောနုပစ္ဆာဝစနံ၊နာပိသင်္ဂါဟကတ္ထေရာနံဝစနံ၊အထဝါယံမဇ္ဈိမဿ
ပုရိသဿ သမန္တာဘဒကုက္ခေပါတိပနဇေတိဿာနဒိယာ။ပ။သတ္တဿန္တရဿိ
မာယပရိစ္ဆေဒဒဿနံဝိယသိမပရိစ္ဆေဒဒဿနတ္ထံဝုတ္တန္တိ အာစရိယာ ယ
သ္မာဝဒန္တိ၊တသ္မာဘဒကုက္ခေပပရိစ္ဆေဒါဘာဝေပိအန္တောနဒိယံကာတုံဝ
နုတိတိသိဒ္ဓန္တိ ဏ္ဍိဿာအတ္ထယောဇနာယနဓမ္မသင်္ဂါဟကတ္ထေရပိပရိ
ဒ္ဒါ၊ ဂန္ထကာရောပိအပရိဒ္ဒေါ။ ကသ္မာတိစေ၊ တိသောဝိသင်္ဂိတိယော
အာရုဠ္ဠေသုပိနယဒ္ဒကထာသုစေဝတဗ္ဗိဝရဏာဘူတာသုသိလောကဋိကာ
သုစဘဒကုက္ခေပေနပရိစ္ဆိန္နံ၊ဘဒကံဘဂ္ဂိပိတဗ္ဗံ၊ဘဒကုက္ခေပပရိစ္ဆေဒေါကာ
တဗ္ဗောတိအာဓိနာ ဗဟူဟိအာကာရေဟိဘဒကုက္ခေပပရိစ္ဆေဒမေဝလိခ
န္တိ၊တသ္မာဓမ္မသင်္ဂါဟကတ္ထေရာပိအပရိဒ္ဒါတိဝိညာယတိ၊ဂန္ထကာရော
ပိပရုပဝါဒဝိဝဇ္ဇနတ္ထံဆာစရိယာဘိအညကတ္ထာရေနိဒဿေတိ၊တသ္မာဂ
န္ထကာရောပိအပရိဒ္ဒေါတိဝိညာယတိ၊ဏ္ဍဒဋ္ဌဝစနံကေသဗ္ဗိထေရာနံအတ္ထ
နောမတိ၊အတ္ထနောမတိစနာမေဿာသဗ္ဗဒုဗ္ဗိလာ၊ သိနေရုပဗ္ဗတရောဓံသာ
သပဓိဇေနပိနေန္တောဝိယ သဗ္ဗညုဗုဒ္ဓေနပညတ္တာသ ဘဒကုက္ခေပါတိ သိ
က္ခာပဒဿာအတ္ထံဝဒန္တောနံမဟာကဿပ-ယသ-မောဂ္ဂလိပုတ္တတိဿပဘု

တိနဉ္စတေသံသိဿာနုသိဿာနံမဟာဝိဟာရဝါသိနဉ္စဝစနံကောနာမ ပု
ဂ္ဂလောမဂ္ဂေတုံသက္ခိဿတိ၊ဥပသမ္ပဒါဒိကမ္မဿစ ဂရုကမ္မတ္တာသာသန
သံမူလတ္တာစ ဂရုကေယေဝဌာတဗ္ဗံ။ ယံမဇ္ဈိမဿပုရိသဿသမန္တာဥဒ
ကုဂ္ဂေပါတိဘဂဝတာပညတ္တာ၊ကထံမဇ္ဈိမဿပုရိသဿဥဒကုဂ္ဂေပါ
ရဟဌာနမေဝဥဒကုဂ္ဂေပသိမာ၊ ဥဒါဟုဥဒကုဂ္ဂေပေနေဝ ဥဒကုဂ္ဂေပ
သိမာတိစောဒနံ ပရိဟရန္တောအဌကထာစရိယော ကထံပနဥဒကံဥက္ခိပိ
တဗ္ဗန္တ္ပ၊ာဒိမာဟ။ တတ္ထကထန္တိကထေတုကမျတာပုစ္ဆာ၊ ကထံကေန
ကာရဏေနဥဒကံဥက္ခိပိတဗ္ဗံ၊ ဥဒကာသိဥ္စနသခေ်ပေနဥက္ခိပိတဗ္ဗံ၊ အထ
ခေါလေဒ္ဒုခိပနဒါရုဂုဋ္ဌခိပနာကာရေနဥက္ခိပိတဗ္ဗန္တိအတ္ထော။ အက္ခရတ္တာ
တိသာမညေနဝုတ္တေပိသီဟောဂါယတိနဂ်ုဋ္ဌံ၊ သီဟောစာလေတိဝါလမိ
န္တိထ္ထေဝိယဒါရုဂုဋ္ဌံခိပန္တိသဒ္ဒန္တရသန္နိဓာနတောအတ္ထဝသေန ဒါရုဂုဋ္ဌကိ
ဋ္ဌကာရတ္တဇနာတိဝိညာယတိ၊အက္ခသဒ္ဒေါဟိဇုတေပိနိရုဋ္ဌော။ဒါရုဂုဋ္ဌန္တိ
ဘမံအာရောပေတွာအာရဂ္ဂေနကတဒါရုဝိကတိ၊ အယဥ္ဇေတ္ထတ္ထော....ယ
ထာအက္ခရတ္တာဒါရုဂုဋ္ဌကာရတ္တဇနာဒါရုဂုဋ္ဌံဟတ္ထေနဂဟေတွာအတ္တနော
ဗလံဒဿေန္တာဝိယသဗ္ဗထာမေနအတ္တာနံဩနမိတွာခိပန္တိ၊ဝေမေဝ ထာ
မမဇ္ဈိမေနပုရိသေနဥဒကံဝါဝါလိကံဝါဟတ္ထေနဂဟေတွာအတ္တနောဗလံ
ဒဿေန္တာဝိယဩနမိတွာသဗ္ဗထာမေနနိသိန္နဿဝါဌိတဿဝါပရိသပရိ
ယန္တတောအနုပရိယာယိတွာခိပိတဗ္ဗံ၊ဝေံစိတ္တံဥဒကံဝါဝါလိကံဝါယတ္ထ
ယသ္မိံဌာနေပတတိ၊အယမေကောဥဒကုဂ္ဂေပေါနာမါတိ၊အယမေကေါ
ဥဒကုဂ္ဂေပေါတိ ဇုမိနာပဒေနဒ္ဒိန္နံသံဃာနံ ဝိသုံဝိသုံကမ္မကရဏာဓိကာ
ရေသိမန္တရိကတ္တာအညဿာပိဥဒကုဂ္ဂေပဿသမ္ဘဝံဒဿေတိ၊ တေနေ
ဝမာတိကာဌကထာယံသစေပနဒ္ဒေသံဃာ ဝိသုံဝိသုံဥပေါသထာဒိကမ္မံ
ကရောန္တိ၊ ဒ္ဒိန္နံဥဒကုဂ္ဂေပါနံ အန္တရေအညောဇကောဥဒကုဂ္ဂေပေါ ဥပ
စာရတ္ထာယ ဌပေတဗ္ဗောတိဝုတ္တံ၊ ဝိမတိဝိနောဒနိယဓ္ပိ တဿအန္တောတိ
တဿ ဥဒကုဂ္ဂေပပရိစ္ဆိန္နဿဌာနဿအန္တော၊ နကေဝလဥ္စတဿေဝ
အန္တော၊တတောဗဟိပိဇကဿဥဒကုဂ္ဂေပဿအန္တောဌာတုံနဝဋ္ဌတိတိ
ဝစနံဥဒကုဂ္ဂေပပရိစ္ဆေဒဿဒုဗ္ဗိဇာနတော ကမ္မကောပသက်ာဟောတိ
တိဝုတ္တံ၊သာရတ္ထဒီပနိယံပနတဿအန္တောဟတ္ထပါသံဝိဇဟိတွာဌိတော
ကမ္မံကောပေတိတိဇုမိနာ ပရိစ္ဆေဒတောဗဟိယတ္ထကတ္ထစိ ဌိတောကမ္မံ
နကောပေတိတိဒီပေတိတိဝတ္တာ မာဘိကာဌကထာဝစနဓ္ပိပဋိက္ခိပိ၊ တံ

ကေသံဃံသန္ဒိပါတံ သန္ဓာယဝုတ္တန္တိဒဋ္ဌဗ္ဗံ၊ ယထာစမဟာသီမာယခဏ္ဍိ
တ္ဂာဗဒ္ဓါနံ ခဏ္ဍသီမာနံ အညမညသက်ရဝိဝဇ္ဇနတ္ထံသီမန္တရိကာ ဌပိတာ၊
ဝေမေဝအတ္တနောသဘာဝေန ဂါမသီမာဝိယသယံဇာတသီမာယံ နဒီသ
ရဒ္ဒဇာတသဿရာနံအတိမဟန္တဘာဝေနဥဒကုက္ခေပေန ဥဒကုက္ခေပသီမာ
ဘဂဝတာအနုညာတာ၊တထာပိဒ္ဝိန္ဒံဗဒ္ဓသီမာနမိဝအညမညသက်ရဝိဝဇ္ဇ
နတ္ထံဒ္ဝိန္ဒံ ဥဒကုက္ခေပသီမာနံ အန္တရေသီမန္တရိကတ္ထာယ အညော ဥဒကု
က္ခေပေါဌပေတဗ္ဗောတိဝုတ္တံ၊သနိမိတ္တာဗဒ္ဓသီမာ၊ သဥဒကုက္ခေပါဥဒကု
က္ခေပသီမာ၊သီမန္တရိကာဝိယဧကောဥဒကုက္ခေပေါဒဋ္ဌဗ္ဗော၊တေနံဝဝိမ
တိဝိနောဒနိယံဇုဒဋ္ဌေတ္ထသီ မန္တရိကာဝိဓာနံဒ္ဝိန္ဒံဗဒ္ဓသီမာနံသီမန္တရိကာအ
နုဇာနနသုတ္တာနုလောမတော သိဒ္ဓန္တိဒဋ္ဌဗ္ဗန္တိဝုတ္တံ၊ ကေသ္မိ ံသံဃသန္ဒိပါ
တေပနဧကေသ ဥဒကုက္ခေပသဗဟိတိဋ္ဌန္တောပိ ကမ္မံနကောပေတီတိဒ
ဋ္ဌဗ္ဗံ၊ဝုတ္တဉ္ဝိဝိမတိဝိနောဒနိယံဘဂဝတာနိဒါနဝသေနဧကဂါမသီမနိဿိ
တာနံဧကသဘာဂါနဥ္စဒ္ဝိန္ဒံဗဒ္ဓသီမာနမေဝအညမည်သမ္ဘေဒံဇ္ဇျောတ္ထရဏံ
သီမန္တရိကံဝိနာ အဗျဝဓာနေဌာနဥ္စဘဂဝတာအနုမတမေဝါ တိညွာအ
ဌကထာစရိယာဇုဓာပိသီမန္တရိကာဝိဓာနမကံသု၊ ဝိသဘာဂသီမာနမ္ပိဟိ
ဧကသီမနိဿိတတ္တံ ဧကသဘာဝတ္တဥ္စာတိဒ္ဝိဟာဂ်ဟိ သမန္ဓာဂတေသ
တိဝေသီမန္တရိကံဝိနာဌာနံ သမ္ဘေဒါယဟောတိ၊နာသတီတိဒဋ္ဌဗ္ဗန္တိ။ ဝေံ
နဒီသရဒ္ဒဇာတသဿရေသုသမန္တာဥဒကုက္ခေပါတိ ပညတ္တသိက္ခာပဒါနုရူပံ
ဥဒကုက္ခေပေန ပရိစ္ဆေဒံဒသေတ္ဝာ ရသပဘဝေ နဒီဇာတသဿရပဒေ
သေဥဒကုက္ခေပေနဝိနာဝ အတ္တနောသဘာဝေန ဂါမသီမာယမိဝ သဗ္ဗ
ထာကပ္ပိယဘာဝံဒသေတုံ သစေပနနာတိဒီဃာဟောတိ၊ ပဘဝတော
ပဋ္ဌာယတျာဒိမာဟ။တတ္ထပဘဝတောပဋ္ဌာယာတိ ယသ္မိ ံပဒေသေစတု
မာသပရမာနဒီသန္ဓတိ၊ တသ္သဥပရိမဘာဂတောပဋ္ဌာယာတိအတ္ထော။
ယာဝရခန္ဓါရာတိယာဝနဒီတီရမေဝေတ္ထရခန္ဓါရာတိအမိပ္ပေတါ။သဗ္ဗတ္ထာ
ပိသဗ္ဗသ္မိ ံနဒီပဒေသေဥဒကုက္ခေပသီမာ ကမ္မံနတ္ထီတိ ဥဒကုက္ခေပေနပဝ
တ္တာသီမာဥဒကုက္ခေပသီမာ။ကရိတဗ္ဗန္တိကမ္မံ၊ ကရကရဏေတိဓာတု၊
ရမ္မပစ္စယော။ ကရဏေတိ မနောန္ဓါရဝိထိယာ သတ္တမကုသလဇဝနစိတ္တ
သရဋ္ဌာပိကာ ဝါယောဓာတုယာ ဝိကာရဘူတော ကာယပယောဂေါ၊
တေနကာယပယောဂေနခိပိတဗ္ဗံဥဒ္ဓဋ္ဌံကမ္မန္တိဝုစ္စတိ၊ ပရမတ္ထဝသေနပန
ကာယပယောဂသခ်ါတာယစိတ္တဇဝါယောဓာတုယာဝိပ္ပါရေနဒေသန္တရ.

ပုတ္တိသမုဋ္ဌာပိကာအဋ္ဌကထာပဝုဋ္ဌာယေဝ။ဥဒကုက္ကေပသိမာဃကမ္ပံဥဒ
ကုက္ကေပထီမာကမ္ပံ၊ တံဇ္ဇထ္ထရဿ ပဘဝနဒီယာနုထ္ထိတိဆထ္ထော။ အယ
ဥ္ဇထ္ထထ္ထော၊ သစေနဒီ နာတိဒီဃာဟောတိ အဆုယောဇနံဝါ ဂါဝုတံဝါ
အဆုဂါဝုတံဝါ၊တဿာပဝတ္တနဋ္ဌာနတော၁ပဋ္ဌာယဃာဝနဒီတိရောသဇ္ဇထ္ထ
နဒီပဒေသေအဇ္ဈောထ္ထရိတွာသံဃောနိသိဒတိ၊ တထ္ထတဋ္ဌံ နဒီပဒေသေ
သမန္တတော၁ဆဝသေနဒီယာအဘာဝါ ဝဋ္ဌကမ္မဿကာဘာဝေနဥဒကု
က္ကေပသိမာကမ္ပံနုထ္ထိ၊ ကေဝလာနဒီသိမာယေဝါတိ သာရေထ္ထဒီပနိယဋ္ဌိ
မာတိကာဋ္ဌကထာယထိနုထ္ထပုကာသနိယမ္ပိဇတဒေဝသမ္ဗဋ္ဌာနုံဝုတ္တံ၊ ဝိမ
တိဝိနောဒနိယံပနယထ္ထဥ္ဇကေဆရညေမဟန္တေဟိဝါဘိက္ခူဟိ ပရိပုဏ္ဏာ
တာယဝဋ္ဌကမ္မဿကာဘာဝေန သတ္တာဟန္တရသိမာပေက္ခာနုထ္ထိ၊ တထ္ထသ
တ္တာဟန္တရသိမာနုဋ္ဌပုဒ္ဓါတိ၊ ကေဝလာရညသိမာယေဝ၊တထ္ထသံဃေနက
မ္မံကာတဗ္ဗံနဒီဆံဒီသုပိဇေဝေဝနယော၊ ဝက္ခတိဟိသစေနဒီနာတိဒီဃာ
ဟောတိ၊ပဘဝတောပဋ္ဌာယယာဝမရဓွါရောသဇ္ဇထ္ထသံဃောနိသိဒတိ၊ဥဒ
ကုက္ကေပထီမာကမ္ပံနုထ္ထိတိဆာဒိစ ဥဘယထ္ထာပိစ။ ယဿံဒိသာယံသတ္တ
ဟန္တရဿဝါဥဒကုက္ကေပဿဝါဩိကာသောနုပဟောတိ၊တထ္ထကတံပိ
နုံဝိပနံဝါဘဝေယျ၊ဂါမခေတ္တာ ဒီသုပရိသနတော အခေတ္တေထီမာပရိ
ဋ္ဌာနမာတိထီမာပိပဇ္ဇေယျ။အပေက္ခာယသိမုပုတ္တိယံပနယတောပဟော
တိ၊ တထ္ထသတ္တ ဟန္တရေဒကုက္ကေပထီမာသယမေဝ ပရိပုဏ္ဏာဇယန္တိ။
ယတောပနနုပဟောတိ၊တထ္ထအတ္တနောခေတ္တုပမာဏောနေဝဇာယန္တိ၊နဗ
ဟိတိဝုတ္တံ၊ဇ္ဇေစထီမာပေက္ခာယသတ္တ ဟန္တရေဒကုက္ကေပထီမာသယမေ
ဝပရိပုဏ္ဏာဇာယန္တိတိ ဝုတ္တတ္တာ ဥဒကုက္ကေပံဝိနာယေဝအပေက္ခာယထီ
မာယဥဒကုက္ကေပထီမာဥုပဋ္ဌဟိတိ အတ္ထံဝဒန္တိ၊တံအယုတ္တရူပံဝိယနိဿ
တိ။ ကသ္မာတိစေ၊ ပါဠိနယ ဝိရောဓတော ဝိမတိဝိနောဒနိယံ ပရတော
ဝုတ္တဝစနေနာပိ ဝိရောဓတောစ။ ဟ္ဒဥ္ဇဝစနံ အာစရိယသသကေသဥ္ဇိပုဂ္ဂ
လာနံ ဝါဒပ္ပကာသနတ္ထံ ဝုတ္တံဘဝေယျ။ ကသ္မာ၊ ပရတော ဝုတ္တဝစနေန
အစယဒိယတ္တာစ ပါဠိယဥ္ဇကထာဥိကံဘဝနေဟိပိ ဝိရုဇ္ဈနတောစ၊ တံပရ
တောဝဇ္ဇယိသသာမ။ ယထာစလောကေဝတိ အပရိက္ခိဝိတ္တာ ဟ္ဒဒံဝတိ
ယာဥ္ဇာနဉ္ဇိစယထာစနဂ်လကောဠိယာအကာသိတ္တာ ဟ္ဒဒံကာသိကဥ္ဇာနဉ္ဇိ
စ် ယထာစဝတ္ထုံကရောန္တာ မနုဿာကုဓရိဖရဏအာဒိနာ ရုက္ခေအဆ္ဆိဒ်ဒိ
တွာဟ္ဒဒံမမကုဓရိပတနဥ္ဇာနဉ္ဇိစယထာစဒါတ္ဗြေနအလာယိတ္တာ ဟ္ဒဒံမမ

ဆဲယိတဋ္ဌာနဏ္ဍိစနသဏ္ဌာဝတ္ထုံ၊ ဇေမေဝဥ္ဇဒက်ဝါဝါလိက်ဝါဟဏ္ဍေနအ
ဒိဝိတ္ထာ အယမေကောဥ္ဇကုဋ္ဌေပါတိစဥ္ဇကပတနဋ္ဌာနဏ္ဍိစ နသဏ္ဌာဝ်
ဝတ္ထုံ။ ဏ္ဍေစနွေဘိက္ခူဇေဝ်ဝိဝါဒဲ ကရောဏ္ဍိ၊ ဝိမတိဝိနောဒနိယံ ယဏ္ဍေခုဋ္ဌ
ကေအရညေမဟာနွေဟိဘိက္ခူဟိပရိဝုဏ္ဍေတာယ ဝဂ္ဂကမ္မသက်ာဘာဝေ
နသတ္ထာ ဥ္ဟနွရေသိမာပေက္ခာနတ္ထိ၊ တတ္ထသတ္ထာ ဥ္ဟနွရေသိမာနဥ္ဇတိ၊ကေ
ဝလာရညသိမာယေဝ၊ဏတ္ထသံဃေနကမ္မံကတ္ဗ္ဗံ၊နဒီအာဒီသုဝိဇေသေဝ
နယော။ဝက္ခတိဟိသစေနဒီနာတီဒီဃာဟောတိ၊ပဘဝတောပဋ္ဌာယယာ
ဝမဟဒ္ဓါရောသဇ္ဇတ္ထသံဃောနိသိဒတိ၊ဥဒကုက္ခေပသိမာကမ္ဗံနတ္ထိတိအာဒိ၊
ဏ္ဍိနာဇေဝဝစနေန ဝဂ္ဂကမ္မပရိဟာရတ္ထံ သိမာပေက္ခာယသတိဇေ ဥဒကု
က္ခေပသိမာသတ္ထာ ဥ္ဟ နွရေသိမာဥဇ္ဇန္ဏိ၊နာသတိတိဒဋ္ဌဇ္ဇန္ဏိ ဝုတ္တတ္ထာ ဥဒ
ကုက္ခေပံဝိနာဝ ပရိသပရိယန္ဏတောပဋ္ဌာယသိမာပေက္ခာယသဟေဝဥဒ
ကုက္ခေပသိမာဥဇ္ဇတိ၊ ထသ္မာဥဒကုက္ခေပေနပယောဇနံ နတ္ထေဝါတိ၊
တေဇေံဝတ္ထုဇ္ဇာ၊မာသပ္ပရိဿာဇေံဝဇေယျာထ၊အာစရိယဝရ္ဘမာအဇ္ဇာစိ
က္ခဲထ၊ ဏ္ဍဒဋ္ဌဝစနံ အာစရိယဝရသနေယျဝစနံ၊ ပရတောပိအာစရိယဝ
သန္ဒိဋ္ဌာနံ ဝက္ခတိ၊ ဝိနယဋ္ဌကထာသုစေဝသာ ရတ္ထဒီပနိယာဋ္ဌ ဝုတ္တဝစနေ
ဟိပိတဝဝစနံ အသံသန္ဒေဝ၊ ဝိမတိဝိနောဒနိယမေဝပရတော ဝုတ္တဝစ
နေနာပိနဃဋိယတိ။ ကထံနေယျဝစနံဟောတိတိ။သိ မာပေက္ခာယသတိ
ဇေ။ပ။နာသတိတိဇ္ဇေသိမာပေက္ခာယဝိနာ မဂ္ဂဂမနဿနာနာဒိအတ္ထေဟိ ဘိ
က္ခူဟိ အရညေဝါနဒီအာဒီသုပိဝါပဝိဋ္ဌက္ခဏေယေဝနုပဇ္ဇတိ၊ သိမာပေ
က္ခာယသတိဇေအရညေသမန္နာသတ္ထာ ဥ္ဟနွရောတိ ပညတ္တသိက္ခာပဒါနုရူပံ
အဇ္ဇ နွရေသိမာဥဇ္ဇတိ၊နဒီသမုဒ္ဒဇာတဿရေသုပိမဇ္ဈိမဿ ပုရိသဿ
သမန္နာဥဒကုက္ခေပါတိ ပညတ္တသိက္ခာပဒါနုရူပံ ဥဒကုက္ခေပနသဟဥဒ
ကုက္ခေပသိမာ ဥဇ္ဇတိ၊ နဥဒကုက္ခေပေနဝိနာတိ အယံနေယျထ္ထော။ နာ
သတိတိဇ္ဇေဥဒကုက္ခေပေနဝိနာတိ အတ္ထောဝိနဿတ္တေ။ ဇေဥ္ဇသတိဝိမ
တိဝိနောဒနိယံယေဝပုနတတ္ထာတိလောကေါဟာရသိဒ္ဓါသုဇံတာသုန
ဒီအာဒီသု တီသုအဇ္ဈသိမာသုပုနဝဂ္ဂကမ္မပရိဟာရတ္ထံ သာသနေဝါဟာ
ရသိဒ္ဓါယအဇ္ဈသိမာယပရိစ္ဆေဒဒသ္သနတ္ထာတိ အဓိပ္ပါယော။ပါဠိယံ ယံ
မဇ္ဈိမဿပုရိသဿာတိအာဒီသုဥကံဥက္ခိဝိတ္တာဒိဝိယတိဇ္ဇေတာတိဥဒကု
က္ခေပေါ၊ ဥဒကဿပထနောကာသော၊ တသ္မာ ဥဒကုက္ခေပါ။ အယဥ္ဇေ
ဏ္ဍပဒသမ္ဗန္ဓဝသေန အတ္ထော...ပရိသပရိယန္ဏတောပဋ္ဌာယသမန္နာယာဝ

မစ္ဆိမဿပုရိသဿ ဥဒကုက္ခေပေါဥဒကပတနဋ္ဌာနံ၊ ထာဝယန္တံ ပရိဿ်ဉ်းန်း
ဋ္ဌာနံ၊အယံတတ္ထနိဒါဒိသုအပရာသမာနသံဝါသာဥဒကုက္ခေပသီမာတိ
ဝုတ္တအတ္ထပဒေဟိပိ သမာနံဘဝေယျ၊ အာစရိယမေဝဟိကေစိပနသမန္တာ
အဿန္တရံမိနိတ္ဝာပရိဿ်ဉ်းဒကရဏောနေဝ သီမာသဗ္ဗာယတိ၊ နသယမေဝါ
တိဇဒန်ဿ်၊တံနဂဟေတဗ္ဗန္တ္ဝါဒိနာကေစိဝါဒံပဋိက္ခိပိတွာမိနနိဝပနေဒေါ
သံဒဿေတွာစယံပနေတ္ထအဿန္တရမိနနုပဂမာဇာသဝါလိကာဓိဝိပနကမ္မ
သစဒဿနံ၊တံသယံဇာတသီမာနံဋ္ဌိတဋ္ဌာနုပရိဿ်ဉ်းဒဿနတ္ထံကတံ၊ ဂါ
မူပစာရေယဂ္ဂုပစာရေဇာနနတ္ထံ လေနုသုပ္ပါဒိဝိပနဝိဇာနနဒဿနံဝိယ၊ တေ
နေဝမာတိကာ ဋ္ဌကထာယံ သီမံဝါဗန္ဓိန်ဿ ဥဒကုက္ခေပံဝါ ပရိဿ်ဉ်းဒန်ဿဝု
တ္တံ၊ဇံဝံကတေဝိတသဿပရိဿ်ဉ်းဒဿပဘဝတောဥာတုံ ဆသက္ကာ၊ကောယ
တ္တောနထုထတောဥတ္တာ အန်ဿောတိဋ္ဌန်ဿေဟိနိရာသင်္ကာနေ ဋ္ဌာတဗ္ဗံ၊ဆဉ်
ဗဟိကရောန်ဿေဟိ အတိန္နရေနိရာသင်္ကာနေ ပေသေတဗ္ဗန်ဿဝါ၊တသ္မာ
ယထာဝုတ္တသီမာပေက္ခဝသေနေဝတာသံသတ္တုဿန္တရဋ္ဌဥဒကုက္ခေပသီမာ
နံဥပဂတ္တိ၊တဒ္ဒိဂမေနဝိနာသောစဂဟောတဗ္ဗောတိ အဗ္ဘက်ခန်ဿိ၊ ဝိမံသိတွာ
ဂဟောတဗ္ဗံ၊ ဆဉ်ဘဝါပကာရော ဿုတောယုတ္တတရောဂဝေသိတဗ္ဗော
တိအာဟာ။ဝိမံသိတွာ ဂဟောတဗ္ဗံ။ဆဉ်ဘဝါပကာရောဿုတောယုတ္တတ
ရောဂဝေသိတဗ္ဗေတိဿ်ဓိနာအာစရိယသဿဝစနေနဿုမဿဝစနသဿအတ္ထ
နောမတိဘာဝဋ္ဌ အာစရိယသဿအပဒိသန်ဿိဒါပတ္တိဘာဝဋ္ဌ ဒဿေတိ။ ဿု
ဒဋ္ဌဝစနံနဘဂဝတောပစ္စက္ခဝစနံ၊ နာပိဓမ္မသင်္ဂါဟကတ္ထေရာနံဝစနံ၊ တိ
သောဝိသင်္ကိတိယောအနာရုဠ္ဟာ၊နာပိအဋ္ဌကထာယသံဝဏ္ဏနာစရိယဿ
ဝါဒပ္ပကာသနမေဝ၊ တသ္မာအသင်္ကိတဗ္ဗမေဝ၊ သာရတ္ထဒီပနိယဉ္စိသ
စေ နဒီနာတိဒီဃာဟောတိတိ ဿဝိဿာဒံဝဏ္ဏနာဝိကာရေ ဥဒကုက္ခေ
ပသီမာကမ္မံနတ္ထိတိ ယသ္မာသဗ္ဗောပိနဒီပဒေသော ဘိက္ခူဟိ ဆဏ္ဍောတ္ထ
ရော၊ တသ္မာသမန္တတောနဒီယာအဘာဝါ ဥဒကုက္ခေပေနပယောဇနံနတ္ထိ
တိဝုတ္တံ၊တထာဟိသမန္တတောနဒီယာဆဘာဝါ ဥဒကုက္ခေပေန ပယော
ဇနံ နတ္ထိတိဿ်ဓမဿ အန်ဿယံသေနဝါ အတ္ထောပတ္ထိဝသေနဝါသမန္တတော
နဒီယာဘာဝေသတိဥဒကုက္ခေပေနပယောဇနံ အတ္ထောဝဂ္ဂကမ္မပရိဟာ
ရတ္ထန်ဿ အတ္ထောလဗ္ဘတေ၊ မာတိကာဋ္ဌကထာယ ဏိနတ္ထပ္ပကာသနိတ္ထိ
သမန္တာ ဥဒကုက္ခေပပရိဿ်ဉ်းဒေါကာတဗ္ဗောတိပဟောနကဋ္ဌာနံ သန်ဿယ
ဝုတ္တံ၊ယတ္ထပနကုန်ဿဒီယံနုပဟောတိ၊ တတ္ထပဟောနကဋ္ဌာနေဥဒကုက္ခေပ

ပရိစ္ဆေဒေါ ကာတဗ္ဗောတိ ဝုတ္တံ။ ဥဒကုက္ခေပပရိစ္ဆေဒေါ ကာတဗ္ဗောတိ ဣမိ
နာဝစနေန သီမာပေက္ခာယသဟ ဥဒကုက္ခေပံ ဝိနာအတ္တနောသဘာဝေ
နေဝနုပ္ပဇ္ဇတီတိ ဝိညာယတိ၊ တထာဟိ ဥဒကုက္ခေပပရိစ္ဆေဒကေ ကတ္တာ
ရေအသတိ ကထံ ဥဒကုက္ခေပပရိစ္ဆေဒေါ ကာတဗ္ဗောဘဝေယျ။ တသ္မာ
ဝဂ္ဂကမ္မပရိဟာရတ္ထံ သီမာပေက္ခာယသတိဝေ ဥဒကုက္ခေပ-သတ္တဘ္ဘန္တရ
သီမာဥပ္ပဇ္ဇန္တိ၊ နာသတီတိ ဣဒံဝစနံ သာရတ္ထဒီပနိယဥ္စမာတိကာ ဌက
ထာယဥ္စ ဝုတ္တဝစနေဟိ အညမညဝိရုဒ္ဓံ ဝိယဒိဿတိ၊ ဝိမတိ ဝိနောဒနိယံ
ယေဝစ မဟောဃေနပနဥန္ဒတဌာနတော နိန္ဒဌာနေပတန္တေနခတောရဒ္ဒ
ကောဝါ မဟန္တောဝါ လက္ခဏယုတ္တောဇာတဿရောဝ၊ ထ္ထောပိ ရဒ္ဒကေ
ဥဒကုက္ခေပကိစ္စံ နတ္ထိ၊ သမုဒ္ဒေပနသဗ္ဗထာ ဥဒကုက္ခေပသီမာယမေဝကမ္မံ
ကာတဗ္ဗံ၊ သောဓေတုံ ဒုက္ကရတ္တာတိ ဝုတ္တံ၊ တထာဟိ အယမာစရိယဝရော
ပုဗ္ဗေဝဂ္ဂကမ္မပရိဟာရတ္ထံ သီမာပေက္ခာယသတိဝေ ဥဒကုက္ခေပသတ္တဘ္ဘ
န္တသီမာဥပ္ပဇ္ဇန္တိ၊ နာသတီတိ ဝတ္တာ ပရတောကထမာစရိယံဝရေနထ္ထော
ပိ ရဒ္ဒကေ ဥဒကုက္ခေပကိစ္စံ နတ္ထိ တျာဒိဝစနမုစ္စတေ၊ တထ္ထာယံ ဝိဂ္ဂဟော ဥ
ဒကံ ဥက္ခိပိတ္တာ ခိပီယတိ ထ္ထောတိ ဥဒကုက္ခေပေါ၊ ဥဒကဿပတနောကာ
သော၊ ကိန္တံ၊ ဌာနံ၊ ကရိတဗ္ဗံ ကိစ္စံ၊ ကရကရဏေတိ ခာတု၊ ရိစ္စပစ္စယောယံ။
အဇ္ဇေဝကိစ္စံ အာတပ္ပန္တိ ယထာ၊ ဥဒကုက္ခေပဿကိစ္စံ ကရဏံ ဥဒကုက္ခေ
ပကိစ္စံ။ သမုဒ္ဒေပနာတိ ထ္ထေပနသဒ္ဒေါ ဝိသေသထ္ထော၊ ပက္ခန္တရထ္ထောတိ ဝိ
အပရေ၊ ဝိသေသထ္ထေပန နဒီဇာတဿရေသု မဟန္တေသု ဥဒကုက္ခေပသီ
မာယမေဝကာတဗ္ဗံ၊ ရဒ္ဒကေပနကေဝလေနဒီဇာတဿရေပိ ကာတဗ္ဗံ၊
သမုဒ္ဒေပနဝိသေသတော ဥဒကုက္ခေပသီမာယမေဝကာတဗ္ဗန္တိ အယံပ
နသဒ္ဒဿဝိသေသထ္ထော။ သဗ္ဗထာတိ သဗ္ဗေနသဗ္ဗံ။ ဥဒကုက္ခေပသီမာယ
မေဝါတိ ထ္ထေဝေကာရောသန္တိဌာနထ္ထော၊ ဥဒကုက္ခေပသီမာယမေဝကမ္မံ
ကာတဗ္ဗံ၊ နသမုဒ္ဒသီမာယကဒါစိတိ အထ္ထောယုဇ္ဇတေဝ။ နဒီဇာတဿ
ရေသုပနမဟန္တေသု ဥဒကုက္ခေပသီမာယကာတဗ္ဗံ၊ ရဒ္ဒကေနဒီဇာတဿ
ရေယေဝနကာတဗ္ဗန္တိ အယံအထ္ထောသာမတ္ထိယတောလဗ္ဘတေဝ၊ နဒီဇာ
တဿရေသုရဒ္ဒကမဟန္တဘာဝေနနဒီဇာတဿရ-ဥဒကုက္ခေပါတိ ဒ္ဝေဒ္ဝေ
သီမာလဗ္ဘန္တိ၊ သမုဒ္ဒေပနကသ္မာသမုဒ္ဒ-ဥဒကုက္ခေပဝသေန ဒ္ဝေနလဗ္ဘန္တီ
တိစောဒနံမနသိ သန္ဓာယာဟသောဓေတုံ ဒုက္ကရတ္တာတိ။ တထ္ထ သောဓေ
တုံ ဒုက္ကရတ္တာတိ သမုဒ္ဒဿအတိမဟန္တဘာဝေန သမုဒ္ဒမောတိဏ္ဏောဘိ

ကျ။ဟတ္ထပါသနယနံဝါဗဟိသမုဒ္ဒကရဏံဝါကာတုံအတိဒုက္ကရံ၊ တသ္မာ
ဆဗ္ဗထာသဗ္ဗေနသဗ္ဗံ ဥဒကုက္ခေပသိမာယမေဝကာတဗ္ဗန္တိ အယမာစရိ
ယဝရသာအဓိပ္ပါယော။ယဒိဝဂ္ဂကမ္မပရိဟာရတ္ထံသိမာပေက္ခာယသတိဧ
ဝ ဥဒကုက္ခေပသိမာဥပ္ပဇ္ဇေယျ၊ ဝေံသတိ သမုဒ္ဒမောတိဏ္ဏောဘိက္ခုသမူ
ဟေဝဟတ္ထပါသတောဗဟိကရေယျ၊ ဝေဥ္စသတိသောဓေတုံဒုက္ကရတ္တာ
တိဟေတုပဒမ္ပိနိရတ္ထကံဘဝေယျ၊ နပနေဝံသက္ကာဝတ္တုံ၊ တေနဥာယတိ
ဝဂ္ဂကမ္မပရိဟာရတ္ထံဥဒကုက္ခေပပယောဇနန္တိ၊ အပိစတေသံအာစရိယာ
နံအဓိပ္ပါယေနမယံဥဒကုက္ခေပသိမာယနကရောမ၊ ကေဝလံသမုဒ္ဒေယေ
ဝကရောမာတိဇ္ဇုစ္ဆမာနေသတိကထံကရိဿန္တိ။ တသ္မာတေသံမတေန
သိမာပေက္ခာယ သဟေဝ ဥဒကုက္ခေပသိမာယ သမ္ဘဝတော ဂတဂတ
ဋ္ဌာနေ ဥဒကုက္ခေသိမာဘဝေယျ၊ ဝေဥ္စသတိသမုဒ္ဒေပနသဗ္ဗထာ ဥဒကု
က္ခေပသိမာယမေဝကမ္မံကာတဗ္ဗံ၊ သောဓေတုံဒုက္ကရတ္တာတိဝစနမ္ပိနိရတ္ထ
ကံဘဝေယျ၊ ဝေဥ္စပနဝဒေယျ...သဗ္ဗသောသမုဒ္ဒသိမာယအလဗ္ဘမာနတံ
သန္ဓာယသမုဒ္ဒေပနာဟျာဒိဝစနံ အာစရိယဝရေနဝုတ္တန္တိ၊ တထာပိနဝ
တ္တဗ္ဗံ၊ ကသ္မာ၊ ဝေဥ္စအတ္ထေဇ္ဇုစ္ဆမာနေသတိ သမုဒ္ဒေပနသဗ္ဗထ္ထဥဒကုက္ခေ
ပသိမာဝလဗ္ဘတိတိဝတ္တဗ္ဗံသိယာ၊ နနေဝံဝုတ္တံ။ အထဝါပကရဏာဒိဝသေ
နသဒ္ဒတ္ထေဝိဘဇ္ဇိယမာနေပိ ဝိရုဇ္ဈတေဝ၊ ကထံ၊ သံယောဂဝသေနသဝ
ဏ္ဏံဓေနုမာနေဟိတိဝုတ္တေဂါဝိတိ ဝိညာယတိ၊ နဝဋ္ဌဝါ။ အဝဏ္ဏံဓေနုန္တိဝု
တ္တေဂါဝိတိဝိညာယတိ၊ နဝဋ္ဌဝါတိဧတ္ထေဝိယ ကဒါစိဝိ ဝေသဒ္ဒေနနိဝတ္တေ
တဗ္ဗဿသမုဒ္ဒဿနဒိယမိဝနာတိဒီဃဘာဝေအလဗ္ဘမာနေသတိသမုဒ္ဒေ
ပနသဗ္ဗထာ ဥဒကုက္ခေပသိမာယမေဝကမ္မံကာတဗ္ဗန္တိ ဝေကာရေနအ
ဝတ္တဗ္ဗံသိယာ၊ တထာဟိသံယောဂ-ဝိပ္ပယောဂဝသေန သဝဏ္ဏံဓေနုံအဝ
ဏ္ဏံဓေနုန္တိဝုတ္တေဂါဝိသတိဝိညာယတိ၊ နဝဋ္ဌဝါ။ ဝဋ္ဌဝါစနာမ ယောနိမဂ္ဂ
ဿ အတိသမ္ဘာဝတ္တာဝိဇာယိတုံ သက္ကောန္တိ၊ ဂဗ္ဘဿ ပရိဏတကာ
လေကုံစ္ဆိံဖါလေထွာ အာဇညုပေါတကံဂဏ္ဍန္တိ၊ ဝေံကေဂဗ္ဘေနေဝ မရ
န္တိ၊ တသ္မာဝဋ္ဌဝံသဝစ္ဆန္တိဝါ အဝစ္ဆန္တိဝါ ဝတ္တုံနာရဟတိ၊ ဝေမေဝ
ကဒါစိဝိနာတိဒီဃသမုဒ္ဒဿာပိအနုပလဗ္ဘမာနတ္တာတံနိဝတ္တာပကေနဝေ
သဒ္ဒေန သမုဒ္ဒေပနသဗ္ဗထာဥဒကုက္ခေပသိမာယမေဝကမ္မံ ကာတဗ္ဗန္တိ
အပဒိသိတုံ နာရဟတိယေဝ၊ တသ္မာ ဥဒကုက္ခေပေန သိမာ ဥပ္ပဇ္ဇတိတိ
နိဋ္ဌမေတ္ထာဝဂန္တဗ္ဗံ၊ တေနဝုတ္တံ ဝေဥ္စအတ္ထေဇ္ဇုစ္ဆမာနေ သတိ သမုဒ္ဒေ

ပနသဗ္ဗထာ ဥဒကုက္ခေပသီမာဝ လဗ္ဘတီတိဝတ္တဗ္ဗံ သိယာ၊ နပနေဝံဂုတ္တ
န္တိ၊ တေနဥာယတိ ဝဂ္ဂကမ္မပရိဟာရတ္ထံ ဝါလိကာဒီဟိခိပနန္တိ။ အပိစစိ
မတိပိနောဒနိယံယေဝဂန္ဆန္တိယာပနနာဝါယကာတုံ နဝဋ္ဌတိ။ ကသ္မာ၊
ဥဒကုက္ခေပမတ္တမေဝဟိသီမာ၊တံနာဝါသီဃမေဝအတိက္ကမေတိ၊ဧဝံသ
တိအညိဿာသီမာယ ဥတ္တိ၊အညိဿာ အနူသာဝနာဟောတီတိ ဇုမ
ဿသံဝဏ္ဏနာဓိကာရေတန္တိသိမံ။သီဃမေဝအတိက္ကမေတီတိဇုမိနာတံ
အနတိက္ကမိတ္တာအန္တောဧဝ ပရိဝတ္တမာနာယကာတုံဝဋ္ဌတီတိဒဿေတိ။
ဧတေဒတ္ထမေဝဟိဝါလိကာဒီဟိသီမာပရိစ္ဆိန္ဒနံ။ဇုတရထာဗဟိပရိဝတ္တာ
နုခေါနောဝါတိ ကမ္မကောပသက်ာဘဝေယျ။ အညိဿာအနူသာဝနာတိ
ကေဝလာယ နဒီသီမာယအနူသာဝနာတိ အာစရိယဝရေနဝုတ္တံ။ယဒိသီ
မာပေက္ခာယသဟအတ္တနောသဘာဝေနဥဒကုက္ခေပသီမာဥပ္ပဇ္ဇေယျ၊ဧဝံ
သတိနာဝါယ ဂတဂတဋ္ဌာနေသမန္တတောသဘာဝိယ ပရိခိပိတ္တာ ဥဒကု
က္ခေပသီမာဥပ္ပဇ္ဇေယျ၊ ဥပ္ပဇ္ဇမာနေပိစအညိဿာအနူသာဝနာတိ အပရာ
ယဥဒကုက္ခေပသီမာယအနူသာဝနာတိဝတ္တဗ္ဗံဘဝေယျ၊နပနေဝံဂုတ္တံ၊အ
ထာဝိဝဒေယျ ပဌမောတိဏ္ဍဋ္ဌာနေယေဝ သီမာပေက္ခာဟောတိ၊ ဂတဂ
တဋ္ဌာနေနတ္ထိတိ၊တမ္ပိဝစနံအယုတ္တမေဝ။ကသ္မာ၊ယာဝကမ္မံနနိပ္ပန္နံ၊ထာဝ
သီမာပေက္ခာယဝိနာအသမ္ဘဝတော၊ တေနဥာယတိဝဂ္ဂကမ္မပရိဟာရတ္ထံ
ဥဒကုက္ခေပံဝိနာသီမာပေက္ခာယ သဟောဝ အတ္တနော သဘာဝေန ဥဒကု
က္ခေပသီမာနုပ္ပဇ္ဇတီတိ နိဋ္ဌမေတ္ထာဝဂန္တဗ္ဗံ၊ တသ္မာနာဝါယကမ္မံ ကရော
န္တေဟိထိရတရံကတ္တာ နာဝံအဂမနီယံကတ္တာဝကာတဗ္ဗံ။ သာရတ္ထဒီပနိ
ယမ္ပိဂန္ဆန္တိယာပနနာဝါယကာတုံနဝဋ္ဌတီတိတ္ထေဥဒကုက္ခေပံအနတိက္က
မိတ္တာပရိဝတ္တမာနာယကာတုံဝဋ္ဌတီတိဝေဒိတဗ္ဗန္တိဝုတ္တံ။ ဝေဠုပနဝဒေ
ယျ ယာဝပရိသာဝဇုတိ၊တာဝသီမာပိဝဇုတိ၊ပရိသပရိယန္တတောဥဒကု
က္ခေပေါယေဝပမာဏန္တိဝိနယဋ္ဌကထာယံဝုတ္တတ္တာပရိသဝသေနဝဇုမာ
နာဥဒကခိပနံပိနာယေဝဝဇုတိ၊ဥပစာရသီမာဝိယ၊တသ္မာဥဒကုက္ခေပေ
နပယောဇနံနတ္ထေဝါတိ။ တန္နဲ၊အယဉ္ဌေတ္ထတ္ထော....ဥဒကုက္ခေပသီမာနာ
မေသာဝဇုမာနာပရိသဝသေနေဝဝဇုတိ၊ဗဒ္ဓသီမာယံပန ဝဇုမာနောသ
မူဟဝသေနဝဇုတိ။ကသ္မာ၊ပရိသဝသေနဝဇုမာနာ ပရိသပရိယန္တတော
ဥဒကုက္ခေပေါကာတဗ္ဗောတိ။အပရေဧဝံဝဒန္တိ၊ပုဗ္ဗေဥဒကုက္ခေပေါယေ
ဝပမာဏံ၊ပုနဥဒကုက္ခေပကိစ္စံနတ္ထိ၊ ကတိနတ္ထတသာဋကဒါနကမ္မဝါစာ

သိမဝိသောဓနိပါဠိ။

ဝိယ၊ တထာဟိကတိနဂ္ဂတသာဒူကဒါနကာလေဝုတ္တကမ္မဝါစာ ဧကာ
ဒသဝဝန္နတိ၊အတ္ထတောယောဂကထိနေပုနဝရသာဒူကံလဘိတွာကမ္မဝါ
စာယဓါနကိစ္စံနဂ္ဂိ၊ဧဝမေဝဧတ္ထာပိ ပုဗ္ဗေဥဒကုက္ခေပါယေဝ ပမာဏံ၊
ပုနဥဒကုက္ခေပကိစ္စံနတ္ထိတိ၊တေဥပစာရသိမာယပိဝမညိတွာဝဒန္တိ၊ ဥပ
စာရသိမာယဥိပုဂိသာယနိသိန္နဒွာနမေဝ ဥပစာရသိမာဘာဝေနဝဏ္ဏိတ၊
ဣဓပနပဂိသပဂိယန္တေတာဥဒကုက္ခေပပ္ပမာဏောနဝဏ္ဏိတိယေဝ၊ နဥဒကု
က္ခေပံဝိနာဝဣဂ္ဂတေ၊ကထံပန ဥဒကံဥက္ခိပိတဗ္ဗံ၊ယထာဣမကွဝုတ္တာဓါဂု
ဂုဠံဝိပန္တိ၊ဧဝံဥဒကံဝါဝါလိကံဝါဟတ္ထေနဂဟေတွာထာမမဇ္ဈိမေနပုဂ္ဂ
လေနသဗ္ဗထာမေနခိပိတဗ္ဗံ၊ယတ္ထဧဝံခိတ္တံဥဒကံဝါဝါလိကံဝါပတတိ၊ဣ
ယမေကောဥဒကုက္ခေပေါတိဣဒ္ဓကထာဝစနံဘိန္နန္တိ နာမ။ကိမိဝါတိ၊စေ၊
ယေပနကမ္မမေဝကမ္မကရဏံကရောတိ၊နတ္ထိနိရယပါလာတိဝဒန္တိ၊ တေ
အတ္ထိတိကွဧဝနိရယေနိရယပါလာတိ ဒေဝဒူတသုတ္တံဘိန္နန္တိဝိယာတိ။ ဧ
ဝဉ္စပနဝဒေယျ ယောဥဒကုက္ခေပေနသဟဂ္ဂဏှန္တိ၊တေပိသစေပိဟိတိကွ၊
သဟသဒ်ံတိဋ္ဌတိ၊ တသ္မဒ္ဓိတောကာသသဿဟိရန္တေဘဝဋ္ဌာယ ဘိ
က္ခူနံ ဝဂ္ဂကမ္မဝဂိဟာရတ္ထံသိမာပေက္ခာယဥပန္နာယတာယသဟ သယ
မေဝသဗ္ဗာတာသတ္တ ဟတ္ထပ္ပါသေ သမာနသံဝါသကာတိ အဓိပ္ပါယော။
ယတ္ထပနဂ္ဂန္ဓကေအရညေမဟန္တေဟိဝါဘိက္ခူဟိပဂိပုဏ္ဏာတာယဝဂ္ဂကမ္မ
သက်ာဘာဝေနသတ္တ ဟတ္ထပ္ပါသေ သမာနသံဝါသကာနတ္ထိ၊ တတ္ထသတ္တ ဟတ္ထပ္ပါသေ သိမာ
နဥပဂ္ဂတိ၊ကေဝလာရညသိမာယမေဝ၊တတ္ထသံဃေနကမ္မံ ကာတဗ္ဗံ၊ နဒီ
ဆာဒီသုပိ ဧသေဝနယောတိဝိမတိ ဝိနောဒနိယံ ဝုတ္တဝစနံ ဘိန္နန္တိ နာ
မာတိ။တန္နိ၊တေနနောကာဟာနိ၊ဧဝဝိဆာမှာကံဝါဒေကောစိဝိရောဓောန
ဝိဇ္ဇတေဝ။ ကသ္မာတိစေ၊ ဟ္ဂမေဒ္ဓေသဗ္ဗရေစနာပိ အသမ္ဘဒ္ဓဒေဝ၊ ဘိန္နလက္ခ
ဏာဘိန္နဝိသယာစေတာသိမာ။ ကထံ သဗ္ဗရေစနာအသမ္ဘဒ္ဓဒေ၊ယထာဆရ
ညေတတ္ထသတ္တ ဟတ္ထပ္ပါသေ သမာနသံဝါသကာနဥပဂ္ဂတိ၊ ကေဝလာရညေမေဝါတိဝုစ္စတိ၊ဧဝ
မေနဒီယာပိသဗ္ဗတ္ထသံဃောနိသိဒတိ၊ဥဒကုက္ခေပသိမာနုပဂ္ဂတိတိအ
ဝတွာဥဒကုက္ခေပသိမာကမ္မံနတ္ထိတိကြွယာပရာမနဝဃေနဝုတ္တံ။ ကရိတ
ဗ္ဗံကမ္မံ။ကိန္တံ၊ဝိပန်။ဧဝဝိဝသဗ္ဗရေစနာအသမ္ဘဒ္ဓဒေဝ။ဝဂ္ဂကမ္မဝဂိဟာရတ္ထံ။ပ။ဥ
ဒကုက္ခေပသိမာသတ္တ ဟတ္ထပ္ပါသေ သမာနဥပဂ္ဂတိ၊နာသတိတိဧတ္ထနာသတိတိဟ္ဂမ
သဥဒကုက္ခေပေနဝိနာပိတိအတ္ထောပိ ယုဇ္ဇတေဝ။ ကသ္မာတိစေ၊သိမာ
ပေက္ခာယသတိဧဝါတိဟ္ဂမိနာအနုလောမနယဝသေနသိမာပေက္ခာယအ

သိမဝိသောဓနီပါဌ်။

သတိနုပ္ပဇ္ဇတီတိအတ္ထော ယုဇ္ဇတေဝ။ ကေစိပနသမန္တာ အဟ္ဟန္တရံမိနိတ္ဝာ
ပရိစ္ဆေဒကရဏေနေဝသိမာသဠာယတိ၊ နသယမေဝါတိ ဝဒန္တိ၊ တံနဂ
ဟေတဗ္ဗံ။ယဒိဟိ။ပ။ ယထာစေတ္ထဝေံဥဒကုက္ခေပသိမာယပိနဒီအာဒီသု
ပိ၊တတ္ထာပိဟိမဇ္ဇိမပုရိသောနဥာယတိ၊ တထာသဗ္ဗထာမေနခိပနန္တိဇ္ဇမိ
နာပိဝစနေနအာစရိယဝရသာဥဒကုက္ခေပေန သဟေဝသိမာပေက္ခာယ
သတိဥဒကုက္ခေပသိမာဥပ္ပဇ္ဇတိ၊နာသတိတိအဓိပ္ပါယောဥာယတိ။ ကထံ
ဘိန္နလက္ခဏာ၊ဂါမသိမသတ္တဟ္ဟန္တဥဒကုက္ခေပသိမာကိဥာပိ အဗဒ္ဓံသိမ
သာမညေနသမာနာ၊နပန သမာနလက္ခဏာ၊ တထာဟိအသမ္မတာယဘိ
က္ခဝေသိမာယအဥ္ဇပိသာယ ယံဂါမံဝါနိဂမံဝါ ဥပနိဿာယ ဝိဟရတိ၊
ယာတဿဂါမဿဝါဂါမသိမာ၊နိဂမဿဝါနိဂမသိမာ၊အယံတတ္ထသ
မာနသံဝါသာ ဧကူပေါသထာတိ ဇ္ဇမဿ္မိ သိက္ခာပဒေ ခုဒ္ဒကောဝါမဟ
န္တောဝါသဗ္ဗောပိဂါမပဒေသော ဂါမသိမာတိ အနုညာတာ၊ နသတ္တဟ္ဟန္တ
သိမာယဝိယသမန္တာလေဒ္ဒုပြါတုက္ခေပေန အနုညာတာ၊ အဟ္ဟန္တရသိမာ
ယပိအဂါမကေစေ အရညေယံ နိဿာယ ဝိဟရတိ၊ တဿရအညဿ
အရညသိမာတိနာနုညာတာ၊ တထာ နဒီသမုဒ္ဒဇာတဿ ရသုပိဂါမသိ
မာယမိဝသဗ္ဗော နဒီသမုဒ္ဒဇာတဿရပဒေသော နဒီသမုဒ္ဒ ဇာတဿ
ရသိမာတိဝေမေဝ နအနုညာတာ၊ တထာအဟ္ဟန္တရသိမာယမိဝသမန္တာ
သတ္တဟ္ဟန္တရာတိ ဝါ နာနုညာတာ၊ ဝေမိမာ ဂါမသိမ-သတ္တဟ္ဟန္တရ-ဥဒကု
က္ခေပသိမာ ဘိန္နလက္ခဏာ၊ တသ္မာ ဘဂဝတာပညတ္တသိက္ခာပဒါနုသာ
ရေနေဝဂါမသိမာယပိခုဒ္ဒကောဝါမဟန္တောဝါသဗ္ဗောဂါမပဒေသောဂါ
မသိမာဝဟောတိ၊ သတ္တဟ္ဟန္တရသိမာယပိသမန္တာသတ္တဟ္ဟန္တရာတိ ပညတ္တ
သိက္ခာပဒါနုသာရေန သမန္တာ သတ္တဟ္ဟန္တရသိမာ သိမာပေက္ခာယ သ
ဟသယမေဝဥပ္ပဇ္ဇတီတိ မိနနာမိနနဝိစာရဏာပနနိရတ္ထကာဝ၊တထာဥ
ဒကုက္ခေပသိမာယပိမဇ္ဇိမဿပုရိသဿသမန္တာဥဒကုက္ခေပါတိ ပညတ္တ
သိက္ခာပဒါနုရူပံဥဒကုက္ခေပေနသဟေဝဥပ္ပဇ္ဇတီတိနတ္ထိခိပနာခိပနဝိစာရ
ဏာယပယောဇနန္တိ။ကထံဘိန္နဝိသယာ၊ သတ္တဟ္ဟန္တရသိမာအရညဝိသ
ယာ၊ဥဒကုက္ခေပသိမာ နဒီသမုဒ္ဒဇာတဿရဝိသယာ၊ ဝေမ္ပိ တောဂါမ
သိမ-သတ္တဟ္ဟန္တရ-ဥဒကုက္ခေပသိမာဘိန္နဝိသယာဝ၊ တသ္မာနဒီအာဒီသု
ဧသေဝနယောတိဝုတ္တေပိ သတ္တဟ္ဟန္တရသိမာအပေက္ခာယ သဟေဝ အ
တ္တနောသဘာဝေနေဝ သတ္တဟ္ဟန္တသိမာဥပ္ပဇ္ဇတိ ယထာ၊ဝေမေဝဥဒကု

ကျွေပသီမာယပိ အပေကျွာယ သဟဥဒကုကျွေပံ ကတွာဝ ဝဂ္ဂကမ္မဖရိ
ဟာရတ္ထံဥဒကုကျွေပသီမာဥပ္ပဇ္ဇတိ၊ နဝိနာတိသန္ဒိဋ္ဌာနံကာဘဗ္ဗံ။ နနုစမာ
တိကာဋ္ဌကထါယံပရိစ္ဆေဒဗ္ဘန္တရေဟတ္ထပါသံဝိဇဟိတွာဌိတောဝိပရိစ္ဆေ
ဒါဗဟိအည်တတ္တကံယေဝပရိစ္ဆေဒံအနတိက္ကမိတွာ ဌိတောဝိကမ္မံကော
ပေတိ၊ ဇ္ဇုဒံသဗ္ဗအဋ္ဌကထာသုသိန္ဒိဋ္ဌာနန္တိ ဝုတ္တဝစနေနဝိရုဇ္ဈတီတိစေ။ တ
နှ၊ တိမာကာဋ္ဌကထာယံ သစေပနဒ္ဒေသံဃာဝိသုံဝိသုံဥပေါသထာဒိကမ္မံ
ကရောန္တိ၊ ဒ္ဝိန္ဒံဥဒကုကျွေပါနံအန္တရေ အညောဇံကောဥဒကုကျွေပေါဥပစာ
ရတ္ထာယဌပေတဗ္ဗေါတိဒ္ဝိန္ဒံသံဃာနံ ဝိသုံဝိသုံ ကမ္မကရဏာဓိကာရေဝု
တ္တတ္တာ။ သာရတ္ထဒီပနိယဒ္ဝိ တတ္ထအည် တတ္တကံယေဝပရိစ္ဆေဒံအနတိက္က
မိတွာ ဌိတောပိကမ္မံ ကောပေတီတိဇ္ဇုဒံနေဝပါဋိယံ၊ နအဋ္ဌကထာယံဥပ
လဗ္ဘတိ။ ယဒိစေတံဒ္ဝိန္ဒံသံဃာနံဝိသုံဝိသုံဥပေါသထာဒိကမ္မကရဏာဓိကာ
ရေဝုတ္တတ္တာ ဥဒကုကျွေပတော ဗဟိအည်ဥဒကုကျွေပံ အနတိက္ကမိတွာဥ
ပေါသထာဒိကရဏတ္ထံ။ ဌိတောသံဃောသီမာသမ္ဘေဒသမ္ဘဝတော ကမ္မံ
ကောပေတီတိဇ္ဇုမိနာ အဓိပ္ပါယေနဝုတ္တံသိယာ။ ဧဝံသတိယုဇ္ဇေယျ၊ တေ
နေဝမာတိကာဋ္ဌကထာယံ လီနတ္ထပ္ပကာနိယံအည်တတ္တကံယေဝပရိစ္ဆေ
ဒန္တိဒုတိယံဥဒကုကျွေပံအနတိက္ကမန္တောပိကောပေတိ။ ကသ္မာ၊ အတ္တနောဥ
ဒကုကျွေပသီမာယပရေသံဥဒကုကျွေပသီမာယအဇ္ဈောတ္ထတတ္တာ သီမာ
သမ္ဘေဒေါ ဟောတိ၊ တသ္မာကောပေတီတိဇ္ဇုဒံသဗ္ဗအဋ္ဌကထာသုသန္ဒိဋ္ဌာ
နန္တိစ ဇ္ဇုမိနာအဓိပ္ပါယေနဝုတ္တန္တိ ဂဟေတဗ္ဗံ။ သဗ္ဗာသုပိ အဋ္ဌကထာသု
သီမာသမ္ဘေဒသအနိစ္ဆိတတ္တာ၊ တေနေဝအတ္တနောစ အညေသဥ္စဥဒကု
ကျွေပပရိစ္ဆေဒသအန္တရာအညောဥဒကုကျွေပေါ သီမန္တရိကတ္ထာယ ဌပေ
တဗ္ဗောတိဝုတ္တံ။ အညေပနေတ္ထအညထာပိပပဥ္စေန္တိ၊ တံနဂဟေတဗ္ဗန္တိဝ
တ္ဘာပဒိုက္ခိတ္တံ။ တသ္မအန္တောဟတ္ထပါသံဝိဇဟိတွာဌိတောကမ္မံကေါပေ
တီတိ ဇ္ဇုမိနာပရိစ္ဆေဒတောဗဟိယတ္ထကတ္ထစိဌိတောကမ္မံ နကောပေတီ
တိဒီပေတီတိ သာရတ္ထဒီပနိဝစနေနာပိ ဧကဘိ္ဓံ သံဃသန္ဒိပါတေပရိစ္ဆေဒ
တောဗဟိအည်တတ္တကံယေဝပရိစ္ဆေဒံ အနတိက္ကမိတွာ ဌိတောပိကမ္မံန
ကောပေတီတိဝေဒိတဗ္ဗမေဘံ၊ သာရတ္ထဒီပနိယံယေဝဇ္ဇုမမတ္ထံ ဒဋ္ဌိကရ
ဏဝသေနဥဒကုကျွေပပ္ပမါဏာသီမန္တရိကာသုပိညေယျတရာဟောတိ၊
သီမာသမ္ဘေဒသက်ာစ နသိယာတိသာမိစိဒသနတ္ထံ အညောဥဒကုကျွေ
ပေါသီမန္တရိကတ္ထာယဌပေတဗ္ဗေါတိဝုတ္တံ။ ယတ္တကေနပနသီမါသမ္ဘေဒေါ

၄၄ သိမဝိသောဓနိပါဠိ။

နယောတိ၊ တတ္ထကံဒ္ဒပေတုံဝဋ္ဋတိယော၀၊ တေနာဟုပေါရောဏာ၊ ယတ္ထ ကေနသိမသင်္ကေါ နဟောတိ၊တတ္ထကမ္ပိဒ္ဒပေတုံဝဋ္ဋတိ။ခုဒ္ဒကံပနနဝန္နံ တိတိ ဣဒမ္ပိဥဒကုက္ခေပသိမာယပရိသဝသေန ဝစနတောသိမသမ္ဘေဒသံ ကာသိယာ။တံနိဝါရဏတ္ထမေဝဥတ္တန္တိ။ ။

ပါဠိ အဒ္ဒကထဥ္စေ၀၊ဋီကာဝိမတိအာဒိကေ။
ဩလောကေတွာ ပုနပ္ပုနံ၊မညဉ္ဇန္တု ကဝိပုင်္ဂ၀ါတိ။ ။
အယမေတ္ထဥဒကုက္ခေမသိမာယဝိစာရဏာ။ ။

ဓနပဒသိမာနာမဏေသာရညော ဝိဇိတေ ပဝတ္တောမဟာပစ္စာနံနိဝါ သာဟုတောဇနပဒေသောဓနပဒသိမာနာမ။ ။

ရဋ္ဌသိမာနာမ ကောသိကောသလာဒိကာ သောဋ္ဌသ မဟာဓနပဒါ၊ သောဋ္ဌသမဟာနဂရန္တိ၀ိထေသံနာမံ။တတ္ထသောဋ္ဌသမဟာဓနပါဒါနိနာမ။ အင်္ဂရဋ္ဌံ၊မဂဓရဋ္ဌံ၊ကောသလရဋ္ဌံ၊ဝဇ္ဇိရဋ္ဌံ၊စေတိယရဋ္ဌံ၊ ကုရုရဋ္ဌံ၊ပဉ္စာ ဃရဋ္ဌံ၊မဿရဋ္ဌံ၊ သုရသေနရဋ္ဌံ၊ အဿကရဋ္ဌံ၊အ၀န္တိရဋ္ဌံ၊ဂန္ဓာလရဋ္ဌံ၊မဠ္လ ရဋ္ဌံ၊ကမ္ဗောဇရဋ္ဌန္တိဇာနိသောဋ္ဌသမဟာဓနပဒါနိနာမ။ဇာမေသောဋ္ဌသ မဟာဓနပဒါမဇ္ဈိမပဒေသေယေ၀ပ၀တ္တာမဟာရဋ္ဌာနာမ၊တဒညေပိ သူ နာပရန္တရဋ္ဌာဓိကာဇဟုတရော၀။ တထာပစ္စန္တိမသယေပိ ရာမညာဓိကာ အနေကပ္ပဘေဒါ မဟာရဋ္ဌာအတ္ထေ၀၊ တေပိသင်္ဂဟေရဋ္ဌသိမာနာမ။လော ကိယသတ္ထေသုပနယတ္ထိ ပဒေသေခတ္တိယ,ဗြာဟ္မဏ,၀ေဿ,သုဒ္ဒ,၀သေ နစတုဝဏ္ဏာနိ၀သန္တိ၊ သောပဒေသောမဟာရဋ္ဌေါတိပ၀ုစ္စတိ။ ဝုတ္တဉ္ဉေ တံပေါရောဏေဟိ။ ။

ပ၀တ္တာ စတုဝဏ္ဏာနံ၊ယတ္ထိ ပဒေသေန ဝိဇ္ဇတေ။
သော မိလက္ခုဒေသော ဝုတ္တော၊ပုညဘူဒိ တတော ပရန္တိ။ ။
ရဋ္ဌသိမာနာမဏေသာရညောအာဏာပ၀တ္တဋ္ဌာနံရဋ္ဌသိမာနာမ။ ။
ဒီပသိမာနာမသာရဋ္ဌန္တရေ၀ါနဒီမဇ္ဈေ၀ါပ၀တ္တာဒီပါဒိပသိမာနာမ။ယ တ္ထိ ပနဒီပေဂါမာ၀သန္တိ၊ သောဂါမသိမာတွေ၀သဉ္ဉိ ဂန္တွာ၀ါ၀တ္တတိတိ သုက္ခေဓာတသရေ၀ါဝိ ၀ါခဏန္တိ ဝုပ်၀ါကရောန္တိ၊တံဌာနံ ဂါမခေတ္တံ ဟောတိတိ။ ။

စက္ကဝါဠသိမာနာမအာယာမံတောစ ဝိတ္ထာရတောစယောဇနာနံဒ္ဝါဒ သသတသဟဿာနိတိကိသဟဿာနိစတ္တာရိသတာနိပညာသဉ္စယောဇနာနိ။ ။

ပရိကျွေပတော။ ။

သဗ္ဗံ သတသဟဿာနိ၊ဆတ္တိံသ ပရိမဏ္ဍလံ။
ဒသဥ္စေဝ သဟဿာနိ၊အဗုဗုာနိ သတာနိစာတိ။ ။

ဝုတ္တံကေံ စက္ကဝါဠံစက္ကဝါဠသီမာနာမ။ ဧဝံပနဲရသပ္ပဘေဒါဟောတိ သီမာ။တထ္ထဇုဒ္ဓိမာ ပုဂ္ဂလောယသ္မိံ ယသ္မိံ ဝါ သီမေဥပေါသထာဒိသံဃကမ္မံ ကရောတိ၊ တထ္ထတထ္ထဂတေ ဘိက္ခူဟထ္ထပါသနယနံဝါ ဗဟိသီမကရဏံဝါကာတုံ ဆန္ဒာရဟာနံ ဆန္ဒံအာဟရိတ္ဝာ ကာတုံသက္ကုဏေယျဘာဝေါယေဝပမာဏံ။ ဧဝမသက္ကောန္တေအနိဒ္ဓိမပုဂ္ဂလေသန္ဓာယအတိမဟန္တာရညေသမန္တာသတ္တ ဗ္ဘန္တရသီမာအနုညာတာ။တထ္ထသီမာပေက္ခာယသဟသမန္တာသတ္တ ဗ္ဘန္တရသီမာအတ္တနောသဘာဝေနေဝဇာတာ၊တထာနဒီသမုဒ္ဒဇာတဿရေသုဝိမဇ္ဈိမဿပုရိသဿသမန္တာဥဒကုက္ခေပသီမာအနုညာတာ၊တထ္ထပိဝဂ္ဂကမ္မပရိဟာရတ္ထံသီမာပေက္ခံကတ္ဝာဥဒကုက္ခေပေနသဟာဥဒကုက္ခေပသီမာဥပ္ပဇ္ဇတိ၊ တထာ ဂါမ-နိဂမ-ဇနပဒ-နဂရ ရဋ္ဌ-ရဇ္ဇသီမါသုပိဝဂ္ဂကမ္မပရိဟာရတ္ထံဗဒ္ဓသီမာအနုညာတာ။ တတောပရေသုပန ဂါမသီမသတ္တ ဗ္ဘန္တရဥဒကုက္ခေပသီမာနုညာတသုတ္တာနုလောမ-နယသာမတ္ထိယတောရဒ္ဓကေသုဂါမနိဂမဇနပဒနဂရေသု တထ္ထတထ္ထဂတေ ဘိက္ခူသောဓေတ္ဝာ ဆန္ဒာရဟာနံဆန္ဒံအာဟရိတ္ဝာ သမဂ္ဂဿသံဃဿအနုမတိယာဝဥပေါသထာဒိသံဃကမ္မံကာတဗ္ဗမေဝ၊ တထာရဒ္ဓကေအရညေပိနဒီဇာတဿရေဝိယထာသုခံဥပေါသထာဒိသံဃကမ္မံ ကာတဗ္ဗမေဝါတိ။ ။

ဧဝံပရိစ္ဆိန္ဒနလက္ခဏေနအဘေဒေပိဗဒ္ဓါဗဒ္ဓဝသေနဒုဝိဓေါ။တပ္ပဘေဒေနပနဲရသဝိဓေါ၊ သရူပဝသေနပနခဏ္ဍသီမာ၊ဥပစာရသီမာ၊သမာနသံဝါသသီမာ၊အဝိပ္ပဝါသသီမာ၊လာဘသီမာ၊ ဂါမသီမာ။နိဂမသီမာ၊နဂရသီမာ၊အဗ္ဘန္တသီမာ၊အရညသီမာ၊ ဥဒကုက္ခေပသီမာ၊ နဒီသီမာ၊ ဇာတဿရသီမာ၊သမုဒ္ဒသီမာ၊ ဇနပဒသီမာ၊ ရဋ္ဌသီမာ၊ရဇ္ဇသီမာ၊ ဒီပသီမာ၊စက္ကဝါဠသီမာတိကျေနဝိသပ္ပဘေဒေပိသီမေဝိပတ္တိလက္ခဏံပဟာယသမ္ပတ္တိလက္ခဏပ္ပကာသကံသီမဝိသောဓနီနာမပကရဏံသမတ္တံ။

ဇုတိ။ ။

သီမဝိသောဓနိံ နာမ၊နာနာဂန္ဓ-သမာဟဋံ။
ကရိဿံ မေ နိသာမေန္တု၊သာဓဝေါ ကဝိပုဂ်ဝါ။ ။

သီမဝိသောဓနီပါဠိ။

ပါဠိ အဋ္ဌကထဋ္ဌေဝ၊မာတိကာပဒဘာဇနိ။
ဩဂါဟေတွာန တံ သဗ္ဗံ၊ပုနပ္ပုနမသေသတော။
အတ္တနောမတိဂန္ဓေသု၊ဋီကာဂဏ္ဌိပဒေသုစ။
ဝိနိစ္ဆယ-ဝိမတီသု၊မာတိကာဋ္ဌကထာသုပိ။
သဗ္ဗံ အသေသကံ ကတွာ၊သံသဒ္ဒိတွာန ဧကတော။
ပဝတ္တာဝဏ္ဏနာဘော၊တောသယန္တီ ဝိစက္ခဏေတိ။
ဇုမေသံဂါထာပဒါနံအတ္ထောသဗ္ဗသောသံဝဏ္ဏိတောဟောတိ။

သီမသမ္ပတ္တိကထာနိဋ္ဌိတာ။ ။

ပရိသသမ္ပတ္တိနာမဧကဝီသတိဝဇ္ဇနီယပုဂ္ဂလေဝဇ္ဇေတွာဧတေရဟိဥ
တ္တိစတုတ္ထကမ္မေနဥပသမ္ပန္နာဘိက္ခူပစ္စန္တိမေသုဇနပဒေသုပဉ္စဝဂ္ဂတောပ
ဋ္ဌာယမဇ္ဈိမေသုဇနပဒေသုဒသဝဂ္ဂတောပဋ္ဌာယသဗ္ဗေဟတ္ထပါသံအဝိဇ
ဟိတွာနိသိန္နာဟောန္တိ၊အယံပရိသသမ္ပတ္တိနာမ။ တတ္ထ ဧကဝီသတိဝဇ္ဇနီ
ယာနာမနဘိက္ခဝေသဂဋ္ဌာယပရိသာယာတိဝစနတောဟေဋ္ဌာ၊ နဘိက္ခ
ဝေ ဘိက္ခုနိယာ နိသိန္နပရိသာယ ပါတိမောက္ခံ ဥဒ္ဒိသိတဗ္ဗန္တိအာဒိနာ နယေနဝုတ္တာဘိက္ခုနီ,သိက္ခမာနာ,သာမဏေရေ,သာမဏေရီ,သိက္ခာပစ္စ
က္ခာတကော, အန္တိမဝတ္ထုအဇ္ဈာပန္နကော,အာပတ္တိယာအဒဿနေဥက္ခိ
တ္တကော, အာပတ္တိယာအပ္ပဋိကမ္မေဥက္ခိတ္တကော, ဖါပိကာယဒိဋ္ဌိယာအ
ပ္ပဋိနိဿဂ္ဂေဥက္ခိတ္တကော,ပဏ္ဍကော,ထေယျသံဝါသကော, တိတ္ထိယပ
က္ခန္တကော,တိရစ္ဆာနဂတော,မာဃာတုတကော,ပိတုဃာတကော,အ
ရဟန္တဃာတကော,ဘိက္ခုနိဒူသကော,သံဃဘေဒကော, လောဟိတုပ္ပါ
ဒကော, ဥဘတောဗျဉ္ဇနကော,တိ၊ တေဗဟိသီမကရဏဝသေနနိသိန္နာ
တိအတ္ထော။ယဒိတေဟတ္ထပါသေဝါသီမေယေဝဝါဟောန္တိ၊ တေအဝ
ဇ္ဇေတွာပဉ္စဝဂ္ဂါဒိကောပကတတ္တဂဏောဟတ္ထပါသံအဝိဇဟိတွာစနိသိ
န္နောဟောတိ၊ကာရကသံဃောသာဝဇ္ဇေ၊ကမ္မံပနနကုပ္ပတိ၊ကသ္မာ၊အဝ
ဂ္ဂါရဟတ္တာ။ အပရေပနဝေံဝဒန္တိအန္တိမဝတ္ထုအဇ္ဈာပန္နဿ အဝန္ဒနီယေ
သု အဝုတ္တတ္တာ တေနသဒ္ဒိသယန္တံဿ သဟသေယျာပတ္တိယာ အဘာဝ
တောတဿစပဋိဂ္ဂဟဏဿရူဟနတောတဒေဝယုတ္တတရန္တိဝိညာယ
တိ၊ကိဉ္စာပိယာဝသောဘိက္ခုဘာဝံပဋိဇာနာတိ၊တာဝဝန္ဒိတဗ္ဗော။ယဒါ

ပနဿသမဏောဗြဟ္မဏာ ပဋိဇာနာတိ၊ တဒါနဝဇ္ဇံတဿောတိ အယမေတ္ထဝိသေသော ဓမ္မတာဧဝေတ္ထ။ အဉ္ဇိမဝတ္ထုံ အဂ္ဂါဝန္ဒံ သဟိဘိက္ခုဘာဝံ ပဋိဇာနန္တံ သော ဘိက္ခုဘာဝေါ နတ္ထေဝါ။ ဘိက္ခုဘာဝံ အပဋိဇာနန္တော ဟိ အနုပသမ္ပန္နံ ပက္ခိဘာဇကံ ဘိမဒ္ဒိမဂ္ဂေါ ပဒေသာရတ္ထဒီပနိယာ ဥဝုတ္ထာ အဉ္ဇိမဝတ္ထုံ အဂ္ဂါဝန္ဒံ ပဒ္ဓိဘိက္ခု အတ္တနော ကာရကံ အဇာနိတွာ ဝတေန သဟပဉ္စဝဂ္ဂဏောဇပေါသထာဓိသံဃကမ္မံ ကရောတိ၊ ကာရကသံဃော အနုဝဇ္ဇော၊ ကမ္မဓိနကုပ္ပတိတိ၊ တေသံ မတိမတ္တံ မေဝ။ ကသ္မာ၊ သဟသေယျာပတ္တိ အာဘာဝေါ ဝိတသဘိက္ခုသညာယ ပတိဋ္ဌိတတ္တာ ပဋိဂ္ဂဟဏာ ရုဟဏသဘဝတ္ထိုံ ပဋ္ဌလေဘိက္ခူတိသဒ္ဒဟိတတ္တာ တေနပုဂ္ဂလေန သဟသေယျာပတ္တိဝိနုတ္ထိ၊ ပဋိဂ္ဂဟဏာဒ္ဓရုဟတိ၊ ဇေဝိသတိဝဿိနိယပုဂ္ဂလေ ဝိတထာဝိသေသအဝိစာရိကတ္တာ တေနသဟပဉ္စဝဂ္ဂဏောဇပေါသထာဓိသံဃကမ္မံ ကရောန္တော ကာရကသံဃောအာသဇ္ဇိစ္ဆာနုပဝဇ္ဇော၊ ကမ္မံပန ကုပ္ပတိတိ အမ္ဟာကံ ခန္တိ၊ ဇာတောယုတ္တတရောလဇ္ဇမာနော ပဂိယောသိတဗ္ဗော။ ။

ပဂိသသမ္ဘတ္တိကထာနိဒ္ဒေသော။ ။

ဇေဝံ ဝတ္ထု-ဥဒ္ဒိ-အနုသာဝန-သီမ-ပဂိသ သမ္ဘတ္တိ-ဝသေန ပဉ္စဟိ အင်္ဂေဟိ သမန္နာဂတော ပဉ္စင်္ဂေါဘိဝါသမဂ္ဂေနသံဃေန ဥဒ္ဒိဋ္ဌေ နကမ္မေ နအကုပ္ပေနဋ္ဌာနာရဟေန ဥပဂိသာဝံသမာပန္နော ဘိဝါဒ္ဓိဟိကာရကောဟိ လဒ္ဓနာမောဥဒ္ဒိဋ္ဌဥပသမ္ပန္နဘာဝေါ အဘိဒ္ဒလ္လတောဝဝ။ ။

ဇေဝံ ဗုဒ္ဓုပ္ပါဒေါ ဒုလ္လဘော၊ တတော ပဗ္ဗဇ္ဇာစ၊ ဥပသမ္ပဒါစာတိဇ္ဈမေသံ တိဏ္ဏံ ပဒါနံ အတ္ထော ဝုတ္တောယေဝ ဟောတိ။ ။

ဇာတိသာဂရဗုဒ္ဓိတ္ထေရဝိရစိတေသီမဝိသောဓနေ
ဥပသမ္ပဒါကထော ပဉ္စမော ပရိစ္ဆေဒေါ။ ။

ဇာဒါနိံ။ ။

ဗုဒ္ဓေါစ ဒုလ္လဘော လောကေ၊ သဒ္ဓမ္မသဝနဝိစ။
သံဃောစ ဒုလ္လဘော လောကေ၊ သပ္ပုရိသာတိဒုလ္လဘာတိ။ ။

ဇုဓိဿာဂါထာယသံဝဏ္ဏနာဏ္ဍမောသမ္ပတ္တော။တထ္ထဇုမသို့ သတ္တလော
ကေဩကာသလောကေဝါသဗ္ဗညုသမ္မာသမ္ပုဒ္ဓေါဒုလ္လဘောဝ၊ တထာ
ဟေသလောကောသခ်ါရလောကော,သတ္တလောကော,ဩကာသလော
ကော,တိ တိပ္ပဘေဒေါဟောတိ၊ တေသံသမ္ပတ္တိဝိပတ္တိစ ဝေံဝေဒိတဗ္ဗာ၊
တထ္ထသုဇ္ဇတိပလုဇ္ဇတီတိလောကောတိ ဝစနထ္ထေနသတ္တလောကောဝေ
ဒိတဗ္ဗော။ လောကိယန္တိ ပဘိဋ္ဌဟန္တိ ထ္ထေ သတ္တနိကာယာတိဝစနထ္ထေန
ဩကာသလောကောဝေဒိတဗ္ဗော။တထာဟေသသတ္တာ ဆဝကသန္တိ
ထ္ထောတိဩကာတောတိဝုစ္စတိ၊သောဘူမိဝသေနအပါယဘူမိ,ကာမသုဂ
တိဘူမိ,ရူပါဝစရဘူမိ,အရူပါဝစရဘူမိ,စေတိစတုဗ္ဗိဓာဟောတိ။တထ္ထနိ
ရယံ,တိရစ္ဆာနယောနိ,ပေတ္တိဝိသယော,အသုရကာယော,တိစတသော
အပါယဘူမိနာမ။ မနုဿာ,စာတုမဟာရာဇိကာ,တာဝတိံသာ,ယာမာ,
တုသိတာ,နိမ္မာနရတိ, ပရနိမ္မိတဝသဝတ္တီ,စေတိသတ္တဝိဓာဟောတိကာ
မသုဂတိဘူမိ၊သာပနာယံကောဒသဝိဓာဝိကာမတဏ္ဍာအဝံစရတိထ္ထော
တိဝစနထ္ထေနကာမာဝစရဘူမိနာမ။ဗြဟ္မပါရိသဇ္ဇာ, ဗြဟ္မပုရောဟိဘာ,
မဟာဗြဟ္မာ,စပဌမဇ္ဇာနဘူမိ၊ဇုဒ်အဂ္ဂိနာပရိဂ္ဂဟိတဋ္ဌာနံ။ပရိတ္တာဘာ,အ
ပ္ပမာဏာဘာ, အာဘဿရာ,စဒုတိယဇ္ဇာနဘူမိ၊ ဇုဒ်အာပေနပရိဂ္ဂဟိတ
ဋ္ဌာနံ။ပရိတ္တသုဘါ,အပ္ပမါဏသုဘာ,သုဘကိဏ္ဏါ,စတတိယဇ္ဇာနဘူမိ၊
ဇုဒ်ဝါတေန ပရိဂ္ဂဟိတဋ္ဌာနံ၊တေသံဝိပတ္တိံ ပရတောဝဏ္ဏယိဿာမ။ဝေ
ဟပ္ပလါ,အသညသတ္တာ,သုဒ္ဓါဝါသာ,စစတုတ္ထဇ္ဇာနဘူမိစေတိရူပါဝစရ
ဘူမိသောဋ္ဌသဝိဓာဟောတိ။အဝိဟာအတပ္ပါ,သုဒဿာ,သုဒဿီ,အကနိ
ဋ္ဌာစေတိသုဒ္ဓါဝါသဘူမိ ပဉ္စဝိဓာဟောတိ။အါကာသာနဉ္စာယတနဘူမိ၊ဝိ
ညာဏဉ္စာယတနဘူမိ,အာကိဉ္စညာယတနဘူမိ,နေဝသညာနာသညာယ
တနဘူမိစေတိ စတုဗ္ဗိဓာဟောတိအရူပဘူမိ။ ထ္ထောဝတာ ကေတိံသပ္ပ
ဘေဒါဝိဘူမိ ဆဝကသန္တိ ထ္ထေသတ္တနိကာယာတိ ဝစနထ္ထေန ဩကာ
သောတိဝုစ္စတိ။တထ္ထအဋ္ဌမဟာနိရယာနိအပါယဘူမိနာမ။တိရစ္ဆာနံပေ
တ္တိဝိသယောအသုရကာယောတိ ဇုမေသံဝိသုံဘူမိနာမနထ္ထိ၊ မနုဿဘူ
မိယံယေဝယထ္ထကထ္ထစိ အရညဝနပထ္ထာဒီသု နိဗဒ္ဓဝါသံဝသန္တိ၊ သော
ယေဝပဒေသော တေသံဘူမိ။ မံနုဿဘူမိတော ဒ္ဝိတာလီသသဟဿ
ယောဇနောယုဂန္ဓရပ္ပမာဏောသိနေရုနောပဉ္စမာဒ္ဓိန္ဓောစာတုမဟာရာဇိ
ကဘူမိ။တထုပရိဒ္ဝိတာလီသသဟဿယောဇနံသိနေရုမထ္ထကံတာဝတိံ

သာနံဘူမိ။ တတုပရိဒ္ဓေတာလီသသဟဿယောဇနံဌာနံယာမာနံဘူမိ။ ဇ္ဇ
မိနာနယေနယာဝ ဝသဝတ္တိဘူမိ ဒ္ဓိတာလီသသဟဿယောဇနေ တိဋ္ဌ
တိ၊ တသ္မာမနုဿဘူမိတောယာဝဝသဝတ္တိဘူမိ ဒ္ဓေသဟဿာနိပဋ္ဌန
ဟုတာနိဒုဝေသတသဟဿာနိယောဇနာနိဟောန္တိ၊ တေနေတံဝုစ္စတိ။ ။

မနုဿဘူမိတော ယာဝ၊ဘူမိ ဝသဝတ္တ နှုရာ။
ဒုဝေ သတသဟဿာနိ၊ပဋ္ဌနဟုတမေဝစ။ ။
ဒ္ဓေသဟဿဋ္ဌ မဓိကံ၊ယောဇနာနံ ပမာဏတော။
ဂဏနာနာမ ဘူမိသု၊သဒ္ဒါ ဇဝံ ပကာသိတာတိ။ ။

တတုပရိဖြဟ္မပါရိသဇ္ဇာဒယော တယော ဖြဟ္မုနော ပဋ္ဌပညာသသတ
သဟဿအဋ္ဌသဟဿယောဇနေတမတလေဌာနေတိဋ္ဌန္တိ။ဒုတိယ-တ
တိယဘူမိဖြဟ္မုနောပိတပ္ပမာဏေသု သမတလေသုတိဋ္ဌန္တိ။ စတုတ္ထဘူ
မိယံပန ဝေဝိပ္ပလအသညသတ္တာ တပ္ပမာဏေ သမတလေဌာနေတိဋ္ဌ
နွိ။တတုပရိသုဒ္ဓါဝါသဘူမိယောတံတံပမာဏေဌာနေဥပရူပရိတိဋ္ဌန္တိ။
စတဿောပိအရူပဘူမိယောတပ္ပမာဏေဌာနေဥပရူပရိတိဋ္ဌန္တိ။ ဇ္ဇောဝ
တာစ မနုဿဘူမိတောယာဝအာဘဝဂ္ဂါယောဇနာနံ သတ္တကောဋိစ
အဋ္ဌာရသလက္ခာစပဋ္ဌနဟုဘာနိစဆသဟဿာနိစဟောန္တိ၊ တေနေတံ
ဝုစ္စတိပေါရာဏေဟိ။ ။

ဟေဋ္ဌိမာ ဖြဟ္မလောကမှာ၊ပတိဘာ မဟတီ သိလာ။
အဟော-ရတ္တေန ဇေကေန၊ဥဂ္ဂတာ အဋ္ဌ-တာလိသံ။ ။
ယောဇနာနံ သဟဿာနိ၊စာတုမာသေဟိ ဘူမိကာ။
ဇဝံ ဝုတ္တဖ္ပမာဏေန၊သာယံ ဟေဋ္ဌိမ-ဘူမိကာ။ ။
ဇ္ဇတော သတသဟဿာနိ၊သတ္တပညာသ စာပရံ။
သဋ္ဌိစေဝ သဟဿာနိ၊ဥဗ္ဗေဓေန ပကာသိတာ။ ။
ယောဇနေသုပိ ဝုတ္တေသု၊ဟိတ္ဘာ ကာမပ္ပမာဏကံ။
သေသာနိ ဝသဝတ္တိနံ၊ပါရိသဇ္ဇာန,မနှုရံ။ ။
တဋ္ဌ ပဋ္ဌဟိ ပညာသ၊သတသဟဿာနိ စာပရံ။
အဋ္ဌစေဝ သဟဿာနိ၊ယောဇနာနိ ပဝုစ္စရေ။ ။
ဇ္ဇတော ပရာသု သဗ္ဗာသု၊ဖြဟ္မဘူမိသု ယောဇနာ၊
တပ္ပမာဏာဝ ဒဋ္ဌဗ္ဗာ၊နယဂ္ဂါဟေန ဓိမတာ။ ။

၇၂ သိမဝိသောဓနီပါဠိ။

ဘူမိတော အာဘဝဂ္ဂမှာ၊သတ္တကောဋိ အဌာရသ။
လက္ခာ ပဉ္စ နဟုတာနိ၊ဆသဟဿာနိ သဗ္ဗဒါတိ။ ။
သောစ ဝိစာရဏာ ဋိကာ၊စရိယ-မတေန ကတာ။
ဇူဒမေဝ သန္ဓာယ၊ယာဝတာ စန္ဒိမ-သူရိယာ။
ပရိဟရန္တိ ဒိသာဘန္တိ၊ဝိရောစမာနာတာဝတာ။ ။
တာဝသဟဿခာလောကေ၊ဇွေ တေ ဝတ္တတိ ဝသောတိ။ ။

ဝုတ္တံ။ ဇွေန္တရေသတ္တာတိဌန္တိ၊ တေသံဝိဘ္ဘာရေ အပုဗ္ဗံကတ္တာကထေ တုံအသက္ကုဏေယျတ္တာနဝက္ခာမ၊ ဇုမသ္မိံ သတ္တလောကေ ဩကာသ လောကေစသဗ္ဗညုသမ္မာသမ္ဗုဒ္ဓေါဝဒုလ္လဘော၊ တထာဟိစတ္တာရောဗုဒ္ဓါ အနူဗုဒ္ဓေါ,သာဝကဗုဒ္ဓေါ,ပစ္စေကဗုဒ္ဓေါ,သမ္မာသမ္ဗုဒ္ဓေါ,တိ။တထ္ထဗဟု ဿုတံ ဘိက္ခုပ်သံသန္တေနစနသော တုမှာကံသာဝကောနာမ၊ ဗုဒ္ဓေါနာ မေသရန္ဒာတိဗဟုဿုတဿဘိက္ခုနောဗုဒ္ဓဘာဝံအနုဇာနန္တေနစ။

ဓမ္မကာယော ယတော သတ္ထာ၊ဓမ္မောသတ္ထုကာယော မတော။
ဓမ္မာသိကောသော သံဃောစ၊သတ္ထုသဒ္ဒါမ္ပိ ဂစ္ဆတိတိ။ ။

ဝုတ္တေပုထုဇ္ဇနောပိဥပါစာရဝသေနဝါစနာမဂ္ဂဿဗောဓတ္တာ အနူဗုဒ္ဓေါ နာမ။အရိယသာဝကောပနပရတောဃောသဝသေန စတ္တာရိသစ္စာနိဗုဇ္ဇ တိဗုဇ္ဇနမတ္တမေဝ ဝါတိဝစနတ္ထေနဗုဇ္ဇနသဘာဝတ္တာသာဝကဗုဒ္ဓေါနာ မ။ယောပနခဂ္ဂဝိသာဏကပ္ပေါသယမ္ဘူဥာဏေနအနညဗောဓကော ဟု တ္တာသာမံဗုဇ္ဇနတ္ထေနပစ္စေကဗုဇ္ဇတ္တာပစ္စေကဗုဒ္ဓေါနာမ။ သမ္ဗုဒ္ဓေါတိဝိ တေဿေဝနာမံ။ယောပန သစ်တာသစ်တပ္ပဘေဒံ သကလဓိဓမ္မဇာတံ ယာထာဝသရသလက္ခဏပ္ပဋိဝေဓဝသေနသမ္မာ ပကာရေနသယံပစိတု ပါရမိတာသယမ္ဘူတေနသယမ္ဘူဥာဏေနသယမေဝ အနညဗေါဓိတေါ ဟုတ္တာသဝါသနသမ္မောဟနိဒ္ဒါယအစ္စန္တံ ဝိဂတော ဒိနကရကိရဏသ မာဂမေနပရမရုစိရသိရိသောဘဂ္ဂပ္ပတ္တိယာ ဝိကသိတမိဝပဒုမံ အဂ္ဂမဂ္ဂ ဥာဏသမါဂမေနအပရိမိတဂုဏဂဏာလဘိတ-သဗ္ဗညုတညာဏပ္ပတ္တိ ယာသဗ္ဗဓမ္မေဗုဇ္ဇိ အဗုဇ္ဇိ အညာသိဘိသမ္မာသမ္ဗုဒ္ဓေါ၊ ဘဂဝါ၊ သောဝ လောကေဒုလ္လဘော၊ပစ္စေကသမ္ဗုဒ္ဓါနမ္ပိဟိကေသ္မိံကာလေ သတသဟ ဿာဒိဝသေနကေတောပဝတ္တတ္တံာတေဒုလ္လဘာပိအနစ္ဆရိယဇာတတ္တာ ပရေသံ မဂ္ဂဖလာဓိဂမာယ ဥပနိဿယရဟိတတ္တာစ သမ္မာသမ္ဗုဒ္ဓေါ ဝ လောကေဒုလ္လဘော၊အယံ လောကသမ္ဗတ္တိဝိစာရဏာ။ ။

သီမဝိသောဓနီပါဠိ။

ကထံလောကသဝိပတ္တိဝေဒိတဗ္ဗာ၊ တထာ ဟေသလောကောဝိန
သမာနောတေဇေနပိအာပေနပိဝါယုနာပိဝိနသတိ။ တသဝိတ္ထာရော
ဝိဒ္ဓိမဂ္ဂါဒီသု ဝုစ္စမာနောပိ ကေသဉ္စိပုဂ္ဂလာနံ မတေန မိစ္ဆာဂါဟတ္တာ ဖြ
ဟ္ဟူနံအာယုနာမိနိတေဝိအသမာနံသံဝန္ဓသီမာပိဝိရုဒ္ဓါ၊တသ္မာတေသံဝါ
ဒံအပနေတွာဂန္ဓတောသမါနေတွာဝက္ခာမ။ တထ္ထစတ္တာရိအသင်္ချေယျာ
နိ။ကတမာနိစတ္တာရိအသင်္ချေယျာနိ၊သံဝန္ဓောသံဝန္ဓဋ္ဌာယီ၊ ဝိဝန္ဓောဝန္ဓ
ဋ္ဌာယီတိ။ တယောသံဝန္ဓာ အာပေါ သံဝန္ဓော, တေဇောသံဝန္ဓော, ဝါ
ယောသံဝန္ဓော။တိသောသံဝန္ဓသီမာအာဘဿရာ, သုဘကိဏ္ဏာ, ဝေ
ဟပ္ဖလာ,တိ။ အယမေတ္ထဥ္ဇဒ္ဓေသော။ တထ္ထ သံဝန္ဓောနာမပရိဟာယမာ
နောကပ္ပေါ။တေနသံဝန္ဓဋ္ဌာယီပိဂဟိတောဟောတိ၊တံမူလကတ္တာ။ ဝဿ
ယမာနောဝိဝန္ဓကပ္ပေါနာမ။ တေန ဝိဝန္ဓဋ္ဌာယီပိ ဂဟိတော၊ တံမူလက
တ္တာ။တထ္ထသံဝန္ဓောတိဝိနာသော။ ယဒါကပ္ပေါဝိနသမာနောတေဇေနပိ
သံဝန္ဓတိ၊အာဘဿရတောဟေဋ္ဌာပဌမဇ္ဈာနဘူမိအဂ္ဂိနာဒယ္ဟတိ။ ယဒါ
အာပေနသံဝန္ဓတိ၊ သုဘကိဏ္ဏတောဟေဋ္ဌာယာဝဒုတိယဇ္ဈာနဘူမိ ဥဒ
ကေနဝိလီယတိ။ ယဒါဝါယုနာသံဝန္ဓတိ၊ ဝေဟပ္ဖလတောဟေဋ္ဌာ ယာ
ဝတတိယဇ္ဈာနဘူမိ ဝါတေန သံဝန္ဓတိ။ ဝိတ္ထာရတောပန ဇာတိခေတ္တ-
အာဏာခေတ္တေ-ဝိသယခေတ္တ-ဝသေန တိဏ္ဏံ ဗုဒ္ဓခေတ္တာနံ အာဏာခေ
တ္တံဝိနသတိ။ တသ္မိံဝိနဋ္ဌေဇာတိခေတ္တမ္ပိဝိနသတေဝ။ တထ္ထဇာတိခေ
တ္တံဒသသဟဿစက္ကဝါဋ္ဌပရိယန္တံဟောတိ။ တံတထာဂတဿပဋိသန္ဓိ
ဂ္ဂဟဏအာယုသခ်ါရောဿဇ္ဇနာဒိကာလေသုပိ ကမ္ပတိ။အာဏာခေတ္တံ
ကောဋိသတသဟဿစက္ကဝါဋ္ဌပရိယန္တံ။ ယထ္ထရတနသုတ္တံခန္ဓပရိတ္တံဇေ
ဂ္ဂပရိတ္တံအာဋာနာဋိယပရိတ္တံမောရပရိတ္တန္တိ ဇူမေသံပရိတ္တာနံ အာနုဘာ
ဝေါပဝတ္တတိ။ ဝိသယခေတ္တံအနန္တံအပရိမာဏံ။ တထ္ထဇာတိခေတ္တ-အာ
ဏာခေတ္တာဝသေန ဒွေခေတ္တာနိဧကတောဝိနသန္တိ။ သဏ္ဌာဟန္တမ္ပိ ဧက
တောသဏ္ဌာဟတိ။ တသဝိနာသောစ သဏ္ဌာဟန္တဉ္စ ဝေံဝေဒိတဗ္ဗံ။ ယ
သ္မိံသမယေကပ္ပေါအဂ္ဂိနာနသတိ၊ တဒါ အာဒိတော ကပ္ပဝိနာသကမ
ဟာမေဃော ဝုဋ္ဌဟိတ္တာ ကောဋိသတ သဟဿစက္ကဝါဋ္ဌံ ဧကမေဃဝ
သံ ဝသိ၊တုဋ္ဌာမနုဿာဇီဇာနိ ဝပ္ပေန္တိ၊သသေသုဂေါခါယိတမတ္တေ
သုဇာတေသု ဂဒြဘရဝံဝိရဝန္တောဧကဇိန္ဒုပိနပတတိ။ ယဒါပန္တိန္ဓမေဝ
ဟောတိ၊ တဒါဝဿူပဇီဝိနောသတ္တာကာလံကတ္တာပရိတ္တာဘေသု ဖြဟ္ဟ

ဘူဓိသုဉ်ပဖ္ဇန်တိ၊ပုညဖလူပဓိဝိနေဝိဒေဝတာ တတ္ထေဝ ဗြဟ္မလောကေ ဥပပဇ္ဇန်တိ၊ဧဝံဒိဃသာ အန္ဓုနောအစ္ဆယေနတတ္ထ တတ္ထဥဒကံ ပရိက္ခဏံဂ ဆ္ဆတိ၊မစ္ဆကစ္ဆပါဒိဥဒကနိဿိတာပါဏာကာလံကတွါမနုဿဒေဝလော ကေသု နိဗ္ဗတ္တိတွာ ဈာနံဥပ္ပါဒေတွာ ဗြဟ္မလောကေနိဗ္ဗတ္တန္တိ။နေရယိက သတ္တာပိ သတ္တမသူရိယပါတုဘာဝါဝိနသ္သန္တိ၊ တေပိဒေဝလောကေ ပ ဒိုလဒ္ဓဈာနဝသေနဗြဟ္မလောကေ ဥပပဇ္ဇန်တိ၊ တဒါဟိလောကဗျူဟာနာမ ကာမာဝစရဒေဝါဥက္ခိတ္တာထိရာ ဂိဂိဇ္ဈကောသာဂဒမုခါ ဆာသူနိဟတ္ထေ ဟိမဠုမာနာ ရတ္တဝတ္ထနိဝတ္ထာအတိဝိယဝိရူပဝေသဓာရိနောဟုတွာ မနု သ္သပထေဝိစရန္တာဧဝံဆာရောစေန္တိ၊ မာရိသာဘောန္တုတောဝသ္သသတ သဟဿစ္ဆယေနကပ္ပဝုဋ္ဌါနံဘဝိဿတိ၊အယံထောကောဝိနသ္သိဿတိ၊ မဟာသရန္ဒေါဝိဆုသ္သိဿတိ၊ ဆယ္ဆ မဟာပထဝိသိနေရုပဗ္ဗတရာဇာ ဒုယ္ဘိဿတိဝိနသ္သိဿတိ၊ ယာဝဗြဟ္မလောကာ ဝိနာသော ဘဝိဿတိ၊ မေတ္တံမာရိသာဘာဝေထ။ ကရုဏံ၊ မုဒိတံ၊ဥပေက္ခံမာရိသာဘာဝေထ၊ မာတရံဥပဋ္ဌဟထ၊ဝိတရံဥပဋ္ဌဟထ၊ကုလေဇေဋ္ဌာပစာယိနောဟောထာ တိ။တေသံဝစနံသုတွာထေဘုယျောနမနုဿာစဆုမ္ဘဒေဝတာစ သံဝေဂ ဇာတာအညမညံမုခံဝိတ္တာဟုတွာ မေတ္တာဒိနိပုညာနိကရိတွာဒေဝလော ကေနိဗ္ဗတ္တန္တိ။တတ္ထသုခါဘောဇနံဘုဉ္ဇိတွာ ဝါယောပရိကမ္မံကတွာဈာနံ ပဒိုလဘန္တိ၊ဧဝံနေရယိကသတ္တာပိအပရာပရိယကမ္မေနဒေဝလောကံနိဗ္ဗ တ္တန္တိ။ ယေပနနိယတဓိစ္စာဓိဋ္ဌာကာတေသံ ကမ္မဿအပရိက္ခယာအညစ တ္ထဝါဇ္ဇေသု အတ္တနောကမ္မာနုရူပံဝိပါကမနုဘောန္တိ။တေနေဝအဟောသိ ကမ္မေ ဓိစ္စာဓိဋ္ဌဝသေန အကတ္တာဇ်ံနာမပါပံနတ္ထိ၊ ယတောသံသာရဝါဏာ ဘာဝေါဝနာမဟောတိတိ အာဟာ၊ ဒိဋ္ဌပရမာနိဘိက္ခဝေဝဇ္ဇာနိတိ။ အပ ရာပရိယဝေဒနိယကမ္မရဟိတောဘိ သံသရန္တော သတ္တောနာမ နတ္ထိတိဝု တ္တတ္တာ။အပရာပရိယကမ္မဝသေနယတောဓိစ္စာဓိဋ္ဌသမာဒါနတောသပ္ပု ရိသူပနိဿယဝသေနဝိရာဇေတွာဘဝတောဝုဋ္ဌာနံနာမတဝေယျာတိအ မ္မာကံခန္တိ။ဧဝံဒေဝလောကေပဒိုလဒ္ဓဈာနဝသေနသဗ္ဗပိဗြဟ္မလောကေ နိဗ္ဗတ္တန္တိ။ဝသုပန္တေဒတောပနဥ္ဇဒ္ဓဒိဃသာဆာဒ္ဓုနောအစ္ဆယေနဒုတိယော သူရိယောပါတုဘဝတိ။ပါတုဘူတေစတသ္မိံနေဝရတ္တိပရိစ္ဆေဒေါ၊ နဒိဝါ ပရိစ္ဆေဒေါပညာယတိ၊ ဇကောသူရိယောဥဒ္ဂေတိ၊ ဇကောသူရိယောအ ထ္ထံဂစ္ဆတိ။အဝိစ္ဆိန္နသူရိယသန္တာပေါဝေလောကောဟောတိ။ ပကတိသူရိ

ယေသူရိယဒေဝပုတ္တောအတ္တိ၊ ကပ္ပဝိနာသကသူရိယေပန နတ္တိ။ ပကတိ
သူရိယောဘာသေနအာကာသေဝလာဟကာရုမသိခါပိစရန္တိ။ကပ္ပဝိနာ
သကသူရိယောဘာသေန ဝိဂတရုမဝလာဟကံအာဒါသမဏ္ဍလံဝိယ နိ
မ္မလံဟောတိ။နဘံဌပေတွာဂင်္ဂါ,ယမုနာ,သရဘူ, အစိရဝတီ,မဟီတိ,ဣ
မာပဉ္စမဟာနဒိယောဌပေတွာအဝသေသပဉ္စသတကုန္ဒီအာဒီသု ဥဒကံ
သုဿတိ၊တတောဒီဃဿအဒ္ဓုနော အစ္စယေနတတိယော သူရိယော
ပါတုဘဝတိ၊တသ္မိံပါတုဘူတေပဉ္စမဟာနဒိယောပိသုဿန္တိ။တတော
ဒီဃဿအဒ္ဓုနောအစ္စယေနစတုတ္ထောသူရိယော ပါတုဘဝတိ။ ယဿ
ပါတုဘာဝါဟိမဝတီမဟာနဒီနံ ပဘဝါသီဟပတနော, ဟံသပတနော,
မန္ဒာကိနီ,ကဏ္ဏမုဏ္ဍကော,ရထကာရဒဟော, အနောတတ္တဒဟော,၊ဆ
ဒ္ဒန္တဒဟော, ကုဏာလဒဟော, တိဏ္ဍမေသတ္တမဟာသရာသုဿန္တိ။ တ
တောဒီဃဿ အဒ္ဓုနောအစ္စယေန ပဉ္စမော သူရိယောပါတုဘဝတိ၊ ယ
ဿပါတုဘာဝါအနုပုဗ္ဗေန မဟာသမုဒ္ဒေါ အင်္ဂလိပဗ္ဗတေမနမတ္တမ္ပိဥဒ
ကံနသဏ္ဌာတိ။တတောဒီဃဿအဒ္ဓုနောအစ္စယေနဆဋ္ဌောသူရိယောပါ
တုဘဝတိ၊ ယသ္မိံပါတုဘာဝေသကလစက္ကဝါဋ္ဌံ ဧကရုမံဟောတိ၊ ပရိ
ယာဒိန္ဒသိနေဟရုမေနယထာစဝေံကောဋိသတသဟဿစက္ကဝါဋ္ဌမ္ပိ။ တ
တောပိဒီဃဿအဒ္ဓုနော အစ္စယေနသတ္တမောသူရိယော ပါတုဘဝတိ၊
ယဿပါတုဘာဝါသကလစက္ကဝါဋ္ဌံဧကဇာလံဟောတိ၊ သဒ္ဓိံ ကောဋိ
သတသဟဿစက္ကဝါဋ္ဌေဟိ ယောဇနသတိကာဒိဘေဒါ သိနေရုကူဋာနိ
ပလုဖ္ဇိတွာအာကာသေယေဝအန္တရဓာယန္တိ။သာပိအဂ္ဂိဇာလာဥဋ္ဌဟိတွါ
စာတုမဟာရာဇိကေဂဏ္ဍာတိ၊တတ္ထကနကဝိမာနရတနဝိမာနာနိချာပေ
တွာတာဝတိံသဘဝနံဂဏ္ဍာတိ၊ ဧတေနူပါယေနယာဝ ပဌမဇ္ဈာနဘူမိဂ
ဏ္ဍာတိ။တတ္ထတယောပိဖြဟ္မလောကေချာပေတွာအာဘဿရေအာဟ
စ္စအဋ္ဌာသိ။သာယာဝအဏုမတ္တမ္ပိသဒ်ါရဂတံအတ္တိ၊တာဝနနိဗ္ဗာယိ။သဗ္ဗ
သဒ်ါရပရိဂ္ဂဃာပန သပ္ပိတေလချာပနအဂ္ဂိသိခါပိယ ဆာရိကမ္ပိအနဝ
သေသေတွာနိဗ္ဗာယိ။ ဟေဋ္ဌာအာကာသေနသဟ ဥပရိအာကာသော ဧ
ကောဟောတိ မဟန္ဓကာရော။ ဧဝံကပ္ပစိနာသကမဟာမေဃတောယာ
ဝဇာလပရိစ္ဆေဒါ သံဝဋ္ဌောနာမဧကမသင်္ချေယျံနာမ။ ။အထဒီဃဿ
အဒ္ဓုနောအစ္စယေနမဟာမေဃောဝုဋ္ဌဟိတွာပဌမံသုရမံဝဿတိ။ အနုပု
ဗ္ဗေန ကုမုဒနာဋ္ဌ ယဋ္ဌိမုသလတာလကွန္ဓာဒိပ္ပမာဏာဟိ ဓာရာဟိ ဝဿ

နွှောကောဋိသတသဟဿစက္ကဝါဋ္ဌေသုသဗ္ဗဒုဗ္ဗဋ္ဌာနံပူရေတွာ အန္တရဓာ
ယတိ။တံဥဒကံဟေဋ္ဌာစတိရိယဉ္စဝါတောသမုဋ္ဌဟိတွာဃနံကရောတိ။ပ
ရိဝဋုမံ ပဒုမိနိပတ္တေဥဒကဗိန္ဒုသဒိသံ။ဝေံအဂ္ဂိဇာလနိဗ္ဗာယနတောယာ
ဝ ကောဋိသတသဟဿစက္ကဝါဋ္ဌပရိပူရတော သမ္ပတ္တိမဟာမေဃော၊
ဇုဒံ သံဝန္ဒုဋ္ဌာယိနာမ ဒုတိယ မသင်္ချေယျံနာမ။ ကထံ တာဝ မဟန္တံ
ဥဒကရာသိ ဝါတော ဃနံကရောတိတိစေ။ ဝိဝရသမ္ပဒါနတော တံ ဝါ
တေနပိဏ္ဍိယမာနံဃနံကရိယမာနံ ပရိက္ခယမာနံ အနုပုဗ္ဗေန ဟေဋ္ဌာဩ
တရတိ။ ဩတိဏ္ဍောတိဏ္ဍောဥဒကေပုဗ္ဗေဖြဟ္မလောကဋ္ဌာနေ ဖြဟ္မပါရိ
သဇ္ဇ-ဖြဟ္မပုရောဟိတ-မဟာဖြဟ္မာ-ဝသေနပဋ္ဌမဇ္ဈနဘူမိပဋ္ဌမံပါတုဘဝ
တိ။ တတောဩတိဏ္ဍောတိဏ္ဍောဥဒကေစတုကာမာဝစရဒေဝလောက
ဋ္ဌာနေ အနုက္ကမေနပရနိမ္မိတဝသဝတ္တီ,နိမ္မာနရတီ,တုသိတာ,ယာမာ,တိ
စတ္တာရော ကာမာဝစရဒေဝလောကာပါတုဘဝန္တိ။တတောပုရိမပထ
ဝိဋ္ဌာနံဩတိဏ္ဍောပန ဥဒကေဗလဝဝါတာဥပ္ပဇ္ဇန္တိ။ တေတံပိဒဟိတဒ္ဓါရေ
ဓမကရဏေ ဋ္ဌိတဥဒကမိဝ နိရုဿာသံကတွာနိရုဇ္ဈန္တိ။ မရရောဒကံပရိ
က္ခယံဂစ္ဆမာနံဥပရိရသပထဝိ သမုဋ္ဌာပေတိ၊သာဝဏ္ဏသမ္ပန္နာစေဝဟော
တိဂန္ဓရသသမ္ပန္နာစ၊နိရုဒကပါယာသဿဥပရိပဋ္ဌလံဝိယ၊တဒါစ အာဘ
ဿရဖြဟ္မလောကေပဋ္ဌမတရာဘိနိဗ္ဗတ္တာသတ္တာ အာယုက္ခယာဝါ ပုညဉ
က္ခယာဝါတထောစဝိတွာ ဇုရူပပဇ္ဇန္တိ။ ပုညက္ခယာဝါတိဇ္ဇုမိနာဖြဟ္မူနံ
အာယုပရိစ္ဆေဒံအပ္ပဘွာဝကမ္မက္ခယေန မရဏံဝိညာယတိ။တေဟောန္တိ
သယံပဘာအန္တလိက္ခစရာ။ တေအဂ္ဂညသုတ္တေဝုတ္တနယေန တံရသပထ
ဝိ သာယိတွာ တဏ္ဍာဘိဘူတာအာလုပ္ပကာရံပရိဘုဉ္ဇိတုံဥပက္ကမန္တိ။ အ
ထနေသံသယံပဘာအန္တရဓာယတိ၊အန္ဓကာရောဟောတိ။တေအန္ဓကာ
ရံဒိသွာဘာယန္တိ။တတောနေသံဘယံနာသေတွာ သူရဘာဝံဇနယန္တံ ပ
ရိပုဏ္ဏပဏ္ဏာသယောဇနံ သူရိယမဏ္ဍလံဝါ ပါတုဘဝတိ။ တေတံဒိသွာ
အာလောကံပဋိလဘိမှာဘိဟဋ္ဌတုဋ္ဌာဟုတွာအမှာကံ ဘယံနာသေတွာ
သူရဘာဝံဇနယန္တောဥဋ္ဌိတော၊တသ္မာ သူရိယောဟောတူတိ သူရိယော
တွေဝဿနာမံကရောန္တိ။ အထသူရိယေဒိဝသံအာလောကံကတွာအတ္ထ
ဂ်တေယဒ္ဓိ အာလောကံလဘိမှာ၊ သောပိနောနဋ္ဌောတိပုနဘိတာဟော
န္တိ။တေသံဝေံဟောတိ သာရဝတဿအည့် အာလောကံလဘေယျာမာ
တိ။ တေသံစိတ္တံဥ တွာဝိယဧကူနပညာသယောဇနံ စန္ဒမဏ္ဍလံပါတုဘ

ဝတိ။ တေထံဒိသွာ ဘိယျောသောမတ္တာယဟဋ္ဌတုဋ္ဌာဟုတွာ အမ္မာကံ ဆန္ဒဉ္စ တွာဝိယဥ္ဇိတော၊ တသ္မာစန္ဒောဟောတူတိ စန္ဒောတွေဝဿနာမံကရောန္တိ။ တတောပဘုတိရတ္တိဒိဝါပညာယန္တိ။ အနုက္ကမေနစမာသဒ္ဓမာသဉ္စတုသံဝစ္ဆရော။ စန္ဒိမသူရိယာနံပန ပါတုဘူတဒိဝသေယေဝထိနေ ရုစက္ကဝါဋဟိမဝန္တပဗ္ဗတာပါတုဘဝန္တိ၊ တေစခေါအပုဗ္ဗံအာစရိပံဖဂ္ဂုဏာ ပုဏ္ဏမိဝသေယေဝပါတုဘဝန္တိ။ ကထံ၊ ယဿာနုမကဂ်ိဘက္ကြောပစ္စမာ နေဂေါပဟာရေနေဝ ဗုဇ္ဈိဿာနိ ဥဒ္ဒဟန္တိ။ ဂေါပဒေသာ ထူပထူပါ ဟောန္တိ၊ ဂေါနိန္နိန်နာ ဂေါသမသမာ၊ ဂေဝမေဝထူပထူပဋ္ဌာနေပဗ္ဗတါ ဟောန္တိ၊ နိန္နိန်နာ ဋ္ဌာနေသမုဒ္ဒါ၊ သမသမဋ္ဌာနေဒီပါတိဂေံမနုဿလောကော သဒ္ဓိတေ စာတုမဟာရာဇိကာ, တာဝတိံသာ တိ ဒွေကာမာဝစရဒေဝ လောကာပစ္စတောပါတုဘဝန္တိ။ ဘူမနိသိတာနာမ ဟောတေ ဒွေဒေဝ လောကာ။ ။ဂေံသမုဒ္ဒါမဟာမေဃတောယာဝ စန္ဒိမသူရိယာပါတုဘာ ဝေါ၊ ဇာဒံဝိဝံနေနာမတတိယမသင်္ခေယျံနာမ။ ။အထတေသံသဒ္ဓါနံရ သပထဝိ ပရိတ္တဇ္ဈာနံကမ္မေနဂေါဒွေဝဏ္ဏဝန္တော၊ ဂေါစွေဒုဗ္ဗဏ္ဏာဟော န္တိ၊ တဋ္ဌဝဏ္ဏဝန္တော ဒုဗ္ဗဏ္ဏေအတိမညန္တိ။ တေသံ မာနာတိမာနပစ္စယာ သာဝိရသပထဝိ အန္တရဓာယတိ။ ဘူဒိပဗ္ဗဒူကောပါတုဘဝတိ၊ ဆထနေ သံတေနေဝနယေနသောဝိ အန္တရဓာယတိ၊ ပတာလတာ ပါတုဘဝတိ၊ တေနေဝနယေနသာပိအန္တရဓာယတိ။ အကဋ္ဌပါကောသာလိ ပါတုဘဝ တိ အကကောဇထုသောဆဒ္ဓါသုဂန္ဓါတဏ္ဍုလပ္ပလော။ တတောနေ သံဘာဇနာနိဥပ္ပဇ္ဇန္တိ၊ တေသာလိဘာဇနေဋ္ဌပေတွာ ပါသာဏဝိဋ္ဌာဋ္ဌ ပေန္တိ၊ သယမေဝဇာလထိခါဋ္ဌဟိတွာ ပစတိ။ သောဟောတိဩဒနော သုမနဇာတိပုပ္ဖသဒိသော၊ နတဿသူပေနဝါဗျဉ္ဇနေနဝါ ကရဏီယံ အ တ္ထိ။ ယံယံရသံဘုဉ္ဇိတုကာမာဟောန္တိ၊ တံတံရသောဝဟောတိ။ တေသံ တံဩဒနံဘုဉ္ဇိတွာရိကံအာဟာရံ အာဟာရေတံ တတော ပဘုတိမဇ္ဈိမရဋ္ဌာ ယတိ။ အထနေသံတဿနိဂ္ဂမနဋ္ဌာယ ဝဇ္ဇာရဓာနိပဘိဇ္ဇန္တိ။ ပုရိမဿ ပုရိမဿဘာဝေါ၊ ဇာတ္ထိယာဇာတ္ထိဘာဝေါပါတုဘဝတိ။ တတြဿုဒဒံဇာတ္ထိပုရိ သံ၊ ပုရိသောစဇာတ္ထိံ အတိဝေထံဥပနိဇ္ဈာယတိ။ တေသံ အတိဝေထံ ဥပ နိဇ္ဈာယနဘာဝါကာမပရိဋ္ဌာဟောဥပ္ပဇ္ဇတိ။ တတောမေထုနဓမ္မံ ပဋိသေ ဝန္တိ။ တေဆဿဒ္ဓမ္မ ပဋိသေဝနပစ္စယာ ဝိညူဟိ ဂရဟိယမာနာဝိဟေဋ္ဌ ယမာနာ တဿဆဿဒ္ဓမ္မဿ ပဋိစ္ဆာဒနံ ဟေတု ဆဂါရောနိ ကရောန္တိ။

၇/၄

၇၇ ဆီမဝိသောဓနိပါဠိ။

တေဆဂါရံအဏ္ဍာဝသမာနာဒအနုက္ကမေန အညတရဿအလသဇာတိက
ဿသတ္တဿဓိဋ္ဌာနုဂတိ ဆာပဇ္ဇန္တသန္နိဓိကရောန္တိ။ တတောပဘုတိ
ကဇောဝိ ထုသောဓိတဏ္ဍုလံပရိယောနဒ္ဓန္တိ၊လာယိတဋ္ဌာနဗ္ဘိ နပ္ပဋိဝိဂ္ဂ
ဟတိ။ တေသန္နိပတိတ္တာအနုဋ္ဌုနန္တိ၊ ပါပကာဝတာတောဓမ္မာသတ္တေသု
ပါတုဘူတာ၊မယံပုဇ္ဇေမနောမယာအဟုမ္ဟာတိ။ အဂ္ဂညသုတ္တေဝုတ္တာနယေ
နဝိတ္ထရေတဗ္ဗံ။တတောမဇ္ဈိယာဒဒ္ဓပေန္တိ။ အထညတရောသတ္တော အည
ဿဘာဂံအဓိန္နံ အာဓိယတိ။ တံဒ္ဓိက္ခတ္တုံ ပရိဘာသိတ္တာ တတိယဝါရေ
လေနဒုဒ္ဓေဟိပဟရန္တိ။ တေဇံအဓိန္နာဒါနကလဟမုသာဝါဒ ဒဏ္ဍာဒါ
နေသု ဥပ္ပန္နေသုသန္နိပတိတ္တာစိန္တယန္တိ၊ယန္နူနမယံဇကံသတ္တံသမ္မန္နေယျာ
မ၊ယောနောသမ္မာဒိယိတဗ္ဗံဒိယေယျ၊ဂရဟိတဗ္ဗံဂရဟေယျ၊ ပဗ္ဗာဇေတ
ဗ္ဗံပဗ္ဗာဇေယျ၊ မယံ ပနဿသာသိနံ ဘာဂံအနုပဒဿာမာတိ။ ဇံဝံကတ
သန္နိဋ္ဌာနေသုပနသတ္တေသုဆုမဿိံ တာဝကပ္ပေအယမေဝဘာဂဝါ ဇောဓိ
သတ္တာဘူတောတေနသမယေန တေသုသတ္တေသု အဘိရူပတရောစဒဿ
နိယတရောစမဟောသက္ခတရောစ ဗုဒ္ဓိသမ္ပန္နောပဋိဇလောနိဂ္ဂဟ-ပဂ္ဂဟံ
ကာတုံ တေတံဥပသင်္ကမိတ္တာ ယာစိတ္တာသမ္မနိ သု။သောတေနမဟာဇ
နေနသမ္မတောဘိဓိ မဟာသမ္မတော၊ ခေတ္တာနံအဓိပတီတိခတ္တိယော၊ ဓ
မ္မေနသမေနပရေသံ ရဉ္ဇေတီတိ ရာဇာတိ၊တီဟိနာမေဟိပညာယိတ္ထ။ယ
ဥ်ဿေကေ အန္တရိယံဒ္ဓာနံဇောဓိသတ္တောဝတတ္ထအာဓိပုရိသောတိ-ဇံဝံ
ဇောဓိသတ္တံ အာဓိ်ကတ္တာ ခတ္တိယမဟာလေသဏ္ဍိတော အနုပုဗ္ဗေနဗြာဟ္မ
ဏာဒယောပိဝဏ္ဏာသဏ္ဌာတိ သု။ ဇံဝံစန္ဒိမသုရိယပါတု ဘာဝထောယာ
ဝပုနကပ္ပဝိနာသကမဟာမေဃော၊ ဆုဒံဝိဝဋ္ဋဋ္ဌာယိနာမ စတုတ္ထမသင်္ခ်ေ
ယျံနာမ။တေနေတံဝုစ္စတိမေဃေါဇာလပရိစ္ဆိန္နောသံဝဋ္ဋောတိ၊ဇာလာမေ
ဃပရိစ္ဆိန္နောသံဝဋ္ဋဋ္ဌာယိတိဝုစ္စတိ။မေဃာသုရိယပရိစ္ဆိန္နောဝိဝဋ္ဋောတိ
ဝုစ္စတိ။ သုရိယာမေဃပရိစ္ဆိန္နောဝိဝဋ္ဋဋ္ဌာယိတိဝုစ္စတိ။ စတ္တာရိဆုမာနိက
ပ္ပါနိမဟာကပ္ပေါဘိ ဝုစ္စတိ။ဝိဝဋ္ဋဋ္ဌာယိကပ္ပေယေဥပ္ပဇ္ဇန္တိ ဗုဒ္ဓါဒိယော
တိ။ တထာဟိ ဆုမဿိံ ယေဝိဝဋ္ဋဋ္ဌာယိ အာသင်္ခ်ေယျကပ္ပေဗုဒ္ဓ-ပစ္စေက
ဗုဒ္ဓ-သာဝက-စက္ကဝတ္တိနော ဥပ္ပဇ္ဇန္တိ၊ နတီသုအသင်္ခ်ေယျကပ္ပေသု။ ထဝ္စ
ခေါအာသုညကပ္ပေယေဝ။နာသုညကပ္ပေ။တတ္ထဗုဒ္ဓ-ပစ္စေကဗုဒ္ဓ-သာဝက-စ
က္ကဝတ္တိဟိပုညဝန္တပုဂ္ဂလေဟိ အာသုညတ္တာအာသုညကပ္ပေါနာမ။တဒ္ဓိဂမေ
နာသုညကပ္ပေါဝေဒိတဗ္ဗော။ တေသုပိ အာသုညကပ္ပေါပဋိဝေါ ဟောတိ

သာရကပ္ပေါ,မဏ္ဍကပ္ပေါ,ဝရကပ္ပေါ,သာရမဏ္ဍကပ္ပေါ,ဘဒ္ဒကပ္ပေါ,တိ၊ ဓောသုယဘိ္ဍ ကပ္ပေဇကောဝ ဗုဒ္ဓေါဥပ္ပဇ္ဇတိ၊သောသာရကပ္ပေါနာမ။ယ ဘိ္ဍကပ္ပေဒွေ ဗုဒ္ဓါဥပ္ပဇ္ဇန္တိ၊ သောမဏ္ဍကပ္ပေါနာမ။ ယဘိ္ဍကပ္ပေတယော ဥပ္ပဇ္ဇန္တိ၊ သောဝရကပ္ပေါနာမ။ယဘိ္ဍကပ္ပေစတ္တာရောဗုဒ္ဓါဥပ္ပဇ္ဇန္တိ၊သော သာရမဏ္ဍကပ္ပေါနာမ။ ယဘိ္ဍကပ္ပေပဉ္စဗုဒ္ဓါဥပ္ပဇ္ဇန္တိ၊သောဘဒ္ဒကပ္ပေါနာ မ။ ဇုမာနိပဉ္စကပ္ပါနိယေဝသဟေဝသမောဓာနေတွာ ဇာဘတ္တကိသော တတ္တကိယာနိဒါနေ။

နန္ဒော သုနန္ဒော ပထဝိ၊မဏ္ဍော ဓရဏိ သာဂရော။
ပုဏ္ဍရိကော ဇုမေ သတ္တ၊အသဉ္ဈေယျာ ပကာသိတာ။ ။
ပဉ္စဗုဒ္ဓသဟဿာနိ၊ဟောန္တိ နန္ဒေ အသဉ္ဈေယျေ။
နဝဗုဒ္ဓသဟဿာနိ၊သုနန္ဒမ္ဒိ အသဉ္ဈေယျေ။ ။
ဒသဗုဒ္ဓသဟဿာနိ၊ပထဝိမ္ဒိ အသဉ္ဈေယျေ။
ဧကာဒသသဟဿာနိ၊တမ္ဒိ မဏ္ဍေ အသဉ္ဈေယျေ။ ။
ဝိသတိဗုဒ္ဓသဟဿာနိ၊ဓရဏိမ္ဒိ အသဉ္ဈေယျေ။
တိသဗုဒ္ဓသဟဿာနိ၊သာဂရမ္ဒိ အသဉ္ဈေယျေ။ ။
စတ္တာလီသသဟဿာနိ၊ပုဏ္ဍရိကေ အသဉ္ဈေယျေ။
အသဉ္ဈေယျေသု သတ္တသု၊တ္တေကာတိ ပဝုစ္စတိ။ ။
ဧကံသတသဟဿာနိ၊ဝိသတိစ သဟဿဉ္စ။
သေသာ ပဉ္စသဟဿာနိ၊သဗ္ဗဗုဒ္ဓေဟိ မဏ္ဍိတာတိ။ ။

ဝုတ္တံ။အပရမ္ပိဝုတ္တံ။ ။

ဘဒ္ဒေါ သဗ္ဗဖုလ္လော၊သဗ္ဗရတနော ဥသဘက္ခန္ဓော။
မာနိတဘဒ္ဒေါစ ပဒုမော၊ဥသဘက္ခန္ဓုတ္တမေဝစ။
သဗ္ဗဘာသော အသဉ္ဈေယျော၊နဝမောဘိ ပဝုစ္စတိ။ ။
ပဏ္ဍာသဗုဒ္ဓသဟဿာနိ၊သဗ္ဗဘဒ္ဒေ အသဉ္ဈေယျေ။
သဋ္ဌိဗုဒ္ဓသဟဿာနိ၊သဗ္ဗဖုလ္လေ အသဉ္ဈေယျေ။ ။
သတ္တတိဗုဒ္ဓသဟဿာနိ၊သဗ္ဗရတနေ အသဉ္ဈေယျေ။
အသိတိဗုဒ္ဓသဟဿာနိ၊ဥသဘက္ခန္ဓေ အသဉ္ဈေယျေ။ ။
နဝုတိဗုဒ္ဓသဟဿာနိ၊မာနိတဘဒ္ဒေ အသဉ္ဈေယျေ။
ဝိသတိဗုဒ္ဓသဟဿာနိ၊ပဒုမမ္ဒိ အသဉ္ဈေယျေ။ ။

၇၀ သီမဝိသောဓနီပါဠိ။

ဒသဗုဒ္ဓသဟဿာနိ၊ဥသဘမှိ အသင်္ချေယျေ။
ပဉ္စဗုဒ္ဓသဟဿာနိ၊ခန္တုတ္တမေအသင်္ချေယျေ။ ။
ဒွေစဗုဒ္ဓသဟဿာနိ၊သဗ္ဗဘာသေ အသင်္ချေယျေ။
အင်္ချေယေနဝဘိ၊တ္တေကာတိ ပဝုစ္စတိ။ ။
တီဏိ သတသဟဿာနိ၊သတ္တာသီတိသဟဿဉ္စ။
ဂဏနာနဉ္စ ဗုဒ္ဓါနံ၊သဗ္ဗဗုဒ္ဓေဟိ မဏ္ဍိတာတိ။ ။

တေသဗ္ဗေပိသမ္မာသမ္ဗုဒ္ဓေယာဝအရိမေတ္တေယျာသမောဓာနေတ္ဂာ။ ။

သမ္ဗုဒ္ဓေအဋ္ဌဝီသဉ္စ၊ဒ္ဝါဒသဉ္စသဟဿကေ။
ပဉ္စသတသဟဿာနိ၊နမာမိသိ ရသာမဟံ။
တေသံ ဓမ္မဉ္စ သံဃဉ္စ၊အာဒရေန နမာမဟံ။
နမက္ကာရာနုဘာဝေန၊ဟိတ္ဂာ သဗ္ဗေ ဥပဒ္ဒဝေ။
အနေက-ဆန္တရာယာပိ၊ဝိနဿန္တု အ-သေသတောတိ။ ။

နမဿနဂါထာပဝတ္တာ၊ သာဦနသင်္ချာဝသေနေဝကတာဝဘဝိတဗ္ဗံ၊ တထာဟိအမှာကံဘဂဝါ ပေါရာဏဖြဟ္မဒေဝဗုဒ္ဓံအာဒိ ကတ္ဂာ ယာဝပေါရာဏသကျဂေါတမာမနသာဝစိန္တေန္တဿ သတ္တအသင်္ချေယျာနိဝိတိဝတ္တာနိ၊ ပေါရာဏသကျဂေါတမဗုဒ္ဓံအာဒိ ကတ္ဂာ ယာဝမဇ္ဈိမဒီပက်ရာဝါစာမတ္တေန နဝအသင်္ချေယျာနိ ဝိတိဝတ္တာနိ။ မဇ္ဈိမဒီပက်ရတောပဋ္ဌာယ ယာဝပဒုမုတ္တရဗုဒ္ဓါ ကာယဂ်ဝါစဂ်ဝသေန စတ္တာရိအသင်္ချေယျာနိ ဝိတိဝတ္တာနိ။ ပဒုမုတ္တရဗုဒ္ဓတော ယာဝကကုသန္ဓာဧကမသင်္ချေယျံဝိတိဝတ္တာ။ ဧဝမိမေသု ဝိသဘိအသင်္ချေယျေသု ဖြဟ္မဒေဝပေါရာဏသကျဂေါတမဗုဒ္ဓါနမန္တရေ သတ္တ အသင်္ချေယျေသဗ္ဗံ သဓ္ဂိဏ္ဍောတ္ဂာဧကသတသဟဿဉ္စ ဝိသဘိသဟဿဉ္စပဉ္စသဟဿာနိစဟောန္တိ။ ပေါရာဏသကျဂေါတမမဇ္ဈိမဒီပက်ရာနမန္တရေ နဝအသင်္ချေယျေသဗ္ဗံသဓ္ဂိဏ္ဍောတ္ဂာ တီဏိသတသဟဿာနိ သတ္တာသီတိသဟဿာနိစ ဟောန္တိ။ မဇ္ဈိမဒီပက်ရတောယာဝမေတ္တေယျာ အဋ္ဌဝီသာတိ သဗ္ဗံ သမောဓာနေတ္ဂာ အဋ္ဌဝီသဉ္စဒ္ဝါဒသဟဿဉ္စပဉ္စသတသဟဿာနိစဟောန္တိ၊တသ္မာဦနသင်္ချာတိ ဝေဒိတဗ္ဗာ။ပရိပုဏ္ဏသင်္ချာဝသေန ဇုန္ဆမာနေဟိစိန္တေတဗ္ဗာဝ။သောစသင်္ချာဝိစာရဏာနိဒါနေဝုတ္တာဝ။

ဧဝံ စိန္တိတံ သတ္တသင်္ချေယျံ၊နဝသင်္ချေယျဝါစကံ။
ကာယဝါစာစတုသင်္ချေယျံ၊ဗုဒ္ဓတ္တံ မုသပါဂမီတိ။ ။

ဝုတ္တေသု ဝီသတိအသင်္ချေယျေသု ပဝတ္တအသင်္ချေယျကပ္ပဝသေနေဝ်ဏ
တာ။ အထ္ထတောပနသာရကပ္ပ-မဏ္ဍကပ္ပ-ဝရကပ္ပ-သာရမဏ္ဍ ကပ္ပ-ဘဒ္ဒ
ကပ္ပ-ဝသေနပဥ္စဝိဓာတိဝေဒိတဗ္ဗာ။ဇုမာနိပဥ္စနာမာနိ ဗုဒ္ဓုပ္ပါဒကပ္ပေယေ
ဝလဗ္ဘန္တိ၊ အနုပ္ပန္နကပ္ပေပနသုညကပ္ပေါတွေဝနာမံသဗ္ဘတိ၊ တထာဟိက
ပ္ပသဏ္ဌဟနကာလေ သဗ္ဗပဌမံ မဟာဗောဓိပလ္လင်္ဌာနေယေဝ ပဒုမိနိဂ
ဗ္ဘာဥပ္ပဇ္ဇတိ။ သာယသ္မိံ ကာလေဧကောဗုဒ္ဓေါဥပ္ပဇ္ဇိဿတိ၊ ဧကောပဒုမိနိ
ဂဗ္ဘောအဌပရိက္ခာရေဟိ သဟဥပ္ပဇ္ဇတိ။တံဒိသ္ဝာသုဒ္ဓါဝါသဖြဟ္မုနော နေ
မိတ္တပါဌကာအရဟန္တောဇုမသ္မိံ ကပ္ပေဧကောဗုဒ္ဓေါဥပ္ပဇ္ဇိဿတီတိသဠာ
တပီဘိသောမနဿာဟုတွာ အဌပရိက္ခာရေဂဟေဟွာ ဖြဟ္မလောကေ
ဌပေန္တိ ယဒါဗုဒ္ဓေါဥပ္ပဇ္ဇိဿတိ၊ တဒါဒဿာမာတိ။ဝေံ နွေတယောစတ္တာ
ရောပဥ္စဗုဒ္ဓါဥပ္ပဇ္ဇိဿန္တိ၊ တဒါ နွေတီဏိစတ္တာရိပဥ္စပဒုမိနိဂဗ္ဘာ အဌပရိ
က္ခာရေဟိသဟဥပ္ပဇ္ဇန္တိ။တဥ္စခေါဧကသ္မိံ ယေဝနာဌေကေကဗဒ္ဓါဟုတွာ
ဥပ္ပဇ္ဇန္တိ။ ဧဝံကပ္ပသဏ္ဌဟနကာလတောပဌာယေဝ ဇုမာနိပဥ္စနာမာနိလ
ဗ္ဘန္တီတိဝေဒိတဗ္ဗာနိ။ဘွောဝတာဇုမသ္မိံ ယေဝ ဝိဝဋ္ဌာယီအသင်္ချေယျ
ကပ္ပေ ဗုဒ္ဓါဒယောမဟေသက္ခာပုညဝန္တော စက္ကဝတ္တိရာဇာနောဥပ္ပဇ္ဇန္တိ၊
တထာ အာယုကပ္ပန္တရကပ္ပါနိပိ။ တထ္ထအာယုကပ္ပေါနာမတေသံ တေသံ
သတ္တာနံအာယုပရိစ္ဆေဒေါ။အန္တရကပ္ပေါနာမတထ္ထသထ္ထရောဂဒုဗ္ဘိက္ခာနံ
အညတရသံဝဋ္ဌနေန ဗဟူသုဝိနာသမုပဂတေသု အဝသိဌသတ္တသန္တာ
နပ္ပဝတ္တကုသလကမ္မာနုဘာဝေနဒသဝဿတောပဌာယအနုက္ကမေနအသ
င်္ချေယျာယုကပ္ပပ္ပမာဏေသုသတ္တေသုပနအဓမ္မသမာဒါနဝသေနကမေန
ပရိဟာယိတွာ ဒသဝဿာယုကေသုဇာတေသုရောဂါဒီနမညတရသံဝ
ဋ္ဌနေနသတ္တာနံဝိနာသပ္ပတ္တိယာဝအယမေကောအန္တရကပ္ပေါ။ ဧဝံပရိစ္ဆိန္ဒ
အန္တရကပ္ပဝသေနစတုသဋ္ဌိအန္တရကပ္ပေါဧကောအသင်္ချေယျကပ္ပေါ၊ဝီသ
တိအန္တရကပ္ပပ္ပမာဏောတိ အပရေဝဒန္တိ။ဇုမာနိစတ္တာရိအသင်္ချေယျက
ပ္ပါနိဧကောမဟာကပ္ပေါနာမ။ဧဝံတေဇောသံဝဋ္ဌဝသေနတာဝမဟာက
ပ္ပါနံအန္တရံအဂ္ဂိနာဝဝိနဿတိ။ ယသ္မိံ ပနသမယေကပ္ပေါဥဒကေန နဿ
တိ၊ တဒါအာဒိတောဝကပ္ပဝိနာသကမဟာမေဃောဝုဌ္ဌဟိတွာတိ ပုဗ္ဗေ
ဝုတ္တနယေနေဝဝိတ္ထာရေတဗ္ဗံ၊ အယံပနဝီသေသော၊ ယထာတထ္ထဒုတိယ
သူရိယော၊ ဝေမိဓပိကပ္ပဝိနာသကောခါရုဒကမဟာမေဃော ဝုဌ္ဌာတိ၊
သောအာဒိတော သုခုမံဝဿန္တော အနုက္ကမေနမဟာဓာရာဟိ ကောဋိသ

တသဟာသစက္ကဝါဠံပူရေနွှော ဝသာတိ။ ခါရုဒကေနဖုဋ္ဌဖုဋ္ဌာပထဝီပဗ္ဗ
တာဒယောဝိလီယန္တိ၊ တံဥဒကံဝါတေနသမန္တတောဓာရိတံ၊ ပထဝိတော
ယာဝပရိတ္တာဘာ အပ္ပမါဏာဘာအာဘဿ ရာတိတယောပိဒုတိယဇ္ဈာ
နဘူခိဥဒကံဂဏ္ဍာတိ။ တတ္ထတယောပိဖြဟ္မလောကေဝိလီယာပေတ္တာသု
ဘကိဏ္ဍေအာဟစ္စတိဋ္ဌတိ၊ ယာဝအဏုမတ္တံသခ်ါရဂတံအတ္ထိ၊ တာဝနဂူပ
သမတိ။ ဥဒကာနုဂဘံပနသဗ္ဗသခ်ါရဂတံ အဘိဘဝိတ္တာသဟသာဂူပသ
မတိအန္တရဓာနံ ဂစ္ဆတိ၊ ဟေဋ္ဌာအာကာသေနသဟ ဥပရိအာကာသော ဧ
ကောဟောတိ မဟန္တကာရောတိ သဗ္ဗံဝုတ္တသဒိသမေဝ။ ကေဝလံပနိဓ
ဩတိဏ္ဍောတိဏ္ဍေဥဒကေအာဘဿရဖြဟ္မလောကံအာဒိ ကတ္တာလော
ကပါထုဘာဝေါဝေဒိတဗ္ဗော။ သုဘကိဏ္ဍတော စဝိတ္တာအာဘဿရဋ္ဌာ
နာဒီသုသတ္တာနိဗ္ဗတ္တန္တိ၊ ဇ္ဇောပိကပ္ပဝိနာသကမဟာမေဃတော ယာဝ
ကပ္ပဝိနာသကဥဒကပရိစ္ဆေဒေါသံဝနေ္ဒာနာမပဌမမသဉ္ဈေယျကပ္ပေါနာ
မာတိ စတ္တာရိအသဉ္ဈေယျကပ္ပါနိ ဝုတ္တသဒိသာနိ၊ ဇံသတ္တမဟာကပ္ပါ
နိသတ္တက္ခတ္တုံ အဂ္ဂိနာဝိလီယိတ္တာ အဋ္ဌမေမဟာကပ္ပေ ဥဒကေနပိ ဝိနာ
သောစ သဏ္ဌဟနဥ္စဝေဒိတဗ္ဗံ၊ ဇံသတ္တသတ္တမဟာကပ္ပေါ သတ္တသတ္တ
ဝါရံအဂ္ဂိနာဝိလီယိတ္တာအဋ္ဌမေအဋ္ဌမေဝါရေအာပေနဝိလီယိတ္တာအနုက္က
မေနတေသဋ္ဌိမဟာကပ္ပါနိပရိပုဏ္ဏာနိ၊ တဒါအာပဝါရံပဋိဗာဟိတ္တာစတု
သဋ္ဌိမေမဟာကပ္ပေဝါတေနဝိနသ္သတိ၊ တဒါအာဒိတောကပ္ပဝိနာသကမ
ဟာဝါတောဝုဋ္ဌဟိတ္တာတိသဗ္ဗံပုဗ္ဗေဝုတ္တနယမေဝ။ အယံပနဝိသေသော၊
ယထာအဂ္ဂိနာဝိနာသကပ္ပေ ဒုတိယသူရိယော၊ ဇေမိဓါပိကပ္ပဝိနာသနတ္ထံ
ဝါတောသမုဋ္ဌာတိ၊ သောပဌမံသုဒုမရဇံဥဋ္ဌာပေတိ၊ တတောထူလရဇံ
သဏ္ဍရဇံသုဒုမဝါလိကံသက္ခရပါသာဏာဒယောတိ ယာဝကူဋာဂါရ
မတ္တေပါသာဏေပိဝိသမဋ္ဌာနေဋ္ဌိတမဟာရုက္ခေစဥဋ္ဌာပေတိ၊ တေပထဝိ
တောနဘမုဂ္ဂတာ နပုနပတန္တိ၊ တတ္ထေဝရဏ္ဏဝိရဏ္ဏာဟုတ္တာ အဘာဝံ
ဂစ္ဆန္တိ။ ယထာနုက္ကမေနဟေဋ္ဌာမဟာပထဝိယာဝါတောသမုဋ္ဌဟိတ္တာ
ပထဝိ ပရိဝတ္တေတ္တာ ဥဒ္ဓံမူလံကတ္တါအာကာသေခိပတိ၊ ယောဇနသတပ္ပ
မာဏာပိပထဝိပ္ပဒေသာ ဒ္ဝိယောဇနတိယောဇနစတုယောဇနပဥ္စယောဇ
နဆယောဇနသတ္တယောဇနပ္ပမာဏာပိဘိဇ္ဇိတ္တာ တေဝေဂက္ခိတ္တာ အာ
ကာသေယေဝရဏ္ဏဝိရဏ္ဏာဟုတ္တာအဘာဝံဂစ္ဆန္တိ၊ စက္ကဝါဠပဗ္ဗတဓိဝါ
တောဥက္ခိပိတ္တာ အာကာသေခိပတိ၊ တေအညမညံ ဃဋ္ဌယန္တာရဏ္ဏဝိရ

ဏ္ဍာဟုတ္တာဝိနဿန္တိ၊ ဧတေနေဝဘူမဋ္ဌကဝိမာနာနိအာကာသဋ္ဌကဝိမာ
နာနိစဝိနာသေန္တော ဆကာမာဝစရဒေဝလောကေနာသေတ္တာ ကောဋိသ
တသဟဿစက္ကဝါဋ္ဌာနိဝိနာသေတိ။ တတ္ထစက္ကဝါဋ္ဌာစက္ကဝါဋ္ဌေဟိ၊ ဟိမ
ဝန္တာဟိမဝန္တေဟိ၊ သိနေရူ သိနေရူဟိ အညမည်သမာဂတ္တာရဏ္ဍဝိရဏ္ဍာ
ဟုတ္တာဝိနဿန္တိ။ ပထဝိတောယာဝပရိတ္တသုဘာ, အပ္ပမာဏသုဘာ, သု
ဘကိဏ္ဏာ, တိ တယောဝိတတိယဇ္ဈာနဘူမိဝါတောဂဏ္ဏာတိ၊ တတ္ထတ
ယောဝိဗြဟ္မလောကေဝိနာသေတ္တာဝေဟပ္ဖလံအာဟစ္စအဋ္ဌာသိ။ ဝေံသဗ္ဗံ
သဒ်ါရဂတံဝိနာသေတ္တာသယံဝိနဿတိ၊ ဟေဋ္ဌာအာကာသေနသဟဉ
ပရိအာကာသောဧကောဟောဘိ မဟန္ဓကာရောတိ သဗ္ဗံဝုတ္တသဒိသံ။ ဇု
ဝေနသုဘကိဏ္ဏဗြဟ္မလောကံအာဒိ ကတ္တာ လောကေပါတုဘဝတိ။ ဝေ
ဟပ္ဖလတောစဝိတ္တာ သုဘကိဏ္ဏာဒီသုသတ္တာနိဗ္ဗတ္တန္တိ၊ တတ္ထကပ္ပဝိနာ
သကမဟာမေဃတောယာဝကပ္ပဝိနာသကဝါတုပစ္ဆေဒေါ၊ ဇ္ဇုဒံသံဝန္ဒော
နာမ ပဌမမသံဈေ်ယျံနာမာတိစတ္တာရိ အသဈေ်ယျကပ္ပါနိ ဧကောမဟာ
ကပ္ပေါနာမာတိသဗ္ဗံတေဇောသံဝန္ဒေ ဝုတ္တနယမေဝ။ ။

ဝုတ္တမ္ပိစေတံ။ ။

သတ္တ သတ္တ,ဂ္ဂိနာ ဝါရာ၊ အဋ္ဌမေ အဋ္ဌမေ ဒကာ။
စတုသဋ္ဌိ ယဒါ ပုဏ္ဏာ၊ ဧကော ဝါယု-ဝရော သိယာ။ ။
အဂ္ဂိနာ,ဘဿရာ ဟေဋ္ဌာ၊ အာပေန သုဘကိဏ္ဏတော။
ဝေဟပ္ဖလတော ဝါတေန၊ ဝေံ လောကော ဝိနဿတီတိ။ ။

တသ္မာတိဏ္ဍမ္ပိပဌမဇ္ဈာနတလာနံ ဧကကပ္ပေဝိအဝိနာသာဘာဝတောသ
ကလကပ္ပေတေသံသမ္ဘဝေါနတ္ထိတိ အသဈေ်ယျကပ္ပဝသေနတေသံအာ
ယုပရိစ္ဆေဒေါဒဋ္ဌဗ္ဗော။ ဒုတိယဇ္ဈာနတလတောပဋ္ဌာယပနပရိပုဏ္ဏမဟာ
ကပ္ပဝသေန အာယုပရိစ္ဆေဒေါဒဋ္ဌဗ္ဗော၊ နအသဈေ်ယျကပ္ပ-ဝသေန။ ယ
ဒိဒုတိယဇ္ဈာနတလတောပဋ္ဌာယ ပရိပုဏ္ဏမဟာကပ္ပဝသေန အာယုပရိ
စ္ဆေဒေါသိယာ၊ ကထံအာဘဿရာဒီသုဗြဟ္မူနံအဋ္ဌမဟာကပ္ပါဒိဝသေန
အာယုပရိပုဏ္ဏံသိယာ၊ တထာဟိပဌမဇ္ဈာနတထံ သတ္တသုဝါရေသုအဂ္ဂိ
နာဝိနဿတိ။ အဋ္ဌမေဝါရေယာဝအာဘဿရာဥဒကေနဝိနဿတိ၊ ပုန
သတ္တဝါရေသုအဂ္ဂိနာပဌမဇ္ဈာနတထံ၊ ပုံနအဋ္ဌမေဝါရေဥဒကေန ဒုတိယ
ဇ္ဈာနတထံဝိနဿတီတိ ဝေံအဋ္ဌမေဝါရေအာပဝါရံပဋိဗာဟိတ္တာ ယာဝ
သုဘကိဏ္ဏာ ဝါတေနဝိနဿတိ၊ ဝေံစတုသဋ္ဌိပရိပုဏ္ဏာဟောတီတိ။ သ

စ်ံ၊ ဟောဋ္ဌာပိဝန္ဒ္ဒာယိအာသဒ္ဓ်ေယျကပ္ပဝေသန ဇကောသတ္တာမဟာကပ္ပါ
နိစာတိအာဋ္ဌကပ္ပါနိအာသဿရြိဟ္ဒ္ဒုနံ အာယုပ္ပမာဏံဟောတိ။ စတ္ထသ.
ဋ္ဌကပ္ပေသုပိ ဝိဝဒ္ဒ္ဒာယိအာသဒ္ဓ်ေယျကပ္ပဝေသနဇကော တေသဋ္ဌိမဟာ
ကပ္ပါနိစာတိစတ္ထသဋ္ဌကပ္ပါနိသုဘကိဏ္ဏာနံရြိဟ္ဒ္ဒုနံ အာယုပ္ပမာဏံဟော
တိ၊ တေနဝုတ္တံပေါရာဏေဟိ။ ။

သတ္တ သတ္တာ,ဂ်ိနာ ဝါရာ၊အဋ္ဌမေ အဋ္ဌမေ ဒကာ။
စတ္ထသဋ္ဌိ ယဒါ ပုဏ္ဏာ၊ဇကော ဝါယု-ဝရော သိယာတိ။ ။

ကေစိပန။ ။

အဂ်ိနာ,ဘသရော ဟောဋ္ဌာ၊အာပေန သုဘကိဏ္ဏတော၁။
ဝေဟပ္ဖလတော ဝါတေန၊ဇဝံ လောကော ဝိနသ်တိတိ။ ။

ဤမိသာဂါထာယအာဘာသရောတိစ သုဘကိဏ္ဏတောတိစ ဝေဟပ္ဖလ
တောတိစ အာဘိဝိဓိဝသေနဝုဿဘာဝဋ္ဌ သမတလဘာဝေဝ့် သေဋ္ဌဘူမိ
ဏ္ဍာပဋ္ဌာနဝသေနဝုတ္တတာဝဋ္ဌအမညိတ္တာသုဒ္ဓါဝါသဘူမိသုဝိယဥ္စပရြပ
ရိဝသေနဘူမိဏ္ဍမောတိမညိတ္တာ။ ။

ပဋ္ဌ-ဘူမိ နဋ္ဌာ အဂ်ိ၊အဋ္ဌ-ဘူမိ နဋ္ဌာ ဒကာ။
နဝ-ဘူမိ နဋ္ဌာ ဝါတာ၊လောကနဋ္ဌာ တဒါ သိယုံ။ ။
ပဋ္ဌမေ အဂ်ိ နုတ္တိ်သ၊ဒုတိယော အာဒိ သောဋ္ဌသ။
ဒုတိယ-ဘူမေ မဏ္ဍေ အဋ္ဌမံ၊တံ ဆပ္ပညာသ ဝါရကံ။ ။
အာဘာသရမိ့ စတုတ္ထံ၊ပရိတ္တာသုဘမိ့ နွေ ဇလံ။
ဆပ္ပမာဏာသုဘံ ဇက-ဝါရံ၊မတံ ဥဒက-သတ္တာမန်္တိ။ ။

ဝဒန်္တိ၊တေသံဝါဒေအာဘာသရတောဟောဋ္ဌာပဋ္ဌဘူမိအဂ်ိနဋ္ဌာ၊သုဘကိ
ဏ္ဍတောဟောဋ္ဌာအဋ္ဌဘူမိဥဒကနဋ္ဌာတိ ဝဒန်္တိ။ သမတလဒီပနတ္ထံသန္နေ
ဟဏ္ဍေဒနတ္ထံ ဇဝံဂဟိဘာတိ ဇကောဘဝပရိယောသာနံ သန္ဓာယပဒိ့သဋ္ဌ
ဘဝဏ္ဍာတိအာဒိဝုတ်တန်္တိ။ ဤမိသာပိအတ္ထံဒုဂ္ဂဟိတေန ဂဟောတ္ဖာ ပဒိ့သ
ဋ္ဌိတဝဂ််ဝသေနသဒ်ိသဘာဝမေဝ သန္ဓာယဝုတ်တန်္တိ ပရိကပ္ပေန်္တိ၊ သော
အာယုတ်တ္ဂရူပေါဝိယ မိဿတိ၊ အ့ဘိဝိယမိ့ဏ္ဍာဂါဟောစ ဟောတိ၊ အဂ်ိ
ညသုတ်တ္တဝိသဋ္ဌိမဂ်ါနိဟိဝိရုဏ္ဏာနတော၊သံဝဋ္ဋနသိမာပိဝိရုဋ္ဌါ၊ တတ္ထပဋ္ဌမဏ္ဍာ
နတဏ် ဥပါဒါယအဂ်ိနာ၊ ဒုတိယဏ္ဍာနတဏ်ဥပါဒါယ ဥဒကေန၊စတုတ္ထ
ဏ္ဍာနတဏ်ဥပါဒါယဝါတေန ဝိနသ်တိတိဝုတ္တဝစနေနာပိ ဝိရုဏ္ဏတော၊

တသ္မာ အာဘဿရာတိစ သုဘကိဏ္ဏတော့ာတိစ ဝေဟပ္ဖလတော့ာတိစ ဒ့ုတ္ထာတိဝိဓိဝသေနအတ္ထော၀ဟေတဗ္ဗော။အညထာဥ, ပရိ ပဇ္ဇတာ ဒေ ဝေါဝဿတိတိ ဇတ္ထဝိယ အာဘဿရသုဘကိဏ္ဏဝေဟပ္ဖလာနံ တေန တေနသံဝဏ္ဏေန ဝိနာသောဝိနာဘေယျ။ ။အယံလောကဝိပတ္တိပရိဏ္ဍေ ဒေါ။ ။ဇေံဗုဒ္ဓေါစဒုတ္တလောလောကေတိအာမသဿအတ္ထော၀ုတ္တောယေဝ။

အာတိသာ၀ရဗုဒ္ဓတ္ထေရဝိရစိတသိမဝိသောနေကပ္ပဝိနာသ ကထ္ထောဒုတိယောပရိဏ္ဍေဒေါ။

အဒါနိသဒ္ဓမ္မသဝနဗ္ဓိစာတိအာမသ သံဝဏ္ဏနာက္ကမော သမ္မတ္တော။ တတ္ထသဒ္ဓမ္မသဝနဗ္ဓိစလောကေဒုလ္လဘမေ၀၊တထာဟိသဒ္ဒမ္မောနာမတိဓော ဟောတိ ပရိယတ္တိသဒ္ဒမ္မော,ပဋိပတ္တိသဒ္ဒမ္မော,ပဋိ၀ေဓသဒ္ဒမ္မောတိ။တတ္ထ ပရိယတ္တိသဒ္ဒမ္မောနာမတေ၀ိဠကံဗုဒ္ဓ၀စနံ။ ပဋိပတ္တိသဒ္ဒမ္မောနာမ တေရ သရတင်္ကိနိအသိဘိခန္ဓကဝတ္တာဒယောအာဘိသမာစာရိက၀တ္တာဒိနိ။ပဋိ၀ေ ဓသဒ္ဒမ္မောနာမစတုသစ္စပ္ပဋိ၀ေဓော။တေသုပရိယတ္တိသဒ္ဒမ္မောဒ္ဓိန္နံသဒ္ဒမ္မာနံ ပဇ္ဇင်္မောယေဝ ပဒဋ္ဌာနဋ္ဌေ။ ကသ္မာ၊ တံမူလကတ္တာ၊ တထာဟိပရိယတ္တိ ယာအာသတိပဋိ၀ေဓောနာမနတ္ထိ။ပရိယတ္တိယာအန္တရဟိတာယပဋိပတ္တိ၊ပ ဋိပတ္တိယာအန္တရဟိတာယအဓိဂမောအန္တရဓာယတိ။ကိံကာရဏာ၊အယ ဉ္စိပရိယတ္တိပဋိပတ္တိယာ ပစ္စယော၀ောတိ။ ပဋိပတ္တိအဓိဂမဿာပိပရိယ တ္တိယေ၀ပမါတံ။တတ္ထပဋိ၀ေဓါစပဋိပတ္တိစဟောတိဝိနဟေါတိဝိ။ဇော ဘ္ဇိဠ္ဍိကာလေပဋိ၀ေဓဓရောတိက္ခ။ ဗဟူဟောန္တိ၊ ဒေသေတိက္ခုပုထုဇ္ဇနေါတိ အင်္ဂုလိံ ပဟရိတွာဒဿေတဗ္ဗေါဟောတိ။အာမဿိံယေ၀ဒိဗေဇကဝါရံပု ထုဇ္ဇနဘိက္ခုနာ မနာဟောသိ။ ပဋိပတ္တိပူရကာဝိကဒါစိဗဟူဟောန္တိက ဒါစိအပ္ပါ။ အာတိပဋိ၀ေဓော၀ စ ပဋိပတ္တိစဟောတိဝိ နဟောတိဝိ။ သာသန သဒ္ဓိတိယာပနပရိယတ္တိယေ၀ပမာတံ၊ ပဏ္ဍိတောဟိတေပိဠကံသုတ္တာ နွေပိပူရေတိ၊ယထာအမ္ဗာကံဗောဓိသတ္တောအာဠာရသ္သသန္တိကေပဗ္ဗဇ အာဘိညာသတ္တစသမာပတ္တိယောနိဗ္ဗတ္တေတွာ နေ၀သညာနာသညာယတန သမာပတ္တိယာပရိကမ္မံပုစ္ဆိ။သောနဇာနာဓိတိအာဟ။တတောဥဒကာသ သန္တိကံဂန္ဒွာအဓိဂတဝိသေသံသံသန္ဒိတွာနေ၀သညာနာသညာယတန သပရိကမ္မံပုစ္ဆိ။သောဆာစိက္ခိ၊တသ္သ၀စနသမနန္တရမေ၀မဟာသတ္တော

တံသမ္ပါဒေသိ၊ ဝေမေဝပညဝါဘိက္ခုပရိယတ္တိ သုတ္တာ နေ့ပိပူရေတိ၊ တ
သ္မာပရိယတ္တိယာ ဌိတာယသာသနံဌိတံဟောတိ၊ ယထာမဟာတဋ္ဌာက
ဿပါဋ္ဌိယာထိရာယဥဒကံနဌဿတီတိ နဝတ္တဗ္ဗံ၊ ဥဒကေသတိပဒုမာဒီ
နိပုပ္ဖါနိနပုပ္ဖိဿန္တီတိနဝတ္တဗ္ဗံ၊ ဝေမေဝ မဟာတဋ္ဌာကဿထိရပါဋ္ဌိသဒိ
သေတေပိဋကေဗုဒ္ဓဝစနေသတိမဟာတဋ္ဌာကေ ဥဒကသဒိသာပဋိပတ္တိ
ပူရကာကုလပုတ္တာနတ္ထီတိ နဝတ္တဗ္ဗံ။ တေသုသတိမဟာတဋ္ဌာကေသု ပဒု
မါဒီနိပုပ္ဖါနိဝိယသောတာပန္နာဒယေါအရိယပုဂ္ဂလာနတ္ထီတိနဝတ္တဗ္ဗံ၊ ဧက
န္တတောပရိယတ္တိယေဝပမာဏံ၊ ပရိယတ္တိယာအန္တရဟိတာယပဋိပတ္တိပဋိ
ဝေဓာနံ အန္တရဓာနတော။ တတ္ထပရိယတ္တိနာမတေပိဋကံ ဗုဒ္ဓဝစနံသာဌ
ကထာပါဋ္ဌိ၊ ယာဝသာတိဌတိ၊ တာဝပရိယတ္တိပရိပုဏ္ဏာဟောတိ။ ဂန္ဆန္တေ
ကာလေကလိယုဂရာဇာနော အဓမ္မိကာဟောန္တိ၊ တေသုအဓမ္မိကေသု
ရာဇာမစ္စာဒယောအဓမ္မိကာဟောန္တိ၊ တထာရဋ္ဌဇနပဒဝါသိနောဝိအဓမ္မိ
ကာ၊ ဧဘေသံအဓမ္မိကတာယနဒေဝေါသမ္မာဝဿတိ၊ တတောသဿာနိ
နသမ္ပဇ္ဇန္တိ။ တေသုသမ္ပဇ္ဇန္တေသု ပစ္စယ ဒါယကာ ဘိက္ခုသံဃဿ ပစ္စ
ယေဒါတုံနသက္ကောန္တိ။ ဘိက္ခူပစ္စယေဟိကိလမန္တာ အန္တေဝါသိကေသ
ဂ်ဟေတုံ နသက္ကောန္တိ။ ဂန္ဆန္တေဂန္ဆန္တေကာလေ ပရိယတ္တိပရိဟာယတိ၊
အတ္ထဝသေနဓာရေတုံနသက္ကောန္တိ၊ ပါဋ္ဌိဝသေနေဝဓာရေန္တိ။ တတော
ကာလေဂန္ဆန္တေပါဋ္ဌိမ္ပိသကလံဓါရေတုံနသက္ကောန္တိ၊ ပဌမံအဘိဓမ္မပိဋကံ
ပရိဟာယတိ။ ပရိဟာယမာနံမတ္ထကတောပဋ္ဌာယပရိယတ္တိဟာယတိ။ ပ
ဌမဉ္ဍိမဟာပကရဏံ ပရိဟာယတိ။ တဘိ္မိ ပရိယာယမာနေ ယမကံ၊ က
ထာဝတ္ထု၊ ပုဂ္ဂလပညတ္တိ၊ ဓါတုကထာ၊ ဝိဘင်္ဂေါ၊ ဓမ္မသင်္ဂဟောတိဧဝံအ
ဘိဓမ္မပိဋကေပရိဟီနေမတ္ထကတောပဋ္ဌာယသုတ္တန္တပိဋကံပရိယာယတိ။
ပဌမဉ္ဍိ အင်္ဂုတ္တရနိကာယော ပရိဟာယတိ။ တဘိ္မိမ္ပိပဌမံ ဧကာဒသနိပါ
တော။ ပ။ တတောဧကနိပါတောတိဧဝံအင်္ဂုတ္တရေပရိဟီနေမတ္ထကတောပ
ဋ္ဌာယသံယုတ္တနိကာယော ပရိဟာယတိ၊ ပဌမံမဟာဝဂ္ဂေါပရိဟာယတိ။
တတောပဋ္ဌာယ သဋ္ဌာယတနဝဂ္ဂေါ၊ ခန္ဓဝဂ္ဂေါ၊ နိဒါနဝဂ္ဂေါ၊ သဂါထာဝ
ဂ္ဂေါတိဧဝံသံယုတ္တနိကာယေ ပရိဟီနေ မတ္ထကတောပဋ္ဌာယမဇ္ဇိမနိကာ
ယောပရိဟာယတိ၊ ပဌမဉ္ဍိဥပရိပဏ္ဏာသကောပရိဟာယတိ။ တတော
မဇ္ဇိမပဏ္ဏာသကော၊ တတောမူလပဏ္ဏာသကောတိ၊ ဧဝံမဇ္ဇိမနိကာယေ
ပရိဟီနေမတ္ထကတောပဋ္ဌာယဒီဃနိကာယောပရိဟာယတိ၊ ပဌမဉ္ဍိပါထိ

ယဝဂ္ဂေါ်ပရိဟာယတိ၊ တတောမဟာဝဂ္ဂေါ်၊ တတောခန္ဓကဝဂ္ဂေါ်တိ၊ ဒီ
ဃနိကာယေပရိဟီနေသုတ္တန္တပိဋကံပရိဟီနံနာမဟောတိ။ ဝိနယပိဋကေ
နံသဒ္ဒိံ ဇာဘကမေဝဓာရေန္တိ။ ဝိနယပိဋကံလဇ္ဇိနောဓာရေန္တိ။ လာဘ
ကာမာပန သုတ္တန္တေကထိတေပိ သလ္လကျေန္တာနတ္ထိတိ ဇာတကမေဝဓာ
ရေန္တိ။ ဂစ္ဆန္တေကာလေဇာတကမ္ပိဓာရေတုံနသက္ကောန္တိ။ အထနေသံပဋမံ
ဝေဿန္တရဇာတကံပရိဟာယတိ။ တတောပဋိလောမက္ကမေနပုဏ္ဏဇာက
တကံ၊ မဟာနာရဒကဿပဇာတကံပရိဟာယတိ။ ဝိနယပိဋကမေဝ ဓာ
ရေန္တိ။ ဂစ္ဆန္တေကာလေတမ္ပိမတ္ထကတောပရိဟာယတိ၊ ပဋမဥိပရိဝါရော
ပရိဟာယတိ၊ တတောခန္ဓကောဘိက္ခုနီဝိဘင်္ဂေါ် မဟာဝိဘင်္ဂေါ်တိအနု
က္ကမေနဥပေါသထက္ခန္ဓကမတ္တမေဝဓါရေန္တိ၊ တဒါပရိယတ္တိ အနန္တရဟိ
တာဝဟောတိ။ ယာဝပနမနုဿေသုစတုပ္ပဒိကဂါထာပိ ပဝတ္တတိ၊ တာ
ဝပရိယတ္တိအနန္တရဟိတာဝဟောတိ။ ယဒါသဒ္ဓေါ်ပသန္နော ရာဇာ ဟတ္ထိ
က္ခန္ဓေ သုဝဏ္ဏစင်္ကောဋကမ္ပိ သဟဿတ္ထဝိကံ ဌပါပေတ္ဝာဗုဒ္ဓေဟိက
ထိတံ စတုပ္ပဒိကံဂါထံဇာနန္တော ဣမံသဟဿံဂဏ္ဍတူတိ နဂရေ ဘေ
ရိံစရာပေတ္ဝာ ဂဏ္ဍကံ အလဘိတ္ဝာ ဧကဝါရံ စရာပိတေ နသုဏန္တာပိ
ဟောန္တိ အသုဏန္တာပိ၊ ယာဝတတိယံစရာပေတ္ဝာဂဏ္ဍကံ အလဘိတ္ဝာ
ရာဇပုရိသာ သဟဿတ္ထဝိကံ ပုနရာဇကုလံပဝေသေန္တိ၊ တဒါပရိယတ္တိ
အန္တရဟိဟာနာမဟောတိ။ ဝေံပရိယတ္တိယာ အန္တရဟိတာယ ပဋိပတ္တိပိ ပ
ဋိဝေဓောပိအန္တရဟိတောဝဟောတိ။ သဒ္ဓမ္မဝသနဿဒုလ္လဘဘာဝေါ်ဓမ္မ
သောဏ္ဍကဝတ္ထုနာဒီပေတဗ္ဗေါ်၊ အမှာကံကိရသမ္မာသမ္ဗုဒ္ဓေါ်ကဿပသ
မ္မာသမ္ဗုဒ္ဓဿဓမ္မရာဇဿသာသနန္တရဓာနတောနစိရေနေဝကာလေနဗါ
ရာဏသိရညောပုတ္တော ဓမ္မသောဏ္ဍကရာဇကုမာရောဟုတ္ဝာ ပိတုအစ္စ
ယေနရဇ္ဇေပတိဋ္ဌာယကဿပဒသဗလေနဒေသိတံဓမ္မံ သောတုကာမော
ဟုတ္ဝာမာသမတ္တံရဇ္ဇံကတ္ဝာ အမှာကံသမ္မာသမ္ဗုဒ္ဓေါ် ဣမသ္မိံယေဝဘဒ္ဒ
ကပ္ပေရဇ္ဇံကာရေတ္ဝာ ဒေဝနဂရသဒိသေဗာရာဏသိနဂရေစက္ကဝတ္တိရဇ္ဇ
သဒိသံရဇ္ဇံ ကရောန္တော ဝေံစိန္တေသိ...မယ္ဟံဝေရူပံရဇ္ဇံကိံ ပိလာသံရဇ္ဇာနု
ဘာဝံသဒ္ဓမ္မဝိယောဂေန၊ ဒိဝါကရဝိရဟိတောအာကာသောဝိယ၊ သသ
ဂ်ဝိရဟိတရတ္တိဝိယ၊ ဒါဌာဝိရဟိတဂဇောဝိယ၊ ဝေလန္တဝိရဟိတမဟာ
သရဒ္ဒေါ်ဝိယ၊ စက္ခုဝိရဟိ တသုသဇ္ဇိတဝဒနံဝိယ၊ သုဂန္ဓဝိရဟိတပါရိဆ
တ္တပုပ္ဖံဝိယ၊ စတုအက္ခရနိယမိတဓမ္မဒေသနာဝိယောဂေန မယ္ဟံ ဣဒံရဇ္ဇံန

၈၈ သိမဝိသောဓနီပါဠိ။

သဲသာတတိတိ၊ စိန္တေတွာသုဝဏ္ဏစင်္ကောဋ္ဌကေနသဟာသဿဋ္ဌဝိကံတဏ္ဍု
ကံသုသဒ္ဓိတံမဂ်လဟတ္ထိကုမ္ဘေဌပေတွာ ဗာရာဏသိနဂရေမဟာဝိထိယံ
ဘေရိံစရာပေတိ ဇေဟဒိကံဝါဒ္ဓိပဒိကံဝါတိပဒိကံဝါစတုပ္ပဒိကံဝါဓမ္မပံ
ဒဓာနန္တသဒ္ဒဒ္ဓိတိ ဇဝံဘေရိံစရာပေတွာဓမ္မဓာနနဂံအလဘိတွာပုနပ္ပုနံ
ဒ္ဓိသဟာသံတိသဟာသံယာဝသတသဟာသံကောဋိ နွေသဟာသကောဋိ
သတသဟာသကောဋိ ဂါမနိဂမဇနပဒသေနာပတိဋ္ဌာနံဥပရောဇဋ္ဌာနံ။ပ
ရိယောသာနေ ဓမ္မဒေသကံအလဘိတွာ အတ္တနောသုဝဏ္ဏပီဌကံသောတ
ဏ္ဍတ်စဖိတွာပိ ဓမ္မဒေသကံအလဘိတွာ ရဇ္ဇုသိရိံပဟာယ အတ္တာနံ စဖိ
တွာဓမ္မဒေသကဿဒါသောဟုတွာပိ မွေ့သောဿာဓိတိဝတွာ ဇေဝဋ္ဌိမွေ
ဒေသကံအလဘိတွာပိပုဋိသာရိဟုတွာ ကိံမေသဒ္ဓမ္မဝိယောဂေန ရဇ္ဇေ
နာတိဆမစ္စာနံရဇ္ဇံနိယျာတေတွာသဒ္ဓမ္မဂေသကောဟုတွာ မွေ့သောဏ္ဍာ
ကမဟာရာဇာမဟာဝနံပါဝိသိ၊ ဓမ္မသောဏ္ဍာကမဟာရာဇဿသဒ္ဓမ္မဿ
ဝနံသန္တိယပဝိဋ္ဌကာ သက္ကဒေဝမဟာရာဇဿ ဝေဇယံန္တပါသာဒေါ
သဟဝကိဏ္ဏိကာယကမွောဆဟောသိ၊ ပဏ္ဍုကမ္ဗလသိလာသနံဥဏ္ဍာ
ကာရံဆဟောသိ။ သက္ကောဒေဝရာဇာကေနကာရဏေနပဏ္ဍုကမ္ဗလသိ
လာသနံဥဏ္ဍာကာရံ အဟောသိတိစိန္တေတွာ ဆတ္တနော သဟာသနေဏ္ဍေ
နဒေဝနုသေသုဝိဏ္ဍာရေတွာ ဩလောကေန္တော ဓမ္မဂေသကောဟု
တွာ ဝနံပဝိဋ္ဌံဓမ္မသောဏ္ဍာကမဟာရာဇာနံဒိသွာစိန္တေသိ...ဆဒ္ဓမေဆတ္တာ
နဒ္ဓိဇဟာယ ရဂ္ဂသဝေသံမာပေတွာ ဇဝံဆနိစ္စပဂိဒ္ဓိပနံဇာတိ ဇရာ ဗျာ
ဓိမရဏံသကလသရိရေ ဒေါသံဒသေတွာ ဓမ္မံဒေသေတွာ ဇဝံသကရ
ဇ္ဇေယေဝ ပတိဋ္ဌာပေတဗ္ဗန္တိ စိန္တေတွာ သက္ကောဒေဝရဇာ ယာဂ္ဂသဋ္ဌပံ
မာပေတွာ ဗောဓိသတ္တဿ အာဘိရူပေါအဝိရူဠှေအတ္တာနံ ဒဿေသိ။တံဒိ
သွာဓမ္မသောဏ္ဍာကမဟာရာဇာဇဝံစိန္တေသိ...ဇဝံဂ္ဂဟပေါနာမရဂ္ဂသောမွေ့
ဇာနေယျာတိ၊စိန္တေတွာ အဝိရူဠှေဋ္ဌာနေဋ္ဌတွာ ပုစ္ဆာမိတိဂဂ္ဂသေန သဒ္ဒိံ
သဏ္ဍပန္တော်အာဟာသိမဟာရာဇဒေဝရာဇဏ္ဍမသ္မိံ ပနဝနုဃနေဝသနဏ္ဍာဒေဝ
ရာဇာကိံနူခေါမွေ့ဇာနာသိဘိ၊ဒေဝတာမဟာရာဇဓမွေ့ဇာနာဓိတိအာဟာ။
ယာဒိမွေ့ဇာနာသိ၊မယ်ဉ်မွေကထံကထေဆာတိအာဟာ။ အဟံတုယ်ံမွေ့ က
ထေဿာမိ၊တွံမယ်ဉ်ကိဒိသံဓမ္မကထံကဿသဏ္ဍာရံကရိဿသိတိအာဟာ။
ဇဝံသန္တေမယ်ံမွေ့ကထေတွာပစ္ဆာမယ်ံသရိရေမံသံခါဒိဿသိတိအာဟာ။
အဟံမဟာရာဇဆာတောဟုတွါမွေ့ကထေတုံနသဏ္ဍောဓိတိအာဟာ။ယဒိ

တုမ္ဟေပဋ္ဌမံ မံသံခါဒထ၊ ဓမ္မံကောသုဏိသဟိတိ အာဟ။ ပုနသောရက္ခ သောနာဟံဓမ္မံဒေသေတုံသက္ကောမိတိ။ ပုနရာဇာမယ္ဘဓမ္မပဋိလာဘဉ္စတု မ္ဘာကံမံသပဋိလာဘဉ္စတုမ္ဘေဇာနိတွာ မယ္ဘဓမ္မံဒေသေထာတိအာဟ။ အ ထသက္ကောဒေဝရာဇာသာရုဟောထာတိဝတွာ အဝိဒူရေဌာနေဥဇ္ဈေနေ တိဂါဝုတမတ္တံမဟန္တံအဇ္ဈုပဇ္ဈတံမာပေတွာဇေဝမာဟ…သစေမဟာရာ ဇအမံပဇ္ဈတမရဋ္ဌနိ အာရုယ္ဘအာကာသာ ဥပ္ပတိတွာ တုံမမရဓေပတိသ သိ၊အဟံတေဓာကာသဂတကာဇေဓမ္မံဒေသသာမိ၊ဇံသန္တေတုယ္ဘ ဓမ္မေပလာဘောမယ္ဘမံသပဋိလာဘောဘဝိဿတိတိ အာဟ။ တာသက ထံသုတွာဓမ္မသောတ္ထာကမဟာရာဇာအနမတဂ္ဂေသံသာရေပုရိသောဟု တွာ အဓမ္မသမိဟုတွာ အဓမ္မသောဝအတ္ထာယပါဏာတိပါတော အဒိ နွာဒါနောကာမေသုမိစ္ဆာစာရောသုရာဓိကော သြရေဇ္ဈိကော သာကုဏိ ကောစောရော့ပရဒါရိကောတံဂဟေတွာ သိသ္ဆိန္နွာနံလောဟိတံ စတု သုမဟာသမုဒ္ဒေသုဥဒကတောဝိဗဟုတရံ၊မာတာဝိတုအာဒိနဝ္ဓိမနသါနံ အတ္ထာယရောဒန္တာနံအာသုစတူသုမဟာသမုဒ္ဒေသု ဥဒကတောဝိဗဟုတ ရံ၊ ဇုမံပနသရီရံဓမ္မသအတ္ထာယဝိဂ္ဂိဏာမိ၊ တံမဟာဇလဉ္စမနာပဉ္စာတိစ ဆွေတွာသာဓုမာရိသုဇေံကရောမိတိပဇ္ဈတံအာရုယ္ဘပဇ္ဈတဂ္ဂေဥ္ဈိတောမမ ရဇ္ဇေနသဉ္ဇိ မယ္ဘသဇိဝသရီရံသဒ္ဓမ္မသထ္ထိယဒဿိဒိတိသေါမနဿော၊ ဟုတွာဓမ္မံ ကထေထာတိ သဒ္ဓမ္မတ္ထာယ ဇီဝိတံ ပရိစ္စဇိတွာ အာကာသ တောဥပ္ပတိတွာဓမ္မံကထေထာတိအာဟ။ အထသက္ကောဒေဝရာဇာသက တ္တာဝေနသဇ္ဈာလက်ာရေဟိပဒ္ဒိမဏ္ဍိတောအတိဝိယ သောတုံသောမ နဿော အာကာသတောပတန္တံ မိဇ္ဈဖဿေနပရာမသန္တော ဥရေနပဒ္ဒိဂ္ဂ ဏ္ဍိတွာ ဒေဝလောကံနေတွာပဏ္ဍုကမ္ဗလသိလာသနေနိသိဒါပေတွာမာ လာဂန္ဓာဒိဟိပူဇေတွာ ဓမ္မသောတ္ထာကမဟာရာဇာသဓမ္မံဒေသေန္တော ဇာ မံဂါထမာဟ။

အနိစ္စာ ဝတ သင်္ခါရာ၊ဥပ္ပါဒ-ဝယ-ဓမ္မိနော။
ဥပ္ပဇ္ဇိတွာ နိရုဇ္ဈန္တိ၊ တေသံ ဝူပသမော သုခေါတိ။

ဇံသက္ကော ဓမ္မသောတ္ထာကမဟာရာဇာသဓမ္မံဒေသေတွာ ဒေဝလောက သမ္ပတ္တိံ ဒဿေတွာဒေဝလောကတော်အာနေတွာသကရဇ္ဇေပတိဋ္ဌာပေ ထွာအပ္ပမာဒေနသြဝဒိတွာ ဒေဝလောကမေဝအဂမာသိ၊ပေယ်ဓဓ္ဓမ္မသဝ နသာဝိဒုလ္လဘာဘာဝေါဝေဒိတဗ္ဗော။ဇံဝပရိယတ္ထိအန္တရဓာနေနပဒ္ဒိပတ္ထိ

ပဋိဝေဓာပိအန္တရဓာယန္တိ။ ထွေစတိဏိပရိနိဗ္ဗာနာနိဝေဒိတဗ္ဗာနိ၊ ကတမာနိတိဏိပရိနိဗ္ဗာနာနိ။ ကိလေသပရိနိဗ္ဗာနံ, ခန္ဓပရိနိဗ္ဗာနံ, ဓာတုပရိနိဗ္ဗာနန္တိ။ တတ္ထကိလေသပရိနိဗ္ဗာနံ ဗောဓိမဏ္ဍေယေဝ ဟောတိ၊ ဘဂဝါဟိ ဗောဓိမဏ္ဍေယေဝဝိရိယပါဒေဟိသိလပထဝိယံပတိဋ္ဌာယသဒ္ဓါဟတ္ထေနကမ္မက္ခယကရံဥာဏဖရသုံဂဟေတ္ဝာသဗ္ဗောလောဘ-ဒေါသ-မောဟ-ဝိပရိတ-မနသိကာရ-အဟိရိကာ, နောတ္တပ္ပ-ကောဓူ, ပနာဟ-မက္ခ-ဌာသ-ဈသာ-မစ္ဆရိယ-မာယာ-သာထေယျ-ထမ္ဘ-သာရမ္ဘ-မာနာ, တိမာန-မဒ-ပမာဒ-တဏ္ဍာ, ဝိဇ္ဇာ-တိဝိဓာကုသလမူလ-ဒုစ္စရိတ-သံကိလေသ-မလ-ဝိသမ-သညာ-ဝိတက္က-ပပဉ္စ- စတုဗ္ဗိဓဝိပရိယေသ- အာသဝ-ဂန္ထ-ဩဃ-ယောဂါ, ဂတိ-ဂန္ထု, ပါဒါန-ပဉ္စစေတောခိလ-ဝိနိဗန္ဓ-နိဝရဏာ, ဘိနန္ဒန, ဆဝိဝါဒမူလ-တဏ္ဍာကာယ, သတ္တာနုသယ, အဋ္ဌမိစ္ဆတ္တ, နဝတဏ္ဍာမူလက, ဒသာကုသလကမ္မပထ, ဒ္ဝါသဋ္ဌိဒိဋ္ဌိဂတ, အဋ္ဌသတတဏ္ဍာဝိစရိတပ္ပဘေဒသဗ္ဗဒရထပရိဋ္ဌာဟကိလေသသတသဟဿာနိ သဝေ်ပတောဝါ ပဉ္စကိလေသ-အဘိသင်္ခါရ-ခန္ဓ-မစ္စု-ဒေဝပုတ္တမာရေအသေသတောဟတာဝိဟတာ အနဘာဝံကတာ၊ တသ္မာသဗ္ဗေပိကိလေသာဗောဓိမဏ္ဍေယေဝနိဗ္ဗာနံ နိရောဓံဂစ္ဆန္တိတိကိလေသနိဗ္ဗာနံ ဗောဓိမဏ္ဍေယေဝဟောတိ၊ ထွေစဗောဓိတိအရဟတ္တမဂ္ဂညာဏံ အဓိပ္ပေတံ၊ တထာဟိသဗ္ဗေသဓိဗုဒ္ဓ-ပစ္စေကဗုဒ္ဓ-အရိယသာဝကာနံအရဟတ္တမဂ္ဂက္ခဏေယေဝသဗ္ဗေပိကိလေသာအသေသံနိရောဓံနိဗ္ဗာနံဂစ္ဆန္တိ၊ တေဝိဗုဒ္ဓါဥ္ဇဇိတဝိညူ-ဝိဘဇ္ဇိတညူ-နေယျ-ဝသေန တိဝိဓာဟောန္တိ၊ ဝုတ္တဉ္ဧတံ ဇာတတ္တကိသောတတ္တကိနိဒါနေ။ ။

ဥ္ဇဇိတညုနာမကော၊ ဝိဘဇ္ဇိတညုနော ဒုဝေ။
တတိယော နေယျောနာမေန၊ ဗောဓိသတ္တော တိဓာ မတော။ ။

ဥ္ဇဇိတညုဗောဓိသတ္တော၊ ပညာဓိကောတိ နာမသော။
ဝိဘဇ္ဇိတညုဗောဓိသတ္တော၊ ဝုတ္တော ဝိရိယာဓိကော။ ။

မတော နေယျောသဒ္ဓါဓိကောနာမ၊ ဗောဓိသတ္တာ ဈမေ တယော။
ကပ္ပေစသတသဟသော၊ စတုရောစ အသင်္ချေယျေ။ ။

ပူရေတ္ဝာ ဗောဓိသမ္ဘာရေ၊ လဒ္ဓဗျာကရဏော ပုရေ။
ဥ္ဇဇိတညုဗောဓိသတ္တော၊ ပတ္တော သမ္ဗောဓိမုတ္တမံ။ ။

ဆဋ္ဌမေစ အာသင်္ခေယျကပ္ပေစ သဟသဟဿေသု။
ပူရေတွာ ဗောဓိသမ္ဘာရေ၊လဒ္ဓဗျာကရဏော ပုရေ။
ဝိပဋ္ဌိတည္ဗုဗောဓိသတ္တော၊ပတ္တော သမ္ဗောဓိမုတ္တမံ။ ။
နေယျော တု ဗောဓိသတ္တောစ သောဠသေ အာသင်္ခေယျေ။
ကပ္ပေစ သတသဟဿေသု၊လဒ္ဓဗျာကရဏော ပုရေ။
ပူရေတွာ ဗောဓိသမ္ဘာရေ၊ပတ္တော သဒ္ဓမ္မောဓိမုတ္တမန္တိ။ ။

သုတ္တန်ပါတ-ဆပဒါနဋ္ဌကထာသုပန ဗုဒ္ဓါနံ အာနုဘော်ဝိမပရိဏ်းဆွေဒေန စတ္တာဂိအသင်္ခေယျာနိ ကပ္ပသတသဟဿာဿဉ္စု၊ မင်္ဂိမပရိဏ်းဆွေဒေန အဋ္ဌအသင်္ခေယျာနိကပ္ပသတသဟဿာဿဉ္စု၊ ဥပရိမပရိဏ်းဆွေဒေန သောဠသာသင်္ခေယျာနိကပ္ပသတသဟဿာဿဉ္စု။ ဇောတေစပညာဓိက-သဒ္ဓါဓိက-ဝီရိယာဓိက-ဝေနေယျေဒိတဗ္ဗာနိ ဝုတ္တံ၊တေသုပညာဓိကော စတ္တာဂိအသင်္ခေယျာနိကပ္ပသတသဟဿာဿဉ္စု၊သဒ္ဓါဓိကော အဋ္ဌအသင်္ခေယျာနိကပ္ပသတသဟဿာဿဉ္စု၊ ဝီရိယာဓိကော သောဠသ အာသင်္ခေယျာနိ ကပ္ပသတသဟဿာဿဉ္စုတိ ဝေဒိတဗ္ဗံ။ တတ္ထပညာဓိကော ယောနိဂတိဝိညာဏဋ္ဌိတိသတ္တာဝါသေသု သံသရန္တော ပါပညာဗဟုလ္လဝသေန သမ္ဘန္ဒန္တော်သယသမ္ပဝတော ခိပ္ပညော တဿသမ္ဗောဓိ။ သဒ္ဓါဓိကော ပန မန္ဒပညတ္တာ ဆဿဒ္ဓါဟိတဗ္ဗေဝိ သဒ္ဓါဟိတိ၊ တသ္မာတဿမန္ဒညော သမ္ဗောဓိ။ ဝီရိယာဓိကော ပန ဥဘယမန္ဒော ဆဿဒ္ဓါဟိတဗ္ဗဝိသဒ္ဓါဟိတိ၊ အကတ္တဗ္ဗဝိကရောတိ၊ရောဓေါပသေနဒိကော သလောယထာ၊သော်ဟိသဗ္ဗညုဗုဒ္ဓဓရမာနေယော အာဂမနီယဝိပရဒါရံဂန္တွာ ဝိတ်ုံဒူပါဒေတွာ ပရံဇီဝိတာဝေါရောပေတုံအာရဒ္ဓါနေရယိကာနံ ဝိရဝန္တာနံဒု-သ-န-သောတိသဒ္ဓါသုတွာ အတိဝိမူဠ္ဠော သဗ္ဗညုဗုဒ္ဓံ ဌပေတွာမိဆ္ဆာဒိဋ္ဌိဗြာဟ္မဏံပုစ္ဆိတွာတဿဝစနေန သဗ္ဗဇနာနံယညတ္ထာယာဒိကံဥပါဒေသိ၊ကောပနဝါဒေါအနုပ္ပန္နေဗုဒ္ဓေ၊ တထာဟိဇေကသဿဘာဂဝတော သာသနန္တရဓာနေနဆန္ဒဘူတေလောကေဗာရောဏသိယံ ရာဇာဟုတွာပိ နိဂ္ဂြောဓရုက္ခဒေဝတာယယာစတ္တာယ ဇောသတရာဇာနော မဟောသိဟိသဒ္ဒိ မာရေတုံအာရဒ္ဓါ။ ဇဝံဝိရိယာဓိကော ဥဘယမန္ဒော၊တသ္မာ တဿသမ္ဗောဓိဆတိမန္ဒောတိ၊ ဇဝံပညာဓိက-သဒ္ဓါဓိက-ဝီရိယာဓိက-ဝသေန ကာလဿသာပိ ရဿဒီဃဘာဝေါ ဝေဒိတဗ္ဗောတိ။ပန်ဆိမနယောဇေဝသံသိတဗ္ဗောတိအယမေတ္ထအမ္ဘာကံအတ္တနောမတိ။ ခန္ဓပရိနိဗ္ဗာနံပနကုသိနာရေယဥ္စပဝတ္တနေမလ္လာနံ သာလဝနေယမကသာလာနမန္တရာ

ရေဝေသာခပုဏ္ဏမဒိဝသေပစ္ဆ။သသမယေ ကေနဝိသတိယာရုတိစိတ္တေ
သုမေတ္တာပုဇ္ဇာဂဿသောမနဿဉာဏသမ္ပယုတ္တအသင်္ခါရိကကုသ
လစိတ္တသန္ဓိသေနမဟာဝိပါကစိတ္တေန အဗျာကတေနစရိမကံကတ္တာ က
တ္တစိတ္တေပန်ိသင်္ခိဝိညာဏာသ အနန္တရပစ္စယောဟုတ္တာ ကမ္မတဏ္ဍာကိ
လေသေဟိ အနုပါဒါနော သဇ္ဇုပဓိပဒ်ိနိသ်ဂ္ဂေါ ဥပါဒိန္နကက္ခန်ပရိစ္စာ
ဂေါဟောတိတိဝေဓိတဇ်္ဇုဝိတ္တာရောပနဒီဃနိကာယေမဟာဝဂ္ဂေမဟာ
ပရိနိဗ္ဗာနသုတ္တဝဏ္ဏနာယံဩြသောကေတဇ္ဇော။တတ္ထဝိဒေသံဂစ္ဆန္တော ပု
ရိသောသဇ်္ဇုဘိဇနံ အာလိဂိတ်ွာထိသေရုဒ်ွတ္တာ ဂစ္ဆတိဝိယ ဘဂဝါပိ
နိဗ္ဗာနပုရံပဝိသန္တော သဗ္ဗေပိ စတုပရိသတိကောဋိသတသဟဿသမာပ
တ္တိယောအနုဝေသံသမာပဇ်ွိတ္တာ ယာဝသညာဝေဒယိတံ၊ တတောပိ
ဝုဋ္ဌာယ ယာဝနေဝသညာနာသညာယတနံ သမာပဇ်ွိတ္တာဝုဋ္ဌာယ ဗျာန
ဂ်ါနိုပစ္စဝေက္ခိတ္တာဘဝင်္ဂစိတ္တေန ဆဗျာကတေနဒက္ခသစ္စေန ပရိနိဗ္ဗာယိ။
ပါဠိယံပနစတုတ္ထဇ္ဈာနာဝုဋ္ဌဟိတ္တာ သမနန္တရာဘဂဝါပရိနိဗ္ဗာ်ယိတိဝုတ္တံ၊
တတ္ထဒွေသမနန္တရာဗျာနသမနန္တရာ,ပစ္စဝေက္ခဏာသမနန္တရာ,တိ။တတ္ထဗျာ
နာဝုဋ္ဌာယဘဝင်္ဂ် ဩတိဏ္ဏသတ္တေဝ ပရိနိဗ္ဗာနံ ဗျာနသမနန္တရံနာမ။
ဗျာနာဝုဋ္ဌဟိတ္တာပုနဗျာနဂ်ါနိုပစ္စဝေက္ခိတ္တာ ဘဝင်္ဂ် ဩတိဏ္ဏသတ္တေ
ဝ ပရိနိဗ္ဗာနံပစ္စဝေက္ခဏာသမနန္တရံနာမ။ ဘဂဝါပနဗျာနသမနန္တရာအပရိ
နိဗ္ဗာယိတ္ထာပစ္စဝေက္ခဏာသမနန္တရမေဝပရိနိဗ္ဗာယိတ်ွိဝေဒိတဇ်္ဇံ၊ တေနေ
ဝါဟာဘဂဝါပနဗျာနံသမာပဇ်ွိတ္တာဗျာနာဝုဋ္ဌာယဗျာနဂ်ါနိုပစ္စဝေက္ခိတ္တာ
ဘဝင်္ဂ်စိတ္တေန ဆဗျာကတေနဒက္ခသစ္စေနပရိနိဗ္ဗာယိတိ။ဤတ္ထဘဂဝတော
ပရိနိဗ္ဗာနစိတ္တဿကိ် အာရမ္မဏံကမ္မံဝါဟောတိ၊ဥဒါဟုကမ္မနိမိတ္တ-ဂတိ
နိမိတ္တာနိ၊အထနိဗ္ဗာနန်္တိ။ဆပရေဝေဒနာယ။ ။

နာဟု အဿာသ-ပဿာသာ၊ဋ္ဌိတ-စိတ္တဿ တာဒိနော။
ဆနေဓော သန်္တိ,မာရဇ္ဇာ၊ယံကာလ,မကာရိ မုနိ။ ။
ဆ-သတ္တိနေန စိတ္တေန၊ဝေဒနံ အဇ္ဈဝါသယိ။
ပဇ္ဇောတသော,ဝ နိဗ္ဗာန်၊ဝိမောက္ခော စေတသော ဆဟူတိ။ ။

ဤမိဿာဂါထာယယံယောမုနိအင်္ဂနေဓောသန်္တိ်နိဗ္ဗာနံ ဆာရဇ္ဇာကာလံဆ
ကာရိတိယောဇေတ္တာဘဂဝတောပရိနိဗ္ဗာနစိတ္တဿနိဗ္ဗာနာရမ္မဏန်္တိ၊တ
မယုတ္တံ၊ပဋိသန္ဓိ-ဘဝင်-စုတိနံနိဗ္ဗာနာရမ္မဏဿအနာရဟတ္တာနိဗ္ဗာနံဂေါ
တြဘုဿဝေါဒါနဿမဂ္ဂဿ အာရမ္မဏပစ္စယေနပစ္စယောနိဗ္ဗာနံ ဖလ

သအာဝဇ္ဇနာယာဘိ ပဌာနပါဠိယာ ဇဝနအာဝဇ္ဇနာနမေဝ အဓိပ္ပေတ
တ္တာ၊ တသ္မာဧတ္ထေယံယောမုနိဖလသမာပတ္တိယာအနေဇောအနေဇသခ်ါ
တောတဏ္ဍာရဟိတောသန္တိ နိဗ္ဗာနံအာရဗ္ဘအာရမ္မဏံကတ္ဝာ ကာလံအ
သိတိဝသပရိမာဏံ အကရိအတိက္ကမိတိယောဇနာကာတဗ္ဗာ။ ကေစိပ
နဧဝံဝဒန္တိ...ကထ္ထစိပနအနုပ္ပဇ္ဇမာနသခိဏာသဝသယထောပဌိတံ နာ
မရူပဓမ္မာဒိကမေဝရတိပရိယောသာနာနံ ဂေါစရဘာဝံဂစ္ဆတိ၊ နကမ္မ-က
မ္မနိမိတ္တာဒယောဘိဝုတ္တတ္တာ ကမ္မနိမိတ္တ-ဂတိနိမိတ္တာနိအရဟတောရတိ
စိတ္တသ အာရမ္မဏဘာဝံနဂစ္ဆန္တိတိ၊ တမ္ပိအယုတ္တမေဝ၊ အယဉ္ဇေတ္ထ
ထ္ထော၊ ကထ္ထစိပနဘဝေ အနုပ္ပဇ္ဇမာနသခိဏာသဝသအရဟတောယ
ထာယထာယေနယေနပကာရေန ဥပဌိတံနာမရူပဓမ္မာဒိကမေဝရတိပရိ
ယောသာနံအာဝဇ္ဇနဇဝနစိတ္တာနံ ဂေါစရဘာဝံဂစ္ဆတိ၊ ပုနဘဝါဘိနိဗ္ဗ
တ္တိယာအဘာဝတော။ ကိ ကာရဏံ ဘူတာနိကမ္မ- ကမ္မနိမိတ္တ- ဂတိနိမိ
တ္တာနိဂါစရဘာဝံနဂစ္ဆန္တိတိ။ ရတိစိတ္တသပနပဋိသန္ဓိစိတ္တေန ဂဟိတံ
အတိတာရမ္မဏမေဝ ဂေါစရဘာဝံဂစ္ဆတိ။ နာမရူပါဒိကမေဝါတိဧတ္ထေ
နာမန္တိစိတ္တစေတသိကနိဗ္ဗာနံ။ ရူပန္တိအဌာရသဝိဓံရူပံသင်္ဂဏ္ဍာတိ။ နာမဉ္စ
ရူပဉ္စနာမရူပါ။ နာမရူပါစတေဓမ္မာစေတိတထာ။ တေအာဒိယေသံတေ
တိနာမရူပဓမ္မာဒိ၊ တမေဝ နာမရူပဓမ္မာဒိကံ။ အာဒိသဒ္ဒေန ဆပညတ္တိ
ယောသင်္ဂဏ္ဍာတိ၊ တေနနိဗ္ဗာနမ္ပိအရဟတောမရဏာသန္နကာလေ ကြိ
ယဇဝနသပ်အာရမ္မဏဘာဝေါဘဝေယျာတိ အမှာကံခန္တိ၊ ဝိမံသိတ္ဝာ
ပနဂဟေတဗ္ဗံ။ ဘဂဝတောနိဗ္ဗာနစိတ္တသပနတုသိတ ပုရတောစဝိတ္ဝာ
သိရိမဟာမာယာယ ကုစ္ဆိမ္ဘိဝသိတပဋိသန္ဓိစိတ္တေနဂဟိတာရမ္မဏမေဝ
အာရမ္မဏံဟောတိတိဒဋ္ဌဗ္ဗံ၊ တဉ္စခေါဂတိနိမိတ္တမေဝ၊ နကမ္မ-ကမ္မနိမိတ္တာ
နိ။ ယုတ္တိတောပိအာဂမတောပိဂတိနိမိတ္တမေဝယုဇ္ဇတိ၊ တထာဟိတုသိ
တပုရေယေဝသေတကေတုဒေဝပုတ္တောဟုတ္ဝာ ဒိဗ္ဗဂဏနာယစတ္တာရိ
သဟဿာနိ မနုသ္သဂဏနာယသတ္တပညာသဝသကောဋိသဌိဝသသ
တသဟဿာနိဌတ္ဝာပရိယောသာနေပဉ္စ ပုဗ္ဗနိမိတ္တာနိဒိသ္ဝာသုဒ္ဓါဝါသေ
အရဟန္တပြဟ္မုနောဒသဟိစက္ကဝါဠသဟဿေဟိအာဂမ္မဒေဝတာဝိသေ
သေဟိစ။ ။

ကာလော ဒေဝ မဟာဝိရ၊ ဥပ္ပဇ္ဇ မာတု ကုစ္ဆိယံ။
သ-ဒေဝကံ တာယရန္တော၊ ဗုဇ္ဈသု အမတံ ပဒန္တိ။ ။

ယာစိယမာနော။ကာလံဒီဗဗ္ဗဒေဿဉ္ဉု၊ကုလံမါတရမေဝစာတိဝုတ္တာနိပဉ္ဉ
မဟာဝိဇလာကနာနိဝိလောကေတွါတုသိတပုရတောစဝိတွာဆာသာဋ္ဌိ
ပဏ္ဏာမာယံ ဥတ္တရာသာဠှနက္ခတ္တေနေဝဿဋ္ဌိ ကေနဝိသတိယာ ပဋိသန္ဓိစိ
တ္တေသုမေတ္တာပုဗ္ဗဘာဂမဿသောမနဿဉာဏသမ္ပယုတ္တအာသဝိဂိုက
ကုသလစိတ္တဿဒီသေနမဟာဝိပါကစိတ္တေနပဋိသန္ဓိ အဂ္ဂဟေသိ။ တ
ဒါရမ္မဏာသန္နဝိထိတောသုပုဗ္ဗဘာဂေအာလောကိတာနိကာလ-ဒိပ-ဒေသ
ကုလ-မာတရ-ဝသေနတ္ထမာနိပဉ္စပဋိသန္ဓိစိတ္တဿ ဂတိနိမိတ္တာရမ္မဏာဘာ
ဝေနဂေါစရဘာဝံဂဏှ ဣတိအမှာကံခန္ဓို။ တန္နိန္နတပ္ပေါဏာတပ္ပဿရဝ
သေနဗာဟုလ္လပ္ပဝတ္တိတောဖေနဝအာဘိဓမ္မတ္ထသင်္ဂဟဒီသုဆာဘိမ္မတ္ထ
ဝိဘာဝနိယံမရဏကာလေယထာရဟံအာဘိရဝိဘူတံ ဘဝန္တရေပဋိသန္ဓိ
ဇနကံကမ္မံဝါတံကမ္မကရဏကာလေရူပါဒိကမုပလဒ္ဓပုဗ္ဗမုပကရဏဘူ
တဉ္စကမ္မနိမိတ္တံဝါအနန္တရမုပဋ္ဌာနာဘဝေဥပလဘိတဗ္ဗံဥပဘောဂဘူတံ
ဂတိနိမိတ္တံဝါကမ္မဗလေနဆန္နံဒွါရာနမညတရသ္မိံ ပစ္စုပဋ္ဌာဘိ၊ တထောပ
ရံတမေဝတထောပဋ္ဌိတမာလမ္ဗဏံအာရဗ္ဘဝိပစ္စမာနကကမ္မာနုရူပံပရိသု
ဒ္ဓံဝါ၊ ဥပက္ကိလိဋ္ဌံဝါဥပဓိတဗ္ဗဘဝါနုရူပံ တထ္ထောဏတံဝစိတ္တသန္တာနမ
ဘိဏ္ဍံပဝတ္တတိဗာဟုလ္လေန။တမေဝဝါပနဇနကာဘူတံကမ္မံ အာဘိနဝကရ
ဏာဝသေနဒွါရုပဋ္ဌာဟောဘိ။ ပစ္စာသန္နမရဏာသပနတာသဝိထိစိတ္တာဝ
သာနေဘဝင်္ဂသေဝါစဝနဝသေန ပစ္စုပ္ပန္နဘဝပရိယော သာနဘူတံရု
တိစိတ္တံဥပဓိတွာနိရုဇ္ဈတိ။တသ္မိံနိရုဇ္ဈိဝသာနေတသာနန္တရမေဝတထာ
ဂဟိတမာလမ္ဗဏမာရဗ္ဘသဝတ္ထုကမဝတ္ထုကမေဝဝါယထာရဟံအဝိ
ဇ္ဇာနုသယပရိက္ခိတ္တေနတဏှာနုသယမူလကေနသဝိဒါရေနဇနိယမာနံသမ္ဖ
ယုတ္တေဟိပရိဂ္ဂယ္ဟမာနံသဟဇာတာနမဓိဋ္ဌာနဘာဝေနပုဗ္ဗဂ်မဘူတံဘဝ
န္တရေပဋိသန္ဓိနဝသေနပဋိသန္ဓိသဝိ ါတံမါနသမုပဋ္ဌမာနမေဝပတိဋ္ဌာတိဘ
ဝန္တရေတိဝုတ္တံ။ တတ္ထတတ္ထောဏတံဝစိတ္တသန္တာနမဘိဏ္ဍံ ပဝတ္တတိဗာ
ဟုလ္လနာတိဇာမိနာ ကမ္မဗလေနဥပဋ္ဌိတံဂတိနိမိတ္တံမနဂဏာသန္နဝိထိတောသု
ပုဗ္ဗေကောဟဒ္ဒိဟာဒိဝသေန သတ္တာဟဒ္ဒိ သတ္တာဟတောဒ္ဓ ဥတ္တရိဝိဥပဓ္ဓိ
တောဝါတိဒသေတိ၊ တထာဟိပရိသုဒ္ဓံဝါ ဥပက္ကိလိဋ္ဌံဝါဝိပစ္စမာနကက
မ္မာနုရူပံဂတိနိမိတ္တံစိရကာလမ္ဗိတ္ဝါတိ၊အရိယဂါဏတိသဒေဝရဟာတ
ကာဒယောဝိယ၊ တထာဟိအရိယဂါလတိသောနာမ ဥပါသကောသိ
ဟဋ္ဌဒိပေအတ္တနောဘရိယာယသုမနာယသဒ္ဓိံ ယာဝဇီဝံဒါနာဒိပုညကမ္မံ

နိ ကတွာ အာဃုဟပရိယောသာနေ အရိယဂါလတိဿသမရဏာမင်္ဂ
နိပန္နဿ ဆဒ္ဒေဝလောကတောရထံအာနေတွာ အတ္တနောအတ္တနော
ဝလောကံဝဏ္ဏေသုံ။ ဥပါသကောဒေဝတာနံကထံသုတွာ တုသိတပုရ
တောအာဟဥရထံဌပေတွာအဝေသရထေဂဟတွာဂန္တ္ဓဇာဘိ အာ
ဟာ။ သုမနာပန အတ္တနောသာမိကဿဝစနံသုတွာ ကိ တိဿမရဏာသ
န္နေဝိလာပံ အကာသိတိအာဟာ။ တိဿောအတ္တနော ဘရိယာယကထံ
သုတွာအာဟာ... အဟံဝိလာပံနကရောမိ၊ ဒေဝလောကတော ဒေဝတာ
ဆရထေအာနေသုံ၊ တာဟိဒေဝတာဟိသဒ္ဒိံ ကထေမိတိ။ တံနုပဿာမိ
ကုဟိန္တိ ဝုတ္တေပုဗ္ဗဒါမံအာဟာရုပေတွာ အာကာသေဝိပါပေသိ။သာ တံ
ပုပ္ဖဒါမံရထသိသေဩလမ္ဗမာနံဓိသွာ ဂန္တ္ဝါပဝိသိတွာ သယနေသယိတွာ
နာသိကဝါတံသန္ဓိဂ္ဂဏ္ဍိတွာစဝိတွာပါတုရဟောသိ။ သာအတ္တနော သာမိ
ကဿသာသနံ ပေသေသိ...အဟံပနုပဋ္ဌမံအာဂတောမ္ဟိ၊ တွံကသ္မာစိရာ
ယသိတိ။ ဥဒ်ဘောဝိရထေဋ္ဌတွာ သဗ္ဗဩလောကန္တာနံယေဝ တုသိတ
ပုရံအာဂမံသု။ ဆုမဿိဋ္ဌိဝတ္ထုဩဒ်ံ သာမိကဿ ဥပဋ္ဌိတဂတိနိမိတ္တံဘရိယာ
ယပါကဋံဟုတွာ ပုရေတရံတုသိတပုရေ နိဗ္ဗတ္တိတွာသာမိကဿ သာ
သနံပေသေသိ၊ တေနဆရိယဂါလတိဿသ္မိံစရကာလံဂတိနိမိတ္တံဥပဋ္ဌာ
တိတိဝေဒိတဗ္ဗံ။ မနုဿလောကေဟိစရကာလံ တုသိတပုရေ မဟုတ္တံဝ
ဟောတိ။ဇံပဝိသုဒ္ဓိဒိပစ္ဆိမာနကကမ္မာနုဗ္ဗံဂတိနိမိတ္တံစိရကာလံပဝတ္တ
တိ၊ ဣမိနာနယေနဒုဗ္ဗဂါမကေဟိအဘယ ဓမ္မိကဥပသကာဒိနုပ္ပဝတ္တုံဝိတ္ထာရေ
တဗ္ဗံ။ စောရဿာတကဿပနမဟာနိရယေ ဝိပစ္စမာနကကမ္မာနုရူပံနေရ
ယိကာသာဒိကံသတ္တာဟံဥပဋ္ဌာတိ။သာဝတ္ထိနဂရေကိရပဋ္ဌသတာစော
ရဿဟိနဂရေစောရကမ္မံကရောန္တိ။အထေကဒိဝသံဇနပဒပုရိသောတေ
သံအဿန္တေနရောဟုတွာ စောရကမ္မံအကာသိ၊ တဒါတေသဗ္ဗေပိ ရာဇပုရိ
သာအဂ္ဂဟေသုံ။ ရာဇာတေဒိသွာဘုမ္မာကံ အန္တရေကိုမေသဗ္ဗေမာရေတုံ
သမတ္ထိဿဇီဝိတံဒဒ္ဒိတိအာဟ။ ပဋ္ဌသတာစောရာအညမညံသမ္ဗန္ဓာ အ
ညမညံသဟာယကာတိအညမညံမာရေတုံ နဿန္တိ သုဇနပဒမနုဿော
ပနအဟံမာရေမိတိဝတွာ သဗ္ဗေမာရေသိ။ ရာဇာတာသာတုသိတွာစော
ရဿာတကကမ္မံအဒါသိ။ သောပစ္စဝိသတိဝဿာနိစောရဿာတကကမ္မံ
အကာသိ။ရာဇာတာသမဟာလ္လကောတိဝတွာအညဿစောရဿာတက
ကမ္မံဒါပေသိ။သောစောရဿာတကကမ္မာအပနိတောအညတရဿသန္တိ

ကေနာသိကဝါတံဥဂ္ဂဏ္ဍိတွာ ဟတ္ထပါဒကဏ္ဏနာသာဒီဟိဆိန္ဒိတဗ္ဗာနံဥိရူ
ထနကဋ္ဌါနံဘိန္ဒန္တမာရေတဗ္ဗယုတ္တာနံနာသိကဝါတံဝိဿဇ္ဇေတွါမာရေတ
ဗ္ဗံမန္တံလဘိ။ သောရာဇာနံ အာရောစေတွာနာသိကဝါတေန စောရဃာ
တကကမ္မံကရောန္တသောဝတိ သဝဿာနိအဘိက္ကမိ။ သောပစ္စာမဟလ္လ
ကောဟုတွာ မရဏမဉ္စေနိပဇ္ဇိသတ္တဒိဝသေနကာလံကရိဿတီတိ။ မရ
ဏကာလေမဟန္တံဝေဒနံအဟောသိ။ သောမဟာနိရယေနိဗ္ဗတ္တောဝိယ
မဟာသဒ္ဒံကတွာဒုက္ခိတောဟောတိ။တဿသဒ္ဒေနဘီတာမနုဿာဥဘ
တောပဿေဂေဟံဆဒ္ဒေတွာပလာယိသု။တဿမရဏဒိဝသေ သာရိ
ပုတ္တထ္ထေရောဒိဗ္ဗစက္ခုနာလောကံ ဩလောကေန္တော ဧတဿကာလံက
တွာမဟာနိရယေ နိဗ္ဗတ္တမာနံ ဒိသွာ တဿအနုကမ္ပံပဋိစ္စ ဂေဟဒ္ဓါရေပါ
ကဋ္ဌောအဟောသိ။ သောကုဇ္ဇိတွာနာသိကဝါတံဝိဿဇ္ဇေသိ။ ယာဝတ
တိယံ ဝိဿဇ္ဇမာနောပိ ဝိဿဇ္ဇာပေတုံ အသက္ကောန္တောထေရံ အတိရေ
ကေနဝိရောစမာနံဒိသွာ စိတ္တံပသာဒေတွာ ပါယာသံထေရဿဒါပေသိ။
ထေရောမဂ်လံဝဇ္ဇေတွာအဂမာသိ။ စောရဃာတကောထေရဿဒိန္နဒါနံ
အနုဿရိတွာစဝိတွာသဂ္ဂေနိဗ္ဗတ္တိ၊ နိရယဇာလာဒယော အန္တရဓာယန္တိ။
သောအနာဂတေပိ ပစ္စေကဗုဒ္ဓေါဘဝိဿတိ။ဝေံဥပတ္ကိလိဋ္ဌံဝါဝိပစ္စမာန
ကကမ္မာနုရူပံဂတိနိမိတ္တမ္ပိသတ္တာဟပရမံဥပဋ္ဌာတိ။အတ္ထိကေဟိပနသဟ
ဿဝတ္ထု-သဂါထာဝဂ္ဂေသု ဩလောကေတဗ္ဗော။ဘဂဝတောပန ပရိ
သုဒ္ဓံမေတ္တာပုဗ္ဗဘာဂဿ သောမနဿဥာဏသမ္ပယုတ္တကုသလဿ က
မ္မဿဝေဂေနကာလ-ဒီပ-ဒေသ-ကုလ-မာတရ-ဝသေနဇ္ဇမာနိ ပဉ္စဂတိနိ
မိတ္တာနိစိရကာလံဟုတွာ ဥပဋ္ဌဟန္တိ။ စိရကာလန္တိမနုဿလောကေ သ
တ္တာဟမတ္တံ တုသိတပုရေမုဟုတ္တမေဝ၊ တထာပိမနုဿလောကေ သ
တ္တာဟမတ္တေကာလေဒေဝတာနံ ပဉ္စပုဗ္ဗနိမိတ္တာနိပညာယန္တိ၊တဉ္စခေါပု
ညဝန္တာနံယေဝပညာယန္တိ၊နသဗ္ဗေသံ၊မနုဿလောကေပုညဝန္တာနံရာဇ-
ရာဇမဟာမတ္တာဒီနံဝိယ၊ တံဒိသွာမဟေသက္ခာဒေဝတာဇာနန္တိ၊နအပ္ပေ
သက္ခာ၊ မနုဿလောကေနေမိတ္တကာပြာဟ္မဏပဏ္ဍိတာဒယောဝိယ။ မ
ဟေသက္ခာဒေဝတာတံပုဗ္ဗနိမိတ္တံဒိသွာနန္ဒဝနံနေတွာကာလောဒေဝါတိ
အာဒီဟိယာစန္တိ။ မဟာသက္ကောတတ္ထေဝနန္ဒဝနုယျာနေ ကာလ-ဒီပ-ဒေ
သ-ကုလ-မာတရ-ဝသေနပဉ္စဝိလောကေတွာစဝိတွာတမာရမ္မဏံကတွာ
မဟာမာယာယကုစ္ဆိမ္ဘိ ပဋိသန္ဓိံ အဂ္ဂဟေသိတိသန္ဓိဋ္ဌာနမဝဂန္တဗ္ဗံ။ တ

ထွကာလင်္ကိမနုဿလောကေဂကူနတိသတိမေဝဿေဝသာခဝုဏ္ဏမဒိ
ဝသေဗုဒ္ဓေါဘဝိဿာမီတိကာလံ ဩလောကေသိ။ ဒိပင်္ကိဓမ္မုဒိပေယော
ဝံဘဝိဿာမိ၊ နဓာဉဒိပေသုကိဒိပံ ဩလောကေသိ။ ဒေသင်္ကိမဿိမဒေ
သေယော၀၊ တဉ္စဓေါမဟာဗောဓိမဏ္ဍော ယော၀၊ နဓာဉဒေသေကိဒေသံ ဩ
လောကေသိ။ ကုလင်္ကိန္ဒေကုလာနိ ခတ္တိယကုလ-ဗြာဟ္မဏကုလ-၀သေ
နာ။ တတ္ထယဒ္ဓိ ကာလေခတ္တိယကုလံ လောကေသေဒ္ဓဘာ၀ေနဓယမေ၀
လောကေဓမဂ္ဂေါဘိသမ္ဗုန္ဓတိ၊ တဒါခတ္တိယကုလေယော ဗုဒ္ဓါဥုပ္ပဇ္ဇန္တိ။
ယဒ္ဓိ ပနကာလေဗြာဟ္မဏကုလံ ဓယမေ၀လောကေဓဂ္ဂေါတိ၊ တဒါ
ဗြာဟ္မဏကုလေယော ဗုဒ္ဓါဥုပ္ပဇ္ဇန္တိ။ ဣဒါနိပနခတ္တိယကုလမေ၀ဓဂ္ဂေါ
တိသမ္ဗုန္ဓန္တိ။ ခတ္တိယကုလေပိသကျရာဇာနော၀လောကေဥတ္တမာ၊ ဓယ
ဣန္ဒနီခတ္တိယကုလဥ္စာ၊ တသ္မာသကျရာဇကုလေယော၀ဘဝိဿာမိတိ ကု
လံ ဩလောကေသိ။ မာတရင်္ကိ မမမာတရံဒသမာသာနိသဉ္စာစဒိ၀သာနိ
ဥဿတိ၊ ဇ္ဈေန္တရေ မမမာဆုယာ ဓရောဂေါဘဝိဿတီတိ မာတရဉ္ဒိ
ဩလောကေသိ။ ဗောဓိသတ္တမာတာပနပင်္ကိမယေဥ္ဒိတာ။ ဇေဝံဟုတ္ဝိတော
ဝိဓာဂမတောဝိတဂ၀တောနိဗ္ဗာနစိတ္တဿ ပဋိသန္ဓိစိတ္တေနဂဟိတနိမိ
တ္တမေ၀ဓာရမ္ဘဏံဟောတိဘိ၀ေဒိတဗ္ဗံ။ ။

သဗ္ဗညုဇိန-နိဗ္ဗာန၊ စိတ္တဿ ဂေါစရံ သုဘံ။
ဝိညေယျံ ဂတိနိမိတ္တံ၊ ဂန္ဓေဟိ ဓရိဓောဓေတော၀။ ။

ဓါတုပရိနိဗ္ဗာနဉ္စိဗောဓိမဏ္ဍေယေ၀ဘဝိဿတိ၊ ဝုတ္တဉ္ဧတံ ဥပရိပဏ္ဏာသ
ကေဓါတုပရိနိဗ္ဗာနံဓနာဂတောဘဝိဿတိ၊ သာသနဿဟိဿဿကာ
လေဇုမဿိ တမ္ဗပဏ္ဏိဒိပေဓာတုယောဿန္ဓိပတိတွာမဟာဗောဓိယတော
နာဂဒိပေရောဓိယတနံစေတိယံ၊ တတောမဟာဗောဓိပလ္လင်္ကံ ဂမိဿန္တိ။
နာဂဘ၀နတောဝိ ဒေ၀လောကတောဝိဓာတုယောမဟာဗောဓိပလ္လင်္ကံ
မေ၀ဂမိဿန္တိ၊ သာသပမဏ္ဍာဝိဓာတုယောဓန္တရာနဿိဿန္တိ၊ သဗ္ဗာ
ဓာတုယော မဟာဗောဓိပလ္လင်္ကေဓာသိဘူတာသု၀ဏ္ဏဘူဒါ၀ိယဂေကဿ
နာဟုတွာ ဆဗ္ဗဏ္ဏရသ္မိယော၀ိဿဇ္ဇိဿန္တိ၊ တာဒသ သဟာဿလောက
ဓာတုံ၀ရိဿန္တိ။ တဇေတာဒသသဟာဿစက္ကဝါဠေသုဒေ၀တာသန္နိပတိ
တွာ ဓန္တိသဏ္ဌာပရိနိဗ္ဗာတိ၊ ဓန္တိသာသံနံ ဩဝဒိဿန္တိ၊ ပစ္ဆိမဒိဿနံဓုဒ္ဒ
ဓမ္မာကန္တိ ဒဿဇလဿပရိနိဗ္ဗုတိမိ၀သတောမဟန္တတရံကာရုညံကရိ
ဿန္တိ၊ ဥပေတွာဓနာဂါမိဓိဇာဿေဓာ၀ေသာသကတ္တဘာ၀ေနသ

နွာရေတုံနာသက္ခိ သု။ ဓာတုသရီရတောတေဇောဓာတုဥဋ္ဌဟိတ္တာယာဝ ဖြဟ္ဓလောကာဥဂ္ဂစ္ဆိဿတိ။ သာသပမတ္တာယပိဓာတုယာ သတိကေဇာ လာဘဝိဿတိ၊ ဓာတူသုပရိယာဒါနံ ဂတာသုပစ္ဆိဖ္ဖိဿတိ။ ဝေံမဟန္တံ ဆာနုဘာဝံဒဿေတ္ဝာ ဓာတူသုအန္တရဟိတာသုသာသနံ ဆန္တရဟိတံနာမ ဟောတိ။ ယာဝဝေံနအန္တရဓာယတိ၊ တာဝဆနန္တရဓာနမေဝသာသနံ။ ပရိ နိဗ္ဗာနကာလတောပဋ္ဌာယ ယာဝသာသပမတ္တာ ဓာတုတိဋ္ဌတိ၊ တာဝ ဗုဒ္ဓကာလတောပစ္ဆာတိ နဝေဒိတဗ္ဗံ၊ ဓာတူသုဟိဋ္ဌိတာသု ဗုဒ္ဓါဋ္ဌိတာဝ ဟောန္တိ၊ တသ္မာထွေန္တရေအညဿဗုဒ္ဓဿဥပ္ပတ္တိနိဝါရိတာဝဟောတိ။ တေနေဝဒါမ။ ။

ပရိနိဗ္ဗာနကာလတော၊ ပစ္ဆာ ဓရန္တိ ဓာတုယော။
အ-နိဗ္ဗုတောဝ သမ္ဗုဒ္ဓေါ၊ အည-ဗုဒ္ဓဿ ဝါရိတာ။ ။
ဇီဝမာနေပိ သမ္ဗုဒ္ဓေ၊ နိဗ္ဗုတေဝါ တထာဂတေ။
ယော ကရောတိ သမံ ပူဇံ၊ ဖလံ တံ-သ ဘိယာတိ။ ။

ဇုတိသာဂရဗုဒ္ဓိထွေရဝိစရိတေသီမဝိသောဓနေဓမ္မဝဏ္ဏနာယ
နိဗ္ဗာနကဏ္ဍောတတိယောပရိစ္ဆေဒေါ။ ။

ဇုဒါနိသံဃောစဒုလ္လဘော လောကေတိပဒဿဝဏ္ဏနာဂ္ဂမော သမ္ဗ တ္တော။ တထ္ထသံဃောတိပရမတ္ထ-သမ္ဗုတိ-ဝသေနဒုဝိဓောဟောတိ။ တေ သုပရမတ္ထသံဃောစတ္တာရိ ပုရိသယုဂါနိ အဋ္ဌပုရိသပုဂ္ဂလာစတ္တာလီသ ဓိပုဂ္ဂလာ အဋ္ဌသတဓိပုရိသပုဂ္ဂလာတိစတုဗ္ဗိဓောဟောတိ။ တထ္ထသဒ္ဒေ ပဝသေနသောတာပတ္တိမဂ္ဂဋ္ဌောဖလဋ္ဌောတိကေံယုဂံ၊ သကဒါဓိမဂ္ဂဋ္ဌော ဖလဋ္ဌောတိကေံ၊ အနာဂါဓိမဂ္ဂဋ္ဌောဖလဋ္ဌောတိကေံ၊ အရဟတ္တမဂ္ဂဋ္ဌော ဖလဋ္ဌောတိ ကေန္တိစတ္တာရိ ပုရိသယုဂါနိဟောန္တိ။ စတ္တာရောမဂ္ဂဋ္ဌာ စ တ္တာရော ဖလဋ္ဌာတိအဋ္ဌပုရိသပုဂ္ဂလာဟောန္တိ။ စတ္တာလီသဓိပုဂ္ဂလာတိ သောတာပတ္တိမဂ္ဂဋ္ဌော ပဋ္ဌမဈာနိကာဒိဝသေနပဉ္စ၊ တထာသကဒါဂါဓိ- အနာဂါဓိ-အရဟတ္တမဂ္ဂဋ္ဌာပိပဉ္စပဉ္စာတိဝီသတိမဂ္ဂဋ္ဌပုဂ္ဂလာ၊ တထာဖလ ဋ္ဌာပိသောတပတ္တိဖလဋ္ဌာဒိဝသေနပဉ္စပဉ္စာတိဝီသတိဖလဋ္ဌာတိစတ္တာလီ သပုဂ္ဂလာဟောန္တိ။ ထွေစမဂ္ဂဿကေစိတ္တက္ခဏိကတ္တာကထံဝီသတိမဂ္ဂ ဋ္ဌာပုဂ္ဂလာဘဝေယျုန္တိ။ ဂုစ္စတေ၊ ပါဒကဇ္ဈာန-သမ္မသိတဇ္ဈာနပုဂ္ဂလဇ္ဈာ .

သယေသုပိဟိ အညတရဝသေန တံတံချာနသဒိသဝိတက္ကာဒိအင်ပါဇု
ဘာဝေနစတ္တာရောပိ မဂ္ဂဋ္ဌာပဌမဇ္ဈာနိကာဒိဝေါဟာရံလဘန္တာ ပစ္စေကံ
ပဋ္ဌပဋ္ဌဓာဝိဘဇိယန္တိ၊ တသ္မာဝိသတိမဂ္ဂဋ္ဌာဟောန္တိ။ တထ္ထပဌမဇ္ဈာနာ
ဒီသုယံယံချာနံသမာပဇ္ဇိတ္တာ တတောဝုဋ္ဌာယသစ်ါရေ သမ္မသန္တသဝု
ဋ္ဌာနဂါမိနိဝိပဿနာပဝတ္တာ၊ တံပါဒကဇ္ဈာနံဝုဋ္ဌာနဂါမိနိဝိပဿနာယပ
ဒဋ္ဌာနဘာဝတော။ ယံယံချာနံသမ္မသန္တသသာပဝတ္တာ၊ တံသမ္မသိတဇ္ဈာ
နံ။ အဟောဝတမေပဌမဇ္ဈာနသဒိသောမဂ္ဂေါဟူဂီကော၊ ဒုတိယဇ္ဈာနာဒီ
သုဝါအညတရသဒိသောစတုရဂီကာဒိဘေဒေါမဂ္ဂေါဘဝေယျာတိ ဝေံ
ယောဂါဝစရသဉ္ဇပ္ပနဇ္ဈာသယောပုဂ္ဂလဇ္ဈာသယောနာမ။ တထ္ထယေနပ
ဌမဇ္ဈာနာဒီသု အညတရံချာနံသမာပဇ္ဇိတ္တာတထောဝုဋ္ဌာယပကိဏ္ဏကသ
စ်ါရေသမ္မသိတ္တာမဂ္ဂေါဥပ္ပါဒိတောဟောတိ၊ တဿသောမဂ္ဂေါပဌမဇ္ဈာ
နာဒိတံတံပါဒကဇ္ဈာနသဒိသောဟောတိ။ သစေပနဝိပဿနာပါဒကံကိဋ္ဌိ
ချာနံနတ္ထိ၊ ကေဝလံပဌမဇ္ဈာနာဒီသုအညတရံချာနံသမ္မသိတ္တာ မဂ္ဂေါဥပ္ပါ
ဒိတောဟောတိ၊ တဿသောသမ္မသိတဇ္ဈာနသဒိသောဟောတိ။ ယဒါပ
နယံကိဋ္ဌိချာနံ သမာပဇ္ဇိတ္တာတတောအည်သမ္မသိတ္တာ မဂ္ဂေါဥပ္ပါဒိတော
ဟောတိ၊ တဒါပုဂ္ဂလဇ္ဈာသယဝသေနဒ္ဒိသု အညတရသဒိသော ဟော
တိ။ ဝေံသမထယာနိကဿပုထုဇ္ဇနဿအရိယာနံဝါပါဒကဇ္ဈာနသမ္မသိ
တဇ္ဈာနပုဂ္ဂလဇ္ဈာသယဝသေနပဌမဇ္ဈာနာဒီနံအညတရချာနသဒိသဿမ
ဂ္ဂဂီကဿပဝတ္တနတောပုဂ္ဂလဘေဒဝသေနဝိသတိမဂ္ဂဋ္ဌာပုဂ္ဂလာဟော
န္တိ၊ တထာဖဋ္ဌာပိဝိသတိတိစတ္တာလီသအရိယပုဂ္ဂလာဟောန္တိ။ အပရဒ္ဓိ
သစေပနပုဂ္ဂလဿတထာဝိဓောဇဇ္ဈာသယောနတ္ထိ၊ အနုလောမဝသေန
ဟေဋ္ဌိမဟေဋ္ဌိမချာနတောဝုဋ္ဌာယဥပရူပရိချာနဓမ္မေသမ္မသိတ္တာဥပ္ပါဒိတ
မဂ္ဂေါပါဒကဇ္ဈာနမနပေက္ခိတ္တာ သမ္မသိတဇ္ဈာနသဒိသော ဟောတိ။ ပဋိ
လောမဝသေန ဥပရူပရိချာနတောဝုဋ္ဌာယ ဟေဋ္ဌိမဟေဋ္ဌိမချာနဓမ္မေသ
မ္မသိတ္တာ ဥပ္ပါဒိတမဂ္ဂေါ သမ္မသိတဇ္ဈာနမနပေက္ခိတ္တာ ပါဒကဇ္ဈာနသဒိ
သောဟောတိ၊ ဟေဋ္ဌိမဟေဋ္ဌိမချာနတောဟိ ဥပရူပရိချာနံဗလဝတရန္တိ၊
အဋ္ဌသတဓိပုရိသပုဂ္ဂလာဘိတထ္ထကေဝိဇီ, ကောလံကောလော, သတ္တက္ခ
တ္တုပရမော, တိတယောသောတာပန္နာ။ ကာမရူပါရူပဘဝေသုအဓိဂတ
ဖလာတယောသကဒါဂါမိနောတိ တေသဗ္ဗေပိ ဒုက္ခာပဋိပဒါဒန္ဓာဘိည်, ဒုက္ခာပဋိပဒါခိပ္ပါဘိည်, သုခါပဋိပဒါဒန္ဓာဘိည်, သုခါပဋိပဒါခိပ္ပါဘိည,

ဖြိ,စတုနှုံပဋိပဒါနံဝသေနစတုဝိသတိ၊ အန္တရာပရိနိဗ္ဗာယီ, ဥပဟစ္စပရိ နိ
ဗ္ဗာယီ,သသခ်ါရပရိနိဗ္ဗာယီ,အသခ်ါရပရိနိဗ္ဗာယီ,ဥဒ္ဓံသောတေါအကနိ
ဋ္ဌဂါမီ,တိအဝိဟာသုပဋ္ဌအနာမိဂါနော၊တထာအတပ္ပါသုဒဿာသုဒဿီ
သုပိပဋ္ဌ။အကနိဋ္ဌေသုပနဥဒ္ဓံသောတဝဇ္ဇာအန္တရာပရိနိဗ္ဗာယီ,ဥပဟစ္စပရိ
နိဗ္ဗာယီ,သသခ်ါရပရိနိဗ္ဗာယီ,အသခ်ါရပရိဗ္ဗာယီ,တိစတ္တာရောတိစတု
ဝိသတိအနာဂါမိနော။ သုက္ခဝိပဿကော,သမထယာနိကော,တိနွေအရ
ဟန္တော၊စတ္တာရောမဂ္ဂဋ္ဌာဇိ စတုပညာသ၊ တေသဗ္ဗေပိသဒ္ဓါရရ-ပညာရ
ရာနံဝသေနနွေဂုဏေဟုတွာ အဋ္ဌသတံအရိယပုဂ္ဂလာဟောန္တိ။ တေသ
ဗ္ဗေပိအဋ္ဌသတံဝါတိဝိတ္တာရဝသေနဥဒ္ဓိဋ္ဌာ အရိယ ပုဂ္ဂလာ၊ တေသခေ်ပ
တော ယုဂဝသေနသောတာပတ္တိမဂ္ဂဋ္ဌောဖလဋ္ဌောတိဧကံယုဂတ္ပ်ာဒိနာ
စတ္တာရောဝဟောန္တိ။ တေနေဝါဟ ရတနပရိတ္တေ ယေပုဂ္ဂလာ အဋ္ဌသ
တံပသတ္တာ၊စတ္တာရိဧတာနိယုဂါနိဟောန္တိတိ၊ အယံပဘေဒေါမဂ္ဂဋ္ဌဖလ
ဋ္ဌေသုမိဿကဝသေနလဗ္ဘတိ၊ ဈာနိက-ဝိပဿကပဘေဒေါပနဖလဋ္ဌေ
ယေဝလဗ္ဘတိ၊ မဂ္ဂဿဧကစိတ္တက္ခကိကတ္တာ မဂ္ဂဋ္ဌေသုနလဗ္ဘတိ။ တတ္ထ
သောတာပတ္တိဖလဋ္ဌောဈာနိက-သုက္ခဝိပဿက-ဝသေနဒုဝိဓော။တေသု
ဈာနိကောပုဂ္ဂလောတဘိ္ဓံဘဝေ အရဟတ္တပ္ပတ္တောပရိနိဗ္ဗာယတိ။ အပ္ပ
တ္တေဖြဟ္ဓလောကဂတောဟောတိ၊သောဈာနိကောနာမ။ မူလဋိကာယံပ
နနိကန္တိယာသတိ ပုထုဇ္ဇနာဒယောယထာလဒ္ဓဇ္ဈာနဿဘူမိဘူတေ သု
ဒ္ဓါဝါသဝဇ္ဇိတေယထ္ထကထ္ထစိနိဗ္ဗတ္တန္တိ၊ တထာကာမဘဝေပိ ကာမာဝစ
ရကမ္မဗလေန၊ဈဇ္ဈတိဟိဘိက္ခဝေသီလဝတောစေတော ပဏိမိဝိသုဒ္ဓတ္တာ
တိဝုတ္တံ။ အနာဂါမိနောပနကာမရာဂဿ သဗ္ဗသောပဟီနတ္တာ ကာမဘ
ဝေသုနိကန္တိနဥပ္ပါဒေန္တိတိ ကာမလောကဝဇ္ဇိတေယထာလဒ္ဓဿဘူမိ
ဘူတေယထ္ထကထ္ထစိနိဗ္ဗတ္တန္တိတိဝုတ္တံ၊ တထာဟိအနာဂါမိဿေဝကာမ
ဘဝေနိကန္တိ ယာပဟီနတ္တာ သောတာပန္နသကဒါဂါမီနမ္ပိနိကန္တိယာသ
တိကာမဘဝေကာမာဝ စရကမ္မဗလေန ဥပ္ပတ္တိဘာဝေါ အဝါရိတောဝ
ဟောတိတိဝိညာယတိ၊ တသ္မာအပ္ပတ္တေဖြဟ္ဓလောကဂတော ဟောတိ၊
သောဈာနိကောနာမာတိ ဈာဒံယေဘုယျဝသေနဝုတ္တန္တိဒဋ္ဌဗ္ဗံ။ သုက္ခ ဝိပ
ဿကောပနတိဝိဓေါဧကဗီဇီ,ကောလံကောလော,သတ္တက္ခတ္တုပရမော,
တိ။တတ္ထဧကောမနုဿလောကေဝါဟောတုဆဒေဝလောကေဝါ၊ဧက
ပဋိသန္ဓိကော ဟုတွာအရဟတ္တံပတ္တာပရိနိဗ္ဗာယတိ၊ အယံဧကဗီဇီနာမ။

ဧကောမနုဿလောကေဧကောပဋိသန္ဓိဒေဝလောကေဧကောတိဒ္ဒေပဋိသန္ဓိ
ကောဝါ၊ဝေံတိစတုပဉ္စဆပရမောဟုတွာအရဟတ္တံပတွာပရိနိဗ္ဗာယတိ၊
အယံကောလံကောလောနာမ။ဧကောမနုဿလောကေ သောတာပန္နော
ဟုတွာ ဒေဝလောကေ ဧကောပဋိသန္ဓိတတော ပုနာဂန္တ်ွာ မနုဿလော
ကေဧကောတိဝေံမနုဿ-ဒေဝလောကမိဿကဝသေန တထ္ထစတ္တာရိဇ္ဇ
တိဏိတျာဒိနာတထ္ထဆဇ္ဇဧကောတိယာဝသတ္တပဋိသန္ဓိကောဟုတွာ ပ
ရိနိဗ္ဗာယတိ၊ အယံသတ္တက္ခတ္တုပရမောနာမ။ ကေဝလံပန မနုဿလော
ကေယေဝသတ္တဒေဝလောကေယေဝဝါသတ္တာတိဝေံအမိဿောဟုတွာ
ပဋိသန္ဓိကောဂဟေတဗ္ဗော၊ဆပရေပနဇ္ဇတောသတ္တ တတောသတ္တ သံ
သာရေ ဝိစရန္တိတိဝုတ္တတ္တာမနုဿလောကသတ္တ ပဋိသန္ဓိဒေဝလောက
သတ္တပဋိသန္ဓိဝသေနသတ္တက္ခတ္တုပရမံဝဒန္တိ။ တံအယုတ္တံ၊ ကသ္မာ၊ကိဉ္စာ
ပိတေဟောန္တိဘုသံပမတ္တာ၊နတေဘဝံဆဋ္ဌမမာဒိယန္တိတိပါဋ္ဌိယာဝိရောဓ
တ္တာ။ အပိစဒ္ဒိဘဝပရိန္တိန္ဒောသကဒါဂါမိပိဒ္ဒိက္ခတ္တုံ မနုဿလောကံအာ
ဂတော ဘဝေယျ၊ တဿပိ တထ္ထဧကံ ဇ္ဇဧကန္တိဝါရဿ လန္တိတဗ္ဗ
တော နပနေဝံဒဋ္ဌဗ္ဗံ။သကိံ ဇ္ဇမံမနုဿလောကံ အာဂန္တတိတိသကဒါဂါ
မိ၊ ဇ္ဇဝေတွာဇ္ဇဝေရိနိဗ္ဗာယိ, တထ္ထပတွာ တထ္ထပရိနိဗ္ဗာယိ, တထ္ထပတွာ
ဇ္ဇဝေရိနိဗ္ဗာယိ,ဇ္ဇဝေတွာတထ္ထပရိနိဗ္ဗာယိ, တိပဉ္စသုသကဒါဂါမိဘု ပဉ္စ
မကောဝိဓ အဓိပ္ပေ တော။ ယဒိဝေံ ဇ္ဇဝေတွာ ဇ္ဇဝေရိ နိဗ္ဗာယိတိ အာဒ
ယော စတ္တာရောကဆံ သကဒါဂါမိနာမာတိ။ တေသကိံ ပုနအာဂန္တတိ
တိဝစနထ္ထေနသကဒါဂါမိနာမ။ ကာမတဏ္ဍာယ သဗ္ဗသောပဟိနတ္တာဇ္ဇ
မံကာမဓာတုံအနာဂန္တတိတိအနာဂါမိ၊ နိစ္စံဖြဟ္ဓလောကေယေဝပဋိသန္ဓိ
ဝသေနအာဂန္တတိတိအဓိပ္ပါယော။ဈာနိကဿဝေံဟောတု၊ သုက္ခဝိပဿ
ကဿကထန္တိ။သောပိဈာနိကောဝဟုတွာဂန္တတိ၊တဿဟိမဂ္ဂန္တရေသိ
ဟဗျန္ဒါဒိဟိဟတဿာပိလက္ခဏတ္တယံ အာရောပေတွာ ဈာနိကောဟု
တွာဝမရဏံဟောတိ၊ အယံပနရူပါရူပဘဝေန ဧကက္ခတ္တုပရမောနာမ။
သတ္တက္ခတ္တုပရမာဒယောအရိယာရူပါရူပလောကေသုအနေကက္ခတ္တုပ
ဋိသန္ဓိကာပိ ဖြဟ္ဓလောကသာမညေန ဧကပဋိသန္ဓိကာနာမဟောန္တိ။ အ
ရဟာပနပါပကရဏေရဟာဘာဝါဒက္ခိဏံအရဟတ္တာ ပုနဘဝါ ဘိနိဗ္ဗ
တ္တိယာရဟာဘာဝါတျာဒိနာဝစနထ္ထေနအရဟာနာမ။သောပိ တိဝိဓော
ဈာနိက,သုက္ခဝိပဿက,သမသိသိဝသေန။ တထ္ထဈာနိကောမဂ္ဂေနေဝ

အာဂတော၊ သောပဋိသန္တိဒါပ္ပတ္တောနာမ။အပရောပိ ပုထုဇ္ဇနသေက္ခသ
န္တာနေချာနိ ကောဟုတ္ပာ ချာနံပါဒကံကတ္ပာ မဂ္ဂံဥပ္ပါဒေတိ၊ သောပိ ချာနိ
ကောဝ။ သုက္ခဝိပဿကောပနကိလေသက္ခယမတ္တမေဝ မဂ္ဂေနသဟအ
နာဂတချာနံနာမနတ္တိ၊တံပစ္ဆာပရိဟာယတီတိပိဝဒန္တိ။သမသီသီပနတိဝိ
ဓောဟောတိ ဇရိယာပထသမသီသီ, ရောဂသမသီသီ, ဇီဝိတသမသီ
သီ,တိ။တတ္ထယောဌာနာဒီသုဇရိယာပထေသုယေနေဝဇရိယပထေနသ
မန္နာဂတောဟုတ္ပာဝိပဿနံအာရဘတိ၊ထေနေဝဇရိယာပထေနအရဟ
တ္တံပတ္ပာပရိနိဗ္ဗာယတိ၊ အယံဇရိယာပထသမသီသီနာမ။ ယောပနဧကံ
ရောဂံပတ္ပာအန္တောရောဂေဧဝ ဝိပဿနံပဋ္ဌပေတ္ပာအရဟတ္တံပတ္ပာ တေ
နေဝရောဂေနပရိနိဗ္ဗာယတိ၊အယံရောဂသမသီသီနာမ။ ယောပနတေရ
သသုသီသေသုကိလေသသီသံအဝိဇ္ဇံအရဟတ္တမဂ္ဂေါပရိယာဒိယတိ၊ပဝ
တ္တိသီသံဇီဝိတိန္ဒြိယံ ရတိစိတ္တံပရိယာဒိယတိ၊ အယံဇီဝိတသမသီသီနာ
မ။တတ္ထတေရသသီသာနိ၊ကတမာနိတေရသသီသာနိ။ပလိဗောဓသီသံ၊
တဏ္ဍာဗန္ဓနသီသံ၊ မာနပရာမာသသီသံ၊ဒိဋ္ဌိပိက္ခေပသီသံ၊ဥဒ္ဓစ္စကိလေသ
သီသံ၊ အဝိဇ္ဇာအဓိမောက္ခသီသံ၊သဒ္ဓါပဂ္ဂဟသီသံ၊ ဝီရိယဥပဋ္ဌာနသီသံ၊
သတိအဝိက္ခေပသီသံ၊သမာဓိဒဿနသီသံ၊ ပညာပဝတ္တိသီသံ၊ ဇီဝိတိန္ဒြိ
ယဂေါစရသီသံ၊ဝိမောက္ခသစ်ါရသီသန္တိ။ ဇွေစအဝိဇ္ဇာပရိယာဒါယကံ
မဂ္ဂစိတ္တံ ဇီဝိတိန္ဒြိယံပရိယာဒါတုံသက္ကောတိ၊ဇီဝိတပရိယာဒါယကံရတိ
စိတ္တံ အဝိဇ္ဇံပရိယာဒါတုံနသက္ကောတိ၊အဝိဇ္ဇာပရိယာဒါယကံ စိတ္တံအည့်
ဇီဝိတိန္ဒြိယပရိယာဒါယကံ စိတ္တံအည့်။ ကထံပနိဒံသီသံသမံဟောတီတိ။
ဝါရသမတာယ၊ ယတ္ဒိဋ္ဌိဝါရေမဂ္ဂဝုဋ္ဌာနံဟောတိ၊ သောတာပတ္တိမဂ္ဂေမ
ဂ္ဂ,ဖလ,နိဗ္ဗာန,ပဟီန, သေသကိလေသပစ္စဝေက္ခဏာ, ဝသေနပဋ္ဌပစ္စဝေ
က္ခဏာနိ၊ တထာသကဒါမိမဂ္ဂေပဋ္ဌ၊ အနာဂါမိမဂ္ဂေပဋ္ဌ၊ အရဟတ္တမဂ္ဂေ
သေသ ကိလေသာ ဘာဝါစတ္တာရီတိ ဧကူနဝီသတိ မေပစ္စဝေက္ခဏဥာ
ဏေပတိဋ္ဌာယဘာဝင်္ဂ်ဩတရိတ္ပာပရိနိဗ္ဗာယတေါဇ္ဇမာယဝါရသမတာ
ယဇ္ဇဒံဥဘယသီသံပရိယာဒါနမ္ပိသမံဟောတိနာမ။ အရဟတ္တမဂ္ဂေစပဝ
တ္တိသီသံဇီဝိတိန္ဒြိယံပဝတ္တိတောဝုဋ္ဌဟန္တောမဂ္ဂေါရတိတော ဥဒ္ဓံအပ္ပဝတ္တိ
ကရဏဝသေနယဒိပိပရိယာဒိယတိ။ယာဝပနရတိ၊တာဝပဝတ္တိသဘာ
ဝတောပဝတ္တိသီသံ ဇီဝိတိန္ဒြိယံရတိစိတ္တံပရိယဒိယတိနာမ။ကိလေသပ
ရိယာဒါနေနမဂ္ဂစိတ္တေနအတ္တနောအနန္တရံဝိယနိပ္ပါဒေတဗ္ဗာပစ္စဝက္ခဏာဂါ

ရာဝပရိပုဏ္ဏာ။ပရိပုဏ္ဏဝေသနပဟိနကိလေသောဝပစ္စဝေက္ခတေါကိစ္စေ
သပရိယာဒါနသောဝါရာတိဝတ္ထုတံအရဟံတိ၊တေနေဝကိလေသသ
သံအဂ္ဂါပရိယာဒါနဉပဝတ္ထိသံဇိဂိတိန္ဒြိယပရိယာဒါနဉ သမံကတွာ
ဣမာယဝါရသမတာယကိလေသပရိယာဒါနံဇိဂိတပရိယာဒါနံအပုဗ္ဗစ
ရိမဘာဝေဒိတဗ္ဗါတိဝုတ္တံ။သံယုတ္တဋ္ဌကထာယံပနယသာပုဂ္ဂလသ အပု
ဗ္ဗံအစရိမံအာသဝပရိယာဒါနဉဟောတိဇိဂိတပရိယာဒါနဉ၊ အယံဂုပုဂ္ဂ
လောသမသိသီ။ ဧဿစပဝတ္ထိသိ သံကိလေသံသိသန္တိ နွေသိသာနိ။ တ
ထာပဝတ္ထိသိသံနာမဇိဂိတိန္ဒြိယံ။ ကိလေသသိသံနာမအရိဇ္ဈာ။တေသုဇိဂိ
တိန္ဒြိယံရုတိစိတ္တံခေပေတိ။အဂိဇ္ဈံမဂ္ဂစိတ္တံ။ဒ္ဝိန္နံစိတ္တာနံဧကေတောဥပ္ပါဒေါန
ထြိ။မဂ္ဂါနန္တရံပနဖလံ၊ဖလာနန္တရံဘဝင်ံ၊ဘဝင်္ဂတောဝုဋ္ဌါယပစ္စဝေက္ခဏံ၊
ပရိပုဏ္ဏံဟောတိ၊တံအပရိပုဏ္ဏံဝါတိ။တိဒ္ဓါဇောနအာသိနာသိသေဆိန္နဇ္ဇော
ဝိဟိဇ္ဇကောဝါနွေဝါပစ္စဝေက္ခဏဝါရေအဝသံဥပ္ပဇ္ဇန္တိ့ယော၊ စိတ္တာနံပ
နထဟုပရိဝုတ္တိတာယအာသဝက္ခယောစဇိဂိတပရိယာဒါနဉဇကဋ္ဌော
ဝိယသဒ္ဒါယတီတိဝုတ္တံ။ထဋ္ဌိကာယဥ္စဒ္ဒိန္နံစိတ္တာနန္တိ့ရတိစိတ္တမဂ္ဂစိတ္တာနံ။
တန္တိ့ပစ္စယဝေကလ္လံ။ ပရိပုဏ္ဏံဇဝနစိတ္တာနံသတ္တက္ခတ္တုံပဝတ္တိယာ။ အပ
ရိပုဏ္ဏံပဉ္စက္ခတ္တုံပဝတ္တိယာ။ ကိဉ္စာပိဇကောဝါနွေဝါတိဝုတ္တံ၊ တံပနဝစန
သိလိဋ္ဌဝသေနဝုတ္တံ။ယာဝဇကံဝါနွေဝါတဒါရမ္မဏစိတ္တာနိတိဟေဋ္ဌိမန္တေ
နနွေပဝတ္တန္တိတိဝဒန္တိတိဝုတ္တံ။ဧတ္ထစပရိပုဏ္ဏံဇဝနစိတ္တာနံသတ္တက္ခတ္တုံပ
ဝတ္တိယာအပရိပုဏ္ဏံ ပဉ္စက္ခတ္တုံပဝတ္တိယာဘိဏှပိနာ အဋ္ဌကထာဒိကာဝစ
နေနသမသိသိနံပစ္စဝေက္ခဏာဝသေနမရဏာသန္နဝိထိယံပရိပုဏ္ဏဝသေ
နသတ္တက္ခတ္တုံ၊ အပရိပုဏ္ဏာသေနပဉ္စက္ခတ္တုံကြိယဇဝနာနိဇဝန္တိတိသန္နိ
ဋ္ဌာနမေတ္ထဝဂန္တဗ္ဗံ။ အသမ္မူဠှာကာသံကရောတိတိ ဝုတ္တတ္တာစ ဝိညာ
ယတိသတ္တက္ခတ္တုံပရိပုဏ္ဏဝသေနမရဏာသန္နကာလေဇဝနပဝတ္တိ။ဝေဠု
သတိမန္ဒပဝတ္တိယံပနမရဏကာလာဒိသုပဉ္စဝါရမေဝါတိဧတ္ထ မန္ဒပဝတ္တိ
ယန္တိ့ဝိသေသနံသာဧတ္ထကံသိယာ။ပဉ္စဝါရမေဝါတိဧတ္ထဧဝကာရေနမန္ဒပ
ဝတ္တိကာလေဆသတ္တက္ခတ္တုံနိဝတ္တေတိ။ အသမ္မူဠှာကာလေပန ဆသတ္တ
က္ခတ္တုံဗြိအနုဇာနာတိ။ကာမာဝစရဇဝနာနဉအနိယတပရိမာဿာ ဗလဝ
ကာလေဒိပရိသမ္မဇ္ဈာဘာဝါ၊တထာဟိကာမာဝစရဇဝနာဗလဝကာလေ
သတ္တက္ခတ္တုံဆက္ခတ္တုံဝါ မန္ဒပဝတ္တိယံပနမရဏကာလါဒိသုပဉ္စဝါရမေဝ။
ဘဂဝတောယမကပါဋိဟာရိယကာလာဒိသုလဟုကပဝတ္တိယံစတ္တာရိ

ဗဗ္ဗဝါပစ္စဝေက္ခဏဇဝနစိတ္တာနိ ဘဝင်္ဂစိတ် အနိယမိတပုဗ္ဗမာဂဝဝသေန ဥပ္ပဇ္ဇိတွာဝေါ အာဂတောဝံ့ အုမတ္တိ သမတိသိနိဒ္ဓေသဝါ ရေဝိမရဏာသန္နဿ ဝိထိစိတ္တသဝိသုံ အလဇ္ဇနတောပစ္စဝေက္ခဏန္တေယေဝ ဘဝင်္ဂစိတ္တေန ပံရိနိဗ္ဗာနတောပရိပုဏ္ဏဝသေန သတ္တဇဝနစိတ္တာနိပါဋိကာဒီတဗ္ဗာနိတိ အမှာကံခန္ဓိ၊ ဝိမံသိတွာဂဟေတဗ္ဗော၊ အုတောယုတ္တတရော ဝါပကာရောလဇ္ဇမာနောဂဝေသိတဗ္ဗော။ ဇဝံပရမတ္ထသံဃဝသေနစတ္တာရိပုရိသယုဂါနိအဋ္ဌပုရိသပုဂ္ဂလာစတ္တာလီသံ ဗိပုဂ္ဂလာအဋ္ဌသတဗိပုရိသပုဂ္ဂလာတိသဗ္ဗံသမောဓေနေတွာ အုမတ္တိ လောကေ သံဃောဝိ ဒုလ္လဘောတိဝေဒိတဗ္ဗော၊ တထာဟိအရိယပုဂ္ဂလာအတိဒုလ္လဘာဝ။ သာသနသဝိဇ္ဇမာနကာလေဝိ အုဒါနိ သောတာပန္နသာဝိ အဝိဇ္ဇမာနတော၊ အယံ ပရမတ္ထသံဃဝိစာရဏာ။ သမ္မုတိသံဃောပနဉ္စ ဘိစတုတ္ထေနဥပသမ္ပန္နောပုထုဇ္ဇနသံဃောဝ၊ သောဝိဒုလ္လဘောယေဝ။ ကသ္မာ၊ ဗုဒ္ဓုပ္ပါဒကာလေယေဝလဗ္ဘနတော၊ တထာဟိအနုပ္ပန္နေဗုဒ္ဓေ ပစ္စေကဗုဒ္ဓါနံ သတသဟဿာဓိကာနေဥပဇ္ဇိမာနေဝိတေသံသန္တိကေဥပသမ္ပဒါဘာဝဿအလဗ္ဘမာနတော၊ ပစ္စေကဗုဒ္ဓါနဉ္စိသန္တိကေပဗ္ဗဇိတာနံကုလပုတ္တာနံသရဏာဂမနကမ္မဋ္ဌာနသဿဝိဒါတုံ အသက္ကုဏေယျတ္တာ။ ပစ္စေကဗုဒ္ဓါစနာမမုဂဿသုပိ နဒဿနံဝိယအတ္တနာပဋိလဒ္ဓသစ္ဆဓမ္မေပရေသံအာစိက္ခိတုံနသက္ကောန္တိ၊ တသ္မာတေပဗ္ဗာဇေတွာကမ္မဋ္ဌာနေနိယောဇေတုံအသမတ္ထာ၊ ဇဝံတေနိဝါသေတဗ္ဗံ၊ ဇဝံတေပါရုပိတဗ္ဗန္တိ အာဒိနာနယေနအာဘိသမာစာရိကမေဝသိက္ခာပေသုံ၊ တသ္မာဗုဒ္ဓုပ္ပါဒကာလေယေဝသမ္မုတိသံဃောလဗ္ဘတိ။ အပိစနတောဒုလ္လဘာယေဝဟောန္တိ၊ အထခေါတသ္မိံ ဥဒ္ဒိဿအပ္ပမတ္တကဿပါကတာကာရဿအသဒ္ဓိယျဖလဝိဟောန္တိ၊ ဝုတ္တဉ္ဥေတံဘဂဝတာဘဝိဿန္တိ ခေါပနာနန္ဒအနာဂတမဒ္ဓါနံ ဂေါတြံဘုနောကာသာဝကဿောဒုဿီလာပါပမ္မာတေသုဒုဿီလေသုသံဃံဥဒ္ဒိဿဒါနံဒဿန္တိ၊ တဒါပါဟံအာနန္ဒသံဃဂတံ ဒက္ခိဏံအသင်္ချိယျံအပ္ပမေယျံဝဒါမိ၊ နတွေဝါဟံအာနန္ဒကေနစိပရိယ်ာယေနသံဃဂတာဒက္ခိဏာဝါဋိပုဂ္ဂလိကံဒက္ခိဏံမဟပ္ဖလန္တိဝဒါမိတိ။ တထာဟိဥပရိပဏ္ဏာသကေဒက္ခိဏာဝိဘင်္ဂေပဏ္ဏာယံကာသာဝကဿာနံသံဃေဒိန္နေဒက္ခိဏာဝိဂုဏာသင်္ချာယအသင်္ချေယျာတိဝုတ္တံ။ သံဃဂတဒက္ခိဏာဟိသံဃေစိတ္တိကာရံကာတုံ သက္ကောန္တသဟောတိ။ သံဃေပနစိတ္တိကာရောဒုက္ကရော၊ ယောဟိသံဃဂတံ ဒက္ခိဏံဒဿာမိတိဒေယျဓမ္မံ ပဋိယာ.

ဒေတွာဝိဟာရံဂတ္တွာဘန္တေသံဃံဥဒ္ဒိသဏေံထေရံဒေထာတိဝဒတိ၊ အ
ထသံဃတောသာမဏေရံလဘိတွာ သာမဏေရေမေလဒ္ဓေါတိ အညဝတ္တံအာပဇ္ဇတိ၊တဿဒဂ္ဂိဏာသံဃဂတာနဟောတိ။ မဟာထေရံလ
ဘိတွာဝိမဟာထေရေမေလဒ္ဓေါတိသောမနသံဥပ္ပါဒေန္တသာပိနဟော
တိယေဝ။တဿဒဂ္ဂိဏာသံဃဂတာနဟောတိ။ယောပနသာမဏေရံဥ
ပသမ္ပန္နံဝါဒဟရံဝါထေရံဝါဗါလံဝါပဏ္ဍိတံဝါယံကိဉ္စိသံဃတောလဘိ
တွာနိဗ္ဗေမတိကောဟုတွာသံဃဿဒဒ္ဓိတိသံဃေစိတ္တီကာရံ ကာတုံ သ
ဏ္ဍောတိ၊တဿ ဒဂ္ဂိဏာသံဃဂတာနာမဟောတိ။ ပရသရဒ္ဒဝါသိနော
ကိရဇေံကရေန္တိ၊တတ္ထဟိဇေကောဝိဟာရသာမိ ကုဋုမ္ဗိကော သံဃဂ
တံဒဂ္ဂိဏံဒသာမိဘိသံဃတောဥဒ္ဒိသိတွာဇေကံဘိက္ခုံဒေထာတိယာစိ
တွာသောဇေကံဒုသီလဘိက္ခုံလဘိတွာနိသီဒနဌာနံ ဩပုဇ္ဇာပေတွာ အာ
သနံပညာပေတွာဥပရိဝိတာနံဗန္ဓိတွာဂန္ဓရူမပုပ္ဖေဟိပူဇေတွာပါဒေဓေါ
ဝိတွာမဂ္ဂေတ္တွာဗုဒ္ဓသနိပစ္စကာရံကရေန္တောဝိယသံဃေစိတ္တီကာရေန
ဒေယျဓမ္မံအဒါသိ၊သောဘိက္ခုပစ္ဆာဘတ္တံဝိဟာရံဇဂ္ဂနတ္ထာယကုဒါလကံ
ဒေထာတိဃရဒ္ဒါရံအာဂတော၊ဥပါသိကောနိသိန္နောဝကုဒါလံပါဒေနခိပိ
တွာဂဏ္ဍာတိအဒါသိ၊တမေနံမနုဿာအာဟံသုတုမှေဟိပါတောဝတေ
ဿကတသက္ကာရေဝတ္တုံနသက္ကာ၊ဇ္ဇဒါနိအပစယမတ္တကမ္ပိနတ္ထိ၊ ကိံနာ
မေတန္တိ။ဥပါသကောသံဃဿသောအယျောစိတ္တီကာရေ၊နတေဿာ
တိအာဟ။ကာသာဝကဏ္ဍသံဃဒိန္နဒဂ္ဂိဏံပနကောသောဓေတိ။ သာရိ
ပုတ္တမောဂ္ဂလာနာဒယောအသိတိမဟာထေရာသောဓေန္တိ၊အပိစထေရာ
စိရပရိနိဗ္ဗုတာ၊ ထေရေအာဒိံကတွာ ယာဝဇ္ဇတနာဓရမာနခီဏာသဝါ
သောဓေန္တိယေဝ၊ တထာဟိ ဒါယကတော ပဋိဂ္ဂါဟတောပိ မဟပ္ဖလံ
ဟောတိဒါနံ။ ဒါယကတောဝေဿန္တရဇာတကံ ကထေတဗ္ဗံ၊ ဝေဿန္တ
ရေဟိဒုသီလဿဇူဇကာပြာဟ္ဓဏဿနယနသဒိသေ ဒ္ဒေဇါလိကဏ္ဍာ
ဇိနေပုတ္တေဒတွာပထဝိံကမ္ပေသိ။သဗ္ဗညုတညာဏံ အာရဗ္ဘပဝတ္တစေတ
နာယမဟန္တဘာဝေနပထဝိံကမ္ပေသိ။ ဇေံဒါယကတောပိ မဟပ္ဖလံဟော
တိ။ ပဋိဂ္ဂါဟကတောပနသာရိပုတ္တတ္ထေရဿ ဒိန္နစောရဃာတကဝတ္ထု
ကထေတဗ္ဗံ၊စောရဃာတကာနာမဟိသာဝတ္ထိယံဇေကောဇနပဒပုရိသော
ပဉ္စဝိသတိဝဿာနိစောရဃာတကကမ္မံကတွာမဟလ္လကကာလေပိဘိံ
သဝဿာနိနာသိကဝါတေနေဝကဏ္ဏနာသာဒိနိ ဆိန္ဒိတွာ စောရဃာတ

ဟာကမ်ဂ်ကရောန္တသောဝပဗ္ဗပညာသဝသာနိဝိတိဝတ္တာနိ။ သောမရဏာ
မရွေနိပန္နောဝအတ္တာနောကံမ္မဗလေနမဟာနိရယေနိဗ္ဗတ္တောဝိယမဟာသ
ဒ္ဒံကတ္တာဒုက္ခိတော ဟောတိ၊တဿသဒ္ဒေန ဘိတာမနုဿာဥဘတောပ
သေဂေဟံဆဒ္ဒေတွာ ပထာယိ သု။ တဒါသာရိပုတ္တတ္ထေရော ဒိဗ္ဗစက္ခု
နာလောကံဝေါလောကေန္တော တံဒိသွာ တဿအနုကမ်ပဒ်ိဒ္ဓ တဿဂေ
ဟဒွါရေဆဒ္ဒါသိ။ သောကုဏ်ိတွာတိက္ခတ္တုံနာသိကဝါတေန ဝိဿဇ္ဇမာ
နောပိဝိဿဇ်ိတုံအသက္ကောန္တောအတိဝိရောစမာနံထေရံဒိသွာဆတိဝိယ
ပသီဒိတွာအတ္တနောအတ္ထာယသမ္ဘာဒိတံပါယာသံအဒါသိ။ထေရောပိမင်
လံဝဿတွာပက္ကမိ။ စောရဃာတကောထေရဿဒ္ဒါနံ အနုဿရိတွာ
သဂ္ဂေနိဗ္ဗတ္တတိ၊ဇေံပန်ိဂ္ဂါဟကတောပိမဟာပွလံဟောတိ။ ဥဘယတော
ပိမဟာပွလံ၊ အနာထပိဏ္ဍကဝိသာခါဒယောဗုဒ္ဓပွမုခဿဒ္ဒါနံဝေဒိတ
ဗ္ဗံ။ ။

ဝုတ္တဉ္ဉေတံဘဂဝတာ။ ။

တထာဂတေစ သမ္မဒ္ဒေါအထဝါ တဿ သာဝကော။
နတ္ထိ စိတ္တေ ပသန္နမ်ိ၊အပ္ပကာနာမ ဒက္ခိဏာ။ ။
ဇေံ ဆ-စိန်ိယာ ဗုဒ္ဓါ၊ဗုဒ္ဓ-ဓမ္မာ ဆ-စိန်ိယာ။
အ-စိန်ိယေ ပသန္နာနံ၊ဝိပါကော ဟောတိ အ-စိန်ိယောတိ။ ။
ဇေံဥဘယဝသေနမဟာပွလဘာဝေါဝေဒိတဗ္ဗော။ဒါယကတောဒိပန်ိဂ္ဂါ
ဟကတောပိနိပွလမေဝ။သေယျထာပိမက္ခလိဂေါသာလဆဿတ္ထာရေဒိ
နံအတ္တနောဥပါသကမ်ိဒ္ဓိဒါဒိတိပူဇာဝိသေသာ၊ဝုတ္တဉ္ဉေတံဘဂဝတာ။ ။

မာသေ မာသေ ကုသဂ္ဂေန၊ဗာလော ဘုဉ္ဇေယျ ဘောဇနံ။
နော သော သဒ်ိတ-ဓမ္မာနံ၊ကလံ နာဂ္ဃတိ သောဠသိန်ိ။ ။
တေနေဝါဟဘဂဝါစတ္တာဂိမာနိအာနန္ဒဒက္ခိဏာ ဝိသုဒ်ိယောတိ။ ဣမာနိ
တိဏ်ိ ဗုဒ္ဓဓမ္မသံဃရတနာနိသာဝုနံရတိဇနနတ္ထေနရတနာနိနာမ။ ။

ဝုတ္တဉ္ဉေတံ။ ။

စိတ္တိကတံ မဟာရဟ္ဃ၊အ-တုလံ ဒုလ္လဘ-ဒဿနံ။
အနောမ-သတ္တ-ပရိဘောဂံ၊ရတနံ တေန ဝုစ္စတိတိ။ ။
ရတနဉ္စနာမဇုဝိဓံ သဝိညာဏကာဝိညာဏကာဝသေန။ တတ္ထဆဝိညာဏာ
ကံစက္ခုရတနံ၊ မဏိရတနံယံဝါပနညဝိအနိန်ိဿိယဗဟုသုဝဏ္ဏရဇတာဒိ။သ
ဝိညာဏကံဟတ္ထိအဿရတနာဒိပရိဏာယကရတနပရိယောသာနံ ယံ

ဝါပနညွှတ္ထိယဗွဲ။ ဇေဝံ ခုဝိဓေစေတ္ထသဝိညာဏကရတနံအဂ္ဂမက္ခာယတိ၊ ကသ္မာ၊ ယသ္မာအဝိညာဏကံ သုဝဏ္ဏရဇတမဏိမုတ္တာဒိရတနံသဝိညာဏကာနံဟတ္ထိရတနာဒီနံ အလင်္ကာရတ္ထာယဥ္စနိယတိ။သဝိညာဏကရတနဗွဲခုဝိဓံ တိရစ္ဆာနဂတရတနံမနုဿရတနဉ္စ။တတ္ထမနုဿရတနံအဂ္ဂမက္ခာယတိ။ ကသ္မာ၊ယသ္မာတိရစ္ဆာနဂတရတနံ မနုဿရတနသဒ္ဒေဿဝယ္ဘံဟောတိ။မနုဿရတနဗွဲခုဝိဓံ ဣတ္ထိရတနံပုရိသရတနဉ္စ။ တတ္ထ ပုရိသရတနံအဂ္ဂမက္ခာယတိ။ကသ္မာ၊ယသ္မာဣတ္ထိရတနံပုရိသရတနသဒ္ဒေဿဝ ရိစာရိကတ္တံအာပဇ္ဇတိ။ ပုရိသရတနဗွဲခုဝိဓံ အဂါရိကရတနံ အနဂါရိကရတနဉ္စ၊ တတ္ထအနဂါရိကရတနံ အဂ္ဂမက္ခာယတိ။ကသ္မာ၊ယသ္မာအဂါရိကရတနေသု ဆင်္ကော။စက္ကဝတ္တိဝိ သိလာဒီဂုဏယုတ္တံ အနဂါရိကရတနံ ပဉ္စပတိဋ္ဌိတေနဝန္ဒိတ္တာဒုပဋ္ဌပိတွာပယိရုပါသိတွာဓိဗ္ဗမာနုသိကာသမ္ပတ္တိယောပါပုဏိတွာအန္တေနိဗ္ဗါနသမ္ပတ္တိံပါပုဏာတိ။အနဂါရိကရတနဗွဲခုဝိဓံအရိယပုထုဇ္ဇနဝသေန။အရိယရတနဗွဲခုဝိဓံသောတာပန္နဝသေန။ အသောတ္ထရတနဗွဲခုဝိဓံ သုက္ခဝိပဿက-သမထယာနိကဝသေန။ သမထယာနိကရတနဗွဲခုဝိဓံသာဝကပါရမိပ္ပတ္တမပတ္တဉ္စ။တတ္ထသာဝကပါရမိပ္ပတ္တံအဂ္ဂမက္ခာယတိ။ကသ္မာ၊ဂုဏမဟတ္တတာယ။ သာဝကပါရမိပ္ပတ္တရတနတောပိပစ္စေကဗုဒ္ဓရတနံအဂ္ဂမက္ခာယတိ။ ကသ္မာ၊ဂုဏမဟတ္တတာယ။ သာရိပုတ္တမောဂ္ဂလာနသဒိသာပိဟိအနေကသတာသာဝကာပစ္စေကဗုဒ္ဓသဒ္ဒုဂုဏာနံသတဘာဂမ္ပိနဥ္ဇုပနေန္တိ။ ပစ္စေကဗုဒ္ဓတောသမ္ဗုဒ္ဓရတနံအဂ္ဂမက္ခာယတိ။ ကသ္မာ၊ ဂုဏမဟတ္တတာယ၊သကလမ္ပိဓမ္မဒ္ဒိပံပဇ္ဇလေနပဇ္ဇလ်ံ ယန္တေသန္တေသိသိန္နာပစ္စေကသမ္ဗုဒ္ဓါဇေကသဂုဏာနံနေဝသဒ္ဓိံကလံဂဏနာဘာဂံဥပနေန္တိ၊ ဂုတ္တဥ္ဥေတံဘဂဝတာယာဝတာ ဘိက္ခဝေသတ္တာအပဒါဝါ။ပ။တထာဂတောတေသံ အဂ္ဂမက္ခာယတိတိအာဒိ။ဇေဝံဗုဒ္ဓါစိဒ္ဒဿောလောကေ၊ သဒ္ဓမ္မသဝနဗွိဒ။ သံယောစဒဿောလောကေတိ ဇာမေသံတိဏ္ဏံပဒါနံ အတ္ထုဒ္ဒါရဝသေနသဗ္ဗသောဓတ္ထော ဂုတ္တောယောဝ ဟောတိ။ ။

ဇာတိသာဂရဗုဒ္ဓတ္ထေရဝိရစိတသိမဝိသောဓနသံယဝဏ္ဏနာယ
သမသိသိကတ္ထောစတုတ္ထောပရိစ္ဆေဒေါ။ ။

ဇ္ဇဒါနိသပ္ပုရိသာတိဒုလ္လဘာတိ ဇ္ဇမဿသံဝဏ္ဏနာဂ္ဂမောသမ္ပတ္တော၊ တထာဟိ လောကေ သပ္ပုရိသာပိ အတိဒုလ္လဘာ ယေဝ။ သပ္ပုရိသာတိ ကလျာဏဂုဏသမ္ပန္နာ ဥတ္တမပုရိသာ။ တေနိဿာယဇာတိမ္မောသတ္တာ ဇာတိယာ၊မရဏမ္မောသတ္တာမရဏတော မုစ္စန္တိ၊ဝုတ္တဥေတံဘဂဝတာ မမဥိအာနန္ဒကလျာဏမိတ္တံအာဂမ္မ ဇာတိယာပရိမုစ္စန္တိ၊ဇရာမ္မောသတ္တာ ဇရာယမုစ္စန္တိတိအာဒိဝစနတောပနသမ္မာသမ္ပုဒ္ဓေါယေဝသဗ္ဗာကာရသ မ္ပန္နောကလျာဏမိတ္တောနာမ။ တံအလဘန္တေနသာရိပုတ္တ-မောဂ္ဂလာနာဒ ယောအရိယပုဂ္ဂလာဝါ။ တေဝိအလဘန္တေန ဧကန္တဇဟိတံသိဝဋ္ဌိကံ က လျာဏမိတ္တံလဘိတဗ္ဗံ၊ဝုတ္တဥေတံပေါရာဏေဟိ။ ။

ပိယော ဂရု ဘာဝနီယော၊ဝတ္တာစ ဝစနက္ခမော။
ဂန္တိရဥ္စ ကထံ ကတ္တာ၊နောစာဌာနေ နိယောဇယေတိ။

ဝေမာဒိဂုဏသမန္နာဂတော ဝနိပကျေဋ္ဌိတ-ပဏ္ဍိတပုံဂ္ဂလော လော ကေဒုလ္လဘောဝ။ ကတမောပဏ္ဍိတပုဂ္ဂလော၊ ဗုဒ္ဓ-ပစ္စေကဗုဒ္ဓါအသီဘိ စမဟာသာဝကာအညေစတထာဂတဿသာဝကာသုတ္တေန မဟာဂေါ ဝိန္ဒ,ဝိရရ, သရဘင်,မဟောသဓ, သုတသောမ, နိမိရာဇ, အယောဃရ ကုမာရက,အကတ္တိပဏ္ဍိတာဒယောစ ပဏ္ဍိတာတိ ဝေဒိတဗ္ဗာ။ တေဘ ယေဝိယရက္ခာ၊ အန္ဓကာရေဝိယပဒီပါ၊ ခုပ္ပိပါသာဒိဒုက္ခာဘိဘဝေဝိယ အန္ဓပါနာဒိပဋိလာဘော၊ အတ္တနောဝစနကရာနံ သဗ္ဗဘယဥပဒ္ဒဂူပသဂ္ဂ ဝိဒ္ဓံသနသမတ္ထာဟောန္တိ၊တထာဟိတထာဂတံ အာဂမ္မအသဉ္ဈေယျာအ ပရိမာဏာ ဒေဝမနုဿာ အာသဝက္ခယံပတ္တာ ဗြလောကေ ပတိဋ္ဌိတာ ဒေဝလောကေဥပ္ပန္နာ။ သာရိပုတ္တထေရေစိတ္တံ ပသာဒေတွာစတူဟိစပစ္စ ယေဟိထေရံဥပဋ္ဌဟိတွာ အသီတိကုလသဟဿာနိသဂ္ဂေနိဗ္ဗတ္တာနိ၊တ ထာမဟာမောဂ္ဂလာန-မဟာကဿပပဘုတိသုနေတ္တဿသတ္ထုနောသာ ဝကာအပ္ပေကစ္စေဗြဟ္မလောကေ ဥပပဇ္ဇိံသု၊ အပ္ပေကစ္စေပရနိမ္မိတဝသ ဝတ္တိနံဒေဝါနံ သဟဗျတံ။ပ။အပ္ပေကစ္စေဂဟပတိမဟာသာလကုလာနံ သဟဗျတံဥပပဇ္ဇိံသု၊ဝုတ္တဥေတံ နတ္ထိဘိက္ခဝေပဏ္ဍိတတောဘယံ၊နတ္ထိ ပဏ္ဍိတတောဥပဒ္ဒဝေါနတ္ထိပဏ္ဍိတတောဥပသဂ္ဂေါတိ။ အပိစတဂ္ဂရမာ လာဒိဂန္ဓဘဏ္ဍသဒိသော ပဏ္ဍိတော၊ တဂ္ဂရမာသာဒိဂန္ဓဘဏ္ဍပလိဝေ ဌနပတ္တသဒိသော တဒုပသေဝီ ဝုတ္တဥေတံ နာရဒဇာတကေ။ ။

တဂ္ဂရဠ္ဠ ပလာသေန၊ယော နရော ဥပနယ္ဟတိ။
ပတ္တာပိ သုရဘိ ဝါယန္တိ၊ဧဝံ ဓိရူပသေဝနာတိ။ ။
ဆကတ္တိပဏ္ဍိတော သက္ကေနဒေဝါနမိန္ဒေနဝရေဒိယျမာနေဝေမာဟ။
ဓိရံ ပသေ သုဏေ ဓိရံ၊ဓိရေန သဟ သံဝသေ။
ဓိရေနာ,လာပ-သလ္လာပံ၊တံ ကရေ တဠ ရောစယေ။ ။
ကိံနု တေ ဆကရံ ဓိရော၊ဝဒ ကဿပ ကာရဏံ။
ကေန ကဿပ ဓိရဿ၊ဒဿနံ ဆဘိကခ်သိ။ ။
နယံ နယတိ မေဓာဝိ၊အဒုရာယံ နယုဠ္ဠတိ။
သ နရော သေယျသော ဟောတိ၊သမ္မာ ဝုတ္တော နကုပ္ပတိ။
ဝိနယံ သော ပဇာနာတိ၊သာဓု တေန သမာဂမောတိ။ ။
အပိစတေပိသပ္ပုရိသေသဂ်မ္မအဿုတပုဗ္ဗဓိ ဥဘယလောကဟိတာဝ
ဟံဝါစံသုယျတေဝ၊ဝုတ္တဓိစေတံ။ ။
သုဘံသိတံ ဥတ္တမမာဟု သန္တော၊ဓမ္မံ တံ ဒုတိယံ ဝိယံ။
ပိယံ ဘဏေ နတံ တတိယံ၊သစ္စံဘဏေနာဏိကံတံစတုတ္ထန္တိစ။ ။
ယံ ဗုဒ္ဓေါ ဘာသတိ ဝါစံ၊ ခေမံ နိဗ္ဗာနပတ္တိယာ။
ဒုက္ခဿန္တကိရိယာယ၊သာ ဝေဝါစာနမုတ္တမာတိ။ ။
သပ္ပုရိသူပနိဿယသေဝနပစ္စယာယေဝဒါနာဒိကုသလသမာယော
ဂေနအပါယဒုက္ခတောမုစ္စန္တိ၊ဝုတ္တဥေတံအပိစနေရယိကာဒိဒုက္ခပရိတ္တာ
ဏတော ပုညာနိဇေပါဏိနံဗဟူပကာရာနိ၊ ယတောတေသမ္ပိဥပကာရာ
နုဿရဏတာ ကတညုတာ သပ္ပုရိသေဟိပသံသနီယာဒိနာနပ္ပကာရဝိ
သေသာဓိဂမဟေတူစဟောန္တိ၊ ဝုတ္တဥေတံဘဂဝတာ၊ နွေမေဘိက္ခဝေ
ပုဂ္ဂလာဒုလ္လဘာလောကသ္မိံ၊ ကတမေနွေ၊ ယောစပုဗ္ဗကာရီ,ယောစက
တညုကတဝေဒီတိ။ အပိစ ဝိဓုရ-မဟောသဓဇာတကာဒိကာသေဝိဇ္ဇ
လောကပရလောကသမ္ပတ္တိအတ္ထမေဝ အတ္တနောဝစနကရေသမ္မာယော
ဇေန္တိ။ ဆနာကုလကမ္မန္တာဓိဋ္ဌာနေနကာလညုတာယပတိရူပကာရိတာ
ယအနလသတာယဥဋ္ဌာနဝိရိယသမတာယ အဗျသနိယတာစကာလာန
တိက္ကမနအပ္ပတိရူပကရဏအကရဏ- သိတိလကရဏာဟိအကုသလာ
ဒိဟိရဟိတကသိဂေါရက္ခဝါဏိဇ္ဇာဒယောကမ္မန္တာ၊ ဧတေအတ္တနောဝါပု
တ္တဒါရဿဝါဒါသကမ္မကရာနံဝါ ဗျတ္တတာယဝေံပယောဇိ တာဒိဋ္ဌေဝ
ဓမ္မေနေဓညဝိတ္တိပဋိလာဘဟေတူဟောန္တိ၊ဝုတ္တဥေတံဘဂဝတာ။ ။

ပတိရူပကာရိဂိ ရုရဝါ၊ဥဠ္ဍာနတာ ဝိန္ဒတော ဓနန္တိစ။ ။
နဒါဝါသောပသိလော၊ရတ္တိံ ဥဠ္ဍာနဒသိနာ။
နိစ္ဆပ္ပမတ္တော သော တေန၊သက္ကာ အာဝသိတုံ ဃရံ။ ။
အတိသိတံ အတိဥဏ်ှံ၊အတိသာရမိဒံ အဟု။
ဣတိ ဝိဿဋ္ဌကမ္မန္တော၊အတ္ထာ အစ္ဆေန္တိ မာဏဝေ။ ။
ယောစ ဝိတဉ္စ ဥဏ္ဏဉ္စ။တိဏာနိ ယော နမည္ဇတိ။
သပ္ပဂိသ-ကိစ္စာနိ၊ဇသော သုခါ နဝိဟာယတိတိစ။ ။
ဘောဂေ သံဟရမာနသ၊ဟရသေဝ ဇုရယတော။
ဘောဂါ သန္တိစယံ ယန္တိ၊ဝမ္မိကောဝူပစိယတိတိ။ ။

ဇဝမာဓိပ္ပဘေဒါသပ္ပဂိသာလောကေ အတိဒုလ္လဘာဝ။ တဇ္ဇိဂမေနဒုပ္ပ
ဂိသာဇာဃဇနာ အဂဝေသန္တော၀ိလဇ္ဇန္တေဝ၊ တေဇာလာဆတ္တာနံသေဝ
မာနေပရဇနေ သံသာရဒုက္ခေယေဝဩသိဒေန္တိ၊ဘဝတော၀ုဋ္ဌာနံ နဒေ
န္တိ၊တထာဟိပူရဏကဿပါဒယောဆသတ္ထာရောဒဝဒတ္တံဂ်ာကာလိ
က-မောဒကတိဿဇဏ္ဍဒေဝိယာပုတ္တသဓုဒ္ဓဇတ္တ-စိဉ္စမာဏဝိကာဒယော
အတိတကာလေစ ဒိဃဒုက္ခဿလဘာဘာတိ ဇုမေဇ္ဇာဒ္ဒေစဇေဝဂျပါ သ
တ္တာဇာလာအဂ်ိပဓိတ္တမိဝအဂါရံအတ္တနာဒုဂ်ဟိတေနဆတ္တာနဥ္စအတ္တနော
ဝစနကာရကေစပိနာသေန္တိ၊တထာဟိဒေဝဒတ္တမာဂမ္မ ရာဇာ အဇာတ
သတ္တု-ကောကာလိကာဒယောတဒဥ္ဇေပိပုဂ်ိလာအပါယေနိဇ္ဈတ္တန္တိ။ရာ
ဇာအဇာတသတ္တုသာမညဖလသုတ္တန္တသဝဏကာလေယဒိဝိတံရံဆဃာ
တေယျ၊ သောတာပန္နောဘဝေယျ၊ ဝိတရံဃာတိတတ္တာမဂ်ဖလဒ်ိ အပ္ပ
တ္တာလောဟကုန္တိယံသဒ်ိဝဿသဟဿာနိပစ်ိတ္တာရုစ်ိသတိ၊ အနာဂ
တေဝိပစ္စေကဗုဒ္ဓေါ ဘဝိဿတိ။ကောကာလိကောပိ သာဂရိပုတ္တ-မောဂ္ဂ
လာနတ္ထေရံဆနုပစာယိတ္တာ မဟာနိရယေ ပဒုမဂဏာနာယ ပစ္စနောကာ
သောနိရယပဒေသော ပဒုမနိရယောပ။ ပဒုမံခေါပနအညတရောဘိက္ခု
နိရယံ ကောကာလိကော ဘိက္ခုဥပပန္နော သာဂရိပုတ္တမောဂ္ဂလာနေသုစိ
တ္တံအာဃာတေတတ္တာတိအာဟ။တတ္ထအညတရောဘိက္ခု။တိနာမဂေါတ္တေ
နအပါကဋံကိ ဝဒိဿံနုခေါဘန္တေပဒုမေနိရယေအာယုပ္ပမာဏန္တိပဋိပုစ္ဆိ
တွာနိသိန်ဒ်ကံဘိက္ခုံဇေဝမာဟ၊ ဒိဃံခေါဘိက္ခုနိရယေ အာယုပ္ပမာဏံ၊
တံနသုကရံသခ်ါတုံ ဣတ္တကာနိဝဿာနိတိဝါ ဣတ္တကာနိဝဿသတာနိ
တိဝါ ဣတ္တကာနိဝဿသဟဿာနိတိဝါ ဣတ္တကာနိ ဝဿသတသဟ

သာနီတိဝါ။ သက္ကာပနဘန္တေဥပမံကာတုန္တိ။ သက္ကာဘိက္ခူတိဘဂဝါ
အဝေါစ။ သေယျထာပိ ဘိက္ခုဝိသဘိခါရိကောကောသလကောတိလ
ဝါဟောဟောတိ၊ တဘောပုရိသောဝသသတသဝသသဟသ္သ
အစ္စယေနဧကမေကံတိလံ ဥဒ္ဓရေယျ၊ ခိပ္ပတရံခေါ သောဘိက္ခုဝိသတိ
ခါရိကောကောသလကောတိလဝါဟော ဇုမိနာဥပက္ကမေနပရိက္ခယံ ရိ
ယာဒ၊နံဂန္တေယျ၊နတွေဝဧကောအဗ္ဗုဒေါနိရယော။သေယျထာပိဘိက္ခု
ဝိသအဗ္ဗုဒေါနိရယော၊ဝေမေကောနိရဗ္ဗုဒေါနိရယောတိအာဒိ။ ဝိသတိ
ခါရိကေါတိမါဂဓိကေနပထ္ထေနစတ္တာရောပထ္ထာကောသလရဋ္ဌေဧကော
ပထ္ထောဟေါတိ။တေနပထ္ထေနစတ္တါရောပထ္ထာအါဋ္ဌကံ။စတ္တာရိအာဋ္ဌကာ
နိဒေါဏံ။စတုဒေါဏာမာနိကာ။စတုမာနိကာခါရီ။ တာယခါရိယာဝိသ
တိခါရိကောတိလဝါဟော။ တိလဝါဟောတိတိလသကဋံ။ အဗ္ဗုဒေါနိရ
ယောတိအဗ္ဗုဒေါနာမ ဧကောပစ္စေကနိရယောနတ္ထိ၊အဝိစိမ္ဒိဝေပန အဗ္ဗု
ဒဂဏနာယ့ပစ္စနောကာသော အဗ္ဗုဒေါနိရယောတိဝုတ္တော။သေနယော
နိရဗ္ဗုဒါဒီသုပိ။ တထ္ထဝသဂဏနာပိဝေံဝေဒိတဗ္ဗာ၊ယထာဟ၊သတံသ
တသဟဿာနိကောဋိဟောတိ၊ဝေံသတံသဟဿကောဋိယော ပကော
ဋိနာမ။ သတံသတသဟဿပကောဋိယောကောဋိပကောဋိနာမ။ သတံ
သတသဟဿကောဋိပကောဋိယောနဟုတံ။သ ဘံသတသဟဿ-နဟု
တာနိ နိန္ဒဟုတံ။ သတံသတသဟဿနိန္ဒဟုတာနိဧကောအဗ္ဗုဒေါ။ တ
တောဝိသတိဂုဏောနိရဗ္ဗုဒေါ။သေနယောသဗ္ဗထ္ထ၊ အယဉ္စဂဏနာအပ
ရိစိဘာနံဒုက္ကရာတိဝုတ္တံတံနသုကရံသခ်ါတုန္တိ။ကေစိပနတထ္ထ ပရိဒေဝ
နာနတ္တေနပိကမ္မကရဏနာနတ္တေနပိ ဇုမာနိနာမာနိလဒ္ဓါနိတိ ဝဒန္တိ။အပ
ရေပိဝါနကာရဏေဟိတိဋိကာနေတ္ထိ။ ။ယထာစဒိဃဝိဒဿအာဃာ
တာစ ဗုဒ္ဓန္တရံသဋ္ဌိယောဇနမတ္တေနအတ္တဘာဝေန ဥတ္တာနောပတိတောမ
ဟာနိရယေပစ္စတိယထာစ၊ တဿဒိဋ္ဌိအဘိရုစိတာနိ ပဉ္စ ကုလသတာ
နိတဿေဝသဟဗျတံ ဥပ္ပန္ဒာနိမဟာနိရယေပစ္စန္တိ။ ဝုတ္တဉ္စေတံ ဘဂဝ
တာ၊သေယျထာဝိဘိက္ခဝေနဋ္ဌာဂါရံဝါတိဏာဂါရံဝါအဂ္ဂိဗုဋ္ဌောကူဋာ
ဂါရာနိဒဟတိ ဥလ္လိတ္တာဝလိတ္တာနိနိဝါတာနိ ဖုသိတဂ္ဂဋ္ဌာနိပိဟိဘဝါတ
ပါနာနိ၊ဝေမေဝခေါဘိက္ခဝေယာနိကာနိစိဘယာနိဥပ္ပဇ္ဇန္တိ၊သဗ္ဗာနိဗာလ
တောဥပ္ပဇ္ဇန္တိ၊ နောပဏ္ဍိတတော၊ယေကေစိဥပဒ္ဒဝါဥပ္ပဇ္ဇန္တိ၊နောပဏ္ဍိတ
တော၊ယေကေစိဥပသဂ္ဂါ။ပ။ နောပဏ္ဍိတတော။ ဇုတိခေါဘိက္ခဝေသပ္ပ

ဒိုဘယောဗာလောအပ္ပဒိုဘယောပဏ္ဍိတော၊သဥ္ပဒ္ဓဝေါဗာလောအနုပဒ္ဓ
ဝေါပဏ္ဍိတော၊သဥ္ပသဂ္ဂေါဗာလောအနုပသဂ္ဂေါပဏ္ဍိတောတိ။ ။အပိ
စ၊ ပူတိမစ္ဆသဒိသောဗာလော၊ ပူတိမစ္ဆဗဒ္ဓပတ္တ ပူတိသဒိသောဟောဘိ
တဒုပသေဝီ။ ဆဒ္ဒုနီယတံဖိဂုစ္ဆနီယတဥ္စအာပဇ္ဇတိဝိညူနံ၊ ဝုတ္တမ္ပိစေတံ
နာရဒဇာတကေ။ ။

ပူတိမစ္ဆံ ကုသဂ္ဂေန၊ယော နရော ဥပနယ္ဟတိ။
ကုသာပိ ပူတိ ဝါယန္တိ၊ဝေံ ဗာလူပသေဝနာတိ။ ။

အကတ္တိပဏ္ဍိတောစာပိ သဂ္ဂေနဒေဝါနခိန္ဒေနဝရေ ဒိယျမာနေ ဝေ
မာဟ။ ။

ဗာလံ နပသေ နသုဏေ၊နစ ဗာလေန သံဝသေ။
ဗာလေနာ,လ္လာပ-သလ္လာပံ၊နကရေ နစရောစယေ။ ။
ကိံနုတေ အကရံ ဗာလော၊ဝဒ ကဿပ ကာရဏံ။
ကေန ကဿ ဗာလဿ၊ဒဿနံ နာဘိကဉ်သိ။ ။
အနယံ နယတိ ဒုမ္မောဓော၊အဓုရာယံ နိယုဥ္ဇတိ။
ဒုန္ဒယော သေယျသော ဟောတိ၊သမ္မာ ဝုတ္တော ပကုပ္ပတိ။
ဝိနယံ သော နဇနာနာတိ၊သာဓု တဿ အဒဿနန္တိ။ ။

ဝေံဗာလဒုဇ္ဇနသံသဂ္ဂဝသေနေဝသဗ္ဗာနိဘယုပဒ္ဓဝါနိဥပ္ပဇ္ဇန္တိ၊ နောပဏ္ဍိ
တသေဝနဝသေနာဘိသဗ္ဗသောသပ္ပုရိသာအတိဒုလ္လဘာဝ။ ။

ဇုဒါနိ။ ။

ဒုလ္လဘဥ္စ မနုဿတ္တံ၊ဗုဒ္ဓုပ္ပါဒေါစ ဒုလ္လဘော။
ဒုလ္လဘာ ခဏသမ္ပတ္တိ၊သဒ္ဓမ္မော ပရမ-ဒုလ္လဘောတိ။ ။

ဇုမိဿာဂါထာယ ဝဏ္ဏနာကဏ္ဍမော သမ္ပတ္တော။ တတ္တ ဒုလ္လဘဥ္စမနုဿ
တ္တန္တိ မနုဿဘာဝေါပိဒုလ္လဘောယေဝ၊မနုဿဿဒုလ္လဘဘာဝေါကာ
ဏကစ္ဆပေါပမာဒီဟိ ဝေဒိတဗ္ဗော၊ ဧကောကိရကဿကော ဂင်ါတီ
ရေတီဏိ သံဝစ္ဆရာနိကသိတ္တာကိဥ္စိမတ္တမ္ပိအလဘိတ္တာ နင်လဖါလံနွေဓာ
ဘိဒ္ဒိတ္တာဂင်ါယံခိပိ၊ တေနဂင်ါနဒိယာဝါဟေနဧကောဥဒ္ဓံဧကောဟေ
ဌာတိ ဝေံနွေနင်လဖါလကာဂင်ါယံ ဝုယ္ဟန္တာစိရေနဧကောဥဒ္ဓံ ဧကော
ဟေဌာတိ နွေဧကတောဟုတ္တာပါကတိကာယုဇ္ဇန္တိ၊ တသ္မိံ ခဏေဝဿ
သတဝဿသဟဿစ္စယေနဧကဝါရံဥမ္မုဇ္ဇမာနောကာဏကစ္ဆပေါဥမ္မု
ဇ္ဇမာနက္ခဏေ တဿဂိဝါဒ္ဓိန္ဒံ နင်လဖါလာနမန္တရေဟောတိ၊ အယံ ကာ

လောဒုလ္လဘောဝ၊ ဇေဝမေဝမနုဿတ္တဘာဝေါဝိဒုလ္လဘောယေဝ၊ တထာ
ဟိမနုဿတ္တဘာဝံအလဘိတ္ထာဝနိရယ-ပေတ-အသုရကာယ-တိရစ္ဆာန
ဘူမိသုယေဝသံသရိတ္ထာ သိသမ္ဘဉ္ဇိဝိတုံ အလဘန္တာကေဗုဒ္ဓန္တရာန္တရေဗု
ဒ္ဓန္တရေတယောဗုဒ္ဓန္တရာ၊ စတ္တာရော ဗုဒ္ဓန္တရာ ကောသရ္ဝေါယျဝသေနနိရ
ယေပစ္စနကသတ္တာနံဂဏနပထံဝိဘိဝတ္တာ၊တထာပေတ-အသုရကာယ-
တိရစ္ဆာနဘူမိသုပိအာဘဝန္ဒကေနအတ္တဘာဝေန တိလဒ္ဓသာသပဒ္ဓ
သာစတုပစ္ဆာသတ္တာအဒ္ဓကလဘာဂမတ္တေနဝအင်္ဂလိယာပတိဒ္ဓတဒ္ဓာန
မတ္တေယေဝဘူဒိပဒေသေနိသိန္နာနံဆာဘိဝန္ဒကသတ္တာနံဂဏနပထဗ္ဘိဝိဘိ
ဝတ္တာ၊တေဟိဂဏိတုံ ဆ္ဂါဒ္ဓိမန္တာပုဂ္ဂလေဒ္ဓပေတ္တာ ဆာညောကောနာမသက္ခိ
သ်ာတိ၊ တေဟိမောဟန္ဓာဘာဝေနကဏ္ဍသုက္ကပက္ခဗ္ဘိဆာနန္တာဆာနေကေ
သုဗုဒ္ဓသတေသုဝါဗုဒ္ဓသဟဿေသုဝါဥပ္ပဇ္ဇမာနေသုဝိ ဗုဒ္ဓေါတိသဒ္ဒံဆာ
သုတ္တာဝိတိစတ္တာ၊ ဇေဝံမနုဿတ္တဘာဝေါဝိ ဒုလ္လဘောယေဝ။ မနုဿတ္တ
ဘာဝေလဒ်ဘမာနေဝိ ဗုဒ္ဓုပ္ပါဒကာလောဆာတိဒုလ္လဘောဝ၊ ဗုဒ္ဓုပ္ပါဒကာ
လေပိသမ္မာဒိဋ္ဌိဟုတ္တာ ကုသလူပပတ္တိသင်္ခါတာခဏသမ္ပတ္တိ ဒုလ္လဘာဝ၊
သဒ္ဓမ္မဒေသကဿာပိဒုလ္လဘတ္တာ၊ တတ္ထိဗ္ဘိသတိအင်္ဂဝိကလဘာဝေနသ
ဒ္ဓမ္မသဝနဿာပိဒုလ္လဘတ္တာဘိ၊ ဇေမာဓိပ္ပဘေဒါ မနုဿတ္တဘာဝါဓိကာ
ခဏသမ္ပတ္တိယော ဒုလ္လဘာတိဝေဓိတဗ္ဗာ။ ဒုလ္လဘာခဏသမ္ပတ္တိတိကုသ
လူပပတ္တိသင်္ခါတာခဏသမ္ပတ္တိ ဒုလ္လဘာယေဝ၊တထာဟိပစ္စန္တိမဿ-
အရူပ-ဆသညသတ္တ-တိရစ္ဆာန-ပေတ-နေယျဂိကကာလေ ဝါ မဇ္ဈိမဒေ
သေပိ စက္ခာဒိဆင်္ဂဝိကလေဝါပဂိပုဏ္ဏာအင်္ဂဘာဝေပိ မိစ္ဆာဒိဋ္ဌိဘူတာဝါ
ကုသလူပပတ္တိသင်္ခါတာခဏာနုဟောန္တိ၊ ပစ္စန္တိမဿေဟိပဝတ္တာဇနာ
ပါဏာဘိပါတာဒိဒသအကုသလကမ္မပထေယေဝရမန္တိ ဆာဘိရမန္တိ၊စ
ဏ္ဍာသဘာဝါစတေဟောန္တိ၊ ရထနတ္ထယဂုဏာပိနဇာနန္တိ။ အရူပိနောပိပု
ဂ္ဂလာ ပရတောဓောသဝိရဟိတတ္တာ သောတာပတ္တိမဂ္ဂပဋိလာဘောပိ
တေသံနတ္ထိ၊ ဗုဒ္ဓဒဿနာဒိနိပိနလဘန္တိ။အသညသတ္တ-တိရစ္ဆာန-ပေတ-
နေရယိကကာလေသုပနပဂေဝ၊ပုရိတပါရမိနံသတ္တာနံပဝတ္တနပ္ပိအဗ္ဘော
ဟာရိကံ၊သမ္မာဒိဋ္ဌိကုလေဇာယမာနာပိစက္ခုဝိကလေန ဗုဒ္ဓသံဓရတနာ
နံအဒဿနံ၊သောတပိကလေနဓမ္မသဝနတောပိဟာယတိ၊ဇွန္ဓမူဂါဒိဘာ
ဝေန ကုသလသမာဒါနာနဟောန္တိ။အင်္ဂသမ္ပန္နေပိဒိစ္ဆာဒိဋ္ဌိဘာဝေနဒ္ဓတ္တိ
သမဟာပုရိသလက္ခဏအသီတိအနုဗျဉ္ဇနပ္ပဘာပရိက္ခိတ္တံ သဗ္ဗဇနာ

နံနံယနရသာ ယတနဘူတံ ဆဗ္ဗညုဗုဒ္ဓမ္ပိဒိသွာ ပသာဒသောမ္မေနစက္ခနာ ဩလောကေတဗ္ဗမ္ပိနမညန္တိ၊ မနောပဒေါသဝသေနေဝ ယုဂဂ္ဂါဟာဟုတွာ ယမကပါဋိဟာရိယကာလာဒီသု အနေကေပိမိစ္ဆာဒိဋ္ဌိနော မဟာနိရယေဥပ္ပဇ္ဇန္တိ။ ဝေံကုသလူပပတ္တိခဏသမ္ပတ္တိပိဒုလ္လဘာယေဝ။ ။

ဒုလ္လဘဥ္စ မနုဿတ္တံ၊ ဗုဒ္ဓုပ္ပါဒေါစ ဒုလ္လဘော။
ဒုလ္လဘာ ခဏသမ္ပတ္တိ၊ သဒ္ဓမ္မော ပရမဒုလ္လဘောတိ။ ။
ဣမိဿာဂါထာယအတ္ထောဝုတ္တောယေဝ။ ။

ဣတိသာဂရဗုဒ္ဓိတ္ထေရဝိရစိတေသီမဝိသောဓနေ
ပကိဏ္ဏကဏ္ဍောနာမပဥ္စမောပရိစ္ဆေဒေါ။ ။

ဝေံသတ္ထုပရိနိဗ္ဗာနတောဝဿသတစ္စယေနပတိဋ္ဌိတေဣသိနာကာရိတတ္တာဣသိနဂရန္တိလဒ္ဓနာမေဒ္ဓတ္တပါဒိဘူပါလာနံ နိဝါသဋ္ဌာနံဘူတေသီရိခေတ္တနဂရေဧရောဝတိယာနဒိယာပါရိမတီရဘူတေ ပဗ္ဗတသာနုမ္ဂိပတိဋ္ဌိဘဿ ကဥ္စနဝရမဟာထူပဿဒါယကဿ သတ္ပိဝမဟာဓမ္မရညောကာလေ သာသနဿ ဒ္ဓိသဟဿသတာဓိကဧကတိ သတိမေဝ ဿေသာသနေ ပဋိလဒ္ဓသဒ္ဓါနံ ကုလပုတ္တာနံ မဟာဇာနိကရဏဝသေန ဝိမတိပိနောဒနိယာဝုတ္တဝစနံ သဒ္ဒယုတ္တိအတ္ထယုတ္တိဝသေနသာရကံ အဝိစိနိတ္ဝာနဒိယာဥဒကုက္ခေပံအကတ္ဝာဥပသမ္ပဒါကမ္မဿ ကာရိတတ္တာသာသနေပရာဇယမာပန္နေ ကုလပုတ္တေ ဥပါရမ္ဘကရဏဝသေန သီမဝိပတ္တိဟာရကောသီမသမ္ပတ္တိပ္ပကာသကောဂန္ဆောပဝတ္တတိ။ ။

တ္တောဝတာစ သိရိခေတ္တနဂရ ဂေါစရဂါမေနသတ္ပိဝမဟာဓမ္မရာဇဂုရုဘူတေန မဟာဝေယျာကရဏေန တိပိဋကဓရေနသဒ္ဓမ္မကောဝိဒေါ တိပါကဋနာမဓေယျေနမဟာထေရေန ဥပဇ္ဈာယောဟုတွာ ပညာဓိပတိနံနိဝါသဘူတေပစ္ဆိမဇိနစက္ကသာသနဝရေ ဝါသိဂဏာစရိယေန ဂဏဝါစကေနဝိနယဓရေနမဟာသာမိနာစ ရာဇဂုရုနာတိပိဋကနာဂတ္ထေရေနစ အာစရိယောဟုတွာ ဝေဇ္ဇကမ္မဇဃ်ပေသနကမ္မာဒိဝသေန အနေသနံ ပဟာယသမ္မာအာဇီဝေနဝိသုဒ္ဓါဇီဝေဟိသံဃဂဏေဟိကာရကသံဃာဟုတွာ သိရိခေတ္တနဂရဿဒက္ခိဏဒိသာဘာဂေဒီဃပဗ္ဗတသာနုမ္ဂိဧရောဝတိယာနဒိယာတီရေ ဝါလိကပုဋ္ဌိနေ သီမာပေက္ခာယသဟဥဒကု

ကျွေပံကတွာ ပဝတ္တာယဥဒကုကျွေပ သီမာယဒသဓာဗျဥ္ဇနဝိပတ္တိ အက
တွာ ဌာနာရဟေနဥ တ္တိစတုတ္ထေနကမ္မေန ဥပသမ္ပဒါယဝိသတိဝဿေ
နသာဂရဗုဒ္ဓိဘိဂရုဟိဂဟိဘနာမဓေယျေနဘိက္ခုနာရစိတောသာသန
ဝိပတ္တိဟာရကောသီမဝိသောဓနီနာမဂန္ထောသမတ္တော။ ။

ဇ္ဇောဝတာ ဝိဘတ္တာ ဟိ၊သ,ပ္ပဘေဒ,ပ္ပဝတ္တိကာ။
သီမဝိသောဓနီဟေသာ၊နိပုဏာ သာရ စိန္တိတာ။ ။
သိရိခေတ္တာတိ ပညာတေ၊ပုရေ အပရနာမကေ။
ဒက္ခဏေယျဒိသာဘာဂေ၊ဥစ္စနေန ကတာလယေ။ ။
ဝသန္တော ဘိက္ခုနာမေန၊သာဂရဗုဒ္ဓိတိ ဝိဿုတော။
ပုဏ္ဏေ ဝိသတိဝဿမှိ၊ဂန္ထောယံ သာရ စိန္တိတော။ ။
မယာယံ ရစိတော ဂန္ထော၊နိဋ္ဌပ္ပတ္တော အနာကုလော။
ဇံ ပါဏိနံ သဗ္ဗေ၊သီဃံ သိဇ္ဈန္တု သက်ပ္ပါ။ ။
ယာဝ ဗုဒ္ဓေါတိ-နာမဓိ လောကဇေဋ္ဌဿ တာဒိနော။
တာဝ တိဋ္ဌတုယံ ဂန္ထော၊သာသနေ ဟာရယံ တမံ။ ။
ဥဒ္ဓံ ယာဝ ဘဝဂ္ဂါစ၊အဓော ယာဝ အဝိစိတော။
သမန္တာ စက္ကဝါဋ္ဌေသု၊ယေ သတ္တာ ပထဝိစရာ။ ။
တေပိ သဗ္ဗေ မယာ ဟောန္တု၊သမသမဝိပါကိနော။ ။
စိရံ ဇီဝတု နော ရာဇာ၊သာသနဿ ဥဇ္ဇောတကော။
ဒိဗ္ဗန္တော ရာဇဓမ္မေန၊အရောဂေါ သဟ ဥာတိဘိ။ ။
အနေန ပုညကမ္မေန၊ဘဝေယျံ ဇာတိ-ဇာတိယံ။
သာသနံ ဇောတယန္တောဝ၊သကျပုတ္တဿ သာသနေ။ ။
ယဒါ နဿတိ သဒ္ဓမ္မော၊အဒ္ဓိဘူတော မဟီတလေ။
ဒေဝလောကေ တဒါ ဟေဿံ၊တုသိတေ ဌာနမုတ္တမေတိ။

သီမဝိသောဓနီပါဌ်ပြီးဇ်။

ภาคผนวก จ

แบบสรุปโครงการวิจัย
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สัญญาเลขที่ MCU RS ๘๐๐๗๖๓๐๙๐

ชื่อโครงการ คัมภีร์สีมาวิโสธนี: การปริวรรต การแปล และการวิเคราะห์

หัวหน้าโครงการ พระศรีสุทธิเวที, ผศ. ดร. และ ผศ. ดร.วิโรจน์ คุ้มครอง

พระมหาวัฒนา ปญฺญาทีโป อาจารย์ประจำ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม โทรศัพท์ ๐๘๖-๐๓๖๓๘๙๙

Email : koom-krong9@hotmail.com

ความเป็นมาและความสำคัญ

การวิจัยเรื่อง “คัมภีร์สีมาวิโสธนี : การปริวรรต การแปล และการวิเคราะห์”เกิดขึ้นจากความสนใจที่จะศึกษาคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่เป็นภาษาบาลีอักษรพม่า เป็นในคัมภีร์คัณฐีฝ่ายพระวินัยปิฎก คัมภีร์คัณฐี ได้แก่ คัมภีร์ที่ชี้เงื่อนสำคัญ หรือชี้ปมสำคัญ คัมภีร์คัณฐีเป็นคัมภีร์ที่มิได้แสดงบทต่อบท ปาฐะต่อปาฐะเหมือนอย่างอรรถกถา แต่จัดเป็นคัมภีร์ฝ่ายพวกโคจรญาณ เป็นคัมภีร์ที่แสดงเพียงบทปาฐะ และอธิบายที่มั่วรู้ได้ยาก และที่เป็นเงื่อนงำสลับซับซ้อนเท่านั้น คัณฐีพระวินัยมีรายชื่อปรากฏทั้งหมด ๒๘ คัมภีร์ มีคัมภีร์หนึ่งที่สำคัญในลำดับที่ ๑๔ คือ คัมภีร์สีมาวิโสธนี หมายถึง การชำระสีมาหรือเสมา พระสาครพุทธิเถระเป็นผู้แต่ง ซึ่งมีความสำคัญเกี่ยวข้องกับเรื่องสีมาเป็นอย่างยิ่ง มีอธิบายพระวินัยที่เกี่ยวกับสีมาจำนวน ๕ หัวข้อ คือ ๑. อุปสมฺปทากณฺโฑ ว่าด้วยอุปสมบทกัณฑ์ ๒. กปฺปวินาสกณฺโฑ ว่าด้วยกัปวินาศกัณฑ์ ๓. นิพฺพานกณฺโฑ ว่าด้วยนิพพานกัณฑ์ ๔. สมสีสิกณฺโฑ ว่าด้วยบุคคลที่มีความเสมอภาคกันกัณฑ์ ๕. ปกิณฺณกกณฺโฑ ว่าด้วยปกิณณกกัณฑ์ (เรื่องเล็กน้อย) อนึ่ง คัมภีร์สีมาวิโสธนี แม้ว่าจะเป็นคัมภีร์ที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา เพราะเป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นเพื่ออธิบายขยายความพระวินัยที่เกี่ยวกับเรื่องสีมาให้มีความชัดเจน และเข้าใจง่ายทั้งด้านเนื้อหา ภาษา และมีคุณค่าต่อการศึกษาดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น อย่างไรก็ดี เนื่องจากคัมภีร์สีมาวิโสธนี นี้ยังเป็นภาษาบาลีอักษรพม่าอยู่ ยังไม่มีผู้ใดได้ปริวรรตและแปลเป็นภาษาไทย และวิเคราะห์ในเชิงงานวิจัยให้ทราบเนื้อหา ภาษา และคุณค่าคัมภีรตลอดทั้งมีความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่นๆ อย่างไรบ้าง

วัตถุประสงค์โครงการ

๑) เพื่อศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์สีมาวิโสธนีในด้านประวัติผู้เรียบเรียง โครงสร้างเนื้อหา หลักไวยากรณ์ และความสัมพันธ์กับคัมภีร์อื่นๆ

๒) เพื่อปริวรรตคัมภีร์สีมาวิโสธนีจากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทย และแปลเป็นภาษาไทย

๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมและสังฆกรรมของพระสงฆ์

ผลการวิจัย

๑) คัมภีร์สีมาวิโสธนี เป็นคัมภีร์ว่าด้วยการชำระสีมา เป็นการอธิบายเรื่องสีมาที่บริสุทธิ์ถูกต้องตามพระวินัย กล่าวคือเขตที่กำหนดขึ้นเพื่อเป็นที่ให้สงฆ์ประชุมกันทำสังฆกรรมมีการอุปสมบทเป็นต้นตามพระวินัยโดยพระสาครพุทธิเถระแต่งอธิบายใน ๕ หัวข้อคือ อุปสมบทกัณฑ์ กัปวินาศกัณฑ์ นิพพานกัณฑ์ สม สีสีกัณฑ์ และปกิณณกกัณฑ์ มีการจัดโครงสร้างเนื้อหาของคัมภีร์สีมาวิโสธนี แบ่งออกเป็น การจัดหมวดว่าด้วยการแต่งคัมภีร์ การจัดเป็นหมวดว่าด้วยนิทเทส และการจัดเป็นหมวดว่าด้วยคำลงท้ายผู้แต่งคัมภีร์ มีลักษณะการประพันธ์ แบ่งออกเป็น ๒ ส่วน คือ แบบร้อยแก้ว (การดำเนินเรื่องแบบธรรมดา) และแบบร้อยกรอง (การดำเนินเรื่องในรูปแบบคาถา) มีหลักไวยากรณ์แบ่งออกเป็น วิธีการใช้นามศัพท์ นามศัพท์ กิริยาศัพท์ และอัพพยศัพท์ได้อย่างถูกต้องตามหลักภาษา การปริวรรตคำบาลีที่เขียนด้วยอักษรพม่า โดยมีการปริวรรตคำบาลีที่ไม่มีพยัญชนะสังโยค (ไม่มีตัวสะกดและตัวตาม) การปริวรรตคำบาลีที่มีพยัญชนะสังโยค (มีตัวสะกดและตัวตาม) การเขียนรูปสระจมประกอบกับพยัญชนะ และการเขียนพยัญชนะสังโยค ส่วนความสัมพันธ์คัมภีร์สีมาวิโสธนีกับคัมภีร์อื่นๆ คือ พระสาครพุทธิเถระชาวพม่าได้แต่งคัมภีร์สีมาวิโสธนีมีความสอดคล้องสัมพันธ์กับพระไตรปิฎก โดยนำคำสำคัญในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และคัมภีร์วิสุทธิมรรคมาอธิบายในคัมภีร์สีมาวิโสธนีให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

๒) ผู้วิจัยได้ทำการปริวรรตคัมภีร์สีมาวิโสธนีจากภาษาบาลีอักษรพม่าเป็นภาษาบาลีอักษรไทยในอุปสมบทกัณฑ์ ในกัปวินาศกัณฑ์ ในนิพพานกัณฑ์ ในสมสีสีกัณฑ์ ในปกิณณกกัณฑ์สำเร็จเรียบร้อยแล้ว และผู้วิจัยได้ทำการแปลจากภาษาบาลีอักษรไทยเป็นภาษาไทยในอุปสมบทกัณฑ์ ในกัปวินาศกัณฑ์ ในนิพพานกัณฑ์ ในสมสีสีกัณฑ์ และในปกิณณกกัณฑ์สำเร็จเรียบร้อยแล้ว

๓) การวิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมและสังฆกรรมของพระสงฆ์ โดยแบ่งออกเป็น ๑. วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อวินัยกรรมของพระสงฆ์ โดยแบ่งออกเป็น วิเคราะห์คุณค่าที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตสีมา เพื่อความสามัคคีหรือความพร้อมเพียงของหมู่คณะ และเพื่อทรงมอบให้พระสงฆ์เป็นใหญ่ในกิจการทั้งปวง เช่นการอุปสมบทเป็นต้น อีกทั้งสีมายังเป็นบ่อเกิดแห่งหลักประชาธิปไตยที่พระพุทธเจ้าทรงมอบความเป็นใหญ่แก่พระสงฆ์ในกิจการ

ของพระพุทธศาสนา วิเคราะห์คุณค่าของสีมากับอุโบสถวิธีตามวินัยกรรมที่ต้องปฏิบัติตามสิ่งที่ทรงอนุญาตไว้ และเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องศึกษาปฏิบัติทำให้ถูกต้องตามพระวินัย โดยพระสงฆ์จะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่องการทำอุโบสถที่มีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับสีมาโดยตรง เพราะว่าสังฆกรรมที่สำคัญๆ ต้องทำภายในสีมาเท่านั้นทำที่อื่นไม่ได้เป็นโมฆะและไม่ต้องตามพระธรรมวินัย ๒. วิเคราะห์คุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่มีต่อสังฆกรรมของพระสงฆ์ โดยแบ่งออกเป็น วิเคราะห์การสมมติสีมาที่มีต่อสังฆกรรมของพระสงฆ์ที่มีความละเอียดอ่อนทางพระพุทธบัญญัติและพระธรรมวินัย ฉะนั้นพระสงฆ์ที่ทำการกำหนดนิมิตสมมติสีมาควรรู้จักวัตรในการผูกและการถอนสีมา เพื่อจะได้ปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธองค์ทรงมีพระประสงค์ที่จะให้สงฆ์เป็นใหญ่ในการบริหารคณะ และทำสังฆกรรมต่างๆ คือกิจที่จะต้องทำเป็นการสงฆ์ กล่าวคือสงฆ์จะต้องรับรู้ในกรรมที่ทำเหล่านั้น เรียกว่า สังฆกรรมมีอยู่ ๔ ประเภท คือ อปโลกนกรรมเป็นสังฆกรรมที่ไม่ต้องทำภายในสีมา ส่วนสังฆกรรมที่เหลือ ได้แก่ ญัตติกรรม ญัตติทุติยกรรม และญัตติจตุตถกรรมพระสงฆ์ต้องทำภายในสีมา ตัวอย่างเช่น การอุปสมบทเป็นสังฆกรรมประเภทญัตติจตุตถกรรมที่พระสงฆ์ต้องทำภายในสีมา เป็นวิธีที่ทรงอนุญาตให้สงฆ์ทำ ถ้าสงฆ์มีมติเป็นเอกฉันท์คือไม่มีพระภิกษุรูปใดคัดค้าน ผู้ที่จะบวชนั้นก็ได้สำเร็จเป็นพระภิกษุโดยสมบูรณ์ และเป็นวิธีใช้สืบมาจนทุกวันนี้ โดยต้องผ่านเครื่องมือที่สำคัญคือสีมาจึงจะถูกต้องตามพระธรรมวินัย

การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑) นำต้นฉบับคัมภีร์สีมาวิโสธนีฉบับสมบูรณ์ที่ผ่านการปริวรรต การแปล และ วิเคราะห์แล้วทราบเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา เนื้อหา จุดมุ่งหมาย ในการแต่ง ลักษณะการประพันธ์ และภาษาในคัมภีร์แหล่งที่มาของเนื้อหาและคุณค่าของคัมภีร์สีมาวิโสธนีไปประยุกต์ใช้กับสังคมไทยปัจจุบัน

๒) คณะสงฆ์และหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่รับผิดชอบเรื่องการจัดการศึกษาภาษาบาลีในประเทศไทยด้านต่างๆ เช่น เกิดความความตระหนักถึงคุณค่าของปริวรรตคัมภีร์สีมาวิโสธนีที่เป็นบาลีกอักษรพม่าให้เป็นบาลีอักษรไทย แปลเป็นภาษาไทย และเป็นอุปการะแก่การศึกษาบาลีพระไตรปิฎก มีความรับผิดชอบต่อการศึกษาพระพุทธวจนะ และสามารถนำผลวิจัยเรื่องพระวินัยที่เกี่ยวกับสีมาที่อยู่ในคัมภีร์สีมาวิโสธนีมาอธิบายพระวินัยให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ได้เข้าใจถึงเนื้อหาและสาระของคัมภีร์ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้ตระหนักถึงพระวินัยที่เกี่ยวกับสีมาที่อยู่ในรูปของบาลีอักษรพม่า เมื่อแปลเป็นภาษาไทยแล้ว ผู้สนใจจะได้ศึกษาค้นคว้าง่ายและสะดวกยิ่งขึ้น

๓) สำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ประจำจังหวัดทั่วประเทศ

๔) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ ศูนย์ ห้องเรียนในสังกัด

๕) ฝ่ายการศึกษาพระปริยัติธรรม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ๖) สถาบันการศึกษา มหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชนที่เปิดหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ๗) พุทธศาสนิกชนทั่วไปที่สนใจ
การประชาสัมพันธ์ การประชาสัมพันธ์ทางสิ่งพิมพ์อยู่ระหว่างการดำเนินการ

ประวัติผู้วิจัยหลัก

๑. ชื่อ – นามสกุล: พระศรีสุทธิเวที, ผศ. ดร.

๒. การศึกษา:
๑. เปรียญธรรม ๙ ประโยค
๒. ปริญญาโท ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (ศษ.ม.) สาขาบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยปทุมธานี
๓. ปริญญาเอก ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

๓. ตำแหน่งทางวิชาการ:
๑. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาบาลี
๒. อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
๓. รักษาการผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

๔. ผลงานทางวิชาการ:

งานตำรา/เอกสารวิชาการเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

- หนังสือ คู่มือศึกษาพระไตรปิฎก นัยวิธีแต่ง-แปล อรรถกถาฎีกา ๒๕๖๐.

- หนังสือ คู่มือศึกษาแปลไทยเป็นมคธ ป.ธ.๗ มงคลทีปนี ภาค ๑ ๒๕๕๔.

๕. สถานที่ทำงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ตำบลหอมเกร็ด อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๑๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐๓๔-๒๙๙๓๕๖ โทรศัพท์มือถือ ๐๙๘๐๙๑๔๑๒๘

ประวัติผู้วิจัยร่วม

๑. ชื่อ – นามสกุล: ผศ. ดร.วิโรจน์ คุ้มครอง (Asst. Prof. Dr. Viroj koomkrong)

๒. การศึกษา: ๑. เปรียญธรรม ๙ ประโยค

๒. ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. ปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. ตำแหน่งทางวิชาการ:

๑. ผู้ช่วยศาสตราจารย์สาขาบาลี

๒. อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาพีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

๓. ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระไตรปิฎกศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาพีศึกษา พุทธโฆส นครปฐม

๔. ผลงานทางวิชาการ:

งานตำรา/เอกสารวิชาการเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

- งานวิจัยเรื่อง คัมภีร์สุตตสังคหะ: การปริวรรต การแปล และการวิเคราะห์ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ๒๕๕๙.

- งานวิจัยเรื่อง คัมภีร์สุจิตตาลังการ: การปริวรรต การแปล และวิเคราะห์ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ๒๕๖๐.

- งานวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ภาษาบาลีในภาษาไทย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ๒๕๖๑.

- งานวิจัยเรื่อง คัมภีร์มูลสิกขา-มูลสิกขาฎีกา: การแปล และวิเคราะห์ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาพีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ๒๕๖๒.

- บทความวิจัยเรื่อง “คัมภีร์สุตตสังคหะ: การปริวรรต การแปล และการวิเคราะห์”.**วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์**. ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๙): ๒๑๘-๒๓๐.

- บทความวิจัยเรื่อง “คัมภีร์สุจิตตาลังการ: การปริวรรต การแปล และวิเคราะห์”. **วารสารมหาจุฬาวิชาการ**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๒): ๑๘๘-๑๙๘.

- บทความวิชาการเรื่อง ศึกษาความสำคัญของมหาวิหาร ๑๘ แห่งในกรุงราชคฤห์”. **ในสารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต ประจำปี ๒๕๕๘**.รวบรวมและจัดพิมพ์โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๘). หน้า ๓๕๙-๓๖๕.

- บทความวิชาการเรื่อง ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสังฆสภากับรัฐสภา”. **ในสารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต ประจำปี ๒๕๕๙**. รวบรวมและจัดพิมพ์โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๙). หน้า ๒๙๙-๓๑๐.

- บทความวิชาการเรื่อง ภาษาบาลี : ภาษารักษาพระพุทธพจน์”. **รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๑ ประจำปี ๒๕๖๑.** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม. วันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๕๖๑. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักขระการพิมพ์. ๒๕๖๑). หน้า ๑๘-๒๒.

- บทความวิชาการเรื่อง กิเลสตามหลักพระพุทธศาสนา”. **วารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์.** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๑. (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์น การพิมพ์. ๒๕๖๑). หน้า ๗๑-๘๒.

- บทความวิชาการเรื่อง การวิเคราะห์ภาษาบาลีในภาษาไทย”. **วารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์.** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๑. (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์น การพิมพ์. ๒๕๖๑). หน้า ๗๗-๘๘.

- บทความวิชาการเรื่อง วงจรวิบากตามหลักพระพุทธศาสนา”. **รายงานการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๒ ประจำปี ๒๕๖๒.** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม. วันที่ ๑๔ มีนาคมคม ๒๕๖๒. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักขระการพิมพ์. ๒๕๖๒). หน้า ๒๐-๓๐.

- บทความวิชาการเรื่อง "พินิจเรื่องกรรมตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเถรวาท".**ในสารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต ประจำปี ๒๕๖๒**.รวบรวมและจัดพิมพ์โดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๖๒). หน้า ๑๑๙-๑๒๙.

- เอกสารประกอบการสอน รายวิชาสังยุตตนิกายปาลิ หลักสูตรปริญญาตรี บาลีพุทธศาสตร์ ๒๕๕๙.

- เอกสารคำสอน รายวิชามัชฌิมนิกายปาลิ หลักสูตรปริญญาตรี บาลีพุทธศาสตร์ ๒๕๖๑.

- หนังสือ พจนานุกรมศัพท์เชิงอรรถพระไตรปิฎก

- คณะทำงานโครงการวิจัย พจนานุกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย สัญญาเลขที่ ว.๐๘๑/๒๕๕๗ รหัสโครงการ ๐๖๕๗๑๒๔๐ เริ่มสัญญา ตั้งแต่วันที่ ๒๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ ถึงวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๗ เพื่อจัดทำศัพท์พจนานุกรมพระไตรปิฎกภาษาไทย

- นักวิชาการ ตรวจชำระอรรถกถา-ฎีกา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และเป็นผู้ช่วยบรรณาธิการหนังสือทางพระพุทธศาสนาที่โรงพิมพ์วิญญาณ บางลำพู เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐

- เป็นคณะกรรมการ จัดทำพจนานุกรมศัพท์พระไตรปิฎก ฉบับราชบัณฑิตยสถาน กองธรรมศาสตร์และการเมือง เดือนละ ๒ ครั้ง ในวันจันทร์สัปดาห์ที่ ๑ และ ๓ ของเดือน เวลา ๑๐. ๐๐- ๑๒.๐๐ น. ณ ห้องประชุม ๕๐๓ ราชบัณฑิตยสถาน โดยเริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๗ เป็นต้นไป เป็นประจำทุกเดือน

๕. สถานที่ทำงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆสนครปฐม ตำบลหอมเกร็ด อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๑๐ โทรศัพท์/โทรสาร ๐๓๔-๒๙๙๓๕๖ โทรศัพท์มือถือ ๐๘๖-๐๓๖๓๘๙๙

ประวัติผู้วิจัยร่วม

ชื่อ-ฉายา/นามสกุล : พระมหาวัฒนา ปญฺญาทีโป (คำเคน) (Wattana Paññādīpo Khamken)

การศึกษา : ๑. เปรียญธรรม ๙ ประโยค พ.ศ. ๒๕๔๕

๒. ปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิต สาขาบาลี (พธ.บ) (เกียรตินิยมอันดับ ๑) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม พ.ศ. ๒๕๔๔

๓. ปริญญาโท พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา (พธ.ม) มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๓

๔. ปริญญาเอก พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา (พธ.ด) มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๖๒

ตำแหน่งทางวิชาการ : อาจารย์ประจำหลักสูตร บาลีพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ-ราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

ผลงานทางวิชาการ : งานวิจัย/หนังสือตำรา/เอกสารวิชาการ

๑. งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการอธิบายพระพุทธพจน์ตามแนวเนตติปกรณ์ สำหรับนิสิตบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม – งานวิจัยร่วมกับ ดร.สุภีร์ ทุมทอง, พระศรีสุทธิเวที (ขวัญ ถิรมโน) (ปี ๒๕๖๓)

๒. งานวิจัยย่อยเรื่อง "Web Portal: ระบบข้อมูลกลางแบบออนไลน์สำหรับการท่องเที่ยววิถีพุทธในระดับนานาชาติ"ในโครงการแผนใหญ่ชุดหัวข้อ "นวัตกรรมข้อมูลกลางเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีพุทธในระดับนานาชาติ" พระมหาทวี มหาปญฺโญ, ผศ.ดร. เป็น หัวหน้าโครงการวิจัย. (ปี ๒๕๖๓-๒๕๖๔)

๓. หนังสือเอกสารประกอบการสอน “การใช้วิภัตติภาษาบาลี”

๔. บทความตีพิมพ์วารสารระดับนานาชาติ (Scopus) เรื่อง “Sufficiency Economy Philosophy Towards Poverty Eradication in Thailand” PSYCHOLOGY AND EDUCATION (2021) 58 (1) 1406-1411 ISSN : 00333077 ตีพิมพ์ 18 November 2020

สถานที่ทำงาน : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม
ตำบลหอมเกร็ด อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม ๗๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐๓๔-๒๙๙๓๕๖